University of Edinburgh

Biblical Criticism

Mr Thomas Nicol M.A.

Prize of Class

Session 1870-71

A. H. Charteris D.D. Prof.

Mr Thomas Nicol.

CATENÆ

GRÆCORUM PATRUM

IN

NOVUM TESTAMENTUM.

EDIDIT

J. A. CRAMER, S. T. P. 1793 - 1848, ed.
AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,
NECNON
HISTORIÆ MODERNÆ PROFESSOR REGIUS.

TOMUS I.

IN EVANGELIA S. MATTHÆI ET S. MARCI.

OXONII,
E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.
M.DCCC.XLIV.

CATENÆ

IN

EVANGELIA

S. MATTHÆI ET S. MARCI,

AD FIDEM CODD. MSS.

EDIDIT

J. A. CRAMER, S. T. P.

AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,

NECNON

ACADEMIÆ ORATOR PUBLICUS.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

MDCCCXL.

PRÆFATIO.

ANTEQUAM de iis quæ in hoc Volumine continentur, et unde sumpta sint, Lectorem moneam, non inopportunum videtur, in ipso totius operis limine, quod Græcorum Patrum Commentariorum Corpus in Novum Testamentum nuncupari potest, quædam de hujusmodi Scholiis sive Catenis in genere verba facere. Quid autem hac in parte elaboratum sit satis exposuerunt Fabricius in Bibliotheca Græca T. VII. p. 727. et seq. Vet. Ed. T. VIII. p. 637. Ed. Harles. Thom. Ittigius Tractatu de Biblioth. et Catenis Patrum. Lips. 8°. 1707. Walchius Biblioth. Patristica Cap. III. §. 17. p. 193—198. De utilitate autem et fructu et præstantia istiusmodi operum potissimum disputaverunt Ricardus Simon in Historia Critica præcipuorum Commentatorum in Novi Fœderis Libros Cap. XXX. et seq. p. 422. et Christophorus Wolfius in Dissertatione de Catenis Græcorum Patrum, iisque potissimum Manuscriptis. Prioris egregii Viri præstantissimum opus omnibus notum est, et Sacræ Theologiæ Studiosis ubique satis obvium. Wolfii autem tractatus jam inter rariores Libros numeratur, adeo ut vel in locupletissimis Bibliothecis desideretur. Cum id ita sit, et a viro et doctrina et judicio spectato scriptus sit, et qui ad hujus generis Commentarios animum præcipue adverterat, eosque variis in Bibliothecis diligenter conquisiverat et evolverat, me rem haud ingratam viris

Sacrarum Literarum Studiosis moliturum esse, arbitratus sum, si ea quæ in prædicto Wolfii libello, magis ex re mihi visa fuerint, iterum typis committerem. Adjectis postea ad finem eorum quæ a docto Viro disputata sunt, iis quæ ipse in eadem materie notanda habeam, quatenus ad eas potissimum Catenas spectent quæ in Novi Fœderis libros, sive editæ sive ineditæ ad nostram usque ætatem duraverint.

Jo. Christophorus Wolfius Exercitatio in Catenas Patrum Græc. easque potissimum MSS. 4to. *Witembergæ* 1712.

"Catenam Patrum eruditi appellare solent seriem quandam interpretationum, ex diversorum Ecclesiæ Græcæ Latinæve Doctorum scriptis, a scriptoribus nunc antiquioris nunc recentioris memoriæ, ita contextam et quasi colligatam, ut variæ sententiæ de eodem commate divinioris scripturæ interpretando uno conspectu legenti exhibeantur. Primus hujus instituti Auctor dicendus erat Olympiodorus Alexandrinæ Ecclesiæ Diaconus, si fides haberi posset Paulo Comitolo, qui Catenam in Jobum, a Laur. cum Deo primum Lugduni 1586 editam, cum amplis accessionibus Venet. an. 1587, secundum vulgavit, et ab Olympiodoro contextam esse arbitratur. Hujus vero Doctoris ætas dubia huc dum visa est eruditis, ut propterea Cl. Cavius Rerum Ecclesiasticarum peritissimus stator atque vindex, Parte I. Historiæ Literariæ ad A. C. 990 candide item profiteatur his omnino verbis: 'de ejus 'ætate laborant eruditi, his illum Sæculo V. aliis XI. collo-'cantibus. Nos eum hoc loco deponimus ad annum 990, 'donec exsurgat, qui certiora doceat.' Nec defuit qui id præstaret, et, si quid video, rem obscuram non infeliciter expediret. Jo. Ernestius Grabius enim, quem immaturo fato ereptum dolent, qui aliquid his literis tribuunt, in notis ad Tom. II. Spicilegii Patrum p. 245 idoneo argumento efficit ut credamus, Olympiodorum Sæculo V. vel VI. post reparatam salutem, aliquo ante Anastasium Antiochenum tempore, cujus ætas haud dubie in Sæc. VI. medium incidit, Alexan-

driæ floruisse. Is enim in Lib. VI. Contemplationum Anagogicarum in Hexaemeron, quod opus eximium Græce exaratum nec editum, in Collegio Novo Oxoniensium evolvere me memini, Olympiodorum tanquam πολὺν τὰ θεῖα, h. e. in divinis rebus præclare versatum, ad partes vocat, nec permittit, ut de Olympiodori ætate amplius dubitemus.

" Hunc excipit Œcumenius, itidem incertæ ætatis scriptor, ab Olympiodoro tamen aliquot sæculorum intervallo sejunctus, cum communi fere omnium sententia ætas ejus in tempora Sæculo VIII. posteriora incidat. Commentarii ejus in Actus Apostolorum et Epistolas Paulinas, cum ex aliis Ecclesiæ Doctoribus, tum vero imprimis ex Chrysostomi scriptis concinnati, hodie non injucunde leguntur.

" Superest Nicetas non Heraclius, quo nomine a Frisio in Bibliotheca appellatur, nec Davides, aut Paphlago, cum quo eum a nonnullis perperam confundi solere monuit Cl. Mollerus p. 506. Homonymoscopiæ, sed Serron, Archi-Episcopus Heracleensis, cujus ætas in Sæc. XI. medium a Cl. Cavio et aliis refertur. Huic illam in Jobum catenam, quam Paulus Comitolus Olympiodoro tribuendam putavit, Laur. cum Deo in præfatione ad primam editionem vindicavit, propugnatorem nactus Pet. Lambecium, Virum diligentissimum, in libro V. Commentariorum de Biblioth. Vindobomensi, p. 63. qui lib.III. p. 28. ejusdem in Psalmos Catenam recenset. Sic etiam Patricius Junius in repetita ejusdem Catenæ editione, multis modis emendatiore, quæ Londini 1637, Græce et Latine curata est, Nicetæ eam deberi adeo non dubitavit, ut in ipsa operis inscriptione nomen ejus exprimendum putavit. Et nituntur quidem illi auctoritate veterum Codicum, qualem Laur. cum Deo in Bibliotheca Regis Galliæ obvium esse observavit, cui Junius alios non dissentientes ad latus collocat. Cetera argumenta, quæ pro hac sententia pugnant, nunc quidem non urgeo, in hoc solo acquiescere me posse ratus, quod vix veri videatur simile, si Olympiodorus Sæc. VI. Scriptor, jam Catenas formandi initium fecerit, tribus circiter Sæculis, nisi forte pluribus, usque ad Œcumenium labentibus, nullum exstitisse, qui hujus exemplum sit secutus, cum vicissim post Œcumenium plures v. c. Nicetas, Euthymius, Macarius, Andreas Presbyter etc. ad similem laborem manus admoverint. Relinquitur itaque Œcumenium primum forte esse inter

eos, quorum memoria superstes est, qui ejusmodi operam in se susceperint.

"Sicut itaque Catenæ a diversis Auctoribus profectæ sunt, qui nunc majorem nunc minorem industriam, doctrinæque et judicii apparatum attulerunt; ita, vel me non monente, apparet, non idem de singulis judicium ferri posse, et ex aliis ampliora, minora ex aliis commoda vel incommoda ad Lectores derivari, nullam vero in universum ita comparatam esse, ut non sint, quæ tollas, quæve repudies. Sic nemo, credo, dubitaverit, Lectorum rebus admodum consuli, si ea sibi obversari in compendio videant, quæ antiquissimi quique Ecclesiæ Doctores, a primis divinioris cœtus originibus per varia sæcula, de divini Scriptoris mente, nonnunquam abdita, judicarunt, cum illorum quidem auctoritas non quidem argumentum omni exceptione majus, neque tamen prorsus nullum aut leve afferant, præcipue si præstantissimi Ecclesiæ Antistites in eandem sententiam amice conspirare videantur. Quamvis enim cum Paulo Colomesio p. 126. Observationum Sacrarum dicere non sustineam 'vilescere nobis hodiernorum Theologorum com-'mentatiunculas, quoties animum erudita illa ac salutari Pa-'trum lectione pascimus,' nolim tamen, instar fastidiosi contemtoris, illis prorsus nihil tribuere, sed mediam sectatus viam, cum eodem Colomesio, alibi modestius sentiente, judicium ita formare malim: 'quis a primis illis Christianis sæculo majo-'ribus omnium Scripturæ locorum germanam explicationem 'postulet?' quis in multis eos non æque hallucinatos existimet, 'atque eorum nepotes?' Vide, si placet, Colomesii notas ad epistolam Clementis. Præterea non infimo loco ponendum est, quod non tantum aliqua integrorum Operum fragmenta et ramenta quasi in Catenis ad posteritatem transmittantur, sed interdum etiam maxima eorundem pars ab interitu et temporis injuria vindicetur. Liceat hoc loco, ne longior sim, tantum ad laudatissimi Grabii exemplum provocare, qui in præfatione ad tom. I. Spicilegii Patrum Seculi II. non diffitetur, præcipuam illius Spicilegii materiam ex Catenis Patrum, tam excusis, quam manu exaratis, sibi subnatam esse, in quibus Doctores Sæculi IV. tam frequenter ad partes vocentur, ut largæ messis copiam facere possint. Idem p. 364. ad tomum I. Spicilegii testatur se magnam partem Commentarii Eusebii Cæsariensis in Jesaiam ex Catena quadam in hunc Prophetam, quæ in

Collegio Novo Oxoniensium asservatur, et paulo post a nobis diligentius laudabitur, in proprios usus descripsisse, suo tempore cum erudito orbe istam communicaturum. Qua quidem opera non ita pridem eruditissimus Bernhardus Montfauconius, in Nova Collectione Patrum et Scriptorum Græcorum egregie defunctus est, qui Eusebiano isti Commentario, partem ex Codd. aliis, partem ex Catenis, descripto, ultimum in eo Opere locum reliquit. Addam his illustre Petri Danielis Huetii, idonei judicis, testimonium, qui in extrema præfatione ad Commentarios Origenis in Scripturam Sacram refert, tantam Origenianorum Scriptorum copiam in Catenis exstare, ut si quis quicquid Origenianum est colligere speret, perinde sit, ac si mare exhaurire, vel cœlum humeris sustinere velit.

"Quamvis autem non eadem fuerit omnium Patrum felicitas, et quidam rarius, quidam frequentius, ad symbolas suas conferendas advocentur, jucundum tamen imo et utile fuerit, ex ungue leonem cognoscere, et ex fragmento de opere integro sententiam ferre posse. Fragmenta ejusmodi in deliciis quondam habuit Stephanus le Moyne, Lugdunensium inter Batavos Professor, cujus hæc verba p. 67, prolegomenorum, quibus Varia Sacra instruxit, leguntur. 'Et magis ipse delector sim-'plicitate, zelo, unctione, charitate, minutioribus etiam frag-'mentis, Clementium, Ignatiorum, Polycarporum, Justinorum, 'Irenæorum, Quadratorum, Dionysiorum Atheniens. et Corin-'thiacorum, et aliorum *θεοφόρων*, quam conditis istis cupediis, 'mellitis bellariis, puerilibus placentis, acutis subtilitatibus, acu-'leatis et galeatis scriptis hodiernis.'

"Cum hac utilitate proxime conjungitur, quod ubi fragmenta illa recensentur, fieri mentio plerumque soleat illius vel libri vel commentationis, ex qua fuerunt decerpta, ut vel hoc modo historia literaria Scriptorum Ecclesiasticorum non una accessione locupletari possit. Ipsi nos hujus assertionis veritatem paulo post aliquot exemplis evictam dabimus, quorum amplissima copia in Athanasii Operibus, Montfauconii Opera editis, et in Nova ejusdem Collectione locupletatis, deprehenditur. Simili modo sæpius usu venit, ut Catenarum beneficio germanum Auctorem libri alicujus detegamus, qui antea alterius nomen librariorum vel ignorantia vel calliditate aut aliis de causis, præ se tulit. Exploratum est antiquitatis Ecclesi-

asticæ peritis exstare in Bibliothecis, quæ MSS. abundant, Codices qui Psalmorum LXXVII, et qui eum usque ad CVII excipiunt, ac præterea CXVIII interpretationem sub Chrysostomi nomine exhibeant. Per fraudem vero eam huic Doctori adscriptam esse non difficulter perspexerunt naris non obesæ judices, quibus tamen omnibus eadem opera in germani Scriptoris notitiam pervenire non licuit. Afferam hanc in rem Gerhardi Langbænii verba, quæ ex Volumine XI *αὐτογράφων* ejus, de quibus Bodleiana Bibliotheca sibi gratulatur, excerpere me olim p. 39 memini. 'Homilias in Psalmos' (ita ait Langbænius) 'licet nec Theodoreti sint nec Euthymii, Chry-'sostomo tamen nostro plane abjudico, tum quod aureum elo-'quentiæ flumen et auctoris nostri *δεινότης* hic plane deficiat, 'tum etiam quod Aquilam, Theodotionem, Symmachum, est 'ubi nominatim citet, quod Chrysostomo (uti Savilio tomo 'VIII. p. 130, notarum observatur) omnino insolens.' Huc accedit, quod nobis palmarium est, MS. veteris auctoritas habetur in Bibl. Cantuar. Cod. 163. f. 279.) in quo habentur excerpta ex Commentario Chrysostomi in Psalmos: in quibus quæ in Ps. CIII et CIV. inde citantur, cum his in Cod. DN. Roe nihil prorsus habent commune, uti nec cum Theodoreti sive Euthymii alteris. Oculatior hic fuit Mericus Casaubonus, a Catenis, accuratius inspectis adjutus. Hic enim cum intelligeret, Euthymium in Commentario in Psalmos, cujus non unum exstat inter Codd. Bodleianos exemplum Græcum, locos quosdam sub Hesychii nomine afferre, qui totidem verbis in expositione, quæ Chrysostomo falso tribuitur, acceptam esse referendam. In Bibliotheca Publica Cantabrigiensi asservatur *ἀπόγραφον* hujus Commentarii, laudati Casauboni cura ex antiquiori Codice descriptum, quod, ut ex Langbæniano Volumine, cujus modo feci mentionem, intelligo, idem Latina civitate donatum in publicam lucem proferre constituerat. In frontispicio illius exempli Casauboniani ipsa Merici manu hæc consignata legebam: 'Verus Auctor hujus *ἑρμηνείας* est He-'sychius, vel, ut alii scribunt, Isychius, si Euthymio Zigabeno 'fides, qui non pauca ex illo passim profert, et eum in Ps. 'LXXXVIII. 13, satis prolixum ex illo locum adducens, 'diserte nominat.'

"Quis autem Hesychius, Presbyter Hierosolymitanus, (de

quo non uno loco Photius,) an alius? quos plures et diversæ ætatis Miræus in Auctario, Sixtus Senensis in Bibliotheca, aliique commemorant, non plane liquet.

"Non falli Casaubonum alio argumento compertum habeo, qui observarim in Catena in Psalmos, quam Baltas. Corderii industriæ debemus, sæpissime Hesychii symbolas afferri, quas cum expositione ista, de qua commentamur, omni ex parte conspirare deprehendi, nisi quod in comparatione, vel tralatitio labore instituta, miratus sim, tam negligenter contextum Græcum curatum fuisse, ut infinitis fere locis ex Codice Casauboniano medela afferri possit, quod alibi data opera ostendam. His commodis omnibus, quæ ex Catenarum usu circumspecto amplissima redundant, accedit tandem illud, quod ne tum quidem utilitate omni destituantur, cum ipsa Doctorum opera integra manibus versantur. Saltem enim perito lectori occasionem suppeditant, locos nonnullos vel ab injuria temporum, vel librariorum negligentia, ut fieri solet, male habitos, in pristinam integritatem vindicandi.

"Ex his, ni fallor, relinquitur, Catenas Patrum, non uno nomine se commendantes, Lectores, antiquitatis studiosos, allicere et pertrahere ad lectionem, nec uno laborem commodo compensare posse, modo illi judicio utantur, et ab illis sibi caveant nævis, quibus eædem incautos plerumque decipiunt et fallunt. Negari sane, nisi ab imperito non potest, sæpius a centonum ejusmodi consarcinatoribus Scriptorum verba, nunc magis, nunc minus, nunc cum judicio, nunc imprudentius detruncari, mutilari et minui, ut dubius hæreas quænam illis fuerit mens, qui, ubi in fontibus leguntur, perspicuitatis laudem omnino propriam sibi faciunt. Iidem non raro interpolant Scriptorum verba, pro arbitrio fingunt et refingunt, diffundunt et amplificant, ut non tam legas quæ illi scripserint, quam quæ scripsisse illos velint, qui Lectori hæc compendia offerunt. Præstitisset omnino, ipsa Auctorum verba solicite servare, et sic legentibus liberam de eodem sensu judicandi potestatem relinquere. Præterea sæpe carbones pro thesauro invenias, et cum unusquisque collectorum aliis ea placere debere opinetur, quæ sibi probentur, suoque genio respondeant, est ubi judicii solertiam et acumen in illis desideres. 'Si quis enim,' quod recte monet Huetius in præfat. ad Origenis Commentarios, 'symbolas ejusmodi nonnisi ab eruditis et gravibus Viris

'in unum compositas arbitretur, sua eum valde fefellerit 'opinio.'

"Quod si vero sint, quæ his vitiis non deturpentur Catenæ, quales interdum deprehendas, in omnibus tamen id desideres, quod rationum momenta, quibus sua superstruxerunt Patres, plerumque ob brevitatis studium prorsus sunt omissa, quæ tamen vel summatim repræsentari consultum videbatur. Observatum quoque fuit, eosdem nonnunquam unum eundemque locum ita proferre, ac si uni debeatur Auctori, quem tamen ex diversorum cogitatis coaluisse intelliges, ubi illi, quibus debentur, ipsi leguntur. Hac parte rectius egissent, si ejusmodi symbolæ vel nullius vel omnium eorum nomina præfixissent, quorum ingenio et doctrinæ debebatur. Hæc vitia ut ab ipsis Collectoribus repetenda videntur, ita alia sunt, quæ librariis merito tribuas. Hi enim passim ex oscitantia novum testimonium ab alio Auctore mutuo sumtum cum priore conjungunt, vel saltem non satis, nomine scilicet perperam omisso, distinguunt, imo nomina ipsa Scriptorum ita confundunt, ut locos quosdam aliis tribui videas, quam quibus debentur. Iidem vel prudentissimum lectorem in errorem inducere possunt, quando, quod sæpius usu venit, nomina diversis communia, et cognominibus distinguenda, simpliciter proferunt. Hoc fieri potissimum observavi in nomine Gregorii, quod Nazianzeno et Nysseno commune esse constat. In eo exarando hanc librarii consuetudinem familiarem sibi reddiderunt, ut ubi prior venit commemorandus, Gregorius simpliciter appelletur, ubi posterior, Nysseni cognomen per quoddam literarum compendium addatur. Atque hæc quidem tolerari poterant, nisi hoc modo confusioni porta aperta fuisset, ut interdum nudum Gregorii nomen designatum videas, eo in loco, in quo de Nysseno cogitandum est. Simile quid accidit Hesychiorum quorum non unus est, Eusebiorum, Theodororum, imprimis etiam Severi et Severiani nominibus. In his errandi amplior nascitur occasio ex eo, quod librarii, scribendi compendia liberius sectantes, ab illis in nominibus propriis exprimendis se non abstineant, et literarum ductus adeo sæpe impediant, ut alteram abbreviationem, quam vocant, ab altera distinguere difficulter possis. Fidem verbis faciet tabula nominum propriorum per compendium exaratorum quæ in eruditissimi Montfauconii eximio opere, quod Palæographiam Græcam inscripsit p. 348.

legitur. Occurrerunt ipsi mihi et alia, quæ tamen hic per formarum inopiam exprimere non licet. Ut autem appareat, quam facilis hic sit lapsus, legi possunt, quæ Cl. Montfauconius p. 340. libri laudati commentatus est.

" In his vitiis cum Catenas plerasque omnes jacere viderent eruditi, temperare sibi non potuerunt, quo minus præmonerent de his prudenter Lectores, quod nominatim fecit Huetius loco, repetitis vicibus commemorato, ubi etiam testatur, se his causis adductum esse, ut usum Catenarum ad colligenda Origenis fragmenta, hinc inde disjecta, negligeret, easque porro studiosi ut respuerent, valde optare. Ipsi Catenarum ejusmodi Editores, nominatim Mich. Ghislerus et Petr. Possinus, de labore suo, quod alias fieri solet, non adeo præclare senserunt, sed potius candide professi sunt, caute admodum et circumspecte illis utendum esse. Addam non dissimile Stephani le Moyne, diffusæ Viri doctrinæ, testimonium, quod in prolegomenis ad Varia Sacra p. 53. sq. his conceptum verbis legitur: 'Postremo 'compilatores Catenarum sunt obnoxii variis erroribus, et 'nulli fere labores magis mendis et erratis scatent, quam qui 'nomine Catenarum solent ubique circumferri.' Quod norunt, qui in studiorum istorum genere voluerunt vel leviter operam suam collocare, et industriam suam exercere. Tales ergo responsiones in Catena Victoris laudata vix Polycarpo auderem adscribere. Nonnullis pars illorum vitiorum ipsis Editoribus Catenarum tribuenda visa est, qui operi suo magestatem quandam et splendorem conciliaturi, præstantissimorum Doctorum nomina, non optima fide, allatis testimoniis præfixerint. Memini Dan. Barbaro, Catenæ Græcæ, in Psalmos L. priores Venetiis 1569. curatæ, Editori hoc exprobrari a Savilio in notis ad Tomum VIII. Chrysostomi p. 95. et 107. ubi Vir, ceteroquin æquissimus, forte præter rationem opinatur, Barbarum in Auctoribus Græcis proferendis Græca fide usum fuisse. Cum enim ex iis, quæ hucdum commemorata sunt, appareat, ipsas Catenas fidem hic interdum fallere solere, Editorem earum hac culpa liberari posse existimo.[z]

" P. 33. Dicam nunc de Catena in Epistolam ad Romanos, non integra illa quidem, sed eximia tamen et multis aliis eo

[z] Hic omisi quædam, quæ ad quosdam Codices Catenarum in Vetus Testamentum spectant, et repetita sunt plerumque Fabr. Bibl. Gr. t. VII. p. 749. et seq.

certe nomine præferenda, quod plerorumque Doctorum testimonia ex scriptis non editis deprompta sint.

"Quæ causa est, cur eam totam descripserim, si Origenis locos excipias, quos Grabius excerpserat, et si per immatura fata licuisset, cum ceteris hujus Doctoris fragmentis editurus erat. Codex ipse, qui in Hyperoo Bodleiano Cod. 208. servatur, a recentiori manu ex antiquiori, nominatim Gaditano, per Joannem Lluydum an. 1601 erat descriptus, et in Capite VIII. desinebat dimidia parte truncatus. Partem alteram Grabius, cujus sermoni familiari id debeo, invenisse sibi videbatur in Catalogo MSS. Bibliothecæ Augustanæ, in quo Catena PP. in eandem Epistolam a Cap. IX. incipiens, recenseatur. Idem in Præfat. ad Tom. II. Spicileg. PP. Scriptores, quorum cogitata hæc Catena refert, hoc ordine recenset; Acacius, Anonymus, Apollinarius, Cyrillus, Didymus, Diodorus, Eusebius, Gennadius, Isidorus, Origenes, Photius, Severianus, Theodorus, Theodoritus, Theophylactus. Omisit vir, ceteroquin diligentissimus, Chrysostomum, quod quidem non miror, cum uno tantum loco is commemoretur. De Patribus istis quidquam commentari hic nihil attinet, cum satis per se cuique perspecta eorum nomina sint; id tamen non omittendum est, quod hæc Catena ab ea prorsus distincta sit, quam Œcumenius suis in omnes Pauli Epistolas Commentariis inseruit. Denique nec id prætereundum est, quod Jo. Millius ad Novum Testamentum curatius edendum hac Catena usum se esse profitetur in prolegomenis ad Novum Testamentum p. 158. Sect. 1448."

Corollaria ad Calc. p. ult.

Patrum allegationibus Scripturæ non multum tribuendum est, neque tamen illæ prorsus negligendæ videntur.

Recentiores sæpissime Patribus in exponenda Scriptura sunt præferendi. Usus Patrum tam amplus non est, quam sibi eum nonnulli fingunt.

Hactenus Wolfius. Cujus dissertationi quæ in eadem materie adjicienda habeam ad tres potissimum quæstiones commode referri posse videntur. 1. De Catenarum Antiquitate. 2. An genuina plerumque sint Patrum excerpta quæ in iis exponuntur. 3. De istiusmodi Commentariorum utilitate.

1. De Catenarum origine difficile est aliquid accurate statuere, cum nihil de hac re certum atque cognitum habeamus. Olympiodoro Alexandriæ Diacono qui Commentarium in Jobum confecit, hanc laudem tribuere videntur Wolfius et alii. Quamvis autem non negandum est Olympiodorum, qui circa finem sexti aut initium septimi florebat sæculi, expositionem in hunc Sacræ Scripturæ librum edidisse; non affirmari potest, eandem esse ac Catenam, quæ hodie sub ejus potissimum nomine circumfertur; immo multo probabilius est, hoc opus a diversis auctoribus contextum fuisse ab aliquo Olympiodori ætati longe posteriori. Major fortasse dubitatio incidit de Procopii Gazæi in Octateuchum Commentario. Quod opus si inter Catenas proprie dictas adnumerandum sit, probaretur inde hujusmodi compilationes jam ab initio sexti sæculi quo vixit Procopius, in usu fuisse. Sed ut bene monet Fabricius t. VII. p. 735, 736, "non sunt hæc Procopii "Commentaria ita ex variis variorum ῥήσεσι contexta, "adscriptis Singularum Auctoribus, quemadmodum in "aliis fere Catenis fieri consuevit," sed potius in forma Scholiorum, licet ex aliis Auctoribus sed non nominatis, excerptorum.

Sic autem ut opinor res initium habuit. Exstiterunt quidem ab ipso fere ortu Christianismi Commentatores qui ad exponendum et illustrandum Dei Verbum operam dederunt; magni imprimis Ecclesiæ Doctores, Origenes, Basilius, Gregorii, Chrysostomus, Diodorus Tarsensis, Cyrillus, Didymus, Theodoretus, Ammonius. Postquam autem eorum opera passim vulgari cœpta sunt et in usu esse, exortum est deinceps aliud hominum genus, qui sive ἀπὸ φωνῆς doctorum ipsorum, sive ex illorum editis libris, Epitomatorum partes agebant,

excerpendoque et resecando integros Commentarios in compendium redigebant, et quasi ad synopseos formam accommodabant. Hunc operandi modum jam a quarti sæculi initio obtinuisse, probari potest Hieronymi Auctoritate, qui ita suos in S. Pauli Epistolas Commentarios se confecisse testatur in Prœemio Epist. ad Galat. Sic etiam Eustathio Antiocheno contexta est *ἐξήγησις τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν ἐκ διαφόρων ὑπομνημάτων ἀκριβωθέντων καὶ συλλεχθέντων εἰς σύνοψιν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον* [a]. Hujusmodi fuit etiam Antiquissima Synopsis e Chrysostomi Commentario in S. Matthæum ordinata, de qua mox speciatim agendum erit; et ejusdem Patris *σύνοψις εἰς τὰ τῆς παλαιᾶς βιβλία*,[b] et præstantissimus Commentarius in quasdam Epistolas S. Pauli, a nobis posthac edendus, cujus titulus *ἐξηγητικῶν τομῶν ἐκλογαί*. Huic etiam generi adnumerandus est, ut mihi quidem videtur, quem modo memoravi, Procopii Gazæi Commentarius in Octateuchum. Hæ Patrum Synopticæ expositiones primo, ut opinor, continuata serie et sine Sacro textu, nisi quantum ad expositionem faceret, scribebantur: mox autem in Scholiorum formam redactæ sunt, commatibus disjunctæ, et in oris librorum, qui in medio paginæ Sacram Scripturam continebant, exaratæ. His Scholiis subinde in extrema margine annexæ sunt Variorum Patrum citationes, quas quisque librarius pro arbitrio et facultate excerpebat et Codici inserebat. Hinc ortum habuerunt, mea quidem sententia, illæ quæ vulgo nuncupantur Catenæ, e variis Scriptorum Symbolis consarcinatæ, sive ut ipsi earum confectores prædicare solent, *ἀπὸ διαφόρων πατέρων ἐρανισθέντα*. Inde exorta est insignis harum Catenarum varietas, ita ut,

[a] Anecd. Paris. t. I. p. 393, 22. [b] Ibid. t. I. p. 393. 18.

quamvis in eundem Sacræ Scripturæ Librum contextas, vix duas invenies, quæ omnino sibi invicem respondeant. Hoc maxime cernitur in ea Commentariorum Classe in Sancti Pauli Epistolas quæ vulgo Œcumenio tribuuntur, et quorum ingens Codicum numerus in variis adservatur Bibliothecis. Horum Commentariorum basis, ut ita dicam, est Theodoreti expositio, in breviora Scholia redacta, quibus multis in locis subnexa est Œcumenii interpretatio, quæ et ipsa continua fuit, credo, sicut ea quæ in Apocalypsin jam edidi. His postea adjectæ sunt in margine aliorum Patrum Symbolæ ad S. Apostoli verba, Gennadii nempe, Methodii, Cyrilli et aliorum. Prioris status exemplum præbet antiquissimus Codex Bodl. Roe 16. de quo agit Wolfius p. 17. Cf. Fabr. Bibl. Gr. t. VII. p. 790. Secundi fidem facit Cod. Bodl. Auct. T. 1. 7. olim Meermann. idem et Antiquissimus, nam decimi sæculi esse videtur. Ibi plurima additamenta oris libri adscripta sunt ex iis Patribus qui supra memorati sunt. Alia insuper dant recentiores Codices, ut Photii plurima, quæ in Editis Œcumenii Commentariis comparent, in duobus autem Codicibus prædictis non item. Sunt et alii rursus ubi sæpissime citatur Origenes, ita ut ejus expositio totius Catenæ pene fundus esse videatur.

Idem obtinere credo in iis Antiquioris ætatis Catenis quæ in Evangelia contextæ sunt. In omnibus quas mihi inspicere contigit idem est fundus, in S. Matthæum Chrysostomi commentarius; diversis autem aliorum Patrum symbolis, diversæ abeunt. In S. Marcum, Commentarius ille qui vulgo Victori Antiocheno tribuitur; sed et hic plurima est Codicum varietas. In S. Lucam, expositio quæ Titi Bostrensis nomen præ se fert, cum

magna aliorum excerptorum varietate. In S. Joannem, Chrysostomi iterum Commentarius cui intextæ sunt variorum Patrum symbolæ, præcipue Ammonii, cujus expositio, ut inde patet, in hunc Evangelistam continua fuit. In Acta Apostolorum, usi sunt Catenarum confectores Chrysostomi Synopsi Homiletica in hunc Novi Fœderis Librum, cum diversis aliis obiter citatis Ecclesiasticis Scriptoribus. In Epistolas Catholicas præcipue ad partes vocatur Anonymus expositor, qui nescio an Chrysostomus sit, qui ipse sæpius nominatim citatur, cum Severo, Didymo, Cyrillo et aliis. Hæc quoad Commentarios in Novi Fœderis libros, quos mihi adhuc inspicere licuit. Nec dubito quin et in Veteris Testamenti libros eadem ratio conficiendi Catenas in usu fuit. Adhibita est præcipue Chrysostomi εἰς τὰ τῆς παλαιᾶς σύνοψις. Adierunt Origenis Commentarios in omnes fere libros, Theodoreti et Cyrilli in Prophetas, Basilium et Eusebium in Jesaiam—Theodoretum, Eusebium et Athanasium in Psalmos—in Jobum, Polychronium atque Olympiodorum; advocatis insuper aliis, qui sibi forte ad manum aderant, huc et illuc, in unoquoque libro, Cantico aut Propheta. Hæc ergo fuit ut opinor, Catenarum origo, et imprimis earum conficiendi methodus. At quod primum casu quodam et sensim ita factum erat, id postea ex instituto et data opera multiplicatum est excerpendi et exscribendi genus; cum recentiores homines, sicut Nicetas, Euthymius, et Macarius eorum contexerunt commentarios, non ex antiquorum perpetuis commentariis, sed ex variis symbolis, sua industria, undecunque congestis. Quo recentiores autem sunt Catenæ, eo magis abundans est Scriptorum unde conflantur numerus.

Adhuc autem restat incerta quæstio, qua primum ætate confici cœptæ sunt Catenæ ex Variis Auctoribus nominatim citatis conflatæ. Ad hanc enim quæstionem dirimendam desunt nobis testes, id est antiquioris ætatis Codices; paucissimi enim sunt qui decimo sæculo A. C. vetustiora sunt. Omnium Codicum, qui ad Commentarii formam appropinquant, antiquissimus est Coislinianus, qui Pentateuchum exhibet Græce cum notulis et glossis marginalibus (vid. Montf. Bibl. Coisl.) sed propterea vix inter justas Catenas recenseri meretur. In eadem præstantissima Bibliotheca est autem "Codex "XLVI. membr. X. sæc. elegantissime exaratus fol. "469. Basilii Ascetica quædam videlicet Moralia, duo "postrema folia" teste Montf. "ex alio libro vetere ad "hunc compingendum sumpta sunt, charactere VIII. "circiter sæculi unciali, alterum deflexo, alterum ob- "longo et perpendiculari scriptum, in quibus fragmenta "continentur Commentariorum in Acta Apostolorum." Non indicavit autem V. C. an hæc fragmenta variorum Scriptorum nomina referrent. Quoad hunc Codicem ergo res adhuc in dubio manet, donec aliquis, inspectis his Commentariorum laciniis, nos de his certiores faciat. In Bibliotheca Taurinensi, teste Pfaffio Dissert. Apolog. de Fragm. Irenæi asservatur "Catena in Psal- "mos, litteris uncialibus tota exarata, quam ad sæcu- "lum VIII. vel et IX. si quis referat, haud erraverit." Nono certe sæculo jam extitisse has Veterum Græcorum Patrum in S. Scripturam expositiones, quas Catenas proprie nuncupamus, fidem facit insigne fragmentum quod amice mihi communicavit Gaisfordius Ædis Christi Decanus, qui inter Codices MSS. Collegii, cui præest, illud detexit. Hujus hæc est notitia.

"Inter Codices MSS. Græcos quos Bibliothecæ Ædis
"Christi Supremis tabulis legavit cel. præsul Gul.
"Wakius, exstat Menologium (Arch. W. 2.) in cujus
"principio et fine adservantur tria folia ex antiquo
"libro avulsa (nam Scriptura videtur Sæc. IX. vergen-
"tis) qui olim fortasse continebat Catenam SS. Patrum
"in Evangelia. Eorum trium foliorum pagina prima
"legi omnino nequit. Secunda verba exhibet S. Joan-
"nis c. iv. 9. literis majusculis exarata, cum excerpto
"ex Commentario Joannis Chrysostomi; fere ut in Ed.
"Savil. p. 680, 27—37. Sequitur aliud excerptum ex
"Ammonio.

"P. 3. duos versiculos Joann. cum Comm. Chryso-
"stomi et Ammonii.

"P. 4. unum Vers. cum Comm. Chrys. et Cyrilli.

"P. 5. unum Vers. cum Comm. Chrys. et Origenis.

"P. 6. legi nequit."

Forsan et alias ejusdem ætatis vel etiam antiquioris reliquias in eodem genere præstabunt Bibliothecæ, si diligentius explorentur; nam de integris Codicibus non est sperandum, quoniam qui octavi sunt sæculi, paucissimi sane supersunt, et ubi et qui sint, satis notum est. Nihil ergo, si ad Codices ipsos spectemus, obstat quin et octavo vel etiam septimo, si placet, sæculo, Catenas conficiendi morem prævaluisse credamus; quod probabilius fit, si reputemus quam ferax fuit vel quintum sæculum post N. C. ejus generis hominum, qui e Patribus et Scriptoribus Ecclesiasticis, Opera dogmatica atque Anthologias Sacras contexerunt. Non oblivescendum est etiam in hac quæstione, quæ Cl. Ben. Hasii est observatio, quod ad hujusmodi Expositiones coacervandas, profanos habuerunt Scholiastas magistros, qui-

bus in Homerum, Pindarum, Aristophanem et alios poetas Antiquos variorum commentarios congerere multo ante in usu fuerat.

2. Nunc transeo ad secundam quæstionem quam mihi tractandam proposui—an plerumque genuina sint Patrum excerpta quæ in Catenis reperiuntur.

Gravis sane est hæc quæstio, et ad statuendam aut infirmandam Catenarum auctoritatem magni ut videtur momenti; sed difficilis sane est ipsa, et aliquantum lubrica. Illam vix quidem attigit Wolfius, et nescio an nobis, sicut plura, sic et certiora de his producere, continget. Maxime si recte memini, suscitata est quæstio postquam vulgata sunt Fragmenta Anecdota Irenæi, quæ e MSS. Bibliothecæ Taurinensis primus eruit et in lucem protulit Pfaffius, Hagæ Comitum 1715. 8°. Horum fragmentorum αὐθεντείαν impugnarunt multi, et satis validis, ut mihi quidem videtur, argumentis. Rectius autem et plenius de his judicium ferre potuissemus, si de Codicibus ipsis e quibus desumpta fuerunt, eorum ætate scilicet, et natura, nobis notitiam aliquam dedisset Pfaffius, qui nuda tantum satis sibi habuit proferre fragmenta, generali hoc contextus indicio. "Quæ luci publicæ exponimus, "S. Irenæi Episcopi Lugdunensis Fragmenta hactenus "anecdota nostris Annotationibus adjectisque Disser-"tationibus explicata atque e Bibliotheca Regia Tauri-"nensi eruta, ea non uno ex Codice extraximus, sed "ex variis, qui a Græcis πατερικὰ, παράδεισοι, γεροντικὰ, "λειμωνάρια, διηγήσεις, πανδέκται, κλίμακες, λαυσαϊκὰ, aut "voce Latina Catenæ, si nempe commentarium perpe-"tuum in Librum Sacri Codicis contineant, nuncupan-"tur, diversa scilicet SS. Patrum vel facta vel effata

"continentibus, ex quibus ea nobis præcipua visa sunt, "quæ S. Irenæi nomen præferunt, eo magis etiam æsti-"manda, quod ætatem aliquam ferant ii Codices ex "quibus ea extulimus." Nimis autem generaliter hæc omnia miscet Vir doctus, et sub nomine Catenarum includit res longe diversas. Sincerius multo egisset si de uniuscujusque Codicis natura et ætate, seorsim Lectorem monuisset, et quædam specimina contentorum ejus insuper communicasset, ut ex ampliore notitia, ad magis maturum judicium de horum excerptorum αὐθεντείᾳ procedere possemus. Cum res ita se habeat, negamus, si spuria probarentur hæc Irenæi fragmenta, id ullo modo a Catenarum fide detrahere, cum nequaquam probatum sit ea a veris Catenis desumpta esse. Aliam autem aggressus est viam vir eruditione clarus Scipio Maffeius, qui in Epistola [d], quam scripsit ut impugnaret αὐθεντείαν fragmentorum a Pfaffio vulgatorum, multas et quidem graves adduxit rationes ad labefactandam nostram fidem in universum Catenarum genus. Nam plura attulit exempla negligentiæ et incuriæ, qua usi sunt Catenarum quarumdam librarii, in præfigendis Auctorum nominibus, singulis eorum expositionibus. Satis quidam abundant hujusmodi errores, nec denegari possunt. Sed magna profecto est in Catenarum Codicibus varietas, et alii aliis multo sunt accuratiores præstantioresque. Non autem ea est quæstio de qua nunc agitur. Inquirendum est, credo, an falso et data opera Catenarum confectores nomina Auctorum mentiti sint, ut lectoribus fucum facerent, et

[d] Lettera al Reverendissimo P. Abbate Bacchini Sopra i Frammenti Greci dati in luce nel tomo XVI. del Giornale de' Letterati d' Italia, e ristampati in Olanda col nome di S. Ireneo.

celeberrimorum Patrum auctoritate ignobiliorum Scriptorum sententias munirent. Id humanum est, et certe potuit fieri. Et cum hoc accidit integris Patrum Operibus, ut genuinis spuria admiscerentur, eidem errori certe sunt obnoxia excerpta ex iis operibus Catenis intexta. Facilius autem ingeritur fraudis inculpatio quam repellitur, præsertim si de Anecdotis agatur. Vellem autem eos qui eam ingerunt, ad locos plane mentitos provocassent; sed neque ipse adhuc detexi, neque tales ab aliis indicatos memini me unquam vidisse. Non quidem agitur de iis Scriptoribus, quorum testimonia adeo spisse citantur in Catenis, ut quasi vilescant; qualia sunt Chrysostomi, Origenis, Cyrilli; sed potius de Antiquioribus, quorum opera jam ævo interciderant, quum compilatores isti sua congerebant; Justino nempe, Irenæo, Hippolyto. Sed ita raro quidem inveniuntur illorum Doctorum citationes in Commentariis, ut id potius argumentum esse debeat Collectorum in his adstruendis sinceræ fidei. Mihi ergo placet, hanc inculpationem, et probis hominibus et piis certe indignam, cautius admittere, donec clarioribus indiciis et testimoniis sustentari possit.

3. Pauca nunc de Catenarum utilitate restant nobis dicenda. Quæ, si peculiares excipias defectus quibus laborant, eadem erit forsan quam quæ ex Scriptis Patrum in genere derivatur, quoniam ex eorum Operibus, sive servatis sive amissis, omnino conflatæ sunt.

Mihi autem, quatenus Commentarii sint in Sacram Scripturam, potissimum se commendare videntur. Ad cognitionem enim et intelligentiam Historiæ Criticæ Verbi Divini plurimum inserviunt, supplendo ea quibus sine eorum ope ægre caruissemus. His salvis dis-

cimus quantum elaboraverunt Ecclesiæ Doctores per plurima sæcula in Sacra Scriptura docenda atque exponenda. Adimpletur ingens lacuna in Theologia Patristica et restituuntur notabili ex parte præclari quidam Auctores atque Expositores, qui aliter fere toti periissent; tales sunt Acacius, Apollinaris, Ammonius, Diodorus Tarsensis, Didymus, Severianus, Severus, Theodori, Heracleensis et Mopsuestenus. Insigniter autem augentur illi quorum Opera quædam ad nostra tempora manserunt, sicut Origenes, Eusebius, Athanasius, Cyrillus. Hinc eruuntur quasi novi veritatis testes, et propugnatores fidei denuo excitantur ad firmanda Ecclesiæ dogmata, et Divini Verbi sensum statuendum; et hi quidem non unius temporis aut regionis, sed diversi et ætate et loco; Ecclesiæ quidam Alexandrinæ, alii Hierosolymitanæ, Antiochenæ alii, alii Constantinopolitanæ; omnes tamen conspirantes in Orthodoxæ fidei præcipuis dogmatibus tuendis, et mutuis testimoniis suas interpretationes stabilientes.

Harum ope clarius cernimus quinam fuit Antiquorum Patrum in Theologia critica methodus; quantum Scripturam Scriptura interpretari sapiebant; quibus dubiis et objectionibus potissimum occurrere solebant, et quibus argumentis ea solvere aggrediebantur. Quod si præ neotericis Expositoribus indocti sæpius et rudes videantur, at simplicitate et candore et fide, et iis virtutibus quæ Christianos decent, quantum distant a nostræ ætatis neologis qui a nihilo, ne in sacris quidem, sibi temperandum esse præsumunt. Si qui autem Veterum Commentatorum in allegoricis interpretationibus nimii sint, id etiam utile est rescire, qui fuerint qui eam interpretandi viam potissimum secuti sint, et qua

existimatione habiti fuerint apud homines eorum ætati magis propinquos.

Cum ii ergo sint præcipui fructus, quos plus minusve, secundum Auctorum diligentiam, et Codicum præstantiam, ex horum Commentariorum lectione, expectare possimus, placuit Preli Academici Delegatis, huic parti Theologiæ Criticæ nimium neglectæ, advertere animum, mihique curam committere, præstantiores Catenas adhuc ineditas in Novi Fœderis libros, vulgare, jam vulgatas vero, quantum fieri possit, emendatiores dare, tam ex nostrarum quam exterarum Bibliothecarum Codicibus.

Cui gravi et magnæ aleæ atque laboris operi, vereor equidem ne impar omnino futurus sim; sed et ipsius propositi utilitas, tum etiam, quod indies magis crescere videtur apud Nostrates, Veteris Theologiæ studium, impulit ut id in me susciperem.

Quod autem hoc volumine præstiterim, nunc paucis monendus est lector. Catenam in Evangelium S. Matthæi, hactenus ineditam, suppeditavit mihi præstantissimus Codex Coislinianus, cujus hæc est Montfauconii descriptio.

"Codex XXIII. olim CCCXV. membranaceus XI. "circiter sæculi, in quo quatuor Evangelia cum Com"mentariis. In Matthæum quidem Commentarii Jo"anni Chrysostomo initio adscribuntur, et in fine fol. "108. ubi scriptum est, *τέλος τῆς ἑρμηνείας τοῦ Χρυσοστό"μου.* Sed multæ præterea variorum Patrum expo"sitiones intermiscentur. Fuit olim Monasterii Sancti "Athanasii in Monte Atho, ut ex duobus foliis in fine "positis arguitur."

Et post Auctorum Catalogum addit. "Porro con"jecturam nostram de ætate illius Codicis supra posi-

"tam confirmat hæc Librarii nota fol. 112. ἑρμηνεία τοῦ
" κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ἐν ἐπιτομῇ· ἐγράφη δὲ τὸ Εὐαγγέ-
" λιον ἐκεῖνο εἰς τὸ Πατριάρχειον, ἐπὶ Σεργίου τοῦ Πατριάρχου.
" Non enim alius hic intelligi potest quam Sergius II.
" qui sub finem sæculi X. et initium XI. Constantino-
" politanam sedem tenuit."

Quod autem ad Commentarium Chrysostomi spectat, qui hujus Catenæ fundus est, cæterorumque omnium, ut opinor, in S. Matthæi Evangelium, est Synopsis aut Epitome ejus Homiliarum in eum Evangelistam, de qua Henricus Savilius in notis ad Chrysost. t. VIII. p. 215. a Fabricio citatus Bibl. Gr. t. VII. p. 779. Hæc Epitome Græce hactenus lucem non vidit, Latine solum eam vertit et vulgavit Christophorus Serrarigus Venetiis 1554, cujus versio repetita est in Latina Ed. Opp. Chrys. Paris. 1588 fol. t. II. p. 1151. De hac Epitome autem sic agit in præfatione Serrarigus.

"Est autem D. Joannis Chrysostomi in Evangelium
" S. Matthæi brevis enarratio, e copioso illo bonorum
" omnium Thasso atque Myrmecia, sinuoso inquam illo
" in Matthæum Volumine, collecta, ac eodem idiomate
" et sensu in compendiosum hujusmodi redacta libel-
" lum, futurum Evangelii studiosis quam maxime com-
" modum, qui manibus et sinu gestetur, noctesque ac
" dies gentium ubique versatus, Evangelicæ historiæ
" sensum candidissime patefaciat. Quam sane qui re-
" degerit non admodum constat, cum inscriptio Chry-
" sostomum auctorem tantum prædicet ac præ se ferat.
" Suspicor autem a Divo Tito Bostrorum Episcopo
" fuisse collectam. Nam Florentiæ cum essem, hujus
" beati Viri titulo inscriptum in Bibliotheca Divi Marci
" quoddam vidi opusculum in Lucæ Evangelium, ex

"Chrysostomo potissimum collectum. In quo loci illi "in quibus Lucæ cum Matthæo convenit, sunt præ-"termissi, et ad hanc quam nos vertimus et de qua "agimus, in Matthæum Enarrationem, ab eodem ipso "Tito lector remittitur. Unde conjicere fas sit, et "hujus Enarrationis collectorem fuisse Titum, quamvis "eo nomine prorsus careat. Neque vero id mordicus "tenuerim, si quis aliter de alio senserit. Quod nos "movit ut Titum suspicaremur, modeste protulimus, "esto nunc aliorum judicium. Illud vero totis viribus "asseveraverim, verba prorsus ac sensa esse Chryso-"stomi, ut quæ salutarem illius oris aurei eloquentiam "sapiunt. Singula enim quæ ille ad Evangelii expo-"sitionem in amplis illis in Matthæum commentariis, "multiplici illa sua disseruit eloquentia, Titus hic, vel "qui fuerit alius, aurei hujus Doctoris studiosissimus "ita coegit, ut ad Evangelistæ intelligentiam illius "Homilias lectoris animus non desideret. Imo velut "e paradisi alicujus suavibus ac beneolentibus herbis "flores ab homine decerptos affirmet, quibus hoc ita "decorum aureumque sertum coronamque contexerat."

Non esse autem e Tito Bostrensi hanc Epitomen profectam, ut Serrarigus conjiciebat, satis demonstrabitur, quando de illius Patris Commentario in Evangelium S. Lucæ dicendum erit. Illam vero esse valde antiquam, patet ex eo quod invenitur in Codd. decimi sæculi. Talis est Codex Bodleianus Auct. T. 1. 4. olim Meermann. qui tres Commentarios in Evangelistas exhibet, de quibus Savilius loco supra memorato. Cum autem jam sub prelo erat Catena nostra in S. Matthæum, incidi in hunc Codicem, et statim vidi, Codice Coisliniano multo pleniorem esse, quoad Chrysostomi

epitomen; collatione ergo Bodleiani libri facta, ea supplementa quæ mihi suppeditavit, varietatemque lectionis, ad finem voluminis relegavi. Hujus autem ope multa, Parisiensis librarii negligentia omissa aut depravata, restituta sunt atque emendata. Hoc etiam notandum est in hoc Codice, quod cum Commentariis Chrysostomi et Titi in Matthæum, Lucam et Joannem, non paucas Photii interpretationes in hos tres Evangelistas admisceat. Unde suspicari licet, hoc esse opus quod Leo Allatius edere in animo habuerat. Vid. Fabr. Bibl. Gr. t. X. p. 410.

Hæ autem Photii expositiones adeo sæpe Chrysostomi commentarium interrumpunt, ut credendum sit eas primo in margine scriptas esse, tum denique in alium Codicem transcriptas, cum Commentario Chrysostomi commixtas esse. Simile quid accidisse videtur in Cod. Parisiensi Regio, 203. ubi idem Chrysost. Comment. cum Petri cujusdam interpretationibus continuis coaluit, teste Catalogi Confectore.

In S. Marcum multo pauciores extant Commentarii quam in cæteros Evangelistas, et sic ita olim fuisse testatur Auctor Catenæ, Victori Antiocheno vulgo attributæ, sed quæ in Codice a nobis primum adhibito, Cyrillo Alexandrino diserte vindicatur. Is, enim, quisquis fuit, affirmat se quamvis diligenter requirens, ne unum quidem Commentarium potuisse reperire in hunc Evangelistam, et idcirco se sparsas Veterum Doctorum expositiones in eum collegisse atque ordinasse. Procem. p. 263.

Hunc Commentarium primo sub Victoris Antiocheni Presbyteri nomine Latine edidit Theodorus Peltanus Ingolstad. 1580. Græce autem vulgavit Petrus

Possinus una cum Commentario, quem e duobus Codd. conflavit, uno Tolosano e Bibliotheca Caroli de Montchal Archiepiscopo Tolosæ, altero Vaticano, quem Corderius descripserat et Possino donaverat. Idem etiam Victoris Commentarium Græce descripserat ex alio incerto Codice; quæ omnia Possinus recensuit, et Latinam versionem addidit atque vulgavit Romæ 1673. fol.

Verum autem omnino est, quod Ricardus Simon asserit in Hist. Crit. Nov. Test. c. XXX. p. 427, hunc Victoris Commentarium potuisse multo emendatius dari e Codd. Bibl. Reg. Paris. Ipse autem notavit insignes quasdam discrepantias, quæ in MSS. exstarent circa ejus Auctoris nomen, quum alii Origeni, alii Cyrillo, cæteri autem, et ii quidem plures, illum Victori attribuant. Ut in Cod. Reg. 1882. notatum *ἐπληρώθη σὺν Θεῷ ἡ ἑρμηνεία τοῦ κατὰ Μάρκον ἁγίου Εὐαγγελίου ἀπὸ φωνῆς, ἔν τισιν εὗρον Κυρίλλου Ἀλεξανδρέως, ἐν ἄλλοις δὲ Βίκτορος πρεσβυτέρου.* In Cod. autem Regio, 1883. eodem teste leg. *Ὑπόθεσις εἰς τὸ κατὰ Μάρκον ἅγιον Εὐαγγέλιον ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν ἑρμηνείας τοῦ ἐν ἁγίοις Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας.* At in Cod. 2330. *Ὠριγένους πρόλογος εἰς ἑρμηνείαν τοῦ κατὰ Μάρκον ἁγίου Εὐαγγελίου.* Quod autem affirmavit vir cæteroquin optimi judicii et accuratissimus, ejusdem esse omnes Commentarii exemplaria, non sine limitatione pronunciasset, si hos inter se attentius contulisset. Quid autem de hac quæstione statuendum esse comperi, variis inspectis Codicibus, nunc paucis absolvendum est. Satis inter se variant Codices qui Victoris Antiocheni nomen præferant; sed longius multo ab iis distant illi qui Cyrillo Alexandrino Commentarium tribuunt. Postremi enim adeo sunt copiosiores per totum Commentarium, ut mihi persuasum sit cete-

ros Epitomen tantum operis nobis tradidisse. Hoc intellecto satis perspectum habui, Commentarium omnino vulgandum esse ex illis Codicibus qui illum integrum exhibebant, adhibita tantum e Victorianis lectionis varietate in iis locis, ubi duæ Codicum familiæ pari passu incedebant. Hanc ergo rationem secutus sum. Adhibui primum Codicem Bodleianum Laud. Gr. 33. membr. XII. sæc. continentem 4 Evangelia cum Catenis, et illam in S. Marcum cujus Proœmium opus Cyrillo assignat. An autem huic Patri ascribendum sit, non plane quidem constat. Sed huic opinioni ut potius assentiam plures me movent rationes. Origenes quidem Auctor ejus esse nequit, nam in ipso fere Commentarii initio citatur; Cyrillus vero nunquam. Cyrilli autem Symbolæ non una vice apponuntur in Possini Catena Tolosana, et eædem etiam, et nonnunquam plenius, efferuntur tacito nomine in Cod. Laudiano (quem litera L ubique signamus) ut in pp. 311. 323. 395. Sed etiam in Catena in S. Matth. p. 66. affertur expositio nomine Cyrilli insignita, quæ totidem fere verbis adducitur in Cat. ad S. Marcum, p. 286. Postremo notandum est in multis hunc Commentarium congruere quoad methodum cum eo in S. Joannis Evangelium, qui eidem Patri tribuitur, et qui e variis ut ipse testatur Auctoribus contextus fuit. Utut autem hæc sint, hanc Catenam multo ampliorem et correctiorem dedimus, ope præstantissimi Cod. Laudiani.

Cum eo autem contulimus Cod. Coislin. XXIII. qui Victorianæ est familiæ, sed Possini Codicibus amplior et longe correctior; hic nobis litera P signatur. Sæpius lectiones Possini notare neglexi, quia prorsus inutiles videbantur. Cum autem Cod. L. duobus magnis lacu-

nis laboret, ad illas supplendas usus sum Cod. Paris. 178. qui ejusdem videtur familiæ, sed non æque amplus est ex omni parte.

Auctor autem Epitomes, sive Victor, sive quis alius, sibi in animo proposuisse videtur resecare multa, quæ e Chrysostomo derivata erant, et in Commentario ad S. Matthæum repetita inveniuntur, non autem semper iisdem omnino verbis, neque eodem ordine.

CATENA

IN

EVANGELIUM S. MATTHÆI

E CODD. BODL. ET PARIS.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

α΄. Περὶ τῶν μάγων.
β΄. Περὶ τῶν ἀναιρεθέντων παίδων.
γ΄. Πρῶτος Ἰωάννης ἐκήρυξε βασιλείαν οὐρανοῦ[a]. 5
δ΄. Περὶ διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος.
ε΄. Περὶ τῶν μακαρισμῶν.
ϛ΄. Περὶ τοῦ λεπροῦ.
ζ΄. Περὶ τοῦ ἑκατοντάρχου.
η΄. Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου. 10
θ΄. Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων.
ι΄. Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν.
ια΄. Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ὑδάτων.
ιβ΄. Περὶ τῶν δύο δαιμονιζομένων.
ιγ΄. Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ. 15
ιδ΄. Περὶ τοῦ[b] Ματθαίου.
ιε΄. Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου.
ιϛ΄. Περὶ τῆς αἱμορροούσης.
ιζ΄. Περὶ τῶν δύο τυφλῶν.
ιη΄. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου κωφοῦ. 20
ιθ΄. Περὶ τῆς[c] τῶν ἁγίων ἀποστόλων διαταγῆς.
κ΄. Περὶ τῶν ἀποσταλέντων παρὰ Ἰωάννου[d].
κα΄. Περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος τὴν χεῖρα.
κβ΄. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου τυφλοῦ καὶ κωφοῦ.
κγ΄. Περὶ τῶν αἰτούντων σημεῖον. 25
κδ΄. Περὶ τῶν παραβολῶν.
κε΄. Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου.

[a] οὐρανῷ Cod. οὐρανοῦ Possin. [b] τοῦ om. Possin. [c] περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν δώδεκα Possin. [d] ἰωάννην Cod.

2

[e] τῶν δύο ἰχθ. Possin. [f] περιπάτου Possin. περιπατοῦντος Cod. [g] Ἰησοῦ Possin. [h] τελούντων Possin. [i] τοῦ Possin. [k] συκῆς om. Possin. [l] Κύριον Possin. [m] παραβ. om. Possin. [n] ἐπερώτησις δ. τ. κ. Possin. [o] π. υἱὸς Δ. ἐστ. ὁ Χ. om. Cod. [p] γραμματαίων Cod.

[q] Περὶ τοῦ ἀποδημήσαντος εἰς χώραν μακρὰν Possin. [r] τοῦ om. Possin. bis. [s] ἄρνησις Possin. [t] αἰτήσεως Possin. ἀναστάσεως Cod.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΕΡΜΗΝΕΙΑΝ ΤΩΝ ΕΞΗΓΗΤΩΝ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

---

[a] ΧΡΗ *τὸν ἐντυγχάνοντα τῇδε τῇ βίβλῳ γινώσκειν ὅτι πολλῶν ποναμάτων ἁγίων καὶ ὀρθοδόξων πατέρων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀδο-* 5 *κίμων ἐξηγητῶν, καὶ τῆς τῶν αἱρετικῶν μοίρας τυγχανόντων, αἱ παραγραφαὶ ἔγκεινται, ἐκφυγοῦσαι ὡς ἔνεστι τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως ἀπᾴδοντα δόγματα τὰ ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν εἰρημένων. Καὶ τοῦτο δὲ οὐκ αὐτονόμως πεποίηκα*[b], *ἀλλὰ ἀκολουθήσας τῷ ἁγιωτάτῳ ἡμῶν πατρὶ τῷ τῆς Ἀλεξάνδρου φιλο-* 10 *χρίστου μεγαλοπόλεως ἀρχιεπισκόπῳ Κυρίλλῳ, φήσαντι ἐν τῇ πρὸς Εὐλόγιον ἐπιστολῇ. " ὅτι*[c] *οὐ πάντα ὅσα λέγουσιν οἱ " αἱρετικοὶ, φεύγειν καὶ παραιτεῖσθαι χρή. πολλὰ γὰρ ὁμολο-" γοῦσιν, ὧν καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν· καὶ τοῦτο προσθῆναι " ἀναγκαῖον ᾠήθην τῷδε*[d] *τῷ προοιμίῳ, πρὸς φανέρωσιν καὶ σαφή-* 15 *" νειαν τοῖς ἐντυγχάνουσιν· ἴστωσαν*[e] *γὰρ, ὡς οὐ μόνον διαφόρως " ἠνέχθησαν ἐν τοῖς νοήμασι τῆς θεοπνεύστου γραφῆς οἱ ταύτην " ἡρμηνευκότες*[f]*· ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὰ τὰ ῥητὰ τῆς αὐτῆς θείας " γραφῆς οὐκ ἴσως διεστείλαντο, καὶ οὕτως τὴν ἑρμηνείαν ἐπι-" θείκασι*[g]*. ὁ μὲν γὰρ πλείους, ὁ δὲ ἥττους ῥήσεις προθέμενος* 20 *" τὴν ἐξήγησιν ἐποιήσαντο*[h]*· καὶ ἐκ τούτου δοκοῦσιν οἱ ἀριθμοὶ " οἱ τοῖς κεφαλαίοις ἐπικείμενοι, ἀναχαιτίζειν*[i] *τοὺς τὸ ἔδαφος " ἀναγινώσκοντας εἰς τὸ πρόσω φαίνειν*[k]*· χρὴ οὖν ἓν*[l] *καὶ δεύ-" τερον καὶ*[m] *τρίτον κεφάλαιον τοῦ ἐδάφους τῆς θείας γραφῆς " ἀναγινώσκειν, καὶ οὕτω τὰς ἐγκειμένας ἑρμηνείας, ἵν' εὐσύνοπτα* 25 *" ἔσται τοῖς ἐντυγχάνουσι τὰ νοήματα*[n]*.........*

[a] Eadem leguntur in prologo Corderii Catenæ in Ev. Jo. unde quæ mutila erant in nostro Codice supplevimus.
[b] *ἐποίησα* Cord. [c] *ὅτι* om. Cord. [d] *τόδε* Cod. [e] *ἴτωσαν* Cod. [f] *ἑρμηνευκότες* Cod. [g] *ἐπέθηκαν* Cord. [h] *ἐποιήσατο* Cord. [i] *ἀναχετίζειν* Cod. *ἀναγκάζειν* Cord. [k] *βαίνειν* Cord. [l] *ἕνα* Cod. [m] *ἢ καὶ* Cord. [n] Folium sequens deest.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἑρμηνεία. *Εὐαγγέλιον ἡ παροῦσα βίβλος λέγεται ὅτι κολάσεως ἀναίρεσιν καὶ ἁμαρτημάτων λύσιν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἁγιασμὸν καὶ ἀπολύτρωσιν, καὶ υἱοθεσίαν καὶ κληρονομίαν τῶν* 5 *οὐρανῶν πᾶσιν εὐαγγελίζεται.*

Κυρίλλου. *Εὐαγγέλιον ἐστὶ λόγος περιέχων ἀγαθῶν ἀγγελίαν πραγμάτων κατὰ τὸ εὔλογον καὶ διὰ τὸ ὠφελεῖν εὐφρα...ων τὸ ......πάντα ἐὰν παραδέξηται τὸ ἀπαγγελλόμενον. ἢ λόγος περιέχων ἀγαθῶν παρούσιαν ἢ.........τέλλων ἀγαθῶν, τὸ προσδο-* 10 *κώμενον.*

1 Βίβλος γενέσεως.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Βίβλον γενέσεως αὐτὴν καλεῖ......... ...πάσης τῆς οἰκονομίας τὸ κεφάλαιον τοῦτό ἐστι καὶ ἀρχὴ καὶ ῥίζα πάντων ἡμῶν............ὀν. τὸ δὲ Ἰησοῦς*[a] *ὄνομα οὐκ ἐστὶν* 15 *Ἑλληνικὸν, ἀλλὰ τῇ Ἑβραίων φωνῇ τοῦτο λέγεται............ τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν ἑρμηνευόμενον Σωτήρ· σωτὴρ δὲ ἀπὸ τοῦ σῶσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ εἴ[ρηται......υἱὸν δὲ Δαβὶδ πρῶτον εἴρηκε, καὶ τότε υἱοῦ Ἀβραάμ· οὐχ ὥς τινες νομίζουσι κά......εν ἄνω βουλόμενος ἐλθεῖν, ἀλλ' ὅτι ἐν τοῖς ἁπάντων στόμασιν ὁ Δαβὶδ* 20 *ἦν, ἀπό τε τῆς βασιλείας, ἀπό τε τοῦ χρόνου· οὐ γὰρ πάλαι ἦν τετελευτηκὼς, ὥσπερ ὁ Ἀβραάμ· διὰ τοῦτο οὖν ἐκ τοῦ γνωριμωτέρου τὴν ἀρχὴν ποιεῖται, καὶ τότε ἐπὶ τῶν προγόνων τούτου τὸν Ἀβραὰμ ἀνατρέχει.*

3 Ἰούδας δὲ ἐγέννησε τὸν Φαρὲς καὶ τὸν Ζαρὰ ἐκ 25 τῆς Θάμαρ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Μέμνηται δὲ καὶ τῆς παρανόμου μίξεως*

[a] *ἰσ*.. Cod. Vid. Chrysostom. in Possin. Cat. in Matth. t. i. p. 3.

τοῦ Ἰούδα καὶ τῆς Θάμαρ. ἵνα τὴν τοῦ Θεοῦ δείξῃ φιλανθρωπίαν· ὅτι καὶ τοιούτους κατηξίωσεν συγγενεῖς ἔχειν· οὐδαμοῦ τὰ ἡμέτερα ἐπῃσχυνόμενος[b] κακά· καὶ τοῦ μὴ δὲ......ποτὲ ἐγκαλύπτεσθαι ἐπὶ τῇ τῶν προγόνων κακίᾳ, ἀλλ' ἓν μόνον ἐπιζητεῖν τὴν ἀρετήν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοῦ Ζαρὰ ἐμνημόνευσεν· ὅτι τοῦ 5 Ζαρὰ ἐν τῷ τίκτειν τὴν Θάμαρ τὴν χεῖρα προεξενέγκαντος, συνέστειλε τὸ παιδίον τὴν χεῖρα, καὶ προῆλθεν ὁ Φαρὲς, καὶ τότε ὁ Ζαρά· ὅπερ τῶν δύο λαῶν τύπος ἦν· τῆς γὰρ πολιτείας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐν τοῖς κατὰ τὸν Ἀβραὰμ χρόνοις φανείσης, εἶτα ἐν τῷ μέσῳ συσταλείσης.........ὁ Ἰουδαικὸς λαὸς καὶ ἡ 10 νομικὴ πολιτεία, καὶ τότε ὁλόκληρος ἐφάνη ὁ νέος......τὰ τῶν αὐτοῦ νόμων. καὶ τῆς Ῥοὺθ δὲ τῆς ἀλλοφύλου μέμνηται, ὅτι καθάπερ[c]...πτωχῆς καὶ ἀλλοφύλου οὔσης, ὁ Βοὸζ οὐ κατεφρόνησεν· οὐδὲ τὴν δυσγένειαν ἐβδελύξατο, οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν δεξάμενος καὶ ἀλλόφυλον, καὶ ἐν πενίᾳ πολλῇ, τῶν 15 μεγάλων ἀγαθῶν ἔλαβεν αὐτὴν κοινωνόν. καὶ ὥσπερ Ῥοὺθ, εἰ μὴ πρότερον ἀφῆκε πατέρα, καὶ ἠτίμασεν οἰκίαν καὶ γένος καὶ πατρίδα καὶ συγγενείαν, οὐκ ἂν ἐπέσχε τῆς ἀγχιστείας ταύτης· οὕτως καὶ ἡ Ἐκκλησία τὰ πατρῷα ἔθη καταλιποῦσα, τότε ἐπέραστος ἐγένετο τῷ νυμφίῳ· ἔτι δὲ καὶ ἵνα ἐντρέψῃ τοὺς Ἰουδαίους 20 μὴ μεγάλα φρονεῖν, τὰς γυναῖκας ταύτας εἰς μέσον ἤγαγε· καὶ γὰρ τὸν βασιλέα τὸν μέγαν τὸν Δαβὶδ ......αι διὰ τῶν μέσων ἐγέννησαν, καὶ οὐκ ἐπαισχύνεται ἐπὶ τούτοις ὁ Δαβὶδ......γὰρ ἐστὶν οὐκ ἐστὶν, οὔτε ἐξ ἀρετῆς, οὔτε ἀπὸ κακίας προγόνων, σπουδαῖον εἶναι ἢ φαῦλον, ἢ ἄσημον, ἢ λαμπρὸν, ἀλλὰ τὸν 25 θαυμαστὸν εἰπεῖν, ἐκεῖνος λάμπει μειζόνως, ὁ......τῶν σπουδαίων τῶν προγόνων.

5 Βοὸζ δὲ ἐγέννησε τὸν Ὀβὴδ ἐκ τῆς Ῥούθ.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ζητητέον τί δήποτε............γία ὁ Εὐαγγελιστὴς τριῶν μόνων γυναικῶν μέμνηται· ἐρου.................. 30 ἐκ παραδόξου συνηφ......... ἀν]δράσιν εἰς τὴν φυλὴν Ἰούδα· Θάμαρ μὲν νύμφη οὖσα αὐτοῦ τοῦ Ἰούδα ἐκ τοῦ ἰδίου πενθεροῦ συνέλαβεν· ὅπερ παράνομόν ἐστι· Ῥαχὰβ δὲ καὶ Ῥοὺθ ἡ Μωα-

[b] ἐπισχυν. Cod. [c] καθα . . . Cod.

βίτις, ἐθνικαὶ οὖσαι, ἔλαβον, ἡ μὲν τὸν Σαλμὼν, ἡ δὲ τὸν Βοὸζ, Ἰσραηλίτας· ὅπερ ἄτοπον παρ' Ἑβραίοις· Ῥαὰβ γὰρ ἡ πόρνη Ἱεριχουντία ἐστὶν, ἧ ὁμώνυμος ἡ Ῥαχάβ· ἐπειδὴ δασύνουσιν Ἑβραῖοι τὰς παρ' ἡμῖν κεχηνυίας λέξεις, ὥς τισι τῶν ἐξηγητῶν δοκεῖ· διὸ προστέθειται τὸν Χριστόν· ἵνα οὖν δόξῃ προτρέπεσθαι 5 καὶ τοὺς ἀπὸ ἀθεμιτογαμιῶν καὶ τὰ ἔθνα εἰς τὴν πίστιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι οὐδὲ ἀπὸ τοιούτων ἀπηξίωσεν ὁ Κύριος κατάγεσθαι· τούτου χάριν συναριθμεῖ ἀνδράσι ταύτας τὰς τρεῖς· εἰ δὲ εἴποι τίς, ὅτι μέμνηται καὶ τῆς τοῦ Οὐρίου, ἐροῦμεν ὅτι πρῶτον μὲν τὸ ὄνομα αὐτῆς οὐ καταλέγει, λοιπὸν δὲ καὶ δι' αὐτῆς 10 αἰνιγματωδῶς δεκτέους[d] εἰς τὴν πίστιν καὶ τοὺς ἀπὸ μοιχείας δείκνυσιν.

11 Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος.

Ἐξ Ἀνεπιγράφου. Ἰεχονίου αἱ Βασιλεῖαι οὐ μέμνηνται· εἴτε 15 οὖν διώνυμος ἦν Ἰεχονίας ὁ καὶ Ἰωακεὶμ, εἴτε ἀδελφὸς τούτου, ἄδηλον· πλὴν διὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ τεχθέντα Σαλαθιὴλ ἐν τῇ γενεαλογίᾳ καταριθμεῖ αὐτὸν ὁ Εὐαγγελιστής.

Εὐσεβίου. Ἰεχονίαν δὲ γράφει, οὐκ ἀπὸ τῶν Βασιλειῶν, ἀπὸ δὲ τῆς Ἱερεμίου εἰληφὼς τὸ ὄνομα· διὸ φησὶν, "Ἰωσίας ἐγέννησε 20 "τὸν Ἰεχονίαν·" βουλόμενος ἐπὶ τὸν προφήτην σε ἀνελθεῖν, ἐπισκέψασθαί τε τὰ περὶ Ἰεχονίου παρ' αὐτῷ κείμενα. περιέχει δὲ τοῦτον τὸν τρόπον. "ἠτιμώθη Ἰεχονίας ὡς σκεῦος· οὗ οὐκ ἔστιν "αὐτοῦ χρεία· ὅτι ἐξερίφη αὐτὸς καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ· καὶ "ἐξεβλήθη εἰς γῆν, ἣν οὐκ ᾔδει· ἄκουε λόγον Κυρίου· τάδε 25 "λέλεικτω, γράψον τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐκκήρυκτον ἄνθρωπον· ὅτι "οὐ μὴ αὐξηθῇ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἀνὴρ, καθήμενος ἐπὶ τοῦ "θρόνου Δαβὶδ ἄρχων ἔτι ἐν τῷ Ἰούδα·" τούτων εἰρημένων ἐν τῷ προφήτῃ, ἀλλ' οὐκ ἐν ταῖς Βασιλείαις, οὐ περὶ Ἰωακεὶμ, ἀλλὰ περὶ Ἰεχονίου· εἷς δὲ ἦν καὶ ὁ αὐτός· διωνυμίᾳ χρώμενος τὸν 30 γενεαλογούμενον πρὸς ἐμοῦ φημὶ αὐτὸ δὴ Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, ἐκ σπέρματος Ἰεχονίου τοῦ ἠτιμωμένου τοῦ γένους σκεύους, τοῦ ἀχρήστου, τοῦ ἀπορριφέντος· οὗ οὐ μὴ αὐξηθήσεσθαι

[d] δεητέους Cod.

ἐκ τοῦ σπέρματος ἄνδρα ἔφησεν ὁ λόγος, ὡς ἂν μειζόνως ἀπορήσειας περὶ τῆς τούτων αἰτίας· τί δεῖ μάθοις ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν Ἰωσὴφ, ὅν τινά φημι οὐ γεγονέναι τῶν ἐν ἀνθρώποις διαφανῶν.

17 Πᾶσαι οὖν αἱ γενεαὶ ἀπὸ Ἀβραὰμ ἕως Δαβὶδ, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ Δαβὶδ ἕως τῆς μετοικεσίας 5 Βαβυλῶνος, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ, γενεαὶ δεκατέσσαρες.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. *Ἴστεον ὅτι γενεὰν τὸ πρόσωπον ὀνομάζει· οὕτως γὰρ ἀριθμῶν εὕροις τεσσαρακονταδύο γενεάς· α'. ἀπὸ τοῦ* 10 *Κυρίου. β'. ἀπὸ Ἀβραάμ. εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ δεκατρία πρόσωπα τέθεικεν ὁ Εὐαγγελιστὴς, χρὴ νοεῖν ὅτι τὴν μητέρα ὡς ἀπὸ τοῦ Λευιτικοῦ οὖσαν ἄρρενος προσώπου τίθησιν ἐν τάξει τεσσαρεσκαιδεκάτου προσώπου· ἵνα δειχθῇ ὁ δεσπότης ἀπό τε τοῦ βασιλικοῦ καὶ ἱερατικοῦ* 15 *γένους τὸ κατὰ σάρκα ἀνατείλας. δείκνυσι γὰρ τοῦτο ὁ Ἄγγελος πρὸς αὐτὴν, ἐν τῷ εὐαγγελίζεσθαι λέγων· "καὶ ἰδοὺ Ἐλισάβετ "ἡ συγγενής σου·" αὕτη δὲ Ζαχαρίου τοῦ ἱερέως γυνὴ, ὡς μέμνηται Λουκᾶς ὁ Εὐαγγελιστής. δῆλον οὖν ἐξ ἱερατικοῦ γένους ἐκείνη· οὐ γὰρ ἐνεδέχετο ἐξ ἑτέρας φυλῆς τὸν ἱερέα γαμεῖν·* 20 *ἐπειδὴ τοῦτο ὁ νόμος ἐκώλυεν.*

Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. *Διατί εἰς τρεῖς διεῖλε μερίδας τὰς γενεὰς πάσας; βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι οὔτε τῶν πολιτειῶν μεταβληθεισῶν ἐγένοντο βελτίους Ἰουδαῖοι· ἀλλὰ καὶ ἀριστοκρατούμενοι, καὶ βασιλευόμενοι, καὶ ὀλιγαρχούμενοι, ἐν τοῖς* 25 *αὐτοῖς ἦσαν κακοῖς· καὶ οὔτε δημαγωγῶν, οὔτε ἱερέων, οὔτε βασιλέων αὐτοὺς διεπόντων, ἔσχον τι πλέον εἰς ἀρετῆς λόγον. τίνος δὲ χάριν ἐν μὲν τῇ μεσιμερίδι*[e] *τρεῖς παρέδραμεν βασιλεῖς. ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ δώδεκα θεὶς γενεὰς, δεκατέσσαρας ἔφησεν αὐτάς; τοὺς τρεῖς μὲν παρέδραμεν βασιλεῖς, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν* 30 *αὐτῶν ἀσέβειαν· καὶ γὰρ Ὀχοζίας, γαμβρὸς ὑπάρχων τοῦ Ἀχὰβ βασιλέως Ἰσραὴλ, ζηλωτὴς γέγονε τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ, ὥς φασιν αἱ κατὰ πλάτος Βασιλεῖαι· καὶ ὁ Ἰωᾶς μετὰ τὸ εὐαρεστῆσαι*

[e] Sic.

τῷ Θεῷ, ὕστερον εἰδωλολάτρησεν· ὅστις καὶ τὸν ὀνειδίσαντα αὐτῷ τὴν ἀσεβείαν Ἀζαρίαν υἱὸν Ἰωδαὲ τοῦ ἱερέως ἐκέλευσεν καταλευσθῆναι, ὡς ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων γέγραπται· καὶ ὁ Ἀμεσίας μετὰ τὸ εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ, ἑλὼν τὴν Ἰδουμαίαν, ἔθυσεν ἐν τοῖς εὑρεθεῖσι σκύλοις, εἰδώλοις τῆς Ἰδουμαίας, ὡς καὶ 5 περὶ τούτου ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων γέγραπται. Περὶ τούτων οὖν τῶν τριῶν βασιλέων φησὶν ὁ Ἀφρικανὸς ἐν πέμπτῳ βιβλίῳ τῶν Χρονικῶν αὐτοῦ· "ὅτι διὰ τὴν ἄγαν δυσσέβειαν "αὐτῶν, παρέδραμε τούτους ὁ Εὐαγγελιστής· ἔθος γὰρ," φησι, "τῇ γραφῇ· τοὺς οὐκ ἀξίους μνήμης παραλιμπάνειν, τὸν Συμεὼν 10 "καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἀλλαχόθεν πολλοί· τούτους μὲν οὖν τοὺς "τρεῖς βασιλεῖς διὰ τοῦτο παρέδραμεν ὁ Εὐαγγελιστής· ἐν δὲ "τῇ ἐσχάτῃ μερίδι καθεὶς γενεὰς δεκατέσσαρας αὐτὰς εἶναι "ἔφησεν, ὅτι τὸν χρόνον τῆς αἰχμαλωσίας εἰς γενεὰν ἔταξεν· "ἔτι δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν, πανταχόθεν συνάπτων ἡμῖν 15 "αὐτόν." χρὴ δὲ καὶ τοῦτο σκοπῆσαι· λέγω δὴ πόθεν ἤρξατο, καὶ ποῦ ἐτελεύτησεν, ἀπὸ Ἀβραὰμ εἰς τὸν Δαβίδ· ἀπὸ τοῦ[f] Δαβὶδ εἰς τὴν μετοικεσίαν Βαβυλῶνος· ἀπὸ ταύτης εἰς αὐτὸν τὸν Χριστόν· καὶ γὰρ καὶ ἀρχόμενος τοὺς δύο τέθεικεν ἐφεξῆς, τόν τε Δαβὶδ, καὶ τὸν Ἀβραάμ· καὶ ἀνακεφαλαιούμενος ἀμφο- 20 τέρων ἐμνημόνευσεν ὁμοίως· διότι πρὸς αὐτοὺς ἦσαν αἱ ἐπαγγελίαι γεγενημέναι· εἰπὼν δὲ τοὺς προγόνους ἅπαντας καὶ τελευτήσας εἰς τὸν Ἰωσὴφ, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ προσέθηκεν Ἰωσὴφ τὸν ἄνδρα Μαρίας· δεικνὺς, ὅτι δι' ἐκείνην καὶ τοῦτον ἐγενεαλόγησεν· εἶτα ἵνα μὴ ἀκούσαντες ἄνδρα Μαρίας, νομίσωμεν τῷ 25 κοινῷ τετέχθαι τῆς φύσεως νόμῳ τὸν Χριστὸν, ἀναμιμνήσκει ἡμᾶς πόστος ἦν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ· πόστος ἀπὸ τοῦ Δαβίδ· πόστος ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος· δεικνὺς ὅτι οὗτος ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ Χριστὸς, ὁ διὰ τῶν προφητῶν κηρυχθείς. ὅτ' ἂν γὰρ ἀριθμήσῃς τὰς γενεὰς, καὶ μάθῃς ἀπὸ τοῦ χρόνου ὅτι οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν, 30 εὐκόλως δέξῃ καὶ τὸ θαῦμα τὸ περὶ τὴν γέννησιν συμπάν· καὶ οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν, ὃν καὶ ὁ Πατριάρχης Ἰακὼβ, ἐπιλιπόντων λοιπὸν τῶν Ἰουδαικῶν ἀρχόντων, παρέσεσθαι ἔφησεν· ὃν καὶ ὁ προφήτης Δανιὴλ μετὰ τὰς ἑβδομάδας τὰς πολλὰς ἐκείνας,

[f] τὸν Cod.

ἥξειν προανεφώνησε, κἂν ἐθελήσειέ τις τὰ ἔτη ταῦτα ἐν ἑβδομάδων ἀριθμῶν παρὰ τοῦ Ἀγγέλου εἰρημένα τῷ Δανιὴλ, τὰ ἀπὸ τῆς οἰκοδομουμένης τῆς πόλεως ἀριθμῶν καταβῆναι εἰς τὴν αὐτοῦ γέννησιν, ὄψεται ταῦτα ἐκείνοις συμφωνοῦντα.

18 Τοῦ δὲ Ἰησοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν· μνηστευθείσης 5 γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσὴφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς, εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα, ἐκ Πνεύματος Ἁγίου.

Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Μετὰ τὴν μνηστείαν συνέλαβεν, ἵνα δείξῃ ἐξ αὐτοῦ κεκυηκέναι· καὶ ἵνα ἐξ 10 αὐτοῦ γενεαλογηθῇ, καὶ σχῇ καὶ κηδεμόνα ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ σύλληψις παράδοξος· ἡ δὲ ἀπότεξις φυσική. συνῴκει δὲ τῷ μνηστῆρι ἡ Μαριὰμ, διὰ τὸ συνεσκιασμένως γενέσθαι τὴν γέννησιν.

Εὐσεβίου. Τίνι δὲ εὑρέθη ἀλλ' ἢ τῷ Ἰωσήφ; πῶς δὲ καὶ 15 τίνι τρόπῳ ηὕρηται τούτῳ τῷ Ἰωσὴφ ὁ λόγος διδάξει· φησὶν[g] "ἐκ Πνεύματος Ἁγίου·" ὡς γὰρ τῇ Ἐλισάβετ ἐκ Πνεύματος Ἁγίου γνωστὸν γέγονε, οὕτω καὶ τῷ Ἰωσήφ. δίκαιος γὰρ ἦν· δίκαιος δὲ τυγχάνων, οὐ θαυμαστὸν εἰ καὶ θείου Πνεύματος ἠξίωτο· πρὸς τὸ συνεῖναι μὲν τῆς μελλούσης γαμετῆς, ἐπισχεῖν δὲ τὴν 20 κατὰ ἄνδρα κοινωνίαν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ εἶπεν δὲ μνηστευθείσης τῆς παρθένου, ἀλλὰ ἁπλῶς μνηστευθείσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ· ὥστε εὐπαράδεκτον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ προσδοκῶντά τινα τῶν συνήθων ἀκούεσθαι, τὸν ἀκροατὴν καταπλήξει τῇ τοῦ παραδόξου 25 πράγματος ἐπεισαγωγῇ[h], λέγων· ὅτι "πρινὴ συνελθεῖν αὐτοὺς, "εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα·" καὶ γὰρ ἔνδον ἦν, διότι ἔθος ἦν ὡς τὰ πολλὰ τοῖς παλαιοῖς, ἐν οἰκίᾳ τὰς μεμνηστευμένας ἔχειν παρ' ἑαυτοῖς· ἀκούσας δὲ "ἐκ Πνεύματος Ἁγίου," μηδὲν ἕτερον περιεργάζου· οἷον, πῶς ὁ ἄπειρος ἐν μήτρᾳ ἐστίν; πῶς ὁ πάντα συνέχων 30 κυοφορεῖται ὑπὸ γυναικός; πῶς τίκτει ἡ πάρθενος, καὶ μένει πάρθενος; πῶς ἔπλασεν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸν ναὸν ἐκεῖνον; καὶ ἕτερα τοιαῦτα πολλά.

[g] φασὶν Cod. [h] ἐπισαγωγῇ Cod.

[i]Τούτου χάριν οὐ πρὸ τῆς μνηστείας συνέλαβεν καὶ ἐκύησεν, ἵνα συσκιάσῃ τὸ γινόμενον τέως· καὶ ἵνα πᾶσαν πονηρὰν διαφύγῃ ἡ πάρθενος ὑπόνοιαν.

19 Ἰωσὴφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὢν, καὶ μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι, ἐβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι 5 αὐτήν.

[k]Δίκαιον δὲ τὸν Ἰωσὴφ λέγει, ὡς οὐκ ἐν μερικῇ ἀρετῇ ὄντα, οἷον ὡς τὸ μὴ πλεονεκτοῦντα, ἀλλ' ὡς ἐνάρετον ἐν ἅπασιν, καὶ ἐν τῇ καθ' ὅλου ἀρετῇ ὄντα· διὰ τοῦτο οὐ μόνον οὐ κολάσαι, ἀλλ' οὐδὲ παραδειγματίσαι ἐβούλετο· καίπερ ἐξ ἑτέρου ἀνδρὸς ἔγκυον 10 γενέσθαι αὐτὴν ὑπονοῶν· καὶ γὰρ ὁ νόμος τὰς τοιαύτας ἐκέλευε κολάζειν· μόνον δὲ ἐκβάλλειν αὐτὴν ἐπεχείρησεν, ἕως οὗ ὁ Ἄγγελος παραγενόμενος καὶ τοῦτο ποιῆσαι αὐτὸν διεκώλυσεν· τοσοῦτον δὲ ἦν θαυμαστὸς ὁ Ἰωσὴφ, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐκόλασεν, ἀλλ' οὐδὲ εἶπεν τινὶ, οὐδὲ αὐτῇ τῇ ὑποπτευομένῃ· ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸν ἐλο- 15 γίζετο. οὐχὶ ἐκβαλεῖν, ἀλλὰ "ἀπολῦσαι·" τοσοῦτον ἦν ἥμερος καὶ φιλόσοφος ὁ ἀνήρ. Διὰ τί δὲ μὴ φανερῶς αὐτῷ φαίνεται ὁ Ἄγγελος, καθάπερ τοῖς ποιμέσι καὶ τῷ Ζαχαρίᾳ; ὅτι σφόδρα πιστὸς ἦν, καὶ οὐ δεόμενος τοιαύτης ὄψεως. ἕνεκεν δέ τινος εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἄγγελος "Ἰωσὴφ υἱὸς Δαβίδ;" ἀναμνῆσαι αὐτὸν βου- 20 λόμενος τοῦ Δαβὶδ, ὅθεν ὁ Χριστὸς ἔμελλεν τίκτεσθαι· τὸ δὲ "μὴ φοβηθῇς" προσέθηκεν, δεικνὺς αὐτὸν δεδοικότα, μὴ προσ- κρούσῃ τῷ Θεῷ, ὡς μοιχαλίδα ἔχων· "τὴν γυναῖκά σου" δὲ εἶπεν, ὡς μὴ ἐφθαρμένης· καλεῖ δὲ γυναῖκα αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς μνηστείας· ὥσπερ καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν γαμβροὺς λέγειν, καὶ πρὸ 25 τοῦ γάμου, τοὺς μνηστῆρας. τί δέ ἐστι παραλαβεῖν; ἔνδον κατέχειν, καὶ μὴ ὡς ἐνεθυμήθη, ἀπολῦσαι αὐτήν· οὐ μόνον γάρ φησι παρανόμου ἀπήλλακται μίξεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ φύσιν συνέλαβεν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ ὅπερ ἐπήγαγε λέγων· "τὸ γὰρ ἐν "αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ Πνεύματός ἐστιν Ἁγίου·" οὐκ εἶπε δὲ τέξεταί 30 σοι υἱὸν, ἀλλὰ "τέξεται," ἵνα μὴ πάλιν τίς αὐτὸν ἐκ τούτου πατέρα ὑποπτεύσῃ· εἰπὼν δὲ "τὸν λαὸν αὐτοῦ," οὐ περὶ τῶν Ἰουδαίων εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐθνῶν. λαὸς γὰρ αὐτοῦ,

[i] T literam omisit miniator, et nomen auctoris. [k] ίκαιον Cod.

οὐκ Ἰουδαῖοι μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ δεχόμενοι τὴν παρ' αὐτοῦ γνῶσιν· εἰπὼν δὲ "τοῦτο ὅλον γέγονε," καὶ τὰ ἑξῆς, ἐκπληττόμενος τὸ πέλαγος τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας· ὅτι τὸ μηδέποτε ἐλπισθὲν εἰς ἔργον ἦλθεν, καὶ ὅτι πάλαι προετυποῦτο· διὰ τοῦτο καὶ παραπέμπει ὁ Ἄγγελος τὸν Ἰωσὴφ τῷ Ἡσαΐᾳ λοιπὸν, ἵνα 5 ἐάνπερ καὶ τῶν αὐτοῦ ῥημάτων ἐπιλάθηται ὡς προσφάτως εἰρημένων, τῶν προφητικῶν οἷς διὰ παντὸς συνανεστράφη ἀναμνησθεὶς, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ ῥηθέντα κατάσχῃ. εἰ δὲ λέγουσιν οἱ ἄπιστοι Ἰουδαῖοι, καὶ πῶς οὐκ ἐκλήθη τὸ ὄνομα Ἐμμανουὴλ, ὡς ὁ προφήτης εἶπεν, ἀλλὰ Ἰησοῦς Χριστός; μάθωσιν ὅτι οὐκ εἶπεν 10 καλέσεις, ἀλλὰ "καλέσουσιν" οἱ ὄχλοι, τουτέστιν ἡ τῶν πραγμάτων ἔκβασις· ὅτι ὄψονται Θεὸν μετὰ ἀνθρώπων· τὰ γὰρ συμβαίνοντα πράγματα ἔθος τῇ γραφῇ ἀντὶ ὀνομάτων τιθέναι· οἷον, ὅτι εἶπεν "κάλεσον τὸ ὄνομα τοῦ παιδίου," "ταχέως σκύλευσον" "ὀξέως προνόμευσον," καὶ οὐκ ἐκλήθη οὕτως, ἀλλ' ὅτι γεννηθέντος 15 αὐτοῦ προνομὴ καὶ σκύλων ἐγένετο διανομή.

Εὐσεβίου. Ὠριγένους. Εὖ γοῦν μοι καὶ τὸ μὴ θέλειν αὐτὴν δειγματίσαι εἰρῆσθαι δοκεῖ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ· οὐ γὰρ ἔφησεν μὴ θέλειν αὐτὴν δειγματίσαι, ἀλλὰ "μὴ παραδειγματίσαι θέλων·" πολλῆς οὔσης ἐν τούτοις διαφορᾶς· ὡς γὰρ οὐ 20 ταυτὸν σημαίνει τὸ γράψαι καὶ τὸ παραγράψαι, καὶ τὸ λογίσασθαι καὶ τὸ παραλογίσασθαι, καὶ ψηφίσαι καὶ παραψηφίσαι, οὕτως οὔτε τὸ δειγματίσαι καὶ παραδειγματίσαι· τὸ μὲν γὰρ παραδειγματίσαι τὴν ἐπὶ κακῷ πράξαντι πάντας φανέρωσίν τε καὶ διαβολὴν ὑποβάλλει νοεῖν· ὁ τοίνυν "Ἰωσὴφ δίκαιος ὢν, καὶ 25 "μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι," τουτέστιν εἰς φανερὸν τοῖς πᾶσιν ἀγαγεῖν, "ἐβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν."

25 Καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.

Βασιλείου. Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτο ἀκούοντες μὴ ὑπο- 30 πτεύσωμεν διὰ τὸ "ἕως," ὅτι μετὰ ταῦτα αὐτὴν ἔγνω. τὸ γὰρ "ἕως" ἔθος ἐστὶ τῇ γραφῇ πολλάκις τιθέναι δὲ εἰς τὸ διηνεκές. οἷον, "οὐχ ὑπέστρεψεν ὁ κόραξ, εἰς τὴν κιβωτὸν, ἕως οὗ ἐξηράνθη "ἡ γῆ·" καίτοιγε οὐδὲ μετὰ ταῦτα ὑπέστρεψεν. καὶ πάλιν,

" ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμεραῖς αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης, " ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ[k] ἡ σελήνη·" τοῦτο δὲ εἶπεν, οὐ πέρας δίδων τῷ καλῷ· τοῦτο γὰρ καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς μένει· τέθεικε δὲ ἐνταῦθα τὸ "ἕως" ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἵνα μάθωμεν ὅτι πρὸ τῶν ὠδίνων ἀνέπαφος ἦν ἡ πάρθενος ἐν ἀληθείᾳ. τὰ γὰρ μετὰ ταῦτα ἡμῖν 5 κατέλιπεν συλλογίζεσθαι· ὅτι οὐκ ἂν οὐδὲ μετὰ ταῦτα τὴν οὕτω γενομένην μητέρα ὠδίνων ξένων, δίκαιος ὢν, ὑπέμεινε γνῶναι λοιπόν.

Εὐσεβίου. Ὠριγένους. Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου. Τὸ "ἕως" ἐν τῇ γραφῇ πολλάκις ἐπὶ διηνεκοῦς εὑρίσκεται· ὡς τὸ 10 " ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου, ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου." καὶ τὸ, " ἕως ἂν καταγηράσηται ἐγώ εἰμι·" καὶ τὸ, " οὐκ ἀνέστρεψεν " ἡ περιστερὰ πρὸς τὸν Νῶε, ἕως τοῦ ξηρανθῆναι τὸ ὕδωρ·" ἅπερ εἰσὶ διηνεκῶς εἰρημένα. νοητέον δὲ καὶ οὕτως· " οὐκ ἐγίνωσκεν " αὐτὴν[l]" πόθεν συνέλαβεν, " ἕως οὗ ἔτεκε," καὶ εἶδεν τὰ γενό- 15 μενα σημεῖα.

ΚΕΦ. Α.

Περὶ τῶν Μάγων.

1 Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας.

Θεοδώρου μονάχου. Διὰ τοῦτο οἱ μάγοι ἐκήρυξαν τὸν 20 Χριστὸν, ὡς ἀνύποπτοι, καὶ μὴ ὄντες ἐγχώριοι, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ἐκ μακρᾶς γῆς ἐλθόντες, ἵνα διαφημίσωσι πᾶσι δι' ὧν ὥδευον, τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἀπήεσαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τίνος χάριν τὸν Χριστὸν λέγει " ἐν " ἡμέραις Ἡρώδου," καὶ τὸ ἀξίωμα προστίθησιν, εἰπὼν " τοῦ βασι- 25 " λέως;" ἐπειδὴ καὶ ἕτερος γέγονε μετὰ ταῦτα· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν, τετράρχης ἦν· οὗτος δὲ βασιλεύς· τὸν καιρὸν δὲ καὶ τὸν τόπον τίθησι, προφητείας ἀναμιμνήσκων παλαιᾶς· ὧν τὴν μὲν Μιχαίας προεφήτευσε λέγων, " καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ Ἰούδα· οὐδαμῶς ἐλα- " χίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα·" τὴν δὲ ὁ πατριάρχης Ἰακώβ· 30 " οὐκ ἐκλείψει γὰρ," φησὶν, " ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος " ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς προσ-

[k] ἀντανερεθῇ Cod. [l] αὐτὰς Cod.

"δοκία ἐθνῶν·" Ἡρώδης γὰρ ἀλλόφυλος ἦν, υἱὸς Ἀντιπάτρου Ἀσκαλωνίτου· πᾶσα δὲ Ἱεροσόλυμα ἐταράχθη ἀπὸ τῆς πονηρᾶς αὐτῶν γνώμης, ἧς ἐξ ἀρχῆς ἐκέκτηντο· καὶ γὰρ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εὐεργετούμενοι, τῶν Αἰγυπτιακῶν ἐμέμνηντο κρεῶν. ἐρωτηθέντες δὲ παρὰ τοῦ Ἡρώδου ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται; καὶ εἰπόντες οἱ 5 ἀρχιερεῖς ὅτι ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, καὶ τὸν προφήτην παρενέγκαντες καὶ τὴν προφητείαν, ἕως που, "ποιμανεῖ τὸν λαόν "μου" εἰπόντες; τίνος ἕνεκεν, οὐκ ἔτι προσέθηκαν καὶ τὰ ἑξῆς· "ὅτι αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ, ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος;" ἐπειδὴ πρὸς χάριν ἐλάλουν τοῦ βασιλέως, κολακεύοντες αὐτόν. 10

6 Καὶ σὺ Βηθλεέμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα.

Διὰ τοῦτο δὲ λέγει τὴν Βηθλεὲμ μὴ εἶναι ἐλαχίστην ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα, τουτέστιν ἐν τοῖς φυλάρχοις[m]· ἐπειδὴ οὐκ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ περίβλεπτος 15 ἦν ἡ κώμη αὕτη. εἰπὼν δὲ "ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ," τοὺς αὐτῷ πιστεύσαντας ἐξ Ἰουδαίων ᾐνίξατο, ὥς φησιν ὁ Παῦλος· "οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, ἀλλ' ὅσοι διὰ πίστεως ἐγεννή-"θησαν."

Τίνος ἕνεκεν ἐκ Βηθλεὲμ ἔμελλε παραγίνεσθαι ὁ Χριστός; 20 ἐν Ναζαρὲτ πρὸ τοῦ τόκου διῆγεν ἡ μητὴρ αὐτοῦ· ἐπειδὴ ἐξ οἰκονομίας Θεοῦ τὸ πρᾶγμα γέγονε· τὸ γὰρ ἐκεῖ τῆς μητρὸς οἰκούσης, ἐνταῦθα γεννηθῆναι τοῦτο δείκνυσι· διὰ τοῦτο οὐδὲ εὐθέως τεχθείς, ἦλθεν εἰς Ναζαρέτ, ἀλλ' ἐποίησεν ἡμέρας τεσσαράκοντα, δίδους μετὰ ἀκριβείας ἐξετάζειν ἅπαντα τοῖς βουλομένοις. 25

Σχόλιον[n]. Ἰδοὺ ἐμφαίνει ὁ Χρυσόστομος, ὅτι πρὸ τῶν τεσσαράκοντα ἡμέρων γεννηθέντος τοῦ Χριστοῦ, ἦλθον οἱ μάγοι εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ· ὁ δὲ ἀστὴρ πρὸ πολλοῦ γεννηθῆναι ἐφάνη. διὰ τί οὐ ζήτει τὸν χρόνον τοῦ παιδίου, ἀλλὰ τοῦ ἀστέρος; ἐπειδήπερ ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας ἐζήτει τὸ θήραμα· καὶ γὰρ 30 πρὸ πολλοῦ χρόνου ὁ ἀστὴρ ἐφάνη. ἔδει γὰρ ἐν αὐτοῖς τοῖς σπαργάνοις προσκυνῆσαι αὐτὸν διὰ τὸ παράδοξον φανῆναι τὸ πρᾶγμα.

m φιλάρχοις Cod. n ὡρ σχ. Cod. i. e. ὥραιον σχόλιον.

7 Τότε Ἡρώδης λάθρα καλέσας τοὺς μάγους, ἠκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος.

Εὐσεβίου. Ὠριγένους. Ὁ χρόνος, ὃν ἠκρίβωσεν ὁ Ἡρώδης παρὰ τῶν μάγων, διετὴς ἦν· μετὰ γὰρ τὸ γεννηθῆναι τὸν Σωτῆρα, διὰ δύο ἐτῶν ἦλθον ἀπὸ τῆς χώρας αὐτῶν· τὰ γοῦν ἀπὸ διετοῦς 5 βρέφη ἀνεῖλε. Καὶ μετ' ὀλίγον—Ἐντεῦθεν σοι ἡ γνῶσίς ἐστιν, ὅτι οὐ παρ' αὐτὰ τοῦ Κυρίου γεννηθέντος, ἐν τῷ σπηλαίῳ προσεκύνησαν οἱ μάγοι τὸ βρέφος, τὸ ὑπὸ τοῦ μηνύοντος ἐν τῇ φάτνῃ· ἀλλ' ὅτι μὲν οἱ ποιμένες εὐθέως ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ μετὰ τὴν τῶν Ἀγγέλων θέαν δρομαῖοι ἀπήεσαν ἰδεῖν τὸ ἀληθές, ἅτε γειτνι- 10 ῶντος τοῦ σπηλαίου αὐτοῖς· οἱ δὲ μάγοι συμπεριλαβόντος ἔτους δευτέρου μετὰ τὸ εὐλογηθῆναι αὐτὸν ὑπὸ Συμεών· καταβάντων πάλιν ἐν τῇ Βηθλεέμ, τοῦ βρέφους φερομένου τὲ ἐν ἀγκάλαις τῆς τεκούσης, καὶ παροικῆσαν ἐν οἰκείᾳ ξενίας ἡμέρας πολλάς, εἰς οἶκον κατὰ μὲν τὸν αὐτὸν ἐλθόντες οἱ μάγοι ἐκ γῆς ἀνατολῆς, 15 κακεῖ προσενέγκαντες αὐτῷ τὰ δῶρα, θεαταὶ γεγόνασι τοῦ αἰωνίου βασιλέως· φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸν Ἡρώδην κελεύσαντα τοῖς δημίοις, ἀπὸ διετοῦς μόνον καὶ κατωτέρω κατακτεῖναι τὰ βρέφη· "κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων·" φεύγει δὲ τὴν Ἡρώδου μανίαν μετὰ τῶν κατὰ σάρκα γονέων εἰς Αἴγυπτον 20 ὢν ἐτῶν δύο, καὶ καταμένει ἐκεῖ σὺν αὐτοῖς ἕτερα ἔτη δύο, μέχρι τοῦ πρώτου ἔτους τῆς Ἀρχελάου βασιλείας, ἐν τῇ καλουμένῃ Πανός. εἶθ' οὕτως κακῶς τὸν βίον μετελθόντος Ἡρώδου, διὰ χρηματισμοῦ πάλιν ἄνεισιν ἐξ Αἰγύπτου ὁ Κύριος σὺν αὐτοῖς εἰς γὴν Ἰσραήλ, ὢν ἐτῶν τεσσάρων τὸ κατὰ σάρκα· ἔτους με' τῆς 25 βασιλείας Αὐγούστου· μετὰ δὲ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐπάνοδον, εὑρήσεις τὸν Λουκᾶν λέγοντά σοι τὰ καθεξῆς ἀκόλουθα.

Ἄλλο. Καὶ γὰρ πρὸ πολλοῦ χρόνου ὁ ἀστὴρ ἐφάνη, διὰ τὸ μῆκος τῆς ὁδοιπορίας· πρὸς δὲ πλείονα ἀσφάλειαν τοῦ λῦσαι τὴν ἑαυτοῦ δειλίαν, ἀνεῖλε καὶ τοὺς ἀπὸ διετοῦς. 30

9 Καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστὴρ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτούς.

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ ἐκρύβη ὁ ἀστήρ, καὶ πάλιν ἐφάνη μετὰ τὸ ἐξελθεῖν αὐτοὺς ἐκ τοῦ Ἡρώδου, ἵνα ἀπολέσαντες τὸν

χειραγωγοῦντα, εἰς ἀνάγκην ἐμπέσωσιν ἐρωτῆσαι τοὺς Ἰουδαίους, καὶ πᾶσιν ἐκ τούτου τὸ πρᾶγμα κατάδηλον γένηται. οὐχ ἁπλῶς δὲ ἐβάδιζεν ὁ ἀστὴρ, ἀλλὰ καὶ προῆγεν αὐτοὺς, ἕλκων καὶ χειραγωγῶν, ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ, ἵνα κἂν ἐντεῦθεν μάθωμεν, ὅτι οὐ τῶν πολλῶν ἦν οὗτος ὁ ἀστὴρ, ἀλλὰ λογικωτάτη τίς φύσις. 5

Τὸ δὲ ἰδεῖν τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς φάτνης κείμενον, καθὼς ὁ Λουκᾶς φησὶν, ὅτι ἐκεῖ αὐτὸν κατέκλινεν, οὕτως χρὴ νοῆσαι· ὅτι τεκοῦσα μὲν εὐθέως αὐτὸ κατέκλινεν ἐκεῖ. ἅτε γὰρ πολλοῦ πλήθους συνελθόντος διὰ τὴν ἀπογραφὴν, οὐκ ἦν οἰκίαν εὑρεῖν, ὡς ὁ Λουκᾶς φησίν· "ὅτι οὐκ 10 "ἦν αὐτοῖς τόπος·" μετὰ δὲ ταῦτα ἀνείλετο, καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων εἶχε. τί δὲ τὸ πεῖσαν τοὺς μάγους προσκυνῆσαι αὐτῷ; οὔτε γὰρ ἡ παρθένος ἐπίσημος ἦν, οὔτε ἡ οἰκία περιφανὴς, οὔτε ἄλλό τι τῶν ὁρωμένων ἱκανὸν ἐκπλῆξαι καὶ ἐπισπάσασθαι. ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ γενομένη τῇ διανοίᾳ αὐτῶν ἔλλαμψις. προσάγουσι δὲ αὐτῷ 15 δῶρα· οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ ψιλῷ, ἀλλ' ὡς Θεῷ. ὁ γὰρ λιβανωτὸς καὶ ἡ σμύρνα τούτου σύμβολον ἦν· ἔτι δὲ καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς παχύτητος πόρρω· οὐ γὰρ πρόβατα καὶ βόας ἔθυον· ἀλλὰ τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐγγὺς ὄντα φιλοσοφίας. καὶ τὸ εὐθέως δὲ ἀναχωρῆσαι αὐτοὺς μετὰ τὸν χρηματισμὸν, τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν 20 δείκνυσι, καὶ τὴν πίστιν· ὅτι οὐκ ἐθορυβήθησαν διαλογιζόμενοι· ὅτι εἰ μέγα τὸ παιδίον ἐστὶ, καὶ ἔχει τινὰ ἰσχὺν, τίς χρεία φυγῆς καὶ λαθραίας[o] ἀναχωρήσεως; ἀλλ' ἐπείσθησαν τοῖς προσταχθεῖσιν αὐτοῖς μόνοις. διὰ τί δὲ μὴ παρόντες σώζονται οἱ μάγοι καὶ τὸ παιδίον; ἀλλ' οἱ μὲν εἰς Περσίδα, ὁ[p] δὲ εἰς 25 Αἴγυπτον φυγαδεύεται μετὰ τῆς μητρός; ἔδει γὰρ αὐτὸν μᾶλλον ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Ἡρώδου· καὶ ἐμπεσόντα μὴ κατακόπτεσθαι· ἐπειδὴ εἰ τοῦτο ἐγένετο, οὐκ ἂν ἐνομίσθη σάρκα ἀνειληφέναι· οὐκ ἂν ἐπιστεύθη τῆς οἰκονομίας τὸ μέγεθος. Καὶ μετ' ὀλίγον— Τοὺς μὲν οὖν μάγους ἐκπέμπει ταχέως· ὁμοῦ μὲν διδασκάλους 30 ἀποστέλλων τῇ Περσῶν χώρᾳ· ὁμοῦ δὲ ἐκκόπτων τοῦ τυράννου τὴν μανίαν· ἵνα μάθῃ ὅτι ἀνηνύτοις ἐπιχειρεῖ πράγμασιν, εἴ γε συνιέναι ἐβούλετο· ἔτι δὲ καὶ πρὸς ἡμετέραν φιλοσοφίαν τοῦτο

[o] λαθρίας Cod. [p] οἱ Cod.

συντείνει, ἵνα ὅτ' ἄν τις καταξιωθῇ διακονήσασθαί τινι πνευματικῷ πράγματι· εἶτα ἴδῃ αὐτὸν θλίψεις ὑπομένοντα καὶ μυρίους κινδύνους, μὴ ταραχθῇ, μηδὲ εἴπῃ, τί δήποτε τοῦτο ἐστι; καὶ μὴν στεφανοῦσθαί με ἔδει, πρόσταγμα πληρώσαντα δεσποτικόν· ἀλλ' ἔχων τοῦτο τὸ ὑπόδειγμα, φέρει πάντα γενναίως. 5

13 Ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ Ἄγγελος Κυρίου φαίνεται κατ' ὄναρ τῷ Ἰωσὴφ λέγων· ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον.

Φανεὶς ὁ Ἄγγελος τῷ Ἰωσὴφ, διὰ τί εἶπεν "παράλαβε τὸ 10 "παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ," καὶ οὐκ ἔτι λέγει τὴν γυναῖκά σου, ἀλλὰ "τὴν μητέρα αὐτοῦ;" ἐπειδὴ τοῦ τόκου πέρας λαβόντος, ἐλύθη τὲ ἡ ὑποψία[q], καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἐπιστώθη. διὰ τοῦτο οὖν μετὰ παρρησίας λοιπὸν διαλέγεται ὁ Ἄγγελος, καὶ οὔτε παιδίον αὐτοῦ, οὔτε γυναῖκα καλεῖ, ἀλλὰ "τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα 15 "αὐτοῦ." καὶ οὐκ ἐταράχθη, ἐπειδὴ πιστὸς ἦν ὁ ἀνήρ· διὸ ὑπακούει καὶ πείθεται.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ τῶν ἀναιρεθέντων παίδων.

16 Καὶ ἀποστείλας ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς 20 ἐν Βηθλεέμ.

Περὶ δὲ τῶν ἀναιρεθέντων τῶν παιδίων, μηδεὶς λεγέτω, ὅτι τίνος ἕνεκεν ὁ Θεὸς συνεχώρησε τοῦτο γενέσθαι; διότι περ ἀδίκως πάσχοντές τινες παρ' ὅτου οὖν, ἢ εἰς ἁμαρτημάτων διάλυσιν ὁ Θεὸς ἡμῖν λογίζεται τὴν ἀδικίαν ἐκείνην, ἢ εἰς μισθῶν ἀντίδοσιν[r]· 25 καὶ ποίαν εἶχον ἁμαρτίαν τὰ παιδία φησὶν, ἵνα ταύτην διαλύσωνται; περὶ γὰρ τῶν ἐν ἡλικίᾳ γενομένων καὶ πολλὰ πεπλημμεληκότων, εἰκότως ἄν τις ταῦτα εἴποι. οἱ δὲ ἄωρον οὕτως ὑπομείναντες τελευτὴν, ποῖα ἁμαρτήματα δι' ὧν κακῶς ἔπαθον ἀπέθεντο; ἀλλὰ διὰ τοῦτο προεῖπον, ὅτι κἂν ἁμαρτήματα μὴ ᾖ, 30 μισθῶν ἀντίδοσις ἐκεῖ γίνεται τοῖς πάσχουσιν ἐνταῦθα κακῶς· τί τοίνυν ἐβλάβη τὰ παιδία ἀναιρεθέντα ἐπὶ ὑποθέσει τοιαύτῃ,

[q] ἐποψία Cod. [r] ἀντίδωσιν Cod.

καὶ πρὸς τὸν ἀκύμαντον ταχέως ἀπενεχθέντα λιμένα; ἀλλὰ πολλάκις, φησὶν, ἔμελλον ζήσοντα κατορθοῦν· ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὐ μικρὸν αὐτοῖς προαποτίθεται τὸν μισθὸν, τὸ ἐπὶ ὑποθέσει τοιαύτῃ καταλῦσαι τὸν βίον· ἄλλως δὲ οὐδ᾽ ἂν εἴασεν εἰ μεγάλοι τινὲς ἔσεσθαι ἤμελλον οἱ παῖδες προαρπαγῆναι· εἰ γὰρ τοὺς ἐν 5 *πονηρίᾳ μέλλοντας ζῆν, διηνεκῶς μετὰ μακροθυμίας φέρει τῆς ἑαυτοῦ ὁ Θεὸς, πολλῷ μᾶλλον τούτους οὐκ ἂν εἴασεν τεθνάναι οὕτως, εἴπερ ᾔδει μεγάλα τινὰ ἀνύσαντας· καὶ οὗτοι μὲν παρ᾽ ἡμῶν οἱ λόγοι· οὐ μὴν πάντες οὗτοι, ἀλλ᾽ εἰσὶ καὶ τούτων ἀπορρητότεροι, οὓς μετὰ ἀκριβείας οἶδεν ὁ ταῦτα οἰκονομῶν.* 10

17 Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου λέγοντος.

Ἡ Ῥαχὴλ μητὴρ ἦν τοῦ Βενιαμὴν, καὶ τελευτήσαντα αὐτὴν εἰς τὸν Ἱππόδρομον ἔθαψαν, τὸν πλησίον ὄντα τοῦ χωρίου τούτου. ἐπεὶ οὖν ὁ τάφος πλησίον ἦν, καὶ ὁ κλῆρος τοῦ παιδίου, τῆς τοῦ 15 *Βενιαμὴν γὰρ φυλῆς ἦν Ῥαμὰ, ἀπό τε τοῦ φυλάρχου, ἀπό τε τοῦ τόπου τῆς ταφῆς εἰκότως αὐτῆς τὰ παιδία τὰ σφαγιασθέντα καλεῖ· εἶτα δεικνὺς ὅτι ἀνίατον ἦν τὸ συμβὰν καὶ τὸ ἕλκος ὠμὸν, φησὶν, "οὐκ ἠθέλησε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσίν."*

18 Φωνὴ ἐν Ῥαμὰ ἠκούσθη. 20

Ὠριγένους. *Ῥαμὰ σημαίνει τόπον ὑψηλὸν, ὅθεν ἔν τισι τῶν ἀντιγράφων τοῦ προφήτου γέγραπται, "φωνὴ ἐν τῇ ὑψηλῇ "ἠκούσθη," καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ ἔστιν ὁ τῆς Ῥαχὴλ τόπος κατὰ τὸν Ἱππόδρομον περὶ τὴν Βηθλεέμ· διὸ Ῥαχὴλ λέγεται κεκλαυκέναι τὰ τέκνα αὐτῆς· οἷον ἐν τῷ τόπῳ τῆς Ῥαχήλ. οἵ τινες οὐδὲ* 25 *παρακληθῆναι ἤθελον ἐπὶ τοῖς τέκνοις αὐτῶν, ὡς οὐκ εἰσίν· οὐδέ πω γὰρ ἦσαν μεμαθηκότες ἀπὸ τοῦ ἐναργῶς παραστῆσαι δυναμένου τῇ ἑαυτοῦ ἀναστάσει τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, ὅτι οὐκ εἰσὶν οἱ νομιζόμενοι τοῖς κλαίουσι καὶ ὀδυρομένοις μὴ εἶναι.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἡ Ῥαχὴλ εἰς τύπον τῆς Ἐκκλησίας τῆς κάτω* 30 *καὶ τῆς ἄνω τηρεῖται, εἰπεῖν δὲ μᾶλλον θεωρεῖται.*

19 Τελευτήσαντος δὲ τοῦ Ἡρώδου, ἰδοὺ Ἄγγελος Κυρίου καθ᾽ ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσὴφ ἐν Αἰγύπτῳ.

Φανεὶς δὲ ὁ Ἄγγελος τῷ Ἰωσὴφ μετὰ θάνατον τοῦ Ἡρώδου,

διὰ τοῦτο τὸ οὐκ ἔτι φεῦγε φησὶν, ἀλλὰ "πορεύου·" ἵνα μετὰ τὸν πειρασμὸν ἄνεσιν εὕρωσιν. ὅμως οὖν διὰ τὸ βασιλεύειν ἀντὶ Ἡρώδου Ἀρχέλαον υἱὸν αὐτοῦ, τὴν μὲν Ἰουδαίαν ἐδεδοίκει καταλαβεῖν, εἰς δὲ τὴν Ναζαρὲτ ἔρχεται· ὁμοῦ τε τὸν κίνδυνον φεύγων[s], ὁμοῦ τὲ ἐμφιλοχωρῶν τῇ πατρίδι, ἵνα μᾶλλον θαρρῇ. καὶ χρηματισμὸν δέχεται παρὰ τοῦ Ἀγγέλου τούτου· πληροῦται δὲ καὶ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τῶν προφήτων, "ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται·" τὸ δὲ ποῖοι προφῆται τοῦτο εἶπον, μὴ περιεργάζου· πολλὰ γὰρ τῶν προφητικῶν ἠφανίσθη βιβλίων· καὶ ταῦτα ἀπὸ τῆς ἱστορίας τῶν Παραλειπομένων ἴδοι τίς ἄν. εἰς ἀσέβειαν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι συνεχῶς ἐμπίπτοντες, τὰ μὲν ἠφίεσαν τῶν βιβλίων ἀπόλλυσθαι· τὰ δὲ αὐτοὶ κατέκαιον· καὶ τὸ μὲν Ἱερεμίας διηγεῖται· τὸ δὲ ὁ τὴν τετάρτην συντεθεικὼς τῶν Βασιλειῶν, λέγων μετὰ πολὺν χρόνον τὸ Δευτερονόμιον εὑρεθῆναι κατορωρυγμένον ποῦ καὶ ἠφανισμένον· ἐπεὶ ὅτι γε προεῖπον οἱ προφῆται πολλαχοῦ, καὶ οἱ Ἀπόστολοι Ναζωραῖον καλοῦσιν. διὰ δὲ τὸ λέγειν τὸν Λουκᾶν οὐ κατὰ χρησμὸν αὐτὸν ἐληλυθέναι ἐκεῖ, ἀλλ' ὅτι τὸν καθαρισμὸν πληρώσαντες πάντα, ὑπέστρεψαν εἰς Ναζαρὲτ, χρὴ νοεῖν, ὅτι τὸν χρόνον τὸν τῆς καθόδου τῆς εἰς Αἴγυπτον μὴ ἱστορῶν ὁ Λουκᾶς ταῦτα λέγει· οὐδὲ γὰρ ἂν πρὸ τοῦ καθαρμοῦ κατήγαγεν αὐτοὺς εἰς Αἴγυπτον ὁ Ἄγγελος· διὰ τὸ μηδὲν ὅλως γενέσθαι παράνομον· πληρώσαντες δὲ ἅπαντα, κατῆλθον εἰς Ναζαρέτ.

22 Ὅτι Ἀρχέλαος βασιλεύει ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας, ἐφοβήθη ἐκεῖ ἀπελθεῖν.

Εἰς τὴν Ἰουδαίαν, φησὶν, ἐδεδοίκει ἀπελθεῖν, διὰ τὸν Ἀρχέλαον· ἀλλ' ἔδει καὶ τὴν Γαλιλαίαν διὰ τὸν Ἡρώδην φοβηθῆναι; ἀλλ' ἐπεὶ[t] τὸ χωρίον ἤμειψεν, τὸ πρᾶγμα συνεσκιάζετο λοιπόν. ἡ γὰρ ὁρμὴ πᾶσα κατὰ τῆς Βηθλεὲμ ἦν, καὶ τῶν ὁρίων αὐτῆς. τῆς τοίνυν σφαγῆς γενομένης, ᾤετο λοιπὸν ὁ παῖς Ἀρχέλαος τέλος ἐσχηκέναι τὸ πᾶν· καὶ ἐν τοῖς πολλοῖς καὶ τὸν ζητούμενον ἀνῃρῆσθαι.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἡ Ναζαρὲτ ἐν τοῖς τῆς Ἰουδαίας ἔκειτο τέρμασι, δι' οὗ δηλοῦται ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ τῶν Ἰουδαίων

[s] φεῦγον Cod. [t] ἐπὶ Cod.

μιαιφόνον ἔμελλε τὴν Ἰουδαίαν καταλιπεῖν, καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη μετελθεῖν· ἕνεκεν τοῦ τοῖς φιλομαθέσιν ἀφορμὴν δοῦναι τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως.

ΚΕΦ. Γ.

Πρῶτος Ἰωάννης ἐκήρυξε βασιλείαν οὐρανῶν. 5

Ὠριγένους. *Πρῶτον Ἰωάννην εὑρίσκομεν ὀνομάζοντα βασιλείαν οὐρανῶν, ἥτις ἦν ὁ Χριστός.*

Κυρίλλου. *Βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἡ διὰ πίστεως δικαίωσις, καὶ ὁ διὰ Πνεύματος ἁγιασμός.*

Σευηριανοῦ. Ἰωάννου[s]. *Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἡ ἀπόλαυσις τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.* 10

1 Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγίνεται Ἰωάννης ὁ βαπτίστης κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας.

Εἰπὼν ὁ Εὐαγγελιστὴς "ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγίνεται "Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς," οὐχ ὅτε παῖς ἦν ὁ Χριστὸς, καὶ εἰς 15 *Ναζαρὲτ ἦλθεν λέγει. μετὰ γὰρ τριάκοντα ἔτη παραγίνεται Ἰωάννης, καθὼς ὁ Λουκᾶς μαρτυρεῖ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔθος ἦν τῇ γραφῇ τούτων χρῆσθαι τῶν τρόπων· οὐχ ὅταν τῷ ἑξῆς χρόνῳ συμβαίνοντα λέγει μόνον, ἀλλ' ὅτ' ἂν καὶ τὰ πολλοῖς ὕστερον ἔτεσιν ἐκβησόμενα· ὥσπερ ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν εἰπὼν ὁ Χριστὸς τοῖς* 20 *μαθηταῖς περὶ τῆς κατασκαφῆς[t] τῆς μητροπόλεως, καὶ μέλλων καὶ περὶ τῆς συντελείας λέγειν, ἐπήγαγεν, τότε τὰ καὶ τὰ ἔσται· οὐ συνάγων τοὺς χρόνους τῆς κατασκαφῆς καὶ τῆς συντελείας, τότε εἶπεν· ἀλλ' ἐκεῖνον μόνον δηλῶν τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ ταῦτα συμβήσεσθαι ἔμελλεν· οὕτω γοῦν καὶ νῦν λέγων ποιεῖ· "ἐν ταῖς* 25 *"ἡμέραις ἐκείναις·" οὐ γὰρ τὰς ἑξῆς δηλῶν τοῦτο τέθεικεν, ἀλλ' ἐκείνας, ἐν αἷς ταῦτα συμβαίνειν ἔμελλεν, ἃ διηγήσασθαι παρεσκεύαστο.*

Τὸ δὲ "ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν," περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐσχάτης φησίν· εἰ καὶ μὴ τοῦτο τέως ἐννόουν, ἕως 30 *οὗ εἰς ζήτησιν ἦλθον τοῦ κηρυττομένου. διὸ καὶ τελῶναι πολλοὶ καὶ στρατιῶται παραγενόμενοι, ἠρώτων "τί δεῖ πράττειν, ἵνα*

[s] Scil. Χρυσοστόμου. [t] κατασφαγῆς Cod.

"σωθῶσιν;" ὅπερ ἦν σημεῖον τοῦ τῶν βιωτικῶν λοιπὸν ἀπαλλάττεσθαι πραγμάτων, καὶ πρὸς ἕτερα μείζονα ὁρᾷν, καὶ τὰ μέλλοντα ὀνειροπολεῖν. καὶ γὰρ ἅπαντα αὐτοὺς καὶ τὰ ὁρώμενα καὶ τὰ λεγόμενα εἰς ὑψηλὸν ἦγε φρόνημα, καὶ ἦν θαυμαστὸν ἰδεῖν ἄνθρωπον μετὰ τριάκοντα ἔτη καταβαίνοντα ἀπὸ τῆς ἐρήμου, 5 ἀρχιερέως υἱὸν γενόμενον, μηδὲν δεηθέντα τῶν ἀνθρωπίνων ποτὲ, καὶ πάντοθεν ὄντα αἰδέσιμον, καὶ τὸν Ἡσαΐαν μαρτυροῦντα περὶ αὐτοῦ, ὅτι οὗτός ἐστιν, ὃν παρέσεσθαι ἔφην βοῶντα καὶ κηρύττοντα κατὰ τὴν ἔρημον. καὶ γὰρ καὶ ἡ στολὴ αὐτοῦ τοὺς Ἰουδαίους μᾶλλον ἐφείλκετο, τὸν μέγαν Ἠλίαν ἐν αὐτῷ βλέποντας· 10 ἔτι δὲ καὶ μεῖζόν τι· ἐκείνου μὲν καὶ ἐν πόλεσιν ἀναστρεφομένου· τούτου δὲ ἐκ σπαργάνων τὴν ἔρημον οἰκήσαντος· οὐ γῆν ἀροτριάσαντα, ἐσχεδιασμένην ἔχοντα τράπεζαν, καὶ εὐκολωτέραν τῆς περιβολῆς τὴν οἴκησιν, οὔτε γῆν, οὔτε κλίνην κεκτημένην, οὔτε ἄλλου τινὸς δεηθέντος ποτὲ, ἀλλὰ ἀγγελικήν τινα ἐν τῇ 15 σαρκὶ ταύτῃ πολιτείαν ἐπιδεικνύμενον. διὰ τοῦτο καὶ τρίχινον ἦν αὐτῷ τὸ ἱμάτιον, ἵνα διὰ τοῦ σχήματος παιδεύσῃ τῶν ἀνθρωπίνων ἀφίστασθαι, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς τὴν γῆν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν προτέραν ἀνατρέχειν εὐγένειαν, ἐν ᾗ ἦν, πρινὴ δεηθῆναι ἱματίων καὶ περιβολῆς ὁ Ἀδάμ. εἰ οὖν ἐκεῖνος ὁ καθαρὸς οὕτω, καὶ τῶν 20 οὐρανῶν λαμπρότερος ὢν, καὶ ὑπὲρ προφήτας πάντας, καὶ οὗ μείζων οὐδεὶς ἐγένετο, καὶ παρρησίαν τοσαύτην ἔχων, οὕτως ἑαυτὸν ἐσκληραγώγει, καὶ ταῦτα τῆς παλαιᾶς κρατούσης, τίνα ἕξομεν ἡμεῖς ἀπολογίαν, οἱ μετὰ τὴν χάριν καὶ τοσαύτας εὐεργεσίας, καὶ τὰ μυρία φορτία τῶν ἁμαρτημάτων, μηδὲ ὀλίγον τί τῆς 25 πολιτείας ἐπιδεικνύμενοι τῆς ἐκείνου, ἀλλὰ μεθύοντες καὶ γαστριζόμενοι καὶ μύρων ὄζοντες, καὶ πάντοθεν ἑαυτοὺς καταμαλακίζοντες, καὶ εὐχειρώτους τῷ διαβόλῳ ποιοῦντες;

5 Τότε ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν Ἱεροσόλυμα, καὶ πᾶσα ἡ Ἰουδαία, καὶ πᾶσα ἡ περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου. 30

Ἐξεπορεύοντο δὲ πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐβαπτίζοντο, διότι ἦν ἄξιον θαύματος ἰδεῖν ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι τοιαῦτα ἐπιδεικνύμενον αὐτὸν, καὶ τοσαύτῃ κεχρημένον τῇ παρρησίᾳ, καὶ πάντων ὡς παίδων κατεξανιστάμενον· συνετέλει δὲ εἰς ἔκπληξιν, καὶ τὸ διὰ πολλοῦ

χρόνου προφήτην φανῆναι· καὶ γὰρ ἐπέλιπεν αὐτοὺς τὸ χάρισμα, καὶ διὰ μακροῦ πρὸς αὐτοὺς ἐπανῆλθε τοῦ χρόνου.

7 Ἰδὼν δὲ πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ δέ φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς περὶ τῶν Σαδδουκαίων καὶ 5 τῶν Φαρισαίων, ὅτι ἦλθον εἰς τὸ βαπτισθῆναι· πῶς ὁ Χριστὸς λέγει, ὅτι οὐκ ἐπίστευσαν Ἰωάννῃ; ὅτι οὐκ ἦν τοῦτο πιστεῦσαι, τὸ τὸν κηρυττόμενον ὑπ᾽ αὐτοῦ μὴ δέξασθαι. παρεγένοντο μὲν καὶ ἐβαπτίσθησαν· οὐ μὴν ἔμειναν ἐπὶ τῆς πίστεως τοῦ κηρύγματος· δείκνυται δὲ τοῦτο, ἐξ ὧν πρὸς τὸν βαπτιστὴν ἔπεμπον λέγοντες, 10 "εἰ σὺ εἶ Ἠλίας; εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός;" διὸ καὶ ἐπήγαγεν· "οἱ "δὲ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἀπὸ τῶν Φαρισαίων."

Γεννήματα ἐχιδνῶν.

Εἶπεν δὲ αὐτοὺς γεννήματα ἐχιδνῶν, ὅτι οὐδὲν ἄμεινον διέκειντο αὐτοί τε καὶ οἱ γεγεννηκότες αὐτοὺς τοῦ θηρίου τούτου· καὶ γὰρ 15 τοῦτο διαφθείρει τὴν ὠδίνουσαν, καὶ διατρώγων τὴν γαστέρα αὐτῆς, οὕτως ἐξέρχεται εἰς φῶς, ὅπερ καὶ οὗτοι ἐποίουν, πατραλοῖαι[u] γινόμενοι, καὶ μητραλοῖαι[x], καὶ τοὺς διδασκάλους ταῖς ἑαυτῶν διαφθείροντες χερσί.

Τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; 20

Μέλλουσαν δὲ ὀργὴν, τὴν αἰώνιον λέγει κόλασιν· οὐ γὰρ τὰ εἰωθότα, οἷον πολέμους καὶ αἰχμαλωσίας.

8 Ποιήσατε οὖν καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας.

Καρποὺς δὲ ἀξίους τῆς μετανοίας εἶπεν, οὐ τὴν πονηρίαν μόνον φυγεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀρετὴν πολλὴν ἐπιδείξασθαι· μηδὲ ἐπὶ τῇ τῶν 25 προγόνων εὐγενείᾳ μέγα φρονεῖν, καὶ ἐπὶ ταύτῃ θαρρεῖν. φαίνονται γὰρ καὶ μετὰ ταῦτα λέγοντες, "ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν "τὸν Ἀβραάμ."

Τὸ δὲ "δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων," καὶ τὰ ἑξῆς· τινές φασι περὶ τῶν ἐθνῶν ταῦτα λέγειν· λίθους αὐτοὺς μετα- 30 φορικῶς καλῶν· ἐγὼ δὲ καὶ ἑτέραν ἔννοιαν τὸ εἰρημένον ἔχειν φημί· ὅτι μὴ νομίζετε[y], φησιν, ὅτι ἂν ὑμεῖς ἀπόλησθε[z], ἄπαιδα

[u] πατραλύαι Cod. [x] μητρολύαι Cod. [y] νομίζεται Cod.
[z] ἀπολεῖσθαι Cod.

ποιήσετε[a] τὸν πατριάρχην· τῷ γὰρ Θεῷ δυνατὸν, καὶ ἀπὸ λίθων ἀνθρώπους αὐτῷ δοῦναι, ὥσπερ καὶ πρώην· τοῦτο γὰρ ὅμοιον ἦν τὸ ἀπὸ τῆς μήτρας τῆς Σάρρας προελθεῖν παιδίον. οὐκ εἶπεν δὲ ἤγειρεν, ἀλλ' "ἐγεῖραι," ἵνα μὴ ἀπογνῶσιν ἑαυτῶν.

10 Ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων 5 κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

Τὸ δὲ ἤδη ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται, δηλοῖ ὅτι ἐπίκειται μὲν τῇ ῥίζῃ, καὶ οὐδὲ μίαν ἀναβολὴν τῆς κοπῆς ἐπιδείκνυται. πλὴν ἂν μεταβαλεῖσθε καὶ γένησθε βελτίους, 10 ἀπελεύσεται μηδὲν ἐργασαμένη ἡ ἀξίνη αὕτη· ἂν δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένετε, πρόρριζον ἀνασπάσῃ τὸ δένδρον· ἐπίκειται μὲν γὰρ, ἵνα μὴ ἀναπέσηται· οὐ τέμνει δὲ, ὅτι δυνατὸν καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ μεταβαλλομένους σωθῆναι. εἰπὼν "ὅτι πᾶν δένδρον μὴ "ποιοῦν καρπὸν καλὸν," καὶ τὰ ἑξῆς· τὴν ἐπὶ τῆς συγγενείας 15 προεδρίαν ἐκβάλλει· κἂν γὰρ αὐτοῦ τοῦ Ἀβραὰμ ἔγγονος ἦς, φησὶ, διπλὴν ὑποστήσῃ τὴν κόλασιν, ἄκαρπος μένων.

11 Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἰσχυρότερός μου ἐστίν.

Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Τὸ τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα τὴν ἐν 20 τῇ κρίσει δοκιμασίαν λέγει· τὸ δὲ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, τὴν ἐν πυρίναις γλώσσαις τοῦ Πνεύματος ἐσομένην ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐπιφοίτησιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Διὰ τούτου τὸ δαψιλὲς τῆς δωρεᾶς ἐμφαίνει, ἁγιασμὸν καὶ ἀπολύτρωσιν, καὶ υἱοθεσίαν καὶ ἀδελφότητα· 25 καὶ τῇ ἐπεξηγήσει τοῦ πυρὸς πάλιν τὸ σφοδρότερον καὶ ἀκάθεκτον τῆς χάριτος ἐνδείκνυται.

Οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει, ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ.

Διὰ δὲ τὸ εἰπεῖν τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος, τὸ ἔσχατον 30 πάντων ἐσήμανεν, ὅτι τοσοῦτον ἀπέχω, φησὶ, τοῦ μετ' ἐμὲ ἐρχομένου πρὸς σύγκρισιν, ὅτι οὐδὲ εἰς δούλους ἐκείνου τάττεσθαι

[a] ποιήσεται Cod.

εἰμὶ ἄξιος. οὐδὲ γὰρ τὰ ὑποδήματα, ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματός εἰμι ἄξιος λῦσαι.

12 Οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ. καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην. 5

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ὡς κριτὴς ὁ Χριστὸς ἀποχωρίζει τοὺς καθαροὺς ἐν βίῳ ἀπὸ τῶν ἀδικῶν.

Κυρίλλου. Τοὺς δικαίους ἁρπάζει εἰς τὴν ἄνω πόλιν, τοὺς δὲ ἁμαρτωλοὺς εἰς τὸ κατακαῆναι.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ πτύον, τὸν κριτὴν σημαίνει διαχωρίζοντα τοὺς δικαίους καὶ τοὺς ἁμαρτωλούς· σῖτον μὲν τοὺς δικαίους, ἄχυρον δὲ τοὺς ἁμαρτωλούς. πῦρ δὲ ἄσβεστον λέγων τὴν τιμωρίαν ἀθάνατον δείκνυσιν. 10

14 Ὁ δὲ Ἰωάννης διεκώλυεν αὐτὸν λέγων· ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με; 15

Διατί δὲ διακωλύων ὁ Ἰωάννης τὸν Χριστὸν βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ ὕστερον ἐπείσθη; ὅτι οὐκ ἦν ἄμετρος φιλόνεικος· ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνάξιον ἐνδείκνυται καὶ τὴν ὑπακοήν· οὐχ ἁπλῶς δὲ εἶπεν αὐτῷ ὁ Χριστὸς, "ἄφες·" ἀλλὰ καὶ τὸ "ἄρτι" προσέθηκεν· οὐ γὰρ διηνεκῶς ταῦτα ἔσται, φησὶν, ἀλλ' ὄψει με ἐν τούτοις οἷς ἐπιθυμεῖς, ὅτε τούτων ἐστὶν ὁ καιρός. 20

16 Καὶ ἰδοὺ, ἀνεώχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν.

Τίνος δὲ χάριν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς φαίνεται; ὅτι ἥμερον τὸ ζῷον καὶ καθαρόν· ἐπεὶ οὖν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον πραότητός ἐστι πνεῦμα, διὰ τοῦτο ἐν τούτῳ φαίνεται. λοιπὸν δὲ καὶ διὰ τὸ εὐαγγελίσασθαι ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τὴν περιστερὰν τὴν λύσιν τοῦ χειμῶνος, κάρφος ἐλαίας ἐπιφερομένην· καὶ γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ νῦν λύσιν τῶν κακῶν ἡμῖν ἤγαγεν, καὶ ἀντὶ κλάδου ἐλαίας, τὸν πάντων ἐλευθερωτὴν ἡμῖν δείκνυσιν· εἰ δὲ καὶ ὄψει περιστερᾶς ἐφάνη τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, χρὴ γινώσκειν, ὅτι οὐ φύσιν περιστερᾶς ἀνέλαβεν, 25 30

καθὼς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ φύσιν ἀνθρώπου· ὅθεν καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐν φύσει περιστερᾶς, ἀλλ' ἐν "εἴδει περιστερᾶς·" διὸ οὐδὲ ἐν τοιούτῳ σχήματι ὤφθη μετὰ ταῦτα· ἔμεινε δὲ ἐπὶ τὸν Κύριον καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸ Πανάγιον Πνεῦμα, διὰ τὴν φωνὴν τὴν ἄνωθεν ἐνεχθεῖσαν, ἵνα μὴ νομίσωσιν αὐτὸν ὡς ἕνα 5 τῶν πολλῶν εἶναι, τὴν δὲ φωνὴν περὶ Ἰωάννου ἐνεχθῆναι· καὶ γὰρ πολλοὶ[b] μεῖζον αὐτοῦ τὸν Ἰωάννην ἐνόμιζον.

ΚΕΦ. Δ.

Περὶ Διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος.

1 Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ 10 2 Πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα.

Ἀντὶ τοῦ τὸ Πνεῦμα προετρέπετο αὐτὸν ἐπὶ τὸν κατὰ τοῦ διαβόλου ἀγῶνα.

Κυρίλλου. Ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἤγετο κατὰ συγχώρησιν. 15

Σευήρου. Οὐκ ἄκων εἵλκετο. ταῦτα γὰρ πρὸς ἡμῶν ὑποτύπωσιν γέγονεν, ἵνα μετὰ τὸ βάπτισμα, μηκέτι αὐτοὺς ἄγωμεν, ἀλλ' ἐκδῶμεν ἑαυτοὺς τοῖς νόμοις τοῦ Πνεύματος, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἀγόμεθα ἐπὶ πνευματικὴν ζωὴν, καὶ κατὰ τῶν τοῦ διαβόλου ἀγώνων. οὐχ ὑπερέβη δὲ ὁ Χριστὸς τὸ τῶν ἡμερῶν τῆς νηστείας 20 μῆκος, ὃ ἐνήστευσε Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας, ἵνα δῷ χώραν τῷ πειράζοντι προσβαλεῖν ὡς ἀνθρώπῳ[c] καὶ πεσεῖν.

Ἐπιφανίου. Ἐπείνασεν ἵνα δείξῃ τὴν ἀληθινὴν ἐνανθρώπησιν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Τὸ δὲ "οὐκ ἐπ' ἄρτῳ," ὁ πρῶτος Ἀδὰμ διὰ τῆς βρώσεως ἥμαρτεν, ὁ Χριστὸς δι' ἐγκρατείας 25 περιγίνεται, καὶ διδάσκει ὅτι οὐ δεῖ ἀφίστασθαι τοῦ Θεοῦ, κἂν λιμώττωμεν· τούτων ἀρραβὼν ἐστι καὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως, ὅπερ ἤρξατο ἐν Χριστῷ, ὅτι καὶ δίχα τροφῆς μέλλουσι ζῆν οἱ ἄνθρωποι.

5 Τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς τὴν ἁγίαν 30 πόλιν, καὶ ἵστησιν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ.

Σευήρου. Τὸ δὲ "παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος," ὡς Θεὸς

[b] πολλὰ Cod. [c] ἀνῶ Cod.

ἑκουσίως ἐδίδου τῷ διαβόλῳ ἄγειν αὐτὸν εἰς τοὺς πειρασμοὺς, οὓς ἐπειρᾶτο αὐτὸν ἑλκῦσαι ὁ διάβολος. διὸ καὶ εἰς τὴν ἔρημον ἀπῄει, καὶ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ εἰς τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, ἐκ τῶν τόπων ἐρεθίζων αὐτὸν τοὺς ἁρμοδίους πειρασμοὺς ἐπάγειν, ἵνα τὴν μανίαν αὐτοῦ ἐκχύσας, καὶ ἀποτυχὼν, ἀσθενὴς γένηται, 5 καὶ εὐάλωτος τοῖς ἀνθρώποις.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τότε, πότε; μετὰ τὴν τοῦ Πνεύματος κάθοδον, μετὰ τὴν φωνὴν τὴν ἄνωθεν ἐνεχθεῖσαν. ὑπὸ ποίου δὲ Πνεύματος ἀνήχθη; ὑπὸ τοῦ Ἁγίου. διατί δὲ ὑπὸ τοῦ διαβόλου πειρασθῆναι; ἐπειδὴ πάντα πρὸς διδασκαλίαν ἡμῶν ἔπραττεν· 10 ἵνα ἐάν τις τῶν βαπτιζομένων μετὰ τὸ βάπτισμα μείζονας ὑπομείνῃ πειρασμοὺς, μὴ ταράττηται, ὡς παρὰ προσδοκίαν τοῦ πράγματος γινομένου· ἀλλὰ μείνῃ[d] γενναίως πάντα φέρων· καὶ γὰρ διὰ τοῦτο ἐλάβομεν ὅπλα νοητὰ, οὐχ ἵνα ἀργῶμεν, ἀλλ' ἵνα πολεμῶμεν[e]. 15

Εἰς δὲ τὴν ἔρημον ἄγεται, διδοὺς ἀφορμὴν τῷ διαβόλῳ. τότε γὰρ μάλιστα ἐπιτίθεται ἡμῖν, ὅτε ἴδῃ μεμονωμένους. καὶ πεινῶντι προσέρχεται, ἵνα μάθωμεν πῶς ἡ νήστεια καλόν· καὶ ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα, οὐ τρυφῇ ἀλλὰ νηστείᾳ προσέχειν δεῖ πάντας· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐνήστευσεν, οὐχ ὡς αὐτὸς 20 ταύτης δεόμενος, ἀλλ' ἡμᾶς παιδεύων. διὰ τί δὲ εἶπεν αὐτῷ, "εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ;" ἐπειδὴ ἤκουσε τῆς ἄνωθεν φωνῆς φερομένης· ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννου τοσαῦτα αὐτῷ μαρτυροῦντος· εἶτα δὲ καὶ πεινῶντα λοιπὸν ἐν ἀμηχανίᾳ ἦν· καὶ οὔτε εἰ ἄνθρωπος ψιλὸς ἦν πιστεῦσαι ἐδύνατο διὰ τὰ περὶ αὐτοῦ λεχθέντα· οὐδ' αὖ 25 πάλιν παραδέξασθαι ὅτι Υἱὸς ἦν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ βλέπειν αὐτὸν πεινῶντα. διὰ τοῦτο οὖν ἐρωτᾷ. οὐκ εἶπε δὲ αὐτῷ· ἐπειδὴ πεινᾷς, ἀλλ' "εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ εἰπὲ, ἵνα οἱ λίθοι ἄρτοι γένωνται·" κολακεύων αὐτὸν ὑπούλως· διὸ καὶ ὁ Χριστὸς τὸν τῦφον αὐτοῦ καθαιρὼν, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐκ ἄξιον αἰσχύνης τὸ πεινᾷν, εἶπεν 30 αὐτῷ· "οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος." δυνατὸς γὰρ ὁ Θεὸς καὶ ῥήματι θρέψαι τὸν πεινῶντα. ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν δευτέραν πεῖραν, τὸ "εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ" προφέρει, διὰ τὴν προτέραν αἰτίαν. οὐκ ἠγανάκτησε δὲ κατ' αὐτοῦ ὁ Χριστὸς,

[d] μείνει Cod. [e] πολεμοῦμεν Cod.

ἀλλὰ φησίν· "οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου," ἡμᾶς παιδεύων ὅτι τοῦ διαβόλου, οὐ διὰ σημείων, ἀλλὰ δι' ἀνεξικακίας καὶ μακροθυμίας περιγενέσθαι χρή. τὸ δὲ εἰρημένον "ὅτι τοῖς "Ἀγγέλοις αὐτοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ περὶ τοῦ Κυρίου εἴρηται τῷ προφήτῃ, ὥστε καὶ ἐν τούτῳ ἐψεύσατο ὁ διάβολος. διὰ τοῦτο δὲ 5 εἰς τρίτην πεῖραν ἐπετίμησεν ὁ Χριστὸς τῷ διαβόλῳ, εἰ καὶ μὴ σφοδρῶς, ἀλλὰ μετὰ ἀνεξικακίας, ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς τὸν Πατέρα ἡμάρτανεν, τὰ ἐκείνου πάντα αὐτῷ λέγων εἶναι. ἐκεῖνος οὖν ἅμα ἐπετιμήθη ἐδραπέτευσεν· οὐδὲ γὰρ ἑτέρους πειρασμοὺς αὐτῷ προσήγαγεν. εἰ γὰρ καὶ λέγει ὁ Λουκᾶς, ὅτι πάντα συνετέλεσε 10 πειρασμὸν, προσενεγκεῖν αὐτῷ τὸν διάβολον τοῦτό φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, καὶ ὡς ἐν τούτοις τῶν ἄλλων συμπεριειλημμένων· τὰ γὰρ μυρία συνέχοντα κακὰ ταῦτά ἐστι· τὸ γαστρὶ δουλεύειν· τὸ πρὸς κενοδοξίαν τί ποιεῖν· τὸ μανίᾳ χρημάτων ὑπεύθυνον εἶναι.

Μετὰ δὲ τὸ δραπετεῦσαι τὸν διάβολον, οἱ Ἄγγελοι φαίνονται· 15 καὶ οὐ πρὸ τούτου, ὥστε μὴ ἐκ τούτου φυγεῖν αὐτόν· ἀλλὰ μᾶλλον ἵνα προσβάλῃ καὶ ἡττηθῇ· ἅμα δὲ ὅπως καὶ ἡμεῖς μάθωμεν, ὅτι μετὰ τὰς ἐκείνου νίκας Ἄγγελοι διαδέξωνται, κροτοῦντες καὶ δορυφοροῦντες ἐν ἅπασι. χρὴ δὲ καὶ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι καὶ ἑκουσίως ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Θεὸς, εἰς 20 τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, καὶ εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος ἀνῆλθεν, οὐχ ὑπὸ τοῦ μιαροῦ διαβόλου παραληφθεὶς, ἀλλ' εἰδὼς τοὺς διαλογισμοὺς αὐτοῦ ἐν ἑαυτῷ λογιζόμενον, ὅτι ἐὰν ἔλθῃ εἰς τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, πείθω αὐτὸν διὰ κενὴν δόξαν, ῥίψαι ἑαυτόν. ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὸ ὄρος ἐὰν ἔλθῃ, δελεάζω αὐτὸν ἐπαγγελίᾳ χρημάτων προσ- 25 κυνῆσαί με· τούτου χάριν ἀνῆλθεν, ἵνα δείξῃ καὶ ἐν τούτῳ ἡττώμενον τὸν μιαρὸν ἐκεῖνον διάβολον.

12 Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Ἀνεχώρησεν ἀκούσας ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, 30 ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἡμᾶς παιδεύων φεύγειν τοὺς πειρασμούς· οὐ γὰρ ἔγκλημα τὸ μὴ ῥίπτειν ἑαυτὸν εἰς κίνδυνον, ἀλλὰ τὸ ἐμπεσόντα μὴ στῆναι γενναίως. ἔτι δὲ καὶ τοὺς διδασκάλους τῆς οἰκουμένης ἁλιεῦσαι σπεύδων· ἐπειδὴ καὶ

ἐκεῖ διέτριβον τῇ τέχνῃ χρώμενοι τῇ ἁλιευτικῇ· εἰπὼν δὲ "ὁ λαὸς "ὁ καθήμενος ἐν σκότει," οὐ σκότος αἰσθητὸν ἐνταῦθα καλεῖ, ἀλλὰ τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀσέβειαν· ὁμοίως δὲ καὶ φῶς νοητὸν, τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας λέγει. οὐκ εἶπε δὲ ὅτι ἐβάδιζον ἐν σκότει, ἀλλ' "ἐκάθηντο," ὅπερ σημεῖον ἦν, τοῦ μηδὲ ἐλπίζειν 5 αὐτοὺς ἀπαλλάττεσθαι. ὥσπερ γὰρ οὐδὲ εἰδότες ποῦ δεῖ[d] προβῆναι, οὕτω καταλειφθέντες ὑπὸ τοῦ σκότους ἐκαθέσθησαν, μὴ δυνάμενοι μηδὲ στῆναι λοιπόν. εἶτα δεικνὺς ὅτι οὐκ αὐτοὶ ζητήσαντες εὗρον, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἄνωθεν ἐπεφάνη, φησὶν, ὅτι τὸ φῶς ἀνέτειλε καὶ ἔλαμψε· καὶ οὐκ αὐτοὶ πρότερον τῷ φωτὶ προσέδραμον· καὶ γὰρ 10 ἐν ἐσχάτοις κακοῖς τὰ ἀνθρώπινα ἦν, πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας.

17 Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν καὶ λέγειν· *μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.*

Τοῦτο δηλοῖ τὸ ἐξ οὗ ἐνεβλήθη εἰς τὸ δεσμωτήριον ὁ Ἰωάννης· διατί δὲ μὴ ἐξαρχῆς ἐκήρυξεν αὐτός; τί δὲ ὅλως Ἰωάννου ἐδεῖτο, 15 τῆς τῶν ἔργων μαρτυρίας αὐτὸν κηρυττούσης; ἵνα κἀντεῦθεν τὴν ἀξίαν μάθῃς, ὅτι καθάπερ ὁ Πατὴρ, οὕτω καὶ αὐτὸς προφήτας ἔχει· καθὼς καὶ ὁ Ζαχαρίας ἔλεγεν· "καὶ σὺ παιδίον, προφήτης "ὑψίστου κληθήσῃ·" ἄλλως δὲ καὶ ἀναγκαῖον ἦν, παρ' ἑτέρου πρότερον λεχθῆναι τὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ μὴ παρ' αὐτοῦ· εἰ γὰρ καὶ 20 μετὰ τοσαύτας καὶ τηλικαύτας τὰς μαρτυρίας καὶ ἀποδείξεις ἔλεγον· "σὺ μαρτυρεῖς περὶ σεαυτοῦ, ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν "ἀληθής·" εἰ μηδὲν εἰρηκότος Ἰωάννου παρελθὼν εἰς μέσον πρῶτος ἐμαρτύρησεν ἑαυτὸν, τί οὐκ ἂν ἐφθέγξαντο[e]; ἀρξάμενος δὲ κηρύσσειν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν τέως περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγεν, ἀλλὰ περὶ 25 τῶν οὐρανῶν, καὶ τῆς βασιλείας τῆς ἐκεῖ. ἐπειδὴ καὶ τοῦτο τέως ἀγαπητὸν ἦν παραδεχθῆναι· οὔπω γὰρ τὴν προσήκουσαν δόξαν περὶ αὐτοῦ εἶχον.

18 Περιπατῶν δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας.

Χρὴ δὲ τοῦτο γινώσκειν ὅτι δευτέρα ἦν ἡ κλῆσις Πέτρου καὶ 30 Ἀνδρέου, ἣν ὁ Ματθαῖος λέγει· ὁ μὲν γὰρ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης φησὶν, ὅτι οὔπω βληθέντος ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ προδρόμου προσῆλθον· ἐνταῦθα δὲ μετὰ τὸ ἐμβληθῆναι αὐτόν· κἀκεῖ μὲν ὁ Ἀνδρέας

[d] δὴ Cod. [e] ἐφθέγξατο Cod.

καλεῖ τὸν Πέτρον· ἐνταῦθα δὲ ἀμφοτέρους ὁ Κύριος Ἰησοῦς. καὶ ἐξ ἑτέρων δέ ἐστι τοῦτο συνιδεῖν. μετὰ δὲ τὴν πρώτην κλῆσιν, διὰ τοῦτο πάλιν εἰς τὴν οἰκείαν τέχνην ἐπανῆλθον, διὰ τὸ εἰς δεσμωτήριον εἰσελθεῖν τὸν Ἰωάννην. καὶ γὰρ εἰ καὶ ἐκβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ πρότερον, ἀλλὰ διδαχθέντες ὑπ᾽ αὐτοῦ πάλιν 5 *ὑπέστρεψαν πρὸς τὸν Ἰωάννην· αὐτὸς δὲ ὡς φιλάνθρωπος ἔρχεται πάλιν αὐτοὺς ἀνακτησάμενος· διὸ κἀκεῖνοι καίπερ ἐπιθυμητικῶς ἔχοντες πρὸς τὴν ἁλιείαν*[f]*, ὅμως ἀκούσαντες " ὅτι ποιήσω ὑμᾶς " ἁλιεῖς ἀνθρώπων," οὐκ ἀνεβάλοντο, ἀλλὰ πάντα ἀφέντες ἠκολούθησαν· τοιαύτην γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ὑπακοὴν ζητεῖ παρ᾽ ἡμῶν·* 10 *ὥστε μηδὲ ἀκαριαῖον ἀναβαλέσθαι χρόνον, κἂν σφόδρα τι τῶν ἀναγκαίων ἡμᾶς κατεπείγει· ὥσπερ καὶ ἕτερόν τινα προσελθόντα καὶ ζητοῦντα θάψαι τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, οὐδὲ τοῦτο ἀφῆκε ποιῆσαι· διὰ τοῦτο δὲ καὶ Ἰωάννης καὶ Ἰάκωβος, μηδὲ μίαν ἀκούσαντες ὑπόσχεσιν, ἠκολούθησαν εὐθέως· ἐπειδὴ ἡ τῶν πρώτων ὑπακοὴ* 15 *προωδοποίησε λοιπὸν τούτοις· τὴν δὲ πενίαν αὐτῶν διηγεῖται τὴν πολλὴν, ὅτι ἔρραπτον τὰ δίκτυα, ὡς μὴ εὐποροῦντες ὠνεῖσθαι ἕτερα· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἀρετὴ*[g] *ἐστὶν, τὸ φέρειν πενίαν εὐκόλως μετὰ εὐχαριστίας, καὶ ἀπὸ δικαίων τρέφεσθαι πόνων, καὶ τὸν πατέρα ἔχειν μεθ᾽ ἑαυτῶν καὶ θεραπεύειν, καὶ συνδεδέσθαι ἀλλή-* 20 *λοις τῇ τῆς ἀγάπης δυνάμει.*

23 Καὶ περιῆγεν ὅλην τὴν Γαλιλαίαν ὁ Ἰησοῦς, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. 25

Συνεχῶς δὲ ταῖς συναγωγαῖς ἐπεχωρίαζεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς· καὶ ἐντεῦθεν παιδεύων πάντας, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος καὶ πλάνος, ἀλλὰ συμφωνῶν τῷ Πατρὶ παραγέγονεν· ἐπιχωριάζων δὲ οὐκ ἐκήρυττε μόνον, ἀλλὰ καὶ σημεῖα ἐπεδείκνυτο· ἔχων λοιπὸν δὲ τοὺς μαθητὰς, δι᾽ ὧν ἐποίει ταῦτα, τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου περὶ 30 *αὐτοῦ εἰρημένα βεβαιῶν· διὰ τοῦτο δὲ τότε ἤρξατο ποιεῖν τὰ σημεῖα, ἐπειδὴ ἔθος τῷ Θεῷ, ὅτε πολιτείας τινὸς εἰσαγωγὴν ἔμελλε ποιεῖν, σημεῖα εἰργάζετο, ἐνέχυρα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως*

[f] *ἁλεῖαν* Cod. [g] *ἀρετῇ* Cod.

παρέχων. οὕτω γοῦν ὅτε τὸν ἄνθρωπον ποιεῖν ἔμελλεν, τὸν κόσμον ἔκτισεν ἅπαντα, καὶ τότε τὸν νόμον αὐτῷ ἔδωκε ἐν τῷ παραδείσῳ· καὶ ὅτε τῷ Νῶε νομοθετεῖν ἔμελλεν, μεγάλα πάλιν ἐπεδείξατο θαύματα, τὸν κατακλυσμὸν ἐπαγαγὼν, καὶ τὸν δίκαιον ἐκεῖνον σῶσας· καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ ὁμοίως· τὴν νίκην τὴν ἐν τῷ πολέμῳ, 5 τὴν πληγὴν τὴν κατὰ τοῦ Φαραὼ, ὅτε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἐπιβουλεύειν ἤμελλεν, τὴν ἐκ τῶν κινδύνων ἀπαλλαγήν· καὶ Ἰουδαίοις δὲ νομοθετεῖν μέλλων, τὰ θαυμαστὰ ἐκεῖνα καὶ μεγάλα τεράστια ἐπεδείξατο, καὶ τότε τὸν νόμον ἔδωκεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, μέλλων ὑψηλήν τινα εἰσάγειν πολιτείαν, καὶ λέγειν αὐτοῖς ἃ μηδέποτε 10 ἤκουσαν, τῇ τῶν θαυμάτων ἐπιδείξει βεβαιοῖ τὰ λεγόμενα· ἐπειδὴ γὰρ ἡ κηρυττομένη βασιλεία οὐκ ἐφαίνετο, ἀπὸ τῶν φαινομένων τὴν ἄδηλον ποίει φανεράν.

Σκόπει δὲ τὸ ἀπέριττον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ· πῶς ἐν βραχέσι ῥήμασι τοσαῦτα πλήθη παρέδραμε σημείων· καὶ οὐ καθ' ἕνα 15 διηγεῖται τῶν θεραπευθέντων. διατί δὲ νῦν, παρ' οὐδενὸς αὐτῶν πίστιν ἐζήτησεν ὁ Κύριος· ὥσπερ μετὰ ταῦτα φαίνεται λέγων, "πιστεύεις[h] ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι;" ὅτι οὐδέπω τῆς αὐτοῦ δυναμέως ἀπόδειξιν ἦν δεδωκώς· ἄλλως τε δὲ καὶ αὐτὸ τὸ προσιέναι καὶ τὸ πόρρωθεν, οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπεδείκνυτο πίστιν, ὅτι 20 οὐκ ἂν ἔφερον τοὺς θεραπευθέντας ἀσθενεῖς· εἰ μὴ μεγάλα ἦσαν περὶ αὐτοῦ πεπεικότες ἑαυτούς. ἀκολουθήσωμεν τοίνυν αὐτῷ καὶ ἡμεῖς, διὰ τῆς τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἐντολῶν ἐκπληρώσεως· καὶ γὰρ νοσήματα πολλὰ ἔχομεν ψυχικά.

21 Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. 25

Εἰκὸς Ζεβεδαῖον μὴ παραδέχεσθαι τὸ κήρυγμα· διὸ εἰκότως ἀφίεται ὑπὸ τῶν ἐξελθόντων ἐκ τῆς συγγενείας καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός.

ΚΕΦ. Ε. 30

Περὶ τῶν μακαρισμῶν.

1 Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος.

Τίνος χάριν ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἰδὼν τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος; διὰ τὸ ἀφιλότιμον καὶ ἀκόμ-

[h] πιστεύεται Cod.

παστον· οὐ γὰρ περιῆγεν αὐτοὺς μεθ' ἑαυτοῦ· ἀλλ' ὅτε μὲν περιπατῆσαι ἔδει, αὐτὸς περιείη πανταχοῦ, καὶ πόλεις καὶ χώρας ἐπισκοπούμενος. ὅτε δὲ ὄχλος γέγονεν, ἐν ἑνὶ κάθηται χωρίῳ, καὶ οὐκ ἐν πόλει καὶ ἐν ἀγορᾷ μέσῃ, ἀλλ' ἐν ὄρει καὶ ἐρημίᾳ· παιδεύων ἡμᾶς, μηδὲν πρὸς ἐπίδειξιν ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν 5 μέσῳ θορύβων ἀπαλλάττεσθαι, ὅτ' ἂν περὶ ἀναγκαίων διαλεγόμεθα πραγμάτων. προσῆλθον δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὡς βελτίους λοιπὸν γινόμενοι· οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ τῶν θαυμάτων ἦσαν θεαταί· οὗτοι δὲ καὶ ἀκοῦσαι τί λοιπὸν ἐπέθυμουν μέγα. διατί δὲ πρόκειται "ὅτι ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ;" ἵνα μάθωμεν, ὅτι σιγῶν ἐπαί- 10 δευεν, οὐχὶ μόνον φθεγγόμενος· τὸ δὲ "ἐδίδασκεν αὐτοὺς," μὴ περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ νομίσωμεν τοῦτο μόνον λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πάντων τῶν τότε παρόντων, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα γενησομένων.

3 Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν 15 ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Τινὲς δὲ εἰσὶν "οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι;" οἱ ταπεινοὶ καὶ συντετριμμένοι τὴν διάνοιαν. πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν εἴρηκεν, τὴν ἐκ προαιρέσεως συντετριμμένην οὖσαν· ἐπειδὴ γὰρ εἰσὶ πολλοὶ, οὐχ ἑκόντες ἀλλ' ὑπό τινος ἀνάγκης βιαζόμενοι· 20 ἀφεὶς ἐκείνους, οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη τοῦτο ἐγκώμιον, τοὺς ἀπὸ προαιρέσεως ἑαυτοὺς συντρίβοντας μακαρίζει. Καὶ μετ' ὀλίγον—Κἂν γὰρ εὐχὴν τίς κέκτηται, κἂν νηστείαν, κἂν ἐλεημοσύνην, κἂν σωφροσύνην, κἂν ἄλλό τι συναγάγῃ ἀγαθόν· ταπεινοφροσύνης χωρὶς, διαρρεῖ καὶ ἀπόλλυται ἅπαντα, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Φαρισαίου γέγονεν. 25

4 Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

Μακαρίζει δὲ τοὺς πενθοῦντας εὐθέως μετὰ τὸν πρῶτον μακαρισμόν· ἐπειδὴ ἀπεναντίας δοκεῖ τοῦ εἶναι, τῇ τῆς οἰκουμένης ψήφῳ· πάντων γὰρ τοὺς γελῶντας ζηλωτοὺς εἶναι νομιζόντων, τοὺς δὲ ἐν ἀθυμίᾳ καὶ πένθει ἀθλίους, αὐτὸς τοὺς ἀντ' ἐκείνων 30 μακαρίζει· οὐχ ἁπλῶς δὲ τοὺς πενθοῦντας τέθεικεν, ἀλλὰ τοὺς ὑπὲρ ἁμαρτημάτων δηλονότι τοῦτο ποιοῦντας· ὡς τό γε ἕνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων πενθεῖν, σφόδρα ἐστὶ κεκωλυμμένον· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος περὶ ἀμφοτέρων ἐδήλωσε λέγων, "ὅτι ἡ μὲν

"τοῦ κόσμου λύπη, θάνατον κατεργάζεται· ἡ δὲ κατὰ Θεὸν λύπη, "μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον·" ὅθεν καὶ τὸ ἔπαθλον μέγα· παρακληθήσονται γάρ, φησὶ, δηλονότι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ.

Εἰπὼν δὲ ὅτι "μακάριοι οἱ πραεῖς" καὶ τὰ ἑξῆς, περὶ ποίας 5 γῆς φησί; νοητὴν φασὶ τινὲς, ἀλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο· οὐδαμοῦ γὰρ εὑρίσκομεν ἐν τῇ γραφῇ γῆν νοητὴν, ἀλλ' αἰσθητὸν τίθησιν ἔπαθλον ἐν τούτῳ. οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν προτρέπεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων, διὰ τοὺς παχυτέρους τῶν ἀκροωμένων· καὶ πρὸ τῶν μελλόντων ταῦτα ἐπιζητοῦντα· ὑπ- 10 ισχνεῖται δὲ τοῦτο, ἐπειδὴ νομίζεται διὰ τὴν πραότητα πάντα ἀπολλῦναι τὰ ἑαυτοῦ· ὅθεν τὸ ἐναντίον ὑπισχνεῖται, ὡσανεὶ λέγων· ὅτι οὗτος μὲν οὖν ἐστιν, ὁ μετὰ ἀσφαλείας τὰ ὄντα κεκτημένος· ὁ μὴ θρασὺς μηδὲ ἀλαζών· πρὸ δὲ τῶν ἐλεημόνων μακαρίζει "τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας τὴν δικαιοσύνην·" ἐπειδὴ οὐκ ἐξ 15 ἁρπαγῆς οὐδὲ ἐκ πλεονεξίας δεῖ ἐλεεῖν, ἀλλ' ἐκ δικαίων πόνων· καὶ οὐκ εἶπεν τοὺς ἁπλῶς δικαιοσύνης ἀντεχομένους, ἀλλὰ "τοὺς "πεινῶντας καὶ διψῶντας," τουτέστι τοὺς μετὰ ἐπιθυμίας πάσης αὐτὴν μετερχομένους· καὶ ἐνταῦθα δὲ αἰσθητὸν τὸ ἔπαθλον τίθησι λέγων· "ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται·" διὰ γὰρ τὸ νομίζεσθαι τὴν 20 πλεονεξίαν, τοὺς πολλοὺς εὐπόρους ποιεῖν λέγει· ὅτι τοὐναντίον μὲν οὖν ἐστιν· ἡ γὰρ δικαιοσύνη τοῦτο ἐργάζεται.

Τοὺς ἐλεήμονας δὲ μακαρίζει, οὐ τοὺς διὰ χρημάτων ἐλεοῦντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς διὰ πραγμάτων· ποικίλως γάρ ἐστιν ὁ τῆς ἐλεημοσύνης τρόπος, καὶ πλατεῖα αὕτη ἡ ἐντολή. τί δέ ἐστιν 25 αὐτῆς τὸ ἔπαθλον; "ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται." καθαροὺς δὲ τῇ καρδίᾳ λέγει, ἢ τοὺς καθολικὴν ἀρετὴν κεκτημένους, ἢ τοὺς ἐν σωφροσύνῃ διάγοντας· φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος, "εἰρήνην διώκεται "καὶ τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον." ἐνταῦθα δὲ πνευματικὸν τίθησι τὸ ἔπαθλον λέγων, "ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν 30 "ὄψονται·" ὄψιν δέ, φησι, τὴν ἄνω δυνατὸν ἰδεῖν· ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ἐλεοῦσι μὲν, καὶ οὐχ ἁρπάζουσιν, οὐδὲ πλεονεκτοῦσιν· πορνεύουσι δέ· ἔδειξεν ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὰ πρότερα, ἐὰν μὴ καὶ σωφροσύνη παρῇ. εἰρηνοποιοὺς δὲ μακαρίζει, οὐ μόνον τοὺς μὴ πρός τινα ἀπεχθανομένους ἢ στασιάζοντας, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους 35

στασιάζοντας εἰρηνοποιοῦντας· ἔτι δὲ καὶ τοὺς τὸ ἑαυτῶν σῶμα μὴ κατεξανίστασθαι τῆς ψυχῆς διὰ τῆς γαστριμαργίας καὶ τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ὑποτάσσεσθαι τοῦτο ταῖς ψυχικαῖς ἀρεταῖς.

Ἵνα δὲ μὴ νομίσωμεν ὅτι πανταχοῦ ἡ εἰρήνη καλὸν, ἐπήγαγεν, "μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι," καὶ τὰ ἑξῆς, τουτέστι τῆς ἀρετῆς· 5 δικαιοσύνην γὰρ εἴωθε λέγειν τὴν ἅπασαν τῆς ψυχῆς φιλοσοφίαν. εἰπὼν δὲ ὅτι πολὺς ὁ μισθὸς, ἐπήγαγεν καὶ ἑτέραν παράκλησιν λέγων· "οὕτω γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ἡμῶν," ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι ὥσπερ οἱ προφῆται μηδὲν παράνομον εἰπόντες, οἱ μὲν ἐλιθάζοντο ὑπ' αὐτῶν, οἱ δὲ, ἠλαύνοντο, οἱ δὲ μυρία ἕτερα ἔπασχον 10 κακὰ, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἀγαθὰ λαλοῦντες καὶ νομοθετοῦντες, ταῦτα μέλλεται πάσχειν.

13 Ὑμεῖς ἐστὲ τὸ ἅλας τῆς γῆς· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἁλισθήσεται;

Ἐν τῷ εἰπεῖν "ὑμεῖς ἐστὲ τὸ ἅλας τῆς γῆς·" ἔδειξε μωραν- 15 θεῖσαν πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ κατασαπεῖσαν ὑπὸ τῶν ἁμαρτημάτων. ὑμεῖς οὖν, μαθηταί μου, τὰς εἰρημένας ἐν τοῖς μακαρισμοῖς ἀρετὰς κατορθώσαντες, καὶ εἰς τὴν ἑτέρων ὠφελείαν τὰς καλὰς ταύτας παρασκευάσαντες ὑπερχεῖσθαι πηγάς.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἅλας τῆς γῆς ἐστιν τὸ ψυχικὸν 20 ἄρτυμα.

Κυρίλλου. Ἅλας καλεῖ τὴν φρόνησιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί ἐστιν "ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ" καὶ τὰ ἑξῆς; ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι, φησὶ, τοῦ λαοῦ ἀρετὰς κατορθοῦντες καὶ πίπτοντες δύνανται διὰ μετανοίας ταχέως τυγχάνειν 25 συγγνώμης· ὁ δὲ διδάσκαλος ἐὰν τοῦτο πάθῃ, πάσης ἀπεστέρηται ἀπολογίας, καὶ τὴν ἐσχάτην δίδωσι τιμωρίαν· μὴ οὖν προδῶτέ, φησι, τὴν προσήκουσαν ὑμῖν σφοδρότητα, καὶ στερρότητα καὶ στυφότητα, τὴν τῷ ἅλατι προσήκουσαν· ἐὰν γὰρ φοβηθῆτε ὀνειδισμοὺς καὶ διωγμοὺς, καταφρονηθήσεσθε, ὅπερ ἐστὶ κατα- 30 πατηθῆναι.

14 Ὑμεῖς ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη.

Θεοδώρου μονάχου. Ὥσπερ διὰ τοῦ φωτὸς ὁρᾷ τις ὅλα,

οὕτω καὶ οἱ πειθόμενοι ὑμῖν, δι' ὑμῶν ὁρῶσι τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα.

Κυρίλλου. Τὸ δὲ "*οὐ δύναται πόλις,*" *οἱ ἐπὶ τῇ πίστει ἱδρυμενοι, ὡς ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ, οὐκ ὀφείλουσι λαθραίως ἢ μετὰ δειλίας λαλεῖν τὸν λόγον.* 5

Θεοδώρου μονάχου. Μόδιον, *τὴν κακίαν εἶπεν· λύχνον δὲ τὴν ἀρετήν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. "Ὑμεῖς *ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου*" *εἰπὼν, πάλιν τοῦ κόσμου καὶ οὐχ ἑνὸς ἔθνους οὐδὲ εἴκοσι πόλεων, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἔδειξεν αὐτοὺς ἔσεσθαι διδασκάλους, καὶ* 10 *ὥσπερ ἅλας πνευματικὸν, οὕτω καὶ φῶς νοητὸν, τῆς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνος πολὺ βέλτιον.* Τὸ δὲ "*οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι,*" *καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτο δηλοῖ ὅτι οὗτος ἔσεσθαι*[h], *φησὶ, πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ καταφανὴς, ὥσπερ πόλις ὑπεράνω κορυφῆς ὄρους κειμένη, καὶ ὥσπερ λύχνος ἐπὶ τῆς λυχνίας φαίνων.* Τὸ δὲ "*οὐ καίουσι* 15 "*λύχνον*" *καὶ τὰ ἑξῆς, τὴν παρρησίαν, φησὶν, ἀπαιτεῖ τὴν παρ' ἡμῶν· ἐγὼ μὲν ἧψα τὸ φῶς, φησί· τὸ δὲ μεῖναι καιόμενον, τῆς ὑμετέρας γενέσθω σπουδῆς, οὐ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς μέλλοντας τῆς αὐτῆς ἀπολαύειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν χειραγωγίας· οὐδὲ γὰρ τὴν οἰκουμένην διορθώσητε ὀρθῶς βιοῦντες,* 20 *ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι παρασκευάσητε.*

17 Μὴ *νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι.*

Διατί *δὲ εἶπεν,* "*οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πλη-* "*ρῶσαι;*" *ἐπειδὴ ἔμελλεν ὑψηλότερα διδάσκειν τοῦ νόμου, ὅθεν* 25 *καὶ πρὸς πάντα τὸν ὄχλον λοιπὸν τρέπει τὸν λόγον· καὶ πῶς οὐ κατέλυσέ, φησι, τὸν νόμον, ἕτερα νομοθετήσας; ἐπειδήπερ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ, οὐ τοῦ νόμου ὑπάρχουσι κατάλυσις, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπίστασις. τὸ γὰρ μὴ φονεύειν, οὐκ ἀναίρεσις τὸ μὴ ὀργίζεσθαι, ἀλλὰ πλήρωσις, καὶ πλειόνων ἀσφάλεια.* 30

18 *Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, κ. τ. λ.*

Τὸ δὲ "*ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς,*" *οὐχ ἁπλῶς τέθεικεν, ἀλλ'*

[h] Sic.

ἵνα ὑψώσῃ τὸν νοῦν τοῦ ἀκροατοῦ· ὅτι καὶ ὁ κόσμος ἅπας μετασχηματίζεται. Τὸ δὲ "ἰῶτα ἓν," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο δηλοῖ ὅτι ἀμήχανόν ἐστιν, ἀτέλεστόν τι μεῖναι τοῦ νόμου· ἀλλὰ καὶ τὸ βραχύτατον αὐτοῦ πληρωθῆναι δεῖ· ὅπερ καὶ αὐτὸς ἐποίησε μετὰ ἀκριβείας πάσης αὐτὸν ἀπαρτίσας. 5

19 Ὃς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ.

Τὸ δὲ εἰπεῖν "ὅστις λύσει μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων" καὶ τὰ ἑξῆς, οὐ περὶ τῶν παλαιῶν νομίμων τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ περὶ ὧν ἔμελλεν αὐτὸς νομοθετεῖν· ὅθεν καὶ τὸ ἐπαγόμενον. τὸ δὲ "ἐὰν 10 "μὴ περισσεύσῃ" καὶ τὰ ἑξῆς· ποῖον δὲ ἦν τὸ περισσόν; τὸ μὴ ὀργισθῆναι, τὸ μὴ ἐμβλέψαι εἰς γυναῖκα ἀκολάστως, τὸ ὑπὲρ τὰς δεκάτας παρέχειν καθ' ἕκαστον ἔτος ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τοῖς δεομένοις. εἰπὼν δὲ ὅτι "ἐλάχιστός ἐστιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν "οὐρανῶν," τοῦτο ἐσήμανεν ὅτι εἰς γέενναν καὶ κόλασιν ἀπελεύ- 15 σεται ὁ τοιοῦτος. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναι, ὅτι βασιλείαν οὐ τὴν ἀπόλαυσιν λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως, καὶ τὴν παρουσίαν ἐκείνην τὴν φοβεράν. εἰδότες τοίνυν τὴν ἀπειλὴν, μήτε αὐτοὶ κἂν μίαν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ παραβαίνωμεν, μήτε τοὺς βουλομένους ταύτας φυλάττειν ἐκλύωμεν. 20

Ὃς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται.

Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, "ὃς δ' ἂν ποιήσει καὶ διδάξει, οὗτος μέγας "κληθήσεται" διδάσκει ἡμᾶς, μὴ ἑαυτοῖς μόνους χρησίμους εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις· καὶ γὰρ μέγας ὁ μισθὸς τῷ ἑαυτὸν ἀκλινῆ φυλάττοντι, εἰς τὴν τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν ἐκπλήρωσιν. 25

21 Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· ὃς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει.

Τίνος χάριν οὐκ εἶπεν, ὅτι ἠκούσατε ὅτι εἶπον τοῖς ἀρχαίοις; ἐπειδὴ δυσπαράδεκτος ὁ λόγος ἐγένετο, καὶ πᾶσιν ἂν πρόσεστι τοῖς ἀκούουσι· τὸ δὲ "οὐ φονεύσεις" καλῶς τέθεικε πρῶτον, διὰ 30 τὸ μὴ συγχεῖν τὴν τάξιν τῶν ἐντολῶν, ἀλλὰ ἀπὸ ταύτης ἄρξασθαι, ἀφ' ἧς καὶ ὁ νόμος ἤρξατο· ἵνα καὶ ἐν τούτῳ δείξῃ τὴν συμφωνίαν. εἰπὼν δὲ "ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν," ἔδειξε τὴν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν ἀπηρτισμένην· οὐδεὶς γὰρ δικαίων ἢ προφήτων, ἢ πατριαρχῶν

οὕτως ἐφθέγξατο πώποτε, ἀλλὰ "τάδε λέγει Κύριος." ἐκεῖνοι γὰρ τὰ τοῦ δεσπότου διήγγελλον· οὗτος δὲ καὶ τὰ ἑαυτοῦ· "τὰ γὰρ "ἐμά," φησι, "σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά·" καὶ οἱ μὲν τοῖς ὁμοδούλοις, ὁ δὲ τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις ἐνομοθέτει. τὸ δὲ "εἰκῇ" πρόσκειται, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον ὄντα παθῶν ἀπηλλάχθαι, 5 ἀλλὰ κρατεῖν μὲν δυνατὸν, ἐκτὸς δὲ αὐτῶν παντελῶς ἀμήχανον εἶναι· ἔπειτα ὅτι καὶ χρήσιμον τὸ πάθος τοῦτό ἐστιν, ἐὰν μετὰ τοῦ προσήκοντος οἴδαμεν αὐτῷ κεχρῆσθαι καιροῦ· καθὼς ὁ Παῦλος πρὸς Κορινθίους καὶ Γαλάτας ὀργισθεὶς, μεγάλων αὐτοὺς ἀπήλλαξε λοιμῶν, καὶ ἑτέρους δὲ πλείους τούτων. τίς δὲ ὁ προσήκων 10 τῆς ὀργῆς καιρός; ὅτ' ἂν μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικῶμεν. τίς δὲ ὁ μὴ προσήκων; ὅτ' ἂν ἑαυτοὺς ἐκδικῶμεν περὶ γηΐνων μαχόμενοι, καὶ ἀπολλυμένων πραγμάτων· ἀλλ' οἱ πολλοὶ τοὐναντίον ποιοῦσιν· ἐκθηριούμενοι μὲν περὶ τῶν φθαρτῶν, ἐκλυόμενοι δὲ εἰς τὸ νουθετεῖν καὶ ἐπιστρέφειν τοὺς ἁμαρτάνοντας· ἅπερ ἀμφότερα ἐναντία εἰσὶ 15 τοῖς νόμοις τοῖς εὐαγγελικοῖς.

Τὸ "ῥακὰ" οὐ μέγα ἐστὶ ῥῆμα ὕβρεως, ἀλλὰ μᾶλλον καταφρονήσεως, ὥσπερ ἡμεῖς τινὶ ἐπιτάττοντες τῶν οἰκετῶν λέγομεν· ἄπελθε σύ· οὕτως καὶ οἱ τῇ Σύρων κεχρημένοι γλώσσῃ, "ῥακὰ" λέγουσι τὸ σύ· ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς, καὶ τὰ μικρότατα 20 ἀνασπᾷ. εἰπὼν δὲ ὅτι "ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ·" συνέδριον ἐνταῦθα τὸ τῶν Ἰουδαίων δικαστήριον φησί. τὸ μωρὸν εἰπεῖν, πολλοῖς βαρὺ καὶ φορτικὸν ἔδοξεν εἶναι, εἰ περὶ ῥήματος ψιλοῦ τοσαύτην, φησὶ, μέλλομεν διδόναι δίκην· εἰπατώσαν τοίνυν, διὰ τί φορτικὸν εἶναι δοκεῖ τὸ ἐπίταγμα· οὐκ οἴδασιν ὅτι καὶ αἱ 25 πλείους τῶν τιμωριῶν καὶ τῶν ἁμαρτιῶν, ἀπὸ ῥημάτων ἔχουσι τὴν ἀρχήν. καὶ γὰρ βλασφημία ῥημάτων, καὶ ἄρνησις διὰ ῥημάτων, καὶ λοιδορίαι καὶ ὕβρεις, καὶ ἅπαξ ἁπλῶς πάντα τὰ διὰ τῆς γλώττης κακά. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ἐνταῦθα πρῶτον γεέννης ὄνομα εἶπεν, πρότερον περὶ βασιλείας πολλὰ διαλεχθείς· δεικνὺς 30 ὅτι ἡ μὲν βασιλεία τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ γνώμης ἐστίν· ἡ δὲ γέεννα τῆς ἡμῶν ῥαθυμίας.

Εἰπὼν "ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου" καὶ τὰ ἑξῆς, διὰ τούτων ἁπάντων δηλοῖ, ὅτι οὐ δέχεται τοὺς ἀπεχθῶς πρὸς ἀλλήλους ἔχοντας ὁ Θεός· ἀκουέτωσαν ὅσοι μετὰ ἔχθρας, ἢ προσευχὰς, ἢ 35

ἐλεημοσύνας προσφέροντες, ἢ τολμῶντες τῶν φρικτῶν μετέχειν μυστηρίων.

25 Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχὺ, ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ. 5

Τὸ "*ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου" καὶ τὰ ἑξῆς· τινὲς ἀντίδικον τὸν διάβολον λέγουσιν, καὶ ὅτι κελεύει ὁ* Χριστὸς *μηδὲν ἔχειν τῶν ἐκείνου· τοῦτο γὰρ εἶναι τὸ εὐνοεῖν αὐτῷ, ὡς οὐ δυνατὸν διαλύσασθαι μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν τῆς ἀφορήτου λοιπὸν ἡμᾶς διαδεχομένης κολάσεως· ἐμοὶ δὲ περὶ τῶν ἐνταῦθα δοκεῖ* 10 *λέγειν δικαστῶν καὶ τῆς ἐπὶ τὸ δικαστήριον ὁδοῦ, καὶ τοῦ δεσμωτηρίου τούτου· ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων ἐνέτρεψε καὶ τῶν μελλόντων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ* λοιπὸν *φοβεῖ, ταχὺ, λέγων, καταλλάγηθι "ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ," ἐπὶ τοὺς δικαστὰς πορευόμενος, πρὶν τῷ βήματι τῶν δικαστῶν παρα-* 15 *στῇς· τί δέ ἐστιν εὐνόει; καταδέχου μᾶλλον ἀδικεῖσθαι.*

27 Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη, οὐ μοιχεύσεις.

Θεοδώρου μονάχου. *Ὁ ἐμβλέψας πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι τρόπον τινὰ ἠρεμοῦντα τὰ πάθη διανύττει διὰ τοῦ ὁρᾷν.*

Κυρίλλου. Τάχα *εἰσί τινες τοιοῦτον λαβόντες χάρισμα ὥστε* 20 *μὴ ἐπιθυμεῖν· πλὴν ὁ* Χριστὸς *ὡς ἰσχυροποιήσας τὴν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ τὰ ὑπὲρ νόμον ἐπιτάσσει, ὡς νῦν ἐγχωροῦντα· εἰ γὰρ καὶ τοῖς πρὸ τοῦ* Χριστοῦ *ἀδύνατον ἦν τοῦτο, ἀλλὰ τοῖς πιστοῖς εὐκατόρθωτον τὸ τὰς ἐπιθυμίας ἐκκόπτειν.*

Ὁ *ἐμβλέψας γυναῖκα καὶ ἐπιθυμήσας τότε κρίνεται, ὅτε φανῇ* 25 *αὐτῷ*[i] *ἡ σὰρξ τῆς γυναικὸς εἰς ἐπιθυμίαν καλὴ, καὶ σαρκικῶς αὐτὴν ἴδῃ καὶ ἁμαρτητικῶς· ὁ γὰρ δι' ἀγάπην τῆς ἁγνῆς ὁρῶν τὸ κάλλος, οὐ τὴν σάρκα ἡγεῖται καλὴν, ἀλλὰ τὴν ψυχήν.*

Γρηγορίου Νύσσης. *Οὐ τὸν ἐπιθυμήσαντα κατά τινα συντυχίαν εἶναι κατάκριτον, ἀλλὰ τὸν ἐκ πονηρίας τὸ πάθος ἐπισπα-* 30 *σάμενον· τὸ μὲν γὰρ ἐγγίνεσθαί ποτε τοιαύτην ὁρμὴν ἡ συγκεκραμένη τῇ φύσει πολλάκις ἀσθένεια, καὶ παρὰ τὴν γνώμην παρασκευάζει· ὁ δὲ μὴ χειμάρρου δίκην παρενεχθῆναι τῇ τοῦ*

[i] *αὐτὸ* Cod.

πάθους ὁρμῇ, ἀλλὰ ἀνδρικῶς πρὸς τὴν τοιαύτην διάθεσιν στῆναι, καὶ τοῖς λογισμοῖς τὸ πάθος ἀπώσασθαι, τοῦτο τῆς ἀρετῆς ἔργόν ἐστιν.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Ὁ ἐμβλέψας πρὸς ἡδονὴν γυναῖκα, κἂν μὴ τῷ ἔργῳ τὴν μοιχείαν ἐπιτελέσει, ἀλλὰ τό γε τὴν ἐπι- 5 θυμίαν τῇ ψυχῇ παραδέξασθαι, οὐκ ἀφίεται τοῦ ἐγκλήματος.

Ἰσιδώρου. Οὐ ταὐτὸν, ὦ βέλτιστε, τὸ ἐξαίφνης ἰδεῖν καὶ τρωθῆναι, καὶ τὸ μετὰ σπουδῆς τὰ ἀλλότρια θηρώμενον κάλλη τὸ αὐτὸ παθεῖν. ὁ μὲν γὰρ ἐξαίφνης ἰδὼν καὶ τρωθεὶς, δύναται λογισμῷ σώφρονι καὶ τὸ βέλος ἐξελκῦσαι καὶ τὸ τραῦμα θερα- 10 πεῦσαι· φάρμακον δὲ ἄριστον τῷ τοιούτῳ πάθει, νηστεία καὶ τὸ μηκέτι τὴν τρώσασαν θεάσασθαι. ὁ δὲ συνεχῶς καὶ μετὰ σπουδῆς ὁρῶν, κἂν μὴ τῷ σώματι δράσειεν, ἀλλὰ τῇ ψυχῇ τὴν ἁμαρτίαν ἀποτελέσειεν.

Ἄλλως. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὁ ἁπλῶς καὶ ἐκ παρόδου τινὸς ἰδὼν 15 καὶ ἐπιθυμήσας ὡς μοιχὸς τιμωρηθήσεται· ἀλλ' ὁ ἐκ προενθυμήσεως τὸ πρᾶγμα ἐπιγράψαι τὸ πάθος σπασάμενος, ὁ τοῦτο τὸ ἔργον τιθέμενος.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ ποιούμενος ἔργον τὰ λαμπρὰ σώματα περιεργάζεσθαι, καὶ τὰς εὐμόρφους θηρᾷν. οὐ γὰρ τὸ σῶμα ἦλθεν 20 ἀπαλλάξαι τῶν πονηρῶν πράξεων μόνον, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν πρὸ ἐκείνου· ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν τοῦ Πνεύματος δεχόμεθα χάριν, αὐτὴν ἐκκαθαίρει πρώτην· ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔστι μὴ ἐπιθυμεῖν, καὶ γὰρ ἐν ὄρεσι καθήμενος ἐπιθυμεῖ, οὐκ εἶπεν τὴν ἁπλῶς ἐγγινομένην ἐπιθυμίαν, ἀλλ' ὡς ἂν ἐμβλέψῃ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, 25 τουτέστιν ὁ ἑαυτῷ τὴν ἐπιθυμίαν συλλέγων. ἴσως δὲ ἐρεῖ τίς· ἐὰν οὖν ἴδω μὲν καὶ ἐπιθυμήσω, μηδὲν δὲ πράξω πονηρὸν, ἐκ τούτου κατακρίνομαι; γινωσκέτω ὁ τοιοῦτος, ὅτι καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν μοιχῶν ἕστηκεν. τοῦ γὰρ δικαιοκρίτου ἀποφηναμένου Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, οὐδὲν δεῖ περιεργάζεσθαι πλέον· ἅπαξ 30 μὲν καὶ δὶς καὶ τρὶς οὕτως ἰδών τις, ἴσως δυνήσεται κρατεῖν· ἂν δὲ συνεχῶς τοῦτο ποιῇς, καὶ ἀνάπτεις τὴν κάμινον, ἁλώσῃ πάντως· οὐ γὰρ ἔξω τῆς ἀνθρωπίνης ἕστηκας φύσεως. ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ καλλωπιζόμεναι τῶν γυναικῶν, κἂν μὴ πλήξωσι τοὺς τῶν ἁπάντων ὀφθαλμοὺς, δίκην δώσουσι τὴν ἐσχάτην· τὸ γὰρ φάρ- 35

μακον ἐσκεύασαν καὶ τὸ πόμα προσήνεγκαν, κἂν μηδεὶς ὁ πίνων εὑρέθῃ.

Κυριλλος. Ἰωάννης. Ἰσίδωρος. Θεόδωρος Ἡρακλείας. Εἰπὼν, "ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζῃ σε," καὶ τὰ ἑξῆς· ὀφθαλμὸν λέγει, τὸν λογισμὸν τῆς ἐπιθυμίας, ὃν λέγει ἐκκόπτεσθαι. 5

Ἄλλως. Τῶν αὐτῶν. Ὀφθαλμὸς καὶ χεὶρ νοεῖται ὁ φίλος· ἐὰν γάρ τινα οὕτως φιλῇς, ὡς ἐν τάξει ὀφθαλμοῦ δεξιοῦ, καὶ χρήσιμον αὐτὸν νομίζεις, ὡς ἐν τάξει δεξιᾶς χειρὸς, καὶ βλάπτει σου τὴν ψυχὴν, ἀπότεμε τούτους ἀπὸ σοῦ, καὶ πόρρω χωρίσθητι ἀπ' αὐτῶν. ὅτ' ἂν γὰρ μὴ ἀλλήλους σώζητε, ἀλλὰ μᾶλλον ἀμφότεροι προσαπόλλυσθε ὄντες ὁμοῦ, συμφέρει χωρισθέντα, κἂν τὸν ἕνα σωθῆναι. 10

31 Ἐρρέθη δὲ ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, δότω αὐτῇ ἀποστάσιον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Διατί εἶπεν "ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν 15 "γυναῖκα αὐτοῦ, δότω αὐτῇ ἀποστάσιον;" ἐπειδὴ νόμος ἦν κείμενος παλαιὸς τὸν μισοῦντα τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ἐξ οἵας δήποτε αἰτίας, μὴ κωλύεσθαι αὐτὸν ἐκβάλλειν αὐτὴν, καὶ ἑτέραν ἀντ' ἐκείνης εἰσάγειν. ταύτην τὴν συνήθειαν ἀνατρέπων ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς, τοῦτο τέθεικε καὶ ἐπάγει λέγων, "ἐγὼ δὲ λέγω 20 "ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ" καὶ τὰ ἑξῆς· τὴν γυναῖκα καὶ ἄκουσαν σωφρονίζει, καὶ τὴν πρὸς πάντας ἀποτειχίζει εἴσοδον αὐτῇ· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν ἄνδρα ἔκφοβον ἀπεργάζεται, ἵνα μὴ τοῦτο διαπράξηται.

Θεοδώρου μονάχου. Διὰ τὸ θέλειν ἄλλαις συνεῖναι, ἐξέβαλε 25 τὰς πρώτας, καὶ διὰ τῆς μηχανῆς ταύτης, οἱ μὲν ἐλάμβανον τὰς ἄλλων γυναῖκας, αἱ δὲ τοὺς ἀλλοτρίους ἄνδρας.

Κυρίλλου. Ὁ τὴν σώφρονα ἐκβάλλων δίδωσιν αὐτῇ ἄδειαν ἄλλῳ γαμηθῆναι, ὅπέρ ἐστιν εἶδος μοιχείας, ὡσανεὶ μὴ λυθείσης συζυγίας· οὐ γὰρ τὰ ῥεπούδια παρὰ Θεῷ λύει τὸν γάμον, ἀλλ' 30 ἡ ἄτοπος πρᾶξις.

33 Πάλιν ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις οὐκ ἐπιορκήσεις, ἀποδώσεις δὲ τῷ Κυρίῳ τοὺς ὅρκους σου.

Ὠριγένους. Κυρίλλου. Τὸ "οὐκ ἐπιορκήσεις" καὶ τὰ ἑξῆς·

ἐάν τις ἀναιδὴς ἐπάγῃ τοῖς ἁγίοις ὅρκον, ἀντὶ τοῦ ὅρκου ἔσται αὐτοῖς τὸ ναὶ καὶ τὸ οὔ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ "*ἀποδώσεις Κυρίῳ τοὺς ὅρκους σου*" *δηλοῖ, ὀμνύειν μὲν, ἀληθεύειν δέ· τοῦτο δὲ τοῖς ἀρχαίοις ἐρρέθη· αὐτὸς δὲ παρ' ἑτέρῳ ἀπάγων τοῦ ὀμνύειν κατὰ τοῦ Θεοῦ, φησι,* 5 *μήτε κατὰ τοῦ οὐρανοῦ, μήτε κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ τῶν ἑξῆς· τούτων δὲ ἐμνήσθη οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔθος εἶχον καὶ κατὰ τούτων ὀμνύειν, δείκνυσι πρὸς τῷ τέλει τοῦ εὐαγγελίου τὸ ἔθος· τὸ δὲ* "*μήτε κατὰ τῆς κεφαλῆς σου*" *σημαίνει, ὅτι οὐδείς ἐστιν ἑαυτοῦ κύριος· οὐ γὰρ μόνον τοῦ ἐπιορκεῖν, φησι, κωλύω·* 10 *ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλως ὀμνύναι· οὐ μόνον εἰς τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τί τῶν κτισμάτων αὐτοῦ.*

39 Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ, ἀλλ' ὅστις σε ῥαπίσει εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Οὐχὶ τῷ ἀδελφῷ ἀντιστῆναι, ἀλλὰ τῷ πονηρῷ, δεικνὺς ὅτι ἐκείνου κινοῦντος, ταῦτα τολμῶνται τὰ κακά· τί οὖν φησιν; οὐ χρὴ ἡμᾶς ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ; δεῖ μὲν, οὐ τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ, τὸ ἀντιδιδόναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἀλλὰ τὸ παρέχειν ἑαυτοὺς πάσχειν κακῶς· οὕτω γὰρ τοῦ πονηροῦ περι-* 20 *γενόμεθα· οὐδὲ γὰρ πυρὶ σβέννυται πῦρ, ἀλλ' ὕδασι.*

Καὶ *τὸ παρέχειν δὲ τῷ τύπτοντι τὴν ἑτέραν σιαγόνα κελεύσας, οὐ περὶ τῆς τοιαύτης πληγῆς νομοθετεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν ἅπασι τοῖς ἄλλοις ἀνεξικακίαν, παιδεύων ἡμᾶς τοῦτό φησι· εἰπὼν δὲ* "*τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι*" *καὶ τὰ ἑξῆς, οὐχ ἁπλῶς τοῦτο* 25 *τέθεικεν, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης· οὐ γὰρ εἶπεν, δὸς τῷ ἀπαιτοῦντι τὸ ἱμάτιον, ἀλλὰ* "*τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι,*" *τουτέστιν, ἐὰν εἰς δικαστήριον ἕλκῃ, καὶ πράγματα δικαστικὰ παρέχει, καὶ οὐ μόνον ἃ βούλεται καὶ κελεύει δοῦναι, ἀλλὰ καὶ πλείονα ἐπι-δείξασθαι φιλοτιμίαν· καὶ μηδεὶς λεγέτω, ὅτι γυμνὸς λοιπὸν* 30 *ἔμελλον περιϊέναι τούτοις πειθόμενος· μᾶλλον μὲν γὰρ ἂν πολλῷ πλειόνα ἁπάντων οἱ πειθόμενοι περιεβάλοντο· διὸ μηδεὶς ἀδύνατα εἶναι νομιζέτω ταῦτα ἐπιτάγματα· καὶ γὰρ μετὰ τοῦ συμφέ-ροντος σφόδρα ἐστὶν εὔκολα, ἐὰν νήφωμεν. μετὰ τὸ δοῦναι τὸν*

χιτῶνα καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ αὐτῷ τῷ σώματι βούλεται εἰς πόνον χρήσασθαι· "ἐὰν γάρ τις σε ἀγγαρεύσῃ," φησὶ, "μίλιον ἓν, "ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο;" καὶ νίκησον καὶ ὑπέρβηθι τὴν ἄδικον ἐπιθυμίαν ἐκείνου. τὸ γὰρ ἀγγαρεῦσαι, τοῦτό ἐστι τὸ ἑλκύσαι ἀδίκως. 5

42 Τῷ αἰτοῦντί σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα ἀπό σου δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῇς.

Δάνος δὲ ἐνταῦθα οὐ τὸ μετὰ τόκον λέγει, ἀλλὰ τὴν χρῆσιν τὴν ἁπλῶς γινομένην.

44 Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν. 10

Τὴν κορωνίδα τῶν ἀγαθῶν ἐσχάτην τέθεικεν, τὸ ἀγαπᾷν τοὺς ἐχθροὺς καὶ εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων, καὶ εὐλογεῖν τοὺς καταρωμένους· καλῶς ποιεῖν τοῖς μισοῦσιν, ὅπερ ὕψος μέγιστον φιλοσοφίας ἐστί· διάτοι τοῦτο καὶ λαμπρὸν τὸ ἔπαθλον ἔχει καὶ μισθὸν τοιοῦτον, οἷον οὐδὲ ἓν τῶν προτέρων. οὐ γὰρ γῆς ἐνταῦθα 15 μέμνηται, καθάπερ ἐπὶ τῶν πράων, οὔτε παρακλήσεως καὶ ἐλέους, καθάπερ ἐπὶ τῶν πενθούντων καὶ ἐλεημόνων, οὔτε βασιλείας οὐρανῶν· ἀλλ' ὃ πάντων τούτων ἦν φρικωδέστερον, τὸ γενέσθαι ὁμοίους Θεῷ, ὡς ἀνθρώπους γενέσθαι εἰκός· "ὅπως γένησθέ," φησιν, "ὅμοιοι τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι τὸν 20 "ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει "ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους." καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς οὐ μόνον οὐ μισεῖ, φησὶν, ἀλλὰ καὶ εὐεργετεῖ τοὺς ὑβρίζοντας, καίτοιγε οὐδαμοῦ τὸ γινόμενον ἴσον, οὐ μόνον διὰ τὴν τῆς εὐεργεσίας ὑπερβολὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῆς ἀξίας ὑπεροχήν. 25

Κυρίλλου. Ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθροὺς, οὐ καθ' ὃ μοιχοί εἰσιν ἢ φονεῖς, ἀλλὰ καθὸ ἄνθρωποι. τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν ἐνεργείας ἐστὶν, οὐκ οὐσίας· διὸ οὔτε ἔργον Θεοῦ ἡ ἁμαρτία.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ὑπερεύχου τῶν ἐχθρῶν, ἐν τούτῳ αὐτοὺς ἀμυνόμενος, ἐν τῷ μὴ συνεῖναι αὐτοῖς[j] ἐμμένουσι τῇ πονηρίᾳ. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Πάντας τοὺς θέλοντας υἱοθεσίας ἀξιωθῆναι, δεῖ κατὰ τὸ δυνατὸν μιμεῖσθαι Θεὸν, ἐν τῷ ἀδιακρίτως εὐεργετεῖν.

[j] αὐτοὺς Cod.

Καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἴσως φήσειέν τις, πῶς ὁ μακάριος Παῦλος Ἀλέξανδρον ἀρᾶται τὸν χαλκέα; πρὸς ὃν φαμὲν οὐχ ὡς ἴδιον ἐχθρὸν, ἀλλ' ὡς ἐχθρὸν τοῦ Εὐαγγελίου κατηράσατο αὐτὸν, διδάσκων ὅτι τοῖς τοῦ Θεοῦ ἐχθροῖς ἀεὶ χρὴ πολεμεῖν. 5

45 **Ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.**

ὨΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁ μιμητὴς τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ, τὸν ἐν αὐτῷ λόγον ἥλιον καὶ τὴν ἐν αὐτῷ λάμπουσαν δικαιοσύνην ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ τὸν διὰ στόματος λόγου αὐτοῦ 10 ὑετὸν[i] οἰκονομικῶς βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, τουτέστιν ἁμαρτωλούς.

1 **Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν, μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων.**

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Περὶ τῆς κενοδοξίας διαλέγεται, τοῦ 15 τυραννικωτέρου πάντων πάθους· εἰ μὴ γὰρ εἶπεν τί δεῖ ποιεῖν, οὐκ ἂν περὶ τούτου πῶς ἁρμόδιον ἦν αὐτῷ ποιεῖν ἐδίδασκεν· οὐ δὲ ἁπλῶς εἶπε, "προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμ-"προσθεν τῶν ἀνθρώπων," ἀλλὰ καὶ τούτῳ ἐπήγαγεν, "πρὸς τὸ "θεαθῆναι αὐτοῖς." ἔστι γὰρ ἔμπροσθεν ἀνθρώπων ποιοῦντα, μὴ 20 πρὸς τὸ θεαθῆναι ποιεῖν, διόπερ τὴν γνώμην κολάζει καὶ στεφανοῖ. εἰ γὰρ μὴ αὕτη ἡ ἀκρίβεια προσκειμένη ἦν, πολλοὺς ἂν τοῦτο ὀκνηροτέρους ἐποίησεν περὶ τὴν τῆς ἐλεημοσύνης δόσιν, διὰ τὸ μὴ πανταχοῦ πάντως δυνατὸν εἶναι λανθανόντως ποιεῖν· διὰ τοῦτο ἀπολύων ἡμᾶς τῆς ἀνάγκης ταύτης, τῇ προαιρέσει τοῦ ποιοῦντος 25 καὶ τὴν ζημίαν καὶ τὸν μισθὸν ὁρίζει· ἵνα γὰρ μὴ λέγῃς, τί γὰρ ἐγὼ πάθω, ἂν ἕτερος ἴδῃ; οὐ τούτων ζητῶν φησὶν, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν τὴν σὴν καὶ τὸν τρόπον τοῦ γινομένου· τὴν γὰρ ψυχὴν διαπλάσαι βούλεται, καὶ παντὸς ἀπαλλάξαι νοσήματος.

Εἶπε δὲ μὴ σαλπίσαι ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· οὐχ ὅτι 30 σάλπιγγας εἶχον ἐκεῖνοι, ἀλλὰ τὴν πολλὴν αὐτῶν ἐπιδεῖξαι μανίαν, τῇ λέξει τῆς μεταφορᾶς ταῦτα κωμῳδῶν αὐτοὺς καὶ

i υἱετὸν Cod.

ἐκπομπεύων· καὶ ἄλλως σάλπιγγα τὴν ἐπίδειξιν λέγει. καλῶς δὲ "ὑποκριτὰς" αὐτοὺς εἶπεν· ἐπειδὴ τὸ μὲν προσωπεῖον ἐλεημοσύνης ἦν, ἡ δὲ διάνοια ὠμότητος καὶ ἀπανθρωπότητος. "μὴ "γνώτω δὲ ἡ ἀριστερά σου, τί ποιεῖ ἡ δεξιᾶ σου," φησι· καὶ ἐνταῦθα πάλιν, οὐ χεῖρας αἰνίττεται, ἀλλ' ὑπερβολικῶς αὐτὸ 5 τέθεικεν· εἰ γὰρ οἷόν τε ἐστί, φησι, σεαυτὸν ἀγνοῆσαι, περισπούδαστον ἔστω σοι τοῦτο. οὐ γὰρ ὥς τινες φασὶν, ὅτι τοὺς πονηροὺς δεῖ κρύπτειν ἀνθρώπους· πάντας γὰρ ἐνταῦθα λανθάνειν ἐκέλευσεν· τίθησι δὲ καὶ τὸν μισθὸν μέγαν· "καὶ γὰρ ὁ Πατήρ "σου," φησὶ καὶ τὰ ἑξῆς. 10

Κυρίλλου. Ὁ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν ποιῶν ἀρετὴν, ὑπερκόσμιον ἔχει τὸ καύχημα.

Κλήμεντος. Τοῦτό φησιν, ἵνα ὁ Θεὸς μόνος γινώσκῃ[j]· οὔτε γὰρ αὐτὸς ὁ ἐλεῶν ὀφείλει γινώσκειν· ἐπεὶ συμβαίνει διὰ τούτου, ποτὲ μὲν ἐλεᾶν, ποτὲ δὲ οὔ. 15

3 Σοῦ δὲ ποιοῦντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου.

Σευήρου. Ὁ λεληθότως ποιῶν τὸ καλὸν καὶ μὴ δημοσιεύων αὐτὸ, ἀλλὰ ζητῶν λαθεῖν καὶ αὐτὸν τὸν εὐεργετούμενον, οὗτός ἐστι περὶ οὗ φησιν ὁ Κύριος, "μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου, τί 20 "ποιεῖ ἡ δεξιά σου."

Ὠριγένους. Τὸ δεξιὸν καὶ καθῆκον ἔργον γινώσκει ἡ ἀριστερὰ, ὅτε μολύνεται ὑπὸ φιλοδοξίας.

5 Καὶ ὅταν προσεύχῃ, οὐκ ἔσῃ ὥσπερ οἱ ὑποκριταί.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰπὼν δὲ, προσευχόμενοι οὐκ ἔσεσθε 25 ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ, πρεπόντως δὲ τοὺς τοιούτους ὑποκριτὰς καλεῖ, ὅτι Θεῷ προσποιούμενοι προσεύχεσθαι[k], ἀνθρώπους περισκοποῦσιν, οὐχ ἱκετῶν περικειμένοις σχῆμα, ἀλλὰ ἀνθρώπων καταγελάστων· ὁ γὰρ μέλλων ἱκετεύειν, ἅπαντας ἀφεὶς, πρὸς ἐκεῖνον ὁρᾷ τὸν κύριον ὄντα δοῦναι τὴν αἴτησιν· ἂν δὲ τοῦτον ἀφεὶς πανταχοῦ 30 περιφέρει τοὺς ὀφθαλμοὺς, κεναῖς ἀπελεύσεται χερσίν. οὐκ εἶπε δὲ ὅτι οὐ λήψονται μισθὸν οἱ τοιοῦτοι, ἀλλ' ὅτι "ἀπέχουσι," τουτέστι λήψονται μὲν, παρ' ὧν δὲ ἐπιθυμοῦσιν αὐτοί. ὁ γὰρ

[j] γινώσκει Cod. [k] προσεύχεσθε Cod.

Θεὸς τοῦτο οὐ βούλεται, ἀλλ' αὐτὸς μὲν τὴν παρ' ἑαυτοῦ παρέχειν ἤθελεν ἀμοιβήν· ἐκεῖνοι δὲ τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ζητοῦντες, οὐκ ἔτι ἂν εἶεν δίκαιοι λαβεῖν παρ' ἐκείνου. βούλει, φησὶ, τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβεῖν μισθόν; "εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου," καὶ τὰ ἑξῆς· τί οὖν, ἐν ἐκκλησίᾳ, φησὶν, οὐ δεῖ προσεύχεσθαι; 5 καὶ σφοδρα μὲν οὖν. πανταχοῦ γὰρ ὁ Θεὸς τὸν σκοπὸν ἐπιζητεῖ τῶν γινομένων. ἐπεὶ ἐὰν εἰς τὸ ταμιεῖον εἰσέλθῃς, καὶ ἀποκλείσας πρὸς ἐπίδειξιν αὐτὸ ἐργάσῃ, ὡς καὶ τοῦ σώματος κρυπτομένου, διὰ τῆς φωνῆς πᾶσιν ἑαυτὸν κατάδηλον ποιεῖς, οὐδέν σοι τῶν θυρῶν ὄφελος συρφετωδῶς βοῶν, καὶ τῇ φωνῇ καταγέλαστον 10 ποιῶν ἑαυτόν· ἀλλὰ χρὴ τὰς τῆς διανοίας ἀποκλείειν θύρας, καὶ μετὰ ἐπιεικείας πάσης προσεύχεσθαι, καὶ μετὰ συντριβῆς τῆς διανοίας, καὶ δακρύων τῶν ἔνδοθεν. ὁ γὰρ οὕτως εὐχόμενος πολὺν ἀπολήψεται τὸν μισθόν. "διότι," φησὶν, "ὁ Πατήρ σου ὁ βλέπων "ἐν τῷ κρύπτῳ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ." οὐκ εἶπε χαριεῖταί 15 σοι, ἀλλ' ὃ πολλῷ μεῖζον, ὅτι χρεώστην ἑαυτὸν ἡμῖν κατέστησε, καὶ μετὰ μεγάλης ἀποδώσει τῆς τιμῆς, ἐν τῷ φανερῷ παρέχων σοι τὸν μισθόν.

7 Προσευχόμενοι δὲ, μὴ βαττολογήσητε ὥσπερ οἱ ἐθνικοί. 20

Τί δέ ἐστιν, ὅπερ εἶπε, "μὴ βαττολογίσητε;" βαττολογίαν ἐνταῦθα τὴν φλυαρίαν λέγει· οἷον ὅτ' ἂν τὰ μὴ προσήκοντα αἰτῶμεν παρὰ Θεοῦ, δυναστείας καὶ δόξας, καὶ πλοῦτον, καὶ τρυφὰς, καὶ τὸ ἐχθρῶν περιγενέσθαι· καὶ ἁπλῶς τὰ μηδὲν εἰς ψυχὴν καὶ σωτηρίαν συντείνοντα. καί τινος ἕνεκεν εἰ οἶδεν ὧν 25 χρείαν ἔχομεν, καθὼς εἶπεν αὐτὸς, προσεύχεσθαι δεῖ; ἵνα τῇ παρακλήσει ἐπικάμψωμεν αὐτὸν τοῦ ἐλεῆσαι ἡμᾶς· ἵνα ταπεινωθῶμεν ἀναμνησθέντες τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· ἔτι δὲ καὶ ἵνα οἰκειωθῶμεν αὐτῷ, τῇ συνεχείᾳ τῆς ἐντεύξεως. χρὴ γὰρ ἡμᾶς παραμένειν καὶ προσκαρτερεῖν ταῖς προσευχαῖς καὶ ταῖς δεήσεσι, 30 καθὼς καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος ἐκείνου τοῦ κατὰ τὴν χήραν, ἥτις τὸν ἀνελεῆ καὶ ὠμὸν ἐπέκαμψεν ἄρχοντα τῇ συνεχείᾳ τῆς ἐντεύξεως, καὶ τοῦ κατὰ τὸν φίλον τὸν ἀωρὶ τῇ νυκτὶ παραγενόμενον, καὶ τὸν καθεύδοντα ἀπὸ τῆς κλίνης ἀναστήσαντα, οὐ διὰ τὴν φιλίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν προσεδρίαν. 35

9 **Οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς, Πατὲρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.**

Δεῖ οὖν προσεύχεσθαι εὐθέως καὶ τὸν νοῦν ἡμῶν ἀναπτεροῦν, καὶ τῆς γῆς ἀνυψοῦν καὶ τοῖς οὐρανοῖς προσηλοῦν· προστάσσει γὰρ ἡμῖν λέγειν, "Πατὲρ *ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·" ὁ τοίνυν* 5 *πατέρα καλέσας τὸν* Θεὸν, *δίκαιος ἂν εἴη τοιαύτην ἐπιδείκνυσθαι πολιτείαν, ὡς μὴ τῆς συγγενείας ταύτης ἀνάξιος φανῆναι· παιδεύει δὲ καὶ κοινὴν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ποιεῖσθαι εὐχήν. οὐ γὰρ εἶπεν,* Πατέρ *μου, ἀλλὰ* Πατὲρ *ἡμῶν. ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ σώματος τῆς* Ἐκκλησίας *νομοθετήσας προσφέρειν τὴν δέησιν, καὶ οὐδαμοῦ* 10 *σκοπεῖν τινὰ τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ τοῦ πλησίον· ἵνα μηδεὶς ἑτέρου πλέον ἔχῃ*[k] *μηδὲν, μήτε ὁ πλούσιος τοῦ πένητος, μήτε ὁ δεσπότης τοῦ δούλου, μήτε ὁ ἄρχων τοῦ ἀρχομένου, μήτε ὁ βασιλεὺς τοῦ στρατιώτου, μήτε ὁ φιλόσοφος τοῦ βαρβάρου, μήτε ὁ σοφὸς τοῦ ἰδιώτου· πᾶσι γὰρ μίαν ἐχαρίσατο εὐγένειαν,* 15 *πάντων ὁμοίως καταξιώσας,* Πατὴρ *κληθῆναι.*

Εἰπὼν *δὲ* "*ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,*" *οὐκ ἐκεῖ τὸν* Θεὸν *συνέκλεισεν, ἀλλὰ τῆς γῆς ἀπάγων τὸ εὐχόμενον, καὶ τοῖς ὑψηλοῖς προσηλῶν χωρίοις, καὶ ταῖς ἄνω διατριβαῖς, τοῦτό φησι· τὸ δὲ* "*ἁγιασθήτω* "*τὸ ὄνομά σου·*" *δηλοῖ τὸ δοξασθήτω διὰ τῆς ὑμετέρας ζωῆς,* 20 *τουτέστι καταξίωσόν, φησιν, οὕτως πολιτεύεσθαι ἡμᾶς καθαρῶς, ὡς δι' ἡμᾶς ἅπαντάς σε δοξάζειν. τὸ δὲ* "*ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου,*" *σημαίνει τὸ μὴ προσηλῶσθαι τοῖς ὁρωμένοις, μὴ δὲ μέγα τί τὰ παρόντα ἡγεῖσθαι, ἀλλ' ἐπείγεσθαι πρὸς τὸν πατέρα καὶ τῶν μελλόντων ἐφίεσθαι,* "*ἀπεκδεχομένους τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώ-* 25 "*ματος ἡμῶν,*" *ὥς φησι* Παῦλος. "*γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς* "*ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς·*" *ὃ λέγει τοῦτό ἐστιν· ὥσπερ ἐκεῖ πάντα ἀκωλύτως γίνεταί, φησιν· καὶ οὐ τὰ μὲν ὑπακούουσιν, ἀλλ' εἰς πάντα ἤκουσι καὶ πείθονται, οὕτω καὶ ἡμᾶς καταξίωσον τοὺς ἀνθρώπους, μὴ ἐξ ἡμισείας τὸ θέλημά σου ποιεῖν, ἀλλὰ πάντα* 30 *ἵνα ποιῶμεν διὰ σοῦ· διότι οὐ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς ἡ ἀρετὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς παρὰ σοῦ διδομένης χάριτος ἄνωθεν.* "*ἄρτον* "*δὲ ἐπιούσιον,*" *τὸν ἐφήμερον λέγει, ὥστε μὴ ὑπὲρ τῆς αὔριον*

[k] ἔχει Cod.

μεριμνᾷν· μὴ δὲ περαιτέρω συντρίβειν ἑαυτοὺς τῇ φρόντιδι τῆς ἐπιούσης ἡμέρας.

Τὸ "ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν," καὶ τὰ ἑξῆς, [l] τὴν τῆς φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν ἐκδείκνυται, ὅτι καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα, πάλιν ἁμαρτάνοντας, ἀξιοῖ συγγνώμης· οὐ δὲ γὰρ μετὰ τὸ 5 λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, ἀνῄρηται τῆς μετανοίας τὸ κέρδος· εἰσήνεγκε δὲ τοῦτον τῆς ἱκετηρίας τὸν νόμον, ἅμα μὲν ἵνα τῶν ἁμαρτημάτων ὑπόμνησιν λαμβάνοντες μετριάζωμεν, ἅμα δὲ καὶ ἑτέροις ἄφεσιν παρέχοντες μνησικακίας ἁπάσης ἀπαλλαττώμεθα[m]. τὸ "μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν" διδάσκει, οὐ παραι- 10 τεῖσθαι μὲν τοὺς ἀγῶνας, μὴ ἐπιπηδᾷν[n] δέ· οὕτω γὰρ ἡμῖν ἡ νίκη λαμπρότερα ἔσται, καὶ ἡ ἧττα τῷ διαβόλῳ καταγελαστοτέρα. "πονηρὸν" δὲ ἐνταῦθα τὸν διάβολον καλεῖ. διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν "ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία" καὶ τὰ ἑξῆς, ἀναμιμνήσκει ἡμᾶς λογίζεσθαι τίς ἐστιν ὁ δεσπόζων ἡμῶν, καὶ ὅτι πάντων ἐστὶ 15 δυνατώτερος[o], καὶ ὅτι οὐδένα χρὴ δεδοικέναι λοιπόν.

14 Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος.

Εἰπὼν, "ἐὰν ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν" φησι, καὶ τὰ ἑξῆς, πάλιν καὶ διὰ τούτων ἐντρέψαι τὸν ἀκροατὴν 20 βούλεται, πατρὸς καὶ οὐρανῶν μνημονεύσας. ὁ γὰρ τοιούτου πατρὸς ὢν υἱὸς, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν κληθεὶς, οὔτε ἐκθηριοῦσθαι δίκαιος ἂν εἴη, οὔτε γήϊνόν τι καὶ βιωτικὸν ἔχειν φρόνημα, ἀλλὰ ταχέως διαλάττεσθαι πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας, καὶ μηδὲ ἴχνος ὀργῆς ἔχειν πρὸς τοὺς πλησίον. "ὅτ' ἂν δὲ νηστεύητε" φησὶ, 25 τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὐδὲ γὰρ μόνον ἐπιδείκνυσθαι χρὴ, ἀλλὰ καὶ σπουδάζειν λανθάνειν ἐκέλευσεν· τὸ δὲ "ἀφανίζουσι τὰ πρόσωπα "αὐτῶν," τοῦτό ἐστιν, ὅτι διαφθείρουσιν, ἀπολλύουσιν· εἰ δὲ τοῦτο ἀφανισμὸς προσώπου, τὸ πρὸς κενοδοξίαν ὠχρὸν φαίνεσθαι, τί ἂν εἴπωμεν[p], περὶ τῶν ἐπιτρίμμασι καὶ ὑπογραφαῖς διαφθει- 30 ρουσῶν τὰ πρόσωπα τῶν γυναικῶν· ἐκεῖνοι μὲν ἑαυτοὺς βλάπτουσι[q] μόνον· αὗται δὲ καὶ ἑαυτάς.

[l] θαρσεῖτε οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ μετανοήσατε. in marg. [m] ἀπαλλαττόμεθα Cod. [n] ἐπιπήδανον Cod. [o] δυναστώτερος Cod. [p] εἴπομεν Cod. [q] βλαστάνουσι Cod. sed βλάπτουσι in marg.

Τίνος ἕνεκεν, ἐπὶ μὲν τῆς ἐλεημοσύνης εἰπὼν, "προσέχετε μὴ "ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων," προσέθηκε "πρὸς τὸ θεαθῆναι "αὐτούς·" ἐπὶ δὲ τῆς νηστείας καὶ τῆς εὐχῆς, οὐδὲν τοιοῦτον διώρισεν; ὅτι τὴν ἐλεημοσύνην μὲν ἀδύνατον λαθεῖν· εὐχὴν δὲ καὶ νηστείαν δυνατόν. ἀλείφεσθαι δὲ κελεύσας, οὐχ ἵνα ἀλειφόμεθα 5 πάντως ἐνομοθέτησεν, ἐπεὶ πάντες εὑρεθησόμεθα παραβαίνοντες τὸν νόμον, καὶ πρό γε πάντων, οἱ μάλιστα αὐτὸν ἐσπουδακότες φυλάττειν, τὸ τῶν μοναχῶν πλῆθος· οὐ τοίνυν τοῦτο ἐπέταξεν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς παλαιοῖς ἔθος ἀλείφεσθαι συνεχῶς ἦν, εὐφραινομένοις καὶ χαίρουσι, διὰ τοῦτο εἶπε τὸ ἀλείφεσθαι· οὐδὲ γὰρ 10 αὐτὸς νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα ἠλείψατο. ὑποκριτὴς δέ ἐστιν, ὁ ἑτέρου σχῆμα περιβαλλόμενος, οἷον ἐάν τις πτωχὸς ὑπάρχων, ἄρχοντος ἑαυτῷ περιθῇ προσωπεῖον.

19 Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς.

Εἰπὼν "μὴ θησαυρίζετε," ἔτι δὲ καὶ τοῦ ἐπιγείου θησαυροῦ 15 τὴν βλάβην λέγει, ὑπὸ σητὸς καὶ βρώσεως ἀφανιζομένου καὶ ὑπὸ κλεπτῶν διορυττομένου, καὶ τοῦ ἐπουρανίου τὴν ὠφέλειαν ἀσύλου διαμένοντος. καὶ ἐπειδήπερ ὅπου ὁ θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ· ἐὰν μὲν τοῖς κάτω προσηλώμενος[r] ὑπάρχῃς φησὶν, οὐ μικρὰν ὑποστήσῃ βλάβην· δοῦλος ἀντ' ἐλευθέρου 20 γενόμενος, καὶ τῶν οὐρανῶν ἐκπίπτων· τῆς διανοίας προσηλωμένης τοῖς χρήμασιν, καὶ ὥσπερ κύων τάφῳ προσδεδεμένης ἁπάσης ἀλλοιώσεως χαλεπώτερον τῇ τῶν χρημάτων τυραννίδι· κατὰ τῶν προσιόντων καθυλακτῶν, ἓν ἔργον ἔχων τοῦτο διηνεκῶς, τὸ τηρεῖν ἑτέροις τὰ κείμενα· ἐὰν δὲ τοῦτο τὸ ἔργον ἀφεὶς μᾶλλον τοῖς 25 ἄνω χωρίοις[s] συνάψῃς τὸν νοῦν διὰ τῆς ἐπιδόσεως, μέγα σου ἔσται τὸ κέρδος καὶ ἀμείωτον.

22 Ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός.

Εἰπὼν ὅτι "ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμὸς," ἐδήλωσεν ὅτι ὅπέρ ἐστιν ὁ ὀφθαλμὸς τῷ σώματι, τοῦτο ὁ νοῦς τῇ 30 ψυχῇ· ὥσπερ οὖν, φησιν, οὐκ ἂν ἕλοιο χρυσοφορεῖν καὶ πεπηρῶσθαι τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τούτων ὑγείαν ἁπάσης τῆς τοιαύτης περιουσίας ποθεινοτέραν εἶναι νομίζεις· οὕτω καὶ τὴν τοῦ νοῦ πήρωσιν φεῦγε, ὡς μυρίων κακῶν ἐμπιπλῶσαν σου τὴν

[r] προσηλωμένοις Cod. [s] χορίοις Cod.

ζωὴν, καὶ μηδαμῶς πηρωθῆναι τοῦτον ἀνάσχῃ, τὸν καὶ τοῖς ἄλλοις παρέχειν ὀφείλοντα. "τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος, τὸ σκότος πόσον;" ὅτ' ἂν γὰρ ὁ λύχνος σβεσθῇ, ποία λοιπὸν ἐλπὶς ἔσται; ἢ τί τὸ ὄφελος στρατιωτῶν χρυσοφορούντων, ὅτ' ἂν ὁ στρατηγὸς αἰχμάλωτος[s] ἄγηται; οὕτως οὖν καὶ ὁ τὸν νοῦν διαφθείρων, τὸν δυνά- 5 μενον λύειν τὰ πάθη, ἐπιθυμίᾳ πλούτου σκοτιζόμενος παρέβλεψεν ἑαυτὸν τὰ μέγιστα.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Κυρίλλου. Λύχνος σώματος ὁ νοῦς, οὗ καθαρεύοντος ὡς ὀφθαλμοῦ, ὁδηγεῖται καὶ ἡνιοχεῖται τὰ σωματικὰ πάθη ἐπὶ τὸ εὐπρεπὲς καὶ Θεῷ ἀρέσκον. 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί ἐστι τὸ "οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις "δουλεύειν;" δύο τοὺς τὰ ἐναντία ἐπιτάττοντας λέγει· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο εἴη, οὐδὲ δύο ἂν εἶεν. οἱ γὰρ ὁμόνοιαν ἔχοντες, κἂν πολλοὶ ὑπάρχωσιν, ἕν εἰσι· καὶ γὰρ "τοῦ πλήθους τῶν πιστευσάντων," φησὶν, "ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία." οὐ μόνον οὖν οὐ δουλεύσει 15 τίς τοῖς δυσὶ κυρίοις, ἀλλὰ καὶ μισήσει, φησί· καὶ ἀποστραφήσεται αὐτούς· εἰπὼν τοίνυν ἀορίστως τοὺς δύο κυρίους, τέως ἵνα πείσῃ τὸν ἀκροατὴν γενέσθαι τῶν λεγομένων τότε, ἐπήγαγεν· "οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾶ." φρίξωμεν ἐννοήσαντες τί παρεσκευάσαμεν, τὸν Χριστὸν εἰπεῖν, ὅτι περ μετὰ τοῦ Θεοῦ, 20 τέθεικε τὸν χρυσόν. εἰ δὲ τοῦτο φρικτὸν, πῶς οὐ φρικωδέστερον, τὸ διὰ τῶν ἔργων τοιούτους γενέσθαι, καὶ προτιμᾶσθαι τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, τὴν τοῦ χρυσοῦ τυραννίδα; πῶς οὖν Ἀβραὰμ φησὶ, πῶς Ἰὼβ εὐδοκίμησεν, ὅτι οὐχ ἁπλῶς ἐπλούτουν, οὐδὲ ἐδούλευον τῷ μαμωνᾷ· ἀλλ' ἐκράτουν αὐτοῦ καὶ ἐδέσποζον· καὶ ὥσπερ 25 ἀλλοτρίων ὄντες οἰκόνομοι χρημάτων, οὐ τῶν[t] πάντα ἐκεῖνα ἐκέκτηντο· καὶ οὐ μόνον τὰ ἑτέρων οὐκ ἐλάμβανον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια τοῖς δεομένοις παρεῖχον; μηδεὶς τοίνυν προφασιζέσθω προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις λέγων, ὅτι δυνατὸν καὶ Θεῷ δουλεύειν καὶ χρήμασι· τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἀποφηνα- 30 μένου, ἀδύνατον εἶναι ταύτην κἀκείνην συμβῆναι τὴν δουλείαν.

24 Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾶ.

Θεοδώρου μονάχου. Κλήμεντος. Μαμωνᾶς ἐστιν οὐ μόνος ὁ χρυσὸς, ἀλλὰ πᾶν εἶδος κάλλιστον τῶν ἐπὶ γῆς.

s αἰχμάλωτον Cod. t Fors. οὕτω.

Μαμωνάς ἐστιν ἡ φιλαργυρία.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἶπε δὲ τοῦτο οὐκ ἐπειδὴ μαμωνάς ἐστι τὸ περισσὸν τῆς χρείας.

25 Διὰ τοῦτο λεγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε καὶ τί πίητε. 5

Ἡ ψυχὴ τροφῆς οὐ δεῖται, ἀσώματος γάρ· ἀλλὰ κατὰ τὴν κοινὴν ἐφθέγξατο συνήθειαν. εἰ γὰρ μὴ δεῖται τροφῆς, ἀλλ' οὐκ ἂν ὅλως ἀνάσχοιτο μένειν ἐν τῷ σώματι, ἀλλ' ἢ τρεφομένου αὐτοῦ· ἵνα δὲ μὴ λέγωσί τινες· τί οὖν, εἰ ἅπαντα δῶμεν τοῖς πτωχοῖς; πῶς δυνησόμεθα ζῆσαι; πρὸς ταύτην λοιπὸν ἵσταται 10 τὴν ἀντίθεσιν σφόδρα εὐκαίρως, καὶ φησίν· οὐχὶ πλέον ἐστὶν ἡ ψυχὴ τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; ὃ δὲ λέγει τοιοῦτον ἐστιν· ὅτι ὁ τὸ μεῖζον δοὺς, πῶς τὸ ἔλαττον οὐ δώσει; ὁ τὴν τρεφομένην σάρκα καὶ σκεπομένην διαπλάσας, πῶς τὴν τροφὴν οὐ παρέξει καὶ τὸ ἔνδυμα; οὐδὲ γὰρ ἡ τροφὴ αὔξει τὸ 15 σῶμα, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια· διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων, "τίς "δύναται ἐξ ὑμῶν προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα;" πρεπόντως δὲ καὶ τῶν πετεινῶν μέμνηται, καὶ σφόδρα ἐντρεπτικῶς· ὅπερ μέγιστον εἰς παραινέσεως λόγον ἔχει τὴν ἰσχὺν, ὅτι τρέφονται χωρὶς μερίμνης, ὅπερ ἐὰν θέλωμεν, καὶ ἡμῖν εὔκολον 20 κατορθωθῆναι· καὶ τοῦτο ἔδειξαν οἱ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸ ἀνύσαντες· Μωυσῆς καὶ Ἡλίας καὶ Ἰωάννης, καὶ ἕτεροι τοιοῦτοι μὴ μεριμνήσαντες. εἰ τοίνυν τῶν δι' ἡμᾶς γενομένων πετεινῶν, τοσαύτην ποιεῖται πρόνοιαν, πολλῷ μᾶλλον ἡμῶν· τί οὖν; οὐ δεῖ σπείρειν φησίν; οὐκ εἶπεν, ὅτι σπείρειν οὐ δεῖ, ἀλλ' ὅτι μεριμνᾷν οὐ δεῖ· 25 οὐδὲ ὅτι χρὴ ἐργάζεσθαι, ἀλλ' ὅτι οὐ δεῖ μικρόψυχον εἶναι, καὶ κατατείνειν ἑαυτὸν ταῖς φροντίσιν, ἀλλὰ μᾶλλον παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν ζητεῖν. τοῦτο γὰρ οἱ Ἀπόστολοι κατόρθωσαν, ἅπαντα ῥίψαντες, καὶ οἱ πεντακισχίλιοι, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι γέγραπται.

Εἰπὼν περὶ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, καὶ δείξας ὅτι οὐδὲ ὑπὲρ 30 αὐτῆς χρὴ μεριμνᾷν, ἐπὶ τὸ κουφότερον μεταβαίνει λοιπόν· οὐδὲ γὰρ οὕτως ἀναγκαῖον ἔνδυμα ὡς τροφὴ, καὶ δείκνυσιν ἀπὸ τῶν κρίνων, ὅτιπερ φησὶ χόρτος ἀγροῦ ὑπάρχων, καὶ πολλὴν τὴν εὐτέλειαν κεκτημένα, καὶ εἰς κλίβανον βαλλόμενα, τοιαύτης

μετέσχον εὐπρεπείας καὶ καλλωπισμοῦ, οὐ πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἀμφιάσει τὸ πολυτίμητον καὶ περισπούδαστον τῷ Θεῷ ζῶον; τουτέστι τὸν ἄνθρωπον, ᾧ τινι ψυχὴν ἔδωκε καὶ σῶμα διέπλασε, δι' ὃν τὰ ὁρώμενα πάντα ἐποίησε, καὶ τὰ μυρία εἰργάσατο ἀγαθά· τὸ δὲ "οὐ κοπιῶσιν" ἐπήγαγεν, ὥστε κόπων ἡμᾶς ἀπαλλάξαι· οὐ 5 *γὰρ τὸ μεριμνᾶν ταῦτα πόνος, ἀλλὰ τὸ μεριμνᾶν. καὶ καθάπερ εἰπὼν ἐπὶ τῶν ὀρνέων, ὅτι "οὐ σπείρουσιν," οὐ τὸν σπόρον ἀνέτρεψεν, ἀλλὰ τὴν φροντίδα, οὕτως εἰπὼν "οὐ νήθουσιν," οὐ τὸ ἔργον ἀνεῖλεν, ἀλλὰ τὴν μέριμναν· καὶ εἰ Σολομὼν ἡττήθη τοῦ κάλλους αὐτῶν, καὶ οὐχ ἅπαξ καὶ δὶς, ἀλλὰ δι' ὅλης τῆς* 10 *βασιλείας αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, ἐν πάσῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ· ποτὲ σὺ περιγενέσθαι δυνήσῃ; μᾶλλον δὲ ἐγγὺς γενέσθαι τῆς τοιαύτης εὐμορφίας; ἐκ τούτου παιδεύων ἡμᾶς μὴ ἐφίεσθαι τοῦ καλλωπισμοῦ τῶν ἱματίων. εἰ τοίνυν τῷ χόρτῳ, τῷ μὴ ἐν χρείᾳ ὄντι, τουτέστι τοῖς κρίνοις, τοσοῦτον ἔχειν τὸ* 15 *κάλλος δέδωκε· πῶς σοὶ τῷ ἐν χρείᾳ οὐ δώσει;*

Τίνος *δὲ χάριν εἶπεν· "οἶδε γὰρ ὁ* Πατὴρ *ὑμῶν ὁ οὐράνιος, ὅτι "χρήζετε πάντων," καὶ οὐκ εἶπεν οἶδεν ὁ* Θεὸς, *ὥστε αὐτοὺς εἰς μείζονα ἐλπίδα ἀγαγεῖν. εἰ γὰρ πατήρ ἐστι, καὶ τοιοῦτος* Πατὴρ, *οὐδαμῶς παρίδοι τοὺς υἱοὺς ἐν ἐσχάτοις ὄντας κακοῖς, ὅπου γε* 20 *οὐδὲ ἄνθρωποι πάτερες ὄντες, τοῦτο ποιοῦσι. διὰ τοῦ εἰπεῖν "ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ" καὶ τὰ ἑξῆς, διδάσκει ἡμᾶς μηδὲ αἰτεῖν τὰ παρόντα, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα μόνον, καὶ θάρρειν ὡς καὶ τούτων ἐκείνοις προστιθεμένων, καὶ τὴν μέριμναν ὑπὲρ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν ἐκείνων ἔχειν· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἐγενόμεθα, ἵνα* 25 *φάγωμεν καὶ πίωμεν καὶ περιβαλλώμεθα, ἀλλ' ἵνα ἀρέσωμεν Θεῷ, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν.*

34 Μὴ *οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον· ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήσει ἑαυτῆς.*

Οὐκ *εἶπε μὴ μεριμνήσητε μόνον, ἀλλὰ προσέθηκε περὶ τῆς* 30 *αὔριον· "ἀρκετὸν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς," τουτέστιν ἡ ταλαιπωρία καὶ ἡ συντριβή· οὐκ ἀρκεῖ σοι, φησὶ, τὸ ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου ἐσθίειν τὸν ἄρτον; τί καὶ τὴν ἀπὸ τῆς φροντίδος προστιθῇς ταλαιπωρίαν; οὐ γὰρ κακίαν εἰπὼν, περὶ πονηρίας εἶπε,*

μὴ γένοιτο· ὥσπερ καὶ ἐν τῷ λέγειν· "ἐγώ," φησιν, "ὁ ποιῶν "εἰρήνην καὶ κτίζων κακὰ," οὐ τὴν κακίαν λέγει, ἀλλὰ τοὺς λιμοὺς, τοὺς λοιμοὺς, τὰ δοκοῦντα εἶναι κακὰ παρὰ πολλοῖς. καὶ πάλιν, "οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησεν,[o] [οὐχ "ἁρπάγας."] 5

Θεοδώρου μονάχου. Ἡ ἡμέρα ἐστὶ τὰ πρὸς τὴν χρείαν· τὸ περὶ τῶν μελλόντων φροντίζειν.

1, 2 **Μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθῆτε· ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε κριθήσεσθε.**

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί ἐστι "μὴ κρίνετε;" ἵνα μὴ μυρίων 10 γέμων κακῶν, ὑπὲρ μικρῶν τινῶν ἁμαρτημάτων, ἄλλοις ἐπεμβαίνῃ· διὸ καὶ ἐπήγαγε "τί βλέπεις τὸ κάρφος;" καὶ γὰρ πολλοὶ νῦν τοῦτο ποιοῦσιν, ἐὰν ἴδωσι μοναχὸν περιττὸν ἱμάτιον ἔχοντα, τὸν νόμον αὐτῷ προβάλλονται τὸν δεσποτικὸν, αὐτοὶ μυρία κεκτημένοι· κἂν ἴδωσι δαψιλεστέρας τροφῆς ἀπολαύοντα, πικροὶ γίνονται 15 κατήγοροι, αὐτοὶ καθ' ἡμέραν μεθύοντες καὶ κραιπαλῶντες, οὐκ εἰδότες ὅτι μετὰ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, μεῖζον ἑαυτοῖς ἐντεῦθεν· οὐ γὰρ ἐκεῖνον καταδικάζεις, φησὶν, ἀλλὰ σαυτόν· καὶ φοβερόν σοι ποιεῖς τὸ δικαστήριον, καὶ ἀκριβεῖς τὰς εὐθύνας· ὁ γὰρ ὁ σκοπῶν[p] τοῦ διορθώσασθαί τινα, ἐπιτιμῶν καὶ ἐπιπλήττων 20 μετὰ τὸ πλειστάκις νουθετῆσαι, καὶ σφόδρα ἀπόδεικτός ἐστι. χρὴ γὰρ ἁμαρτάνουσιν ἐγκαλεῖν, καὶ τούτους ἐλέγχειν, οἷον τὸν οἰκέτην ὁ δεσπότης, καὶ ἡ δέσποινα τὴν θεραπαινίδα, καὶ ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, καὶ ὁ φίλος τὸν φίλον· τοὺς ἐχθροὺς, ἐὰν μὴ κρίνωμεν τῷ προειρημένῳ σκοπῷ, οὐδέποτε καταλῦσαι τὴν ἔχθραν δυνη- 25 σόμεθα, ἀλλὰ πάντα ἄνω καὶ κάτω γενήσεται· χρὴ τοίνυν μετὰ φειδοῦς καὶ συγγνώμης τοῦτο ποιεῖν, καὶ τὸν πορνεύοντα, καὶ τὸν ἕτερόν τι ποιοῦντα πονηρὸν διορθοῦσθαι· ἀλλὰ μὴ ὡς πολέμιος, μὴ ὡς ἐχθρὸς ἀπαίτει δίκας, ὡς ἰατρὸς δὲ μᾶλλον τὰ φάρμακα κατασκεύαζε· ἄλλως δὲ οὐδὲ περὶ τῶν μεγάλων καὶ ἀπηγορευ- 30 μένων ἁμαρτημάτων εἶπεν, ἀλλὰ περὶ τῶν οὐδὲ δοκούντων εἶναι πλημμελημάτων τοῦτο εἴρηται, καὶ τοῦτο δείκνυσι "κάρφος" ὀνομάσας· ὑποκριτὴν δὲ λέγει, τὸν ἐν τοῖς ἑτέρων ἁμαρτήμασιν ὄντα πικρὸν ἐξεταστὴν, ἑαυτὸν δὲ μὴ διορθούμενον· τὸ δὲ ἐκβα-

[o] Amos iii. 6. [p] Fors. leg. ὁ γὰρ σκοπῷ.

λεῖν πρῶτον τὴν δοκὸν, καὶ τὰ ἑξῆς, δηλοῖ ὅτι οὐ κωλύει τοῦ κρίνειν, ἀλλ' ἐν τῷ μηδενὶ ὧν μέλλει κρίνειν ὑπεύθυνον ὄντα, ἀλλὰ πάντα κατορθώσαντα.

6 Μὴ δότε τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶ, μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. 5

Κύνας δὲ ἐνταῦθα τοὺς ἐν ἀσεβείᾳ ζῶντας λέγει· καὶ χοίρους, τοὺς ἐν ἀκολάστῳ βίῳ διατρίβοντας διαπαντὸς, οὕσπερ ἅπαντας ἀναξίους ἔφησε εἶναι τῆς θείας ἀκροάσεως· εἰπὼν, "μὴ δότε τὰ "ἅγια τοῖς κυσί· μηδὲ ῥίψητε τοὺς μαργαρίτας, ἔμπροσθεν τῶν "χοίρων." οὐδὲ γὰρ ὁ χοῖρος οἶδε τί ἐστι μαργαρίτης, ὥσπερ 10 οὐδὲ οἱ ἀσεβεῖς, τίνα ἐστὶ τὰ ἅγια. τὸ δὲ "μὴ καταπατήσωσιν "αὐτὰ, καὶ στραφέντες ῥήξωσιν ὑμᾶς," δηλοῖ ὅτι ὑποκρίνονται μὲν ἐπιείκειαν ὥστε μαθεῖν· εἶτα ἐπειδὰν μάθωσιν, ἕτεροι ἀνθ' ἑτέρων γινόμενοι κωμῳδοῦσι, χλευάζουσιν, ὡς ἀπατηθέντας ἡμᾶς. διὰ τοῦτο οὐ μικρὸν κέρδος τὸ ἐν ἀγνοίᾳ μένειν αὐτούς· μανθάνοντες 15 γὰρ μυρία παρέξουσι πραγμάτων.

7 Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε καὶ εὑρήσητε· κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν.

Εἰπὼν ὁ Χριστὸς "αἰτεῖτε" καὶ τὰ ἑξῆς, οὐ μικρὰν ἐπενόησε παραμυθίαν τοῖς πόνοις, τὴν ἀπὸ τῶν ἐπιμόνων εὐχῶν καὶ καρτε- 20 ρικῶν συμμαχίαν· διὰ τοῦτο οὖν αἰτεῖν ἐκέλευσε, καὶ τὴν δόσιν ἐγγυήσατο. πλὴν οὐχ ἁπλῶς αἰτεῖν ἐκέλευσεν, ἀλλὰ μετὰ προσεδρίας πολλῆς καὶ εὐτονίας. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ "ζητεῖτε." καὶ γὰρ ὁ ζητῶν πάντα ἐμβαλὼν τῆς διανοίας, πρὸς ἐκεῖνο μόνον γίνεται τὸ ζητούμενον· καὶ πάλιν δὲ τὸ "κρούειν" σημαίνει τὸ 25 μετὰ σφοδρότητος προσιέναι καὶ θερμῆς διανοίας, διὰ τῶν ἀνθρωπίνων ὑποδειγμάτων συγκαταβαίνων τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν· τὴν πολλὴν αὐτοῦ δείκνυσι φιλανθρωπίαν, πατρὸς καὶ υἱοῦ μνημονεύσας, καὶ αἰτήσεως καὶ λήψεως· καὶ "εἰ ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες," φησὶ, "παρέχετε, οὐχὶ λίθον ἀντὶ ἄρτου, οὐδὲ ὄφιν ἀντὶ ἰχθύος· πόσῳ 30 "μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν "αὐτόν;" ταῦτα οὖν ἐννοοῦντες, μὴ ἀποστῶμεν, ἕως ἂν λάβωμεν· μὴ ἀναχωρήσωμεν, ἕως ἂν εὕρωμεν. ἐὰν γὰρ ἐπιμένωμεν λέγοντες, οὐκ ἀπερχόμεθα, ἕως οὗ λάβομεν, ληψόμεθα πάντως. προδήλως

δὲ, ἐὰν τοιαῦτα αἰτῶμεν οἷα καὶ τῷ αἰτουμένῳ πρέπει, καὶ ἡμῖν τοῖς αἰτοῦσι συμφέρει· τίνα δέ ἐστι ταῦτα; τὸ τὰ πνευματικὰ ζητεῖν ἅπαντα, τὸ ἀφιέναι τοῖς πεπλημμεληκόσι, τὸ αἰτεῖν τὴν ἄφεσιν, τὸ χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν ἐπαίρειν χεῖρας ὁσίους· ἂν οὕτω αἰτῶμεν, ληψόμεθα. τί οὖν φησιν, ὅτ' ἂν καὶ πνευματικὰ 5 αἰτῶ, καὶ μὴ λάβω; ὅτι οὐ μετὰ σπουδῆς ἔκρουσεν, ἢ πάντως ἑαυτὸν ἀνάξιον παρασκευάσας τοῦ λαβεῖν· ἢ ὅτι ταχέως ἀπέστης· τὸ δὲ "πονηροὶ" εἶπεν, οὐ διαβάλλων τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, οὐδὲ κακίζων τὸ γένος ἡμῶν· μὴ γένοιτο, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ εἶπεν· δεῖξαι θέλων ὅτι σύντομος ἡ ἀρετὴ καὶ 10 ῥᾳδία. ἐν βραχεῖ πάντα ἀνεκεφαλαιώσατο εἰπὼν, "πάντα οὖν ὅσα" καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ οὐδὲ ἁπλῶς εἶπε "πάντα·" ἀλλὰ "πάντα οὖν·" τὸ γὰρ "οὖν" τοῦτο, οὐχ ἁπλῶς προσέθηκεν, ἀλλὰ τοῦτο αἰνιττόμενος, ὅτι εἰ βούλεσθέ, φησιν, εἰσακούεσθαι, μετ' ἐκείνων καὶ ταῦτα ποιεῖτε· ποῖα δὴ ταῦτα, "ὅσα ἂν βούλεσθε, ἵνα ποιῶσιν 15 "ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι·" διὰ τούτων δεικνὺς, ὅτι μετὰ τῆς εὐχῆς, καὶ πολιτείας δεῖ ἀκριβοῦς[q]· εἰπὼν δὲ ὅτι "οὕτω γάρ ἐστιν ὁ νόμος "καὶ οἱ προφῆται·" ἔδειξεν ὅτι κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, καὶ οἴκοθεν τὰ δέοντα πάντες γινώσκομεν, καὶ οὐχ οἷόν τε εἰς ἄγνοιαν οὐδέποτε καταφυγεῖν. 20

13 **Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης, ὅτι πλατεία ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν.**

Στενὴν τὴν πύλην ἐκάλεσε, καὶ τεθλιμμένην τὴν ὁδὸν, τῆς εἰς τὴν ζωὴν ἀπάγουσαν· νήφειν ἡμᾶς παρασκευάζων, καὶ ἐναγωνίους ἐργαζόμενος, καὶ διεγείρων ἡμῶν τὰ φρονήματα· ἐπεὶ, εἰ μὴ 25 τοῦτο ἦν, πῶς μετὰ ταῦτα ἔλεγεν, "ὁ ζυγός μοῦ χρηστὸς, καὶ "τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν;" ὀνομάσας δὲ πύλην καὶ ὁδὸν, ἔδειξεν ἐκ τούτου, ὅτι οὐδὲν μόνιμον, ἀλλὰ πάντα παροδεύονται, καὶ τὰ λυπηρὰ καὶ τὰ χρηστὰ τοῦ βίου, καὶ οὐκ ἐκ τούτου δὲ ῥᾴδια τὰ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ εἰς χρηστὸν τέλος καταντᾷν 30 τοὺς πόνους· εἰς ζωὴν γὰρ αἰώνιον εἰσάγουσιν, ὅπερ ἱκανόν ἐστιν παραμυθήσασθαι τοὺς ἀγωνιζομένους. εἰ δέ τινες αὐτὴν, καὶ οὕτως ἐπίπονον εἶναι, νομίζουσιν, τῆς αὐτῶν ῥαθυμίας ἡ

[q] δι' ἀκριβοῦς Cod.

ὑπόνοια μόνον. εἰπὼν δὲ ὅτι "ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτὴν," πάλιν καὶ ἐνταῦθα τὴν τῶν πολλῶν ῥαθυμίαν ἐδήλωσεν, καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπαίδευσεν, μὴ ταῖς τῶν πολλῶν εὐημερίαις προσέχειν, ἀλλὰ τοῖς τῶν ὀλίγων πόνοις, καὶ τούτους ζηλοῦν.

15 Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων. 5

Ψευδοπροφήτας ἐνταῦθα, οὐ τοὺς αἱρετικοὺς αἰνίττεται, ἀλλὰ τοὺς βίου μὲν ὄντας διεφθαρμένου, προσωπεῖον δὲ ἀρετῆς περικειμένους, οὓς τῇ τῶν ἐπιθέτων προσηγορίᾳ, καλεῖν εἰώθασιν οἱ πολλοί. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· "ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν, ἐπιγνώ- 10 "σεσθε αὐτούς·" παρὰ γὰρ αἱρετικοῖς ἔστι πολλάκις καὶ βίον εὑρεῖν, παρὰ δὲ αὐτοῖς, οἷς εἶπον, οὐδαμῶς· εἰ γὰρ καὶ σχηματίζονται βίον ἐπιδείξασθαι ὀρθὸν, ἀλλὰ ταχέως ἀλλάσσονται, τὴν ἐπίπονον ὁδὸν βαδίζειν οὐ θέλοντες. καὶ σκοπήσωμεν τὴν ἡμερότητα τοῦ φιλανθρώπου ἡμῶν δεσπότου. οὐ γὰρ εἶπε, "κολάσατε 15 "αὐτούς." ἀλλὰ μὴ βλαβῆτε παρ' αὐτῶν· μὴ ἀφύλακτοι αὐτοῖς περιπέσητε. καὶ τὸ "μήτι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴν, "ἢ ἀπὸ τριβόλων σῦκα·" ἔτι δὲ καὶ τὰ τῶν δενδρῶν ὑποδείγματα καὶ τὸ "ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς·" ἀμφότερα περὶ τῶν αὐτῶν πονηρῶν ἀνθρώπων εἶπε. δοκεῖ δέ μοι, καὶ Ἰουδαίους 20 αἰνίττεσθαι, τοιούτους καρποὺς ἐπιδεικνυμένους· διὸ καὶ τῶν Ἰωάννου ῥημάτων ὑπέμνησεν, "ὅτι πᾶν δένδρον," διὰ τῶν τοιούτων ὀνομάτων, τὴν τιμωρίαν αὐτοῖς ὑπογράψας. καὶ γὰρ ἐκεῖνος τὰ αὐτὰ ἔλεγεν, ἀξίνης καὶ δένδρου κοπτομένου καὶ πυρὸς ἀσβέστου πρὸς αὐτοὺς μεμνημένος. καὶ δοκεῖ μὲν μία τίς τιμωρία εἶναι 25 τὸ κατακαίεσθαι· εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, δύο αὗται κολάσεις εἰσίν· ὁ γὰρ καιόμενος καὶ τῆς βασιλείας ἐκπίπτει πάντως· καὶ οἴδαμεν, ὅτι πολλοὶ τὴν γέενναν μόνον πεφρίκασιν· ἐγὼ δὲ τὴν ἔκπτωσιν τῆς δόξης ἐκείνης, πολὺ τῆς γεέννης κόλασιν πικροτέραν εἶναί φημι. εἰ δὲ μὴ δυνατὸν παραστῆσαι τῷ λόγῳ, 30 θαυμαστὸν οὐδέν· οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν τὴν μακαριότητα, ἵνα καὶ τὴν ἀθλιότητα, τὴν ἀπὸ τῆς στερήσεως αὐτῶν, σαφῶς ἴδωμεν.

Κυρίλλου. Οὗτοι εἰσὶν οἱ αἱρετικοὶ, ἤτοι οἱ διαλόγων πλα-

στῶν καὶ ἀμφιάσεων ἐξαπατῶντές τινας, καὶ ὅτ' ἂν πείσωσιν, τότε αὐτοῖς ὑποβάλλουσι ποιεῖν, ἃ μὴ θέμις.

21 Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ "*οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι* Κύριε, Κύριε," 5 *καὶ τὰ ἑξῆς, σημαίνει ὅτι οὐ δεῖ μόνον πίστιν ἔχειν ὀρθὴν, τοῦ βίου ἠμελημένου, ἀλλὰ βίον ὀρθὸν μετὰ πίστεως· κἂν γὰρ σημεῖα, φησὶ, πολλὰ πεποιηκὼς ᾖ, καὶ οὐδὲν ἀγαθὸν ἐργασάμενος, τῶν προθύρων ἐκείνων οὐδαμῶς ἀξιωθήσεται· διὰ τούτων δεικνὺς, ὅτι ἡ πίστις οὐδὲν ἰσχύει χωρὶς τῶν ἔργων· μὴ θαυμάσωμεν δὲ εἰ* 10 *τοιοῦτοι ὄντες πονηροὶ θαυματουργοῦσιν· ἡ γὰρ χάρις πᾶσα τῆς τοῦ δεδωκότος δωρεᾶς· ὅθεν καὶ τοῦ κολάζεσθαι εἰσὶν ἄξιοι, ὅτι περὶ τὸν οὕτω τιμήσαντα, ἵνα βίον ὀρθὸν ἐπιδείξωνται, ἀγνώμονες γεγόνασι καὶ ἀναίσθητοι· οὐδὲ γὰρ, ὥς τινες ὑπονοοῦσιν, ὅτι ἐν τῷ θαυματουργεῖν μὲν αὐτοὺς, βίον εἶχον ὀρθόν· ὕστερον δὲ μετε-* 15 *βάλλοντο καὶ τὴν ἀνομίαν ἐποίουν· τοῦτο γὰρ δεῖξαι σπουδάζει, ὅτι οὔτε πίστις οὔτε θαύματα ἰσχύει, εἰς τὴν βασιλείαν εἰσενεγκεῖν, βίου ὀρθοῦ μὴ πάροντος· καὶ τίνες οὗτοί φησι· πολλοὶ τῶν πιστευόντων ἔλαβον χαρίσματα, οἷος ἦν ὁ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων, καὶ οὐκ ὢν μετ' αὐτοῦ, ὡς ἐν τοῖς ἁγίοις* Εὐαγγελίοις 20 *γέγραπται, οἷος ἦν* Ἰούδας· *καὶ γὰρ οὗτος πονηρὸς ὢν, χαρίσματα εἶχε. πολλοὶ δὲ καὶ ἕτεροι τῶν ἀναξίων χαρίσματα ἐλάμβανον· διὰ τὸ ἀρχὰς ἔχειν τὸ κήρυγμα, ὅπως ἐκ τούτου πολλὴ γένηται τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἡ ἐπίδειξις· καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ δὲ, τοῦτο εὕροι τίς ἄν· καὶ εἰς ἀναξίους ἐνεργήσασαν τὴν χάριν πολλάκις,* 25 *ἵνα ἑτέρους εὐεργετήσῃ· καὶ γὰρ ὁ* Βαλαὰμ *καὶ ὁ* Φαραὼ *τοιοῦτος ἦν· διὸ φοβηθῶμεν, ἀγαπητοὶ, καὶ πολλὴν ἐπιμέλειαν ποιησώμεθα βίου· τὸ δὲ "οὐδέποτε ἔγνω ὑμᾶς," δηλοῖ, ὅτι πολλοὺς ἐντεῦθεν ἤδη μισεῖ, καὶ πρὸ τῆς κρίσεως ἀποστρέφεται.*

24 Ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ᾠκοδόμησε 30 τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν.

Φρόνιμον δὲ δικαίως τὸν ἀκούοντα αὐτοῦ τοὺς λόγους, καὶ ποιοῦντα ὠνόμασε· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, τῶν ἀπορ-

ρήτων ἀγαθῶν ἀξιωθήσεται, καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, μετὰ ἀσφαλείας ζήσεται· καὶ οὐδενὶ τῶν δεινῶν εὐχείρωτος γενήσεται, καθὼς καὶ διὰ τῶν ἐπαγομένων ἐδήλωσεν, βροχὴν καὶ ποταμοὺς προσπεσόντας τῶν τοιούτων, τουτέστι τὰς ἀνθρωπίνας συμφορὰς καὶ δυσπραγίας, καὶ συκοφαντίας, καὶ ἐπιβουλὰς, καὶ μηδὲν αὐτῶν τοῦτον 5 παραβλάψαντα· δείξας τὰ τῆς ἀρετῆς ἔπαθλα, καὶ ἐντεῦθεν ἤδη διδόμενα, δείκνυσι λοιπὸν οὕτως καὶ τὰ τῆς κακίας ἐπίχειρα παρεχόμενα, μωρὸν ἀποκαλῶν τὸν μὴ ποιοῦντα αὐτοῦ τοὺς λόγους· καὶ δικαίως, ὡς ἐπὶ ψάμμου τὴν οἰκίαν οἰκοδομοῦντος, καὶ πόνους μὲν ὑπομένοντος καὶ κόπους· εἰς μάτην δὲ πονοῦντος καὶ κοπιῶντος, 10 ὡς τοῦ καρποῦ καὶ τῆς ἀναπαύσεως ἀποστερουμένου διὰ τῆς πτώσεως, καὶ ἀντὶ τούτου κόλασιν ὑπομένοντος· ὅτι γὰρ οἱ κακίαν μετιόντες κάμνουσιν καὶ κοπιῶσι, πᾶσι τοῦτο δῆλόν ἐστι· καὶ γὰρ ὁ ἅρπαξ καὶ ὁ μοιχὸς καὶ ὁ συκοφάντης, καὶ ὁ σπουδάζων πλουτεῖν, πολλὰ κάμνουσι καὶ ταλαιπωροῦσιν, ὥστε τὴν κακίαν 15 εἰς τέλος ἀγαγεῖν, καὶ ὁ πόρνος δὲ καὶ ὁ ἀσελγὴς καὶ ὁ θυμώδης καὶ πάντες οἱ τοιοῦτοι, ἐπὶ τῆς ψάμμου οἰκοδομοῦσιν.

27 Καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοί.

Ὠριγένους. Βροχὴ ὁ διάβολος· ποταμοὶ οἱ ἀντίχρηστοι ἄνεμοι, τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας. 20

Εὐσεβίου. Οἰκία ἐστὶν ἡ τῆς ἀρετῆς ἐργασία· πέτρα δὲ ἡ πίστις· ἄνεμοι δὲ βροχαὶ καὶ ποταμοὶ, πᾶν εἶδος πειρασμοῦ.

Θεοδώρου μονάχου. Μωρὸς ἐπὶ ψάμμου οἰκοδομῶν ἐστιν, πάντες οἱ ποιοῦντες τί κακὸν, ὃ οὗτοι ἄνευ κόπου ποιοῦσιν· ἄμμος δὲ ἡ εὐήθεια· μεγάλην δὲ λέγει τὴν πτῶσιν τῶν πιστῶν, καὶ 25 μετατραπέντων, ὡς ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτάτου πύργου πεσόντων· οἱ γὰρ ἄπιστοι οὐ πίπτουσιν, ἀλλὰ[r] χαμαί εἰσιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τίνος χάριν οὐκ ἤλγησαν οὐδὲ ἐνάρκησαν οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ πρὸς τὸ φορτικὸν τῶν εἰρημένων, καὶ τὸ ὕψος τῶν ἐπιταγμάτων, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐξεπλήσσοντο, 30 διὰ τὴν τοῦ διδάσκοντος ἰσχύν; πολλοὺς γὰρ αὐτῶν εὐθέως εἷλεν καὶ ἔπεισεν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὥστε καὶ μετὰ τὸ παύσασθαι ἀκολουθεῖν αὐτῷ· ἐθαύμαζον γὰρ μάλιστα τὴν ἐξουσίαν, διὰ τὸ μὴ εἰς ἕτερον ἀναφέρειν τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ πανταχοῦ ἑαυτὸν

[r] ἀλλὰ εἰ χ. Cod.

ἐπιδεικνύμενον τὸ κύρος ἔχοντα· καὶ γὰρ νομοθετῶν συνεχῶς προσετίθει, "ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν," καὶ τῆς ἡμέρας ἀναμιμνήσκων ἐκείνης, ἑαυτὸν ἐδείκνυ τὸν δικάζοντα.

ΚΕΦ. ϛ.

Περὶ τοῦ λεπροῦ. 5

2 **Καὶ ἰδοὺ λεπρὸς προσελθὼν, προσεκύνει αὐτῷ, λέγων.**

Πολλὴ ἡ σύνεσις καὶ ἡ πίστις τοῦ προσελθόντος λεπροῦ· οὐδὲ γὰρ ἀνελθὼν εἰς τὸ ὄρος, διέκοψε τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ ἀνέμεινε τὸν προσήκοντα καιρὸν, καὶ καταβάντι αὐτῷ προσέρχεται μετὰ πολλῆς τῆς θερμότητος· οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἐὰν παρα- 10 καλέσῃς τὸν Θεὸν, οὐδὲ ἐὰν εὔξῃ, ἀλλὰ "ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με "καθαρίσαι·" διάτοι τοῦτο οὐδὲ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι πιστεύεις εἰ δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλὰ καθάρθητι· καὶ τὸ ἔργον εὐθέως ἠκολούθησε τῇ φωνῇ. τίνος δὲ χάριν θελήματι καθαίρων αὐτὸν καὶ τῷ λόγῳ, τὴν τῆς χειρὸς προσέθηκεν ἀφήν; ἵνα δείξῃ καὶ ἐντεῦ- 15 θεν, ὅτι οὐκ ὑπόκειται τῷ νόμῳ, ἀλλ' ἐπίκειται, καὶ ὅτι τῷ καθαρῷ λοιπὸν οὐδὲν ἀκάθαρτον. κελεύει δὲ μηδενὶ εἰπεῖν, διὰ τὸ ἀκόμπαστον καὶ ἀφιλότιμον· καίτοι γε ᾔδει ὅτι ἀνακηρύξει ἐκεῖνος τὸν εὐεργέτην, ἀλλ' ὅμως τὸ αὐτοῦ ποιεῖ· ἀλλαχοῦ δὲ κελεύει εἰπεῖν, οὐχ ἑαυτῷ ἐναντιούμενος, ἀλλὰ παιδεύων εὐγνώμονας εἶναι· 20 διὰ μὲν τοῦ λεπροῦ τούτου, ἀτύφους ἡμᾶς παρασκευάζων καὶ ἀκενοδόξους· διὰ δὲ ἐκείνου, εὐχαρίστους καὶ εὐγνώμονας εἶναι παιδεύων. πανταχοῦ τῶν γινομένων τὴν εὐφημίαν ἀναφέρει τῷ δεσπότῃ· δεῖξαι δὲ ἑαυτὸν ἐκέλευσε τῷ ἱερεῖ, καὶ δῶρον προσένεγκε· καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸν νόμον ἀναπληρῶν· οὐδὲ γὰρ παν- 25 ταχοῦ ἐφύλαττεν, ἀλλὰ ποτὲ μὲν τοῦτο ἐποίει, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο· τοῦτο μὲν, τῇ μελλούσῃ φιλοσοφίᾳ προοδοποιῶν· ἐκεῖνο δὲ, τὴν ἀναίσχυντον τῶν Ἰουδαίων τέως κατέχων γλῶτταν, καὶ συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ· καὶ τί τοῦτό, φησι, πρὸς τὴν τοῦ νόμου λυσιτελεῖ φυλακήν; οὐ τὸ τυχόν· καὶ γὰρ νόμος ἦν 30 παλαιὸς τὸν λεπρὸν καθαρθέντα, μὴ ἑαυτῷ τὴν δοκιμασίαν ἐπιτρέπειν τοῦ καθαρισμοῦ, ἀλλὰ φαίνεσθαι τῷ ἱερεῖ, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς ἐκείνου παρέχειν τὴν ἀπόδειξιν, καὶ ἀπὸ τῆς

αὐτοῦ ψήφου, ἐγκρίνεσθαι τοῖς καθαροῖς. τὸ δὲ εἰς "μαρτυρίαν "αὐτοῖς," τοῦτό ἐστιν, ἀντὶ τοῦ εἰς ἔλεγχον, εἰς κατηγορίαν, ἐὰν ἀγνωμονῶσιν.

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ τοῦ ἑκατοντάρχου. 5

5 Προσῆλθεν αὐτῷ ἑκατόνταρχος, παρακαλῶν αὐτὸν καὶ λέγων.

Ὁ μὲν λεπρὸς καταβάντι ἀπὸ τοῦ ὄρους προσῆλθεν· ὁ δὲ ἑκατόνταρχος, οὕτως εἰσελθόντι εἰς Καπερνάουμ. τίνος ἕνεκεν οὔτε οὗτος οὔτε ἐκεῖνος εἰς τὸ ὄρος ἀνέβησαν; οὐ διὰ ῥαθυμίαν· καὶ 10 γὰρ ἀμφοτέρων ἡ πίστις θερμὴ, ἄλλως τε μὴ ἐκκόψαι τὴν διδασκαλίαν. οὐκ ἤγαγε δὲ τὸν ἀσθενοῦντα πρὸς τὸν Χριστόν· διὰ τὸ μεγάλην αὐτὸν ἔχειν πίστιν· ᾔδει γὰρ σαφῶς ὅτι καὶ ἐπίταγμα ἀρκεῖ μόνον εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ κειμένου· καὶ ὁ Κύριος δὲ διὰ τοῦτο, ὅπερ μηδαμοῦ πρότερον ἐποίησεν, ἐνταῦθα 15 ποιεῖ, πανταχοῦ ἑπόμενος τῇ προαιρέσει τῶν ἱκετευόντων· ἐνταῦθα αὐτὸς ἐπαγγέλλεται παραγενέσθαι εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ θεραπεῦσαι τὸν ἀσθενοῦντα· ποιεῖ δὲ τοῦτο[r], ἵνα μάθωμεν τὴν ἀρετὴν τοῦ ἑκατοντάρχου. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐπηγγείλατο, ἀλλ' εἶπεν, ὕπαγε, ἰάθη ὁ παῖς σου, οὐδὲν ἂν τούτων ἔγνωμεν· τί γάρ φησιν ὁ ἑκα- 20 τόνταρχος; "οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς" καὶ τὰ ἑξῆς· ἀκούσωμεν[s] ὅσοι τὸν Χριστὸν μέλλομεν ὑποδέχεσθαι, καὶ ζηλώσωμεν, καὶ μετὰ τοσαύτης σπουδῆς δεξώμεθα· καὶ γὰρ ὅταν πένητα ὑποδεξώμεθα πεινῶντα καὶ γυμνὸν, ἐκεῖνον καὶ ὑπεδεξάμεθα καὶ ἐθρέψαμεν· διὰ τί δὲ ἐθαύμασεν αὐτοῦ τὴν πίστιν ἐπὶ τοῦ τοσούτου πλήθους, καὶ 25 κρείττονα εἶναι αὐτὸν παντὸς τοῦ πλήθους τῶν Ἰουδαίων ἀπεφήνατο, καὶ τὰς τῆς βασιλείας δώσει τιμὰς, τὴν ἐν τοῖς κόλποις τῶν πατριαρχῶν ἀνάκλισιν[t] διδούς; ἵνα καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπόδειγμα δώσῃ, ὥστε αὐτὸν ζηλοῦν, καὶ παιδευθῶμεν πιστεύειν οὕτως· ὅθεν καὶ κατὰ τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἰάθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς 30 ὥρας ἐκείνης. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ παρὰ τῷ Λουκᾷ μνημονευόμενος· ὁ δὲ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ἕτερος.

[r] τούτῳ Cod. [s] ἀκούσομεν Cod. [t] ἀνάκλησιν Cod.

8 Ἀλλὰ μόνον εἰπὲ λόγῳ, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου.

Σευήρου Ἀντιοχείας ἐν Ὑπακοῇ. Ὁ πλάσας κατὰ μόνας τὰς καρδίας ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Θεὸς, εἰδὼς τὸν ἐναποκείμενον τῆς πίστεως θησαυρὸν τῇ τοῦ ἑκατοντάρχου ψυχῇ, ἑκὼν πρὸς τὸ ταπεινὸν ὑποβὰς, εἶπεν· ἐγὼ ἐλθὼν εἰς τὸν οἶκόν σου θεραπεύσω 5 τὸν παῖδά σου· καὶ τοῦτο τὸ ῥῆμα πᾶσαν αὐτοῦ τὴν καρδίαν ἐξήντλησεν· ἐπίστευσε γὰρ αὐτὸν εἶναι Θεὸν ἀληθῆ, καὶ ἐβόησεν· "εἰπὲ λόγῳ καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου." εἰ γὰρ ἐγὼ στρατιώτης ὢν, καὶ ὑπὸ ἐξουσίαν βασιλέως τελῶν, τοῖς δορυφόροις ἐντέλλομαι, πῶς οὐ μᾶλλον αὐτὸς ὁ τῶν ἄνω καὶ ἀγγελικῶν δυνάμεων ποιητὴς, 10 ὃ θέλεις ἐρεῖς, καὶ γενήσεται;

Ὠριγένους. Καὶ ζωῆς καὶ θανάτου εἶχεν ὁ ἑκατόνταρχος τὸν Ἰησοῦν ἐξουσιαστήν· διὸ καὶ ἐθαυμάσθη· οὐδένα ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ εὑρίσκομεν καταθαρρήσαντα τῷ θανάτῳ.

10 Οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗρον. 15

Ὁρᾷς πῶς ἕκαστον τῶν μαρτυρησάντων αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν θαυμάζει· ἵνα δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τοῦτο μάθῃς· ἐπειδὴ ἡ Μάρθα τούτων οὐδὲν εἶπεν, ἀλλὰ τουναντίον· ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν Θεὸν δώσει σοι, οὐ μόνον οὐκ ἐπῃνέθη, καίτοι γνώριμος οὖσα, καὶ ἀγαπητὴ, καὶ τῶν σφόδρα περὶ αὐτὸν ἐσπουδακότων, ἀλλὰ 20 καὶ ἐπετιμήθη, καὶ διορθώθη παρ' αὐτοῦ, ὡς οὐ καλῶς εἰρηκυῖα· καὶ γὰρ ἔλεγεν αὐτῇ· "οὐκ εἶπον σοι ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψει "τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ;" ὡς μηδέπω πιστεύσασαν ἦν ἐγκαλῶν.

Ἄλλος. Ἆρα τὸ μεγάλα περὶ αὐτοῦ φαντάζεσθαι, τοῦτο μάλιστα πίστεως καὶ βασιλείας καὶ τῶν ἄλλων πρόξενον ἀγαθῶν· 25 οὐδὲ γὰρ μέχρι λόγων γέγονεν αὐτῷ ὁ ἔπαινος, ἀλλὰ καὶ τῶν νοσούντων ὑγιᾶ ἀπέδωκεν ἀντὶ τῆς πίστεως, καὶ λαμπρὸν αὐτῷ πλέκει τὸν στέφανον, καὶ μεγάλα ἐπαγγέλλεται δωρεᾶς.

11 Ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἥξουσι, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραάμ. 30

Ὠριγένους. Εἰ στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἐστὶν ἡ ὁδὸς, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν· διὰ ποίας οἱ πολλοὶ εἰσελεύσονται; περὶ γὰρ τῆς πλατείας καὶ εὐρυχώρου λέγει, ὅτι πολλοὶ δι' αὐτῆς ἔρχονται. ὁ μὲν τοῦ Σωτῆρος λόγος εἴρηται· ἐπειδὴ

ὀλίγοι ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ διασώζονται· οὐ πολλοὶ γὰρ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν, ἀλλ' ὀλίγοι· διὸ ἔλεγε· "μὴ φοβοῦ, τὸ μικρὸν ποίμνιον," καὶ τὰ ἑξῆς· προφητικῶς δὲ ἐλέχθη "πολλοὶ ἥξουσιν" ὡς περὶ τῶν μελλόντων πιστεύειν[u] ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, "ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ "δυσμῶν·" αὐτοὺς δὲ τοὺς Ἰσραηλίτας ἐκβαλλομένους εἰς τὸ 5 σκότος τὸ ἐξώτερον. Καὶ μετ' ὀλίγα—Τὸ δὲ "ἀνακλιθήσονται "ἐν κόλπῳ Ἀβραὰμ" καὶ τὰ ἑξῆς, τάχα περὶ τοῦ "ὡμοιώθη ἡ "βασιλεία ἀνθρώπῳ ποιήσαντι γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ "ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ" καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ πάλιν, "οἱ "υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβαλλόμενοι," κατὰ τοὺς Ἰσραηλίτας, 10 "ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν," τὰ ἔθνη.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου.

14 Καὶ ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν Πέτρου, εἶδεν τὴν πενθερὰν αὐτοῦ βεβλημένην καὶ πυρέσσουσαν. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τίνος χάριν εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Πέτρου ὁ Κύριος; τροφῆς μεταληψόμενος· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, ἀνέστη καὶ διηκόνει αὐτῷ· παρὰ γὰρ τοῖς μαθηταῖς κατήγετο, ὥσπερ καὶ παρὰ Ματθαίῳ, ὅτε αὐτὸν ἐκάλεσεν, τιμῶν αὐτοὺς καὶ προθυμωτέρους ἐν τούτῳ ποιῶν· καίτοι ἐννοήσωμεν, οἷα 20 ἦν τὰ οἰκήματα τῶν ἁλιέων τούτων, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀπηξίου ὑπὸ τὰς καλύβας αὐτῶν εἰσιέναι τὰς εὐτελεῖς· παιδεύων ἡμᾶς διὰ πάντων, τὸν ἀνθρωπινὸν τῦφον καταπατεῖν. ἁψάμενος τῆς χειρὸς τῆς πενθερᾶς αὐτοῦ, οὐχὶ τὸν πυρετὸν ἔσβεσεν μόνον, ἀλλὰ καὶ καθαρὰν τὴν ὑγιείαν ἀπέδωκε, καὶ τοῦτο δῆλον, ἐκ τοῦ δια- 25 κονεῖν αὐτῷ.

ΚΕΦ. Θ.

Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων.

16 Ὀψίας δὲ γενομένης προσήνεγκαν αὐτῷ δαιμονιζομένους πολλούς. 30

Διὰ τοῦτο δεικνύει τὴν πίστιν τοῦ πλήθους λοιπὸν αὐξανομένην· οὐδὲ γὰρ τοῦ καιροῦ κατεπείγοντος ἀναχωρεῖν ἠνείχοντο·

[u] πίστιν Cod. ¨ στεύειν ad oram.

οὐδὲ ἄκαιρον εἶναι ἐνόμιζον ἐν ἑσπέρᾳ προσάγειν τοὺς ἀῤῥώστους αὐτῶν· χρὴ δὲ τοῦτο σκοπεῖν, πόσῳ μᾶλλον πλῆθος θεραπευομένων παρατρέχουσιν οἱ Εὐαγγελισταὶ, οὐχὶ καθ' ἕνα λέγοντες ἡμῖν καὶ διηγούμενοι, ἀλλ' ἑνὶ ῥήματι πέλαγος ἄφατον θαυμάτων ὑπερβαίνοντες. τὸν προφήτην δὲ εἰσάγει μαρτυροῦντα καὶ λέγοντα, 5 ὅτι "τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν" ἵνα μὴ τὸ μέγεθος τοῦ θαύματος εἰς ἀπιστίαν ἐμβάλῃ τινάς· ὅπερ πλῆθος τοσοῦτον, καὶ ποικίλα νοσήματα ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ ἔλυσε, καὶ διώρθωσεν μεγάλην πανταχοῦ τὴν ἀπὸ τῶν γραφῶν ἀπόδειξιν ἡμῖν οὖσαν· τὸ δὲ "ἔλαβε καὶ ἐβάστασεν," περὶ 10 ἁμαρτιῶν μᾶλλον εἴρηται τῷ προφήτῃ, καθὼς καὶ ὁ πρόδρομος φησίν· "ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου" τέθεικε δὲ αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐνταῦθα· περὶ δὲ νοσημάτων δεῖξαι θέλων, ὅτι τὰ πλείονα τῶν νοσημάτων, ἐξ ἁμαρτιῶν ἐπέρχονται ἡμῖν· διὰ τοῦτο ἰδὼν τοὺς ὄχλους περὶ αὐτὸν, ἐκέλευσεν 15 αὐτοῖς ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν, διὰ τὸ ἀκόμπαστον μετριάζειν ἡμᾶς παιδεύων, καὶ διδάσκων μηδὲν ποιεῖν πρὸς ἐπίδειξιν. οὐ γὰρ δὴ μόνον σώματα ἐθεράπευεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς διόρθου· καὶ φιλοσοφίαν ἐπαίδευεν, ἅμα δὲ καὶ τὸν φθόνον τὸν Ἰουδαικὸν παραμυθούμενος· καὶ γὰρ ἦσαν αὐτῷ προσηλώμενοι οἱ ὄχλοι· 20 φιλοῦντες αὐτὸν καὶ θαυμάζοντες, καὶ ὁρᾷν εἰς αὐτὸν βουλόμενοι· τίς γὰρ ἂν ἀπέστη τοιαῦτα θαυματουργοῦντος αὐτοῦ; τίς οὐκ ἂν καὶ τὸ πρόσωπον ἠθέλησε μόνον ἰδεῖν, καὶ τὸ στόμα τὸ τοιαῦτα φθεγγόμενον; οὐδὲ γὰρ θαυματουργεῖν ἦν θαυμαστὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ φαινόμενος ἁπλῶς, πολλῆς ἔγεμε χάριτος· καὶ τοῦτο ὁ 25 προφήτης δηλῶν ἔλεγεν· "ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν "ἀνθρώπων." εἰ δὲ ὁ Ἡσαΐας λέγει, "οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ "κάλλος," διὰ τὰ ἐν τῷ πάθει συμβάντα καὶ τὴν ἀτιμίαν, ἣν ὑπέμεινε τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ, ταῦτα φησὶν, ἢ καὶ διὰ τὴν εὐτέλειαν, ἣν παρὰ πάντα τὸν βίον ἐπεδείξατο. οὐ πρότερον 30 δὲ "ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν," ἕως ἂν ἐθεράπευσεν· ἢ γὰρ ἂν οὐδὲ ἠνέσχοντο.

ΚΕΦ. Ι.

Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν.

19 Καὶ προσελθὼν εἷς γραμματεὺς, εἶπεν αὐτῷ.

Διὰ τί τῷ εἰπόντι αὐτῷ "διδάσκαλε, ἀκολουθήσω σοι" καὶ τὰ ἑξῆς, "αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσιν," ἀνταπεκρίθη; ἐπειδὴ 5 χρημάτων δοῦλος ὑπάρχων ἐκεῖνος, καὶ ἰδὼν πολλὰ σημεῖα ποιοῦντα αὐτὸν, καὶ πολλοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ, προσεδόκησεν χρηματίζεσθαι ἐκ τῶν τοιούτων θαυμάτων· διὸ γινώσκων αὐτὸς τὰ ἐν τῷ συνειδότι αὐτοῦ, καὶ τὴν πολλὴν ἀπόνοιαν καὶ φιλαργυρίαν, ταῦτα φησίν· ὡσανεὶ ἔλεγεν αὐτῷ, ὅτι σὺ μὲν χρήματα προσ- 10 δοκᾷς ἀκολουθῶν ἐμοὶ συλλέγειν· σκόπει δὲ ὅτι οὔτε καταγώγιόν μοι ἐστὶν, οὐδὲ τοσοῦτον, ὅσον ταῖς ἀλώπηξι καὶ τοῖς ὀρνέοις· ταῦτα δὲ τὰ ῥήματα οὐκ ἦν ἀποτρεπομένου, ἀλλ' ἐλέγχοντος μὲν τὴν πονηρὰν γνώμην, παρέχοντος δὲ εἰ βούλοιτο, μετὰ τῆς τοιαύτης προσδοκίας ἀκολουθεῖν· ἐκεῖνος δὲ ταῦτα ἀκούσας καὶ 15 ἐλεγχθεὶς, οὐκ εἶπεν, ἕτοιμός εἰμι ἀκολουθῆσαι, ἀλλ' ἔδειξε τὴν ἑαυτοῦ πονηρίαν, εὐθέως ἐπαναχωρήσας· ὁ δὲ μετὰ ταῦτα προσελθὼν καὶ εἰπὼν, "Κύριε, ἐπίτρεψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν" καὶ τὰ ἑξῆς, ἐπείδηπερ εὐγνωμόνως τὸ "ἐπίτρεψον" εἶπεν, καὶ οὐκ ἐμιμήσατο ἐκεῖνον αὐθαδῶς εἰπόντα τὸ "ἀκολουθήσω σοι," ἀπεδέχθη 20 μὲν, οὐκ ἐπετράπη δὲ, ἀλλ' ἤκουσεν, "ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι "τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς·" διὰ τούτου δεικνὺς ὅτι ὁ μὲν εἰπὼν ταῦτα υἱὸς, ἐκ τῶν πιστευσάντων ἦν· ὁ δὲ τετελευτηκὼς πατὴρ ἐκ τῶν μὴ πιστευσάντων. Καὶ μετ' ὀλίγον—Ἐκώλυσε δὲ αὐτὸν, οὐχὶ καταφρονεῖν τῆς εἰς τοὺς γονέας τιμῆς κελεύων, ἀλλὰ δεικνὺς 25 ὅτι οὐδὲν τῶν οὐρανίων πραγμάτων ἡμῖν ἀναγκαιότερον εἶναι χρή.

Ὠριγένους. Οἱ νεκροὶ εἰώθασι θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς· ψυχὴ ἐν κακίᾳ οὖσα νεκρά ἐστιν. ὁ αἰσθητὸς δὲ θάνατος διὰ τὴν ἁμαρτίαν· καλῶς οὖν ἡ ἁμαρτία θάνατος λέγεται, καὶ ὁ ἐν 30 αὐτῇ ὢν, νεκρός ἐστιν.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ὑδάτων.

23 Καὶ ἐμβάντι αὐτῷ εἰς τὸ πλοῖον, ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο ἀφίησι τοὺς μαθητὰς κλυδωνισθῆναι, ἵνα μὴ μέγα 5 *φρόνωσιν, ὅτι τοὺς ἄλλους ἐκπέμψας, αὐτοὺς κατέσχε μεθ' ἑαυτοῦ· ἅμα δὲ καὶ γυμνάζων αὐτοὺς πειρασμοὺς φέρειν γενναίως, μέλλοντας τῆς οἰκουμένης ἀθλητὰς γενέσθαι· τὸ δὲ "τί δειλοί ἐστε "[ἀκούσαντες] ὀλιγόπιστοι;" διὰ τούτου παιδεύων αὐτοὺς, ὅτι τὸν φόβον οὐχ ἡ τῶν πειρασμῶν ἐργάζεται ἐπαγωγὴ, ἀλλὰ τὸ τῆς* 10 *διανοίας ἀσθενές. διὰ τοῦτο δὲ καὶ καθεύδει, διδοὺς καιρὸν τῇ δειλίᾳ, ἵνα δι' αὐτῆς αἰσθόμενοι σωτηρίας, καὶ αὐτοὶ εὐεργεθηθῶσιν. διὰ τοῦτο δὲ ἄνθρωπον οἱ ὄχλοι ὠνόμαζον, οὐχ ὡς Θεὸν ἐλογίσαντο*[u] *τοιαῦτα θαυματουργήσαντα. "ποταπὸς γάρ" φησιν, "ἔστιν*[x] *ὁ ἄνθρωπος οὗτος," καὶ τὰ ἑξῆς· ἀπό τε τῆς ὄψεως, ἀπό* 15 *τε τοῦ ὕπνου καὶ τοῦ πλοίῳ κεχρῆσθαι.*

ΚΕΦ. ΙΒ.

Περὶ τῶν δύο δαιμονιζομένων.

28 Καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ πέραν, εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηνῶν. 20

Διὰ τοῦτο δὲ ἦλθον οἱ δαίμονες τὴν θεότητα αὐτοῦ ἀνακηρύττοντες· "τί ἡμῖν καὶ σοὶ Ἰησοῦ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ;" καὶ οἱ διὰ τῆς γαλήνης τῆς θαλάσσης μὴ πειθόμενοι αὐτὸν Θεὸν εἶναι, ἤκουον τῶν δαιμόνων ταῦτα βοώντων· ἵνα δὲ μὴ δόξῃ τὸ πρᾶγμα κολακείας εἶναι· ἀπὸ τῆς πείρας βοῶσι λέγοντες, "ἦλθες ὧδε πρὸ 25 *καιροῦ, βασανίσαι ἡμᾶς;" καὶ γὰρ ἐμαστίζοντο ἀοράτως, τὰ ἀνήκεστα πάσχοντες ἀπὸ τῆς παρουσίας μόνης· τίνος δὲ χάριν αὐτὸς ἀπῆλθε πρὸς αὐτούς; ἐπειδὴ οὐδεὶς αὐτοὺς προσενεγκεῖν ἐτόλμα τοῖς πολλοῖς ἐνθεῖναι βουλόμενοι, οἷον ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀπελθόντων δαίμονες γίνονται· ὃ μὴ γένοιτό ποτε, κἂν μέχρις* 30 *ἐννοίας λαβεῖν· ἀλλ' οὐδὲ ὅτι χωρισθεῖσα τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ*

[u] *ἐλογήσαντο* Cod. [x] *ἔσται* Cod.

ἐνταῦθα πλανᾶται λοιπόν. αἱ μὲν γὰρ τῶν δικαίων ψυχαὶ, ἐν χειρὶ Θεοῦ· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ τῶν παιδίων· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖναι πονηραί· αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν, εὐθέως ἐντεῦθεν ἀπάγονται· καὶ δῆλον ἀπὸ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου· καὶ ἀλλαχοῦ δέ φησιν ὁ Κύριος· "σήμερον τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπό σου," οὐχ οἷόν τε οὖν 5 ψυχὴν ἐξελθοῦσαν τοῦ σώματος.

Διὰ τί δὲ, ὅπερ παρεκάλεσαν οἱ δαίμονες, ἐποίησεν ὁ δεσπότης τῶν ὅλων Χριστὸς, εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων ἐπιτρέψας αὐτοῖς ἀπελθεῖν; οὐκ ἐκείνοις πειθόμενος τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ἵνα μάθωσιν ἅπαντες, ὅτι οὔτε χοίρων κατατολμῶσιν, εἰ μὴ αὐτὸς συγ- 10 χωρήσειεν· καὶ ὅτι πολλῆς ἀπολαύομεν τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας· ἔτι δὲ καὶ ἵνα οἱ τοὺς τόπους ἐκείνους οἰκοῦντες μάθωσι τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, καὶ ἐκ τούτου εἰς τὴν αὐτοῦ θεογνωσίαν ἔλθωσι· καὶ γὰρ ὑπῆρχον ἀναίσθητοι λίαν, καθὼς ἀπὸ τοῦ τέλους ἐστὶ τοῦτο δῆλον· δέον γὰρ αὐτοὺς προσκυνῆσαι αὐτὸν, καὶ θαυμάσαι 15 τὴν δύναμιν. οἱ δὲ ἐπιπέμπον μᾶλλον καὶ παρεκάλουν ἀπελθεῖν ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν· διὰ τοῦτο δὲ τοὺς χοίρους ἀνεῖλον οἱ δαίμονες, ἵνα τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλωσι· πανταχοῦ γὰρ χαίρουσιν ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ἡμῶν· ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ ἐποίησεν ὁ διάβολος· καίτοι καὶ ἐκεῖ ὁ Θεὸς ἐπέτρεψεν· ἀλλ' 20 οὐδὲ ἐκεῖ πειθόμενος τῷ διαβόλῳ, ἀλλὰ τὸν αὐτοῦ θεράποντα θέλων ἀποφῆναι λαμπρότερον. ἰδίαν δὲ αὐτοῦ πόλιν τὴν Καπερναοὺμ λέγει ἐνταῦθα· ἡ γὰρ Βηθλεὲμ ἤνεγκεν αὐτὸν, ἡ δὲ Ναζαρὲτ ἔθρεψεν· ἡ δὲ Καπερναοὺμ εἶχεν οἰκοῦντα διηνεκῶς· χρὴ δὲ σκοπεῖν καὶ τὸ ἐπιεικὲς τοῦ δεσπότου καὶ ἄτυφον, ὅτι εἰς πλοῖον 25 ἐμβὰς, διέβαινε, δυνάμενος καὶ πεζῇ διαβαίνειν· καὶ ὅτι ὑπὸ τῶν ἐν Γαδάροις ἐκβληθεὶς, οὐκ ἀντέτεινεν, ἀλλὰ ἀνεχώρησε μὲν, οὐ μακρὰν δέ.

32 Καὶ ἰδοὺ ὥρμησε πᾶσα ἡ ἀγέλη τῶν χοίρων κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν θάλασσαν. 30

Εἰ μὴ οἱ χοῖροι κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν θάλασσαν ὥρμησαν καὶ ἀπεπνίγησαν ἐν τοῖς ὕδασιν, οὐκ ἂν οἱ βόσκοντες τοὺς χοίρους ἔφυγον τοῦ βόσκειν χοίρους, καὶ κήρυκες τῶν θαυμάτων τῆς ἀληθείας ἐγένοντο.

34 Καὶ ἰδοὺ πᾶσα ἡ πόλις ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν τῷ Ἰησοῦ.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ὡς αναξίους ἑαυτοὺς κρίναντες τῆς τοῦ Κυρίου ἐπιδημίας, εἶπον τοῦτο οἱ Γεργεσηνοὶ τῷ Χριστῷ, ὡς καὶ ὁ Πέτρος ἐπὶ τῇ τῶν ἰχθύων ἄγρᾳ. 5

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Παρεκάλεσαν τοίνυν ἐφ' ἑτέρους μεταβῆναι τόπους, ὡς οὐκ ἄξιοι ὄντες τοσοῦτον ἀγαθὸν ἐπὶ τῆς οἰκείας ἔχειν χώρας, δείσαντες μήπου[y] ἁμαρτημάτων ἕνεκεν.

Ὠριγένους. Ὡς ἀναίσθητοι τοῦτο εἶπον καὶ ἄγαν ἄπιστοι οἱ Γεργεσηνοί. 10

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ ἀπωθούμενοι, ἀλλὰ ταπεινοφρονοῦντες.

Ἀπολιναρίου. Ἐπειδὴ πόθον οὐκ εἶχον τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἀργῶς διέκειντο καὶ ὀκνηρῶς πρὸς τὴν τοῦ μεγάλου ἀγαθοῦ κατάληψιν.

ΚΕΦ. ΙΓ. 15

Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.

2 Καὶ ἰδοὺ προσήφερον αὐτῷ παραλυτικὸν, ἐπὶ κλίνης βεβλημένον.

Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ ὁ μὲν Ματθαῖος φησὶν, ὅτι προσέφερον αὐτόν· οἱ δὲ ἄλλοι, ὅτι καὶ τὴν στέγην διατεμόντες, κατέθηκαν 20 αὐτὸν καὶ προὔθηκαν τῷ Χριστῷ· ἐπεὶ οὖν τοσαύτην ἐπεδείξαντο πίστιν, ἐπιδείκνυται καὶ αὐτὸς τὴν αὐτοῦ δύναμιν, μετ' ἐξουσίας πάσης λύων τὰ ἁμαρτήματα· καί τινες μὲν τῶν γραμματέων, τῇ βασκανίᾳ κατεχόμενοι, ἐν ἑαυτοῖς εἶπον, "οὗτος βλασφημεῖ· τίς "δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας· εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός;" αὐτὸς δὲ διὰ 25 τῶν προβλημάτων βεβαιοῖ τὰ εἰρημένα, ἐλέγξας ὡς Θεὸς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν· μόνου γὰρ Θεοῦ ἐστι τὸ τὰ ἀπόρρητα εἰδέναι· ἔπειτα δὲ καί φησι πρὸς αὐτούς· "τί ἐστιν εὐκοπώτερον εἰπεῖν, "ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν ἆρον τὸν κράβαττόν σου "καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκον σου;" ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· τί 30 δοκεῖ εὔκολον ὑμῖν εἶναι· σῶμα σφίγξαι παραλελυμένον, ἢ ψυχῆς ἁμαρτήματα λῦσαι; εὔδηλον, ὅτι σῶμα σφίγξαι· ὅσῳ γὰρ σώ-

[y] δήπου vid. leg.

ματος ψυχὴ βελτίων, τοσοῦτον τὰ ἁμαρτήματα λῦσαι τούτου ἄμεινον. ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν ἀφανὲς, τὸ δὲ φανερόν· διὰ τοῦτο οὖν προστίθημι τὸ καταδεέστερον φανερῶς, ἵνα τὸ μεῖζον καὶ ἀφανὲς διὰ τούτου λάβῃ τὴν ἀπόδειξιν.

Πέμπει δὲ αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, εὐθέως θεραπευθέντα, 5 πάλιν καὶ ἐνταῦθα τὸ ἄτυφον δεικνύς· ὅτι δὲ καὶ οὐ φαντασία ἦν τὸ γινόμενον, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ βαστάσαι αὐτὸν τὸν κράβαττον προσέταξεν, ὅμως οὖν καὶ οἱ ὄχλοι ἔτι χαμαὶ σύρονται· "ἰδόντες γάρ," φησιν, "ἐθαύμασαν καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεὸν, τὸν δόντα ἐξουσίαν τοιαύτην τοῖς ἀνθρώποις." προΐστατο γὰρ αὐτοῖς 10 ἡ σάρξ· αὐτὸς γὰρ μακροθυμῶν οὐκ ἐπετίμα αὐτοῖς· τέως γὰρ οὐκ ἦν μικρὸν τὸ νομίζεσθαι πάντων ἀνθρώπων αὐτὸν εἶναι μείζονα, καὶ ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦλθεν· εἰ γὰρ ταῦτα καλῶς ἐβεβαίωσαν παρ' ἑαυτοῖς, ὁδῷ προβαίνοντες ἔγνωσαν ἂν, ὅτι καὶ Θεοῦ Υἱὸς ἦν· ἀλλ' οὐ κατέσχον ταῦτα σαφῶς· οὐδὲ προελθεῖν εἰς τὸ βέλτιον 15 ἠδυνήθησαν· ἔλεγον γὰρ πάλιν, ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστι παρὰ τοῦ Θεοῦ· ποιήσας δὲ τὸ θαῦμα τοῦ παραλυτικοῦ, οὐκ ἐπέμεινεν ἐν τῷ τόπῳ, ἵνα μὴ τὸν ζῆλον πλεῖον ἐξάψῃ ὁρώμενος· οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, ἐκκλίνοντες[x] τοὺς ἐπιβουλεύοντας.

6 Τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ· ἐγερθεὶς, ἆρόν σου τὸν 20 κράβαττον.

Κυρίλλου. Ἐξῆλθε τὸ ῥῆμα, καὶ τὸ θαῦμα ἐπεκολούθησε· διὰ τί δὲ καὶ υἱὸν ἀνθρώπου εἶπεν ἀφιέναι ἁμαρτίας, ἐπιτελουμένης θεοσημείας; ἢ ἵνα δείξῃ, ὅτι κατήγαγεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὴν τῆς θεότητος ἐξουσίαν, διὰ τὴν ἀδιαίρετον πρὸς αὐτὴν ἕνωσιν· 25 εἰ γὰρ καὶ ἄνθρωπος, φησὶ, γέγονα Θεὸς Λόγος ὑπάρχων, καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν ἐπὶ γῆς πολιτεύομαί τε καὶ ἀναστρέφομαι· ἀλλ' οὐδὲ ἧττον τὰ πέρα λόγου ἀποτελῶ θαύματα, καὶ ἄφεσιν δωροῦμαι ἁμαρτημάτων· οὐ γὰρ ἀφειλάμην τί τῶν τῆς θεότητος ἰδιωμάτων, ἢ ἐμείωσα τὸ γενέσθαι με ἀτρέπτως καὶ ἀληθῶς ἐπὶ τῆς γῆς 30 κατὰ σάρκα υἱὸν ἀνθρώπου. Καὶ μετ' ὀλίγα—Οἰκονομικῶς δὲ λέγει "ἐπὶ τῆς γῆς," ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γεγονὼς, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὠφθεὶς, Θεὸς ἦν κατὰ φύσιν.

[x] ἐκκλίνοντας Cod.

8 Ἰδόντες δὲ οἱ ὄχλοι, ἐθαύμασαν καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεὸν τὸν δόντα ἐξουσίαν τοιαύτην τοῖς ἀνθρώποις.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Θεῖον τὸ πρᾶγμα γινώσκουσιν· τὸν δὲ ποιήσαντα ὁρῶσιν ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο ὡς δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐχ ὡς αὐτοῦ δύναμιν, θαυμάζουσιν. 5

ΚΕΦ. ΙΔ.

Περὶ τοῦ Ματθαίου.

9 Καὶ παράγων ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖθεν, ἴδεν ἄνθρωπον καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον.

Τίνος ἕνεκεν οὐ μετὰ Πέτρου καὶ τῶν ἄλλων ἐκάλεσε τὸν 10 Ματθαῖον; ἐπειδήπερ τὰς καρδίας ἐπιστάμενος, καὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς ἑκάστου διανοίας εἰδὼς, τότε τοῦτο ἐποίησεν, ὅτε ἠπίστατο ἥξοντα· διὰ δὴ τοῦτο καὶ Παῦλον μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἠλίευσεν. οὐκ ἀποκρύπτεται δὲ τὸν ἑαυτοῦ βίον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τίθησι, τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν κρυψάντων αὐτὸν προσηγορίᾳ ἑτέρᾳ· 15 καὶ ὅτι ἐπὶ τὸ τελώνειον ἐκάθητο, ἵνα δείξῃ τοῦ καλέσαντος τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀγαθότητα· ὅτι οὐκ ἀποστάντα αὐτὸν πρότερον τῆς πονηρᾶς ταύτης καπηλείας, ἀλλ' ἐπιτήδευμα ἔχοντα ἀναισχυντίας γέμον καὶ ἰταμότητος καὶ κέρδεος[y] οὐκ ἔχον πρόφασιν εὔλογον· καὶ ἁρπαγὴν σχῆμα ἔχουσαν ἔννομον, ἐκ μέσων αὐτὸν 20 ἀνέσπασε τῶν κακῶν· ἀλλ' ὥσπερ εἴδομεν τοῦ καλέσαντος τὴν ἀγαθότητα, οὕτω καταμάθωμεν καὶ τοῦ κληθέντος τὴν ὑπακοήν· οὔτε γὰρ ἀντέτεινεν, οὔτε ἀμφισβητήτως εἶπεν· ἄρα μὴ ἀπατηλῇ[z] κλήσει ἐμὲ τὸν τοιοῦτον καλεῖ; καὶ γὰρ ἀκαιρίας αὕτη πάλιν ὑπῆρχεν ἡ ταπεινοφροσύνη· καλέσας τοίνυν αὐτὸν καὶ τιμῇ 25 μεγίστῃ τετιμηκὼς, τραπέζης αὐτῷ κοινωνήσας εὐθέως· ἐν τούτῳ αὐτὸν καὶ ὑπὲρ τῶν μελλόντων εὐέλπιδα ποιῶν, καὶ εἰς πλείονα παρρησίαν ἐνάγων· οὐ γὰρ χρόνῳ μακρῷ, ἀλλὰ ἀθρόον ἐξιάσατο τὴν κακίαν· καὶ οὐκ αὐτῷ συνανάκειται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις πολλοῖς τοιούτοις· διὰ τί δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐνδιαβάλλουσι 30 τὸν Κύριον οἱ Φαρισαῖοι, ὡς μετὰ τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίοντα; κακούργῳ σκέψει βουλόμενοι ἀποχωρῆσαι αὐτοὺς τοῦ

[y] κέρδιος Cod. [z] ἀπατειλῇ Cod.

διδασκάλου· αὐτὸς δὲ οὐ μόνον οὐκ[a] ἔγκλημα εἶναι, ἀλλὰ καὶ πολλῆς φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν, τὸ μετὰ τοιούτων ἐσθίειν δείκνυσι· διὸ καὶ φησίν· "οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ" καὶ τὰ ἑξῆς.

Τὸ δὲ, "πορευθέντες μάθετε τί ἐστιν ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν" σημαίνει ὅτι οὐ κεκωλυμένον ἔργον ἐστὶ τὸ ἁμαρτωλοὺς διορθοῦσθαι, ἀλλὰ καὶ νομοθετημένον, καὶ μᾶλλον τῆς θυσίας κρεῖττον· ὅθεν καὶ τὴν παλαιὰν εἰσάγει συνῳδὰ αὐτῷ φθεγγομένην καὶ νομοθετοῦσαν· ἅμα δὲ καὶ τὴν τῶν γραφῶν ἄγνοιαν αὐτοῖς ὀνειδίζων ταῦτα ἔλεγεν· καὶ ὅτι πάσης τῆς λοιπῆς ἀμελοῦντες ἀρετῆς, ἐν ταῖς θυσίαις τὸ πᾶν ἐτίθεντο· ἐγὼ γάρ, φησι, τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ βδελύξασθαι τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὅτι καὶ δι' αὐτοὺς παραγέγονα μόνους· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ "οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ "ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν." τίνος ἕνεκεν τῶν μαθητῶν Ἰωάννου ἐγκαλεσάντων, ὅτι "ἡμεῖς μὲν καὶ οἱ Φαρισαῖοι νηστεύομεν "πολλὰ" καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ ἐν τούτῳ τὴν ἐπιεικείαν αὐτοῦ καὶ πολλὴν μακροθυμίαν ἐνδεικνύμενος, οὐκ ἐπιτιμᾷ· ἀναμιμνήσκει δὲ αὐτοὺς τῶν Ἰωάννου ῥημάτων, δι' ὧν ἔλεγεν· "ὁ ἔχων τὴν "νύμφην," καὶ τὰ ἑξῆς. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὁ παρὼν καιρὸς τῆς ἐμῆς σὺν αὐτοῖς διαγωγῆς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ἐστίν· "ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι" καὶ τὰ ἑξῆς. τὸν τοῦ πάθους διὰ τούτου μηνύων καιρόν· ἢ μᾶλλον τὸν τοῦ κηρύγματος, ὅτι τοῦ πάθους τριήμερος ἦν.

Εἰπὼν "ὅτι οὐδεὶς ἐπιβάλλει ἐπίβλημα ῥάκκους," ἐδήλωσε διὰ τούτου, ὅτι οὔπω γεγόνασιν ἰσχυροὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ἔτι πολλῆς δέονται συγκαταβάσεως· διὰ τὸ μήπω ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου ἀνακαινισθῆναι αὐτούς· οὕτω δὲ διακειμένοις οὐ χρὴ βάρος ἐπιτιθέναι αὐτοῖς ἐπιταγμάτων· ταῦτα δὲ ἔλεγεν νόμους τιθεὶς καὶ κάνονας τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· ἵνα ὅτ' ἂν μέλλωσι μαθητὰς λαμβάνειν, μετὰ πολλῆς αὐτοῖς προσφέρωνται[b] τῆς ἡμερότητος.

17 **Οὐδὲ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς.**

Ἀσκῶν δὲ μέμνηται καὶ οἴνου· ἐπειδὴ περὶ γαστριμαργίας ἦν ὁ λόγος καὶ τραπέζης· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν αὐτῶν λαμβάνει τὰ ὑποδείγματα, καὶ ὅτι οὐδὲν αὐστηρὸν ἐπιτάττειν χρὴ καὶ βάρος

[a] οὐκ suppl. [b] προσφέρονται Cod.

ἔχον τοῖς ἀρχομένοις, ἀλλ' ὅσα δυνατὸν ποιεῖν, καὶ ταχέως καὶ ἐπ' ἐκεῖνα ἥξουσιν· ὁ γὰρ πρὸ καιροῦ, φησι, ζητῶν τοῦ προσήκοντος τὰ ὑψηλὰ ἐντιθέναι δόγματα, οὐδὲ τοῦ καιροῦ καλοῦντος λοιπὸν ἐπιτηδείους εὑρήσει, ἀχρήστους ἐργασάμενος ἅπαξ.

Ὠριγένους. Ἀσκοὶ παλαιοί εἰσιν οἱ τῇ νομικῇ πολιτείᾳ πεποιωμένοι[c]· οἶνος δὲ νέος ἡ διὰ Χριστοῦ χάρις. 5

Ἰσιδώρου. Τοὺς σαπέντας τῇ παλαιότητι καὶ τὴν νέαν χάριν ἀθετήσαντας ἀσκοὺς παλαιοὺς ὁ Κύριος προσηγόρευσεν, ὡς διαρρηγνυμένους καὶ τὸν καινὸν λόγον τῆς βασιλείας οὐκ ἔχοντας.

Κυρίλλου. Οἱ Φαρισαῖοι ἐοικότες ἱματίῳ κατερρωγότι ἢ ἀσκοῖς παλαιοῖς, οὐ δύνανται δέξασθαι τὴν νεάζουσαν διδασκαλίαν. 10

ΚΕΦ. ΙΕ.

Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου.

18 Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος αὐτοῖς, ἰδοὺ ἄρχων ἐλθὼν προσεκύνει αὐτῷ λέγων, ὅτι ἡ θυγάτηρ μου ἄρτι ἐτελεύτησεν. 15

Τὸν ἄρχοντα ὃν λέγει ἐληλυθέναι, ἀρχισυνάγωγος ἦν· χρὴ δὲ σκοπεῖν αὐτοῦ καὶ τὴν παχύτητα· δύο γὰρ ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ τὴν χεῖρα ἐπιθεῖναι· ἠκολούθουν δὲ οἱ ὄχλοι ὡς ἐπὶ θαύματι μεγάλῳ· τοὺς μαθητὰς δὲ μόνους εἴασεν εἰς τὴν οἰκίαν εἰσελθεῖν, παιδεύων ἡμᾶς καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀνθρωπίνην διακρούεσθαι δόξαν. 20

ΚΕΦ. Ιϛ.

Περὶ τῆς αἱμορροούσης.

20 Καὶ ἰδοὺ γυνὴ αἱμορροοῦσα δώδεκα ἔτη. 25

Τίνος ἕνεκεν οὐ μετὰ παρρησίας προσῆλθεν αὐτῷ ἡ τὴν ῥύσιν τοῦ αἵματος ἔχουσα; ἐπειδὴ ᾐσχύνετο διὰ τὸ πάθος, ἀκάθαρτος εἶναι νομιζομένη. εἰ γὰρ ἡ καταμηνίοις οὖσα, οὐκ ἐδόκει εἶναι καθαρὰ, πολλῷ μᾶλλον ἡ τοιαύτην νοσοῦσα νόσον τοῦτο ἂν ἐνόμισεν· ὅμως μὲν οὖν μετὰ πίστεως τῶν ἱματίων ἥψατο· οὐδὲ γὰρ ἀμφέβαλεν, οὐδὲ εἶπεν ἐν ἑαυτῇ, ἆρα ἀπαλλαγήσομαι τοῦ 30

[c] An πεπωρωμένοι?

νοσήματος· ἆρα οὐκ ἀπαλλαγήσομαι; εἶπε δὲ αὐτῇ, θάρσει, ἐπειδὴ περίφοβος ἦν· θυγατέρα δὲ αὐτὴν καλεῖ, ἐπειδὴ ἡ πίστις αὐτῆς θυγατέρα αὐτὴν ἐποίησεν. καὶ τὸ ἐγκώμιον μέγα, ὅτι περ ὑπὸ τοῦ πάντων δεσπότου ἤκουσεν, "ἡ πίστις σου σέσωκέ σε."

Τίνος δὲ ἕνεκεν τῶν αὐλητῶν ἐμνημόνευσεν; ἵνα καὶ ἐν τούτῳ 5 θριαμβεύσῃ τῶν ἀρχισυναγώγων τὴν ἄνοιαν· διὰ τί δὲ εἶπεν, ὅτι οὐ τέθνηκεν τὸ κοράσιον, ἀλλὰ καθεύδει; παιδεύων μὴ φοβεῖσθαι θάνατον· διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτὸν θάνατον, ἀλλ' ὕπνον γεγενῆσθαι· τοῖς δὲ καταγελῶσιν αὐτοῦ οὐκ ἐπιτιμᾷ, ἵνα καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ αὐλοὶ καὶ τὰ κύμβαλα, ἀπόδειξις γένηται τοῦ θανάτου· παρόντων 10 δὲ τῶν γονέων θαυματουργεῖ πρὸς τὸ αὐτοὺς πληροφορηθῆναι· κατασχὼν δὲ, ἀνίστησιν, δεῖξαι θέλων ὅτι πάντα αὐτῷ ἕτοιμα· κελεύει δὲ δοθῆναι αὐτῇ τροφὴν, ἵνα μὴ δόξῃ φαντασία εἶναι τὸ γεγενημένον. οὐκ αὐτὸς δὲ δίδωσιν, ἀλλ' ἐκείνοις κελεύει δοῦναι, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου εἶπε· "λύσατε αὐτὸν, καὶ ἄφετε 15 "ὑπάγειν·" τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως μετὰ ἀκριβείας πάσης τὴν ἀπόδειξιν ποιούμενος· τοὺς δὲ θρηνοῦντας καὶ τοὺς αὐλοῦντας ἔξω τῆς οἰκίας ἐξέβαλεν, ἀναξίους τῆς τοιαύτης θεωρίας κρίνας αὐτούς· παρήγγειλε δὲ μηδενὶ εἰπεῖν διὰ τὸ ἄτυφον καὶ ἀκενόδοξον. 20

Προσελθοῦσα ὄπισθεν ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ.

Κυρίλλου. Δείκνυσιν ὅτι παρὰ θεῷ οὐδεὶς ἔχων ἀκούσιον νόσον ἀκάθαρτος· διὸ καὶ προσκαλεῖται τὴν αἱμορροοῦσαν ὁ Κύριος, ἵνα τὸν τυπικὸν νόμον εἰς πνευματικὴν μεταγάγῃ θεωρίαν. 25

23 Καὶ ἰδὼν τοὺς αὐλητὰς καὶ τὸν ὄχλον θορυβούμενον.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἔθος τοῖς ἀνθρώποις τὰς ἀγάμους κόρας, ἡνίκα εἰσὶν πρὸς ὥραν γάμου τελευτώσας θρηνεῖν, διὰ τῶν συμβολικῶν γάμων· διὸ καὶ αὐληταὶ ἦσαν ἔσω, εἰ καὶ παρὰ τὸ πρόσταγμα τὸ Ἰουδαϊκὸν τότε ἐποίουν τοῦτο οἱ Ἰουδαῖοι. 30

Ὠριγένους. Οἱ ἐλπίδα ἔχοντες τῆς ἐν Χριστῷ ἀναστάσεως οὐκ ἀπέθανον, ἀλλὰ καθεύδουσι· διὸ φησὶν ὁ Ἀπόστολος· "οὐ "θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, περὶ τῶν κεκοιμημένων· ἵνα μὴ "λυπεῖσθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα·" ἅμα δὲ καὶ

σμικρύνων τὸ ἔργον, ὃ ἤμελλε ποιεῖν, μᾶλλον δὲ κρύπτων[a] αὐτὸ, ἔλεγεν ὅτι καθεύδει· διὸ καὶ ἑξῆς παρῄνει μηδενὶ λέγειν.

ΚΕΦ. ΙΖ.

Περὶ τῶν δύο τυφλῶν.

27 Ἠκολούθησαν αὐτῷ δύο τυφλοὶ, κράζοντες καὶ λέ- 5 γοντες.

Διὰ τί τοὺς τυφλοὺς παρέλκει κράζοντας; ἡμᾶς παιδεύων τὴν παρὰ τῶν πολλῶν διωθεῖσθαι δόξαν· ἐπειδὴ γὰρ πλησίον ἦν ἡ οἰκία, ἄγει αὐτοὺς ἐκεῖ κατ' ἰδίαν θεραπεύσων· καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν καὶ παρήγγειλε μηδενὶ εἰπεῖν· οὐ μικρὰ δὲ αὕτη τῶν 10 Ἰουδαίων κατηγορία· ὅτ' ἂν οὗτοι τυφλοὶ ὄντες, ἐξ ἀκοῆς μόνης τὴν πίστιν δέχονται· ἐκεῖνοι δὲ θεωροῦντες τὰ θαύματα πάντα τὰ ἐναντία ποιοῦσιν· υἱὸν δὲ Δαβὶδ ἐκάλουν, ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τιμῆς εἶναι ἐδόκει· δεύτεραν δὲ ἐρώτησιν προσάγει, σπουδάζων ἱκετεύεσθαι πολλάκις, καὶ τότε τὴν ἴασιν παρέχειν, ἵνα μή τις 15 νομίσῃ διὰ φιλοτιμίαν αὐτὸν τοῖς θαύμασιν ἐπιπηδᾷν· ὁμολογησάντων οὖν αὐτὸν, οὐκ ἔτι υἱὸν Δαβὶδ, ἀλλὰ τὸ ὑψηλότερον προσειπόντων Κύριον· τότε λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἐπιτίθησι τὴν χεῖρα, λέγων, "κατὰ τὴν πίστιν ὑμῶν γενηθήτω ὑμῖν." διὰ δὲ τὴν προειρημένην αἰτίαν, λέγω δὴ διὰ τὸ ἀκόμπαστον, κελεύει μετὰ 20 πολλῆς τῆς σφοδρότητος μηδενὶ εἰπεῖν· "ἐνεβριμήσατο γάρ," φησιν, "αὐτοῖς ὁ Κύριος λέγων," καὶ τὰ ἑξῆς· ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἠνέσχοντο, ἀλλ' ἐγένοντο κήρυκες καὶ εὐαγγελισταί· εἰ δὲ ἀλλαχοῦ φαίνεται λέγων, ἄπελθε καὶ διηγοῦ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ· οὐκ ἔστιν ἐναντίον ἐκείνου τοῦτο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμβαῖνον· ὅπου 25 μὲν γὰρ εἰς τὸν Θεὸν ἡ δόξα ἀναφέρεται, οὐ μόνον οὐ κωλύει, ἀλλὰ καὶ ἐπιτάττει τοῦτο ποιεῖν· ὅπου δὲ παιδεύει ἡμᾶς ταπεινοφρονεῖν, ἐκεῖ καὶ κελεύει μηδενὶ λέγειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους ἡμᾶς ἐγκωμιάζειν κωλύει.

Ὠριγένους. Ἰησοῦς παραγγέλλων τοῖς ἰωμένοις μηδενὶ λέ- 30 γειν τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ, ἡμᾶς διδάσκει φεύγειν τὸ ἐπιδεικτικὸν ὡς αἴτιον τῶν κακῶν.

[a] κρύπτον Cod.

ΚΕΦ. ΙΗ.

Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου κωφοῦ.

32 Ἰδοὺ προσήνεγκαν αὐτῷ ἄνθρωπον κωφὸν δαιμονιζόμενον.

Χρὴ γινώσκειν ὅτι ἡ κώφωσις ἣν εἶχεν ὁ δαιμονιζόμενος οὗτος, 5 οὐ φύσεως ἦν τὸ πάθος, ἀλλὰ τοῦ δαίμονος ἦν ἡ ἐπιβουλή· διὸ καὶ ἑτέρων[b] ἐδεήθη τῶν προσαγόντων· οὔτε γὰρ δι᾽ ἑαυτοῦ προσκαλέσαι ἠδύνατο ἄφωνος ὢν, οὔτε ἑτέρους ἱκετεῦσαι, τοῦ δαίμονος δήσαντος τὴν γλῶτταν, καὶ τὴν ψυχὴν μετὰ τῆς γλώττης πεδήσαντος· διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀπαιτεῖ πίστιν αὐτὸν, ἀλλ᾽ εὐθέως διορθοῦται 10 τὸ νόσημα. "ἐκβληθέντος" γάρ, φησι, "τοῦ δαιμονίου, ἐλάλησεν "ὁ κωφός· οἱ δὲ ὄχλοι ἐθαύμαζον," καὶ τὰ ἑξῆς· ὃ δὴ μάλιστα ἠνία τοὺς Φαρισαίους, ὅτι πάντων αὐτὸν προυτίθεσαν, οὐ τῶν τότε ὄντων, ἀλλὰ καὶ τῶν πώποτε γεγενημένων· προυτίθεσαν δὲ οὐχ ὅτι ἐθεράπευσεν, ἀλλ᾽ ὅτι ῥᾴως[c] καὶ ταχέως· καὶ ὅτι ἄπειρα 15 νοσήματα, καὶ ἀνιάτως ἔχοντα. καὶ ὁ μὲν ὄχλος οὕτως· οἱ δὲ Φαρισαῖοι τουναντίον ἅπαν· τοιοῦτον γὰρ ἡ πονηρία· τί γάρ φησιν; "ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια·" οὗ τί ἂν γένοιτο ἀνοητότερον; μάλιστα μὲν γάρ, ὃ καὶ προιὼν φησὶν, ἀμήχανον δαίμονα ἐκβάλλειν δαίμονα· τὰ γὰρ ἑαυτοῦ 20 συγκροτεῖν εἴωθεν, οὐ καταλύειν ἐκεῖνος· αὐτὸς δὲ οὐχὶ δαίμονας ἐξέβαλε μόνον, ἀλλὰ καὶ λεπροὺς ἐκάθηρεν, καὶ νεκροὺς ἤγειρεν, καὶ θάλατταν ἐχαλίνου, καὶ ἁμαρτήματα ἔλυεν, καὶ βασιλείαν ἐκήρυττεν, καὶ τῷ Πατρὶ προσῆγεν· ἅπερ οὔτ᾽ ἂν ἕλοιτό ποτε, οὔτ᾽ ἂν δυνηθείη ποτὲ ἐργάσασθαι· αὐτὸς δὲ μετὰ τὰς ὕβρεις 25 καὶ τὰς κατηγορίας· "περιῆγε" φησι, "τὰς πόλεις ἁπάσας καὶ "τὰς κώμας" καὶ τὰ ἑξῆς· ἡμῖν τύπος γενόμενος, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὅτ᾽ ἂν εὐεργετῶμεν τινὰς, καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν κατηγορούμεθα, μὴ ἀποστῶμεν τοὺς ὁμοδούλους εὐεργετεῖν, ὡς ὅγε μετὰ τὴν κατηγορίαν ἀφιστάμενος τῆς εὐεργεσίας δείκνυσιν, ὅτι δι᾽ ἀνθρώπων 30 ἔπαινον, ἀλλ᾽ οὐ διὰ τὸν Θεὸν τὴν ἀρετὴν εἰργάζετο.

Τί ἐστιν ὅπερ περὶ τῶν ὄχλων φησὶν, "ὅτι ἦσαν ἐσκυλμένοι

[b] ἑτέρῳ Cod. [c] ῥᾷος Cod.

"καὶ ἐρριμμένοι, ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποίμενα·" οὐκ αἰσθητὴν σκύλησιν καὶ ἀπορριφὴν λέγει, ἀλλὰ νοητήν. τοῦτο δὲ κατηγορία τῶν ἀρχόντων ὑπῆρχε τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ποίμενες ὄντες, τὰ τῶν λύκων ἐπεδείκνυντο· οὐ γὰρ μόνον διώρθουν τὸ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ ἐλυμαίνοντο αὐτῶν τὴν προκοπὴν διὰ τοῦ λέγειν, "ἐν τῷ ἄρχοντι 5 "τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια."

34 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἔλεγον ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἄκρας ἀσεβείας δεῖγμα τὸ τὰς θείας δυνάμεις λέγειν δαιμόνων εἶναι· οὐδεὶς γάρ ποτε δαιμόνων 10 δαίμονα ἐκβάλλει, οὐδὲ τὰ ἑαυτοῦ καταλύει. οὐ μόνους δὲ δαίμονας ἐξέβαλεν, ἀλλὰ καὶ μυρία πάθη[c] ἐθεράπευσεν. ὁ δαίμων πρὸς τὰ εἴδωλα σύρει· ὁ Χριστὸς τῷ Πατρὶ προσῆγεν· ὁ δαίμων ὑβριζόμενος οὐκ εὐεργετεῖ· ὁ δὲ Χριστὸς τοὺς ὑβρίζοντας φέρων ἀνεξικάκως περιείη θεραπεύων πάντας. 15

37 Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι.

Ὠριγένους. Θερισμὸν λέγει τῶν ὄχλων τῶν ἐπιτηδείως ἐχόντων πρὸς θεοσέβειαν· ἐργάται θερισμοῦ εἰσιν οἱ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον διδάσκαλοι. ἔστι δὲ καὶ ἕτερος θερισμὸς, ἡ συντέλεια τοῦ αἰῶνος, κατὰ τὸ "ἄφετε τὰ ζιζάνια, καὶ ἐν καιρῷ τοῦ 20 "θερισμοῦ, ἐρῶ τοῖς θερισταῖς."

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰ οἱ "θερισταὶ Ἄγγελοι εἰσὶ," καὶ νῦν τοῖς ἀγγέλοις τῶν Ἀποστόλων λέγεται[d] ταῦτα· "θερισμὸν" δὲ τῶν ἐπὶ τὴν καλὴν γῆν ἑαυτῶν λαβόντων σπόρον τὸν λόγον. θερισταὶ δὲ ὀλίγοι, οὐ γὰρ πολλοὶ οἱ ἀνεπαισθήτως ὀρθοτομοῦντες τὸν 25 λόγον τῆς ἀληθείας.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Θερισμὸν λέγει, τοὺς δεομένους διδασκαλίας.

Κύριλλος. Τοὺς μαθητὰς λέγει ἐργάτας, οὓς ὀλίγους ὄντας, ἔπεμψεν εἰς πᾶσαν τὴν ὑπουρανόν. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐργάτας δὲ ἐνταῦθα τοὺς δώδεκα μαθητάς φησιν. εἰπὼν δὲ αὐτοὺς ὀλίγους, εἰς μὲν τὸν ἀριθμὸν οὐ προσέθηκεν, ἐξουσίαν δ' αὐτοῖς κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων καὶ κατὰ πάσης νόσου δέδωκεν.

[c] πάθει Cod. [d] λέγετε Cod.

ΚΕΦ. ΙΘ.

Περὶ τῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διαταγῆς.

2 Τῶν δὲ δώδεκα ἀποστόλων τὰ ὀνόματα ἔστι ταῦτα.

Διὰ τοῦτο λέγει αὐτῶν τὰ ὀνόματα, ἐπειδήπερ δύο μόνας συζυγίας μνημονεύσας ἐν τοῖς ἔμπροσθεν κληθείσας ὑπὸ τοῦ 5 Χριστοῦ, Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, ἔτι δὲ καὶ ἑαυτὸν, ἀναγκαῖος νῦν τὸν κατάλογον αὐτῶν καὶ τὸν ἀριθμὸν ποιεῖται. Εἰπὼν δὲ "Σίμων," ἀναγκαίως προσέθηκεν "ὁ λεγόμενος "Πέτρος·" καὶ γὰρ καὶ ἕτερος Σίμων ἦν ὁ Κανανίτης. χρὴ δὲ σκοπεῖν, ὅτι οὐ κατὰ τὴν ἀξίαν τίθησιν αὐτούς· ὁ γὰρ Ἰωάννης 10 μείζων ἦν τοῦ ἀδελφοῦ. εἶτα εἰπὼν "Φίλιππος καὶ Βαρθολομαῖος," ἐπήγαγε, "Θωμᾶς καὶ Ματθαῖος ὁ τελώνης·" εἶτα "Ἰάκωβος ὁ τοῦ "Ἀλφαίου·" ἦν οὖν, ὡς προγέγραπται, καὶ ὁ τοῦ Ζεβεδαίου· εἶτα εἰπὼν "Λεββαῖον τὸν ἐπικληθέντα Θαδδαῖον, καὶ Σίμωνα τὸν "ζηλωτὴν," ὃν καὶ Κανανίτην καλεῖ, ἐπὶ τὸν προδότην ἔρχεται· ἀπὸ 15 τῆς πόλεως αὐτὸν καλῶν, Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης· ἦν γὰρ καὶ ἕτερος Ἰούδας ὁ Λεββαῖος, ὁ ἐπικληθεὶς Θαδδαῖος, ὃν Ἰάκωβον φησὶν ὁ Λουκᾶς· εἰς δὲ τὸν Ἰούδαν τὸν Ἰσκαριώτην προσέθηκεν, "ὁ παραδιδοὺς αὐτόν·" οὐδὲν τῶν δοκούντων ἐπονειδίστων εἶναι ἀποκρυπτόμενος. "τούτους τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς·" ποίους 20 τούτους; τοὺς ἁλιεῖς· καὶ δύο τελῶναι, Ματθαῖος καὶ Θαδδαῖος· καὶ εἷς προδότης· ἀπέστειλε δὲ αὐτοὺς λέγων· "εἰς ὁδὸν ἐθνῶν "μὴ ἀπέλθετε," καὶ τὰ ἑξῆς· κἂν γάρ με ὕβρισαν, φησὶ, καὶ δαιμονῶντα καλῶσιν, οὐκ ἀποστρέφομαι αὐτοὺς, ἀλλ' αὐτοὺς πρώτους διορθῶσαι ἐσπούδακα· καὶ πάντων ὑμᾶς ἀπάγων τῶν 25 ἄλλων, πρὸς τούτους πέμπω διδασκάλους καὶ ἰατρούς· καίπερ τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν Σαμαρειτῶν ἐπιτηδειοτέρως ἐκείνων πρὸς τὴν πίστιν ἐχόντων· κηρύττειν δὲ αὐτοὺς οὐδὲν αἰσθητὸν κελεύει, ὥσπερ Μωϋσῆς καὶ οἱ λοιποὶ προφῆται, γῆν καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ ἀγαθά· ἀλλὰ βασιλείαν οὐρανῶν καὶ τὰ ἐκεῖ ἅπαντα. 30

6 Πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Ὅτι δεῖ πρῶτον τοῖς Ἰουδαίοις κηρύτ-

τειν· πρὸς αὐτοὺς γὰρ ἦσαν γεγονυῖαι αἱ ἐπαγγελίαι, ὅτι ἐξ αὐτῶν ἤμελλεν ὁ Χριστὸς, τὸ κατὰ σάρκα ὀφθῆναι· καὶ ὅταν ἐπείσθησαν, τότε εἰς τὰ ἔθνη χωρῆσαι. Σαμαρείτας δὲ συνάπτει τοῖς ἐξ ἐθνῶν· ἐπειδὴ καὶ ἐξ ἐθνῶν ἦσαν, κατὰ γένος Βαβυλώνιοι ὄντες, καὶ οἰκήσαντες τὴν Ἰουδαίαν. βασιλείαν δὲ οὐρανῶν λέγει 5 τὴν διὰ πίστεως χάριν, τὴν διὰ πνεύματος υἱοθεσίαν, τὴν ἑνοῦσαν Θεῷ τὸν ἄνθρωπον.

7 Ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Θεοδώρου Μονάχου. Διὰ τῆς σαρκώσεως ἦν[e] ἐγγίσασα[f]· καὶ ἀεὶ μὲν ἦν ἐγγὺς Χριστὸς ὁ Θεός. 10

8 Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε.

Ἵνα δὲ μὴ ἐπαρθῶσιν ἀπὸ τῶν γινομένων σημείων, φησὶ, "δωρεὰν ἐλάβετε·" οὐ γὰρ μισθοῦ ταῦτα ἔχετε, οὐδὲ πονήσαντες· ἐμὴ γὰρ ἡ χάρις, οὕτως οὖν καὶ ἐκείνοις "δωρεὰν δότε."

9 Μὴ κτήσησθε χρυσὸν, μὴ ἄργυρον. 15

Οὐκ εἶπεν δὲ μὴ λάβητε μεθ' ἑαυτῶν χρυσὸν, ἀλλὰ "μὴ "κτήσησθε·" ἵνα διὰ τούτου πολλὰ κατώρθουν, ἀνύποπτοι μένοντες, καὶ πάσης ἀπαλλαττόμενοι φροντίδος, καὶ τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας προσέχοντες, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν διδασκόμενοι, ἑξῆς ἀνενδεεῖς τῶν πρὸς τὴν χρείαν ἐγίνοντο, ἐκ τῶν μαθητῶν 20 αὐτῶν ἀποτρεφόμενοι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ, "ἄξιος ὁ ἐργάτης τῆς "τροφῆς αὐτοῦ."

Τὸ δὲ τοὺς ἀξίους ἐπιζητεῖν εἰς ἑκάστην πόλιν, σημαίνει τοῦ μὴ τὰς ἁπάντων θύρας περιϊέναι· εἰ γὰρ ἄξιός ἐστι, καὶ πάντως δώσει τροφὰς, καὶ μάλιστα ὅταν μηδὲν πλέον τῶν ἀναγκαίων 25 ἀπαιτεῖται· οὐ μόνον δὲ ἀξίους κελεύει ζητεῖν, ἀλλὰ μηδὲ οἰκίαν ἐξ οἰκίας ἀμείβειν, ὥστε μηδὲ τὸν δεχόμενον λυπεῖν, μήτε αὐτοὺς δοξὰν λαμβάνειν γαστριμαργίας. τὸ δὲ πρώτους ἀσπάζεσθαι, μετριάζειν αὐτοὺς παρασκευάζει καὶ ἐν τούτῳ· μὴ γὰρ, ἐπειδὴ διδάσκετέ, φησι, διὰ τοῦτο περιμένετε παρ' ἑτέρων ἀσπάζεσθαι[g]· 30 μᾶλλον μὲν οὖν ὑμεῖς προηγεῖσθε[h] τῇ τιμῇ. δεικνὺς δὲ ὅτι οὐκ ἀσπασμός ἐστι τοῦτο ψιλὸς, ἀλλ' ἀλογία, ἐπάγει λέγων, "ἐὰν

[e] ἦν Cod. [f] ἐγγύσασα Cod. [g] ἀσπάζεσθε Cod. [h] προηγεῖσθαι Cod.

"ᾖ ἀξία ἡ οἰκία," ἥξει ἐπ' αὐτήν· ἂν δὲ ὑβρίζῃ, οὐ μόνον οὐδὲν ἐκ τῆς εἰρήνης νομίσητε, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν Σοδόμων ὑπομενεῖ. τὸ δὲ ἐκτινάξαι τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν, τοῦτό ἐστιν, ἢ ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐδὲν ἔλαβον παρ' αὐτῶν, ἢ ὥστε εἰς μαρτύριον αὐτοῖς γενέσθαι τῆς μακρᾶς ὁδοιπορίας, ἣν ἐβάδισαν δι' αὐτούς. 5

Θεοδώρου Ἡρακλείας. *Τὰς τοῦ Χριστοῦ δωρεὰς μὴ πωλήσητε.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Τίς χρεία πήρας τοῖς μὴ ἐπαγομένοις τί ἐφόδιον;*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὅρα πῶς τὴν ἀκτημοσύνην, διὰ τοῦ εἰπεῖν, "μηδὲ δύο χιτῶνας," διδάσκει. ἐκ τούτου δὲ δῆλόν ἐστιν ὅτι ἑνὶ* 10 *χιτῶνι ἐκέκτητο ὁ Κύριος.*

Θεοδωρήτου ἐπισκόπου Κύρρου. *Ταῦτα φησὶν, ὥστε μὴ εὐκόλου καὶ προχείρου γνώμης ἀποφέρεσθαι δόξαν παρὰ τοῖς τὴν πόλιν οἰκοῦσιν.*

Ὠριγένους. *Διὰ τὸ βέβαιον καὶ ἀμετάστατον· τοῖς μὲν γὰρ* 15 *ἐμπορευομένοις μετιέναι ἐξ ἑτέρων εἰς ἑτέρους ἁρμόσει· τοῖς δὲ δωροδοκήτοις οὐκέτι· δικαίαν δὲ ἔδειξεν εἶναι τὴν τῶν ἀναγκαίων ἀπόλαυσιν παρὰ τῶν διδασκομένων, τῶν ἐργαζομένων οὖσαν μισθόν· τροφὴν δὲ εἰπὼν, τὴν τρυφὴν ἀπεκώλυσεν.*

14 Ἐξερχόμενοι τῆς οἰκίας ἢ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐκτι- 20 νάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν.

Θεοδωρήτου. *Τὸ ἐκτινάσσειν τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν, κατὰ τῶν μὴ ὑποδεχομένων αὐτοὺς, σύμβολον τῆς ὁδοιπορίας, ἣν ὑπέμειναν ὑπὲρ αὐτῶν.*

16 Γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς 25 αἱ περιστεραί.

Κλήμεντος. *Ἐκεῖνος φρονίμως πονηρεύεται· ἡμεῖς φρονίμως ἀγαθουργήσωμεν.*

Θεοδώρου Ἡρακλείας. *Φρονίμους αὐτοὺς θέλει εἶναι, πρὸς τὸ μὴ ἀγνοεῖν τὴν τῶν φαύλων κακουργίαν· ἀκεραίους δὲ τὸ* 30 *φέρειν τοὺς ἀδικοῦντας καὶ μὴ ἀμύνασθαι.*

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου. *Φρονίμους εἶναι ἡμᾶς κατὰ τὸν ὄφιν κελεύει, ἐν παντὶ πειρασμῷ συντηροῦντας τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, ἥτις ἐστὶν ἡ πίστις ἡμῶν· ὅσαις γὰρ ἂν πληγαῖς ὁ ὄφις συν-*

ἔχεται, τὴν ἑαυτοῦ φυλάττει κεφαλὴν ἀβλαβῆ· καὶ πάλιν σοφισμῷ τὴν παλαίωσιν ἀποτίθεται ἐν στενωπῇ τινὶ παρεισδύσει θλιβόμενος, καὶ τὸ γῆρας ἀποτιθέμενος· βούλεται τοίνυν καὶ ἡμᾶς διὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ καὶ κακώσεως τὸν παλαιὸν ἀπεκδύσασθαι ἄνθρωπον, καὶ τὸν νέον ἀνταμφιέννυσθαι. 5

Εἰπὼν δὲ ὅτι "ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα," ἀντὶ τοῦ ἐγὼ ὁ κραταιός, φησι, καὶ δυνατὸς, ὅπερ ἀρκεῖ εἰς παραμυθίαν, ἀρκεῖ εἰς τὸ θαρρεῖν καὶ μηδὲν δεδοικέναι τῶν ἐπιόντων· ἀχείρωτοι γάρ, φησιν, ἔσεσθε· τὸ δὲ "ὡς πρόβατα," δηλοῖ, ἵνα τὴν τῶν προβάτων ἡμερότητα ἐπιδεικνύηται· καὶ ταῦτα πρὸς λύκους 10 ἀπερχόμενοι, καὶ οὐχ ἁπλῶς λύκους, ἀλλὰ καὶ "ἐν μέσῳ λύκων·" καὶ οὐ προβάτων ἡμερότητα μόνον ἔχειν κελεύει, ἀλλὰ καὶ τῆς περιστερᾶς τὸ ἀκέραιον· τουτέστι, τὴν ἁπλότητα καὶ ἀκακίαν· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ἐκέρασεν ταῦτα ἀμφότερα, ὥστε γενέσθαι αὐτὰ ἀρετήν· ἵνα τὴν μὲν φρόνησιν τοῦ ὄφεως ἔχωσιν 15 εἰς τὸ τηρεῖν τὴν κεφαλήν· τουτέστι τὴν πίστιν· τὸ δὲ ἀκέραιον τῆς περιστερᾶς, τὴν ἀκακίαν εἰς τὸ μὴ ἀμύνασθαι τοὺς ἀδικοῦντας· ὅπως πάντοθεν ἠκριβωμένοι ὦσιν, ὥστε μήτε ὑπὸ κινδύνων ταπεινοῦσθαι, μήτε ὑπὸ θυμοῦ παροξύνεσθαι· ταῦτα δὲ ἔλεγεν, περὶ τῶν οὐ μετὰ μικρὸν ἐσομένων χρόνων ἄνωθεν πρὸ πολλοῦ 20 τῷ πρὸς τὸν διάβολον προπαρασκευάζειν αὐτοὺς πολέμῳ· διὸ καὶ ἔλεγεν, "προσέχετε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων," καὶ τὰ ἑξῆς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ταῦτα δὲ αὐτοῖς ἔλεγεν, ἵνα θαρρεῖν ἔχωσι, καὶ πανταχοῦ αὐτὸν ἕξουσι συμπαρόντα· χρὴ δὲ ἡμᾶς σκοπῆσαι, πῶς τὰ μὲν αὐτοῦ, τὰ δὲ τῶν μαθητῶν γίνεται· τὸ 25 μὲν γὰρ σημεῖα ποιεῖν, αὐτοῦ· τὸ δὲ μὴ κτήσασθαι μηδὲν, ἐκείνων. πάλιν τὸ τὰς οἰκίας ἀνοῖξαι πάσας, τῆς ἄνωθεν χάριτος· τὸ δὲ μηδὲν τῆς αὐτῶν χρείας ἀπαιτῆσαι, τῆς αὐτῶν φιλοσοφίας· τὸ τὴν εἰρήνην χαρίσασθαι, τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς· τὸ τοὺς ἀξίους ἐπιζητεῖν, καὶ μὴ πρὸς πάντας ἁπλῶς εἰσιέναι, τῆς αὐτῶν φιλο- 30 σοφίας καὶ ἐγκρατείας· πάλιν τὸ κολάζειν τοὺς μὴ δεχομένους αὐτοὺς, αὐτοῦ· τὸ δὲ μετ' ἐπιεικείας ἀναχωρεῖν ἐκ τούτων μὴ λοιδορουμένους καὶ ὑβρίζοντας, τῆς τῶν Ἀποστόλων πραότητος· τὸ δὲ δοῦναι Πνεῦμα, καὶ μὴ μεριμνᾶν ποιῆσαι τὸ τί λαλῆσαι, τοῦ πέμποντος ἦν· τὸ ὡς πρόβατα γενέσθαι, καὶ ὡς περιστερὰς, 35

καὶ φέρειν πάντα γενναίως, τῆς τούτων εὐτονίας καὶ συνέσεως ὑπῆρχεν· τὸ ὑπομείνοντας σῶσαι, τοῦ πέμποντος· τὸ δὲ μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς ἀθλεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ, τῆς τῶν Ἀποστόλων σπουδῆς καὶ ὑπομονῆς καὶ καρτερίας· διὸ καὶ ἔλεγεν, "ὁ δὲ ὑπομείνας "εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται·" ἐπειδὴ γὰρ εἰώθασι πολλοὶ, ἐν 5 μὲν τοῖς προοιμίοις εἶναι σφοδροὶ εἰς τὴν ἀρετὴν, μετὰ δὲ ταῦτα, ἐκλύεσθαι, διὰ τοῦτό φησιν, τὸ τέλος ἐπιζητῶν· τί γὰρ ὄφελος σπερμάτων, παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἀνθούντων, μικρὸν δὲ ὕστερον μαραινομένων; διὰ τοῦτο διαρκῆ[i] τὴν ὑπομονὴν ἀπαιτεῖ.

Τὸ "οὐ μὴ τελέσητε" καὶ τὰ ἑξῆς, τουτέστιν ἕως οὗ ὑμᾶς 10 καταλήψομαι· καὶ γὰρ ἤρκει εἰς παραμυθίαν, τὸ ἰδεῖν αὐτὸν μόνον.

23 Ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Ὠριγένους. Παρουσίαν λέγει οὐ τὴν ἐπιφανῆ καὶ ἐπίδοξον, τὴν καθόλου συντέλειαν, ἀλλὰ τὴν κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐπι- 15 φοίτησιν, δι' ἧς ὀπτανόμενος, τὴν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν παρέξει· εὐθαρσεῖς αὐτοὺς ποιῶν, διὰ τὸ διώκεσθαι, καὶ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ὡς ἐπηγγείλατο, ὅτι "ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ μου πρὸς "αὐτὸν, καὶ μονὴν παρ' αὐτῶν ποιησόμεθα."

Κυρίλλου. Τὸ δὲ δίδοταί, φησι, τισὶ λόγος, ὅτε συμφέρει 20 ἀπολογεῖσθαι, ἵνα διὰ τῆς ὁμολογίας ὠφελοῦνταί τινες, καὶ ἰσχυροποιηθῇ ἡ Ἐκκλησία.

Κλήμεντος. Φειδοῖ τῶν ἀδίκως φονευόντων ἐπιτάττει τοῖς ἁγίοις φεύγειν· διὸ ὁ μὴ φεύγων, ὡς ῥιψοκίνδυνος παρακούων τῆς κυριακῆς φωνῆς μεμπταῖος. 25

Θεοδώρου[k] Ἡρακλείας. Οὐ τὴν δευτέραν αὐτοῦ λέγει ἄφιξιν, ἀλλὰ τὴν κατὰ καιρὸν ἐσομένην δι' αὐτοῦ τοῖς ἁγίοις ψυχαγωγίαν.

Θεοδώρου Μονάχου. Τοῦτο εἶπε, πρὸς τὸ μὴ δάκνεσθαι αὐτοὺς λοιδορουμένους. 30

24 Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅτι ἕως ἂν ᾖ μαθητὴς καὶ δοῦλος, οὐκ ἔστι κατὰ τὴν τῆς τιμῆς φύσιν μείζων· μὴ γὰρ τὸ σπανίζον τίς

[i] διαρκεῖ Cod. [k] Cod. om. nom. Θεοδ.

λεγέτω νῦν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν πλειόνων δεχέσθω τὸν λόγον. καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ τὸν οἰκοδεσπότην ὕβρισαν, ἀλλ' ὅτι "Βεελζεβοὺλ ἐκά-"λεσαν·" εἰ ἐμέ, φησιν, οὕτως ἐλοιδόρησαν, καὶ ὑμᾶς γόητας καὶ πλάνους καλέσουσιν· ἀναμείνατε δὲ μικρὸν, καὶ σωτῆρας ὑμᾶς καὶ εὐεργέτας τῆς οἰκουμένης ἅπαντας προσαγορεύσουσιν. τοῦτο 5 γὰρ σημαίνει τὸ "οὐδέν ἐστι κεκαλυμμένον," καὶ τὰ ἑξῆς· σκοτίαν δὲ καὶ οὖς εἶπεν, οὐχ ὅτι σκότος ἦν, ἡνίκα ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὸ οὖς αὐτοῖς διελέγετο, ἀλλὰ πρὸς τὴν μετὰ ταῦτα παρρήσιαν ἐσομένην, ἀντιδιαστέλλων τὸν λόγον ταῦτα φησίν· ἐπειδὴ γὰρ μόνοις αὐτοῖς διελέγετο καὶ ἐν μικρᾷ γωνίᾳ, διὰ τοῦτο 10 εἶπεν "ἐν τῇ σκοτίᾳ καὶ εἰς τὸ οὖς."

Θεοδώρου Μονάχου. Ταύτης τῆς λοιδορίας οὐκ ἔστι μείζων· εἴγε ἄρχοντά με τῶν δαιμόνων εἶπον, ὃ οὐδὲν χεῖρον· Βεελζεβοὺλ δὲ "καταπίνοντα μυίας" οἱ περὶ Ἀκύλαν ἐξέδωκαν· ἢ "ἄρχοντες "νεκρῶν," ὡς ἐν ταῖς Βασιλείοις εὕρομεν. 15

Κυρίλλου. Διδάσκει ἀνεξικάκως πᾶν εἶδος φέρειν λοιδορίας, καὶ μὴ ὑπὲρ τὸν δεσπότην φρονεῖν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Καὶ ἡ ὑμετέρα ἀρετὴ, καὶ τῶν Ἰουδαίων, πᾶσι δῆλος γενήσεται.

Κυρίλλου. Ἐν καιρῷ κρίσεως πάντα φανεροῦνται· οὐ γὰρ 20 λοιδορίαις προσέχω, ἀλλὰ ταῖς καρδίαις.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ δὲ "ἐπὶ τῶν δωμάτων, καὶ ἐν τῷ "φωτὶ," δηλοῖ, τὸ χωρὶς ὑποστολῆς καὶ μετὰ ἐλευθερίας τῇ οἰκουμένῃ κηρύξαι πάσῃ· προστάσσει[l] δὲ "μὴ φοβεῖσθε τοὺς "ἀποκτείνοντας τὸ σῶμα" καὶ τὰ ἑξῆς· πείθων αὐτοὺς καὶ ἐν 25 τούτοις[m] καταφρονεῖν θανάτου· καὶ οὐδὲ ἁπλῶς θανάτου, ἀλλὰ καὶ βιαίου. διὰ τοῦ εἰπεῖν, "οὐχὶ δύο στρουθία," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦ περὶ προνοίας τοῦ Θεοῦ εἰσάγει λόγον· τί γὰρ ἐκείνων, φησὶν, εὐτελέστερον; ἀλλ' ὅμως, οὐδὲ ἐκεῖνα κρατηθήσονται, ἀγνοοῦντος τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ τοῦτο, φησὶν, ὅτι ἐνεργοῦντος αὐτοῦ πίπτουσιν 30 εἰς παγίδα· τοῦτο γὰρ ἀνάξιον Θεοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐδὲν αὐτὸν λανθάνει τῶν γινομένων. εἰ οὖν ἀγνοεῖ οὐδὲν τῶν συμβαινόντων, ὑμᾶς δὲ φιλεῖ, παντὸς πατρὸς γνησιώτερον, καὶ οὕτως φιλεῖ, ὡς καὶ

[l] προστάσαι Cod. [m] τούτων Cod.

τὰς τρίχας ἠριθμηκέναι, οὐ χρὴ λοιπὸν δεδοικέναι. τοῦτο δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὅτι τὰς τρίχας ὁ Θεὸς ἀριθμεῖ, ἀλλ' ἵνα τὴν ἀκριβῆ[n] γνῶσιν καὶ τὴν πολλὴν πρόνοιαν, τὴν περὶ αὐτοὺς, ἐνδείξηται· εἰ τοίνυν καὶ οἶδε πάντα τὰ γενόμενα, καὶ δύναται σώζειν ὑμᾶς καὶ βούλεται· "μὴ φοβεῖσθε," φησὶν, "πολλῶν στρουθίων διαφέρετε 5 "ὑμεῖς." ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἐκβάλλων τὸν φόβον καὶ τὴν ἀγωνίαν, τὴν κατασείουσαν αὐτῶν τὴν ψυχήν. ἀσσάριόν ἐστιν, ὀγκίας τὸ τέταρτον.

Ἄλλος. Τὸ αὐτό ἐστιν ἀσσάριον καὶ λεπτόν· νοεῖται δὲ ἑξακισχιλιοστὸν ταλάντου, ὅπερ γίνεται ἓν ἥμισυ νόμισμα. τοῦ 10 ταλάντου[o] ἑκατὸν εἰκοσιπέντε λίτρας σταθμίζοντος· οὐδὲν δὲ ἄπιστον, εἰ δύο στρουθία πωλεῖσθαι λέγει ὁ Κύριος, ἑνὸς ἡμίσεος νομίσματος· εὑρίσκονται γὰρ δὲ πολύτιμα, ὡς ψιττακὸς, ἢ μελαγκόρυφος, καὶ ἕτερά τινα.

32 **Πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν** 15 **ἀνθρώπων.**

Κυρίλλου. Ὁ ὁμολογῶν ὅτι Θεός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ταπεινώσας ἑαυτὸν, μέλλει σχεῖν τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦντα περὶ αὐτοῦ τῷ Πατρὶ, ὅτι γνήσιός ἐστι δοῦλος.

Ὠριγένους. Αὐτόθεν μὲν, εἰς μαρτύριον προτρέπει τὰ ῥήματα, 20 καὶ ἀποτρέπει ἀρνήσεως· ὅρα δὲ, εἰ μὴ τὸ πλεονέκτημα τοῦ ἐν αὐτῷ ὁμολογοῦντος, ἤδη ὄντως ἐν Χριστῷ δηλοῦται, ἐκ τοῦ, "κἀγὼ ἐν αὐτῷ" ὁμολογεῖν· τὸ δὲ κακὸν τοῦ ἀρνουμένου, ἐκ τοῦ μὴ συνῆφθαι τῇ ἀρνήσει τὸ "ἐν ἐμοὶ" ἢ τὸ "ἐν αὐτῷ."

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ εἶπε δὲ ὁμολογήσει ἐμὲ, ἀλλὰ "πᾶς 25 "οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ," δεικνὺς ὅτι οὐκ οἰκείᾳ δυνάμει, ἀλλὰ τῇ ἄνωθεν βοηθούμενος χάριτι ὁμολογεῖ ὁ ὁμολογῶν· περὶ δὲ τοῦ ἀρνουμένου, οὐκ εἶπεν ἐν ἐμοὶ, ἀλλ' ἐμέ· ἔρημος γὰρ γενόμενος τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς, οὕτως ἀρνεῖται· ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τὶς, τίνος οὖν ἕνεκεν ἐγκαλεῖται, εἰ ἐγκαταλειφθεὶς ἀρνεῖται; 30 ὅτι τὸ ἐγκαταλειφθῆναι, παρ' αὐτὸν γίνεται τὸ ἐγκαταλιμπανόμενον· διὰ τί δὲ οὐκ ἀρκεῖται ὁ Θεὸς τῇ κατὰ διάνοιαν πίστει, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ τοῦ στόματος ὁμολογίαν ἀπαιτεῖ; εἰς παρρη-

[n] ἀκριβεῖ Cod. [o] τάλαντος Cod.

σίαν ἡμᾶς ἀλείφων, καὶ εἰς πλείονα ἀγάπην καὶ διάθεσιν, καὶ ὑψηλοὺς ἐργαζόμενος.

Κυρίλλου. Πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ, καὶ φίλους τοῦ Σατανᾶ, οὐ δεῖ ἔχειν φιλίαν.

34 Οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. 5

Εὐσεβίου Καισαρείας. Τὴν τμητικὴν εἰς τὸ διαιρεῖν τοὺς ἀξίους τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῶν μὴ τοιούτων.

Ὠριγένους. Κατὰ μὲν τὸ αἰσθητὸν, μάχαιραν εἶπεν· οὐ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τῶν ἀνθρώπων.

Τοῦ θεολόγου. Μάχαιρά ἐστιν, ἡ διαιροῦσα τὸν πιστὸν καὶ 10 τὸν ἄπιστον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἵνα τὸ νενοσηκὸς ἀπὸ τοῦ ὑγιαίνοντος ἀποτέμνητον, καὶ τὸ στασιάζον ἀπὸ τοῦ εἰρηνεύοντος· οὕτω καὶ ἰατρὸς λοιπὸν διασώζει σῶμα, ὅτ' ἂν τὸ ἀνιάτως ἔχον ἐκτέμῃ· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ πύργου γέγονεν ἐκείνου· τὴν γὰρ κακὴν εἰρήνην 15 ἡ καλὴ διαφωνία ἔλυσεν, καὶ ἐποίησεν εἰρήνην· οὐ γὰρ πανταχοῦ ὁμόνοια καλόν.

37 Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

Κλήμεντος. Ὁ Λουκᾶς οὐ μόνον μὴ φιλεῖν τούτους, ἀλλὰ 20 καὶ μισεῖν λέγει καὶ γαμετάς· ὅ ἐστι, μὴ ἀπάγου, φησὶν, ἀλόγοις ὁρμαῖς, μηδὲ τοῖς σωματικοῖς ἔθεσιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τουτέστιν ἕως μὲν οὐ παραβλάπτουσιν εἰς τὴν εὐσέβειαν, ὅσιον πᾶσαν αὐτοῖς ἀποδιδόναι τιμήν. ὅταν δὲ πλέον τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἀπαιτοῦσιν, οὐ δεῖ πείθεσθαι· τὸ δὲ 25 αὐτὸ "πατὴρ πρὸς υἱὸν, καὶ μήτηρ πρὸς θυγατέρα." Τὸ δὲ, "ὅστις "οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς, σημαίνει ὥστε εἰς πόλεμον καὶ μάχην ἐκδιδόναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ σφαγὰς καὶ αἵματα, καὶ θάνατον βίαιον καὶ ἐπονείδιστον.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ὁ μὴ ἀποτασσόμενος τῇ παρούσῃ 30 ζωῇ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅπερ δὲ ὁ Λουκᾶς λέγει, ὅτι "εἴ τις "ἔρχεται πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν "μητέρα" καὶ τὰ ἑξῆς, οὕτω χρὴ νοεῖν· ὅτι οὐχ ἁπλῶς μισῆσαι

κελεύει, ἐπεὶ τοῦτο καὶ σφοδρα παράνομον, ἀλλ' ὅτε βούλεται πλέον ἐμοῦ τίς αὐτῶν φιλεῖσθαι, φησὶ, μίσησον αὐτὸν κατὰ τοῦτο· τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸν τὸν φιλούμενον καὶ τὸν φιλοῦντα ἀπόλλυσιν. ἵνα δὲ μὴ ἀγανακτῶσιν οἱ γονεῖς ταῦτα ἀκούοντες, ἐπήγαγεν· "ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν." τί γάρ, φησι, λέγεις 5 μοι τοὺς γεγεννηκότας, καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφὰς καὶ γυναῖκας; ψυχῆς οὐδὲν οἰκειότερον οὐδενί· ἀλλ' ὅμως ἐὰν μὴ καὶ ταύτην μισήσῃς, οὐ δύνασαί μου εἶναι μαθητής.

Τί ἐστιν "ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς; ὁ φιλῶν αὐτὴν, φησὶν, ἐν ἡδοναῖς καὶ ἀνέσεσιν, καὶ μὴ ἐκδιδοὺς εἰς ἀγῶνας 10 πνευματικοὺς, οὕτως ἀπολέσει αὐτὴν, τῆς αἰωνίου δόξης ἀποστερῶν· ὁ δὲ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, φησὶν, ἕνεκεν ἐμοῦ, τουτέστιν ἢ διὰ θανάτου, ἢ ἐν στενοχωρίᾳ καὶ θλίψει πολιτευόμενος, οὗτος εὑρήσει αὐτὴν εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Διὰ τοῦ εἰπεῖν "ὁ δεχόμενος ὑμᾶς," καὶ τὰ ἑξῆς, ἔδειξε 15 μισθὸν μέγαν ἀποκεῖσθαι τοῖς ξενοδοχοῦσιν εἰλικρινῶς· τὸ δὲ "εἰς "ὄνομα προφήτου" καὶ "δικαίου," ἵνα μὴ διὰ βιωτικὴν προστασίαν, μηδὲ ἄλλο τι τῶν ἐπικήρων δέξηται, ἀλλ' ἢ μόνον ὅτι προφήτης ἐστὶ καὶ δίκαιος· τὸ δὲ "μισθὸν δικαίου λήψεται," ἢ οἷον εἰκὸς τὸν δεξάμενον προφήτην ἢ δίκαιον, λαβεῖν, ἢ οἷον 20 ἐκεῖνος μέλλει λαμβάνειν. ἵνα δὲ μή τις πενίαν προβάληται, φησὶ, κἂν ποτήριον ψυχροῦν δῷς, ἔνθα οὐδέν ἐστι δαπανῆσαι, καὶ τούτου κεῖται μισθός.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Οὐ πρὸς τὰ διδόμενα, ἀλλὰ πρὸς τὰς διαθέσεις τῶν παρεχόντων, ὁρίζει τὰς ἀντιμισθίας ὁ Θεός. 25

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Ἵνα μή τις πενίαν προβάλληται, εἶπε τοῦτο, θέλων δοῦναι μισθὸν τοῖς ὑποδεχομένοις.

ΚΕΦ. Κ.

Περὶ τῶν ἀποσταλέντων παρὰ Ἰωάννου.

3 Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν. 30

Κυρίλλου. Οὐκ ἀγνοῶν εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐρωτᾷ, ἢ ὅτι ἤμελλεν εἰς ᾅδου κατελθεῖν, ὥς τινές φασιν· ᾔδει γὰρ τὸ πάθος αὐτοῦ, διὸ καὶ ἀμνὸν αὐτὸν ὠνόμασεν· ἀλλ' ἵνα ἔτι ζῶν

πείσῃ αὐτοὺς, καὶ μὴ μετὰ θάνατον αὐτοῦ προστεθῶσιν ἑτέρῳ διδασκάλῳ.

Ὠριγένους. Ἡ τοῦ Ἰωάννου ἐρώτησις, οὐκ αὐτοῦ μόνου ἦν χάριν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποσταλέντων. οἱ μὲν γὰρ ἀποσταλέντες ἔχρῃζον μαθεῖν, εἰ αὐτὸς ἦν ὁ ἐλθών· τοῦτο δὲ ὁ Ἰωάννης ἐγίνωσκε, 5 καὶ διδάσκων τοὺς ἰδίους μαθητὰς ἴσως οὐκ ἔπειθεν. ἐδόκουν δὲ ταπεινοφρονεῖν αὐτόν. περὶ δὲ τοῦ, εἰ αὐτὸς μέλλει ἔρχεσθαι, ἔχρῃζεν ὁ Ἰωάννης μαθεῖν· ἔρχεσθαι δὲ ἐν τοῖς κάτω, ἔνθα ηὐτρέπιστο πορεύεσθαι ὁ Ἰωάννης.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἠγνόει Ἰωάννης, ὥς τινες 10 φασὶν, ὅτι ὑπὲρ ἀνθρώπων ὁ Κύριος ἔμελλε τελευτᾷν, καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν, "σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος;" τουτέστιν εἰς τὸν ᾅδην. γινωσκέτωσαν οἱ τοιοῦτοι ὅτι οὐκ ἔχει λόγον τοῦτο· ὁ γὰρ Ἰωάννης, οὐδὲ τοῦτο ἠγνόει. εἰπὼν γὰρ ἀμνὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, τὸν σταυρὸν ἀνεκήρυξεν, καὶ πάλιν "ὅτι ἐν πνεύματι 15 "βαπτίσει ὑμᾶς," τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν προεφήτευσε· πῶς δὲ καὶ "μείζων προφήτου," ὡς αὐτὸς ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς ἀπεφήνατο, ὁ μηδὲ τὰ τῶν προφητῶν ἐπιστάμενος; ὅτι δὲ οἱ προφῆται τὸ πάθος ᾔδεσαν, παντί που δῆλόν ἐστιν. τίνος δὲ χάριν, εἰ τοῦτο ἦν, οὐκ ἔλεγεν· σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος; ἐπειδὴ τὰ 20 κατὰ τοὺς μαθητὰς Ἰωάννου ᾠκονομήθη καλῶς, καὶ βεβαιωθέντες ἐκ τῶν γενομένων σημείων, ἐνώπιον αὐτῶν ἀπῆλθον. λοιπὸν τὸν περιεστῶτα ὄχλον διορθούμενος· εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτοὺς σκανδαλισθῆναι. ὅτι ἄρα μὴ στασιάζων ὁ Ἰωάννης πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ταῦτα ἐδήλωσεν αὐτῷ διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὁ τοσαῦτα μαρτυ- 25 ρήσας αὐτῷ καὶ μεταπεισθεὶς ταῦτα νῦν λέγει, εἴτε οὗτος, εἴτε ἕτερος εἴη ὁ ἐρχόμενος. ἐπεὶ οὖν πολλὰ τοιαῦτα εἰκὸς ἦν ὑποπτεύειν τὸν ὄχλον, φησὶ περὶ Ἰωάννου· "τί ἐξήλθετε εἰς τὴν "ἔρημον θεάσασθαι;" καὶ τὰ ἑξῆς.

"Κάλαμον δὲ ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον" φησὶ, τὸν εὐκόλως 30 καὶ ῥᾳδίως περιφερόμενον, καὶ νῦν μὲν ταῦτα, νῦν δὲ ἐκεῖνα λέγοντα, καὶ ἐπὶ μηδενὸς ἑστῶτα. τὸ δὲ "μαλακοῖς ἱματίοις" δηλοῖ τοὺς ἐν τρυφῇ ζῶντας· ἀλλ᾽ ὁ Ἰωάννης, οὔτε πρώην ὑπῆρχε, φησὶν, ὥσπερ κάλαμος περιφερόμενος, ἢ ἐν τρυφῇ ζῶν, ἀλλ᾽ οὐδὲ μετὰ ταῦτα τοιοῦτος γέγονε. δείκνυσι γὰρ τοῦτο ἡ στολὴ καὶ 35

ἡ ἐρημία καὶ τὸ δεσμωτήριον· εἰ γὰρ ἠβούλετο μαλακὰ φορεῖν, ἢ τρυφᾷν, ἢ ὥσπερ κάλαμος περιφέρεσθαι, οὐκ ἂν τὴν ἔρημον ᾤκησεν, οὐκ ἂν τῷ δεσμωτηρίῳ συνεκλείετο. οὐ τοίνυν τοιοῦτός ἐστιν, ἀλλὰ προφήτης, καὶ περισσότερον προφήτου. διατί περισσότερον προφήτου; διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τοῦ παραγενομένου· "ἀπο- 5 "στελῶ γάρ," φησι, "τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου," τουτέστιν ἐγγύς σου. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν βασιλέων οἱ ἐγγὺς τοῦ ὀχήματος ἐλαύνοντες, οὗτοι τῶν ἄλλων εἰσὶ λαμπρότεροι, οὕτω δὴ καὶ ὁ Ἰωάννης ἐγγὺς αὐτῆς φανεὶς τῆς παρουσίας, δείκνυται καὶ ἐκ τούτου τὴν ὑπόσχεσιν ἔχων. 10

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἵνα μὴ νομίσωσι τινὲς ὅτι εὐμετάφορος ἦν Ἰωάννης, ὃν πρώην ἐκήρυξε Χριστὸν, νῦν ἀγνοῶν εἶπε τοῦτο.

Ὠριγένους. Πρότερον τὴν τῶν Ἰουδαίων μαρτυρίαν θεὶς ὁ Κύριος, τότε τὴν τῶν προφητῶν ἐφαρμόζει· μᾶλλον δὲ μετὰ τὴν 15 Ἰουδαϊκὴν μαρτυρίαν, τὸν βίον τὸν τοῦ ἀνδρός· τρίτον, τὴν θανάτου κρίσιν, τέταρτον, τὸν προφήτην· πανταχόθεν αὐτοὺς ἐπιστομίζων.

Ἰστέον ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ λόγος τοῦ Χρυσοστόμου ὅπου γέγραπται, "σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, εἰς τὸν ᾅδην δηλονότι, ἢ ἕτερον ἄγγελον "ἀποστέλλεις λυτρωτὴν τῶν ἐκεῖσε κατεχομένων;" 20

11 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Κυρίλλου. Ὅρκῳ πιστοῦται τὰ περὶ Ἰωάννου· τὸ δὲ "ἐγή- "γερται" εἶπε διὰ τὸ τῆς ἀξίας αὐτοῦ μέγα καὶ ἐπηρμένον, ὡς ἐπὶ βασιλέως περιφανοῦς, ἢ φυτοῦ εὐαυξοῦς[o]. ὅτι γὰρ καὶ τὸν 25 προφητευόμενον εἶδε, καὶ πᾶσιν ἐγνώρισε.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀντὶ τοῦ οὐκ ἔτεκε γυνὴ τούτου μείζων· εἰ δὲ καὶ ἐπαινεῖ τὸν Ἰωάννην, ἀλλ' ἑαυτὸν ὑφεξαίρει ὡς μείζονα αὐτοῦ. εἰ γὰρ καὶ ἀμφότεροι ἐκ γυναικὸς ἐτέχθησαν, ἀλλ' ὁ μὲν ψιλὸς, ὁ δὲ Θεὸς, καὶ οὐδὲ ὁμοίως αὐτῷ ἐτέχθη Ἰωάννῃ, ἀλλὰ 30 ξένον τινὰ καὶ παράδοξον ἐκ παρθένου τόκον ἔσχεν.

Τὸ δὲ "ὁ μικρότερος" ἑαυτὸν, φησὶ, τὸν μεταγενέστερον τὸ κατὰ σάρκα. οἰκονομικῶς δὲ μείζονα αὐτοῦ ὠνόμασεν ἑαυτὸν, ἐπείπερ πολλοὶ ὡς μέγαν τινὰ εἶχον τὸν Ἰωάννην.

[o] εὐαξοῦς Cod.

Τοῦ αὐτοῦ. Μικρότερον δὲ αὐτὸν λέγει κατὰ τὴν ἡλικίαν, κατὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν. καὶ γὰρ ἔλεγον αὐτὸν φάγον καὶ οἰνοπότην. τοῦτο δὲ εἶπεν, οὐχ ὅτι κατὰ σύγκρισιν τοῦ Ἰωάννου μείζων ἦν· ἄπαγε, καὶ γὰρ ἐκ περισσοῦ τούτου μείζων ἦν, ἀλλ' οἰκονομικῶς διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀσθένειαν συγκαταβαίνει τοῖς 5 ῥήμασι.

Ἰσιδώρου. Κυρίλλου. Θεοδώρου Ἡρακλείας. Δευτέρα γέννησις ἡ τῆς ἀναστάσεως, δι' ἧς ἀναγεννώμεθα, καὶ δι' Ἁγίου Πνεύματος τυγχάνομεν ἀθανασίας, οἱ μέλλοντες ἀπολαύειν τῶν ἀγαθῶν· καὶ ὁ πάνυ ἐλάχιστος ἐκεῖ, ὑπεραναβαίνει τὸν Ἰωάννην, 10 εἰ καὶ ἐκ μήτρας ἐτύγχανεν Ἁγίου Πνεύματος.

Κυρίλλου. Μείζονα λέγει Ἰωάννου τὸν πιστὸν, τὸν διὰ τοῦ λουτροῦ ἀναγεννηθέντα· ἣν κατάστασιν καλεῖ βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὡς τοῖς πιστοῖς διδομένης βασιλείας, ἧς οὔπω ἦν τυχὼν ὁ βαπτιστής. ὁ δὲ μόνον βαπτισθεὶς, εἰ καὶ μήπω ἔσχεν ἐνάρετον 15 βίον, ὑπὲρ τὸν Ἰωάννην ἐστίν. ὁ οὖν λόγος ἔπαινον ἔχει τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

12 Ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται.

Βασιλείαν δὲ οὐρανῶν καλεῖ, τὰ πνευματικά, ἡ εἰς Χριστὸν 20 πίστις διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία ἐστὶν, ἥτις ἤρξατο ἀπὸ τοῦ κηρύγματος Ἰωάννου τοῦ ὑποδεικνῦντος τὸν Χριστόν· αὕτη ἐστίν. οἱ δὲ βιαζόμενοι εἰσὶν οἱ τῇ εἰδωλολατρείᾳ ἀποταττόμενοι, καὶ τῷ παλαιῷ ἔθει.

Σευήρου. Τὸ δὲ "ἔχων ὦτα," ἀντὶ τοῦ ὁ ἔχων διάνοιαν 25 λογικὴν νοείτω τὰ τῆς διανοίας ὠσὶν ἀκούων.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Διὰ τοῦ εἰπεῖν "ἀπὸ τῶν ἡμερῶν," ὠθεῖ καὶ ἐπάγει λοιπὸν αὐτοὺς, καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν πίστιν ἑαυτοῦ· οὐδὲ γὰρ ἔστησαν οἱ προφῆται φησὶν, εἰ μὴ ἦλθον ἐγὼ, ὅτι γὰρ ἐγώ εἰμι, δῆλον ἐξ ὧν μέχρις Ἰωάννου τοὺς προφήτας γενέσθαι· 30 ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἁρπαζόντων τὴν πίστιν τὴν εἰς ἐμέ. τὸ δὲ "αὐτός ἐστιν Ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι" δηλοῖ, ἐπειδήπερ ἀμφότεροι τούτου ἕνεκεν, λέγω δὴ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, κήρυκες ἐγένοντο, διὰ τοῦτο παρίσωσεν

αὐτούς· καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ Ἰωάννης πρόδρομος γέγονε τῆς πρώτης αὐτοῦ παρουσίας, οὕτως ὁ Ἠλίας τῆς δευτέρας ἔσται. οὐκ εἶπε δὲ ἁπλῶς, ὅτι οὗτος ἐστιν Ἠλίας, ἀλλ' "εἰ θέλετε δέξασθαι·" τουτέστιν εἰ μετὰ εὐγνώμονος διανοίας προσέχετε τοῖς γινομένοις. 5

Εἰπὼν "τίνι δὲ ὁμοιώσω τὴν γενεὰν ταύτην," καὶ τὰ ἑξῆς, ἐδήλωσε διὰ τούτων ὅτι ἐναντίαν ἑκάτερος αὐτός τε καὶ Ἰωάννης ἦλθον ὁδόν· οἷον, εἰ τὴν νηστείαν καλὸν εἶναι νομίζωσιν Ἰουδαῖοι, ἔδει πείθεσθαι Ἰωάννῃ, καὶ ἀποδέχεσθαι αὐτὸν, καὶ πιστεύειν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις· εἰ δὲ φορτικὸν ἡ νηστεία καὶ ἐπαχθὲς, 10 *οὐκοῦν ἔδει πείθεσθαι τῷ Κυρίῳ, καὶ πιστεύειν αὐτῷ τὴν ἐναντίαν ἐλθόντι, ὡς ἐκεῖνοι ἔλεγον αὐτὸν, φάγον καὶ οἰνοπότην. ὅμως οὖν καὶ ὁ δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸν σκληρὸν καὶ φιλόπονον βίον μετήρχετο, νηστεύων μ̄ ἡμέρας, οὐκ ἔχων ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν. πρὸς τούτοις δὲ ὁ μὲν Ἰωάννης οὐδὲν πλέον* 15 *ἐπεδείξατο, πλὴν τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας· σημεῖον δὲ οὐδὲ ἓν ἐποίησεν· ὁ δὲ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν σημείων καὶ τῶν θαυμάτων μαρτυρίαν εἶχε.*

19 Καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ἩΡΑΚΛΕΙΑΣ. *Ἡ ὑφεστῶσα σοφία ἐκρίθη ὑπὸ* 20 *τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων, ἢ ὅτι τέκνα καλῶν τοὺς ὑβρίζοντας αὐτὸν, οὐκ ἐπαύσατο αὐτοῖς φιλοφρόνως λαλῶν.*

20 Τότε ἤρξατο ὀνειδίζειν τὰς πόλεις.

Διατί ὠνείδιζε "τὰς πόλεις ἐν αἷς ἐγένοντο αἱ πλεῖσται "δυνάμεις αὐτοῦ, ὅτι οὐ μετενόησαν;" ἵνα μάθωμεν, ὅτι οὐκ ἀπὸ 25 *φύσεως ἦσαν τοιοῦτοι πονηροὶ καὶ ἀπειθεῖς, ἀλλὰ ἀπὸ κακῆς προαιρέσεως. καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς Βηθσαϊδᾶς πέντε προῆλθον ἀπόστολοι, ὅτε Φίλιππος καὶ αἱ δύω ξυνωρίδες ἐκεῖναι τῶν κορυφαίων· καὶ τὰ Σόδομα δὲ αὐτοῖς προστίθησι, τὴν κατηγορίαν αὐτοῖς ἐπαύξων. διότι μεγίστη κακίας ἀπόδειξις, ὅταν μὴ τῶν τότε* 30 *ὄντων, ἀλλὰ καὶ τῶν πώποτε γεγονότων πονηρῶν, φαίνονται χείρους ὄντες. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα τὸν λόγον ἵστησιν, ἀλλὰ καὶ πλειόνως τὸν φόβον ἐπιτείνει, πανταχόθεν αὐτοὺς ἐπιστρέψαι βουλόμενος, ἀπό τε τοῦ ταλανίζειν καὶ φοβεῖν.*

Κυρίλλου. Ὥσπερ παίδων ὀρχουμένων, ἑτέρως δὲ θρηνούντων, οὐχ ἵσταται εἰς ἓν βούλημα· ἀμφότερα γὰρ μέμφονται τοῖς ἑταίροις, μὴ συμφωνοῦσιν αὐτοῖς· τοιοῦτον τί πεπόνθασιν Ἰουδαῖοι, οὔτε τὸ στυγνὸν τοῦ Ἰωάννου, οὔτε τὸ ἀνειμένον τοῦ Χριστοῦ ἀποδεξάμενοι, οὐδὲ δι' ἑνὸς τρόπου ὠφεληθέντες. ὁ μὲν γὰρ 5 Ἰωάννης δι' ἀσκητικοῦ βίου τὰ τῆς σαρκὸς ἐνέκρου, οὐ μὴν δι' ἀσκητικῶν πόνων βοηθούμενος. καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας, τύπος ἦν κατηφείας τοῖς ὀφείλουσιν ἐπὶ τοῦτο πενθεῖν· ὁ δὲ Κύριος βασιλείαν οὐρανῶν κηρύσσων, τὸ φαιδρὸν ἐν ἑαυτῷ ἐπεδείκνυτο, δι' οὗ νοῦ τοῖς πιστοῖς ὑπογράφει 10 τὴν ἐσομένην ζωὴν καὶ τὴν ἄπονον χαράν.

Ὠριγένους. Τουτέστιν εὐφροσύνης καὶ βασιλείας οὐρανῶν μαθήματα παραδεδώκαμεν, καὶ οὐ μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, καὶ πάλιν ἠπειλήσαμεν ὑμῖν τὰ σκυθρωπὰ καὶ τὴν κόλασιν, καὶ ἐπὶ ταῖς ἰδίαις ἁμαρτίαις οὐκ ἐμετανοήσατε. 15

23 Καὶ σὺ Καπερναοὺμ ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα.

Χρυσοστόμου. Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἐπειδὴ πολλὰ σημεῖα ἐποίησεν ὁ Χριστὸς ἐν Καπερναοὺμ, ἐδόκει ἕως οὐρανοῦ ὑψοῦσθαι, ἥτις διὰ τὴν ἀπιστίαν πτῶμα πεσοῦσα ἐξαίσιον, ἕως ᾅδου ἔφθασεν. εἰ δέ τις εἴποι καὶ διατί οὐ γέγονε τὰ σημεῖα ἐν 20 Σοδόμοις; ἐροῦμεν, ὅτι ἑκάστῳ καιρῷ, πρόσφορον ὁ Χριστὸς ᾠκονόμησεν· ὅτε ἔδει, ἐσαρκώθη ὁ Λόγος, καὶ ἐποίησε τὰ σημεῖα, πλὴν ἑκάστῃ γενεᾷ κατὰ ἀναλογίαν δίδωσι τὰς εὐθύνας.

25 Ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Σοφοὺς ὧδε, τοὺς Ἰουδαίους καλεῖ, 25 ἢ ὅτι ἐμπιστευθέντες ἦσαν τὰ τοῦ θεοῦ λόγια, ἢ ὅτι κακοῦργοι ἦσαν, καὶ σοφοὶ κακοποιῆσαι. νηπίους δὲ τοὺς Ἀποστόλους λέγει· ἢ σοφοὺς μὲν τοὺς γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους, οὐ τὴν ὄντως σοφίαν ἔχοντας, ἀλλὰ τὴν δοκοῦσαν ἀπὸ δεινότητος λόγων.

Ὠριγένους. Ἐκ σοφῶν κρύπτεται, τῶν τὴν δευτέραν σοφίαν 30 ἐχόντων· "ναὶ ὁ πατήρ·" ἀντὶ τοῦ καλῶς ὁ πατήρ.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Θεοδώρου Μονάχου. Σοφοὺς μεγίστους Ἰουδαίους, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅτι σοφοὶ ἦσαν τοῦ κακοποιῆσαι, νηπίους δὲ τοὺς Ἀποστόλους.

Τὸ "ἐξομολογοῦμαί σοι" ἐνταῦθα, ἀντὶ τοῦ εὐχαριστῶ σοι τέθεικεν. τίνος ἕνεκεν; διότι φησὶν, ἃ σοφοὶ οὐκ ἔγνωσαν, ταῦτα ἔγνωσαν νήπιοι. νηπίους δὲ, τοὺς Ἀποστόλους καλεῖ· τὸ δὲ "ἐγέ-" νετο εὐδοκία," ὅτι ἤρεσέ σοι.

27 Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρός μου. 5

Πάντων ἐστὶ δεσπότης, μεμπταῖοι οἱ μὴ ὑπακούσαντες καὶ ἐπεγνωκότες τὸν πάντων Κύριον.

Θεοδώρου Μονάχου. Πάντων εἶπεν, ἵνα μὴ δύο Θεοὺς ἀγεννήτους νοήσῃς.

Μηδὲν ἀνθρώπινον ὑποπτεύσωμεν· ἵνα γὰρ μὴ δύο Θεοὺς ἀγεν- 10 νήτους νομίσωμεν, ταύτην τὴν λέξιν τέθεικεν· ἐπεὶ ὅτι ὁ μὲν ἐγεννήθη, καὶ πάντων δεσπότης ἐστὶ, πολλαχόθεν δῆλον, καὶ ἐξ ὧν ἐπάγει, ὅτι "οὐδεὶς γινώσκει τὸν Υἱὸν," καὶ τὰ ἑξῆς· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτον ἐστίν. ὅτι οὐ μόνον πάντων εἰμὶ δεσπότης, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτου μεῖζον ἔχω, τὸ εἰδέναι τὸν Πατέρα, καὶ τῆς αὐτοῦ 15 οὐσίας εἶναι. καὶ οὐχ ᾧ ἂν ἐπιτάττομαι, οὐδὲ ᾧ ἂν κελεύομαι, ἀλλ' ᾧ ἐὰν βούλομαι, ὡς Υἱὸς ἀποκαλύπτω.

28 Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Κοπιῶντας λέγει τοὺς τὸ ἄχθος τῶν ἁμαρτημάτων ἔχοντας ἐν τῇ ψυχῇ· ζυγὸν δὲ, τὸν ἐνάρετον 20 λέγει βίον, δι' οὗ τίς μιμεῖται Χριστὸν, ἐν πραότητι καὶ ταπεινοφροσύνῃ.

Χρυσοστόμου. Πάντας παρακαλεῖ Χριστὸς ὁ Κύριος, καὶ οὐ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα, ἀλλὰ πάντας τοὺς ἐν φροντίσει, τοὺς ἐν λύπαις, τοὺς ἐν ἁμαρτίαις. οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ κοπιῶντες καὶ 25 πεφορτισμένοι, οὐχ ἵνα, φησὶν, ἀπαιτήσω εὐθύνας, ἀλλ' ἵνα λύσω τὰ ἁμαρτήματα. καὶ οὐκ εἶπεν, ἵνα σώσω μόνον, ἀλλὰ καὶ ὃ πολλῷ πλεῖον ἦν, ἵνα ἐν ἀδείᾳ καταστήσω πάσῃ, καὶ μὴ φοβηθῆτε, φησὶ, ζυγὸν ἀκούοντες· χρηστὸς γάρ ἐστιν· μηδὲ δείσητε, ἐπειδὴ φορτίον εἶπεν· ἐλαφρὸν γάρ ἐστι. κἂν γὰρ εἶπεν ἔμπροσθεν, 30 "ὅτι στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς," πρὸς τοὺς ῥαθύμους καὶ ἀναπεπτωκότας εἶπεν. ἐπειδὴ ἐὰν κατορθώσῃ τις τὰ εἰρημένα, ἐλαφρόν ἐστι τὸ φορτίον. κατορθοῖ δὲ ἐὰν ταπεινὸς γένηται, καὶ πρᾶος, καὶ ἐπιεικής· αὕτη ἐστὶ μήτηρ φιλοσοφίας.

ʼΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Κόπος[p] καὶ μέγιστον φορτίον ἡ ἁμαρτία, ὅτι καὶ παρὰ φύσιν ἐλαφρὸς ὁ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγὼν, μεγίστην ἔχων ἀντίληψιν.

ΚΕΦ. ΚΑ.

Περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος τὴν χεῖρα. 5

1 Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἐπορεύθη ὁ Ἰησοῦς τοῖς σάββασιν διὰ τῶν σπορίμων.

ʼΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Εἰδὼς ὁ δεσπότης Χριστὸς ὡς προγνώστης, τὸ τί ἔμελλον ποιεῖν οἱ μαθηταὶ, τούτου χάριν ἤγαγεν αὐτοὺς διὰ τῶν σπορίμων, καὶ ἐπειδὴ ἐβούλετο λυθῆναι τὸ σάββατον, δι' 10 αἰτίας τοῦτο ποιεῖ. καὶ οὐδέποτε χωρὶς αἰτίας αὐτὸ λύει, ἀλλὰ διδοὺς προφάσεις εὐλόγους, ἵνα καὶ τὸν νόμον ἀναπαύσῃ, καὶ τοὺς Ἰουδαίους μὴ πλήξῃ, εἴγε συνιέναι ἤθελον· ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα κατασκευάζει, τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην προβαλλόμενος τὴν πεῖναν. χρὴ δὲ θαυμάζειν καὶ τῶν μαθητῶν τὴν ὑπομονὴν, μηδένα 15 τῶν σωματικῶν ποιουμένους λόγον, ἀλλὰ πάρεργον τιθεμένους τὴν τῆς σαρκὸς τράπεζαν, καὶ λιμῷ μαχομένους διηνεκεῖ, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφισταμένους. εἰ μὴ γὰρ ἠνάγκαζεν αὐτοὺς σφόδρα τὸ πεινᾷν, οὐδὲ τοῦτο ἐποίουν· διατί; ὅτε μὲν ἔτιλλον τοὺς στάχυας οἱ Ἀπόστολοι, οὐ πάνυ σφοδρῶς οἱ Φαρισαῖοι ἐπαρωξύνθησαν· 20 καίτοι μᾶλλον πρὸς τὴν γνώμην αὐτῶν τὴν σκληρὰν ἀκόλουθον ἦν· ὅτε δὲ τὴν χεῖρα τὴν ξηρὰν ἰάσατο, τότε οὕτως ἐξεθηριώθησαν, ὥστε καὶ ἐπὶ σφαγῆς αὐτοὺς βουλεύεσθαι καὶ ἀναιρέσεως· ἐπειδὴ ἐκεῖ μὲν οὐδὲν γέγονε μέγα καὶ γενναῖον, καὶ διὰ τοῦτο σφοδρῶς ἐταράχθησαν· ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ εἶδον τινὰς διὰ τὸ θαῦμα σωζο- 25 μένους, διὰ τοῦτο ἀγριαίνονται καὶ ταράττονται. παράγει δὲ τὸν Δαβὶδ εἰς τὸ μέσον, ἐπειδὴ πολλὴ τοῦ προφήτου ἦν ἡ δόξα.

6 Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι τοῦ ἱεροῦ μείζων ἐστὶν ὧδε.

ʼΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Εἰ ὑπὲρ τὴν ἐντολὴν ἐδείκνυτο τὸ ἱερὸν, ἆρα ὑπὲρ τὸν νόμον ἦν ὁ Χριστός. 30

7 Ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Θυσιῶν μέν, φησιν, οὐ προσδέομαι, δέχομαι δὲ ταύτας τῇ τῆς ὑμετέρας ἀσθενείας γνώμῃ συγκαταβαίνων, ἀπαι-

[p] Τόπος Cod.

τῶν δὲ τὰ δύο ταῦτα, τήν τε πρὸς ἐμὲ εὔνοιαν, καὶ τὴν εἰς τὸν πέλας φιλανθρωπίαν. ταῦτα γὰρ νομοθετῶν, πρῶτα τέθεικα· " ἀγα- " πήσεις Κύριον *τὸν* Θεόν *σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν."*

10 Εἰ *ἔξεστι τοῖς σάββασι θεραπεύειν ;*

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου. *Ὅτι παντὸς ἔργου χειροκμήτου ἐν* 5 *σαββάτῳ κεκωλυμένου, αὐτοὶ ξυλοκοποῦσι, καὶ πῦρ ἅπτουσι, καὶ τὰς θυσίας κρεωνομοῦσιν. ἅπερ ὡς μὲν ἔργα κοινὰ πληροῦν ἐν σαββάτῳ οὐκ ἐπιτρέπονται, ὡς δὲ θυσίας ἐπιτελεῖν οὐ κωλύονται, τοῦτο τοῦ νόμου κελεύοντος· καὶ συμβαίνει βεβηλοῦσθαι μὲν τὸ σάββατον τῇ ἐργασίᾳ, ἀναιτίους δὲ εἶναι τοὺς ἱερεῖς τῇ διαφορᾷ* 10 *τῆς ἐργασίας.*

Ὠριγένους. Εἰ Κύριος *ἐστὶ τοῦ σαββάτου ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἑαυτὸν λέγων καὶ βασιλεὺς, ἔξεστι τῷ βασιλεῖ, ποτὲ μὲν περὶ σαββάτου νομοθετεῖν, ποτὲ δὲ καὶ παύειν τὸ σάββατον μετὰ τῶν θυσιῶν καὶ ὁλοκαυτωμάτων, καὶ τῆς λοιπῆς λειτουργίας* 15 *τοῦ ἱεροῦ, καινὴν διαθήκην νομοθετῶν. διὰ τοῦ παραδείγματος τούτου συλλογιζόμενος αὐτοὺς, ὅπως μὴ ἔχωσι πρόφασιν ἀναισχυντίας, εἰς τὸ πάλιν ἐγκαλεῖν αὐτῶν διὰ τὴν θεραπείαν· καὶ τότε εἰπὼν τῷ ἀνθρώπῳ " ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου," καὶ ἐξέτεινε, καὶ ἀπεκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη·" ἐκεῖνοι δὲ* 20 *οὐδὲ ἀδικηθέντες ἐξέρχονται, καὶ βουλεύονται ἵνα ἀνέλωσιν αὐτόν· τοσοῦτον ἡ βασκανία κακόν· ὁ δὲ ἥμερος καὶ πρᾶος ἀνεχώρησε ταῦτα μαθών. ἠκολούθησαν δὲ αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, διατί; θαυμάζοντες αὐτὸν, ἐκεῖνοι δὲ τῆς πονηρᾶς οὐκ ἀφίσταντο γνώμης.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Διατί δὲ ἐπηρώτησεν αὐτὸν, εἰ ἔξεστι* 25 *τοῖς σάββασι θεραπεύειν; ἐπειδὴ μιαροὶ ὄντες, καὶ ἰδόντες ὅτι ἥξει πάντως ἐπὶ τὴν ἰατρείαν, τῇ ἐρωτήσει προκαταλαβεῖν αὐτὸν ἔσπευδον· προσδοκῶντες ἐν τούτῳ κωλύειν· εἰ δὲ μή γε, ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτόν. ὁ δὲ φιλάνθρωπος, τὴν οἰκείαν ἡμερότητα ἐπιδεικνὺς, καὶ τὴν ἐκείνων φανεροποιῶν ἀπανθρωπίαν, ἵστησι τὸν* 30 *ἄνθρωπον εἰς μέσον. τίνος δὲ ἕνεκεν; ὅπως εἰς συμπάθειαν αὐτοὺς προσκαλέσηται· ὡς δὲ οὐδὲ οὕτως ἐπεκάμφθησαν, τότε ἐλυπήθη, φησὶν, καὶ ὠργίσθη αὐτοῖς διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν, καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· " τίς ἔστιν ἐξ ὑμῶν," καὶ τὰ ἑξῆς.*

Σευήρου. Τὸ τῶν Ἰουδαίων θεομάχον καὶ φιλαίτιον καὶ φιλόψογον ἔθνος, τὸ ἐνεργὸν μὲν εἰς κακίαν, ἀργὸν δὲ πρὸς ἀρετὴν, ᾐτιᾶτο τὸν εὐεργέτην Χριστὸν ἐν σαββάτῳ, ψυχὰς καμνούσας ἀσθενείᾳ σωμάτων ἐλευθεροῦντα τῶν ἀλγεινῶν· ᾔδει γὰρ αὐτὸς, ὁ ὢν Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ δοὺς αὐτοῖς τὸν νόμον, ὡς 5 τὰ πρὸς σωτηρίαν ψυχῶν ἐνεργεῖν τὸ σάββατον οὐκ ἐκώλυσεν· εἶπε γὰρ ἐν αὐτῷ μὴ ποιεῖν ἔργα πλὴν ὅσα ποιηθήσεται πάσῃ ψυχῇ· διὸ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν, τῷ ξηρὰν ἔχοντι τὴν χεῖρα μόνον ταύτην ἐκτείνειν ἐκέλευεν, καὶ ἐξετείνετο, καὶ τοὺς ἀγνώμονας ὁρῶντας ἐπαίδευεν, ὡς ξηρὰς τὰς τῆς ἀγαθοεργίας ἔχοντας 10 χεῖρας, τὸ σάββατον ἀτιμάζουσιν.

Ἀπολιναρίου. Καὶ σὺ ἄνθρωπε, ἐὰν ἔχῃς χεῖρα ξηρὰν, ἀκούσας παρὰ τοῦ Σωτῆρος, "ἔκτεινον τὴν χεῖρα σου" ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, ἐνεργοῦντος τοῦ Ἰησοῦ, ἀποκατασταθήσεται ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη. 15

18 Ἰδοὺ, ὁ παῖς μου, ὃν ᾑρέτισα.

Διὰ μὲν τοῦ "ᾑρέτισα," τὴν ὁμογνωμοσύνην τὴν πρὸς τὸν πατέρα δηλῶν· διὰ δὲ τοῦ "κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ," τὴν κλῆσιν τῶν ἐθνῶν σημαίνων. διὰ δὲ τοῦ "οὐκ ἐρίσει οὐδὲ κραυγάσει," τὴν πραότητα αὐτοῦ ἐμφαίνων· διὰ δὲ τοῦ "κάλαμον" καὶ τὰ ἑξῆς, 20 τὴν αὐτοῦ ἰσχὺν καὶ τῶν Ἰουδαίων τὸ ἀσθενὲς ὑπογράφων· καὶ γὰρ ἠδύνατο ῥᾴδιον αὐτοὺς ὥσπερ κάλαμον διακλάσαι. διὰ δὲ τοῦ "λίνον τυφόμενον," τὸν Θεοῦ μὲν αὐτῶν τὸν ἀναπτόμενον παρίστησι, καὶ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἱκανὴν οὖσαν καταλῦσαι καὶ κατασβέσαι τοῦτον μετ' εὐκολίας ἁπάσης· ὅθεν καὶ ἐν τούτῳ ἡ 25 πολλὴ αὐτοῦ ἐπιείκεια ἐπιδείκνυται. τὸ δὲ "ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς "νῖκος τὴν κρίσιν αὐτοῦ," σημαίνει, ὅτι ὅτ' ἂν τις παρ' ἑαυτοῦ πάντα πληρώσῃ, καὶ νικήσει τὰ παρ' αὐτοῦ δικαιώμενα, τότε καὶ τὴν ἐκδίκησιν ἐπάξει, καὶ ἐκδίκησιν τελείαν· τότε γὰρ τὰ δεινὰ καταλήψεται αὐτούς· ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ στήσονται τὰ τῆς 30 οἰκονομίας, ἐν τῷ κολασθῆναι τοὺς ἀπιστήσαντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκουμένην ἐπισπάσηται· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "ἐπὶ τῷ ὀνόματι "αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιοῦσιν," καὶ ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ τοῦτο κατὰ γνώμην ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, ἐν τῷ προοιμίῳ ὁ προφήτης καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἔμπροσθεν εὐεγγυήσατο εἰπὼν, "ὁ ἀγαπητὸς, εἰς ὃν 35

"εὐδόκησεν ἡ ψυχή μου·" ὁ γὰρ ἀγάπητος εὔδηλον ὅτι κατὰ γνώμην τοῦ φιλουμένου ταῦτα ἐποίει.

Ὠριγένους. "Κάλαμός" ἐστι "συντετριμμένος," ψυχὴ ἐν ἁμαρτίαις συντετριμμένη· "λίνος" ἐστὶ "τυφόμενος," οἱ κατεπαιρόμενοι τῇ ἀληθείᾳ. 5

Τοῦ αὐτοῦ. "Κάλαμον" λέγει, τὸν διὰ προστάγματος Πιλάτου γράψαντα ἐν ἐμπαιγμῷ, τὸ "οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν "Ἰουδαίων," ὃν καὶ ἀορασία ὡς εὐκόλως δυνάμενον κατεάξαι, οὐ συνέτριψεν, ἀλλ' ἠνέσχετο πάσχειν καὶ φέρειν τὴν ἐπιγράφην. "λίνον" δέ φησι, "τυφόμενον" τὸν τῶν κατεπαιρομένων βασιλέων 10 τύφον· λέγει δὲ Πιλάτου καὶ Ἡρώδου πεφυσιωμένων ἐπί τε τῇ ἀρχῇ καὶ τῇ φαντασίᾳ, καὶ ἀνεχομένων παρίστασθαι ὡς κριτὸν τὸν κριτὴν τῶν κριτῶν· ὃν καὶ οὐκ ἔσβεσε τέως ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, διὰ τοῦ οἰκείου πάθους τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν πραγματευόμενος. 15

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Τὸ πρᾶον ὁ Πατὴρ διὰ τούτων ἐξαγγέλλει· "κάλαμον" δὲ, ἐπειδὴ ἀσθενεῖς ἦσαν ὡς κάλαμος συντετριμμένος, καὶ ὡς λίνος καπνιζόμενος ἐγγὺς ὢν τοῦ σβεσθῆναι· οὐκ ἀντέλεγεν αὐτοῖς ἐπὶ πολὺ, ἀλλ' ὑπεχώρει· ἵνα μὴ ὁλοτελῶς ἀπόλωνται, διὰ τὴν ἄγαν ἀσθένειαν· τὸ δὲ "ἕως ἂν 20 "ἐκβάλῃ," ἠνέσχετο αὐτῶν, ἕως πληρώσει τὸν τῆς οἰκονομίας σκοπόν· τοῦτο γάρ ἐστιν εἰς τέλος ἐκβαλεῖν τὴν κρίσιν, μεθ' ἣν τὰ ἔθνη ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν.

ΚΕΦ. ΚΒ.

Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου τυφλοῦ καὶ κωφοῦ. 25

22 Τότε προσηνέχθη αὐτῷ δαιμονιζόμενος τυφλὸς καὶ κωφός.

Ἡ μὲν τοῦ δαίμονος τούτου πονηρία ἑκάτεραν τὴν εἴσοδον τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἀπέφραξεν, δι' ἧς ἤμελλε πιστεύειν, θεωρίαν τὲ καὶ ἀκοὴν, ἀλλ' ὅμως ἑκατέραν ὁ Χριστὸς ἀνέωξεν. 30

Διατί δὲ καὶ ἄλλοτε κατηγορησάντων τῷ Χριστῷ, ὅτι ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, τότε μὲν οὐκ ἐπέτρεψεν διδοὺς αὐτοῖς χώραν, ἀπό τε τῶν σημείων γνῶναι αὐτοῦ τὴν

δύναμιν, ἀπό τε τῆς διδασκαλίας μαθεῖν αὐτοῦ τὴν μεγαλοσύνην, νῦν δὲ ἐπιτιμᾷ; πρῶτον μὲν τὴν αὐτοῦ θεότητα ἐνδεικνύμενος, τὸ τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν εἰς μέσον ἄγειν· δεύτερον δὲ, ἐκ τοῦ εὐκόλως τοὺς δαίμονας ἐκβάλλειν· ὅμως δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιτίμησιν μετὰ τῆς αὐτῷ προσηκούσης ἐπιεικείας ποιεῖται· παιδεύων ἡμᾶς 5 πράους εἶναι τοῖς ἐχθροῖς, κἂν τοιαῦτα λέγουσιν, ἃ μήτε αὐτοῖς συγγινωσκῶμεν ἡμεῖς, μήτε τὸν τυχόντα ἔχει λόγον. διαλέγεται γὰρ αὐτοῖς, οὐκ ἀπὸ τῶν γραφῶν· οὐδὲ γὰρ προσεῖχον, ἀλλὰ καὶ παρερμηνεύειν ἤμελλεν· ἀλλὰ ἀπὸ τῶν κοινῇ συμβαινόντων· "πᾶσα γάρ," φησι, "βασιλεία μερισθεῖσα," καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ 10 γὰρ οὕτως οἱ ἔξωθεν πόλεμοι, ὡς οἱ ἐμφύλιοι, διαφθείρουσι· βασιλείας δὲ μέμνηται, διὰ τὸ μηδὲν αὐτῆς δυνατώτερον ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι, ἀλλ' ὅμως ἀπόλλυται καὶ αὐτὴ στασιάζουσα. οὐκ εἶπε δὲ, εἰ ὁ Σατανᾶς τοὺς δαίμονας ἐκβάλλει, ἀλλὰ "τὸν Σατανᾶν" δεικνὺς πολλὴν αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαν οὖσαν· "ἐφ' 15 "ἑαυτὸν ἐμερίσθη" φησίν· εἰ δὲ ἐμερίσθη, ἀσθενέστερος γέγονε καὶ ἀπόλωλεν· εἰ δὲ ἀπόλωλεν, πῶς δύναται ἕτερον ἐκβάλλειν· "εἰ γὰρ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια" καὶ τὰ ἑξῆς· διὰ τοὺς Ἀποστόλους λέγει· τὸ δὲ "αὐτοὶ κριταὶ ὑμῶν ἔσονται," δηλοῖ, ὅτι ὅτ' ἂν ἐξ ὑμῶν ὄντες οἱ Ἀπόστολοι, ἐκεῖνοι μὲν πείθον- 20 ται καὶ ὑπακούουσιν, ὑμεῖς δὲ ἀνθίστασθε· εὔδηλον ὅτι κατακρίνουσιν ὑμᾶς.

Εἰπὼν δὲ "ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία[p] τοῦ Θεοῦ." περὶ τῆς ἑαυτοῦ πρωτῆς παρουσίας λέγει, δεικνὺς αὐτοῖς ὅτι ὤφελον σκιρτᾷν καὶ χαίρειν ὅτι τὰ μεγάλα καὶ ἀπόρρητα ἐκεῖνα 25 παραγέγονεν ἀγαθὰ, τὰ πάλαι παρὰ τῶν προφητῶν ᾀδόμενα· αὐτοὶ δὲ τοὐναντίον ἐποίουν· οὐ μόνον δεχόμενοι αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ διαβάλλοντες, καὶ συντιθέντες οὐκ οὔσας αἰτίας· ὅτι "ἐγὼ μέν, "φησιν, ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια," ὅπερ ἐστὶ μεγίστης δυνάμεως ἔργον, καὶ οὐ τῆς τυχούσης χάριτος· ὑμεῖς 30 δὲ δι' ὧν φθέγγεσθε, τῇ ὑμετέρᾳ σωτηρίᾳ πολεμεῖτε. ὅπερ δὲ εἶπεν, "ὅτι πῶς δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν" καὶ τὰ ἑξῆς· οὕτως χρὴ νοεῖν· ὅτι οὐ μόνον ὁ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν οὐκ

[p] τὴν βασιλείαν Cod.

ἐκβάλλει, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλῳ τινὶ δυνατὸν ἐκβάλλειν, ἐὰν μὴ πρότερον ἐκείνου περιγένηται· τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω, φησὶ, συμμάχῳ χρήσασθαι τῷ διαβόλῳ, ὅτι καὶ πολεμῶ αὐτῷ καὶ δεσμῶ αὐτόν. καὶ τούτου τεκμήριον, τὸ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι με. τουτέστι τοὺς δαίμονας ἀπελαύνειν με, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν τῆς 5 πλάνης ἐλευθερῶσαι με, καὶ τὰς μαγγανείας αὐτοῦ καταλῦσαί με, καὶ πάντα ἄχρηστα ποιῆσαί με τὰ ἐκείνου. "ἰσχυρὸν" δὲ αὐτὸν καλεῖ· οὐκ ἐπειδὴ τῇ φύσει τοιοῦτός ἐστι, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὴν ἔμπροσθεν σημαίνων τυραννίδα, τὴν ἐκ τῆς ῥαθυμίας τῆς ἡμετέρας γεγενημένην. 10

Ὠριγένους. Ἰσχυρός ἐστιν ἡ ἁμαρτία· οἶκος δὲ τούτου, τὸ σῶμα, ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος.

Τοῦ αὐτοῦ· Ἡ οἰκία τοῦ ἰσχυροῦ, ὁ περίγειος τόπος· ἰσχυρὸς δὲ ὁ διάβολος· σκεύη δὲ τοῦ ἰσχυροῦ, οἱ ὑπαγόμενοι τοῖς θελήμασιν αὐτοῦ. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐὰν μὴ περάσῃ καὶ δήσῃ, φησὶν, τὸν εὐσεβῆ καὶ ἰσχυρὸν λογισμὸν τοῦ νοὸς, ἡ ἀντικειμένη τοῦ ἰσχυροῦ, λέγω δὴ τοῦ διαβόλου ἡ δύναμις, οὐ δύναται τὰς τῆς ψυχῆς ἀρετὰς λυμήνασθαι· καὶ τὴν οἰκείαν αὐτῆς σύζυγον, λέγω δὴ τὸ σῶμα, σὺν αὐτῇ ἐξαφανίσαι. 20

Τοῦ Χρυσοστόμου. Περὶ τοῦ διαβόλου καὶ ἐνταῦθα λέγει καὶ τῶν δαιμόνων· ὅτι ἐγὼ μέν, φησι, βούλομαι τῷ Θεῷ προσάγειν, καὶ ἀρετὴν καὶ βασιλείαν καταγγέλλειν· ὁ δὲ διάβολος καὶ οἱ δαίμονες τὰ ἐναντία τούτοις. πῶς οὖν ὁ μὴ μετ' ἐμοῦ ὢν, ἐμοὶ συμπράττειν ἔμελλεν; οὐ μόνον δὲ οὐ συμπράττειν, ἀλλὰ 25 καὶ σκορπίζειν ἐπιθυμεῖ τὰ ἐμά. ταῦτα δὲ λέγει, ἵνα δείξῃ πολλὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν διάβολον τὴν ἔχθραν, καὶ ἄφατον οὖσαν.

Τί ἐστιν "ὅτι πᾶσα ἁμαρτία" καὶ τὰ ἑξῆς; ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· πολλὰ, φησὶ, κατ' ἐμοῦ εἰρήκατε, ὅτι πλάνος εἰμὶ καὶ ἀντίθεος· ταῦτα οὖν ἀφίημι ὑμῖν, καὶ οὐκ ἀπαιτῶ δίκας ὑμᾶς· 30 ἔστω γὰρ ἐμοὶ πταίετε[q] διὰ τὴν σάρκα ἣν περίκειμαι. διατί εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἁμαρτάνετε; μὴ γὰρ καὶ περὶ αὐτοῦ ἔχετε εἰπεῖν, ὅτι ἀγνοοῦμεν αὐτό· διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα κολασθήσεσθε

[q] πτέετε Cod.

καὶ ἐκεῖ· ὅσα μὲν οὖν ἐβλαφημήσατε κατ' ἐμοῦ, φησι, πρὸ τοῦ σταυροῦ, ἀφίημι ὑμῖν, καὶ αὐτὸ δὲ τοῦ σταυροῦ τὸ τόλμημα· ὑπὲρ δὲ τῆς ἀπιστίας κατακριθήσετε μόνον· "ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ "τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου," καὶ τὰ ἑξῆς· εἰ γὰρ καὶ ἐμὲ λέγετε ἀγνοεῖν, οὐ δήπου κακεῖνο ἀγνοεῖτε, ὅτι τὸ δαίμονας ἐκ- 5 βάλλειν, καὶ ἰάσεις ἐπιτελεῖν, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔργόν ἐστι· ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ὅτι ἡ ἀξία μετάνοια πάντα συγχωρεῖ τὰ εἰς ἐμὲ ἁμαρτήματα, καὶ τὰ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· εἰ δὲ οὐ μετανοήσατε περὶ μὲν ὧν εἰς ἐμὲ ἐπράξατε πρὸ τοῦ σταυροῦ, ὧδε μὲν οὐκ ἀπολαμβάνετε, μόνον δὲ ἐκεῖ. περὶ δὲ ὧν εἰς τὸ 10 Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἁμαρτάνετε· ἐὰν μὴ μετανοήσετε, καὶ ὧδε κολασθήσεσθε καὶ ἐκεῖ. α̅. καὶ γὰρ οἱ μὲν, τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐνταῦθα κολάζονται καὶ ἐκεῖ, ὡς οἱ Σοδομῖται· καὶ ὡς οὗτοι αὐτοί· καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἔδοσαν δίκην, ἡνίκα ἔπαθον τὰ ἀνήκεστα ἐκεῖνα τῆς πόλεως αὐτῶν ἁλούσης, καὶ ἐκεῖ χαλεπωτάτην ὑπομένουσιν. 15 β̅. οἱ δὲ ἐκεῖ μόνον, ὡς ὁ πλούσιος ἀποτηγανιζόμενος, καὶ οὐδὲ σταγόνος κύριος ὤν. γ̅. οἱ δὲ ἐνταῦθα μόνον, ὡς ὁ πεφορμευκὸς[r] παρὰ Κορινθίοις. δ̅. οἱ δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα οὐδὲ ἐκεῖ, ὡς οἱ Ἀπόστολοι, καὶ ὡς οἱ προφῆται, ὡς ὁ Ἰὼβ· οὐ γὰρ δὴ κολάσεως[s] ἦν ἅπερ ἔπασχεν, ἀλλὰ ἀγώνων καὶ παλαισμάτων. 20

Ἐν τῷ εἰπεῖν "ποιήσατε τὸ δένδρον" καὶ τὰ ἑξῆς· ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν. οὐδεὶς ὑμῶν, φησιν, εἶπεν ὅτι πονηρὸν ἔργον ἐστὶν τὸ δαίμονας ἀπελαύνειν καὶ ἐξ αὐτῶν ἐλευθεροῦν ἀνθρώπους· εἰ γὰρ καὶ σφόδρα ἠναισχύντουν, οὐκ ἠδύναντο τοῦτο εἰπεῖν. ἐπεὶ οὖν τοῖς μὲν ἔργοις οὐκ ἐμέμφοντο· τὸν δὲ ταῦτα ἐργαζόμενον, φησὶν, 25 ὅτι παρὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀκολουθίαν τοῦτο ποιεῖτε. καὶ γὰρ ἡ τοῦ δένδρου διάκρισις ἀπὸ τοῦ καρποῦ φαίνεται, οὐχ ὁ καρπὸς ἀπὸ τοῦ δένδρου· ὑμεῖς δὲ τοὐναντίον ποιεῖτε· εἰ γὰρ καὶ τὸ δένδρον τοῦ καρποῦ αἴτιον, ἀλλ' ὁ καρπὸς τοῦ δένδρου γνωριστικός· ἀκόλουθον οὖν, ἢ καὶ τὸ δαίμονας ἐλευθεροῦν ἐνδιαβάλλειν, ἐνδια- 30 βάλλοντες ἐμὲ τὸν ἐλευθεροῦντα, ἢ τοῦτο ἐπαινοῦντας, καὶ ἐμὲ τὸν ἐργαζόμενον κατηγορεῖν.

Ὠριγένους. Δένδρον καλὸν, ἢ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, σαπρὸν τὸ

r Sic. s κολ^ά Cod.

ἀκάθαρτον πνεῦμα, ἤτοι ὁ διάβολος. τοίνυν ποιήσατε καρποὺς ἀξίους, ἵνα ἐν αὐτοῖς ποιήσητε οἰκεῖν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ μὴ τοιαῦτα, ἵνα μὴ γένηται ὑμῖν τὸ δένδρον τὸ πονηρόν.

34 Γεννήματα ἐχιδνῶν πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν πονηροὶ ὄντες. 5

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΟΜΨΟΥΕΣΤΙΑΣ. Ὦ, φησι, πάντων ἀνθρώπων πονηρότατοι, καὶ κατὰ μηδὲν τῇ πονηρίᾳ τῶν ἐχιδνῶν ἀφεστηκότες. οὐ θαυμαστὸν εἰ μηδὲν φθέγγεσθε ἀγαθόν· ἕπεται γὰρ τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς τὰ ῥήματα· ἀλλὰ πῶς εὔφημα φθέγγεσθε, τὰ χείρω προειρημένα καθάπαξ, καὶ πρὸς τὸ χεῖρον ἐκκλίνοντες. 10

36 Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργόν.

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἀργὸς λόγος ἐστὶν ὁ ψευδής, ἡ αἰσχρολογία, ὁ συκοφαντίαν ἔχων τὸ γέλωτα κινοῦν ῥῆμα, καὶ πᾶν τὸ μὴ κατὰ πράγματος κείμενον, ὑπὲρ οὗ, φησὶν, ἀποδώσει πᾶς ἄνθρωπος λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. ἐκ γὰρ τῶν λόγων ἡμῶν δικαιο- 15 θησόμεθα, καὶ ἐκ τῶν λόγων ἡμῶν κατακριθησόμεθα· ὅπερ ἐστι δικαστηρίου ἡμέρου καὶ ἀνεπαχθοῦς· οὐ γὰρ ἐξ ὧν ἕτερος, φησὶν, εἶπε περὶ σοῦ, ἀλλ' ἐξ ὧν αὐτὸς ἐφθέγξω, τὰς ψήφους ὁ δικαστὴς ἐξενέγκῃ. διὰ τοῦτο οὖν ἀγαπητοὶ, πᾶσαν σπουδὴν εἰσενέγκωμεν, μὴ μόνον τοῦ μηδὲν ἡμᾶς ἀργὸν φθέγγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ πάν- 20 τοτε περὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ διαλέγεσθαι.

ΚΕΦ. ΚΓ.

Περὶ τῶν αἰτούντων σημεῖον.

Θαυμάζων ὁ Εὐαγγελιστὴς τὴν ἀναίσχυντον γνώμην τῶν Φαρισαίων καὶ γραμματέων, φησὶ, "τότε ἀπεκρίθησαν αὐτῷ λέγοντες," 25 καὶ τὰ ἑξῆς. τέθεικε δὲ τὸ "τότε" ὅτι μετὰ τοσαῦτα σημεῖα, ὡς οὐδενὸς γενομένου, λέγουσι, "θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημεῖον ἰδεῖν." τοῦτο δὲ ἔλεγον, ἵνα ἐπιλάβωνται πάλιν. ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν ῥημάτων αὐτοὺς ἐπεστόμισεν, καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις, ἐπὶ τὰ ἔργα πάλιν ἔρχονται. αὐτὸς δὲ ὅτε μὲν αὐτὸν τραχέως 30 ἠρώτων καὶ ὕβριζον, ἐπιεικῶς αὐτοῖς διελέγετο. ὅτε δὲ ἐκολάκευον, ὑβριστικῶς καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἀπεκρίνετο· δεικνὺς, ὅτι ἑκατέρου πάθους ἐστὶν ἀνώτερος, καὶ οὔτε τότε εἰς ὀργὴν

ἐξάγεται, οὐδὲ νῦν ἀπὸ κολακείας μαλακίζεται. χρὴ δὲ καὶ τὴν ὕβριν σκοπεῖν, οὐχ ἁπλῶς λοιδορίαν οὖσαν, ἀλλ' ἀπόδειξιν ἔχουσαν τῆς πονηρίας αὐτῶν. "τί γάρ," φησι, "γενεὰ πονηρὰ καὶ "μοιχαλὶς," καὶ τὰ ἑξῆς. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι ἀγνώμονες γεγόνασιν ἀεὶ οἱ πρόγονοι αὐτῶν περὶ τοὺς εὐεργέτας, ὥσπερ 5 καὶ νῦν αὐτοί. καὶ ὅτι εὖ πάσχοντες, χείρους γίνονται, ὅπερ ἐσχάτης ἐστὶ πονηρίας. μοιχαλίδα δὲ ἐκάλεσε, καὶ τὴν προτέραν καὶ τὴν παροῦσαν ἀπιστίαν δηλῶν, τήν τε τῶν προγόνων αὐτῶν, καὶ τὴν τούτων αὐτῶν. ἐκεῖνοι μὲν, ὅτι καταλιπόντες τὸν Θεὸν, ἐπὶ τοὺς δαίμονας ἔτρεχον· οὗτοι δὲ, ὅτι αὐτὸν παραγενόμενον προσ- 10 δέξασθαι οὐκ ἤθελον. Εἰπὼν δὲ "τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προ- "φήτου," ἤδη τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀνακρούεται λόγον, καὶ πιστοῦται αὐτὸν ἀπὸ τοῦ τύπου. τί οὖν οὐκ ἐδόθη αὐτῇ σημεῖον, φησίν; οὐκ ἐδόθη αὐτῇ αἰτούσῃ. οὐ γὰρ ὥστε αὐτοὺς ἐνάγειν ἐποίει τὰ σημεῖα, ᾔδει γὰρ αὐτοὺς πεπωρωμένους ὄντας, ἀλλ' 15 ὥστε ἑτέρους διορθοῦν. "ὥσπερ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς," φησιν, "ἐν τῇ "κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας." καρδίαν δὲ τῆς γῆς, τὸν τάφον εἶπε.

Τίνος χάριν ἄνδρες Νινευῖται κατακρίνουσι τοὺς Ἰουδαίους; ἐπειδὴ ὁ μὲν δοῦλος, ὁ δὲ δεσπότης. καὶ ὁ μὲν ἐκ κήτους ἐξῆλθεν, 20 ὁ δὲ ἐκ θανάτου ἀνέστη. καὶ ὁ μὲν καταστροφὴν ἐκήρυξεν, ὁ δὲ βασιλείαν ἦλθεν εὐαγγελιζόμενος· καὶ οἱ μὲν βάρβαροι, οἱ δὲ προφήταις συνανεστράφησαν μυρίοις· καὶ οἱ μὲν χωρὶς σημείου ἐπίστευσαν, οἱ δὲ πολλὰ σημεῖα θεασάμενοι, ἄπιστοι διέμειναν. τὸ δὲ "βασίλισσα νότου κατακρινεῖ αὐτοὺς," τοῦτο τοῦ προτέρου 25 πλέον ἦν. ὁ μὲν γὰρ Ἰωνᾶς πρὸς ἐκείνους ἀπῆλθεν, ἡ δὲ βασίλισσα τοῦ νότου οὐκ ἀνέμεινε τὸν Σολομῶνα πρὸς αὐτὴν ἀπελθεῖν, ἀλλ' αὐτὴ πρὸς αὐτὸν παρεγένετο· καὶ γυνὴ καὶ βάρβαρος οὖσα, καὶ τοσοῦτον ἀφεστηκυῖα, οὐκ ἀπειλῆς ἐπικειμένης, οὐ θάνατον δεδοικυῖα, ἀλλ' ἔρωτι ῥημάτων μόνον σοφῶν· "πλέον δὲ Σολομῶνος 30 "ὧδε." ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ γυνὴ παρεγένετο, ἐνταῦθα δὲ, ἐγώ, φησιν, ὁ δεσπότης. καὶ ὁ μὲν Σολομὼν ὑπὲρ δένδρων καὶ ξύλων διελέγετο, τὰ μηδὲν μέγα ὠφελῆσαι τὴν παραγενομένην δυνάμενα· ἐγὼ δὲ ὑπὲρ ἀπορρήτων ῥημάτων καὶ μυστηρίων φρικωδέστερον.

Διὰ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι "ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ 35

"τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων," καὶ τὰ ἑξῆς, ἐδήλωσεν ὅτι οὐκ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα χαλεπώτατα ὑπομενοῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι. καθάπερ οἱ δαιμονῶντες, φησὶν, ὅταν ἀπαλλαγῶσι τῆς ἀῤῥωστίας ἐκείνης, ἂν ῥαθυμότεροι γένωνται, χαλεπωτέραν ἐπισπῶνται καθ' 5 ἑαυτῶν τὴν φαντασίαν, οὕτω καὶ ἐφ' ὑμῖν γίνεται· καὶ γὰρ καὶ ἔμπροσθεν κατείχεσθε δαίμονι, ὅτε τὰ εἴδωλα προσεκυνεῖτε, καὶ τοὺς υἱοὺς ὑμῶν ἐσφάττετε τοῖς δαιμονίοις, πολλὴν ἐπιδεικνύμενοι μανίαν, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐγκατέλιπον ὑμᾶς, ἀλλ' ἐξέβαλον τὸν δαίμονα ἐκεῖνον διὰ τῶν προφητῶν καὶ δι' ἐμαυτοῦ· πάλιν ἦλθον, 10 ἐκκαθάραι πλεῖον ὑμᾶς βουλόμενος. ἐπεὶ οὖν οὐ βούλεσθε προσέχειν, ἀλλὰ καὶ εἰς πλείονα ἐξωκείλατε πονηρίαν, τοὺς προφήτας ἀνελεῖν, πολλῷ μείζω καὶ χαλεπώτερα ὑπομενεῖτε τῶν προτέρων, τῶν κατὰ Βαβυλῶνα λέγω, καὶ κατὰ Αἴγυπτον καὶ κατὰ Ἀντίοχον· καὶ γὰρ τὰ ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου συμβάντα αὐτοῖς, 15 πολλῷ τούτων χαλεπώτερα.

Ὠριγένους. Ἡ παραβολὴ τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος, περὶ τῶν ἐξ ἐπιστροφῆς εἰς ἀπροσεξίαν ἐρχομένων, ἢ ἐξ ἰάσεως εἰς ῥαθυμίαν, δι' ἧς ἐπὶ τὸ χεῖρον ἕλκονται. οἶκος σεσαρωμένος, εἰς ὃν δαιμόνια εἰσέρχονται, ψυχαί εἰσι τῶν δοκούντων ἐκβιοῦν, κατὰ 20 πρόθεσιν λόγων, ὡς ἀληθῆ τῶν ἐν ψευδωνύμων[r] γνώσει. ὁ δ' αὐτός ἐστι κεκοσμημένος, ὡς ὁμοίωμα ναοῦ, οὐκ ὢν ναός.

Ἀπολιναρίου. Ἑπτὰ πνεύματα λογιστέον τὰ πολλά. ἐπὶ γὰρ πλήθους πολλάκις τὰ ἑπτὰ παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ. κατ' ἀρχὴν μὲν ἐν τοῖς Ἰουδαίοις ἐνῴκησε τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, ὅτε κατ' 25 Αἴγυπτον εἰδωλολάτρουν· ἐξῆλθε δὲ ὅτε προσεκλήθησαν ὑπὸ Θεοῦ· μετὰ ταῦτα δὲ ὅτε ἐξήμαρτον εἰς τὸν προσκαλεσάμενον, τότε μετέβαινεν ἡ χάρις ἐπὶ τὰ ἔθνη, οἱ δὲ ἐξεδίδοντο. καὶ ἡ μὲν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὥσπερ ἐν ἀνύδροις τισὶ τόποις κατοίκησις ἐγένετο τῶν πονηρῶν χαλεπή τε καὶ δύσβατος, Θεὸν ὑποδεξαμένων τῶν 30 ἐθνῶν· ἡ δὲ εἰς τὸν Ἰσραὴλ ἐπάνοδος ῥᾷον ἢ πρότερον καὶ μετὰ πολλοῦ πλήθους τῆς ἐφόδου· διὸ κακίον[s] νῦν διάγουσιν ἢ ἐν Αἰγύπτῳ, παρατατττόμενοι μὲν εἰς τὰς κατὰ Χριστὸν βλασφημίας ἀεί· τὴν δὲ πρὸς Ἀβραὰμ διαθήκην οὐκ ἔχοντες κατὰ τὸ

[r] Leg. vid. ψευδωνύμῳ. [s] κακίων Cod.

δίκαιον προσδοκᾷν κἂν ὥσπερ τότε, ἀλλὰ ἀποκοπτόμενοι τῆς ἐλπίδος, ὅτι τὸν πληρωτὴν ταύτης ἠθετήκασιν.

48 Τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου.

Οὐδαμῶς ἐπαισχυνόμενος τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, οὐδὲ ἀρνούμενος τὴν γεγεννηκυῖαν ἔλεγεν, "τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου," εἰ γὰρ 5 ἐπῃσχύνετο [t], οὐδ' ἂν διῆλθε διὰ τῆς μήτρας ἐκείνης, οὐδ' ἂν καὶ πρὸς αὐτῷ τῷ σταυρῷ ὢν, τῷ πάντων μάλιστα ποθουμένῳ μαθητῇ, παρεκατετίθετο αὐτήν· ἀλλὰ τοῦτο εἶπε δεῖξαι θέλων, ὅτι ἀρετῆς ἀπούσης, πάντα περιττὰ, καὶ ὅτι ὁ ταύτην ἐργαζόμενος, καὶ ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστὶν αὐτοῦ. 10

Χρὴ δὲ μὴ τὰ ῥήματα ἐξετάζειν μόνον τὰ τὴν ἐπιτίμησιν ἔχοντα σύμμετρον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπιτιμῶντα τίς ἦν· ὅτι οὐχὶ ψιλὸς ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ τί βουλόμενος ἐπιτιμᾷ; ἀπαλλάξαι τοῦ τυραννικωτάτου τῆς κενοδοξίας πάθους, ὅπερ ὡς γυνὴ πέπονθε. ἐβούλετο γὰρ ἐπιδείξασθαι τῷ 15 λαῷ, ὅτι κρατεῖ καὶ αὐθεντεῖ τοῦ παιδός· ἔδει γὰρ αὐτὴν εἰσελθοῦσαν ἀκούειν μετὰ τοῦ ὄχλου, ἢ μὴ τοῦτο βουλόμενον ἀναμεῖναι, ἕως οὗ τὸν λόγον καταπαύσῃ· τὸ δὲ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ χρὴ λογίζεσθαι· ὅμως δὲ οὐδὲ εἶπεν, ἄπελθε, εἰπὲ τῇ μητρί μου, ὅτι οὐκ εἶ μου μήτηρ, ἀλλὰ πρὸς τὸν εἰπόντα ἀποτείνεται 20 λέγων, "τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου." καὶ ἕτερον δέ τι κατασκευάζων τοῦτο εἶπεν· ὥστε μήτε ἐκείνους, μήτε ἄλλους συγγενείᾳ θαρροῦντας, ἀμελεῖν ἀρετῆς.

Ὠριγένους. Οἱ μὴ γινώσκοντες τὸ κατὰ τὴν παρθένον μυστήριον λέγουσιν "ἀδελφοί σου" τῷ Ἰησοῦ, εἰ γὰρ ἐγίνωσκον ἐπί- 25 στευον εἰς αὐτόν. ἐκ τοῦ δὲ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς, ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ ἢ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ τίς γίνεται. εἰ δὲ τούτῳ οὐ φύσει ἐστὶ τὶς ἀδελφὸς, ἢ τί τῶν λοιπῶν ἔτι πᾶσα παρθένος, καὶ ἀδιάφθορος ψυχὴ ἐξ Ἁγίου Πνεύματος συλλαβοῦσα, ἵνα γεννήσει τὸ πατρικὸν θέλημα, μήτηρ ἐστὶ τοῦ Ἰησοῦ. 30

Ἀπολιναρίου. Ὅτι δὲ μήπω πεπιστεύκεισαν εἰς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, μανθάνομεν παρὰ Ἰωάννου· παρὰ δὲ τοῦ Μάρκου, καὶ τί πλέον ἀκηκόαμεν· ὡς γὰρ ἐξεστηκότα κατέχειν ἐπεχείρουν.

[t] ἐπαισχύνετο Cod.

ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ διανοίᾳ καὶ ὁ Κύριος, οὐχ ὡς οἰκείων αὐτῶν ἐμνήσθη, ἀλλ' ἀντεπιδείκνυσι τοὺς ὑπηκόους, τούτοις τὰ τῆς συγγενείας προγράφων ἅπαντα τὰ ὀνόματα, οἱ κατ' οἰκειότητα τῆς ὑπακοῆς αὐτῷ συνήπτοντο. εἰ δὲ καὶ πρόσκαιρος ἔσχε τὴν Μαρίαν ἀντιλογία, καθὰ καὶ προεῖπεν ὁ Συμεὼν λέγων, "καὶ σοῦ[u] 5 "δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν," καὶ τὰ ἑξῆς, εἰκότως ἐπανῆλθεν ἐπὶ ταῦτα καὶ ὁ Κύριος αὐτῆς εὐμενῶς ἐπὶ τοῦ πάθους μνησθεὶς, καὶ συνέστησεν αὐτὴν τῷ ἀγαπητῷ μαθητῇ.

Θεοδωρήτου. Ταῦτα δὲ ἔφη, οὐκ ἀποδοκιμάζων πάντως τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι πάσης σωματικῆς 10 συγγενείας προτιμᾷ τῆς ψυχῆς τὴν οἰκειότητα· διὰ τοῦτο κἀκείνους στέργων, εἰ ταῦτα ἐπάγοιντο· πρὸς γὰρ τὸν οἰόμενον ὡς ἐπί τι σπουδαιότερον καλεῖν αὐτὸν τῶν οἰκείων τὴν ὁμιλίαν, ἀναγκαῖον ἦν τοῦτο εἰπεῖν· ὃ μὲν καὶ εἰς διδασκαλίαν τῶν παρόντων. ὡς γὰρ αὐτὸς εἶπε τοῖς μαθηταῖς "ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα" καὶ τὰ 15 ἑξῆς. οὕτω μοι νόει τὸν Ἰησοῦν προκρίναντα τοὺς μαθητὰς, ὑπὲρ μητέρα καὶ ἀδελφούς.

Ὠριγένους. Προκριτέα ἡ κατὰ Θεὸν συγγένεια τῆς κατὰ σάρκα, αὕτη γὰρ καὶ προηγουμένη καὶ μένουσα.

ΚΕΦ. ΚΔ. 20

Περὶ τῶν παραβολῶν.

3 Καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς πολλὰ ἐν παραβολαῖς.

Διατί δὲ νῦν μὲν ἐν παραβολαῖς διαλέγεται, ὅτε δὲ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐδίδασκεν, οὐχ οὕτως; ὅτι τότε μὲν ὁ ὄχλος ἄκακος ἦν, νῦν δὲ καὶ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι. περὶ τίνος λέγει ὅτι ἐξῆλ- 25 θεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι; περὶ ἑαυτοῦ· πόθεν δὲ ἐξῆλθε, καὶ γὰρ τὰ πάντα πληροῖ, καὶ πανταχοῦ πάρεστιν; οὐ τόπῳ, ἀλλὰ σχέσει καὶ οἰκονομίᾳ τῇ πρὸς ἡμᾶς, ἐγγύτερος ἡμῖν γενόμενος διὰ τῆς κατὰ τὴν σάρκα περιβολῆς· οὐκ εἶπε δὲ ὅτι αὐτὸς ἔρριψε παρὰ τὴν ὁδὸν, ἀλλ' ὅτι ἔπεσε, καὶ ὅτι τὸ τέταρτον μέρος ἐσώθη, 30 καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐξίσης, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα πολλὴ ἡ διαφορά. ταῦτα δὲ ἔλεγεν δηλῶν ὅτι μετὰ ἀφθονίας πᾶσι διελέγετο· καὶ ὅτι, καθάπερ ὁ σπείρων τὴν γῆν οὐ διαιρεῖ τὴν ὑποκειμένην

[u] σὺ Cod.

ἄρουραν, ἀλλὰ ἁπλῶς καὶ ἀδιακρίτως βάλλει τὰ σπέρματα, οὕτω καὶ αὐτὸς, οὐ πλούσιον οὐ πένητα διαιρεῖ, οὐ σοφὸν οὐκ ἄσοφον, οὐ ῥάθυμον οὐ σπουδαῖον, οὐκ ἀνδρεῖον οὐ δειλὸν, ἀλλὰ πᾶσι διαλέγεται, τὰ παρ' ἑαυτοῦ πληρῶν, καίτοι προειδὼς τὰ ἐσόμενα. πόθεν οὖν ἀπώλετο τὸ πλεῖον τοῦ σπόρου; οὐ παρὰ τὸν σπείραντα, 5 ἀλλὰ παρὰ τὴν ὑποδεχομένην γῆν, τουτέστι παρὰ τὴν ἀκούουσαν ψυχήν.

Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο σκοπεῖν, ὅτι οὐ μία τῆς ἀπωλείας ἡ ὁδὸς, ἀλλὰ διάφοροι, καὶ ἀλλήλων διεστηκυῖαι. καὶ οἱ μὲν παρὰ τὴν ὁδὸν εἰσὶν οἱ ῥάθυμοι καὶ βάναυσοι καὶ ὀλίγωροι, οἱ δὲ ἐν τῇ 10 πέτρᾳ, οἱ ἀσθενέστεροι μόνον. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἴσον μηδενὸς ἐπηρεάζοντος, μηδὲ ἀναμοχλεύοντος τὴν διδασκαλίαν μαρανθῆναι, καὶ πειρασμῶν ἐπικειμένων. οἱ δὲ ἐν ταῖς ἀκάνθαις πολλῷ τούτων συγγνωστότεροι. ἵνα οὖν μήτι τούτων πάθωμεν, ἐπικαλύψαμεν τῇ προθυμίᾳ τὰ λεγόμενα καὶ τῇ διηνεκεῖ μνήμῃ. εἰ γὰρ καὶ ἁρπάζει 15 ὁ διάβολος, ἀλλ' ἡμεῖς κύριοι τοῦ μὴ ἁρπαγῆναι. εἰ δὲ ξηραίνεται τὰ σπέρματα, οὐ παρὰ τὸν καύσωνα γίνεται. οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι διὰ τὸν καύσωνα ἐξηράνθη, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν· καὶ ἀποπνίγεται τὰ λεγόμενα οὐ παρὰ τὰς ἀκάνθας, ἀλλὰ παρὰ τοὺς συγχωροῦντας ἀναβῆναι αὐτάς· ἔξεστι γὰρ, ἐὰν θέλω, κωλῦσαι 20 τὴν πονηρὰν ταύτην βλάβην, καὶ τῷ πλούτῳ εἰς δεόν χρήσασθαι· διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν ὁ αἰὼν, ἀλλ' "ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος," οὐδὲ ὁ πλοῦτος, ἀλλ' "ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου." μὴ τοίνυν τὰ πράγματα αἰτιώμεθα, ἀλλὰ τὴν γνώμην τὴν διεφθαρμένην.

10 Τίνος ἕνεκεν οἱ Ἀπόστολοι λέγουσι τῷ Κυρίῳ· ὅτι "διατί 25 "ἐν παραβολαῖς λαλεῖς τοῖς ὄχλοις;" ἐπειδήπερ φιλοστόργως λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς διέκειντο· καὶ γὰρ καὶ μετὰ ταῦτα λέγουσιν ὅτι "ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους," καὶ πάλιν ὅτι "οἶδας ὅτι ἐσκαν-"δαλίσθησαν·" ταῦτα δὲ πάντα ἀπὸ πολλῆς ἔλεγον ἀγάπης. τὸ δὲ "ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας, ἐκείνοις 30 "δὲ οὐ δέδοται," εἶπε, διὰ τὸ πάντων αἰτίους τῶν κακῶν ἑαυτοὺς ποιεῖν, ἐκείνους ἑκουσίως πεισθῆναι μὴ βουλομένους. οἱ γὰρ Ἀπόστολοι αὐθαιρέτως ἐπείσθησαν. οὐδὲ γὰρ ἀνάγκην εἰσάγω, φησιν, οὐδὲ ἀποκλήρωσίν τινα ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε γενομένην· οὐδὲ γὰρ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶ. εἰπὼν δὲ "ὅτι ὅστις ἔχει δοθή- 35

"σεται αὐτῷ καὶ περισσευθήσεται, ὅστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει
"ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ," ἐδήλωσε διὰ τούτου, ὅταν τις προθυμίαν
ἔχῃ καὶ σπουδὴν, δοθήσεται αὐτῷ καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἅπαντα·
ὅταν δὲ τούτων κενὸς ᾖ, καὶ παρ' ἑαυτοῦ μὴ εἰσφέρῃ, οὐδὲ τὰ
παρὰ τοῦ Θεοῦ αἱροῦντος, ἀλλὰ καὶ ζητοῦντος καὶ ἀμελοῦντος, 5
ἐκ πάντων ἀποπίπτει. καλῶς δὲ εἶπε "καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν," οὐδὲ
γὰρ αὐτὸ τοῦτο ἔχει.

13 Τί δέ ἐστιν "ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι καὶ ἀκούοντες οὐκ
"ἀκούουσιν;" ὅτι εἶδον δαίμονας ἐξελθόντας καὶ ἔλεγον "ἐν τῷ
"Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια." 10
ἤκουσαν τῷ Θεῷ προσάγοντα αὐτοὺς διὰ τῆς διδασκαλίας, καὶ
ἔλεγον ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. διατί δὲ καὶ τὸν προφήτην
εἰσάγει τὰ αὐτὰ αὐτῷ ψηφιζόμενον καὶ λέγοντα, "ἀκοῇ ἀκού-
"σετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε," καὶ τὰ ἑξῆς; ἵνα μὴ νομίσῃ τίς
κατηγορίαν ψιλὴν εἶναι τὰ εἰρημένα ὑπ' αὐτοῦ. τὸ δὲ "μή ποτε 15
"ἐπιστρέψωσι καὶ ἰάσομαι αὐτοὺς," τὴν ἐπιτεταμένην πονηρίαν
αὐτῶν σημαίνει, καὶ τὴν μετὰ σπουδῆς ἀποστροφήν· ὅμως δὲ
καὶ διὰ τούτων ἐφέλκεται αὐτοὺς καὶ ἐρεθίζει πρὸς ἐπιστροφὴν,
δεικνὺς ὅτι ἐὰν ἐπιστρέψωσιν, ἰάσεται αὐτοὺς, καὶ ὅτι ἔστι δυνα-
τὸν μετανοήσαντας σωθῆναι αὐτοὺς, καὶ ὅτι οὐκ εἰς τὴν αὐτοῦ 20
δόξαν, ἀλλ' εἰς τὴν αὐτῶν σωτηρίαν ἅπαντα ἐποίει.

16 Εἰπὼν δὲ ὅτι "ὑμῶν μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ ὅτι βλέπουσι, καὶ
"τὰ ὦτα ὑμῶν ὅτι ἀκούουσιν," οὐ ταύτην λέγει τὴν ὄψιν, ἀλλὰ
τὴν ἀπὸ διανοίας· καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οὗτοι Ἰουδαῖοι ἦσαν, καὶ ἐν
τοῖς αὐτοῖς τεθραμμένοι λογίοις, ἀλλ' οὐδὲν παρεβλάβησαν ἀπὸ 25
τῆς προφητείας· ἐπειδὴ γὰρ ἀγαθὴν εἶχον προαίρεσιν καὶ γνώμην,
διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν
"ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον," καὶ τὰ ἑξῆς. τὴν παρουσίαν
τὴν ἐμήν, φησι, τὰ θαύματα ταῦτα, τὴν φωνὴν, τὴν διδασκαλίαν.
ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τῇ πίστει μόνῃ ἐθεάσαντο, αὐτοὶ δὲ καὶ τῇ ὄψει. 30
ὑμεῖς οὖν ἀκούσατε τὴν παραβολὴν ταύτην, φησὶ, καὶ λέγει τὰ
ἔμπροσθεν ἡμῖν εἰρημένα, τὰ περὶ χρημάτων καὶ ἀκτημοσύνης,
δεικνὺς τὴν ἐκεῖθεν βλάβην, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ὠφέλειαν· εἰσάγει
δὲ καὶ τῆς ἀρετῆς διαφόρους τρόπους· φιλάνθρωπος γὰρ ὢν, οὐ
μίαν ὑπέδειξεν ὁδὸν, οὐδὲ εἶπεν, ἐὰν μή τις ἑκατὸν ποιήσῃ ἐξέπεσεν, 35

ἀλλὰ καὶ ὁ τὰ ἑξήκοντα ποιῶν σώζεται· καὶ οὐδὲ οὗτος μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ τὰ τριάκοντα· τοῦτο δὲ ἐποίησεν, εὔκολον κατασκευάζων τὴν σωτηρίαν. ἔστι δὲ τὰ ἑκατὸν, παρθενία καὶ ἀκτημοσύνη μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν· τὰ ἑξήκοντα, γάμος σεμνὸς καὶ σώφρων, μεριζόμενος μετὰ Χριστοῦ τὰ ὑπάρχοντα· τὰ τριάκοντα, ὁμοίως 5 γάμος σεμνὸς καὶ σώφρων, τὴν τρίτην διδοὺς μοῖραν, προδήλως, καὶ τῶν λοιπῶν φυλαττομένων πασῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν. καὶ αὕτη μὲν ἡ παραβολὴ ἐν τούτοις, ἡ δὲ ἐφεξῆς περὶ τῶν αἱρετικῶν συστημάτων διαλέγεται.

Κυρίλλου. Τὸ εἰπεῖν "μήποτε ἐπιστρέψω καὶ ἰάσομαι αὐτοὺς," 10 ἐπιτεταμένην ἐμφαίνει δυστροπίαν· πλὴν καὶ ἐπισπωμένου ἐστὶν καὶ ἐρεθίζοντος· δείκνυσι γὰρ, ὅτι ἐὰν ἐπιστρέψωσιν, ἰᾶται αὐτούς· διὰ γὰρ τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, οὕτως λαλεῖ. ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν ὅλως μηδὲν λαλῆσαι, ἀλλὰ σιωπᾷν· πλὴν οὐ διὰ τὴν ἰδίαν δόξαν, ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν, πάντα ποιεῖ. 15

Κυρίλλου. Μακαρίζει οὖν αὐτοὺς, ὡς ἀκηκοότας τῆς τοῦ Υἱοῦ φωνῆς, καὶ ἀξιωθέντας τῆς αὐτοῦ θέας, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ ἑώρων φύσιν νοητῶς, ὧν ἠξιώθησαν οἱ πάλαι ἅγιοι, καὶ πληρεστάτην ἔσχον τὴν ἐπ' ἀγαθοῖς θυμηδίαν.

Ὠριγένους. Τὰ ὑποδεχόμενα μακαρισμῶν καὶ περὶ παντὸς 20 δὲ τοῦ βλέποντος τὰ θεῖα ὀφθαλμοῦ, καὶ ἀκούοντος τῶν πνευματικῶν ὤτων, ταῦτα ἂν λέγοιτο. περὶ τούτου φησὶν ὁ προφήτης "προσέθηκέ μοι Κύριος ὠτίον τοῦ ἀκούειν," ἀντὶ τοῦ συνιεῖν τοῖς ἔνδοθεν ὠσὶν τὰς καρδίας κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. ὁ γὰρ ἀπερίτμητος τῇ καρδίᾳ λαὸς, ἐκωφώθη τοῖς ἔνδοθεν ὠσί. Καὶ μετ' ὀλί- 25 γον—Διὸ καὶ αὐτὴν τὴν ἀκοὴν, ἣν ἐδόκουν ἔχειν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, ἤρθη καὶ ἐδόθη τοῖς ἔχουσι τὴν καινὴν διαθήκην, ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος· "ὑμῶν δὲ μακάρια "τὰ ὦτα, ὅτι ἀκούουσι, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ, ὅτι βλέπουσι."

Τοῦ αὐτοῦ. Οἱ ἐπιθυμοῦντες ἰδεῖν δίκαιοι τὰ καταθύμια, 30 γνῶσιν ἔλαβον ὧν ἐπεθύμουν· ἐπεθύμουν δὲ ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι ἃ οἱ Ἀπόστολοι ἔβλεπον, Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ ἀκοῦσαι φωνῆς ἑνωθέντος σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν.

19 Ἔρχεται ὁ πονηρὸς καὶ ἁρπάζει τὸ ἐσπαρμένον.

Τοῦ αὐτοῦ. Ματθαῖος ἔγραψε "πονηρὸς," Μάρκος δὲ "Σα- 35

"τανᾶς," Λουκᾶς "διάβολος·" οὐ ταυτόν ἐστι παρὰ τῇ ὁδῷ, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ· δεόμεθα δὲ τῆς διαφορᾶς, διὰ τὸ "ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός·" πλὴν οἱ τρεῖς ἔγραψαν "παρὰ τὴν ὁδόν·" χαριέστατα δὲ, Ματθαῖος καὶ Μάρκος. "ἐπὶ τὰ πετρώδη·" οὐκ ἐπὶ πέτραν φησὶν ἐσπάρθαι τὸν λόγον· ἐπὶ μὲν σύμπαντος τοῦ "παρὰ τὴν ὁδὸν" 5 εἴρηται τὸ "μὴ συνιέντος." ἐπὶ δὲ τῆς καλῆς γῆς, "οὗτός ἐστιν ὁ "τὸν λόγον ἀκούων καὶ συνιείς·" μήποτ' οὖν ἐπὶ τὰ πετρώδη καὶ οἱ εἰς τὴν ἄκανθαν μεταξύ εἰσιν ἀσυνετούντων καὶ συνιέντων· προτρεπτικὸν δὲ, εἰς τὸ συνέσεως ἐπιμελεῖσθαι· εἰ γὰρ τοῦ μὴ συνίεντος ἁρπάζεται ὁ σπόρος, σύνεσιν ἀναληπτέον καὶ καλυπτέον 10 τὸν σπόρον ἐν τῇ γῇ τῇ μνήμῃ, ἵνα ῥιζοβολήσῃ, καὶ μὴ γυμνὸν εὑρισκόμενον, ἁρπαγῇ ὑπὸ τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων.

21 Γενομένης δὲ θλίψεως ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον.

Ὠριγένους. Θλίψεως ὑπὸ τῶν γονέων ἢ συγγενῶν, ἢ συνεργῶν, ἢ δοκούντων φίλων συμβαινόντων· διωγμοῦ δὲ, ὅτι ἐπὶ 15 ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς φέρονταί τινες διὰ τὸν λόγον· γενικῶς δὲ ταῦτα ἀμφότερα "πειρασμῶν" ὠνόμασεν ὁ Λουκᾶς.

Τοῦ αὐτοῦ. "Ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου συμπνίγει" καὶ ὁ τῶν ἑτεροδόξων λόγος· πλούσιοι γάρ εἰσι ψεῦσται· ὧν κρεῖσσον ἀληθὴς πτωχὸς καὶ εὐσεβής· πτωχὸς μὲν λόγῳ καὶ γνώσει, βίῳ δὲ 20 δίκαιος· ἡ δὲ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ "μέριμνα πασῶν τῶν ἐκκλη-"σιῶν," οὐκ ἔστι "μέριμνα τοῦ αἰῶνος τούτου," ἀλλ' αἱ βιωτικαὶ μέριμναι· ταῦτα δὲ ὑπομένει, ὁ μὴ νεώσας τὴν ἑαυτοῦ γῆν, ἀλλὰ ἀμελῶς τὸν λόγον δεχόμενος.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀληθῶς, γνωστικῶς συνιεὶς, καὶ εἰ δοκεῖ καρπο- 25 φορῶν· εἰ δέ τις δοκεῖ συνίεναι μὴ καρποφορῶν, οὐ συνίησιν· καὶ εἰ δοκεῖ καρποφορεῖν, μὴ συνιεὶς ὃ καρποφορεῖ· ὁ μέντοι εἰς ἑξήκοντα καὶ τριάκοντα καὶ ἑκατὸν, ἐδήλωσεν τῆς ἀρετῆς τὸ ποικίλον· ἐπεὶ μὴ πάντες ἴσην ἐπιδείκνυνται τῆς ἀρετῆς τὴν ἀκρίβειαν· ἀλλ' οἱ μὲν ἧττον, οἱ δὲ μᾶλλον αὐτῆς ἐπιμελόμενοι· 30 ὥστε δεῖξαι ὅτι προσίεται καὶ τούτους κατὰ τὴν οἰκείαν ἀναλογίαν.

24 "Ὡμοιώθη," φησὶν, "ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, σπείροντι "καλὸν σπέρμα," καὶ τὰ ἑξῆς· ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν ὅτι "ἔσπειρε "ζιζάνια," τὰ τῶν αἱρετικῶν συστήματα καλεῖ· ἐπειδὴ ὥσπερ 35

τὸ ζιζάνιον ἔοικεν τῷ σίτῳ, οὕτως καὶ ἡ πλάνη· πολλὰ τῇ ἀληθείᾳ ἐπιχρωννύει τὰ ὁμοιώματα· εἰπὼν δὲ ὅτι "ἐν τῷ καθεύδειν "τοὺς ἀνθρώπους," οὐ μικρὸν τοῖς ἱερεῦσιν ἐντεῦθεν ἐπικρεμνᾷ[t] τὸν κίνδυνον· οὐ τοῖς ἱερεῦσι δὲ μόνοις, ἀλλὰ καὶ τῷ λαῷ· δείκνυσι δὲ καὶ τὴν πλάνην, μετὰ τὴν ἀλήθειαν οὖσαν· ὥσπερ 5 γὰρ μετὰ τὸ σπαρῆναι τὸν σῖτον, ἐσπάρη τὰ ζιζάνια, οὕτως μετὰ τοὺς προφήτας, οἱ ψευδοπροφῆται· καὶ μετὰ τοὺς Ἀποστόλους, οἱ ψευδαπόστολοι· καὶ μετὰ τὸν Χριστὸν, ὁ Ἀντίχριστος· ἂν γὰρ ἴδῃ τί μιμήσηται ὁ διάβολος, ἢ τίσιν ἐπιβουλεύσει, οὔτε ἐπιχειρεῖ, οὔτε οἶδεν. καὶ τί διαφέρουσιν οἱ καθεύδοντες, φησὶ, τῶν 10 εἰς τὴν ὁδὸν σπαρέντων; πολύ. ὅτι ἐκεῖ εὐθέως ἥρπασεν· οὐδὲ γὰρ ῥιζωθῆναι ἀφῆκεν· ἐνταῦθα δὲ, πλείονος ἐδεήθη τῆς μηχανῆς· ταῦτα δὲ εἶπεν ὁ Χριστὸς, παιδεύων ἡμᾶς διὰ παντὸς ἐγρηγορέναι καὶ νήφειν· κἂν γὰρ ἐκείνας διαφύγῃς τὰς βλάβας, φησὶν, ἔστι καὶ ἑτέρα βλάβη· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ διὰ τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς πέτρας 15 καὶ τῶν ἀκανθῶν, οὕτως καὶ ἐνταῦθα διὰ τοῦ ὕπνου ἡ ἀπώλεια γίνεται. ὥστε διηνεκοῦς φυλακῆς δεῖ· διὸ καὶ ἔλεγεν· "ὁ δὲ "ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται·" "ὅτε δὲ ἐβλάστησεν," φησιν, "ὁ χόρτος, τότε ἐφάνη καὶ τὰ ζιζάνια·" παρὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν, συσκευάζουσιν ἑαυτοῖς οἱ αἱρετικοί. ἐπειδὰν δὲ πολ- 20 λὴν λάβωσι παρρησίαν, καὶ λόγου τίς αὐτοῖς μεταδῷ, τότε τὸν ἰὸν ἐκχέουσιν.

Ὠριγένους. Ἐχθρὸν δὲ ἄνθρωπον, τὸν διάβολον καλεῖ, διὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους βλάβην· ἡμᾶς[u] γὰρ ἐπήρεια, καθ' ἡμῶν· ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς ἐπηρείας, οὐκ ἀπὸ τῆς εἰς ἡμᾶς ἐπηρείας, ἀλλ' ἀπὸ 25 τῆς εἰς Θεὸν ἔχθρας ἐγένετο· ὅθεν δῆλον, ὅτι ὁ Θεὸς μᾶλλον[x] ἡμᾶς φιλεῖ, ἢ ἡμεῖς ἑαυτούς· διὰ τί δὲ μὴ πρὸ τούτου ἔσπειρε τὰ ζιζάνια, ἀλλ' ὅτε ἦν ἅπαντα πεπληρωμένα; ἵνα τῇ σπουδῇ λυμήνηται τοῦ γεωργοῦ. οὕτως πρὸς τὸν Θεὸν ἐχθρωδῶς ἔχων, πάντα ἐποίει. τίνος ἕνεκεν εἰσάγει τοὺς δούλους λέγοντας γεγε- 30 νημένον, καὶ κατεπείγοντας ἤδη τὰ ζιζάνια ἀνασπάσαι, εἰ καὶ μὴ διεσκεμμένως λαλοῦσι; δεικνύων τὴν μέριμναν αὐτῶν, τὴν ὑπὲρ τοῦ σπόρου, καὶ ἵνα τὸ νόσημα τέως ἐξέλωσιν· οὐχ ἑαυτοῖς δὲ ἐπιτρέπουσιν, ἀλλὰ τοῦ δεσπότου τὴν γνώμην ἀναμένουσιν· ὁ δὲ

[t] Sic: ἐπικρεμᾷ vid. leg. [u] Vid. leg. ἡμῖν aut εἰς ἡμᾶς. [x] μᾶλλον suppl.

δεσπότης κωλύει· οὐδὲ γὰρ δεῖ φονεύειν αἱρετικόν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ, τὸ "θέλεις ἀπελθόντες συλλέξωμεν αὐτά·" καὶ γὰρ φονευομένων τῶν αἱρετικῶν, πόλεμον ἄσπονδον εἰς τὴν οἰκουμένην εἰσάγετε· τί δέ ἐστι "μήποτε ἐκλέγοντες τὰ ζιζάνια, ἐκριζώσητε "ἅμα σὺν αὐτοῖς τὸν σῖτον;" ἢ τοῦτό φησιν· ὅτι εἰ μέλλοιτε 5 κινεῖν ὅπλα καὶ κατασφάττειν τοὺς αἱρετικοὺς, ἀνάγκη πολλοὺς καὶ τῶν ἁγίων συγκαταβάλλεσθαι· ἢ ὅτι καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ζιζανίων εἰκὸς πολλοὺς μεταβάλλεσθαι, καὶ γίνεσθαι σῖτον· ἂν τοίνυν προλαβόντες ἐκριζώσητε αὐτοὺς, λυμαίνεσθε τῷ μέλλοντι γίνεσθαι σίτῳ· οὐ τοίνυν ἐπιστομίζειν καὶ ἐκκόπτειν τὴν παρρη- 10 σίαν τῶν αἱρετικῶν κωλύει, ἀλλὰ τὸ κατασφάττον αὐτούς. τίνος χάριν "ἐρῶ," φησι, "τοῖς θερισταῖς· συλλέξατε πρῶτον τὰ "ζιζάνια;" ἵνα μὴ φοβήθωσιν οὗτοι· ἤγουν οἱ θερισταὶ, ὡς συναπαγομένου αὐτοῖς τοῦ σίτου. χρὴ δὲ σκοπεῖν, καὶ τοῦ δεσπότου τὴν ἡμερότητα· ὅτι ἀναμένει τῶν ζιζανίων τὴν ἐπιστοφήν· ἴσως 15 γίνεται σῖτος· ἂν δὲ μέχρι τέλους μένωσι ζιζάνια, "τότε" φησὶν, "ἐρῶ τοῖς θερισταῖς, συλλέξατε καὶ δήσατε εἰς δεσμὰς, πρὸς τὸ "κατακαῦσαι αὐτά·" ὅπερ δηλοῖ, τὴν αἰώνιον αὐτῶν καταδίκην· θεριστὰς δὲ, τοὺς Ἀγγέλους λέγει.

31 "Κόκκῳ σινάπεως," τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀπείκασεν· 20 ἐπειδὴ ὥσπερ μικρὸν σπόρον ἔχει τὸ λάχανον τοῦτο, αὐξηθὲν δὲ μεῖζον γίνεται τῶν λαχάνων πάντων, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος γέγονεν· καὶ γὰρ πάντων ἦσαν ἀσθενέστεροι οἱ Ἀπόστολοι, καὶ πάντων ἐλάττους· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ μεγάλη ἦν ἡ ἐν αὐτοῖς δύναμις, ἐξηπλώθη πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης καὶ ἐξετάθη τὸ 25 κήρυγμα. διατί ἀλλαχοῦ φησι τὸν θερισμὸν ἤδη παρεῖναι, ὡς ὅτ' ἂν λέγῃ· "ἀναβλέψατε ὅτι αἱ χῶραι λευκαί εἰσι πρὸς "θερισμὸν ἤδη·" καὶ πάλιν· "ὁ μὲν θερισμὸς πολύς· οἱ δὲ ἐργά- "ται ὀλίγοι;" ἐνταῦθα δὲ τὸν θερισμὸν, κατ' ἄλλο σημαινόμενον εἶπεν; ἐπειδὴ ποτὲ μὲν τὴν ὑπακοὴν τῶν ὑπακουσάντων, θερισμὸν 30 τὸ πρᾶγμα καλεῖ· νῦν δὲ θερισμὸν, τὴν συντέλειαν· καὶ ἀλλαχοῦ δὲ εἰπών· ὅτι "ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων·" ἐνταῦθα δὲ αὐτὸν εἶναί φησι τὸν σπείροντα· τοῦτο δὲ εἶπεν περὶ προφητῶν καὶ Ἀποστόλων· καὶ γὰρ διὰ τούτων αὐτὸς ἦν ὁ σπείρων καὶ τότε· ἔστι δὲ ὅπως καὶ θερισμὸν καὶ σπόρον τὸ 35

αὐτὸ καλεῖ· πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο αὐτὸ ὀνομάζων· τοῦτο δὲ τότε λέγει, ὅτ' ἂν τὸν καρπὸν ἐπιζητεῖ τῆς ἀκροάσεως.

33 "Ὁμοία, φησὶν, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα "γυνὴ, ἔκρυψε," καὶ τὰ ἑξῆς· ἔστι δὲ ἡ ὑπόθεσις τῆς παραβολῆς αὕτη· ὥσπερ τὸ πολὺ ἄλευρον μεθίστησιν ἡ ζύμη μικρὰ οὖσα 5 εἰς τὴν ἑαυτῆς ἰσχὺν, οὕτω, φησὶν, καὶ ὑμεῖς οἱ μαθηταί μου, τὸν πάντα κόσμον μεταστήσετε, ὀλίγοι ὄντες, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν· καὶ ὥσπερ ἡ ζύμη τὸ φύραμα ζυμοῖ, ὅτ' ἂν μίγῃ τὸ ἄλευρον, τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ "ἔκρυψεν," οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅτ' ἂν κολληθῆτε καὶ ἑνωθῆτε τοῖς πολεμοῦσιν ὑμῖν, τότε αὐτῶν 10 περιέσεσθε· καὶ καθάπερ ἐκεῖ καταχώννυται μὲν τῷ ἀλεύρῳ, οὐκ ἀφανίζεται δὲ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἕξιν μεταποιεῖ πάντα· τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος τούτου συμβήσεται· "τρία δὲ σάτα" εἰπὼν, τὰ πολλὰ εἴρηκεν· οἶδε γὰρ τὸν ἀριθμὸν τούτων, ἐπὶ πλήθους λαμβάνειν· μηδεὶς δὲ θαυμαζέτω, 15 εἰ περὶ βασιλείας οὐρανῶν διαλεγόμενος, κόκκου σινάπεως καὶ ζύμης ἐμνήσθη· ἀνθρώποις γὰρ διελέγετο ἀπείροις καὶ ἰδιώταις, καὶ δεομένοις ἀπὸ τούτων ἐνάγεσθαι· οὕτω γὰρ ἦσαν ἀφελεῖς, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα δεηθῆναι ἑρμηνείας πολλῆς.

Διατί δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸν προφήτην εἰσάγει προαναφω- 20 νοῦντα περὶ τῶν παραβολῶν καὶ λέγοντα· "ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς "τὸ στόμα μου," καὶ τὰ ἑξῆς; ἵνα δείξῃ μηδὲν καινοτομοῦντα τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστόν· ἐλάλει δὲ ἐν παραβολαῖς, εἰς ἐρώτησιν τοὺς ὄχλους προτρεπόμενος· ὅμως ἐπειδὴ οὐδεὶς αὐτὸν ἐξ αὐτῶν ἠρώτησεν, ἀφεὶς αὐτοὺς ἀπῆλθεν· "προσ- 25 "ῆλθον δὲ αὐτῷ," φησιν, "οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες· φράσον ἡμῖν, "τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων." τίνος ἕνεκεν νῦν μετὰ παρρησίας οἱ Ἀπόστολοι προσέρχονται καὶ ἐρωτῶσιν; ἐπειδὴ ἔστιν ὅπου βουλόμενοι μαθεῖν, ἐφοβοῦντο ἐρωτῆσαι· ἐρωτῶσι δὲ νῦν μετὰ παρρησίας, διὰ τὸ ἤδη ἀκοῦσαι αὐτοὺς παρ' αὐτοῦ, ὅτι "ὑμῖν 30 "δέδοται γνῶναι τὸν μυστήρια." κατ' ἰδίαν δὲ ἐρωτῶσιν· οὐ τῷ πλήθει βασκαίνοντες, ἀλλὰ τὸν τοῦ δεσπότου τηροῦντες νόμον, εἰπόντος· "τούτοις οὐ δέδοται." καὶ τί δήποτε τὴν τῆς ζύμης καὶ τοῦ σινάπεως ἀφέντες, περὶ τῆς τῶν ζιζανίων πυνθάνονται παραβολῆς; ἐπειδήπερ ἐκείνας ὡς σαφεστέρας παρήκασιν· ταύτην δὲ, 35

ὡς ἔχουσαν συγγένειαν πρὸς τὴν προειρημένην περὶ τοῦ σπόρου, καὶ πλέον τι ἐνδεικνυμένην ἐκείνης, καὶ πολλὴν ἐμφαίνουσαν τὴν ἀπειλὴν, προτίθενται εἰς ἐρώτησιν. διὸ οὐδὲ ἐγκαλεῖ αὐτοῖς, ἀλλὰ δὲ ἀναπληροῖ τὰ εἰρημένα· δεικνὺς ἑαυτὸν ὄντα τὸν κριτὴν καὶ κύριον τοῦ παντός. 5

Χρὴ δὲ σκόπειν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τὴν ἄφατον, καὶ τὸ πρὸς κόλασιν ἠλλοτριωμένον· ὅτε μὲν γὰρ σπείρει, δι' ἑαυτοῦ σπείρει· ὅτε δὲ κολάζει, δι' ἑτέρων. περὶ μὲν γὰρ τοῦ σπείροντός φησιν· "ὁ σπείρων τὸ καλὸν σπέρμα, ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου," καὶ τὰ ἑξῆς· περὶ δὲ τῶν κολαζόντων λέγει· "οἱ δὲ θερισταὶ εἰσὶν 10 "οἱ Ἄγγελοι. ὥσπερ οὖν συλλέγονται τὰ ζιζάνια, καὶ πυρὶ κατα-"καίονται, οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος· ἀποστελεῖ ὁ "υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς "βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν "ἀνομίαν, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς τὴν 15 "καιομένην· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· "οἱ δὲ δίκαιοι," φησιν, "ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος·" τοῦτο δὲ εἶπεν, οὐκ ἐπειδὴ οὕτως μόνον ἐκλάμπειν μέλλουσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ τούτου τοῦ ἄστρου φανώτερον οὐ γινώσκομεν ἑτέρον, τοῖς γνωρίμοις ἡμῖν κέχρηται παραδείγμασιν. τίνος χάριν ἀλλαχοῦ μέν φησιν, 20 ὅτι οἱ δίκαιοι πρῶτοι ἁρπάζονται· νῦν δὲ λέγει, ὅτι μετὰ τὸ ἐμβληθῆναι τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς κόλασιν, τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν; ἁρπάζονται μὲν τότε οἱ δίκαιοι πρῶτοι, ἐρχομένου τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ· παραγενομένου δὲ αὐτοῦ, καὶ παραδοθέντων εἰς κόλασιν τῶν ἁμαρτωλῶν, τότε εἰς βασιλείαν 25 οὐρανῶν ἀπέρχονται οἱ δίκαιοι· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἐν οὐρανῷ δεῖ εἶναι, αὐτὸς δὲ ἐνταῦθα ἥξει κρῖναι πάντας τοὺς ἀνθρώπους, δοὺς τὴν κατὰ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀπόφασιν· καθάπερ τίς βασιλεὺς ἀνίσταται μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ, πρὸς τὴν μακαρίαν ἐκείνην λῆξιν αὐτοῖς ἄγων. εἶδες διπλὴν τὴν κόλασιν τοῖς ἁμαρτωλοῖς· 30 τῷ τε κατακαίεσθαι, τῷ τε τῆς δόξης ἐκπίπτειν ἐκείνης.

Διατί ἀναχωρήσαντος τοῦ ὄχλου, ἐν παραβόλαις καὶ τοῖς μαθηταῖς διαλέγεται; ἐπειδὴ σοφώτεροι ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν ἐγένοντο, ὡς καὶ δύνασθαι συνιέναι. διὸ καὶ λέγει αὐτοῖς μετὰ τὰς παραβολάς· "συνήκατε ταῦτα πάντα;" οἱ δὲ πρὸς αὐτόν· 35

"ναὶ κύριε" οὕτως μετὰ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, καὶ τοῦτο κατόρθωσαν αἱ πρῶται παραβολαὶ, τὸ διορατικωτέρους αὐτοὺς ποιῆσαι.

Εἰρηναίου ἐπισκόπου. Ὁ μὲν Κύριος ἐν τῷ ἰδίῳ ἀγρῷ, καλὸν ἔσπειρε σπέρμα· ἀγρὸς δέ ἐστιν ὁ κόσμος· ἐν δὲ τῷ καθεύδειν τοὺς ἀνθρώπους, ἦλθεν ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἔσπειρε ζιζάνια μέσον 5 τοῦ σίτου, καὶ ἀπῆλθεν· ἔκτοτε γὰρ ἀποστάτης ὁ ἄγγελος οὗτος καὶ ἐχθρὸς, ἀφ' ὅτε ἐζήλωσεν τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐχθροποιῆσαι αὐτὸν πρὸς τὸν Θεὸν ἐπεχείρησεν· διὸ καὶ ὁ Θεὸς, τὸν μὲν παρ' αὐτοῦ τὸ ζιζάνιον λάθρα ἐπισπείραντα, τουτέστι τὴν παράβασιν εἰσενέγκοντα, ἀφώρισεν τῆς ἰδίας μετουσίας· τὸν δὲ 10 ἀμελῶς καὶ κακῶς μὲν παραδεξάμενον τὴν παρακοὴν ἄνθρωπον ἠλέησεν· καὶ ἀντέστρεψε τὴν ἔχθραν, ἣν ἐχθροποίησεν πρὸς τὸν αὐτόν· ἀπωσάμενος μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἔχθραν, ἀνακλάσας δὲ αὐτὴν καὶ ἀντιπέμψας πρὸς τὸν ὄφιν· καθὼς ἡ γραφὴ φησὶν, εἰρηκέναι τῷ ὄφει τὸν Θεὸν, "καὶ ἔχθραν θήσω 15 "ἀνὰ μέσον σοῦ, καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικὸς," καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ τὴν ἔχθραν ταύτην ὁ Κύριος εἰς ἑαυτὸν ἀνεκεφαλαιώσατο, γενόμενος ἐκ γυναικὸς ἄνθρωπος.

[x]Καὶ τί δηλοῖ ἡ παραβολὴ τοῦ θησαυροῦ καὶ τοῦ μαργαρίτου, ἥτις ἐστιν αὕτη· "ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ 20 "κεκρυμμένῳ ἐν ἀγρῷ," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ "πάλιν ὁμοία ἐστί," φησιν, "ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ ζητοῦντι "καλοὺς μαργαρίτας," καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτο σημαίνει, ὅτι δεῖ τὸ κήρυγμα πάντων προτιμᾷν· ὥσπερ δὲ ἡ παραβολὴ τοῦ κόκκου τοῦ σινάπεως καὶ τῆς ζύμης μικράν τινα ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους 25 διαφορὰν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἥτε τοῦ θησαυροῦ, καὶ ἡ τοῦ μαργαρίτου· κἀκείνη μὲν ἡ τῆς ζύμης καὶ ἡ τοῦ σινάπεως, πρὸς τὴν δύναμιν εἴρηται τοῦ κηρύγματος, καὶ ὅτι πάντως περίεσται τῆς οἰκουμένης ἁπάσης· αὕτη δὲ τὸ τίμιον καὶ πολυτελές· ἐκτείνεται μὲν γὰρ ὡς τὸ σίνηπι, καὶ περιγίνεται ὡς ζύμη· πολυτελὴς 30 δέ ἐστιν ὡς μαργαρίτης, καὶ μυρίαν παρέχει τὴν εὐπορίαν, ὡς θησαυρός· δηλοῖ δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ δεῖ μόνον πάντα τὰ ἄλλα ἀποδυσαμένους τοῦ κηρύγματος ἔχεσθαι, ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ

[x] Divisionem hic posui; sed in Cod. omnia quæ seq. usq. ad ἀγνόουσιν Irenæo videntur tribui una cum prioribus.

χαρᾶς τοῦτο δεῖ ποιεῖν, καὶ ἀποκτωμένους τὰ ὄντα, ὡς γινώσκοντας ὅτι ἐμπορία τὸ πρᾶγμα ἐστὶν, καὶ οὐ ζημία· τοῦτο γὰρ ᾐνίξατο εἰπών· "καὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει καὶ πωλεῖ "πάντα ὅσα ἔχει, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον." κέκρυπται τοίνυν ἐν τῷ κόσμῳ τὸ κήρυγμα· ἐν τῷ κηρύγματι τὰ ἀγαθά· 5 ἐὰν μὴ πωλήσῃς, οὐκ ἀγοράζεις· ἐὰν μὴ ψυχὴν τοιαύτην ἔχῃς μεμεριμνημένην καὶ ζητοῦσαν, οὐχ εὑρίσκεις· καὶ οὐ δεῖ μόνον τῶν βιωτικῶν ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐγρηγορότα εἶναι· ἐπεὶ δὲ μία ἐστὶν ἡ ἀλήθεια καὶ οὐ πολυσχεδὴς, διὰ τοῦτο εἶπεν, "εὑρὼν ἕνα "πολύτιμον" καὶ καθάπερ ὁ τὸν μαργαρίτην ἔχων, αὐτὸς μὲν 10 οἶδεν ὅτι πλουτεῖ· τοῖς δὲ πολλοῖς οὐκ ἔστι γνώριμος πολλάκις τῇ χειρὶ κατέχων· οὐ γάρ ἐστιν ὄγκος σώματος· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος· οἱ μὲν αὐτὸ κατέχοντες, ἴσασιν ὅτι πλουτοῦσιν· οἱ δὲ ἄπιστοι τὸν θησαυρὸν οὐκ εἰδότες τοῦτον, καὶ τὸν πλοῦτον ἡμῶν ἀγνοοῦσιν. 15

47 "Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς "τὴν θάλασσαν" καὶ τὰ ἑξῆς· χρὴ γινώσκειν ὅτι διέστηκεν ἡ παραβολὴ αὕτη, τῆς τῶν ζιζανίων· ἐκεῖ μὲν γὰρ δι' αἵρεσιν ἀπόλλυνται, καὶ οἱ πρὸ ταύτης, οἱ εἰς τὸν σπόρον, διὰ τὸ μὴ προσέχειν τοῖς λεγομένοις· οὗτοι δὲ διὰ βίου πονηρίαν· οἵτινες 20 πάντων εἰσὶν ἀθλιώτεροι· τῆς μὲν γνώσεως ἐπιτύχοντες καὶ ἁλιευσθέντες, οὐ δυνηθέντες δὲ οὐδὲ οὕτω σωθῆναι. τίνος δὲ ἕνεκεν, ἀλλαχοῦ μέν φησιν, ὅτι αὐτὸς ἀφορίζει, ὡς ἀφορίζει ὁ ποιμήν· ἐνταῦθα δὲ τοὺς Ἀγγέλους τοῦτο ποιεῖν λέγει· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ζιζανίων; ἐπειδὴ ποτὲ μὲν αὐτοῖς παχύτερον διαλέγεται· 25 ποτὲ δὲ ὑψηλότερον· καὶ οὐδὲ εἶπεν ἁπλῶς, ὅτι τὰ σαπρὰ ἔβαλον ἔξω, ἵνα μήτις νομίσῃ ἀκίνδυνον εἶναι τὴν ἐκ τοῦ μὴ θέλειν μαθεῖν ἀγνωσίαν, ἀλλὰ προσέθηκεν εἰπών· ὅτι εἰς κάμινον πυρὸς βάλλουσιν· "ἔνθα ἐστὶν ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων" διὰ τούτου δηλῶν ἄρρητον τὴν ὀδύνην οὖσαν. χρὴ δὲ σκοπῆσαι, 30 πόσαι τῆς ἀπωλείας εἰσὶν αἱ ὁδοί· πρώτη, ἡ διὰ τῆς πέτρας· δευτέρα, ἡ διὰ τῶν ἀκανθῶν· τρίτη, ἡ διὰ τῆς ὁδοῦ. τετάρτη, ἡ διὰ τῶν ζιζανίων· πέμπτη, ἡ διὰ τῆς σαγήνης· οὐκ ἄρα ἀπεικότως ἔλεγεν· "ὅτι πλατεῖα ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν· καὶ "πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς." 35

52 "Πᾶς γραμματεὺς," φησὶν, "μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν "τῶν οὐρανῶν," καὶ τὰ ἑξῆς· γραμματέα λέγει, τὸν διὰ τῆς ἐπιμόνου ἀναγνώσεως τῶν θείων γραφῶν, ἑαυτῷ θησαυρὸν γνώσεως ἀληθοῦς ἀποθέμενον, τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς γραφῆς· ὥστε εἰ ἄπειροι τῶν θείων εἰσὶ γραφῶν, οὐκ ἂν εἶεν οἰκοδεσπόται· μήτε 5 αὐτοὶ ἔχοντες, μήτε παρ' ἑτέρων λαμβάνοντες· ἀλλὰ παρορῶντες ἑαυτοὺς, ὑπὸ λιμοῦ ἀγνωσίας φθειρόμενοι· οὐχ οὗτοι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ αἱρετικοὶ, ἐκτός εἰσι τοῦ μακαρισμοῦ τούτου· τὸ δὲ "ἐκβαλοῦσι καινὰ καὶ παλαιὰ," δηλοῖ, ὅτι καὶ ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ ἐκ τῆς καινῆς γραφῆς διαλέγονται καὶ διδάσκουσιν· ἀκούσω- 10 μεν τοίνυν, ὅσοι τῆς τῶν θείων γραφῶν ἀμελοῦμεν ἀναγνώσεως, ὅσην ὑπομένομεν βλάβην, ὅσην πενίαν· πότε γὰρ τῆς διὰ τῶν ἔργων ἐπιλαβόμεθα πολιτείας, οἱ μηδὲ αὐτοὺς τοὺς νόμους εἰδότες, καθὰ πολιτεύεσθαι χρή· ἀλλ' οἱ μὲν πλουτοῦντες, συνεχῶς τινάσσουσιν ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια, ὥστε μὴ σητόβρωτα γενέσθαι· ἡμεῖς 15 δὲ, σητὸς χαλεπώτερον ὁρῶντες τὴν λήθην λυμαινομένην ἡμῶν τὴν ψυχὴν, οὐκ ἐντυγχάνομεν βιβλίοις, δι' ὧν καλλωπίζεται ἡ ψυχή.

53 "Καὶ ἐγένετο," φησὶν, "ὅτε ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς τὰς παρα- "βολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν·" τίνος ἕνεκεν εἶπεν τὰς παραβολὰς ταύτας, ἐπειδὴ καὶ ἄλλας ἔμελλεν ἐρεῖν; διὰ τί δὲ 20 μεταβαίνει ἐκεῖθεν; πανταχοῦ σπεῖραι τὸν λόγον βουλόμενος. "καὶ ἐλθὼν," φησὶν, "εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς· ποίαν πατρίδα αὐτοῦ καλεῖ νῦν; τὴν Ναζαρέτ· εἰς μὲν γὰρ τὴν Καπερναοὺμ, ἐποίησεν σημεῖα, ὡς προγέγραπται· ἐν ταύτῃ δὲ, καθυφίησι τῶν σημείων διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν· ὥστε μὴ εἰς 25 πλείονα φθόνον αὐτοὺς ἐκκαῦσαι· μὴ δὲ κατακρίναι μειζόνως, τῆς ἀπιστίας ἐπιτειν[ο]μένης· διδασκαλίαν δὲ προτίθεσθαι αὐτοῖς[y] τῶν σημείων οὐκ ἔλαττον θαῦμα ἔχουσαν· οἱ δὲ πάντα ἀνόητοι, δέον θαυμάσαι καὶ ἐκπλαγῆναι τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, ἐξευτελίζουσι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ δοκοῦντος εἶναι πατρός· λέγοντες, "οὐχ 30 "οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱὸς;" καὶ τὰ ἑξῆς· καίτοι γε πολλὰ τούτων παραδείγματα ἔχοντες ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις, καὶ πατέρων ἀσήμων γενναίους ἑωρακότας παῖδας· καὶ γὰρ ὁ Δαβὶδ, εὐτελοῦς τινὸς ἦν γεωργοῦ τοῦ Ἰεσσαί· καὶ Ἀμῶς ὁ προφήτης,

[y] αὐτοὺς Cod.

αἰπόλου παῖς, καὶ αὐτὸς αἰπόλος· καὶ Μωϋσῆς ὁ νομοθέτης σφόδρα ἀποδέοντα αὐτοῦ πατέρα ἔσχεν· δέον οὖν διὰ τοῦτο μάλιστα προσκυνεῖν καὶ ἐκπλήττεσθαι, ὅτι οὐ τοιούτων γονέων ὤν, τοιαῦτα ἐφθέγγετο· εὔδηλον γὰρ ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνης ἐπιμελείας ἦν, ἀλλὰ θείας χάριτος· ἀπὸ τούτων μᾶλλον καταφρονοῦσι. 5 συνεχῶς δὲ ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἐπιχωριάζει· καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν ἐδίδασκεν· ἵνα μὴ διὰ παντὸς ἐπὶ τῆς ἐρήμου διατρίβοντος κατηγορήσωσιν αὐτοῦ, ὡς ἀποσχίζοντος, καὶ τῇ πολιτείᾳ μαχομένου. καὶ ἐξεπλήττοντο μὲν ἐπὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ, διὰ δὲ φθόνον πιστεύειν οὐκ ἤθελον. διὸ καὶ ὁ Χριστὸς, 10 μετὰ ἐπιεικείας εἶπεν αὐτοῖς· "οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος, εἰ "μὴ ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ·" διὰ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ εἶπεν.

Τίνος δὲ χάριν ὀλίγα σημεῖα ἐποίησεν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ; ἵνα μὴ λέγωσιν· "ἰατρὲ θεράπευε σεαυτόν·" ἔτι δὲ καὶ ἵνα μὴ 15 ὡς πολέμιον καὶ ἐχθρὸν αὐτὸν λογίζωνται, ὡς ὑπερορῶντα τοὺς οἰκείους· καὶ ἵνα μὴ καὶ τοῦτο μέλλουσι προφασίζεσθαι· ὅτι εἰ γέγονε σημεῖα, καὶ ἡμεῖς ἐπιστεύσαμεν ἄν· διὰ τοῦτο οὖν καὶ ἐποίησεν καὶ ἐπέσχεν. τὸ μὲν, ἵνα τὸ αὐτοῦ πληρώσῃ· τὸ δὲ, ἵνα μὴ ἐκείνους κατακρίνῃ[z] μειζόνως. 20

ΚΕΦ. ΚΕ.

Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου.

1 "Ἐν ἐκείνῳ," φησὶ, "τῷ καιρῷ, ἤκουσεν Ἡρώδης ὁ τετράρχης "τὴν ἀκοὴν Ἰησοῦ, καὶ εἶπεν τοῖς παισὶν αὐτοῦ, "οὗτος ἐστὶν "Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς," καὶ τὰ ἑξῆς· οὐχ ἁπλῶς εἶπεν "ἐκείνῳ 25 "τῷ καιρῷ," ἀλλ' ἵνα μάθωμεν τὸν τῦφον τοῦ τυράννου, ὅτι οὐκ ἐν προοιμίοις τοῦ κηρύγματος ἔμαθεν τὰ κατ' αὐτὸν, ἀλλὰ μετὰ χρόνον πολύν· τοιοῦτον γὰρ οἱ ἐν δυναστείαις, καὶ πολλὴν τὴν ὑπερηφανίαν ἔχοντες, βραδέως ταῦτα μανθάνουσιν, διὰ τὸ μὴ πολὺν αὐτῶν ποιεῖσθαι λόγον· τετράρχην δὲ αὐτὸν καλεῖ, ἐπειδὴ 30 ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης, ὁ τούτου πατὴρ, ὁ τὰ νήπια ἀνελὼν, τετελευτηκὼς ἦν· χρὴ δὲ σκοπεῖν ἡλίκη ἡ ἀρετή· ὅτι τετελευτηκότα

[z] κατακρίνει Cod.

τὸν Ἰωάννην δέδοικε· καὶ ὑπὸ τοῦ φόβου συνεχόμενος, περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφεῖ. διὰ τοῦτο γὰρ ἔλεγεν· "οὗτός ἐστιν "Ἰωάννης, ὃν ἐγὼ ἀπέκτεινα," καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ οὐδὲ πρὸς πλῆθος διαλέγεται ἐκ τοῦ φόβου, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ οἰκέτας.

Ἕνεκεν δὲ τίνος οὐ προηγουμένως τὴν ἱστορίαν περὶ τοῦ Ἰωαννοῦ 5 διηγεῖται ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἀλλ' ἐπὶ ποῦ παρόντος; ἐπειδὴ ἡ πᾶσα πραγμάτεια αὐτοῖς ἦν, τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ εἰπεῖν, καὶ οὐδὲν ἐποιοῦν τοσούτου πάρεργον ἕτερον, πλὴν εἰ μὴ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ συντελεῖν ἔμελλεν· οὐκ οὖν οὐδ' ἂν ἐμνημόνευσεν τῆς ἱστορίας, εἰ μὴ διὰ τὸν Χριστόν· εἶτα διηγούμενος φησίν· "ὁ γὰρ Ἡρώδης 10 "κρατήσας τὸν Ἰωάννην," καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ διαλέγεται πρὸς τὴν Ἡρωδιάδα, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἡρώδην· ἐπειδὴ κυριώτερος ἦν. χρὴ δὲ σκοπεῖν, πῶς ἀνεπαχθῆ ποιεῖται τὴν κατηγορίαν, ὡς ἱστορίαν διηγούμενος μᾶλλον ἢ κατηγορίαν εἰσάγων· "γενεσίων γάρ," φησιν, "ἀγομένων τοῦ Ἡρώδου," καὶ τὰ ἑξῆς. διπλοῦν τὸ ἔγκλημα, 15 καὶ ὅτι ὠρχήσατο, καὶ ὅτι ἤρεσε· καὶ οὕτως ἤρεσεν, ὡς καὶ φόνον λαβεῖν τὸν μισθόν· ὅτε γὰρ αὐτὸν εὐχαριστεῖν ἐχρῆν τῷ Θεῷ, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς φῶς αὐτὸν ἤγαγεν, τότε τὰ παράνομα ἐκεῖνα ἐτόλμησεν· ὅτε λῦσαι τὸν δεδεμένον ἐχρῆν, τότε σφαγὴν τοῖς δεσμοῖς προτίθησιν· ἀκούσατε, ὅσοι ἐν τοῖς 20 γάμοις τοιαύτην ἀσχημοσύνην καταδέχεσθε, ἀλλομένας καὶ πηδώσας εἰσάγοντες, καὶ τὴν κοινὴν καταισχύνοντες φύσιν. διὰ τί δὲ λυπεῖται Ἡρώδης, αἰτησαμένης τῆς Ἡρωδιάδος τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου; ἐπειδὴ τοιοῦτον ἡ ἀρετή· καὶ γὰρ παρὰ τοῖς κακοῖς, θαύματος καὶ ἐπαίνων ἀξία· ἐπὶ πίνακι καὶ τὴν κεφαλὴν αἰτεῖ, 25 ἐπειδήπερ ἰδεῖν ἐπεθύμει τὴν γλῶσσαν· οὐδὲ γὰρ ἀπαλλαγῆναι τῶν ἐλέγχων ἔσπευδε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀνειδίσαι καὶ ἐπιβῆναι κειμένῳ. ἠνέσχετο δὲ τούτων γινομένων ὁ Θεὸς, καὶ οὔτε κεραυνὸν ἄνωθεν κατέφλεξεν, οὔτε τῇ γῇ διαστῆναι ἐκέλευσε, καὶ τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο συμπόσιον δέξασθαι· πολλὴν καταλιμπάνων παρα- 30 μυθίαν τοῖς μετὰ ταῦτα ἀδίκως τί πάσχειν μέλλουσιν.

Ἰστέον, ὅτι, ὥς φησιν ὁ Ἰώσηπος, ἕτερος ἦν ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης καὶ ἕτερος ὁ τετράρχης, υἱὸς ὢν ἐκείνου.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Οἰηθεὶς ἐκ νεκρῶν ἀνεστηκέναι τὸν βαπτιστὴν, ἤρξατο αὐτὸν δειλιᾶν, ὡς δυνατώτερον γεγονότα· καὶ 35

ἐδεδίει μὴ πλείονι κατ' αὐτοῦ χρήσοιτο τῇ ἐλεγκτικῇ παρρησίᾳ· ὅπερ ἦν αὐτῷ δεινὸν, ἀποστερηθῆναι τῆς αἰσχρουργίας.

"Ἀκούσας δέ," φησιν, "ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν "πλοίῳ, εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν·" διὰ τί δὲ, καὶ ὅτε παρεδόθη ὁ Ἰωάννης, καὶ ὅτε ἀνηρέθη, καὶ ὅτε ἤκουσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι 5 πλείους μαθητὰς ποιεῖ, ἀναχωρεῖ; ἐπειδὴ τέως ἐβούλετο τὰ πλείω ἀνθρωπινώτερον διοικεῖν· οὐδέπω τοῦ καιροῦ καλοῦντος απογυμνῶσαι τὴν θεότητα σαφῶς· διὸ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε μηδενὶ εἰπεῖν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός. μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν, ἐβούλετο τοῦτο γενέσθαι γνωριμώτερον· ὅθεν τοῖς τέως 10 διαπιστήσασιν Ἰουδαίοις οὐ σφόδρα ἦν βαρὺς, ἀλλὰ καὶ συγγνωμονικός.

Εἰδέναι δὲ χρὴ, πῶς οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου λοιπὸν ᾠκειώθησαν τῷ Χριστῷ· αὐτοὶ γάρ εἰσιν οἱ ἀπηγγελκότες αὐτῷ τὸ γεγενημένον. καὶ γὰρ οἱ πάντες ἐπ' αὐτὸν καταφεύγουσι λοιπόν· οὕτως 15 οὐ μικρὸν κέρδος μετὰ τοῦ θανάτου τοῦ διδασκάλου αὐτῶν, καὶ τὰ ἤδη παρ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἀποκρίσεως ἐκείνης οἰκονομηθέντες, κατόρθωσαν· διὰ τοῦτο δὲ πρὶν ἀπαγγεῖλαι αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ διδασκάλου τῷ Χριστῷ, αὐτὸς οὐκ ἀνεχώρησεν· καίτοιγε εἰδὼς καὶ πρὶν ἢ ἀπαγγεῖλαι τὸ γεγενημένον· δεικνὺς διὰ 20 πάντων τῆς οἰκονομίας τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ δὴ μόνον τῇ ὄψει, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις τοῦτο πιστεύεσθαι ἐβούλετο· διὰ τὸ γινώσκειν αὐτὸν τοῦ διαβόλου τὴν κακουργίαν· καὶ ὅτι πάντα ἐργάσεται οὗτος ὁ πονηρὸς, ὥστε τῆς οἰκονομίας ἀνελεῖν τὸ μυστήριον.

ΚΕΦ. ΚϚ. 25

Περὶ τῶν ε' ἄρτων καὶ β' ἰχθύων.

14 Καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς εἶδε πολὺν ὄχλον.

Αὐτὸς μὲν οὖν διὰ τοῦτο ἀναχωρεῖ· ἀναχωρεῖ δὲ, οὐκ εἰς πόλιν, ἀλλ' εἰς ἔρημον καὶ ἐν πλοίῳ, ὥστε μηδένα ἀκολουθῆσαι. οἱ δὲ ὄχλοι, οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται, ἀλλ' ἕπονται προσηλωμένοι, καὶ οὐδὲ ὁ 30 θάνατος αὐτοὺς ἐφόβησεν τοῦ Ἰωάννου· τοσοῦτόν ἐστι πόθος καὶ ἀγάπη· οὕτως πάντα νικᾷ καὶ διακρούεται τὰ δεινά. διὰ τοῦτο δὲ τὴν ἀμοιβὴν εὐθέως ἐλάμβανον· ἐθεράπευσεν γὰρ τοὺς ἀρρώ-

στους αὐτῶν· οὐκ ἀπαιτεῖ δὲ αὐτοὺς πίστιν ἐνταῦθα· ἐπειδὴ τὸ προσελθεῖν, καὶ τὸ τὰς πόλεις ἀφεῖναι, καὶ τὸ μετὰ ἀκριβείας αὐτὸν ζητῆσαι, καὶ τὸ παραμένειν, καίτοι γε τοῦ λιμοῦ κατ-αναγκάζοντος, τὴν πίστιν ἐπιδείκνυνται τὴν αὐτῶν· μέλλει δὲ καὶ τρέφειν αὐτοὺς, ἀλλ' οὐ ποιεῖ τοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ· ἀναμένει δὲ 5 παραβληθῆναι, ἵνα μὴ δόξῃ πρότερος ἐπιπηδᾷν τοῖς θαύμασιν, ἀλλὰ καλούμενος. οὐδεὶς δὲ ἐκ τῶν τοῦ ὄχλου προσελθὼν ὑπὲρ αὐτῶν διελέχθη· ἐπειδὴ ᾐδοῦντο αὐτὸν μεθ' ὑπερβολῆς, καὶ οὐδὲ τῆς πείνης ἐλάμβανον αἴσθησιν τῷ πόθῳ τῆς προσεδρίας· ἀλλ' οὐδὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ προσελθόντες, λέγουσι, θρέψον αὐτούς· 10 ἐπειδήπερ ἔτι ἀτελέστερον διέκειντο· ἀλλὰ τί εἶπον; "ἔρημός "ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα παρῆλθεν· ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους," καὶ τὰ ἑξῆς· εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὸ θαῦμα τοῦτο, ἐπελάθοντο τούτου γενομένου· καὶ μετὰ τὰς σπυρίδας, ἐνόμιζον περὶ ἄρτων λέγειν, ἡνίκα ζύμην ἐκάλεσε τὴν διδασκαλίαν τῶν Φαρισαίων, πολλῷ 15 μᾶλλον μηδέπω πεῖραν τοιούτου σημείου λαβόντες, οὐκ ἂν προσ-εδόκησαν τί τοιοῦτον ἔσεσθαι.

Διατί οὐκ εἶπεν δίδωμι αὐτοῖς φαγεῖν, ἀλλ' "ὑμεῖς δότε "αὐτοῖς;" ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπῳ προσεῖχον αὐτῷ ἔτι, διὸ καὶ λέγουσιν· "οὐκ ἔχομεν, εἰ μὴ πέντε ἄρτους, καὶ δύο ἰχθύας·" καὶ 20 γὰρ ἦν ἡ καρδία αὐτῶν πεπωρωμένη· ἐπεὶ οὖν ἔτι χαμαὶ ἐσύροντο, τότε λοιπὸν τὰ παρ' ἑαυτοῦ εἰσάγει καὶ φησίν· "φέρετέ μοι "αὐτοὺς ὧδε·" εἰ γὰρ καὶ ἔρημος ὁ τόπος, ἀλλ' ὁ τρέφων τὴν οἰκουμένην πάρειμι· "καὶ ἡ ὥρα παρῆλθεν·" ἀλλ' ὁ μὴ ὑποκεί-μενος αὐταῖς ὑμῖν διαλέγεται. εἰ δὲ ὁ Ἰωάννης καὶ κριθίνους 25 αὐτοὺς εἶναι λέγει, οὐ παρεργῶς τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ τὸν τύφον τῆς πολιτείας παιδεύων ἡμᾶς καταπατεῖν. χάριν δὲ τίνος ἕνεκεν "ἀνέβλεψεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εὐλόγησεν;" ἵνα δείξῃ, ὅτι ἀπὸ τοῦ πνεύματος ἐστίν· ὁμοῦ δὲ καὶ ἡμᾶς παιδεύων, μὴ πρότερον ἅπτεσθαι τραπέζης, ἕως ἂν εὐχαριστήσωμεν τῷ τὴν τροφὴν ἡμῖν 30 παρέχοντι. οὐ ποιεῖ δὲ ἐκ μὴ ὄντων, ἀλλ' ἐκ τῶν ὑποκειμένων· ἐμφράττων τὸ Μαρκίωνος καὶ Μανιχαίου στόμα, τῶν τὴν κτίσιν ἀλλοτριούντων αὐτοῦ· ἅμα δὲ καὶ δεικνὺς, ὅτι καὶ τὰ ὁρώμενα αὐτοῦ ἔργα καὶ κτίσματα εἰσί· καὶ ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ εἰπών· "ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ψυχὴν ἑρπετῶν ζωσῶν." 35

Ποιεῖ δὲ καὶ καθολικὴν εὐεργεσίαν, πλῆθος τοσοῦτον θρέψας, ἵνα μὴ θεωροὶ μόνον οἱ πολλοὶ τῶν ἑτέροις συμβάντων γένωνται διὰ τῶν ἰάσεων ἀγαθῶν, καὶ γὰρ διὰ τοῦτο συνῆλθον, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτοὶ τῆς δωρεᾶς ἀπολαύσωσιν· ἐν ἐρήμῳ δὲ αὐτοὺς ἄγει· ἵνα μεθ' ὑπερβολῆς ἀνύποπτον ὑπάρξῃ τὸ θαῦμα· καὶ μηδεὶς 5 νομίσῃ πλησίον κώμην κειμένην εἰσενεγκεῖν τί εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ πλήθους· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῆς ὥρας μέμνηται, οὐχὶ τοῦ τόπου μόνον· ἔτι δὲ καὶ τὴν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ μανθάνομεν φιλοσοφίαν· ὅτι δώδεκα ὄντες, πέντε ἄρτους εἶχον μόνους, καὶ δύο ἰχθύας· οὕτως ἐν τοῖς ἀναγκαίοις, πάρεργα αὐτοῖς ἦν τὰ σωματικὰ, 10 καὶ τῶν πνευματικῶν εἴχοντο μόνων, καὶ οὐδὲ τῶν ὀλίγων ἀντείχοντο, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς αἰτηθέντες ἔδωκαν· ὅθεν παιδεύεσθαι χρὴ, ὅτι κἂν ὀλίγα ἔχομεν, καὶ αὐτὰ παρέχειν δεῖ τοῖς δεομένοις.

Ἐδίδου δὲ διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τιμῶν αὐτοὺς ἐν τούτῳ· 15 οὐ τιμῶν δὲ μόνον, ἀλλ' ἵνα μὴ παρελθόντος ἐπιλάθωνται τούτου, τῶν χειρῶν αὐτοῖς μαρτυρούντων· ἐκέλευσεν δὲ ἐπὶ στιβάδος τοὺς ὄχλους ἀναπεσεῖν, φιλοσοφεῖν αὐτοὺς παιδεύων· οὐ γὰρ θρέψαι τὰ σώματα μόνον ἐβούλετο, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν παιδεῦσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου τοίνυν, καὶ ἀπὸ τοῦ μηδὲν πλέον ἄρτων δοῦναι καὶ 20 ἰχθύων, καὶ ἀπὸ τοῦ πᾶσιν τὰ αὐτὰ προσθεῖναι καὶ ποιῆσαι κοινὰ, καὶ μηδὲν θατέρῳ θατέρου πλέον παρασχεῖν· καὶ ταπεινοφροσύνην καὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀγάπην, καὶ τὸ ὁμοίως πρὸς ἀλλήλους διακεῖσθαι, καὶ τὰ κοινὰ πάντα νομίζειν εἶναι ἐπαίδευεν· περισσεῦσαι δὲ ἐποίησεν, οὐχὶ ἄρτους, ἀλλὰ καὶ κλάσματα· ἵνα δείξῃ 25 ὅτι τῶν πέντε ἄρτων εἰσὶ ταῦτα τὰ κλάσματα, καὶ ὥστε τοὺς ἀπόντας μαθεῖν τὸ γεγενημένον· καὶ ἵνα μήτις φαντασίαν εἶναι νομίσῃ τὸ γεγονὸς, δώδεκα κοφίνους εἰς μέσον παρήγαγεν· ἵνα καὶ Ἰούδας βαστάσῃ. ἐδύνατο μὲν γὰρ καὶ σβέσαι τῶν ὄχλων τὴν πεῖναν· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ τὴν δύναμιν· οὕτω γὰρ 30 οὖν αὐτὸν οἱ ὄχλοι ἐξεπλάγησαν ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ βασιλέα ἠθέλησαν ποιῆσαι· καίτοι γε ἐπὶ τῶν ἄλλων θαυμάτων, οὐδαμοῦ τοῦτο ποιήσαντες. γυναικῶν καὶ παιδίων ἐμνημόνευσεν πρὸς μέγιστον αὐτῶν ἐγκώμιον· ὅτι καὶ ἡ ἀσθενεστέρα φύσις, εἰς οὐδὲν τὸν κόπον τῆς ὁδοῦ διὰ τὸν πρὸς αὐτὸν πόθον ἐλογίσατο.

ΚΕΦ. ΚΖ.

Περὶ τοῦ ἐν θαλάσσῃ περιπάτου.

22 Διὰ τί ποιήσας τὸ σημεῖον, ἠνάγκασεν τοὺς μαθητὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προσάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν; πείθων ἡμᾶς μηδαμοῦ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν δόξαν διώκειν, μὴ δὲ ἐπισύ- 5 ρεσθαι τὸ πλῆθος· καὶ γὰρ ὅτ' ἂν μεγάλα ἐργάζηται, χωρίζεται μετὰ τῶν μαθητῶν ἀπὸ τοῦ πλήθους· τὸ "ἠνάγκασεν" δὲ εἶπεν, τὴν πολλὴν προσεδρίαν δεικνὺς τῶν μαθητῶν, καὶ ὅτι δυσαποσπάστως εἶχον αὐτοῦ· ἔπεμπε δὲ τοὺς μαθητὰς, προφάσει μὲν τῶν ὄχλων· αὐτὸς δὲ εἰς τὸ ὄρος βουλόμενος ἀναβῆναι· τοῦτο δὲ 10 ἐποίει, παιδεύων ἡμᾶς, μηδὲ ὄχλοις ἀναμίγνυσθαι διηνεκῶς, μηδὲ φεύγειν ἀεὶ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἑκατέρα χρησίμως, καὶ ἕκαστον ἐναλλάττοντας πρὸς τὸ δέον· καὶ γάρ ἐστιν ὅτ' ἂν καλὴ ὑπάρχει ἡ μόνωσις· ὅτ' ἂν ἐντυγχάνειν δέῃ Θεῷ· καὶ γὰρ ἀταραξίας ἐστὶ μητὴρ, καὶ γαλήνη καὶ λίμην, ἁπάντων ἀπαλλάττουσα θορύβων 15 ἡμᾶς.

Τίνος ἕνεκεν, ἐν μὲν τῷ πρώτῳ κλύδωνι, συμπαρῆν τοῖς μαθηταῖς, ἄρτι δὲ οὐ; ἵνα τότε μὲν, ἐξ ἑτοίμου παράσχῃ τὴν παραμυθίαν αὐτοῖς· νυνὶ δὲ, ἵνα ἐπὶ μείζονα αὐτοὺς ἀγάγῃ ὑπομονήν· καὶ ἠρέμα κατὰ μικρὸν ὑψηλοτέρους αὐτοὺς κατεσκεύαζε· διὰ 20 τοῦτο καὶ ἐν μέσῃ τῇ θαλάσσῃ, συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα διεγερθῆναι, ὡς μηδὲ προσδοκῆσαι ποθὲν ἐλπίδα σωτηρίας· ἀφίησι δὲ αὐτοὺς κλυδωνίζεσθαι ὅλην τὴν νύκτα, διεγείρων αὐτῶν τὴν καρδίαν, καὶ εἰς ἐπιθυμίαν αὐτοὺς μείζονα ἐμβάλλων τὴν αὐτοῦ· ἅμα δὲ καὶ παιδεύων ἡμᾶς, μὴ ταχέως λύσιν ἐπιζητεῖν τῶν 25 συνεχόντων κακῶν· ἀλλὰ φέρειν τὰ συμπίπτοντα γενναίως· τετάρτῃ γὰρ φυλακῇ τῆς νυκτὸς ἐπέστη αὐτοῖς, καὶ ὅτε προσεδόκησαν ἀπαλλαγήσεσθαι, τότε ἐπετάθη πάλιν ὁ φόβος· "ἰδόντες "γὰρ αὐτόν," φησι, "περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἐτα- "ράχθησαν" ὥστε καὶ κράξαι· μετὰ γὰρ τοῦ χειμῶνος οὐχ 30 ἧττον, διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ σκότος ἔλυσεν, οὐδὲ φανερὸν ἑαυτὸν ἐποίησεν εὐθέως· γυμνάζων αὐτοὺς, ὅπερ ἔφην, ἐν τῇ συνεχείᾳ τῶν φόβων τούτων παιδεύων εἶναι καρτερικούς· καὶ ὅσῳ δὲ τὰ τῆς ἀγωνίας ἐπετείνετο, τοσούτῳ μᾶλλον ἠσμένιζον αὐτοῦ τὴν παρου-

σίαν· εἰπόντος δὲ αὐτοῦ "θαρσεῖτε, ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε," τῷ ῥήματι τούτῳ εὐθέως τὸν φόβον αὐτῶν ἔλυσεν, καὶ θαῤῥῆσαι παρεσκεύασεν.

Ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' ἰδίαν προσεύξασθαι.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Εὔχεται δὲ, οὐχ ὡς δεόμενος, 5 ἀλλ' ὡς ἀρχιερεὺς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἱκεσίας ποιούμενος. Καὶ μετ' ὀλίγον—Ἕως ἑσπέρας· ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐ δεῖ ἀψικόρως[z] ἔχειν περὶ τούτου, ἀλλ' ὑπομονὴν καὶ προθυμίαν· διδάσκει δὲ καὶ τοῦτο· ὥστε ἐν ᾧ χρεία, ὀφείλομεν τὰ κοινωφελῆ λαλεῖν τοῖς ἐντυγχάνουσιν, καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην διάλεξιν καὶ διδασκαλίαν, ἐπὶ τὴν 10 προσευχὴν χωρεῖν.

Ὠριγένους. Ἀναχωρεῖ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν ἔρημον, καὶ εἰς τὸ ὄρος ἄνεισιν τοῦ προσεύξασθαι, ἡμᾶς διδάσκων τὰς μεταστάσεις τῆς προσευχῆς.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Τετάρτην λέγει φυλακὴν τῆς 15 νυκτὸς, τὴν τριωρίαν τὴν μετὰ τὴν ἐνάτην ὥραν τῆς νυκτός.

Σευήρου ἐξ Ἐπιστολῆς τῆς πρὸς Καισάριον[a]. Ὁ οὖν Εὐαγγελιστὴς τὸν καιρὸν ἐσπούδασεν δηλῶσαι τῆς νυκτὸς, καθ' ὃν ἐπεφάνη τοῖς μαθηταῖς πλέουσι καὶ χειμαζομένοις, ἐπὶ τῆς θαλάσσης περιπατῶν ὁ Ἰησοῦς. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Τὸ "ἐγώ εἰμι," τῆς ἀληθείας ἐστὶ παραστατικὸν, καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀποσκευάζεται.

Κυρίλλου. Εἰπὼν "θαρσεῖτε," τὴν πίστιν ἀπαιτεῖ· δι' ἧς ἕκαστος τῶν εἰλικρινῶς εἰς Χριστὸν πιστευόντων σώζεται· ἐπαγαγὼν δὲ, "ἐγώ εἰμι," λύει πάντα φόβον· ἐγὼ γάρ, φησιν, 25 εἰμί.

28 Διὰ τί οὐκ εἶπεν ὁ Πέτρος, κέλευσόν μοι βαδίσαι ἐπὶ τὰ ὕδατα, ἀλλ' "ἐλθεῖν πρὸς σέ·" ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐπιδείξεως ἦν· τοῦτο δὲ ἀγάπης νόμος· οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἐφίλει τὸν δεσπότην Χριστόν· διὸ καὶ ἐπεθύμει ταχέως ἐγγὺς αὐτοῦ γενέσθαι· ἐπέ- 30 τρεψε δὲ αὐτῷ πρὸς αὐτὸν ἀπελθεῖν· ἐπειδὴ ᾔδει, ὅτι εἰ εἶπεν αὐτῷ, οὐ δύνασαι· πάλιν θερμὸς ὢν ὁ Πέτρος, ἀντεῖπεν ἄν· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν πραγμάτων πείθει, ἵνα εἰς τὸ μέλλον σωφρονίσῃ·

z Dubiæ scripturæ est hæc vox. a πρκαισάρ Cod.

ὁ γὰρ τοῦ μείζονος περιγενόμενος, τουτέστιν ἀκμάζοντος ἔτι τοῦ φόβου, ἐπιβῆναι τῶν ὑδάτων θαρρήσας, ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος ἔμελλε πάσχειν κακῶς, τῆς τοῦ ἀνέμου ῥύμης, οὐ τῆς θαλάσσης· καὶ ταῦτα ἐγγὺς ὢν τοῦ Χριστοῦ· οὕτως οὐδὲν ὠφελεῖ ἐγγὺς εἶναι τοῦ Χριστοῦ, μὴ πιστεύοντας ἐγγύς· οὐκ ἐπέταξε δὲ τοῖς ἀνέμοις 5 παύσασθαι, ἀλλ' αὐτὸς ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἐπελάβετο αὐτοῦ· ὅτι τῆς ἐκείνου πίστεως ἔδει εἰς τοῦτο· ὅτ' ἂν δὲ τὰ παρ' ἡμῶν ἐλλιμπάνῃ, καὶ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἵσταται· δεικνὺς τοίνυν ὅτι οὐχὶ ἡ τοῦ ἀνέμου ἐκβολὴ, ἀλλ' ἡ ἐκείνου ὀλιγοπιστία τὴν περιτροπὴν εἰργάσατο, καὶ φησίν· "εἰς τί ἐδίστασας ὀλιγόπιστε;" 10 ὥστε εἰ μὴ ἡ πίστις ἠσθένησεν, καὶ πρὸς τὸν ἄνεμον ἀντέστη ἂν ῥαδίως· διάτοι τοῦτο καὶ ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ, τὸν ἄνεμον εἴα πνεῖν· δηλῶν ὅτι ἐκεῖνος οὐδὲν παραβλάπτει, ὅτ' ἂν ἡ πίστις ᾖ πεπηγυῖα· καὶ πρὸ τούτου μὲν ἔλεγον· "ποταπός ἐστιν ὁ ἄνθρω-"πος οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν 15 "αὐτῷ·" νυνὶ δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' "ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἶ."

Ἰδοὺ πῶς κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον ἅπαντας ἦγεν· ὅθεν οὐδὲ ὡς πρότερον προσήεσαν αὐτῷ, εἰς τὰς οἰκίας ἕλκοντες αὐτὸν, καὶ χειρὸς ἀφὴν ἐπιζητοῦντες, καὶ πρόσταγμα διὰ ῥημάτων, ἀλλ' ὑψηλότερον πολλῷ καὶ φιλοσοφώτερον, καὶ μετὰ πλείονος τῆς 20 πίστεως, τὴν θεραπείαν ᾔτουν· παρακαλοῦντες, "ἵνα μόνον ἅψων-"ται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· διὸ "καὶ ὅσοι ἥψαντο, "ἐσώθησαν·" δεῖξαι θέλων ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι διὰ χρόνου ἐπέβη τῇ γῇ Γεννησαρὲτ, φησὶν, "καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες τοῦ "τόπου, ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωραν ἐκείνην· καὶ προσ- 25 "ήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας·" ἀλλ' ὅμως ὁ χρόνος οὐκ ἐξέλυσεν τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ μείζονα εἰργάσατο, καὶ ἀκμάζουσαν διετήρησεν.

Ὠριγένους. Οἱ κακῶς ἔχοντες, μηδέπω αὐτοῦ ἀπτέσθωσαν· μηδὲ ὅλου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς ἅψασθαι μόνον 30 τοῦ κρασπέδου, πρὸς τὸ διασωθῆναι· ἡμεῖς δὲ ἐὰν θέλομεν, ὅλον αὐτὸν ἔχομεν· καὶ γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ πρόκειται νῦν ἡμῖν· οὐχ ὥστε ἅψασθαι μόνον, ἀλλ' ὥστε καὶ φαγεῖν καὶ ἐμφορηθῆναι· προσερχέσθω τοίνυν μετὰ πίστεως ἕκαστος ἀσθένειαν ἔχων· εἰ γὰρ οἱ τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἁψάμενοι, τοσαύτην εἵλκυ-

σαν δύναμιν, πολλῷ μᾶλλον οἱ ὅλον αὐτὸν κατέχοντες· τὸ δὲ προσελθεῖν μετὰ πίστεως, οὐ τὸ λαβεῖν ἐστι μόνον τὸ προκείμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ μετὰ καθαρᾶς διανοίας ἅψασθαι· τὸ οὕτω διακεῖσθαι, ὡς αὐτῷ προσιόντας τῷ Χριστῷ.

ΚΕΦ. ΚΗ. 5

Περὶ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ.

1 "Τότε," φησὶν, "προσέρχονται πρὸς αὐτὸν οἱ ἀπὸ Ἱεροσο-"λύμων γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι·" τίνος ἕνεκεν τῆς πόλεως ἐμνημόνευσεν; ἐπειδὴ πανταχοῦ τῶν φυλῶν ἦσαν διεσπαρμένοι, ἀλλ' οἱ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἤγουν τὴν μητρόπολιν οἰκοῦντες, πονηρό- 10 τεροι τῶν ἄλλων ἦσαν, ὡς πλείονος ἀπολαύοντες τιμῆς· ὅθεν καὶ μείζονα τύφον ἐκέκτηντο· τὸν καιρὸν δὲ ἐπισημαίνεται ὁ Εὐαγγελιστὴς, εἰπὼν "τότε," ἵνα δείξῃ τὴν ἄφατον αὐτῶν πονηρίαν· ὅτι ἰδόντες ἐκ μόνης τῆς ἁφῆς τοῦ κρασπέδου τοὺς ἀρρώστους θεραπευθέντας, οὐδὲ οὕτως τῆς πονηρίας ἐπαύσαντο· ἀλλ' ἐρωτῶντες 15 εἰς μέσον προφέρουσιν, οὐ παράβασιν νόμου Μωϋσέως, ἀλλὰ τὴν τῶν πρεσβυτέρων παράδοσιν, εἰς οἰκείαν αὐτῶν τε κἀκείνων κατάκρισιν· καὶ γὰρ τοῦ Μωϋσέως μετὰ πολλῆς τῆς ἀπειλῆς προστάξαντος, ὥστε μὴ προσθεῖναι μήτε ἀφελεῖν, αὐτοὶ προσετίθουν· οἷον δὴ καὶ τοῦτο ἦν, τὸ μὴ δεῖν ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίειν· τὸ 20 βαπτίζειν ποτήριον καὶ χαλκεῖον, τὸ δὲ αὐτοὺς βαπτίζεσθαι· τοῦτο δὲ ἐποίουν, φοβερώτεροι εἶναι βουλόμενοι· ὡς δὴ καὶ αὐτοὶ νομοθέται· εἰς τοσοῦτον δὲ προῆλθον παρανομίας, ὡς τὰς μὲν αὐτῶν φυλάττεσθαι, τὰς δὲ θείας παραγράφεσθαι· διὰ τοῦτο δὲ αὐτῷ περὶ τούτου διαλέγονται, εἰς ὀργὴν αὐτὸν κινῆσαι βουλό- 25 μενοι· ἵνα εἴπερ ἐξουδενώσει τοὺς πρεσβυτέρους, κατηγορήσωσιν αὐτοῦ· ἤσθιον δὲ ἀνίπτοις χερσὶν οἱ Ἀπόστολοι· οὐκ ἐπιτηδεύοντες τοῦτο, ἀλλ' ὑπερορῶντες λοιπὸν τῶν περιττῶν, καὶ τοῖς ἀναγκαίοις προσέχοντες· οὔτε τὸ νίπτεσθαι, οὔτε τὸ μὴ νίπτοντες νόμον ἔχοντες, ἀλλ' ὡς ἔτυχεν ἑκάτερον ποιοῦντες τροφῆς, πῶς ἔμελλον 30 ταῦτα περισπούδαστα ἔχειν. οὐ λέγει δὲ ὁ Χριστὸς, οὔτε ὅτι καλῶς ποιοῦσι παραβαίνοντες, ἵνα μὴ θρασυτέρους ἐργάσηται, οὔτε πάλιν κακίζει τὸ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων γινόμενον· ἵνα μὴ τὸν τῶν πρεσβυτέρων ὡς παρανόμων· ἵνα μὴ ὡς λοίδορον καὶ ὑβριστὴν

αἰτιάσωνται, ἀλλὰ τὸ δοκεῖν ἐπιτιμᾷ τοῖς ἐρωτῶσιν· καθάπτεται δὲ τῶν ταῦτα νομοθετησάντων πρεσβυτέρων, εἰ καὶ μηδαμοῦ τούτων μέμνηται· "ἀποκριθεὶς," γάρ φησιν, "εἶπεν αὐτοῖς· διατί καὶ "ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς.

5 Τί ἐστιν, "ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ 5 "ἐμοῦ ὠφεληθῇς, καὶ οὐ τιμήσῃ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ;" ἐπαίδευσαν τοὺς νέους, εὐσεβείας σχήματι, καταφρονεῖν τῶν γονέων· οἷον, εἴτις εἶπεν τῷ ἰδίῳ υἱῷ· δός μοι τὸ πρόβατον, ὃ ἔχεις, ἢ τὸν μόσχον, ἢ ἄλλό τι τοιοῦτον, ἔλεγε πρὸς πατέρα, δῶρόν ἐστι τῷ Θεῷ τοῦτο, ὃ θέλεις ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῆναι, καὶ οὐ δύνασαι λαβεῖν· 10 καὶ διπλοῦν ἐντεῦθεν ἐγίνετο κακόν· οὔτε γὰρ τῷ Θεῷ προσῆγον, καὶ τοὺς γονέας ὀνόματι τῆς προσφορᾶς ἀπεστέρουν· τούς τε γεγεννηκότας προφάσει τοῦ Θεοῦ ὑβρίζοντες, καὶ τὸν Θεὸν διὰ τοὺς γεγεννηκότας· ὅθεν καὶ τὸν προφήτην εἰς μέσον ἄγει, ἄνωθεν προαναφωνοῦντα αὐτῶν τὴν κακίαν· ὅτι τῶν τοῦ Θεοῦ καταφρο- 15 νουσι, "διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων." διὸ ἐντρέψας αὐτοὺς, λοιπὸν πρὸς τὸν ὄχλον τρέπει τὸν λόγον· νομοθετῶν, ὅτι "οὐ τὰ εἰσερχόμενα εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, "ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος."

Ὠριγένους. Τὰ τοῖς γονεῦσιν ἐποφειλόμενα ἐκ τῶν υἱῶν ἐνο- 20 μοθέτουν οἱ Ἰουδαῖοι, δῶρα τῷ Θεῷ προσάγειν, καὶ ἀδικεῖν τοὺς γονεῖς· οὐκ ἁπλῶς δὲ τοὺς ὄχλους προκαλεῖται, ἀλλὰ προσεκτικωτέρους ποιῶν· "συνίετε γάρ," φησι, τουτέστι, νοήσατε, καὶ μᾶλλον ἐμοῦ ἀκούετε ἢ τούτοις, τοῖς νόμον παρὰ καιρὸν λύσασι διὰ τῶν ἰδίων παραδόσεων. 25

Διὰ τί τῶν Ἀποστόλων εἰπόντων, ὅτι οἱ Φαρισαῖοι ἐσκανδαλίσθησαν, αὐτὸς εἶπεν, "ἄφετε αὐτούς;" καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φαίνεται εἰπών· "ἵνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτούς·" ἐπειδὴ οἶδεν ποτὲ μὲν δεῖ καταφρονεῖν σκανδάλων, ποτὲ δὲ μὴ καταφρονεῖν· τὸ δὲ "ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν," εἶπεν, τὸ πλῆθος ἀποσχί- 30 ζων αὐτῶν, ὡς μέλλον εἰς βαραθρὸν ἐμπίπτειν δι' αὐτούς· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· "τυφλὸς δὲ τυφλὸν, ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βόθυ- "νον ἐμπίπτουσιν·" χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι οὐχ οἱ Φαρισαῖοι μόνον ἐσκανδαλίσθησαν, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐθορυβήθησαν· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐτόλμων τοῦτο ἐξ οἰκείου προσώπου εἰπεῖν, ἐν τῇ περὶ ἑτέ- 35

ρων διηγήσει μανθάνειν ἐβούλοντο· ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστιν, ἀκούσωμεν πῶς μετὰ ταῦτα ὁ θερμὸς καὶ πανταχοῦ προφθάνων Πέτρος, προσελθὼν φησὶν, "φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην·" τὸν ἐν τῇ ψυχῇ θόρυβον ἐκκαλύπτων· διὸ καὶ ἐπιπλήττει αὐτῷ λέγων, "Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε·" ὅμως ἑρμηνεύει αὐτοῖς τὴν 5 παραβολὴν, λέγων, ὅτι "τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα εἰς τὴν "κοιλίαν χωρεῖ," καὶ τὰ ἑξῆς· κατασκευάζει δὲ τὸ εἰρημένον, ἀπὸ τῆς κοινῆς φύσεως κατὰ Ἰουδαϊκὴν ταπεινότητα· καὶ γὰρ ὁ νομοθέτης τοσοῦτον χρόνον ἀφίεισιν, ὅσον ἂν ἔνδον ἐν τῇ κοιλίᾳ μένῃ· ὅτ' ἂν δὲ ἐξέλθῃ, οὐκ ἔτι· ἐν ἑσπέρᾳ γὰρ κελεύει λούεσθαι, 10 καὶ καθαρὸν εἶναι τὸν καιρὸν τῆς πέψεως ἀναμετρῶν· τὰ δὲ τῆς καρδίας φησὶν, ἔνδον μένει, καὶ ἐξελθόντα κοινοῖ οὐ μόνον τὰ ἔνδον· χρὴ δὲ ἡμᾶς καὶ τοῦτο τηρεῖν, καθάπερ ὁ δεσπότης Χριστός· λέγω δὴ, σκανδάλων καιρόν· ὥστε εἶναι ἡμᾶς συνετούς· καὶ σκοπεῖν, πότε μέν τινες εὐλόγως σκανδαλίζονται, καὶ ταχέως αὐτοὺς 15 διορθοῦν· πότε δὲ ἄνευ λόγου, καὶ εἰς οὐδὲν τοῦτο λογίζεσθαι.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ὠριγένους. Φυτεῖα ἐστὶν εἰ μὴ ἐκ Θεοῦ, πᾶν τὸ ἔξω Θεοῦ· ὅπερ καὶ ἐκριζωθήσεται· ὁ ταύτῃ ποιούμενος τυφλὸς ἦν.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Μανιχαῖοι δὲ βουλόμενοι δεικνῦ- 20 ναι τὸν νόμον οὐκ εἶναι τοῦ Πατρὸς τοῦ Χριστοῦ, ταύτῃ κέχρηνται τῇ μαρτυρίᾳ· πλεῖστον ὅσον τῆς ἀληθείας ἀποσφαλέντος· οὐ γὰρ περὶ τῆς κατὰ νόμον λέγει διαγωγῆς, ἀλλὰ τῆς τῶν Φαρισαίων αἱρέσεως, οἳ ταῖς οἰκείαις ἐπινοίαις, πλεῖστα ἐναντία τοὺς πειθομένους αὐτοῖς ἐξεπαίδευον· καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἀνωτέρω 25 φαίνεται σαφῶς ἐλέγχων αὐτούς.

Σευήρου Ἀντιοχείας ἀπὸ Λόγου οθ'. Φύτειαν ἐκάλεσεν ἠγνοημένην Θεῷ, τὰς παραφυάδας τῶν Φαρισαϊκῶν παραδόσεων· τὰς φιλονείκως καὶ ἀκαίρως ἀπομενούσας τῷ γράμματι, καὶ οὐκ αὐτῶν τὸν νόμον τὸν παρὰ Θεοῦ δοθέντα· μὴ γένοιτο· μὴ γὰρ δὴ 30 τοῦτο τῆς[a] μυσαρᾶς γλώσσας καὶ θεομάχου οἱ Μανιχαῖοι προστεχνάσθωσαν· ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦτο τυφλοὺς ἐκάλεσεν, ὡς τῷ γράμματι τὸν ὀφθαλμὸν προσερείσαντας, καὶ μὴ βουλομένους ἐπὶ τὸ πνεῦμα διαβλέψαι καὶ τὸν ἔνδοθεν νοῦν.

[a] τὰς Cod.

ΚΕΦ. ΚΘ.

Περὶ τῆς Χαναναίας.

21 Καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος.

Διὰ τί ἀπῆλθεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος; ὅπως, ἐπειδήπερ τῆς τῶν βρωμάτων παρατηρήσεως τοὺς Ἰουδαίους ἀπήλλαξεν, ἀνοίξῃ καὶ τοῖς ἔθνεσι θύραν, λοιπὸν ὁδῷ προβαίνων· καὶ πρὸ τούτου μὲν, τοῖς Ἀποστόλοις ἐπέταξεν· " εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπελ- " θεῖν καὶ κηρύξαι·" αὐτὸς δὲ νῦν ἀπέρχεται, οὐχ ὡς κῆρυξ· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Μάρκος αἰνιττόμενος ἔλεγεν, ὅτι ἔκρυψεν ἑαυτὸν, καὶ οὐκ ἔλαθεν· ὥσπερ γὰρ τὸ μὴ δραμεῖν ἐπ᾽ αὐτοὺς πρώτους τῆς ἀκολουθίας τῶν πραγμάτων ἦν, οὕτως τὸ προσερχομένους διώκειν ἀνάξιον τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας ὑπῆρχεν· εἰ γὰρ τοὺς φεύγοντας διώκειν ἐχρῆν, πολλῷ μᾶλλον τοὺς διώκοντας φεύγειν οὐκ ἔδει.

22 Καὶ ἰδοῦ, γυνὴ Χαναναία.

Χρὴ δὲ σκοπεῖν πῶς ἐστιν εὐεργεσίας ἀξία ἁπάσης ἡ γυνή· ὅτι περ ἀναξίαν ἑαυτὴν νομίζουσα, οὐκ ἐτόλμησεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐλθεῖν· ὅτι γὰρ εἰ μὴ τοῦτο περὶ ἑαυτῆς ὑπελάμβανεν ἐκεῖ παρεγένετο, εὔδηλον καὶ ἀπὸ τῆς παρούσης σφοδρότητος, καὶ ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῆς ἐξελθεῖν· τινὲς δὲ καὶ ἀλληγοροῦντες φασὶν, ὅτι ὅτε ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Ἰουδαίας ὁ Χριστὸς, τότε αὐτῷ προσελθεῖν ἐτόλμησεν ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῆς ἐξελθοῦσα· " ἐπι- " λάθου γάρ," φησι, " τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός " σου." καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ἐκ τῶν ὁρίων αὐτοῦ ἐξῆλθεν, καὶ ἡ γυνὴ ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῆς· καὶ οὕτως ἠδυνήθησαν συντυχεῖν ἀλλήλοις· Χαναναίαν δὲ αὐτὴν ἐκάλεσεν, ἵνα δείξῃ ἐκ ποίων παρανόμων ἐθνῶν οὖσα, ποίαν εἰλικρινῆ πίστιν ἐκτήσατο· καὶ οὐ λέγει, ἐλέησον τὴν θυγατέρα μου, διὰ τὸ ἐκείνην ἀναίσθητον ἐκ τῆς νόσου εἶναι· ἀλλ᾽ ἐλέησόν με τὴν μυρία πάσχουσαν δεινὰ, καὶ μετὰ αἰσθήσεως οὐκ ἔλαττον τῆς ἐμῆς θυγατρὸς μαινομένην.

Τίνος ἕνεκεν τοσαῦτα κρατούσης, ἐν πρώτοις μὲν οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον· ὅτε δὲ ἀπεκρίθη, δυνάμενον ἐξαπορῆσαι αὐτῇ λόγον εἶπεν τὸ " οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα " οἴκου Ἰσραήλ·" καὶ πάλιν, " ὅτι οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν

“ἄρτον τῶν τέκνων καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις; δι' ἅπαντα ἐκεῖνα ἅπερ οὖσαν προῄδει, ἵνα δείξῃ αὐτῆς τὴν φιλοσοφίαν· οὐ γὰρ ἐβούλετο κρυβῆναι τοσαύτην γυναικὸς ἀρετήν· ὥστε οὐ χωρίζοντος ἦν, ἅπερ ἔλεγεν αὐτῇ, ἀλλ' ἐκκαλουμένου τὸν ἐναποκείμενον θησαυρόν· εἰ γὰρ μὴ δοῦναι ἤθελεν, οὐκ ἂν μετὰ ταῦτα ἔδωκε. 5 χρὴ δὲ σκοπῆσαι μετὰ τῆς πίστεως αὐτῆς καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην. αὐτὸς μὲν γὰρ τέκνα τοὺς Ἰουδαίους ἐκάλεσεν, αὐτὴ δὲ οὐκ ἠρκέσθη τούτοις, ἀλλὰ καὶ κυρίους ὠνόμασεν· τοσοῦτον οὐκ ἤλγησε τοῖς ἑτέρων ἐγκωμίοις. καὶ αὐτὴ μὲν οὕτως· ὁ γὰρ Χριστὸς προσμαρτυρήσας αὐτῇ τῇ πίστει, “γενηθήτω σοι,” φησὶν, 10 “ὡς θέλεις· καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτῆς, ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.” τοσοῦτον ἰσχύει προσεδρία εὐχῆς· ὃ γὰρ οἱ Ἀπόστολοι ἀνύσαι οὐκ ἴσχυσαν, εἴποντες, “ἀπόλυσον αὐτὴν,” αὐτὴ ἤνυσεν· καὶ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων, παρ' ἡμῶν βούλεται μᾶλλον τῶν ὑπευθύνων ἀξιοῦσθαι, ἢ παρ' ἑτέρων ὑπὲρ ἡμῶν· καίτοι μείζονα παρρησίαν εἶχον 15 οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλὰ πολλὴν καρτερίαν ἐπιδείξατο αὕτη.

ΚΕΦ. Λ.

Περὶ τῶν θεραπευθέντων ὄχλων.

30 Καὶ προσῆλθον αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ.

Διὰ τί ταύτῃ μὲν τῇ γυναικὶ, μετὰ τοσαύτης βραδυτῆτος 20 ἐπήκουσεν, τοῖς δὲ εἰς τὸ ὄρος προσελθοῦσιν αὐτῷ ἀρρώστοις, εὐθέως τὴν ὑγίειαν ἐδωρήσατο; οὐκ ἐπειδὴ βελτίους ἐκείνης οὗτοι· καὶ γὰρ πιστοτέρα ἐκείνων αὕτη, ἀλλ' ἵνα τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων ἐμφράξῃ τὰ στόματα, καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀπολογίας ἐκκύψῃ πρόφασιν· ὅσῳ γὰρ ἂν τις μείζονα εὐεργετεῖται, τοσοῦτον μᾶλλόν 25 ἐστιν ὑπεύθυνος τῇ κολάσει, ἀγνωμονῶν, καὶ μὴ θελήσας τῇ τιμῇ γενέσθαι βελτίων· διὰ δὴ τοῦτο καὶ οἱ πλουτοῦντες, τῶν πενομένων μᾶλλον κολάζονται, ὄντες κακοί· ὅτι μηδὲ ἐν εὐθηνίαις γεγόνασιν ἥμεροι· μὴ γάρ μοι λέγε, ὅτι δεδώκασιν ἐλεημοσύνην· εἰ γὰρ μὴ κατ' ἀξίαν δεδώκασιν, οὐδὲ οὕτω διαφεύξονται τὴν κόλασιν· οὐ 30 γὰρ τὸ μέτρον τῶν διδομένων ἡ ἐλεημοσύνη κρίνεται, ἀλλὰ τῇ δαψιλείᾳ τῆς γνώμης· εἰ δὲ οἱ ἐκ μέρους παρέχοντες δίκην διδόασι μὴ κατ' ἀξίαν διδόντες, πολλῷ μᾶλλον οἱ φιλαργυρίαν νοσοῦντες·

προσέταξε γὰρ ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς, "περισσεῦσαι τὴν "δικαιοσύνην ἡμῶν, πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων·" τουτέστιν, ὑπὲρ τὰς δεκάτας παρέχειν.

Σευήρου Ἀντιοχείας. Ἐκ τῆς πρὸς Ἀναστασίαν ὑπάτισσαν[b] Ἐπιστολῆς. "Κύνα" μὲν λέγων αὐτὴν, ὡς ἐκ τῶν 5 ἀκαθάρτων οὖσαν ἐθνῶν, ἀκάθαρτον γὰρ ὁ κύων τῷ νόμῳ· "τέκνα" δὲ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ καταγομένους Ἰουδαίους ἀποκαλῶν· πρὸς τοῦτο δὲ αὖθις ἡ ὑπὸ τῆς σοφίας δοκιμαζομένη, σοφῶς ὑπήντησεν· ἥρπασε γὰρ τὴν ὕβριν, καὶ τὴν δοκιμάζουσαν αὐτὴν σοφίαν ἐξ αὐτῆς τῆς ὕβρεως συλλογίζεται, καὶ συγκλείει πρὸς ἔλεον· ναί, φησι, κύων 10 εἰμί· καταδέχομαι τὴν ὕβριν· ἐξ ὧν ὑβρισμαι, τροφὴν ἐποφείλομαι· καὶ γὰρ ὡς κυνὶ τῶν τοῦ ἄρτου ψιχίων μοι μέτεστιν.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Εἰπὼν δὲ "γενηθήτω," βασιλικῶς ἐφθέγξατο· οὐ δι' εὐχῆς τὸ ὅραμα ἀνύσας, ἀλλὰ διὰ τῆς θεοπρεποῦς ἐξουσίας· ῥηθέντος τοῦ λόγου, τὸ ἔργον οὐ χρονίζει· 15 Θεὸς γὰρ ὁ λέγων, καὶ τὸ ῥῆμα ἐνεργοῦν, καὶ ἡ δύναμις πανταχοῦ.

Θεοδώρου Μοναχοῦ. Εἰ μὲν γὰρ εὐθὺς προσελθούσης τοῦτο ἔφη, χαρίζεσθαι μᾶλλον ἐδόκει· νῦν δὲ τῇ ἀναβολῇ, ἀπὸ τῶν ῥημάτων τῆς γυναικὸς τούτου δειχθέντος, καὶ ὁ ἔπαινος ἀκολούθως 20 ἐπείγετο, σύμφωνος ὢν τοῖς λεχθεῖσι, καὶ ἡ θεραπεία προσεβεβαίου[c] ἀμφότερα· καὶ Ἰουδαίοις μὲν κατηγορίας οὐκ ἀπελιμπάνετο πρόφασις, ὁ δὲ ἔλεγχος μείζων ἐγίνετο.

ΚΕΦ. ΛΑ.

Περὶ τῶν ἑπτὰ ἄρτων. 25

32 Σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον.

Τί δήποτε πρώην μὲν εἶπον οἱ Ἀπόστολοι τῷ Χριστῷ, ὅτι ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, νῦν δὲ οὐκ εἶπον, καὶ ταῦτα τριῶν παρελθουσῶν ἡμερῶν; ἐπειδὴ βελτίους λοιπὸν ἐγένοντο· ἢ καὶ διὰ τοῦ ὁρᾷν αὐτοὺς τοὺς ὄχλους οὐ σφόδρα αἰσθανομένους τοῦ λιμοῦ· καὶ 30 γὰρ ἐδόξαζον τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ γενομένῃ θαυματουργίᾳ. διὰ τί δὲ

b ὑπάτησαν Cod. c πρὸς ἐβεβαίου Cod.

ὁ φιλάνθρωπος οὐκ ἐν τῇ πρώτῃ, οὐδὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ τρίτῃ τὴν αὐτοῦ εὐσπλαγχνίαν εἰς αὐτοὺς ἐπιδείκνυται; ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἔχειν τινὰ πρὸς τροφήν· καὶ ὅτε ταῦτα ἀνήλωτο, τοῦτο πεποίηκεν· ὅπως πρότερον ἐν χρείᾳ γενόμενοι, μετὰ πλείονος τῆς προθυμίας τὴν χάριν δέξωνται· δεικνὺς δὲ ὅτι καὶ 5 πόρρωθεν ἀφεστήκεισαν, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ὑπολελειμμένον ἦν, φησίν· "ἵνα μὴ ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ." τίνος δὲ ἕνεκεν, εἰ[c] οὐκ ἤθελεν ἀπολῦσαι αὐτοὺς νήστεις, οὐ ποιεῖ τὸ σημεῖον, ἀλλ' ἐρωτᾷ; ἵνα ἐν τῇ ἐρωτήσει ταύτῃ καὶ τῇ ἀποκρίσει, προσεκτικωτέρους ποιήσει τοὺς μαθητὰς, καὶ τὴν αὐτῶν πίστιν ἐπιδείξωνται 10 ἐκ τοῦ προτέρου θαύματος τῶν πέντε ἄρτων, προσερχόμενοι καὶ λέγοντες· Κύριε, ποίησον ἄρτους· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως συνῆκαν τῆς ἐρωτήσεως τὴν αἰτίαν· ἀλλ' ἔτι χαμαὶ ἕρπουσιν, ἐπιλαθόμενοι τῶν κοφίνων· καίτοιγε πολλὰ ἐποίησεν, ὥστε κατέχειν αὐτοὺς ἐκεῖνο τὸ θαῦμα· πρῶτον μὲν, διὰ τοῦ ποιῆσαι αὐτοὺς τότε δια- 15 κόνους τοῦ πράγματος, καὶ διὰ τοῦ νεῖμαι, καὶ διὰ τοῦ βαστάσαι τοὺς κοφίνους· καὶ ὥσπερ πρώην, οὕτως καὶ νῦν τῆς ἐρημίας μέμνηται· καὶ οἱ μὲν ἀσθενεῖ λογισμῷ τοῦτο ἔλεγον· τὸ δὲ σημεῖον καὶ ἐντεῦθεν ἀνύποπτον ἐγίνετο, ἵνα μὴ λέγῃ τίς, ὅπερ καὶ ἤδη εἶπον, ὅτι ἀπὸ πλησίον κώμης τινὸς οὔσης τοὺς ἄρτους ἔλαβον. 20

Διὰ τί καὶ νῦν ἐπὶ τῶν ἑπτὰ ἄρτων, οὐκ εἶπον οἱ Ἀπόστολοι, ὥσπερ ἔμπροσθεν ἐπὶ τῶν πέντε, ὅτι "καὶ τί ταῦτά ἐστιν εἰς "τοσούτους;" ἐπειδὴ εἰ καὶ τελείως ὑψηλοὶ οὐ γεγόνασιν, ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τὸ κρεῖττον κατὰ μικρὸν προέκοπτον· χρὴ δὲ καὶ ταύτην αὐτῶν τὴν φιλοσοφίαν εὐνοεῖν, πῶς ἦσαν γαστρὸς κρείττους, πῶς 25 ἐπαιδεύοντο μὴ πολὺν ποιεῖσθαι τραπέζης λόγον· ἐν ἐρημίᾳ γὰρ ὄντες, καὶ τρεῖς ἡμέρας ἐκεῖ διατρίβοντες, ἑπτὰ ἄρτους εἶχον· τί δήποτε ἐπὶ μὲν τῶν πέντε ἄρτων, καίτοιγε πεντακισχιλίων ὄντων, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων, δώδεκα κόφινοι περίσσευσαν, ἐνταῦθα δὲ τετρακισχιλίων ὑπαρχόντων, καὶ ἑπτὰ ἄρτων, ἑπτὰ σπυρίδες; 30 ἢ τοίνυν τοῦτό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι αἱ σπυρίδες τῶν κοφίνων μείζους ἦσαν· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἵνα μὴ πάλιν ἡ ἰσότης τοῦ σημείου εἰς λήθην αὐτοὺς ἐμβάλῃ τοῦ ἑνός· διὰ τοῦτο τῇ διαφορᾷ τὴν μνήμην αὐτῶν διεγείρει· ἵνα ἐκ τοῦ παρηλλαγμένου μνησθῶσι· κἀκείνου καὶ

[c] ἢ Cod.

τούτου· ὅμως καὶ ἐν τούτῳ τὴν ἄφατον αὐτοῦ δύναμιν ἐνδείκνυται, καὶ τὴν εὐκολίαν τῆς ἐξουσίας· ὅτι αὐτῷ δυνατὸν, καὶ οὕτω καὶ ἑτέρως, τὰ τοιαῦτα θαυματουργεῖν· οὐδὲ γὰρ μικρᾶς δυνάμεως ἦν τὸ τὸν ἀριθμὸν διατηρῆσαι, καὶ τότε καὶ νῦν, ὥστε μήτε ἐλάττονα, μήτε πλείονα. διὰ τοῦτο εὐθέως ἀφεὶς τοὺς ὄχλους, 5 *ἀνεχώρησεν, τυραννιδος φεύγων ὑποψίαν· οὐ πεζῇ δὲ, ἀλλ' ἐν πλοίῳ· ἵνα μὴ ἀκολουθήσωσιν αὐτῷ· καὶ γὰρ ἤθελον αὐτὸν ποιῆσαι βασιλέα.*

Θεοδώρου Ἡρακλείας. *Οὕτως ἦν αὐτῶν τὴν ψυχὴν διαθεὶς τῷ λόγῳ ἑαυτοῦ, ὡς καὶ εἰς λήθην ἑαυτῶν ἐλθεῖν, καὶ μὴ δὲ μίαν* 10 *φροντίδα τροφῆς ποιήσασθαι, ἢ ἄλλης ἀναγκαίας χρείας· οὐκ ἀποκάμνοντες ἐν ἐρήμῳ συνεῖναι Χριστῷ. ὁ δὲ Χριστὸς, τὸ τῆς φύσεως ἀσθενὲς εἰδὼς, ὅτι δεόμεθα τροφῆς πρὸς τῇ ὑγιείᾳ τῶν σωμάτων, καὶ τούτου πρόνοιαν τίθεται· ἵνα φανῇ μὴ μόνον ψυχῶν, ἀλλὰ καὶ σωμάτων κηδόμενος, ὡς αὐτὸς ὢν καὶ ψυχῆς καὶ σώμα-* 15 *τος δημιουργός· οὐ μὴν θατέρου, κατὰ τοὺς τῶν Μανιχαίων λήρους, οἳ διαφόρους φάσιν, ἄλλον τὸν τῆς ψυχῆς, ἄλλον τὸν τοῦ σώματος.*

34 Πόσους ἄρτους ἔχετε;

Θεοδώρου Μομψουεστίας. *Οὔπω τὴν βούλησιν συνῆκαν, ὅτι τὴν ἐπὶ ταῖς τροφαῖς αὖθις θαυματουργίαν ὑπὲρ τῆς πίστεως ὁ* 20 *Κύριος ἐβούλετο παρασχέσθαι· καίτοι ἡ ἐπερώτησις εἰς τοῦτο αὐτὸ διανίστησιν, ὡς ὁ Ἰωάννης διδάσκει, τὸ "πόθεν ἀγοράσωμεν "ἄρτους, ἵνα φάγωσιν οὗτοι."* Καὶ μετ' ὀλίγα—*Ἐβούλετο γὰρ διαγυμνάζεσθαι τὴν τῶν μαθητῶν ψυχὴν, εἰς τὸ πιστεύειν τῇ θείᾳ αὐτοῦ δυνάμει· ὅτι μὴ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις τοὺς* 25 *ἀκολουθοῦντας ἐπαίδευεν.*

Θεοδώρου Μομψουεστίας. *Οὐκ ἀγνοοῦντος ἡ ἐρώτησις, ἀλλ' ἐπὶ τὴν αἴσθησιν τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἐνάγοντος.*

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. *Ἐκ πολλῶν δὲ ὁ Χριστὸς δείκνυσιν ὅτι Θεός ἐστιν· οὐδὲν ἧττον καὶ ἐκ τοῦ τρέφειν ἐν ἐρήμῳ τὸν* 30 *ὄχλον τοῦτο παρίστησιν· οἱονεί πως καὶ ἄκων διὰ τὴν καὶ τῆς τροφῆς δυσπόριστον ποιῶν τὸ τῶν ἄρτων σημεῖον· ὅπερ οὐκ ἂν ἐποίησεν ἐν πλείονι, ὅπου τῶν ὠνίων*[d] *ἡ ἀφθονία· πλὴν δυνάμεως*

[d] *ὀνίων* Cod.

λόγῳ κραταιῶσαι αὐτοὺς, διὰ τὸ ἀφανὲς τοῦτο ποιεῖ· τὸ δὲ τῶν ἄρτων ὡς ἐναργῶς δείκνυσιν, τὴν αὐτοῦ θεοπρεπῆ δόξαν ἐποίησεν.[d]

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Οὐ μόνον ἅπαξ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον· ὅπως γνῶμεν, ὅτι τῆς θεότητος αὐτοῦ ἐστιν ἡ ἰσχὺς, ἡ ἀποτρέφουσα ὅτε θέλει πλήθη, καὶ δίχα ἄρτων· τοῦτο δὲ ποιεῖ, 5 πιστοποιῶν τὸν ὄχλον, ὅτι αὐτὸς ἦν, ὁ καὶ πρώην ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη τὸν Ἰσραὴλ διαθρέψας, καὶ οὐ μόνον ἐξ ὀλίγων αὐτοὺς ἔθρεψεν ἄρτων, ἀλλὰ καὶ ἐπερίσσευσαν ἑπτὰ σπυρίδες· ἵνα δειχθῇ ἀσυγκρίτως τὸν Ἠλιοῦ ὑπεραίρων· ὃς καὶ αὐτὸς ἐποίησεν πλεονάζειν τὸ ἔλαιον τὸ μικρὸν καὶ τὸ ἄλευρον τῆς χήρας· 10 ὅμως περαιτέρω τῆς χρείας, ἑπτὰ σπυρίδας ἐπλήρωσεν ἀπὸ τῶν ἑπτὰ ἄρτων· ἵνα ἡ διαφορὰ τῶν σημείων, μὴ πάλιν ἐμβάλῃ εἰς λήθην τοὺς μαθητάς.

1 Καὶ προσελθόντες οἱ Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι.

Ποῖον σημεῖον οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Σαδδουκαῖοι νῦν ἐπιζήτουσιν, 15 ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδειχθῆναι αὐτοῖς; ἢ ἵνα στήσῃ τὸν ἥλιον, ἢ τὴν σελήνην χαλινώσῃ[e]· ἢ κεραυνοὺς κατενέγκῃ[f], ἢ τὸν ἀέρα μεταβάλῃ· ἢ ἄλλό τι τοιοῦτον ποιήσῃ. ὅπερ δὲ καὶ αὐτὸς εἶπεν αὐτοῖς· ὅτι "τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ γινώσκετε· τὰ δὲ σημεῖα "τῶν καιρῶν, οὐ γινώσκετε," τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ὥσπερ, φησὶν, ἐπὶ 20 τοῦ οὐρανοῦ, ἄλλο μὲν σημεῖον τοῦ χειμῶνος, ἄλλο δὲ τῆς εὐδίας, καὶ οὐκ ἄν τις τὸ σημεῖον ἰδὼν τοῦ χειμῶνος, γαλήνην ζητήσειεν· οὐδὲ ἐν γαλήνῃ χειμῶνα, οὕτως καὶ ἐπ' ἐμοῦ λογίζεσθαι χρή· ἄλλος γὰρ οὗτος ὁ τῆς ἐμῆς παρουσίας καιρὸς, καὶ ἄλλος ὁ μέλλων· νῦν χρεία τούτων τῶν σημείων τῶν ἐν τῇ γῇ· τὰ δὲ ἐν 25 τῷ οὐρανῷ, ἐκείνῳ τεταμίευται τῷ καιρῷ· νῦν, ὡς ἰατρὸς ἦλθον· τότε, ὡς δικαστὴς ἐλεύσομαι· ὑποκριτὰς δὲ αὐτοὺς καλεῖ καὶ νῦν, ὅτι καὶ ἕτερα μὲν ἔλεγον, ἕτερα δὲ ἐφρόνουν. οὐ γὰρ διὰ τὸ πιστεῦσαι ἐζήτουν τὰ σημεῖα, ἀλλ' ὥστε ἐπιλαβέσθαι, ἐπεὶ ἔδωκεν ἄν· ὁ γὰρ τῇ γυναικὶ εἰπὼν, οὐκ ἔστι καλὸν δοῦναι, καὶ 30 μετὰ ταῦτα δοὺς, πολλῷ μᾶλλον ἂν τούτοις παρέσχεν· καὶ ὁ τὰ μείζονα δοὺς, τουτέστιν ἁμαρτήματα λύσας, καὶ δαίμονας ἀπελάσας, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, καὶ ἐν τούτοις μὴ πείσας, πῶς ἂν ἐν

[d] Totus hic locus mutilus et depravatus esse videtur. [e] χαλινώσει Cod. [f] κατενέγκει Cod.

τοῖς μικροτέροις πείθειν ἔμελλεν; μικρότερα γὰρ πρὸς ταῦτα, τὸ τὸν ἥλιον ἀποκρύψαι, καὶ σελήνην χαλινῶσαι, καὶ κεραύνους κατενεγκεῖν· χρὴ δὲ σκοπῆσαι τὴν πώρωσιν αὐτῶν· ὅτι περ εἰπόντος τοῦ δεσπότου Χριστοῦ πρὸς αὐτοὺς, ὅτι "οὐ δοθήσεται αὐτοῖς "σημεῖον, εἰ μὴ τοῦ Ἰωνᾶ," οὐκ ἐρώτωσι τί ποτε ἦν τὸ λεγό- 5 μενον· ἐπειδὴ, ὥσπερ ἔφην, οὐκ ἐπιθυμίᾳ ταῦτα ἐποίουν. διὰ δὴ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀφεὶς αὐτοὺς, ἀπῆλθεν.

4 Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφητοῦ. 10

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. "Σημεῖον Ἰωνᾶ" λέγει, τὸ τῆς θαλάσσης, ἐπειδὴ τριημέρευσεν ἐν τῷ κήτει· ὅθεν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ὑπὸ γῆς διέτριψεν, τὴν μὲν παρασκευὴν, ἀπὸ τοῦ τέλους· τὸ δὲ σάββατον, ὅλον· τὴν δὲ κυριακὴν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, κατὰ τὴν ὑπόληψιν τῶν ἀνθρώπων. ἐπεὶ 15 δὲ ἡμεῖς τὴν τριταίαν τῶν τελευτησάντων ἡμέραν ἐπιτελοῦμεν, οὐκ ἐπειδ' ἂν ἴσον τῷ μέτρῳ πληρωθῆναι συμβαίη τὰς τρεῖς ἡμέρας καὶ τὰς τρεῖς νύκτας, ἀλλ' ἡμέραν μὲν μόνην καὶ τέλειαν λογιζόμενοι ἐκείνην, ἣν ἐν οἱωδήποτε καιρῷ τελεύτηκεν· ἡμέραν δὲ καὶ τὴν ἑτέραν, ἧς ἐν τοῖς προοιμίοις παρὰ τοὺς τάφους τῶν 20 τετελευτηκότων ἄπειμεν· κατὰ τὴν αὐτὴν τοίνυν ἀκολουθίαν, καὶ ὁ Κύριος τρεῖς νύκτας τε καὶ ἡμέρας ποιήσειν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ τούτου δεῖγμα σαφὲς, τὸ καὶ τὰς γυναῖκας κατ' ἐκεῖνον ἐλθεῖν τὸν καιρὸν, ὥστε δὲ τὰ νενομισμένα τῆς τριταίας ἡμέρας ἐπὶ νεκρῷ πληρῶσαι. 25

ΚΕΦ. ΛΒ.

Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων.

6 Διὰ τί εἶπεν ὁ Κύριος τοῖς Ἀποστόλοις, "προσέχετε ἀπὸ τῆς "ζύμης τῶν Φαρισαίων," καὶ οὐκ εἶπεν, ἀπὸ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν; ἐπειδὴ ἐβούλετο ἀναμνῆσαι αὐτοὺς τῶν γενομένων ση- 30 μείων· ἐγίνωσκε γὰρ αὐτοὺς ἐπιλελησμένους· καίπερ διπλοῦ τοῦ θαύματος γενομένου· λέγω δὴ τοῦ πλεονασμοῦ τῶν πέντε ἄρτων καὶ τῶν ἑπτά· καὶ τὸ μὲν ἁπλῶς ἐγκαλέσαι αὐτοῖς, οὐκ ἐδόκει

λόγον ἔχειν· τὸ δὲ ἀφορμὴν παρ' αὐτῶν λαβόντα οὕτως ἐπιτιμῆσαι, εὐπαράδεκτον ἐποίει τὸ ἔγκλημα, καὶ τὸ εἰς μέσον ἐνεγκεῖν τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν τί διελογίζοντο, "ὅτι ἄρτους οὐκ "ἐλάβομεν." ἔτι γὰρ ἐπὶ τὰ καθάρσια τὰ Ἰουδαϊκὰ ἦσαν ἐπτοημένοι, καὶ περὶ τὰς τῶν βρωμάτων παρατηρήσεις· διὸ πάντων 5 ἕνεκεν, καὶ σφοδρότερον αὐτοῖς ἐπιτίθεται λέγων· "τὶ διαλογί-"ζεσθε ἐν ἑαυτοῖς ὀλιγόπιστοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἔχετε; οὔπω "νοεῖτε, οὐδὲ μνημονεύετε," καὶ τὰ ἑξῆς. εἶδες ἀγανάκτησιν ἐπιτεταμένην, οὐδὲ γὰρ ἀλλαχοῦ φαίνεται αὐτοῖς οὕτως ἐπιτιμήσας· τοῦτο δὲ ὅλον πεποίηκεν, ὥστε πάλιν τὴν τῶν βρωμάτων 10 ὑπόληψιν ἐκβαλεῖν· οὐ γὰρ πανταχοῦ ἡ πραότης καλόν. ὥσπερ γὰρ μετεδίδου παρρησίας αὐτοῖς, οὕτως καὶ ἐπιτιμᾷ· δι' ἀμφοτέρων τὴν σωτηρίαν αὐτῶν οἰκονομῶν· χρὴ δὲ σκοπῆσαι καὶ τὴν μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν πολλὴν αὐτοῦ ἐπιείκειαν. ὡς γὰρ ἀπολογούμενος αὐτοῖς ὑπὲρ τῆς ἐπιτιμήσεως, τῶν πέντε ἄρτων καὶ τῶν 15 ἑπτὰ ἀνέμνησεν· διὰ τοῦτο δὲ τὸν ἀριθμὸν τίθησιν, καὶ τῶν τραφέντων, καὶ τῶν λειψάνων τῶν ἄρτων· ὁμοῦ τὲ εἰς ἀνάμνησιν αὐτοὺς ἄγων τῶν παρελθόντων, καὶ εἰς τὸ μέλλον προσεκτικωτέρους ποιῶν. τοσοῦτον δὲ ἴσχυσεν ἡ ἐπιτίμησις, καὶ ἤγειρε καθεύδουσαν τὴν αὐτῶν διάνοιαν, ὅτι μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν τοῦτο 20 μόνον προσθέντος, ὅτι οὐ περὶ ἄρτων εἶπον ὑμῖν, εὐθέως συνῆκαν, ὅτι περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν Σαδδουκαίων εἶπεν· καίτοι τοῦτο αὐτοῦ μὴ ἑρμηνεύσαντος· ὅθεν δέον ἡμᾶς γινώσκειν πόσα ἀγαθὰ ἡ ἐπιτίμησις αὕτη εἰργάσατο· πρῶτον μὲν, τῶν Ἰουδαϊκῶν αὐτοὺς ἀπήγαγε παρατηρήσεως· ἔπειτα ῥαθύμους 25 ὄντας, προσεκτικωτέρους ἐποίησεν, καὶ τῆς ὀλιγοπιστίας ἀπήλλαξεν; ὥστε μὴ φοβεῖσθαι, εἴποτε ἄρτους φαίνοιντο ὀλίγους ἔχοντες· μηδὲ ὑπὲρ λιμοῦ φροντίζειν, ἀλλ' ὑπερορᾷν τούτων ἁπάντων.

ΚΕΦ. ΛΓ.

Περὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως. 30

13 Διὰ τί ἀπελθὼν εἰς Καισάρειαν τῆς Φιλίππου; ἔστι γὰρ καὶ ἑτέρα ἡ Στράτωνος, ἐν ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἐν ταύτῃ, ὁ Χριστὸς ἠρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγων· "τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; πόρρω τῶν Ἰουδαίων ἀπάγων αὐτοὺς, ὡς

πάσης ἀπαλλαγέντας ἀγωνίας, μετὰ παρρησίας εἰπεῖν τὰ κατὰ διάνοιαν ἅπαντα· διὰ τοῦτο ἐν ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἐν ταύτῃ ἐπηρώτησεν αὐτούς· οὐκ ἐρωτᾷ δὲ τὴν αὐτῶν γνώμην εὐθέως, ἀλλὰ τὴν τῶν πολλῶν· ἵνα περ εἰπόντας τὴν ἐκείνων, εἶτα ἐρωτηθέντες, εἰς μείζονα ἀναχθῶσιν[e] ἔννοιαν, καὶ μὴ εἰς τὴν αὐτὴν ταπεινότητα 5 τοῖς πολλοῖς συμπέσωσι· διὰ δὴ τοῦτο, οὐδὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος αὐτῶν πυνθάνεται· ἀλλ᾽ ὅτε σημεῖα πολλὰ ἐποίησεν, καὶ περὶ πολλῶν αὐτοῖς διηλέχθη, καὶ ὑψηλῶν δογμάτων, καὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος, καὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ὁμονοίας, πολλὰς παρέσχε τὰς ἀποδείξεις· τότε τὴν πεῦσιν προσάγει ταύτην· καὶ 10 οὐκ εἶπεν τίνα με λέγουσιν οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ Φαρισαῖοι εἶναι· καίτοι γε οὗτοι αὐτῷ πολλάκις προσῄεσαν καὶ διελέγοντο· ἀλλὰ "τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι·" τὴν τοῦ πλήθους γνώμην τὴν ἀδέκαστον ἐξετάζων· εἰ γὰρ καὶ πολλῷ ταπεινότερα τοῦ δέοντος ἦν, ἀλλὰ πονηρίας ἀπήλλακτο. ἐκείνη δὲ πολλῆς ἔγεμε 15 τῆς κακίας· "υἱὸν δὲ ἀνθρώπου" αὐτὸν εἶπεν, σφόδρα βουλόμενος τὴν οἰκονομίαν ὁμολογεῖσθαι, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχῶς τοῦτο ποιεῖ.

Μετὰ οὖν τὸ εἰπεῖν αὐτοὺς τὴν πεπλανημένην δόξαν τοῦ πλήθους, τότε καὶ αὐτοὺς ἐρωτᾷ, καὶ εὐθέως πρὸ πάντων ὁ Πέτρος, 20 τὸ στόμα τῶν Ἀποστόλων, ὁ πανταχοῦ θερμὸς, ὁ τοῦ χοροῦ τῶν μαθητῶν κορυφαῖος, προπηδᾷ καὶ προλαμβάνει, καὶ φησὶν, "σὺ "εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος·" διὰ τοῦτο δὲ αὐτὸν ὁ Χριστὸς μακαρίζει, ὅτι οὐχ ὡς οἱ ἐν τῷ πλοίῳ, οὐδὲ ὡς ὁ Ναθαναὴλ εἶπεν αὐτὸν υἱὸν Θεοῦ, ὡς ἕνα τῶν πολλῶν, ἀλλὰ 25 γνήσιον Υἱὸν ὄντα τοῦ Πατρὸς, κατὰ ἀλήθειαν αὐτὸν ὡμολόγησεν, ὡς ἐκ τῆς αὐτοῦ προσελθόντα οὐσίας. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸν ἀποκαλύψαντα αὐτῷ Πατέρα δείκνυσιν ὁ Χριστὸς, ἵνα μήτις διὰ τὸ εἶναι τὸν Πέτρον θερμὸν ἐραστὴν αὐτοῦ, φιλίας καὶ κολακείας ὑποπτεύσῃ τυγχάνειν τὰ ῥήματα, ἀλλὰ μᾶλλον δόγμα θεῖον τὰ 30 εἰρημένα εἶναι πιστεύσῃ[f].

Τίνος ἕνεκεν οὐκ αὐτὸς ἀποφαίνεται, οὐδὲ λέγει, ἐγώ εἰμι ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐρωτησέως τοῦτο κατασκευάζει, καὶ αὐτοὺς εἰσάγει ὁμολογοῦντας; ἐπειδὴ οὕτως καὶ αὐτῷ πρεπω-

[e] ἀνακτῶσιν Cod. [f] πιστεύσει Cod.

δέστερον ἦν καὶ ἀναγκαῖον, καὶ ἐκείνους μᾶλλον ἐφείλκετο πρὸς τὴν πίστιν τῶν λεγομένων· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς φησὶ πρὸς αὐτόν· ἐπειδήπερ ἐκήρυξάς μου τὸν Πατέρα, καὶ ἐγὼ τὸν γεγεννηκότα σε ὀνομάζω, καὶ ὥσπερ σὺ τοῦ Ἰωνᾶ παῖς, οὕτως καὶ ἐγὼ τοῦ ἐμοῦ Πατρὸς, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ γεγεννηκότα. τὸ δὲ 5 "ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ," τὸν ἐπὶ τῇ πίστει, καὶ τῇ ὁμολογίᾳ δηλοῖ· καὶ ὅτιπερ πολλοὶ μέλλουσι πιστεύειν· ἀνίστησι δὲ αὐτοῦ τὸ φρόνημα, καὶ ποιμένα αὐτὸν ποιεῖ· καὶ "ὅτι πύλαι ᾅδου οὐ "κατισχύσουσιν αὐτῆς·" εἰ δὲ ἐκείνης οὐ κατισχύσουσί, φησι, πολλῷ μᾶλλον ἐμοῦ. διὰ τί εἶπεν, "καὶ ἐγὼ δώσω σοι;" ὅτι ὁ 10 μὲν Πατὴρ φησὶν, ἔδωκέ σοι τὸ ἐμὲ γνῶναι, καὶ ἐγὼ δέ σοι τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν δώσω· καὶ διὰ τούτου δεικνὺς τὸ ὁμότιμον καὶ ὁμοδύναμον τὸ πρὸς τὸν Πατέρα· οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι παρακαλέσω τὸν Πατέρα, ἀλλ' ἐγὼ δώσω· διὰ τοῦτο δὲ διεστείλατο αὐτοῖς, μηδενὶ εἰπεῖν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός· ἐπειδὴ ἐγίνωσκεν ὅτι 15 οὔπω βεβαίως ἔμελλε τότε πιστεύειν ὁ ὄχλος· εἰ γὰρ αὐτοὶ οὗτοι οἱ Ἀπόστολοι μετὰ ταῦτα ἐσκανδαλίσθησαν, πολλῷ μᾶλλον τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ.

21 "Ἀπὸ τότε," φησὶν, "ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς, "ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν," καὶ τὰ ἑξῆς· "ἀπὸ 20 "τότε," ὅτε ἔπηξεν αὐτοῖς τὸ δόγμα· ὅτε τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνῶν εἰσήγαγεν· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως συνίεσαν, καὶ πολλῷ βέλτιον ἐνόμιζον εἶναι τὸ μὴ ἀποθανεῖν αὐτόν· διὰ τοῦτο τῶν ἄλλων θορυβουμένων καὶ ἀπορούντων, πάλιν ὁ Πέτρος θερμὸς ὤν, μόνος τολμᾷ περὶ τούτων διαλεχθῆναι, καὶ οὐδὲ παρρησίᾳ, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν λαβών· 25 τουτέστιν τῶν λοιπῶν ἀποχωρίσας μαθητῶν, καὶ φησίν· "ἵλεώς "σοι, Κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο·" διὰ τί ὁ ἀποκαλύψεως τυχὼν καὶ μακαρισθεὶς, οὕτως ταχέως ἔπεσεν, καὶ ἐσφάλη, ὡς φοβηθῆναι αὐτοῦ τὸ πάθος; ἐπειδὴ οὐκ ἐδέξατο καὶ τὴν περὶ τούτου ἀποκάλυψιν· ὅθεν καὶ ἐκ τούτου μανθανόμενος, ὅτι οὐδὲ 30 ἐκεῖνα οἴκοθεν ἐφθέγξατο, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς ἀποκαλύψεως. τὸ δὲ "οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων," τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ καὶ γηΐνῳ τὸ πρᾶγμα ἐξετάζων, ἐνόμιζεν αἰσχρὸν εἶναι αὐτῷ τὸ παθεῖν· καθαπτόμενος δὲ αὐτοῦ ὁ Χριστὸς, δείκνυσιν ὅτι οὐ τὸ παθεῖν τῆς τοῦ διαβόλου γνώμης 35

ὑπάρχει· μετὰ δὲ τὸ ἐπιτιμηθῆναι τὸν Πέτρον, βουλόμενος ὁ Εὐαγγελιστὴς δεῖξαι, τήν τε παρὰ τοῦ Πέτρου εἰρημένην ἀτοπίαν, καὶ τὸ κέρδος τὸ ἀπὸ τοῦ πάθους, οὐχ ἁπλῶς φησιν ὅτι εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ προσέθηκε τὸ "τότε," οὕτως λέγων· ὅτι "τότε ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· εἴτις θέλει ὀπίσω 5 "μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν," καὶ τὰ ἑξῆς· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· σύ μοι, ὦ Πέτρε, εἶπας, φησὶν, ὅτι "ἵλεώς σοι "Κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο·" ἐγὼ δέ σοι λέγω· ὅτι οὐ μόνον τὸ ἐμὲ κωλύειν καὶ τῷ ἐμῷ πάθει δυσχεραίνειν, ἐπιβλαβές σοι καὶ ὀλέθριον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ σὺ αὐτὸς σωθῆναι δυνήσῃ, ἐὰν μὴ 10 πρὸς τὸ ἀποθανεῖν παρεσκευασμένος ὑπάρχεις ἀεί· τὸ δὲ "εἴτις "θέλει," δηλοῖ ὅτι οὐ βιαζόμενος οὐδὲ ἀναγκάζων, ἀλλ' ἕκαστον κύριον τῆς ἑαυτοῦ προαιρέσεως ποιῶ.

Οὐ περὶ τῶν Ἀποστόλων δὲ τοῦτο εἶπε μόνον, ἀλλὰ κοινὸν αὐτὸ δόγμα τῇ οἰκουμένῃ προτίθησι· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ 15 "εἴτις θέλει·" κἂν γυνὴ, κἂν ἀνὴρ, κἂν ἄρχων, κἂν ἀρχόμενος, ταύτην δεχέσθω τὴν ὁδόν· τί δέ ἐστιν "ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν;" ὅμοιον, ἐάν τις ἀπαρνησάμενος ὅν τινα οὖν, κἂν μαστιζόμενον ἴδῃ, κἂν δεσμούμενον καὶ ἐπὶ θάνατον ἀπαγόμενον, οὐ παρίσταται, οὐ βοηθεῖ, οὐκ ἐπικλᾶται, οὐ πάσχει τί πρὸς αὐτὸν, ἅτε ἅπαξ 20 ἀπαλλοτριωθείς· οὕτω βούλεται ἡμᾶς τοῦ σώματος τοῦ ἡμετέρου καταφρονεῖν, ὡς κἂν μαστίζωσιν οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας, κἂν ἐλαύνωσι, καὶ καίωσι, κἂν ὅτι οὖν ποιῶσι, μὴ φειδώμεθα· ζωὴν γὰρ αἰώνιον κληρονομοῦμεν· τὸ δὲ "ἀράτω τὸν σταῦρον αὐτοῦ," δηλοῖ τὸ μέχρι πόσου ἀπαρνήσασθαι χρὴ ἑαυτόν· ἵνα γὰρ μὴ 25 νομίσωμεν, ὅτι μέχρις ὕβρεως καὶ πληγῶν δεῖ ἀπαρνεῖσθαι ἑαυτὸν, λέγει ὅτι μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου τοῦ ἐπονειδίστου· τοῦτο γὰρ ὁ σταῦρος σημαίνει· τὸ δὲ "ἀκολουθείτω μοι," ἐμφαίνει, ὅτι ἐπειδὴ ἔστι πάσχοντά τινα μὴ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, ὅτ' ἂν μὴ δι' αὐτὸν πάθῃ τίς· καὶ γὰρ λησταὶ καὶ λοιποὶ κακοῦργοι πολλὰ 30 χαλεπὰ πάσχουσιν, προστίθησι τὴν ὑπόθεσιν, ἵνα δι' αὐτὸν ὑπομένωμεν. ἔτι δὲ καὶ τοῦτο δηλοῖ τὸ ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ, μὴ μόνον τὴν ἐν τοῖς διωγμοῖς ἔχειν ἀνδρίαν, ἀλλὰ καὶ σωφροσύνην καὶ ἐπιείκειαν, καὶ πᾶσαν ἐπιδείκνυσθαι φιλοσοφίαν.

25 Τί ἐστιν "ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσῃ 35

"αὐτήν;" περὶ τῆς παρὰ τὸ δέον σωτηρίας λέγει, τὴν ἐκ τῶν κινδύνων διαφυγήν· ταύτην ἀπώλειαν ἐκάλεσεν, ὥσπερ οὖν καὶ τὴν ἐν τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνοις γινομένην ἀπώλειαν σωτηρίαν ὠνόμασεν· "οὗτος γάρ," φησιν, "εὑρήσει αὐτὴν," εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἐκεῖνος δὲ "ἀπολέσει αὐτὴν," εἰς κόλασιν αἰώνιον· εἰ γὰρ καὶ 5 τὴν οἰκουμένην ἅπασαν κερδήσει ὁ τοιοῦτος, τί πλέον αὐτῷ ἐντεῦθεν προσγενήσεται; καθάπερ γὰρ ἐάν τις τοὺς οἰκέτας ἴδοι, τοὺς ἐν τρυφῇ ὄντας, ἑαυτὸν δὲ ἐν ἐσχάτοις κακοῖς, οὐδὲν ἐντεῦθεν κερδαίνει ἐκ τοῦ δεσπότης εἶναι, οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς χρὴ λογίζεσθαι· ὅτ' ἂν τῆς σαρκὸς τρυφώσης καὶ πλουτώσης, αὐτῇ 10 τὴν μέλλουσαν ἀπώλειαν ἀναμένει· "τί γὰρ δώσει ἀντάλλαγμα" φησὶ, "τῇ ψυχῇ αὐτοῦ;" χρήματα μὲν γὰρ ἂν ἀπολέσῃ τίς, ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον, δύναται ἴσως δοῦναι τὰ ὅμοια, ψυχὴν δὲ ὁ ἀπολλὺς, ἑτέραν οὐ δυνήσεται ἀποδοῦναι ψυχήν· ἀλλὰ κἂν βασιλεὺς ὑπάρχῃ, κἂν τὸν κόσμον ἔχῃ, κἂν πάντα παρέξῃ, ψυχὴν 15 ἀγοράσαι μίαν οὐ δύναταί ποτε· διὸ παρακαλῶ, πάντα τὰ ἄλλα ἀφέντες, περὶ ταύτης ἅπασαν ποιησώμεθα τὴν σπουδήν· "μέλλει "γάρ," φησιν, "ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι, ἐν τῇ δόξῃ τοῦ "Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ, κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ." δόξαν δὲ τοῦ Πατρὸς, τὴν μεταμόρφωσιν ἐκάλεσεν, μεθ' ἧς μέλλει 20 παραγίνεσθαι· ἣν καὶ δεικνύειν αὐτοῖς ἔμελλεν, ὡς δυνατὸν ἦν αὐτοῖς ἰδεῖν.

ΚΕΦ. ΛΔ.

Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου.

1 "Καὶ μεθ' ἡμέρας ἕξ," φησὶν, "παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν 25 "Πέτρον καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ "ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν·" ἄλλος δὲ Εὐαγγελιστὴς, "μετὰ ὀκτὼ" λέγει. οὐκ ἐναντιούμενοι δὲ ἀλλήλοις τοῦτο εἶπον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾴδοντες· ὁ μὲν γὰρ, καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐφθέγξατο· κἀκείνην καθ' ἣν ἀνήγαγεν εἶπεν· 30 ὁ δὲ, τὰς μεταξὺ τούτων εἶπεν μόνον. διὰ τί δὲ τούτους τοὺς τρεῖς λαμβάνει; ἐπειδὴ οὗτοι τῶν ἄλλων ἦσαν ὑπερέχοντες· καὶ ὁ μὲν Πέτρος, ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν τὸν Χριστὸν ἐδήλου τὴν ὑπεροχὴν, ὁ δὲ Ἰωάννης, ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖσθαι· καὶ Ἰάκωβος δὲ, ἀπὸ

τῆς ἀποκρίσεως, ἧς ἀπεκρίθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ λέγων, "δυνά-
"μεθα πιεῖν τὸ ποτήριον·" οὐκ ἀπὸ τῆς φωνῆς δὲ μόνον, ἀλλὰ δὲ
ἀπὸ τῶν ἔργων, τῶν τε ἄλλων, καὶ ἀφ' ὧν ἐπλήρωσαν ἅπερ εἶπεν·
οὕτω γὰρ ἦν σφοδρὸς καὶ βαρὺς τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς καὶ τὸν
Ἡρώδην ἐν τούτῳ νομίσαι χαρίζεσθαι τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ ἐκεῖνον 5
ἀνέλοι. οὐκ ἀνάγει δὲ αὐτοὺς ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ μετὰ ἓξ ἡμέρας·
οὐδὲ τὰ ὀνόματα τῶν μελλόντων ἀνέρχεσθαι λέγει, ἀλλὰ μόνον
ἀορίστως· ὅτι "εἰσὶ τινὲς τῶν ὧδε ἑστώτων, οἵτινες οὐ μὴ
"γεύσωνται θανάτου," καὶ τὰ ἑξῆς· ἵνα μὴ ἀγανακτήσωσιν οἱ
λοιποὶ, ὡς παροφθέντες· διὰ τοῦτο δὲ προλέγει, ἵνα ἐν τῷ ἀριθμῷ 10
τῶν ἡμέρων τῆς ἐπιθυμίας ἐμπλησθέντες, οὕτως νηφούσῃ καὶ
μεμεριμνημένῃ διανοίᾳ παραγένωνται.

Τίνος ἕνεκεν Μωϋσῆν καὶ Ἡλίαν εἰς μέσον ἄγει; πρῶτον μὲν,
ἐπειδὴ ἔλεγον οἱ ὄχλοι, οἱ μὲν Ἡλίαν, οἱ δὲ, Ἱερεμίαν, οἱ δὲ, ἕνα
τῶν προφητῶν αὐτὸν εἶναι· διὰ τοῦτο τοὺς κορυφαίους τῶν Ἀπο- 15
στόλων ἄγει, ἵνα τὸ μέσον καὶ ἐντεῦθεν ἴδωσι τῶν δούλων καὶ τοῦ
δεσπότου· δεύτερον δὲ, ἐπειδὴ συνεχῶς ἐνεκάλουν τῷ Χριστῷ, ὡς
παραβαίνοντι τὸν νόμον· ἵνα δείξῃ, εἴπερ ἤθελον λογίσασθαι οἱ
Ἰουδαῖοι, ὅτι, οὐδ' ἂν Μοϋσῆς μὲν, ὁ τὸν νόμον δεδωκὼς, περιεῖδε
πατούμενον αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ, ὡς ἐνόμιζον ἐκεῖνον· καὶ οὐδ' ἂν 20
παρέστη αὐτῷ, ἢ ὑπήκουσεν· καὶ Ἡλίας δὲ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ
Θεοῦ ἐζήλωσεν· καὶ οὐκ ἂν, εἰ ἦν ἀντίθεος, Θεὸν σαυτὸν λέγων, μὴ
ὢν ὅπερ ἔλεγεν, ἐθεράπευσεν ἂν αὐτὸν παραγενόμενος· τρίτην δὲ,
ἵνα μάθωσιν, ὅτι καὶ θανάτου καὶ ζωῆς τὴν ἐξουσίαν ἔχει, καὶ τῶν
ἄνω καὶ κάτω κρατεῖ· διὰ τοῦτο καὶ τὸν τετελευτηκότα καὶ τὸν 25
οὐδέπω παθόντα, εἰς μέσον ἄγει· τέταρτον δὲ, ἵνα δείξῃ τοῦ
σταυροῦ τὴν δόξαν, καὶ παραμυθήσηται τὸν Πέτρον καὶ ἐκείνους,
δεδοικότας τὸ πάθος, καὶ ἀναστήσει αὐτῶν τὰ φρονήματα· καὶ
γὰρ "ἐλάλουν" φησὶ, "Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας τὴν δόξαν ἣν ἔμελλε
"πληροῦν εἰς Ἱερουσαλήμ." τουτέστι τὸ πάθος καὶ τὸν σταυρόν· 30
οὕτω γὰρ αὐτὰ καλοῦσιν, τουτέστι δόξαν ἀεί· οὐ μόνον δὲ τὰς
προειρημένας αἰτίας εἰς μέσον αὐτοὺς ἄγει, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶπεν·
"εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀράτω τὸν σταῦρον αὐτοῦ καὶ
"ἀκολουθείτω μοι·" τοὺς μυριάκις ἀποθανόντας, ὑπὲρ τῶν τῷ
Θεῷ δοκούντων, παρίστησι· καὶ γὰρ τούτων ἕκαστος, τὴν ψυχὴν 35

αὐτοῦ ἀπολέσας εὗρεν αὐτήν· πρὸς τυράννους ἕκαστος παρρησιασάμενος, ὁ μὲν πρὸς τὸν Αἰγύπτιον, ὁ δὲ, πρὸς τὸν Ἀχαάβ· καὶ δι' ἕτερα δὲ τούτων πλείονα, ἅπερ διὰ τὸ μῆκος παρῆλθον· ἐὰν δέ τις φιλόπονος ᾖ, γνώσεται κἀκεῖνα.

4 Διὰ τί εἶπεν ὁ Πέτρος, "καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι;" ἐπειδήπερ ἤκουσεν, ὅτι δεῖ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα αὐτὸν ἀπελθεῖν καὶ παθεῖν· φοβούμενός τι[g] καὶ τρέμων ὑπὲρ αὐτοῦ· εἶδεν δὲ ὄρος, καὶ πολλὴν τὴν ἀναχώρησιν καὶ τὴν ἐρημίαν· διὰ τοῦτο βούλεται αὐτὸν ἐκεῖ εἶναι διηνεκῶς· διὸ, καὶ σκηνῶν μέμνηται· ἔτι δὲ καὶ τοῦτο λογισάμενος, ὅτι Μωϋσῆς πάρεστι καὶ Ἡλίας· Μωϋσῆς ὁ εἰς τὸν γνόφον ἐλθὼν, καὶ τῷ Θεῷ διαλεχθείς· ἡμῖν[h] δὲ ὁ ἐπὶ τοῦ ὄρους πῦρ κατενεγκὼν, καὶ διὰ τοῦτο οὐ φοβηθησόμεθα ἐνταῦθα ὄντες· τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ὡς θερμὸς ἐραστὴς τοῦ Χριστοῦ· εἰ γὰρ καὶ μὴ ἐξητασμένος ὁ τρόπος ἦν τῶν ῥημάτων, ἀλλ' ὅμως πολλῆς θερμότητος γέμοντος· οὕτως καὶ περιεκαίετο τοῦ Χριστοῦ· εἰ δὲ "μὴ ᾔδει τί ἐλάλει," καθὼς ὁ Λουκᾶς φησί. τὸ δὲ "βεβαρημένοι ἦσαν ὕπνῳ," τοῦτο δηλοῖ, ὅτι πολλῷ κατείχοντο κάρῳ τῷ ἀπὸ τῆς ὄψεως αὐτοῖς ἐκείνοις γεγενημένῳ· καθάπερ γὰρ ὀφθαλμοὶ ἐξ ὑπερβαλλούσης σκοτοῦνται λαμπηδόνος, οὕτως καὶ οὗτοι τότε ἔπαθον· οὐ γὰρ δὴ νὺξ, ἀλλ' ἡμέρα καὶ τὸ τῆς αὐγῆς τῆς θεϊκῆς ὑπέρογκον, ἐβάρει τὴν τῶν ὀφθαλμῶν ἀσθένειαν.

Τίνος ἕνεκεν ἐκ τῆς νεφέλης φωνὴν ἀφίησιν ὁ Πατήρ; ἐπειδὴ οὕτως ἀεὶ φαίνεται ὁ Θεός. "νεφέλη γάρ," φησι, "καὶ γνόφος, "κύκλῳ αὐτοῦ." καὶ πάλιν· ὅτι "θεὶς νέφη[i] τὴν ἐπίβασιν αὐτοῦ·" καὶ "νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν, ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν," καὶ "ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν." ἵνα οὖν πιστεύσωσιν, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ φωνὴ φέρεται· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς νεφέλης ἠνέχθη· νεφέλη δὲ φωτεινὴ, ἐπειδὴ φοβῆσαι οὐκ ἐβούλετο, ἀλλὰ διδάξαι· ὅπου γὰρ ἀπειλὴν, σκοτεινὴν δείκνυσιν, ὥσπερ ἐν τῷ Σινᾶ· διὰ τοῦτο δὲ ἡ φωνὴ ἠνέχθη, μετὰ τὸ ἀφανεῖς γενέσθαι Μωϋσῆν καὶ Ἡλίαν, ἵνα δειχθῇ ὅτι οὐ περὶ ἑνὸς τῶν δύο ἐλέχθη, ἀλλὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ μόνον· οὐ τὸν Χριστὸν δὲ μόνον ὑπέλαβεν ἡ νεφέλη, ἀλλὰ πάντας· ἵνα μὴ νομισθῇ ὅτι

[g] εἴ τι Cod. [h] ἡμᾶς Cod. [i] νέφει Cod.

ὁ Χριστὸς ἀφῆκε τὴν φωνὴν ἐκείνην· "ἀγαπητὸν δὲ υἱὸν" αὐτὸν εἶπεν, διὰ τὸν Πέτρον. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. ὅτι κἂν μυριάκις αὐτὸν φιλεῖς, οὐ φιλεῖς αὐτὸν τοῦ γεγεννηκότος ἴσον· εἰ οὖν φιλεῖται παρ' ἐμοῦ, φησὶν, μὴ φοβοῦ τὸ πάθος· καὶ γὰρ ἴσος μου ἐστὶ κατὰ πάντα, καὶ ἰσογνώμων· τὸ δὲ "ἐν ᾧ εὐδό- 5 "κησα," δηλοῖ, ἐφ' ᾧ ἀναπαυόμενος, ᾧ ἀρέσκομαι, διὰ τὸ κατὰ πάντα ἐξισῶσθαι αὐτὸν πρός με μετὰ ἀκριβείας· τὸ δὲ "αὐτοῦ "ἀκούετε," σημαίνει, ὅτι κἂν σταυρωθῆναι βουληθῇ, μὴ ἀντιπέσῃς.

Διὰ τί εἰς μὲν τὸν Ἰορδάνην ἐνεχθείσης τῆς φωνῆς, καὶ ὄχλου 10 τοσούτου παρόντος, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν, ὅτε βροντὴν ἔλεγον γεγονέναι, οὐδεὶς κατέπεσεν ἐπὶ πρόσωπον· νῦν δὲ ἐν τῷ ὄρει καταπλαγέντες, τοῦτο ἔπαθον; ἐπειδὴ καὶ ἔρημος καὶ ὑψηλὸς, καὶ ἡσυχία ἦν πολλὴ, καὶ μεταμόρφωσις φρίκης γέμουσα, καὶ φῶς ὅρατον, καὶ νεφέλη ἐκτεταμένη· ἅπερ ἅπαντα, εἰς πολλὴν 15 αὐτοὺς ἀγωνίαν ἐνέβαλεν, ὥστε καταπεσόντας, προσκυνῆσαι· διὰ τοῦτο δὲ ἐνετείλατο αὐτοῖς, μὴ εἰπεῖν τοῦτο τινὶ, ἕως οὗ ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ· ἐπειδὴ ὅσῳ μείζονα διελέγετο περὶ αὐτοῦ, τοσούτῳ δυσπαραδεκτοτέρα ἦν τοῖς πολλοῖς τότε· οὐκ ἐκέλευσε δὲ διὰ παντὸς μηδενὶ εἰπεῖν, ἀλλ' ἕως ἂν ἀναστῇ ἐκ νεκρῶν· ἐπειδὴ ὡς 20 προγνώστης ᾔδει, οὔτε οἱ Ἀπόστολοι, οὔτε οἱ πολλοὶ τοῦ ὄχλου· οἱ μὲν, Πνεύματος Ἁγίου καταξιωθέντες, οἱ δὲ, τὰ σημεῖα βλέποντες, τὰ διὰ τῶν Ἀποστόλων γινόμενα.

10 "Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν," φήσι, "λέγοντες· τί οὖν οἱ γραμμα- "τεῖς λέγουσιν, ὅτι Ἠλίας δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον;" καὶ πόθεν τοῦτο 25 ἔλεγον οἱ γραμματεῖς; ἐκράτει μὲν ὁ λόγος οὗτος καὶ περιεφέρετο· ὡσαύτως δὲ, καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ· οὐχ ὡς ἐχρῆν δὲ παρ' ἐκείνων ἑρμηνευόμενος. αἱ μὲν γὰρ γραφαὶ, δύο λέγουσι τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· ταύτην τὴν γεγενημένην καὶ τὴν μέλλουσαν· καὶ ταύτας δηλῶν ὁ Παῦλος, ἔλεγεν, "ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ 30 "ἡ σωτήριος." καὶ πάλιν· "προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα "καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν "Ἰησοῦ Χριστοῦ." καὶ οἱ προφῆται δὲ, ἑκατέρας μέμνηνται· τῆς μέντοι δευτέρας πρόδρομον λέγουσι τὸν Ἠλίαν ἔσεσθαι· τῆς δὲ

προτέρας, Ἰωάννης ἐγένετο· ὃν καὶ Ἡλίαν ὁ Χριστὸς καλεῖ· οὐκ ἐπειδὴ Ἡλίας ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν διακονίαν ἐπλήρωσεν τοῦ Ἡλίᾳ· οἱ γραμματεῖς οὖν ταύτας συγχέοντες καὶ διαστρέφοντες, τῆς δευτέρας ἐμνημόνευον μόνον πρὸς τὸν δῆμον, καὶ ἔλεγον, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἔδει τὸν Ἡλίαν προλαβεῖν· αὐτὸς δέ φησι 5 πρὸς τοὺς μαθητάς· "Ἡλίας μὲν ἔρχεται, καὶ ἀποκαταστήσει "πάντα." ποῖα πάντα; ἅπερ ὁ προφήτης λέγει Μαλαχίας· "ἀποστελῶ γὰρ ὑμῖν Ἡλίαν τὸν Θεσβίτην· ὃς ἀποκαταστήσει "καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν·" ἐπειδὴ γὰρ πατέρες τῶν Ἀποστόλων ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, λέγει ὅτι ἀποκαταστήσει τοῖς δόγμασι τῶν 10 υἱῶν αὐτῶν, τουτέστι τῶν Ἀποστόλων, τὰς καρδίας τῶν πατέρων, τουτέστι τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων· τὴν διάνοιαν δὲ, εἰς τὸ πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ, ἵνα μὴ πάντες ἄρδην ἀπόλωνται, παραγενομένου εἰς τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν· "λέγω δὲ ὑμῖν," φησὶν ὁ Χριστὸς, "ὅτι Ἡλίας ἤδη ἦλθεν, καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτόν· ἀλλ' 15 "ἐποίησαν ἐν αὐτῷ, ὅσα ἠθέλησαν· τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ, ὅτι "περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ, εἶπεν αὐτοῖς·" καὶ γὰρ λοιπὸν ὀξύτεροι εἰς τὸ νοεῖν ἐγένοντο, καὶ προσεκτικώτεροι πρὸς τὰ λεγόμενα.

Πόθεν δὲ ἔγνωσαν τοῦτο οἱ μαθηταί; ἐκ τοῦ ἤδη προειρηκέναι 20 αὐτοῖς, ὅτι αὐτός ἐστιν Ἡλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι· ἀλλὰ μηδεὶς θορυβηθῇ, μὴ δὲ πεπλανῆσθαι νομίσῃ τὸν λόγον· εἰ ποτὲ μὲν αὐτὸν ἥξειν, ποτὲ δὲ ἐληλυθέναι ἔφη· πάντα γὰρ ἀληθῆ εἶπεν· ὅτε μὲν γάρ φησιν ὅτι Ἡλίας ἔρχεται, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα· αὐτὸν τὸν Ἡλίαν λέγει, καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων τότε ἐπιστροφὴν 25 ἐσομένην· ὅτ' ἂν δὲ εἴπῃ ὁ μέλλων ἔρχεσθαι, τὰ κατὰ τὸν τρόπον τῆς διακονίας, τὸν Ἰωάννην Ἡλίαν καλεῖ· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· "ὅτι "ἦλθεν, καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτὸν, ἀλλ' ἐποίησαν εἰς αὐτὸν, πάντα "ὅσα ἠθέλησαν." ποῖα ταῦτα; ὅτι ἐνέβαλον εἰς δεσμωτήριον· ὅτι ὕβρισαν· ὅτι ἀπέκτειναν· ὅτι ἤνεγκαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ 30 πίνακος. εὐκαίρως δὲ αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει λοιπὸν, καὶ περὶ τοῦ ἰδίου πάθους ἀπὸ τοῦ πάθους Ἰωάννου, πολλὴν αὐτοῖς προξενῶν τὴν παραμυθίαν· φησὶ γὰρ αὐτοῖς, "καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει "πάσχειν ὑπ' αὐτῶν·" οὐκ ἐκ τούτου δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ

θαύματα εὐθέως ἐργάσασθαι μέγαλα. καὶ γὰρ πολλαχοῦ παρατηρήσαντες τοῦτό ἐστι εὑρεῖν, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ εἰπεῖν περὶ τοῦ πάθους, καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν, εὐθέως θαυματουργεῖ τούτου ἕνεκεν.

ΚΕΦ. ΛΕ.

Περὶ τοῦ σεληνιαζομένου. 5

14 "Προσῆλθε δὲ τῷ Χριστῷ, ἄνθρωπος," φησὶ, "γονυπετῶν αὐτὸν, "καὶ λέγων· ἐλέησόν μου τὸν υἱὸν, ὅτι σεληνιάζεται, καὶ κακῶς "ἔχει," καὶ τὰ ἑξῆς· σφόδρα φαίνεται κατὰ πίστιν ἀσθενῶν ὁ τοῦ σεληνιαζομένου πατήρ· πρῶτον μὲν, ἐκ τοῦ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν, ὅτι τῷ πιστεύοντι πάντα δυνατά· ἔπειτα, καὶ ἐκ τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν 10 προσελθόντα, "βοήθει μοι τῇ ἀπιστίᾳ," καὶ ἐκ τοῦ πάλιν εἰπεῖν τῷ Κυρίῳ· "εἰ δύνασαι βοήθησον." ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, καὶ εἰ ἡ ἀπιστία αὐτοῦ γέγονεν αἰτία τοῦ ἀνθρώπου τοῦ μὴ ἐξελαθῆναι τὸν δαίμονα, διὰ τί τοῖς μαθηταῖς ἐγκαλεῖ; δεικνὺς, ὅτι δυνατὸν αὐτοῖς καὶ χωρὶς τῶν προσαγόντων, μετὰ πίστεως θεραπεῦσαι 15 πολλάκις· ὥσπερ γὰρ τῷ προσερχομένῳ ἡ πίστις ἴσχυσεν πολλάκις τὴν ἴασιν τῶν παθῶν καὶ παρὰ τῶν ἐλαττόνων λαβεῖν, ὡς ἐπὶ τοῦ Κορνηλίου· οὕτω τῶν τοιούτων πολλάκις σημείων ἤρκεσεν ἡ δύναμις, καὶ μὴ πιστευόντων τῶν προσελθόντων θαυματουργῆσαι· ὡς ἐπὶ τοῦ Ἐλισσαίου· ὅτι οὐδενὸς πιστεύσαντος, νεκρὸς ἀνέστη· 20 χρὴ δὲ γινωσκεῖν, ὅτι οὐ πάντες οἱ μαθηταὶ ἠσθένησαν τῇ πίστει δὲ νῦν· καὶ γὰρ οἱ στύλοι οὐκ ἦσαν ἐκεῖ.

17 Διὰ τί εἶπεν, "ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη;" ἐπειδὴ ὁ ἄπιστος ἀνὴρ οὕτως ἐντυγχάνει ἐπὶ τοῦ ὄχλου αὐτῷ κατὰ τῶν μαθητῶν, ὡς μὴ ἰσχυσάντων τὸν υἱὸν αὐτοῦ θεραπεῦσαι· βουλόμενος 25 αὐτοὺς ἀπαλλάξαι τοῦ ἐγκλήματος, καὶ εἰς πρόσωπον μὲν ἐκείνου μόνου, ἵνα μὴ αὐτὸν ἐξαπορήσῃ, οὐ προφέρει τὴν ἀπιστίαν, εἰς πάντας δὲ Ἰουδαίους· καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν πολλοὺς τούτων σκανδαλισθῆναι· εἰπὼν δὲ, "ἕως πότε μεθ' ὑμῶν ἔσομαι;" δείκνυσι πάλιν καὶ ἐκ τούτου ἄσπαστον ὄντα τὸν θάνατον αὐτῷ, καὶ ὅτι οὐ 30 τὸ[k] σταυρωθῆναι, ἀλλὰ τὸ εἶναι μετ' αὐτῶν βάρος ἐλογίζετο· ἐρωτᾷ δὲ αὐτὸν, "πόσον χρόνον ἔχει;" εἰς χρηστὰς ἐλπίδας

[k] τῷ Cod.

αὐτὸν ἄγων· ἀφίησι δὲ αὐτὸν σπαράττεσθαι, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν· καὶ γὰρ ἰδὼν τὸν ὄχλον συναγόμενον, εὐθέως ἐπετίμησεν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τοῦτο διὰ τὸν πατέρα ποίει, ἵνα ἰδὼν θορυβούμενον τὸ δαιμόνιον ἀπὸ τοῦ βληθῆναι μόνον, κἂν οὕτως ἐναχθῇ εἰς τὴν πίστιν τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι θαύματος· εἶπε δὲ αὐτῷ· "εἰ 5 "δύνασαι πιστεῦσαι, πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι·" πάλιν εἰς αὐτὸν περιτρέπων τὸ ἔγκλημα· ὅτι περ, φησὶ, τοσαύτη παρ' ἐμοὶ δυνάμεως ἐστὶ περιουσία, ὥστε ἐὰν πιστεύσῃ ὡς δεῖ, καὶ αὐτὸς δύνασαι αὐτὸν θεραπεῦσαι, καὶ τοῦτον, καὶ ἑτέρους πολλούς. χρὴ τοίνυν σκοπεῖν ἡμᾶς, οὐ μόνον ὅτι τοῦ δαίμονος ἀπήλλαξαι τὸν 10 πάσχοντα, ἀλλὰ καὶ ὅσην εἰς αὐτὸν πρόνοιαν ὡς φιλάνθρωπος ἐπεδείκνυτο ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ, ἀφ' οὗ εἰς αὐτὸν τὸ δαιμόνιον εἰσεληλύθεν· καὶ γὰρ εἰ μὴ ἔκτοτε προνοίας αὐτοῦ ὁ πάσχων ἀπήλαυνεν, πάλαι ἂν ἀπολώλει· "καὶ γὰρ εἰς πῦρ αὐτὸν ἐνέβαλε," φησί· "καὶ εἰς ὕδωρ·" ὁ δὲ ταῦτα ποιῶν δαίμων, καὶ ἀνεῖλεν ἂν 15 παντελῶς, εἰ μὴ ἐν τῇ τοσαύτῃ μανίᾳ, πολὺν[k] ἐπέθηκεν ὁ Θεὸς αὐτῷ τὸν χαλινόν· ὥσπερ καὶ ἐπ' ἐκείνων τῶν ἐν ταῖς ἐρημίαις τρεχόντων γυμνῶν, καὶ λίθοις ἑαυτοὺς κατακοπτόντων. οὐ δεῖ δὲ ὑμᾶς θορυβεῖσθαι, εἰ σεληνιαζόμενον αὐτὸν καλεῖ· τοῦ γὰρ πατρὸς τοῦ δαιμονῶντος ἐστὶν ἡ φωνή· εἰ δὲ καὶ ὁ Εὐαγγελιστής φησιν, 20 ὅτι σεληνιαζομένους πολλοὺς ἐθεράπευσεν· ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν ὑπονοίας τοῦτο λέγει· οἱ γὰρ δαίμονες, ἐπὶ διαβολῇ τοῦ στοιχείου τούτου, ποτὲ μὲν ἐπιτιθέντες τοῖς ὑπ' αὐτῷ κεκρατημένοις ἀνθρώποις, ποτὲ δὲ ἀνιᾶσιν αὐτοὺς κατὰ τοὺς τῆς ἐκείνης δρόμους· οὐχ ὡς ἐκείνης ἐνεργούσης, ἄπαγε, ἀλλ' αὐτῶν τοῦτο κακουργούντων 25 εἰς τὴν τοῦ στοιχείου διαβολήν· διὸ καὶ πεπλανημένη παρὰ τοῖς ἀνοήτοις ἐκράτησεν δόξα, καὶ οὕτως τοὺς τοιούτους καλοῦσι δαίμονας ἀπατώμενοι· οὐδὲ γὰρ ἦν τοῦτο ἀληθές.

Κατ' ἰδίαν δὲ τὸν Χριστὸν ἐπηρώτησαν οἱ Ἀπόστολοι, διὰ τί οὐκ ἠδυνήθησαν τὸν δαίμονα ἐκβαλεῖν; ἀγωνιῶντες καὶ φοβούμενοι, μήποτε τὴν χάριν ἣν ἐπιστεύθησαν, ἀπώλεσαν. καὶ γὰρ 30 ἦσαν λαβόντες ἐξουσίαν τῶν δαιμόνων ἀκαθάρτων· αὐτὸς δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, "ἐὰν ἔχετε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως," καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ περὶ τῆς τῶν σημείων πίστεως εἶπεν· σινάπεως δὲ μέμνηται,

[k] πολλὴν Cod.

τὸν ἄφατον αὐτοῦ δηλῶν δύναμιν· εἰ γὰρ τῶν ὄγκων μικρὸν εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ τῇ δυνάμει πάντων τῶν σπερμάτων ἐστὶ σφοδρότερον· δεικνὺς τοίνυν, ὅτι τὸ ἐλάχιστον τῆς γνησίας πίστεως, μέγαλα δύναται· διὰ τοῦτο ἐμνήσθη τῆς σινάπεως, καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστη μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄρος προσέθηκε· καὶ περαιτέρω προέβη· 5 οὐδὲν γάρ, φησιν, ἀδυνατήσει ὑμῖν. εἰ δὲ λέγοι τίς, ποῦ ὄρος μετέθηκαν; ἐκεῖνο[1] μανθανέτω, ὅτι τῷ πολλῷ μεῖζον ἐποίησαν· νεκροὺς γὰρ ἀνέστησαν μυρίους· οὐκ ἔστι δὲ ὅμοιον ὄρος μεταστῆσαι, καὶ θάνατον ἀπὸ σώματος κινῆσαι· λέγονται δὲ μετ' ἐκείνους, ἅγιοι τινὲς ἐκείνων ἐλάττους πολλῷ, καὶ ὄρη, χρείας 10 καλεσάσης, μεταθεῖναι· εἰκὸς δὲ καὶ τοῦτο γενέσθαι ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, καὶ μὴ γέγραφθαι· οὐδὲ γὰρ πάντα, ἃ ἐθαυματούργησαν, ἐγράφη. εἰπὼν δὲ "ὅτι τοῦτο τὸ γένος οὐκ ἐκπο-"ρεύεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ," περὶ πάντων τῶν δαιμόνων λέγει· οὐ περὶ τῶν νομιζομένων σεληνιάζεσθαι μόνον· 15 καὶ γὰρ ἀδύνατον, τρυφῇ συζῶντα τινὰ ποτὲ, ἀπαλλαγῆναι τῆς μανίας ταύτης· χρήζει γὰρ μάλιστα τῆς νηστείας, ὁ τὰ τοιαῦτα νοσῶν· διόπερ ἡ νηστεία φιλοσοφίαν πολλὴν ἐντίθησι, καὶ ἀγγέλους ἐξ ἀνθρώπων κατασκευάζει, καὶ ταῖς ἀσωμάτοις δυνάμεσι, τοῖς δαίμοσι λέγω, πυκτεύειν ποιεῖ· ἀλλ' οὐ καθ' ἑαυτὴν 20 οὖσα· δεῖ γὰρ καὶ εὐχῆς, καὶ ἐπιτεταμένης εὐχῆς καὶ ἐλεημοσύνης· ἵνα δὲ μὴ λέγωσιν οἱ Ἀπόστολοι τῷ Χριστῷ, τίνος ἕνεκεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ διατριβόμενος διηνεκῶς; διὰ τοῦτο ἀναστρεφομένων αὐτῶν ἐκεῖ, εἶπεν αὐτοῖς· "ὅτι μέλλει ὁ υἱὸς "τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι," καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ γὰρ περὶ τοῦ 25 πάθους ἀκούοντες, οὐδὲ ἰδεῖν τὰ Ἱεροσόλυμα ἐβούλοντο· ὅθεν καὶ "ἐλυπήθησαν" καὶ οὐδὲ ἁπλῶς ἐλυπήθησαν, ἀλλὰ καὶ "σφόδρα." ἐγένετο δὲ τοῦτο, διὰ τὸ ἀγνοεῖν τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, καθὼς ὁ Μάρκος φησίν· οὐδὲ γὰρ ᾔδεσαν τί ποτε ἦν οὗτος ὁ θάνατος, καὶ ὅτι μυρία ἐργάσεται ἀγαθά· οὐδὲ τί ποτέ 30 ἐστιν ἡ ἀνάστασις αὕτη, ἀλλ' ἠγνόουν· διὸ ἤλγουν, καὶ σφόδρα ἀντείχονται τοῦ διδασκάλου.

[1] ἐκείνῳ Cod.

ΚΕΦ. ΛϚ.

Περὶ τῶν αἰτούντων τὸ δίδραχμα.

Τίνος ἕνεκεν οἱ τὰ δίδραχμα[l] λαμβάνοντες, αὐτῷ μὲν οὐκ ἐτόλμησαν προσελθεῖν, ἀλλὰ τῷ Πέτρῳ, καὶ οὐδὲ τούτῳ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος, ἀλλ' ἐπιεικέστερον; οὐδὲ γὰρ ἐγκα- 5 λοῦντες, ἀλλ' ἐρωτῶντες ἔλεγον· "ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ "τὰ δίδραχμα[m];" ἐπειδὴ εἰ καὶ μὴ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν οὐδέπω εἶχον, ἀλλ' ὥσπερ ἀνθρώπου ἔκειντο· πλὴν ἀπένεμον αὐτῷ τινὰ αἰδῶ καὶ τιμὴν, διὰ τὰ προλαβόντα σημεῖα· τίνα δέ ἐστι ταῦτα τὰ δίδραχμα[n]; ὅτε τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων 10 ἀπέκτεινεν ὁ Θεὸς, τότε τὴν Λευῒ φυλὴν ἀντ' αὐτῶν ἔλαβον· εἶτα ἐπειδὴ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις πρωτοτόκων ἐλάττων ὁ τῆς φυλῆς ἀριθμὸς ἦν, ἀντὶ τῶν λειπόντων εἰς τὸν ἀριθμὸν σίκλον ἐκέλευσεν εἰσενεχθῆναι· καὶ ἄλλως δὲ, ἐξ ἐκείνου ἔθος ἐκράτησεν τὰ πρωτότοκα τὸν φόρον τοῦτον εἰσφέρειν· ἐπεὶ οὖν πρωτότοκος ἦν ὁ Χριστὸς, ἐδό- 15 κει δὲ τῶν μαθητῶν πρῶτος εἶναι ὁ Πέτρος, αὐτῷ προσέρχονται· καὶ γὰρ ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, κατὰ πόλιν ἑκάστην ἀπῄτουν· διὸ καὶ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, τουτέστιν εἰς Καπερναοὺμ, προσῆλθον αὐτῷ· αὕτη γὰρ αὐτοῦ εἶναι ἐνομίζετο. οὐκ εἶπεν δὲ τῷ Χριστῷ ὁ Πέτρος πρῶτος περὶ τούτων· ἐπειδὴ ἠρυθρία περὶ τοιούτων αὐτῷ διαλεχθῆναι· 20 διὸ ὁ ἡμέτερος δεσπότης, καὶ πάντα σαφῶς εἰδὼς, προλαβὼν φησὶ πρὸς αὐτὸν, "τί σοι δοκεῖ Σίμων; οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, ἀπὸ "τίνων λαμβάνουσι τέλη ἢ κῆνσον," καὶ τὰ ἑξῆς· ὃ δὲ λέγει, τοῦτο ἦν· ἐλεύθερος μέν εἰμι τοῦ δοῦναι κῆνσον· εἰ γὰρ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς παρὰ τῶν υἱῶν αὐτῶν οὐ λαμβάνουσιν, ἀλλὰ περὶ 25 τῶν ἀρχομένων, πολλῷ μᾶλλον ἀπηλλάχθαι ἐμὲ δεῖ τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης, οὐκ ἐπιγείου βασίλεως ἀλλὰ τοῦ τῶν οὐρανῶν ὄντα με Υἱὸν καὶ βασιλέα. κελεύει δὲ τοῦ ἐν τῷ ἰχθύϊ εὑρισκόμενον στατῆρα, δοθῆναι ἀντ' αὐτοῦ καὶ ἐκείνου· τὸ μὲν, ἵνα μὴ ἐκεῖνοι σκανδαλισθῶσιν· τὸ δὲ, ἵνα μὴ οὗτος· οὐ γὰρ ὡς χρεωστῶν δίδω- 30 σιν, ἀλλ' ὡς τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν διορθούμενος· ὅμως οὔτε παραιτεῖται τὸν φόρον, οὔτε ἁπλῶς κελεύει δοῦναι· ἀλλὰ πρότερον δεί-

[l] δίδραγμα Cod. [m] δίδραγμα Cod. [n] δίδραγμα Cod.

ξας ἑαυτὸν οὐκ ὄντα ὑπεύθυνον, τότε δίδωσιν· ἀλλαχοῦ καταφρονεῖν τῶν σκανδαλιζομένων ἔφη, ὅτε περὶ βρωμάτων διελέγετο· διδάσκων ἡμᾶς εἰδέναι καιροὺς, καθ' οὓς δεῖ φροντίζειν τῶν σκανδαλιζομένων, καθ' οὓς δεῖ καταφρονεῖν, ὅτ' ἂν μηδὲν βλάπτῃ πρὸς εὐσέβειαν τὸ γινόμενον· ἀλλὰ καὶ φόρον διδόναι καὶ πάντα 5 ποιεῖν· οὐκ ἐξ ἀποκειμένων δίδωσι δὲ, ἵνα ἐκ τούτου δείξῃ, Θεὸν ἑαυτὸν ὄντα τῶν ὅλων, καὶ ὅτι τῆς θαλάσσης κρατεῖ· ἔδειξε μὲν γὰρ ἤδη καὶ ἐπιτιμήσας αὐτῇ, καὶ τὸν Πέτρον τοῦτον αὐτὸν κελεύσας ἐπιβῆναι τῶν κυμάτων· δείκνυσι δὲ καὶ τοῦτο αὐτό· οὐ γὰρ μικρὸν ἦν ἀπὸ τοῦ βυθοῦ ἐκείνου, καὶ προειπεῖν ὅτι καὶ 10 πρῶτος ἐμπεσεῖται ὁ ἰχθὺς, δι' οὗ ὁ φόρος δοθήσεται· καὶ ὅτι ὥσπερ ἄγκιστρον εἰς τὴν ἄβυσσον ἐκείνην ἐκπέμψαντα αὐτοῦ τὸ πρόσταγμα, ἀγαγεῖν[o] τὸν κομίζοντα τὸν στατῆρα· ἀντὶ "ἐμοῦ "δὲ καὶ σοῦ" εἶπεν· τοῦτο μὲν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς πρωτότοκος ἦν· τοῦτο δὲ, καὶ τιμῶν αὐτόν. 15

ΚΕΦ. ΛΖ.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τίς μείζων.

1 Διὰ τί φησιν "ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ "Ἰησοῦ λέγοντες· τίς ἄρα μεῖζον ἐστίν;" ἐπειδὴ ἔπαθόν τι ἀνθρώπινον ἰδόντες τὸν Πέτρον προτιμηθέντα· καὶ γὰρ καὶ εἷς καὶ 20 τῶν δύο, Ἰακώβου λέγω καὶ Ἰωάννου, πρωτότοκος ἦν, ἀλλ' οὐδαμῶς τί τοιοῦτον ἐποίησεν ὑπὲρ αὐτῶν· αἰσχυνόμενοι οὖν τὸ πάθος ὁμολογῆσαι ὅπερ ἔπαθον, φανερῶς μὲν οὐ λέγουσιν· ὅτι διὰ τὸν Πέτρον ἡμῶν προετίμησεν, καὶ εἰ μείζων ἐστιν ἡμῶν; ἀδιοριστῶς δὲ ἐρωτῶσιν, "τίς ἄρα μείζων ἐστίν;" ὅτε μὲν γὰρ τοὺς τρεῖς 25 εἶδον προτιμωμένους, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθον· ὅτε δὲ εἰς τὸν ἕνα περιέστη τὸ τῆς τιμῆς, τότε ἤλγησαν· οὐ μόνον δὲ διὰ τοῦτο, ἀλλ' οὖν καὶ τὰς κλεῖς ἔλαβεν· καὶ ὅτι ἐμακαρίσθη, καὶ διὰ τὴν ἄλλην δὲ αὐτοῦ παρρησίαν τὴν πολλὴν παρεκνίζοντο· αὐτὸς δὲ στήσας παιδίον ἐν μέσῳ αὐτῶν εἶπεν αὐτοῖς· "ἐὰν μὴ στραφῆτε, 30 "καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία," καὶ τὰ ἑξῆς· ὅπερ δηλοῖ πάντων

o ἀγαγὴν Cod.

ταπεινότερόν τι γενέσθαι· καὶ γὰρ καὶ φθόνου καθαρὸν τὸ παιδίον, καὶ κενοδοξίας καὶ τοῦ τῶν πρωτείων ἐρᾷν· καὶ ὅτι κἂν ὑβρίζηται ἢ τύπτεται, ἢ τιμᾶται, ἢ δοξάζεται, οὔτε ἐκεῖθεν δυσχεραίνει, οὔτε ἐντεῦθεν ἐπαίρεται· εἰς μέσον δὲ αὐτῶν ἵστησιν, ἀπὸ τῆς ὄψεως τοῦ παιδὸς αὐτοὺς ἐντρέψαι βουλόμενος· χρὴ δὲ σκοπεῖν, 5 πῶς ἐκκαλεῖται ἡμᾶς πρὸς τὰ φυσικὰ κατορθώματα, δεικνὺς ὅτι ἐκ προαιρέσεως ταῦτα κατορθοῦν δυνατόν.

5 Τὸ δὲ "ὃς ἐὰν δέξηται παιδίον τοιοῦτον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται," τοῦτο σημαίνει, ὅτι οὐ μόνον τὸ τοιούτους γενέσθαι μισθὸν προξενεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑτέρους τιμῆσαι τοιούτους δι' ἐμὲ, 10 ἕνεκεν τῆς εἰς ἐκείνους τιμῆς, βασιλείαν ὑμῖν ὁρίζει τὴν ἀμοιβήν· παιδίον γὰρ καὶ ἐνταῦθα, τοὺς ἀνθρώπους τοὺς οὕτως διὰ Θεὸν γενομένους ἀφελεῖς λέγει· τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἀπεριμμένους παρὰ τοῖς πολλοῖς καὶ εὐκαταφρονήτοις, καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι "ἐμὲ φησὶ δέχεται," ὁ τὸν τοιοῦτον δεχόμενος. ὥσπερ δὲ τιμὴν 15 καὶ βασιλείαν ὥρισεν τοῖς τιμῶσι τοὺς τοιούτους, οὕτως καὶ κόλασιν τοῖς σκανδαλίζουσιν, ἤγουν ἀτιμάζουσιν, ἕνα τῶν τοιούτων, ὥστε μύλον κρεμασθῆναι εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν· τὸ δὲ "συμφέρει," προσκεῖται, δεικνὺς ὅτι καὶ τούτου χαλεπώτεραν ὑποστήσονται κόλασιν οἱ 20 τοιοῦτοι· "Οὐαί," φησι, "τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων· "ἀνάγκη γὰρ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα· πλὴν, οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ, δι' "οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται." διεγείρων καὶ ἐναγωνίους ποιῶν, καὶ ἐγρηγορέναι παρασκευάζων· ἀπὸ πολλῆς γὰρ ἡμερότητος καὶ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ διορθούμενος, ἵνα καὶ τῷ θρήνῳ καὶ τῇ προρρήσει 25 αὐτοὺς ἀνακτήσηται· πολλοὶ γὰρ πολλάκις, συμβουλευθέντες μὲν, οὐδὲν ὠφελήθησαν· θρηνηθέντες δὲ ἀνήνεγκαν· καὶ εἰ ἀνάγκη ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, οὐ τὸ ἀνθαίρετον τῆς ἐξουσίας τῆς ἐλευθερίας ἀνεῖλεν· οὐ δὲ ἀνάγκῃ τινὶ πραγμάτων ὑποβάλλων τὸν βίον ταῦτα φησὶν, ἀλλὰ πάντως τὸ ἐσόμενον ὑπὸ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων προ- 30 λέγει· σκάνδαλα καλῶν, τὰ κωλύματα τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ· οὐ τοίνυν ἡ πρόρρησις αὐτοῦ τὰ σκάνδαλα· ἄπαγε· οὐ δὲ ἐπειδὴ προεῖπεν, διὰ τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμελλε πάντως ἔσεσθαι, διὰ τοῦτο προεῖπεν, ὡς προγινώσκων πάντα.

Εἰπὼν δὲ ὅτι "ἐὰν ἡ χείρ σου ἢ ὁ πούς σου, ἢ ὁ ὀφθαλμός 35

"σου σκανδαλίζησεν," καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ περὶ τῶν τοῦ σώματος μελῶν ταῦτα λέγει· ἄπαγε, ἀλλὰ περὶ φίλων καὶ προσηκόντων· οὓς ἂν ἐν τάξει μελῶν ἀναγκαίων ἔχομεν· τοῦτο δὲ καὶ ἀνωτέρω εἴρηκεν· οὐδὲν γὰρ οὕτω βλαβερὸν, ὡς συνδιαγωγὴ πονηρά· ὅσα γὰρ ἀνάγκη ποιῆσαι μὴ δύναται, δύναται φιλία πολλάκις, καὶ 5 εἰς βλάβην καὶ εἰς ὠφέλειαν· διὸ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος τοὺς βλάπτοντας ἡμᾶς ἐκκόπτειν κελεύει. τίνες εἰσὶν οἱ μικροὶ, οἷς μὴ καταφρονεῖν προστάσσει; οἱ πτωχοὶ, οἱ ἄγνωστοι, οἱ παρὰ τοῖς πολλοῖς μηδὲν εἶναι νομιζόμενοι· οὐ γὰρ περὶ τῶν ἀληθῶς μικρῶν ὄντων τὴν ἡλικίαν εἶπεν· ὥσπερ γὰρ τὸ φεύγειν τοὺς πονη- 10 ροὺς ἀγαθὸν ἦν, οὕτως τὸ τιμᾷν τοὺς χρηστοὺς καὶ ἐπιεικεῖς, καὶ ξένους καὶ πτωχοὺς, κέρδος ἔχει μέγιστον.

ΚΕΦ. ΛΗ.

Περὶ τῶν ἕκατον προβάτων παραβολή.

10 Εἰπὼν δὲ "ὅτι οἱ Ἄγγελοι αὐτῶν," καὶ τὰ ἑξῆς, ἔδειξεν ἐνταῦθα 15 ὅτι πάντες ἀγγέλους ἔχομεν· τὸ δὲ βλέπειν τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς, οὐδὲν ἕτερον σημαίνει, εἰ μὴ τὴν πολλὴν παρρησίαν καὶ τὴν τιμὴν, ἣν ἔχουσιν οἱ Ἄγγελοι. τὸ δὲ "ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀν- "θρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς," καὶ ἡ παραβολὴ τῶν ἑκατὸν προ- βάτων τοῦτο σημαίνει, τὸ πολλὴν φροντίδα ποιεῖσθαι ἡμᾶς τῶν 20 νομιζομένων εἶναι εὐτελῶν ἀδελφῶν· ὅθεν καὶ τὸν Πατέρα εἰσάγει ταῦτα βουλόμενον. καὶ μὴ ἵνα λέγωμεν, ὅτι ὁ δεῖνα χαλκοτύπος ἦν, καὶ ὑποδηματορράφος, καὶ γεωργὸς, καὶ ἐκ τούτου καταφρο- νῶμεν· ἵνα γὰρ μὴ τοῦτο πάθωμεν, χρὴ σκοπῆσαι διὰ πόσων ημᾶς πείθει μετριάζειν, καὶ εἰς τὴν τῶν ἀδελφῶν ἐπιμέλειαν ἑαυτοὺς 25 ἐμβάλλειν· ἔστησε παιδίον, καὶ φησὶ, γίνεσθέ μοι ὡς τὰ παιδία, "καὶ ὃς ἐὰν δέξηται παιδίον τοιοῦτον, ἐμὲ δέχεται," καὶ ὃς ἐὰν σκανδαλίσῃ, σκανδαλισθήσεται· καὶ οὐδὲ ἠρκέσθη τῷ παραδεί- γματι τοῦ μύλου, ἀλλὰ καὶ τὸ "οὐαὶ" προσέθηκεν, καὶ τοὺς σκανδαλίζοντας ἐκτεμεῖν προσέταξε, κἂν ἐν τάξει χειρῶν ὦσιν 30 ἡμῖν καὶ ὀφθαλμῶν· καὶ ἀπὸ τῶν Ἀγγέλων πάλιν τῶν ἐγκεχει- ρισμένων αὐτοὺς τούτους τοὺς νομιζομένους εὐτελεῖς ἀδελφοὺς, καὶ ἀπὸ τοῦ οἰκείου πάθους· ὅταν γὰρ εἴπῃ "ὅτι ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ

“ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς,” τὸν σταυρὸν δηλοῖ· δι᾽ αὐτοῦ γὰρ τὸν κόσμον ἔσωσεν· καὶ ἀπὸ τοῦ Πατρός· ὅτι οὐδὲ αὐτῷ δοκεῖ ἀπολέσθαι τινά· καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας ὅτι καταλιπὼν τὰ σεσωσμένα ὁ ποιμὴν, ζητεῖ τὸ πλανώμενον, καὶ ὅταν εὕρῃ αὐτὸ, χαίρει ἐπ᾽ αὐτῷ μᾶλλον, καὶ ἥδεται τῇ εὑρήσει, καὶ τῇ 5 σωτηρίᾳ τούτου· εἰ τοίνυν ὁ Θεὸς οὕτω χαίρει ἐπὶ τῷ μικρῷ τούτῳ τῷ εὑρεθέντι, πῶς ἡμεῖς καταφρονοῦντες τῶν τῷ Θεῷ περισπουδάστων, οὐχὶ δίκην δώσωμεν τὴν ἐσχάτην; ὅτι γὰρ ἀσθενὴς ἦν καὶ εὐτελὴς, διὰ τοῦτο μάλιστα δεῖ πάντα ποιεῖν, ὥστε αὐτὸν διασώζειν· μὴ τοίνυν ἀμελῶμεν τῶν ψυχῶν τῶν τοιούτων· καὶ γὰρ 10 πάντα ταῦτα διὰ τοῦτο εἴρηται· ὁ βουλόμενος οὖν ἐπιβῆναι τὸν οὐρανὸν, ὡς παιδίον γενέσθω, καὶ τὸν τύφον καταπατείτω, καὶ πρὸς τὰ σκάνδαλα γρηγορείτω· καὶ τὸ οὐαὶ φυγεῖν σπουδαζέτω, διὰ τὸ μὴ σκανδαλίσαι τινὰ, καὶ πρὸς τὴν σωτηρίαν τοῦ πλησίον ἀγωνιζέσθαι· καὶ ὄρθρου φανέντος, ἐξιὼν ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἕνα σκοπὸν 15 ἐχέτω· ὥστε τοῦ ψυχικοῦ κινδύνου τοῦ παρὰ τοῦ διαβόλου τοῖς ἀνθρώποις ἐπαγομένου, τὸν ἀδελφὸν ἐξελέσθαι· οὐδὲ γὰρ χρὴ τῇ ἑαυτοῦ σωτηρίᾳ μόνον ἀρκεῖσθαί τινα, ἐπεὶ καὶ ταύτην λυμαίνεται· ἀλλὰ πρέπον ἐστὶ καὶ τοὺς ἑστηκότας, εἰς προθυμίαν ἐμβαλεῖν, καὶ τοὺς κειμένους ἐγείρειν. 20

15 “Ἐὰν ἁμαρτήσῃ,” φησὶν, “εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε καὶ “ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου· ἐὰν ἀκούσῃ,” καὶ τὰ ἑξῆς· διὰ τί δὲ μεταξὺ τῶν δύο γενέσθαι τὸν ἔλεγχον κελεύει μόνων, τοῦ τε λυπήσαντος, καὶ τοῦ λελυπημένου; ἵνα μὴ τῇ τῶν πλειόνων μαρτυρίᾳ, βαρυτέραν ἐργάσηται τὴν κατηγορίαν· καὶ 25 ἰταμώτερος ἐκεῖνος γενόμενος, δυσδιόρθωτος μείνῃ· τὸ δὲ “ἐὰν “ἀκούσῃ,” τοῦτο σημαίνει· ἐὰν καταγνῷ ἑαυτοῦ, ἐὰν πεισθῇ ὅτι ἥμαρτεν· οὐκ εἶπεν δὲ ὅτι ἐὰν πεισθῇ ἐκέρδανεν ἐκεῖνος ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ ἐκέρδανεν· τουτέστι, καὶ σὺ αὐτὸς τὴν ζημίαν ἐξέφυγες· καὶ γὰρ κἀκεῖνος καὶ οὗτος ἐζημιοῦντο πρὸ τούτου· ὁ μὲν, 30 τὸν ἀδελφὸν, ὁ δὲ, τὴν οἰκείαν σωτηρίαν· οὐκ ἄγει δὲ τὸν λυπήσαντα πρὸς τὸν λυπηθέντα· ἀλλὰ τοῦτον πρὸς ἐκεῖνον· ἐπειδὴ ὁ ἠδικηκὼς οὐκ εὐκόλως ἂν ἔλθοι πρὸς ἀπολογίαν, αἰσχυνόμενος καὶ ἐρυθριῶν· διὰ τοῦτο πρὸς ἐκεῖνον τοῦτον ἕλκει, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ᾽ ὥστε διορθῶσαι τὸ γεγενημένον, καὶ οὐ λέγει, κατηγόρησον, 35

οὐδὲ ἐπιτίμησον, οὐδὲ δίκας ἀπαίτησον, ἀλλ' "ἔλεγξον," φησὶ, τουτέστιν, ἀνάμνησον τοῦ ἁμαρτήματος· εἰπὲ πρὸς αὐτὸν, ὅπερ ἔπαθες παρ' αὐτοῦ· μὴ πειθομένου δὲ αὐτοῦ ἐν τούτῳ προστάσσει ἔτι ἕνα ἢ δύο παραλαβεῖν· ὅσῳ γὰρ ἀναιδέστερος διαμένει καὶ ἰταμώτερος, τοσοῦτον μᾶλλον ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἰατρείαν σπεύδειν χρή· 5 οὐκ ἐπὶ τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὴν ὀργήν· εἰ δὲ ἐπιμένοι, "εἰπέ," φησι, "τῇ ἐκκλησίᾳ," τουτέστι πλείοσι· ἐὰν δὲ καὶ τούτων παρακούσῃ, "ἔσται σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης."

Χρὴ δὲ σκοπεῖν, πῶς πανταχοῦ τὸν τελώνην εἰς ὑπόδειγμα τῆς μεγάλης τίθησιν κακίας, καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησίν· "οὐχὶ καὶ 10 "οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν;" καὶ πάλιν· "οἱ τελῶναι προά-"ξουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ·" τουτέστιν οἱ σφόδρα καταδεδικασμένοι· διὰ τί δὲ τὸν μὴ πειθόμενον μετὰ τῶν τελωνῶν ἔταξεν; τὸν ἠδικημένον μυθούμενος, καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶν αὐτῷ ἡ κόλασις διὰ τὸ μὴ πεισθῆναι, ἀλλὰ καὶ διὰ 15 τὸ ἐπαγόμενον· "ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν," φησίν· "ὅσα ἐὰν δή-"σητε ἐπὶ τῆς γῆς," καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ περὶ τῶν προέδρων τῆς ἐκκλησίας τοῦτο λέγω, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ προκαλεσαμένου τὸν ἁμαρτήσαντα πρὸς τὸ διαλλαγῆναι· ὅτι ὃ ἐὰν δήσῃ, αὐτὸν μὴ πειθόμενον, ἄλυτον μένει τὰ δεσμά· καὶ τῇ ἐντεῦθεν τιμωρίᾳ, καὶ 20 τῇ ἐκεῖ κολάσει καταδεσμῶν αὐτόν· ταῦτα γὰρ ἠπείλησεν, ἵνα μὴ ταῦτα συμβαίνῃ· ἀλλὰ φοβούμενος καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐκβολὴν, καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ κίνδυνον, τὸ ἐν οὐρανοῖς δεδέσθαι, ἡμερότερος γένηται.

19 Τί ἐστιν ὅπερ φησὶν ὁ δεσπότης· "ὅτι δύο ὑμῶν ἐὰν συμφω- 25 "νήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος, ὃ ἐὰν αἰτήσωνται, "γενήσεται αὐτοῖς;" Περὶ ποίων τοῦτο εἶπεν; περὶ τῶν ἐναρέτων, περὶ τῶν ἀγγελικὴν μετερχομένων πολιτείαν· οὗτοι τοίνυν πάντα ὅσα ἂν εἰς τὸ σύμφερον αἰτήσωσιν, μετὰ ὁμονοίας καὶ ἀγάπης τῆς εἰς τὸν πλησίον, ἐπιτεύξονται· τὸ δὲ "ὅπου ἐὰν ὦσι 30 "δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ "αὐτῶν," τοῦτο σημαίνει· ἵνα δι' ἐμέ, φησιν, ἀγαπῶντες ἑαυτοὺς, καὶ μὴ διὰ βιωτικὴν ἀφορμὴν ὦσιν ὁμοῦ, μετὰ αὐτῶν ἔσομαι· ἂν δὲ τὰ ἄλλα ἐνάρετοι ὑπάρχωσιν.

ΚΕΦ. ΛΘ.

Περὶ τοῦ ὀφείλοντος μύρια τάλαντα.

Νομίσας τί λέγειν ὁ Πέτρος μέγα, ἐπήγαγεν· τὸ ἕως ἑπτάκις ἀφιέναι τῷ ἁμαρτήσαντι· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι ἐκείνῳ μὲν τῷ μὴ διαλλαγέντι, πέρας ἐπέθηκεν, εἰπὼν, "ἔσται σοι ὥσπερ 5 "ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης·" τῷ οὖν ἐλεγχομένῳ καὶ μετανοοῦντι, ποσάκις ἀφήσω, ἑπτάκις; τί οὖν ὁ Χριστὸς ὁ φιλάνθρωπος καὶ 22 ἀγαθὸς Θεὸς, "οὐ λέγω σοι ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις "ἑπτά·" τοῦτο δὲ εἶπεν, οὐκ ἀριθμὸν τιθεὶς ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸ ἄπειρον καὶ διηνεκές· ὥσπερ καὶ τὸ μυρία τὸ πολλὰ δῆλοι, καὶ 10 τὸ "στεῖρα ἔτεκεν ἑπτὰ," ἀντὶ τοῦ πολλά φησιν ἡ γραφή· τούτου γὰρ χάριν ἡ γραφὴ παραβολὴν προτίθησι, τοῦ τὰ μυρια τάλαντα ὀφείλοντος· δεικνὺς, ὅτι εἰ καὶ πάντα διηνεκῶς συγχωροῦμεν τὰ ἁμαρτήματα τῶν πλησίον· ὅσον σταγὼν ὕδατος πρὸς πέλαγος ἄπειρον τοσοῦτον· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον ἀποδέει 15 ἡ φιλανθρωπία ἡμῶν πρὸς τὴν ἄπειρον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ἧς ἐν χρείᾳ ὑπάρχομεν, δικάζεσθαι μέλλοντες, καὶ εὐθύνας τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν παρέχοντες· πρὸς γὰρ μυρία τάλαντα καὶ ἑκατὸν δηνάρια τὸ μέσον ἔστι, τῶν εἰς ἄνθρωπον καὶ εἰς Θεὸν ἁμαρτημάτων τὸ μέγεθος· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον· γίνεται δὲ τοῦτο, 20 ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τῶν προσώπων· ὅτι ἡμεῖς μὲν, Θεῷ τῷ φοβερῷ καὶ μέγαλα παρέχοντι ἀγαθὰ, ἁμαρτάνομεν· ἄνθρωπος δὲ, πρὸς ἄνθρωπον ὁμοιοπαθῆ, καὶ μηδὲν ἢ ὀλίγα τινὰ εὐεργετήσαντα· καὶ γὰρ ἐποίησεν ἡμᾶς οὐκ ὄντας, καὶ πάντα δι' ἡμᾶς εἰργάσατο τὰ ὁρώμενα· ἔδωκε δὲ ἡμῖν καὶ βάπτισμα ἀφέσεως ἁμαρτημάτων, 25 καὶ τιμωρίας ἀπαλλαγὴν, καὶ βασιλείας κληρονομίαν, καὶ μυρία ἐπηγγείλατο ἀγαθὰ, τοῖς τηροῦσι πάντοτε τὰς ζωοποιοὺς αὐτοῦ ἐντολάς· ὑπὲρ τούτων οὖν ἁπάντων, πῶς ἡμᾶς διακεῖσθαι ἐχρῆν· ἄρα εἰ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὑπὲρ τοῦ ὄντος ἡμᾶς φιλοῦντος, ἐξεπληροῦμεν τὴν ἀξίαν· μᾶλλον δὲ τὸ πολλοστὸν τῆς ὀφειλῆς 30 κατατίθεμεν δὲ οὐδαμῶς· ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, καὶ τὰ μυρία τάλαντα τῶν ἑαυτῶν ἁμαρτημάτων ἀναλογιζόμενοι, κἂν ἐντεῦθεν ἐπειχθῶμεν πρὸς τὸ ἀφεῖναι τὸ πλησίον τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα

καὶ εὐτελῆ· καὶ γὰρ λόγος ἡμῖν γενήσεται τῶν ἐμπιστευθεισῶν ἡμῖν ἐντολῶν, καὶ οὐδαμῶς πάντα καταβαλεῖν δυνησώμεθα, κἂν ὅτι οὖν ποιήσωμεν· διὰ τοῦτο ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Θεὸς πρὸς ἀπόδωσιν εὔκολόν τε καὶ ῥαδίαν ὁδόν· καὶ πάντα δυναμένην διαλῦσαι ἐκεῖνα τὰ πταίσματα· τὸ μὴ μνησικακεῖν λέγω, κατορθούντων ἡμῶν. 5

Διὰ τί κελεύει πραθῆναι σὺν τῷ ὀφείλοντι τὰ μυρία τάλαντα καὶ τὴν αὐτοῦ γυναῖκα; ἐπειδή περ καὶ αὐτὴ δούλη ὡς αὔτως καὶ τὰ παιδία αὐτῶν. οὐκ ὠμότητος δὲ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἐξ ἀφάτου κηδεμονίας· βούλεται γὰρ αὐτὸν ποιῆσαι διὰ τῆς ἀπειλῆς ταύτης, ἵνα εἰς ἱκετηρίαν ἀγάγῃ, οὐχ ἵνα πραθῇ· εἰ γὰρ διὰ 10 τοῦτο ἐποίει, οὐκ ἂν ἐπένευσεν αὐτοῦ τῇ αἰτήσει. οὐ ποιεῖ δὲ τοῦτο πρὸ τοῦ λογοθεσίου· ἐπειδή περ ἐβούλετο δεῖξαι, πόσων αὐτὸν ὀφλημάτων ἐλευθεροῦ· ὅπως ἐκ τούτου ἡμερότερος περὶ τὸν σύνδουλον γένηται· εἰ γὰρ καὶ μαθὼν τοῦ ὀφειλήματος τὸν ὄγκον, καὶ τῆς συγχωρήσεως τὸ μέγεθος, ἐπέμενεν ἄγχων τὸν σύνδουλον, 15 ποῦ οὐκ ἂν ἐξῆλθεν ὠμότητος, εἰ μὴ γέγονε τοῦτο· ἔτι δὲ ἵνα κἀκεῖνος δόξῃ τί συνεισφέρειν, τοῦτο ποιεῖ· οὐ γὰρ ἐβούλετο αὐτοῦ εἶναι τὸ δῶρον μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοῦ ἱκετηρίας, ἵνα μὴ ἀστεφανώτατος ἀπέλθῃ· διὸ καὶ ἕως τούτου καλῶς καὶ ἐναρέτως ὡμολόγησε τὸ χρέος· ἔτι δὲ καὶ ἐπαγγειλάμενος ἀποδοῦναι τὸ 20 ὀφειλόμενον, εὐγνώμων ὤφθη· καὶ προσπεσὼν καὶ παρακάλεσεν, καὶ καταγνοὺς τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, καὶ ἐπιγνοὺς τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας. ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα ἀνάξια τῶν προτέρων· κρατήσας γὰρ τὸν σύνδουλον αὐτοῦ, οὐ μετὰ πολὺν χρόνον, ἀλλ' εὐθέως ἔναυλον ἔχων τὴν εὐεργεσίαν, καὶ μήτε τὰ ῥήματα καταιδεσθεὶς[p] δι' ὧν ἐσώθη· καὶ γὰρ τοῖς αὐτοῖς καὶ οὗτος πρὸς αὐτὸν ἀπεχρήσατο, λέγων, "μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ, καὶ πάντα σοι "ἀποδώσω," ἔπνιγεν ἀπαιτῶν τὴν ἐκπλήρωσιν· τοῦτο ποιῶν, ὅπερ οὐδὲ ἀνθρώποις ἦν ἀρεστὸν, μήτι γε τῷ Θεῷ· ὅθεν καὶ συνήλγησαν αὐτῷ· ὁ δὲ ἥμερος δεσπότης, καὶ συγκρίνεται πρὸς τὸν τοιοῦτον 30 πονηρὸν δοῦλον, καὶ ἀπολογεῖται, καὶ τότε τῇ τιμωρίᾳ ἐκδίδωσιν. ἀκούσωμεν οὖν καὶ φρίξωμεν· καὶ μηδεὶς ἡμῶν μνησικακείτω· 35 διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν, ὅτι "οὕτω ποιήσει[q] καὶ ὑμῖν ὁ

[p] κατεδεσθεὶς Cod. [q] ποιήσῃ Cod.

“ Πατήρ μου, ἐὰν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν “ καρδιῶν ὑμῶν τὰ παραπτώματα αὐτοῦ·” οὐ λέγει δὲ ἐνταῦθα ὁ πατὴρ ὑμῶν, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου· ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἄξιος υἱὸς ὀνομάζεσθαι τοῦ εὐσπλάγχνου πατρὸς, ὁ οὕτω πονηρὸς καὶ μισάνθρωπος καὶ μνησίκακος· δύο τοίνυν ἐνταῦθα ζητεῖ, καὶ καταγινώ- 5 σκειν τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ ἑτέροις ἀφιέναι· καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀφιέναι ἀπὸ στόματος, ἀλλ' ἀπὸ καρδίας.

1 “ Καὶ ἐγένετο,” φησὶν, “ ὅτι ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους “ τούτους, μετῆρεν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια “ τῆς Ἰουδαίας πέραν τοῦ Ἰορδάνου” καὶ τὰ ἑξῆς· διὰ τί συνε- 10 χῶς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ διέτριβε, καὶ οὐχὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ; διὰ τὴν βασκανίαν τῶν Ἰουδαίων· νῦν δὲ ἐπιχωριάζει λοιπὸν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἐπείδη τὸ πάθος ἐγγὺς ἔμελλεν εἶναι· οὐ μὴν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τέως ἄνεισιν, ἀλλ' εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας· οὔτε δὲ τῇ τοῦ λόγου διδασκαλίᾳ διηνεκῶς ἐνδιατρίβει, οὔτε τῇ τῶν σημείων θαυ- 15 ματουργίᾳ· ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο ποιεῖ· ποικίλλων τὴν σωτηρίαν τῶν προσεδρευόντων καὶ ἐσομένων· ὥστε ἀπὸ μὲν τῶν σημείων ἀξιόπιστος, καὶ ἐν οἷς ἔλεγε, φανῆναι διδάσκαλος· ἀπὸ δὲ τῆς τῶν λόγων διδασκαλίας, ἐπιτεῖναι τὸ ἀπὸ τῶν σημείων κέρδος, τοῦ τὴν πρὸς θεογνωσίαν αὐτοὺς χειραγωγηθῆναι· παρα- 20 τρέχουσι δὲ οἱ Εὐαγγελισταὶ, ὁλοκλήρους δήμους θεραπευομένων· οὐ κατ' ὄνομα ἐπιλέγοντες ἕκαστον, ἀλλ' ἑνὶ ῥήματι τὸ ἀκόμπαστον παιδεύοντες ἡμᾶς, ἵνα ταπεινοφρονῶμεν ἀεί.

Ὠριγένους. Ποιεῖ τοῦτο, ἐκείνους εὐεργετῶν, καὶ δι' ἐκείνων πολλοὺς ἑτέρους· ἡ γὰρ τῆς τούτων ἀσθενείας διόρθωσις, ἑτέροις 25 ὑπόθεσις θεογνωσίας ἐγένετο.

ΚΕΦ. Μ.

Περὶ τῶν ἐρωτησάντων εἰ ἔξεστιν ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα.

3 Τίνος ἕνεκεν ἐρωτηθεὶς, “ εἰ ἔξεστι κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ἀπολῦ- “ σαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ,” οὐκ εὐθέως εἶπεν, οὐκ ἔξεστιν; ἵνα μὴ 30 θορυβηθῶσι καὶ ταράξωσιν· ἐρωτῶσι δὲ πανούργως ἐκεῖνοι· ἵνα εἰ μὲν εἴπῃ, ὅτι ἔξεστιν ἀφεῖναι, εὐθέως ἀντιθήσωσιν αὐτῷ πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ εἰρημένα· καὶ εἴπωσιν αὐτῷ· πῶς οὖν εἴρηκε τὰ

ἐναντία; εἰ δὲ ταῦτα πάλιν εἴποι ἅπερ καὶ ἔμπροσθεν, ἀντιθήσωσιν αὐτῷ τὰ Μωϋσέως· διὰ τοῦτο δὲ οὐ λέγει ἐνταῦθα, τί με πειράζετε ὑποκριταί; ἵνα μετὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ τὴν ἡμερότητα ἐνδείξηται· οὔτε γὰρ ἀεὶ σιγᾷ, ἵνα μὴ νομίσωσιν λανθάνειν· οὔτε ἀεὶ ἐλέγχει, ἵνα παιδεύσῃ ἡμέρως πάντα φέρειν. τί 5 ἐστιν "ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς;" ἐκ μιᾶς ῥίζης, φησὶν, ἐγένοντο, καὶ εἰς ἓν σῶμα συνῆλθον· "ἔσονται γὰρ οἱ δύο," φησὶν, "εἰς σάρκα μίαν" καὶ "ὃ ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ "χωριζέτω·" τοῦτο δὲ εἶπε, κωλύων κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ἀπολύειν τινὰ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα· προσενεγκόντων δὲ ἐκείνων τὴν τοῦ 10 Μωϋσέως νομοθεσίαν, αὐτὸς διὰ τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν, τοῦτο ποιῆσαι αὐτὸν ἀπεφήνατο· ἐντρέψαι αὐτοὺς δὲ ἐν τούτῳ βουλόμενος· τὸ δὲ "ἀπ' ἀρχῆς οὐ γέγονεν οὕτω," δηλοῖ, ὅτι διὰ τῶν πραγμάτων ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἐνομοθέτησεν τὰ ἐναντία τούτων ὧν ἐποιεῖτε ὑμεῖς· διὸ καὶ μετὰ αὐθεντείας λοιπὸν νομοθετεῖ 15 λέγων, ὅτι "ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου "πορνείας," καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀπολιναρίου. Τούτῳ ἀνθρωπίνῳ τρόπῳ διήλεκται ὁ Σωτὴρ, κατὰ τὸ σχῆμα τὸ διδασκαλικόν· οὐκ ἀποκαλύπτων ἑαυτὸν εἶναι τὸν δημιουργὸν Λόγον· οὐδὲ μὲν χωρίζων ἀπὸ τοῦ κτίζοντος, πρὸς 20 τὸν κτίσαντα Υἱὸν, ἀλλ' ἐν Πατρὸς ὀνόματι καὶ τὸν Λόγον ἐμπεριλαμβάνων· "εἴγε πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς "αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν."

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ὥσπερ γὰρ ἄτοπον τὸ ἐκβάλλειν τὴν σώφρονα, οὕτω τε κατέχειν μοιχαλίδα ἀσεβὲς, κατὰ τὸ 25 γεγραμμένον εἰς Σολομῶνα.

Ἀπολιναρίου. Μοιχείαν φησὶ, τὸ τῇ ἰδίᾳ μὴ συνεῖναι· οὐκ ἰδίᾳ δὲ σύνεστιν ὁ τὴν ἰδίαν ἀπολιπών· διὰ τοῦτο μοιχᾶται ἐπ' αὐτὴν, τουτέστιν ἐπὶ τὴν δευτέραν, ἣν ἐπεισάγει τῇ κατὰ φύσιν αὐτῷ συνημμένῃ, ἐὰν τὸν ἴδιον καταλίπῃ. πῶς οὖν ὁ νόμος οὐ 30 συνεχώρει, ὁ τὸ "οὐ μοιχεύσεις" λέγων; ἐροῦμεν ὅτι ὁ μὲν νόμος τὴν προφανῆ μοιχείαν ἀπεκώλυσεν· ὅτε τὴν ἐνοικοῦσαν ἕτερός τις διαφθείροι· ὁ δὲ Σωτὴρ, καὶ τὴν οὐχ ὁμολογημένην παρὰ πᾶσιν, οὐδὲ γινωσκομένην τῇ φύσει, οὐδὲ διελεγχομένην ὅτι μοιχεία ἐστί· τὴν μέντοι πορνεύσασαν, ἀποστῆσαι συγχωρεῖ 35

ὁ Χριστός· ὅτι δὴ διέλυσεν αὐτὴν τὴν φυσικὴν σύζευξιν, καὶ οὐκ ἔτι ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τούτου γίνεται.

Διατὶ εἶπον οἱ Ἀπόστολοι τῷ κυρίῳ· "εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία "τοῦ ἀνθρώπου" καὶ τὰ ἑξῆς; ἐπειδὴ ἐθορυβήθησαν ἀκούσαντες τὸ γυναῖκα πάσης κακίας γέμουσαν ἔχειν, καὶ ἀνέχεσθαι ἀνημέρου 5 θηρίου διὰ παντὸς ἔνδον συγκεκλεισμένου.

10 Τί δηλοῖ "εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία" καὶ τὰ ἑξῆς; ἢ τοῦτο, ὅτι διὰ τοῦτο συνήφθη, ἵνα ἓν ὦσιν· ἢ ἐκεῖνο, ὅτι εἰ αἰτίαν λήψεται καὶ παρανομεῖ ὁ ἀνὴρ ἐπὶ τούτοις, ἐκβάλλων τὴν γυναῖκα, κουφότερόν ἐστι μᾶλλον πρὸς ἐπιθυμίαν μάχεσθαι φύσεως, καὶ πρὸς 10 ἑαυτὸν, ἢ πρὸς γυναῖκα πονηράν· οὐκ εἶπε δὲ ὁ δεσπότης Χριστὸς ὅτι ναὶ τοῦτο κουφότερον, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι νόμος τὸ πρᾶγμα ἔστιν· ἀλλ' ὅτι οὐ πάντες χωροῦσιν, ἀλλ' οἷς δέδοται· εἶπε δὲ τοῦτο, ὑψῶν τὸ πρᾶγμα τῆς παρθενίας καὶ ἐπαινῶν, καὶ δεικνὺς μέγα ὂν, καὶ ἐν τούτῳ ἐφελκόμενος καὶ προτρέπων, ἵνα μᾶλλον 15 τὴν παρθενίαν ἕλωνται καὶ τὴν ἐγκράτειαν· ἐπειδὴ γὰρ περὶ παρθενίας εἰπεῖν ἐπαχθέστερον εἶναι ἐδοκεῖ ἐκ τῆς ἀνάγκης, τοῦ μὴ ἀφιέναι τὴν πονηρὰν γυναῖκα, εἰς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοὺς τοῦ παρθενεύειν ἐνέβαλεν.

12 Θέλων δὲ τὸ δυνατὸν τῆς ἀρετῆς ταύτης δεῖξαι τὰς τρεῖς 20 διαφορὰς τῶν εὐνούχων, φησὶν, "ὅτι εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες ἐκ κοι-"λίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτω· καί εἰσιν εὐνοῦχοι," καὶ τὰ ἑξῆς· ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι ἐννόησον εἰ οὕτως ἐκ φύσεως ὑπῆρχεν, τουτέστιν, εἰ εὐνοῦχος ἐγεννήθης· ἢ παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπηρεαζόντων ἀνθρώπων, οὕτως ἐγένου· τί ἂν ἐποίησαν; τῆς ἀπο- 25 λαύσεως μὲν τοῦ γάμου ἐστερημένος, μισθὸν δὲ οὐκ ἔχων; οὐκοῦν εὐχαριστήσεις νῦν τῷ Θεῷ· ὅτι μετὰ μισθῶν, καὶ στεφάνων, τοῦτο κατορθοῖς, ὅπερ χωρὶς στεφάνων ἐκεῖνοι; οἵτε οὕτως εὐνοῦχοι γεννηθέντες, οἵ τε ἀπὸ ἀνθρώπων εὐνουχισθέντες, ἀλλὰ καὶ πολλῷ κουφότερον τῇ ἐλπίδι προθυμοποιούμενος, καὶ τῷ συνειδότι 30 τοῦ κατορθώματος, καὶ μηδὲ τὴν ἐπιθυμίαν οὕτω κυμαίνουσαν ἔχων· οὐ γὰρ οὕτως ἐκτομὴ μέλους, ὡς λογισμοῦ χαλινὸς τὰ τοιαῦτα οἶδεν καταστέλλειν κύματα, καὶ γαλήνην ποιεῖν· μᾶλλον δὲ λογισμὸς μόνον· διὰ τοῦτο τοίνυν ἐκείνους παρήγαγεν τοὺς εὐνούχους, ἵνα τοὺς παρθενεύοντας καὶ τοὺς ἐγκρατευομένους εἰς 35

προθυμίαν ἐμβάλῃ· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο κατεσκεύαζε, τί βούλεται ὁ περὶ τῶν προειρημένων δύο εὐνούχων λόγος αὐτῷ;

Εἰπὼν δὲ ὅτι εὐνούχησαν ἑαυτοὺς, οὐ τῶν μελῶν λέγει τὴν ἐκτομὴν, ἄπαγε, ἀλλὰ τῶν πονηρῶν λογισμῶν τὴν ἀναίρεσιν· ὡς ὅγε τὸ μέλος ἐκτέμνων, τὰ τῶν ἀνδροφόνων ὁ τοιοῦτος τολμᾷ, καὶ 5 τοῖς τοῦ Θεοῦ διαβάλλουσι τὴν δημιουργίαν δίδωσιν ἀφορμήν· καὶ τῶν Μανιχαίων ἀνοίγει τὰ στόματα· τὸ γὰρ ἀποκόπτειν τὰ μέλη, δαιμονικῆς ἐνεργείας ἐστὶ, καὶ Σατανικῆς ἐπιβουλῆς, ἵνα τοῦ Θεοῦ τὸ ἔργον οἱ τοιοῦτοι διαβάλλωσιν, ἵνα τὸ ζῶον λυμήνωνται· ἵνα μὴ τῇ προαιρέσει, ἀλλὰ τῇ τῶν μελῶν φύσει τὸ πᾶν 10 λογισάμενοι, οὕτως ἀδεῶς ἁμαρτάνωσιν αὐτῶν οἱ πολλοὶ, ἅτε ἀνεύθυνοι ὄντες, καὶ διπλῶς παραβλάψωσι τὸ ζῶον τοῦτο, καὶ τὸ τὰ μέλη πηροῦν, καὶ τὸ κωλύειν τῆς προαιρέσεως τὴν ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν προθυμίαν· ταῦτα δὲ ὁ διάβολος ἐνομοθέτησεν· διὰ τοῦτο παρακαλῶ φεύγειν τὴν τοιαύτην παρανομίαν· μετὰ γὰρ τῶν 15 προειρημένων, οὐδὲ τὰ τῆς ἐπιθυμίας ἡμερότερα ἐντεῦθεν γίνεται, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον χαλεπώτερα· ἑτέρωθεν γὰρ ἔχει τὰς πηγὰς τὸ σπέρμα τὸ ἐν ἡμῖν, καὶ ἑτέρωθεν κυμαίνει· καὶ οἱ μὲν, ἀπὸ ἐγκεφάλου· οἱ δὲ, ἀπὸ ὀσφύος τὸ οἶστρον ἐκεῖνο φύεσθαι λέγουσιν· ἐγὼ δὲ, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν εἴποιμ᾽ ἂν, ἀλλ᾽ ἢ ἀπὸ γνώμης ἀκο- 20 λάστου, καὶ διανοίας ἠμεμελημένης· κἂν αὐτὴ σωφρονῇ τῶν φυσικῶν κινημάτων, βλάβος οὐδέν. βουλόμενος δὲ προθυμοτέρους ποιῆσαι, φησίν· "ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρείτω." δείξας τὸ ὑπέρογκον τοῦ κατορθώματος· καὶ οὐκ ἀφεὶς εἰς ἀνάγκην νόμου κατακλεισθῆναι τὸ πρᾶγμα, διὰ τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν καὶ 25 ἀγαθότητα. τότε δὲ εἶπεν τοῦτο· ὅτε ἔδειξε σφόδρα ὂν δυνατόν· ἵνα πλεῖον τῆς προαιρέσεως ἡ φιλοτιμία γίνηται, καὶ προαιρέσεώς ἐστι φησί.

Πῶς ἀρχόμενος ἔλεγεν "οὐ πάντες χώρουσιν, ἀλλ᾽ οἷς δέδοται;" ἵνα μάθωμεν ὅτι μέγας ὁ ἆθλος· οὐχὶ δὲ ἵνα ἀποκλήρωσίν τινα 30 ἠναγκασμένην ὑποπτεύσωμεν· δίδοται γὰρ τοῦτο πᾶσι τοῖς βουλομένοις· ἔτι δὲ καὶ διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν· δεικνὺς ὅτι πολλῆς εἰς τοῦτο δεῖ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, τῷ εἰς τοῦτο εἰσελθόντι τὸ σκάμμα, ἧς ἀπολαύσεται πάντως ὁ βουλόμενος. ἔθος γὰρ τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, ταύτῃ κεχρῆσθαι τῇ λέξει, ὅτ᾽ ἂν μέγα τὸ 35

κατορθούμενον ὑπάρχῃ· ὡς ὅτ' ἂν λέγει· "ὑμῖν δέδοται γνῶναι "τὰ μυστήρια." καὶ ὅτι τοῦτο ἦν ἀληθὲς, δῆλον· εἰ γὰρ τῆς ἄνωθεν μόνης δόσεως ἐστι, καὶ οὐδὲν αὐτοὶ συνεισφέρουσιν οἱ παρθενεύοντες, περιττῶς αὐτοῖς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐπηγγείλατο, καὶ τῶν ἄλλων αὐτοὺς διεῖλεν εὐνούχων. χρὴ δὲ σκο- 5 πῆσαι πῶς ἐξ ὧν ἕτερον πονηρεύονται, κερδαίνουσιν ἕτεροι. οἱ μὲν γὰρ Φαρισαῖοι, μηδὲν μαθόντες, οὐδὲ γὰρ ἵνα μάθωσιν ἐρωτῶσιν, οὕτως ἀπῆλθον· οἱ δὲ μαθηταὶ καὶ ἐντεῦθεν ἐκέρδαινον.

Διὰ τί οἱ μαθηταὶ ἀπεσόβουν τὰ παιδία, ἅπερ αὐτῷ προσηνέχθη ἐπὶ τὸ προσεύξασθαι αὐτοῖς; τύφου ἕνεκεν· αὐτὸς δὲ 10 διδάσκων αὐτοὺς μετριάζειν, καὶ τύφον καταπατεῖν κοσμικὸν, καὶ λαμβάνει καὶ εὐαγκαλίζεται, καὶ τοῖς τοιούτοις τὴν βασιλείαν κατεπήγγελται. τίνες δέ εἰσιν οἱ τοιοῦτοι; οἱ μετὰ συνέσεως πρᾶοι ὄντες, καὶ ἀπόνηροι· τοῦτο γάρ ἐστι βίος ἀγγελικὸς, καὶ τὸ πάντων τῶν παθῶν καθαρεύειν· ὥσπερ ἡ τυχὴ τοῦ παιδίου· 15 καὶ γὰρ οὔτε δὲ τοῖς λελυπηκόσι μνησικακεῖ, ἀλλ' ὡς φίλοις προσέρχεται· οὔτε τῶν ἀναγκαίων πλέον τί ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ὅσον ἐμπλησθῆναί τοῦ μασθοῦ· οὔτε λυπεῖται ἐφ' οἷς ἡμεῖς τοῖς ἐπικήροις τούτοις· οὔτε ἐπτόηται πρὸς κάλλει σωμάτων· διὰ τοῦτο οὖν ἔλεγεν, "τῶν γὰρ τοιούτων ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν·" ἵνα 20 τῇ προαιρέσει ταῦτα ἐργαζώμεθα, ἃ τῇ φύσει τὰ παιδία ἔχει.

ΚΕΦ. ΜΑ.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος πλουσίου τὸν Ἰησοῦν.

16 Τὸν προσελθόντα νεανίσκον τῷ Χριστῷ, καὶ εἰπόντα, "διδά- "καλε ἀγαθὲ," τίνες μὲν ὡς ὑποῦλόν τινα καὶ πονηρὸν ἐνδιαβάλλουσιν· εἰ γὰρ δὲ φιλάργυρον μὲν αὐτὸν καὶ χρημάτων δοῦλον, 25 οὐκ ἂν παραιτησαίμην εἰπεῖν· ἐπειδὴ[p] ὁ Χριστὸς τοιοῦτον αὐτὸν ὄντα ἤλεγξεν· ὑποῦλον δὲ, οὐδαμῶς· διὰ τὸ καὶ τὸν Μάρκον ταύτην ἀνῃρηκέναι τὴν ὑποψίαν· καὶ γὰρ φησὶν "ὅτι προδραμὼν "καὶ γονυπετῶν, παρεκάλει αὐτόν." ἀλλὰ πολλὴ τῶν χρημάτων ἡ τυραννὶς, καὶ δῆλον ἐντεῦθεν· κἂν γὰρ τὰ ἄλλα ὦμεν ἐνάρετοι, 30 πάντα αὐτῇ λυμαινεῖται τὰ ἄλλα ἀγαθά. διὰ τί οὖν οὕτως πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο ὁ Χριστὸς λέγων· "οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς

[p] ἐπεὶ δὲ Cod.

"ὁ Θεός;" ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπῳ προσῆλθεν ψιλῷ καὶ ἑνὶ τῶν πολλῶν, καὶ διδασκάλῳ Ἰουδαϊκῷ. διὰ δὴ τοῦτο, καὶ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος αὐτῷ διαλέγεται· οὐχ ἑαυτὸν δὲ ἐμβάλλων τοῦ εἶναι ἀγαθὸς, τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος. διὸ καὶ ἐπήγαγεν· "εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός·" καὶ γὰρ 5 ἀνωτέρω εἰπών· "ὅτι ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ "διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν·" οὐ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἁπάσης πονηρίαν καταγινώσκων τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθότητα, τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητι παραβάλλων. τί δὲ ἦν χρήσιμον ὥστε οὕτως αὐτὸν ἀποκρίνασθαι τῷ νεανίσκῳ; ὅπως ἀνάξῃ 10 αὐτὸν κατὰ μικρὸν καὶ παιδεύσῃ κολακείας ἀπηλλάχθαι πάσης, καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀπαλλάττων καὶ τῷ Θεῷ προσηλῶν, καὶ πείθων τὰ μέλλοντα εἰδέναι τὲ καὶ ζητεῖν τὸ ὄντως ἀγαθὸν, καὶ αὐτῷ τὰς τιμὰς ἀναφέρειν. ἐπειδὴ καὶ ὅτ' ἂν λέγει· μὴ καλέσητε[q] διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς, πρὸς ἀντιδιαστολὴν αὐτοῦ, τοῦτο εἶπεν· 15 καὶ ἵνα μάθωσιν, τίς ἡ πρώτη τῶν ἁπάντων ἀρχή.

Πόθεν δὲ δῆλον ὅτι οὐ πειράζων προσῆλθεν; ἐπειδὴ εἰ τοῦτο ἦν, ἐδήλωσεν ἂν αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστής· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ νομικοῦ, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐποίησεν· εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἐσίγησεν ὁ Χριστὸς, οὐκ ἂν αὐτὸν εἴασεν λαθεῖν, ἀλλ' ἤλεγξεν ἂν σαφῶς, καὶ ᾐνίξατο· 20 ὥστε μὴ δόξαι ἠπατηκέναι καὶ λανθάνειν· ἄλλως τε δὲ εἰ πειράζων προσῆλθεν, οὐκ ἂν ἀπῆλθε λυπούμενος, ἐφ' οἷς ἤκουσεν· τοῦτο γὰρ οὐδεὶς ἤκουσε τῶν πειρασάντων αὐτὸν Φαρισαίων, ἀλλὰ μᾶλλον ἠγριαίνοντο ἐπιστομιζόμενοι· οὗτος δὲ οὐδαμῶς· ἀλλ' ἄπεισι κατηφής· ὅπερ οὐ μικρὸν σημεῖον τοῦ μὴ μετὰ πονηρᾶς γνώμης 25 αὐτὸν προσελθεῖν, ἀλλ' ἀσθενεστέρας, καὶ ἐπιθυμεῖν μὲν τῆς ζωῆς, κατέχεσθαι δὲ ἑτέρῳ πάθει· καὶ γὰρ τῶν ἄλλων, τῶν μὲν, πειραζόντων, τῶν δὲ, ὑπὲρ νοσημάτων προσιόντων, ἢ τῶν οἰκείων, ἢ τῶν ἀλλοτρίων, αὐτὸς ὑπὲρ ζωῆς αἰωνίου προσέρχεται καὶ διαλέγεται· καὶ γὰρ λιπαρὰ ἦν ἡ γῆ καὶ πίων, ἀλλὰ τῶν ἀκανθῶν τὸ πλῆθος, 30 τὸν σπόρον συνέπνιγεν· ἀκούσας γὰρ τήρησον τὰς ἐντολάς· οὐ πειράζων εἶπεν ποίαν; ἀλλὰ νομίζων ἑτέρας τινὰς εἶναι τὰς τῆς ζωῆς παρὰ τὰς νομικάς· ὃ σφόδρα ἐπιθυμοῦντος ἦν· εἰπόντος οὖν τοῦ Χριστοῦ τὰς ἀπὸ τοῦ νόμου, ἐκεῖνος φησὶ, "ταῦτα πάντα

[q] καλέσηται Cod.

"ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου," καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ πάλιν ἐρωτᾷ· "τί ἔτι ὑστερῶ; ὃ καὶ αὐτὸ σημεῖον ἦν τῆς σφοδρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ· οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ὑστερεῖν· οὐδὲ ἡγεῖτο ἀρκεῖν τὰ εἰρημένα, εἰς τὸ τυχεῖν ὧν ἐπεθύμει. 5

21 Διὰ τί πρῶτον τὸ βραβεῖον τίθησιν αὐτῷ λέγων· τὸ "πώλησόν "σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς·" καὶ εὐθέως πάλιν τὰ ἔπαθλα, τὸ "ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς, καὶ ἀκολούθει μοι;" ἵνα διὰ πάντων συσκιάσῃ τὸ δοκοῦν εἶναι βάρος τῆς παραινέσεως, καὶ οὕτως αὐτὸν ἐφελκύσηται· διὸ καὶ τὸν μισθὸν αὐτῷ δείκνυσι 10 πολὺν ὄντα· πλείονα γὰρ ὧν ἐκέλευσε παρασχεῖν ὑπέσχετο δοῦναι· οὐ πλείονα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτο μείζονα, ὅσον γῆς οὐρανὸς, καὶ ἐπιπλεῖον· θησαυρὸν δὲ εἶπεν, τὸ δαψιλὲς τῆς ἀντιδόσεως δηλῶν, καὶ τὸ μόνιμον καὶ ἄσυλον· οὐκ ἄρα ἀρκεῖ τὸ χρημάτων καταφρονεῖν μόνον, ἀλλὰ δὴ καὶ διαθρέψαι πένητας, καὶ προηγου- 15 μένως ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ· τουτέστι πρὸς θάνατον εἶναι ἕτοιμον καθημερινόν· καὶ πάντα τὰ κελευόμενα παρ' αὐτοῦ ποιεῖν. τίνος χάριν ἐπῆλθε λυπούμενος; δι' ἣν εἶπεν αἰτίαν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι "ἦν ἔχων κτήματα πολλά·" οὐ γὰρ ὁμοίως κατέχονται οἱ τὰ χρήματα κατέχοντες τὰ ὀλίγα, καὶ οἱ πολλῇ βαπτισθέντες 20 περιουσίᾳ· τυραννικώτερος γὰρ ὁ ἔρως τότε γίνεται· ὅπερ ἀεὶ λέγων οὐ παύομαι· ὅτι ἡ προσθήκη τῶν ἐπεισιόντων, μείζονα ἀνάπτει τὴν φλόγα· χρὴ γὰρ σκοπῆσαι οἵαν καὶ ἐνταῦθα ἐπεδείξατο τὴν ἰσχὺν τὸ πάθος· τὸν γὰρ μετὰ χαρᾶς προσελθόντα καὶ ἐπιθυμίας, ἐπειδὴ ἐκέλευσεν ὁ Χριστὸς ῥίψαι τὰ χρήματα, 25 οὕτως αὐτοῦ κατέχωσε τὴν διάνοιαν, καὶ ἔπεισε μὴ πεισθῆναι, ὡς μηδὲ ἀποκρίνασθαι περὶ τούτων ἀφεῖναι· ἀλλὰ σιγήσας καὶ γενόμενος κατηφὴς καὶ στυγνὸς, οὕτως ἀπῆλθε.

23 Εἶπε δὲ ὁ Χριστός· "πῶς δυσκόλως πλούσιοι εἰσελεύσονται "εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν." οὐ τὰ χρήματα διαβάλλων, 30 ἀλλὰ τοὺς κατεχομένους ὑπ' αὐτοῦ· εἰ δὲ πλούσιος δυσκόλως, πολλῷ μᾶλλον ὁ πλεονέκτης· εἰ γὰρ τὸ μὴ δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ πρὸς βασιλείαν ἐμπόδιον· τὸ καὶ τὰ ἑτέρων λαμβάνειν, ἐννόησον πόσον σωρεύει τὸ πῦρ. διὰ τί τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε πένησιν οὖσι καὶ οὐδὲν κεκτημένοις, ὅτι δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς 35

τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; παιδεύων αὐτοὺς μὴ αἰσχύνεσθαι τῇ πενίᾳ· προϊὼν δὲ δείκνυσιν τὸ καὶ ἀδύνατον, καὶ σφόδρα ἀδύνατον τοῦτο· ἐκ τοῦ παραδείγματος τῆς καμήλου καὶ τῆς βελόνης[r]· εἰπὼν τὸ "εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον εἰσελθεῖν" καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ὅτι οὐχ ὁ τυχὼν μισθὸς τοῖς πλουτοῦσι καὶ δυναμένοις φιλοσο- 5 φεῖν. διὸ καὶ Θεοῦ ἔργον, ἔφησεν αὐτὸ εἶναι· ἵνα δείξῃ ὅτι πολλῆς δεῖ τῆς χάριτος τῶν μελλόντων τοῦτο κατορθοῦν· γίνεται δὲ τοῦτο δυνατὸν, ἂν ῥίψῃς τὰ χρήματα, ἂν κενώσῃς τὰ ὄντα, ἂν τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας ἀποστῇς, ἂν τὸν Θεὸν παρακαλέσῃς συν- εφάψασθαί σοι τῶν καλῶν τούτων ἄθλων, δι' ὧν τῆς μελλούσης 10 ζωῆς κληρονόμος γενήσῃ.

25 Ἕνεκεν τίνος οἱ μαθηταὶ ταράττονται, πεντήκοντα ὄντες, καὶ ἐρωτῶσι λέγοντες· "τίς ἄρα δύναται σωθῆναι;" ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων ἀλγοῦντες σωτηρίας, τοῦτο ἠρώτησαν· διὰ τὸ πολλὴν πρὸς ἅπαντας φιλοστοργίαν ἔχειν λοιπὸν, καὶ τὰ τῶν διδασκάλων ἤδη 15 σπλάγχνα κεκτῆσθαι· καὶ τρέμειν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, διὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην· αὐτὸς δὲ ἡμέρῳ ὄμματι καὶ πράῳ ἐμβλέψας αὐτοῖς, τὴν ἀγωνίαν αὐτῶν διέλυσεν εἰπών· "παρ' ἀνθρώποις "τοῦτο ἀδύνατόν ἐστι, παρὰ δὲ Θεῷ, πάντα δυνατά." τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν εἰς μέσον ἀγαγὼν, τὴν συνεφαπτομένην τοῖς ἑκου- 20 σίως θέλουσιν ἀποστῆναι τῆς τοιαύτης λύμης, διὰ πολλῆς δεήσεως, καὶ ἐπιμόνου παρακλήσεως. καὶ μηδεὶς λεγέτω, πῶς τὸ οὕτως ἀδύνατον γίνεται δυνατόν· καὶ τὸν ἅπαξ βαπτισθέντα ἐπιθυμίᾳ χρημάτων εὔκολον ἀνενεγκεῖν; ἂν γὰρ ἄρξηται τὰ περιττὰ περι- κόπτειν καὶ κενοῦν τὰ ὄντα· οὕτω καὶ περαιτέρω προβήσεται, καὶ 25 εὐκολώτερον λοιπὸν δραμεῖται· μηδὲ γὰρ ὑφ' ἓν τὸ πᾶν ζητήσῃς· ἵνα μὴ δυσχερῶς τὸ ἀθρόον φαίνηται, ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἀναβαινέτω τὴν κλίμακα ταύτην, τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάγουσαν· ταῦτα οὖν πάντα λογιζόμενοι, τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν ἐκβάλωμεν τῶν χρημάτων. καὶ γὰρ αὐτὴ σκοτεινὴν τὴν ψυχὴν 30 ἀπεργάζεται καὶ ἔρημον, καὶ αἰσχρὸν καὶ δυσειδῆ.

Ἐπειδὴ εἶπεν ὁ Κύριος τῷ πλουσίῳ· "εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα," καὶ τὰ ἑξῆς· ἵνα μὴ λέγῃ τίς τῶν πενήτων· "τί οὖν; ἂν μὴ ἔχω ὑπάρχοντα, οὐ δύναμαι τέλειος

[r] βελώνης Cod.

"εἶναι;" ἐρωτᾷ Πέτρος καὶ λέγει· "ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα" καὶ τὰ ἑξῆς, καίπερ πένης ὤν· ἵνα καὶ σὺ ὁ πένης μάθῃς, ὅτι οὐδὲ ἐντεῦθεν ἠλάττωσεν· ἐὰν γνώμην ἔχεις διεγηγερμένην· ὅτι γὰρ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, τὴν πεῦσιν αὐτῷ ταύτην προσήγαγε, καὶ οὐ περὶ ἑαυτοῦ, δῆλον· καὶ γὰρ τᾶς κλεῖς τῶν οὐρανῶν ἤδη δεξάμενος ἦν· λοιπὸν περὶ ἑαυτοῦ θάρσος εἶχε.

Τί δὲ δηλοῖ, τὸ καθίσεσθαι ἐπὶ δώδεκα θρόνους; τὸ συμβασιλεῦσαι καὶ κοινωνῆσαι τῆς δόξης ἐκείνης· οὐδὲ γὰρ καθέδραν οἱ θρόνοι δηλοῦσιν· μόνος γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων καθέζεσθαι καὶ κρίναι· ἀλλὰ τιμὴν καὶ δόξαν ἄφατον παρεδήλωσεν διὰ τῶν θρόνων· τὸ δὲ "κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ," ἀντὶ τοῦ κατακρίνοντες εἴρηται, οὐ γὰρ δὴ δικασταὶ μέλλουσι καθέζεσθαι· διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε τὰ ἔθνη κρίνοντες καὶ τὴν οἰκουμένην, ἀλλὰ "τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ·" ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἦσαν τεθραμμένοι, καὶ νόμοις καὶ ἔθεσι καὶ πολιτείᾳ, οἵτε Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Ἀπόστολοι· μέλλουσι δὲ λέγειν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἠδυνήθημεν πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ, ὅτι ὁ νόμος ἐκώλυε τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ δέχεσθαι· τούτους εἰς μέσον παραγαγὼν τοὺς τὸν αὐτὸν δεξαμένους νόμον καὶ πιστεύσαντας, κατακρίνει πάντας ἐκείνους· διὰ τοῦτο εἶπε "κρίνοντας" ἀντὶ τοῦ κατακρίνοντας.

Εἰπὼν δὲ "ὅστις ἀφῆκε γυναῖκα," οὐ τοῦτο λέγει ὥστε ἁπλῶς διασπάσασθαι τοὺς γάμους, ἀλλ' ὅπερ περὶ τῆς ψυχῆς ἔλεγεν, ὅτι "ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν·" οὐχ ἵνα ἀναιροῦμεν ἑαυτοὺς τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ ἵνα πάντων προτιμῶμεν τὴν εὐσέβειαν· τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ γυναικὸς, καὶ ἐπὶ ἀδελφῶν λέγει· ἔτι δὲ καὶ τοὺς διωγμοὺς ἐνταῦθα αἰνίττεται· ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ἦσαν πατέρες εἰς ἀσέβειαν ἕλκοντες παῖδας, καὶ γυναῖκες ἄνδρας· ὅτ' ἂν ταῦτα κελεύσουσι φησὶ, μήτε γυναῖκες ἔστωσαν, μήτε πατέρες· ἀλλὰ καθὼς ὁ Παῦλος ἔλεγεν· "εἰ δὲ ὁ ἄπιστος "χωρίζεται, χωριζέσθω·" τὸ δὲ "ἑκατονταπλασίονα λήψονται" καὶ τὰ ἑξῆς, μετὰ τῆς αἰωνίου ζωῆς χρὴ τοῦτο πιστεύειν· καὶ γὰρ πολλοῖς τοῦτο γέγονε· καθὼς καὶ περὶ τῶν Ἀποστόλων γέγραπται· κάλαμον γὰρ καὶ δίκτυον ἀφέντες, καὶ ἕτερά τινα πενιχρὰ πράγματα, τὰς τῶν πιστευόντων οὐσίας μετ' ἐξουσίαν εἶχον, ἔτι δὲ καὶ τὰ σώματα αὐτῶν· τὸ δὲ "πολλοὶ ἔσονται πρῶ-

"τοι ἔσχατοι, καὶ ἔσχατοι πρῶτοι," ἀδιορίστως τέθεικεν, καὶ περὶ ἑτέρων μὲν πολλῶν, ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἀπειθούντων Φαρισαίων· καθὼς καὶ ἔμπροσθεν εἶπεν· ὅτι "πολλοὶ ἥξουσι, καὶ "ἀνακλιθήσονται·" τὸ γὰρ ἔσχατον, τὴν τελείαν ἔκπτωσιν τῆς βασιλείας σημαίνει τῶν οὐρανῶν· οὐ τόπου τινὸς μόνην ἐλάττονος 5 ἐν αὐτῇ.

ΚΕΦ. ΜΒ.

Περὶ τῶν μισθουμένων ἐργατῶν.

1 "Ὁμοία γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν," φησὶν, "ἀν-"θρώπῳ οἰκοδεσπότῃ," καὶ τὰ ἑξῆς· "ἀμπελῶνα" τὰ ἐπιτάγματα 10 τοῦ Θεοῦ λέγει καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ· χρόνον δὲ τῆς ἐργασίας, τὸν παρόντα βίον· ἐργάτας δὲ διαφόρους καλουμένους ἐπὶ τὰ προστάγματα, περὶ τὴν τρίτην καὶ ἕκτην καὶ ἐνάτην καὶ ἑνδεκάτην ὥραν, τοὺς ἐν διαφόροις ἡλικίαις προσελθόντας, καὶ εὐδοκιμήσαντας· μηδεὶς δὲ περὶ ὧν γέγραπται ἐν τῇ παραβολῇ, περὶ 15 φθονησάντων ἢ ἐγκαλεσάντων, νομισάτω ἐν ἀληθείᾳ οὕτως εἶναι· διότι παραβολὴ τὸ λεγόμενον ἦν· οὐ χρὴ δὲ πάντα τὰ ἐν ταῖς παραβολαῖς κατὰ λέξιν περιεργάζεσθαι· ἀλλὰ τὸν σκοπὸν μαθόντας, δι' ὧν συνετέθησαν, τοῦτον δρέπεσθαι, καὶ μηδὲν πολυπραγμονεῖν περαιτέρω· οὐκ ἔστι γὰρ οὐδεὶς τοιαῦτα δικαιολογού- 20 μενος ἢ ἐγκαλῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἄπαγε· φθόνου γὰρ καὶ βασκανίας τὸ χωρίον ἐκεῖνο καθαρὸν ὑπάρχον· εἰ γὰρ ἐνταῦθα ὄντες οἱ ἅγιοι, τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν διδόασι, πολλῷ μᾶλλον ὁρῶντες ἐκεῖ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύοντας χαίρουσι, καὶ οἰκεῖα νομίζουσιν ἀγαθά· ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὕτω συνετέθη αὕτη 25 ἡ παραβολή· ὥστε προθυμοτέρους ποιῆσαι τοὺς ἐν ἐσχάτῳ γήρᾳ μεταβαλλομένους διὰ τῆς μετανοίας βελτίους· ὡς μηδὲν ἀφεῖναι κἂν μικράν τινα ὑποψίαν ἔχειν, ἢ νομίζειν ἐλάττους ὑπάρχειν τοῖς ἐκ νέας ἡλικίας ἀγωνισαμένοις· ἀλλὰ τοσαύτης μέλλοντας ἀπολαύειν τιμῆς, ὡς καὶ φθόνον τεκεῖν ἑτέροις δύνασθαι τοῦτο· ὃ καὶ 30 ἡμεῖς πολλάκις ποιοῦμεν, λέγοντες, ὅτι ὁ δεῖνα ἐνεκάλεσέ μοι, ὅτι σε τοσαύτης ἠξίωσα τιμῆς· οὔτε γὰρ ἐγκληθέντες, οὔτε ἐκεῖ-

νον διαβάλλειν ἐθέλοντες· ἀλλ' ἓν τοῦτο δεῖξαι βουλόμενοι τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς ἧς ἀπήλαυσε.

Ἕνεκε δὲ τίνος οὐ πάντας εὐθέως ἐμισθώσατο; τὸ μὲν εἰς αὐτὸν ἧκον, ἅπαντας ὁμοῦ· εἰ δὲ οὐχ ὁμοῦ πάντες ὑπήκουσαν, τὴν διαφορὰν ἡ τῶν κληθέντων γνώμη πεποίηκεν· αὐτὸς γὰρ ὡς προγνώστης πάντα προειδὼς, διὰ τοῦτο τοὺς μὲν πρωῒ, τοὺς δὲ τρίτην, τοὺς δὲ ἕκτην, τοὺς δὲ ἐνάτην, τοὺς δὲ ἐνδεκάτην προκαλεῖται, ὅτε ἔμελλον ὑπακούσεσθαι· οὕτω καὶ τὸν Παῦλον, αὐτὸς μὲν ἐβούλετο ἐκ προοιμίων καλέσαι· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἂν εἶξε, τότε εὐδόκησε καλέσαι, ὅτε καὶ αὐτὸς ἔμελλε πείθεσθαι· οὕτω καὶ τὸν λῃστὴν ἐκάλεσεν· καίτοι δυνάμενος καὶ ἔμπροσθεν αὐτὸν καλέσαι· ἀλλ' ἐκεῖνος οὐκ ἂν ὑπήκουσεν· εἰ γὰρ ὁ Παῦλος ἐξ ἀρχῆς οὐχ ὑπήκουσε, πολλῷ μᾶλλον ὁ λῃστής· εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ λέγουσιν, "ὅτι "οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο·" μάλιστα δὲ ὅπερ ἔφην, οὐ χρὴ πάντα περιεργάζεσθαι τὰ ἐν ταῖς παραβολαῖς· πλὴν, οὐχ ὁ οἰκοδεσπότης φαίνεται τοῦτο λέγων, ἀλλ' ἐκεῖνοι· οὐκ ἐλέγχει δὲ αὐτοὺς, ἵνα μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλῃ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπισπάσηται· ὅτι γὰρ πάντας, τόγε εἰς αὐτὸν ἧκον, ἐκ πρώτης ἐκάλεσεν, καὶ αὐτὴ ἐδήλωσεν ἡ παραβολὴ λέγουσα, ὅτι ἀπὸ πρωῒ ἐξῆλθεν μισθώσασθαι· ὅτι δὲ πρός τε τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀγωνιζομένους, καὶ πρὸς τοὺς ἐν γήρᾳ, καὶ ῥᾴδιον ἀρετῆς ἐπιλαβομένους εἴρηται ἡ παραβολὴ δῆλον· πρὸς ἐκείνους μὲν, ἵνα μὴ ἀπονοῶνται, μηδὲ ὀνειδίζωσι τοὺς περὶ τὴν ἐνδεκάτην· πρὸς τούτους δὲ, ἵνα μάθωσιν ὅτι ἔστι καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὸ πᾶν ἀνακτήσασθαι.

Διὰ τί δὲ ταύτην οὕτως εἶπε τὴν παραβολήν; ἐπειδὴ περὶ τοῦ ῥίψαι τὰ χρήματα διελέγετο, καὶ τοῦ καταφρονῆσαι τῶν ὄντων ἁπάντων· πολλοῦ δὲ τοῦτο ἐδεῖτο τόνου, καὶ νεανικῆς προθυμίας· ἀνάπτει τὴν τῆς ἀγάπης φλόγα καὶ εὔτονον ποιεῖ τὴν γνώμην, δεικνὺς, ὅτι δυνατὸν καὶ τὸ ὕστερον ἐλθόντα τῆς πάσης ἡμέρας λαβεῖν τὸν μισθόν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν, οὐ λέγει· ἵνα μὴ πάλιν αὐτοὺς ἀπονοήσῃ· δείκνυσι δὲ, ὅτι τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἔστι τὸ πᾶν· καὶ διὰ ταύτην οὐκ ἐκπεσοῦνται, ἀλλ' ἀπολαύσωνται τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν· τοῦτο οὖν ἐστιν ὃ βούλεται διὰ τῆς παραβολῆς κατασκευάσαι ταύτης· εἰ δὲ ἐπάγει τὸ "οὕτως ἔσονται

οἱ ἔσχατοι πρῶτοι" καὶ τὰ ἑξῆς, οὐ χρὴ θαυμάζειν· οὐδὲ γὰρ ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦτο συναγαγὼν ἔφη· ἀλλ' ὅτε ὥσπερ τοῦτο συνέβη φησὶν, οὕτω κἀκεῖνο συμβήσεται· οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα ἐγένοντο οἱ πρῶτοι ἔσχατοι· ἀλλὰ τῶν αὐτῶν ἅπαντες ἀπήλαυσαν· παρ' ἐλπίδα καὶ παρὰ προσδοκίαν ἐξέβη, καὶ τῶν ἔμπροσθεν 5 *ἐγένοντο ἴσοι οἱ μετὰ ταῦτα· οὕτω τὸ τούτου πλέον συμβήσεται ἐνταῦθα, καὶ παραδοξότερον, ὅτι περ τῶν ἔμπροσθεν γίνονται πρῶτοι οἱ ἔσχατοι· ὅπερ δηλοῖ ὅτι τῆς δόξης ἐκείνης ἐκπεσοῦνται οἱ γενόμενοι ἔσχατοι· καὶ γὰρ τοῦτο περὶ τῶν Ἰουδαίων αἰνίττεται, τῶν προκληθέντων καὶ μὴ πιστευσάντων, καὶ εἰς τοὐπίσω κατε-* 10 *νεχθέντων· καὶ περὶ ἐκείνων πάλιν τῶν ἀπὸ κακίας μετανοησάντων, καὶ πολλοὺς ὑπερβάντων. ὁρῶμεν γὰρ τὰς τοιαύτας μεταβολὰς, καὶ ἐπὶ πίστεως καὶ ἐπὶ βίου γινομένας· διὸ παρακαλῶ, πολλὴν ποιησώμεθα σπουδὴν, καὶ ἐπὶ τῆς πίστεως ἑστάναι τῆς ὀρθῆς, καὶ βίον ἐπιδείξασθαι ἄριστον· ἂν γὰρ μὴ καὶ βίον προσ-* 15 *θῶμεν τῆς πίστεως ἄξιον, τὴν ἐσχάτην δώσωμεν δίκην· ὥσπερ καὶ οἱ τὸ πνευματικὸν βρῶμα φαγόντες καὶ πιόντες, καταστρωθέντες δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ ταῦτα· καὶ οἱ δαίμονας ἐκβαλόντες καὶ προφητεύσαντες, ὕστερον δὲ τῇ κολάσει παραπεμφθέντες.*

Χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι αἱ παραβολαὶ αὗται, οἷον ἡ τῶν παρ- 20 *θένων, ἡ τῆς σαγήνης, ἡ τῶν ἀκανθῶν, ἡ τοῦ δένδρου τοῦ μὴ ποιοῦντος καρποὺς, τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ἀρετὴν ἐπιζήτουσιν· καὶ περὶ μὲν δογμάτων, ὀλιγάκις διαλέγεται· οὐδὲ γὰρ δεῖται πόνου τὸ πρᾶγμα· περὶ δὲ βίου ὀρθοῦ, πολλάκις· μᾶλλον δὲ πανταχοῦ.*

15 Ἢ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός ἐστιν.

"Πονηρὸς," ἀντὶ τοῦ βάσκανος καὶ ἐπίφθονος, ὡς φησὶν ὁ 25 *Σιρὰχ*[s] *"ὀφθαλμὸς πονηρὸς φθονερὸς ἐπ' ἄρτῳ καὶ ἐλλιπὴς ἐπὶ "τῆς τραπέζης αὐτοῦ."*

Μέλλων ἀνιέναι εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐλθὼν, οὐκ ἀθρόον ἀναβαίνει, ἀλλὰ μετὰ τὸ θαυματουργῆσαι, καὶ ἐπιστομίσαι τοὺς Φαρισαίους, καὶ διαλεχθῆναι τοῖς μαθηταῖς, περὶ ἀκτη- 30 *μοσύνης, περὶ παρθενίας, καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ περὶ τῆς ἐνταῦθα ἀντιδόσεως, καὶ περὶ τῶν ἀμοιβῶν τῶν ἐκεῖ· τότε προβάλλει τῇ πόλει λοιπὸν, καὶ μέλλων ἀνιέναι πάλιν, περὶ τοῦ*

[s] xiv. 10.

πάθους διαλέγεται· συνεχῶς δὲ περὶ τούτου αὐτοῖς λέγει, ἐγγυμνάζων αὐτῶν τὴν διάνοιαν τῇ πυκνότητι τῆς ἀναμνήσεως· ἅμα δὲ καὶ τὴν λύπην αὐτῶν ἀποτεμνόμενος τὴν περὶ τούτου· κατ᾽ ἰδίαν δὲ αὐτοῖς διαλέγεται, ἐπειδὴ οὐκ ἔδει εἰς πολλοὺς ἐξενεχθῆναι· οὐδὲν γὰρ ἐκ τούτου πλέον ἐγένετο· ἐξ ἀρχῆς μὲν οὖν 5 *τὸν θάνατον ἔλεγε μόνον· ὅτε δὲ περὶ τούτου ἐμελέτησεν καὶ ἐγυμνάσατο, τότε λοιπὸν καὶ τὰ ἄλλα προστίθησιν· οἷον, ὅτι παραδώσουσι τοῖς ἔθνεσιν· ὅτι ἐμπαίξουσι καὶ μαστιγώσουσιν· ἔτι δὲ καὶ τὴν ἀνάστασιν· οὔτε δὲ ἐκ προοιμίων τοῦτο εἶπεν, ἵνα μὴ διαταράξῃ αὐτούς· οὔτε πρὸς αὐτῷ τῷ καιρῷ· ἵνα μὴ κάν-* 10 *τεῦθεν θορυβήσῃ· ἀλλ᾽ ὅτε πεῖραν αὐτοῦ τῆς δυνάμεως ἔλαβον ἀρκοῦσαν· ὅτε μεγάλας ἔδωκε τὰς ἐπαγγελίας περὶ τῆς ζωῆς τῆς αἰωνίου, τότε καὶ τὸν περὶ τούτων ἐνέβαλε λόγον.*

ΚΕΦ. ΜΓ.

Περὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου. 15

20 *Διὰ τί οἱ υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου προσῆλθον αὐτῷ, περὶ προεδρίας διαλεγόμενοι; ἐπειδὴ καθώς φησιν ἕτερος Εὐαγγελιστής, διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ δοκεῖν ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἤδη φαίνεται, ταῦτα ᾔτουν· ἐνόμιζον γὰρ ὅτι ἐπὶ θύραις ἐστὶ, καὶ ὅτι αἰσθητὴ ὑπάρχει· καὶ ὅτι ἀπολαύσαντες ὧν ᾔτουν, οὐδὲν ὑποστή-* 20 *σονται τῶν λυπηρῶν· εἰ δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς οὗτος περὶ τῆς μητρὸς αὐτῶν λέγει ὅτι αὐτὴ ᾔτησε τοῦτο, ὡς ἀμφοτέρων γενομένων τοῦτο εἶπεν*[t]*· τὴν μητέρα γὰρ συμπαρέλαβον, ὅπως μείζονα τὴν ἱκεσίαν ποιήσωνται, καὶ ἐν τούτῳ Κύριον δυσωπήσωσιν· αὐτοὶ γὰρ μόνοι προσελθεῖν ᾐσχύνοντο· ὅπερ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, “ὅτι δύνασθε πιεῖν τὸ* 25 *“ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω” τοὺς κινδύνους καὶ τὰ ἔσχατα δεινὰ, καὶ τὰς σφαγὰς σημαίνει· οὐκ εἶπε δὲ δύνασθε σφαγῆναι, καὶ τὸ αἷμα ὑμῶν ἐκχεῖν, ἀλλὰ πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω· ὅπως δὴ τούτων ἐφελκύσηται αὐτοὺς, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν κοινωνίᾳ προθυμώτεροι γένωνται· καλεῖ δὲ καὶ αὐτὸ βάπτισμα, δεικνὺς μέγαν* 30 *ἀπὸ τῶν ἐσομένων τὸν καθαρμὸν γινόμενον τῇ οἰκουμένῃ.*

Κατ᾽ ἰδίαν δὲ ἐκτὸς τῶν μαθητῶν λαβόντες αὐτὸν, τοῦτο ἠρώτησαν· ἐρυθριῶντες καὶ αἰσχυνόμενοι, ὡς ὑπὸ πάθους ἀνθρωπίνου

t *εἰπεῖν* Cod.

κατασχεθέντες· ἅμα δὲ καὶ ὥστε μὴ γενέσθαι τοῖς λοιποῖς τοῦτο κατάδηλον· ἐρωτᾷ δὲ, τί θέλετε; οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλ' ἵνα ἀναγκάσῃ αὐτοὺς ἀποκριθῆναι, καὶ φανερῶσαι τὸ ἕλκος· ὅπως οὕτως ἐπιθῇ τὸ φάρμακον· εἰπόντων δὲ αὐτῶν, ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων καθίσῃ, αὐτὸς ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· "οὐκ οἴδατε τί 5 "αἰτεῖσθε·" εἰ δὲ καὶ περὶ τῆς ἄνω δόξης ᾔτουν, οὐ δὲ οὕτω πάλιν ᾔδεσαν, ὅπερ ᾔτουν· πῶς θαυμαστὸν, πῶς μέγαν, πῶς ὑπερβαῖνον τὰς ἄνω δυνάμεις· κατεπείγοντες δὲ λέγουσι τὸ, εἰπέ· διὰ τοῦτο δὲ τὴν προεδρίον τῆς καθέδρας ᾔτουν λαβεῖν· ἐπειδὴ ἤκουσαν εἰπόντος αὐτοῦ, ὅτι ἐπὶ δώδεκα θρόνους καθιεῖσθαι, οὐκ εἰδότες δὲ ὅπερ 10 λέγουσιν, εἶπον ὅτι "δυνάμεθα."

Προσδοκῶντες δὲ ὅτι εἰσακουσθήσονται, περὶ οὗ ᾔτησαν, τοῦτο εἶπον· μεγάλα οὖν προφητεύσας αὐτοῖς ἀγαθὰ διὰ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι πίεσθε καὶ βαπτισθήσεσθε, τουτέστι ταῦτα παθεῖν μέλλετε, ἅπερ ἐγὼ, ἐπήγαγεν, "τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων," 15 καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτο δὲ τὸ ῥητὸν δύο ἡμῖν ζητήματα παρὰ πολλῶν προστίθησιν· ἓν μὲν εἰ ἡτοίμασταί τινι τοῦ καθίσαι ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· δεύτερον δὲ, εἰ ὁ πάντων Κύριος, ἐκείνοις οἷς ἡτοίμασται, κύριος οὐκ ἔστι πάσχειν· τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; ἂν τὸ πρότερον λύσωμεν, τότε τὸ δεύτερον τοῖς ζητοῦσιν ἔσται σαφέστερον· οὐ- 20 δεὶς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ κάθηται, οὐδὲ ἐξ εὐωνύμων, ἄβατος γὰρ πᾶσιν ὁ θρόνος αὐτοῦ ἐκεῖνος, οὐκ Ἀποστόλοις λέγων, ἀλλὰ καὶ πάσαις ταῖς ἄνω δυνάμεσιν· ὡς γὰρ ἐξαίρετον τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τίθησιν αὐτὸ ὁ Παῦλος λέγων· "πρὸς τίνα δὲ τῶν "Ἀγγέλων εἴρηκε ποτὲ, κάθου ἐκ δεξιῶν μου;" καὶ τὰ ἑξῆς· εἶπε 25 δὲ ὅτι "τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων, οὐκ ἔστιν ἐμὸν "δοῦναι," οὐχ ὡς ὄντων τινῶν τῶν μελλόντων καθέζεσθαι, ἄπαγε, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν ἀπεκρίθη τῶν ἐρωτώντων, συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ διανοίᾳ· οὐδὲ γὰρ ᾔδεσαν τὸν ὑψηλὸν θρόνον ἐκεῖνον, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδραν, ὅπου γε καὶ τὰ πολλῷ τού- 30 του καταδεέστερα, καθ' ἡμέραν αὐτοῖς ἐνηχούμενα ἠγνόουν, ἀλλ' ἐζήτουν ἓν μόνον, τῶν πρωτείων ἀπολαῦσαι, καὶ ἐνδοξότεροι τῶν ἄλλων εἶναι παρ' αὐτῷ.

Περὶ δὲ τοῦ εἰπεῖν ὅτι "οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοί- "μασται," ἵνα σαφέστερον γένηται, ἐπὶ ὑποδείγματος αὐτὸ 35

γυμνάσωμεν, καὶ ὑποθώμεθα εἶναί τινα ἀγωνοθέτην, εἶτα ἀθλητὰς ἀρίστους πολλοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα εἰσερχομένους τοῦτον· καί τινας δύο προσελθόντας τῶν ἀθλητῶν, τῶν μάλιστα οἰκειωμένων τῷ ἀγωνοθέτῃ λέγειν, ὅτι ποίησον ἡμᾶς στεφανωθῆναι καὶ ἀνακηρυχθῆναι, θαρροῦντας τῇ πρὸς αὐτὸν εὐνοίᾳ καὶ φιλίᾳ· ἐκεῖνον δὲ 5 πρὸς αὐτοὺς λέγειν, οὐκ ἔστιν ἐμὸν τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ἀπὸ τῶν πόνων καὶ τῶν ἱδρώτων. ἆρα οὖν καταγνωσόμεθα αὐτοῦ ἀσθένειαν; οὐδαμῶς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποδεξόμεθα αὐτοῦ τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ ἀπροσωπολήπτου. ὥσπερ οὖν ἐκεῖνον οὐκ ἂν φαίημεν ἀτονεῖν διδόναι τὸν στέφανον, ἀλλὰ μᾶλλον μὴ βούλεσθαι 10 διαφθεῖραι τὸν νόμον τοῦ ἀγῶνος, μηδὲ συνταράξαι τοῦ δικαίου τὴν τάξιν· οὕτω δὴ καὶ τὸν Χριστὸν εἴποιμεν ἂν τοῦτο εἰρηκέναι, πανταχόθεν αὐτοὺς ἐκ τούτου συνελαύνοντα, ὥστε μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, εἰς τὴν τῶν οἰκείων κατορθωμάτων ἐπίδειξιν, τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας καὶ τῆς εὐδοκιμήσεως ἔχειν· διὰ τοῦτο 15 εἶπεν, "οἷς ἡτοίμασται." τί γάρ φησιν; ἐὰν ἕτεροι φανῶσιν ὑμῶν βελτίους· τὶ δαὶ, ἂν μείζονα ἐργάσωνται; μὴ γὰρ ἐπειδή μου μαθηταὶ γεγόνατε, νομίζετε διὰ τοῦτο τῶν πρωτείων ἀπολαύσεσθε, ἐὰν μὴ τῆς ἐκλογῆς αὐτοὶ ἄξιοι φανῆτε· ὅτι γὰρ αὐτὸς Κύριος ἐστὶ τοῦ παντὸς, δῆλον, ἐξ ὧν αὐτὸς πᾶσαν ἔχει τὴν κρίσιν· καὶ 20 γὰρ τῷ Πέτρῳ οὕτως εἶπεν, "ἐγὼ δέ σοι δώσω τὰς κλεῖς τῶν "οὐρανῶν." καὶ ὁ Παῦλος δὲ τοῦτο δηλῶν ἔλεγε, "λοιπὸν ἀπό- "κειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύ- "ριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφά- "νειαν αὐτοῦ·" ὅτι δὲ τοῦ Παύλου οὐδεὶς στήσεται πρῶτος, 25 παντί που δῆλον· εἰ δὲ ἀσαφέστερον ταῦτα αὐτὸς εἴρηκε, μὴ θαυμάσωμεν; παραπεμπόμενος γὰρ αὐτοὺς οἰκονομικῶς, ὥστε μὴ ὑπὲρ πρωτείων ἐνοχλεῖν εἰκῇ καὶ μάτην· καὶ γὰρ ἀπὸ πάθους τοῦτο ἔπασχον ἀνθρωπίνου, καὶ μὴ λυπῆσαι βουλόμενος αὐτοὺς, τῇ ἀσαφίᾳ ἀμφότερα ταῦτα κατορθοῖ. 30

"Τότε," φησὶν, "ἠγανάκτησαν οἱ δέκα περὶ τῶν δύο." "τότε," πότε; ὅτε ἐπετίμησεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγω δὴ τοῖς υἱοῖς τοῦ Ζεβεδαίου· εἰ γὰρ καὶ κατὰ διάνοιαν ἤλγουν οἱ δέκα, ὅμως τὴν τοῦ διδασκάλου ψῆφον ἀνέμενον, ὅθεν δῆλον ὅτι ἀτελέστερον πάντες διέκειντο. διατί εἶπε "προσκαλεσάμενος αὐτούς;" ἐπειδὴ οἱ μὲν 35

δύο, τοῦ χοροῦ τῶν δέκα ἑαυτοὺς ἀπορρήξαντες, ἐγγύτερον εἱστή-
κεισαν, περὶ ἑαυτῶν διαλεγόμενοι, οἱ δὲ δέκα ἐκ διαστήματος·
ἰδὼν οὖν αὐτοὺς θορυβουμένους πρὸ τῶν λόγων καταπραΰνει τῷ
πλησίον αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι, καί φησιν, " οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες
" τῶν ἐθνῶν" δεικνὺς ὅτι ἐθνικῶν ἀνθρώπων τὸ τῶν πρωτείων ἐρᾷν. 5
ἐπεὶ οὖν τυραννικὸν ὑπάρχει τὸ τῆς φιλαρχίας πάθος, καὶ συνεχῶς
ἐνοχλεῖ καὶ μεγάλοις ἀνδράσι, διὰ τοῦτο σφοδροτέρᾳ πληγῇ τῇ
τῶν ἐθνῶν παραθέσει κέχρηται, ὅπως φλέγουσαν τὴν ψυχὴν τῷ
πάθει τέμῃ τοῦτο βαρύτερον καθαπτόμενος· οὐδὲ γὰρ εἰς τὰ παρ'
ἡμῖν, οἷα τὰ τῶν ἐθνῶν· οἱ μὲν γὰρ " ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατα- 10
" κυριεύουσιν αὐτῶν," φησι, παρ' ἐμοὶ δὲ ὁ ἔσχατος πρῶτός ἐστιν·
οὐχ ἁπλῶς δὲ ταῦτα προσέταξεν, ἀλλὰ δι' ὧν ἐποίει καὶ ἔπασχε,
παρέχων τὴν ἀπόδειξιν τῶν εἰρημένων ἐναργῆ· βασιλεὺς γὰρ τῶν
ἄνω δυνάμεων ὑπάρχων, ἄνθρωπος ἐγένετο, καὶ κατεδέξατο κατα-
φρονεῖσθαι καὶ ὑβρίζεσθαι καὶ ἐπὶ θάνατον ἐλθεῖν· τοῦτο γὰρ 15
28 σημαίνει, τὸ " οὐκ ἦλθον διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦ-
" ναι τὴν ψυχήν μου λύτρον ἀντὶ πολλῶν."

ΚΕΦ. ΜΔ.

Περὶ τῶν β' τυφλῶν.

Διατί ὁ Χριστὸς συνεχώρει τοὺς τυφλοὺς, ὑπὸ τοῦ ὄχλου 20
ἐπιστομίζεσθαι; ἵνα μειζόνως αὐτῶν ἡ προθυμία φαίνηται, καὶ
μάθωμεν αὐτοὺς ἀξίως ἀπολαύοντας τῆς θεραπείας· διὰ τοῦτο
οὐδὲ ἐρωτᾷ λέγων, πιστεύετε; ὅπερ ἐπὶ πολλῶν ἐποίει· ἡ γὰρ
κραυγὴ καὶ ἡ παράβλησις ἤρκει[t], πᾶσι κατάδηλον ποιῆσαι τὴν
πίστιν αὐτῶν· μανθάνομεν δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τῆς τοιαύτης ὑποθέ- 25
σεως· ὅτι κἂν σφόδρα εὐτελεῖς ὦμεν, καὶ ἀπερριμμένοι, μετὰ
σπουδῆς δὲ προσίωμεν τῷ Θεῷ· δυνησόμεθα δὲ δι' ἡμῶν ἀνύειν
αὐτῶν ἅπερ αἰτοῦμεν, ὥσπερ καὶ οὗτοι· οὐδένα γὰρ τῶν Ἀποστό-
λων συνήγορον ἔχοντες, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τοὺς ἐπιστομίζοντας,
ἴσχυσαν ὑπερβῆναι καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χρι- 30
στόν· διὸ καὶ ἡμεῖς τούτους ζηλώσωμεν· κἂν ἀναβάλληται τὴν
δόσιν ὁ Θεὸς, κἂν πολλοὶ οἱ κωλύοντες, μὴ ἀποστῶμεν αἰτοῦντες·
ἐν τούτῳ γὰρ μάλιστα τὸν Θεὸν ἐπισπασώμεθα.

t ἥοκη Cod.

32 Τίνος δὲ ἕνεκεν αὐτοὺς ἐρωτᾷ λέγων· "τί θέλετε ποιήσω ὑμῖν;" ἵνα μήτις νομίσῃ ὅτι λαβεῖν ἄλλα βουλομένοις, ἄλλα δίδωσι· καὶ γὰρ ἔθος αὐτῷ πανταχοῦ πρότερον τὴν ἀρετὴν τῷ θεραπευομένῳ κατάδηλον ποιεῖν, καὶ ἐκκαλύπτειν ἅπασι, καὶ τότε τὴν ἰατρείαν ἐπαγειν· δι' ἑνὸς μὲν, ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους εἰς ζῆλον 5 ἀγάγῃ· δι' ἑτέρων δὲ, ἵνα δείξῃ τῆς δωρεᾶς δικαίως ἀπολαύοντας αὐτούς· ὥσπερ ἐπὶ τῆς Χαναναίας, καὶ ἐπὶ τοῦ ἑκατοντάρχου, καὶ ἐπὶ τῆς αἱμορροούσης ἐποίησεν· μᾶλλον δὲ, ἡ θαυμασία αὕτη γυνὴ καὶ προὔλαβε τοῦ δεσπότου τὴν πεῦσιν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως αὐτὴν παρέδραμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰατρείαν κατάδηλον αὐτὴν 10 ποιεῖ· οὕτως αὐτῷ πανταχοῦ περισπούδαστον ἦν, ἀνακηρύττειν τῶν προσιόντων αὐτῷ τὰ κατορθώματα· ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ· διὸ καὶ εἰπόντων αὐτῶν ὅπερ ἐβούλοντο, σπλαγχνισθεὶς, ἥψατο αὐτῶν, καὶ ἀναβλέψαι ἐποίησεν· οἱ δὲ, καὶ πρὸ τῆς δόσεως ὤφθησαν καρτερικοὶ, καὶ μετὰ τὴν δόσιν εὐγνώμονες ἠκολού- 15 θησαν γάρ.

ΚΕΦ. ΜΕ.

Περὶ τῆς ὄνου καὶ τοῦ πώλου.

Διὰ τί πολλάκις ἐπιβεβηκὼς τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ Κύριος πρὸ τούτου, οὐδέποτε μετὰ τοσαύτης ὡς νῦν ἐπέβη περιφανείας; 20 ἐπειδὴ τότε προοίμια ἦν τῆς οἰκονομίας, καὶ οὔτε αὐτὸς σφόδρα κατάδηλος ἦν, οὔτε ὁ καιρὸς τοῦ πάθους ἐγγύς· διόπερ ἀδιαφορωτέρως αὐτοῖς ἀνεμίγνυτο, καὶ μᾶλλον ἔκρυπτεν ἑαυτόν· οὔτε γὰρ ἂν ἐθαυμάσθη τότε φαινόμενος οὕτως· μᾶλλον δὲ καὶ εἰς μείζονα ἂν αὐτοὺς ἐξήγαγεν ὀργήν· ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως 25 πεῖραν ἔδωκεν ἱκανὴν, καὶ ὁ σταυρὸς ἐπὶ θύραις ἦν, μετὰ πλείονος πάντα πράττει περιφανείας· τὰ μέλλοντα αὐτοῖς ἐκβαίνειν ἐπιδεικνύμενος. χρὴ δὲ σκοπῆσαι, ὅσα θαύματα γίνεται· καὶ ὅσαι πληροῦνται προφητεῖαι. εἶπεν, ὅτι "εὑρήσετε ὄνον" προεῖπεν ὅτι οὐδεὶς κωλύσει, ἀλλ' ὅτι ἀκούσαντες σιγήσουσι· τοῦτο δὲ οὐ 30 μικρὸν θαῦμα· ὅτι τοὺς οὐδέπω γνωρίμους αὐτῷ, οὐδὲ φανέντας, πείθει τὰ ἴδια αὐτῶν πασχεῖν εὐγνωμόνως· καὶ ταῦτα διὰ τῶν μαθητῶν· μηδὲ γὰρ μικρὸν εἶναι νομίσωμεν τὸ γεγενημένον·

μέγα γὰρ ὑπῆρχεν πένητας καὶ γεωργοὺς, τὰ ἑαυτῶν πασχεῖν· ἐπλήρου δὲ καὶ προφητείαν, τὴν μὲν, δι' ἔργων, τὴν δὲ διὰ ῥημάτων· καὶ ἡ μὲν διὰ τῶν ἔργων ἦν, ἡ διὰ τῆς καθέδρας τοῦ ὄνου· καὶ γὰρ τῶν ἀκαθάρτων ἐθνῶν τὴν κλῆσιν προανεφώνει τοῦτο, ὅτι αὐτοῖς πιστεύσασιν ἐπαναπαύσεται· ἔτι δὲ καὶ μέτρον ἡμῖν 5 φιλοσοφίας παρέχων, εἰς ὄνον κάθηται. ἡ δὲ διὰ ῥημάτων, ἡ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου προφητεία· εἶπε γὰρ ὅτι καθήσηται ὁ βασιλεὺς ἐπὶ ὄνου· διὸ καὶ καθίσας, ταύτην ἐπλήρωσε.

Διὰ τί δὲ οὐχὶ περὶ ἵππου οὐδὲ περὶ ἡμιόνου προεφήτευσεν, ἀλλὰ περὶ ὄνου; ἵνα πανταχοῦ παιδευθῶμεν μετριάζειν· ἐπειδὴ 10 γὰρ συμβαίνει τινὰς ἀσθενεστέρους ὄντας, ὑποζυγίων δεῖσθαι· κἀνταῦθα μέτρον τέθεικε· δεικνὺς ὅτι οὐχ ἵπποις, οὐδὲ ἡμιόνοις φέρεσθαι δεῖ, ἀλλ' ὄνῳ κεχρῆσθαι, καὶ περαιτέρω τούτου μηδὲν ζητεῖν· ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς χρείας εἶναι, καὶ μὴ πολυτελείας ἐπιζητεῖν· οὐ γὰρ μόνον τὰ τῆς ἀληθείας ἐφύτευεν δόγματα ὁ 15 Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον διόρθου· πανταχοῦ κανόνας ἡμῖν τιθεὶς τῆς ἀναγκαίας χρείας· διάτοι τοῦτο, καὶ πτωχὴν ματέρα ἔσχε, καὶ ἐν σπηλαίῳ τίκτεται, καὶ ἐν φάτνῃ τίθεται, καὶ κριθίνους ἄρτους παρατίθεται, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν καιρὸν ἐξ ἀγορᾶς τοὺς μαθητοὺς ὠνεῖσθαι κελεύει, καὶ στιβάδα 20 ἀπὸ χόρτου ποιεῖ, καὶ ἱμάτια εὐτελῆ ἀμφιέννυται· οἰκίαν δὲ, οὐδὲ ἔσχε· καὶ ὅτε μεταβῆναι ἐκ τόπου εἰς τόπον ἔδει, ὁδοιπορῶν τοῦτο ἐποιεῖ· καὶ οὕτως ὁδοιπορῶν, ὡς κοπιᾶν· καὶ καθήμενος οὐ προσκεφαλαίου ἐδεῖτο, ἀλλ' ἐπ' ἐδάφου. ἔτι δὲ καὶ λύπης μέτρα τιθεὶς, ἡνίκα θρηνῆσαι ἔδει, δακρύειν ἠρέμα· πανταχοῦ κανόνας, 25 ὥσπερ ἔφην, καὶ ὅρους πηγνύς· μέχρι ποῦ προβαίνειν δεῖ, καὶ περαιτέρω μηκέτι. καὶ ὁ μὲν πῶλος, τὴν Ἐκκλησίαν σημαίνει· καὶ τὸν λαὸν τὸν νέον, τὸν ποτὲ μὲν, ἀκάθαρτον, μετὰ δὲ τὸ καθίσαι εἰς αὐτὸν τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καθαρὸν γενόμενον· τὸ δὲ λύειν τοὺς Ἀποστόλους τὰ ὑποζύγια, τὴν δι' αὐτῶν προσένεξιν τῶν 30 ἐθνῶν. καὶ γὰρ διὰ τῶν Ἀποστόλων τὰ ἔθνη καὶ οἱ Ἰουδαῖοι οἱ σωθέντες ἐσώθημεν· τὸ δὲ ἀκολουθῆσαι τὸν ὄνον τῷ πώλῳ δηλοῖ, ὅτι ἡ ἡμετέρα εὐδοκίμησις ἐποίησε παραζηλῶσαι τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὸ πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ· μετὰ γὰρ τὸ καθίσαι τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὰ ἔθνη, τότε κἀκεῖνοι ἦλθον, καὶ ἥξουσι παραζηλοῦντες· καὶ 35

τοῦτο δῆλον, ὃ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι πώρωσις ἀπὸ μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν, ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, καὶ οὕτως πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται· τὸ δὲ μηδένα ἀντειπεῖν περὶ τῶν ὑποζυγίων, τὴν εὐκολίαν ἐμφαίνει· ὅτι οὕτως εὐκόλως ἄξουσιν οἱ Ἀπόστολοι τὰ ἔθνη, εἰς τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Θεοῦ ἐπίγνω- 5 σιν· μηδενὸς δυναμένου κωλῦσαι αὐτοὺς εἰς τὸ πιστεῦσαι τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἔμπροσθεν.

Διὰ τί δὲ οὐ κάθηται ἐπὶ γυμνὸν τὸν πῶλον, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ἱμάτια τῶν Ἀποστόλων; ἐπειδὴ ἅπαντα λοιπὸν οἱ Ἀπόστολοι προΐενται μετὰ τὸ λαβεῖν τὸν πῶλον· τουτέστι, τὸν ἐξ ἐθνῶν λαόν· 10 καθὼς καὶ Παῦλος ἔλεγεν· "ἐγὼ δὲ ἥδιστα δαπανήσω, καὶ "ἐκδαπανηθήσομαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν." οὐ σκιρτᾷ δὲ ὁ πῶλος καίπερ ἀδάματος ὤν· ἀλλ' εὐηνίως καὶ εὐτάκτως φέρεται· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο προφητεία τοῦ μέλλοντος ἦν, δηλοῦσα τὸ εὐπειθὲς τῶν ἐθνῶν, καὶ τὴν ἀθρόαν εἰς εὐταξίαν μεταβολήν· πάντα δὲ ταῦτα 15 τὸ ῥῆμα εἰργάσατο λέγων· "λύσαντες ἀγάγετέ μοι·" ὥστε τὰ ἄτακτα, εὔτακτα, καὶ τὰ ἀκάθαρτα λοιπὸν γενέσθαι καθαρά.

Τίνος ἕνεκε τοσαῦτα θαύματα ποιήσαντος τοῦ Χριστοῦ, οὐδέποτε οὕτως εἰς αὐτὸν ἐξεπλάγησαν οἱ Ἰουδαῖοι; διὰ τὸ ταπεινὸν αὐτῶν καὶ χαμαίζηλον· ἰδόντες γὰρ ὄχλον συντρέχοντα, τότε 20 θαυμάζουσιν· "ἐσείσθη γάρ," φησι, "πᾶσα ἡ πόλις, λέγουσα· "τίς ἐστιν οὗτος;" καὶ ὅτε δὲ ἔδοξαν μέγα τί λέγειν, τότε ταπεινὴ ἦν αὐτῶν ἡ γνώμη καὶ σεσυρμένη χαμαί· Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας, καὶ προφήτην αὐτὸν λέγοντες· ὁ δεσπότης δὲ Χριστὸς ταῦτα οὕτως ἐποίει· οὐ πομπήν τινα ἐπε- 25 δεικνύμενος· ἀλλ' ὁμοῦ μὲν, ὅπερ εἶπον, καὶ προφητείαν πληρῶν, καὶ τοὺς μαθητὰς παραμυθούμενος λυπουμένους διὰ τὸν θάνατον· δεικνὺς, ὅτι ἑκὼν πάσχει τοῦτο.

Χρὴ δὲ θαυμάσαι τῶν προφητῶν τὴν ἀκρίβειαν, πῶς πάντα προεῖπον· τὰ μὲν γὰρ ὁ Δαβὶδ, τὰ δὲ, ὁ Ζαχαρίας προανεφώ- 30 νησεν. ὅπερ δὲ οἱ Ἀπόστολοι ἐποίησαν, τοῦτο καὶ ἡμεῖς. ὅτ' ἂν οἱ μὲν τὴν ὄνον περιβάλλουσιν, ἣν ἐκάθητο τοῖς ἱματίοις· οἱ δὲ ποσὶν αὐτῆς ὑποστρωννύουσιν. ἡμεῖς δὲ, γυμνὸν αὐτὸν ὁρῶντες καὶ οὐδὲ ἀποδύναι ἑαυτοὺς κελευόμενοι· ἀλλὰ ἀπὸ τῶν κειμένων δαπανᾷν· μηδὲ οὕτως γινόμενοι φιλότιμοι. κἀκεῖνοι μὲν παρακολου- 35

θοῦσιν ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, ἡμεῖς δὲ καὶ παρακαλουθοῦντα[s] καὶ προσερχόμενον ἡμῖν, παραπεμπόμεθα καὶ διακρουόμεθα καὶ ὑβρίζομεν· πόσης οὖν ταῦτα κολάσεως ἄξια; πόσης τιμωρίας; προσέρχεταί σοι ὁ δεσπότης δεόμενος, καὶ οὐδὲ ἀκοῦσαι βούλει τῆς ἱκετηρίας, ἀλλ' ἐγκαλεῖς καὶ ἐπιτιμᾷς, ἀλλὰ τοὺς παῖδας πάντας 5 ὁρᾷς, καὶ διὰ τούτους ἀναδύῃ; ἀλλὰ μὲν κἀκείνους δεῖ παιδεύειν τοιαῦτα κερδαίνειν κέρδη, καταλίπειν[t] τὸν Θεὸν αὐτοῖς ὀφειλέτην, τὸν καὶ τὰ παρόντα μετὰ τῶν μελλόντων παρέχοντα.

Περὶ τοῦ ἐκβάλαι[u] τὸν κύριον πάντας τοὺς πωλοῦντας· τοῦτο καὶ Ἰωάννης λέγει πεποιηκέναι· ἀλλ' ἐκεῖνος μέν, ἐν ἀρχῇ τοῦ 10 Εὐαγγελίου· οὗτος δὲ πρὸς τῷ τέλει· ὅθεν εἰκὸς δεύτερον γεγενῆσθαι τοῦτο, καὶ κατὰ διαφόρους καιρούς· καὶ δῆλον καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων, καὶ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ Πάσχα παρεγένετο· ἐνταῦθα δέ, πρὸ πολλοῦ. τοῦτο δὲ κατηγορία μείζων ὑπάρχει τοῖς Ἰουδαίοις· ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δὶς τοῦτο 15 αὐτοῦ ποιήσαντος, ἐνέμενον ἔτι τῇ καπηλείᾳ, καὶ ἀντίθεον αὐτὸν εἶναι ἔλεγον· μᾶλλον δὲ κἀντεῦθεν ὀφείλοντες αὐτοῦ μαθεῖν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα τιμήν, καὶ τὴν οἰκείαν ἰσχύν· καὶ γὰρ καὶ ἐθαυματούργησεν, καὶ ἑώρων τοὺς λόγους τοῖς πράγμασι συμφωνοῦντας, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπείθοντο, ἀλλ' ἠγανάκτουν. 20

ΚΕΦ. ΜϚ.

Περὶ τῶν τυφλῶν καὶ χωλῶν.

14 Προσελθόντες γὰρ αὐτῷ χωλοὶ καὶ τυφλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ, ἐθεραπεύθησαν ὑπ' αὐτοῦ· οὐδὲ τοῦ προφήτου βοῶντος ἀκούοντες μετεβάλλοντο· ὅτιπερ οἱ παῖδες παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἀνακηρύξουσιν 25 αὐτόν· "ἐκ στόματος γάρ," φησι, "νηπίων κατηρτίσω αἶνον·" πρὸς δὲ τὴν καπηλείαν τῶν Ἰουδαίων, αὐτὸς τὸν Ἡσαΐαν προφέρει κατήγορον αὐτοῖς λέγων· "ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται." τίνος ἕνεκεν ἔλεγον τῷ Χριστῷ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς περὶ τῶν παίδων, "οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσι;" διὰ τὸ 30 ἀποπνίγεσθαι αὐτοὺς τῷ φθόνῳ· ὥσπερ γὰρ Θεῷ ᾖδον οἱ παῖδες. διὸ καὶ αὐτός, ἐπειδὴ τοῖς φανεροῖς ἀντέλεγον οἱ ἀρχιερεῖς ἐπι-

s παρακαλοῦντες Cod. t κατάλιπεν Cod. u Sic.

πληκτικώτερον κέχρηται τῇ διορθώσει λέγων· "οὐδέποτε ἀνέγνωτε "ἐκ στόματος νηπίων" καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ γὰρ τῆς διανοίας αὐτῶν ἦν τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τρανούσης τὴν γλῶτταν αὐτῶν· τοῦτο δὲ καὶ τύπος τῶν ἐθνῶν ἦν, τῶν ψελλιζόντων καὶ ἀθρόων ἠχησάντων μεγάλα, μετὰ διανοίας καὶ πίστεως. καὶ τοῖς 5 Ἀποστόλοις δὲ, ἐντεῦθεν οὐ μικρὰ παράκλησις γέγονεν· ἵνα γὰρ μὴ διαπορῶσι, πῶς ἰδιῶται ὄντες, δυνήσωνται τὸ κήρυγμα καταγγεῖλαι· προλαβόντες οἱ παῖδες πᾶσαν αὐτῶν ἐξέβαλον τὴν ἀγωνίαν· ὅτι δώσει καὶ αὐτοῖς λόγον, ὁ τούτους ποιήσας ὑμνεῖν. "καὶ "καταλιπὼν αὐτοὺς," φησὶν, "ἐξῆλθεν τῆς πόλεως," καὶ τὰ ἑξῆς· 10 τοῦτο δὲ ἐποίησε χαλῶν αὐτῶν τὸν ὄγκον τοῦ πάθους· ἵνα μὴ ζέοντες τῷ φθόνῳ, πλέον ταραχθῶσιν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ὡς ἄοικος παρὰ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν ηὐλίζετο ὁ Χριστός.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Διὰ τὸ ἀφιλόθεον τῶν Ἰουδαίων 15 ὑπαναχωρεῖ.

ΚΕΦ. ΜΖ.

Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς.

19 Πῶς πρωΐας πεινᾷ ὁ Ἰησοῦς; ὅτε συνεχώρησε τῇ σαρκὶ τοῦτο παθεῖν· διὰ τί δὲ κατηράθη ἡ συκή; τῶν μαθητῶν ἕνεκεν, ἵνα 20 θαρρῶσιν. ἐπειδὴ πανταχοῦ μὲν εὐεργέτει, οὐδένα δὲ ἐκόλασεν· ἔδει δὲ τῆς τιμωρητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἀπόδειξιν παρασχεῖν· ἵνα μάθωσιν οἱ μαθηταὶ, ἔτι δὲ καὶ Ἰουδαῖοι, ὅτι δυνάμενος ξηράναι τοὺς σταυροῦντας αὐτὸν, τοῦτο οὐκ ἐβούλετο εἰς ἀνθρώπους ἐνδείξασθαι· διὰ τοῦτο εἰς τὸ φυτὸν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τῆς 25 τιμωρητικῆς τὴν ἀπόδειξιν ταύτην παρέσχετο· ὅτ᾽ ἂν δὲ εἰς τόπους, ἢ εἰς φυτὸν, ἢ εἰς ἄλογα γένηταί τι τοιοῦτον, μὴ ἀκριβολογοῦ, μὴ δὲ λέγε, πῶς οὖν δικαίως ἐξηράνθη ἡ συκὴ, εἰ καιρὸς οὐκ ἦν; τὸ γὰρ λέγειν τοῦτο, ἐσχάτης ληρωδίας ἐστί· μόνον δὲ τὸ θαῦμα διόρα, καὶ θαύμαζε τὸν θαυματουργόν· ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τῶν 30 χοίρων τῶν καταποντισθέντων, πολλοὶ τοῦτο εἰρήκασι, τὸν τοῦ δικαίου γυμνάζοντες λόγον· ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐνταῦθα προσεκτέον αὐτοῖς· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἄλογα, ὥσπερ ἐκεῖνο φυτὸν ἄψυχον. τινὲς δὲ φάσιν ὅτι τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων ὡς ἄπιστον διαμένουσαν,

διὰ τῆς συκῆς ᾐνίξατο, ὡς ἄκαρπον κατακρίνας. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι· περίκειται δὲ τοιοῦτον σχῆμα τῶν πραγμάτων· τουτέστι τῆς κατάρας αὐτῆς ἡ πρόφασις· διὰ τὸ ἐπιδεῖξαι, καθὼς προέφην, τὴν τιμωρητικὴν αὐτοῦ δύναμιν· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἠγνόει, πότε ἦν ὁ καιρὸς τοῦ καρποῦ αὐτῆς· διὸ καὶ οἱ μαθηταὶ 5 σφόδρα ἐθαύμασαν νῦν ἐπὶ τούτῳ, ὡς πληροφορηθέντες, ὅτι δύναται καὶ τιμωρεῖσθαι· οὐκ ἐν ἄλλῳ δὲ φυτῷ, ἀλλ' ἐν τῇ συκῇ τοῦτο πεποίηκεν, ἐπειδὴ ὑγρότατον πάντων ἐστὶ τοῦτο τὸ φυτόν· ὅπως καὶ ἐκ τούτου μείζων φανῆναι τὸ θαῦμα· ἵνα δὲ δείξῃ ὅτι διὰ τοὺς Ἀποστόλους, ὥσπερ ἔφην, τοῦτο γέγονεν· ὅπως εἰς τὸ θαρρεῖν 10 αὐτοὺς ἀλείψῃ τοῦ μὴ δεδοικέναι καὶ τρέμειν ἐπιβουλάς· φησὶ πρὸς αὐτούς, "ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίστιν," καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου. Τὴν συκὴν οὐχ ἁπλῶς ὁ Κύριος κατηράσατο· μὴ τοῦτο νόμιζε, ὦ τῶν θείων ἀκόρεστε· ἀλλ' ἵνα δείξῃ τοῖς ἀγνώμοσιν Ἰουδαίοις, ὅτι ἔχει δύναμιν καὶ πρὸς τιμω- 15 ρίαν ἀρκοῦσαν· ἐπειδὴ γὰρ ἐν πᾶσι τοῖς θαύμασιν, οὐδὲν αὐτὸν παρασχόντα τινὶ λυπηρὸν ἑωράκεισαν· μόνον δὲ εὐεργετεῖν αὐτὸν ὑπελάμβανον, δύνασθαι[u] οὐκ ἔχοντα τοὺς κακοὺς τοὺς πονηροὺς ἐξουσίαν· ἐκ τῆς ἀψύχου τοίνυν οὐσίας πείθει τὸν ἀχάριστον δῆμον, ὅτι καὶ ἀμύνασθαι δύναται, καὶ ὡς ἀγαθὸς οὐκ ἐβούλετο· 20 ἐξηράνθη οὖν τὸ ξύλον, ἵνα φοβήσῃ ἀνθρώπους. ἅμα δέ τις τούτῳ καὶ ἀπόρρητος συμπέπλεκται λόγος παρὰ γερόντων εἰς ἡμᾶς σοφῶν διαφοιτήσας, ὅτι τὸ ξύλον τῆς παραβάσεως τοῦτο· οὗ δὲ τοῖς φύλλοις εἰς σκέπην, οἱ παραβάντες ἐχρήσαντο· καὶ κατηράθη παρὰ Χριστοῦ φιλανθρώπως, μηκέτι καρπὸν ἐνεγκεῖν αἴτιον ἁμαρ- 25 τίας, ἐπὶ δευτέρᾳ θεοῦ παρουσίᾳ· πρὸς ἐνανθρώπησιν μὲν οὐκέτι, πρὸς δὲ κρίσιν τῶν πεπραγμένων ἑκάστῳ.

ΚΕΦ. ΜΗ.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Ἰησοῦν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων.

23 Διατί προσελθόντες αὐτῷ ἐν τῷ ἱερῷ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσ- 30 βύτεροι εἶπον, "ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;" βουλόμενοι διακόψαι τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ· καὶ ἐπειδὴ τοῖς σημείοις μέμψεις

[u] Sic: an leg. ἀμύνασθαι?

ἐπαγαγεῖν οὐκ εἶχον, περὶ τῆς ἐν τῷ ἱερῷ γενομένης εἰς τοὺς καπηλευομένους ἐρωτῶσι διορθώσεως· τοῦτο δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ φαίνονται ἐρωτῶντες, εἰ καὶ μὴ τοῖς αὐτοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ τῇ αὐτῇ γνώμῃ· ὅθεν καὶ ἐκ τούτου δῆλον ἔστιν, ὅτι ἄλλος ἦν ὁ καιρὸς ἐκεῖνος, καὶ ἄλλος οὗτος, καθ' ὃν τοὺς πωλοῦντας καὶ τοὺς 5 ἀγοράζοντας ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἀπήλασεν· καὶ ἐκεῖ μὲν ἀποκρίνεται αὐτοῖς λέγων· "λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις "ἐγερῶ αὐτόν·" ἐνταῦθα δὲ εἰς ἀπορίαν αὐτοῖς ἐμβάλλει λέγων, "τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἦν· ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων;" τί δέ ἐστι τὸ "ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ·" ὅτι μὴ ἔχων, φησὶ, τὸ διδασκαλικὸν 10 ἀξίωμα, ἢ ἱερεὺς μὴ χειροτονηθεὶς, πῶς τοσαύτην ἐξουσίαν ἀπεδείξω; καὶ ὅτε μὲν ἐξέβαλεν, οὐκ ἐτόλμησαν τοῦτο εἰπεῖν· ἐπειδὴ δὲ ὤφθη διδάσκων, τότε ἐπιτιμῶσι· φθονοῦντες τῆς τῶν ἀκουόντων σωτηρίας. ποίαν εἶχεν ἀκολουθίαν ὅπερ ἀντηρώτησεν ὁ Χριστὸς λέγων, ὅτι "τὸ βάπτισμα Ἰωάννου," καὶ τὰ ἑξῆς; 15 μεγίστην πάνυ· εἰ γὰρ εἶπον ἐξ οὐρανοῦ, εἶπεν ἂν αὐτοῖς, διὰ τί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ; εἰ γὰρ ἐπίστευσαν, οὐδὲν ἦν τὸ κωλύον αὐτοὺς εἰδέναι ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ἐποίει· περὶ γὰρ αὐτοῦ ἐκεῖνος εἶπεν, "ὅτι οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ "ὑποδήματος αὐτοῦ," καὶ, "ἴδε ὁ ἀμνὸς ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν 20 "τοῦ κόσμου·" καὶ, "οὗτος ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ," καὶ "ὁ "ἄνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἔστι·" καὶ "ὅτι τὸ πτύον ἐν τῇ "χειρὶ αὐτοῦ." εἶτα ἐπειδὴ κακουργοῦντες ἔλεγον, "οὐκ οἴδαμεν." οὐκ εἶπεν, οὐδὲ ἐγὼ οὐκ οἶδα· ἀλλ' ὅτι "οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν." εἰ μὲν γὰρ ἠγνόουν, διδάσκεσθαι αὐτοὺς ἔδει· ἐπειδὴ δὲ ἐκακούρ- 25 γουν, ἁρμοζόντως[x], οὐδὲν αὐτοῖς ἀπεκρίνατο. διατί δὲ οὐκ εἶπον, ὅτι ἐξ ἀνθρώπων ἦν τὸ βάπτισμα Ἰωάννου; ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο, φησὶ, τοὺς ὄχλους· οὕτως ἦσαν διεφθαρμένοι καὶ καταφρονοῦντες· καὶ γὰρ τὸν μὲν Ἰωάννην δι' αὐτοὺς ἐφοβοῦντο· οὐκ αἰδούμενοι τὸν ἄνδρα. καὶ τῷ Χριστῷ δὲ πάλιν πιστεύειν, διὰ τοὺς ἀνθρώ- 30 πους, οὐκ ἤθελον· ὅθεν διὰ τοῦτο πάντα αὐτοῖς ἐτίκτετο τὰ κακά.

[x] ἁρμοζόντες Cod.

ΚΕΦ. ΜΘ.

Περὶ τῶν δύο υἱῶν παραβολή.

28 Τί σημαίνουσι τὰ τέκνα τὰ δύο, περὶ ὧν φησιν ὁ Χριστὸς, ὅτι "ἄνθρωπος εἶχε τέκνα δύο," καὶ τὰ ἑξῆς; τὸν λαὸν τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων· καὶ γὰρ οἱ ἐξ ἐθνῶν οὐχ ὑποσχόμενοι 5 ὑπακοῦσαι, οὐδὲ ἀκροαταὶ γενόμενοι τοῦ νόμου, διὰ τῶν ἔργων ἐπεδείξαντο τὴν ὑπακοήν. οἱ δὲ Ἰουδαῖοι εἰπόντες, πάντα ὅσα εἶπεν ὁ Θεὸς, ποιοῦμεν, διὰ τῶν ἔργων παρήκουσαν· διὰ τοῦτο οὖν, ἵνα αὐτοκατακρίτους αὐτοὺς ποιήσῃ, παρ᾽ αὐτῶν ἐξενεχθῆναι παρασκευάζει τὴν ψῆφον· ὅπερ καὶ ἐν τῇ ἐπιούσῃ ποιεῖ τοῦ 10 ἀμπελῶνος παραβολῇ. ἐπειδὴ γὰρ οὐ συνιέντες τὰ λεγόμενα, τὴν ψῆφον ἐξήνεγκαν, λέγοντες, ὅτι ὁ δεύτερος ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρός· τότε ἀποκαλύπτει λοιπὸν τὰ συνεσκιασμένα, καὶ λέγει· ὅτι "οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν "τῶν οὐρανῶν·" διὰ τὸ ἐκείνους πιστεῦσαι τῷ Ἰωάννῃ, ὑμᾶς δὲ 15 μὴ πιστεῦσαι· ἦλθε γάρ, φησι, πρὸς ὑμᾶς, οὐ πρὸς ἐκείνους· ὅπερ διπλῆ αὐτοῖς κατηγορία ἐστί· τὸ δὲ "ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης" δηλοῖ, ὅτι οὐκ ἔχεται ἐγκαλεῖν, φησὶν, ὅτι ἠμελημένος τίς ἦν, καὶ οὐδὲν ὠφελῶν, ἀλλὰ καὶ βίος ἄληπτος ἦν αὐτῷ, καὶ πρόνοιαν ἡμῖν πολλὴν ἐποιεῖτο, εἰς τὸ σωθῆναι· τὸ δὲ χαλεπώτερον ἔγκλημα, 20 ὅτι οὐδὲ μετὰ τὸ πιστεῦσαι αὐτῷ τοὺς τελώνας καὶ τὰς πόρνας, τουτέστι τῆς ἁμαρτίας ὑποναχωρῆσαι, ὑμεῖς ἐπιστεύσατε· ἔδει μὲν γὰρ καὶ πρὸ αὐτῶν πιστεῦσαι. τὸ δὲ μηδὲ μετ᾽ αὐτοὺς, πάσης συγγνώμης ἀπεστερημένον ἦν· καὶ ἄφατος ἐκείνων ἔπαινος, καὶ τούτων κατηγορίᾳ· τὸ δὲ "προάγουσι," σημαίνει, οὐχ ὡς τούτων 25 ἑπομένων καὶ τῆς βασιλείας μετ᾽ αὐτοὺς ἀξιουμένων οὕτως μενόντων, ἀλλ᾽ ὡς ἐλπίδα ἐχόντων, ἐὰν θέλωσι πιστεῦσαι. τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ἵνα παραζηλώσωσι, καὶ κἂν οὕτως πιστεύσωσιν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς ζηλοτυπία διεγείρει τοὺς παχυτέρους· διὰ τοῦτο οὖν, καὶ ἀεὶ λέγει· "ὅτι ἔσονται οἱ πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ οἱ ἔσχατοι 30 "πρῶτοι."

Ὠριγένους. Τέκνα δύο ὡς ἄνθρωπον τροποφοροῦντα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ παλαιὸς λαὸς, καὶ ὁ πιστεύσας ἐξ ἐθνῶν, ὃς πρῶτος ὢν τὸ προωρεῖσθαι καὶ προεγνῶσθαι καὶ προεκτίσθαι· ἀκούσας

ὕπαγε, ἐργάζου· ὑπερέθετο, φεύγων τοὺς πόνους· ἐπὶ δὲ συντελείᾳ μεταμεληθεὶς, ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρός· δευτέρου μὲν ἀκούσαντος τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ, διαψευσαμένου δὲ τοῖς ἔργοις τὴν ὑπόσχεσιν. χρήσῃ τῇ παραβολῇ, ἐπὶ τοῖς ἢ μηδὲν ἐπαγγελλομένοις χρηστὸν, ἢ ἐλάττονα, ἔργῳ δὲ ποιοῦσι· καὶ ἐπὶ τοῖς ἐν 5 μεγάλαις ἐπαγγελίαις, οὐδὲν ἀνύουσιν.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Τοῦτο βούλεται εἰπεῖν ἡ παραβολὴ, ὅτι οἱ μὲν τελῶναι, καὶ αἱ πόρναι μετανοήσαντες, καὶ τὰ ἀρεστὰ τῷ Θεῷ ποιήσαντες, δικαιοῦνται· εἰ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἠπείθουν τῷ νόμῳ, μᾶλλον δὲ τῷ Θεῷ, Ἰωάννῃ πεισθέντες· οἱ δὲ λέγοντες 10 τηρεῖν τὸν νόμον Φαρισαῖοι, ἐν μόνοις ῥήμασι ψιλοῖς, ἀπόβλητοί εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ. οὐ γὰρ ἐν λόγοις ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ἐν ἔργοις. "οὐ γὰρ ὁ ἀκροατὴς νόμου, ἀλλ' ὁ ποιητὴς, "δίκαιος παρὰ τῷ Θεῷ·" οὗτοι ὅμοιοι εἰσὶ τοῖς ὑποσχομένοις ἀπελθεῖν εἰς τὸν ἀμπελῶνα, ἐπὶ τὸ ἐργάσασθαι, καὶ μὴ ἀπελθοῦσιν. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Κακὸν καὶ τὸ παρὰ τὴν ἀρχὴν μὴ ἕλεσθαι τὸ καλόν. μεῖζον δὲ κατηγορία, τὸ μὴ μεταθέσθαι· μάλιστα τοῦτο ἐργάζεται πονηροὺς, καὶ ὃ νῦν πάσχοντας ὁρῶμεν.

ΚΕΦ. Ν. 20

Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολή.

33 Ἄνθρωπον οἰκοδεσπότην τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα λέγει· ἀμπελῶνα δὲ καὶ φραγμὸν, καὶ ληνὸν καὶ πῦργον, τὸν νόμον ὃν δέδωκε, καὶ τὴν πόλιν ἣν ἀνέστησε, καὶ τὸν ναὸν ὃν ᾠκοδόμησε· γεωργοὺς δὲ, τοὺς Ἰουδαίους. ἐξελθόντων γὰρ αὐτῶν ἐξ Αἰγύπτου, τὰ προειρημένα πάντα εἰς αὐτοὺς εἰργάσατο· τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ τὴν πολλὴν ἐνδεικνύμενος· οὐδὲν δὲ ἐλλεῖπον, ἀλλὰ πάντα ἀπηρτισμένα ποιήσας, μικρὸν τί αὐτοῖς ἐγκατέλιπε, τὸ ἐπιμελήσασθαι καὶ διαφυλάξαι τὰ δοθέντα· τὸ δὲ "ἀπεδήμησεν," τὴν πολλὴν αὐτοῦ μακροθυμίαν σημαίνει· ὅτιπερ οὐκ ἀεὶ τοῖς ἁμαρτήσασι παρὰ 30 πόδας ἐπάγει τὰς τιμωρίας. τίνες δέ εἰσιν οἱ ἀποσταλέντες δοῦλοι; οἱ προφῆται· ποῖον ἵνα λάβωσι καρπόν; τὴν ὑπακοὴν

δηλονότι, τουτέστι τὴν τῶν ἐντολῶν ἐκπλήρωσιν· οἱ δὲ γεωργοὶ, οὐ μόνον οὐκ ἔχοντες δοῦναι, ἀλλὰ καὶ ὀφείλοντες ἔτι, αἱμάτων τὰς χεῖρας ἔπλησαν· διὰ τοῦτο δὲ δευτέρους καὶ τρίτους ἔπεμψεν, ἵνα δειχθῇ καὶ ἡ τοῦ πέμψαντος φιλανθρωπία τὲ καὶ μακροθυμία, καὶ ἡ τῶν γεωργῶν πονηρία τὲ καὶ κακία· οὐκ ἀπέστειλε τὸν 5 υἱὸν πρῶτον, ἀλλὰ μετὰ τοὺς δούλους· ἵνα ἐξ ὧν περ εἰς τοὺς δούλους διεπράξαντο καταγνόντες ἑαυτῶν καὶ τὸν θυμὸν ἀφέντες οἱ γεωργοὶ ἐκεῖ, τουτέστι εἰς τοὺς δούλους, τὸν υἱὸν ἐντραπῶσιν ἐλθόντα· τὸ δὲ "ἴσως ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου" εἶπεν, οὐχ ὡς ἀγνοῶν, ἄπαγε, ἀλλὰ θέλων δεῖξαι τὸ ἁμάρτημα μέγα ὂν καὶ 10 ἀπολογίας πάσης ἐστηρημένον· αὐτὸς γὰρ εἰδὼς, ὅτι ἀναιρήσουσιν, ἔπεμψε· λέγει δὲ "ἐντραπήσονται·" τὸ γενέσθαι ὀφεῖλον ἀπαγγέλλων· ὅτι ἔδει αὐτοὺς ἐντραπῆναι· εἰ γὰρ καὶ περὶ τοὺς δούλους ἀγνώμονες ἐγένοντο, ἀλλά γε τοῦ υἱοῦ τὸ ἀξίωμα αἰδεσθῆναι χρῆν· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνοι τὴν πονηρὰν οὐκ ἀπέθεντο συνήθειαν· 15 ἀλλὰ πολλῆς πλησθέντες ἀσεβείας καὶ ἀνοίας, "ἀποκτείνωμεν "αὐτόν," φησι, "καὶ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία·" ποῦ δὲ ἀποκτεῖναι βουλεύονται; ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος· διὸ χρὴ σκοπῆσαι, πῶς καὶ τὸν τόπον προφητεύει, ἔνθα ἔμελλε σφάττεσθαι· διὰ τοῦτο δὲ διὰ παραβολῆς εἶπε τὴν πονηρίαν αὐτῶν· ὅπως αὐτοὶ τὴν ψῆφον 20 ἐξενέγκωσι, καὶ ἑαυτοὺς καταδικάσωσιν· εἰπόντες γὰρ "ὅτι "κακοὺς κακῶς ἀπωλέσει αὐτοὺς, καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσει "ἄλλοις γεωργοῖς," οὐδὲν ἕτερον λέγουσιν ἢ τοῦτο, ὅτι ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ ὀφείλοντες τοῦτο παθεῖν.

42 Εἰπὼν δὲ ὅτι "λίθον ὃν ἀπεδοκιμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες·" λίθον 25 μὲν ἑαυτὸν ἀποκαλεῖ· οἰκοδόμουντας δὲ, τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων· ἀπεδοκίμασαν δὲ ἐν τῷ λέγειν· "οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ "Θεοῦ·" "οὗτος πλανᾷ τὸν ὄχλον·" καὶ ἐν τῷ καλεῖν αὐτὸν Σαμαρείτην· "ἐγενήθη δὲ εἰς κεφαλὴν γωνίας," ὅτι τὰ ἔθνη τὰ διεστῶτα πρώην, πιστεύσαντα δὲ, ἔτι καὶ Ἰουδαίους τοὺς πιστεύ- 30 σαντας εἰς ἓν συνῆψε, καίπερ τοσούτου τοῦ μέσου ὄντος ἔμπροσθεν· τὸ δὲ "παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη," καὶ τὰ ἑξῆς, δηλοῖ ὅτι οὐδαμῶς τοῦτο γινόμενον ἐναντίον Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀποδεκτὸν, καὶ πᾶσι τοῖς ὁρῶσι παράδοξον, καὶ γέμοντα ἐκπλήξεως·

44 εἰπὼν δὲ "ὅτι ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται, ἐφ' 35

"ὃν δ' ἂν πέσῃ λικμήσῃ αὐτόν·" δύο ἐνταῦθα ἀπωλείας εἶπε, μίαν μὲν τὴν ἀπὸ τοῦ προσκόψαι, τουτέστι σκανδαλισθῆναι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ πεσεῖν ἐπὶ τὸν λίθον· ἑτέραν δὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως αὐτῶν καὶ συμφορᾶς καὶ πανωλεθρίας, ἣν καὶ σαφῶς προεδήλωσε εἰπὼν, "λικμήσῃ αὐτόν." διὰ τούτων δὲ καὶ τὴν 5 ἀνάστασιν ᾐνίξατο τὴν ἑαυτοῦ. "γνόντες δὲ" φησι "ὅτι περὶ "αὐτῶν εἶπε τὴν παραβολὴν, ἐζήτουν αὐτὸν κρατῆσαι, ἀλλ' ἐφο- "βήθησαν τοὺς ὄχλους, ὅτι ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον·" οὕτως αὐτοὺς καθάπαξ ἐτύφλωσεν ὁ τῆς φιλαργυρίας ἔρως, καὶ τὸ τὰ παρόντα ζητεῖν, ὅτι οὐδὲ τὴν ἑαυτῶν αἰδεσθέντες ψῆφον, πιστεῦσαι 10 ἠθέλησαν, ἀλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον κρατῆσαι αὐτὸν ἐζήτουν. οὐδὲ γὰρ οὕτως ἐπὶ κεφαλὴν ὠθεῖ, καὶ κατὰ κρημνῶν φέρει, καὶ τῶν μελλόντων ἐκπίπτειν ποιεῖ, ὡς τὸ προσηλῶσθαι τοῖς ἐπικήροις τούτοις.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. περὶ τῶν καλουμένων εἰς τὸν 15 γάμον. Ἡ παραβολὴ οἰκοδεσπότην λέγει τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, τὸν πολλὴν πρόνοιαν ἐξ ἀρχῆς εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἐνδειξάμενον, καὶ τὸ ἄνωθεν μέχρι τέλους τῶν Ἰουδαίων φιλόνεικον περὶ τὸν Θεόν. ἀμπελὼν δέ ἐστιν ὁ Ἰσραὴλ, ὃν κατεφύτευσεν ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας· φραγμὸς δὲ ὁ νόμος, οὐκ ἐῶν αὐτοὺς ἐπιμιγῆναι 20 τοῖς ἔθνεσι· ληνὸς τὸ θυσιαστήριον· πύργος ἡ Σιών· γεωργοὶ οἱ διδάσκαλοι· δοῦλοι οἱ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀποσταλέντες προφῆται, οὓς ἀπέκτειναν· υἱὸς ὁ Ἰησοῦς, ὃν ἀπέκτειναν, καὶ τὰ δεινὰ ὑποστάντες ὑπὸ Ῥωμαίων, ἔξω αὐτοὺς ἐποίησαν τοῦ Θεοῦ· ἀντεισενεχθέντων εἰς τὸν τῶν Ἰουδαίων τόπον τῶν μαθητῶν καὶ 25 Ἀποστόλων, οἳ καὶ ἀποδεδείκασι τοὺς καρποὺς ἐν θεοσεβείᾳ, ζήσαντες ἐναρέτως.

Ὠριγένους. Ἔδειραν ὡς Μιχαίαν, πατάξαντες ἐπὶ σιαγόνα Σεδεκίου· ἀπέκτειναν Ζαχαρίαν, μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου· ἐλιθοβόλησαν, ὡς Ἀζαρίαν υἱὸν Ἰοδαὲ, τὸν ἱερέα, ὡς ἐν 30 τοῖς Βασιλείοις.

Ὠριγένους. Οἰκοδόμοι εἰσὶν, οἱ τὸν ζωοποιὸν λίθον ἀποδοκιμάσαντες, τὴν ἀλήθειαν, οἱ τῷ ψεύδει τῇ διδασκαλίᾳ * *

Τοῦ αὐτοῦ. Γωνία ἐστὶ συγκρότησις δύο τοίχων, τὸ ἐξ Ἰσραὴλ λῆμμα, καὶ τῶν ἐθνῶν τὸ πλήρωμα, εἰς ἓν συγκροτῶν ὁ λίθος 35

Χριστὸς, ἡ ἀλήθεια, τὴν γωνίαν ποιήσας, καθὼς γέγραπται, "παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη."

Τοῦ αὐτοῦ. Πᾶσα πτῶσις ἐν τῷ πνευματικῷ λίθῳ ἀλυσιτελὴς καὶ ἐπίπονος· οὐκ ἔστι γὰρ πτώσεως, ἀλλ' οἰκοδομῆς, πῶς δὲ συνθλᾷ καὶ λικμᾷ καὶ τὰ αἴτια τούτων ζητεῖ. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. Δύο φησὶν ἀπωλείας ἐνταῦθα, μίαν μὲν τὴν ἀπὸ τοῦ προσκόψαι καὶ σκανδαλισθῆναι· τοῦτο γάρ ἐστιν, "ὁ πίπτων, ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται." ἑτέραν δὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως αὐτῶν καὶ τῆς συμφορᾶς· διὰ τούτων καὶ τὴν ἀνάστασιν ᾐνίξατο τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τὴν ἐκείνων ἀπώλειαν. 10

Τοῦ αὐτοῦ. Ἠισθάνοντο γὰρ λοιπὸν ὅτι αὐτοὺς ᾐνίττετο, ποτὲ μὲν οὖν κατεχόμενος διὰ μέσου αὐτῶν ἀνεχώρει· ποτὲ δὲ φαινόμενος ὠδίνουσαν αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν ἐπέχει, ὃ καὶ θαυμάζοντες ἔλεγον· "οὐκ οὗτος ἐστὶν Ἰησοῦς; ἴδε παρρησίᾳ λαλεῖ." ἐνταῦθα τῷ φόβῳ τοῦ πλήθους αὐτοὺς κατεῖχεν· οὐδὲ γὰρ ἐβούλετο 15 πάντα ὑπὲρ ἄνθρωπον ποιεῖν, ὥστε πιστευθῆναι τὴν οἰκονομίαν.

ΚΕΦ. ΝΑ.

Περὶ τῶν καλουμένων εἰς τὸν γάμον.

2 "Ὡμοιώθη," φησὶν, "ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ "βασιλεῖ," καὶ τὰ ἑξῆς. ἡ μὲν πρὸ ταύτης παραβολὴ τὰ πρὸ 20 τοῦ σταυροῦ ᾐνίξατο, αὕτη δὲ τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν σημαίνει, ἵνα δειχθῇ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἄφατος φιλανθρωπία· ὅτι τοὺς ὀφείλοντας χαλεπωτάτην δοῦναι δίκην, δι' ἣν ἐτόλμησαν σφαγὴν, εἰς γάμους καλεῖ. γάμος δὲ εἴρηται διὰ τὴν φαιδρότητα, καὶ διὰ τὸ μηδὲν λυπηρὸν ἢ σκυθρωπὸν ἔχειν, ἀλλὰ χαρᾶς γέμειν 25 πνευματικῆς· διὰ τοῦτο καὶ νυμφίον αὐτὸν ὁ Ἰωάννης καλεῖ. διατί κεκλημένους αὐτοὺς λέγει; ἐπειδὴ οὐ προσφάτως καλεῖ, ἀλλὰ καὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου, ὅπερ μείζονα τὴν κατηγορίαν ἐποίει· πότε δὲ προεκλήθησαν; διὰ τῶν προφητῶν ἁπάντων. τὸ ἄριστον δὲ, οἱ ταῦροι καὶ τὰ σιτιστὰ τὴν πολλὴν φιλοτιμίαν καὶ τρυφὴν 30 καὶ πανδαισίαν σημαίνει· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο αὐτοὺς ἐνέτρεψεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀγροὺς καὶ ἐμπορείας τῆς εὐφροσύνης ταύτης προετίμησαν. τί δὲ ἐντεῦθεν μανθάνομεν; ἵνα κἂν ἀναγκαῖα ᾖ τὰ

κατέχοντα, πάντων προτιμώτερα ποιώμεθα τὰ πνευματικά. ποίους δὲ δούλους ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν; τοὺς Ἀποστόλους δηλονότι· αὐτοὶ γὰρ αὐτοὺς μετὰ τὴν ἀνάστασιν εὐηγγελίσαντο. τὸ δὲ πέμψαι τὰ στρατόπεδα, καὶ ἀπολέσαι τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐμπρῆσαι, τὰ ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου 5 συμβάντα κατὰ τοῖς Ἰουδαίοις δηλοῖ. καὶ ἐπειδήπερ τὸν Πατέρα παρώξυναν, τῷ Υἱῷ μὴ πιστεύσαντες, αὐτὸς ἐπεξῆλθεν αὐτούς. καὶ οὐκ εὐθέως ἀναιρεθέντος τοῦ Χριστοῦ γέγονεν ἡ ἅλωσις, ἀλλὰ μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη, ἵνα δείξῃ αὐτοῦ τὴν μακροθυμίαν, ὅτε ἀπέκτειναν τὸν Στέφανον, ὅτε ἀνεῖλον τὸν Ἰάκωβον, ὅτε ὕβρισαν 10 8 τοὺς Ἀποστόλους. τί σημαίνει τὸ "οἱ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν "ἄξιοι;" ὅτι περ ἔδει φησὶν αὐτοὺς μηδὲ κληθῆναι, ἀλλ' ἵνα μηδεμίαν αὐτοῖς καταλείπῃ ἀναισχύντου τινὸς ἀντιλογίας πρόφασιν, καί περ εἰδὼς τὴν ἀπιστίαν, πρὸς αὐτοὺς πρώτους ἔπεμψεν, ἐκείνους τε ἐπιστομίζων, καὶ ἡμᾶς παιδεύων τὰ παρ' ἑαυτῶν πάντα 15 πληροῦν, ὥστε νουθετεῖν ἀλλήλους, κἂν μηδεὶς μηδὲν κερδαίνειν μέλλει. καλοῦνται δὲ εἰς τοὺς γάμους ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἐκ τῶν διεξόδων τὰ ἔθνη· καὶ γὰρ οὐκ ἐν ὁδῷ, ἀλλ' ἔξωθεν τῆς ὀρθῆς ὑπῆρχον ὁδοῦ. ἔνδυμα δὲ γάμου ἐστὶ βίος ὀρθός, οὐ γὰρ δεῖ τῇ πίστει μόνῃ θαρρεῖν. καὶ γὰρ τὸ μὲν κληθῆναι καὶ καθαρθῆναι, 20 χάριτος ἦν, τὸ δὲ κληθέντα καὶ καθαρὰ ἐνδυσάμενον μεῖναι τοιαῦτα διατηροῦντα, τῆς τῶν κληθέντων σπουδῆς· ἐπεὶ οὖν τὸ κληθῆναι οὐκ ἀπὸ τῆς ἀξίας γέγονεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς χάριτος, ἔδει ἀμείψασθαι τὴν χάριν, καὶ μὴ τοσαύτην ἐπιδείξασθαι πονηρίαν μετὰ τὴν τιμήν. καὶ γὰρ πολλὴ ἀπόκειται κόλασις τοῖς ῥαθυμήσασι· 25 καθάπερ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι τῷ μὴ ἐλθεῖν ὕβρισαν, οὕτως καὶ τὸ κατακλιθῆναι μετὰ βίου διεφθαρμένου· τὸ γὰρ ῥυπαροῖς ἱματίοις εἰσελθεῖν, τοῦτό ἐστι βίον ἀκάθαρτον ἔχοντα ἀπελθεῖν ἐντεῦθεν· διὸ καὶ ἐφιμοῦτο[y] ὁ μὴ ἐνδεδυμένος τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου. 30

Χρὴ οὖν σκοπῆσαι, ὅτι καίτοι τοῦ πράγματος ὄντος καταδήλου, οὐ πρότερον κολάζει, ἕως ἂν αὐτὸς ὁ ἡμαρτηκὼς τὴν ψῆφον ἐξενέγκῃ· τὸ γὰρ μηδὲν ἔχειν ἀντειπεῖν κατέκρινεν ἑαυτόν, καὶ λοιπὸν πρὸς ἀτελευτήτους ἕλκεται κολάσεις· μὴ γὰρ δὴ σκότος

[y] ἐφημοῦτο Cod.

ἀκούσαντες, τούτῳ νομίσωμεν αὐτὸν τιμωρεῖσθαι, τὸ εἰς ἀφεγγὲς πέμπεσθαι χωρίον μόνον, ἀλλ' ὅπου ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ὅπερ ἀκαρτερήτους ὀδύνας αἰνίττεται· ἀκούσωμεν ὅσοι τῶν φρικτῶν μυστηρίων ἀπολαύσαντες, καὶ τῶν γάμων ἐκείνων τῶν ἀχράντων ἀξιωθέντες, ῥυπαραῖς τὴν ψυχὴν περιεβάλωμεν 5 πράξεσιν· ἀκούσωμεν πόθεν ἐκλήθημεν· ἀπὸ τῆς τριόδου χωλοὶ ὄντες καὶ ἀνάπηροι κατὰ ψυχὴν, ὅπερ πολλῷ χαλεπώτερόν ἐστι τοῦ σώματος λωβήσεως· αἰδεσθῶμεν τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ καλέσαντος, καὶ μηδεὶς ἡμῶν μενέτω ῥυπαρὰ ἔχων ἱμάτια, ἀλλ' ἕκαστος ἡμῶν περιεργαζέσθω τῆς ψυχῆς τὴν στολὴν, καὶ ταύτης 10 πολλὴν τὴν φροντίδα ποιησώμεθα.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Γάμον λέγει τὴν ἁρμονίαν καὶ συνάφειαν τοῦ Υἱοῦ τὴν γενομένην πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν· τοὺς δὲ ἀποστελλομένους καλέσαι τοὺς κεκλημένους, τοὺς μαθητὰς, μεθ' οὓς ἔπεμψε τοὺς ἑβδομήκοντα. 15

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Γάμον λέγει τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν τῶν πιστῶν συνάφειαν, καλῶν εἰς τοῦτον τοὺς Ἰουδαίους, πάλαι μὲν διὰ τῶν προφητῶν, ὕστερον δὲ διὰ τῶν μαθητῶν, πρὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως.

Ὠριγένους. Δοῦλοι, οἱ πατριάρχαι δηλονότι ἢ Μωσῆς καὶ 20 προφῆται· ἄριστον, ὑπὸ τῆς λεγούσης ἡτοιμακέναι τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν σοφίας, ἡτοίμασται πνευματικὴ στάσις, οἰνοχόων καὶ λειτουργῶν ἄλλων, ἐπιστήμῃ καὶ καιρῷ διακονούντων, ὡς καὶ παρὰ τῷ Σολομῶντι τῷ εἰρηνικῷ, καθὰ ἐν Βασιλείοις γέγραπται περὶ αὐτοῦ· ταῦροι δὲ ἡ λογικὴ καὶ ὡς ἐν καθαροῖς μείζων τροφή· 25 σιτιστὰ τὸ πνευματικῶς ἡδὺ τῆς θεωρίας οὐκ ἀσθενές· θύσις ἡ διαίρεσις καὶ τροπολογία τῶν προβλημάτων· πάντα οἱ περὶ τῶν ὄντων ποικίλοι λόγοι καὶ θεωρίαι· τὸ δὲ "ἕτοιμα," προτρέπει.

Τοῦ αὐτοῦ. Τίνας ὕβρισαν; τοὺς πατριάρχας· στρατεύματα δέ εἰσιν οἱ ἐμπρήσαντες τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀνελόντες τοὺς 30 ἐν τῇ πόλει Ῥωμαῖοι, καὶ ἡ οὐράνιος στρατιὰ, καὶ οἱ ἐπὶ τῶν κολάσεων Ἄγγελοι, καὶ οἱ ἀναιροῦντες Ἰουδαϊκὴν διδασκαλίαν καὶ ψευδώνυμον γνῶσιν· δοῦλοι οἱ Ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἐπιτεταγμένοι τῇ κλήσει τῶν ἐθνῶν Ἄγγελοι. "οὐκ ἦσαν ἄξιοι," ὡς οὐκ ἀξίοις λέγουσιν οἱ Ἀπόστολοι "ὑμῖν ἀναγκαῖον ἦν ἀναγγεῖλαι τὸν λόγον 35

"τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶ δὲ ἀναξίους ἑαυτοὺς ἐκρίνατε, πορευόμεθα εἰς "τὰ ἔθνη." "διέξοδοι ὁδῶν" εἰσι τὰ ἔξω τοῦ Ἰσραὴλ δόγματα· ἀδιακρίτως συνάγουσι, πονηροὺς μὲν, ἵνα ἐπιθέμενοι τὸ ἔνδυμα γάμου, καὶ ἑστίαν Θεοῦ ἔχωσιν· ἀγαθοὺς δὲ, ἁπλούστερον τοὺς μετριωτέρους· ἔθνη γὰρ τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, καὶ τὰ ἑξῆς· βίος 5 καὶ πράξεις ἀγαθαί εἰσι τὸ ἔνδυμα, ἅπερ ὁ μὴ ἔχων ἐξ ἰδίας σπουδῆς, οὐκ ἔχει ἔνδυμα. ἡ γὰρ κλῆσις ἡ διδοῦσα ἀναμαρτησίαν καὶ Πνεύματος Ἁγίου μετοχὴν, κατὰ χάριν ἐστίν.

Τοῦ αὐτοῦ. Μὴ μεταθέμενον ἢ μεταμφιασάμενον τὸ ἦθος, καὶ ἐνδυσάμενον τὸ ὕφασμα τῆς ἀρετῆς, Χριστὸν, σπλάγχνα τε 10 οἰκτιρμῶν καὶ τὰ ὅμοια· κατὰ δὲ τὸ "ἐνεδύσατο κατάραν ὡς "ἱμάτιον."

Τοῦ αὐτοῦ. Δεσμεύουσιν Ἄγγελοι, πόδας, πορείαν, χεῖρας, τὴν δραστικὴν τῶν ἔργων δύναμιν.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Δηλοῖ τῶν ὀδόντων ὁ βρυγμὸς καὶ ὁ 15 κλαυθμὸς τὴν ὑστεροβουλίαν, καὶ τὴν τότε γινομένην ἀνονήτως μεταμέλειαν, ἐφ' οἷς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὐκ ἐπράξαμεν τὰ σωτηρίας ἔργα.

ΚΕΦ. ΝΒ.

20

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων διὰ τὸν κῆνσον.

15 Διατί εἶπε τότε; ἵνα δείξῃ αὐτοὺς περαιτέρω τῇ κακίᾳ προβαίνοντας· ὅτε γὰρ μάλιστα κατανυγῆναι ἔδει, ὅτε καταπλαγῆναι τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτε φοβηθῆναι τὰ μέλλοντα, τότε ἑτέραν ἦλθον ὁδόν· ὥστε δι' αὐτῆς εἰς κίνδυνον ἐμβαλεῖν αὐτόν· ἐπειδὴ γὰρ κατασχεῖν αὐτὸν οὐκ εἶχον, "ἐφοβοῦντο γὰρ τοὺς ὄχλους," 25 δημοσίων ἀδικημάτων ποιῆσαι αὐτὸν ὑπεύθυνον βούλονται· εἰς γὰρ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν τῶν πραγμάτων αὐτοῖς μετατεθέντων, καὶ φόρου λοιπὸν ὄντες ὑποτελεῖς, ἀποστείλαντες περὶ τούτου αὐτὸν ἐρωτῶσιν· ἐπειδὴ γὰρ εἶδον ὅτι πρὸ τούτου διὰ τοῦτο ἀπέθανον, τουτέστιν οἱ περὶ Θευδὰν καὶ Ἰούδαν ἀποστασίαν μελετήσαντες, 30 ἐβούλοντο καὶ αὐτὸν διὰ τῶν λόγων τούτων, εἰς τοιαύτην ὑποψίαν ἐμβαλεῖν. διὰ τοῦτο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτῶν, καὶ τοὺς Ἡρώδου στρατιώτας ἔπεμψαν, διπλοῦν ἑκατέρωθεν τὸν κρημνὸν

ὀρύττοντες, καὶ πάντοθεν τὴν παγίδα τιθέντες, ὅπως ἑκατέρωθεν ἐπιλάβωνται αὐτοῦ· ἵνα εἰ μὲν ὑπὲρ τῶν Ἡρωδιανῶν ἀποκρίνηται, αὐτοὶ ἐγκαλέσωσιν, εἰ δὲ ὑπὲρ αὐτῶν, ἐκεῖνοι κατηγορήσωσι· καί τοι γε ἦν δεδωκὼς τὰ δίδραγμα, ἀλλ' οὐκ ᾔδεσαν τοῦτο ἐκεῖνοι· ἑκατέρωθεν μὲν οὖν προσδοκῶντες αἱρήσειν, ἐπεθύμουν μᾶλλον κατὰ 5 τῶν Ἡρωδιανῶν εἰπεῖν τί· διὸ καὶ τοὺς μαθητὰς πέμπουσιν εἰς τοῦτο, ὠθοῦντας αὐτὸν τῇ παρουσίᾳ, ἵνα παραδώσωσι τῷ ἡγεμόνι, ὡς τύραννον. ἠρώτων δὲ ἐπὶ τῶν ὄχλων, ὡς μείζονα γενέσθαι τὴν μαρτυρίαν· καὶ τί λέγουσιν; οἴδατε ὅτι πλάνος ἐστὶ, καὶ πλανᾷ τὸν ὄχλον· ἀλλὰ πάντα γίνονται, ἅπερ ἂν ἡ ἐπιβουλὴ ἀπαγο- 10 ρεύσῃ· τότε δὲ εἶπον, προσδοκῶντες αὐτὸν τῇ κολακείᾳ χαυνοῦν, καὶ πείθειν εἰπεῖν τι κατὰ τῶν κρατούντων νόμων· εἰπόντες δὲ τὸ "οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενὸς, καὶ οὐ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώ- "που," περὶ Ἡρώδου καὶ Καίσαρος ᾐνίττοντο, καὶ οὐ λέγουσιν, εἰπὲ ἡμῖν τί τὸ καλὸν ἢ τί τὸ συμφέρον, ἀλλὰ "τί σοι δοκεῖ;" 15 καὶ τοῦτο πανούργως. αὐτὸς δὲ ἐπιπληκτικώτερον μὲν αὐτοῖς δια- λέγεται, ἐπιστομίζει δὲ ἐν τῷ τὰ ἀπόρρητα εἰς μέσον ἀγαγεῖν· ταῦτα δὲ ἐποίει, ἀναστέλλων αὐτῶν τὴν κακίαν, ὥστε μὴ ἐπὶ πολὺ τοῖς τοιούτοις ἐπιχειρεῖν, καὶ βλάπτειν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς· ἐπιζητήσας δὲ τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου, διὰ τῆς ἐκείνων γλώττης 20 ἐκφέρει τὴν ἀπόφασιν, καὶ αὐτοὺς ψηφίσασθαι παρασκευάζει, ὅτι ἔξεστι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι, ὅπερ ἦν λαμπρὰ νίκη καὶ σαφής· οὐδὲ γὰρ ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, "τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή;" ἀλλὰ ταῖς οἰκείαις αὐτῶν ἀποκρίσεσιν ὑπευθύνους ποιῆσαι βουλό- μενος· διὸ καὶ φησὶν, "ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι·" οὐ γάρ 25 ἐστι τοῦτο δοῦναι· δείκνυται δὲ τοῦτο ἀπὸ τῆς εἰκόνος καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς· ἵνα δὲ μὴ εἴπωσιν ὅτι ἀνθρώποις ἡμᾶς ὑποτάτ- τεις, ἐπήγαγε "καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ." ἔξεστι γὰρ καὶ ἀν- θρώποις τὰ αὐτῷ πληροῦν, καὶ Θεῷ διδόναι τὰ τῷ Θεῷ παρ' ἡμῶν ὀφειλόμενα· διὸ καὶ ὁ Παῦλος φησί· "ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφει- 30 "λὰς" καὶ τὰ ἑξῆς. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐκεῖνα λέγει ἀποδι- δόναι τῷ Καίσαρι, τὰ μηδὲν τὴν εὐσέβειαν παραβλάπτοντα, ὡς ἐάν τι τοιοῦτον ᾖ, οὐκέτι Καίσαρος, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου φόρος ἐστὶ καὶ τέλος. ταῦτα οὖν ἀκούσαντες, ἐπεστομίσθησαν καὶ ἐθαύ- μασαν τὴν σοφίαν αὐτοῦ· καὶ γὰρ θεότητος αὐτοῖς παρέσχεν 35

ἀπόδειξιν, τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν ἐκκαλύψας, καὶ μετὰ ἐπιεικείας αὐτοὺς ἐπιστομίσας· οἱ δὲ οὐδὲ οὕτως ἐπίστευσαν, ἀλλὰ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον.

ΚΕΦ. ΝΓ.

Περὶ τῶν Σαδδουκαίων. 5

23 "Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ," φησὶ, καὶ τὰ ἑξῆς· οὐχ ἁπλῶς ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπεν "ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ," ἀλλ' ἐκπληττόμενος αὐτῶν τὴν ἔννοιαν, αὐτὸ τοῦτο ἐπισημαίνεται· ἐν ᾗ γὰρ ἡμέρᾳ τὴν τῶν Φαρισαίων κακουργίαν ἐξήλεγξε καὶ κατήσχυνε, δέον τούτους ὀκνηροτέρους γενέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν αὐτῇ ἀναισχύν- 10 τως προσέρχονται. τίνες δέ εἰσιν οὗτοι; οἱ Σαδδουκαῖοι, αἵρεσις Ἰουδαίων ἑτέρα παρὰ τοὺς Φαρισαίους, κακείνων πολὺ καταδεεστέρα, λέγουσα μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μήτε Ἄγγελον, μήτε πνεῦμα· καὶ ἐξ εὐθείας μὲν, οὐδὲν οὗτοι περὶ ἀναστάσεως λέγουσι, λόγον δέ τινα πλάττουσι, καὶ πρᾶγμα συντιθέασι μὴ γεγενη- 15 μένον, οἰόμενοι εἰς ἀπορίαν αὐτὸν ἐμβαλεῖν· καὶ θέλοντες ἀναστρέψαι ἀμφότερα, καὶ τὸ ἀνάστασιν εἶναι, καὶ τὸ τοιαύτην ἀνάστασιν· καὶ οὗτοι δὲ, ὥσπερ οἱ Φαρισαῖοι, μετὰ ἐπιεικείας δῆθεν προσβάλλουσι, λέγοντες ἅπερ εἶπον, ὅτι ἑπτὰ ἀδελφοὶ κατὰ διαδοχὴν ἀποθνήσκοντες, ἔσχον μίαν γυναῖκα, καὶ ὅτι ἐν τῇ ἀνα- 20 στάσει τίνος αὐτῶν ἔσται γυνή; ὁ δὲ Χριστὸς καὶ τούτων τὰ ἀπόρρητα ἐκκαλύπτει, καὶ ὅτι ἀνάστασις ἔσται, καὶ ὅτι οὐ τοιαύτη ἀνάστασις, οἵαν ὑπόπτευον. τί ἐστιν ὅτι "ὡς Ἄγγελοι "Θεοῦ εἰσιν ἐν οὐρανῷ;" οὐχὶ ἐπειδὴ οὐ γήμουσί, φησι, διὰ τοῦτο εἰσὶν Ἄγγελοι, ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς Ἄγγελοι, διὰ τοῦτο οὐ γήμουσι· 25
32 δεικνύντων διὰ τούτων, ἡλίκον ἡ ἀνάστασις· τὸ δὲ "οὐκ ἔστιν ὁ "Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων," δηλοῖ ὅτι οὐχὶ τῶν οὐκ ὄντων φησὶ, καὶ καθάπαξ ἀφανισθέντων, καὶ οὐκέτι ἀναστησομένων· οὐ γὰρ εἶπεν, ἤμην, ἀλλ' εἰμὶ τῶν ὄντων καὶ τῶν ζώντων· ὥσπερ γὰρ ὁ Ἀδὰμ, καὶ ἔζη τῇ ἡμέρᾳ ᾗ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου καὶ τῇ ἀποφάσει 30 ἀπέθανεν, οὕτω καὶ οἱ περὶ Ἀβραὰμ, εἰ καὶ ἐτεθνήκεισαν, ἔζων τῇ ὑποσχέσει τῆς ἀναστάσεως· καὶ οἱ Σαδδουκαῖοι μὲν ἡττηθέντες ἀναχωροῦσιν, τὸ δὲ ἀδέκαστον πλῆθος καρποῦται τὴν ὠφέλειαν·

ἀκούσαντες γάρ, φησιν, οἱ ὄχλοι, ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

Ἀπολιναρίου. Ἴσμεν δὲ ὅτι καὶ πρὸς τὴν λέξιν ταύτην οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος ἔτι διαμάχονται, ἐπὶ ψυχὰς ἀνάγοντες τὸν λόγον· ταύτας γὰρ ζῆν καὶ περὶ τούτων εἰρηκέναι 5 τὸν Κύριον, ὡς τούτων ὄντος Θεοῦ τοῦ Θεοῦ· οὐ δή πω δὲ Σαδδουκαίοις περὶ ψυχῶν ἦν ἡ ἀντιλογία, ἀλλὰ περὶ σωμάτων, ὥστε περὶ τούτων ἡ ἀπόκρισις· λέγεται δὲ τότε ἀνίσταται ὁ νεκρὸς, ὅτε μετὰ σώματος ἡ ψυχὴ, οὐχ ὡς ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ψυχῆς διαλελυμένης, ἀλλ' ὡς ἀπράκτου οὔσης, καὶ τὰ τῆς ζωῆς ἴδια, ὅσα 10 μετὰ σώματος, οὐκ ἐχούσης· ἓν γάρ τι τὸ συναμφότερον ἐστιν ἄνθρωπος, καὶ ἡ ζωὴ κοινὴ, καὶ ἑκατέρων δεῖ, πρὸς τὸ τὴν ἐκ θανάτου ζωὴν πάλιν συστῆναι.

ΚΕΦ. ΝΔ.

Περὶ τοῦ νομικοῦ. 15

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἐπείπερ καταισχυνθέντων τῶν Σαδδουκαίων, καὶ ἀποχωρησάντων, ἐπῃνεῖτο ὁ Κύριος, ἐπὶ τούτῳ διαφθονούμενοι τούτοις οἱ Φαρισαῖοι, ἦλθον εἰς μέσον, καὶ νομοθέτης τίς ἄγαν παρ' αὐτοῖς νομιζόμενος, ἐρωτᾷ ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ, οἰηθεὶς ὅτι μέλλει μὲν τὰ Μωσέως παραγρά- 20 φεσθαι, παρατιθέναι δὲ τὴν ἑαυτοῦ διδασκαλίαν· ἢ ὅτι ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου καὶ ἐμὲ, παραζευγνὺς ἑαυτοῦ τὴν δόξαν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς, καὶ οὕτω εὑρίσκει αὐτὸν [z], τοῦ ἐμβαλεῖν εἰς κίνδυνον, ὡς θεοποιοῦντα ἑαυτόν· ἢ εἰ τοῦτο παρασιωπήσει, λέγειν, οὐκοῦν οὐ προσδέχομαί σε ὡς Θεόν. 25

Τίνος ἕνεκεν ὁ Ματθαῖος φησὶν, ὅτι πειράζων ἠρώτησεν οὗτος ὁ νομικὸς, ὁ δὲ Μάρκος τοὐναντίον· εἰδὼς γάρ, φησιν, ὁ Ἰησοῦς, ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη, εἶπεν αὐτῷ, οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ; οὐκ ἐναντιούμενοι ἑαυτοῖς οἱ Εὐαγγελισταὶ τοῦτο εἶπον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾴδοντες· ἠρώτησε μὲν γὰρ 30 πειράζων παρὰ τὴν ἀρχὴν, ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀποκρίσεως ὠφεληθεὶς, ἐπῃνέθη· οὐδὲ γὰρ παρὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἐπῄνεσεν,

[z] Fors. leg. εὑρίσκῃ αἰτίαν.

ἀλλ' ὅτε εἶπεν, "ὅτι τὸ ἀγαπᾷν τὸν πλησίον, πλέον ἐστὶ τῶν "ὁλοκαυτωμάτων," τότε ἤκουσεν ὅτι "οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς "βασιλείας·" ὅτι τὰ ταπεινὰ ὑπερεῖδεν, λέγω δὴ τὸ σάββατον καὶ τὰ λοιπά· τὴν δὲ ἀρχὴν τῆς ἀρετῆς τὴν ἀγάπην, ὁποία τίς ἐστι, κατενόησεν· ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀπηρτισμένον αὐτῷ τὸν ἔπαινον 5 συντέθεικεν, ἀλλ' ἔτι λείποντα· τὸ γὰρ εἰπεῖν οὐ μακρὰν εἶ, δείκνυσιν ἔτι ἀπέχοντα, ἵνα ζητήσῃ τὸ λεῖπον. προβάλλονται δὲ τὸν νομικὸν οἱ Φαρισαῖοι πρὸς ἐρώτησιν, οὐ μαθεῖν βουλόμενοι, ἀλλὰ ἀπόπειραν ποιούμενοι· ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ νόμῳ πρώτη ἐντολὴ αὕτη ἦν, τὸ ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, προσδοκῶντες ἀφορ- 10 μήν τινα παρέξειν αὐτοῖς, ὡς ἐπιδιορθωσόμενον αὐτὴν, διὰ τὸ καὶ ἑαυτὸν δεικνύναι Θεὸν, προβάλλονται τὴν ἐρώτησιν· δεικνὺς δὲ ὁ Χριστὸς, μηδεμίαν ἔχειν αὐτοὺς ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ φθόνῳ τήκεσθαι, καὶ ζηλοτυπίᾳ ἁλίσκεσθαι, ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ, 37 "ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου," καὶ πάλιν "ἀγαπήσεις τὸν 15 "πλησίον σου ὡς ἑαυτόν." διὰ ταύτης τῆς ἀποκρίσεως, ὡσανεὶ λέγων αὐτοῖς, ὅτι αὐτοὶ ὑμεῖς καθ' ἑαυτῶν τὰς ἐρωτήσεις ποιεῖσθε, καὶ γὰρ τοῦτο αὐτὸ τὸ τῆς ἀγάπης ἀγαθὸν πόρρω ἀφ' ὑμῶν ἐδιώξατε· ὁμοίαν δὲ τῆς πρώτης ἐντολῆς τὴν δευτέραν ἐκάλεσεν, ὅτι αὕτη ἐκείνην προοδοποιεῖ, καὶ παρ' αὐτῆς συγκροτεῖται πάλιν· 20 "ὁ γὰρ ἀγαπῶν με," φησὶ, "τὰς ἐντολάς μου τηρήσει," αἱ δὲ ἐντολαὶ αὐτοῦ, καὶ τὸ κεφάλαιον αὐτῶν μετὰ τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην, ἡ εἰς τὸν πλησίον ἐστί· πρεπόντως οὖν εἶπεν, "ἐν ταύταις ὅλος ὁ νόμος κρέμαται, καὶ οἱ προφῆται."

ΚΕΦ. ΝΕ. 25

Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως, πῶς υἱὸς Δαβίδ ἐστιν.

41 Διὰ τί ἐρωτᾷ τοὺς Φαρισαίους λέγων, "τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ· τίνος ἐστὶν υἱός;" ὅπως λανθανόντως ποιήσῃ αὐτοὺς, καὶ αὐτὸν ὁμολογῆσαι Θεόν· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀπεκρίναντο τὰ ἀληθῆ περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἄνθρωπον αὐτὸν ἔφησαν εἶναι ψιλὸν, εἰπόντες ὅτι υἱός 30 ἐστι τοῦ Δαβὶδ, ἀνατρέπων τὴν πεπλανημένην αὐτῶν δόξαν, λοιπὸν ἐπάγει τὸν Δαβὶδ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ μαρτυροῦντα τὴν κυριότητα αὐτοῦ, καὶ τὸ γνήσιον τῆς υἱότητος, καὶ τὸ ὁμότιμον τὸ

44 πρὸς τὸν Πατέρα λέγων, "εἶπεν ὁ Κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου "ἐκ δεξιῶν μου," καὶ τὰ ἑξῆς· ἐχθρῶν δὲ ἐμνημόνευσεν, ἵνα κἂν οὕτως αὐτοὺς φοβήσας ἐπαναγάγηται· ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα ἀκούσαντες, οὐδὲν ἀπεκρίναντο· οὐδὲ γὰρ ἐβούλοντό τι τῶν δεόντων μαθεῖν· οὕτω δὲ καιρίαν ἐδέξαντο τὴν πληγὴν, ὡς μηκέτι 5 τολμῆσαι τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρῆσαι λοιπόν· "οὐδεὶς γάρ φησιν "ἐτόλμησεν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐρωτῆσαι αὐτόν." οὐ μικρῶς δὲ τοῦτο τοὺς ὄχλους ἀποστήσας τοὺς λύκους, καὶ ἀποκρουσάμενος αὐτῶν τὰς ἐπιβουλάς· καὶ γὰρ ὑπὸ κενοδοξίας ἁλόντες τοῦ δεινοῦ πάθους καὶ πολυκεφάλου, κερδαίνειν οὐδὲν ἤθελον. παρα- 10 καλῶ οὖν, φύγωμεν καὶ τοῦτο τὸ πάθος, τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ δόξης μόνον ἐρασταὶ γενώμεθα.

Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς ὅπως ὑφειμένως εἰσάγει τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν, πρότερον εἶπεν, "τί ὑμῖν δοκεῖ, τίνος υἱός ἐστιν;" ὥστε εἰς ἐρώτησιν αὐτοὺς εἰσαγαγεῖν. 15

ΚΕΦ. Ν϶.

Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων.

1 Τότε ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησε τοῖς ὄχλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ.

"Τότε" πότε; ὅτε τοὺς Φαρισαίους ἐπεστόμισεν, καὶ ἐπει- 20 δήπερ οὐκ εἶχεν αὐτοὺς ἀπὸ βίου ὀρθοῦ ἀξιοπίστους ποιῆσαι, ἀπὸ τῆς καθέδρας καὶ τῆς τοῦ Μωσέως διαδοχῆς τοῦτο ἐργάζεται· πάντα δὲ ποιεῖν αὐτοὺς ἃ λέγουσιν παρακελεύεται, οὐ τὸ περὶ βρωμάτων καὶ θυσιῶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· πῶς γὰρ ἔμελλε περὶ τούτων λέγειν ἃ προλαβὼν ἀνεῖλεν; ἀλλὰ πάντα, φησὶ, τὰ διορ- 25 θοῦντα ἦθος, καὶ βελτίω ποιοῦντα τρόπον, καὶ τοῖς τῆς καινῆς συμβαίνοντα νόμοις· καὶ οὐκ ἀφιέντα λοιπὸν ὑπὸ τὸν τοῦ νόμου ζυγὸν εἶναι.

Διατί οὐκ ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς χάριτος ταῦτα θεσπίζει, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Μωϋσέως; ἐπειδὴ οὐδέπω ἦν καιρὸς πρὸ τοῦ σταυροῦ 30 ταῦτα διαλέγεσθαι· ἐμοὶ δοκεῖ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ἕτερόν τι προοικονομεῖν αὐτὸν ταῦτα λέγοντα· ἐπειδὴ γὰρ μέλλει κατηγο-

ρεῖν αὐτὸν, ἵνα μὴ δόξῃ παρὰ τοῖς ἀνοήτοις τῆς ἀρχῆς αὐτὸν ταύτης ἐρᾷν, ἢ διὰ ἀπέχθειαν ταῦτα ποιεῖν, πρῶτον τοῦτο ἀναιρεῖ· καὶ ἀνύποπτον ἑαυτὸν ποιήσας, τότε ἄρχεται τῆς κατηγορίας· διορθούμενος δὲ τοὺς τότε ἀκούοντας καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα, τοῦτο ἐκ περιουσίας κελεύει· ὃ πρῶτον μάλιστά ἐστιν εἰς σωτηρίαν 5 συντελοῦν, τὸ μὴ καταφρονεῖν τῶν διδασκάλων, μηδὲ κατεξανίστασθαι τῶν ἱερέων, κἂν διεφθαρμένον βίον ἔχωσιν, ἀλλὰ πάντα ὅσα ἂν λέγωσιν, ἵνα ποιῶσιν οἱ ὄχλοι· οὐ γὰρ τὰ ἑαυτῶν λέγουσιν, ἀλλὰ τὰ τοῦ Θεοῦ· τοῦτο δὲ ποιεῖ ἐκείνοις μὲν πλέον τὸ κρίμα ἐργαζόμενος, τοῖς δὲ μαθητευομένοις, οὐδεμιᾶς ἐγκαταλιμ- 10 πάνων παρακοῆς πρόφασιν· ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, ὅτι ἐπειδὴ φαῦλος ἐστὶν ὁ διδάσκαλος, διὰ τοῦτο ῥαθυμότερος γέγονα, καὶ ταύτην ἀναιρεῖ τὴν πρόφασιν.

Τίνος δὲ ἕνεκεν αὐτοὺς ἐλέγχει, καὶ μακροὺς ἀποτείνεται κατ' αὐτῶν λόγους; προσφυλαττόμενος τοὺς ὄχλους, ὥστε μὴ τοῖς 15 αὐτοῖς περιπεσεῖν· οὐδὲ γὰρ ὅμοιόν ἐστιν ἀπαγορεύειν, καὶ τοὺς πταίσαντας δεικνύναι, ὥσπερ οὐχ ὅμοιον παραινεῖν τὰ δέοντα, καὶ τοὺς κατορθοῦντας εἰς μέσον ἄγειν· διὰ τοῦτο προλαβών φησι, 3 "κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε·" ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσι διὰ τὸ ἀκούειν αὐτῶν, δεῖν ζηλοῦν αὐτοὺς, ταύτῃ κέχρηται τῇ ἐπιδιορ- 20 θώσει, καὶ τὴν δοκοῦσαν αὐτῶν εἶναι τιμὴν, κατηγορίαν ποιεῖται. τί γὰρ διδασκάλου ἀθλιώτερον, ὅταν τοὺς μαθητὰς ἐν τῷ προσέχειν αὐτοῦ τῷ βίῳ μὴ διασώζει; ὥστε ἡ δοκοῦσα αὐτῶν εἶναι τιμὴ μεγίστη κατηγορία ἐστὶν, ὅταν τοιοῦτον φαίνονται βίον ἔχοντες οἷον οἱ ζηλοῦντες διαφθείρονται· τὸ δὲ "λέγουσι καὶ οὐ 25 "ποιοῦσι," τριπλῆν αὐτοῖς δηλοῖ κατάκρισιν· δι' ἓν μὲν, ὅτι παραβαίνουσι· δεύτερον δὲ, ὅτι τοιούτους ἄλλους ὀφείλοντες διορθοῦν, αὐτοὶ χωλεύουσιν, ἔχοντες καὶ τὴν τῶν διδασκάλων τιμήν· τρίτον δὲ, ὅτι καὶ διαφθείρουσι μειζόνως τοὺς μαθητὰς, ἅτε ἐν διδασκάλων τάξει τοιαῦτα παρανομοῦντες. 30

Τί σημαίνει τὸ "δεσμεύουσι φορτία βαρέα" καὶ τὰ ἑξῆς; τὸ πολλὴν μὲν καὶ ἄκραν ἀπαιτεῖν ἀσυγγνώστως παρὰ τῶν ἀρχομένων βίου ἀκρίβειαν, πολλὴν δὲ ἑαυτοῖς ἐπιτρέπειν τὴν ἄδειαν, ὃ τοὐναντίον τὸν ἄριστον ἄρχοντα ἔχειν χρή· ἐν μὲν τοῖς καθ' ἑαυτὸν ἀσύγγνωστον εἶναι καὶ πικρὸν δικαστὴν, ἐν δὲ τοῖς τῶν 35

ἀρχομένων, συγγνωμονικὸν καὶ ἥμερον· οἱ δὲ λόγοις μόνον φιλοσοφοῦντες, ἀσύγγνωστοι καὶ βαρεῖς, ὡς ἄπειροι τῆς δι' ἔργων δυσκολίας. οὐκ εἶπε δὲ ὅτι οὐ δύνανται, ἀλλ' "οὐ θέλουσιν," οὐδὲ πάλιν ὅτι βαστάσαι, ἀλλὰ "δακτύλῳ κινῆσαι," ὅπερ μεῖζον αὐτοῖς ἔγκλημα γίνεται· καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ὠμότητος αὐτῶν 5
5 καὶ ῥαθυμίας· περὶ τῆς δοξομανίας, φησίν· ὅτι "πάντα τὰ ἔργα "αὐτῶν ποιοῦσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. πλατύνουσι γὰρ "τὰ φυλακτήρια αὐτῶν καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα αὐτῶν." τὰ μὲν οὖν φυλακτήρια μικρὰ βιβλία εἰσίν· ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς ἐπελανθάνοντο τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, ἐκέλευσεν ἐγγραφῆναι 10 μικροῖς βιβλίοις τὰ θαυμάσια αὐτοῦ, καὶ ἐξηρτῆσθαι αὐτὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν· διὸ καὶ ἔλεγεν, "ἔσται ἀσάλευτα ἐν ὀφθαλμοῖς "σου," ἅτινα ἐκάλουν φυλακτήρια· τὰ δὲ κράσπεδα σημαίνει κλῶσμα ὑακίνθινον· τοῦτο γὰρ ὁ Θεὸς ὥσπερ παιδίοις ἐκέλευσε ποιεῖν, καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων περὶ τὴν ὤαν, καὶ περὶ τοὺς πόδας 15 ἀπορράπτεσθαι, ἵνα προσέχοντες ἀναμιμνήσκονται τῶν ἐντολῶν· καὶ ἐκαλοῦντο κράσπεδα. δείκνυσιν οὖν αὐτοὺς, οὐκ ἐπὶ τοῖς μεγάλοις καὶ ἀναγκαίοις κενοδοξοῦντας· οὐδὲ γὰρ εἶχον, ἔρημοι ὄντες κατορθωμάτων, ἀλλ' ἐπὶ τούτοις τοῖς μικροῖς καὶ εὐτελέσιν, τοὺς τελαμῶνας τῶν βιβλίων πλατύνοντες, καὶ τὰ κράσπεδα 20 μεγαλοποιοῦντες, ὅπερ ἐσχάτης ἀνοίας καὶ κενοδοξίας ἦν· μὴ γὰρ κατόρθωμα τοῦτο ὑπῆρχεν, ἢ τί ὀνίνησιν, ἂν μὴ τὰ ἀπ' αὐτῶν ἐκέρδαινον φοροῦντες αὐτά.

Πρόσταγμα Θεοῦ ὑπῆρχεν διὰ τὸ μεμνῆσθαι τῶν ἑαυτοῦ κατορθωμάτων· οὐκ ἐν τούτοις δὲ μόνον ἠνόμουν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ φιλεῖν 25 τὴν πρωτοκλισίαν, καὶ τὴν πρωτοκαθεδρίαν, καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς, καὶ καλεῖσθαι ῥαββί· ταῦτα δὲ εἰ καὶ μικρά τις ἡγεῖται, ἀλλὰ μεγάλων ἐστὶν αἴτια κακῶν, ἐπὶ παντὶ μὲν ἀνθρώπῳ, ἐξαιρέτως δὲ ἐν τοῖς διδασκάλοις· καθάπερ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὅπου ἂν φανῇ, δῆλος ἐστὶ διεστηκὼς τῶν ἀλόγων, οὕτω καὶ τὸν διδάσκαλον καὶ φθεγ- 30 γόμενον καὶ σιγῶντα καὶ ἀριστῶντα, καὶ ὅ τι οὖν ταῦτα δῆλον εἶναι δεῖ, καὶ ἀπὸ τοῦ βαδίσματος καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος, καὶ ἀπὸ πάντων ἁπλῶς· ταῦτα δὲ ὡς προεῖπον ἔλεγεν, προφυλαττόμενος τοὺς ὄχλους, ὥστε μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ῥαββὶ," καὶ τὰ ἑξῆς, τουτέστι μὴ 35

ἐπιποθῆτε τὸν θρόνον ἁρπάζειν τὸν διδασκαλικόν· ἀλλὰ γὰρ καὶ βίᾳ τοῦτο λαμβάνοντες, ὡς ἀδελφοὶ ἐστὲ, καθὼς καὶ Παῦλος λέγει· "τίς γάρ ἐστι Παῦλος, τίς δὲ Ἀπολλῶς, τίς δὲ Κηφᾶς, "ἀλλ' ἢ διάκονοι;" οὐκ εἶπε διδάσκαλοι.

Εἰπὼν δὲ "πατέρα μὴ καλέσητε," οὐχ ἵνα μὴ καλέσωσι λέγῃ, 5 ἀλλ' ἵνα γινώσκωσι, τίνα Πατέρα κυρίως χρὴ καλεῖν, τουτέστι τὸν Θεόν· καθάπερ γὰρ ὁ διδάσκαλος, οὐκ ἔστι προηγουμένως διδάσκαλος, οὕτως οὐδὲ πατήρ· ὁ γὰρ Θεὸς πάντων αἴτιός ἐστι, καὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν πατέρων· οὕτως οὖν χρὴ δὲ νοεῖν καὶ τὸ μὴ κληθῆναι καθηγητήν. ἀπαγορεύσας τοίνυν χαλεπὸν τῆς 10 κενοδοξίας νόσημα, παιδεύει πῶς ἂν τοῦτο διαφύγοιεν, τουτέστι διὰ ταπεινοφροσύνης· τοῦτο γὰρ δηλοῖ, "ὁ γὰρ μείζων ὑμῶν, "ἔσται διάκονος ὑμῶν," καὶ "ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται." οὐδὲν γὰρ τοῦ μετριάζειν ἴσον· ὅθεν οὐ μόνον τῶν πρωτείων ἐρᾷν κωλύει, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔσχατα διώκειν παρακελεύεται. ἐντεῦθεν 15 λοιπὸν εἰς γαστριμαργίαν τοὺς γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους κωμῳδεῖ· καὶ τὸ δεινὸν ὅτι οὐκ ἀπὸ τῶν πλουτούντων, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν χηρῶν ἐγαστρίζοντο, καὶ τὴν ἐκείνων πενίαν ἐπέτριβον, ἣν διορθοῦσθαι ἔδει· οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἤσθιον, ἀλλὰ "κατήσθιον." καὶ ὁ τρόπος δὲ τῆς καπηλείας χαλεπώτερος· "προφάσει," φησὶ, 20 "μακρὰ προσευχόμενοι." πᾶς μὲν οὖν ἄξιος τιμωρίας, ὁ κακόν τι ποιῶν· ὁ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἀπὸ εὐλαβείας λαμβάνων, καὶ προσχήματι τοῦτο [x] χρώμενος τῆς πονηρίας, πολλῷ χαλεπωτέρας κολάσεως ὑπεύθυνός ἐστι· καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν δὲ "ὅτι κλείετε τὴν "βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων," μεγάλην 25 ἐμφαίνει αὐτῶν κατηγορίαν καὶ ἐνταῦθα. εἰ γὰρ τὸ μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν κατηγορία, τὸ καὶ κωλύειν ἄλλους, ποίαν ἔχει συγγνώμην;

Τί δέ ἐστι "τοὺς εἰσερχομένους;" τοὺς ἐπιτηδείους ὄντας· πῶς δὲ καὶ ἐκώλυον; διὰ τὸ μηδὲν αὐτοὺς ἐργάζεσθαι ἀγαθόν· τὸ 30 δὲ "περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν ποιῆσαι ἕνα προσή-"λυτον," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο σημαίνει, ὅτι οὐδὲ διὰ τὸ μόλις αὐτὸν σαγηνεῦσαι, καὶ μετὰ μυρίων πόνων τοῦτο αὐτὸ φείδεσθαι

[x] Sic.

αὐτοῦ παρασκευάζει ὑμᾶς· καὶ γὰρ εἰώθαμεν τῶν μόλις κτισθέντων φείδεσθαι μειζόνως· ἐκείνους δὲ οὐδὲ τοῦτο ἐπιεικεστέρους ἐποίησεν, ὥστε κἂν ἕνα ἐφελκύσασθαι· ὅταν γὰρ τοὺς διδασκάλους ἴδῃ ῥαθύμους ὁ μαθητὴς, χεῖρον αὐτὸς γίνεται. τὸ δὲ "υἱὸν "γεέννης" δηλοῖ αὐτογεένναν· "διπλότερον" δὲ εἶπεν, ἵνα καὶ 5 ἐκείνους φοβήσῃ, καὶ τούτων καθάψηται μειζόνως, ὅτι διδάσκαλοι πονηρίας εἰσίν· εἰς ἄνοιαν δὲ αὐτοὺς σκώπτει "μωροὺς" ἀποκαλῶν, ὅτι τῶν μειζόνων ἐντολῶν ἐκέλευον καταφρονεῖν· καὶ μὴν τοὐναντίον ἔμπροσθεν ἔλεγεν, "ὅτι δεσμεύουσι φορτία δυσβά"στακτα," ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐποίουν πάλιν κἀκεῖνα. ἔπραττον 10 δὲ τοῦτο, εἰς ἀπάτην καὶ διαφθορὰν τῶν ὑπηκόων.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Τὸν "ἐν τῷ ναῷ χρυσὸν," λέγει, τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ χρυσᾶ σκεύη ἀνατιθέμενα ἐν τῷ ἱερῷ, ἤτοι τὰ χρυσᾶ Χερουβὶμ, ἢ τὴν χρυσῆν στάμνον, τὴν ἔχουσαν τὸ μάννα, ἅπερ προτιμότερα εἶναι ὑπελάμβανον Ἰουδαῖοι τοῦ ναοῦ· διὸ καὶ 15 κατεγνώσκοντο ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ὅτι οὐ μόνον παρεώρουν τοὺς ὀμνύοντας, καὶ συνεχώρουν αὐτοὺς ὀμνύειν, ἀλλ' ὅτι ἔλεγον οὐδέν ἐστι τὸ κατὰ τοῦ ναοῦ ὀμόσαι, καὶ εἴθιζον τὸν λαὸν ἀδιαφόρως ἐπιορκεῖν κατὰ τοῦτο· διὸ καὶ ὁ Κύριος ἀποφαντικῶς φησὶν, ὅτι ὁ ὀμνύων ἐν τῷ ναῷ, κατὰ πάντων τῶν ὄντων ἔσω ἐν τῷ ναῷ ὀμνύει, 20 καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοίων τὸ αὐτό· ἔχει δὲ ὁ λόγος αἴνιγμα κατ' αὐτῶν, ἀνθ' ὧν τὸν Χριστὸν οὐ δεχόμενοι τὴν ἀλήθειαν, τὸν Μωϋσέα καὶ τοὺς δι' αὐτοῦ τύπους, τιμιωτέρους ἔκρινον τοῦ Χριστοῦ· τὸν ἁγιάζοντα Μωσέα ἀθετοῦντες, ἐπαινοῦντες δὲ τὸν νόμον, ὥσπερ ἦν καὶ ἐπαινετός· οὐχ ὅτι ἔχει τὰς σκιὰς τοὺς τύπους, ἀλλ' ὅτι προ- 25 ανατυποῖ τῆς ἐν Χριστῷ λατρείας τὸ ἀληθὲς μυστήριον. ὡς καλὸς ὁ χρυσὸς, διὰ τὸν ἁγιάζοντα αὐτὸν ναὸν, καὶ καλὸς ὁ οὐρανὸς, διὰ τὸν ἁγιάζοντα αὐτὸν Θεὸν, καὶ ἐνοικοῦντα ἐν αὐτῷ.

Ἀπολιναρίου. Ἐπειδὴ γὰρ χρυσὸν ἐθαύμαζον, τὸν ἐν τῷ ναῷ χρυσὸν ὑπὲρ τὸν ναὸν ἐτίμων· δέον μὴ τὴν ὕλην τιμᾶν, ἀλλὰ τὸ 30 ὄνομα, ὅτι Θεοῦ ὀνόματι ὁ ναὸς ἀνέκειτο· καὶ ὁ χρυσὸς δὲ τὸ ὄνομα τοῦ ναοῦ, τίμιος ἀπεδείκνυτο· καὶ ἐπειδὴ τῶν θυσιῶν ὠρέγοντο διὰ τὰ ἐξ αὐτῶν κέρδη, τὸ δῶρον τοῦ θυσιαστηρίου μᾶλλον ἐδόξαζον, ὃ πρὶν μὲν ἐπιτεθῆναι τῷ θυσιαστηρίῳ, πρόβατον ἦν, ἢ μόσχος, ἤ τι τοιοῦτον· διὰ δὲ τὴν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἐπίθεσιν, θυμὸν ἤδη 35

Θεοῦ ἦν καὶ ὠνομάζετο, καὶ ἅγιον ἐπεδείκνυτο. καὶ γὰρ τὸ μὲν θυσιαστήριον ἐχρίετο τῷ ἁγιάζοντι χρίσματι, τὸ δὲ δῶρον δι' ἐκείνου μετελάμβανεν ἁγιασμοῦ, οὐ μὴν ἐπῆγε τῶν πνευματικῶν οὕτως. χρυσὸς γὰρ ἐν τῷ νῦν ναῷ Θεοῦ τῷ πνευματικῷ, τὸ πνεῦμα ἦν αὐτὸ, καὶ δῶρον ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ θυσιαστηρίου τὸ σῶμα 5 τοῦ Χριστοῦ· διόπερ τὰ ἐνόντα μείζονα νῦν ἢ τὰ δεχόμενα· ταῦτα μὲν γὰρ ἁγιάζει, ἐκεῖνα δὲ ἁγιάζεται.

23 Τί ἐστι τὸ "ἀποδεκατοῦται τὸ ἡδύοσμον," καὶ τὰ ἑξῆς; ἐνταῦθα μὲν οὖν εἰκότως φησὶν, ἔνθα δεκάτη ἐστιν, τί παραβλάπτει τὸ ἐλεημοσύνην διδόναι; ἀλλ' οὐχ ὡς νόμον τηροῦντας, 10 οὐδὲ γὰρ αὐτὸς λέγει οὕτως. διὰ δὴ τοῦτο, ἐνταῦθα μὲν λέγει, "ταῦτα δὲ ἔδει ποιῆσαι." ἔνθα δὲ περὶ καθαρσίων καὶ ἀκαθάρτων, οὐκέτι τοῦτο προστίθησιν, ἀλλὰ διαιρεῖ καὶ δείκνυσιν ἐξ ἀνάγκης, τῇ ἔνδον καθαρότητι, καὶ τὴν ἔξω ἑπομένην, τοὐναντίον δὲ οὐκέτι· ὅπως μὲν γὰρ φιλανθρωπίας λόγος ἦν, διαφόρως αὐτὸ παρατρέχει· 15 διά τε τοῦτο αὐτὸ, καὶ ἐπειδὴ οὐδέπω καιρὸς ἦν, διαρρήδην καὶ σαφῶς τὰ νόμιμα ἀνελεῖν· ἐν δὲ παρατηρήσει σωματικῶν καθαρσίων, σαφέστερον ἀνατρέπει. διὰ δὴ τοῦτο, ἐπὶ μὲν τῆς ἐλεημοσύνης φησὶ, "ταῦτα δὲ ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι·" ἐπὶ δὲ τῶν καθαρσίων οὐχ οὕτως, ἀλλὰ "καθαρίζετε," φησι, "τὸ 20 "ἔξω τοῦ ποτηρίου," καὶ τὰ ἑξῆς. καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς καθαρόν. ἔλαβε δὲ αὐτὸ, ἀπὸ πράγματος ὡμολογημένου καὶ δήλου, ἀπὸ τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος. κώνωπας δὲ ἐκάλεσε τοὺς σωματικοὺς καθαρμοὺς, μικρὰ γὰρ ἦν καὶ οὐδέν· κάμηλον δὲ, τὴν κάθαρ- 25 σιν τῆς ψυχῆς, ὅπέρ ἐστιν ἀρετή· μεγάλη γάρ ἐστι καὶ ὑψηλή· δεικνὺς ἐκ τούτου, ὅτι περ οὐδεμία βλάβη, ἐκ τοῦ καταφρονεῖν τῶν σωματικῶν καθαρσίων, ὅπερ ἐκεῖνοι ἐποίουν, τὸν κώνωπα διϋλίζοντες, καὶ τὴν κάμηλον καταπίνοντες· ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἐμφαίνων ὅτι καὶ πρινὴ τὴν χάριν παραγενέσθαι, οὐ τῶν προηγου- 30 μένων, οὐδὲ τῶν περισπουδάστων αἱ σωματικαὶ καθάρσεις ὑπῆρχον, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς· εἰ δὲ πρὸ τῆς χάριτος τοιαῦτα, πολλῷ μᾶλλον ὑψηλῶν ἐλθόντων παραγγελμάτων, ταῦτα ἀνόνητα γέγονεν καὶ καθόλου μετιέναι αὐτὰ οὐ χρή· πανταχοῦ μὲν κακία χαλεπὸν, μάλιστα δὲ ὅταν μὴ νομίζει δεῖσθαι διορθώσεως· καὶ τὸ ἔτι 35

χαλεπώτερον, ὅταν καὶ ἑτέρους οἴηται ἀρκεῖν διορθοῦν. ἅπερ δηλῶν ὁ Χριστὸς, ὁδηγοὺς αὐτοὺς καλεῖ τυφλῶν. ἐσχάτη συμφορὰ καὶ ἀθλιότης ἐστὶ, τὸ καὶ αὐτὸν ἐθέλειν ὁδηγεῖν ἑτέρους. σκοπεῖν χρὴ ἐπὶ πόσον ἄγει τὸ βάραθρον. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, αἰνιττόμενος διὰ πάντων τὴν δοξομανίαν αὐτῶν, καὶ τὴν σφοδρὰν περὶ τὸ νόσημα 5 τοῦτο λύσσαν.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Διὰ τούτων τὸν τῶν Φαρισαίων διαγράφει βίον, παραινῶν μὴ τοῖς ἔξωθεν σχηματισμοῖς πλάττεσθαι μόνον, ἀλλ' ἔχειν καὶ τὰ ἔσωθεν καθαρὰ, τὰ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν. 10

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἀνθρωπίναις παραδόσεσιν ἀκολουθοῦντες, ἔπλυνον τὰ ποτήρια καὶ τὰς παροψίδας, ἐμόλυνον δὲ αὐτὰ διὰ τῶν ἔσωθεν ἐπιβαλλομένων ἐν αὐτοῖς, οἶνον ἐκ συκοφαντιῶν πίνοντες, καὶ ἐξ ἁρπαγῆς ἐσθίοντες· διὸ ἀπέχεσθαι τούτων παραγγέλλει, ἵνα δι' ὃν καθαρὸν πίνουσιν οἶνον, οὐκ ἐξ ἀδικίας πορισθέντα, 15 καθαρὸν γένηται καὶ τὸ πινόμενον, ὅπερ ἔσωθέν ἐστι τοῦ ποτηρίου.

Ὠριγένους. Οἱ τὴν σωματικὴν ἀρετὴν περιποιούμενοι εἰς τὸ ἐμφανῆ, τὴν δὲ τοῦ ἔσω ἔχοντες ἀκάθαρτον, ὅμοιοι εἰσὶ τῶν πλυνόντων τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου, καὶ διϋλίζοντες τὸν κώνωπα.

25 Τάφους δὲ κεκονιαμένους καλῶν, περὶ τῆς αὐτῆς αὐτοὺς σκώ- 20 πτεσθαι δοξομανίας, ἔτι δὲ καὶ τὸ πάντων αἴτιον τῶν κακῶν ἐπιλέγει αὐτοῖς· "ὑποκριταὶ," ὅπερ ἐστὶν ἀπωλείας ὑπόθεσις· οὐχ ἁπλῶς δὲ τάφους κεκονιαμένους αὐτοὺς ἐκάλεσεν, ἀλλὰ καὶ μεστοὺς ὑποκρίσεως καὶ ἀνομίας, ὅπερ δηλοῖ, ἔξωθεν μὲν αὐτοὺς καλλωπίζεσθαι, πάσης δὲ ἁμαρτίας ἔνδον ὑπάρχειν πεπληρωμένους· 25 καθὼς καὶ νῦν εἰσὶ πολλοὶ, τῶν μὲν ἔξωθεν καθαρισμῶν πολλὴν τὴν φροντίδα ποιούμενοι, τῶν δὲ κατὰ ψυχὴν μηδεμίαν, ἀλλὰ σκωλήκων καὶ ἰχώρων καὶ δυσωδίας ἀφάτου· ἐπιθυμιῶν ἀτόπων, 29 λέγω, καὶ πονηρῶν τὴν ψυχὴν ἐμπιπλῶντες. εἰπὼν δὲ ὅτι "οἰκο- "δομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν," καὶ τὰ ἑξῆς, οὐχὶ ὡς 30 αὐτῶν τῶν πραγμάτων οἰκοδομούντων τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ τὴν γνώμην αὐτῶν ἐνδιαβάλλων, ὅτι περ καὶ δι' ὧν λέγουσι καταγνώ- 30 σκειν τῶν πατέρων αὐτῶν, "ὅτι εἰ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν, "οὐκ ἂν ἦμεν αὐτῶν κοινωνοὶ ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν," χείρονα πράττοντες αὐτοί. ἐποίουν δὲ τοῦτο οὐ διὰ τιμὴν τῶν σφαγέν- 35

των προφητῶν καὶ δικαίων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκπομπεύοντες ταῖς σφαγαῖς, μήποτε μαρανθῇ τῆς τοσαύτης μνήμης ἡ τόλμη.

ʼΩριγένους. ʼΟστέα εἰσὶ νεκρὰ, δύναμις τῆς ἁμαρτίας, ἔργα ἁμαρτιῶν.

Τίνος ἕνεκεν καταγινώσκει αὐτῶν ὡς υἱῶν ὄντων τῶν φονευσάν- 5 των τοὺς προφήτας; ποῖον γὰρ ἔγκλημα υἱὸν εἶναι ἀνδροφόνου; ἂν μὴ κοινωνῇ τῇ γνώμῃ τοῦ πατρὸς, οὐδέν. ὅθεν διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην, ἐκ τούτου τὴν κατὰ συγγένειαν κακίαν αἰνιττόμενος. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐπήγαγεν, "ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν," ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνα ἔοικε τοῖς γονεῦσι κατὰ τὴν ἰοῦ λύμην, 10 οὕτω καὶ ὑμεῖς τοῖς πατράσι κατὰ τὸ φονικὸν, πονηροὶ παῖδες, πονηρῶν πατέρων ὄντες. τὸ δὲ "καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον "τῶν πατέρων ὑμῶν," οὐκ ἐπιτάττων τοῦτο φησὶν, ἀλλὰ προαναφωνῶν τὸ ἐσόμενον, τουτέστι τὴν ἑαυτοῦ σφαγήν· καὶ δεικνὺς μείζονα τολμῶντας· οἱ μὲν γὰρ τοὺς προφήτας ἀπέκτειναν, οὗτοι 15 δὲ τὸν δεσπότην τῶν προφητῶν. διὸ καὶ ἐπάγει· "πῶς φύγητε "ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης," ἐκείνους μιμούμενοι τοὺς τὰ τοιαῦτα τετολμηκότας. εἶπε δὲ τοῦτο, φόβον πολὺν αὐτοῖς ἐντιθών.

ʼΩριγένους. "Υἱοὶ τῶν φονευσάντων," τὴν κατὰ πονηρίαν συγγένειαν αἰνίττεται. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ προστάττων τοῦ ποιῆσαι λέγει τὸ "πληρώ- "σατε," ἀλλὰ σύμβολον αἰνίττεται.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτο οὐχὶ ἐπιτάττοντός ἐστι "ποιήσατε," ἀλλὰ προλέγοντος καὶ ἀπολογίας ἀποστεροῦντος αὐτούς· ὅτι μηδὲ προμαθόντες ἐφυλάξαντο, οὐδὲ ἐκ τῶν ἔμπροσθεν γεγενημένων, 25 οὐδὲ ἐκ τῶν παρʼ αὐτοῦ εἰρημένων, βελτίους ἐγένοντο.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τοὺς τεκόντας αὐτοὺς ἀναιροῦσι, καὶ ὑμεῖς τοὺς πατέρας τοὺς πονηρούς· πονηροὶ πονηρῶν παῖδες, μᾶλλον δὲ πονηρότεροι· δείκνυσι γὰρ αὐτοὺς μείζονα τολμῶντας· αὐτοὶ γὰρ καὶ τὸ τέλος ἐπάγουσι, καὶ τὴν κορωνίδα τῶν κακῶν· 30 οἱ μὲν γὰρ τοὺς ἐπὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐλθόντας ἀπέκτειναν, οὗτοι δὲ καὶ τὸν υἱὸν, διὸ καὶ ἐπάγει, "πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως "τῆς γεέννης," ἐκείνους μιμούμενοι;

34 Περὶ ποίων λέγει, "ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ προφήτας καὶ σοφοὺς," καὶ τὰ ἑξῆς; περὶ τῶν ʼΑποστόλων καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν, καὶ 35

γὰρ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν προεφήτευσαν, ἐξ ὧν ἀπέκτειναν καὶ ἐμαστί-
γωσαν, καὶ ἐδίωξαν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν. εὐκαίρως δὲ αὐτοὺς
καὶ τοῦ Ἄβελ ἀνέμνησεν, ὅτι περ διὰ φθόνον καὶ ὁ εἰς αὐτὸν
φόνος γέγονε. καὶ ὅτι οὐκ ἂν ἔχητε, φησὶν, εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἔγνωτε
τί ἔπαθεν ὁ τοῦτον ἀποκτείνας Κάϊν· μὴ γὰρ οὐκ ἐτιμωρήσατο 5
χαλεπωτάτῃ δίκῃ τὸν φονέα; ἢ πάλιν οὐκ ἠκούσατε, ὅσα ἔπαθον
οἱ πατέρες ὑμῶν, τοὺς προφήτας ἀνελόντες; ταῦτα δὲ ἔλεγε
φοβῶν αὐτοὺς, ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνοι δίκην ἔδοσαν, οὕτω καὶ οὗτοι
ἐσχάτως τιμωρηθήσονται, τολμῶντες τὰ ὅμοια· βουλόμενος δὲ
ἐπαυξῆσαι τὸν φόβον, φησὶν, "ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἥξει πάντα ταῦτα 10
"ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην," τουτέστι εἰς κεφαλὰς ὑμῶν πάντα στρέψω,
καὶ σφοδρὰν ποιήσομαι τὴν ἄμυναν. ὁ γὰρ πολλοὺς ἡμαρτηκότας
εἰδὼς, καὶ μὴ σωφρονισθεὶς, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ καὶ αὐτὸς ἁμαρτῶν,
καὶ οὐ τὰ αὐτὰ μόνον, ἀλλὰ πολλῷ χαλεπώτερα, χαλεπωτέραν
ἐκείνων πολλῷ δίκαιος ἂν εἴη δοῦναι δίκην. καὶ τοῦτο ἐστὶν ὃ 15
φησὶν ὁ Θεὸς ἀλλαχοῦ, "ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα,
"ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς μισοῦσί με." οὐχ ὡς τοῖς
ἄλλοις τολμηθέντων ἑτέρων διδόντων δίκας, ἀλλ' ὡς τῶν μετὰ
πλείονας ἁμαρτόντας καὶ κολασθέντας, μὴ γενομένων βελτιόνων,
ἀλλὰ τὰ αὐτὰ πεπλημμεληκότων, τὰς ἐκείνων τιμωρίας ὑποσχεῖν 20
ὄντων δικαίων[x].

35 Τίς δὲ ἐστὶν οὗτος ὁ Ζαχαρίας, περὶ οὗ εἶπεν "ἕως τοῦ αἵμα-
"τος Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου;" οἱ μὲν τὸν Ἰωάννου πατέρα
φασὶν, οἱ δὲ τὸν προφήτην, οἱ δὲ ἕτερον τινὰ διώνυμον ἱερέα, ὃν
καὶ Ἰωδαὲ φησὶν ἡ Γραφή. ἡμᾶς δὲ ἐκεῖνο σκοπεῖν χρὴ, ὅτι τὸ 25
τόλμημα διπλοῦν ἦν, οὐ γὰρ ἁγίους ἀνῄρουν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν
ἁγίῳ τόπῳ. ταῦτα δὲ λέγων, οὐκ ἐκείνους ἐφόβει μόνον, ἀλλὰ
καὶ τοὺς μαθητὰς παρεμυθεῖτο, δεικνὺς ὅτι καὶ οἱ δίκαιοι οἱ πρὸ
αὐτῶν ταῦτα ἔπαθον.

37 Διατί πρὸς τὴν πόλιν στρέφει τὸν λόγον; "Ἱερουσαλὴμ" γάρ 30
φησιν, "Ἱερουσαλὴμ," καὶ τὰ ἑξῆς. παιδεῦσαι καὶ ἐν τούτῳ
βουλόμενος τοὺς ἀκούοντας· ἐλεοῦντος δὲ καὶ ταλανίζοντος σχῆμα
δεικνύς· διὰ τοῦτο τὸν διπλασιασμὸν ἐπήγαγεν· ἔτι δὲ καὶ σφόδρα
φιλοῦντος· ὥσπερ γὰρ πρὸς ἐρωμένην φιληθεῖσαν μὲν διὰ παντὸς,

[x] ὄντες δικαίως Cod.

καταφρονήσασαν δὲ τοῦ ἐραστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο κολάζεσθαι μέλλουσαν ἀπολογεῖται λοιπὸν, μέλλων ἐπάγειν τὴν κόλασιν· μέμνηται δὲ καὶ τῶν μιαιφονιῶν αὐτῆς, δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐδὲ οὕτως ἀπέστη τῆς πρὸς αὐτὴν εὐνοίας. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ "ποσάκις "ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ γὰρ ἀεὶ 5 ἑαυτοὺς ἐσκόρπιζον διὰ τῶν ἁμαρτημάτων. ἐνδείκνυται δὲ καὶ τὸ φιλόστοργον διὰ τῆς εἰκόνος τῆς ὥσπερ[y] ὄρνις· καὶ γὰρ τοῦτο τὸ ζῶον θερμόν ἐστι περὶ τὰ ἔγγονα. "ἀλλ' οὐκ ἠθελήσατε," φησί· τὸ δὲ "ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος," τὴν τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας μέλλουσαν ἔσεσθαι γύμνωσιν. τὸ δὲ "οὐ μή με ἴδητε 10 "ἀπάρτι," περὶ τοῦ καιροῦ λέγει τοῦ μέχρι τοῦ σταυροῦ. τὸ δὲ "ἕως ἂν εἴπητε εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου," περὶ τῆς μελλούσης ἡμέρας τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας. τότε γὰρ πάντες αὐτὸν προσκυνήσουσιν· ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος ἐντεῦθεν εἰς ἀπολογίαν αὐτοῖς· ὥσπερ οὖν οὐδὲ τοῖς τῆς πολιτείας κακοῖς ἕνεκεν 15 μετανοοῦσι τότε. διόπερ ἕως ἐστὶ καιρὸς, ἐργασώμεθα τὰ ἀγαθά. ὥσπερ γὰρ ἐκείνοις τῆς γνώσεως ὄφελος λοιπὸν οὐδὲν ἔσται τότε, οὕτως οὐδὲ ἡμῖν αὐτοῖς ἐπὶ ταῖς πονηραῖς πράξεσι μετανοοῦσιν ἐκεῖ.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Εἰπὼν τοῦτο δείκνυσιν ἑαυτοῦ τὸ 20 θεοπρεπὲς, καὶ ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ ὤν· καὶ γὰρ περὶ τοῦ Θεοῦ εἶπεν Μωϋσῆς, "δι' ἧς[z] τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐδέξατο αὐτούς." καὶ πάλιν Δαβὶδ, "οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπῃ τῶν πτερύ- "γων σου ἐλπιοῦσιν."

Ὠριγένους. Ὄρνις πολύτεκνος καὶ θερμὴ περὶ τὴν ἀγάπην 25 κηδομένη τῶν τέκνων, καὶ ἑαυτὴν παραδιδοῦσα ὑπὲρ αὐτῶν.

ΚΕΦ. ΝΖ.

Περὶ συντελείας.

38 Τίνος ἕνεκεν προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ, ἐπιδεικνύντες τοῦ ναοῦ τὸ κάλλος; ἐπειδὴ εἶπεν "ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος·" ὥσπερ θαυμάζοντες εἰ τοσαῦτα ἀφανισθήσονται κάλλη, καὶ ὕλης 30 πολυτέλεια, καὶ τέχνης ποικιλία ἄφατος· διὰ τοῦτο ὑποδεικνύουσιν· αὐτὸς δὲ οὐκέτι λοιπὸν περὶ ἐρημίας διαλέγεται αὐτοῖς, ἀλλὰ

[y] ὥσπερ Cod. [z] Sic.

παντελῆ προαναφωνεῖ τὸν ἀφανισμὸν διὰ τοῦ εἰπεῖν, "οὐ μὴ μείνῃ "λίθος ἐπὶ λίθον." πῶς οὖν ἔμεινε φησὶ, καὶ τί τοῦτο; οὔτε γὰρ οὕτως διέπεσεν ἡ ἀπόφασις· ἢ γὰρ τὴν ἐρημίαν ἐνδεικνύμενος τὴν παντελῆ ταῦτα ἔλεγεν, ἢ περὶ ἐκείνου τοῦ τόπου, ἔνθα ὑπάρχων ἔλεγεν, "οὐ μὴ μείνῃ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον·" ἔστι γὰρ αὐτοῦ μέρη 5 μέχρι τῶν θεμελίων ἠφανισμένα.

Διατί κατ' ἰδίαν προσῆλθον· ἐπειδὴ περὶ μεγάλων ἔμελλον ἐρωτᾷν. καὶ γὰρ ἐπεθύμουν μαθεῖν τὴν ἡμέραν τῆς παρουσίας αὐτοῦ, διὰ τὸ σφόδρα ἐπιθυμεῖν τὴν δόξαν ἐκείνην ἰδεῖν, τὴν μυρίων ἀγαθῶν οὖσαν αἰτίαν· καὶ δύο ταῦτα ἐρωτῶσιν αὐτὸν, πότε ταῦτα 10 ἔσται; τουτέστιν ἡ τοῦ ναοῦ κατασκαφή· καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς αὐτοῦ παρουσίας; αὐτοὶ δὲ ἐπειδὴ τὰ ἀγαθὰ μόνον ὠνειροπόλουν, καὶ εὐθέως αὐτὰ ἀπαντήσεσθαι προσεδόκουν, διὰ τοῦτο πάλιν αὐτοῖς χαλεπὰ προαναφωνεῖ, ἐναγωνίους ποιῶν καὶ κελεύων διπλῶς νήφειν, ὡς μήτε ὑπὸ τῆς ἀπάτης τῶν παραζηλωμένων φενακισθῆ- 15 ναι· διπλοῦς γὰρ ὁ πόλεμος ἔσται φησὶν, ὅ τε τῶν πλάνων, ὅ τε τῶν πολεμίων· πολέμους δὲ τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις λέγει· οὐ γὰρ δὴ τοὺς ἔξωθεν καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης γινομένους· τί γὰρ αὐτοῖς μέλει τοῦτο; διὰ τὸ οὖν καὶ ταῦτα ἱκανὰ ὑπάρχειν αὐτοὺς θορυβῆσαι, διὰ τοῦτο οὖν προεῖπε πάντα· λιμοὺς δὲ καὶ λοιμοὺς 20 καὶ σεισμοὺς γενέσθαι λέγει, ὡς αὐτοῦ πολεμοῦντος τοὺς Ἰουδαίους· δεικνὺς καὶ διὰ τούτων, ὅτι τοὺς πολέμους αὐτὸς εἴασεν ἐπελθεῖν. εἶπε δὲ "μὴ θροεῖσθε," ἵνα μὴ τὰς νιφάδας τῶν κακῶν ἀκούοντες νομίσωσι διασπᾶσθαι τὸ κήρυγμα· ἔσται μὲν γάρ, φησι, θόρυβος καὶ ταραχή· τοὺς δὲ ἐμοὺς οὐδεὶς διασαλεύσει χρησμούς. 25

6 Ἐπειδὴ δὲ ἐνόμιζον οἱ μαθηταὶ ἅμα τῇ κατασκαφῇ τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τὴν συντέλειαν ἔσεσθαι, διορθούμενος καὶ ταύτην αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν, ἔλεγεν, "ἀλλ' οὔπω τὸ τέλος." τὸ δὲ "ἔθνος "ἐπὶ ἔθνος καὶ βασιλείαν ἐπὶ βασιλείαν" ἔσεσθαι περὶ τῶν προοιμίων εἶπε τῶν Ἰουδαϊκῶν, καὶ τὸ "παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς 30 "θλίψεις," καὶ τὰ ἑξῆς πάντα ἕως καὶ "τότε ἥξει τὸ τέλος" καὶ τῆς συντελείας λέγει τῶν Ἱεροσολύμων· εἰ δέ τις εἴποι, καὶ πόθεν δῆλον ὅτι πρὸ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ἀκουσάτω τί φησιν ὁ Παῦλος "εἰς "πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν." καὶ πάλιν, "τοῦ 35

"Εὐαγγελίου τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτισει τῇ ὑπὸ τὸν "οὐρανὸν," καὶ τοῦτον δὲ αὐτὸν ἴδομεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱσπανίαν τρέχοντα. εἰ δὲ εἰς τοσοῦτον μέρος κατέλαβεν, ἐννοήσωμεν πόσα καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι εἰργάσαντο. καὶ πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος λέγει περὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι ἔστι "καρπο- 5 "φορούμενον καὶ αὐξανόμενον ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν "οὐρανόν."

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἐξελθὼν τοῦ ἱεροῦ ὁ Κύριος, διδάσκει μὴ προσέχειν τοῖς ἐπιγείοις, κἂν Θεῷ ἀνάκειμα ᾖ.

Τοῦ αὐτοῦ. Πολλὰ ἐθλίβησαν οἱ Ἀπόστολοι ὑπὸ Ἰουδαίων 10 καὶ ἐθνῶν ἐπιβουλευόμενοι, οἳ καὶ ἐσκανδαλίζοντο κατ' αὐτῶν.

Ὠριγένους. Οἱ τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον ὁδεύοντες ὁδὸν ἐσκανδαλίζοντο.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ψευδοπροφήτας λέγει τοὺς αἱρετικοὺς τοὺς πλανήσαντας πολλοὺς τῶν ἀκεραιοτέρων ἐπὶ τῆς συν- 15 τελείας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εὐκαίρως παρενέβαλλε τὰ αὐτῶν κακὰ, ἔχοντα παραμυθίαν ἀπὸ τῶν κοινῶν. οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ προσθεῖναι "διὰ τὸ ὄνομά μου."

14 Τί δὲ ἐστὶν "εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν;" ὅτι ἐκηρύχθη 20 μὲν πανταχοῦ, οὐκ ἐπιστεύθη δὲ πανταχοῦ. εἰς ἔλεγχον οὖν ἔσται καὶ εἰς κατηγορίαν τοῖς μὴ πιστεύσασιν· καὶ γὰρ οἱ πιστεύσαντες κατηγορήσωσι τῶν μὴ πιστευσάντων, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτούς. διατί δὲ μετὰ τὸ κηρυχθῆναι εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ Εὐαγγέλιον ἀπόλλυται τὰ Ἱεροσόλυμα; ἵνα μηδὲ σκιὰν ἀπολογίας 25 ἔχωσιν οἱ Ἰουδαῖοι ἀγνωμονοῦντες. οἱ γὰρ εἰδότες τὴν αὐτοῦ δύναμιν πανταχοῦ διαλάμψασαν, καὶ ἐν ἀκαριαίῳ τὴν οἰκουμένην ἑλοῦσαν, τίνα ἂν ἔχοιεν συγγνώμην λοιπὸν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀγνωμοσύνης μείναντες; "βδέλυγμα" δὲ τὸν ἀνδριάντα τοῦ τότε ἑλόντος τὴν πόλιν εἶπεν· "ἐρημώσεως" δὲ, ὡς ἐρημώσαντος τὴν 30 πόλιν καὶ τὸν ναόν. διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, "ὅταν ἴδητε," ἐσήμανε τὸ ἔτι ζώντων τινῶν ἐξ αὐτῶν, τότε ταῦτα ἔσται.

15 Θεοδώρου Ἡρακλείας. "Βδέλυγμα ἐρημώσεως" καθολικῶς ὁ Ἀντίχριστος, γέγονε δὲ καὶ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως Ἱερουσαλὴμ ἡ εἰκὼν Καίσαρος, ἣν ἀνέστησε Πιλάτος ἐν τῷ ναῷ. 35

Θεοδωρήτου ἐπισκόπου Κύρου[z]. Τὸ ῥητὸν τοῦτο πολλαχῶς ἐννοεῖται παρὰ τοῖς θείοις πατράσι· καὶ πρῶτον μὲν εἰσενήνεκται τὸ "βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως" εἰς τὸν θεῖον νεὼν, ὅτε τὸν βωμὸν τῷ Διῒ ἀνέστησεν ὁ δυσσεβὴς βασιλεὺς Ἀντίοχος· καὶ χοῖρον γὰρ ἐν αὐτῷ προσενήνοχεν εἰς θυσίαν, καὶ προσωνόμασε Διὸς Ὀλυμ- 5 πίου τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναόν. εἶτα μετ' ἐκεῖνον πάλιν, Πόντιος Πιλᾶτος ἡγεμονεύων ἐν Ἱεροσολύμοις, νύκτωρ εἰς τὸν θεῖον ναὸν τὰς βασιλικὰς εἰσεκόμισεν εἰκόνας, παρὰ τὸν θεῖον νόμον. μετὰ τούτους δὲ ἐπὶ τῆς συντελείας τοῦτο γενήσεται· τὸ γὰρ ἀληθινὸν "βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως" τοῦ κόσμου, ἤτοι "ὁ ἄνθρωπος τῆς 10 "ἀνομίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας," λέγω δὴ ὁ Ἀντίχριστος, καθεσθήσεται εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν βλασφημῶν, καὶ ἀποδεικνύων ἑαυτὸν εἶναι Θεόν.

Θαλασσίου μονάχου καὶ πρεσβυτέρου. Χρὴ δὲ καὶ ἑτέρως ἐκ τῶν καθ' ἡμέραν συμβαινόντων τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει παθῶν 15 νοῆσαι τὸ ῥητόν· σκοπῶμεν δὲ οὕτως. ἐκ τῶν ὑποκειμένων ἐν τῇ ψυχῇ παθῶν λαμβάνοντες οἱ δαίμονες τὰς ἀφορμὰς, τοῦ κινεῖν ἐν ἡμῖν τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμούς· εἶτα διὰ τούτων πολεμοῦντες τὸν νοῦν, ἐκβιάζονται αὐτὸν εἰς συγκατάθεσιν ἐλθεῖν τῆς ἁμαρτίας· ἡττηθέντος δὲ αὐτοῦ, ἄγουσιν αὐτὸν εἰς τὴν κατὰ διάνοιαν ἁμαρ- 20 τίαν, καὶ ταύτης ἀποτελεσθείσης, ἄγουσιν αὐτὸν λοιπὸν αἰχμάλωτον εἰς τὴν πρᾶξιν. μετὰ δὲ ταύτην λοιπὸν οἱ τὴν ψυχὴν διὰ τῶν λογισμῶν ἐρημώσαντες, σὺν αὐτοῖς ἀναχωροῦσιν. μένει δὲ μόνον ἐν τῷ ναῷ τὸ εἴδωλον τῆς ἁμαρτίας, περὶ οὗ φησὶν ὁ Κύριος· "ὅταν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως," καὶ τὰ ἑξῆς. 25 ὅτι δὲ τόπος ἅγιος καὶ ναὸς ὁ νοῦς ὑπάρχει τοῦ ἀνθρώπου, μαρτυρεῖ ὁ Παῦλος λέγων· "οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν, "εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ "τοῦτον ὁ Θεός· ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οἵτινες ἐστὲ "ὑμεῖς." τοίνυν σαφῶς ἀποδέδεικται, ὅτι τόπος ἅγιος καὶ ναὸς 30 ὑπάρχει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ᾧ οἱ δαίμονες διὰ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν τὴν ψυχὴν ἐρημώσαντες, τὸ εἴδωλον τῆς ἁμαρτίας ἔστησαν. "τότε," πότε; ὅταν τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως ᾖ ἐν τόπῳ ἁγίῳ· οὐ μόνον δὲ περὶ τοῦ ἀνδριάντος λέγει τοῦτο, ἀλλὰ

[z] κύπρου Cod.

καὶ τῶν στρατοπέδων. φευγέτωσαν δὲ εἶπεν, ὡς οὐδεμίαν λοιπὸν ἐλπίδα σωτηρίας ἐχόντων. ὥσπερ ἐν τοῖς προτέροις εἶχον πολέμοις· οὐ γὰρ ἔσται τίς μεταβολὴ νῦν, ὥσπερ ἔμπροσθεν γέγονεν· ἀγαπητὸν γάρ φησι τὸ κἂν γυμνῷ τῷ σώματι σωθῆναι λοιπὸν, διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν δωμάτων οὐκ ἀφίεισιν εἰς τὴν οἰκίαν 5 εἰσελθεῖν, ὥστε ἆραι τὰ ἱμάτια· τὰ ἄφυκτα δηλῶν κακὰ, καὶ τὴν ἀπέραντον συμφορὰν, καὶ ὅτι τὸν ἐμπεσόντα ἀνάγκη πάντως ἀπολέσθαι. διὰ τοῦτο καὶ τὸν ἐν τῷ ἀγρῷ, προστίθησι λέγων· "μηδὲ "οὗτος ἐπιστρεψάτω ἆραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ," εἰ γὰρ οἱ ἔνδον ὄντες φεύγουσι, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἔξωθεν οὐ χρὴ καταφεύγειν ἐκεῖ. 10

19 "Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις, καὶ ταῖς θηλαζούσαις," ταῖς μὲν διὰ τὸ νωθρότερον καὶ τὸ μὴ δύνασθαι φεύγειν εὐκόλως, τῷ φορτίῳ τῆς κυήσεως βαρουμέναις· ταῖς δὲ διὰ τὸ δεσμῷ κατέχεσθαι τῷ τῆς συμπαθείας τῶν παιδίων, καὶ μὴ δύνασθαι συνδιασώζειν τὰ θηλάζοντα· χρημάτων μὲν γὰρ καταφρονῆσαι 15 εὔκολον, καὶ προνοῆσαι ῥάδιον ἱματίων, τὰ δὲ ἀπὸ τῆς φύσεως, πῶς ἄν τις διαφύγῃ; πῶς γὰρ ἂν ἡ ἔγκυος γένηται κούφη; πῶς δὲ ἡ θηλάζουσα δυνήσεται τοῦ τεχθέντος καταφρονῆσαι;

20 Διατί εἶπε "προσεύχεσθε" καὶ τὰ ἑξῆς; ἐν χειμῶνι μὲν διὰ τὴν δυσκολίαν τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ· ἐν σαββάτῳ δὲ, διὰ τὴν 20 αὐθεντείαν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου. ἐπειδὴ γὰρ φυγῆς χρεία, καὶ φυγῆς ταχίστης, οὔτε δὲ ἐν σαββάτῳ Ἰουδαῖοι φυγεῖν ἐτόλμων διὰ τὸν νόμον, οὔτε δὲ ἐν χειμῶνι διὰ τὸ δύσκολον· ὅθεν δῆλον ὅτι πρὸς Ἰουδαίους ὁ λόγος αὐτῷ, καὶ περὶ τῶν ἐκείνους καταληψομένων κακῶν διαλέγεται. οὐ γὰρ δὴ οἱ Ἀπόστολοι ἔμελλον τὸ 25 σάββατον τηρεῖν· ἢ ἐκεῖ ἔσεσθε, ἡνίκα Οὐεσπασιανὸς ἐπέβη τῇ πόλει· καὶ γὰρ ἔφθησαν προαπελθόντες οἱ πλείους ἐκ τοῦ βίου· εἰ δέ τις ἐναπελείφθη, ἐν ἄλλοις τῆς οἰκουμένης διέτριβε τόποις τότε. τὸ δὲ "ἔσται θλίψις οἵα οὐκ ἐγένετο, οὐδὲ μὴ γένηται," μηδεὶς νομίσῃ[a] τοῦτο ὑπερβολικῶς εἰρῆσθαι, ἀλλ' ἐντυχὼν τοῖς 30 τοῦ Ἰωσήπου συγγράμμασι, μανθανέτω τῶν εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν. οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν ὅτι πιστὸς ὢν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ συστῆσαι τὰ εἰρημένα ἐξώγκωσε τὴν τραγῳδίαν· καὶ γὰρ Ἰουδαῖος καὶ ζηλωτὴς, καὶ τῶν μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν.

[a] νομίσει Cod.

τί οὖν οὗτος φησί; ὅτι πᾶσαν ἐνίκησε τραγῳδίαν ἐκεῖνα τὰ δεινὰ, καὶ πόλεμος οὐδεὶς οὐδέποτε τοιοῦτος τὸ ἔθνος κατέλαβε. τοσοῦτος γὰρ ἦν ὁ λιμὸς, ὡς αὐταῖς ταῖς μητράσι περιμάχητον εἶναι τὴν τεκνοφαγίαν, καὶ ὑπὲρ τούτου πολέμους γίνεσθαι. πολλοὺς δὲ καὶ νεκροὺς γενομένους κατὰ μέσας ἀναρρηγνῦσθαι τὰς γαστέρας ἔφη· 5 πάνυ δὲ πρεπόντως γέγονεν ἡ ὑπερβολὴ αὕτη τῶν κακῶν ὑπὲρ τὰ ἔμπροσθεν. καὶ μετὰ ταῦτα τόλμημα οὕτω παράνομον καὶ φρικῶδες, τὸν τῆς κτίσεως ἁπάσης δεσπότην θανάτῳ παραδοῦναι.

22 Τί ἐστιν "εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι;" εἰ[b] ἐπὶ πλεῖον, φησὶν, ἐκράτησεν ὁ πόλεμος τῶν Ῥωμαίων ὁ κατὰ τῆς πόλεως, 10 ἅπαντες ἂν ἀπώλοντο Ἰουδαῖοι· πᾶσαν γὰρ σάρκα ἐνταῦθα, τὴν Ἰουδαϊκὴν λέγει, καὶ ὅτι οἱ ἔξω καὶ οἱ ἔνδον διεφθάρησαν ἄν· οὐ γὰρ δὴ μόνον τοὺς ἐν Ἰουδαίᾳ ἐπολέμουν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πανταχοῦ διεσπαρμένους ἀπεκήρυττον τότε, καὶ ἤλαυνον διὰ τὸ πρὸς ἐκείνους μῖσος. διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς, φησὶν, ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι 15 ἐκεῖναι· "ἐκλεκτοὺς" δὲ λέγει τοὺς πιστοὺς τοὺς ἐν μέσοις ἀπειλημμένους αὐτοῖς· ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι διὰ τὸ κήρυγμα, καὶ διὰ τὸ προσκυνεῖσθαι τὸν Χριστὸν, ταῦτα γέγονε τὰ κακὰ, δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον οἱ πιστοὶ τούτων αὐτοῖς οὐκ ἐγένοντο αἴτιοι, ἀλλ᾽ ὅτι εἰ μὴ ἐκεῖνοι ἦσαν, πρόρριζον ἅπαντες ἀπώλοντο. 20 εἰ γὰρ συνεχώρησεν ὁ Θεὸς ἐκταθῆναι τὸν πόλεμον ἐπὶ πλεῖον, οὐδ᾽ ἂν λείψανον ἔμεινεν Ἰουδαίων· ἀλλ᾽ ἵνα μὴ συναπόλωνται τοῖς ἀπίστοις Ἰουδαίοις οἱ ἐξ αὐτῶν γενόμενοι πιστοὶ, ταχέως κατέλυσε τὴν μάχην, καὶ πέρας ἔδωκε τῷ πολέμῳ. διὰ τοῦτο φησὶ, "διὰ "δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς," καὶ τὰ ἑξῆς. 25

Χρὴ δὲ σκοπῆσαι τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος οἰκονομίαν, ὅτι τούτων οὐδὲν ἔγραψεν ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης, ἵνα μὴ δόξῃ ἐξ αὐτῆς τῶν γεγενημένων τῆς ἱστορίας γράφειν. καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἔζη χρόνον πολύν. ἀλλ᾽ οἱ πρὸ τῆς ἁλώσεως ἀποθανόντες Ἀπόστολοι καὶ Εὐαγγελισταὶ καὶ μηδὲν τούτων ἑωρακότες, αὐτοὶ 30 γράφουσι τὰ περὶ τῆς συντελείας τῶν Ἱεροσολύμων, ὥστε πάντοθεν προλάμπειν τῆς προρρήσεως τὴν ἰσχύν. πληρώσας τὰ περὶ τῶν Ἱεροσολύμων, εἰς τὴν ἑαυτοῦ διαβαίνει λοιπὸν δευτέραν παρουσίαν, καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς τὰ σημεῖα, οὐκ ἐκείνοις

[b] εἰ om. Cod.

χρήσιμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν, καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς ἐσομένοις· τότε φησὶν, ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, "ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς," καὶ τὰ ἑξῆς. τότε ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτοὺς ἀσφαλίζεται, λέγων τὰ ἰδιώματα τῆς αὐτοῦ παρουσίας, τῆς μελλούσης μετὰ ταῦτα. οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐν Βηθλεὲμ ἐφάνη, καὶ ἐν γωνίᾳ μικρᾷ τῆς 5 οἰκουμένης, οὕτω καὶ τότε φησὶν, ἀλλὰ φανερῶς καὶ μετὰ περιφανείας ἁπάσης, καὶ ὡς μὴ δεῖσθαι τοῦ ταῦτα ἀπαγγέλλοντος. οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο σημεῖον τοῦ λανθανόντως παραγενέσθαι. χρὴ δὲ σκοπῆσαι πῶς ἐνταῦθα οὐδὲ περὶ πολέμου διαλέγεται, οὐδὲ περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ διακρίνει λόγον, ἀλλὰ περὶ τῶν 10 ἀπάτῃ ἐπιχειρούντων, "ἐλεύσονται γάρ," φησι, "καὶ ἀπατήσουσι "πολλούς." οἱ δὲ πρὸ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, οἳ καὶ ἐκείνων ὄντες πικρότεροι, δώσωσι, φησὶ, σημεῖα καὶ τέρατα, καὶ τὰ ἑξῆς. δείκνυσιν οὖν τινας καὶ διακονησομένους τῷ Ἀντιχρίστῳ. λέγει δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος περὶ αὐτοῦ· "ὅτι ἔσται ἡ παρουσία 15 "αὐτοῦ κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις "καὶ τέρασι ψεύδους." "ἰδοὺ," φησὶ, "προείρηκα ὑμῖν· ἐὰν οὖν "εἴπωσιν ὑμῖν ἰδοὺ ἐν τῇ ἐρήμῳ," καὶ τὰ ἑξῆς. οὐκ εἶπεν, ἀπέλθετε μὲν πρὸς αὐτὸν, μὴ πιστεύσητε δὲ, ἀλλὰ "μὴ ἐξέλθητε," μὴ ἀπέλθητε. καὶ γὰρ πολλὴ τότε ἡ ἀπάτη· διὰ τοῦτο καὶ 20 σημεῖα γίνεται ἀπάτης· καὶ τὴν μὲν τοῦ Ἀντιχρίστου παρουσίαν ἐν τόπῳ λέγει, τὴν δὲ αὐτοῦ "ὥσπερ ἡ ἀστραπὴ," φησὶν, "ἐξέρ-"χεται," καὶ τὰ ἑξῆς. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτον ἐστίν. ἡ ἀστραπὴ οὕτω φαίνεται ὥστε μὴ δεῖσθαι τοῦ ἀπαγγέλλοντος, μηδὲ τοῦ κηρύσσοντος, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν οἰκίαις καθημένοις, καὶ τοῖς ἐν 25 θαλάμοις, ἐν ἀκαριαίῳ ῥοπῇ κατὰ τὴν οἰκονομίαν δείκνυται πᾶσιν· οὕτως ἔσται ἡ παρουσία ἐκείνη, ὁμοῦ πανταχοῦ φαινομένη διὰ τὴν ἔκλαμψιν τῆς δόξης. λέγει δὲ καὶ ἕτερον σημεῖον, "ὅτι ὅπου "τὸ πτῶμα, ἐκεῖ καὶ οἱ ἀετοὶ," τουτέστι τὸ πλῆθος τῶν Ἀγγέλων, καὶ τῶν μαρτύρων, καὶ τῶν ἁγίων πάντων, μετὰ Χριστοῦ εὑρε- 30 θήσεται.

29 **Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, καὶ τὰ ἑξῆς.**

Ποίων ἡμερῶν θλίψιν λέγει; τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ τῶν ψευδο-

προφητῶν· θλίψις γὰρ ἔσται τότε μεγάλη, τοσούτων ὄντων τῶν ἀπατώντων, ἀλλ' οὐκ ἐκτείνεται εἰς μῆκος χρόνου· εἰ γὰρ ὁ Ἰουδαϊκὸς πόλεμος διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐκολοβώθη, πολλῷ μᾶλλον ὁ πειρασμὸς οὗτος συσταλήσεται διὰ τοὺς ἐν τῷ τότε καιρῷ τῆς ἐν κόσμῳ συντελείας ὑπάρχοντας ἐκλεκτούς. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε 5 μετὰ τὴν θλίψιν μόνον, ἀλλὰ καὶ "εὐθέως" προσέθηκεν· ὁμοῦ μὲν γὰρ σχεδὸν πάντα γίνεται. οἵτε γὰρ ψευδοπροφῆται καὶ ψευδόχριστοι θορυβήσουσι παραγενόμενοι, καὶ εὐθέως αὐτὸς ὁ δεσπότης παρέσται· καὶ γὰρ οὐ μικρὰ τότε μέλλει κατέχειν ταραχὴ τὴν οἰκουμένην· παραγίνεται δὲ, μετασχηματιζομένης λοιπὸν αὐτῆς 10 τῆς κτίσεως. καὶ γὰρ ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, οὐκ ἀφανιζόμενος ἀλλὰ νικώμενος τῷ φωτὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. τὰ δὲ ἄστρα πεσεῖται, ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτῶν χρεία λοιπὸν, νυκτὸς οὐκ οὔσης. "αἱ δυνάμεις δὲ τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται," διότι τοσαύτην μεταβολὴν ὁρῶσι γινομένην. εἰ γὰρ ὅτε ἐγένοντο τὰ ἄστρα, οὕτως 15 ἔφριξαν καὶ ἐθαύμασαν, πῶς ἂν μὴ φρίξωσιν ὁρῶντες πάντα μεταρρυθμιζόμενα, καὶ τοὺς συνδούλους αὐτῶν διὰ τὰς εὐθύνας, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν φοβερῷ παρισταμένην δικαστηρίῳ, καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας γενομένους, λόγον ἀπαιτουμένους περὶ πάντων ὧν ἔπραξαν. Περὶ ποίου 20 σημείου λέγει, ὅτι φανήσεται ἐν τῷ οὐρανῷ; περὶ τοῦ σταυροῦ, ὅστις τοῦ ἡλίου φαιδρότερος ἔσται. εἰ γὰρ ἐκεῖνος σκοτίζεται καὶ κρύπτεται, οὗτος δὲ φανήσεται, πρόδηλον ὅτι πολλῷ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων λαμπρότερος δειχθήσεται. τίνος δὲ ἕνεκεν, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν φανεῖται; ὥστε ἐκ περιουσίας πολλῆς ἐπιστο- 25 μισθῆναι τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀναισχυντίαν· καὶ γὰρ δικαίωμα μέγιστον ἔχων τὸν σταυρὸν, οὕτω παραγίνεται εἰς ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον ὁ Χριστὸς, οὐχὶ τὰ τραύματα μόνον ἀλλὰ καὶ τὸν θάνατον τὸν ἐπονείδιστον δεικνὺς, "καὶ κόψονται τότε πᾶσαι αἱ "φυλαὶ τῆς γῆς·" οὐ γὰρ χρεία κατηγορίας. 30

30 Διατί δὲ ὅταν ἴδωσι τὸν σταυρὸν κόψονται; ἐπειδὴ ἐσταύρωσαν ὃν προσκυνῆσαι ἔδει. τοῦ σταυροῦ δὲ ἐμνημόνευσεν, ἵνα μὴ νομίσωσιν οἱ Ἀπόστολοι πᾶσι σκυθρωπόν τι ἔσεσθαι τότε, ἐπήγαγε λέγων· "καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον," καὶ τὰ ἑξῆς. οὐκ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀλλ' ἐν νεφέλῃ, καθὼς καὶ ἀνελήφθη. 35

"καὶ ἐξαποστελεῖ," φησὶ, "τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλ-
"πιγγος μεγάλης," καὶ τὰ ἑξῆς. ἐννοήσωμεν, ἀγαπητοὶ, ἀπὸ
μὲν τῶν κολάσεων, καὶ τὰ αὐτοὺς ἀναμένοντα βασανιστήρια, ὅτι
περ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν χωρίζονται, καὶ τῇ γεέννῃ παραδίδονται.
τίνος δὲ ἕνεκεν δι' Ἀγγέλων καλεῖ τοὺς ἐκλεκτοὺς, οὕτως φανερῶς 5
αὐτὸς ἐρχόμενος; τιμῶν αὐτοὺς καὶ ἐν τούτῳ. ἀναστάντες μὲν
γὰρ αὐτοὺς συλλέξουσιν Ἄγγελοι· συλλεγέντες δὲ ἁρπάσουσιν ἐν
νεφέλαις. ταῦτα δὲ πάντα ἐν ἀκαριαίῳ γίνεται, ἐν ἀτόμῳ· οὐ γὰρ
δὴ ἄνω μένων αὐτοὺς καλεῖ, ἀλλ' αὐτὸς ἔρχεται ἐν σάλπιγγι.
καὶ τί βούλονται αἱ σάλπιγγες καὶ ἡ ἠχή; πρὸς ἀνάστασιν, 10
πρὸς εὐφροσύνην, πρὸς παράστασιν τῶν γινομένων ἐκπλήξεως, πρὸς
ὀδύνην τῶν ἀπολιμπανομένων. οἴμοι, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς
φοβερᾶς. καὶ μᾶλλον μὲν ἔδει χαίρειν ἡμᾶς, ὅταν ταῦτα ἀκούω-
μεν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀλγοῦμεν καὶ κατηφεῖς ἐσμὲν, καὶ σκυθρω-
πάζομεν· ἢ μόνον ἐγὼ ταῦτα πάσχω, ὑμεῖς δὲ χαίρετε ἐν τῇ 15
τούτων ἀκροάσει. ἐμοὶ μὲν οὖν καὶ φρίκη τίς ἐπέρχεται, λεγο-
μένων τούτων, καὶ πικρὸν ὀδύρομαι, καὶ ἐκ βαθυτάτης στενάζω
καρδίας· οὐδὲν γὰρ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων πρός με, ἀλλ' ἢ μετὰ
τῶν ἀφρόνων παρθένων καταδίκη, ἢ μετὰ τοῦ χώσαντος τὸ τάλαν-
τον, ὅπερ ἔλαβεν, ἢ μετὰ τοῦ πονηροῦ δούλου. διὰ ταῦτα δακρύω, 20
ὅσης δόξης ἐκπίπτειν μέλλομεν, ὅσης ἐλπίδος ἀγαθῶν, καὶ τοῦτο
διηνεκῶς, ἵνα μικρὸν σπουδάσωμεν. εἰ γὰρ πόνος πολὺς ἦν, καὶ
νόμος βαρὺς, ἔδει μὲν καὶ οὕτως πάντα ποιεῖν. Καὶ μετ' ὀλίγον—
Ἐν γῇ ἀγωνίζῃ, καὶ ἐν οὐρανῷ ὁ στέφανος· ἐν δύο ἡμέραις
τρέχεις, καὶ εἰς ἀγήρους αἰῶνας τὰ βραβεῖα· ἐν φθαρτῷ σώματι 25
ἡ πάλη, καὶ ἐν ἀφθάρτῳ ἡ τιμή.

ΚΕΦ. ΝΗ.

Περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας.

32 Τίνος οὖν ἕνεκεν τὸ παράδειγμα τέθεικε τῆς συκῆς λέγων,
"ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε," καὶ τὰ ἑξῆς; ἐπειδήπερ ἐζήτουν οἱ 30
μαθηταὶ μεθ' ὅσον χρόνον καὶ αὐτὴ κυρίως ἡ ἡμέρα τῆς παρουσίας
αὐτοῦ ἀπαντήσεται, οὐ διὰ τῆς παραβολῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ
τῶν μετὰ ταῦτα λέξεων τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπὼν, "γινώσκετε ὅτι
"ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις." ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἕτερόν τι προφητεύει,

θέρος πνευματικὸν καὶ γαλήνην ἐσομένην κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν· ἀπὸ χειμῶνος τοῦ παρόντος τοῖς δικαίοις, τοῖς δὲ ἁμαρτωλοῖς τοὐναντίον, χειμῶνα ἀπὸ θέρους, ὅπερ ἐν τοῖς ἑξῆς ἐδήλωσεν εἰπὼν, τρυφώντων αὐτῶν ἐπιστήσεσθαι τὴν ἡμέραν. οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον τὸ τῆς συκῆς τοῦτο τέθεικε παράδειγμα, ἵνα τὸ διάστημα δηλώσῃ, 5 ἐξῆν γὰρ καὶ ἑτέρως αὐτὸ παραστῆσαι, ἀλλὰ ἵνα κἀντεῦθεν πιστώσηται τὸν λόγον, οὕτως ἐκβησόμενον πάντως, ὥσπερ ἀνάγκη γενέσθαι. καὶ γὰρ ὅπου περ ἂν τὸ πάντως ἀποβησόμενον λέγει, φυσικὰς ἀνάγκας εἰς μέσον παράγει· ὅθεν καὶ ὁ Ἀπόστολος αὐτὸν μιμούμενος τοῦτο ποιεῖ, καθὼς περὶ ἀναστάσεως διαλεγό- 10 μενος φησίν· "ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν "ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει," καὶ τὰ ἑξῆς.

40 "Τότε," φησὶ, "δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ," καὶ τὰ ἑξῆς. ἀγρὸν μὲν ἐκάλεσε τὸν κόσμον, παραλαμβάνεται δὲ ὁ σωζόμενος, ἀφίεται δὲ ὁ κατακρινόμενος. "δύο," φησὶν, "ἀλήθουσαι ἐν τῷ μυλῶνι," 15 καὶ τὰ ἑξῆς. ἀληθούσας μὲν ἐκάλεσε τοὺς ἐν πτωχείᾳ διάγοντας. ὁ δὲ Λουκᾶς καὶ δύο ἐπὶ τῆς κλίνης εἶπεν, ὅπερ σημαίνει τοὺς ἐν πλούτῳ ὄντας. μανθάνομεν οὖν ἐκ τούτου, ὅτι καὶ πτωχοὶ καὶ πλούσιοι καὶ δοῦλοι καὶ δεσπόται παραλαμβάνονται καὶ ἀφίενται· καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς ἀξίας καὶ ἀπ' ἐκείνης, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ 20 παλαιᾷ φησὶν ἀπὸ τοῦ καθημένου ἐν τῷ θρόνῳ, ἕως τῆς ἐν τῷ μύλωνι· καὶ ἐπειδήπερ ὅτι δυσκόλως οἱ πλούσιοι σώζονται, δεικνῦσιν ἐνταῦθα, ὅτι οὔτε οὗτοι πάντως ἀπολοῦνται, οὔτε πένητες σώζονται ἅπαντες, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐκείνων καὶ ἐκ τούτων, καὶ σώζονται καὶ ἀπόλλυνται. Ἐμοὶ δοκεῖ ὅτι καὶ ἐν νυκτὶ ἔσται 25 ἡ παρουσία· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Λουκᾶς φησὶν, ὅθεν δηλονότι πάντα μετὰ ἀκριβείας οἶδεν. διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν "γρηγορεῖτε, ὅτι οὐκ "οἴδατε" καὶ τὰ ἑξῆς, ἐσήμανεν ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, βουλόμενος αὐτοὺς ἐναγωνίους εἶναι διηνεκῶς. τί δηλοῖ "ὅτι, εἰ ᾔδει[y] ὁ οἰκοδεσπότης," καὶ τὰ λοιπά. εἰ 30 ᾔδεισαν, φησὶν, οἱ πολλοὶ, πότε ἀποθανοῦνται, πάντως ἂν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐσπούδασαν μετανοῆσαι· ἵνα οὖν μὴ ἐκείνην μόνον σπουδάσωσι, διὰ τοῦτο οὐ λέγει οὔτε τοῦ κόσμου συντελείας, οὔτε τὸν ἑκάστου θάνατον, ἀεὶ ἡμᾶς βουλόμενος τοῦτον

[y] ἤδη Cod.

προσδοκᾷν, καὶ ἀεὶ ἀγωνίζεσθαι. ἅμα δὲ καὶ ἐντρέπει τοὺς ῥαθύμους, ὅτι οὐδὲ ὅσον περὶ χρημάτων σπουδὴν πεποίηνται οἱ προσδοκῶντες κλέπτεσθαι, οὐδὲ τοσαύτην οὗτοι τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς.

45 Εἰπὼν δὲ τὸ "τίς ἄρα ὁ πιστὸς δοῦλος," οὐδὲ τοῦτο ἀγνοῶν εἶπεν, ἀλλ' ἵνα δείξῃ τὸ σπάνιον καὶ πολύτιμον. οὕτως οὖν καὶ 5 τῷ Ἀδὰμ εἰπὼν, "ποῦ εἶ;" οὐκ ἀγνοῶν εἶπεν, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν ἐμβάλῃ εἰς ἀπολογίαν τῆς ἁμαρτίας· καὶ ἐπὶ τῶν Σοδόμων διὰ τοῦτο εἶπεν "καταβὰς ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν "συντελοῦνται πρός με, εἰ δὲ μὴ, ἵνα γνῶ." ὅπως ἡμᾶς παιδεύσῃ ἀπόφασιν ἐν πράγματι μηδέποτε διδόναι πρὶν τελείως ἀνακρίνομεν 10 τὰ πράγματα. ἐπὶ δὲ τοῦ προφήτου διὰ τοῦτο εἶπεν, "ἐὰν ἄρα "ἀκούσωσι, καὶ ἐὰν ἄρα συνιῶσιν." ἵνα μὴ δόξῃ ἡ πρόρρησις παρὰ τοῖς ἀνοήτοις, ἀναγκαστική τις εἶναι πρὸς παρακοήν. ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ εἶπεν, "ἴσως ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου." ἵνα δείξῃ ὅτι ὄφειλον τοῦτο ποιῆσαι, καὶ ἐντραπῆναι τὸν υἱόν μου. 15

46 Μακαρίζει δὲ τὸν πιστὸν δοῦλον, λέγων, "μακάριος ὁ δοῦλος "ἐκεῖνος," καὶ τὰ ἑξῆς. πάνυ δικαίως ὡς φρόνιμον καὶ σπουδαῖον. τοῦτο δὲ οὐ περὶ χρημάτων εἴρηται μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ λόγου καὶ περὶ διακονίας καὶ περὶ πάσης οἰκονομίας, ἣν ἕκαστος ἐνεχειρίσθη. αὕτη δὲ ἡ παραβολὴ καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας τοὺς πολιτι- 20 κοὺς ἁρμόσειεν ἂν, ἕκαστον γὰρ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἀποκεχρῆσθαι δεῖ, ἐφ' οἷς ἔχει, κἂν σοφίαν, κἂν ἀρχὴν, κἂν πλοῦτον, κἂν ὁτιοῦν, μὴ ἐπὶ βλάβῃ τῶν συνδούλων, μηδὲ ἐπὶ ἀπωλείᾳ ἑαυτοῦ. διὰ δὴ ἀμφότερα ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ φρόνησιν καὶ πίστιν. καὶ γὰρ ἡ ἁμαρτία ἀπὸ ἀφροσύνης γίνεται. "πιστὸν" 25 μὲν οὖν φησὶν αὐτὸν, ὅτι οὐδὲν ἐνοσφίσατο, οὐδὲ ἀνήλωσε τῶν δεσποτικῶν εἰκῇ καὶ μάτην. "φρόνιμον" δὲ, ὅτι ἔγνω πρὸς τὸ δέον οἰκονομῆσαι τὰ δοθέντα. καὶ γὰρ ἀμφοτέρων ἡμῖν χρεία, καὶ τοῦ μὴ νοσφίσασθαι τὰ δεσποτικὰ, καὶ τοῦ εἰς δέον οἰκονομεῖν. ἂν δὲ ἓν ἐξ αὐτῶν ἀπολείπῃ, ὡς καταχώσαντες κατακριθησόμεθα. 30 ἂν μὲν γὰρ πιστὸς τίς ὑπάρχῃ καὶ μὴ κλέπτῃ, ἀπολλύει δὲ καὶ εἰς μηδὲν προσῆκον δαπανᾷ, μέγα τὸ ἔγκλημα. ἄν τε πάλιν οἶδεν οἰκονομεῖν, νοσφίζεται δὲ, οὐχ ἡ τυχοῦσα κατηγορία. ἀκούσατε οἱ καὶ τὰ αἰσθητὰ χρήματα ἔχοντες. οὐ γὰρ διδασκάλοις διαλέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πλουτοῦσιν· ἑκάτεροι γὰρ ἐνεπι- 35

στεύθησαν πλοῦτον, τὸν μὲν ἀναγκαιότερον, οἱ διδάσκοντες· τὸν δὲ ἐλάττω, ὑμεῖς. ἂν οὖν μὴ εὐγνωμοσύνην ἐπιδείξησθε, τὰ γὰρ ἀλλότρια παρέχετε, ποία ὑμῖν ἔσται ἀπολογία;

47 Τί δηλοῖ τὸ "ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ, καταστήσει "αὐτόν;" ὅτι τὴν μακαριότητα ἐκείνην, καὶ τὴν ἄρρητον ἀξίαν, 5 καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, δίδωσιν αὐτῷ. τὸν δὲ κακὸν δοῦλον τὸν λέγοντα, "χρονίζει μου ὁ Κύριος," καὶ διαπραττόμενον τὰ ἐφεξῆς γεγραμμένα, εἰς τὰς ἀφορήτους ἐκπέμπει κολάσεις. εἰ δὲ ὁ λέγων ὅτι χρονίζει οὕτω τιμωρηθήσεται, ὁ μηδὲ ὅλως προσδοκῶν αὐτὸν[z] τί πάθοι; ἀλλὰ μὴ τὴν κόλασιν κατανοήσωμεν μόνον 10 τὴν ἐκείνῳ κειμένην, ἀλλὰ κἀκεῖνο σκοπήσωμεν, μήποτε καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ καὶ τὰ αὐτὰ πράττοντες λανθάνομεν. καὶ γὰρ τοῦτο ἐοίκασιν οἱ πλοῦτον ἔχοντες, καὶ μὴ δαψιλῶς τοῖς δεομένοις παρέχοντες· καὶ ἕκαστος οἰκονόμος ἐστὶ τῶν ἑαυτοῦ χρημάτων, οὐχ ἧττον ἢ ὁ τὰ τῆς Ἐκκλησίας οἰκονομῶν· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος οὐκ 15 ἔχει ἐξουσίαν τὰ διδόμενα περὶ τίνων τοῖς πένησιν, ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε σκορπίσαι· ἐπειδὴ εἰς πενήτων ἐδόθη διατροφὴν, οὕτως οὐδὲ ἕκαστος τὰ ἑαυτοῦ. εἰ γὰρ καὶ πατρῷον τίς διεδέξατο κλῆρον, ἢ καὶ αὐτὸς προσεπορίσατο, ἢ πάντα αὐτὸς ἑαυτῷ ἐκτήσατο, οὐδὲ οὕτως αὐτοῦ εἰσὶν, ἀλλὰ πάντα τοῦ Θεοῦ ὑπάρχουσιν· ἠδύνατο 20 μὲν γὰρ αὐτὰ ὁ Θεὸς ἀφελέσθαι, ἀλλ' οὐ ποιεῖ τοῦτο· ἕκαστον κύριον ποιῶν τῆς εἰς τοὺς δεομένους φιλοτιμίας· διὸ σπουδάσωμεν μετὰ πάσης χαρᾶς καὶ προθυμίας σκορπίζειν εἰς τοὺς δεομένους, ἐξ ὧν περ κεκτήμεθα.

ΚΕΦ. ΝΘ. 25

Περὶ τῶν ι' παρθένων.

Ἡ περὶ τῶν δέκα παρθένων παραβολὴ, καὶ ἡ μετὰ ταύτην τῶν ταλάντων, τῇ προτέρᾳ ἐοίκασιν, τῇ τοῦ πιστοῦ δούλου καὶ τοῦ ἀγνώμονος· τέσσαρες γάρ εἰσιν αἱ πᾶσαι περὶ τῶν αὐτῶν διαφόρως ἡμῖν παραινοῦσαι, λέγω δὴ τῆς περὶ τὴν ἐλεημοσύνην σπου- 30 δῆς, καὶ τοῦ πάντοτε διὰ πάντων ὧν ἂν δυνάμεθα τὸν πλησίον ὠφελεῖν, ὡς οὐ δυνατὸν σωθῆναι ἑτέρως. Καὶ μετ' ὀλίγον—Τίνος ἕνεκεν οὐχ ἁπλῶς οἷον δήποτε ὑποτίθεται πρόσωπον, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ

[z] αὐτῷ Cod.

τῶν παρθένων προσώπου ταύτην ποιεῖται τὴν παραβολήν; ἐπειδὴ μεγάλα περὶ παρθένων διελέχθη, εἰπών, "εἰσὶν εὐνοῦχοι" καὶ τὰ ἑξῆς· οἶδε δὲ καὶ τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων περὶ αὐτὴν δόξαν ἔχοντας. καὶ γάρ ἐστι φύσει τὸ πρᾶγμα μέγα, καὶ δείκνυται ἐξ ὧν οὔτε ἐν τῇ παλαιᾷ ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν ἐκείνων κατωρθώθη· 5 καὶ ἐν τῇ καινῇ οὐκ ἦλθεν εἰς ἀνάγκην νόμου· οὐ γὰρ ἐπέταξε τοῦτο, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει τῶν ἀκουόντων ἐπέτρεψε· διὸ καὶ ὁ Παῦλος φησί, "περὶ δὲ τῶν παρθένων," καὶ τὰ ἑξῆς· ἐπεὶ οὖν καὶ μέγα τὸ πρᾶγμα ἦν, καὶ μεγάλην παρὰ τοῖς πολλοῖς δόξαν εἶχεν, ἵνα μή τις τούτου κατορθῶν διάκειται, καὶ τῶν λοιπῶν ἀρε- 10 τῶν ἀμελεῖ, τίθησι ταύτην τὴν παραβολὴν ἱκανὴν οὖσαν· ὅτι παρθένος, κἂν τὰ ἄλλα πάντα ἔχῃ, τῶν ἀπὸ τῆς ἐλεημοσύνης καλῶν ἔρημος οὖσα, μετὰ πορνῶν ἐκβάλλεται, καὶ μάλα εἰκότως· οἱ μὲν γὰρ σωμάτων ἔρωτος ἡττήθησαν, οἱ δὲ χρημάτων. οὐκ ἔστι δὲ ἴσον σωμάτων ἔρως καὶ χρημάτων, ἀλλ' ὁ τῶν σωμάτων δριμύ- 15 τερός τε πολλῷ καὶ τυραννικώτερος· ὅσῳ τοίνυν εἰς τὸ ἧττον τίς ἥττηται, τοσοῦτον μᾶλλον ἀσύγγνωστος ὁ ἡττηθείς· διὰ τοῦτο δὴ καὶ μωρὰς αὐτὰς καλεῖ, ὅτι τὸν μείζω ὑποστᾶσαι πόνον, διὰ τὸν ἐλάττονα τὸ πᾶν προὔδωκαν. χρὴ οὖν σκοπῆσαι ὅτι περ εἰ οὕτως ἐξεβλήθη παρθένος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐλεημοσύνη οὐκ 20 ἔχουσα δαψιλῆ, τί ἄρα συμβήσεται τοῖς μηδὲ ταύτην μηδὲ ἐκείνην μεγαλοψύχως ἔχουσιν;

5 Τί δὲ σημαίνουσιν αἱ λαμπάδες; αὐτὸ τῆς παρθένου τὸ χάρισμα, τὸ ἔλαιον δὲ τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ἐλεημοσύνην, τὴν περὶ τὴν ἁγιωσύνην τοῖς δεομένοις βοήθειαν. τὸ "χρονίζειν δὲ τὸν 25 "νυμφίον," τὸν οὐκ ὀλίγον χρόνον ἐσόμενον τοῦ φανῆναι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. τὸ δὲ "ἐκάθευδον," τὸν θάνατον· τὸ δὲ περὶ μόνας τὰς νύκτας γενέσθαι τὴν κραυγήν, ὅτι ἐν νυκτὶ ἡ ἀνάστασις γίνεται, "ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου," ὡς ὁ Παῦλος φησί· τί δὲ βοῶσιν αἱ σάλπιγγες; ὁ νυμφίος ἔρχεται· τὸ δὲ αἰτῆσαι τὰς μωρὰς 30 καὶ μὴ λαβεῖν, περὶ τῶν φρονίμων δηλοῖ, ὅτι οὐδεὶς ἡμῶν ἐκεῖ τῶν ἐκ τῶν ἔργων δοθῆναι προστῆναι δυνήσεται, ἐπειδὴ οὐ δύναται· καὶ γὰρ αἱ φρόνιμοι ἐπὶ τὸ ἀδύνατον καταφεύγουσιν.

9 Τί ἐστι τὸ "πορεύεσθε καὶ ἀγοράσατε, καὶ ὅτι ἀπῆλθον;" τοῦτο εἶπε τῇ παραβολῇ παραμένων καὶ ὑφαίνων αὐτήν, καὶ διὰ 35

τούτων δεικνὺς, ὅτι εἰ[a] καὶ φιλάνθρωποι γενώμεθα μετὰ τὸ ἀπελθεῖν ἐκεῖ, οὐδὲν ἐντεῦθεν κερδήσομεν εἰς τὸ διαφυγεῖν τὴν κόλασιν· ὥσπερ οὐδὲ ταύταις ἤρκεσεν ἡ προθυμία, ἐπειδὴ μὴ ἐνταῦθα ἀπῆλθον πρὸς τοὺς πωλοῦντας· τουτέστι τὴν συμπάθειαν μὴ ἐκτήσαντο νῦν, ἀλλ' ἐκεῖ. εἰσὶ δὲ οἱ πωλοῦντες τὸν ἔλαιον, οἱ πένητες· 5 καὶ ποῦ πωλοῦσιν; ἐνταῦθα· διὸ καὶ ἄρτι ζητεῖν χρὴ, οὐκ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν ἡμῖν γίνεται ἡ μεγάλη αὕτη πραγματεία· ἐνταῦθα τοίνυν τὸ ἔλαιον συνάγομεν, ἵνα ἐκεῖ χρήσιμον γένηται, ὅταν ὁ καιρὸς ἡμᾶς καλῇ· οὐ γὰρ ἐκεῖνος ἐστὶν ὁ καιρὸς τῆς συλλογῆς, ἀλλ' οὗτος· μὴ τοίνυν ἀναλίσκωμεν εἰς 10 μάτην τὰ ὄντα, εἰς τρυφὰς καὶ κενοδοξίας· πολλοῦ γὰρ ἡμῖν ἐκεῖ χρεία τοῦ ἐλαίου· διὸ αἱ μὲν ἕτοιμοι συνεισῆλθον, αἱ δὲ δικαίως κληθεῖσαι μωραὶ, οὐδὲν γὰρ μωρότερον τῶν ἐνταῦθα χρηματιζομένων, ἀπεκλείσθησαν τοῦ νυμφῶνος, μετὰ πολλοὺς πόνους καὶ μυρίους ἱδρῶτας, καὶ τὴν ἀφόρητον μάχην ἐκείνην καὶ τὰ τρόπαια 15 ἃ κατὰ τῆς λυττώσης φύσεως ἀνεστήσαντο καταισχυνθεῖσαι, καὶ τῶν λαμπάδων ἐσβεσμένων, ἀνεχώρουν κάτω νεύουσαι· οὐδὲν γὰρ ἀμαυρότερον παρθενίας ἔλαιον δαψιλὲς οὐκ ἐχούσης. εἰ δὲ αὕτη οὕτως, πολλῷ μᾶλλον οἱ γάμῳ συναφθέντες, καὶ τὴν ἐλεημοσύνην μεγαλοψύχως οὐκ ἔχοντες. 20

12 Τὸ δὲ "οὐκ οἶδα ὑμᾶς," οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ εἰς γέενναν ἀπελθεῖν, καὶ εἰς ἀφόρητον κόλασιν· μᾶλλον δὲ καὶ τῆς γεέννης τοῦτο τὸ ῥῆμα χαλεπώτερον, ὅταν αὐτὸς αὐτὸ λέγῃ ὁ τῶν Ἀγγέλων δεσπότης· προσέθηκε δὲ τὸ "γρηγορεῖτε" καὶ τὰ ἑξῆς· χρησίμην δείκνυσιν ἡμῖν τὴν ἄγνοιαν τῆς ἐξόδου τοῦ βίου τούτου. ποῦ 25 νῦν εἰσιν οἱ διὰ παντὸς τοῦ βίου ῥάθυμοι; ὅταν δὲ ἐγκαλῶνται παρ' ἡμῶν λέγοντες, ὅτι ἐν καιρῷ τελευτῆς καταλιμπάνω τοῖς δεομένοις, ἀκουέτωσαν τῶν ῥημάτων τούτων, καὶ διορθούσθωσαν· καὶ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐξόδου, πολλοὶ ἐξέπεσον τούτου, ἀθρόως ἁρπασθέντες καὶ οὐδὲ προστάξαι συγχωρηθέντες τοῖς οἰκείοις περὶ 30 ὧν ἐβούλοντο.

[a] ἢ Cod.

ΚΕΦ. Ξ.

Περὶ τῶν τὰ τάλαντα λαβόντων.

Ἡ μὲν προειρημένη τῶν παρθένων παραβολὴ τῆς διὰ τῶν χρημάτων ἐλεημοσύνης ἕνεκεν εἴρηται· ἡ δὲ τῶν ταλάντων πρὸς τοὺς οὐ χρήμασιν, οὐ λόγῳ, οὐ προστασίᾳ, οὐχ ἑτέρῳ οὖν τρόπῳ ὠφε- 5 λεῖν βουλομένους τοὺς πλησίον, ἀλλὰ πάντα ἀποκρύπτοντας. διατί δὲ αὕτη μὲν ἡ παραβολὴ βασιλέα εἰσάγει, ἡ δὲ τῶν παρθένων νυμφίον; ἵνα μάθωμεν πῶς οἰκείωται πρὸς τὰς παρθένους ὁ Χριστὸς, τὰς τὴν ἐλεημοσύνην δαψιλῶς παρεχούσας, καὶ πάντα τὰ ὄντα τοῖς πένησι διανεμούσας. τοῦτο γὰρ καὶ παρθενία καθὼς 10 καὶ ὁ Παῦλος φησίν· "ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου," καὶ πάλιν διὰ τὸ εὔσχημον καὶ εὐπάρεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως.

14 εἶπε δὲ ὅτι "παρέδωκεν αὐτοῖς τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἀπεδήμησεν." ἵνα μάθωμεν αὐτοῦ τὴν μακροθυμίαν· ἔτι δὲ καὶ τὸν μεταξὺ καιρὸν τῆς συντελείας αἰνιττόμενος ταῦτα ἔλεγεν· καὶ ἐπειδὴ πάντες 15 ἐργάται ὑπάρχομεν, πρὸς πάντας διαλέγεται, πρὸς ἄρχοντας, πρὸς ἀρχομένους, πρὸς δεσπότας καὶ δούλους, πρὸς σοφοὺς καὶ ἰδιώτας. τάλαντα δέ εἰσιν ἡ ἑκάστου δύναμις, ἣν ἔλαβε παρὰ Θεοῦ, εἴτε ἐν προστασίᾳ, εἴτε ἐν χρήμασιν, εἴτε ἐν διδασκαλίᾳ, εἴτε ἐν οἱῳδήποτε πράγματι τοιούτῳ. τὸ δὲ εἰπεῖν, τὸν μὲν ὅτι πέντε τά- 20 λαντά μοι παρέδωκας, τὸν δὲ ὅτι δύο, τὴν εὐγνωμοσύνην ἑαυτῶν ἐμφαίνουσιν· καὶ ὅτι παρ' αὐτοῦ τὴν ἀφορμὴν λαβόντες τῆς ἐργασίας, πολλὴν χάριν ὁμολογοῦσιν αὐτῷ, τὸ πᾶν αὐτῷ λογιζόμενοι· τὸ δὲ "εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου" σημαίνει, τὸ τὴν πᾶσαν οἱ τοιοῦτοι κληρονομοῦσι μακαριότητα· καὶ οὗτοι 25 μὲν οἱ πιστοὶ δοῦλοι, διπλασιάσαντες τὰ δοθέντα, καὶ χάριν ὡμολόγησαν· ὁ δὲ πονηρὸς δοῦλος, οὐ μόνον οὐκ ἐδιπλασίασεν, ἀλλὰ

24 καὶ κατηγορίαν προσήνεγκε λέγων, "ἔγνων σε ὅτι σκληρὸς εἶ "ἄνθρωπος, θερίζων ὅπου οὐκ ἔσπειρας, καὶ συνάγων ὅθεν οὐ δι- "εσκόρπισας," καὶ τὰ ἑξῆς· τοιοῦτον γὰρ ἡ πονηρία, σκοτεῖ τὸν 30 λογισμὸν, καὶ κατὰ κρημνὸν ποιεῖ φέρεσθαι τὸν ἅπαξ τῆς εὐθείας ἐκτραπέντα ὁδοῦ· τὸ δὲ εἰπεῖν "πονηρὲ δοῦλε," φοβερὰν ἐμφαίνει τὴν ἀγανάκτησιν· τὸ δὲ καταβαλεῖν, δηλοῖ τὸ εἰπεῖν καὶ παραι-

νέσαι καὶ συμβουλεῦσαι· "ἀργύριον" καλεῖ τὰ λόγια τὰ τίμια, "τραπεζίτας" δὲ τοὺς ἀκούοντας· "τόκον" δὲ οὐ μόνον τὰ καταβληθέντα διὰ τῆς ἀκροάσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἔργων ἐπίδειξιν· καὶ ἐπὶ μὲν τῶν αἰσθητῶν χρημάτων κωλύει τοῦτο γίνεσθαι, καὶ κατακρίνει τοὺς τοῦτο ποιοῦντας· ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, αὐτὸς 5 ὑπισχνεῖται τοὺς τόκους ἀπαιτεῖν. κελεύει δὲ τοῦ ἀρθῆναι τὸ τάλαντον, τουτέστι τὸ χάρισμα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ προστεθῆναι τῷ ἔχοντι· διὰ τούτου δεικνὺς, ὅτι ὁ χάρισμα ἔχων λόγου διδασκαλίας, καὶ μὴ εἰς τὸ ὠφελεῖν χρώμενος αὐτῷ, ἀπόλλῃ καὶ τὴν χάριν· καὶ μετὰ τὴν ἀπόφασιν τὴν πολλῆς γέμουσαν κατηγορίας, ἀχρεῖον 10 γὰρ αὐτὸν δοῦλον ὠνόμασε, καὶ εἰς τὴν ἀφόρητον ἐκπέμπει κόλασιν· ὁ δὲ σπουδὴν παρεχόμενος εἰς τὸ χρᾶσθαι τῷ τῆς διδασκαλίας χαρίσματι πρὸς τὴν τοῦ πλησίον ὠφέλειαν, πλείονα ἐπισπάσεται καὶ τὴν δωρεάν. ἀκούσωμεν τοίνυν τῶν ῥημάτων τούτων· καὶ ὡς ἐστὶ καιρὸς, ἐργασώμεθα τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, καὶ 15 λάβωμεν ἔλαιον δαψιλὲς εἰς τὰς λαμπάδας, καὶ εἰς ὅπερ ἐλάβομεν τάλαντον, τουτέστι χάρισμα, ἐπεργασώμεθα, τοὺς πλησίον ἀόκνως παρακαλοῦντες καὶ νουθετοῦντες εἰς τὸ ἀγαθόν· καὶ εἰς προστασίαν σπουδαῖοι γινόμενοι· ἂν γὰρ ὀκνήσαντες ἐνταῦθα ἐν ἀργίᾳ διάγωμεν, οὐδεὶς ἡμᾶς ἐλεήσει λοιπὸν ἐκεῖ, κἂν μυρία θρη- 20 νῶμεν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἐκδημίαν αὐτοῦ καλεῖ, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον, ὅτε καὶ παρέδωκε τοῖς μαθηταῖς τὰ οὐράνια μυστήρια, καὶ τοῖς τῆς Ἐκκλησίας μυσταγωγοῖς, ἑκάστῳ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς θεοσεβείας τὸ ἁρμόδιον δούς. 25

Σευήρου Ἀντιοχείας. Τάλαντόν ἐστι τὸ διδασκαλικὸν χάρισμα, ὃ ἐπιστεύθησαν οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν πρόεδροι, ἕκαστος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως αὐτοῦ.

Ὠριγένους. Τῶν δούλων ἐστὶ τὸ μεταδοῦναι, τοῦ δεσπότου τὸ ἀπαιτῆσαι. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ παρρησία τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κέρδους ποιεῖ καὶ θαρροῦντα προσιέναι, καὶ λαλεῖν ἐν πεποιθήσει.

Τοῦ αὐτοῦ. Μέγα μαρτύριον παρὰ δεσπότου οὕτως ἀκοῦσαι, ὡς Ἀβραὰμ πιστεύσαντι τῷ Θεῷ ἐλογίσθη εἰς δικαιοσύνην, οὕτω καὶ παντὶ πιστῷ—Καὶ μετ' ὀλίγα—ὀλίγα τὰ ἐνταῦθα ἐγχει- 35

ρισθέντα, πολλὰ τὰ μετὰ τὴν ἐνταῦθα ζωὴν, διαβὰς τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ἔρχομαι πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστόν. τὰ δὲ ἐκεῖ πάντα, εὐπάθεια καὶ χαρά· ὅτε οἱ νῦν κλαίοντες γελάσονται· ἐπὶ δὲ τῷ πέντε τάλαντα λαβόντι, καὶ ἐπὶ τῷ δύο ταῦτα λέγεται, ἁρμόσειεν ταῦτα, τὸ ᾧ πολὺ οὐκ ἐπλεόνασεν, καὶ ᾧ τὸ ὀλίγον 5 οὐκ ἐλαττόνησεν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα τίθησιν εἰς ἔνδειξιν τῶν λόγων, ἤτοι καὶ τῶν λογισμῶν, οἷς ἔθος κεχρῆσθαί τινας λέγοντας, ὅτι οὐ χρεία μοι πόνου, οὐδὲ τὸ ὑπὲρ ἑτέρων εὐθύνας ὑπέχειν, ὃ καλῶς εἶπε θερίζειν ὅπου οὐκ ἔσπειρεν, τοῦτο 10 γάρ ἐστι, τὸ παρὰ τῶν λειτουργῶν εὐθύνας ἀπαιτεῖν τὸν κριτὴν τῆς ἑτέρων ῥαθυμίας· ὡς γὰρ οὐκ ἔνεστι τινὰ θέρος ἐκεῖθεν ἐκδέχεσθαι, ἔνθα μὴ γέγονε σπόρος, οὕτως οὐκ ἔνεστι, φησὶν, ἐμὲ ὑπὲρ ἑτέρου εὐθύνας ἕτερον αἰτεῖν· διό φησιν, εἰ τοῦτο ᾔδεις, πολλῷ μᾶλλον ἐχρῆν σε τὰ οἰκεῖα ἐπιδείξασθαι. εἰ γὰρ τὰ ἑτέ- 15 ρων, ὡς φῄς, μέλλω ἀπαιτεῖν, πολλῷ μᾶλλον σὲ ἀπήτησα ἂν τῶν οἰκείων εὐθύνας, καὶ τοὺς μαθητευομένους δὲ τὸν προσήκοντα καρπὸν ἀπὸ τῆς ἐργασίας τῆς σῆς· εἰ σὺ περὶ αὐτοῦ ᾖσθα τὰ δέοντα ἐπιδειξάμενος. δείκνυσι γὰρ ἐνταῦθα ὅτι ἕτερον ὑπὲρ ἑτέρου εὐθύνας οὐκ ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ παρὰ μὲν τῶν διδασκάλων τὰ οἰκεῖα, παρὰ 20 δὲ τῶν μαθητευομένων τὴν ὑπακοήν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τουτέστιν ἐχρῆν εἰπεῖν, διαμαρτύρασθαι ἔδει, οὐκ ἔχεις οὐδέν; γλῶτταν ἔχεις· μή τις τοίνυν λέγετω ὅτι οὐδὲν ἀφελῶ, ἔχεις γὰρ τὸ ἓν τάλαντον· ἕκαστος καταβαλεῖν ἔδει· ὁ κίνδυνος τῶν ἀκουόντων· τὴν ἀπαίτησιν ἐμοὶ ἐπιτρέψαι· κἀγὼ 25 μετὰ τόκον ἂν ἀπήτησα, τόκον λέγων ἀκροάσεως, τὴν τῶν ἔργων ἐπίδειξιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί δὴ τοῦτό ἐστι; ὁ χάριν λαβὼν, καὶ τὴν προθυμίαν μὴ ἐπιδειξάμενος τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τὴν χάριν ἀπόλλυσι· ὁ δὲ σπουδὴν παρεχόμενος, πλείονα ἐπισπάσηται τὴν χάριν· 30 ἀλλ' οὐ μέχρι τούτου ἡ ζημία, ἀλλὰ καὶ ἀφόρητος κόλασις, καὶ μετὰ τῆς κολάσεως, ἡ ἀπόφασις δικαία. ἀπὸ γὰρ τῶν τοιούτων ἀφαιρεθήσεται ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, καὶ ὁ τοῦ διδασκάλου βαθμὸς, καὶ τῆς ἐσχάτης πειραθήσεται τιμωρίας· καὶ δίδοται τῷ πλουτοῦντι πλουσιωτέρας χάριτος ἐκείνῳ προστιθεμένης, πλὴν 35

εἰ καὶ διάφορα τὰ χαρίσματα, ἀλλ' ἴση ἡ τιμὴ, ὅταν τις ἐπὶ τὸ
30 ἀκρότατον ἀναβῇ τῆς δοθείσης αὐτῷ παρὰ Θεοῦ ἰσχύος, "καὶ τὸν
"ἀχρεῖον δοῦλον ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος," καὶ τὰ ἑξῆς. εἶδες
πῶς οὐ μόνον ὁ ἁρπάζων καὶ πλεονεκτῶν, οὐδὲ ὁ κακὰ ἐργαζόμενος,
ἀλλὰ καὶ ὁ ἀγαθὰς μὴ ποιῶν, κολάζεται κόλασιν τὴν ἐσχάτην; 5
ἀντιλαβώμεθα τοίνυν τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, ἐργασώμεθα
εἰς τὸ τάλαντον· ἂν γὰρ ὀκνήσωμεν καὶ διατρίψωμεν ἐνταῦθα ἐν
ἀργίᾳ, οὐδεὶς ἡμᾶς ἐκεῖσε ἐλεήσει. λοιπὸν πάντα εἰσενέγκωμεν
εἰς τὴν τῶν πλησίον ὠφέλειαν. τάλαντα γὰρ ἐνταῦθα ἐστὶν ἡ
ἑκάστου δύναμις· εἴτε ἐν προστασίαις, εἴτε ἐν χρήμασιν, εἴτε ἐν 10
διδασκαλίᾳ, εἴτε ἐν οἱῳδήποτε πράγματι μηδεὶς λεγέτω, ὅτι ἓν
τάλαντον ἔχω, δύνασαι γὰρ καὶ δι' ἑνὸς εὐδοκιμῆσαι.

'Εξ ἀνεπιγράφου. Σκότος ἐξώτερον ἔνθα οὐδεὶς φωτισμὸς,
τάχα μὲν οὐδὲ φωτισμὸς πάντως, οὐδὲ μία ἐπισκοπὴ θείου φω-
τός. μὴ θαύμαζε εἰ ἕνεκα τοῦ μὴ διδάξαι τὸν λόγον, ταῦτά τις 15
πείσεται καὶ ἀκούσεται. Παῦλος δὲ λέγει, "οὐαὶ γάρ μοι ἐστὶν,
"ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι."

ΚΕΦ. ΞΑ.

Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ.

'Επειδὴ νῦν ἐν ἀτιμίᾳ παρεγένετο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸς 20
ἡμῶν ὁ ἀληθινὸς, καὶ ὕβρεσι καὶ ὀνείδεσι, διὰ τοῦτο φησίν·
31 "ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς,
τουτέστιν ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ· ἔτι δὲ καὶ ἐπειδὴ ὁ
σταυρὸς ἐγγὺς ἦν, πρᾶγμα δοκοῦν ἐπονείδιστον εἶναι, ὑπ' ὄψιν
ἄγει τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο, καὶ τὴν οἰκουμένην περιΐστησιν ἅπα- 25
σαν, καὶ τοὺς οὐρανοὺς κενουμένους· πάντες γὰρ οἱ ἅγιοι Ἄγγελοι
παρέσονται μετ' αὐτοῦ, φησί· τίνος ἕνεκεν; μαρτυροῦντες καὶ
αὐτοὶ, ὅσα διηκόνισαν πεμπόμενοι διαφόρως παρὰ τοῦ δεσπότου,
πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν· καὶ πανταχόθεν φρικώδης ἡ
32 ἡμέρα ἐκείνη τότε ἔσται· καὶ "συναχθήσονται," φησὶ, "πάντα 30
"τὰ ἔθνη," τουτέστι πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις· "καὶ ἀφοριεῖ
"αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὥσπερ ὁ ποιμὴν τὰ πρόβατα." νῦν μὲν
γὰρ οὐκ εἰσὶν ἀφορισμένοι, ἀλλὰ ἀναμὶξ, ἡ δὲ διαίρεσις τότε
ἔσται μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης· καὶ τέως ἀπὸ τῆς στάσεως αὐτοὺς

διαιρεῖ καὶ ποιεῖ δήλους· εἶτα καὶ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τὸν ἑκά-
στου τρόπον ἐνδείκνυται, τοὺς μὲν ἐρίφια καλῶν, τοὺς δὲ πρό-
βατα· ἵνα τῶν μὲν τὸ ἄκαρπον δείξῃ, οὐδεὶς γὰρ ἀπὸ ἐρίφου
καρπὸς γένοιτ' ἄν, τῶν δὲ τὴν πολλὴν πρόσοδον· καὶ γὰρ πολλὴ
τῶν προβάτων ἡ πρόσοδος, ἀπὸ ἐρίου, ἀπό τε γάλακτος, ἀπό τε 5
τῶν τικτομένων· τούτων δὲ ἔρημος ὁ ἔριφος· ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλογα
ἀπὸ φύσεως ἔχει τὸ ἄκαρπον, ἐκεῖνοι δὲ ἀπὸ προαιρέσεως· καὶ
διὰ τοῦτο κολάζονται μὲν ἐκεῖνοι, στεφανοῦνται δὲ οὗτοι. οὐ πρό-
τερον δὲ αὐτοὺς κολάζει, ἕως οὗ δικάσηται πρὸς αὐτούς· διὸ καὶ
στήσας αὐτοὺς, λέγει τὰ ἐγκλήματα, τὸ "ἐπείνασα καὶ οὐκ 10
"ἐδώκατέ μοι φαγεῖν," καὶ τὰ ἑξῆς· οἱ δὲ μετὰ ἐπιεικείας φθεγ-
γονται, ἀλλ' οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος λοιπὸν, καὶ μάλα εἰκότως· ὅτι
πρᾶγμα οὕτω περισπούδαστον παρέδραμον· καὶ γὰρ οἱ προφῆται
ἄνω καὶ κάτω ἔλεγον· "ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν·" καὶ ὁ νομο-
θέτης διὰ πάντων εἰς τοῦτο κατενῆγεν, καὶ διὰ ῥημάτων καὶ διὰ 15
πραγμάτων· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ φύσις τοῦτο ἐπαίδευεν· χρὴ δὲ σκο-
πῆσαι, ὡς οὐχ ὅτι ἑνὸς ἢ δύο ὑπῆρχον ἔρημοι μόνον, ἀλλὰ καὶ
πάντων· οὐ γὰρ δὴ μόνον πεινῶντα οὐκ ἔθρεψαν, οὐδὲ γυμνὸν περιέ-
βαλον, ἀλλ' οὐδὲ ὃ κουφότερον ἦν, ἄρρωστον ἐπεσκέψαντο.

Χρὴ δὲ σκοπῆσαι καὶ ἐπιταγμάτων τὸ ἐλαφρόν· οὐ γὰρ εἶπεν ἐν 20
φυλακῇ ἤμην, καὶ οὐκ ἀπηλλάξατέ με, ἄρρωστος ἤμην, καὶ οὐκ ἀνε-
στήσατέ με, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐπεσκέψασθέ με, οὐδὲ ἤλθετε πρός με.
διατί καὶ ἐλαχίστους καὶ ἀδελφοὺς καλεῖ τοὺς πτωχούς; ἐπειδὴ
ταπεινοὶ καὶ πένητες καὶ ἀπερριμμένοι ὑπάρχουσι. διὰ τοῦτο καὶ
ἀδελφοί· τοὺς γὰρ τοιούτους μάλιστα εἰς ἀδελφότητα καλεῖ, 25
τοὺς ἀγνώστους, τοὺς εὐκαταφρονήτους, οὐχὶ τοὺς μοναχοὺς μόνους
λέγων, καὶ τοὺς τὰ ὄρη κατειληφότας, ἀλλ' ἕκαστον πιστὸν, κἂν
βιωτικὸς ὑπάρχῃ· πεινῶν δὲ ᾖ καὶ λιμώττων, γυμνὸς καὶ ξένος·
πάσης αὐτὸν τῆς ἐπιμελείας ἀπολαύειν βούλεται· ἀδελφὸν γὰρ
τὸ βάπτισμα ἐργάζεται, καὶ ἡ τῶν ἀχράντων μυστηρίων κοινω- 30
νία· πρότερον γὰρ τοὺς κατορθωκότας ἐπαινεῖ· ὅπως καὶ ἐν τούτῳ
δείξῃ τὸ δίκαιον τῆς ἀποφάσεως, "δεῦτε" λέγων, "οἱ εὐλογη-
"μένοι τοῦ Πατρός μου," καὶ τὰ ἑξῆς. ὅσον ἀγαθὸν τοῦτο τὸ
ὄνομα ἀντάξιον τὸ εὐλογημένους εἶναι, καὶ παρὰ τῷ Πατρὶ εὐλο-
γημένους· ἔτι δὲ καὶ ἵνα μὴ πρότερον ἐκεῖνοι καταδικαζόμενοι 35

λέγωσιν, ὅτι οὐκ εἴχομεν τινὰς πρὸς οὓς ἐργασόμεθα τὸ ἀγαθὸν, διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν συνδούλων αὐτοὺς καταδικάζει, ὥσπερ καὶ τὰς μωρὰς παρθένους ἀπὸ τῶν φρονίμων παρθένων, καὶ τὸν δοῦλον τὸν μεθύοντα ἀπὸ τοῦ πιστοῦ δούλου, καὶ τὸν τὸ τάλαντον καταχώσαντα ἀπὸ τῶν διπλασιασάντων, καὶ ἕκαστον τῶν ἁμαρτανόντων, 5 ἀπὸ τῶν κατορθωκότων. καὶ γὰρ πλουσίους πλουσίοις, καὶ πένητας πένησι παραβάλλει.

Οὐκ εἶπε λάβετε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν, ἀλλὰ κληρονομήσατε. ἵνα δείξῃ τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς χάριτος δωρεάν· ὡς οἰκεῖα γάρ φησιν, ὡς πατρῷα, ὡς ὑμέτερα, ὡς ὑμῖν 10 ἄνωθεν ὀφειλομένην, οὕτως αὐτὴν κληρονομήσατε· πρινὴ γὰρ ὑμᾶς γενέσθαι, ταῦτα ὑμῖν ἡτοίμασται παρ' ἐμοῦ καὶ ηὐτρέπισται, ἐπειδὴ ᾔδειν τοιούτους ἐσομένους ὑμᾶς. σκοπήσωμεν δὲ ἀντὶ ποίων τοσαῦτα λαμβάνουσιν, ἀντὶ στέγης, ἀντὶ ἱματίου, ἀντὶ ἄρτου, ἀντὶ ὕδατος ψυχροῦ, ἀντὶ ἐπισκέψεως, ἀντὶ 15 εἰσόδου τῆς εἰς τὸ δεσμωτήριον· ἐκείνοις δὲ εἰπὼν "πορεύεσθε οἱ "κατηραμένοι," οὐκ εἶπεν ὑπὸ τοῦ Πατρός μου· οὐ γὰρ αὐτὸς αὐτοὺς κατηράσατο, ἀλλὰ τὰ οἰκεῖα ἔργα, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο εἶπεν, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον ὑμῖν, ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ ὑμεῖς ἑαυτοὺς ἐβάλετε, διὰ 20 τοῦ μὴ θρέψαι ἢ ποτίσαι, μηδὲ ἐνδύσαι μηδὲ ἐπισκέψασθαι, ἑαυτοῖς τὴν αἰτία λογίζεσθε. φοβηθῶμεν ἀγαπητοὶ ταῦτα ἀκούοντες, καὶ ἐννοήσαντες τῶν τοιούτων καὶ τοσούτων ἀγαθῶν τὴν ἑτοιμασίαν, καὶ τῆς ἀφορήτου καὶ αἰωνίου κολάσεως τὴν κατάκρισιν· σπουδάσωμεν ἐν εἰλικρινεῖ καὶ δαψιλεῖ συμπαθείᾳ, τῶν μὲν αἰωνίων ἀγαθῶν καὶ 25 ἀνεκδιηγήτων κληρονόμοι γενέσθαι· τῶν δὲ ἀτελευτήτων βασάνων, πεῖραν μὴ λαβεῖν. εἰ γὰρ καὶ μὴ συνεγινώσκομεν ἑαυτοῖς ἁμαρτίας, οὐδ' οὕτως ἡμᾶς ἔδει τῆς εἰς ἀλλήλους ἀμελεῖν συμπαθείας· εἰ δὲ πολλῶν ἁμαρτιῶν ὑπάρχομεν ὑπεύθυνοι, δι' ἐλεημοσύνης πολλῆς, ταύτας ἐξαλείψωμεν προηγουμένως· καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν 30 ἀντεχόμενοι, καὶ μὴ τῇ ἐλεημοσύνῃ μόνῃ θαρροῦντες, ἑαυτοὺς τρυφῇ καὶ μέθῃ καὶ πορνείᾳ καὶ πλεονεξίᾳ καὶ μνησικακίᾳ καὶ φθόνῳ καὶ καταλαλιᾷ, καὶ ἑτέραις ἁμαρτίαις ἐκδότους ποιήσωμεν. διότι πάντα ὅσα διὰ τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων διδασκόμεθα τηρεῖν, προσετάχθημεν οὐ τὰ μὲν, καὶ τὰ δὲ, ἀλλὰ πάντα. 35

'Ωριγένους. Τὸ "ἀπὸ καταβολῆς κόσμου," ἢ "πρὸ καταβο-"λῆς κόσμου," τὸ ὡρισμένον ἐν προγνώσει δηλοῖ· ἔχει δὲ καὶ μυστικόν τί, ὅπερ ζήτει.

1 Εὐκαίρως περὶ τοῦ πάθους πάλιν διαλέγεται, ἐπειδήπερ προεῖπε περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς ἀνταποδόσεως τῆς ἐκεῖ 5 καὶ τῆς κολάσεως· ὡσανεὶ ἔλεγε, τί δεδοίκατε ἐπὶ τοῖς προσκαίροις δεινοῖς, τοιούτων ὑμᾶς ἀναμενόντων ἀγαθῶν; μνημονεύει δὲ τοῦ Πάσχα, εἰς ὑπόμνησιν τῶν πολλῶν εὐεργετημάτων τῶν κατ' Αἴγυπτον ἄγων αὐτούς· ὅτι καὶ τὸ νῦν γινόμενον διὰ σταυροῦ μυστήριον, ἑορτὴ καὶ πανήγυρις ἐστὶν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς οἰκουμένης 10 τελούμενον. εἰπὼν δὲ ὅτι συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς, ἔδειξεν ὅτι τὰ Ἰουδαϊκὰ ἀρχὴν ἐλάμβανε διαλύεσθαι· ὁ μὲν γὰρ Μωϋσῆς ἕνα εἶναι ἀρχιερέα ἐκέλευσεν, καὶ τελευτήσαντος, τότε ἕτερον γίνεσθαι· τότε δὲ πολλοὶ ἦσαν ἀρχιερεῖς· ἐνιαύσιοι γὰρ ἐγίνοντο, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰπὼν Λουκᾶς, ὅτε περὶ τοῦ 15 Ζαχαρίου διελέγετο, Ἐξ ἐφημερίας αὐτὸν εἶναι Ἀβιά. αὐτὸς οὖν ἐνταῦθα φησὶ τοὺς ἀπὸ ἀρχιερέων. χρὴ δὲ σκοπῆσαι καὶ τὴν ἄφατον τῶν Ἰουδαϊκῶν πραγμάτων διαφθοράν· παρανόμοις γὰρ πράγμασιν ἐπιχειροῦντες, πρὸς τὸν ἀρχιερέα ἔρχονται· καὶ γὰρ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ λεγομένου Καϊάφα συνήχθησαν· 20 ἐκεῖθεν βουλόμενοι τὴν ἐξουσίαν τῶν κακῶν λαβεῖν, ὅθεν κωλύεσθαι ἔδει· τί δὲ συνεβουλεύσαντο; ἵνα τὸν δεσπότην αὐτῶν, δόλῳ κρατήσωσι καὶ ἀποκτείνωσιν· ἐδεδοίκεισαν γὰρ τὸν λαὸν, διὸ καὶ τὴν ἑορτὴν ἀνέμενον παρελθεῖν· "ἔλεγον γὰρ, μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ," καὶ τὰ ἑξῆς. ἐφοβοῦντο γὰρ, οὐ τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πανταχοῦ τὰ ἀνθρώ- 25 πινα· ἀλλ' ὅμως τῷ θυμῷ ζέοντες ἐπειδὴ καὶ τὸν προδότην εὗρον, πάλιν μετέθεντο.

ΚΕΦ. ΞΒ.

Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρῳ.

6 Ἡ γυνὴ αὕτη ἡ τὸν Κύριον ἀλείψασα μύρῳ, δοκεῖ μὲν εἶναι 30 μία καὶ ἡ αὐτὴ παρὰ τοῖς Εὐαγγελισταῖς ἅπασιν, οὐκ ἔστι δὲ, ἀλλὰ παρὰ μὲν τοῖς τρισὶ, μία τις εἶναί μοι δοκεῖ καὶ ἡ αὐτὴ, παρὰ δὲ Ἰωάννῃ, οὐκ ἔτι, ἀλλ' ἑτέρα τίς θαυμαστὴ, ἡ τοῦ Λαζά-

6 ρου ἀδελφή· τῆς λέπρας δὲ μέμνηται τοῦ Σίμωνος εἰπὼν, "ἐν "οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ," ἵνα δείξῃ πόθεν θαρροῦσα ἡ γυνὴ προσῆλθε τῷ Χριστῷ· ἐπειδὴ γὰρ ἡ λέπρα σφόδρα ἀκάθαρτον εἶναι δοκεῖ πάθος καὶ βδελυκτὸν, εἶδε δὲ τὸν Ἰησοῦν θεραπεύσαντα τὸν ἄνθρωπον, οὐ γὰρ ἂν εἵλατο μεῖναι παρὰ τῷ λεπρῷ, 5 καὶ καταχθέντα παρ' αὐτῷ, ἐθάρρησεν, ὅτι καὶ τὴν τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἀκαθαρσίαν, ἀποσμῆξαι δύναται ῥαδίως· τῆς Βηθανίας δὲ μνημονεύει, ἵνα μάθωμεν ὅτι ἑκὼν ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται· ὁ γὰρ πρὸ τούτου διαδιδράσκων αὐτοὺς, νῦν ὅτε μάλιστα ἐξήφθη αὐτῶν ἡ βασκανία, τότε πλησίον ἔρχεται, ὡς ἀπὸ σταδίων δεκαπέντε· 10 οὕτως οἰκονομίας ἦν καὶ τὸ πρότερον ἀναχωρεῖν αὐτόν.

Διατί οὐ προτέρως ἀλλὰ μεθ' ἑτέρας γυναῖκας, τὴν Σαμαρεῖτιν καὶ τὴν Χαναναίαν, καὶ ἄλλας τινὰς προσέρχεται αὕτη; διὰ τὸ πολλὴν ἑαυτῇ συνειδέναι ἀσελγείας ἀσθένειαν, καὶ μὴ τολμᾷν, ἀλλ' ὀκνεῖν ἔτι καὶ ἀναδύεσθαι· καὶ οὐδὲ δημοσίᾳ, ἀλλ' ἐν οἰκίᾳ, 15 καὶ πάντων τῶν ἄλλων ὑπὲρ θεραπείας προσερχομένων σωματικῆς μόνον, αὕτη τῆς κατὰ ψυχὴν διορθώσεως ἕνεκεν προσήει μόνης. οὐδὲ γάρ τι τοῦ σώματος ἀνάπηρος[b] ἦν, ὥστε καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἄν τις αὐτὴν θαυμάσειεν. ταῖς θριξὶ δὲ αὐτῆς ἀπέμασσεν, ἐπειδὴ οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ προσήει ψιλῷ, ἀλλ' ὡς μείζονι ἢ 20 κατὰ ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο ὃ παντὸς τοῦ σώματος τιμιώτερον ἦν μέλος, τοῦτο πρὸς τοὺς πόδας ἤνεγκε τοῦ Χριστοῦ, τὴν κεφαλὴν τὴν ἑαυτῆς. τίνος ἕνεκεν ἠγανάκτησαν οἱ μαθηταὶ λέγοντες, καὶ τὰ ἑξῆς; πόθεν ἑαυτοῖς αὕτη ἡ διάνοια ἡ περὶ τῶν πτωχῶν γέγονεν; διὰ τὸ ἀκοῦσαι τοῦ διδασκάλου πολλὰ περὶ ἐλεημοσύνης 25 εἰπόντος, καὶ "ὅτι ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν." ἀπὸ τούτων γὰρ συνελογίζοντο πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ ἐνενόουν, ὅτι εἰ ὁλοκαυτώματα οὐ προσίεται, οὐδὲ τὴν παλαιὰν λατρείαν ὡς ἐλεημοσύνην, πολλῷ μᾶλλον τοῦ ἐλαίου τὴν χρῆσιν.

Προσήνεγκε δὲ αὐτῷ μύρον, ἐπειδὴ καὶ Ἰακὼβ στήλην ἤλειψε 30 τῷ Θεῷ, καὶ ἐν ταῖς θυσίαις ἔλαιον προσήγετο, καὶ οἱ ἱερεῖς μύρῳ ἐχρίοντο. συνεχώρησε δὲ κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ χεθῆναι τὸ μῦρον, σφόδρα συγκαταβαίνων αὐτῇ· καὶ γὰρ μετὰ πολλῆς

[b] ἀνάπειρος Cod.

εὐλαβείας καὶ ἀφάτου σπουδῆς προσῆλθεν αὐτῷ· εἰ γὰρ ἄνθρωπος γενέσθαι καὶ κυοφορηθῆναι οὐ παρῃτήσατο, πολλῷ μᾶλλον τοῦτο οὐκ ἂν διεκρούετο. εἰπόντες οἱ Ἀπόστολοι "ὅτι ἠδύνατο τριακοσίων" καὶ τὰ ἑξῆς, ἔδειξαν καὶ ἐν τούτῳ τῆς γυναικὸς τὴν φιλοτιμίαν, ὅσον ἀνήλωσεν εἰς τὸ μῦρον αὕτη· ἐπετίμησε δὲ τοῖς μαθηταῖς 5 ἐγκαλοῦσι, καὶ μάλα εἰκότως· οὐδὲ γὰρ ᾔδει ὑπὲρ τοσαύτης 10 σπουδῆς ἐξαπορηθῆναι τὴν γυναῖκα· διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, "τί κόπους "παρέχετε τῇ γυναικί;" διδάσκει αὐτοὺς ἐκ τούτου, μηδὲ ἐκ προοιμίων τὰ ὑψηλότερα τοὺς ἀσθενεστέρους ἀπαιτεῖν· καὶ γὰρ λοιπὸν ἦσαν ὑψηλοὶ καὶ πρόθυμοι πρὸς ἐλεημοσύνην οἱ μαθηταὶ, 10 καὶ ἵνα μὴ τὴν τέως βλαστήσασαν πίστιν πηρώσωσιν, ἀλλ' ἐκτρέφωσι μᾶλλον· ἅμα δὲ καὶ ἡμᾶς παιδεύων, ἵνα ὅπερ ἂν γένηται καλὸν παρ' αὐτοῦ, κἂν μὴ σφόδρα ἠκριβωμένον ᾖ, δέχεσθαι αὐτὸ, καὶ ἐπὶ τὸ μεῖζον ἄγειν, καὶ μὴ παρὰ τὴν ἀρχὴν, πᾶσαν ἐπιζητεῖν ἀκρίβειαν. 15

11 Περὶ δὲ τοῦ ἐνταφιασμοῦ αὐτοῦ, καὶ "ὅτι ἐμὲ οὐ πάντοτε "ἔχετε" ὁ Χριστὸς εἶπεν, τοὺς μαθητὰς περὶ τοῦ πάθους πάλιν ἀναμνῆσαι βουλόμενος. τὸ δὲ "ὅπου ἂν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον" καὶ τὰ ἑξῆς, προσέθηκε, τὴν εἰς τὰ ἔθνη ἔξοδον προαναφωνῶν, καὶ παραμυθούμενος αὐτοὺς καὶ ἐν τούτῳ ὑπὲρ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὅτι 20 περ τοσαύτη μετὰ τὸν σταυρὸν ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐκλάμψει, ὡς πανταχοῦ τῆς γῆς ἐκχυθῆναι τὸ κήρυγμα· ἔτι δὲ καὶ πρὸς παράκλησιν καὶ ἔπαινον ἐκείνης· ὃ δὲ λέγει περὶ αὐτῆς, τοιοῦτον ἐστὶν, ὅτι μηδεὶς ἐπιτιμάτω αὐτῇ, ἐγὼ γὰρ τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ καταδικάσαι αὐτὴν ὡς κακῶς πεποιηκυῖαν, ἢ μέμψασθαι αὐτὴν ὡς οὐκ 25 ὀρθῶς ἐργασαμένην, ὅτι οὐδὲ ἀφήσω λαθεῖν τὸ γεγενημένον, ἀλλ' ὁ κόσμος γνώσεται τὸ ἐν οἰκίᾳ ὑπ' αὐτῆς εἰργασμένον, καὶ ἐν κρυπτῷ. καὶ γὰρ ἀπὸ διανοίας εὐλαβοῦς ἦν τὸ γινόμενον, καὶ πίστεως θερμῆς, καὶ συντετριμμένης ψυχῆς· διατί δὲ μηδὲν πνευματικὸν ὑπέσχετο τῇ γυναικὶ, ἀλλὰ τὴν εἰς ἀεὶ μνήμην; ἐπειδὴ ἤρκει 30 τοῦτο καὶ περὶ ἐκείνων πεῖσαι θαρρεῖν αὐτήν. εἰ γὰρ ἔργον καλὸν, ὡς αὐτὸς ἐμαρτύρησεν, ἐποίησεν, εὔδηλον ὅτι καὶ μισθὸν ἄξιον λήψεται.

14 Τίνος ἕνεκεν εἶπε "τότε πορευθείς;" ἵνα δείξῃ ὅτι ὅτε γυνὴ πεπορνευμένη τοσαύτην ἐπεδείξατο τιμὴν, ὅτε εἶπεν εἰς τὸν ἐντα- 35

φιασμόν μου, ὅπερ ἱκανὸν ἦν αὐτὸν κατανύξαι, τότε αὐτὸς τὰ τοῦ διαβόλου εἰργάζετο. τὸ δὲ "Ἰσκαριώτης" εἶπεν, ἐπειδὴ καὶ ἄλλος ἦν Ἰούδας· "ἐκ τῶν δώδεκα" φησὶν, ἵνα παραστήσῃ ὅτι ἐκ τοῦ πρώτου χοροῦ τῶν ἐκλελεγμένων ἦν, τῶν μετὰ Πέτρου καὶ Ἰωάννου· ἦσαν γὰρ καὶ ἄλλοι μαθηταί. 5

15 Χρὴ δὲ σκοπῆσαι πόση ἦν αὐτοῦ ἡ κακία, ὅτι καὶ αὐτομάτως προσήει, καὶ ὅτι ἀργυρίου τοῦτο ποιεῖ, καὶ ἀργυρίου τοσούτου· ἐζήτει δὲ εὐκαιρίαν, ἐπειδὴ ἐδεδοίκει τὸν ὄχλον, καὶ μόνον ἀπολαβεῖν αὐτὸν ἤθελε. καίτοιγε πολλάκις αὐτὸν ἰδὼν διὰ μέσων ἐλθόντα καὶ μὴ κατασχεθέντα, καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως καὶ θεότητος πολλὰς παρασχόντα τὰς ἀποδείξεις· οὕτως αὐτὸν καθάπαξ 10 ἐπήρωσεν ἡ φιλαργυρία, καὶ ταῦτα πολλάκις αὐτῷ περὶ τούτου διαλεχθέντος τοῦ Χριστοῦ, διά τε φοβερῶν καὶ προσηνῶν ῥημάτων, ὥστε καταλῦσαι τὴν πονηρὰν αὐτοῦ ταύτη νέννοιαν· ἀλλ' εἰ κἂν οὐδὲν ἐκεῖνος ἐκέρδανεν, οὐ μὴν ὁ δεσπότης ἐπαύσατο τὰ αὐτοῦ ποιῶν. εἰ οὖν ὁ Χριστὸς καίπερ προειδὼς τὸ ἀδιόρθωτον τοῦ 15 προδότου, οὐκ ἐπαύσατο τὰ αὐτοῦ εἰσφέρων καὶ νουθετῶν καὶ ἀπειλῶν καὶ ταλανιζων, πολλῷ μᾶλλον ὀφείλομεν ἡμεῖς, ἁμαρτάνοντας καὶ ῥαθυμοῦντας νουθετεῖν καὶ διδάσκειν καὶ παρακαλεῖν, κἂν μηδὲν ὠφελῶμεν. ἀκούσατε πάντες οἱ φιλάργυροι, οἱ τὸ τοῦ Ἰούδα νόσημα ἔχοντες· ἀκούσατε, καὶ φύγετε τὸ πάθος τοῦτο. 20 εἰ γὰρ ὁ συνὼν τῷ Χριστῷ, καὶ σημεῖα ἐργασάμενος, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσας διδασκαλίας, ἐπειδὴ οὐκ ἀπηλλάγη τοῦ νοσήματος τούτου, εἰς τοσοῦτον κατηνέχθη βάραθρον, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς, οἱ τοῖς παροῦσι προσηλωμένοι, εὐάλωτοι πρὸς ὄλεθρον ἐκ τοῦ πάθους τούτου γενήσεσθε, εἰ μὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνεχοῦς 25 ἀπολαύητε ἐπιμελείας, ἑαυτοὺς διορθούμενοι διὰ τῆς τῶν γραφῶν παραινέσεως. καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνῆν ἐκεῖνος τῷ μὴ ἔχοντι ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι, καὶ καθ' ἑκάστην ἐπαιδεύετο τὴν ἡμέραν δι' ἔργων, διὰ ῥημάτων, μὴ χρυσίον, μὴ ἀργύριον, μὴ δύο χιτῶνας ἔχειν, καὶ ὅμως οὐκ ἐσωφρονίσθη· καὶ πῶς οὖν[c] προσδοκᾷς δια- 30 φεύξασθαι τὸ νόσημα, μὴ πολλῇ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἀναγνώσει, καὶ τῇ σπουδῇ κεχρημένος; δεινὸν γὰρ, δεινὸν, τὸ τῆς φιλαργυρίας θηρίον· ἀλλ' ὅμως ἐὰν θέλῃς ῥαδίως νικήσῃς. οὐ γάρ ἐστιν ἡ

[c] οὐ Cod.

ἐπιθυμία αὕτη φυσικὴ, καὶ δῆλον τοῦτο ἐκ τῶν ἀπηλλαγμένων αὐτῆς. ὅτι δὲ πάντων χαλεπώτατον τοῦτο τὸ πάθος ἐστὶν, δῆλον μὲν καὶ ἐκ τοῦ Ἰούδα, ὅτι περ τὸν δεσπότην διὰ τοῦτο παρέδωκεν· δῆλον δὲ καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ τυμβωρύχοι, καὶ ἀνδροφόνοι, καὶ πόλεμοι, καὶ μάχαι, καὶ ὅπερ ἂν εἴποις κακὸν, ἐκ τούτου τίκτεται. 5 διὸ παρακαλῶ πάσῃ σπουδῇ τὴν νόσον ταύτην ἐκφύγωμεν, καὶ ὡς ἔστι καιρὸς, ἐκ πάσης πονηρίας ἀνενέγκωμεν· δυνάμεθα γὰρ, ἂν θέλωμεν· τί γὰρ φορτικὸν ἐπετάγημεν;

Καὶ μετ᾽ ὀλίγα—Ποῖα γὰρ ὄργανα εἶχον οἱ Ἀπόστολοι τοσαῦτα κατορθώσαντες; οὐχὶ μονοχίτωνες καὶ ἀνυπόδετοι περιήεσαν, καὶ 10 πάντων περιεγένοντο; τί γὰρ δύσκολον τῶν ἐπιταγμάτων, μηδένα ἔχειν ἐχθρὸν, μηδένα μισεῖν, μηδένα λέγειν κακῶς; τὰ ἐναντία μὲν οὖν τούτων δυσκολώτερα. Καὶ πάλιν—ὅτι οὐχὶ πάντων τῶν ἁμαρτημάτων αἱ αὐταὶ[d] κολάσεις εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ καὶ διάφοροι, καὶ ἀπὸ χρόνων καὶ ἀπὸ προσώπων, καὶ ἀπὸ ἀξιωμάτων, 15 καὶ ἀπὸ συνέσεως, καὶ ἐξ ἑτέρων πλειόνων. καὶ ἵνα σαφέστερον ὃ λέγω γένηται, κείσθω εἰς μέσον ἁμάρτημα πορνείας, καὶ σκοπήσωμεν. εὑρίσκομεν τιμωρίας διαφόρους ἐκ τῶν θείων γραφῶν. ἐπόρνευσέ τις πρὸ τοῦ νόμου, ἄλλως κολάζεται. καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δείκνυσιν, "ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπο- 20 "λοῦνται." ἐπόρνευσέ τις μετὰ τὸν νόμον, χαλεπώτερα πείσεται, ἐπόρνευσέ τις ἱερεὺς ὢν, προσέθηκέν τι. ἀπὸ γὰρ τῆς ἀξίας καὶ τὴν τιμωρίαν λαμβάνει μεγίστην. ἐπορνεύθη τις βιαίως, αὕτη δὲ ἀπήλλακται κολάσεως. ἐπορνεύθη τίς πλουτοῦσα, ἑτέρα δὲ πενομένη· πάλιν καὶ ἐνταῦθα διαφορὰ, καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ Δαβὶδ, 25 πῶς ἐνεκαλεῖτο σφοδρότερον. ἐπόρνευσέ τις μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ἀναβάπτιστος ἀπέλθῃ, πάντων τῶν προειρημένων χαλεπωτέραν δώσει δίκην· ἐπόρνευσέ τις μετὰ τὸ βάπτισμα· ἐνταῦθα λοιπὸν οὐδὲ παραμυθία τῷ ἁμαρτήματι λείπεται. ἐπόρνευσέ τις ἱερωμένος, αὕτη μάλιστα ἡ κορυφὴ τῶν κακῶν. 30

ΚΕΦ. ΞΓ.

Περὶ τοῦ Πάσχα.

17 Πρώτην τῶν ἀζύμων τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων φησίν· εἰώθασι γὰρ ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἀεὶ ἀριθμεῖν τὴν ἡμέραν, καὶ ταύτης μνημονεύει

[d] ἑαυτοὺς Cod. corr. e Cod. B.

καθ' ἣν ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τὸ Πάσχα ἔμελλε θύεσθαι. τὸ ἦλθε τοῦτο λέγων, ἐγγὺς ἦν, ἐπὶ θύραις ἦν, τῆς ἑσπέρας δηλονότι μεμνημένος ἐκείνης· ἀπὸ γὰρ τῆς ἑσπέρας ἤρχοντο, διὸ ἕκαστος προστίθησι λέγων, ὅτε ἐθύετο τὸ Πάσχα. ἐρωτῶσι δὲ ποῦ θέλει ἑτοιμασθῆναι τὸ Πάσχα, διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν καταγώγιον, μήτε οἰκίαν. ἐπι- 5 *τελεῖ δὲ τὸ Πάσχα, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔστιν ἐναντίος τῷ νόμῳ. πρὸς ἄγνωστον δὲ πέμπει ἄνθρωπον, γνωρίσαι κἀντεῦθεν βουλόμενος, ὅτι εἰ ἤθελεν, ἠδύνατο μὴ παθεῖν. ὁ γὰρ τὸν δεῖνα τοῦτον πείσας, ὥστε αὐτοὺς ὑποδέξασθαι, καὶ ταῦτα ἀπὸ ῥημάτων, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῆς ὄνου τοῦτο πεποίηκε, τί οὐκ ἂν εἰργάσατο ἐν τοῖς* 10 *σταυροῦσιν αὐτὸν, εἴγε ἐβούλετο; ἐγὼ δὲ οὐ τοῦτο θαυμάζω μόνον, ὅτι αὐτὸν ὑπεδέξατο ἄγνωστος ὢν, ἀλλ' ὅτι προσδοκῶν ἔχθραν ἐπισπάσασθαι τοιαύτην, καὶ πόλεμον ἄσπονδον ἐκ τῶν Ἰουδαίων, κατεφρόνησε τῆς τούτων ἀπεχθείας. σημεῖον δὲ αὐτοῖς δίδωσι τὸν τὸ κεράμιον βαστάζοντα, ἐπειδὴ τὸν τόπον ἠγνόουν.* 15

Εἶπε δὲ "*ὅτι ὁ καιρός μου ἐγγύς ἐστι,*" *ἅμα μὲν καὶ τοὺς μαθητὰς ὑπομιμνήσκων τοῦ πάθους συνεχῶς, ὥστε τῇ πυκνότητι τῆς προρρήσεως ἐγγυμνασθέντες μελετᾷν τὸ συμβησόμενον. ἅμα δὲ δεικνὺς αὐτοῖς ἐκείνοις καὶ τῷ ὑποδεχομένῳ, καὶ πᾶσιν Ἰουδαίοις, ὃ πολλάκις εἶπον, ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται.* 20 *προστίθησι δὲ* "*μετὰ τῶν μαθητῶν μου,*" *ὥστε ἀρκοῦσαν γενέσθαι τὴν παρασκευήν. διατί δὲ ἐσθιόντων αὐτῶν, περὶ τῆς προδοσίας διαλέγεται; ἵνα καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ ἀπὸ τῆς τραπέζης δείξῃ τὴν πονηρίαν τὴν τοῦ προδότου· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκεῖ παρῆν, καὶ ἦλθε κοινωνῆσαι καὶ μυστηρίων καὶ ἁλῶν· καὶ ὅτι ἔδει τότε,* 25 *εἰ καὶ θηρίον ἦν, πρᾳότερον γενέσθαι.*

21 Πρὸ δὲ τοῦ δείπνου *καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἔνιψεν, οὐκ εἶπε δὲ ὁ δεῖνα με παραδώσει, ἀλλ'* "*εἷς ἐξ ὑμῶν,*" *φειδόμενος καὶ ἐν τούτῳ τοῦ προδότου, ὥστε πάλιν δοῦναι αὐτῷ μετανοίας ἐξουσίαν τὸ λαθεῖν, καὶ αἱρεῖται φοβῆσαι ἅπαντας ὑπὲρ τοῦ διασῶσαι* 30 *τοῦτον. τῶν δώδεκα δὲ εἶπε, τουτέστι τῶν πανταχοῦ μοι παρόντων, ὧν τοὺς πόδας ἔνιψα, οἷς τοσαῦτα ἐπηγγειλάμην. ποῖον ἄρα πένθος ἀφόρητον τὸν χορὸν τότε τῶν ἁγίων κατέλαβεν ἐκεῖνον, ὅθεν καὶ ἕκαστος μετὰ λύπης ἔλεγε·* "*μήτι ἐγώ εἰμι,* Κύριε;" *διὸ καὶ τῆς ταραχῆς αὐτοὺς ἀπαλλάξαι βουλόμενος, καὶ γὰρ* 35

ἀποτεθνήκεισαν τῷ δέει· διὰ τοῦτο αὐτὸν λοιπὸν ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ ψωμίου. οὐκ ἐκείνους δὲ μόνους ἀνιέναι βουλόμενος τῆς ἀγωνίας τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ τὸν προδότην διορθώσασθαι θέλων. ἐπειδὴ γὰρ πολλάκις ἀκούσας ἀδιόρθωτος ἔμεινεν, ἀνάλγητος ὤν, βουλόμενος αὐτοῦ καθικέσθαι, ἐμφαίνει αὐτὸν λοιπόν. τίνος ἕνεκε 5 μετ' αὐτοῦ ἔβαπτεν ὁ προδότης; ἀπὸ πολλῆς ἰταμότητος· οὐδὲ γὰρ λοιπὸν ἐτίμα τὸν διδάσκαλον. ὁ Χριστὸς δὲ συγκαταβαίνων, καὶ μέχρι τούτου αὐτὸν ἐντρέψαι βουλόμενος, καὶ εἰς διάθεσιν ἐπισπασάμενος, ἅμα δὲ καὶ ἡμῖν τύπος μακροθυμίας γινόμενος. τὸ δὲ "ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ," 10 προσέθηκε, τοὺς μαθητὰς ἀνακτώμενος, ἵνα μὴ νομίσωσιν ἀσθενείας εἶναι τὸ πρᾶγμα τοῦ θανάτου αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἐξ ὧν προέλεγεν, ἑαυτὸν ἐδείκνυεν ἑκουσίως τοῦτον καταδεχόμενος· ἔτι δὲ καὶ τὸν προδότην καὶ ἐν τούτῳ διορθούμενος. καὶ εἰ ἐκεῖνος καὶ μετὰ τοῦτο, καὶ μετὰ τὸ ἀκοῦσαι "οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ," οὐ μόνον 15 ἀδιόρθωτος, ἀλλὰ καὶ ἀναισχυντίας ἐφθέγξατο ῥήματα, εἰπὼν "μήτι ἐγώ εἰμι;" συνειδὼς γὰρ ἑαυτῷ τοιαῦτα, οὐκ ᾐδέσθη περὶ τούτων ἐξετάσεων. τὸ δὲ εἰπεῖν τὸν δεσπότην, "σὺ εἶπας," δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἄφατον ἡμερότητα. καὶ γὰρ ἐνῆν εἰπεῖν αὐτῷ, ὦ μιαρὲ καὶ παμμίαρε, ἐναγῆ καὶ βέβηλε, τοσοῦτον χρόνον ὠδίνων 20 τὸ κακὸν, καὶ ἀπελθὼν καὶ συμβόλαια Σατανικὰ ποιήσας, καὶ ἀργύριον συνθέμενος λαμβάνειν, καὶ παρ' ἐμοῦ διελεγχθεὶς ἔτι τολμᾷς ἐρωτᾷν; ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἴρηκεν, ἀλλὰ πῶς; "σὺ εἶπας·" ὅρους ἡμῖν καὶ κανόνας ἀνεξικακίας πηγνύς. μηδεὶς οὖν λεγέτω ὅτι, εἰ γεγραμμένον ἦν τοῦ παθεῖν αὐτὸν ταῦτα, διατί ἐγκαλεῖται 25 Ἰούδας τὰ γεγραμμένα ποιήσας; ἐπειδὴ οὐ ταύτῃ τῇ γνώμῃ τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ πονηρᾷ προαιρέσει· χρὴ γὰρ τὸν σκοπὸν ἐξετάζειν πανταχοῦ. διατί οὐκ ἠρώτησεν ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἰούδας, μήτι ἐγώ εἰμι; ἐπειδὴ ἐνόμιζε λανθάνειν τὸ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν, "εἷς ἐξ "ὑμῶν," ὅτε αὐτὸν δῆλον ἐποίησε, τότε τῇ ἐπιεικείᾳ τοῦ διδασκά- 30 λου καταφρονήσας ὡς οὐκ ἐλέγξαντος αὐτὸν, οὐκ ᾐδέσθη τοῦ ἐρωτῆσαι, ῥαββὶ δὲ αὐτὸν ἐκάλεσεν ἀπὸ πολλῆς ἰταμότητος· τοιοῦτον γὰρ ἡ φιλαργυρία, μωροὺς γὰρ καὶ ἀνοήτους ἐργάζεται.

Πῶς ὁ μὲν Ματθαῖος φησὶ, καὶ οἱ ἄλλοι, ὅτι ὅτε συνετάξατο περὶ τῆς προδοσίας ὁ Ἰούδας, τότε αὐτὸν ὁ διάβολος εἷλεν· ὁ δὲ 35

Ἰωάννης, "μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ Σατανᾶς;" καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Ἰωάννης τοῦτο ἀνωτέρω εἶπεν, ὅτι δείπνου γενομένου καὶ τὰ ἑξῆς.

ΚΕΦ. ΞΔ.

Περὶ τοῦ τύπου τοῦ μυστικοῦ. 5

26 Τίνος ἕνεκε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Πάσχα, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῃ ἡμέρᾳ, λαβὼν ἄρτον ἔκλασε καὶ τὰ μυστήρια ἐπετέλεσεν; ἵνα μάθωμεν πάντοθεν καὶ τῆς παλαιᾶς αὐτὸν ὄντα νομοθέτην, καὶ τὰ ἐν ἐκείνῃ διὰ ταῦτα προσκιογραφηθέντα. διά τοι τοῦτο ἔνθα ὁ τύπος τὴν ἀλήθειαν ἐπιτίθησιν, ἡ δὲ ἑσπέρα τοῦ πληρώματος τὸν 10 καιρὸν, τεκμήριον ἦν, καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν λοιπὸν ἥκειν τὸ τέλος τὰ πράγματα· εὐχαριστεῖ δὲ, διδάσκων ἡμᾶς, ὅπως δεῖ τὸ μυστήριον τοῦτο ἐπιτελεῖν, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται, καὶ παιδεύων ἡμᾶς ὅπερ ἂν πάσχωμεν εὐχαρίστως φέρειν. μετὰ δὲ τὸ φαγεῖν τὸ νομικὸν Πάσχα, παραδίδωσι τὸ 15 μυστήριον λέγων, "λάβετε, φάγετε," καὶ τὰ ἑξῆς. ἐπειδὴ λοιπὸν παύσασθαι ἔδει τὰ νομικὰ, καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν παλαιῶν ἑορτῶν, καὶ ἐφ' ἑτέραν μεταβαίνει τράπεζαν φρικωδεστάτην τῆς καινῆς. οὐκ ἐθορύβησαν ἀκούοντες λέγοντος αὐτοῦ, "τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα "μου." ἐπειδὴ πολλὰ καὶ μεγάλα ἔμπροσθεν αὐτοῖς ἦν προ- 20 διαλεχθεὶς, καθὼς ἐν διαφόροις τόποις ὁ Ἰωάννης φησὶ, λέγει δὲ τὴν αἰτίαν τοῦ πάθους, τῶν ἁμαρτημάτων εἶναι τὴν ἄφεσιν. "αἷμα δὲ καινῆς διαθήκης" καλεῖ, ὡς τὴν καινὴν διαθήκην συνέχων. ὥσπερ γὰρ ἡ παλαιὰ, πρόβατα καὶ μόσχους εἶχεν, οὕτως καὶ αὕτη τὸ αἷμα τὸ δεσποτικόν. δείκνυσι δὲ κἀντεῦθεν ὅτι μέλλῃ 25 ἀποθνήσκειν, διὸ καὶ διαθήκης μέμνηται· ἀναμιμνήσκει δὲ καὶ τῆς παλαιᾶς, ἐπειδὴ καὶ ἐκείνη δι' αἵματος ἐγκαίνιστο. καὶ πάλιν δὲ λέγει τοῦ θανάτου τὴν αἰτίαν, "ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυνόμενον "εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν." τί διδάσκων ἔλεγε τοῦτο "ποιεῖτε εἰς "τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν;" καθάπερ φησὶν, ἐκεῖνο ἐποιεῖτε εἰς 30 ἀνάμνησιν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θαυμάτων, οὕτω καὶ τοῦτο εἰς ἐμήν. ἐκεῖνο τὸ αἷμα ἐξεχύθη εἰς σωτηρίαν τῶν πρωτοτόκων, τοῦτο εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. καὶ καθάπερ Μωϋσῆς, φησὶ, τοῦτο μνημόσυνον ὑμῖν αἰώνιον παραδέδωκεν, οὕτω καὶ αὐτὸς εἰς ἐμὴν ἀνάμνησιν, ἕως ἂν παραγένωμαι· Πάσχα γὰρ παραδίδωμι, δι' οὗ μέλλω 35

πνευματικοὺς ποιεῖν. ἔπιε δὲ καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ, ἵνα μὴ ταῦτα ἀκούοντες εἴπωσι, τί οὖν αἷμα πίνομεν, καὶ σάρκα ἐσθίομεν; καὶ θορυβηθῶσιν. καὶ γὰρ ὅτε τοὺς περὶ τούτων ἐκίνησε λόγους, πρότερον πολλοὶ ἐσκανδαλίζοντο, καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ ῥήματα. ἵνα οὖν μὴ καὶ τότε ταραχθῶσιν, πρῶτος αὐτὸς τοῦτο ἐποίησεν, ἐνάγων 5 αὐτοὺς ἀταράχως εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν μυστηρίων. διὰ τοῦτο οὖν τὸ ἑαυτοῦ αἷμα καὶ αὐτὸς ἔπιεν.

29 Τὸ "οὐ μὴ πίω ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου ταύτης" καὶ τὰ ἑξῆς, δηλοῖ βασιλείαν μὲν τοῦ Πατρὸς, τὴν ἑαυτοῦ ἀνάστασιν, γενήματα δὲ τῆς ἀμπέλου τὸν οἶνον. τοῦτο οὖν φησὶν, ὅτι "οὐ μὴ 10 "πίω ἐκ τοῦ οἴνου τούτου ἀπάρτι," καὶ τὰ ἑξῆς. ἕνεκεν δὲ τούτου μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔπιεν, ἵνα μὴ νομίσωσιν οἱ παχύτεροι, φαντασίαν εἶναι τὴν ἀνάστασιν· ὅθεν καὶ οἱ Ἀπόστολοι τοὺς τοιούτους πεῖσαι βουλόμενοι, τοῦτο ἔλεγον· "οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνε-"πίομεν αὐτῷ." τὸ δὲ μεθ' ὑμῶν εἶπεν, ὥστε ὑμᾶς μαρτυρῆσαι 15 περὶ τούτου, δι' ὄψεως καὶ διὰ πραγμάτων τὴν πληροφορίαν δεξάμενοι· καινὸν δὲ, τουτέστι ξένως· οὐδὲ γὰρ σῶμα παθητὸν ἔχων φησὶ, μέλλω αὐτὸ πίνειν, ἀλλὰ ἀθάνατον λοιπὸν καὶ ἀδιάφθαρτον, καὶ οὐ δεόμενον τροφῆς. διατί ὕδωρ οὐκ ἔπιεν, ἀλλ' οἶνον; αἵρεσιν τινὰ πονηρὰν πρόρριζον ἀνασπάσαι βουλόμενος. 20 ἐπειδὴ γὰρ εἰσί τινες ἐν τοῖς μυστηρίοις ὕδατι κεχρημένοι, διὰ τοῦτο καὶ ἡνίκα τὰ μυστήρια παρέδωκε, καὶ ἡνίκα ἀνέστη, χωρὶς μυστηρίων τράπεζαν ψιλὴν παρατιθέμενος, οἴνῳ ἐχρῆτο, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπὼν, ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου· ἄμπελος δὲ οἶνον, οὐχ ὕδωρ γεννᾷ. 25

30 Τὸ "ὑμνήσαντες ἐξῆλθον," πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν εἴρηται. ἀκουέτωσαν τοίνυν ὅσοι καθάπερ χοῖροι ἐσθίοντες, ἁπλῶς ἐκ τῆς τραπέζης ἀνίστανται τῆς αἰσθητῆς, οὐ μετ' εὐχαριστίας καὶ ὕμνων. ἀκουέτωσαν καὶ ὅσοι τὴν τελευταίαν πάλιν εὐχὴν οὐκ ἀναμένουσι τῶν μυστηρίων. αὕτη γὰρ ἐκείνης σύμβολόν ἐστιν· 30 εὐχαρίστησεν οὖν πρὸ τοῦ δοῦναι τοῖς μαθηταῖς, ἵνα καὶ ἡμεῖς πρὸ τῆς βρώσεως εὐχαριστήσωμεν πρότερον. εὐχαρίστησε καὶ ὕμνησε μετὰ τὸ δοῦναι, ἵνα καὶ ἡμεῖς αὐτὸ τοῦτο ποιῶμεν. διὰ τοῦτο δὲ εἰς τὸ ὄρος ἐξέρχεται, φανερὸν ἑαυτὸν ποιῶν πρὸς τὸ συλληφθῆναι, ἵνα μὴ δόξῃ κρύπτεσθαι· ἔσπευδε γὰρ ἐπὶ τὸν 35

τόπον ἐλθεῖν, τὸν καὶ Ἰούδᾳ γνώριμον. λέγει δὲ αὐτοῖς τὸ "πάντες "σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ," ἔτι δὲ καὶ τὴν προφητείαν, ὁμοῦ μὲν πείθων αὐτοὺς προσέχειν τοῖς γεγραμμένοις, ὁμοῦ δὲ δηλῶν ὅτι πάντα προεκήρυξαν οἱ προφῆται ἄνωθεν τὰ ἐν τῷ πράγματι. οὐκ ἔστη[e] δὲ μέχρι τῶν σκυθρωπῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ 5 λέγει· καὶ οὐκ εἰς μακράν τινα χώραν ἀπιέναι προστάσσει, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἔθνει, ἐν ᾧ καὶ ἐσταυρώθη, ἐν αὐτοῖς σχεδὸν τοῖς χωρίοις· διὰ τοῦτο ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ εἶπεν, ἵνα τοῦ φόβου τῶν Ἰουδαίων ἀπαλλαγέντες, πιστεύσωσιν αὐτῷ φαινομένῳ· διὸ καὶ ἐκεῖ ἐφάνη. 10

31 Δέον ἀκούσαντα τὸν Πέτρον "πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε "ἐν ἐμοὶ" δεηθῆναι καὶ εἰπεῖν βοήθησον ἡμῖν, ὥστε μὴ ἀποσχισθῆναι, μᾶλλον ἑαυτῷ θαρρεῖ καὶ φησὶν, "ὅτι εἰ καὶ οὗτοι "πάντες σκανδαλισθήσονται, ἐγὼ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι." ἐπεὶ οὖν ἔμελλεν ἐκ τούτου κατὰ μικρὸν εἰς αὐθάδειαν χωρεῖν, 15 ἔδει γὰρ αὐτοὺς καὶ τῷ προφήτῃ καὶ τῷ Χριστῷ πείθεσθαι, διὰ τοῦτο ἀφίησιν αὐτὸν πεσεῖν, παιδεύων αὐτὸν ἐντεῦθεν, τῆς οἰκείας συνειδήσεως πιστοτέραν ἡγεῖσθαι τὴν ἀπόφασιν τὴν αὐτοῦ· καὶ οἱ λοιποὶ δὲ οὐ μικρὸν ἐκαρπώσαντο ὄφελος ἀπὸ τῆς ἀρνήσεως αὐτοῦ, τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν κατανοήσαντες, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ 20 ἀλήθειαν. ὅτι δὲ χαλεπὸν ἦν ἐν αὐτῷ τὸ πάθος τῆς αὐθαδείας, δῆλον. οὐκ ἠρκέσθη γὰρ τοῖς προτέροις, καὶ τῷ προφήτῃ καὶ τῷ Χριστῷ ἀντειπὼν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα εἰπόντος "τρὶς ἀπαρ-"νήσει με," λέγει· "κἂν δέῃ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μή σε "ἀπαρνήσομαι." εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ πολλῆς ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν 25 Χριστὸν ταῦτα ἔλεγε, ἀλλ' οὐκ ἄνευ προπετείας τοῦτο ἐποίει, καὶ ὡς θαρρῶν ἑαυτῷ. διὸ καὶ τῆς ἑαυτοῦ ῥοπῆς ὁ Θεὸς αὐτὸν ἀπεγύμνωσε, τὴν φύσιν ἐλέγχων τὴν ἀνθρωπίνην. διὸ χρὴ γινώσκειν, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ προθυμία ἀνθρώπου, ἂν μὴ τῆς ἄνωθεν ἀπολαύει ῥοπῆς, ὡς ἔγνωμεν ἐκ τοῦ Πέτρου, οὔτε πάλιν κερδανοῦμεν τί ἀπὸ 30 τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, προθυμίας οὐκ οὔσης. ἐπειδὴ ἔθος ἦν αὐτῷ χωρὶς τῶν μαθητῶν εὔχεσθαι· ἐποίει δὲ, παιδεύων ἡμᾶς ἐν ταῖς εὐχαῖς ἡσυχίαν κατασκευάζειν ἑαυτοῖς καὶ ἠρεμίαν πολλὴν, τούτου χάριν φησὶ πρὸς αὐτοὺς "μείνατε αὐτοῦ, ἕως ἂν ἀπελθὼν

e ἔστι Cod.

"προσεύξομαι." τοὺς τρεῖς δὲ παραλαμβάνει, καὶ οὐ πάντας, ἵνα μὴ καταπέσωσι· τούτους δὲ ὡς τῆς δόξης αὐτοῦ θεωροὺς γενομένους. οὐχ ἁπλῶς δὲ, πρὸς Πέτρον ἀποτείνεται μάλιστα μετὰ τὴν προσευχὴν ἐλθὼν, καὶ εὑρὼν αὐτοὺς καθεύδοντας· ἀλλὰ καθικνούμενος αὐτοῦ διὰ τὸ εἰπεῖν, "κἂν δέῃ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν," 5 καὶ τὰ ἑξῆς. ἐπειδὴ δὲ ὁμοίως καὶ πάντες οἱ μαθηταὶ εἶπον, καὶ πρὸς πάντας διαλέγεται, ἐλέγχων αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν. οἱ γὰρ συναποθανεῖν αἱρούμενοι, οὐδὲ λυπουμένῳ τότε συλλυπηθῆναι ἴσχυσαν ἐγρηγορότες, ἀλλ' ἐκράτησεν αὐτῶν ὁ ὕπνος.

39 Ἕνεκεν τίνος εὔχεται; ἵνα μὴ δόξῃ ὑπόκρισις εἶναι τὸ πρᾶγμα· 10 ἐπιρρέουσι δὲ καὶ ἱδρῶτες διὰ τὴν αἰτίαν πάλιν τὴν αὐτὴν, ἵνα μὴ εἴπωσιν αἱρετικοὶ ὅτι ὑποκρίνεται τὴν ἀγωνίαν, διὰ τοῦτο καὶ ἱδρῶτες ὡς θρόμβοι αἵματος, καὶ Ἄγγελος ἐνισχύων αὐτὸν ἐφάνη, καὶ μυρία φόβου τεκμήρια, ἵνα μή τις εἴπῃ, τὰ ῥήματα πεπλασμένα εἶναι. τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν, "εἰ δυνατὸν παρελθέτω," ἔδειξε 15 τὸ ἀνθρώπινον, τὸ δὲ εἰπεῖν "πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ," ἔδειξε τὸ ἐνάρετον καὶ ἐμφιλόσοφον· παιδεύων καὶ τῆς φύσεως ἀνθελκούσης ἕπεσθαι τῷ Θεῷ. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἤρκει τοῖς ἀνοήτοις τὸ πρόσωπον δεῖξαι μόνον, καὶ ῥήματα προστίθησι πάλιν· καὶ ἐπειδὴ ῥήματα οὐκ ἤρκει, ἀλλὰ καὶ πραγμάτων ἔδει, καὶ ταῦτα 20 συνάπτει τοῖς ῥήμασιν, ἵνα πιστεύσωσι καὶ οἱ σφόδρα φιλονεικοῦντες, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονε, καὶ ἀπέθανεν· εἰ γὰρ καὶ τούτων ὄντων ἀπιστεῖται περὶ τίνων ἐπὶ τούτῳ, πολλῷ μᾶλλον εἰ μὴ ταῦτα ἦν· τούτου χάριν διὰ τοσούτων δείκνυσι τῆς οἰκονομίας τὴν ἀλήθειαν, δι' ὧν φθέγγεται, καὶ δι' ὧν πάσχει. οὐχ ἁπλῶς δὲ 25 πρόσκειται τὸ "μετ' ἐμοῦ γρηγορῆσαι," ὡσανεὶ ἔλεγε γρηγορῆσαι οὐκ ἰσχύσατε μετ' ἐμοῦ, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ τὴν ψυχὴν θήσειν· καὶ νῦν μὲν πρὸς Πέτρον ἀποτείνεται, νῦν δὲ πρὸς πάντας.

41 Τί ἐστι "προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν;" παιδεύει μὴ ἀπαυθαδιάζεσθαι, ἀλλὰ συντετρίφθαι τὴν διάνοιαν καὶ ταπεινο- 30 φρονεῖν, καὶ τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἀνατίθεσθαι· εἰ γὰρ καὶ βούλεσθε, φησὶν, ὑπεριδεῖν θανάτου, ἀλλ' οὐ δυνήσησθε, ἕως οὗ ὁ Θεὸς ὀρέξει χεῖρα· καθέλκει γὰρ τὸ φρόνημα τὸ σαρκικόν. ἐν δὲ τῇ τρίτῃ εὐχῇ "γενηθήτω τὸ θέλημά σου" φησὶ, δεικνὺς ὅτι σφόδρα συνᾴδει, καὶ τοῦτο ἐπιζητεῖ· προσηύξατο δὲ τὸ τρίτον, βεβαιῶν 35

ὅτι ἄνθρωπος γέγονε. τὸ γὰρ δεύτερον καὶ τρίτον, ἀληθείας μάλιστα ἐστιν ἐν ταῖς γραφαῖς ἐνδεκτικόν· ἐκ δευτέρου δὲ ἦλθε πρὸς αὐτοὺς, ὥστε αὐτοὺς ἐλέγξαι ὅτι οὕτως ἐβαπτίσθησαν ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, ὡς μηδὲ τῆς παρουσίας αὐτοῦ αἰσθέσθαι. οὐ διϋπνίζει δὲ καὶ ἐπιτιμᾷ πάλιν, ὥστε μὴ πλήξαι πεπληγότας, ἀλλ᾽ 5 ἀπελθὼν φησὶ "καθεύδετε τὸ λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε·" καὶ μὴν τότε γρηγορῆσαι ἔδει, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι οὐδὲ τὴν ὄψιν οἴσουσι τῶν δεινῶν, ἀλλὰ φυγαδευθήσονται καὶ ἀποστήσονται ὑπὸ τῆς ἀγωνίας, καὶ ὅτι οὐδὲν τῆς αὐτῶν δεῖται βοηθείας, καὶ ὅτι δεῖ πάντως αὐτὸν παραδοθῆναι τοῦτο φησί· τὸ δὲ "εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν" εἶπεν, 10 ὥστε ἀναστῆσαι αὐτῶν τὰ φρονήματα, πρὸς τὸ ἐπιγνῶναι ὅτι τῆς ἐκείνου πονηρίας τὸ ἔργον ἦν, οὐ τὸ αὐτὸν ὑπεύθυνον εἶναι πλημμελημάτων.

ΚΕΦ. ΞΕ.

Περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Ἰησοῦ. 15

46 Τί διδάσκων ἐκ τούτου ἔλεγεν, "ἐγείρεσθε ἄγωμεν ἐντεῦθεν;" ὅτι ᾔδει προήξοντα τὸν προδότην· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἔφυγεν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον προσέτρεχεν, ὅπως διὰ πάντων τούτων αὐτοὺς παιδεύσῃ, οὐκ ἀνάγκης τὸ πρᾶγμα ὑπάρχειν οὐδὲ ἀσθενείας, ἀλλ᾽ οἰκονομίας τινὸς ἀπορρήτου. 20

Τοῦ μακαρίου Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου. Τῆς κατασχούσης τὸ ἀνθρώπινον γένος προλήψεως τὴν τυραννίδα διακόπτων ὁ Σωτὴρ, καὶ ἀπὸ τῶν χαμαιζήλων πραγμάτων εἰς τὴν ὑπερκόσμιον αὐτοὺς λῆξιν ἀναγαγεῖν σπουδάζων ἐβόα, "ἐγείρεσθε "ἄγωμεν ἐντεῦθεν," ὅτι ᾔδει προήξοντα τὸν προδότην· τῇ γὰρ 25 φωνῇ τὴν οἰκείαν κεράσας δύναμιν τῶν θελόντων ἀναστῆναι εἰς οὐρανὸν ἀνέρρωσε τὰς δυνάμεις, ὥστε πολλὰ χαίρειν τῇ προλήψει φράσαντας τῆς ἄνω πορείας ἔχεσθαι.

47 Τὸ "μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ" φησὶ, στηλιτεύων αὐτῶν τὴν πονηρίαν, ὅτι τοιαῦτα 30 ἦν αὐτῶν τὰ σκεύη. τὸ δὲ σημεῖον δέδωκεν αὐτοῖς ὁ προδότης, ὅτι πολλάκις κατασχεθεὶς ὑπ᾽ αὐτῶν ὁ Χριστὸς διῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν οὐκ ἐπεγνωκότων αὐτόν· φίλημα δὲ θαρρῶν τῇ ἐπιεικείᾳ τοῦ διδασκάλου, ὅπερ μάλιστα πάντων ἱκανὸν ἦν αὐτὸν ἀποστε-

ρῆσαι συγγνώμης, ὅτι τὸν οὕτως ἥμερον προεδίδου· ἀλλ' ὢ τῆς μιαρᾶς γνώμης, τί ἐβουλεύσατο; τί ἐτόλμησε; ποίοις ὀφθαλμοῖς ἑώρα τότε εἰς τὸν διδάσκαλον; ποίῳ στόματι ἐφίλει; αὐτὸς δὲ καὶ φιληθῆναι κατεδέξατο καὶ ἔδωκεν ἑαυτὸν ἑκὼν, ἐπεὶ ὅπερ καὶ ἄλλοτε πεποίηκεν, καὶ τότε ἂν ἠδύνατο ἐκ μέσου αὐτῶν διελθεῖν, 5 εἴπερ ἤθελεν· καὶ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, καὶ ἐκράτησαν κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα, καθ' ἣν τὸ Πάσχα ἔφαγον· οὕτως ἔζεον καὶ ἐμαίνοντο· τὸ δὲ "ἑταῖρε," ὥστε ἐντρέψαι αὐτὸν καὶ ἐν τούτῳ, φησί· τὸ δὲ "ἐφ' ὃ πάρει," ὅτι οὐχὶ ἀγάπῃ σκοπῶν τοῦτο δρᾷς, ἀλλὰ πονηρᾷ γνώμῃ. τίς δὲ ὁ εἷς οὗτος ὁ τὸ ὠτίον κόψας; 10 Ἰωάννης φησὶν ὅτι ὁ Πέτρος· τῆς γὰρ αὐτοῦ θερμότητος ἦν τὸ πρᾶγμα· πόθεν δὲ εἶχε μάχαιραν; ἐπειδὴ ἀπὸ δείπνου ἦσαν καὶ τραπέζης ἐξεληλυθότες· ἦν δὲ εἰκὸς καὶ μαχαίρας εἶναι ἐκεῖ διὰ τὸ ἀρνίον. τοὺς μαθητὰς δὲ ἀκούσαντας ὅτι ἥξουσι τινὲς ἐπ' αὐτὸν, τούτου χάριν τινὲς ἐξ αὐτῶν ἔλαβον ταύτας εἰς βοήθειαν, ὡς 15 πολεμήσοντες ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου, ὃ τῆς ἐκείνων γνώμης ἦν μόνον. διὸ καὶ ἐπιτιμᾶται Πέτρος αὐτῇ χρησάμενος, καὶ μετὰ σφοδρᾶς τῆς ἀπειλῆς. οὐ μὴν ἀφῆκε τινὰ γενέσθαι βλάβην ὁ Χριστὸς, καὶ γὰρ ἰάσατο αὐτὸν, καὶ θαῦμα μέγα ἐπεδείξατο, ἱκανὸν καὶ τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν ἐμφῆναι, καὶ τὴν 20 τοῦ μαθητοῦ φιλοστοργίαν τε καὶ πραότητα· καὶ γὰρ ἐκεῖνο μὲν φιλοστόργως· τοῦτο δὲ τὸ βαλεῖν τὴν μάχαιραν εἰς τὴν θήκην πειθηνίως ἔπραξεν. τίνος ἕνεκεν εἶπεν "ὅτι πάντες οἱ λαβόντες "μάχαιραν" καὶ τὰ ἑξῆς; τοὺς μαθητὰς παραμυθούμενος τῇ τιμωρίᾳ τῶν ἐπιβουλευόντων. οὐκ εἶπε δὲ ὅτι δύναμαι ἐγὼ πάντας 25 αὐτοὺς ἀπολέσαι, ἀλλὰ παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου. ἐπειδὴ πιθανότερος μᾶλλον τοῦτο λέγων ὑπῆρχεν, ἤπερ ἐκεῖνοι. οὐδέπω γὰρ τὴν προσήκουσαν δόξαν περὶ αὐτοῦ εἶχον· καὶ πρὸ μικροῦ δὲ εἰρηκὼς ἦν, ὅτι "περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου," καὶ "Πάτερ, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο," καὶ ἀγωνιῶν 30 ἐφάνη καὶ ἱδρῶν, καὶ ὑπὸ Ἀγγέλου ἐνισχυόμενος. ἐπεὶ οὖν πολλὰ τὰ ἀνθρώπινα ἐπεδείξατο, οὐκ ἐδόκει πιθανὰ λέγειν, εἴγε εἴρηκεν ὅτι δοκεῖτε ὅτι οὐ δύναμαι αὐτοὺς ἀπολέσαι; "δώδεκα δὲ "λεγεῶνας" εἶπεν "Ἀγγέλων," πρὸς τὸν φόβον αὐτῶν καὶ τὴν ἀσθένειαν σχηματίζων τὸν λόγον. καὶ γὰρ ἀποτεθνηκότες ἦσαν 35

τῷ δέει. εἰ γὰρ εἷς Ἄγγελος ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας ἀνεῖλεν ὡπλισμένας, τί δώδεκα λεγεώνων ἔδει ἐπὶ χιλίων ἀνθρώπων; τὸ δὲ "πῶς πληρωθῶσι τῶν προφητῶν αἱ γραφαί;" εἶπε, φοβῶν αὐτοὺς κἀντεῦθεν. εἰ γὰρ ἐκείναις, φησὶ, τοῦτο δοκεῖ ὥστε παθεῖν με, τί ὑμεῖς ἐναντιοῦσθε πολεμοῦντες; 5

55 Διαλεχθεὶς πρὸς τοὺς μαθητὰς, λοιπὸν πρὸς τοὺς ἐπελθόντας αὐτῷ τρέπει τὸν λόγον, καὶ φησὶ, τί τῶν μαχαιρῶν καὶ τῶν ξύλων ἐδέησεν ὑμῖν εἰς τὸ μετὰ τοιούτων ὅπλων ἐπελθεῖν ἐπὶ τὸν μεθ' ὑμῶν ὄντα ἀεί; μὴ γὰρ λῃστής εἰμι; οὐχὶ καθημένων ἐν τῷ ἱερῷ ἐκαθεζόμην διδάσκων, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με; ἀπὸ τούτων δεικνὺς 10 αὐτοῖς, ὅτι εἰ μὴ ἑκὼν ἔδωκεν, οὐκ ἂν ἴσχυσαν οὐδὲ νῦν κατασχεῖν αὐτόν. καὶ γὰρ οἱ τὸν ἀεὶ ὄντα ἐν χερσὶ μὴ δυνηθέντες κρατῆσαι, καὶ μέσον αὐτῶν λαβόντες καὶ μὴ περιγενόμενοι, πῶς εἰ μὴ ἠθέλησε περιεγένοντο ἂν αὐτοῦ; οὐ λέγει δὲ τὰ θαύματα ἅπερ εἰς αὐτοὺς εἰργάσατο, ἀλλὰ τὴν διδασκαλίαν, ἵνα μὴ δόξῃ κομ- 15 πάζειν. τὸ δὲ "ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ τῶν προφητῶν," καὶ πρὸς τούτους εἶπε, μέχρις ἐσχάτης ὥρας ἀναιρῶν αὐτῶν πᾶσαν ἀπολογίαν· ὁ γὰρ ἑαυτὸν παραδοὺς ἵνα πεισθῇ τοῖς προφήταις, πῶς ἐναντίως τούτων ἐδίδασκε, καθὼς ἐνεκάλουν οἱ Ἰουδαῖοι. "τότε," πότε ἔφυγον οἱ μαθηταὶ ἀφέντες αὐτόν; ὅτε εἶδον ὅτι οὐκ ἔτι 20 διαφυγεῖν αὐτὸν ἔνι, ἑκόντος ἑαυτὸν παραδιδόντος αὐτοῖς, καὶ λέγοντος κατὰ τὰς γραφὰς τοῦτο γενέσθαι. ὅτε μὲν γὰρ κατεσχέθη, ἔμενον προσδοκῶντες ὅτι ἐκφεύξεται αὐτούς· ὅτε δὲ ἐφθέγξατο ταῦτα πρὸς τοὺς ὄχλους, τότε ἔφυγον· πρὸς Καϊάφαν δὲ αὐτὸν ἀπήγαγον, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἦν τότε ἀρχιερεὺς, καὶ πάντες 25 συνηγμένοι ἦσαν ἐκεῖ, ἵνα μετὰ γνώμης πάντα ποιήσωσι τῶν ἀρχιερέων, οὕτω διενυκτέρευον καὶ ἠγρύπνουν ἐπὶ τοῦτο· οὐδὲ γὰρ ἔφαγον τότε τὸ Πάσχα, ἀλλ' ἐν ἑτέρᾳ ἡμέρᾳ, ὥστε καὶ ἐν τούτῳ τὸν νόμον ἔλυσαν, διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν περὶ τὴν σφαγὴν ταύτην. εἰπὼν γὰρ ὁ Ἰωάννης, ὅτι πρωΐα ἦν, ἐπήγαγεν, οὐκ εἰσῆλθον εἰς 30 τὸ Πραιτώριον ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα· φαγὼν αὐτὸ τῇ ἑσπέρᾳ ὁ Χριστός. ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ πάντα τολμῶντες, καὶ μυρίους καταπατοῦντες νόμους· ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα ἔζεον τῷ θυμῷ, καὶ πολλάκις ἐπιχειρίσαντες ἀνελεῖν, οὐκ ἴσχυσαν,

τότε λαβόντες αὐτὸν ἀπροσδοκήτως, εἵλαντο καὶ τὸ Πάσχα ἀφεῖναι ὑπὲρ τοῦ τὴν φονικὴν αὐτῶν ἐμπλῆσαι ἐπιθυμίαν.

61 Πόθεν ἀποδείκνυνται ψευδομάρτυρες οἱ κατὰ τοῦ Χριστοῦ λέγοντες ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν αὐτοὺς ὅτι "οὗτος ἔφη, δύναμαι κατα- "λῦσαι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ;" οὐ γὰρ εἶπεν οὕτως, ἀλλὰ "λύσατε 5 "τὸν ναὸν τοῦτον," τοῦ σώματος τοῦ ἰδίου· ἐσιώπα δὲ ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἐρωτώμενος, ὅτι ἀνόνητα ἦν τὰ τῆς ἀπολογίας, οὐδενὸς ἀκούοντος· καὶ γὰρ τὸ μὲν σχῆμα δικαστηρίου ἦν μόνον, τὸ δὲ ἀληθὲς λῃστῶν ἔφοδος. μετὰ δὲ τὸ ἐξορκισθῆναι αὐτὸν, διὰ τοῦτο εἶπε "σὺ εἶπας" καὶ τὰ ἑξῆς, πᾶσαν αὐτῶν ἀναιρῶν ἀπολογίαν, 10 ὅτι μέχρις ἐσχάτης ἡμέρας ἐδίδαξεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ ὅτι ἐκ δεξιῶν κάθηται τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι ἥξει πάλιν, κρίνων τὴν οἰκουμένην· διέρρηξε δὲ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ὁ ἀρχιερεὺς, λέγων ὅτι ἐβλασφήμησε· σφοδροτέραν τὴν κατηγορίαν ποιῶν, καὶ τὸ λεχθὲν παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ὡς μέγα κακὸν δεῖξαι βουλόμενος· ὅθεν 15 καὶ ὡς ἐπὶ ὡμολογημένων ἁμαρτημάτων, καὶ βλασφημίας φανε- ρᾶς, ἐγκαλεῖται τὴν ψῆφον λέγων· "τί ὑμῖν δοκεῖ," ἐπειδὴ τοίνυν ᾔδεσαν, ὅτι εἰ τὸ πρᾶγμα εἰς ἐξέτασιν ἔλθοι, καὶ διάγνωσιν ἀκριβῆ, ἀπαλλάττοι πάσης αὐτὸν αἰτίας· δείκνυσι γὰρ αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ, παρ' ἑαυτοῖς αὐτὸν καταδικάζουσι, καὶ προκαταλαμβάνουσι 20 τοὺς ἀκροατὰς λέγοντες· "ὑμεῖς ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν αὐτοῦ," ὡσανεὶ καταναγκάζοντες καὶ βιαζόμενοι αὐτοὺς, ὡς κατὰ βλασφή- μου τὴν ψῆφον ἐξενεγκεῖν· διὸ καὶ ἀπεφήναντο ἐκεῖνοι, ὅτι ἔνοχος θανάτου ἐστίν. ὅθεν οὐ μόνον αὐτοὶ ὡς καταδίκῳ αὐτῷ ἐχρήσαντο, ἀλλὰ καὶ τὸν Πιλάτον, ὡς κατὰ τοιούτου ἀποφήνασθαι παρεσκεύ- 25 ασαν· αὐτοὶ κατηγοροῦντες, αὐτοὶ καταδικάζοντες, αὐτοὶ ψηφιζό- μενοι, πάντα αὐτοὶ γινόμενοι τότε.

Τίνος ἕνεκεν οὐκ ἤνεγκαν τὰ σάββατα εἰς μέσον; ὅτι πολλάκις αὐτοὺς ἐπεστόμισε περὶ τούτου· ἄλλως δὲ, καὶ ἐκ τῶν τότε λεγομένων ἐβούλοντο αὐτὸν καταδικάσαι· λάθρα δὲ οὐκ ἀνεῖλον 30 αὐτὸν, ἐπειδὴ ἐβούλοντο καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ διαβαλεῖν· καὶ γὰρ ἦσαν πολλοὶ ἤδη θαυμάζοντες αὐτὸν καὶ ἐκπληττόμενοι· διὰ τοῦτο ἐσπούδασαν δημοσίᾳ καὶ ἐπὶ πάντων σφραγῆναι· τοὐναντίον δὲ ἐξέβη ἤπερ ἐβούλοντο. μᾶλλον γὰρ, τοῦτο ποιησάντων αὐτῶν,

ἐξέλαμψεν. ἐπεὶ ὅτι γε ἐξουσίαν εἶχον καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀνελεῖν αὐτὸν, ἄκουσον τί φησιν ὁ Πιλάτος, "λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς καὶ "κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν κρίνατε αὐτόν." ἀναιρεῖν αὐτὸν μέλλοντες, διατί ἐνέπτυον εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τἄλλα τὰ ὅμοια ἐποίουν; διὰ τὸν ἀκόλαστον αὐτῶν τρόπον, καὶ ὅτι καθάπερ 5 θήραμα εὑρόντες, οὕτω τὴν ἑαυτῶν ἐδείκνυον παροινίαν, ἑορτὴν ταύτην ποιούμενοι. χρὴ θαυμάζειν τῶν μαθητῶν τὸ φιλάληθες, μεθ' ὅσης ἀκριβείας ἀπαγγέλλουσι τὰ δοκοῦντα εἶναι ἐπονείδιστα, οὐκ ἐπαισχυνόμενοι, ἀλλὰ καὶ δόξαν ἡγούμενοι τοῦτο μεγίστην, ὥσπερ οὖν καὶ ἦν, τὸ τὸν δεσπότην τῆς οἰκουμένης τοιαῦτα 10 πάσχοντα ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέχεσθαι, τοῦτο γὰρ καὶ τὴν αὐτοῦ κηδεμονίαν ἐδείκνυ τὴν ἄφατον, καὶ τὴν πονηρίαν ἐκείνων τὴν ἀσύγγνωστον, καὶ γὰρ πληγὰς τὰς πασῶν ὑβριστικωτέρας ἐνέτεινον, κολαφίζοντες, ῥαπίζοντες, καὶ ταῖς πληγαῖς ταύταις τὴν ἀπὸ τοῦ ἐμπτύειν προστεθείκασιν ὕβριν· καὶ ῥήματα πάλιν πολλῆς γέ- 15 μοντα κωμῳδίας ἐφθέγγοντο. ἐπειδὴ γὰρ προφήτην αὐτὸν ἔλεγον οἱ πολλοὶ, "προφήτευσον ἡμῖν" φησὶ, "προφήτα, τίς ἐστιν ὁ "παίσας σε." ἕτερος δὲ φησὶν ὅτι καὶ περιβαλόντες τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τῷ ἱματίῳ, ταῦτα ἐποίουν, ὥσπερ τινὰ ἄτιμον καὶ τριβολιμαῖον εἰς μέσον λαβόντες· καὶ οὐκ ἐλεύθεροι μόνον, ἀλλὰ καὶ 20 δοῦλοι ταύτην τὴν παροινίαν εἰς αὐτὸν ἐπαροίνουν τότε.

ΚΕΦ. ΞϚ.

Περὶ τῆς ἀρνήσεως Πέτρου.

75 Πῶς ὁ μὲν Ματθαῖος φησὶν, ὅτι εἶπεν ὁ Χριστὸς τῷ Πέτρῳ, "πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσει με," ὁ δὲ Μάρκος 25 λέγει ὅτι ὅτε μὲν ἅπαξ ἠρνήσατο, τότε πρῶτον ἐφώνησεν ὁ ἀλεκτρυὼν, ὅτε δὲ τρίτον, τότε δεύτερον; πῶς οὖν εὑρεθήσονται ἀληθῆ ἀμφότερα; ἐπειδήπερ καθ' ἑκάστην ἀγωγὴν, καὶ τρίτον καὶ τέταρτον φωνεῖν εἴωθεν ὁ ἀλεκτρυών· δηλῶν ὁ Μάρκος ὅτι οὐδὲ ἡ φωνὴ αὐτὸν ἐπέσχε, καὶ εἰς μνήμην ἤγαγε, τοῦτο φησὶν, 30 ὥστε ἀμφότερα ἀληθῆ εἰσι. πρινὴ γὰρ τὴν μίαν ἀγωγὴν ἀπαρτίσαι τὸν ἀλεκτρυόνα, τρίτον ἠρνήσατο· ἀλλ' οὐδὲ ἀνεμνήσθη οἴκοθεν, καὶ ταῦτα τοῦ ἀλεκτρυόνος φωνήσαντος, ἕως ὅτου τὸ

βλέμμα τοῦ διδασκάλου γέγονεν αὐτῷ ἀντὶ φωνῆς· καὶ τοῦτο ὁ Λουκᾶς δηλῶν φησὶν, ὅτι ἐνέβλεψεν εἰς αὐτὸν ὁ Χριστὸς, ἔξω δὲ ἐξελθὼν ἔκλαυσε πικρῶς, ἐπειδὴ οὐκ ἐτόλμα φανερῶς ἔμπροσθεν πάντων, ἵνα μὴ κατηγορηθῇ διὰ τῶν δακρύων, καὶ γνωσθῇ μαθητὴς αὐτοῦ εἶναι. 5

Τίνος ἕνεκεν ἄγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τὸν Πιλᾶτον; ὥστε ἐκεῖνον ἀνελεῖν αὐτόν. αὐτοὶ γὰρ καὶ διὰ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς τὴν ἑορτὴν, εἰ καὶ παρανόμως ὡς εἴρηται, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὰς ἄλλας τὰς προειρημένας αἰτίας, τοῦτο οὐκ ἐποίησαν. χρὴ δὲ σκοπῆσαι πῶς συνηλάθη τὸ πρᾶγμα, ὥστε ἐν ἑορτῇ γενέσθαι, οὕτω γὰρ καὶ 10 ἄνωθεν προδιετύπωτο.

ΚΕΦ. ΞΖ.

Περὶ τῆς Ἰούδα μεταμελείας.

3 Ἀπέστρεψε δὲ τὰ ἀργύρια ὁ Ἰούδας μεταμεληθεὶς, ἐπειδὴ οὐκ ἔφερε τὸ συνειδὸς μαστίζον αὐτὸν, ἀλλ' ἔδει τοῦτο ποιῆσαι πρὸ 15 τοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἀπαρτίσαι αὐτόν· καὶ γὰρ ἐπεπλήρωτο, προδοσία γὰρ ἦν. ὅμως οὐδὲ τότε χρησίμως· τὸ μὲν γὰρ καταγνῶναι καὶ τὸ ῥίψαι τὰ ἀργύρια, καὶ τὸ μὴ αἰδεσθῆναι τὸν Ἰουδαϊκὸν δῆμον, πάντα ταῦτα ἀποδεκτά· τὸ δὲ ἀπάγξασθαι, τοῦτο πάλιν ἀσύγγνωστον, καὶ πονηροῦ δαίμονος ἔργον· προεξήγαγε γὰρ αὐτὸν 20 τῆς μετανοίας, ἵνα μηδὲν ἐντεῦθεν καρπώσηται, καὶ θανάτῳ αἰσχίστῳ καὶ καταδήλῳ πᾶσιν ἀναιρεῖν πείσας ἀπάγξασθαι. ἀκούσατε οἱ φιλάργυροι, ἀκούσατε καὶ ἐννοήσατε τί ἔπαθεν ἐκεῖνος, πῶς καὶ τῶν χρημάτων ἐξέπεσε, καὶ τὴν ἁμαρτίαν εἰργάσατο, καὶ τὴν ψυχὴν ἀπώλεσε τὴν ἑαυτοῦ· τοιαῦτα γὰρ τῆς φιλαργυρίας 25 τὰ κέρδη· τοὺς μὲν γὰρ καθολικῶς καὶ μερικῶς καὶ ἐνταῦθα ἀπόλλυσι, καὶ ἐκεῖ ὥσπερ τὸν Ἰούδαν, τοὺς δὲ ἐκεῖ μόνον παραδίδωσι τοῖς αἰωνίοις καὶ ἀφορήτοις κολάσεσιν.

4 Τὸ εἰπεῖν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ πρεσβυτέρους "σὺ ὄψει," μέγιστον αὐτοῖς ἔγκλημα ἐστίν· καὶ τοῦτο φαίνονται γὰρ μαρτυροῦντες τῇ 30 τόλμῃ καὶ τῇ παρανομίᾳ, ὅθεν καὶ κρίνουσι μὲν αὐτὸν, ὑπὸ δὲ τοῦ πάθους μεθύοντες οὐκ ἠθέλησαν ἀποσχέσθαι τῆς Σατανικῆς ἐγχειρήσεως· κύριοι γὰρ ὑπῆρχον ἀφεῖναι τῆς καταδίκης εἴπερ ἤθελον τὸν Χριστόν. οὐκ ἐκ τούτου δὲ μόνον κατακρίνονται, ἀλλὰ καὶ

ἐκ τοῦ μὴ βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανᾶν· διὰ γὰρ τὸ γινώσκειν ὅτι τὸν φόνον ἠγόρασαν, τοῦτο οὐκ ἐποίησαν, ἀλλ' ἠγόρασαν ἀγρὸν εἰς ταφὴν τῶν ξένων, ἀπὸ φόνου εὐποιΐαν ποιοῦντες· ὅστις ἀγρὸς κατ' αὐτῶν ἐστι μαρτύριον, καὶ σάλπιγγος λαμπρότερον, πᾶσιν ἀνακηρύττει τὴν μιαιφονίαν αὐτῶν τοῦ χωρίου τούτου τὸ ὄνομα. 5 οὐχ ἁπλῶς δὲ ποιοῦσιν, ἀλλὰ συμβούλιον λαμβάνοντες, ἵνα μηδεὶς ἀθωωθῇ τοῦ τολμήματος, ἀλλὰ πάντες ὦσιν ὑπεύθυνοι. χρὴ δὲ σκοπῆσαι, πῶς ἄνωθεν προὔλεγεν ἡ προφητεία, καὶ περὶ τῆς τοῦ ἀγροῦ τούτου ἀγορασίας, καὶ ὅτι οὐ μόνον οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται τὰ ἐπονείδιστα μετὰ ἀκριβείας διηγοῦντο. 10

Ἀπολιναρίου. Ἰστέον ὅτι ὁ Ἰούδας οὐκ εναπέθανε τῇ ἀγχόνῃ, ἀλλ' ἐπεβίωκε κατενεχθεὶς πρὸ τοῦ ἀποπνιγῆναι, καὶ τοῦτο δηλοῦσιν αἱ τῶν ἀποστόλων Πράξεις, "ὅτι πρηνὴς γενόμενος, ἐλάκισε," καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτο δὲ σαφέστερον ἱστορεῖ Παπίας, ὁ Ἰωάννου τοῦ Ἀποστόλου μαθητὴς, λέγων· "μέγα ἀσεβείας ὑπόδειγμα ἐν 15 "τούτῳ τῷ κόσμῳ περιεπάτησεν ὁ Ἰούδας· πρησθεὶς γὰρ ἐπὶ "τοσοῦτον τὴν σάρκα, ὥστε μὴ δύνασθαι διελθεῖν ἁμάξης ῥαδίως "διερχομένης, ὑπὸ τῆς ἁμάξης πταισθέντα τὰ ἔγκατα ἐγκενω"θῆναι."

Τοῦ αὐτοῦ. Πρησθεὶς ἐπὶ τοσοῦτον τὴν σάρκα ὥστε οὐδὲ 20 ὁπόθεν ἅμαξαν ῥαδίως διέρχεσθαι, ἐκεῖνον δύνασθαι διελθεῖν, ἀλλὰ μηδὲ αὐτὸν μόνον τὸν τῆς κεφαλῆς ὄγκον· τὰ μὲν γὰρ βλέφαρα αὐτοῦ τῶν ὀφθαλμῶν φασὶ τοσοῦτον ἐξοιδῆσαι, ὡς αὐτὸν μὲν καθόλου τὸ φῶς μὴ βλέπειν, τοὺς ὀφθαλμοὺς δὲ αὐτοῦ μηδὲ ὑπὸ ἰατρικῆς διόπτρας ὀφθῆναι δύνασθαι, τοσοῦτον βάθος εἶχον ἀπὸ 25 τῆς ἔξωθεν ἐπιφανείας· τὸ δὲ αἰδοῖον αὐτοῦ, πάσης μὲν αἰσχύνης ἀηδέστερον καὶ μεῖζον φαίνεσθαι, φέρεσθαι δὲ δι' αὐτοῦ τοὺς ἐξ ἅπαντος τοῦ σώματος συρρέοντας ἰχῶρας, καὶ σκώληκας, εἰς ὕβριν δι' αὐτῶν μόνον τῶν ἀναγκαίων. μετὰ δὲ πολλὰς βασάνους καὶ τιμωρίας, ἐν ἰδίῳ φασὶ χωρίῳ τελευτήσαντος, ἀπὸ τῆς ὀσμῆς 30 ἔρημόν τε καὶ ἄοικον τοῦτο τὸ χωρίον μέχρι τῆς νῦν γενέσθαι, ἀλλ' οὐδὲ μέχρι σήμερον δύνασθαί τινα ἐκεῖνον τὸν τόπον παρελθεῖν, ἐὰν μὴ τὰς ῥῖνας ταῖς χερσὶν ἐπιφράξῃ.

11 Ἐπειδή περ ἐγίνωσκον οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Πιλᾶτον οὐδένα ποιούμενον λόγον τῶν νομίμων, ἐπὶ τὰ δημόσια ἐγκλήματα τὴν κατη- 35

γορίαν ποιήσασθαι αὐτὸν πρὸς τὸν Χριστὸν παρεσκεύασαν· διὸ καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· "σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;" πάντα δὲ ἐκίνουν καὶ ἔστρεφον, ὥστε αὐτὸν εἰς θάνατον ἐμβαλεῖν. αὐτὸς δὲ διὰ τοῦ εἰπεῖν "σὺ εἶπας," ὡμολόγησεν εἶναι βασιλεὺς, ἀλλ' ἐπουράνιος, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ σαφέστερον ἔλεγε πρὸς αὐτόν· "ὅτι 5 "ἡ ἐμὴ βασιλεία οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου."

Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐχὶ ταῦτα προσήνεγκεν εἰς μέσον· οἷον ὅτι καὶ φόρον κατεβάλομεν, καὶ ἑτέρους καταβαλέσθαι ἐκέλευσα· καὶ ἡνίκα ἠθέλησάν με ποιῆσαι βασιλέα ἔφυγον; ὅτι διεφθαρμένον ἦν αὐτῶν τὸ δικαστήριον, καὶ ἑκόντες ἐτύφλωττον, καὶ ἐκακούργουν. 10 διὰ δὴ τοῦτο καὶ βραχέα ἀποκρίνεται καὶ σιγᾷ· βραχέα μὲν, ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς διηνεκοῦς σιγῆς, αὐθαδίας δόξαν λάβῃ, σιγᾷ δὲ, ὅτι οὐδαμῶς ἐκ τοῦ πολλὰ λέγειν πείσειν αὐτοὺς ἤμελλεν· ἀξίως δὲ ἐθαύμαζεν ὁ ἡγεμὼν, σιωπῶντος αὐτοῦ, διότι τοσαύτην ἐπιείκειαν ἐπεδείκνυτο, καὶ ὅτι μυρία ἔχων εἰπεῖν, μᾶλλον ἐσιώπα. 15 ἐπειδὴ δὲ ἐβούλετο αὐτὸν ἀπολογούμενον ἀπαλλαγῆναι, διὰ τοῦτο εἶπεν, "οὐκ ἀκούεις πόσα σου καταμαρτυροῦσιν;" ὡς δὲ οὐδὲ οὕτως ἀπεκρίνατο, καὶ ἕτερον μηχανᾶται, ὥστε αὐτὸν ἐξελέσθαι καὶ ἐκ τούτου· εἰ γὰρ μὴ βούλεσθε, φησὶν, ὦ Ἰουδαῖοι, ὡς ἀθῶον ἀφῆσαι, κἂν ὡς κατάδικον χαρίσασθε τῇ ἑορτῇ· καὶ γὰρ ἔθος 20 εἶχον καθ' ἑκάστην ἑορτὴν, ἕνα τινὰ κακοῦργον ἐξαιτούμενοι λαμβάνειν, καὶ ἀπολύειν· καὶ ἦν ἰδεῖν τάξιν ἀντεστραμμένην· μᾶλλον ὁ ἄρχων αἰτεῖ τὸν δῆμον τοῦ λαβεῖν καὶ ἀπολῦσαι, καὶ ὅμως οὐδὲ οὕτως γίνονται ἥμεροι, ἀλλὰ θηριοῦνται μειζόνως, ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς βασκανίας ἐκβακχευόμενοι. 25

19 Τίνος ἕνεκεν οὐχ ὁ Πιλᾶτος ὁρᾷ, ἀλλ' ἡ τούτου γυνή; ἢ ὅτι ἀξία ἦν ἐκείνη μᾶλλον, ἢ ὅτι αὐτὸς εἰ εἶδεν οὐκ ἂν ἐπιστεύθη ὁμοίως, ἢ οὐδ' ἂν ἐξεῖπεν. διὰ τοῦτο οἰκονομεῖται τὴν γυναῖκα ἰδεῖν, ὥστε κατάδηλον γενέσθαι πᾶσιν. οὐχ ἁπλῶς δὲ ὁρᾷ, ἀλλὰ καὶ πάσχει πολλὰ δεινὰ, ἵνα καὶ ἀπὸ τῆς συμπαθείας τῆς πρὸς 30 τὴν γυναῖκα, ὀκνηρότερος γένηται ὁ ἀνὴρ περὶ τὸν φόνον· καὶ ὁ καιρὸς δὲ οὐ μικρὸν συνετέλει· κατὰ γὰρ αὐτὴν τὴν νύκτα εἶδε. διατί οὐκ εἶπεν ἁπλῶς ὅτι εἶχον λῃστὴν, ἀλλ' ἐπίσημον; ὥστε μηδὲ σκιὰν αὐτοῖς καταλιπεῖν ἀπολογίας, ὅτι τὸν περιβόητον ἐν κακίᾳ, τὸν μυρίους ἐργασάμενον φόνους, τοῦ τῆς οἰκουμένης Σωτῆ- 35

ρος προὔθηκαν, καὶ τὸν δῆμον διέφθειραν, ἵνα τοῦτον αἰτήσωνται, ὅπως καὶ τῆς ἐκείνων ἀπάτης τὴν ἐσχάτην οὗτοι δώσουσι δίκην. τὸ δὲ "τί ποιήσω τὸν Χριστὸν" εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὁ Πιλᾶτος, καὶ ἐν τούτῳ πάλαι ἐντρέψαι βουλόμενος διὰ τὸ ποιῆσαι αὐτοὺς κυρίους τῆς αἱρέσεως, ἵνα κἂν οὕτως αἰσχυνθέντες, αὐτὸν μᾶλλον 5 αἰτήσωνται, καὶ τῆς τῶν αὐτῶν γένηται φιλοτιμίας τὸ πᾶν· τὸ μὲν γὰρ λέγειν οὐχ ἥμαρτεν φιλονεικοτέρους ἐποίει, τὸ δὲ ἐκ φιλανθρωπίας παρακαλεῖν σωθῆναι, ἀναντίρρητον εἶχε τὴν πειθῶ, οἱ δὲ καὶ οὕτως ἔλεγον "σταύρωσον."

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Διατί ἐφραγέλλωσεν; ἢ ὡς κατά- 10 δικον, νόμου κελεύοντος τοὺς σταυρωμένους πρῶτον μαστίζεσθαι, καὶ οὕτω τῇ τιμωρίᾳ ἀποδοθῆναι, ἢ σχῆμα καὶ σκῆψιν περιτιθέναι τῇ ἀδίκῳ κρίσει βουλόμενος.

Ἀπολιναρίου. Αἱ μάστιγες ἀντὶ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ κόσμου, ὅτι πολλαὶ αἱ μάστιγες τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ κατὰ τὴν προφητείαν 15 τὴν λέγουσαν "τὸν νῶτον μου δέδωκα εἰς μάστιγας·" καὶ πεπλήρωται μὲν τὸν δίκαιον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν, πεπλήρωται δὲ τὸ τῆς ἀγαθότητος ἄκρον, ὁπότε δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων πέπονθεν, ἵνα τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἰαθῶμεν, ὡς Ἡσαΐας φησιν.

Εἰς τὰς χεῖρας ὁ Πιλᾶτος ἀπενίψατο, καὶ ἀθῶον ἑαυτὸν ἔλεγεν 20 εἶναι, ἀλλ' ὅμως μαλακίας εἶναι ἡ συγχώρησις, καὶ ἀνάνδρως σφόδρα τοῦτο διεπράττετο· ἔδει γὰρ μὴ παραδοῦναι ταύτην, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξαρπάσαι· καθάπερ μετὰ ταῦτα ὁ ἑκατόνταρχος τὸν Παῦλον. καὶ γὰρ καὶ τότε στάσις ἐγένετο καὶ θόρυβος, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος ἔστη πρὸς πάντα, οὗτος δὲ ἁπλῶς παρασύρεται. διὰ 25 τοῦτο οὐδὲ αὐτὸν ἀφίησιν ὁ Χριστὸς τῶν ἐγκλημάτων λέγων, "ὅτι μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει ὁ παραδιδοὺς με σοί." κατηράσαντο δὲ οὐ μόνον ἑαυτοῖς οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα εἵλκυσαν τὴν ἀρὰν εἰπόντες, "τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα "ἡμῶν," διὰ τὴν πολλὴν αὐτῶν παραπληξίαν, ἀλλ' ὅμως ὁ φιλαν- 30 θρωπος, τοσαύτῃ μανίᾳ χρησαμένων καθ' ἑαυτοῦ καὶ κατὰ τῶν παίδων, οὐ μόνον οὐκ ἐπὶ τῶν παίδων, ἀλλ' οὐδὲ ἐπ' αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐκύρωσεν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν καὶ ἐξ ἐκείνων ἐδέξατο τοὺς μετανοήσαντας καὶ πιστεύσαντας, καὶ μυρίων ἠξίωσεν ἀγαθῶν· καὶ γὰρ καὶ Παῦλος ἐξ αὐτῶν ἦν, καὶ αἱ μυριάδες τῶν πεπιστευκό- 35

των. εἰ δέ τινες ἐναπέμειναν, ἑαυτοῖς λογιζέσθωσαν τὴν τιμωρίαν. τίνος ἕνεκεν ἐφραγέλλωσεν παραδίδους ἵνα σταυρωθῇ; ἢ ὡς κατάδικον, ἢ σχῆμα περιτιθέναι τῇ κρίσει βουλόμενος· καίτοιγε, ὡς προείρηται, μᾶλλον ἐνστῆναι ἐχρῆν αὐτὸν μέχρι τέλους, καὶ ἀποδείξεις καὶ ἐλέγχους ζητῆσαι, περὶ πάντων ὧν κατηγόρουν αὐτῷ 5 οἱ Ἰουδαῖοι.

27 Οἱ στρατιῶται δὲ ὕβριζον καὶ ἐνήλλοντο εἰς αὐτὸν, ἢ τοῖς Ἰουδαίοις χαριζόμενοι, ἢ καὶ κατὰ οἰκείαν δυστροπίαν. ἐποιοῦντο δὲ καὶ τὰς ὕβρεις ποικίλας καὶ διαφόρους· τὴν γὰρ θείαν κεφαλὴν ἐκείνην, ποτὲ μὲν ἐκολάφιζον, ποτὲ δὲ τῷ στεφάνῳ τῶν ἀκαν- 10 θῶν ὕβριζον, ποτὲ δὲ τῷ καλάμῳ ἔτυπτον, ἄνδρες μιαροὶ καὶ ἐναγεῖς· καὶ οὐ μόνον ἡ κεφαλὴ, ἀλλὰ καὶ ἅπαν τὸ σῶμα ὅλον δι' ὅλου ὑβρίζετο, τὸ πρόσωπον ἐμπτυόμενον, αἱ σιαγόνες ῥαπιζόμεναι, τὸ σῶμα ὅλον διὰ τῶν μαστίγων, διὰ τῆς περιβολῆς τῆς χλανίδος, καὶ τῆς προσποιητῆς προσκυνήσεως, ἡ χεὶρ διὰ τοῦ 15 καλάμου, ὃν ἔδωκαν ἀντὶ σκήπτρου κατέχειν αὐτόν· τὸ στόμα πάλιν διὰ τῆς τοῦ ὄξους προσκομιδῆς· καὶ καθάπερ δεδοικότες μὴ δόξωσι καταλιμπάνειν τί τοῦ τολμήματος· οὕτως ἅπαντα πράττουσιν. μετὰ τὸ τοιαῦτα παθεῖν τοίνυν τὸν Χριστὸν δι' ἡμᾶς, τίς ἡμῖν λόγος ἔσται λοιπὸν, ἐπὶ ὕβρεσι κινουμένοις; διανέμονται 20 δὲ μετὰ τὸ σταυρῶσαι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, τοῦτο διαπραττόμενοι, ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα εὐτελῶν καὶ ἀπερριμμένων γίνεται καταδίκων, καὶ οὐδένα ἐχόντων, ἀλλ' οὐδὲ γὰρ εἰς τοὺς λῃστὰς τοιοῦτόν τι εἰργάσαντο, ἀλλ' εἰς τὸν Χριστὸν πάντα ἐτόλμων.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Οὐχ ὅτι ἐκεῖνοι ᾔσχυνον, ἀλλ' ὅτι Θεῷ 25 ἐδόκει ταῦτα γενέσθαι, πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐκλύτρωσιν· ἀτιμασθέντος ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ Κυρίου τῆς δόξης, διὰ τὴν ἡμῖν ἐπιβάλλουσαν ἀτιμίαν, καὶ δοξάζοντος τὴν ἡμέραν τῶν δικαίων τὴν ἀεὶ διαπαιζομένην ὑπὸ τῶν ἀπαιδεύτων. ἐπεὶ[a] δὲ χρώματι αἵματι ἡ χλαμὺς ἐκέχρηστο[b], διὰ τοῦτο οἱ φονῶντες κατ' αὐτοῦ, ἐνέδυσαν 30 αὐτὸν, μὴ νοοῦντες, ὃ ἐποίουν, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, κοκκίνου ῥάματος, καὶ τὸ ἐνδήσαντος τὴν χεῖρα ἑνὸς τῶν ἐκ τῆς Θάμαρ Ἰούδα υἱῶν σύμβολον, ἡ χλαμὺς αὕτη, τὸ τὰ αἵματα τοῦ κόσμου, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀνθρώπων εἰληφέναι ὑπὲρ σωτηρίας

[a] ἐπὶ Cod. [b] Leg. vid. ἐκέχριστο.

πάντων τὸν Σωτῆρα· οἱ δὲ ὑπὸ μεριμνῶν, καὶ πλούτου καὶ ἡδονῶν συμπνιγόμενοι, λαβόντες τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ τελεσφοροῦντες, πλέκοντες ἀκάνθας ἡμῶν, ἀναλαβὼν ἀναλίσκει τῇ ἑαυτοῦ κεφαλῇ, κάλαμον δὲ ἔθηκαν ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, οἱ διάκενον νομίζοντες αὐτοῦ εἶναι τὴν βασιλείαν. 5

Σευήρου Ἀντιοχείας ἐξ ὑπακοῆς. Καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ταπεινοτάτοις καὶ ἑκουσίοις πάθεσι, Χριστὲ ὁ Θεὸς, ἔδειξας ὡς τοῦδε τοῦ παντὸς κτίστης ὑπάρχεις, καὶ ἀνακαινιστής· τῷ γὰρ τῶν ἀκανθῶν στεφάνῳ στεφανωθῆναι κατεδέξω Χριστὲ, δηλῶν ὡς τοῦ κύκλου τοῦ κόσμου τὰς ἁμαρτίας περιλαβὼν, καὶ ἐφ' ἑαυτὸν 10 ἄρας, ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀνήγαγες, ἐφ' ᾧ καὶ ἔρρηξας τὸ τῆς καθ' ἡμῶν ἀνομίας χειρόγραφον, καὶ τὸν κάλαμον τῇ χειρὶ κατέσχες, ἵνα τὸ ἀσθενὲς ἀνεπιρρώσης σκῆπτρον τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς, δι' οὗ πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἄρχειν ἐτάχθημεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὑποφέρει τὸ μὲν τοῦ στεφάνου σχῆμα περιφερὲς 15 τὸν τοῦ κόσμου κύκλον, ὑπὲρ οὗ παθεῖν σαρκὶ κατεδέξατο· τὸ δὲ ἀκανθῶν ὀξὺ καὶ ἄκαρπον τὸ τῶν ἁμαρτιῶν ὑπογράφει πληκτικὸν καὶ ἀνωφελές.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἔσω μὲν ἐκ τοῦ πραιτωρίου αὐτὸς ἐβάσταζε τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, ὡς ὁ Ἰωάννης φησὶν, ἐν δὲ τῇ ὁδῷ γεγονότες, 20 εὗρον Σίμωνα, καὶ μετέβαλον εἰς ἐκεῖνον τὸν σταυρὸν, ἕως οὗ ἦλθον εἰς τὸν Γολγοθαν, ἔνθα ὄξος προσέφερον αὐτῷ, ἐνυβρίζοντες αὐτὸν, ὁ δὲ οὐκ ἠθέλησεν· ἕτερος δὲ Εὐαγγελιστὴς, φησὶν, ὅτι "γευσάμενος εἶπε, τετέλεσται·" φησὶν ἡ προφετεία ἡ λέγουσα, "ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν 25 με ὄξος·" πλὴν οὔτε οὗτος, οὔτε ἐκεῖνος εἶπεν ὅτι ἔπιεν, ταυτὸν γὰρ ἐστὶ μὴ πιεῖν, τὸ μόνον γεύσασθαι.

Κυρίλλου. Ὠριγένους. Περὶ τοῦ κρανίου τόπου ἦλθεν εἰς ἡμᾶς ὅτι Ἑβραῖοι παραδίδωσι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖ τεθάφθαι· καὶ ἐπεὶ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν, ἀνέστη καὶ ὁ Ἀδὰμ, 30 "καὶ ἐν Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται."

38 Διατί μέσον αὐτὸν ἐσταύρωσαν τῶν λῃστῶν; ἵνα τῆς δόξης τῆς ἐκείνων κοινωνήσῃ· ὄξος δὲ πιεῖν ἔδωκαν αὐτῷ, καὶ ἐν τούτῳ ἐνυβρίζοντες, καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δὲ βλέποντες ἀνασκωλωπισμένον ὀνειδίζουσιν, ἵνα δημοσίᾳ πάντων ὁρατῶν ἐκπομπεύσωσιν εἰς αὐτὸν, 35

βουλόμενοι δεῖξαι ἀπαταιῶνα· δεδοικότες αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν, καὶ ταύτην ἐκ τούτου ἀπιστηθῆναι ποιήσουσιν· ἔλεγον δὲ τὸ, "ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι," τὰ πρότερα σημεῖα ἐντεῦθεν ἐπιχειροῦντες διαβαλεῖν, διὰ τὸ γεγράφθαι καὶ κεῖσθαι ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, "οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰου- 5 "δαίων·" βουλόμενοι δεῖξαι ὅτι οὐκ ἔστι βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, "καταβάτω ἀπὸ τοῦ σταυροῦ."

Πῶς ὁ μὲν Λοῦκας φησὶν, ὅτι ὁ εἷς λῃστὴς ἐπετίμα τῷ ἄλλῳ βλασφημοῦντι, ὁ δὲ Ματθαῖος, ὅτι ἀμφότεροι οἱ λῃσταὶ ὕβριζον αὐτὸν καὶ ὠνείδιζον; ἀμφότερα γέγονε, πρότερον μὲν γὰρ οἱ δύο 10 ὠνείδιζον, ὕστερον δὲ οὐκέτι· ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃ τίς ἔκ τινος συνθήματος τὸ πρᾶγμα γεγενῆσθαι· μηδὲ μὴ εἶναι λῃστὴν τὸν λῃστὴν, ἀπὸ τῆς ὕβρεως δείκνυσιν ἡμῖν, ὅτι ἄνω ἐπὶ τοῦ σταυροῦ λῃστὴς καὶ ἐχθρὸς, καὶ ἀθρόον μετεβλήθη.

45 Ἐν μέσῃ δὲ ἡμέρᾳ τὸ σκότος ἐγένετο, ἵνα πάντες οἱ τὴν γῆν 15 οἰκοῦντες μάθωσιν, ὅτι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἡμέρα ἦν· γέγονε δὲ τοῦτο, ἵνα φοβηθῶσι καὶ κατανυγῶσι καὶ πιστεύσωσι· κατ' ὀργὴν γὰρ θείαν διὰ τὰ τετολμημένα, τὸ σκότος ἐκεῖνο γέγονεν· ὅτι γὰρ οὐκ ἦν ἔκλειψις, ἀλλ' ὀργή τε καὶ ἀγανάκτησις δῆλον· τρεῖς γὰρ ὥρας παρέμεινεν, ἡ δὲ ἔκλειψις ἐν ἐλάττονι χρόνῳ γίνε- 20 ται· καὶ ἴσασιν οἱ ταύτην τεθεαμένοι· καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας συνέβη τοῦτο. οὐκ ἐθαύμασαν δὲ, οὐδὲ αὐτὸν ἐνόμισαν εἶναι Θεὸν, καὶ μετὰ τὸ σκότος, ὅτι ἐν πολλῇ ῥαθυμίᾳ καὶ κακίᾳ κατείχοντο, καὶ πολλὴ τῆς ἀσεβείας ἡ πρόσληψις ἦν. ἴσως δὲ καὶ ἐνόμιζον ὅτι κατ' ἔκλειψιν ἢ ἑτέραν τινὰ ἀκολουθίαν 25 φυσικὴν γέγονε τοῦτο. ὅθεν καὶ μετὰ τοσαῦτα θαύματα ἐπέμενον ἔτι ἐνυβρίζοντες. φθέγγεται δὲ μετὰ τοῦτο, ἵνα μάθωσιν ὅτι ἔζη, καὶ αὐτὸς τοῦτο ἐποίησε· καὶ γένωνται καὶ ἐντεῦθεν ἐπιεικέστεροι.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ὁ Μάρκος φησὶν ὅτι τρίτῃ ὥρᾳ ἐσταυ- 30 ρώθη οὗτος, καὶ ὅτι ἕκτῃ ὥρᾳ τὸ σκότος ἐγένετο. ὅτι εἰκὸς μὲν αὐτὸν ἐσταυρῶσθαι καὶ ἀπὸ τρίτης ὥρας, ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας γεγενῆσθαι· ὅπερ ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς ἐπιστρέψαι, οὐ τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐκαίρως συμβῆναι· μετὰ γὰρ πάντα τὰ τῆς παροινίας καὶ τῆς παρανόμου κωμῳδίας τοῦτο γίνε- 35

ται. ὅτε κόρον ἔλαβον τῶν σκωμμάτων, καὶ πάντα ἐφθέγξαντο, ἅπερ ἠθέλησαν, τότε δεικνύναι τὸ σκότος· ἵνα κἂν οὕτω τὴν ὀργὴν ἀφέντες, κερδήσωσιν ἀπὸ τοῦ θαύματος· τοῦ γὰρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, τοῦτο θαυμασιώτερον ἦν, τὸ ὄντα ἐν τῷ σταυρῷ ταῦτα ἐνεργεῖν. εἴτε γὰρ αὐτὸν ἐνόμιζον πεποιηκέναι, ἔδει πιστεῦ- 5 *σαι καὶ φοβηθῆναι· εἴτε οὐκ αὐτὸν, ἀλλὰ τὸν* Πατέρα, *καὶ ἐκ τούτων ἔδει κατανυγῆναι· ὀργιζομένου γὰρ ἦν τὸ σκότος ἐκεῖνο.* Καὶ *μετ' ὀλίγα*—*Φλέγων δέ τις ὀνόματι φιλόσοφος παρ'* Ἕλλη-*σι μέμνηται τοῦ σκότους τούτου παραδόξως γεγονότος· γέγονε δὲ ἐν τῇ ιδ̄ ἡμέρᾳ τῆς σελήνης, ὅτε ἀπέχει πολὺ τοῦ ἡλίου διάστη-* 10 *μα, ὅσον ἀπὸ ἀρχῆς τοῦ οὐρανοῦ ἕως τέλους· καὶ αἱ ἐκλείψεις τότε εἰώθασι γίνεσθαι, ὅταν πλησιάζωσιν ἀλλήλοις οἱ δύο οὗτοι φωστῆρες· δεῖγμα δὲ ἦν τὸ σκότος τοῦ μέλλοντος λαβεῖν τοὺς μιαιφόνους.*

46 Τὸ δὲ "Ἡλὶ Ἡλὶ, *λαμὰ σαβαχθανὶ,*" Ἑβραϊκή *ἐστι φωνή·* 15 *ταύτῃ δὲ τῇ φωνῇ ἐχρήσατο, ὡς ἑαυτοῖς γενέσθαι γνώριμον καὶ κατάδηλον· καὶ ὅτι μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς, δι' ὧν φθέγγεται τιμᾷ τὸν* Πατέρα, *καὶ διὰ πάντων δείκνυσι τὴν ὁμόνοιαν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα· ἀλλὰ σκοπήσωμεν αὐτῶν καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἀσέλγειαν, καὶ τὴν ἀκολασίαν, καὶ τὴν ἄνοιαν. ἐνόμισαν* 20 Ἠλίαν *εἶναι, φησὶν, ὑπ' αὐτοῦ καλούμενον, καὶ εὐθέως ἐπότισαν αὐτὸν ὄξος.*

50 Διατί *κράξας φωνῇ μεγάλῃ, οὕτως ἀφῆκε τὸ πνεῦμα; ἵνα δειχθῇ ὅτι κατ' ἐξουσίαν τὸ πρᾶγμα γίνεται, καθὼς καὶ ἔλεγεν·* "*ὅτι ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω* 25 "*λαβεῖν αὐτήν.*" *καὶ ὁ* Μάρκος *δὲ φησὶν,* "*ὅτι ἐθαύμασεν ὁ* " Πιλᾶτος *εἰ ἤδη τέθνηκεν.*" *καὶ ὅτι ὁ κεντυρίων διὰ τοῦτο μάλιστα ἐπίστευσεν, ὅτι μετ' ἐξουσίας ἀπέθανε· τινὲς δὲ φασὶν, ὅτι καὶ μαρτύριον ὅτι τοῦ κεντουρίωνος τούτου ἀνδρισαμένου μετὰ ταῦτα ἐν τῇ πίστει, αὕτη ἡ φωνὴ τὸ καταπέτασμα ἔσχισε, καὶ* 30 *τὰ μνημεῖα ἠνέωξεν. ἐσχίσθη δὲ τὸ καταπέτασμα· ἐπειδὴ προφητεία τῆς μελλούσης ἐρημώσεως τοῦ ναοῦ ἦν τὸ συμβὰν, καὶ τῆς ἐπὶ τὰ μείζω καὶ ὑψηλότερα μεταθέσεως· ἔτι δὲ καὶ ἔνδειξις τῆς ἰσχύος αὐτοῦ ἦν ἡ φωνή· ὅτι τοῦ σώματος αὐτοῦ ἄνω ὄντος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, αὕτη τοὺς νεκροὺς ἤγειρε. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι* 35

νεκροῦ Ἐλισαίου ὄντος, ἁψάμενος ἕτερος νεκρὸς, ἀνέστη. ἵνα γὰρ τοῦτο πιστευθῇ, ἐκεῖνο γέγονε, καὶ τὸ σημεῖον δὲ ὅπερ ἔμπροσθεν ὑπέσχετο δώσειν λέγων, "γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς, σημεῖον "ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον "Ἰωνᾶ," τὸν σταυρὸν λέγει καὶ τὸν θάνατον καὶ τὸν τάφον καὶ 5 τὴν ἀνάστασιν· καὶ πάλιν ἑτέρως ἐδήλωσε τοῦ σταυροῦ τὴν ἰσχὺν λέγων, "ὅταν ὑψώσητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι "ἐγώ εἰμι." ὃ δὲ λέγει τοιοῦτον ἐστὶν, ὅταν σταυρώσητέ με καὶ νομίσητε περιγενέσθαι μου, τότε μάλιστα ἴσεσθέ μου τὴν ἰσχύν· μετὰ γὰρ τὸ σταυρωθῆναι ἡ πόλις ἀπώλετο, καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ 10 ἐπαύσαντο, καὶ τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐξέπεσον τῆς ἑαυτῶν· τὸ δὲ κήρυγμα ἤνθησε, καὶ πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐξετάθη ὁ λόγος, καὶ γῆ καὶ θάλαττα καὶ οἰκουμένη καὶ ἀοίκητος τὴν δύναμιν αὐτοῦ διὰ παντὸς ἀνακηρύττουσι.

51 Τίνος ἕνεκεν πέτραι ῥήγνυνται, καὶ γῆ σείεται; ὅπως διὰ τοῦτο 15 μάθωσιν ὅτι καὶ αὐτοὺς ἠδύνατο καὶ πηρῶσαι καὶ διαρρῆξαι· ὁ γὰρ πέτρας διατεμὼν, καὶ τὴν οἰκουμένην σείσας, πολλῷ μᾶλλον εἰς ἐκείνους ταῦτα ἐποίησεν ἂν, εἴγε ἐβούλετο· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' εἰς τὰ στοιχεῖα τὴν ὀργὴν ἀφεὶς, ἐκείνους ἐξ ἐπιεικείας σῶσαι ἐβούλετο. χρὴ δὲ σκοπῆσαι ἡλίκα σημεῖα πεποίηκε, τὰ 20 μὲν ἐξ οὐρανοῦ, τὰ δὲ ἐπὶ γῆς, τὰ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ· τί δαὶ δηλῶν ἐκ τούτου ταῦτα εἰργάσατο; ὁμοῦ μὲν τὴν ἀγανάκτησιν ἐνδεικνύμενος, ὁμοῦ δὲ, ὅτι τὰ ἄβατα λοιπὸν ἔσται βατὰ, καὶ ὁ οὐρανὸς ἀνοιγήσεται, καὶ πρὸς τὰ ἀληθινὰ ἅγια τῶν ἁγίων τὰ πράγματα μεταστήσεται· "εἰσῆλθον δὲ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν ἐκ 25 "τῶν ἐγερθέντων ἁγίων, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς," ἵνα μὴ νομισθῇ φαντασία εἶναι τὸ γεγενημένον.

55 Διατί μέμνηται τῶν γυναικῶν τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ; ὅπως δείξῃ τὴν πολλὴν αὐτῶν προσεδρίαν, καὶ ὅτι μέχρι τῶν κινδύνων παρῆσαν, καὶ ὅτι πολλὴν ἐπεδείξαντο τὴν ἀνδρίαν· ὅτε γὰρ οἱ μα- 30 θηταὶ ἔφυγον, αὗται προσεκαρτέρουν. Μαρία δὲ ἡ τοῦ Ἰακώβου, ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἦν.

ΚΕΦ. ΞΗ.

Περὶ αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

57 Τίς δὲ ἦν οὗτος ὁ Ἰωσὴφ ὁ κρυπτόμενος πρώην, νῦν δὲ ἀποτολμήσας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ; οὐ γὰρ ἄσημος ἦν, οὐδὲ τῶν λανθανόντων, ἀλλὰ τῆς βουλῆς εἷς, καὶ σφόδρα ἐπίσημος· ὅθεν μάλιστα τὴν ἀνδρίαν αὐτοῦ κατιδεῖν ἔνι. εἰς γὰρ θάνατον ἑαυτὸν ἐξέδωκε, τὴν πρὸς πάντας ἀπέχθειαν ἀναδεξάμενος, τῇ περὶ τὸν Ἰησοῦν εὐνοίᾳ, καὶ τολμήσας αἰτῆσαι τὸ σῶμα, καὶ μὴ πρότερον ἀποστὰς, ἕως ἐπέτυχεν. οὐ τὸ λαμβάνειν δὲ μόνον, οὐδὲ τὸ θάψαι πολυτελῶς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν τῷ μνημείῳ αὐτοῦ τῷ καινῷ, δείκνυσι τὸ φίλτρον καὶ τὴν ἀνδρίαν· οὐχ ἁπλῶς δὲ ᾠκονομεῖτο τὸ εἰς καινὸν αὐτὸν μνημεῖον ταφῆναι· ἄλλως τε δὲ, μηδὲ τὴν ὑποψίαν τινὰ ψιλὴν γενέσθαι, ὅτι ἕτερος ἀνθ' ἑτέρου ἀνέστη.

Ἕνεκε δὲ τίνος Μαρία ἡ Μαγδαλινὴ καὶ ἡ ἄλλη Μαρία ἐπὶ πλεῖον προσεδρεύουσιν; ἐπειδὴ οὐδέπω οὐδὲν μέγα, ὡς χρὴ, καὶ ὑψηλον ᾔδεσαν περὶ αὐτοῦ· διὸ καὶ μῦρα ἐκόμισαν, καὶ τῷ τάφῳ προσεκαρτέρουν· ὥστε, εἰ λωφήσειεν ἡ μανία τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀπελθεῖν περιχυθῆναι αὐτῷ· ὅπερ καὶ αὐτῷ φιλοστοργίας τεκμήριον ἦν, καὶ ἀνδρίας, καὶ μεγαλοψυχίας τοῖς ἐν τοῖς χρήμασι τῆς μέχρι θανάτου· μιμησώμεθα καὶ ἡμεῖς τὰς γυναῖκας οἱ ἄνδρες, καὶ μὴ ἐγκαταλείψωμεν ἐν πειρασμοῖς ὄντες τὸν Ἰησοῦν· ἐκεῖναι μὲν γὰρ, καὶ εἰς τελευτήσαντα τοσαῦτα ἀνήλωσαν, καὶ τὰς ψυχὰς ἐξέδωκαν· ἡμεῖς δὲ, πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ ἐρῶ, οὐδὲ πεινῶντα τρέφομεν, ὡς δεῖ· οὐδὲ γυμνὸν περιβάλλομεν· καίτοιγε εἰς αὐτὸν ἐκεῖνον δίδοται τὰ ὑπάρχοντα, ἃ ἕκαστος ἐκένωσεν· ἀλλὰ καὶ νῦν ὁ αὐτός ἐστιν· αὐτὸς γὰρ εἶπε ὅτι "ἐγώ εἰμι."

62 Ἐπειδήπερ ἔδει πιστευθῆναι, ὅτι ἀπέθανε, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἀνέστη, διὰ τῶν ἐχθρῶν ταῦτα πάντα γίνεται· καὶ πανταχοῦ ἡ πλάνη ἑαυτὴν περιπείρει, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἄκουσα συνηγορεῖ· ἰδοὺ γὰρ διὰ τοῦ αἰτῆσαι τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους τὸν Πιλᾶτον σφραγισθῆναι τὸν τάφον, ἀναντίρρητος λοιπὸν ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀναστάσεως πᾶσι πεφανέρωται· πλάνον δὲ καλοῦσιν,

ἀπὸ πολλῆς ἄγαν ὠμότητος· ὅτι περ οὐδὲ τῷ θανάτῳ τὴν ὀργὴν ἀφῆκαν, ἀλλ' ἔτι τῇ προτέρᾳ μανίᾳ κατέχονται. οὐκ ἀφίησι δὲ τοὺς στρατιώτας μόνους ὁ Πιλᾶτος σφραγίσαι· ἐπειδὴ μαθὼν τὰ περὶ αὐτοῦ, οὐκ ἔτι συμπράττειν αὐτοῖς ἤθελεν· ἀλλ' ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς αὐτῶν καὶ τοῦτο ἀνέχεται, καὶ φησίν· ὑμεῖς, ὡς βούλεσθε, σφραγίσατε· ἵνα μὴ ἑτέρους ἔχητε αἰτιᾶσθαι· καὶ γὰρ εἰ μόνοι οἱ στρατιῶται ἐσφραγίσαντο, ἐδύναντο λέγειν, εἰ καὶ ἀπίθανα καὶ ψευδῆ, οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι οἱ στρατιῶται τὸ σῶμα δόντες κλαπῆναι παρέσχον τοῖς μαθηταῖς τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον πλάσαι βουλομένοις· νῦν δὲ αὐτοὶ ἀσφαλισάμενοι, οὐδὲ τοῦτο λέγειν δύνανται. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι τάχιον ἀνέστη ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεός· τούτου δὲ ἕνεκεν ἵνα μὴ λέγωσιν ὅτι ἐψεύσατο καὶ οὐκ ἀνέστη, ἀλλ' ἐκλάπη· τὸ μὲν γὰρ θᾶττον ἀναστῆναι, οὐχ εἶχεν ἔγκλημα· τὸ δὲ βράδιον, ὑποψίας ἔγεμε· καὶ γὰρ εἰ μὴ τότε ἀνέστη καθημένων αὐτῶν ἔτι καὶ φυλαττόντων, ἀλλὰ ἀναχωρησάντων μετὰ τὴν τριήμερον, εἶχον ἂν λέγειν τί καὶ ἀντιλέγειν, εἰ καὶ ἀνοήτως· διὰ τοῦτο οὖν προέφθασε καὶ ἀνέστη, καθημένων αὐτῶν καὶ φυλαττόντων, ὅπως μὴ δὲ μίαν πρόφασιν ἀπολογίας ἔχωσιν.

2 Πότε ὁ Ἄγγελος παραγέγονεν; πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἢ μετὰ τὴν ἀνάστασιν· καὶ τίνος ἕνεκεν ἦλθε καὶ τὸν λίθον ἦρε; διὰ τὰς γυναῖκας· ἐπειδὴ γὰρ αὗται εἶδον πῶς ἐν τῷ τάφῳ τίθεται· ὁρῶσιν αὐτὸν πάλιν κενὸν τοῦ σώματος, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι ἀνέστη· ὁ σεισμὸς δὲ γίνεται, καὶ διὰ τοὺς στρατιώτας μὲν, ὥστε αὐτοὺς ἐκπλῆξαι, καὶ παρ' αὐτῷ γενέσθαι τὴν μαρτυρίαν· ἔτι δὲ ἵνα καὶ γυναῖκες διαναστῶσι καὶ ἀφυπνισθῶσιν· καὶ γὰρ ἦσαν παραγενόμεναι, ὥστε ἔλαιον βαλεῖν· καὶ ἐν νυκτὶ ταῦτα ἐγένετο· καὶ εἰκὸς καὶ ἀποκαθευδῆσαι συνέβη· τὸ δὲ "μὴ φοβεῖσθε" εἶπεν, ἵνα πρότερον αὐτὰς ἀπαλλάξας τοῦ δέους, τότε διαλέξηται περὶ τῆς ἀναστάσεως· διὰ δὲ τοῦ "ὑμεῖς" πολλὴν ἐνδείκνυται εἰς αὐτὰς τὴν τιμήν· οὐ γὰρ ὑμῶν ἐστι τὸ δεδοικέναι, ἀλλ' ἐκείνων τῶν σταυρωσάντων· καὶ γὰρ τὰ ἔσχατα αὐτοὺς μένει κακὰ, ἂν μὴ μετανοήσωσιν· σχῆμα δὲ φαιδρὸν ἔδειξεν, ὡς εὐαγγέλια φέρων ἀγαθά. οὐκ ἐπαισχύνεται δὲ ἐσταυρωμένον καλῶν· ἐπειδὴ τοῦτό ἐστι τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν· προσέθηκε δὲ, τὸ "καθὼς εἶπεν," ἵνα

ἐὰν, φησὶν, ἐμοὶ διαπιστεῖτε, τῶν ἐκείνου μνησθεῖσαι ῥημάτων, μὴ δὲ ἐμοὶ διαπιστήσητε· καὶ ἄλλην δὲ ἀπόδειξιν περὶ τούτου ποιεῖται λέγων, "δεῦτε ἴδετε τὸν τόπον ὅπου ἔκειτο·" ὥστε διὰ τοῦτο ἐπῆρε τὸν λίθον, ὅπως καὶ ἐντεῦθεν λάβωσι τὴν ἀπόδειξιν· παρασκευάζει δὲ καὶ τοῖς Ἀποστόλοις εὐαγγελίσασθαι ὃ μάλιστα 5 αὐτὰς ἐποίει πιστεῦσαι· καλῶς δὲ εἶπεν "εἰς τὴν Γαλιλαίαν," ἀπαλλάττων πραγμάτων καὶ κινδύνων, ὥστε μὴ τὸν φόβον διενοχλεῖν τῇ πίστει.

8 Τίνος ἕνεκεν μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς ἐξῆλθον ἐκ τοῦ μνημείου; ἐπειδὴ ἔκπληκτον πρᾶγμα εἶδον καὶ παράδοξον· τάφον κενὸν, ἔνθα 10 πρῶτον τεθέντα ἐθεάσαντο· διὸ καὶ ἤγαγεν αὐτὰς εἰς θεωρίαν· ἵνα ἀμφοτέρων γένωνται μάρτυρες, καὶ τοῦ τάφου καὶ τῆς ἀναστάσεως· καὶ γὰρ ἐνενόουν, ὅτι οὐδεὶς αὐτὸν ἦρε, στρατιωτῶν τοσούτων παρακαθημένων, εἰ μὴ ἑαυτὸν ἀνέστησε· καὶ τοῦτο καὶ χαίρουσι καὶ θαυμάζουσιν, καὶ τῆς τοσαύτης παραμονῆς ταύτην λαμβά- 15 νουσι τὴν ἀμοιβὴν, τὸ πρῶτον ἰδεῖν καὶ εὐαγγελίσασθαι, οὐ τὰ εἰρημένα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ὁραθέντα· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἀπήντησεν αὐτοῖς λέγων, "χαίρετε·" ἐκράτησαν γὰρ αὐτοῦ τὰς πόδας προδραμοῦσαι, ἐξ ὑπερβαλλούσης εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς· συνεχωρήθη δὲ αὐταῖς τοῦτο ποιῆσαι, ὅπως καὶ διὰ τῆς ἀφῆς λάβωσι 20 τελείαν πληροφορίαν τῆς ἀναστάσεως· ἐκβάλλει δὲ καὶ αὐτὸς τὸ δέος ἐξ αὐτῶν, προοδοποιῶν ἐπὶ πλεῖον τῇ πίστει, καὶ δι' αὐτῶν, ὥσπερ καὶ ὁ Ἄγγελος, τοὺς μαθητὰς εὐαγγελίζεται.

11 Τοῦ σεισμοῦ γεγονότος, καὶ τοὺς στρατιώτας ἐκπλήξαντος, καὶ διὰ τούτων ἐλθόντων καὶ ἀπαγγειλάντων, ἡ ἀλήθεια πάλιν 25 διαλάμπει, καὶ ἀνακηρύττεται παρὰ τῶν ἐναντίων ὁμολογουμένων· καὶ γὰρ οἱ πάντων ἀνόητοι, ἔδωκαν ἀργύρια ἱκανὰ, ἵνα εἴπωσιν ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐλθόντες νυκτὸς, ἔκλεψαν αὐτόν· δείκνυνται καταγέλαστα πράττοντες πλάσματα· καὶ γὰρ σφόδρα ἀπίθανον ἦν τὸ λεγόμενον· πῶς γὰρ οἱ μαθηταὶ, ἄνθρωποι πτωχοὶ καὶ ἰδιῶ- 30 ται, καὶ οὐδὲ φανῆναι τολμῶντες, ἆρα τοῦτο εἶχον ποιῆσαι; μὴ γὰρ οὐκ ἦν σφραγὶς ἐπικειμένη; μὴ γὰρ οὐκ ἐπαρεκάθηντο τοσοῦτοι φύλακες στρατιῶται καὶ Ἰουδαῖοι; μὴ γὰρ οὐχ ὑπώπτευον τοῦτο αὐτὸ καὶ ἐμερίμνων καὶ ἀγρύπνουν καὶ ἐφρόντιζον; καὶ τί χρὴ λέγειν, πάντα μυρία ὄντες τὰ δυνάμενα παραστῆσαι καὶ 35

ἐν τούτῳ τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν· ἅπερ ὁ ἅγιος οὗτος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, λεπτομερῶς διέρχεται· ἡμεῖς δὲ διὰ τὸ πλῆθος παρεδράμομεν· διὰ δὲ τὸ εἰπεῖν αὐτοὺς, "ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ "τοῦ ἡγεμόνος," καὶ τὰ ἑξῆς, δείκνυσι πάντας διεφθαρμένους, καὶ τὸν Πιλᾶτον· καὶ γὰρ ἐπείσθη αὐτοῖς τοῖς στρατιώταις· 5 λαβόντες γὰρ τὰ χρήματα, οὕτως διεφήμισαν τὸν δῆμον τὸν Ἰουδαϊκόν· καὶ γὰρ καὶ οὗτοι ἐπείσθησαν· ὅθεν καὶ οὕτως διαφημίζεται παρ' αὐτοῖς, ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. μὴ θαυμάσωμεν δὲ εἰ χρήματα στρατιωτῶν περιεγένετο· εἰ γὰρ παρὰ τῷ μαθητῇ τοσαύτην ἐπεδείξαντο τὴν ἰσχὺν, πολλῷ μᾶλλον παρὰ τούτοις. 10

16 Ἐσχάτην ὄψιν ταύτην εἶναι νομίζω τὴν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· ὅτε αὐτοὺς ἐξέπεμπεν βαπτίσοντες· εἰ δὲ ἐδίστασαν τινὲς, κἀντεῦθεν χρὴ θαυμάζειν αὐτῶν τὴν ἀλήθειαν· πῶς οὐδὲ τὰ μέχρις ἐσχάτης ἡμέρας ἐλαττώματα αὐτῶν ἀποκρύπτωνται· ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτοι διὰ τῆς ὄψεως ἐβεβαιώθησαν· διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, "ἐδόθη μοι 15 "πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς," πάλιν ἀνθρωπινότερον δείκνυται διαλεγόμενος αὐτοῖς· οὐδέπω γὰρ ἦσαν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἰληφότες, τὸ δυνάμενον ὑψηλοὺς αὐτοὺς ποιῆσαι· τὸ δὲ "πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη," καὶ τὰ ἑξῆς, δηλοῖ, ὅτι τὸ μὲν περὶ δογμάτων, τὸ δὲ περὶ ἐντολῶν αὐτοῖς παραγ- 20 γέλλει· καὶ Ἰουδαίων μὲν οὐδὲν μέμνηται· οὐδὲ εἰς μέσον φέρει τὸ γεγενημένον· οὐδὲ ὀνειδίζει Πέτρῳ τὴν ἄρνησιν· οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδενὶ τὴν φυγήν· κελεύει δὲ τὴν οἰκουμένην ἐκχυθῆναι πᾶσαν, σύντομον διδασκαλίαν ἐγχειρίσας, τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ὥστε παραγγέλλειν πᾶσι τηρεῖν, οὐ τὰ μὲν, καὶ τὰ δὲ, 25 ἀλλὰ πάντα ὅσα ἐνετείλατο.

20 Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, "ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέ- "ρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος," τὴν ἑαυτοῦ αὐθεντείαν δείκνυσιν· οὐ μετ' ἐκείνων δὲ μόνον τοῦ εἶναι αὐτὸν τοῦτο δηλοῖ, ἀλλὰ καὶ μετὰ πάντων τῶν μετ' ἐκείνους πιστευόντων· οὐδὲ γὰρ 30 δὴ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος οἱ Ἀπόστολοι μένειν ἔμελλον, ἀλλ' ὡς ἑνὶ σώματι διαλέγεται τοῖς πιστοῖς· μὴ γάρ μοι, φησὶν, τὴν δυσκολίαν εἴπητε τῶν πραγμάτων· ἐγώ εἰμι μεθ' ὑμῶν, ὁ πάντα ποιῶν εὔκολα· ἀναμιμνήσκει δὲ αὐτοὺς καὶ τῆς συντελείας· ἵνα μᾶλλον αὐτοὺς ἐφελκύσηται, ὥστε μὴ τὰ παρόντα μόνον ὁρᾷν 35

δεινὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ τὰ ἀπέραντα. τὰ μὲν γὰρ λυπηρὰ φησὶν, ἅπερ ὑποστήσεσθε ἐν τῷ παρόντι βίῳ, καταλύεται· ὅπου γε καὶ αὐτὸς ὁ αἰὼν εἰς συντέλειαν ἥξει· τὰ δὲ χρηστὰ, ὧν ἀπολαύσεσθε, ἀθάνατα μένει, καθάπερ ἔμπροσθεν πολλάκις εἶπον· οὕτως ἀλείψας καὶ ἐγείρας αὐτῶν τὰ φρονήματα τῇ μνήμῃ 5 τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐξέπεμψεν· καὶ γὰρ ἡμέρα ἐκείνη τοῖς ἐν κατορθώμασι ζῶσι ποθεινὴ, ὥσπερ οὖν τοῖς ἐν ἁμαρτήμασι φοβερὰ, καθάπερ καταδίκοις· διὰ τοῦτο οὖν ἀγωνισώμεθα τῶν αἰωνίων ἀπολαῦσαι ἀγαθῶν· χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἀληθινοῦ 10 Θεοῦ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τέλος τῶν ἑρμηνειῶν τοῦ Χρυσοστόμου.

Θεοδώρου Μονάχου. Ὁ διστάσας ἦν ὁ Θωμᾶς· ἀλλὰ πληροφορηθεὶς, ἑδραίως ἐπίστευσεν. 15

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἄλλας λέγει ὁ Ἰωάννης ὀπτασίας, ἣν δὲ λέγει ὧδε ὁ Ματθαῖος, οὐ μόνον εἶδον οἱ ἕνδεκα, ἀλλὰ καὶ οἱ πολλοὶ ὡς εἰκός.

Σευήρου Ἀντιοχείας. Αὐτοὺς ἀπέστειλε, μᾶλλον τὸ τελευταῖον αὐτὸν εἶδον οἱ μαθηταί· ὅτι εἰ δὲ καί τινες ἐδίστασαν, ἀλλὰ 20 καὶ οὗτοι διὰ τῆς ὄψεως ἐβεβαιώθησαν.

Ὠριγένους. Προσεκύνησαν, οὐ προσηύξαντο· οἱ δὲ μὴ προσκυνήσαντες καὶ ἐδίστασαν· εἴτε δὲ Θωμᾶς ἐστιν, εἴτε Φίλιππος.

Σευήρου Ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας. Τὸ δὲ "ὀψὲ σαββά-"των," οὐ τὴν ἑσπέραν τὴν μετὰ τὴν ἐν σαββάτῳ δύσιν τοῦ ἡλίου 25 δηλοῖ· οὐ γὰρ ἑνικῶς εἶπεν ὀψὲ σαββάτου, ἀλλὰ πληθυντικῶς "ὀψὲ σαββάτων·" σάββατον δὲ, τὴν πᾶσαν ἑβδομάδα καλεῖν Ἑβραίοις ἔθος. αὐτίκα γοῦν οἱ Εὐαγγελισταὶ, "τῇ μιᾷ τῶν σαβ-"βάτων" φησί· δέον τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος εἰπεῖν· οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ κεχρήμεθα, δευτέραν σαββάτων καὶ τρίτην 30 σαββάτων προσαγορεύοντες τὴν δευτέραν καὶ τρίτην τῆς ἑβδομάδος ἡμέραν· οὐκ εἶπεν οὖν ὀψὲ σαββάτου, ἢ ἑσπέρας σαββά-

του, ἵνα τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας ἐκείνης δηλώσει, ἀλλ' "ὀψὲ "σαββάτων·" ἵνα τὸ βράδιον τῆς ἑβδομάδος καὶ πολὺ διεστηκὸς ἐφάνη· καὶ γάρ που καὶ ἡμῖν σύνηθες λέγειν, ὀψὲ τοῦ καιροῦ παραγέγονεν, ὀψὲ τῆς ὥρας, ὀψὲ τῆς χρείας· οὐχὶ τὴν ἑσπέραν καὶ τὸν μετὰ ἡλίου δυσμὰς χρόνον δηλοῦσιν, ἀλλὰ τὸ βράδιον καὶ 5 κατόπιν τῆς ὥρας καὶ τῆς χρείας ἢ τοῦ καιροῦ γενέσθαι τοῦτον τὸν τρόπον μηνύουσιν, οὕτω καὶ τὸ "ὀψὲ σαββάτων" τὸ βράδιον καὶ πόρρω τῆς περαιωθείσης ἑβδομάδος δηλοῖ· πληροῦται δὲ ἑβδομὰς ἑκάστη ταῖς μετὰ τὸ σάββατον ἡλίου δυσμαῖς· ἀμέλει καὶ τοῦ πολὺ διεστηκότος καιροῦ πρὸς τὸ τέλος τῆς πληρωθείσης 10 ἑβδομάδος ὁ Ματθαῖος δηλῶν, καὶ ὥσπερ ἑρμηνεύων ἑαυτὸν ἐπήγαγε "τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων·" παρῳχήκει, φησὶν, ἡ νὺξ τοσοῦτον, ὡς εἶναι καιρὸν τῆς τῶν ἀλεκτρυόνων βοῆς, ἥτις τὸ φῶς τῆς μελλούσης ἡμέρας προανακρούεται· ταύτῃ τοι καὶ τῷ καιρῷ τούτῳ, καὶ οὕτως μετὰ τὸ σάββατον ἑσπέρᾳ κατα- 15 λύοντες τὰς νηστείας, τῆς εὐφροσύνης ἀρχόμεθα· τῆς κατὰ πάντων συνηθείας κρατησάσης, συνηγορούσης τῷ πράγματι.

Τοῦ καιροῦ τοίνυν ὄντος τούτου, ἡ Μαγδαλινὴ Μαρία καὶ ἡ ὁμώνυμος, ἐπὶ τὸν τάφον ἦλθον, καὶ τὸν Ἄγγελον τὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκότα, τὸν προειρημένον ἐθεάσαντο τρόπον, ἀποκυλίσαντα 20 τὸν λίθον καὶ ἐπ' αὐτὸν καθήμενον, ὑφ' οὗ καὶ προκληθεῖσαι τὸν τόπον εἶδον ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος, καὶ προσταχθεῖσαι δραμεῖν καὶ ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς, ἐξελθοῦσαι ταχὺ τοῦ μνήματος ἔδραμον. καὶ δὴ τρεχούσαις προαπαντήσας ὁ Ἰησοῦς, ἐφώνησε "χαί- "ρετε·" καὶ γὰρ ἔδει πρῶτον τὸ τῶν γυναικῶν γένος, καὶ τὴν ἀνά- 25 στασιν εὐαγγελίσασθαι παρὰ τοῦ Ἀγγέλου, καὶ τὸν Χριστὸν ἰδεῖν, καὶ πρώτην παρ' αὐτοῦ φωνὴν ἀκοῦσαι τὸ "χαίρετε·" ἐπεὶ καὶ γυνὴ πρώτη τῆς ἀπάτης τοῦ ὄφεως ἤκουσε, καὶ εἶδεν πιαινόμενον τὸν ἀπηγορευμένον τοῦ ξύλου καρπὸν, καὶ λύπῃ κατεδικάζετο. διὸ καὶ προσκυνεῖν ὁ Σωτὴρ καὶ κρατεῖν συνεχώρει τοὺς πόδας, ὡς πρώ- 30 ταις ἀποπεσούσαις καὶ ἀλλοτριωθείσαις αὐτοῦ, καὶ τῶν μαθητῶν τὴν χαρὰν διαγγέλλειν ἐκέλευεν· χαρᾶς ἄγγελον ἀνδρᾶσι γυναῖκα γενέσθαι βουλόμενος, τὴν λύπης τῷ Ἀδὰμ γενομένην διάκονον, τὰ ἐναντία διὰ τῶν ἐναντίων ἰώμενος.

"Πορευομένων δὲ αὐτῶν" ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς, "ἰδοὺ τινὲς
"τῆς κουστωδίας ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιε-
"ρεῦσιν ἅπαντα τὰ γινόμενα· καὶ συναχθέντες μετὰ τῶν πρεσβυ-
"τέρων, συμβούλιόν τε λαβόντες, ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρα-
"τιώταις λέγοντες, εἴπατε, ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐλθόντες ἔκλεψαν 5
"αὐτὸν ἡμῶν κοιμωμένων· καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος,
"ἡμεῖς πείσομεν αὐτὸν, καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν." ἡ μὲν
οὖν ἄλλη Μαρία, ταύτην δὲ εἶναι τὴν θεοτόκον πιστεύειν ἀκόλου-
θον, ὅτι μηδὲ ἀπελείφθη τοῦ πάθους, ἀλλ' ἵστατο παρὰ τῷ σταυρῷ
τοῦ Ἰησοῦ, ὡς ὁ Ἰωάννης ἱστόρησεν, ᾗ καὶ ἔπρεπεν ὁ Κύριος τὰ 10
τῆς χαρᾶς εὐαγγέλια ῥίζῃ τῆς χαρᾶς ὑπαρχούσῃ καὶ καλῶς
ἀκούσασαν τὸ "χαῖρε κεχαριτωμένη," τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου
πληροῦσα τοῖς μαθηταῖς πάντως ἀπήγγελλεν· οὐ γὰρ ἦν μὴ
πληρωθῆναι τὸ οὕτως σοφῶς οἰκονομηθὲν τε καὶ προσταχθὲν, εἰ
καὶ οὕτως ἠπίστησαν οἱ ἀκούσαντες, ἐπεὶ καὶ ἕπεται τοῦτο πολ- 15
λάκις τὴν τῶν ἀπαγγελλομένων θαυμάτων ὑπερβολήν· οὐ γὰρ ἂν
ἀργοὶ διέμειναν εἰ ἐπίστευσαν.

Ἡ δὲ Μαγδαληνὴ συμπορευομένη τῇ θεοτόκῳ, καὶ πρὸς τὴν
ἀγγελίαν ὁμοίως ἐπειγομένη, πέπονθέ τι καὶ ἀνθρώπινον· καὶ ὥσπερ
Πέτρος ὑπὸ Ἡρώδου συλληφθεὶς, καὶ διὰ τοῦ Ἀγγέλου τῶν ἁλώ- 20
σεων λυθεὶς αὐτομάτως, καὶ τῆς φυλακῆς ἔξω γενόμενος, καὶ ἐπὶ
πολὺ βαδίσας ὡς καὶ τὴν τῆς πόλεως πύλην διελθεῖν, ἀληθὲς οὐκ
ᾤετο τὸ γινόμενον, ἀλλ' ἐνόμιζεν ὅραμα βλέπειν, οὕτω καὶ αὐτὴ,
τὴν ὑπερβολὴν τοῦ θαύματος οἱονεὶ καιρόν τινα λογιζομένη, καὶ
ἅμα τῶν φυλάκων ἐπιφθασάντων καὶ ἀρξαμένων μετὰ τῶν ἀρχιε- 25
ρέων τὴν συκοφαντίαν ὑφαίνειν τῆς ἀναστάσεως, αἰσθομένη πάντως
τοιούτου τινὸς ὑποψιθυριζομένου, τοὺς τῆς ἀμφιβολίας παρεδέξατο
λογισμοὺς, καὶ τῆς ἀπαγγελίας ὀλιγωρήσασα, καὶ τοῦ σωτηρίου
προστάγματος πρὸς τὸν τάφον ἐχώρει, πρωῒ σκοτίας οὔσης, ὡς ὁ
Ἰωάννης φησίν. ὥσπερ γὰρ συνεχώρησεν ὁ Κύριος τὸν Θωμᾶν ἐξ 30
ἀπιστίας εἰς πίστιν ἐλθεῖν, καὶ εἰπεῖν, "ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν
"αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων" καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ διὰ τῆς ἐκείνου πολυ-
πράγμονος ἀπιστίας καὶ ψηλαφήσεως, ἡμεῖς εἰς πίστιν ἐβεβαιώ-
θημεν, ἐν ᾧ σώματι πέπονθεν, ἐν αὐτῷ καὶ ἐγηγέρθαι πιστεύ-
σαντες τὸν Ἐμμανουὴλ, τοὺς τῆς δοκήσεως μύθους ἀποπεμψά- 35

μενοι· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὴν Μαγδαλινὴν Μαρίαν πρὸς ἀπιστίαν ὑπονοστήσασαν, καὶ μᾶλλον εὐκαίρως τοῦτο παθοῦσαν· οὐκ ἄδηλον γὰρ τὸ τῆς γυναικείας εὐόλισθον φύσεως. συνεχώρει δὲ διὰ τῆς περιέργου ζητήσεως, πιστότερον ἐργάσασθαι τὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως, πίστεως ὑπάρχον πέρα καὶ παντὸς λογισμοῦ. 5

Καὶ μετὰ ταύτης τῆς ἀμφιβόλου διανοίας ἐλθοῦσα, καὶ ἰδοῦσα τὸν λίθον μόνον ἀποκυλισθέντα τῆς θύρας τοῦ μνήματος, οὐ μὴν ἔτι τὸν Ἄγγελον ἐπ᾽ αὐτοῦ καθάπερ ἤδη καθήμενον, δέδωκε τῇ ἀπιστίᾳ τὸ κράτος, φαντασίαν οἰηθεῖσαν τὴν πρώτην θέαν καὶ ἔκστασιν, καὶ ὡς ψευδῆ, καὶ δραμοῦσα πρὸς τὸν Πέτρον καὶ 10 τὸν ἄλλον μαθητὴν ὃν ἐφίλει ὁ Ἰησοῦς, ἐβόα λέγουσα, ἦραν τὸν Κύριον ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐκ οἴδαμεν ποῦ ἔθηκαν αὐτόν. ὁρᾷς ἐκ τῶν λογοποιηθέντων νύκτωρ παρὰ Ἰουδαίοις μετὰ τὴν τῶν φυλάκων ἐπαγγελίαν, περιηχηθεῖσά τι τοιοῦτον παρηνέχθαι τὸν λογισμὸν, καὶ ᾠήθη τοὺς ἐναντίους, ἀρθέντος τοῦ λίθου, κλέψαι τὸ 15 σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα τὴν κλοπὴν τοῖς Ἀποστόλοις ἐπιφημήσωσι· πλὴν ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης ἑτοίμως διανέστησαν, καὶ ἐπὶ τὸν τάφον ἔδραμον. οὐ γὰρ ἦν παράδοξον τὸ λεγόμενον, ἵνα ὡς ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπειθήσωσι, μᾶλλον δὲ καὶ πιστὸν, καὶ οὐκ ἀπᾶδον τῆς Ἰουδαϊκῆς κακουργίας. ἀφόβως δὲ τοῦτο ἐποίουν, ὡς 20 ἔτι σκότους ὄντος, καὶ ἡσυχίας ὑπαρχούσης, καὶ πρὸς τοῦ Θεοῦ τὸ θαρρεῖν λαβόντες· ἀλλ᾽ ἐλθόντες εὗρον ἐναργῆ τὰ σημεῖα τῆς ἀναστάσεως. ὁρῶσαι γὰρ ἐν τῷ μνήματι τὰ ὀθόνια κείμενα· τοῦτο δὲ οὐκ ἄν ποτε ἐγεγόνει, κλαπέντος τοῦ σώματος. πρῶτον μὲν γὰρ κλέπταις φίλον, τὸ λωποδυτεῖν, ἔπειτα δὲ τὸ ταχέως 25 ἄγαν ἐνεργεῖν τὴν κλοπὴν, ἵνα μὴ φοραθῶσι, καὶ τὰ πάνδεινα πάθωσι.

Καὶ μετ᾽ ὀλίγα—Ἀλλ᾽ ὁ μὲν Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης πιστευθέντες ἐκ τῶν τεθεαμένων, ἀνεχώρουν οἴκαδε, τῇ Μαρίᾳ δὲ εἶπον οὐδέν· ᾠκονόμει γὰρ ὁ μόνος σοφὸς, ὡς ἀπιστήσασαν, ἐκ θέας 30 αὐτὴν προσάγεσθαι μᾶλλον, ἢ ἀκοῆς. εἱστήκει τοίνυν πρὸς τῷ μνήματι κλαίουσα ἔξω, καὶ παρακύψασα, εἶδεν Ἀγγέλους δύο λευκοὺς καὶ φαιδροὺς τῇ στολῇ καθεζομένους, ἕνα πρὸς τῇ κεφαλῇ, καὶ ἕνα πρὸς τοῖς ποσὶν, ὅπου ἔκειτο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. καὶ δέον τὸν ὀδυρμὸν εἰς εὐφροσύνην μεταβαλεῖν τῶν δακρύων οὐκ 35

ἔλεγεν, ὥστε τοὺς Ἀγγέλους οἱονεὶ μετ' ἐπιτιμήσεως εἰπεῖν, "γύναι "τί κλαίεις;" ὡσανεὶ ἔλεγον, γυναικεῖα ταῦτα δάκρυα, καὶ οὐκ ἔμφρονος νοῦ. ποῦ γὰρ χώραν ἔχει τὸ μετὰ τοιαύτην θέαν ὀδύρεσθαι; κακείνη τῆς αὐτῆς ἀπιστίας ἐχομένη, παρετείνετο γὰρ τὸ πάθος, ἵνα τοῖς κατὰ μικρὸν προστιθεμένοις, εἰς πίστωσιν 5 τελείως ἐκκαθαρθείη, πρὸς αὐτοὺς εἶπεν, "ὅτι ἦραν τὸν Κύριόν μου, "καὶ οὐκ οἶδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν· καὶ ταῦτα εἰποῦσα, ἐστράφη εἰς "τὰ ὀπίσω, καὶ θεωρεῖ τὸν Ἰησοῦν ἑστῶτα, καὶ οὐκ ᾔδει ὅτι Ἰησοῦς "ἐστιν·" τοῦτο μὲν ὑπὸ τῶν δακρύων ἐπισκοτουμένη καὶ οἱονεὶ ἀχλύϊ βεβαρημένη, τοῦτο δὲ καὶ τοῦ δηλοῦντος τὸ μὴ γνωσθῆναι αὐτῇ· 10 διὸ καὶ εἶπεν, "γύναι, τί κλαίεις; τίνα ζητεῖς; ἐκείνη δὲ δοκοῦσα "ὅτι ὁ κηπουρός ἐστι, λέγει αὐτῷ· Κύριε, εἰ σὺ ἐβάστασας αὐτὸν "εἰπέ μοι ποῦ ἔθηκας αὐτὸν, κἀγὼ αὐτὸν ἀρῶ." Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἐπιτρεπτικῶς δὲ τοῦ Κυρίου βοήσαντος Μαριὰμ, παραχρῆμα ἐπιστραφεῖσα, "ῥαβουνὶ" προσηγόρευσεν, ὃ λέγεται διδάσκαλος, καὶ 15 τῶν θείων ἐκείνων ποδῶν ἐζήτει λαβέσθαι, καὶ ἤκουε "μή μου "ἅπτου, οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου." ταύτης τῆς δωρεᾶς, φησὶν, ἤδη τυχοῦσα, καὶ ἁψαμένη μου μετὰ τῆς ἄλλης Μαρίας καὶ προσκυνήσασα, καὶ τοὺς πόδας κρατήσασα, κατεφρόνησας ὡς καὶ ἀπιστῆσαι, καὶ οὐδὲν μέγα διενοήθης περὶ ἐμοῦ, 20 ἀλλ' ἔτι περὶ τὸ μνῆμα ζητεῖς, τὸν ἄνω θεϊκῶς πρὸς τὸν Πατέρα ὑπάρχοντα, καὶ νῦν μή μου ἅπτου, εἰ μετὰ τοιαύτης διανοίας τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ἀναβῆναι νομίζεις ἐλλείπειν μοι· οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα κατὰ σὲ πρὸς τὸν Πατέρα μου.

Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἔρχεται οὖν ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία ἀπαγ- 25 γέλλουσα τοῖς μαθηταῖς ὅτι ἑώρακε τὸν Κύριον, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ. παραγεναμένη δὲ καὶ ἀπαγγείλασα, πάλιν εὑρίσκει Μαρίαν τὴν Ἰακώβου καὶ Ἰωάνναν, καὶ ἄλλας σὺν αὐταῖς, μετὰ παρασκευῆς καὶ ἀρωμάτων καὶ μύρων πρὸς τὸν τάφον ἐπειγομένας, τοῦ σκότους ὑποχωρήσαντος, καὶ ὄρθρου βαθέος ὄντος, τουτέστιν 30 ἀκριβοῦς. καὶ ἄρτι πρῶτον ἀρξαμένη, καθὼς φησὶν ὁ Λουκᾶς, καὶ ἀναμίξασα ἑαυτὴν σὺν αὐταῖς ἐπορεύετο διὰ τὸ θερμὸν τοῦ πόθου τοῦ περὶ τὸν Ἰησοῦν, ἐξάρχειν αὐτῶν δοκοῦσα, καὶ πρώτη παρὰ τοῖς Εὐαγγελισταῖς ἀριθμουμένη διὰ τὸ ἐντεῦθεν ἐπίσημον· ἐπεθύμει γὰρ καὶ αὐτὰς, οὐκ ἐξ ὧν παρ' αὐτῆς καὶ τῆς ἄλλης Μαρίας 35

ἀκούειν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς θέας ἡ Ἀγγέλων ἐπιφάνεια πιστωθῆναι πρὸς τὴν ἀνάστασιν, καὶ σὺν αὐταῖς συνετῶς σιωπῶσα, καὶ μηδὲν λέγουσα διαπορουμέναις αὐταῖς, ἀλλὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀναμένουσα μαρτυρίαν, καὶ πιστεύουσα καὶ αὐταῖς αὐτοῖς ὄμμασιν ἰδίαν πληροφορίαν τινὰ δοθήσεσθαι. 5

Καὶ δὴ τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον ἰδοῦσαι τοῦ μνήματος, ἔνδον ἐγένοντο, καὶ οὐχ εὑροῦσαι τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ἀπορούμεναι βλέπουσιν ἐπιστάντας αὐταῖς ἄνδρας δύο ταῖς στολαῖς ἐξαστράπτοντας, καὶ ἤκουον αὐτῶν λεγόντων, "τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ "τῶν νεκρῶν, οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἠγέρθη," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ ὑπο- 10 στρέψασαι, φησιν, ἀπὸ τοῦ μνήματος ἀπήγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἕνδεκα, καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς, ἀλλ' ὡς πλῆθος ὄντες μᾶλλον ἠπίστησαν, καὶ τὸ ἀπαγγελθὲν ἔσκωψαν καὶ διέπτυσαν. ἐφάνησαν γάρ, φησιν, ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν, καὶ ἠπίστουν αὐταῖς· ὥστε τὸν Πέτρον πρὸς τὴν ἐκείνων ἀπιστίαν διαναστάντα, καὶ 15 ἠρέμα πως καὶ αὐτὸν θορυβηθέντα καὶ σαλευθέντα, πάλιν ἐπὶ τὸ μνῆμα δραμεῖν, καὶ παρακύψαι ἰδεῖν αὖθις τὰ ὀθόνια κείμενα, ἅπερ ἦν εἰσελθὼν ἤδη καὶ θεασάμενος ἀκριβέστερον, ὅθεν καὶ ἀρκεῖσθαι τῷ παρακύψαι μόνον· καὶ μηδὲν ἰδὼν, ἀλλοιώτερον ἀπῆλθε θαυμάζων τὸν ταῦτα οἰκονομήσαντα. καὶ πάλιν ἡ Μαγδα- 20 ληνὴ Μαρία καθάπερ ταῖς περὶ Ἰωάνναν ὄρθρου βαθέως συνεπορεύθη φερούσαις ἃ ἡτοίμασαν πρὸ τοῦ σαββάτου, μύρα τε καὶ ἀρώματα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῇ Σαλώμῃ, ξένῃ τε γυναικὶ παρὰ τὰς ὠνομασμένας, βραδέως μὲν, ὠνησαμένῃ δὲ ὁμοίως ἀρώματα, ἀλλὰ μετὰ τὸ σάββατον, ἀόκνως μετὰ τῆς αὐτῆς διανοίας 25 συνέτρεχε, παραλαβοῦσα καὶ Μαρίαν τὴν Ἰακώβου μεθ' ἑαυτῆς, ὥστε καὶ τῇ ἀγορασίᾳ τῶν ἀρωμάτων κεκοινωνηκέναι δοκεῖν, κοινώσασαι γὰρ τῆς ὁδοῦ, τὸ πᾶν κοινῶς ἐπεγράψαντο σπούδασμα.

"Καὶ λίαν πρωῒ τῇ μίᾳ τῶν σαββάτων, ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνη- "μεῖον." οὕτω γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀκριβεστέροις ἀντιγράφων ἐμφέρεται, 30 δηλοῦν πρὸς ταῖς ἤδη γεγενημέναις, καὶ αὕτη τῶν γυναικῶν ἡ ἐπὶ τὸ μνῆμα ἄφιξις γέγονεν. τὸ δὲ λίαν πρωῒ σαφηνίζων ὁ Μάρκος, "ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου" προσέθηκε "καὶ ἔλεγον," φησὶ, "πρὸς "ἑαυτὰς, τὶς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου; "καὶ ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος. ἦν γὰρ 35

"μέγας σφόδρα." τῆς γὰρ Σαλώμης ἀναγκαίως ἀπορουμένης, ὡς τὸ παράπαν μὴ ἐπιδημησάσης τῷ τάφῳ, καὶ ταῦτα πρὸς τὰς συμβαδιζούσας λεγούσης, ἐκεῖναι σιωπὴν ἄγουσαι κατὰ τὸν προειρημένον ἡμῖν ἀνωτέρω τρόπον, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄρασαι, τῶν βλεμμάτων τὴν ἀπόκρισιν ἐποιήσαντο. καὶ γὰρ ὁ λίθος ἀποκεκυλισμένος 5 ὑπ' ὄψιν ἐφαίνετο, διὰ δὲ τὴν κοινὴν καὶ μίαν ὁδοιπορίαν πρὸς ἀλλήλας αὐτὰς ἠπορηκέναι καὶ διηλέχθαι γέγραπται τῇ ἀληθείᾳ τῆς ἱστορίας, καὶ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἡμῶν προσεχόντων καὶ διακρινόντων τίνος ἴδιον ὑπῆρχε τὸ ἀπορεῖν τὰς γυναῖκας. τὰς γὰρ ἤδη πολλάκις ἀποκεκυλισμένον θεασαμένας τὸν λίθον, περὶ 10 τούτου φροντίζειν ἀπίθανον ἦν. ἀλλ' ἐπειδὴ ταῖς παρὰ τοῦ Μάρκου ταύταις γυναιξὶν ἀγνοοῦν τὸ τῆς Σαλώμης ἐμφέρεται πρόσωπον, ἀμάχως ὁ λόγος ἔχει τὸ πιθανὸν, ἐπεὶ κἀκείνων οὐκ ἀκόλουθον τὸ λέγειν, "τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον;" τῶν Ἰουδαίων σφραγισάντων τὴν εἴσοδον τοῦ τάφου, καὶ τὴν τῶν στρατιωτῶν παρα- 15 καταστησάντων φρουρὰν, καὶ τῆς τρίτης ἡμέρας ἐνδαψιλευσαμένης. πρὸς γὰρ τὸν Πιλᾶτον εἶπον οἱ μιαροὶ, "ἐμνήσθημεν ὅτι ὁ πλάνος ἐκεῖνος εἶπεν ἔτι ζῶν, ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι." εἰ μὲν οὖν ᾔδεισαν αἱ γυναῖκες τὸ διὰ τοῦ Ἀγγέλου θαῦμα γενόμενον, τήν τε ἀποκίνησιν τοῦ λίθου, καὶ τὴν τῶν φυλάκων ἐκ τοῦ 20 τάφου νέκρωσίν τε καὶ ἀναχώρησιν, πῶς διηπόρουν περὶ τοῦ ἀποκυλισθῆναι τὸν λίθον; εἰ δὲ ἠγνόουν τὸ θαῦμα, τὴν στρατιωτικὴν φρουρὰν ἐννοεῖν ἔδει, καὶ τὴν ἄνοιξιν τοῦ μνήματος μὴ φαντάζεσθαι, ἀλλ', ὡς ἔφην, ἡ Σαλώμη καὶ τοῦτο ἠγνόησεν, καὶ αὐτῆς μόνης τὰ ῥήματα ἦν. Μαρία γὰρ ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἡ 25 ἄλλη Μαρία καθεσθῆσαι τοῦ μνήματος ἐξ ἐναντίας, ὁ Ματθαῖος ἱστόρησε, καὶ φιλοπόνως προσεδρεύσασαι, καὶ τὰς σφραγῖδας τῶν Ἰουδαίων καὶ τὴν τῶν ὁπλιτῶν φυλακὴν ὄψει παρέλαβον. ἡ δὲ Σαλώμη εἰσελθοῦσα σὺν ταῖς Μαρίαις ἀμφοῖν, νεανίσκον εἶδον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς περιβεβλημένον στολὴν λευκὴν, καὶ 30 ἐπτοήθησαν πᾶσαι· ἡ μὲν ὡς ἐνδεῶς ἔχουσα πίστεως καὶ ἀνθρωπινώτερον διακειμένη, ὡς ἐπιχωριάζουσαι συχνῶς τῷ μνήματι καὶ πολυπραγμονοῦσαι. λοιπὸν δοκοῦσαι τὴν ἀνάστασιν πέρα τοῦ δέοντος· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ νεανίσκος ὤφθη, καταπλῆξαι τῷ μεγέθει, καὶ φόβον ἐμποιῆσαι δυνάμενος, καὶ μιγνὺς τῷ φοβερῷ 35

τὸ φαιδρὸν διὰ τοῦ λευκοῦ τῆς στολῆς, καὶ ὡς ἐν ἑορτῇ, καὶ ἵνα μὴ παγῶσι τῷ δέει· καὶ σφοδρότερον δὲ αὐταῖς διαλέγεται, παιδεύων αὐτὰς δι' ὧν ἔλεγεν, μετὰ τοσαύτας θέας μὴ περιέργως διακεῖσθαι, βεβαίως δὲ μᾶλλον ἐφ' οἷς εἶδον ἑστάναι· "ὑπάγετε "γάρ, φησιν, εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τῷ Πέτρῳ·" τοῖς 5 μὲν μαθηταῖς ὡς πολλάκις ἠπιστήκασι, τῷ Πέτρῳ δὲ ὡς μετὰ τῆς αὐτῆς πολυπραγμοσύνης δεύτερον ἐπὶ τὸ μνῆμα ἐλθόντι, "ὅτι προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε, καθὼς "εἶπεν ὑμῖν," ὑμῖν ταῖς γυναιξίν.

Ὀψὲ σαββάτων τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων ἐπιφα- 10 νεὶς, ὡς ὁ Ματθαῖος συνέγραψεν· τοῖς γὰρ μαθηταῖς οὐδέποτε φαίνεται φήσας, ὡς μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῖς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ φανήσεται, εἰ μήτι γε ἐκεῖνο ἐρεῖ τίς, ὅπερ ὁ Ματθαῖος καὶ Μάρκος ἔγραψαν, μετὰ τὸ δεῖπνον τὸ μυστικὸν ἐξελθόντα αὐτὸν εἰς τὸ ὄρος ὑμνῆσαι τῶν ἐλαιῶν ὑπὸ τῆς σωτηρίας εἰρημένον ὧδέ πως· 15 μετὰ τὸ ἐγερθῆναί με, προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. ἐξελθοῦσαι δὲ τοῦ μνήματος αἱ Μαρίαι καὶ ἡ Σαλώμη, τρόμῳ καὶ ἐκπλήξει συνεχόμεναι, φυγάδες ἐγένοντο, καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον, ἐφοβοῦντο γάρ· τοῦτο μὲν διὰ τὸ φοβερὸν τοῦ νεανίσκου, τοῦτο δὲ διὰ τὸ τὴν ἡμέραν ἤδη προελθεῖν, καὶ τοὺς Ἰουδαίους ὡς εἰκὸς φονοῦντας 20 ἄνω κάτω περινοστεῖν. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀκριβεστέροις ἀντιγράφοις τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον μέχρι τοῦ ἐφοβοῦντο γὰρ, ἔχει τὸ τέλος· ἐν δὲ τισὶ, πρόσκειται καὶ ταῦτα· "ἀναστὰς δὲ πρωῒ "πρώτῃ σαββάτων, ἐφάνη πρῶτον Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ, ἀφ' ἧς "ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια·" τοῦτο δὲ ἐναντίωσίν τινα δοκεῖ 25 ἔχειν πρὸς τὰ ἔμπροσθεν εἰρημένα· τῆς γὰρ ὥρας τῆς νυκτὸς ἀγνώστου τυγχανούσης, καθ' ἣν ὁ Σωτὴρ ἀνέστη, πῶς ἐνταῦθα ἀναστῆναι πρωῒ γέγραπται; ἀλλ' οὐδὲν ἐναντίον φανήσεται τὸ ῥητὸν, εἰ μετ' ἐπιστήμης ἀναγνωσόμεθα· καὶ γὰρ ὑποστῖξαι δεῖ συνετῶς· "ἀναστὰς δὲ πρωῒ πρώτῃ σαββάτων, ἐφάνη πρῶτον Μαρίᾳ τῇ 30 "Μαγδαληνῇ·" ἵνα τὸ μὲν "ἀναστὰς" ἔχῃ τὴν ἀναφορὰν συμφώνως τῷ Ματθαίῳ, πρὸς τὸν προλαβόντα καιρὸν, τὸ δὲ "πρωῒ," πρὸς τὴν τῆς Μαρίας γενομένην ἐπιφάνειαν ἀποδοθείη· ὡς πρώτῃ σὺν τῇ ἄλλῃ Μαρίᾳ. Καὶ πάλιν—Αὕτη μόνη ἐκ δευτέρου ἔτι σκοτίας οὔσης, θεασαμένη τὸν Κύριον· πρωῒ γάρ ἐστιν ἅπαν τὸ διάστημα, 35

τὸ μετὰ τὴν τῶν ἀλεκτρυόνων βοήν. τεσσάρων τοίνυν ὄντων καιρῶν, καὶ τοσούτων ἀφίξεων, καθὼς αἱ γυναῖκες ἐπὶ τὸ μνῆμα ἦλθον, ἕκαστον Εὐαγγελιστὴν ἕνα καιρὸν ᾠκονόμησεν γράψαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. και ο μὲν Ματθαῖος τὰς ὀψὲ σαββάτων παραγενομένας ἐπὶ τὸ μνῆμα ἱστόρησεν, Ἄγγελον ἕνα τὸν κατα- 5 βεβηκότα ἐξ οὐρανοῦ, καὶ τὸν λίθον ἀποκυλίσαντα. ὁ δὲ Ἰωάννης, Μαρία γὰρ ἡ Μαγδαλινὴ ἐληλυθέναι μόνη ἐν τῷ σκότῳ πρὸ τῆς ἕως ὑπέγραφεν, καὶ δύο Ἀγγέλους ἔνδον τοῦ τάφου θεάσασθαι· Λουκᾶς δὲ ἄλλας κατ' αὐτὸν τὸν ὄρθρον· Μάρκος δὲ ἑτέραν, ἀνίσχοντος τοῦ ἡλίου· συναναμιγνυμένων δέ τινων καὶ τῶν ἤδη 10 παραγενομένων, καὶ τὰς μὲν δύο ἄνδρας ἐπιστάντας αὐταῖς, τὰς δὲ καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς νεανίσκον ἰδεῖν· στολαῖς δὲ ἅπαντας ἠμφιεσμένους λευκαῖς, ὥστε δύνασθαί τινα κατὰ τὴν τῶν καιρῶν τάξιν, τὰ παρ' ἑκάστῳ γεγραμμένα συνθέσθαι, καὶ μίαν ἁρμονίαν εἰς ἓν σῶμα πάσης τῆς ἱστορίας ἐργάσασθαι, καθάπερ ἑνὸς τὸ 15 πᾶν γεγραφότος καὶ οὐ πολλῶν. εἰ μὲν γὰρ μιᾶς ἀφίξεως τῶν γυναικῶν ἐν ἑνὶ καιρῷ γενομένης οἱ τέσσαρες ἐμνημόνευσαν, καὶ οὐ τοὺς αὐτοὺς Ἀγγέλους εἶπον ἐπιφανῆναι· εἰ μὴ καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιφάνειαν ἤτοι ὀπτασίαν ἅπαντες εἰπόντες, τὴν αὐτὴν ἔφασαν ἐν διαφόροις γεγενῆσθαι καιροῖς, οὐχ ἑνὸς μνημονεύσαντες ἕκα- 20 στος χρόνου, διαφωνίας εἶχε μέμψιν ὁ λόγος. εἰ δὲ καὶ οἱ καιροὶ διάφοροι καὶ τὰ πρόσωπα, καὶ τῶν ἐπιφανέντων ὄψεις οὐχ ἑαυταὶ, τοῦ Θεοῦ βουληθέντος διὰ πολλῶν τρόπων πιστώσασθαι τὸ ἄπιστον θαῦμα τῆς ἀναστάσεως, καὶ τὸ τῶν ἄλλων μὴ λεχθὲν, ἕτερος ἱστόρησεν Εὐαγγελιστής· πῶς οὐκ ἔστιν ἡ διήγησις καθαρὰ 25 καὶ ἐλευθέρα πάσης βλάβης;

Τέλος τοῦ Σχολίου.

Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου. Πῶς παρὰ μὲν τῷ Ματθαίῳ ὀψὲ σαββάτων φαίνεται ἐγηγερμένος ὁ Σωτὴρ, παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ πρωῒ τῇ μιᾷ τοῦ σαββάτου; τὸ ὀψὲ σαββάτῳ μὴ τὴν ἑσπερινὴν 30 ὥραν νομίσῃ τις τὴν μετὰ ἡλίου δυσμὰς λέγεσθαι, ἀλλὰ τὸ βραδὺ καὶ ὀψὲ τῆς νυκτός· οὕτω γὰρ καὶ ὀψὲ τῆς ὥρας εἰώθαμεν λέγειν καὶ ὀψὲ τοῦ καιροῦ, καὶ ὀψὲ τῆς χρείας, οὐ τὴν ἑσπέραν δηλοῦντες, ἀλλὰ τὸ σφόδρα βράδιον σημαίνοντες. καὶ γὰρ ὥσπερ διερ-

μηνεύων αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ Ματθαῖος, *μετὰ τὸ εἰπεῖν ὀψὲ σαββάτων, ἐπήγαγε* "*τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων*·" *δηλῶν τὴν ὥραν καὶ τὸν καιρὸν τῆς μετὰ τὸ σάββατον νυκτὸς τὸν ἀμφὶ τὴν ἕω τῆς μιᾶς τοῦ σαββάτου*· "*τῇ γὰρ ἐπιφωσκούσῃ*" *φησὶ, δηλαδὴ ὥρᾳ, τὸ λοιπὸν ἤδη ἐπιφωσκούσῃ καὶ ἐπιφαινούσῃ τὴν κυριακὴν* 5 *ἡμέραν, ἥτις ἦν ὀψὲ, καὶ πόρρω λοιπὸν ἐλαύνουσα τῶν σαββάτων. ἔθος γὰρ ἦν τὴν ὅλην ἑβδομάδα σάββατον καλεῖν, καὶ πάσας τὰς ἡμέρας σάββατον ὀνομάζειν, οἷον μία σαββάτων, καὶ β' καὶ γ' καὶ δ' σαββάτων, ὅθεν σύμφωνοι εἰσὶν καὶ ἐν τούτῳ οἱ* Εὐαγγελισταί.

Ὁ *γὰρ* Ματθαῖος *τὸ ὀψὲ σαββάτων τὸν καιρὸν τὸν ἐπιφώσκοντα* 10 *εἰς τὴν ἕω τῆς* Κυριακῆς *ἡμέρας, ὡς εἴρηται, ὠνόμασεν*· *ὅν περ ὁ* Μάρκος "*πρωῒ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων*" *εἶπεν*· *εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, ἐχρῆν ἡμᾶς τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου μετὰ ἡλίου δυσμὰς εὐθέως ἑσπέρας γενομένης ἀπονηστίζεσθαι. ἀλλ' οὐχ οὕτως ἡ συνήθεια ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ* Θεοῦ *κεκράτηκεν, ἀλλ' ἢ νυκτὸς* 15 *ἐπιλαβούσης, ἢ αὐτῷ μεσονυκτίῳ, ἢ περὶ τῶν ἀλεκτόρων βοᾶς, ἄλλως τε δὲ εἰ κατὰ τὴν ἑσπέραν τοῦ σαββάτου ἡ ἀνάστασις γέγονε καὶ ὁ σεισμὸς, πάντων ἐγρηγορότων ἔτι, πῶς οὐκ ἂν ᾔσθοντο οἱ πάντες; πῶς δὲ οὐκ ἂν συνδρομὴ ἐγεγόνει ἐπὶ τὸ μνῆμα,* Ἀγγέλου *ὀφθέντος ἑσπέρας, καὶ τὸν λίθον ἀποκυλίσαντος τῆς* 20 *θύρας τοῦ μνημείου; καὶ οἱ φρουροὶ δὲ τοῦ τόπου, τὸ τάγμα τὸ στρατιωτικὸν καὶ οἱ* Ἰουδαῖοι *σὺν αὐτοῖς φυλάττοντες τὸν τάφον, πῶς οὐ παραχρῆμα τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς ἄρχουσι τῶν* Ἰουδαίων *ἀπήγγελον τὰ πραττόμενα*· *μάλιστα ὅτε αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν τῇ προτεραίᾳ ἐπιστάντες, ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφαλίσαντες*[c] 25 *τὸν λίθον μετὰ τῆς κουστωδίας; ἀκόλουθον γὰρ ἦν ἀνατραπέντος τοῦ λίθου παραδόξως, παραχρῆμα σπεῦσαι τοὺς φρουροὺς, καὶ τὰ πραχθέντα δηλῶσαι, τῆς ὥρας αὐτοῖς ἐπιτρεπούσης. οἱ δὲ καὶ διδάσκονται τῇ ὑστεραίᾳ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων, διαφημίσαι εἰς ἅπαντας,* "*ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς ἐλθόντες, ἔκλεψαν αὐτὸν,* 30 "*ἡμῶν κοιμωμένων.*" *ὃ δὴ καὶ χώραν οὐκ ἔχει πλάττεσθαι αὐτοὺς, εἰ τῇ ἑσπέρᾳ ἐγήγερτο*· *διὸ οὐκ ἂν ἁμάρτοι τίς, τὰ μὲν πρῶτα τῆς ἀναστάσεως τοῦ* Σωτῆρος *ἡμῶν, ἐπὶ τῶν παρὰ τῷ* Ἰωάννῃ *σημαίνεσθαι*· *ἔνθα ἡ* Μαγδαληνὴ Μαρία *μόνη πρωῒ ἔτι οὔσης*

[c] An *σφραγίσαντες*?

ʽσκοτίας, καὶ πρῶτον καὶ δεύτερον ἐπιστᾶσα τῷ μνήματι, καὶ μὴ εὑροῦσα τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος, κλαίει· διὰ τὸ μηδένα τέως γνῶναι, περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ. τῆς αὐτῆς δὲ ὥρας μέρος εἶναι δεύτερον, τὸν παρὰ τῷ Ματθαίῳ χρόνον, καθʼ ὃν τρίτον ἐπιστᾶσα ἡ αὐτὴ Μαγδαληνὴ ἅμα τῇ ἄλλῃ Μαρίᾳ τοῦ μνήματος, 5 οὐκέτι κλαίει, ὡς ἄν, παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, τεθεαμένη τοὺς Ἀγγέλους καὶ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα· τὰ δὲ παρὰ τῷ Λουκᾷ καὶ τῷ Μάρκῳ, ἑτέρου καιροῦ ἂν εἴη δηλωτικά, παρʼ ὃν πλείους ἀπαντῶσι γυναῖκες ἐπὶ τὴν θέαν· τὴν γὰρ Μαγδαληνὴν Μαρίαν μακρὰν ἀπʼ αὐτῶν διεστῶσαν ἀπηντηκέναι νομίζω. ἐν δὲ τῷ αὐτῷ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ 10 παρατυχεῖν, καὶ τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον. τὸ μὲν πρῶτον καθʼ ἑαυτὴν μόνην, τὸ δὲ δεύτερον μετὰ τῆς ἄλλης Μαρίας. οὕτω δʼ ἂν ἡ αὐτὴ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ τὰ παρὰ τῷ Ματθαίῳ ἐθεάσατο, καὶ τὰ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ. οὐκ ἀπελιμπάνετο γὰρ οὐδὲ ἀπέστη τοῦ τόπου, ὅθεν καὶ τὰ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἑώρακεν· παρῆν γὰρ καὶ 15 παρέμενε, καταπεπληγμένη τὰ τεθεαμένα, ποθοῦσα δὲ πρὸς τοῖς πρώτοις δευτέρων καὶ τρίτων θεοφανιῶν ἀξιωθῆναι, ὅθεν καὶ ἐτύγχανε μετὰ ταῦτα, διαφόρως μὲν πλειόνων γυναικῶν ἐπὶ τὸ μνῆμα ἀφικνουμένων, καὶ ἄλλῳ τε ἄλλως αὐταῖς ἀγγελικῆς ὄψεως παραφαινομένης, αὐτῆς δὲ ἐφʼ ἑκάστης θέας παρατυγχανούσης. οὕτω γοῦν 20 τῶν παρὰ τοῖς τέσσαρσιν Εὐαγγελισταῖς ἀναγεγραμμένων, θεωρὸς ἐγένετο ἡ Μαγδαληνὴ, διὸ καὶ παρὰ τοῖς πᾶσιν ἐμνημονεύθη.

Τοῦ αὐτοῦ Εὐσεβίου. Πῶς παρὰ τῷ Ματθαίῳ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία μετὰ τῆς ὁμωνύμου ἑωρακέναι ἐκτὸς τοῦ μνήματος ἐπικαθήμενον τῷ λίθῳ ἕνα μόνον Ἄγγελον εἴρηται, κατὰ δὲ τὸν 25 Ἰωάννην εἴσω τοῦ μνήματος Ἀγγέλους δύο θεωρεῖ καθημένους· κατὰ δὲ τὸν Λουκᾶν, δύο ἄνδρες ἀπήντων ταῖς γυναιξί· κατὰ δὲ τὸν Μάρκον νεανίσκος ἦν αὐταῖς ὁ ὁρώμενος; τὰ μὲν παρὰ τῷ Ματθαίῳ προηγοῦνται, ὅθεν καὶ δύο Μαρίαι ἄρτι τὸν Ἄγγελον ἐπιστάντα, καὶ τὸν λίθον ἀποκεκυλικότα κατειλήφασιν· ὕστερον 30 δὲ πέπρακται τὰ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, δύο Ἀγγέλων εἴσω τοῦ μνήματος ὀφθέντων, ἑτέρων ὄντων παρὰ τὸν ἔξω πρὸ τοῦ μνήματος ἐπὶ τῷ λίθῳ καθεζόμενον παρὰ τῷ Ματθαίῳ· οἱ δὲ παρὰ τῷ Λουκᾷ, δύο ἄνδρες ἐν ἐσθῆτι ἀστραπτούσῃ ὀφθέντες, διὰ τὰ τῆς ἑορτῆς σύμβολα, καὶ ὁ παρὰ τῷ Μάρκῳ δὲ νεανίσκος λευκὴν περιβέβλη- 35

μένος, τῷ τὰ φαιδρὰ καὶ δεξιὰ ταῖς γυναιξὶν εὐαγγελίζεσθαι· πάλιν ἕτεροι ἂν εἶεν καὶ αὐτοὶ, ἀλλήλων τὲ, καὶ τῶν παρὰ τοῖς πρώτοις. διὸ οὐδὲ Ἀγγέλους αὐτοὺς οὗτοι ὠνόμασαν, ἐπεὶ μηδὲ τῶν τοῦ Σωτῆρος ὀπτασιῶν ἐμνημόνευσαν, τοῖς κρείττοσιν ἢ καθ' ἑαυτοὺς, Ματθαίῳ καὶ Ἰωάννῃ, ἅτε δὴ Ἀποστόλοις, τὰ κρείττονα 5 *γράφειν καὶ ἱστορεῖν παρακεχωρηκότες, αὐτοὶ δὲ τὰ δεύτερα διηγούμενοι, ἀντανεπλήρουν τὰ παρ' ἐκείνοις σεσιγημένα· ἃ δὴ δεύτερα ἦν καὶ μακρῷ λειπόμενα τῆς τῶν προτέρων ἱστορίας· οὕτω τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διανείμαντος τὰς πρεπούσας ἑκάστῳ καὶ καταλλήλους διηγήσεις.* 10

Αἱ γοῦν παρὰ τῷ Λουκᾷ, ὄρθρου βαθέως ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἐλθοῦσαι γυναῖκες, φέρουσαι ἃ ἡτοίμασαν ἀρώματα, ἕτεραι ἂν εἶεν τῶν παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ Ἰωάννῃ· οὐ γὰρ ἂν ἔχῃ λόγον τὰς τοσαῦτα προτεθεαμένας Μαρίας, ἄρτι πρῶτον ἀρώματα φέρειν. ὡς μήπω τὴν ἀνάστασιν μεμαθηκυίας· διὸ εἴπομεν ἂν ἑτέρας 15 *εἶναι τὰς παρὰ τῷ Λουκᾷ δηλουμένας τῶν πρώτων, τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ἱστορεῖ ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων, "καὶ ἡμέρα ἦν παρασκευὴ, "καὶ σάββατον ἐπέφωσκε. κατακολουθήσασαι δὲ γυναῖκες, αἵτινες "ἦσαν συνανεληλυθυῖαι αὐτῷ ἐκ τῆς Γαλιλαίας," καὶ τὰ ἑξῆς. ἰδοὺ δείκνυσιν ὅτι ἕτεραι ἦσαν αὗται, διὸ καὶ οἱ ὀφθέντες ἕτεροι ὑπῆρ-* 20 *χον παρὰ τοὺς ἔμπροσθεν δεδηλωμένους· οὔτε γὰρ εἴσω τοῦ μνήματος ὑπῆρχον κατὰ τὸν Ἰωάννην, οὔτε ἐπὶ τὸν λίθον καθεζόμενοι, ὡς ὁ παρὰ τῷ Ματθαίῳ Ἄγγελος. ἄλλως τε δὲ οὐδὲ Ἀγγέλους αὐτοὺς ὠνόμασεν ὁ Λουκᾶς. δύο ἄνδρας, πλὴν ἐν ἐσθῆτι ἀστραπτούσῃ, διὰ τὰ τῆς ἑορτῆς σύμβολα. καὶ οἱ λόγοι δὲ αὐτῶν* 25 *οἱ πρὸς τὰς γυναῖκας ἰδιάζουσιν· καὶ γυναῖκες δὲ πλείους ἦσαν, ἀλλ' οὐχ ἡ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ μόνη, οὐδὲ αἱ παρὰ τῷ Ματθαίῳ Μαρίαι δύο. περὶ τῆς μιᾶς Μαρίας τῆς παρὰ τῷ Ἰωάννῃ περὶ τὸν ὄρθρον, ὅτι σκοτίας οὔσης ἐπιστάσης τῷ μνήματι, καὶ ἰδούσης τὸν λίθον ἠρμένον ἐκ τοῦ μνημείου, ἥν τινα καὶ Μαγδαληνὴν ὁ Εὐαγ-* 30 *γελιστὴς ὀνομάζει, ὑπόνοιά τις ὑπεισέρχεται, ἄλλην τινὰ Μαγδαληνὴν εἶναι, μηδὲ τῶν ταῖς δυσὶ Μαρίαις ἑωραμένων, τῶν παρὰ τῷ Ματθαίῳ μνημονευομένων, γινώσκουσαν. εἰ δὲ μία καὶ αὐτή ἐστιν ἡ παρὰ τοῖς Εὐαγγελισταῖς ἀμφοτέροις μνημονευομένη, προηγεῖσθαι ἀνάγκη τὴν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ἱστορίαν τῆς παρὰ τῷ* 35

Ματθαίῳ, καὶ τὴν αὐτὴν Μαγδαληνὴν τὸ πρῶτον μόνην ἐλθοῦσαν, τοὺς δύο Ἀγγέλους εἴσω τοῦ μνήματος καθεζομένους ἰδεῖν· μετὰ δὲ ταῦτα δεύτερον ἐπιστᾶσαν τῷ αὐτῷ τόπῳ μετὰ τῆς ἄλλης Μαρίας, τὸν ἐπικαθήμενον τῷ λίθῳ Ἄγγελον ἑωρακέναι.

Τούτων δὲ τῶν δυοῖν ἐκδοχῶν, τὴν προτέραν ἀληθεστέραν εἶναι 5 ἡγοῦμαι, ἑτέρας οὔσης τῆς παρὰ Ἰωάννῃ Μαρίας, παρὰ τῷ Ματθαίῳ κἂν τὸ ἐπίθετον αὐτῇ τῇ Μαγδαληνῇ ἐπιγράφεται· δύο γεγονυιῶν ὡς εἰκὸς τῶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς Μαγδαληνῆς. τούτου γὰρ δοθέντος, πᾶσα ἀμφισβήτησις λυθήσεται· ἑτέρων μὲν παρὰ τῷ Ματθαίῳ μνημονευομένων γυναικῶν, ἑτέρας δὲ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, 10 καὶ ἑτέρου ὄντος τοῦ Ἀγγέλου τοῦ ἐπὶ τὸν λίθον καθεζομένου, καὶ ἑτέρων τῶν δύο Ἀγγέλων τῶν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ εἴσω τοῦ μνήματος ὀφθέντων. ἑτέρου δὲ καὶ τοῦ χρόνου, ἑτέρων δὲ καὶ τῶν λόγων, τοῦ τε Ἀγγέλου τοῦ ἐπὶ τοῦ λίθου καθεζομένου, καὶ τῶν Ἀγγέλων τῶν εἴσω τοῦ μνήματος θεωρηθέντων. 15

Κατὰ δὲ τὸν Μάρκον, λίαν πρωῒ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνῆμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. ἰδοὺ πάλιν ἄλλαι αὗται, καὶ ἐν ἑτέρῳ καιρῷ, αἳ καὶ ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς· "τίς ἡμῖν "ἀποκυλίσει τὸν λίθον;" καὶ ὅτι εἶδον νεανίσκον καθήμενον, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Λουκᾶ, ἄνδρες ἀλλ' οὐκ Ἄγγελοι, οὕτω καὶ νῦν οὐκ Ἄγγελος 20 ὠνόμασται, οὐδὲ ἀνήρ, ἀλλὰ νεανίσκος, ὥστε καὶ ταύτην ἀφωρισμένην εἶναι τὴν διήγησιν, καὶ τὸν ὀφθέντα ἕτερον, καὶ τὰς ἀφικομένας ἄλλας, καὶ τὸν καιρὸν ὁμοίως ἄλλον, τὸν μετὰ ἡλίου ἀνατολάς. τεσσάρων ὄντων τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἰσάριθμοι καὶ αἱ παρ' αὐτῶν τούτοις ἀναγραφεῖσαι φαίνονται ὀπτασίαι, οἵ τε 25 καιροὶ τέσσαρες, καὶ οἱ καθ' ἕκαστον καιρὸν ὀφθέντες ἰδιάζοντες, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ θεώμενοι διάφοροι, καὶ οἱ τῶν ὀφθέντων αὐτοῖς λόγοι ἀλλάττοντες.

Πρῶτος μὲν γὰρ ἦν καιρὸς ὁ παρὰ τῷ Ματθαίῳ "ὀψὲ σαβ-"βάτων" λεγόμενος· τέταρτος δὲ καὶ τελευταῖος ὁ παρὰ τῷ Μάρκῳ 30 ἡλίου ἀνατείλαντος ἱστορηθείς, μέσοι δὲ ὅ τε παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, καὶ ὁ παρὰ τῷ Λουκᾷ· καὶ οἱ ὀφθέντες κατὰ καιρὸν ἰδιάζοντες. ἐφάνη μὲν γὰρ ὀψὲ σαββάτων Ἄγγελος εἷς, ἐκτὸς τοῦ μνήματος, καθ' ὃν καὶ αὐτὸς ὁ Σωτήρ. ὄρθρου δὲ βαθέως, ἕτεροι, οἱ κατὰ τὸν Λουκᾶν δύο ἄνδρες ὠνομασμένοι, οὐκ εἴσω τοῦ μνήματος ὀφθέντες· 35

ὕστερος ἁπάντων ὁ νεανίσκος, καὶ πρὸ τούτου καὶ τῶν παρὰ τῷ Λουκᾷ οἱ δύο, οἱ εἴσω τοῦ μνήματος.

Ἡσυχίου πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων. Ἐπειδὴ δὲ πολλῶν Μαριῶν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φέρεται μνήμη, τρεῖς εἶναι τὰς πάσας γινώσκειν ὀφείλομεν, ἃς Ἰωάννης συλλήβδην ἠρίθμησεν φήσας, "εἱστήκεισαν δὲ παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ, ἡ μήτηρ "αὐτοῦ καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ, "καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνή," Μαρίαν γὰρ τὴν Ἰακώβου καὶ Ἰωσῆ μητέρα, καὶ ἄλλην Μαρίαν παρὰ τοῖς Εὐαγγελισταῖς ὠνομασμένην, τὴν θεοτόκον εἶναι, καὶ οὐκ ἄλλην πεπιστεύκαμεν.

Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου. Πῶς νοητέον τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐπὶ τῆς ταφῆς τοῦ Κυρίου; ὥρᾳ ἕκτῃ τῆς παρασκευῆς ἐσταυρώθη, καὶ γέγονε σκότος ἕως ὥρας ἐνάτης, ἰδοὺ νυχθήμερον· τὸ λοιπὸν τῆς παρασκευῆς, ἡ νὺξ, ἰδοὺ τρίτον νυχθήμερον. Καὶ ἄλλως—Τῇ παρασκευῇ παρέδωκεν ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμα, τοῦτο μία ἡμέρα, τὸ σάββατον ὅλον ἐποίησεν ἐν τῷ τάφῳ, ἐπιφωσκούσης κυριακῆς ἀνέστη. Καὶ ἄλλως—Ἀφ᾽ ἧς ἡμέρας, τουτέστι τῆς ἁγίας πέμπτης, παρεδόθη ὑπὸ Ἰούδα τοῖς θεοκτόνοις Ἰουδαίοις, δυνατὸν ὡς σταυρωθέντος αὐτοῦ ἀριθμεῖν τὴν τριήμερον.

Τὰ λείποντα ἀπὸ τῆς ἑρμηνείας τῶν κεφαλαίων τοῦ Σ̄ καὶ Σ̄ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Περὶ ποίας γενεᾶς εἶπεν ὅτι "οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη" καὶ τὰ ἑξῆς; οὐ περὶ τῆς τότε ταῦτα λέγει γενεᾶς, ἀλλὰ περὶ τῶν πιστῶν.

Τίνος ἕνεκεν περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας εἶπεν ὅτι οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ μόνον ὁ Πατήρ; διὰ μὲν τοῦ εἰπεῖν οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι, ἐπεστόμισεν αὐτοὺς, ὥστε μὴ ζητῆσαι μαθεῖν, ὅπερ ἐκεῖνοι ἀγνοοῦσιν· διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν "οὐδὲ ὁ Υἱὸς," κωλύει οὐδένα ζητῆσαι, ἀλλὰ μηδὲ εἰς ἔννοιαν τοῦτο λαβεῖν. ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο εἶπεν "οὐδὲ ὁ Υἱὸς," χρὴ σκοπῆσαι ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν, μειζόνως αὐτοὺς ἐπεστόμισε περὶ τούτου, ἐπειδὴ περιεργοτέρους εἶδε γενομένους. νῦν μὲν γὰρ καὶ τεκμήρια, καὶ πολλὰ εἴρηκε καὶ ἄπειρα· τότε δὲ οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους καὶ καιρούς· ἵνα γὰρ μὴ εἴπωσι, διεπτύσθημεν οὐδὲ τοῦτο ἐσμὲν ἄξιοι· σφόδρα γὰρ ἤθελε τιμᾷν αὐτοὺς, καὶ μηδὲν ἀποκρύπτεσθαι· διὰ τοῦτο τῷ Πατρὶ αὐτοῦ

μόνῳ τὴν περὶ τούτου γνῶσιν ἀνατίθησι, καὶ φοβερὸν τὸ πρᾶγμα ποιῶν, καὶ ἐκείνων ἐπιτειχίζων τῇ ἀποκρίσει τὸ περίεργον.

Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ ἀγνοεῖ, πότε γνώσεται λοιπὸν ἄρα μεθ' ἡμῶν; καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴπῃ, καὶ τὸν μὲν Πατέρα οἶδε σαφῶς, καὶ οὕτω σαφῶς ὡς ἐκεῖνος τὸν Υἱὸν, τὴν δὲ ἡμέραν 5 ἀγνοεῖν; εἶτα τὸ μὲν "Πνεῦμα ἐρευνᾷν καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ," αὐτὸς δὲ οὐδὲ τὸν καιρὸν οἶδεν, καὶ τὰ ἑκάστου ἀπόρρητα ἐπίσταται· ὃ δὲ πολλῷ τούτου εὐτελέστερον, τοῦτο ἔμελλεν ἀγνοεῖν; πῶς δὲ εἰ "πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο "οὐδὲ ἓν," τὴν ἡμέραν ἠγνόησεν; ὁ γὰρ τοὺς αἰῶνας ποιήσας, 10 εὔδηλον ὅτι καὶ τοὺς χρόνους· εἰ δὲ τοὺς χρόνους, καὶ τὴν ἡμέραν. πῶς οὖν ἣν ἐποίησεν ἀγνοεῖ; διὰ τοῦτο πάντα εἰπὼν καὶ τοὺς χρόνους καὶ τοὺς καιροὺς, καὶ ἐπ' αὐτὰς τὰς θύρας ἀγαγὼν, "ἐγγὺς γάρ ἐστιν ἐπὶ θύραις" φησὶν, ἀπεσίγησε τὴν ἡμέραν. εἰ μὲν γὰρ ἡμέραν ἢ ὥραν ζητεῖς, οὐκ ἀκούσεις παρ' ἐμοῦ, φησὶν, 15 εἰ δὲ καιροὺς καὶ προοίμια, οὐδὲν ἀποκρυψάμενος ἐρῶ σοι πάντα μετὰ ἀκριβείας. ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἀγνοῶν διὰ πολλῶν ἔδειξα φησὶ, διαστήματα εἰπὼν, καὶ τὰ συμβησόμενα ἅπαντα, καὶ οἷον ἀπὸ δὲ τοῦ χρόνου μέχρι τῆς ἡμέρας αὐτῆς. τοῦτο γὰρ τῆς συκῆς ἐδήλωσεν ἡ παραβολὴ, καὶ ἐπὶ τὰ πρόθυρα ἅπαντά σε ἤγαγον. 20 εἰ δὲ μὴ ἀνοίγω τὰς θύρας, καὶ τοῦτο συμφερόντως ποιῶ. εἰπὼν δὲ, "ὥσπερ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Νῶε, τρώγοντες καὶ πίνοντες" καὶ τὰ ἑξῆς, τὴν ἀθρόαν αὐτοῦ καὶ ἀπροσδόκητον παρουσίαν ἐσήμανεν· καὶ γὰρ καὶ Παῦλος τοῦτό φησιν, "ὅταν λέγωσιν εἰρήνην "καὶ ἀσφάλειαν, τότε αἰφνίδιος ἐπιστήσεται ὄλεθρος." 25

Τέλος καὶ τούτου τοῦ Σχολίου.

Ἑρμηνεία τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ἐν ἐπιτομῇ. Ἐγράφη δὲ τὸ Εὐαγγέλιον ἐκεῖνο εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, ἐπὶ Σεργίου τοῦ Πατριάρχου.

CATENA

IN

EVANGELIUM S. MARCI

E CODD. BODL. ET PARIS.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

λα΄. Περὶ Βαρτιμαίου.
λβ΄. Περὶ τοῦ πώλου.
λγ΄. Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς.
λδ΄. Περὶ ἀμνησικακίας.
λε΄. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον Ἀρχιερέων καὶ Γραμματέων.
λϛ΄. Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος.
λζ΄. Περὶ τῶν ἐγκαθέτων διὰ τὸν κῆνσον.
λη΄. Περὶ τῶν Σαδδουκαίων.
λθ΄. Περὶ τοῦ Γραμματέως.
μ΄. Περὶ τῆς τοῦ κυρίου ἐπερωτήσεως.
μα΄. Περὶ τῆς τὰ δύο λεπτά.
μβ΄. Περὶ συντελείας.
μγ΄. Περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας.
μδ΄. Περὶ τῆς ἀλειψάσης μύρῳ.
με΄ Περὶ τοῦ Πάσχα.
μϛ΄. Περὶ τῆς προδόσεως προφήτεια.
μζ΄. Περὶ τῆς τοῦ Πέτρου ἀρνήσεως.
μη΄. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Εἰς τὸ κατὰ Μάρκον Ἅγιον Εὐαγγέλιον ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν Ἑρμηνείας τοῦ ἐν ἁγίοις Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας.[a]

ΠΟΛΛΩΝ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον καὶ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην τὸν υἱὸν τῆς βροντῆς, συνταξάντων ὑπομνήματα, ὀλίγων δὲ εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν, οὐδενὸς δὲ ὅλως, ὡς οἶμαι, εἰς τὸ κατὰ Μάρκον 5 Εὐαγγέλιον ἐξηγησαμένου (ἐπεὶ μηδὲ μέχρι τήμερον ἀκήκοα, καὶ τοῦτο[b] πολυπραγμονήσας παρὰ τῶν σπουδὴν[c] ποιουμένων τὰ τῶν ἀρχαιοτέρων συνάγειν πονήματα) συνεῖδον τὰ κατὰ μέρος καὶ σποράδην εἰς αὐτὸ εἰρημένα παρὰ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, συναγαγεῖν, καὶ σύντομον Ἑρμήνειαν συντάξαι. Ὅπως μὴ μόνον 10 ἀπὸ τῶν τῆς καινῆς διαθήκης βιβλίων δόξῃ παρεωρᾶσθαι, ἢ ὡς μηδὲ μιᾶς ἐπιστάσεως δεομένου, ἢ ὡς δυναμένων ἡμῶν ἐκ τῆς τῶν λοιπῶν ἑρμηνείας καὶ τούτου τὴν διάνοιαν ἀνεξευρίσκειν. Μηδεὶς δὲ προπετείας ἢ θράσους γραφὴν ποιείσθω τοῦ ἐγχειρήματος, ἀλλὰ μᾶλλον ταῖς εὐχαῖς συνεργείτω ἄξιον τῆς προθέσεως ἐπι- 15 θεῖναι τὸ πέρας. [d] Μετὰ Ματθαῖον Μάρκος ὁ Εὐαγγελιστὴς συγγραφὴν ποιεῖται, ἐκαλεῖτο δὲ καὶ Ἰωάννης. υἱὸς δὲ οὗτος ἐστὶ[e] Μαρίας τῆς τοὺς Ἀποστόλους δεξαμένης[f] ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐν τῇ αὐτῆς οἰκίᾳ, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων δηλοῦται, περὶ τῆς τοῦ διὰ τοῦ Ἀγγέλου ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου ἀπολύ- 20 σεως τοῦ Πέτρου. "συνιδὼν γάρ," φησὶν, "ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν "τῆς μητρὸς Ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου Μάρκου, οὗ ἦσαν ἱκανοὶ "συνηθροισμένοι." Καὶ τὰς μὲν ἀρχὰς τῷ Βαρνάβᾳ, ἀνεψιῷ ὄντι[g] αὐτοῦ, καὶ τῷ Παύλῳ συνείπετο[h], ὡς πάλιν ἐν ταῖς Πράξεσιν εἴρηται τῶν Ἀποστόλων. Καὶ Παῦλος δὲ πρὸς Κολοσσαεῖς[i] 25

[a] Ed. Βίκτωρος Πρεσβυτέρου Ἀντιοχείας εἰς τὴν τοῦ κατὰ Μάρκον Ἑρμήνειαν.
[b] ταύτης P. ταῦτα L. [c] διὰ σπουδῆς L. [d] καὶ μετ' ὀλίγα P. ἰστέον ὅτι Poss. et P. [e] ἦν Poss. [f] δεξιουμένης L. [g] ἀνεψιὸς ὢν Poss. ἀνεψίῳ ὄντι P.L. [h] συνήπτετο Poss. [i] Κολασαεῖς P.L. Κολόσσεις Poss.

μνημὴν αὐτοῦ ποιεῖται, φάσκων, "ἀσπάζεται ὑμᾶς Μάρκος ὁ "ἀνεψιὸς Βαρνάβα." Καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον δευτέρᾳ, "Μάρκον "ἀναλαβὼν ἄγαγε[j] μετὰ σεαυτοῦ[k], ἔστι γάρ μοι εὔχρηστος εἰς "διακονίαν." ἐπὶ τῆς Ῥώμης δὲ μετὰ ταῦτα συνῆν[l] τῷ Πέτρῳ, καθὼς[m] ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ[n] Ἐπιστολῇ γράφων τοῖς ἐν τῇ 5 διασπορᾷ φησὶν, "ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι Ἐκκλησία "συνεκλεκτὴ, καὶ Μάρκος ὁ υἱός μου." Τὴν ἱερὰν τοίνυν τοῦ θείου[o] κηρύγματος διδασκαλίαν παρὰ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος[p] δεδιδαγμένος ἦν, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐποιεῖτο ταύτην[q], καὶ ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἐπλήρου. Παρακλήσεσι δὲ παντοίαις ᾔτουν αὐτὸν αὐτόθι, 10 φασιν[r], ἔγγραφον αὐτοῖς ἐκθέσθαι τὴν διήγησιν τοῦ σωτηρίου[s] κηρύγματος, καὶ ταύτην αἰτίαν γενέσθαι τῆς τοῦ λεγομένου κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου[t] γραφῆς. γνόντα δὲ τὸ πραχθὲν τὸν Ἀπόστολον, ἀποκαλύψαντος αὐτῷ τοῦ Πνεύματος, ἡσθῆναι μὲν τῇ τῶν ἀνδρῶν προθυμίᾳ, κυρῶσαι τὲ τὴν γραφὴν εἰς ἔντευξιν ταῖς 15 Ἐκκλησίαις.

Εἰρηναίου. Μετὰ τὴν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ἔκδοσιν, Μάρκος ὁ μαθητὴς καὶ Ἑρμηνευτὴς Πέτρου, καὶ αὐτὸς τὰ ὑπὸ Πέτρου κηρυττόμενα ἐγγράφως ἡμῖν παραδέδωκε.

Τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον συνεγράφη ἀπὸ Μάρκου μετὰ 20 δέκα χρόνους τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως· οὗτος ὑπὸ Πέτρου Ἀποστόλου ἤκουσε τὸ Εὐαγγέλιον καὶ συνεγράψατο αὐτὸ, μαθητὴς ὢν Πέτρου. Sch. Cod. L.

Ἰουστίνου. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐχρῆν τοὺς ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἀγρευομένους ἀποθανεῖν ἀπὸ τῆς προτέρας αὐτῶν ἐν ἁμαρτίᾳ ζωῆς, 25 ἐλθόντας πρὸς τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας καὶ τὴν πνοὴν τοῦ παντοκράτορος, τὸ ζωοποιὸν καὶ πανάγιον Πνεῦμα, διὰ τοῦτο ἡ ἄγρα τῶν ἰχθύων παρείκασεν ὁ Κύριος τὴν ἄγραν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐξ ἁλιέων ἐξελέξατο, καὶ ἁλιέας ποιεῖν ἀνθρώπων ἐπηγγείλατο. προσέθηκε δὲ καὶ τὸ ζωγρῶν κατὰ τὸν Λουκᾶν, τὸ 30 ἐλλεῖπον τοῦ ὑποδείγματος τῷ ἐπιδεικνυμένῳ προσθέμενος. ταῦτα θεϊκῇ δυνάμει προηγόρευσεν ὁ Σωτήρ· ταῦτα τοῖς ἔργοις πιστὰ

[j] ἄγε L. [k] σεαυτοῦ P. ἑαυτοῦ Poss. [l] σὺν Poss. [m] ὅς φησιν Poss. [n] P. [o] Κυρίου Poss. [p] παρ' αὐτῶν Poss. [q] ταύτης P. [r] φησιν P.L. [s] Κυρίου Poss. [t] εὐαγγέλιον L.

καὶ ἀληθῆ ἀπέδειξεν ὁ αὐτός. ὁ γοῦν ἀμφιβολεὺς ἐκεῖνος, ὁ ἁλιευτὴς, ὁ Σῦρος, ἀντὶ τῆς τῶν ἰχθύων θήρας ὅσας ἀνθρώπων ἐσαγήνευσε μυριάδας, λόγων ἀπορρήτων δικτύοις θεϊκῇ δυνάμει συμπλακεῖσιν, οὐκ ἔστιν ἀριθμῷ περιλαβεῖν δυνατόν· ὄψις δ' ἀδήλων τὰ φαινόμενα. ἃ γὰρ ὁ μακρὸς αἰὼν τοῦ βίου πρὸ τῆς τοῦ 5 *Σωτῆρος ἐπιφανείας οὐκ ἤνεγκεν· ἃ μήτε Μωσῆς ὁ τῶν Ἑβραίων νομοθέτης, μήτε οἱ μετὰ Μωσέα τοῦ Θεοῦ προφῆται, πολλὰ καμόντες διὰ πάσης νυκτὸς τῇ πρὸ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ καταπράξασθαι μὴ δεδύνηνται, ταῦτα ὁ Γαλιλαῖος, ὁ πένης, ὁ βάρβαρος φωνὴν, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Πέτρος κατεπράξατο. δεῖγμα δὲ τῶν τότε* 10 *ἐπιτελεσθέντων πρὸς Πέτρου, αἱ εἰς δεῦρο διαλάμπουσαι ἐκκλησίαι, πολὺ μᾶλλον τῶν τότε σκαφῶν λογικῶν ἰχθύων πληθύουσαι· οἷα κατὰ Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης τυγχάνει· οἷα ἡ ἐπὶ Ἀντιόχειαν τὴν κατὰ Συρίαν· οἷα ἡ ἐπ' αὐτῆς τῆς Ῥωμαίων πόλεως. τάσδε γὰρ αὐτὸς ὁ Πέτρος τὰς ἐκκλησίας, καὶ τὰς* 15 *ἀμφ' αὐτὰς ἁπάσας συστησάμενος μνημονεύεται· καὶ τὰς ἐπ' Αἰγύπτου κατ' αὐτὴν τὴν Ἀλεξάνδρειαν αὐτὸς πάλιν· οὐ μὴν δι' ἑαυτοῦ, διὰ δὲ Μάρκου τοῦ μαθητευθέντος αὐτῷ κατεστήσατο. αὐτὸς μὲν γὰρ ἀμφὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ πάντα τὰ ἀμφὶ ταύτην ἔθνη ἐσχόλαζε. τὸν δ' αὐτοῦ φοιτητὴν Μάρκον τῶν κατ' Αἴγυπτον* 20 *διδάσκαλον καὶ σαγηνευτὴν ἀποδέδειχεν.* Ap. Macar. Chrysoceph. Cod. Barocc. 156. f. 131. vers.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ.

1 ΑΡΧΗ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ Θεοῦ.
2 ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις, Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. 5

Ἰωάννην οὖν τελευταῖον τῶν προφητῶν ἀρχὴν εἶναι τοῦ Εὐαγγελιου φησὶν ὁ Μάρκος, ἐπιφέρων " ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις· " Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς " κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου." τοῦτο προφητικὸν Μαλαχίου ἐστὶν, οὐχ Ἡσαΐου. γραφέως τοινὺν ἐστι σφάλμα, ὥς φησιν Εὐσέβιος 10 *ὁ Καισαρείας ἐν τῷ πρὸς Μαρίνον περὶ τῆς δοκούσης ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις περὶ τῆς ἀναστάσεως διαφωνίας. Ὠριγένης δὲ ἐν ἐκτῷ τόμῳ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ἐξηγητικῶν φησι, δύο προφητείας ἐν διαφόροις εἰρημένας τόποις ὑπὸ δύο προφητῶν εἰς ἓν συναγαγὼν πεποίηκεν, καθὼς γέγραπται ἐν Ἡσαΐᾳ τῷ προ-* 15 *φήτῃ " ἰδοὺ ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς " κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου· φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρημῷ, Ἑτοι- " μάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ." τὸ μὲν γὰρ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ τὴν περὶ τοῦ Ἐζεκίου ἱστορίαν ἀναγέγραπται. τὸ δὲ " ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν* 20 *" μου πρὸ προσώπου σου" ὑπὸ Μαλαχίου. ἐπιτεμόμενος οὖν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὡς ὑπὸ Ἡσαΐου εἰρημένας τὰς δύο χρήσεις παρ-*

ἔθηκεν. τὴν δὲ ὁμοίαν ἐπιτομὴν πεποίηται, καὶ ἐπὶ τοῦ "ἰδοὺ ἐγὼ "ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευ-"άσει τὴν ὁδόν σου," παρασιωπήσας τὸ προκείμενον "ἔμπροσθέν "σου." καὶ ἐν ἄλλοις δὲ οὐ μόνος αὐτὸς ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ Εὐαγ-γελισταὶ τοῦτο ποιοῦσιν, ἐπιτεμόμενοι τὰς προφητικὰς ῥήσεις. 5 ταύτην δὲ τὴν χρῆσιν παρήγαγεν καὶ ὁ Ματθαῖος ὡς ἐπ' αὐτοῦ εἰρημένην τοῦ Σωτῆρος περὶ τοῦ βαπτιστοῦ πρὸς τοὺς ὄχλους, ἡνίκα μετὰ τὴν ἐρώτησιν οἱ τοῦ Ἰωάννου μαθηταὶ ἐπορεύθησαν. εἰπὼν γὰρ "τί ἐξήλθετε προφήτην ἰδεῖν; ναὶ λέγω ὑμῖν καὶ περισ-"σότερον προφήτου" φησίν· "οὗτος γάρ ἐστιν περὶ οὗ γέγραπται 10 "ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου" καὶ τὰ ἑξῆς. πρότερον γὰρ τῶν Ἰουδαίων μαρτυρίαν θεὶς, τότε τὴν τῷ προφήτῃ ἐφαρμόζει.

Τὸ δὲ "πρὸ προσώπου σου," καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν βασιλέων οἱ ἐγγὺς τοῦ ὀχήματος ἐλαύνοντες οὗτοι τῶν ἄλλων εἰσὶ λαμπρότεροι, 15 οὕτω δὴ καὶ Ἰωάννης ἐγγὺς αὐτῆς φαίνεται τῆς παρουσίας ἐλαύνων.

Καὶ ταύτην ἐπιτεμόμενος οὕτω παρέθηκεν, μὴ ἔχουσαν οὕτως ἐν τῷ προφήτῃ, ἀλλὰ "τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν." τίς δὲ ἦν ὁ ταῦτα βοῶν τοῖς ἀποσταλεῖσιν πρὸς Ἰωάννην ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων 20 καὶ διδασκάλων τοῦ λαοῦ πυνθανόμενοι τὲ ὅστις εἴη καὶ διερωτῶσι, μὴ ἄρα αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, Ἠλίας, ἢ ὁ προφήτης; τούτων μὲν οὐδεὶς εἶναι ἔλεγεν· διερωτῶσι δὲ ἑξῆς καὶ λέγουσιν, εἶπον οὖν ἡμῖν ὅστις εἴη, ἵνα ἀπόκρισιν [ὑμῖν] δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς, τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ; ταύτην τὴν ἀπόκρισιν ἐδίδου λέγων, "ἐγὼ 25 "φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ" καὶ τὰ ἑξῆς. ὅπερ εἰς ἑαυτὸν πλη-ροῦσθαι ἐδίδασκεν, ἑαυτὸν μὲν εἶναι τὸν βοῶντα ἐπὶ τῆς ἐρήμου παριστὰς, καὶ τὴν ἔρημον ἑτέραν οὖσαν παρὰ τὴν Μωσέως δεικνὺς, ἐν ᾗ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο.

3 Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν 30 τοῦ Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.

Ἤδη δ' ἐπὶ θύραις παρεῖναι ἐσήμαινε τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. σαφῶς δὲ παρίστησιν ἡ προφητεία μὴ ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ γενή-

σεσθαι τὰ τεθεσπισμένα, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐρήμου, ἅτινα ἐπληροῦτο πρὸς ἱστορίαν καὶ λέξιν ἐπὶ τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου κηρύσσοντος τὴν σωτήριον ἐπιφάνειαν ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ Ἰορδάνου, ἐν ᾗ καὶ ἡ δόξα τοῦ Χριστοῦ πᾶσιν ἐγνώσθη· ὅτε βαπτισθέντος αὐτοῦ ἠνοίχθησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐν εἴδει περι- 5 στερᾶς καταβὰν ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν. φωνή τε ἐνέχθη πατρικὴ τῷ Υἱῷ μαρτυροῦσα, "οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, αὐτοῦ "ἀκούετε." τοῦτό τοι προεγνωκὼς ἐν πνεύματι ὁ μακάριος Ζαχα-ρίας ὁ τούτου πατὴρ, προεφήτευσε λέγων, "καί συ παιδίον προφήτης "Ὑψίστου κληθήσῃ, προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου ἑτοι- 10 "μάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ." ἅπερ οὖν πλατύτερον ἐξέθετο ὁ Ματθαῖος, συντεμὼν ὁ παρὼν Εὐαγγελίστης ἐπιφέρει "ἐγένετο Ἰωάννης "βαπτίζων ἐν ἐρήμῳ" καὶ τὰ ἑξῆς.

4 Ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ κηρύσ-σων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. 15

Τὸ δὲ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, εἰρήκει ὁ μακάριος βαπτι-στὴς πρὸς τοὺς σταλέντας ὑπὸ[f] τῶν ἀρχιερέων καὶ διδασκάλων τοῦ λαοῦ. πυνθανομένων γὰρ αὐτῶν καὶ διερωτώντων "τίς εἶ; ἵν' "ἀπόκρισιν δῶμεν," καὶ τὰ ἑξῆς. αὐτὸς ἀνταπεκρίθη τὸ, "φωνὴ "βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ," ὡς καὶ τὸ ἐπαγόμενον δηλοῖ κηρύττων[g] 20 βάπτισμα μετανοίας, καὶ τὰ ἑξῆς. [h]ὁρᾷς καὶ διὰ τί[i] ἐκήρυττεν, εἰς τοῦτο δηλονότι[k] μόνον ἔτι προοδοποιῶν παραγέγονε[l], καὶ προ-ετοιμάζων, οὐ τὴν δωρεὰν χαριζόμενος, ὅπερ ἦν ἄφεσις, ἀλλὰ προπαρασκευάζων τὰς ψυχὰς τῶν μελλόντων δέχεσθαι τὸν τῶν ὅλων Θεόν. Τὸ μὲν γὰρ Ἰωάννου βάπτισμα διὰ μετανοίας 25 ἐκάθηρεν εἰς εὐτρεπισμὸν ἁγιασμοῦ· τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ, διὰ χάριτος ἡγίαζεν εἰς τελείωσιν.

Ἦν δὲ Ἰωάννης ἐνδεδυμένος τρίχας καμήλου.

Ὅπερ σαφέστερον ὁ Ματθαῖός φησιν, ὡς τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἦν ἀπὸ τριχῶν καμήλου. 30

[f] παρὰ P. [g] κηρύσσων P. [h] ὁρᾷς ὅτι καὶ δι' ὧν ἐκήρυττεν, ἐν τούτῳ δηλοῦται ὅτι προοδοποιῶν μόνον παρεγένετο L. [i] καὶ δι' αὐτὸ P. [k] ἐν τούτῳ δηλοῦντι P. [l] παρεγένετο P.

Οὕτω μετανοίας καὶ βασιλείας εἶχε σύμβολα τὸ σχῆμα ἐκεῖνο· ἢ ὡς ὁ ἄλλος[m] φησὶ, πένθους ἦν σύμβολον τὸ ἔνδυμα Ἰωάννου, καὶ[n] νεκρώσεως τοῦ λαοῦ ἡ δερματίνη ζώνη· τοῦτο γὰρ ὁ Σωτὴρ ἐσήμανε[o] λέγων, "ηὐλήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ὠρχήσασθε[p], ἐθρη-"νήσαμεν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε, ἦλθε γὰρ Ἰωάννης μήτε ἐσθίων μήτε 5 "πίνων καὶ εἴπατε, δαιμόνιον ἔχει." πρὸς τὸ "ἐθρηνήσαμεν" ἀπο-δοὺς, πρὸς δὲ τὸ "ηὐλήσαμεν" περὶ ἑαυτοῦ, "ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ "ἀνθρώπου ἐσθίων," καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἡ δὲ τροφὴ[q] αὐτοῦ, [r] ὡς ἡγοῦμαι, σύμβολον ἦν τῆς λογικῆς τοῦ λαοῦ τότε[s] τροφῆς, οὐκ ἐσθίοντός τι τῶν καθαρῶν πετεινῶν 10 τοῦ οὐρανοῦ, τρεφομένου δὲ τῷ μὲν δοκοῦντι[t] λόγῳ μετεωροπόρῳ, ἀλλ' οὐ βεβηκότι[u] ὑπὲρ τῶν πτερύγων, οὐδὲ δυναμένῳ[x] ὑπερανα-βῆναι τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ φθάναι αὐτῆς[y].

Ὥσπερ ἦν[z] καὶ μέλι ἄγριον γενόμενον μὲν ὑπὸ τῶν νοητῶν μελισσῶν τῶν προφητῶν, μὴ γεωργούμενον δὲ καὶ ἡμερούμενον διὰ 15 τῆς ἐμμελοῦς νοήσεως καὶ ζητήσεως.

7 Καὶ ἐκήρυσσε λέγων· Ἔρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου, ὀπίσω μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ.

Ἕτερόν ἐστιν ὅ φησιν ὁ Ματθαῖος, βαστάζειν τὰ ὑποδήματα. 20 ἕτερον δὲ τὸ κύψαντα λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων. καὶ ἀκόλουθόν γε, μηδενὸς σφαλλομένου τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἀμφότερα κατὰ διαφόρους καιροὺς εἰρηκέναι τὸν[a] Βαπτιστὴν, καθ' ἕτερον νοῦν[b]. κειμένου γὰρ περὶ τῶν αὐτῶν, ὡς οἴονταί τινες οἱ ὑπομνημονεύσαντες[c], διαφόρως ἠνέχθησαν, μὴ ἀκριβοῦντες τῇ 25 μνήμῃ ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἢ γεγενημένων.

Ἱμάντά φησι τὸν σφαιρωτῆρα[d] τοῦ ὑποδήματος· πρὸς δὲ τὸ μέγεθος τοῦ ἀξιώματος, καὶ τῆς θεότητος τὴν ὑπεροχὴν ἀφορῶν, οὐδ' ἐν ὑπηρέτου, φησὶ, τάξει καταλογισθῆναι ἱκανός εἰμι· πᾶσα γὰρ ἡ[e] ἀνθρώπου φύσις "ὡς στάγων ἀπὸ κάδου καὶ ὡς σίελος[f] 30

[m] ἢ ἄλλως φ. L. [n] P. [o] ἐσήμαινε P. [p] ὀρχήσασθε Poss.
[q] καὶ ἡ τρ. P. [r] δέ φησιν P. [s] τούτου Poss. [t] δὲ εἰ καὶ δοκ. P.L.
[u] P.L. [x] L. δυναμένου P. [y] φθάνειν αὐτὴν P. αὐτῆς L. [z] οὖν P.
[a] P.L. [b] καθ' ἕτερον καὶ ἕτερον νοῦν P. καὶ ἕτερον om. L. [c] ἀπομν. L.
[d] σφαιροτ. P. [e] P.L. [f] ὡς σίελος L. καὶ σίαλον P. et Poss.

" λογισθήσεται, καὶ ἡ ταυτῆς δικαιοσύνη ὡς ῥάκος[g] ἀποκαθη-
" μένης."

9 Καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἦλθεν Ἰησοῦς ἀπὸ Ναζαρὲθ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου εἰς τὸν Ἰορδάνην. 5

Ὡς μηδέπω Πνεύματος Ἁγίου δοθέντος, ἐν ὕδατι βαπτίζειν φησὶν, αὐτὸν δὲ, τουτέστι τὸν Χριστὸν, βαπτίσειν ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ προλέγει· οὗπερ καὶ ἔτυχον, μετὰ τὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἄνοδον, τοῦ χαρίσματος[h] πρῶτοι οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος[i] ἐπαγγελίαν, εἰπόντος τοῖς μαθηταῖς, " ὑμεῖς δὲ 10
" βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ οὐ κατὰ πολλάς."

Διὰ τοῦτο προλαβὼν ὁ Ἰωάννης φησιν, " ἔρχεται ὁ[k] ἰχυρότε-
" ρός μου, ὀπίσω μου, οὗ οὐκ εἶμι ἱκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα
" τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. καὶ αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι
" Ἁγίῳ·" καὶ τὰ ἑξῆς. ἵν' ὅταν[l] αὐτὸν θεάσῃ[m] μετὰ τῶν δούλων 15 ἐρχόμενον βαπτισθῆναι, μὴ θορυβηθῇς· ἐν γὰρ τοῖς ταπεινοῖς τούτοις μάλιστα αὐτοῦ διαλάμπει τὸ ὑψηλόν· ἕτερα γάρ τινα οἰκονομῶν ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔρχεται τοῦ[n] Ἰωάννου. ὃ τοῦ μὲν ἡμετέρου ἀτελέστερον ἦν, τοῦ δὲ Ἰουδαϊκοῦ ὑψηλότερον· μέσον πῶς ἀμφοτέρων ὑπάρχον, ἵνα δι' αὐτῆς τῆς τοῦ βαπτίσματος 20 φύσεως μάθῃς, ὅτι οὐ δι' ἁμαρτίας ἐβαπτίσθη· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ αἴρων τὴν[o] ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, " ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν,
" οὐδ' εὑρέθη δόλος," καὶ τὰ ἑξῆς[p]. οὐδὲ ὡς τῆς τοῦ πνεύματος δεόμενον χορηγίας, ἑκατέρον γὰρ τούτων ἔρημον ἦν ἐκεῖνο τὸ βάπτισμα· ἀλλ' οὐδὲ πολλῷ πλέον εἰς μετάνοιαν καθάπερ οἱ λοι- 25 ποὶ παραγίνονται[q]. Καὶ αὐτοῦ γὰρ τοῦ βαπτιστοῦ πολὺ μείζων[r] ἦν, καὶ ἀσυγκρίτως ἐστὶ καθαρώτερος. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐβαπτίσατο; ἵνα γνωρισθῇ τοῖς πολλοῖς, καὶ πιστεύσωσιν, ὡς ὁ Παῦλός φησι.

Διὰ τοῦτο δὲ[s] καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος τηνικαῦτα γίνεται κάθο- 30 δος, οὐχ ὡς τότε πρῶτον ἐπιφοιτήσαντος (οὐδὲ γὰρ ἦν τούτου

[g] ῥάκκος P. [h] τοῦ Χριστοῦ L. [i] πνεύματος P. [k] P. [l] ἵνα ὅτ' ἂν P. [m] θεωρήσῃ P. [n] τὸ P.L. [o] P.L. [p] P. [q] παραγίνεται L. [r] μεῖζον P. [s] τούτου δὲ P.

ἔρημος) ἀλλ' ἵνα δείξῃ τὸν κηρυττόμενον, ὥσπερ δακτύλῳ τινὶ τῇ πτήσει πᾶσι [t] γνώριμον ποιοῦν [u]· καὶ διὰ τὸ πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην, βαπτίζεται [v], ἥτις ἐστιν τῶν ἐντολῶν ἡ πλήρωσις. ἐντολὴ δὲ καὶ τὸ πεισθῆναι [x] προφήτῃ βαπτίζοντι· ὅτι γὰρ βούλημα ἦν τοῦ Θεοῦ τὸ βαπτίζεσθαι πάντας τότε, 5 ἄκουσον τί φησιν· "ὁ πέμψας με βαπτίζειν ὕδατι." καὶ πάλιν ὁ Χριστός· "οἱ τελῶναι καὶ αἱ [y] πόρναι ἐδικαίωσαν τὸν Θεὸν "βαπτισθέντες τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ οἱ [z] "Γραμματεῖς ἠθέτησαν τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ, μὴ βαπτισθέντες "ὑπ' αὐτοῦ." Εἰ τοίνυν πείθεσθαι [a] τῷ Θεῷ δικαιοσύνη, ὁ δὲ 10 Θεὸς ἔπεμψε τὸν Ἰωάννην, ὥστε βαπτίσαι τὸν λαὸν, μετὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων τῶν νομικῶν, καὶ τοῦτο ἐπλήρωσεν ὁ [b] Χριστός. εἰ δὲ καὶ διὰ τὸ [c] ἁγιάσαι τὰ ὕδατα ἡμῖν ἐβαπτίσθη· καὶ τοῦτο λέγων οὐκ ἂν ἁμάρτοις. διὸ καὶ τὸ πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς κατήει [d]· ὅπου γὰρ καταλλαγὴ Θεοῦ, περιστερὰ, ὡς ἐπὶ τῆς 15 κιβώτου τοῦ Νῶε· καὶ νῦν ἐν εἴδει περιστερᾶς, οὐκ ἐν σώματι, τὸ Πνεῦμα ἔρχεται, τὸν ἔλεον τοῦ Θεοῦ καταγγέλλον [e] τῇ οἰκουμένῃ, ἅμα καὶ δηλοῦν, ὅτι τὸν πνευματικὸν, ἀπόνηρον εἶναι χρὴ καὶ πρᾶον, ἁπλοῦν τε καὶ ἄδολον.

10 Καὶ εὐθέως ἀναβαίνων ἀπὸ τοῦ ὕδατος, εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τὸ Πνεῦμα ὡσεὶ περιστερὰν καταβαῖνον ἐπ' αὐτόν. 20

Σχίζονται δὲ οἱ οὐρανοὶ, ἢ [f] κατὰ Ματθαῖον ἀνοίγονται, ἵνα τοῖς ἀνθρώποις ἀποδοθῇ ἐξ οὐρανοῦ ὁ ἁγιασμὸς, καὶ συναφθῇ τοῖς ἐπιγείοις [g] τὰ οὐράνια. ἡ δὲ φωνὴ ἡ ἐνεχθεῖσα, ἢ ἀγγελική τις ἦν, 25 ἢ καὶ ἑτέρα ἐκ [h] προσώπου τοῦ Πατρός.

Ἐνταῦθα ἕτερά τινα οἰκονομεῖ ὁ Σωτὴρ ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ βάπτισμα Ἰωάννου· τοῦτο γὰρ τοῦ μὲν ἡμετέρου πολὺ ἦν ἀτελέστερον, τοῦ δὲ Ἰουδαικοῦ ὑψηλότερον. ἐλήλυθε γὰρ ἐπὶ τοῦτο, ἵνα δείξῃ διὰ τῆς τοῦ βαπτίσματος φύσεως, ὅτι οὐ δι' ἁμαρτίας 30 ἐβαπτίσθη, οὐδὲ ὡς τῆς τοῦ Πνεύματος δεόμενος χορηγίας. καὶ

[t] κτίσει πάσῃ Poss. [u] P.L. [v] P.L. [x] πεισθῆναι P.L. πλυθῆναι Poss. [y] P. [z] P. [a] τῷ θεῷ πείθεσθαι P. [b] P.L. [c] P.L. [d] κατίει P. κάτεισιν L. [e] καταγγέλον L. [f] οἱ L. [g] ἐπὶ γῆς L. [h] ὡς ἐκ L.

γὰρ καὶ ἀναμάρτητος ἦν, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν ἑαυτῷ οὐσιωδῶς εἶχεν ἀεί.

Εἰ ἄλλος ἐν ἄλλῳ ἐστὶ κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Νεστορίου, ἔδει εἰπεῖν, ἐν σοί ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα.

12 Καὶ εὐθὺς τὸ Πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον. 13 καὶ ἦν ἐκεῖ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡμέρας τεσσαράκοντα, πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ.

Ἐπειδὴ [i] πάντα πρὸς διδασκαλίαν ἡμῶν ἔπραττέ τε καὶ ὑπέμενεν, ἀνέχεται καὶ τῆς ἐκεῖσε ἀναγωγῆς [k], καὶ τῆς πρὸς τὸν διάβολον πάλης, ἵνα ἕκαστος τῶν βαπτιζομένων, εἰ κατὰ τὸ βάπτισμα μείζονας ὑπομείνειε πειρασμοὺς, μὴ ταράττηται ὡς παρὰ προσδοκίαν τοῦ πράγματος γενομένου, ἀλλὰ μένῃ [m] γενναίως πάνθ' [n] ὑποφέρων. Διὰ τοῦτο γὰρ [o] οὐδ' [p] ἐπιόντας κωλύει τοὺς πειρασμοὺς ὁ Θεός· πρῶτον μὲν ἵνα μάθῃς ὅτι πολλῷ γέγονας ἰσχυρότερος· ἔπειτα ἵνα μένῃς μετριάζων, μηδὲ [q] τῷ μεγέθει τῶν δωρεῶν ἐπαρθῇς [r], τῶν πειρασμῶν συστέλλειν σε δυναμένων [s]· καὶ ἵνα ὁ πονηρὸς ἀπὸ τῆς βασάνου τῶν πειρασμῶν πληροφορηθῇ ὅτι τέλεον αὐτὸν ἐγκαταλιπὼν ἀπέστης [t]. τέταρτον, ἵνα ταύτῃ ὥσπερ σίδηρος στομωθῇς, καὶ ἰσχυρότερος γένῃ. πέμπτον, ἵνα σαφῆ λαβῇς ἀπόδειξιν τῶν πιστωθέντων [u] σοι θησαυρῶν. οὐδὲ γὰρ ἂν [x] ἐπῆλθεν ὁ διάβολος, εἰ μή σε [y] ἐν μείζονι γενόμενον [z] εἶδεν τιμῇ.

Διὰ τοῦτο δὲ οὐκ ἀνιόντα ἁπλῶς δείκνυσί σοι τὸν Ἰησοῦν, ἀλλ' ἀναγόμενον κατὰ τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον· αἰνιττόμενος διὰ τούτων, ὅτι οὐκ αὐτοὺς ἐπιπηδᾶν χρὴ, ἀλλ' ἑλκομένους [a] ἑστάναι γενναίως.

Ἕλκει δὲ αὐτὸν εἰς τὴν ἔρημον, ἐπειδὴ τὸν διάβολον ἐβούλετο μετασπάσασθαι [b], οὐ διὰ τῆς πείνης μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ [c] τόπου δίδωσιν αὐτῷ λαβήν· τότε γὰρ μάλιστα ἐπιτίθεται, ὅταν

[i] *Καὶ εὐθὺς τὸ πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐπειδὴ πρὸς διδασκαλίαν ἦν ἔπραττέν τε* P. [k] *ἀγωγῆς* P. [l] *ὑπομείνοιεν* P.L. [m] *μένει* P. [n] *πάντα* P. *πάντα φέρων* L. [o] *γὰρ* om. L. [p] *οὐδὲ* P.L. [q] *καὶ μηδὲ* L. [r] *ἐπαρθεὶς* P. [s] P.L. [t] *ἀπέπτης* L. [u] *πιστευθ.* P.L. [x] P.L. [y] P.L. [z] *ἐν μειζ. εἶδε γεν.* L. [a] P.L. [b] *ἐπισπάσ.* P.L. [c] P.L.

ἴδῃ μεμονωμένους καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὄντας. Ταύτῃ τοι καὶ ἄβατος ἦν ἡ ἔρημος, ὡς καὶ θηρίων πλήρης ὑπάρχειν.

Καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ.

Διηκόνουν δὲ αὐτῷ οἱ Ἄγγελοι κατὰ τὴν πεῖραν, καὶ τὴν κατὰ τοῦ διάβολου νίκην, τὴν τῶν ἀνθρώπων κατεργαζόμενοι σωτηρίαν, 5 κατὰ τὸ εἰρημένον· "οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς "διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σω-"τηρίαν;" νόει δέ μοι καὶ καθ' ἕκαστον, ὅτι συντελεσθέντος παντὸς πειρασμοῦ, Ἄγγελοι προσέρχονται διακονοῦντες τῷ νενικηκότι. 10

Ἀκολούθως ἐκτίθεται [d] τῷ Ματθαίῳ καὶ ὁ παρὼν Εὐαγγελιστής. Κᾀκεῖνος γὰρ κατὰ τὸ εἰπεῖν, ὡς Ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ, ἐπιφέρει· "ἀκούσας δὲ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, "ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν." καὶ μετ' ὀλίγα· "ἀπὸ τότε "ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν [e] καὶ λέγειν, μετανοεῖτε· ἤγγικε 15 "γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν."

Προσέχειν δὲ χρὴ ὅτι ὁ μὲν Ἰωάννης ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας [f] κηρύσσει, λέγων πρὸ τοῦ, "ἤγγικεν ἡ Βασιλεία τῶν οὐρα-"νῶν," τὸ "μετανοεῖτε." ὁ δὲ Σωτὴρ ἡμῶν ἀναχωρήσας εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρὲθ, ὡς ὁ Ματθαῖός φησιν, 20 "ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καπερναοὺμ [g] τὴν παραθαλασσίαν·" καὶ "ἀπὸ τότε ἤρξατο κηρύσσειν, καὶ λέγειν," οὐχὶ, τὸ μετανοεῖτε, καὶ τὰ ἑξῆς, ἄλλα μόνον τὸ, "ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν." ἔδει γὰρ τὸ μετανοεῖτε προτασσόμενον τούτου λεχθῆναι ὑπὸ Ἰωάννου ἑτοιμάζοντος [h] τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου. Κατὰ οὖν τὸν Μάρκον ὁ 25 Κύριος ἡμῶν ἔλεγεν τὸ, πεπλήρωται ὁ καιρὸς, καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. ἔδει [i] δὲ πληρωθέντος τοῦ καιροῦ [k]· κατὰ τὸ "ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν "αὐτοῦ." τὴν [l] διὰ τῶν προφητῶν πέρας εἰληφέναι οἰκονομίαν [m]. διὸ κατὰ τὸν πειρασμὸν καὶ τοὺς προσελθόντας Ἀγγέλους διακο- 30 νεῖν τῷ Ἰησοῦ, ἀκούει Ἰησοῦς [n] ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη.

Τὸ δὲ "μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ," ὅρα εἰ

[d] ἐκτίθεται P.L. [e] κηρύσσειν κ. τ. ἑξῆς L [f] P.L. [g] Καφαρναοὺμ P.
[h] P.L. [i] L. εἰ P. [k] P.L. [l] P.L. [m] P.L. [n] P.L.

δύναται λέγειν, ὅτι τὸ μὲν Ἰωάννου "μετανοεῖτε" προσεκαλεῖτο τοὺς ἀκούοντας ἀποθέσθαι τὰ ἐν τῷ βίῳ[o] ἁμαρτήματα· τὸ δὲ Ἰησοῦ, προέτρεπεν[p] εἰς τὸ μετανοεῖν ἀπὸ τοῦ νομικοῦ γράμματος ἐπὶ τὸ ζωοποιοῦν[q] πνεῦμα ἀνακαλυπτόμενον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ[r]. διὸ συνάπτει ὁ Ἰησοῦς τὸ "μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε ἐν τῷ Εὐ- 5 "αγγελίῳ[s]."

Μετὰ δὲ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην ἀναχωρεῖ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, διδάσκων ἡμᾶς μὴ ὁμόσε χωρεῖν[t], μηδὲ διαμάχεσθαι τῇ βίᾳ τῶν μονηρῶν. καὶ ἄλλως διετήρει ἑαυτὸν ταῖς πρὸ τοῦ[u] παθεῖν διδασκαλίαις καὶ θεραπείαις, ἵνα πληρώσας αὐτὰς, καὶ 10 ἃ προέγνωκεν καὶ προώρισε, μετὰ τοῦτο[x] ἑαυτὸν ταπεινώσῃ[y] καὶ ὑπήκοος γένηται μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.

Ἀνεχώρησεν αὐτοῦ[z] μὴ παραμείνας διωχθῆναι, ἀλλ' ὡς ἐνδεχομένου τοῦ αὐτὸν διωχθήσεσθαι[a] μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην ἀνεχώρησεν[b]. καὶ τοῦτο δὲ εἰδέναι προσήκει, ὡς καταλλήλως 15 τῷ Ματθαίῳ ὁ Μάρκος τὰ πολλὰ[c] ἐκτίθεται, ἀλλ' ἐπιτετμημένως. Μετὰ δὲ τὴν τῶν Ἀποστόλων ἐκλογὴν ἐπιφέρει, "καὶ εἰς "πορεύονται εἰς Καπερναούμ[d]."

ΚΕΦ. Α.

Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου. 20

21 **Καὶ εἰσπορεύονται εἰς Καπερναούμ.**

Τούτῳ τὰ ὅμοια παρέθετο καὶ ὁ Λουκᾶς· πόθεν δὲ καὶ εἰσπορεύονται εἰς Καπερναούμ; ἀπὸ τῆς Ναζαρὲτ, ὥς φησιν ὁ Λουκᾶς, "καὶ ἦν διδάσκων αὐτοὺς ἐν τοῖς σάββασι."

Καὶ εὐθέως τοῖς σάββασιν εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγω- 25 γὴν, ἐδίδασκε.

Τότε γὰρ συνηγάγοντο[e] μόνον, ὡς διὰ τὴν τῆς ἀργίας[f] ἀναγκην, οὐ διὰ τὴν τοῦ νόμου φιληκοΐαν· ταύτῃ τοι καὶ τοῦ σαββάτου αὐτοῖς ἐπέστησεν τὴν ἀνάγκην ὁ νόμος. ἐδίδασκεν οὖν ἐν

[o] βιοῦν L. [p] προετρέπετο L. [q] L. [r] P.L. [s] τοῖς εὐαγγελίοις Poss. [t] P.L. [u] πρὸς τὸ P. [x] PL. [y] ταπεινώσει P.L. [z] L. [a] P.L. [b] P.L. [c] L. [d] post ἐπιτετμ. hæc add. P.L. [e] συνήγοντο P.L. [f] ἀργίας P.L.

σαββάτῳ, τὰς τῶν ἀκουόντων βουλόμενος θηρᾶσθαι ψυχὰς πρὸς εὐσέβειαν.

22 Καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ· ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ Γραμματεῖς. 5

"Καὶ[g] ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ," ὅτι οὐ πρὸς χάριν τοὺς λόγους προέφερεν[h], οὐ κολακεύων καὶ τὸν[i] τῶν ἀκροωμένων θηρώμενος ἔπαινον· ἀλλ' ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, προτρεπτικὸς εἰς σωτηρίαν, καὶ τιμωρίαν τοῖς ἀπειθοῦσιν[k] ἐπανατεινόμενος. 10

23 Καὶ ἦν ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ.

Διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἀκαθάρτου διαστέλλεται τὴν ὁμωνυμίαν[l] τοῦ πνεύματος· πνεῦμα γὰρ καὶ ὁ ἀὴρ, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα προσαγορεύεται, καὶ τὸ Πνεῦμα 15 δὲ τὸ Ἅγιον· ἵνα τοίνυν μὴ τῇ κοινότητι εἰς ἀδηλίαν ἐκπέσωμεν, διὰ τοῦτό φησι "πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου." ἀκαθάρτου[m] δὲ διὰ τὴν ἀσέβειαν, καὶ τὴν ἀπὸ θεοῦ ἀναχώρησιν, καὶ διὰ τὸ πάσαις ταῖς αἰσχραῖς καὶ πονηραῖς ἐφήδεσθαι[n] πράξεσιν. 20

Καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ λέγων· τί ἡμῖν καί σοι ἦλθες πρὸ καιροῦ, καὶ τὰ ἑξῆς. Στοχάζομαι σοῦ τὴν παρουσίαν, φησὶν, ὑποπτεύω τὴν ἄφιξιν[o]· οὐδὲ γὰρ ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν τῆς παρουσίας εἶχεν τὴν γνῶσιν· εἰ καὶ τοῦτο εἰδέναι δοκεῖ, μεθ' ὑποκρίσεως ἐκφέρων τοὺς λόγους. 25

Διατί δέ φησιν, ἦλθες ἡμᾶς ἀπολέσαι; οὐκέτι γὰρ ἡμῖν δίδως χώραν, περιαιρῶν τὴν ἀσέβειαν, ἀπελαύνων τὴν πλάνην, θεογνωσίαν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐνιείς· "οἶδά σε τὶς εἶ, ὁ "ἅγιος τοῦ Θεοῦ." ἅγιος ἦν καὶ ἕκαστος τῶν προφητῶν· ἀλλ' οὐχ ἕνα τῶν πάντων σημαίνει, ἀλλὰ τὸν ἐκ τοῦ ἑνὸς ἕνα καταγ- 30

[g] P.L. [h] προσέφερεν L. [i] τὴν Poss. [k] ἀπειθουμένοις P.L. [l] L.
[m] ἀκάθαρτον P.L. [n] ἀναχώρησιν διὰ τὴν προαίρεσιν, διὰ τὸ ἐφείδεσθαι P.
[o] P.L.

γέλλει. διὰ γὰρ τοῦ ἄρθρου, τὸν ἕνα σημαίνει τῶν ἄλλων ἐξαίρετον [p]. καὶ διὰ τοῦ φόβου ἐπιγνώσκει τὸν [q] πάντων δεσπότην. ταύτῃ τοι καὶ τοῦ σαββάτου αὐτοῖς ἐπέστησε τὴν ἀνάγκην, καὶ ἐδίδασκεν ἐν σαββάτῳ, τῶν ἀκουόντων βουλόμενος θηράσασθαι ψυχὰς πρὸς εὐσέβειαν. ἀλλ' ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· οὐδὲ 5 γὰρ ἔχρῃζεν ἡ ἀλήθεια τῆς ἀπὸ τῶν πονηρῶν δαιμόνων συστάσεως, οὐδὲ ταῖς τῶν ἀντικειμένων μαρτυρίαις σεμνύνεσθαι· ὅθεν φησίν,

25 Ἐπετίμησεν αὐτῷ λέγων, φιμώθητι καὶ ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ.

Ἅμα δὲ καὶ σωτήριον ἡμῖν [r] παραδίδωσι δόγμα, μὴ παντελῶς 10 δαίμοσι πείθεσθαι, μηδὲ ἂν [s] τὴν ἀλήθειαν ἐπαγγέλλωνται λέγειν. "καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ῥίψαν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον" καὶ τὰ ἑξῆς· ἐπειδὴ ἐλάλει ὡς νήφων καὶ ὡς καθεστηκὼς ἐφθέγγετο, καὶ ἐνόμιζον οἱ παρόντες οὐκ ἀπὸ τοῦ δαίμονος ἀλλ' ἐκ καρδίας τοὺς λόγους ἐκφέρεσθαι. 15

26 Καὶ σπαράξαν αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, καὶ 27 κράξαν φωνῇ μεγάλῃ ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ. ἐθαμβήσαν δὲ πάντες· ὥστε συζητεῖν πρὸς αὐτοὺς λέγοντας, τί ἐστι τοῦτο; τίς ἡ διδαχὴ ἡ καινὴ αὕτη; ὅτι κατ' ἐξουσίαν καὶ τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ. 20

Διὰ τοῦτο δὲ [t] συνεχώρησεν αὐτὸν ῥίψαι τὸ δαιμόνιον, ἵνα δῆλον γένηται ὅτι τὸ δαιμόνιον ἦν ὁ λαλήσας [u], καὶ οὐκ ἄνθρωπος ὁ φθεγξάμενος. τὸ γὰρ, "οἶδά σε τὶς εἶ," σώφρονος ἦν. ἐξῆλθε δὲ ἀπ' αὐτοῦ μηδὲν βλάψαν αὐτόν. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ κατέβαλεν, ἤδη 25 τραυματίαν ἀπέφηνεν· ἀλλὰ τὸ μὲν συνεχώρησεν ὁ Κύριος διὰ τοὺς παρόντας, βλάβην δὲ γενέσθαι οὐκ εἴασεν· ἵνα τοῦ ἐπιτάξαντος φανερωθῇ ἡ ἰσχύς.

[p] τ. ἄλλ. ἐξαιρ. om. L. [q] L. [r] ἡμῖν om. L. [s] μηδ' ἂν L.
[t] διὰ τ. δ. om. L. [u] ἐστὶ τὸ λαλῆσαι P. λαλῆσαν L.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου.

29 Καὶ εὐθέως ἐκ τῆς συναγωγῆς ἐξελθόντες, ἦλθον εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος καὶ Ἀνδρέου, μετὰ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου. 5

Πίστις γὰρ[x] *ἦν σαφὴς τὰ ὁρώμενα, καὶ μάρτυς ἡ θέα τῶν γενομένων, οὐχ ἁπλῶς ἀκοὴ πρὸς ἀμφιβολίαν καὶ πίστιν μερίζουσα τὴν διάνοιαν. ὅθεν συνεζήτουν πρὸς ἑαυτοὺς, τίς ὁ λόγος οὗτος; τί δὲ τὸ γενόμενον θαῦμα; νομοθετεῖ μᾶλλον διδάσκων· ἐπιτάσσει καὶ τοῖς πονηροῖς δαίμοσι, καὶ φροῦδοι καθίστανται.* 10 *παραγεγόνασι προφῆται· ἀλλὰ, " τάδε λέγει Κύριος," ἔφασκον. οὗτος δὲ " ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν." καινὴ τίς ἐστι διδαχὴ καὶ νέα, ὡς ἔοικεν, διαθήκη· ἐποίουν θαύματα καὶ προφῆται, ἀλλ' ἐπικαλούμενοι τὸν Θεὸν, οὗτος δὲ φησὶ κατ' ἐξουσίαν λέγει, " Φιμώ- " θητι καὶ ἔξελθε ἀπ' αὐτοῦ." κύριος ὡς ἔοικε πάντων*[y] *ἐστί·* 15 *καὶ οὕτως ἐξάκουστον ἐγένετο ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ τὸ θαῦμα.*

30 Ἡ δὲ πενθερὰ Σίμωνος κατέκειτο πυρέσσουσα· καὶ 31 εὐθέως λέγουσιν αὐτῷ περὶ αὐτῆς. καὶ προσελθὼν ἤγειρεν αὐτὴν, κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς· καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετὸς εὐθέως, καὶ διηκόνει αὐτοῖς. 20

Μετὰ δὲ ταῦτα " ἐκ τῆς συναγωγῆς ἐξελθόντες" καὶ τὰ ἑξῆς· ἀνεχώρουν ὡς ἐν σαββάτῳ ἐπὶ ἑστίασιν εἰς τὸν οἶκον τοῦ μαθητοῦ[z]*, καὶ ἡ διακονήσουσα συνείχετο πυρετῷ· καὶ εὐθέως οἱ μαθηταὶ λέγουσιν αὐτῷ περὶ αὐτῆς, ἤδη τῆς δυνάμεως αὐτοῦ πεῖραν ἔχοντες*[a]*. καὶ προσελθὼν, χεῖρα ἐκτείνας ὁ Λόγος σωματικὴν, τὴν* 25 *πυρέσσουσαν ἤγειρεν, δεικνὺς γὰρ τὴν πρὸς τὸ ἴδιον σῶμα ἕνωσιν ἀδιαίρετον, δι' αὐτοῦ ὡς ἐπὶ πάντας θεοσημείας εἰργάζετο· ἡ δὲ τοῦ πυρετοῦ ἐλευθερωθεῖσα, καὶ τῇ ἐπαφῇ τοῦ θείου σώματος ῥωσθεῖσα, τὴν διακονίαν αὐτοῖς ἀντεδίδου. διδάσκουσα ἡμᾶς, μὴ μάτην παρὰ Θεοῦ τὰς ἰάσεις ἐπιζητεῖν, ἀλλὰ τυχόντας ἰάσεως, ἐξυπηρετεῖσθαι* 30 *αὐτοῦ τοῖς προστάγμασιν*[b]*, καὶ τοῖς ἁγίοις διακονεῖν.*

[x] P.L. [y] P.L. [z] *τῶν μαθητῶν* P.L. [a] *εἰληφότες* Poss.
[b] *αὐτὸν τοῖς πράγμασι* L.

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων.

32 Ὀψίας δὲ γενομένης, ὅτε ἔδυ ὁ ἥλιος, ἔφερον πρὸς αὐτὸν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, καὶ τοὺς δαιμονι-
33 ζομένους. καὶ ἡ πόλις ὅλη ἐπισυνηγμένη ἦν πρὸς τὴν 5
34 θύραν. καὶ ἐθεράπευσε πολλοὺς κακῶς ἔχοντας ποικίλαις νόσοις.

Συναχθεῖσα δὲ λοιπὸν καὶ ἡ πόλις ἅπασα πρὸς ταῖς θύραις, δύνοντος αὐτοῦ τοῦ ἡλίου, ἔφερον πρὸς αὐτὸν ἅπαντας τοὺς κακῶς ἔχοντας καὶ τοὺς δαιμονιζομένους· καὶ ἐθεράπευσε πολλοὺς κακῶς 10 ἔχοντας ποικίλαις νόσοις· οὐχ ἁπλῶς πρόσκειται, τὸ δύνοντος τοῦ ἡλίου. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐνόμιζον μὴ ἐξεῖναι[b] τινι θεραπεύειν σαββάτῳ[c], τούτου χάριν τοῦ σαββάτου τὸ πέρας[d] ἀνέμενον. ἀμέλει, καὶ οἱ τῶν Ἰουδαίων ἡγούμενοι ἐπετίμων αὐτῷ θεραπεύοντι ἐν σαββάτῳ. οἱ δὲ μαθηταὶ ὡς ὠφεληθέντες ἤδη, μὴ ἀναμείναντες 15 τὴν ἑσπέραν, παρεκάλουν αὐτὸν ἰάσασθαι τὴν πενθέραν Πέτρου.

Καὶ ὁ μὲν παρὼν Εὐαγγελιστὴς πολλούς φησιν αὐτὸν τεθεραπευκέναι κακῶς ἔχοντας. τὸ, πολλοὺς, ἢ πάντας λέγων[e], κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς γραφῆς οὕτω πολλάκις κεχρημένης[f] τῇ λέξει, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Παύλου, "ὥσπερ διὰ τῆς τοῦ ἑνὸς ἁμαρ- 20 "τωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ, οὕτω διὰ τοῦ ἑνὸς, δίκαιοι κατα- "σταθήσονται οἱ πολλοί." ἢ πολλούς φησι τοὺς πιστεύσαντας εἰς αὐτὸν, καὶ ὧν ἡ πίστις τὴν ἴασιν ἐπεσπάσατο. ὁ δὲ Λουκᾶς τὴν προτέραν ἡμῖν ἔννοιαν δίδωσιν εἰπὼν, ὅτι ἑνὶ[g] ἑκάστῳ αὐτῶν τὰς χεῖρας ἐπιτιθεὶς ἐθεράπευσεν αὐτούς. 25

Καὶ δαιμονία πολλὰ ἐξέβαλε, καὶ οὐκ ἤφιε λαλεῖν ὅτι ᾔδεισαν αὐτόν.

Οὐκ ἔστι δὲ ἐναντίον τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ ἁγίου Λουκᾶ τὸ νῦν λεγόμενον, ἐκεῖνος γάρ φησιν, "ἐξήρχετο καὶ δαιμόνια ἀπὸ "πολλῶν, κραυγάζοντα καὶ λέγοντα ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς 30

[b] ἐξὸν Poss. [c] ἐν σαβ. L. [d] τὸ περ. τ. σαβ. L. [e] P.L.
[f] κεχρημένους P. [g] ἐν L.

" τοῦ Θεοῦ. καὶ, ἐπιτιμῶν οὐκ εἴα αὐτὰ λαλεῖν, ὅτι ᾔδεισαν τὸν
" Χριστὸν αὐτὸν εἶναι." πρὸς δὲ τὸ τελευταῖον ὁ Μάρκος ἀπιδὼν
τοῦτό φησιν· ἅτε τὰ πολλὰ ἐν ἐπιτομῇ διηγουμένος.

Ἤιδεισαν δὲ αὐτὸν οἱ δαίμονες τὸν Χριστὸν εἶναι, πεῖραν αὐτοῦ
τῆς δυνάμεως εἰληφότες, ἔκ τε τῶν προηγησαμένων θαυμάτων, καὶ 5
τῆς μετ' ἐξουσίας δυνάμεως.

Οὐκ εἴα δὲ αὐτὰ λαλεῖν, μὴ βουλόμενος ἡμᾶς, ὡς ἔφημεν,
τοὺς παρ' αὐτοῦ καταδέχεσθαι λόγους, ἀλλὰ ἀποσείεσθαι αὐτῶν
πάσῃ δυνάμει τὰ ῥήματα· ὅθεν καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ὅτε ἡ πνεῦμα
ἔχουσα Πύθωνος ἠκολούθει βοῶσα, " οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ 10
" Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου εἰσὶν οἵτινες καταγγέλλουσιν ἡμῖν ὁδὸν σω-
" τηρίας, διαπονηθεὶς ὁ Παῦλος ἐπιστρέψας τῷ πνεύματι εἶπεν,
" παραγγέλλω σοι, ἐξελθὲ ἐξ αὐτῆς ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ."

35 Καὶ πρωῒ ἔννυχον λίαν ἀναστὰς ἐξῆλθε, καὶ ἀπῆλθεν
36 ὁ Ἰησοῦς εἰς ἔρημον τόπον, κἀκεῖ προσηύχετο. καὶ 15
37 κατεδίωξαν αὐτὸν ὁ Σίμων καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ. καὶ εὑ-
ρόντες αὐτὸν, λέγουσιν αὐτῷ, ὅτι πάντες ζητοῦσί σε.
καὶ λέγει αὐτοῖς, ἄγωμεν εἰς τὰς ἐχομένας κωμοπόλεις,
38 ἵνα κἀκεῖ κηρύξω· εἰς τοῦτο γὰρ ἐξελήλυθα. καὶ ἦν
κηρύσσων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, εἰς ὅλην τὴν 20
Γαλιλαίαν, καὶ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων.

Τούτοις παραπλησίως καὶ ὁ Λουκᾶς ἐξέθετο, οὕτως[f] λέγων,
" γενομένης δὲ ἡμέρας ἐξελθὼν ἐπορεύθη[g] εἰς ἔρημον τόπον, καὶ οἱ
" ὄχλοι ἐπεζήτουν αὐτὸν, καὶ ἦλθον ἕως αὐτοῦ, καὶ κατεῖχον αὐτὸν
" τοῦ μὴ πορεύεσθαι ἀπ' αὐτῶν· ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὅτι καὶ ταῖς 25
" ἑτέραις πόλεσιν εὐαγγελίζεσθαί με δεῖ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ·
" ὅτι εἰς τοῦτο ἀπέσταλμαι." ἀναχωρεῖ πρὸς ὀλίγον εἰς ἔρημον τό-
πον ὁ Κύριος, ἵνα ποθήσωσιν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι ἄποντα· καὶ τύπος
ἡμῖν γενόμενος μετὰ πρᾶξιν ἀρίστην καὶ θαύματα, μὴ θηρᾶσθαι τοὺς
παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαίνους, καὶ τούτοις συναναστρέφεσθαι, ἀλλὰ 30
συστέλλεσθαι καὶ ἀναχωρεῖν κατ' ἰδίαν, τῷ Θεῷ μᾶλλον τὴν εὐχα-
ριστίαν προσάγοντας, καὶ τὸν δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν ἀνυμνεῖν, καὶ

[f] οὑτωσὶ L. [g] ἐπορεύετο Poss.

λέγειν “ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστιν “ καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων.”

Ὅρα γὰρ πῶς ἀναχώρησας ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν ἔρημον προσηύχετο· οὐκ αὐτὸς ταύτης δεόμενος, αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ τὰς παρὰ τῶν λογικῶν ἁπάντων δεχόμενος λιτὰς, ἀλλ' οἰκονομικῶς τοῦτο ποιῶν, 5 καὶ τύπος ἡμῖν, ὡς ἔφημεν, πάσης ἀρίστης γινόμενος πράξεως.

Ὁ δὲ Μάρκος τοὺς Ἀποστόλους αὐτὸν καταλαβεῖν καὶ λέγειν, ὅτι πάντες σε ζητοῦσιν. οὐκ ἐναντία φασὶν ἀλλήλοις. ἐνδέχεται γὰρ μετὰ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τὸν ὄχλον ἀκολουθήσαντα φθάσαι· ὁ δὲ Κύριος ἔχαιρε μὲν κατεχόμενος, συνεβούλευσεν δὲ ἀφεῖναι, 10 ἵνα καὶ οἱ ἄλλοι μετάσχωσι[g] τῆς διδασκαλίας, ὡς τοῦ καιροῦ τῆς ἐπιδημίας μὴ πάνυ πολλοῦ γενησομένου.

Καὶ ὁ μὲν Μάρκος ἐπάγει, “ εἰς τοῦτο ἐξελήλυθα·” τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν αὐθεντίαν[i] ὑποδηλῶν, καὶ τὸ ἑκούσιον τῆς κενώσεως· ὁ δὲ Λουκᾶς, εἰς τοῦτο, φησὶν, ἀπέσταλμαι, τὴν οἰκονομίαν 15 παραδεικνὺς, καὶ τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς ἀποστολὴν ὀνομάζων. καὶ ὁ μὲν ἁπλῶς ἵνα κηρύξω φησίν. ὁ δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἑαυτὸν ὀνομάζων, ἔλεγε γὰρ καὶ Ἰωάννης, μετανοεῖτε· ἤγγικε, ἥτις ἐστιν[k] ὁ Χριστὸς, ὃς καὶ βασιλεία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ἐντὸς τυγχάνων τῶν μαθητευομένων αὐτῷ, κατὰ τὸ, 20 “ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστι· διὸ λέλεκται τοῖς “ ἔχουσιν αὐτὴν ἐντὸς,” “ μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ανα- “ βήσεται εἰς τὸν οὐρανὸν, τουτέστι τὸν Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ “ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον, τουτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν “ ἀγαγεῖν· ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; ἐγγύς σου τὸ ῥῆμα ἐστὶ 25 “ σφόδρα ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου.” Καὶ βασιλεία δὲ τῶν οὐρανῶν ὁ Χριστός ἐστι, ἑκάστου τῶν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ λαμβανομένου ὄντος οὐρανοῦ· καὶ οὐρανοῦ, μὴ παρερχομένου μηδὲ ἀπολλυμένου. ἐκήρυσσε δὲ ἐν ταῖς συναγωγαῖς, ἵνα συγκεράσῃ μίαν διδασκαλίαν παλαιᾶς τε καὶ καινῆς διαθήκης, 30 καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι[l] οὐχ ἕτερος ἐστὶν ὁ τῆς παλαιᾶς Θεὸς καὶ ἕτερος ὁ τῆς νέας[m], κατὰ τοὺς ἀσεβεῖς αἱρετικούς. ἀλλὰ αὐτός ἐστι Θεὸς ὁ καὶ τὸν νόμον παρασχὼν καὶ ἀπὸ τοῦ γράμματος τοῦ

[g] P.L. [h] P.L. [i] αὐθεντείαν P.L. [k] ἦν L. [l] ὅτι om. P.L.
[m] ὅτι αὐτὸς τῆς παλαῖας καὶ τῆς νέας, καὶ οὐχὶ ἕτερος διαθέτης Edd.

νόμου ἐπὶ τὸ Πνεῦμα μετάγων, καὶ ἀπὸ σκιᾶς ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ τῆς τῶν δαιμόνων τυραννίδος ἐλευθερῶν τοὺς ἀνθρώπους· πανταχοῦ δὲ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν πιστούμενος, καὶ εὐπαράδεκτον αὐτὴν ποιῶν τοῖς ἀκούουσιν, ἐπάγει τοῖς λεγομένοις τὰ θαύματα.

ΚΕΦ. Δ. 5

Περὶ τοῦ λεπροῦ.

40 Καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν λεπρὸς παρακαλῶν αὐτὸν, καὶ γονυπετῶν αὐτὸν, καὶ λέγων αὐτῷ, ὅτι ἐὰν θέλῃς δύνασαί με καθαρίσαι.

Ὁ τὴν οἰκουμένην καθάρας τῆς λέπρας[n], τοῦτ' ἔστι τῆς ἀσε- 10 βείας, νῦν τὸν λεπρὸν μὲν τῷ σώματι, καθαρὸν δὲ διὰ πίστεως καὶ ἐλπίδος τὴν διάνοιαν, εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἀποκαθίστησιν· ἦν μὲν γὰρ ὁ Κύριος ἐν μιᾷ τῶν πόλεων· ὁ δὲ λέπρος ἐζήτει σωτῆρα τοῦ πάθους, ἐπιστάμενος τὸ ἀνίατον· ἔρχεται οὖν πρὸς τὸν σωτῆρα, καὶ προσπίπτει αὐτῷ καί φησι, τῆς λέπρας, "ἐὰν θέλῃς, 15 "δύνασαί με καθαρίσαι·" οἶδα γὰρ ὅτι πάντα δύνασαι· λείπει δὲ τὸ θελῆσαι· οὐδὲν δὲ κωλύει θελήσαντα ἐνεργῆσαι. ὁλόκληρος ἡ ψυχὴ τοῦ λεπροῦ· καθαρὰ καὶ ἡ διάνοια. οἶδά, φησιν, ὅτι δύνασαι[o], οὐ πάντως δὲ ἐγὼ ἄξιος· οἶδα γὰρ ὅτι κρίσει Θεοῦ πάσχω ὃ πάσχω· ἂν μὴ θέλῃς οὐκ ἀντιλέγω, οὐδὲ βιάζομαι τὴν χάριν. 20

41 Ὁ δὲ Ἰησοῦς σπλαγχνισθεὶς, ἐκτείνας τὴν χεῖρα, 42 ἥψατο αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ, θέλω, καθαρίσθητι. καὶ εἰπόντος αὐτοῦ, εὐθέως ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ λέπρα, καὶ ἐκαθαρίσθη.

Ὁ δὲ Σωτὴρ σπλαγχνισθεὶς ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἅπτεται τοῦ 25 λεπροῦ. Διατί δὲ ἅπτεται τοῦ λεπροῦ[p], καὶ μὴ λόγῳ ἐπάγει τὴν ἴασιν; ἀπεφήνατο Μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ τὸν ἁπτόμενον λεπροῦ ἀκάθαρτον εἶναι· καὶ ὀφείλει ὅλην τὴν ἡμέραν διατελέσαι ἀκάθαρτος, καὶ μήτε εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν, μήτε ἄλλό τι ποιῆσαι, ἀλλ' ἑσπέρας λουσάμενον καθαρισθῆναι. ἵνα τοίνυν δείξῃ 30

[n] τῆς λεπρ. καθ. τῆς ἀσεβ. L. [o] δύνῃ P.L. [p] P.

ὁ Σωτὴρ ὅτι ἀκαθαρσία[q] κατὰ φύσιν οὐχ ἅπτεται σωτῆρος, καὶ ὅτι ὁ νόμος οὐκ ἦν κατ' αὐτοῦ[r], ἀλλὰ κατὰ[s] ἀνθρώπων ψιλῶν[t], καὶ ὅτι Κύριός ἐστι τοῦ ἰδίου νόμου· καὶ οὐχ ὡς δοῦλος ἀλλ' ὡς Κύριος θεραπεύει· τὸν γὰρ Νεεμὰν Ἐλισσαῖος τὴν τοῦ νόμου φυλάττων ἀκρίβειαν, οὐδὲ ἠνέσχετο θεάσασθαι, ἀλλ' ἔπεμψεν εἰς 5 τὸν Ἰορδάνην λουσόμενον. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐπίτηδες ἅπτεται τοῦ λεπροῦ, μὴ χρείαν ἔχων τῆς ἀφῆς πρὸς τὴν τῆς θεραπείας ἐνέργειαν· καὶ ἵνα παιδεύσῃ ὅτι ψυχῆς ἐπιμελεῖσθαι χρὴ, καὶ τῶν ἔξωθεν ἀπαλλαγέντας καθαρμῶν ἐκείνην ἀποσμήχειν· καὶ φησὶ, "θέλω, καθαρίσθητι·" καὶ ἅμα τῷ λόγῳ φυγαδεύει τὸ πάθος, οὐκ 10 ἀναινόμενος τὸ μὴ δύνασθαι διὰ θελήματος· καὶ ὅπερ ὁ λεπρὸς εἶπε λόγῳ, τοῦτο αὐτὸς ἔργῳ δέδειχεν. οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἀπέλυσε τὴν ὑπόνοιαν, ἀλλὰ καὶ μειζόνως ἐβεβαίωσεν, ὃ περιττὸν ἦν εἰπεῖν προσθεὶς, καὶ εἰπὼν "θέλω καθαρίσθητι," ἵνα κυρώσῃ τὸ δόγμα ἐκείνου. 15

43 **Καὶ ἐμβριμησάμενος αὐτῷ, εὐθέως ἐξέβαλεν αὐτόν.**
44 **καὶ λέγει αὐτῷ, ὅρα μηδενὶ εἴπῃς.**

Διδάσκων ἡμᾶς καὶ διὰ τούτων τὸ ἀφιλότιμον καὶ ἀνεπίδεικτον καὶ μέτριον ἐν τοῖς ἔργοις· καίτοιγε ᾔδει ὅτι οὐ πεισθήσεται ἐκεῖνος· ἀλλὰ ἀνακηρύξει τὸν εὐεργέτην· ἀλλ' ὅμως τὸ αὐτοῦ 20 ποιεῖ· πρὸς δὲ τούτοις μονονουχὶ βοᾷ, οὐκ ἔστι καιρὸς κηρυχθῆναι τὴν ἐνέργειαν· μηδὲν εἴπῃς, οὐ χρείαν ἔχω τοῦ σε κηρύξαι· ἂν γὰρ τὸ πάθος τὸ ἐμόν με[u] κηρύξῃ οὐδὲν ὠφελήσει ἡ κάθαρσις.

Ἀλλ' ὕπαγε, σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱερεῖ, [v]καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου ἃ προσέταξε Μωσῆς 25 εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

Ἀλλ' ὕπαγέ, φησι, πρὸς τὸν ἱερέα· οὐ γὰρ ἀτιμάζω ὃν δέδωκα νόμον· ἔφην γὰρ δι' αὐτοῦ, ἐὰν μέν τις λεπρὸς ᾖ, μενέτω ἔξω τῆς παρεμβολῆς ὡς ἀκάθαρτος· ἐὰν δὲ αὐτομάτως θεραπευθῇ οἷα συμβαίνει Θεοῦ βουλομένου, ἵνα μὴ ἔξω εἴη ἀποβεβλημένος, δειξάτω 30 οὖν ἑαυτὸν ὅτι ἐκαθαρίσθη βουλήσει Θεοῦ· διὰ τοῦτο τῷ ἱερεῖ

[q] ἀκαθ. τοῦ σωτ. οὐχ ἅπτ. L. [r] κατ' αὐτὸν L. [s] P.L. [t] P.L.
[u] Sic L. qui solus hoc Sch. habet. [v] Seqq. desunt P.

πέμπει εἰς δοκιμασίαν τῆς θεραπείας ὁ Σωτὴρ τὸν πάλαι λεπρὸν, ἵνα μὴ ἐκτὸς γένηται τοῦ ναοῦ, ἀλλ' εἰσέλθῃ εἰς προσευχὴν ἐναρίθμιος γεγονὼς τῷ λαῷ· εἰ γὰρ μὴ εἶπεν ὁ ἱερεὺς ὅτι κεκαθάρισται ὁ λεπρὸς, ἔτι μετὰ τῶν ἀκαθάρτων ἔμενεν ἔξω τῆς παρεμβολῆς. "Δεῖξον οὖν σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ, καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ 5 *καθαρισμοῦ σου ὃ προσέταξε Μωϋσῆς εἰς μαρτύριον αὐτοῖς*[x]."

Παραπέμπει τῷ νόμῳ[y], *τὴν ἀναίσχυντον τῶν Ἰουδαίων γλῶτταν ἐμφράττων· καὶ τὸ μὲν ἔργον αὐτὸς ἐπλήρωσεν· τὴν δὲ δοκιμασίαν ἐκείνοις ἐπέτρεψεν, καὶ κριτὰς αὐτοὺς ἐκάθισε τῶν οἰκείων θαυμάτων.* 10

"*Εἰς μαρτύριον αὐτῶν.*" *τουτέστιν εἰς κατηγορίαν τῆς αὐτῶν ἀγνωμοσύνης, ἵνα ὅταν ὡς πλάνον καὶ ἀπατεῶνά με διώκωσι, ὅταν ὡς ἀντίθεον καὶ παράνομον, σύ μοι μαρτυρήσῃς*[z], *φησὶν, ὡς ὑπ' ἐμοῦ θεραπευθεὶς, καὶ τῷ νόμῳ παραπεμφθεὶς καὶ τῇ τῶν ἱερέων δοκιμασίᾳ.* 15

45 Ὁ δὲ ἐξελθὼν ἤρξατο κηρύσσειν πολλὰ καὶ διαφημίζειν τὸν λόγον, ὥστε μηκέτι αὐτὸν δύνασθαι φανερῶς εἰς πόλιν εἰσελθεῖν. ἀλλ' ἔξωθεν ἐν ἐρήμοις τόποις ἦν. καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν πανταχόθεν.

Εὐγνώμων δὲ καὶ ὁ λεπρὸς πανταχοῦ τὸν εὐεργέτην κηρύττων 20 *καὶ διαφημίζων τὸν λόγον, τουτέστι τὸν μετ' ἐξουσίας γενόμενον, τῷ "θέλω καθαρίσθητι," καὶ τὴν παράδοξον θεραπείαν· ὥστε πάντας κινῆσαι καὶ διεγεῖραι πρὸς τὴν τοῦ θεραπεύσαντος θέαν τὲ καὶ πίστιν· ὡς διὰ τοῦτο μὴ δύνασθαι τὸν Σωτῆρα ἐπιχωριάζειν ταῖς πόλεσιν, ἀλλ' ἐν ἐρήμοις διάγειν· καὶ οὕτως διήρχοντο πρὸς αὐτὸν* 25 *πάντοθεν. ἐνίκα γὰρ τὸν κόπον ἡ προθυμία.*

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.

1 Καὶ πάλιν εἰσῆλθεν εἰς Καπερναοὺμ δι' ἡμερῶν· καὶ 2 ἠκούσθη ὅτι εἰς οἶκόν ἐστι. καὶ εὐθέως συνηχθῆσαν 30

[x] *αὐτοῦ* L. e quo hoc Sch. ded. [y] *τὸν νόμον* P. [z] *μαρτυρήσεις* P.

πολλοὶ, ὥστε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν. 3 καὶ ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον. καὶ ἔρχονται πρὸς αὐτὸν, παραλυτικὸν φέροντες, αἰρόμενον ὑπὸ τεσσάρων.

Τὰ ὅμοια τούτοις καὶ ὁ Λουκᾶς παρατίθεται, ἀποσιωπήσας τὴν πόλιν ἔνθα τὸ σημεῖον ἐγεγόνει. ὁ δὲ Ματθαῖος περὶ τῆς ἀνατρο- 5 πῆς σιωπήσας τῆς στέγης, διὰ τῶν αὐτῶν ἔρχεται ῥημάτων, ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ φάσκων γεγενῆσθαι τὸ θαῦμα. πόλις δὲ αὐτοῦ ἐνομίζετο εἶναι ἡ[b] Ναζαρὲτ, οὐχ ἡ Καπερναούμ· εἰ μή τις εἴπῃ[c], πόλιν αὐτοῦ φάσκειν[d] Καπερναοὺμ διὰ τὸ πολλάκις ἐκεῖσε αὐτὸν ἐπιδημεῖν[e], καὶ πολλὰ ἐν αὐτῇ γεγενῆσθαι σημεῖα· ἢ καὶ διὰ τὴν 10 ἐγγύτητα τῶν τόπων μὴ ἀκριβολογεῖσθαι[f] τοὺς Εὐαγγελιστὰς, σπεύδοντας μόνον τὸ σημεῖον εἰπεῖν. περὶ ὃ καὶ συμφωνοῦσι[g], κἂν τοῖς ῥήμασι διαφέρωνται[h].

4 Καὶ μὴ δυνάμενοι προσεγγίσαι αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον, ἀπεστέγασαν τὴν στέγην ὅπου ἦν, καὶ ἐξορύξαντες 15 χαλῶσι τὸν κράββατον, ἐφ' ᾧ ὁ παραλυτικὸς κατέκειτο.

Ἀπαντῶσιν οὖν ἄγοντές τινες παραλυτικόν· εὑρόντες δὲ τὴν θύραν πεφραγμένην τῷ πλήθει, οὐκ ἠδυνήθησαν δι' αὐτῆς εἰσελθεῖν, οὐδὲ γὰρ παρεχώρουν[i] οἱ ἔσω τοῖς ἔξω, οὐδὲ μετεδίδοσαν αὐτοῖς τῆς 20 εἰσόδου. σπεύδοντες οὖν οἱ κομίζοντες[k] τυχεῖν αὐτὸν τῆς ἰάσεως, ἀναβαίνουσιν αὐτὸν[l] εἰς τὸ δομάτιον[m], καὶ γίνεται διὰ μηχανῆς τὸ πρᾶγμα, τῆς προσδοκίας τῆς ἰάσεως καινουργούσης παράλογα. ἀνιμησάμενοι γὰρ σὺν τῷ φόρτῳ τὴν κλίνην, καὶ τὴν στέγην αὐτὴν[n] ἀνατρέψαντες, καθίεσαν[o] ἐπὶ κλίνης τὸν ἄνδρα 25 παρειμένον κατὰ πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος. καὶ ὅρα μοι τοῦ Ἰησοῦ τὴν μακροθυμίαν· πῶς τούτων γενομένων[p] συνεχώρει, ἐπιστάμενος τὸ μικρὸν ὕστερον γενησόμενον.

[b] L.P. [c] εἴποι L.P. [d] φάσκων τὴν Καπ. P. φάσκει L. [e] αὐτὸν τοῖς ἐκεῖσε L.P. [f] ἀκριβολογεῖσθε P. [g] συμφωνοῦντες L. [h] φαίνονται L. [i] L.P. [k] L. [l] ἐμβαίνουσιν L. [m] δωμάτιον P. [n] αὐτῶν P. [o] κατήεσαν L. [p] γινομένων P. τοῦτο γινόμενον L.

5 Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν, λέγει τῷ παραλυτικῷ, τέκνον ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου.

Ὁ δὲ Κύριος φασὶν "ἰδὼν τὴν πίστιν αὐτῶν, λέγει τῷ παραλυτικῷ τέκνον ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου." οὐ τὴν πίστιν τοῦ παραλελυμένου ἀλλὰ τῶν κομισάντων. ἔστι γὰρ ὅτε καὶ ἄλλος δι' 5 ἄλλων πίστιν θεραπεύεται, καὶ πλήρης τοῦτο ἡ ἱερὰ τῶν Εὐαγγελίων γραφή. Θεασάμενος οὖν τὴν πίστιν αὐτῶν, οὐ μάταιον αὐτῶν ἀποφαίνει τὸν πόνον, ἀλλά φησι, "τέκνον," ἢ ὡς ὁ Λουκᾶς, "ἄνθρωπε, ἀφέωνταί"[q] σοι καὶ τὰ ἑξῆς[r]. τὸ δὲ "τέκνον," ἢ καὶ αὐτῷ πιστεύσαντι[s], ἢ κατὰ τῆς δημιουργίας λόγον. ποῖαι δὲ, ὡς 10 φησὶν, ἁμαρτίαι; ἄλλο προσδοκῶ, καὶ ἄλλο χαρίζῃ[t]. ἤγαγόν με οὗτοι[u] ἵνα βαδίσω, σὺ δὲ ἄλλο ἀντ' ἄλλου θεραπεύεις. οἶδας γὰρ ἃ ἐπλημμέλησα· οἶδά[x] φησιν, ἃ μὴ βλέπουσιν οὗτοι. ἡ ψυχὴ νόσει πρὸ τοῦ σώματος. τὸ τοίνυν αἴτιον θεραπεύω[y] τῆς νόσου, καὶ συναναιρεῖται τὸ πάθος. 15

9 Τί ἐστιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν τῷ παραλυτικῷ, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι· ἢ εἰπεῖν, ἔγειραι καὶ περιπάτει;

Οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς οἱ τὸ τηνικαῦτα παρατυχόντες βλασφημίαν ὑπώπτευον τὸ λεγόμενον· καὶ "τί οὗτος οὕτως "λαλεῖ βλασφημίας" ἐν ἑαυτοῖς διενοοῦντο· μόνος γὰρ ὁ πάντων 20 κριτὴς ἐξουσίαν ἔχει ἀφιέναι καὶ μή· ὁ δὲ Σωτὴρ ταῖς διανοίαις ὡς Θεὸς ἐμβατεύων, καὶ εἰδὼς τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἀποκαλύπτει αὐτῶν τὴν ἐνθύμησιν· ἐκ τούτου πιστούμενος, ὅτι ὁ τῶν ἀπορρήτων θεατὴς, καὶ ἁμαρτημάτων δωρεῖται ἄφεσιν· ἀλλὰ πάλιν ἐκεῖνοι μένουσιν ἀνόητοι, καὶ οὐ διδόασι τῷ τοὺς λογισμοὺς 25 αὐτῶν ἐξαγγείλαντι τὸ δύνασθαι ἁμαρτήματα θεραπεύειν. λέγει οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, "τί ἐστιν εἰκοπώτερον" κ. τ. ἑ. Τὸ μὲν γὰρ ἀφιέναι ἁμαρτίας δυσκολώτερον τοῦ εἰπεῖν, ἐγεῖραι. οὐ γὰρ φανερὸς ὁ ἔλεγχος· οἷον ἐάν τις εἴπῃ, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι, ἄδηλον εἰ[z] ἐνήργησεν· οὐ γὰρ φανερὸν τὸ πρᾶγμα[a], ἵνα δοκιμασθῇ ὁ 30 ἰατρεύων. φησὶν οὖν, τί ἐστιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν ἢ ποιῆσαι; δη-

[q] ἀφέονται P. [r] P. [s] αὐτὸν πιστεύσαντα [t] P.L.
[u] P.L. [x] P.L. [y] P. θεραπεύσω L. [z] P.L. [a] τραῦμα P.L.

λονότι τὸ εἰπεῖν, διὰ τὸ μὴ φαίνεσθαι τὸ γινόμενον. ἐπεὶ τοίνυν ἀπιστεῖτε τῷ λόγῳ, ἐπιφέρω ἔργον πιστούμενον τὸ ἀόρατον. εἰ γὰρ πρῶτον ὁ Κύριος ἐθεράπευσε τὸν παραλυτικὸν ἔξωθεν, εἶτα συνεχώρησεν αὐτῷ τὰ ἁμαρτήματα, ᾠήθησαν ὡς τὸ μὲν πρῶτον τεθεράπευται, ἄδηλον δὲ τὸ δεύτερον· ἀλλὰ πρῶτον τὸ ἀμφίβολον καὶ τὸ 5 ἀπιστούμενον εἰσφέρει[b], ἵνα διελεγχθῶσιν ἀπιστοῦντες καὶ διαλογιζόμενοι ἐν ἑαυτοῖς. τότε προσάγει[c] τὸ ἔργον.

10 Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἐστι τῆς γῆς ἁμαρτίας, λέγει τῷ παραλυτικῷ· 11 σοὶ λέγω, ἔγειραι, καὶ ἆρον τὸν κράβ βατόν σου, καὶ 10 ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου.

Σοὶ[d] λέγω, φησὶν, ἔασον τούτους· ἄπιστοι γὰρ ὑπάρχουσι, καὶ πονηρὰ ἐνθυμοῦνται· σοὶ λέγω, ἐπειδὴ ἀφέθησάν σου αἱ ἁμαρτίαι, καὶ ἄξιος ἐγένου, τῶν ἡμετέρων λόγων γένεσθαι ἀκροατὴς καὶ τυχεῖν τῆς ἰάσεως. "ἔγειραι[e], ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ ὕπαγε 15 "εἰς τὸν οἶκόν σου." ἐξῆλθε τὸ ῥῆμα, καὶ τὸ θαῦμα ἐπηκολούθησε. ἐπανῆλθεν ἡ δύναμις τοῦ σώματος, καὶ ἅπαν ἀνευρώθη τὸ σῶμα. ᾔσθετο τῆς ἰάσεως ὁ παραλυτικὸς, καὶ διανέστη (ἔδωκε γὰρ αὐτῷ αἴσθησιν τῆς θεραπείας) ἀπέτεινε τοὺς πόδας, ἐκίνει[f] τὰ ἄρθρα, ἐβάδισεν ὑγιής. τί δὲ[g] βούλεται "ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας;" 20 διατί δὲ καὶ υἱὸν ἀνθρώπου εἶπεν ἀφιέναι ἁμαρτίας ἐπιτελουμένης θεοσημείας; ἢ ἵνα δείξῃ ὅτι κατήγαγεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὴν τῆς θεότητος ἐξουσίαν, διὰ τὴν ἀδιαίρετον πρὸς αὐτὸν ἕνωσιν. εἰ γὰρ καὶ ἄνθρωπός φησι γεγένημαι[h], Θεὸς λόγος ὑπάρχων, καὶ διὰ τῆς οἰκονομίας[i] ἐπὶ τῆς γῆς πολιτευόμενός τε καὶ ἀναστρεφό- 25 μενος[k], ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τὰ παρὰ[l] λόγον ἀποτελῶ θαύματα, καὶ ἄφεσιν δωρούμενος ἁμαρτημάτων. οὐδὲ γὰρ ἀφεῖλέν τι τῶν τῆς θεότητος ἰδιωμάτων, ἢ ἐμείωσε τὸ γενέσθαί με ἀτρέπτως καὶ ἀληθῶς ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ σάρκα υἱὸν ἀνθρώπου. ὑγιάνας τοίνυν τὰ συναμφότερα ψυχήν τε καὶ σῶμα, καὶ ὁλόκληρος γενόμενος, ἄρας 30 τὸ κράββατον ἐξῆλθεν ἐνώπιον πάντων.

[b] om. L.P. [c] προσαγάγῃ P.L. [d] σοὶ γὰρ L. Σοὶ—ἐνθυμοῦνται om. P. [e] ἔγειρε P. [f] ἐκίνησεν L. [g] δαὶ P. [h] γεγενῆσθαι P. γέγονα L. [i] τὴν οἰκονομίαν P.L. [k] πολιτεύομαί τε καὶ ἀναστρέφομαι L. [l] πέρα P.

12 Καὶ εὐθέως ἠγέρθη, καὶ ἄρας τὸν κράββατον, ἐξῆλθεν ἐναντίον πάντων· ὥστε ἐξίστασθαι πάντας, καὶ δοξάζειν τὸν Θεὸν, λέγοντας, ὅτι οὐδέποτε οὕτως εἴδομεν.

Συνεχώρησε δὲ αὐτὸν ἐξελθεῖν. θεασάμενοι αὐτὸν ἐγηγερμένον καὶ τὴν κλίνην ἐπιθέντα τοῖς ὤμοις, ἐξίσταντο γὰρ πάντες καὶ 5 ἐδόξαζον τὸν Θεὸν " λέγοντες ὅτι οὐδέποτε οὕτως εἴδομεν." οὐδὲν πιστότερον. τὸ μεῖζον ἐάσαντες τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, τὸ φαινόμενον[m] θαυμάζουσιν· ἔδει γὰρ αὐτοὺς εἰπεῖν, οὐκέτι τοσοῦτον θαυμάζομεν ὅτι ἐγήγερται[n] ὁ παράλυτος, ὅσον ἐκ τούτου πιστεύομεν ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ ἰάσεως ἔτυχεν, ἁμαρτημάτων ἀπαλ- 10 λαγεῖσα.

ΚΕΦ. ϛ.

Περὶ Λευῒ τοῦ τελώνου.

13 Καὶ ἐξῆλθε πάλιν παρὰ τὴν θάλασσαν· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἤρχετο πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐδίδασκεν αὐτούς. 15

Πάλιν δὲ μετὰ τὸ θαῦμα τὴν διδασκαλίαν προτίθησι, ἐξῆλθε γάρ, φησι, παρὰ τὴν θάλασσαν· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἤρχετο πρὸς αὐτὸν καὶ ἐδίδασκεν αὐτούς· εἰς ἀναμφισβήτητον πίστιν τοὺς ἀκούοντας ἐνάγων, οἱ πρὸς μηδὲν τῶν γινομένων ἢ λεγομένων ὑγιῶς διακείμενοι, οὐχ οἱ γραμματεῖς ἢ οἱ Φαρισαῖοι καὶ τὰ ἑξῆς, ἀλλ' 20 οἱ πάσης διπλόης ἀπηλλαγμένοι, καὶ τὴν κρίσιν ἀδέκαστον κεκτημένοι. ὅρα δὲ τὸ ἀκόμπαστον καὶ[o] ἀφιλότιμον τοῦ Σωτῆρος· πῶς ὅτε ὄχλος πολὺς συναθροίζετο[p] σπουδάζει, οὐκ ἐν πόλει διάγειν ἢ ἐν ἀγορᾷ μέσῃ, ἀλλ' ἐν ἐρημίᾳ καὶ ὄρει· παιδεύων ἡμᾶς μηδὲν πρὸς ἐπιδείξιν ποιεῖν, καὶ μάλιστα ὅταν φιλοσοφεῖν δέῃ καὶ 25 περὶ ἀναγκαίων διαλέγεσθαι πραγμάτων.

14 Καὶ παράγων εἶδε Λευῒ τὸν τοῦ Ἀλφαίου καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον· καὶ λέγει αὐτῷ, ἀκολούθει μοι· καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ.

Οὐ διὰ τῆς πείρας μανθάνει[q] τῶν μαθητῶν τὴν προαίρεσιν, 30

[m] τῷ φαινομένῳ L. [n] L.P. [o] τὸ ἀκόμπαστον καὶ om. L.
[p] συναθροίζεται P.L. [q] μανθάνειν L.

ὥσπερ οἱ ἄνθρωποι· ἀλλ' ὡς ἐπιστάμενος τὰς διανοίας, ἐκλέγεται τοὺς ἀξίους· κἂν ἴδῃ τινὰ μαργαρίτην ἐν βορβόρῳ κείμενον, λαμβάνει αὐτὸν, καὶ τὸ καθαρὸν δείκνυσιν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς. ἐξῆλθε[r] γοῦν, καὶ εὑρίσκει τελώνην καθήμενον καλούμενον Λευΐ[s]· ἔστι δὲ οὗτος Ματθαῖος ὁ Εὐαγγελιστής. καὶ Μάρκος μὲν καὶ 5 Λουκᾶς οἱ μακάριοι συγκαλύπτουσι τοὔνομα[t] τῇ ἀρχαιοτέρα προσηγορίᾳ· αὐτὸς δὲ ὁ Λευῒ εὐαγγελιζόμενος τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐπαγγέλλων[u] λέγει, "καὶ ἐθεάσατο Ματθαῖον τὸν τελώνην," ἐλέγχων ἑαυτοῦ τὸ τραῦμα[x], ἵνα θαυμάσῃς τὴν τέχνην τοῦ ἰατρεύσαντος. [y]ὅμως ἐθεάσατο τὸν τελώνην καθήμενον τῶν ἐκ τῆς πλεονεξίας 10 χρημάτων τοὺς λόγους συνείροντα, καὶ οὐκ ἀπεσείσατο τὸ ἐπιτήδευμα, ἀλλ' εἶπεν αὐτῷ "ἀκολούθει μοι." ὁ δὲ μηδὲν ἀναμείνας, καὶ καταλιπὼν ἅπαντα ἠκολούθησεν αὐτῷ· τῇ ὀξυτάτῃ πίστει φαιδρύνας τὴν ἐκλογὴν, καὶ μὴ λυπήσας τῇ ἀναβολῇ τὸν καλέσαντα· πάντα γὰρ ἀφεὶς καὶ δημοσίων χρημάτων περιφρονήσας, μήτιγε 15 ἰδὼν, καὶ τὸν ἐκ τούτου κίνδυνον παρ' οὐδὲν θέμενος, ὅλος ἦν τοῦ καλέσαντος, τιμιωτέραν τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν πάντων ὁμοῦ λογισάμενος.

15 Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακεῖσθαι αὐτὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, καὶ πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ συνανέκειντο 20 τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. ἦσαν γὰρ πολλοὶ, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Εὐχαριστήσας δὲ[z] ἐπὶ τῇ κλήσει, δοχὴν ἐποίει μεγάλην ἐν τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ, πάντας τοὺς συνήθεις καλέσας καὶ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα, ἵνα μὴ μόνος εὐεργετηθῇ, ἀλλὰ καὶ[a] πάντες οἱ κεκλημένοι. ὁ δὲ 25 ἀνεπαισχύντως τελώνην[b] καλέσας εἰς μαθητείαν, καὶ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ παραγέγονεν· ἐν ᾧ οὐδὲν ἕτερον[c] ἦν ἀγαθὸν, εἰ μὴ τοῦ οἰκοδεσπότου ἡ μετάνοια[d].

16 Καὶ οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἰδόντες αὐτὸν

[r] εἰσῆλθε P.L. [s] λευὶν P. [t] τὸ ὄνομα P. [u] ἀπαγγ. P.L. [x] P.L. [y] ὁ δὲ φιλάνθρωπος σωτὴρ ἐν ἀνομίαις ὅλον ὄντα τὸν Λευῒ οὐκ ἀπεσείσατο, ἀλλ' ἀνεφώνησεν, ἀκολούθει μοι. κἀκεῖνος τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν κρείττονα εἶναι ἡγησάμενος, πάντα ἀφεὶς, ὅλος γέγονε τοῦ καλέσαντος, μὴ λυπήσας αὐτὸν τῇ ἀναβολῇ. Sic Edd. [z] δὲ pro Λευὶ P. Λευὶ om. L. [a] P. [b] Sic L. αὐτὸν Edd. [c] οὐδέτερον L. [d] μεταμέλεια L.

ἐσθίοντα μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν, ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, τί ὅτι μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει καὶ πίνει;

Ἦν οὖν ὄχλος πολὺς τελωνῶν συνανακείμενος τῷ Ἰησοῦ, καὶ οὐκ ἀγανάκτει ὁ Σωτὴρ, οὐδὲ εἰς ὕβριν αὐτοῦ δέχεται τὸ γινό- 5 μενον· ἀλλ' ὡς δεσπότης τῆς φύσεως παραγίνεται εἰς τὴν ἑστίασιν, καὶ ἐσθίει καὶ πίνει· τήν τε ἀλήθειαν τοῦ σώματος ἐνδεικνύμενος, καὶ τὴν εὔκαιρον τῶν βρωμάτων[e] εὐλογῶν χρῆσιν. παρῆσαν δὲ καὶ Φαρισαῖοι καὶ γραμματεῖς, οὐχ ἵνα περιεργάσωνται τὰ γινόμενα· βλέπουσι δὲ τοὺς[f] τελώνας συνανακειμένους, καὶ καλοῦσι τοὺς 10 μαθητὰς καὶ τὸ γινόμενον αἰτιῶνται.

17 *Καὶ ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς, οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· οὐ γὰρ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.* 15

Ἀκούει ὁ Ἰησοῦς καὶ φησὶ πρὸς αὐτοὺς, "οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ "ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· οὐκ ἦλθον καλέσαι "δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλούς." καὶ ὑμεῖς, φησι, χρείαν ἔχετε ἰατροῦ. εἰ γὰρ μὴ ἐνοσεῖτε, οὐκ ἂν ᾐτιάσασθε τοῦ ἰατροῦ τὴν φιλανθρωπίαν. μὴ γὰρ οὐκ οἶδα ὅτι τελῶναι ὑπάρχουσι; μὴ γὰρ 20 αὐτῶν ἀγνοῶ τῆς ψυχῆς τὰ νοσήματα; οἶδα ὅτι κακῶς ἔχουσι. διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς παραγέγονα, ἵνα τὰς ψυχὰς αὐτῶν θεραπεύσω νοσούσας. δι' ἣν αἰτίαν ἐπιλαμβάνονται οἱ Φαρισαῖοι τοῦ Σωτῆρος τοῖς[g] ἁμαρτωλοῖς συνεσθίοντος; ὅτι νόμος ἦν διαστέλλειν[h] ἀναμέσον[i] ἁγίου καὶ βεβήλου. οὐκ ᾔδεσαν δὲ Χριστὸν ὑπὲρ 25 τὴν νομικὴν χρῆσιν παρέχοντα τὴν φιλάνθρωπον χάριν. ἡ μὲν γὰρ ἐξέβαλεν[k]· ἡ δὲ μετέβαλλε τὸ κακόν. ἔδειξεν οὖν ὅτι οὐχ ὡς κριτὴς πάρεστιν, ἀλλ' ὡς ἰατρός. καὶ τὸ ἐπιβάλλον τῇ ἰατρικῇ ποιεῖ, καὶ διάγει[l] σὺν[m] τοῖς νοσοῦσι[n] καὶ τῆς[o] ἰάσεως δεομένοις.

[e] *χρημάτων* Poss. [f] *βλέπουσι τοὺς* P.L. [g] Om. P.L. [h] Sic L. *διαστέλλων* Poss. et P. [i] Sic L. *ἀνὰ μέσον* P. [k] *ἐξέβαλλεν* P.L. [l] *καὶ διάγει* om. P. [m] *συνὼν τοῖς καὶ ἰάσεως δεομ.* L. [n] *νοσοῦσι* om. P. [o] *τῆς* om. P.

18 Καὶ ἦσαν οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου καὶ οἱ τῶν Φαρισαίων νηστεύοντες· καὶ ἔρχονται καὶ λέγουσιν αὐτῷ, διατί οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου καὶ οἱ τῶν Φαρισαίων νηστεύουσιν· 19 οἱ δὲ σοὶ μαθηταὶ οὐ νηστεύουσι; καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος, ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστι, νηστεύειν; ὅσον χρόνον μεθ' ἑαυτῶν ἔχουσι τὸν νυμφίον, οὐ δύνανται νηστεύειν. 20 ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι, ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

Ἐπειδὴ δὲ τοῦ πρώτου τὴν λύσιν[p] ἐδέξαντο, καὶ ἕτερον προστιθέασι· διατί οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου καὶ οἱ τῶν Φαρισαίων νηστεύουσι; βουλόμενοι προσλαμβάνεσθαι[q] αὐτοῦ καὶ εὑρίσκειν[r] τι εἰς κακοήθειαν. Νυμφών ἐστι καιρὸς κλήσεως, καὶ καιρὸς διδασκαλίας δι' ἧς[s] ἀνατρέφονται οἱ παῖδες, γαλουχοῦνται οἱ κεκλημένοι[t]. οὐκ ἔχει καιρὸν ἡ νηστεία· μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστι νηστεύειν. ὅσον χρόνον μετ' αὐτῶν ἔχουσι τὸν νυμφίον, οὐ δύνανται νηστεύειν. ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· τί ἐστιν "ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νύμφιος;" τουτέστιν ἀναληφθῇ. Ποῖος νυμφίος; ὁ μέλλων νυμφεύεσθαι τὴν Ἐκκλησίαν. εἶπε νυμφίον, ἵνα τὴν ὕπανδρον ἐκβάλῃ· καινὴ γὰρ γίνεται νύμφευσις. τί ἐστιν ἡ νύμφευσις; ἀρραβῶνος δόσις. τουτέστι Πνεύματος Ἁγίου χάρις· δι' ἧς ἐπίστευσεν ἡ οἰκουμένη, καὶ ἁλιεῖς ἐδυσώπησαν, καὶ τὴν οἰκουμένην μετέβαλλον. "οὐ "δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος νηστεύειν ἐφ' ὅσον χρόνον μετ' "αὐτῶν ἐστιν ὁ νυμφίος." τὴν μεθ' ἑαυτοῦ[u] διατριβὴν λέγει πάσης ὀδύνης ἀπαλλακτικὴν εἶναι. ὀδυνᾶται μὲν γὰρ ὁ μὴ παρὸν ἔχων τὸ ἀγαθόν. διὰ δὲ τὴν στέρησιν αὐτοῦ πενθεῖ ποθῶν τὴν ἀπόλαυσιν. ὁ δὲ παρόντος ἀπολαύων, εἰκότως εὐφραίνεται, καὶ οὐκ ὀδυνᾶται. νυμφίος δὲ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὁ ταύτης ἡγεμὼν Λόγος, ὁ τὸ σπέρμα διδοὺς τῆς ζωῆς. ὅταν οὖν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν, ποθοῦντες

[p] τὸν λόγον P.L. [q] προσλαβέσθαι P. λαβὴν ποιήσασθαι L. [r] εὑρεῖν P. [s] δι' ἧς om. P. [t] κεκρυμμένοι P. [u] ἑαυτῶν L.

τὴν παρουσίαν αὐτοῦ νηστεύσουσιν[x]· ἵνα συνῶσιν αὐτῷ κατὰ πνεῦμα, καθαιρόμενοι ἀπὸ σωματικῶν ἡδονῶν. καὶ τοῦτο μὲν εἰκότως εἶπεν, ὥστε καὶ τὴν μεγαλαυχίαν αὐτῶν καθελεῖν, καὶ δεῖξαι ὅτι μὴ πρὸς τρυφὴν καὶ ἄνεσιν τοὺς οἰκείους χειραγωγεῖ μαθητὰς, καιρὸς δὲ τίς ἐστι μεθ' ὃν ἐπιδείξονται τὴν ἀνδρείαν ἑαυτῶν, καὶ 5 τὴν ἐν δεινοῖς καρτερίαν.

21 Καὶ οὐδεὶς ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπιρράπτει ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ· εἰ δὲ μὴ, αἴρει τὸ πλήρωμα αὐτοῦ τὸ 22 καινὸν τοῦ παλαιοῦ, καὶ χεῖρον σχίσμα γίνεται. καὶ οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς. εἰ δὲ μὴ, 10 ῥήσσει ὁ οἶνος ὁ νέος τοὺς ἀσκοὺς, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται. ἀλλὰ οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καινοὺς βλητέον.

Δεικνύων δὲ λοιπὸν καὶ τὸ διάφορον τῶν μαθητῶν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι μὴ δὲ μιᾷ ἀνάγκῃ ὁμοίως αὐτοῖς καὶ αὐτοὶ νηστεύουσιν, "οὐδείς 15 "φησιν ἐπίβλημα" κ. τ. ἑ. Ὥσπερ, φησὶν, εἰ ῥάκος[y] ἄκναφον ἐπιβληθῇ ἱματίῳ παλαιῷ, τῇ οἰκείᾳ στερρότητι κᾀκεῖνο διαρρήγνυσιν· οἶνός τε νέος εἰς ἀσκοὺς εἰ ἐμβληθῇ[z] παλαιοὺς τῇ οἰκείᾳ θερμότητι τοὺς ἀσκοὺς διαρρήγνυσιν· οὕτω καὶ ἐπὶ τούτου[a]. ἐπειδὴ γὰρ οἱ Ἀπόστολοι[b] τῆς νέας διαθήκης κήρυκες τυγχάνουσιν, 20 οὐ δυνατὸν αὐτοὺς τοῖς παλαιοῖς δουλεύειν νομίμοις. ὑμεῖς μὲν εἰκότως τοῖς παλαιοῖς ἀκολουθοῦντες ἔθεσι τὰς Μωσέος νηστείας φυλάττετε[c]· οὗτοι δὲ ἐπειδὴ τὰ καινὰ καὶ παράδοξα νόμιμα παραδιδόναι μέλλουσι τοῖς ἀνθρώποις, ταῦτα μὲν οὐδαμῶς ἀναγκάζονται φυλάττειν· κατὰ καιρὸν δὲ μετὰ τῆς λοιπῆς ἀρετῆς καὶ τὴν 25 νηστείαν ἀποδείξονται, οὐκ ἀνάγκῃ καὶ νομίμοις τισὶ καὶ ἔθεσι παλαιοῖς, ὥσπερ ὑμεῖς φυλάττοντες, ἀλλὰ γνώμῃ δι' ἀρετὴν, ὅπως ἂν βούλωνται[d], νηστεύειν μέλλοντες. καὶ γὰρ ἡ τῶν ἐννόμων νηστεία τοῦτο διενήνοχε τῶν ἐν τῇ χάριτι νηστευόντων· ὅτι οἱ μὲν ὡρισμένας ἔχοντες νηστείας, ἃς καὶ νηστεύειν πάντως αὐτοὺς 30 ἐχρῆν καὶ μὴ βουλομένους· οἱ δὲ γνώμῃ μᾶλλον κατὰ τὸ δοκοῦν ἑαυτοῖς νηστεύουσιν ἀρετῆς αἱρέσει[e] μετιόντες αὐτήν. εἰ δὲ καὶ

[x] νηστεύουσιν L. [y] ῥάκκος P. [z] ἐμβληθεὶς Poss. [a] τούτων Poss. [b] γὰρ οἱ ἀπόστολοι om. P. L. [c] φυλάττεται P. [d] P. L. [e] ἀρετὴν ἕνεκα L.

ὡρίσθαι ὁ τῆς τεσσαρακοστῆς δοκεῖ καιρὸς, δι' ὑπόμνησιν τῶν ῥαθύμων· ἀλλὰ καὶ ταύτην[f] γνώμῃ μᾶλλον τὴν νηστείαν μέτιμεν[g].

23 Καὶ ἐγένετο παραπορεύεσθαι αὐτὸν ἐν τοῖς σάββασι διὰ τῶν σπορίμων, καὶ ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὁδὸν 24 ποιεῖν τίλλοντες τοὺς στάχυας. καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἔλεγον 5 αὐτῷ, ἴδε τί ποιοῦσιν ἐν τοῖς σάββασιν ὃ οὐκ ἔξεστι;

Ἐλευθεριάζουσι πρὸς τὸν τύπον, τῇ ἀληθείᾳ συνόντες οἱ μαθηταί· οὕτω δήπου[h] καὶ πρὸς τοῦ Κυρίου συνειθισμένοι[i], καὶ τὴν τοῦ σαββάτου τυπικὴν ἀργίαν ἐξευτελίζειν, ἐπιφανείσης τῆς διηνεκοῦς ἀργίας διὰ Θεὸν ἐπὶ[k] τῶν κοσμικῶν. χρῶνται δὲ ἀδεῶς τοῖς 10 ἀστάχυσιν εἰς τροφὴν μηδὲν ἐπιφερόμενοι βρώσιμον. οἱ δὲ τῶν τύπων ἥττονες καὶ τῆς ἀληθείας ἄπειροι ζυγομαχοῦσιν[l] ὑπὲρ σκιᾶς, καὶ τὸ, "οὐκ ἔξεστι," λέγουσι πρὸς τὸν ἅπασαν ἐξουσίαν ἔχοντα καὶ τοῖς ἰδίοις παρέχοντα· οὐκ εἰδότες ὅτι νομοθέτου νόμος οὐ κρατεῖ, οὐδ' ἔστι τι καθάπαξ ὃ μὴ ἔξεστι βασιλεῖ. ὁ δὲ 15 Κύριος πρᾳείαν τὴν ἀπολογίαν ποιεῖται, οὐκ ἐξουσίας[m] ἐπαναστάσει, ἀλλὰ παραδείγματι[n] τῶν πάλαι ἁγίων, οἳ καὶ αὐτοὶ[o] μεγαλοφρονέστερα[p] τῆς σωματικῆς ἀργίας[q] καὶ τῶν τοιούτων τύπων ἐπενόουν.

25 Καὶ αὐτὸς ἔλεγεν αὐτοῖς, οὐδέποτε ἀνέγνωτε τί ἐποί- 20 ησε Δαβὶδ, ὅτε χρείαν ἔσχε, καὶ ἐπείνασεν αὐτὸς καὶ 26 οἱ μετ' αὐτοῦ; πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ Ἀβιάθαρ ἀρχιερέως, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἔξεστι φαγεῖν εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι, καὶ ἔδωκε καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ οὖσι; 25

Μέμνηται δὲ οἰκείως τοῦ Δαβὶδ, δόξαντος ἂν καὶ αὐτοῦ μὴ κατὰ νόμον τεθράφθαι, ὅτε τῶν ἱερατικῶν ἥψατο τροφῶν καὶ τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ ἔδωκεν, ἵνα ἡ πρὸς ἐκεῖνον αἰδὼς ἐπισχῇ τὴν κατὰ τῶν Ἀποστόλων συκοφαντίαν. εἰ γὰρ προφήτης αὐθεντεῖ κατὰ τοῦ νόμου συμπεριαγόμενος τῇ ἐνδείᾳ καὶ τῇ χρείᾳ ἐπακολουθῶν, 30

[f] *ταῦτα* L. [g] *μέτειμεν* P. [h] *δὴ πῶς* L. [i] *συνηθ.* PL.
[k] *ἀπὸ* L. [l] Sic P.L. *σκιομαχ.* Poss. [m] Sic L. *ἐξουσίαν* Poss.
[n] *παραδείγματα* L. [o] *αὐτῆς* L. [p] *μεγαλοφυέστερα* L. [q] *ἀργίας* om. P.

καίτοι ὑπὸ νόμον[r] ὑπάρχων, ἐάν μου τοὺς μαθητὰς ἴδητε διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἄρτους τὴν παράθεσιν τῶν σπερμάτων ἑαυτοῖς[s] ἀντὶ τραπέζης παρατιθέντας, ἀγανακτεῖτε καὶ ἐκδικεῖτε τὸν νόμον; ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι Δαβὶδ μὲν δοῦλος ἦν τοῦ νόμου; ἐγὼ δὲ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου Κύριος εἰμὶ τοῦ σαββάτου; Διατί δὲ αὐτὸς ἰδίως υἱὸς 5 ἀνθρώπου καλεῖται; ἐπειδὴ Υἱὸς ὢν τοῦ Θεοῦ, παραδόξως κατηξίωσεν υἱὸς ἀνθρώπου διὰ τοὺς ἀνθρώπους κληθῆναι. ἐπειδὴ δὲ[t] Ἀβιάθαρ τηνικαῦτα μέμνηται ὑπάρχοντος ἀρχιερέως ὅτε τοῦτο Δαβὶδ ἐποίησεν· ἡ δὲ τῶν Βασιλειῶν βίβλος Ἀβιμέλεχ[u]· εἴποι τις ἂν διώνυμον γεγενῆσθαι τὸν Ἀβιμέλεχ, ὥς τε εἶναι τὸν αὐτὸν τῷ 10 Ἀβιάθαρ· ἢ τοῦ μὲν Ἀβιμέλεχ τὴν ἱστορίαν μεμνῆσθαι ὡς ἱερέως, τὸν δὲ Σωτῆρα τὸν Ἀβιάθαρ ἀρχιερέα τυγχάνειν κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ[x] φῆσαι. καὶ φαίνεται ἡ τῶν Βασιλειῶν γραφὴ τὸν μὲν Ἀβιμέλεχ καὶ τοὺς ἱερέας τοῦ Θεοῦ ἀνῃρῆσθαι φήσασα ἐπὶ τοῦ Σαοὺλ, ἀρχιερέα δὲ οὐκ ἀνῃρῆσθαι ἱστορήσασα. 15

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος χεῖρα.

1 Καὶ εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ ἦν ἐκεῖ 2 ἄνθρωπος ἐξηραμμένην ἔχων τὴν χεῖρα. καὶ παρετήρουν αὐτὸν εἰ τοῖς σάββασι θεραπεύσει αὐτὸν, ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ. 20

Ὁ δὲ Λουκᾶς προστίθησιν, ὅτι διδάξαι ἦλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ ὅτι τὴν δεξιὰν χεῖρα εἶχεν ἐξηραμμένην[y] ὁ ἰαθείς· ὁ δὲ Ματθαῖός φησιν, "εἶπεν αὐτοῖς[z] ὁ Ἰησοῦς, τίς ἔστιν ἐξ ὑμῶν "ἄνθρωπος, ὃς ἕξει πρόβατον ἓν, καὶ ἐὰν ἐμπέσῃ τοῦτο τοῖς σάβ- 25 "βασιν[a] εἰς βόθυνον, οὐχὶ κρατήσει αὐτὸ[b] καὶ ἐγερεῖ[c]; πόσῳ οὖν "διαφέρει ὁ[d] ἄνθρωπος προβάτου;" ἐπάλληλα[e] συμβαίνει τὰ εἰς τὴν λύσιν τοῦ σωματικοῦ σαββάτου συντείνοντα[f]. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων ἔστη μόνον ὁ Κύριος· καίτοιγε ἀπὸ τῶν θειῶν

[r] μῶμον L. [s] αὐτοῖς L. [t] Om. P. [u] ἀχιμέλεχ L. et Poss. ubique ἀβιμέλεχ P. [x] Sic L. ἐκ. τοῦ καιρ. Poss. [y] Sic L. εἶχ. ὁ ἰαθ. ξηρὰν Poss. [z] αὐτῷ L. [a] τοῖς σάββασιν om. P. [b] οὐχὶ κάτεισιν εἰς αὐτὸν L. [c] ἐγερεῖ αὐτὸ L. [d] ὁ om. P. [e] Sic L. ἐπ᾽ ἀλλήλων Poss. [f] συντείνονται Poss.

γραφῶν ἁπάσαις χρησάμενος· ἀλλὰ καὶ θαύματι[g] τὴν ὑπόνοιαν ἀπολύεται[h].

3 Καὶ λέγει ἀνθρώπῳ τῷ ἐξηραμμένην ἔχοντι τὴν 4 χεῖρα, ἔγειραι εἰς τὸ μέσον. καὶ λέγει αὐτοῖς· ἔξεστι σάββασιν ἀγαθοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι 5 ἢ ἀποκτεῖναι; οἱ δὲ ἐσιώπων.

Ἠρώτησε γὰρ τοὺς Φαρισαίους περιβλεψάμενος, ὥστε καὶ τῷ ὄμματι αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι, εἴπερ ἔξεστιν ἐν σάββασι θεραπεύειν; ψυχὴν σῶσαι ἢ ἀπολέσαι; οἱ δὲ ἐσιώπων. ᾔδεισαν γὰρ ὅτι πάντως αὐτὸν ἰάσεται. ἔστησεν οὖν αὐτὸν μέσον, ἵνα τῇ ὄψει 10 αὐτοὺς ἐπικάμψῃ, ἵνα κατακλασθέντες[i] τῇ θέᾳ τὴν πονηρίαν ἐκβάλωσι, καὶ τὸν ἄνθρωπον αἰδεσθέντες, παύσωνται τῆς θηριωδίας. καὶ οὗτος μέν φησιν, ὅτι ἠρώτησεν, ὁμοίως δὲ καὶ Λουκᾶς. Ματθαῖος δὲ, ὅτι ἠρωτήθη. εἰκὸς δὲ ἀμφότερα γεγενῆσθαι. ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐπισυνάπτει[l] τῷ λόγῳ τὸ θαῦμα, εἰπὼν τῷ ἀνθρώπῳ, 15 ἔκτεινον τὴν χεῖρα· καὶ παραχρῆμα ἐξέτεινεν, ὑγιὴς ἀπὸ μόνης γενόμενος[m] φωνῆς. καὶ διὰ πάντων τούτων ἀπολογισάμενος[n], ὑπὲρ τῶν μαθητῶν ὁμοῦ, καὶ τὴν καθ' ἑαυτὸν[o] ἀγωγὴν ἀνωτέραν ἔδειξε τοῦ νόμου πολύ. οἱ δὲ διὰ τὸ θαῦμα προστιθέασι τῇ πονηρίᾳ, καὶ αὔξουσι τὴν κακίαν, καὶ διελάλουν πρὸς ἀλλήλους, τί ἂν ποιήσειαν 20 τῷ Ἰησοῦ τὴν διάνοιαν πεπωρωμένην ἔχοντες ἑκουσίως· ὃ γὰρ ἐπὶ προβάτου συγκεχωρῆσθαι ἐνόμιζον, ἀτόπως ἐκώλυον ἐπὶ ἀνθρώπου, ἐφ' ᾧ πολλῷ μᾶλλον ἔδει τὴν ἀργίαν παραιτεῖσθαι διὰ τὴν ἴασιν, ὅσῳ καὶ τιμιώτερος. πήρωσιν οὖν αὐτοῖς εἰργάζετο διανοίας ὁ φθόνος. ὁ γὰρ ὄντως Θεοῦ νόμος οὐδαμῶς κωλυτικός ἐστι τοῦ 25 καλοῦ, εἰ καὶ συμβολικῶς ἀργίαν ἐπὶ τοῦ σαββάτου προσέταττεν.

5 Καὶ περιβλεψάμενος αὐτοὺς μετ' ὀργῆς, συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν, λέγει τῷ ἀνθρώπῳ, ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου· καὶ ἐξέτεινε, καὶ ἀποκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη. 30

Τὸ δὲ λυπεῖσθαι τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τῇ πωρώσει αὐτῶν ἁρμόσει τῇ οἰκονομίᾳ ἣν δι' ἡμᾶς ἑκουσίως κατεδέξατο.

[g] θαυμάτων L. [h] ἀποδύεται P.L. [i] Sic P.L. κατακλιθέντες Poss. [l] Sic P.L. μετασυν. Poss. [m] γενόμενος P. γενόμενον Poss. [n] ἀπολογησάμενος P. [o] ἑαυτῶν P.

7 Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν. καὶ πολὺ πλῆθος ἀπὸ τῆς Γα-
8 λιλαίας ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἀπὸ Ἱεροσολύμων, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰδουμαίας, καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ οἱ περὶ Τύρον καὶ Σιδῶνα, πλῆθος 5
9 πολὺ, ἀκούσαντες ὅσα ἐποίει, ἦλθον πρὸς αὐτόν. καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα πλοιάριον προσκαρτερῇ
10 αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον, ἵνα μὴ θλίβωσιν αὐτόν. πολλοὺς γὰρ ἐθεράπευσεν, ὥστε ἐπιπίπτειν αὐτῷ ἵνα αὐτοῦ
11 ἅψωνται, ὅσοι εἶχον μάστιγας· καὶ τὰ πνεύματα τὰ 10 ἀκάθαρτα ὅταν αὐτὸν ἐθεώρει, προσέπιπτον αὐτῷ καὶ
12 ἔκραζε, λέγοντα ὅτι σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ πολλὰ ἐπετίμα αὐτοῖς, ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσι.

"Καὶ Ἰησοῦς ἀνεχώρησε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ" ὑπὲρ τοῦ μὴ βιάζεσθαι[p] τὴν τοῦ πράγματος φύσιν· ὅπερ ἦν ἐν τῷ παρεῖναι 15 μὲν τοῖς πολεμοῦσι, μὴ πάσχειν δὲ ὑπ' αὐτῶν. ἅμα δὲ καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις, ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται, χαρίζεται, μὴ θᾶττον ἐνόχους τῇ Χριστοφονίᾳ[q] γενέσθαι. ἐν τῷ εἰπεῖν δὲ τὸν Εὐαγγελιστὴν[r] τὸ[s] "πολὺ πλῆθος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἠκολούθησεν αὐτῷ καὶ ἀπὸ τῆς "Ἰουδαίας καὶ Ἱεροσολύμων, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰδουμαίας, καὶ πέραν 20 "τοῦ Ἰορδάνου, καὶ περὶ Τύρον καὶ Σιδῶνα πλῆθος πολὺ, ἀκούσαντες "ἦλθον πρὸς αὐτὸν, καὶ εἶπεν τοῖς μαθήταις αὐτοῦ ἵνα πλοιάριον "προσκαρτερήσῃ αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον, καὶ μὴ θλίβωσιν αὐτὸν, "πολλοὺς γὰρ ἐθεράπευσεν, ὥστε ἐπιπίπτειν αὐτῷ, ἵνα αὐτοῦ ἅψων-"ται ὅσοι εἶχον μάστιγας καὶ τὰ ἑξῆς." ταῦτα εἴρηκεν ὁ Εὐαγ- 25 γελίστης περιληπτικώτερον ἅπαντα βουληθεὶς εἰπεῖν. οὐδὲ γὰρ πρὸς φιλοτιμίαν ποιοῦνται τοὺς λόγους, ἐπαίροντες εἰς ὕψος τοῖς κατὰ μέρος διηγήμασι τὰ γενόμενα[t]· τοὐναντίον δὲ καὶ συστέλλοντες διὰ τὴν τῶν ἀκροωμένων ἀσθένειαν. εἰ γὰρ ἅπαντα γραφῇ ἐπεχείρησαν[u] παραδοῦναι, ὅπερ ἦν ἀμήχανον, "οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι 30 "τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία," κατὰ τὴν τοῦ θεο-

[p] βιάσεσθαι Poss. [q] τῆς χριστοφονίας L. [r] ἐν τ. εἰπ. δὲ ὁ εὐ. om. L.
[s] τὸ om. P. [t] Sic L. λεγομ. Poss. [u] ἐπεχείρισαν P.

λόγου Ἰωάννου φωνήν. πλὴν ὅτι ἐξάκουστον[x] ἐγένετο πάσαις ταύταις ταῖς χωραῖς τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν, πολύς τε ὄχλος συνέρρει, τοῦτο μὲν πρὸς θέαν τῶν γινομένων καὶ ἱστορίαν τοῦ Ἰησοῦ· τοῦτο δὲ καὶ παντοίαις νόσοις συνεχομένους[y] ἐπιφερόμενοι, ὅπως τύχωσι τῆς ἰάσεως. ὡς δ' ἐθεάσατο αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς ἥσθη 5 αὐτῶν ἐπὶ τῇ σπουδῇ, καὶ καλὴν ἀπῄτησεν τῶν καμάτων αὐτοῖς τὴν ἀμοιβὴν, τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν πάντας ἰασάμενος. ἐπιτιμᾷ δὲ[z] τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις βοῶσιν· "ὅτι σὺ εἶ ὁ Υἱὸς "τοῦ Θεοῦ," καὶ τὸν ἑαυτῶν δεσπότην ἐπιγινώσκουσι διὰ τῆς προσκυνήσεως, ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσι, καὶ τῶν Γραμμα- 10 τέων καὶ Φαρισαίων ἐπὶ πλεῖον διεγείρωσι τὴν μανίαν, καὶ τὰς ὀργὰς καὶ τὸν φθόνον ἐκκαύσωσι[a]· ταμιευόμενος τὸ παθεῖν κατὰ τὸν ὡρισμένον ὑπ'[b] αὐτοῦ καιρόν.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐκλογῆς. 15

13 Καὶ ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος, καὶ προσκαλεῖται οὓς 14 ἤθελεν αὐτός· καὶ ἀπῆλθον πρὸς αὐτόν. καὶ ἐποίησε δώδεκα ἵνα ὦσι μετ' αὐτοῦ, καὶ ἵνα ἀποστέλλῃ αὐτοὺς κηρύττειν.

Ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος, ὥς φησιν ὁ Λουκᾶς, προσεύξασθαι. 20 πανταχοῦ γὰρ ὡς ἐπίπαν τοῖς θαύμασι τὴν εὐχὴν ἐπιτίθησιν, οὐχ ὡς ἀσκῶν ἀρετὴν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς μάθωμεν διαννκτερεύειν ἐν προσευχῇ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν γενομένων[c] καλῶν αὐτὸν αἴτιον καὶ ποιητὴν καὶ συνεργὸν ὑπολαμβάνειν, καὶ ἀνυμνεῖν τὸν τῶν ἀγαθῶν δοτῆρα· ἴσως δὲ καὶ ἕτερόν τι οἰκονομῶν καὶ τοὺς ἡγου- 25 μένους διδάσκων τῆς ἐκκλησίας πρὸ τῶν γινομένων ὑπ' αὐτῶν χειροτονιῶν διαννκτερεύειν ἐν προσευχῇ, ὅπως μὴ ματαία γένηται αὐτοῖς ἡ προβολή[d]. αὐτὸς γὰρ ὡς Θεὸς ἐπιστάμενος τὰς ἁπάντων καρδίας καὶ τὰ μέλλοντα εἰδὼς ἀκριβῶς, τῶν ἑαυτοῦ Ἀποστόλων, οὕτω τὴν προβολὴν[e] ἐποιήσατο· εἰ καὶ τὸν Ἰούδαν ἑκουσίως προ- 30

[x] ἐξάκουστα Poss. [y] συνεχομένοις L. [z] τε P. [a] ἐκκόψωσι L.
[b] ἀπ' αὐτ. Poss. [c] γινομένων P. [d] Sic P.L. προσβ. Poss.
[e] προσβ. Poss.

είλετο, ἵνα δείξῃ ὡς οὐ φύσει εἰσὶ σωζόμενοι καὶ ἀπολλύμενοι[f]· ἀλλ' ἕκαστος ἑαυτὸν σωτηρίας ἢ ἀπωλείας ἀποδείκνυσιν ἄξιον. ὅτι γὰρ ᾔδει ὡς προδότης ἔσεται Ἰούδας, διδάσκει τὰ εὐαγγέλια. γενομένης οὖν, κατὰ τὸν Λουκᾶν, ἡμέρας, προσκαλεῖται οὓς ἠθέλησε, καὶ ἐκλεξάμενος ἐξ αὐτῶν δώδεκα (ἦσαν γὰρ πλείους οἱ 5 παρόντες) Ἀποστόλους ὠνόμασεν, εἰς παρασκευὴν τοῦ πράγματος καί εἰς τὸ μέλλον ὑπ' αὐτῶν πληρωθήσεσθαι ἔργον, δοὺς αὐτοῖς δύναμιν (τοῦτο γὰρ ἡ ἐξουσία) θεραπεύειν τὰς[g] νόσους καὶ δαίμονας ἀπελαύνειν. εἶτα λέγει καὶ τὰ ὀνόματα, ἵνα μὴ σφάλῃς περὶ τὰς προσηγορίας, ἵνα μὴ ὁ τυχὼν εἴπῃ Ἀπόστολος γεγονέναι. 10 καί φησιν ὡς[h] ἐπέθηκεν ὄνομα τῷ Σίμωνι ὄνομα Πέτρον[i], ἵνα προλάβῃ τὸ ἔργον ἡ κλῆσις προφητικῶς. Πέτρος γὰρ αὐτὸν κέκληκεν, ἐπειδὴ ἐν πέτρᾳ ἤμελλεν οἰκοδομεῖν, ἐπειδὴ ἀρραγὴς ἦν ὁ λόγος καὶ ἡ πίστις ἀσάλευτος. καὶ τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην ἐπονομάζει Βοανεργὲς, ὅ ἐστιν υἱοὶ βροντῆς, 15 διὰ τὸ μέγα καὶ διαπρύσιον ἠχῆσαι τῇ οἰκουμένῃ τῆς θεολογίας τὰ δόγματα· καὶ τόνδε, καὶ τόνδε, ἵνα μάθῃς τοὺς δώδεκα.

20 Καὶ ἔρχονται εἰς οἶκον, καὶ συνέρχεται πάλιν ὄχλος, 21 ὥστε μὴ δύνασθαι αὐτοὺς μήτε ἄρτον φαγεῖν. καὶ ἀκούσαντες οἱ παρ' αὐτοῦ ἐξῆλθον κρατῆσαι αὐτόν· 20 ἔλεγον γὰρ ὅτι ἐξέστη.

Ὅτε τοίνυν ἐξελέξατο, ἔρχεται εἰς οἶκον, καὶ συνέρχεται πάλιν ὄχλος, ὥστε μὴ δύνασθαι αὐτοὺς μηδὲ ἄρτον φαγεῖν· καὶ ἀκούσαντες οἱ παρ' αὐτοῦ ἐξῆλθον κρατῆσαι αὐτὸν, ἔλεγον γὰρ ὅτι ἐξέστη. τίνες ἀκούσαντες, ἢ πόθεν ἐξῆλθον, οὐ σαφῶς διηγήσατο. 25 νομίζων οὖν περὶ τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων λέγειν τὸν Εὐαγγελιστὴν, ὡς ἀκούσαντες περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ περιεστῶτος αὐτὸν ὄχλου, ὑπὸ βασκανίας ἐκβακχευθέντες εἰς ὀργὴν, ἔδραμον αὐτὸν ἐπισχεῖν, ἐκεῖνο[k] ὑπολαμβάνοντες πάσχειν ὅπερ αὐτοὶ πεπόνθασι. μανία γὰρ σαφὴς καὶ φρενῶν ἔκστασις τὸν τῶν τοιούτων 30 θαυμάτων[l] ποιητὴν, καὶ ψυχῶν εὐεργέτην, καὶ θεϊκῆς σοφίας

[f] φύσεις εἰσὶ σωζομένων καὶ ἀπολλυμένων L. [g] τὲ P. [h] ὃς P.
[i] Πέτρῳ P. [k] ἐκεῖνον L. [l] τοσούτων ποιητ. Poss.

διδάσκαλον, ὑπολαμβάνειν ἐξίστασθαι. ὅθεν ἐπάγει περί τινων φησι σαφῶς διηγούμενος ὅτι οἱ γραμματεῖς κ. τ. ἑ.

22 Καὶ οἱ γραμματεῖς οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων καταβάντες ἔλεγον, ὅτι Βεελζεβοὺλ ἔχει, καὶ ὅτι ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. 5

Ἐπειδὴ ἀντιλέγειν οὐκ εἶχον τοῖς γινομένοις, ἑτέρως αὐτὸν [m] διαβάλλειν ἐπειράσθησαν, ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων φήσαντες ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια· ὥστε εὐγνωμονέστερα τῶν ἀρχόντων τὰ πλήθη. τοῖς μὲν γὰρ ἐμποδίζει περὶ τὴν δικαίαν κρίσιν ἡ φιλοδοξία· τοῖς δὲ ἀνεπισκότητος ἡ διάνοια κατὰ 10 τοῦτο· ὅπου δὲ οὐκ ἐπισκοτεῖται ὁ νοῦς, ὀξύτερον ὁρᾷ, καὶ πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Κυρίου προάγονται· οἱ δὲ τοῦ νόμου διδάσκαλοι συκοφαντοῦσι, καὶ πρᾶγμα τοῖς θείοις διδάγμασιν ἐναντιώτατον ὑπὸ τοῦ πονηροῦ λύσιν ἐννοοῦσι γίνεσθαι.

23 Καὶ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, ἐν παραβολαῖς ἔλεγεν 15 24 αὐτοῖς, πῶς δύναται Σατανᾶς Σατανᾶν ἐκβάλλειν; καὶ ἐὰν βασιλεία ἐφ' ἑαυτὴν μερισθῇ, οὐ δύναται σταθῆναι 25 ἡ βασιλεία ἐκείνη· καὶ ἐὰν οἰκία ἐφ' ἑαυτὴν μερισθῇ, οὐ 26 δύναται σταθῆναι ἡ οἰκία ἐκείνη· καὶ εἰ ὁ Σατανᾶς ἀνέστη ἐφ' ἑαυτὸν, μεμέρισται, καὶ οὐ δύναται σταθῆναι, 20 ἀλλὰ τέλος ἔχει.

Σφόδρα ἀπὸ τῶν παραδειγμάτων ἰσχυρὰν ἐποιήσατο τὴν ἀπόδειξιν τοῦ μηδὲ δυνατὸν εἶναι τοῦτο γενέσθαι ὅπερ ἐκεῖνοί φασιν· ἀνάγκη γὰρ τὴν μερισθεῖσαν βασιλείαν ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἢ πάντως πλεῖστον ὅσον ἑαυτῆς ἐλάττονα γίνεσθαι [n]· τὸ δ' αὐτὸ καὶ 25 ἐπὶ οἰκίας καὶ πόλεως ἐστὶν ἰδεῖν ὁμοίως συμβαῖνον. οὐκοῦν καὶ ἡ τοῦ Σατανᾶ βασιλεία, εἴπερ ἐφ' ἑαυτὴν μεμέρισται, καὶ ὁ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἀπελαύνει τῶν ἀνθρώπων, ἤγγικεν ἡ κατάλυσις τῶν δαιμόνων, ὡς ἔοικε· τὸ μὲν γὰρ κράτος αὐτοῖς ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων κρατεῖν. εἰ δὲ τοῦτο αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἀφαιροῦσιν, οὐδὲν 30 ἕτερόν ἐστιν εἰπεῖν ἢ τὴν βασιλείαν αὐτοῖς λελύσθαι. εἰ δὲ συνέ-

[m] αὐτὰ Poss. [n] Sic P.L. ἐμφυλ. ἢ πάντως ἀπολέσθαι Poss.

στηκεν ἡ βασιλεία τοῦ πονηροῦ, καὶ κρατεῖ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἔτι, δῆλος ὡς οὐ διῃρέθη καθ' ἑαυτῆς.

27 Οὐδεὶς δύναται τὰ σκεύη τοῦ ἰσχυροῦ, εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον τὸν ἰσχυρὸν δήσῃ, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει. 5

Οὐκοῦν ἐπειδὴ σκεύη τῶν δαιμόνων γεγόνασιν οἱ ἄνθρωποι διὰ τὰς κακίας ὑπὸ τὴν ἐκείνων[o] καταστάντες ἐξουσίαν, ἀδύνατον ἦν ἀφαιρεθῆναι τοὺς δαίμονας τὴν οἰκείαν κτῆσιν, ἀλλ' ἢ πρότερον αὐτῶν ἡττηθέντων, καὶ δεσμοῖς περιβληθέντων εἰς τὸ μὴ δύνασθαι αὖθις ὑπὲρ τῶν ἰδίων διαμάχεσθαι κτημάτων. τοῦτο δὲ ὑπὸ τῶν 10 δαιμόνων οὐκ ἄν ποτε ἐγένετο· ἐπεὶ μηδὲ οἷόν τε ἦν ἐκείνους ἑαυτοὺς ἀφελέσθαι τῆς ἐξουσίας αὐτῶν τοὺς ἀνθρώπους.

28 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, Ὅτι πάντα ἀφεθήσεται τὰ ἁμαρτήματα τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, καὶ βλασφημίαι ὅσας 29 ἂν βλασφημήσωσιν· ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ 15 Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλ' 30 ἔνοχός ἐστιν αἰωνίου κρίσεως· ὅτι ἔλεγον, Πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει.

Ὥσπερ ἐνταῦθα ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν οὐκ ἀνεμφάτως εἴρηται τῆς μετανοίας, οὕτως καὶ τὸ κατὰ τοῦ Πνεύματος βλάσφημον 20 οὐκ ἀνεπίδεκτον πάντως τὴν μετάγνωσιν ἕξει· σκληρὸν γὰρ τοῦτο καὶ ἀνεπίγνωμον πάντη· καὶ τῆς τοῦ πάντας ἀνθρώπους ἐλαύνοντας ἐπὶ σωτηρίαν φιλανθρωπίας.

Τὴν εἰς τὸν Θεὸν βλασφημίαν ἀσύγγνωστον εἶναί φησι τῷ τοῦ Πνεύματος ὀνόματι· ὥσπερ γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια 25 βασιλεία Θεοῦ· οὕτως καὶ ἡ βλασφημία[p] ἡ κατὰ τούτου κατὰ Θεοῦ γίνεται. ἀσυγχώρητον δὲ εἶναι λοιδορίαν Θεοῦ, ὡς ἐν ἑαυτῇ[q] συγγνώμην οὐκ ἔχουσαν. τὴν γὰρ εἰς υἱὸν[r] ἔχειν πρὸς σύγκρισιν ἐκείνης, καθ' ὃ νενόμιστο τότε[s], καὶ ἑώρατο ἄνθρωπος ὢν, καὶ δι' εὐτελείας ἐλθὼν καὶ γένους εὐκαταφρονήτου· τὸ δὲ μήτε ἐπὶ τοῦ 30 παρόντος αἰῶνος μήτε ἐπὶ τοῦ μέλλοντος ἀφίεσθαι, τὴν κατὰ νό-

[o] ἐκείνου L. [p] βασιλεία P. [q] ὡς ἐν ἑαυτῇ om. P. [r] αὐτὸν P.L.
[s] νενόμιστό τε P.L.

μου ἑρμηνεύει[t] *κρίσιν καὶ τὴν μέλλουσαν. ὅτε γὰρ νόμος τὸν καταρώμενον Θεὸν θανατοῦσθαι κελεύει, καὶ ὁ Κύριος ἐπιψηφιεῖται τῷ νόμῳ, συγγνώμην ἐπὶ τῷ τοιούτῳ μὴ διδούς. παρασεσιωπημένη δὲ ἐν τούτοις ἡ διὰ βαπτίσματος ἄφεσις εἴη, ἐπεὶ μηδὲ καιρὸς ἦν πω*[u] *περὶ ταύτης Ἰουδαίοις διαλέγεσθαι. μεταξὺ γάρ* 5 *πως εὑρίσκεται αὕτη τῆς τε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ καὶ τῆς μελλούσης κατακρίσεως, ὅτι πᾶς ὁ βαπτιζόμενος ἔξεισιν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ μεταξὺ πῶς παρούσης καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς ἐξετάζεται· καὶ οὕτω παραίτησιν τῆς ἐκ νόμου κατακρίσεως ἴσχει κατὰ τὸν λέγοντα Παῦλον, "Θεὸς ὁ δικαιῶν, τίς ὁ κατακρίνων;"* 10 *οὐκοῦν τὸ τὰ θαύματα καὶ τὴν τῶν δαιμόνων κατάλυσιν, ἃ μόνου τοῦ Πνεύματός ἐστι ποιεῖν, ταῦτα τῷ δαίμονι παρατιθέναι, οὐδεμίαν ὑμῖν ἀπολογίαν ἢ συγνώμην τῆς βλασφημίας καταλείπει. ταῦτα δὲ οὔτε τὴν εἰς ἑαυτὸν βλασφημίαν ἀφίεσθαι ἀποφηνάμενος*[x]*, οὔτε τοῖς βλασφημοῦσι κατὰ τοῦ Πνεύματος χώραν* 15 *μετανοίας, εἰ βούλοιντο*[y]*, ἀφιεὶς οὐδεμίαν, ἀλλ' ἐν παραθέσει τὴν εἰς αὐτὸν βλασφημίαν, ὡς εἰς ἄνθρωπον τότε γίνεσθαι μόνον δοκοῦσαν, ἐλάττονα φάσκων εἶναι, ὅταν τῇ βλασφημίᾳ*[z] *τοῦ Ἁγίου συγκρίνηται Πνεύματος.*

31 Ἔρχονται οὖν οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ 20 ἔξω ἑστῶτες ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν, φωνοῦντες αὐτόν. 32 καὶ ἐκάθητο ὄχλος περὶ αὐτόν· εἶπον δὲ αὐτῷ, Ἰδοὺ, ἡ 33 μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου καὶ αἱ ἀδελφαί σου ἔξω ζητοῦσί σε. καὶ ἀπεκρίθη αὐτοῖς λέγων, Τίς ἐστιν ἡ μή-34 τηρ μου ἢ οἱ ἀδελφοί μου; καὶ περιβλεψάμενος κύκλῳ 25 τοὺς περὶ αὐτὸν καθημένους, λέγει, Ἴδε, ἡ μήτηρ μου καὶ 35 οἱ ἀδελφοί μου. ὃς γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἀδελφός μου καὶ ἀδελφή μου καὶ μήτηρ ἐστί.

Δείκνυσιν ὅτι πάσης προτιμᾷ συγγενείας τοὺς κατὰ τὴν πίστιν οἰκείους· ταῦτα δὲ ἔφη οὐκ ἀποδοκιμάζων πάντως τὴν μη- 30 *τέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς· ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι πάσης σωματικῆς*

[t] *ἑρμηνεύειν* P. [u] erasum P. [x] *ἀποφαινόμενος* P.L. [y] *ὤλοιντο* P.
[z] Sic P. *τὴν βλασφημίαν* Poss.

συγγενείας προτιμᾷ τῆς ψυχῆς τὴν οἰκειότητα· διὰ τούτου κἀκείνους στέργων ταῦτα ἐπάγοιντο· πρὸς γὰρ τὸν οἰόμενον ὡς ἐπὶ [b] σπουδαιότερον καλεῖν αὐτὸν τῶν οἰκείων τὴν ὁμιλίαν, ἀναγκαῖον ἦν τοῦτο εἰπεῖν, ὁμοῦ καὶ εἰς διδασκαλίαν τῶν παρόντων. ἄλλως δέ φησιν ὅτι μήπω τότε πεπιστεύκεισαν εἰς αὐτὸν οἱ ἀδελ- 5 φοὶ αὐτοῦ, ὡς μανθάνομεν παρὰ Ἰωάννου. παρὰ δὲ τοῦ Μάρκου, ὅτι ὡς ἐξεστηκότα κατέχειν ἐπείρουν. ἐπειδὴ [c] γοῦν τοιαύτης ἦσαν διανοίας, καὶ ὁ Κύριος αὐτῶν οὐχ ὡς οἰκείων ἐμνήσθη· μανθάνομεν δὲ ὅτι καὶ τοῦ Χριστοῦ κατὰ Πνεῦμα [d] συγγενεῖς καθιστάμεθα. 10

ΚΕΦ. Θ.

Περὶ τοῦ σπόρου παραβολή.

1 Καὶ πάλιν ἤρξατο διδάσκειν παρὰ τὴν θάλασσαν· καὶ συνήχθη πρὸς αὐτὸν ὄχλος πολὺς, ὥστε αὐτὸν ἐμβάντα εἰς τὸ πλοῖον καθῆσθαι ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ πᾶς 15 2 ὁ ὄχλος πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπὶ τῆς γῆς ἦν. καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν παραβολαῖς πολλὰ, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

Κάθηται πρὸς τῇ θαλάσσῃ τῆς [e] ἐν μέσοις ὄχλοις διατριβῆς ὑφιστάμενος· καὶ οὐδ᾽ οὕτως εὐρυχωρία καταλείπεται διὰ τὴν τοῦ 20 πλήθους συνδρομὴν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ πλοῖον ἀναβαίνει. πρὸς γὰρ τὴν χρείαν αἱ πράξεις καλῶς γίνονται. διδάσκει τοίνυν ἐκ θαλάττης τοὺς ἐπὶ γῆς ἑστηκότας· συνήθως δὲ διὰ πλοίου, καὶ οὐκ αὐτῆς τῆς θαλάττης ἐπιβεβηκὼς [f], καίτοι δυνάμενος, ἵνα μήτε τῆς ἀκροάσεως ἐκβάλῃ διὰ τῆς ἐκπλήξεως, μήτε θαυματουργὸς μᾶλ- 25 λον ἢ διδάσκαλος φαίνηται· τὸ γὰρ περιττὸν καὶ οὐ κατὰ φιλανθρωπίαν γινόμενον παράδοξον, ἄκαιρον εἶχε τὴν θαυματουργίαν· ἐπειδὴ τοίνυν σημεῖα πολλὰ ἐποίησε, πάλιν τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλειαν παρέχει· καὶ κάθηται ἐν τῷ πλοίῳ ἁλιεύων καὶ σαγηνεύων τοὺς ἐν τῇ γῇ. ἐκάθισε δὲ οὕτω. οὐ γὰρ ἁπλῶς αὐτὸ 30 τέθεικεν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἵνα μετ᾽ ἀκριβείας συνθῇ τὸ θέατρον.

[b] ἐπί τι P. καὶ ἐπί τι L. [c] ἐπειδὴ τοιαύτη διανοία καὶ ὁ P.L. [d] Sic P.L. male Poss. πατέρα. [e] τοῖς P. [f] ἐπιβέβηκε P. μεταβέβηκε Poss.

καὶ μηδένα ἀφῇ[g] κατὰ νώτου, ἀλλὰ πάντας ἀντιπροσώπους ἔχει. καθίσας δὲ ἐκεῖ διὰ παραβολῶν φθέγγεται· καὶ πᾶσαι αἱ παραβολαὶ, ἃς ἐφεξῆς ἐνταῦθα τίθησι, πρόρρησίς[h] εἰσι τῶν ἀπὸ τοῦ κηρύγματος, ἤτοι περὶ τὸ κήρυγμα ἐσομένων· λέγει δὲ αὐτὰ πολλῶν μὲν ἑτέρων ἕνεκεν, τὴν τούτων προαγόρευσιν ἀναγκαῖαν εἶναι 5 νομίσας αὐτῷ· μάλιστα δὲ ὡς ἂν μὴ καθάπερ οἱ λοιποὶ τῶν διδασκαλίας ἀρξάντων τινὸς, δοκῇ καὶ αὐτὸς ἀγνοίᾳ τῶν ἑξῆς ἐσομένων κηρύττειν τὸ Εὐαγγέλιον. προλέγει τοίνυν καὶ τοῦ κηρύγματος τὴν ἐπίδοσιν, καὶ τῶν ἀπειθούντων τὴν φαυλότητα, ἢ μὴ γνησίᾳ διαθέσει τῶν τῷ Εὐαγγελίῳ προσιόντων τὴν χαυνότητα. 10 ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν ἐν τούτοις σπουδὴν, ὡς διὰ πάντων δῆλον γενέσθαι τοῖς ἀκούουσιν, ὅτι σφόδρα εἰδὼς οἷά τινα τὰ περὶ τὸ κήρυγμα ἔσται, κέχρηται τῇ διδασκαλίᾳ· τῶν σπουδαίων ἕνεκα πάντα διαπραττόμενος.

3 4 Ἀκούετε. ἰδοὺ, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι· καὶ 15 ἐγένετο ἐν τῷ σπείρειν, ὃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ 5 ἦλθε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατέφαγεν αὐτό· ἄλλο δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὸ πετρῶδες, ὅπου οὐκ εἶχε γῆν πολλήν· 6 καὶ εὐθέως ἐξανέτειλε, διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς· ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος ἐκαυματίσθη, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν 20 7 ἐξηράνθη. καὶ ἄλλο ἔπεσεν εἰς τὰς ἀκάνθας· καὶ ἀνέβησαν αἱ ἄκανθαι, καὶ συνέπνιξαν αὐτὸ, καὶ καρπὸν οὐκ 8 ἔδωκε. καὶ ἄλλο ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν τὴν καλήν· καὶ ἐδίδου καρπὸν ἀναβαίνοντα καὶ αὐξάνοντα, καὶ ἔφερεν ἓν τριάκοντα, καὶ ἓν ἑξήκοντα, καὶ ἓν ἑκατόν. 25

Πρώτην ταύτην παραβολὴν τίθησι ποιοῦσαν τὸν ἀκροατὴν προσεκτικώτερον. ἐπειδὴ γὰρ αἰνιγματωδῶς ἤμελλε διαλέγεσθαι διὰ τὸ εἶναι καὶ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους ἀναμεμιγμένους τῷ πλήθει, διανίστησι τὴν διάνοιαν τῶν ἀκουόντων πρῶτον διὰ τῆς παραβολῆς· πρὸς τούτοις καὶ ἵνα ἐμφατικώτερον[i] τὸν λόγον 30 ποιήσῃ, ἐν παραβολαῖς φθέγγεται, καὶ ἵνα[k] πλείονα τὴν μνήμην ἐνθῇ, καὶ ὑπ' ὄψιν ἀγάγῃ τὰ πράγματα. οὕτως καὶ οἱ προφῆται

[g] ἀφῆηκε διὰ νώτου Poss. [h] προρρήσεις P. [i] ἐμφαντ. P.L.
[k] ἵνα om. P.L.

ποιοῦσιν· ἀνοίγει οὖν ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνὴν, καί φησιν, "ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν." πόθεν ἐξῆλθεν ὁ πανταχοῦ παρὼν, ὁ πάντα πληρῶν; οὐ τόπῳ, ἀλλὰ σχέσει καὶ οἰκονομίᾳ τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐγγύτερος ἡμῖν γενόμενος διὰ τῆς κατὰ τὴν σάρκα παραμονῆς[l]. ἐπειδὴ γὰρ εἰσελθεῖν 5 οὐκ ἠδυνάμεθα, τῶν ἁμαρτημάτων διατειχιζόντων ἡμῶν τὴν εἴσοδον, αὐτὸς ἔρχεται πρὸς ἡμᾶς. ἐξῆλθεν οὖν σπεῖραι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον· σπόρον γὰρ ἐνταῦθα τὴν διδασκαλίαν φησὶν, ἄρουραν δὲ τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχάς. καὶ ὃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδόν. οὐκ εἶπεν ὅτι αὐτὸς ἔρριψεν, ἀλλ' ὅτι ἔπεσεν· ὃ δὲ παρὰ[m] τὴν 10 πέτραν· ὃ δὲ ἐπὶ τὰς ἀκάνθας· ὃ δὲ ἐπὶ τὴν[n] γῆν τὴν καλήν. τέταρτον οὖν[o] μέρος ἐσώθη· καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐπίσης[p] καρποφορεῖ. ἀλλὰ κἀνταῦθα[q] πολλὴ ἡ διαφορά· ταῦτα δὲ ἔλεγε, δηλῶν ὅτι μετ' ἀφθονίας ἅπαντα[r] διελέγετο· καθάπερ ὁ σπείρων οὐ διαιρεῖ τὴν ὑποκειμένην γῆν, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ ἀδιακρίτως βάλλει τὰ 15 σπέρματα· οὕτω καὶ αὐτὸς ἅπασι διελέγετο, τὰ παρ' ἑαυτοῦ πληρῶν, καίτοι προειδὼς τὰ ἐσόμενα· ἵνα λέγῃ, "τί ἐμὲ[s] ἔδει "ποιῆσαι καὶ οὐκ ἐποίησα;" καὶ οἱ μὲν προφῆται ὡς περὶ ἀμπέλου[t] διαλέγονται τῷ δήμῳ[u], οὗτος δὲ ὡς περὶ σπόρου, δηλῶν ὅτι ταχεῖα νῦν ἅπασιν[x] ὑπακοὴ καὶ εὐκολωτέρα, καὶ εὐθέως τὸν καρπὸν 20 δώσει. ὅταν δὲ ἀκούσῃς, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων σπεῖραι, μὴ ταυτολογίαν νομίσῃς· ἐξέρχεται γὰρ πολλάκις ὁ σπείρων, καὶ ἐφ' ἕτερον πρᾶγμα, ἢ ἀνανεῶσαι, ἢ τὰς πονηρὰς ἐκτεμεῖν[y] βοτάνας, ἢ ἄλλο τι[z] ἐπιμελήσασθαι· αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὸ σπεῖραι. πόθεν οὖν τὸ πλέον ἀπώλετο τοῦ σπόρου; οὐ παρὰ τὸν σπείροντα[a], ἀλλὰ παρὰ 25 τὴν ὑποδεχομένην γῆν, τοῦτ' ἔστι, παρὰ τὴν ἀκούουσαν ψυχήν. καὶ τί δήποτε οὐ προφανῶς τοῦτό φησι[b]; ὅτι οὐ βούλεται αὐτῶν σφόδρα καθικέσθαι, ὥστε μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλλειν[c], ἀλλὰ καταλιμπάνει[d] τῷ συνειδότι τῶν ἀκουόντων τὸν ἔλεγχον· ταύτην δὲ λέγει τὴν παραβολὴν τοὺς μαθητὰς ἀλείφων καὶ παιδεύων, 30 κἂν πλείους τῶν δεχομένων τὸν λόγον οἱ ἀπολλύμενοι ὦσι, μὴ

[l] παραβολῆς P. [m] ἐπὶ P. [n] P. [o] οὖν om. P. [p] ἐπ' ἴσης P. [q] καὶ ἐντ. P.L. [r] ἅπασι. [s] τί με P.L. [t] ἀγγέλου P. [u] τοῦ δήμου P.L. [x] ἔσται ἡ ὑπ. L. [y] P.L. ἐκταμεῖν Poss. [z] ἀλλ' ὅτι P. [a] σπείραντα P.L. [b] P. [c] ἐμβαλεῖν P. [d] P.

καταπίπτειν. καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ δεσπότου σου τοῦτο γέγονε· καὶ ὁ πάντα προειδὼς ἐπιστάμενος ταῦτα ἔσεσθαι, οὐκ ἀπέστη τοῦ σπόρου. καὶ ὁ μὲν γεωργὸς εἰκότως ἂν ἐγκαλοῖτο ὅπου δήποτε ῥίπτων τὸν σπόρον, ὁ δὲ διδάσκαλος πολὺν σχοίη τὸν ἔπαινον. ὁ μὲν γὰρ γεωργὸς εἰκότως ἂν ἐγκαλοῖτο τοῦτο ποιῶν· οὐ γὰρ 5 *ἔνι τὴν πέτραν γενέσθαι γῆν, οὐδὲ τὴν ὁδὸν μὴ εἶναι ὁδὸν, ἢ μὴ εἶναι ἀκάνθας· ἐπὶ δὲ τῶν λογικῶν*[e] *οὐχ οὕτως. δυνατὸν γὰρ τὴν πέτραν μεταβληθῆναι καὶ γίνεσθαι*[f] *γῆν λιπαρὰν, καὶ τὴν ὁδὸν μηκέτι καταπατεῖσθαι, μηδὲ προκεῖσθαι τοῖς περιοῦσιν ἅπασιν, ἀλλ' ὡς*[g] *ἄρουραν πίονα γίνεσθαι*[h], *καὶ τὰς ἀκάνθας ἀφανισθῆναι* 10 *καὶ πολλῆς ἀπολαύειν ἀδείας τὰ σπέρματα. εἰ γὰρ μὴ ἐξῆν, οὐκ ἂν ἔσπειρεν οὕτως. σὺ δέ μοι σκόπει, ὅτι οὐ μία τῆς ἀπωλείας ἡ ὁδὸς, ἀλλὰ διάφοροι· οἱ μὲν γὰρ τῇ ὁδῷ ἐοικότες οἱ ῥάθυμοι καὶ ὀλίγωροι· οἱ δὲ τῇ πέτρᾳ ἀσθενέστεροι*[i], *μονονουχὶ μηδενὸς ἐπηρεάσαντος*[k] *τὴν διδασκαλίαν μαρανθῆναι, πόσῳ μᾶλ-* 15 *λον*[l] *καὶ πειρασμῶν ἐπικειμένων· οἱ δὲ ἐν ταῖς ἀκάνθαις, πολλῷ τούτων ἀσυγγνωστότεροι. ὑστέραν δὲ τίθησι τὴν καλὴν γῆν, οὐκ ἀφιεὶς ἀπογνῶναι, ἀλλὰ διδοὺς ἐλπίδας μετανοίας· καὶ ὅτι δυνατὸν ἐκ τῶν εἰρημένων εἰς ταύτην μεταβαλεῖν· καίτοι εἰ καὶ ἡ γῆ καλὴ, καὶ ὁ σπορεὺς εἷς, καὶ τὰ σπέρματα τὰ αὐτά.* 20

Διατί ὁ μὲν ρ̄ ὁ δὲ ξ̄ ὁ δὲ λ̄; ἐνταῦθα πάλιν παρὰ τὴν φύσιν τῆς γῆς ἡ διαφορὰ, τουτέστι παρὰ τὴν γνώμην[m]. *πολλὴ δὲ ἡ φιλανθρωπία τοῦ γεωργοῦ, ὅτι καὶ τοὺς πρώτους ἀποδέχεται, καὶ τοὺς δευτέρους οὐκ ἐκβάλλει, καὶ τοῖς τρίτοις δίδωσι χώραν.*

9 Καὶ ἔλεγεν, Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. 10 ὅτε δὲ 25 ἐγένετο καταμόνας, ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ περὶ αὐτὸν σὺν τοῖς δώδεκα τὴν παραβολήν. 11 καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὸ μυστήριον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ· ἐκείνοις δὲ τοῖς ἔξω, ἐν παραβολαῖς τὰ πάντα γίνεται.

Εἰπὼν δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ 30 *αὐτοῦ, ἴδιον αὐτοῦ τὸν λόγον ἔδειξε καὶ οὐκ ἀλλότριον. οὐκ ἔστι*

[e] λόγον L. [f] γενέσθαι P.L. [g] ἵνα L. [h] om. P.L. [i] ἀσθενέστεροι μόνον· οὐκέτι δὲ ἴσον μηδένος ἐπ. L. [k] ἐπηρεάζοντος P.L. [l] π. μᾶλλον om. L. [m] γνῶσιν Poss.

γὰρ Πέτρου ἢ Παύλου ἡ διδαχὴ, ἀλλὰ τοῦ Σωτῆρος· "ἐξῆλθεν "γάρ," φησιν, "ὁ σπείρων σπεῖραι τὸ σπέρμα αὐτοῦ·" ἔλεγεν δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ, "μὴ καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς, εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν "ὁ διδάσκαλος ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·" ἐκεῖνος γὰρ μόνος ἀληθὴς διδάσκαλος, ὁ δίχα τοῦ μαθεῖν διαλεγόμενος. ταῦτα μὲν ὁ Σωτὴρ 5 ἐλαλει καὶ ἡρμήνευσεν· "ὅτε δὲ ἐγένετο καταμόνας ἠρώτησαν "αὐτὸν οἱ περὶ αὐτὸν σὺν τοῖς δώδεκα," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἵνα εἴπῃ, ὅτι ὑμεῖς ἄξιοι ὄντες ἅπαντα μαθεῖν τὰ πρὸς διδασκαλίαν συντείνοντα τοῦ κηρύγματος, μαθήσεσθε καὶ τῶν παραβολῶν τὴν σαφήνειαν· πρὸς δὲ τούτους κατὰ παραβολῶν κέχρημαι τῇ δι- 10 δασκαλίᾳ [n]· ἐπειδὴ μηδὲ ἄξιοι μαθεῖν εἰσι, διὰ τὴν κακίαν τοῦ τρόπου [o]. οὔτε γὰρ ἀγνοῶν Ἰουδαίους ἀπιστήσαντας ἦλθε πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριος, οὔτε πάντα πρὸς τὴν πίστιν ἐνάγων αὐτοὺς, ἀλλὰ τοῖς μὲν σημείοις δυσωπῶν, ἱκανοῖς οὖσι καὶ τοὺς πάνυ σκληροὺς καὶ ἀσυνέτους ἐνάγεσθαι· ἵνα διὰ τούτων εἶεν ἀναπο- 15 λόγητοι περὶ τῆς ἀπιστίας· τὴν δὲ διὰ γνώσεως προαγωγὴν οὐ παρέχων, ὅτι τοῦ κατὰ τὸν νόμον, ὃν ἔλαβον, μὴ παρέχοντες τὴν ὑπακοὴν, οὐ δίκαιον κρῖναι τοῦ καινοῦ λόγου μετασχεῖν, ἀλλ' ἑκατέρων ἀφαιρεθῆναι. ἐν [p] μὲν γὰρ τῷ νέῳ καὶ ὁ παλαιός· ὅπου δὲ ὁ νέος οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ὁ παλαιὸς ἔτι χώραν ἔχειν δύναται. δείκνυσιν 20 οὖν τῷ παραδείγματι τῶν ὑπηκόων μαθητῶν ὅτι δι' ἀντιλογίαν ἀνάξιοι τῆς σαφοῦς διδασκαλίας οἱ λοιποί. τὸ δὲ ὅλως λαλεῖν διὰ παραβολῶν, καὶ μὴ παντελῶς ἀποσιωπᾷν, ἐπιδείκνυσιν ὅτι τοῖς μὴ προσιοῦσι πλησίον τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ εἰ φανείη τὸ ἀγαθὸν δι' ἑαυτοῦ [q], ἀμυδρῶς μᾶλλον ἢ ἐναργῶς φαίνεται· ὥσπερ καὶ σώ- 25 ματος εἶδος [r] τοῖς πόρρωθεν ἑστῶσι, σαφῶς οὐ καταλαμβάνεται. οὐδὲ βούλεσθέ, φησι, παρασχεῖν τοῖς διὰ τέλους ἀπείθεσι τὴν τῆς σοφίας ἀνάπτυξιν· ὅταν γάρ τις ἐπάγηται προαίρεσιν εὐσεβῆ καὶ γνώμης ὀρθότητα, λήψεται μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας τῶν ἀποκρύφων τὴν ἀποκάλυψιν· ὅταν δὲ μηδὲν ὑγιὲς φρονῇ, οὐδὲ τῶν 30 προχείρων τοῖς πολλοῖς ἀξιοῦται δέξασθαι τὴν ἀκρόασιν.

12 Ἵνα βλέποντες βλέπωσι, καὶ μὴ ἴδωσι· καὶ ἀκού-

[n] διδασκαλίαν P. [o] Sic. P.L. προσώπου Poss. [p] Sic. P.L. ἦν Poss. [q] ἑαυτὸ P. [r] σωματοειδῶς Poss.

οντες ἀκούωσι, καὶ μὴ συνιῶσι· μήποτε ἐπιστρέψωσι, καὶ ἀφεθῇ αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα.

Εἶτα καὶ τῇ ἐπαγωγῇ τῆς προφητικῆς φωνῆς τὴν κακίαν αὐτῶν ἐλέγχει, ὡς πόῤῥωθεν κηρυττομένην. "βλέποντες γὰρ οὐ "βλέψουσι. καὶ οὐ μὴ ἴδωσι. καὶ ἀκούσονται καὶ οὐ μὴ συνιῶσι·" 5 οὐδὲ γὰρ βουληθήσονται τὴν χάριν αὐτοῦ παραδέξασθαι. διό φησιν, "ἰδοὺ ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἐπράθητε· καὶ ταῖς ἀνομίαις ὑμῶν "ἐξαπέστειλα μητέρα ὑμῶν. διότι ἦλθον, καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος· "ἐκάλεσα καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐπακούων." τὸ μὲν οὖν βλέψαι ὑπῆρχεν αὐτοῖς ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ ὀφθέντος· τὸ δὲ μὴ ἰδεῖν συμβέβηκεν 10 ἀπὸ τοῦ αὐτοὺς[q] μῦσαι τοὺς ἑαυτῶν ὀφθαλμοὺς, καὶ προσποιηθῆναι μὴ βλέπειν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ μὴ ἀκοῦσαι ἀπὸ τοῦ μὴ βούλεσθαι συνιέναι τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ καταφρονεῖν τῶν λεγομένων. καὶ οὕτως συμβήσεται αὐτοῖς τὸ μὴ ἀπαλλαγῆναι τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ἀντιπαθῶς ἔχειν πρὸς τὴν ἑαυτῶν 15 σωτηρίαν.

21 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, μήτι ὁ λύχνος ἔρχεται ἵνα ὑπὸ τὸν μόδιον τεθῇ, ἢ ὑπὸ τὴν κλίνην; οὐχ ἵνα ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἐπιτεθῇ;

Ὁ βουλόμενος τὸν λύχνον ἐφαρμόζειν καὶ[r] τοῖς τελειοτάτοις 20 τῶν τοῦ Ἰησοῦ μαθητῶν, δυσωπήσει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου λελεγμένων· ὅτι ἐκεῖνος ἦν ὁ λύχνος ὁ καιόμενος καὶ φαίνων. ἀλλὰ καὶ τὸ, "ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμὸς," ἀναφερόμενον ἐπὶ τὸν ἐν ἑκάστῳ νοῦν[s] πᾶσιν ἀνθρώποις ἐφαρμόσει. ἀλλὰ καὶ "ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι, καὶ οἱ λύχνοι 25 "καιόμενοι," πρὸς πάντας εἴρηται τοὺς[t] μαθητὰς τοῦ Ἰησοῦ. φήσει τις οὖν ἐπὶ τὴν ἐνεστηκυῖαν ζωὴν ἀναφέρεσθαι τὸ εἰρημένον περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὸν ἀναφέντα[u] λύχνον ἐν τῇ ψυχῇ λογικὸν κρύπτειν αὐτὸν, ἀλλ' ἐπιτιθέναι λυχνίᾳ[x]· εἰς σύμβολον ἧς Μωσῆς ἐν τῇ σκήνῃ ἀπέθετο τοῦ μαρτυρίου. χρὴ οὖν τὸν λύχνον μὴ ὑπὸ τὸν 30 μοδιον τοῦ σιτομετρίου εἶναι· μοδίῳ γὰρ σιτομετρείσθωσαν ὑπὸ τοῦ πιστοῦ καὶ φρονίμου οἰκονόμου οἱ σύνδουλοι, βλεπέτωσαν δὲ

[q] αὐτοῖς P. [r] P. [s] Sic P.L. τῶν ἑκαστῶν οὖν Poss. [t] τὰς P.
[u] ἀνάψαντα P.L. [x] λυχνίαν P.

τὰς αὐγὰς τοῦ λύχνου ἐπικειμένου τῇ λυχνίᾳ καὶ εἰς φανερὸν τοῦ λόγου προαγομένου οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ πάντες τῆς ἐκκλησίας[y]. ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ τὴν κλίνην τιθέασι τὸν λύχνον, ἔνθα τις ἀναπαύεται, οὐδὲ ἄλλου τινὸς σκεύους ὑποκάτω. τοῦτο γὰρ ὁ ποιῶν οὐ προνοεῖται τῶν εἰσπορευομένων εἰς τὴν οἰκίαν[z], οἷς δεῖ προστίθεσθαι[a] τὸν 5 λύχνον, οἱ τῷ ἀληθινῷ φωτὶ καὶ λόγῳ τῷ λαμπρῷ καὶ ταῖς ἀκτῖσι τῆς σοφίας ἀνάπτοντες τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν φύσιν ἔχοντα· καθ' ἣν κατεσκεύασεν αὐτὸν ὁ δημιουργός· λύχνου δεομένου τῆς ἀπὸ τοῦ λόγου καὶ σοφίας καὶ τῆς ἀληθείας τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἀνάψεως. καὶ νομιστέον τὴν "ἔστωσαν ὑμῶν οἱ λύχνοι καιόμενοι" 10 ἐντολὴν, ὑπὸ μὲν τῶν προνοουμένων ἔχειν ἐν τῇ ψυχῇ τὸν νοῦν διορατικώτατον[b], καὶ μετέχοντα τοῦ εἰπόντος "ἐγὼ φῶς εἰς τὸν "κόσμον ἐλήλυθα," πληροῦσθαι. οἱ γὰρ καίοντες τὸν λύχνον καὶ τιθέντες ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἵνα λάμπῃ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ, προτρέψονται[c] καὶ τοὺς[d] ἐν τῇ οἰκίᾳ βλέποντας τὴν τοῦ λύχνου 15 λαμπρότητα καὶ αὐτοὺς καίειν τὴν ἑαυτῶν λυχνίαν. δυνάμει οὖν τοῦτό φησιν, ἐγὼ μὲν ἧψα τὸ φῶς, τὸ δὲ μεῖναι καιόμενον τῆς ὑμετέρας ἔστω σπουδῆς, οὐ δι' ὑμᾶς αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς μέλλοντας τῆς αὐγῆς ἀπολαύειν[e], καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν χειραγωγεῖσθαι. ἐὰν γὰρ ὑμεῖς ἦτε μετὰ ἀκριβείας βιοῦντες, οὐ 20 δυνήσονται αἱ κατηγορίαι συσκιάσαι ὑμῶν τὴν λαμπάδα.

22 Οὐ γάρ ἐστί τι κρυπτὸν, ὃ ἐὰν μὴ φανερωθῇ· οὐδὲ ἐγένετο ἀπόκρυφον, ἀλλ' ἵνα εἰς φανερὸν ἔλθῃ.

Πάλιν δὲ αὐτοὺς διὰ τούτων εἰς ἀκρίβειαν ἄγει βίου, παιδεύων ἐναγωνίους εἶναι ὡς ὑπὸ τοῖς ἁπάντων ὀφθαλμοῖς κειμένους, 25 καὶ ἐν μέσῳ τῆς οἰκουμένης θεάτρῳ ἀγωνιζομένους. μὴ γὰρ δὴ τοῦτο εἰδῆτε, φησὶν, ὅτι ἐνταῦθα καθήμεθα νῦν, καὶ ἐν μικρῷ γωνίας ἔσμεν μέρει. οὕτω γὰρ ἔσεσθε κατάδηλοι πᾶσιν, ὡσανεὶ λύχνος ἐν οἰκίᾳ ὑπὲρ τῆς λυχνίας φαίνων. ποῦ νῦν οἱ τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ διαπιστοῦντες; ἀκουέτωσαν ταῦτα, καὶ τῆς προφη- 30 τείας τὴν δύναμιν ἐκπλαγέντες, προσκυνείτωσαν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προσεκτικωτέρους ποιῶν τοὺς ἀκούοντας, ἐπιφέρει,

[y] τῇ ἐκκλησίᾳ L. [z] οἰκείαν Poss. [a] τίθεσθαι L. [b] διωρατικ. Cod. [c] προτρέψωνται L. [d] τοὺς om. P. [e] ἀπολ. τ. αὐγ. L.

23 Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

Ἐννόησον γὰρ ἡλίκα ὑπέσχετο τοῖς οὐδὲ ἐν τῇ χώρᾳ γνωρίμοις οὖσι τῇ αὐτῶν, ὅτι γῆ καὶ θάλασσα[f] αὐτοὺς εἴσεται, καὶ πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἥξουσιν οὐ φήμῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ τῆς εὐεργεσίας ἐνεργείᾳ. 5

24 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, βλέπετε τί ἀκούετε. ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν, καὶ προστεθήσεται ὑμῖν 25 τοῖς ἀκούουσιν. ὃς γὰρ ἂν ἔχῃ, δοθήσεται αὐτῷ, καὶ ὃς οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

Ἐπιφέρει "βλέπετε τι ἀκούετε." νήψατε πρὸς τὸ μέτρον τῆς 10 ὑπακοῆς, καὶ ἡ γνῶσις δοθήσεται, καὶ ὅσον ἂν βούληταί τις σοφίας, ἐπισπάσηται τῇ προθυμίᾳ, πρὸς ὃ δίδωσι μέτρον ἀντιλαμβάνων· οὐδὲ γὰρ ἄμετρον ἐν ἀνθρώποις ἐστὶ χρηστὸν ἢ φαῦλον. διόπερ κατὰ τὴν ἀναλογίαν "οὗ ἐμετρήσαμεν μετρηθήσεται ἡμῖν, "μέτρῳ καλῷ σεσαλευμένῳ, πεπιεσμένῳ, ὑπερεκχυνομένῳ, ἀποδο- 15 "θησομένῳ εἰς τὸν κόλπον ἡμῶν."

Ὃς γὰρ ἂν ἔχῃ πόθον καὶ προθυμίαν τοῦ ἀκούειν καὶ αἰτεῖν, δοθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν οὐκ ἔχῃ θείας ἀκροάσεως ἔρωτα, διὰ τῆς καταφρονήσεως, καὶ εἴ τι ἔδοξεν ἔχειν τί νόμου γραπτοῦ, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ, κατὰ τὸ, "ἀρθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν 20 "ἀφ' ὑμῶν, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς." αἰνιττόμενος τοὺς ἐν εἰδήσει καυχωμένους τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, καὶ βύοντας[g] τὰ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας.

Βασιλείαν Θεοῦ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν καλεῖ[h], καὶ τῆς ἐνσάρκου 25 παρουσίας αὐτοῦ κατὰ[i] τὴν οἰκονομίαν φησιν· κατὰ τὸ, "ἤγγικεν "ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν," καὶ, "ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς "ὑμῶν ἐστι," τοῖς μαθηταῖς εἰρημένον. αὕτη οὖν ἔοικεν, "ὡς "ἐὰν ἄνθρωπος βάλῃ τὸν σπόρον ἐπὶ τῆς γῆς." καὶ ἄνθρωπος γὰρ ἐστι[k], καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; Θεὸς γὰρ ὢν, καὶ υἱὸς Θεοῦ πρὸ 30 αἰώνων ὑπάρχων, ἄνθρωπος ἀτρέπτως γέγονε δι' ἡμᾶς, σπείρας τὴν

[f] θάλαττα P. [g] βύοντος Cod. L. qui hæc solus habet. [h] Om. P.L. [i] Om. P.L. [k] Sic P.L. ἦν Poss.

γῆν καὶ τὸν ἅπαντα κόσμον φωτίσας τῷ τῆς θεογνωσίας λόγῳ· καὶ οἱονεὶ καθεύδει ἀναληφθεὶς, ἢ ὡς ἀλλαχοῦ φησιν, ἀπεδήμησεν· ἀναμένων διὰ τῆς μακροθυμίας καὶ ἀνεξικακίας καρποφορῆσαι τοὺς δεξαμένους καὶ ὁσημέραι δεχομένους τὸν σπόρον καὶ σωτήριον λόγον. ἐγείρεται δὲ νύκτα καὶ ἡμέραν κατὰ τὸ εἰρημένον, "ἐξε- 5 "γέρθητι, ἵνα τί ὑπνοῖς Κύριε; ἀνάστηθι καὶ μὴ ἀπώσῃ εἰς "τέλος," τοῖς τῆς προνοίας λόγοις διεγείρων ἡμᾶς ὑπὲρ καρποφορίαν, διὰ τῶν δεξιῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης καὶ χρηστοτέρων· τοῦτο γὰρ ἡ ἡμέρα καὶ τὸ φαιδρὸν τῆς χρηστότητος· καὶ διὰ τῶν ἀριστερῶν καὶ σκαιοτέρων· τοῦτο γὰρ ἡ νὺξ, τῶν τε διωγμῶν καὶ 10 τῆς παιδείας τὸ σκυθρωπὸν ὑπομένουσα[l]. διὰ τούτων γὰρ ὁ σπόρος βλαστάνει τε καὶ μηκύνεται. τὸ δὲ, "ὡς οὐκ οἶδεν αὐτὸς," ἵνα εἴπῃ τῷ αὐτεξουσίῳ τῶν δεχομένων τὸν λόγον βουλήματι ἐπιτρέπων τὴν ἐργασίαν, καὶ μὴ τὸ πᾶν αὐτὸς κατεργαζόμενος· ἵνα μὴ ἀκούσιον ἡμῶν ᾖ τὸ ἀγαθόν. ὅθεν ἐπάγει, "αὐτομάτως[n] γὰρ ἡ γῆ 15 "καρποφορεῖ," οὐκ ἀνάγκης τὸ αὐτεξούσιον βιαζομένης, οὐ περιφορᾶς ἄστρων καὶ τύχης ἢ εἱμαρμένης, κατὰ τὸν τῶν ἐμπλήκτων[o] λόγον, ἀλλὰ προαιρέσεως προιούσης εἰς τοῦτο. καρποφορεῖ δὲ πρῶτον χόρτον[p] νόμῳ φύσεως, καὶ ταῖς κατὰ μικρὸν ἀναβάσεσι προϊοῦσα εἰς τελείωσιν· ἐπειδὴ[q] καὶ ὡς νήπια γάλα ποτίζονται οἱ νεωστὶ 20 τοῦ λόγου μετέχοντες, καὶ ἀναπίπτουσιν ἐπὶ τὸν χόρτον, οἱ ὡς ἀσθενοῦντες ἐσθίουσι λάχανα καὶ τῆς ἀλογωτέρας τροφῆς ἀπολαύουσι τῶν κριθινῶν[r] ἄρτων. εἶτα φέρει καὶ στάχυν τὸν προσαγόμενον τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ Κυρίου καὶ εἰς δράγμα γινόμενον τῶν ἐρχομένων ἐν ἀγαλλιάσει καὶ αἰρόντων τὰ δράγματα αὐτῶν. 25 ὅταν δὲ παραδῷ ὁ καρπὸς, καὶ αἱ χῶραι λευκανθῶσι πρὸς θερισμὸν, ἐκτείνει τὸ[s] δρέπανον ὁ καλὸς γεωργὸς, ἵνα συναγάγῃ τὸν σῖτον εἰς τὰς ἀποθήκας. οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν τὸ ἀνθῆσαι μόνον ὡς χόρτος, διὰ τῆς ὑπακοῆς, ἀλλὰ καὶ ἀνδρείας[t], ἵνα ὡς καλάμη σίτου ἱστάμεθα τῶν πνεόντων ἀνέμων περιφρονοῦντες[u], 30 ἢ τῶν πειρασμῶν, εἰς ὕψος τείνοντες τῆς ψυχῆς τὸ ἀνάστημα· καὶ μνήμης δὲ διηνεκοῦς, ἵνα ὡς στάχυς ὠδινήσωμεν τὸν καρπὸν, καὶ

[l] ὑποφαίνουσα L. [n] αὐτομάτη L. [o] ἐκπλ. L. [p] χόρτιον P.
[q] ἐπεὶ P.L. [r] κρι θι P. [s] τὸ P. τὸν Poss. [t] ἀνδρίας P. [u] παραφ. P.

τῇ ἐπεξεργασίᾳ τῆς ἀρετῆς τέλειον αὐτὸν ἀποδείξωμεν, τοῦ θερίζοντος τὴν χεῖρα πληροῦντα, καὶ εἰς εὐλογίαν Κυρίου τηρούμενον. θερισμὸς δ' ἂν εἴη ὁ τῆς συντελείας καιρός. δρέπανον "ὁ τοῦ Θεοῦ "λόγος ζῶν τε καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν "δίστομον, καὶ διϊκνούμενος μέχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, 5 "ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας." ὁ πάντα ἔχων γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. ἐνταῦθα γάρ[x] τὸ δρέπανον οὐ τιμωρίαν τινὰ καὶ ἀρὰν δηλοῖ, ὡς[y] ἐν τῷ προφήτῃ Ζαχαρίᾳ, ἐπεὶ μὴ ἰσχύει κατὰ τῶν καρποφορούντων· "ἡ γὰρ ἀξίνη πρὸς τῇ ῥίζᾳ κεῖται τῶν μὴ ποιούντων καρπὸν 10 "καὶ εἰς πῦρ βαλλομένων." αὕτη δὲ ἡ δρεπάνη εἰς χεῖρας τίθησι τοῦ θερίζοντος, ἵνα μὴ ἀπόληταί[z] τι τοῦ σίτου. σημειῶσαι δὲ ὅτι ἐνταῦθα ἐπὶ τὸν τοιοῦτον καρπὸν αὐτὸς ἀποστέλλει τὸ δρέπανον· ἐν δὲ τῇ παραβολῇ τῶν ζιζανίων "τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ ἀποστέλλει "συναγαγεῖν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα καὶ τοὺς 15 "ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν· ἵνα βάλωσιν αὐτὰ εἰς τὴν κάμινον τοῦ "πυρός." οὐδὲ γάρ εἰσιν ἄξιοι τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου. αὕτη τοίνυν ἡ παραβολὴ περὶ τῶν δικαίων εἴρηται μόνων. ἡ δὲ πρώτη τέσσαρα τίθησι τάγματα, τριῶν διαφόρως[a] ἀπολλυμένων[b], καὶ ἑνὸς σωζομένου κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐργασίας. 20 τρεῖς γὰρ καὶ τούτου εἴρηκε διαφοράς· ἐνταῦθα δὲ μίαν μόνην τέθηκε τῶν σωζομένων διαφορὰν, τὰς τρεῖς εἰς μίαν συνάγων[c]. ἅπασαι γὰρ φέρουσι σῖτον, κἂν μὴ[d] ὁμοίως ἀλλήλαις.

30 Καὶ ἔλεγε, τίνι ὁμοιώσωμεν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; 31 ἢ ἐν ποίᾳ παραβολῇ παραβάλωμεν αὐτήν; ὡς κόκκῳ 25 σινάπεως, ὃς ὅταν σπαρῇ ἐπὶ τῆς γῆς, μικρότερος πάν- 32 των τῶν σπερμάτων ἐστὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ὅταν σπαρῇ, ἀναβαίνει, καὶ γίνεται πάντων τῶν λαχάνων μείζων, καὶ ποιεῖ κλάδους μεγάλους, ὥστε δύνασθαι ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτοῦ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνοῦν. 30 33 καὶ τοιαύταις παραβολαῖς πολλαῖς ἐλάλει αὐτοῖς τὸν

[x] δὲ Poss. [y] καθὰ καὶ L. [z] ἄληται P. [a] διαφόρων Poss. [b] ἀπολλυμένων P.L. ἐκκεκλεισμένων Poss. [c] συναγαγὼν P.L. [d] εἰ καὶ μὴ P.L.

34 *λόγον, καθὼς ἠδύναντο ἀκούειν. χωρὶς δὲ παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς. κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐπέλυε πάντα.*

[e]Βραχὺς ὁ τῆς πίστεως λόγος ἐν κόσμῳ διὰ τοῦ κηρύγματος, καὶ τῶν πώποτε γενομένων ἐν ἀνθρώποις δογμάτων ἐν βραχυτάτοις 5 οὗτος ἐπαγγέλλεται ῥήμασιν· ἡ δὲ ἐν τοῖς τελείοις λαλουμένη σοφία πλατύνει καὶ αὔξάνει τὸν λόγον, ἅτε δὴ μόνον ἐν ἀληθείᾳ πλατυνόμενόν τε καὶ αὐξανόμενον. μεῖζον δὲ ἀληθείας οὐδέν.

Εἶθ' οἱ μετέωροι τὸ φρόνημα, καὶ τοῖς ἰδίοις ἐπαιρόμενοι λόγοις ἐφίενται τῆς ὑπὸ τὸν ἀληθῆ λόγον σκιᾶς, καὶ καταφεύγουσιν ἐπ' 10 αὐτῆς. εἶτα συντομίᾳ χαίρων οὗτος ὁ μακάριος Εὐαγγελιστής, τῶν παραβολῶν ὑποδείξας τὸ εἶδος ἐπιφέρει, "καὶ τοιαύταις "παραβολαῖς πολλαῖς ἐλάλει αὐτοῖς" καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀρίστου ἐστὶ διδασκάλου πρὸς τὴν ἕξιν τῶν ἀκουόντων ποιεῖσθαι τοὺς λόγους, καὶ μήτε ῥίπτειν τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν 15 τῶν χοίρων· μήτε διὰ τῆς σαφηνείας τῶν ἀπορρήτων εἰς καταφρόνησιν παρατιθέναι[f] τὰ οὕτω μεγάλα. δεικνὺς δὲ ὁ Ματθαῖος ὡς οὐκ αὐτὸς καινοτομεῖ τὸ τοιοῦτον εἶδος τῶν λόγων, εἰσάγει τὸν προφήτην τοῦτον προαναφωνοῦντα τῆς διδασκαλίας τὸν τρόπον. 20

Διδάσκων δὲ ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ τὴν γνώμην, ὅτι οὐχ ἵνα ἀγνόωσιν, ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς εἰς ἐρώτησιν ἄγῃ διελέγετο, ἐπήγαγεν, "καὶ "τοιαύταις παραβολαῖς πολλαῖς ἐλάλει αὐτοῖς·" καὶ ὅμως οὐδεὶς αὐτὸν ἠρώτησεν, καίτοιγε τοὺς προφήτας πολλάκις ἠρώτουν· οὗτοι δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίουν. τὸ δὲ "κατ' ἰδίαν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ 25 "ἐπέλυεν πάντα" νοήσωμεν, ὅτι πάντα ὅσα παρ' αὐτοῦ ἐζήτουν μαθεῖν, ὡς τὴν παραβολὴν τοῦ σπόρου καὶ τὴν[g] τῶν ζιζανίων. τὰς γὰρ λοιπὰς ἀφῆκεν ἀνερμηνεύτους, εἰπὼν πρὸς αὐτοὺς[h], "συνήκατε ταῦτα πάντα; οἱ δὲ εἶπον, ναὶ Κύριε." σύνεσιν γὰρ ἐπεζήτει παρὰ τῶν ἀκουόντων ὁ Κύριος. μάθημα γὰρ κατέχεται 30 τὸ νοούμενον, τὸ δὲ μὴ νοηθὲν ἀφαρπάζεται καθάπαν. ἤδη προ-

[e] Hoc Sch. quod dedi e Cod. L. in Possini Catena Cyrillo diserte assignatur, unde non improbabile fit totum comment. esse ejus Patris.
[f] προτιθέναι P.L. [g] τὴν om. P.L. [h] αὐτοῖς P.L.

εἶπεν ἐν τῇ παραβολῇ. ὅθεν, εἰ κατεσχήκασι τὸ σπέρμα τὸ θεῖον διὰ τῆς συνέσεως, ἀναγκαίως ἐπερωτᾷ· ἡ δὲ ἐπερώτησις οὐκ ἐξ ἀγνοίας, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῆς προσοχῆς διέγερσιν, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν τῶν ἀκροατῶν κατασκευήν· καὶ παραβολαὶ μὲν τὰ εἰρημένα καὶ δεόμενα σαφηνείας· οἱ δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων πρότερον 5 καὶ νενοημένων συνίασι καὶ ταῦτα· καὶ διὰ τοῦτο, φησὶν, ἐπέλυεν αὐτοῖς πάντα.

ΚΕΦ. Ι.

Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ὑδάτων.

35 Καὶ λέγει αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὀψίας γενο- 10
36 μένης, διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν. καὶ ἀφέντες τὸν ὄχλον παραλαμβάνουσιν αὐτὸν ὡς ἦν ἐν τῷ πλοίῳ· καὶ ἄλλα
37 δὲ πλοιάρια ἦν μετ' αὐτοῦ. καὶ γίνεται λαίλαψ ἀνέμου μεγάλη· τὰ δὲ χύματα ἐπέβαλλεν εἰς τὸ πλοῖον, ὥστε αὐτὸ ἤδη γεμίζεσθαι. 15

Ὁ μὲν Μάρκος ἀπαλλάττων ἑαυτὸν τοῦ[i] ἀπαιτηθῆναι τῶν χρόνων τὴν τάξιν, οὕτως εἶπεν, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς. ὁ δὲ Ματθαῖος οὐχ οὕτως· ἀλλὰ καὶ ἀκολουθίαν ἐνταῦθα διατηρεῖ. οὐδὲ γὰρ οὕτως πάντες πάντα ἔγραφον. ταῦτα δὲ εἴρηται ἵνα μὴ τὴν παράλειψιν[k] διαφωνίαν τις εἶναι νομίζῃ[l]. τοὺς μὲν οὖν μαθη- 20 τὰς μεθ' ἑαυτοῦ ἔλαβεν, τοὺς ὄχλους ἀφεὶς, ἤγουν προπέμψας. παρέλαβε δὲ οὐ μάτην οὐδὲ εἰκῇ· ἀλλ' ὥστε ποιῆσαι θεατὰς τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι θαύματος, καὶ ἵνα μὴ μέγα φρονῶσιν, ὅτι τοὺς ἄλλους πέμψας, αὐτοὺς κατέσχεν, ἀφίησι κλυδωνισθῆναι· τοῦτό τε, κατορθῶν καὶ πειρασμοὺς φέρειν γενναίως. ὁ μὲν οὖν Ματθαῖός 25 φησιν ὅτι ἐκάθευδεν· ὁ δὲ Μάρκος καὶ πῶς ἐκάθευδεν εἶπεν, ὅτι ἐν προσκεφαλαίῳ, ἁπλῶς δεικνὺς[m] τὸ ἄτυφον, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν ἡμᾶς παιδεύων φιλοσοφίαν. τοῦ κλυδωνίου τοίνυν διεγερθέντος, διεγείρουσιν αὐτὸν λέγοντες, διδάσκαλε, οὐ μέλει σοι ὅτι ἀπολλύμεθα; ὁ δὲ Ἰησοῦς διεγερθεὶς, τῇ θαλάσσῃ ἐπετίμησε καὶ τοῖς 30

[i] Sic L. τὸ Poss. et P. [k] παράληψιν P.L. [l] νομίζοι P.L.
[m] διαδεικνὺς L.

μαθηταῖς, δείξας ἐντεῦθεν, ὅτι θαρρεῖν χρὴ, κἂν μεγάλα διεγείρηται τὰ κύματα, καὶ ὅτι πάντα συμφερόντως οἰκονομεῖ. καὶ γὰρ τὸ θορυβηθῆναι συμφερόντως ἐγίνετο, ὥστε μεῖζον φανῆναι τὸ θαῦμα, καὶ διηνεκῆ γενέσθαι τοῦ συμβάντος τὴν μνήμην. διὰ τοῦτο καὶ καθεύδει. εἰ γὰρ ἐγρηγορότος[n] ἐγένετο, ἢ οὐκ ἂν ἐφοβήθησαν, 5 ἢ οὐκ ἂν παρεκάλεσαν, ἢ οὐδὲν ἐνόμισαν αὐτὸν δύνασθαι τι τοιοῦτον ποιεῖν. διὰ τοῦτο καθεύδει, διδοὺς καιροὺς τῇ δειλίᾳ, καὶ τρανοτέραν αὐτοῖς ποιῶν τὴν αἴσθησιν τῶν γινομένων. ἐπεὶ οὖν πάντας εἶδον εὐεργετηθέντας, αὐτοὺς δὲ οὐδενὸς ἀπολελαυκότας, ὕπτιοι ἦσαν· ἔδει δὲ αὐτοὺς διὰ τῆς οἰκείας αἰσθήσεως ἀπολαῦσαι τῶν 10 εὐεργεσιῶν. συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα, ἵνα διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς σαφεστέραν λάβωσιν αἴσθησιν τῆς εὐεργεσίας. διὰ τοῦτο δὲ οὐδὲ παρόντων ἄλλων τοῦτο ποιεῖ, ὥστε μὴ καταγνωσθῆναι αὐτοὺς ὀλιγοπιστίᾳ, ἀλλ' αὐτοὺς μόνους λαβὼν διορθοῦται. οὐδὲ γὰρ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον, ἀλλ' ὅτι μὲν δύναται διε- 15 γερθεὶς ἐπιτιμᾷν ᾔδεσαν, ὅτι δὲ καὶ καθεύδων, οὐδέπω. διὸ καὶ ἐπιτιμῶνται πολλάκις, ὡς ὅταν λέγῃ, "ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί "ἐστε;" μὴ τοίνυν θαυμάσῃς, εἰ τῶν μαθητῶν ἀτελέστερον διακειμένων[o], οἱ ὄχλοι οὐδὲν μέγα ἐφαντάζοντο. ἐθαύμαζον γὰρ λέγοντες, "ποταπός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅτι καὶ ἡ θάλασσα καὶ ὁ 20 "ἄνεμος αὐτοῦ ὑπακούει;" ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐπετίμησεν ὅτι ἄνθρωπον αὐτὸν ἐκάλουν· ἀλλ' ἀνέμενε αὐτοὺς διὰ τῶν σημείων διδάσκειν, ὅτι πεπλανημένη ἦν αὐτῶν ἡ ὑπόληψις. πόθεν δὲ ἄνθρωπον αὐτὸν ἐνόμιζον; ἀπό τε τῆς ὄψεως, ἀπό τε τοῦ ὕπνου, καὶ τοῦ πλοίου κεχρῆσθαι. διὰ δὴ τοῦτο εἰς ἀμηχανίαν ἐξέπιπτον λέγοντες, 25 ποταπός ἐστιν; ὁ μὲν γὰρ ὕπνος καὶ τὸ φαινόμενον ἄνθρωπον ἐδείκνυ· ἡ δὲ θάλασσα καὶ ἡ γαλήνη Θεὸν ἐνέφηνε. μόνῳ γὰρ ἐπιτάγματι πᾶσαν εὐθὺς τὴν ζάλην διέλυσεν. οὐκ εὐχῆς δεηθεὶς[p], οὐ ῥαβδὸν ὡς Μωσῆς ἐπανατεινάμενος[q], ἀλλ' ὡς δεσπότης ἐπιτάττων θεραπαινίδι, καὶ ὡς δημιουργὸς κτίσματι. ἐπειδὴ δὲ ἀπέβη 30 τῆς θαλάσσης, διαδέχεται θαῦμα ἕτερον φοβερώτερον.

[n] ἐγρηγορότως L. [o] ἀτελέστεροι διακείμενοι P. [p] Male Poss. ἔχιν δὲ θείς. [q] ἐπανατεινόμενος P.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ τοῦ Λεγεῶνος.

1 Καὶ ἦλθον εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης, εἰς τὴν χώραν τῶν Γαδαρηνῶν.

Ἐλθόντι δὲ εἰς τὴν χώραν τῶν Γερασηνῶν, ἤτοι τῶν Γεργεσηνῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. οὔτε Γαδαρηνῶν οὔτε Γερασηνῶν[r] τὰ ἀκριβῆ ἔχει τῶν ἀντιγράφων, ἀλλὰ Γεργεσηνῶν. Γάδαρα γὰρ πόλις ἐστὶ τῆς Ἰουδαίας, περὶ ἣν τὰ διαβόητα θερμὰ[s] τυγχάνει· λίμνη δὲ κρημνοῖς παρακειμένη οὐδαμῶς ἔστιν ἐν[t] αὐτῇ, ἢ θάλασσα. καὶ Γέρασα δὲ τῆς Ἀραβίας ἐστὶ πόλις, οὔτε θάλασσαν οὔτε λίμνην πλησίον ἔχουσα· καὶ οὐκ ἂν οὕτω προφανὲς ψεῦδος καὶ εὐέλεγκτον οἱ Εὐαγγελισταὶ[u] εἰρήκεισαν[x], ἄνδρες ἐπιμελῶς γινώσκοντες τὰ περὶ τῆς Ἰουδαίας. Γέργεσα τοίνυν ἐστὶν ἀφ' ἧς οἱ Γεργεσηνοὶ[y], πόλις ἀρχαία περὶ τὴν νῦν καλουμένην Τιβεριάδα λίμνην[z], περὶ ἣν κρημνὸς παρακείμενος τῇ λίμνῃ, ἀφ' ἧς δείκνυται τοὺς χοίρους ὑπὸ τῶν δαιμόνων καταβεβλῆσθαι. ἑρμηνεύεται δὲ ἡ Γέργεσα, παροικία ἐκβεβληκότων, ἐπώνυμος οὖσα τάχα προφητικῶς[a], οὗ περὶ τὸν σωτῆρα πεποιήκασι, παρακαλέσαντες αὐτὸν μεταβῆναι ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῶν οἱ τῆς χώρας[b] πολῖται. καὶ ταῦτα Ὠριγένης φησὶν ἐν τῷ ἕκτῳ τόμῳ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ἐξηγητικῶν.

4 Καὶ οὔτε ἁλύσεσιν οὐδεὶς ἠδύνατο αὐτὸν δῆσαι. διὰ τὸ αὐτὸν πολλάκις πέδαις καὶ ἁλύσεσι δεδέσθαι, καὶ διεσπᾶσθαι ὑπ' αὐτοῦ τὰς ἁλύσεις, καὶ τὰς πέδας συντετρίφθαι· καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἴσχυε δαμάσαι. 5 καὶ διαπαντὸς νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐν τοῖς μνήμασιν καὶ ἐν τοῖς ὄρεσιν ἦν κράζων καὶ κατακόπτων ἑαυτὸν λίθοις.

Ἰστέον δὲ ὡς Μάρκος μὲν καὶ Λουκᾶς ἕνα φασὶν[c] εἶναι τὸν δαιμονιζόμενον, Ματθαῖος δὲ δύο· τοῦτο δὲ οὐ διαφωνίαν ἐμφαίνει.

r Γερασηνῶν P. Γερασενῶν Poss. s θρέμματα L. t Om. L. u μαθηταὶ P. et Poss. x εἰρήκεσαν P. y Γεργέσεοι P. Γεργεσαῖοι L. z πόλιν Poss. a ἀφ' οὗ Poss. ἀφ' om. P. b τῶν χοίρων P.L. c φησὶν P.

εἰ μὲν γὰρ εἶπον ὅτι εἷς μόνος ἦν, ἐδόκουν ἀμφιβάλλειν τῷ Ματθαίῳ. εἰ μὲν[d] δὲ οἱ μὲν περὶ τοῦ ἑνὸς, ὁ δὲ περὶ τῶν δύο διελέχθη[e], οὐ μάχης τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ διαφόρου διηγήσεως. καὶ γὰρ ἔμοιγε δοκεῖ τὸ χαλεπώτερον τούτων[f] ἐπιλεξάμενοι εἰρηκέναι. διὸ καὶ τραγικώτερον ἀπαγγέλλει τὴν συμφοράν· οἷον ὅτι τὰ δεσμὰ καὶ 5 τὰς ἁλύσεις διαρρήξας[g] ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ἔρημον. ὁ δὲ Μάρκος, καὶ τοῖς λίθοις ἔκοπτεν ἑαυτόν φησι. συνέβαινε δὲ καὶ ἀμφοτέρων ὁμοίως ὄντων χαλεπῶν, ἁπλῶς εἰπεῖν ὅτι δαιμονιζόμενος, μὴ ἀκριβολογησάμενοι[h] περὶ τὸν ἀριθμὸν, ἐπεὶ μηδὲ συντελεῖν τοῦτο ἐνόμιζον εἰς τὸ μείζονα τοῦ ποιήσαντος φανῆναι τὴν δύναμιν. 10 ὁ γὰρ τὸν ἕνα θεραπεύσας τοιοῦτον ὄντα, οὐδὲ δύο οὐδὲ πλείονας ὁμοίως διακειμένους θεραπεύειν ἀδύνατος ἦν.

8 Ἔλεγε γὰρ αὐτῷ, ἔξελθε τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐκ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπειδὴ τοίνυν ἄνθρωπον αὐτὸν ὡμολόγησαν, ἦλθον οἱ δαίμονες 15 τὴν θεότητα ἀνακηρύττοντες. καὶ οἱ τῆς θαλάσσης κυμαινούσης καὶ πάλιν ἡσυχαζούσης οὐκ ἀκούσαντες, ἤκουον τῶν δαιμόνων ταῦτα βοώντων, ἅπερ ἐκείνη διὰ τῆς γαλήνης ἔκραζεν. εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ κολακείας τὸ πρᾶγμα εἶναι, ἀπὸ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων βοῶσι, λέγοντες, "ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς;" διὰ 20 δὴ τὸ πρότερον ὁμολογεῖται ἡ ἔχθρα, ἵνα μὴ ὕποπτος αὐτῶν ἡ ἱκετηρία γένηται. καὶ γὰρ ἐμαστίζοντο ἀοράτως πιμπράμενοι καὶ τὰ ἀνήκεστα πάσχοντες ἀπὸ τῆς παρουσίας ἐκείνης. νομίσαντες δὲ ἤδη τὴν κόλασιν αὐτοῖς ἐφεστάναι, ἔδεισαν ὡς ἤδη εἰς τιμωρίαν ἐμπεσούμενοι. διὸ καὶ ἀξιοῦσι μὴ πρὸ καιροῦ δοῦναι τὴν δίκην. 25 ἐπειδὴ γὰρ κατέλαβεν αὐτοὺς τὰ δεινὰ ἐκεῖνα καὶ παράνομα ἐργαζομένους, καὶ τὸ πλάσμα τὸ ἑαυτοῦ παντὶ διαστρέφοντας τρόπῳ καὶ τιμωρουμένους, καὶ ἐνόμιζον αὐτὸν δι᾽ ὑπερβολὴν τῶν γενομένων οὐκ ἀναμενεῖν τὸν καιρὸν τῆς κολάσεως, διὰ τοῦτο παρεκάλουν καὶ ἐδέοντο. καὶ οἱ μηδὲ δεσμῶν ἀνεχόμενοι σιδηρῶν, ἔρχονται 30 δεδεμένοι· καὶ οἱ τὰ ὄρη κατατρέχοντες, εἰς τὰ πεδία ἐξῄεσαν.

d Om. P. e διελέγχθη P. f τοῦτον P. g διαρρήσσων P.L.
h ἀκριβολογησάμενον P.

Τί δήποτε καὶ τοῖς τάφοις ἐμφιλοχωροῦσιν οἱ δαίμονες; ὀλέθριον δόγμα τοῖς πολλοῖς ἐνθεῖναι βουλόμενοι, οἷον ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀπελθόντων δαίμονες γίνονται· ὃ μηδέποτε γένοιτο μηδὲ μέχρις ἐννοίας λαβεῖν. ἄλλως δέ, φησιν, εἰ καὶ ἄγαν εἰσὶ μοχθηροὶ τὸν τρόπον οἱ δαίμονες, ἀλλ' οὖν γε ἴσασιν ὅτι πάντως αὐτοὺς ὑπὲρ 5 τῶν ἁμαρτημάτων μένει τις κόλασις ὕστερον. ὅτι δὲ οὐχ ὁ καιρὸς ἐπέστη τῆς κολάσεως, ῥᾳδίως ἠδύναντο γνῶναι, ἐξ ὧν οὐ τιμωρίᾳ παρεδίδοντο νῦν, ἀλλ' ὥστε ἀναχωρῆσαι μόνον τῶν ἀνθρώπων συνώθει αὐτούς. ἔλεγε γὰρ ὁ Σωτὴρ, "ἔξελθε τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρ-"τον ἐκ τοῦ ἀνθρώπου." ὡς οὖν καιρὸν ἔχοντες ἃ βούλονται ποιεῖν 10 ἐν τῷ μέσῳ περὶ τοὺς ἀνθρώπους, οὕτω κατεβόων τοῦ Κυρίου, ὡς ἂν πρὸ τοῦ προσήκοντος καιροῦ μάτην αὐτοὺς βιαζομένου καὶ τιμωρίαις ὑπάγοντος.

9 **Καὶ ἐπηρώτα αὐτὸν, Τί σοι ὄνομα; καὶ ἀπεκρίθη λέγων, λεγεὼν ὄνομά μοι· ὅτι πολλοί ἐσμεν.** 15

Ἐπηρώτα δὲ αὐτὸν, "τί ὄνομά σοι;" ἐπειδὴ γὰρ ὁ Κύριος ᾔδει τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων δαιμόνων, οἱ δὲ ὁρῶντες ἕνα μὲν ἄνδρα ἔβλεπον[h], μιᾶς δὲ φωνῆς προφερομένης ἤκουον, λέγει, εἰπὲ, τί ὄνομά σοι; ἵνα μὴ αὐτὸς εἴπῃ ὅτι πολλοί εἰσιν, ἀλλ' αὐτοὶ ὁμολογήσουσιν ὅτι πολλοὶ τυγχάνουσιν· ἀποκρίνεται δὲ, 20 λέγων ὅτι ὄνομά μοι λεγεών. καὶ οὐδὲ λέγει τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' ἁπλῶς σημαίνει τὸ πλῆθος. οὐδὲν γὰρ ὠφελεῖ εἰς γνῶσιν ἡ ἀκρίβεια.

10 **Καὶ παρεκάλει αὐτὸν πολλὰ, ἵνα μὴ αὐτοὺς ἀποστείλῃ ἔξω τῆς χώρας.** 25

"Καὶ παρεκάλει αὐτὸν πολλὰ, ἵνα μὴ ἀποστείλῃ αὐτοὺς ἔξω τῆς "χώρας," ἢ εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν, ὥς φησιν ὁ Λουκᾶς. ἡ γὰρ ἄβυσσος ἀναχώρησίς ἐστι τούτου τοῦ κόσμου. ἀξιοῦσι τοίνυν οἱ δαίμονες μὴ πεμφθῆναι ἔξω τῆς γῆς, μηδὲ ὅπου οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ 30 τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. ὥστε ὁ Κύριος ἠδύνατο μὲν ἐπιτάξαι αὐτοῖς, συνεχώρησε δὲ αὐτοὺς εἶναι ἐν τῇ γῇ ταύτῃ· ὥσπερ οὖν καὶ τὸν

h βλέπουσι L.

διάβολον, ἵνα μὴ τοῦ ἀντιπάλου τῇ ἀπουσίᾳ[i] ζημιώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ στεφάνου τῆς νίκης.

11 Ἦν δὲ ἐκεῖ πρὸς τῷ ὄρει ἀγέλη χοίρων μεγάλη βοσκομένη.

Εἰς δὲ τοὺς χοίρους ἐπέτρεψεν εἰσελθεῖν[j]. ἅπαντες δὲ ὑπὸ τῶν 5 δαιμόνων ἐλασθέντες κατὰ τοῦ κρημνοῦ ῥίψαντες ἑαυτοὺς εἰς τὴν θάλασσαν ἐνέβαλον[k], ὡς τοὺς βόσκοντας ὁμοῦ τὲ φοβηθῆναι καὶ θαυμάσαι τὸ γινόμενον, καὶ εἰσελθόντας ἀπαγγεῖλαι τοῖς ἐν τῇ πόλει ἅπαντα τὰ γενόμενα. ἐφ' οἷς εἰκότως ἐκπλαγέντες ἐκεῖνοι, ἐξῆλθον πρὸς τὸν Ἰησοῦν· καὶ εὗρον καθήμενον τὸν ἄνθρωπον ἀφ' οὗ 10 τὰ δαιμόνια ἐξεληλύθει, ἱματισμένον καὶ σωφρονοῦντα, καὶ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ καθήμενον, καὶ τὸν εὐεργέτην ἐπιγινώσκοντα. καὶ ἐξεπλάγησαν ἐπὶ τῷ γενομένῳ· καὶ τὴν προσήκουσαν ἀποδόντες ἐν τῇ συναντήσει τιμὴν, παρεκάλεσαν ἐφ' ἑτέρους μεταβῆναι τόπους, ὡς οὐκ ἄξιοι ὄντες τοσοῦτον ἀγαθὸν ἐπὶ τῆς οἰκείας 15 χώρας ἔχειν, δείσαντες μήπου τι καὶ μεῖζον πάθωσιν ἀπὸ τῆς τοῦ παρόντος δυνάμεως τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ἕνεκεν.

Αὐτὸς δὲ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον ὑπέστρεψεν, εἶτα ὁ πάσχων οὐκ ἀναχωρεῖ τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' ἠξίωσεν ἵνα ᾖ σὺν αὐτῷ· οὕτως ἐνέφηνεν ὥστε καὶ τὸν Σωτῆρα ἐπιγνῶναι καὶ δεδοικέναι μὴ πάλιν 20 ὑποστρέψωσιν οἱ δαίμονες εἰς αὐτόν.

20 Καὶ ἀπῆλθε καὶ ἤρξατο κηρύσσειν ἐν τῇ Δεκαπόλει ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· καὶ πάντες ἐθαύμαζον.

Ὁ δὲ Κύριος ἵνα μὴ δόξῃ διὰ τῆς παρουσίας φυλάττειν[l] μόνον, ἀπέλυσεν αὐτόν· μηδένα, φησὶν, εὐλαβήθητι. ἡ γὰρ παρουσία 25 ἐλαττοῖ τὸ θαῦμα, ἡ δὲ ἀπουσία σημαίνει μειζόνως τὴν ἐνέργειαν. ὑπόστρεφε εἰς τὸν οἶκόν σου, ἔχων παρ' ἐμοῦ τὸ ἐνέχυρον τῆς σωτηρίας, καὶ διηγοῦ τοῖς ἄλλοις τὸ θαῦμα, ἵνα βεβαιώσῃς τὴν χάριν. ὃ δὴ καὶ ποιῶν διετέλει. ζητεῖται[m] τίνος ἕνεκεν ὁ Κύριος τοῖς δαίμοσι εἰσελθεῖν[n] ἐπιτάττει[o] εἰς τοὺς χοίρους οὕτως αἰτήσασι; 30 μέγιστα κακὰ διετίθεσαν τοὺς ἀνθρώπους[p] οἱ δαίμονες.

[i] ἡ ἀπουσία L. [j] Om. P. [k] ἔβαλλον L. [l] φυλάσσειν P.
[m] ζητητέον P. ζητεῖτε L. [n] εἰσ. αἰτήσασιν εἰς τ. χοίρους ἐπέτρεψεν L.
[o] ἐπιτάσσει P. [p] τοῖς ἀνθρώποις L.

ἐντεῦθεν δὲ πολλοὶ[q], ὡς εἰκὸς, συνεξέταζον πρὸς ἀλλήλους, τίνος ἕνεκεν ταῦτα ποιούντων ἀνέχεται ὁ Θεός; βουληθεὶς οὖν ὁ Κύριος ἅπασι δεῖξαι, καὶ ἥντινα τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν ἀνθρώπων οἱ δαίμονες ἔχουσι, καὶ ὅτι πολὺ[r] ἐλάττονα ἢ βούλονται καὶ δύνανται, τοὺς ἀνθρώπους ἐργάζονται κακὰ, τῇ τοῦ Θεοῦ κωλυόμενοι δυνάμει· 5 ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων ταύτην οὐ παρείχετο[s] ἀπόδειξιν· ἐπέτρεψε δὲ αὐτοῖς εἰς τοὺς χοίρους εἰσελθεῖν, ὥστε ἀπ' ἐκείνων τήν τε ὀργὴν φανῆναι τῶν δαιμόνων καὶ τὴν δύναμιν νοεῖν[t], καὶ ὅτι οἱ τοσούτους χοίρους συντόμως ἀφανίσαντες, οὐκ ἀδύνατοι τὰ αὐτὰ διατιθέναι τοὺς ἀνθρώπους καθεστήκασιν[u], ὡς διὰ πάντων φανερὰν εἶναι τοῦ 10 Θεοῦ τὴν δύναμιν, κωλύοντος αὐτοὺς ἅπαντα πράττειν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅσα καὶ βούλονται.

ΚΕΦ. ΙΒ.

Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου.

21 Καὶ διαπεράσαντος τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ πλοίῳ πάλιν 15 εἰς τὸ πέραν, συνήχθη ὄχλος πολὺς ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἦν 22 παρὰ τὴν θάλασσαν. καὶ ἰδοὺ ἔρχεται εἷς τῶν ἀρχισυναγώγων, ὀνόματι Ἰάειρος, καὶ ἰδὼν αὐτὸν, πίπτει 23 πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ. καὶ παρεκάλει αὐτὸν πολλὰ, λέγων, ὅτι τὸ θυγάτριόν μου ἐσχάτως ἔχει· ἵνα ελθὼν 20 24 ἐπιθῇς αὐτῇ τὰς χεῖρας, ὅπως σωθῇ καὶ ζήσεται. καὶ ἀπῆλθε μετ' αὐτοῦ, καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολὺς, καὶ συνέθλιβον αὐτόν.

Θαῦμα δὲ πάλιν ἕτερον διαδέχεται. ἄρχων γὰρ τῆς συναγωγῆς ἀπαντᾷ πρὸς τὸν Κύριον, οὐ προλαμβάνων εὐγνωμοσύνῃ τὴν πίστιν, 25 ἀλλ' ἀναγκαζόμενος ὑπὸ νόσου τῆς θυγατρός. ὄνομα δὲ ἦν αὐτῷ Ἰάειρος. τὸ ὄνομα κεῖται διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς εἰδότας τὸ γεγονὸς[x], ἵνα γένηται τὸ ὄνομα ἀπόδειξις τοῦ θαύματος. παρεκάλει δὲ τὸν Ἰησοῦν ὑπὲρ ἰδίας θυγατρὸς, ἣν Ματθαῖος μὲν τετελευτηκέναι φησὶ, Μάρκος δὲ τότε μὲν[y] ἀρρωστεῖν δεινῶς, ὕστερον 30

[q] πολλὰ P. [r] πολλοὶ P. [s] παρέσχετο P.L. [t] Om. P.L.
[u] καθεστήκεσαν L. [x] γένος L. [y] τὸ μὲν P.

δὲ ἐλθόντος τινὸς τῶν τοῦ ἀρχισυναγώγου, ἐν ὅσῳ ἀπιέναι ὁ Κύριος ἔμελλεν, ἀπαγγεῖλαι ὅτι δὴ τετελεύτηκε, καὶ περιττὸν αὐτῷ τὸ σκύλλειν[z] τὸν διδάσκαλον. ἐπειδὴ γὰρ ὡς διδάσκαλον ἐνόμιζον αὐτὸν καλεῖσθαι, ἵνα ἐλθὼν ἐπεύξηται τῇ παιδὶ[a], ἐνόμισαν μηκέτι αὐτοῦ χρείαν εἶναι διὰ τὸ τεθνηκέναι αὐτήν. οὐκ εἰδότες ὅτι δυνα- 5 τὸς ἦν καὶ ἀποθανοῦσαν ἀναστῆσαι. τοῦτο μὲν οὖν οὕτως ἔχει. Ματθαῖος δὲ τοῦτο τὸ πρᾶγμα[b] μόνον εἶπε[c] γενομένον, ὡς ἂν δι' ἑκατέρου ὁμοίως ἐκείνου σημαινομένου ὅτι δὴ νεκρὰν ἤγειρεν, συντόμως εἶπεν[d] ὅτι τετελεύτηκε, παρεὶς τὴν ἀκρίβειαν. ὑπισχνεῖται ὁ Κύριος ἀπελεύσεσθαι[e] καὶ ἀναστήσειν αὐτῷ τὴν παῖδα. εἵποντο 10 δὲ αὐτῷ καὶ οἱ μαθηταί.

ΚΕΦ. ΙΓ.

Περὶ τῆς αἱμορροούσης.

25 Καὶ γυνή τις οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος ἔτη δώδεκα.

Ὁ δὲ Ματθαῖος ὁμοίως κᾀν τούτῳ ἑνὸς ἐγένετο, τοῦ τὸ θαῦμα 15 εἰπεῖν, τὴν δὲ ἀκρίβειαν καταλέλοιπεν. ὁ γάρτοι Μάρκος προστίθησιν ὅτι ὁ Κύριος ἐπιστραφεὶς ἠρώτα τὸν ἀψάμενον. ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ φόβου κατήγγειλεν ἑαυτὴν, καὶ οὕτως εἶπεν πρὸς αὐτὴν τὸ, "ἡ πίστις σου σέσωκέ σε." ὁ πιστεύων εἰς τὸν Σωτῆρα ἅπτεται αὐτοῦ· ὁ δὲ ἀπιστῶν θλίβει αὐτὸν καὶ λυπεῖ. ὁ δὲ ἁπτόμενος 20 αὐτοῦ ἕλκει αὐτὸν καὶ ἐπισπᾶται εἰς φιλανθρωπίαν. ἠρνοῦντο δὲ πάντες ἧφθαι αὐτοῦ, οὐ γὰρ ἐπίστευον, ἀλλὰ συνεῖχον αὐτόν. ὅτι δὲ μὴ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἔσωσεν αὐτὴν, ἐδίδαξεν εἰπὼν, "ἡ πίστις "σου σέσωκέ σε." οὕτως οὔτε τόπος, οὔτε λόγος, οὔτε τι τῶν ἔξωθεν σώζει, ἀλλ' ἕκαστον ἡ πίστις αὐτοῦ. θυγάτηρ δὲ χρημα- 25 τίζει τοῦ Ἰησοῦ ἡ ἰαθεῖσα τῆς ῥύσεως ψυχικῶς[f] καὶ καθαρισθεῖσα τοῦ πάθους. ἔρχεται λοιπὸν καὶ εἰς τὴν τοῦ ἀρχισυναγώγου οἰκίαν, καὶ ὁρᾷ θρῆνον πολὺ καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα δήποτε ἐπὶ τοῖς τελευτῶσιν ἐξ ἔθους ἐπλήρουν. Κελεύει μὲν οὖν τῷ πλήθει ταῦτα μὴ ποιεῖν, ὡς ἂν τῆς παιδίσκης οὐκ ἀποθανούσης, ἀλλὰ καθευδούσης· 30 ἐδήλου γὰρ ὅτι τοὺς ἀποθανοῦντας οὕτω ῥαδίως ἀνίστησι βουλό-

[z] σκύλειν P. [a] παιδίσκῃ Poss. [b] Sic L. θαῦμα Poss. et P. εἰπεῖν P. εἰπὼν Poss. [d] εἰπεῖν L. [e] ἀπελθεῖν L. [f] ψυχὴ L.

μενος, ὡς ἂν ἕτερος καθεύδοντας· ἅμα δὲ καὶ τὸν κόμπον ἀφαιρεῖ τοῦ πράγματος, καθεύδειν τὴν τεθνηκυίαν εἰπὼν, καὶ μὴ ἄντικρυς ἐπαγγειλάμενος ἀναστήσειν αὐτήν. αὐτὸς μὲν οὖν μεταδιώκει τὸ ἀκόμπαστον· ἡ δὲ τοῦ πράγματος ὑπερβολὴ τὴν φήμην ἐργάζεται. ἐκβαλὼν γὰρ τὸ πλῆθος ἐκράτησέ τε τῆς χειρὸς τὸ κοράσιον καὶ εὐθὺς ἀνέστη· καὶ πολὺ μὲν ἅπασι γενέσθαι τὸ θαῦμα· διαδοθῆναι δὲ κατὰ πάσης τῆς περιχώρου τὸ γεγονός· πάντων ὡς εἰκὸς τὰ τοιαῦτα μετὰ σπουδῆς ἀπαγγελλόντων.

Ἀναγκαῖον δὲ προσθεῖναι καὶ εἰπεῖν, τίνος χάριν φησὶν ὁ Σωτὴρ περὶ τῆς αἱμορρούσης, "τίς μου ἥψατο;" ἵνα νοήσῃς ὅτι παρ' ἑκόντος ἔλαβε τὴν σωτηρίαν, καὶ οὐ παρ' ἄκοντος. ᾔδει γὰρ τὴν ἀψαμένην. ἠρώτα δὲ ἵνα ἐλέγξῃ αὐτὴν παρελθοῦσαν, καὶ δημοσιεύσῃ αὐτῆς τὴν πίστιν, καὶ μὴ λάθῃ δύναμις ἐνεργηθεῖσα. "τίς μου ἥψατο;" οὐ χειρὶ ἀλλὰ πίστει. εὐθὺς οὖν Πέτρος, τοσοῦτος ὄχλος περί σε βαδίζει, φησὶ, καὶ λέγεις τίς μου ἥψατο; οὐ γὰρ ᾔδει τὸ γενόμενον· ὁ δὲ Κύριος αὐτῷ ἑρμηνεύει, ἔγνων, λέγων, δύναμιν ἐξελθοῦσαν. Αἱ δυνάμεις τοῦ Σωτῆρος ἐξερχόμεναι ἐξ αὐτοῦ μεταδίδονται ἑτέροις, οὐ μὴν τοπικῶς ἢ σωματικῶς, ὡς ἀναχωρεῖν αὐτοῦ[g]· ἀσώματοι δὲ οὖσαι, καὶ εἰς ἑτέρους ἐξέρχονται, καὶ ἑτέροις δίδονται, καὶ οὐκ ἐξίστανται αὐτοῦ. ὥσπερ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ παρὰ τῷ διδάσκοντί εἰσι, καὶ τοῖς μανθάνουσι παραδίδονται. οὕτω τοῖς πίστει ἁπτομένοις αὐτοῦ μετὰ τῆς αὐτοῦ βουλῆς τε καὶ κρίσεως δίδονται. καλῶς δὲ οὐκ εἶπεν, ᾐσθόμην, ἀλλ' "ἔγνων" οὐ γὰρ αἰσθηταὶ αἱ δυνάμεις αὗται[h], ἀλλ' ἀσώματοι. ἥψατό μου τίς, φησι, προσωμίλησέ μοι λογισμῷ, διελέχθη μοι πίστει, ἠρέμα καὶ καταμικρὸν προσελθοῦσα ἔλαβε παρ' ἐμοῦ τὴν ἴασιν. οὐχ ἥψαντό μου οἱ παραθλίβοντες, οὐ γὰρ λογισμῷ παρεδρεύουσιν. ὁμολογήσει οὖν ὁ ἀψάμενος τὴν ἐνέργειαν, ἵνα πλέον ὠφεληθῇ[i] καὶ ἀπελθὼν συνίῃ[k], ὡς οὐ μόνον ἰάθη, ἀλλ' οὐδὲ ἅπερ διενοήθη ἔλαθεν. αἰσθομένη οὖν ὡς οὐκ ἔλαθε, προσπεσοῦσα αὐτῷ, διηγήσατο, οὐ τῷ εἰδότι ἀλλὰ τοῖς ἀγνοοῦσι· διηγήσατο γὰρ ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ὡς ἰάθη παραχρῆμα. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ,

[g] αὐτὰς L. [h] Sic L. αὐτοῦ Poss. [i] θεὶς P. καὶ om. ὠφεληθῆς L. [k] συνεὶς L.

"θύγατερ." θυγατέρα καλεῖ τὴν τεθεραπευμένην, πίστεως ἕνεκα· ἡ γὰρ πίστις αὐτῇ τῆς θεραπείας τὸ κρεῖττον καὶ υἱοθεσίαν ἐχαρίσατο. "ἡ πίστις σου," γάρ φησι, "σέσωκέ σε·" ὥς τε ἐπειδὴ ἔμαθες τῆς σωτηρίας τὴν πίστιν αἰτίαν, αὔξησον τὸ σπέρμα. ἕκαστος γὰρ τοσοῦτον καρποῦται, ὅσον πιστεύει. "ὕπαγε εἰς εἰρήνην, καὶ 5 "ἴσθι ὑγιὴς ἀπὸ τῆς μάστιγός σου." ἰασάμενος αὐτῆς τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν εὐεργετεῖ, πέμπων αὐτὴν εἰς τέλος ἀγαθὸν[l], ἐν εἰρήνῃ ἐν ᾗ κατοικεῖν λέγεται ὁ Θεὸς, κατὰ τὸ, "ἐν εἰρήνῃ ἁγίᾳ ὁ τόπος "αὐτοῦ." καὶ τρίτον αὐτὴν διδάσκει ἀναγκαῖον, ἵνα γνῷ ὅτι οὐ τὸ σῶμα μόνον ἰάθη, ἀλλὰ καὶ τῆς μάστιγος ἀπηλλάγη, τουτέστι 10 τῶν αἰτίων τοῦ σωματικοῦ πάθους, δηλαδὴ τῶν ἁμαρτιῶν.

43 Καὶ διεστείλατο αὐτοῖς πολλὰ, ἵνα μηδεὶς γνῷ τοῦτο· καὶ εἶπε δοθῆναι αὐτῇ φαγεῖν.

Σχόλιον ἄλλο ἔτι τινός. Εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἀληθῶς αὐτὴν ἐγηγέρθαι, καὶ οὐ δοκήσει τινὶ καὶ φαντασίᾳ, ἐπιτρέπει τοῦ φαγεῖν 15 αὐτῇ δοθῆναι διαπάντες[m]· τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ποιεῖ πρὸς βεβαίωσιν τῆς πληροφορίας[n].

1 Καὶ ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Ἐπιβαίνει τῆς πατρίδος, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι καταφρονήσουσιν 20 αὐτοῦ διὰ τὴν συνήθειαν, ἀλλὰ τὴν ἀγνώμονα καταφρόνησιν ἐξελέγχων. Οἱ δὲ τὸ θαυμάσιον τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων τὸ παράδοξον ἐκπληττόμενοι, διὰ ταῦτα μὲν οὐκ ἐτίμησαν[o], διὰ δὲ τὸ γνώριμον τοῦ σαρκικοῦ γένους ἐξηυτέλισαν· ὅπερ καὶ πάντων τῶν ἀπίστων, ὡς εἰπεῖν, κοινὸν γέγονε πάθος. ὅθεν οὐδὲ εἰς ἀκριβῆ 25 γνῶσιν ἑαυτοῦ ὁ Κύριος ὁδηγεῖ τοὺς τοιούτους. καθάπερ ἐπὶ τῆς πατρίδος πεποίηκε[p] τότε, μὴ προσθεὶς δυνάμεις πλείονας, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. τοῖς μὲν γὰρ τὰ πρότερα δεξαμένοις ἐπιδαψιλεύεται[q] καὶ τὰ δεύτερα, καθάπερ ἐπὶ τῶν γνησίων ἐποίει μαθητῶν, τὰς μείζους ἀεὶ καὶ θαυμασιωτέρας δυνάμεις ἐπιδεικνύς. 30 τοῖς δὲ περὶ τὸ πρότερον δοθὲν ἀγνωμονήσασιν, οὐκέτι τὴν τοῦ δευτέρου προσθήκην ποιεῖται· ἀνωφελῆ τὴν προσθήκην εἰδὼς τοῖς

[l] ἀγαθῶν P. [m] Sic. An leg. διαπαντὸς? [n] Hoc Sch. habet L. post illud quod proxime seq. [o] ἐτόλμησαν P. [p] ἐποίησε P. [q] P.

οὕτως ἔχουσι, καὶ περιττὴν, καὶ οὐχ ἁρμόζουσαν ἑαυτῷ τὴν ἐπίδειξιν. τὸ δὲ, "οὐκ ἠδύνατο ἐκεῖ οὐδεμίαν δύναμιν ποιῆσαι," διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν δεχομένων. ἐπειδὴ γὰρ τοῦ συναμφοτέρου χρεία πρὸς τὰς ἰάσεις, καὶ τῆς τῶν θεραπευομένων πίστεως, καὶ τῆς τοῦ θεραπεύοντος δυνάμεως, οὐκ ἐνεδέχετο τὸ ἕτερον, τοῦ συζύγου 5 ἐλλείποντος. οὐκ οἶδα δὲ εἰ μὴ καὶ τοῦτο τῷ εὐλόγῳ προσθετέον. οὐ γὰρ εὔλογος ἴασις τοῖς βλαβησομένοις ἐξ ἀπιστίας. "καὶ "περιῆγε κὰς κωμὰς κύκλῳ διδάσκων, καὶ προσκαλεῖται τοὺς "δώδεκα," καὶ τὰ ἑξῆς. πάσας δὲ περιῆγεν ὁ Ἰησοῦς [q] πόλεις τε καὶ κώμας, ὥστε καὶ τοὺς ἐπιδεχομένους [r] ἅπαντας τῆς πίστεως 10 δέξασθαι τὴν πρόσοδον, καὶ τοὺς οὐ πειθομένους μηδεμίαν ἔχειν τῆς ἀπειθείας ἀπολογίαν.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων διαταγῆς.

7 Καὶ προσκαλεῖται τοὺς δώδεκα, καὶ ἤρξατο αὐτοὺς 15 ἀποστέλλειν δύο δύο, καὶ ἐδίδου αὐτοῖς ἐξουσίαν τῶν πνευμάτων τῶν ἀκαθάρτων.

Προσκαλεῖται δὲ τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς δύο δύο, δεδωκὼς αὐτοῖς καὶ δύναμιν τοῦ παντοῖα θαύματα ἐπιτελεῖν· ὥστε ἐκπεριέναι μετὰ τὴν Ἰουδαίαν κηρύττοντας τῆς 20 εὐσεβείας τὰ δόγματα, χαρίζεσθαι δὲ καὶ τὴν τῶν σωμάτων θεραπείαν τοῖς δεομένοις· ἐξ ὧν ἐκουφίζετο τοῦ καμάτου τὰ πλήθη, οὐκέτι φοιτᾷν πάντων ἀναγκαζομένων παρ' αὐτὸν, τῷ τοὺς μαθητὰς ἀποσταλέντας [s] παρὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοὺς ἁπανταχόσε παραγίνεσθαι. σαφῶς δὲ τὸν ἀριθμὸν λέγει τῶν προχειρισθέντων· ὁ δὲ 25 Ματθαῖος καὶ οἵτινες ἦσαν προστίθησι, καὶ τὸν τρόπον δέ φησιν, ὅτι ἀνὰ δύο ἀπεστάλησαν. τοῦτο γὰρ ὁ μὲν Μάρκος σαφῶς τίθησιν· ὁ δὲ Ματθαῖος τῷ λέγειν ὃς δὲ καὶ ὃς δὲ, ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν τάξιν αὐτῶν, τίς μὲν ὁ πρῶτος σημαίνων, τίς δὲ ὁ δεύτερος. παρήγγειλε δὲ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς ἵνα μηδὲν αἴρωσι [t]. τοσοῦτον δὲ 30 ὑμᾶς, φησὶν ὁ Σωτὴρ τοῖς Ἀποστόλοις, βούλομαι, μὴ χρήματα ὑμᾶς,

[q] ὁ Ἰησοῦς om. P.L. [r] ἐνδεχομένους P. [s] Sic P. ἀποσταλέντες Poss.
[t] παρήγγειλε—αἴρωσι om.

ἀπὸ τῆς αἰτίας συλλέγειν ταύτης, ὥστε οὐδὲ ἐφοδίων ἕνεκεν (ὃ δὴ καὶ ἀναγκαιότατον εἶναι δοκεῖ τοῖς πολλοῖς) βούλομαί τι λαμβάνειν ὑμᾶς παρ' ἐκείνων παρ' οἷς καὶ καταμένετε. μήτε οὖν χρυσὸν ἢ ἄργυρον ἢ χαλκὸν τῆς κατὰ τὴν ὁδὸν χρείας ἕνεκεν λαβεῖν ἀνάσχησθε, ἀλλὰ μηδὲ πήραν[t] ἔχειν ὑμᾶς βούλομαι, ὥστε καὶ 5 ἀπὸ τοῦ σχήματος δεικνύναι πᾶσιν ὑμᾶς, ὅσον ἀφεστήκατε χρημάτων ἐπιθυμίας. καὶ ὁ μὲν Ματθαῖός φησι, καὶ Λουκᾶς, μήτε ὑποδήματα, μήτε ἱμάτια[u], μήτε ῥάβδους[x], ὃ δοκεῖ πάντων εὐτελέστατον εἶναι, λαβεῖν εἰς ὁδὸν ἕλησθε. ὁ δὲ Μάρκος ῥάβδον δοκεῖ ἐπιτρέπειν αὐτοὺς λαμβάνειν καὶ ὑποδεδέσθαι σανδάλια. 10 ἀλλὰ τὸ μὲν τῆς ῥάβδου ἴσως μετὰ συγχώρησιν φαίη τις ἂν λέγεσθαι, τῷ προσθεῖναι, "εἰ μὴ ῥάβδον μόνην·" οὐδὲν γάρ φησι βούλομαι ὑμᾶς ἐπιφέρεσθαι, εἰ μή τι ἄρα ῥάβδον μόνην· μήτε δὲ πήραν, μήτε ἄρτον, μὴ εἰς τὴν ζώνην χαλκὸν, ἀλλὰ μηδὲ ὑποδεδέσθαι σανδάλια, μὴ ἐνδύσησθε δύο χιτῶνας. κατὰ κοινοῦ γὰρ 15 εἰρῆσθαι νομίζειν δεῖ τὸ "μηδέ·" τούτοις γὰρ συνᾴδει τὰ λεχθέντα πρὸς τῷ πάθει κατὰ τὸν Λουκᾶν· φησὶ γὰρ πρὸς τοὺς μαθητὰς, "ὅτε ἀπέστειλα[y] ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας καὶ ὑποδημάτων, μή τίνος ὑστερήσατε;" ἐνταῦθα γὰρ ἐσιώπησε τὴν ῥάβδον, ὡς συγχωρηθεῖσαν ἔν τισι κατὰ Μάρκον. ἴσμεν δὲ ὡς οὐδὲ καιρία[z] τίς ἐστιν ἡ ἐν τούτοις δοκοῦσα διαφωνία[a]. 20

10 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, ὅπου ἐὰν εἰσέλθητε εἰς οἰκίαν, ἐκεῖ μένετε ἕως ἂν ἐξέλθητε ἐκεῖθεν.

Ἐκέλευσε[b] δὲ καὶ εἰς οἰκίαν μένειν μὴ μεθισταμένους, ὥστε μὴ εὐκόλου καὶ προχείρου γνώμης ἀποφέρεσθαι δόξαν παρὰ τοῖς 25 τὴν πόλιν οἰκοῦσι. ἐκέλευσε δὲ τοῖς μὴ πειθομένοις αὐτῶν μηδὲ ὑποδεχομένοις, καὶ τὸν κονιορτὸν ἐκτινάσσειν τῶν ποδῶν, σύμβολον ὄντα τῆς ὁδοιπορίας ἣν ὑπέμενον ὑπὲρ αὐτῶν, ἤτοι ὡς τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν ὁ κονιορτὸς εἰς αὐτοὺς ἐπανέλθοι.

[t] πείραν L. [u] ἱμάτιον L. [x] ῥάβδον L. [y] ἀπέστελλον L. [z] ὡς ἀκαιρία τις Poss. [a] Hinc inc. ingens lacuna in Cod. L. quam partim supplevi e Cod. Paris. 178, qui tamen haud æque amplus est. [b] Hoc Sch. fere congruit cum eo quod Cyrillo tribuit Poss. Caten. p. 123.

12 13 **Καὶ ἐξελθόντες ἐκήρυσσον ἵνα μετανοήσωσι. καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλλον, καὶ ἤλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους, καὶ ἐθεράπευον.**

Τούτοις παραπλήσια καὶ ὁ Λουκᾶς ἐξέθετο· τὸ δὲ, "ἤλειφον "ἐλαίῳ," μόνος ἔφη ὁ Μάρκος[a], ᾧ[b] καὶ Ἰάκωβος ἐν τῇ καθολικῇ 5 τὰ ὅμοια λέγει· "ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς "πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, "ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι Κυρίου, καὶ ἡ εὐχὴ "πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος." τὸ ἔλαιον καὶ κόπους ἰᾶται, καὶ φωτὸς αἴτιον καὶ ἱλαρότητος ὑπάρ- 10 χει. σημαίνει οὖν τὸ ἀλειφόμενον ἔλαιον καὶ τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔλεον[c], καὶ τὴν ἴασιν τοῦ νοσήματος καὶ τῆς καρδίας τὸν φωτισμόν· ὅτι γὰρ ἡ εὐχὴ τὸ πᾶν ἐνήργει, παντί[d] που δῆλον· τὸ δὲ ἔλαιον, ὥς γε οἶμαι, σύμβολον τούτων ὑπῆρχε.

ΚΕΦ. ΙΕ. 15

Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου[e].

14 **Καὶ ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης· φανερὸν γὰρ ἐγένετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ. καὶ ἔλεγεν, ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ βαπτίζων ἐκ νεκρῶν ἠγέρθη, καὶ διὰ τοῦτο ἐνεργοῦσιν αἱ δυνάμεις ἐν αὐτῷ.** 20

Οὗτος ὁ Ἡρώδης υἱὸς ἦν Ἡρώδου τοῦ πρώτου, ἐφ' οὗ καὶ εἰς Αἴγυπτον Ἰωσὴφ ἀπήγαγεν τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, χρηματισθεὶς ὑπ' Ἀγγέλου. τετράρχην δὲ τοῦτον ὅ τε Ματθαῖος καὶ ὁ Λουκᾶς ὀνομάζει, ὡς τοῦ τετάρτου μέρους τῆς ἀρχῆς τοῦ πατρὸς ἄρχοντα· οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι διεῖλον ταύτην εἰς μέρη τέτ- 25 ταρα, καὶ[f] μετὰ τὸν τοῦ πρώτου θάνατον ἐπιτρέψαντες τῷ υἱῷ ἄρχειν τοῦ τετάρτου. ὁ δὲ Μάρκος καὶ ἕτεροι δέ τινες ἀδιαφόρως καὶ βασιλέα καλοῦσιν, εἴτε ἀπὸ τῆς τοῦ πατρὸς συνηθείας, εἴτε καὶ ἀδεέστερον ἔτι τῇ φωνῇ κεχρημένοι. ταῦτα δὲ σαφέστερον

[a] οὗτος Cod. 178. [b] ὃ PP. sc. duo Parisienses. [c] ἔλεος P.
[d] Sic PP. πάντῃ Poss. [e] Sic in tab. Capit. sed in ipso Cap. inscr. Π. Ἰω. τοῦ προδρόμου. [f] καὶ om. P.

ἱστορεῖ Ἰώσηπος. ἀκούων τάνυν τοῦ Κυρίου τὰ θαύματα, καὶ σφόδρα γε εἰδὼς ὅτι δίκαιον ὄντα μάτην ἀνεῖλε τὸν Ἰωάννην, ὑπέλαβεν αὐτὸν ἐγεγερμένον ἐκ τῶν νεκρῶν ταῦτα ποιεῖν. ὡς δὲ ὁ Λουκᾶς φησι, καὶ ἑτέρων ταῦτα ὑπολαμβανόντων ἀκούων[g], μειζόνως διαπορεῖν ἠναγκάζετο, ὡς καὶ ἰδεῖν αὐτὸν ἐθελῆσαι, ἐπὶ τὸ 5 γνῶναι, εἴπερ οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν[h].

15 Ἄλλοι δὲ ἔλεγον ὅτι Ἠλίας ἐστίν· ἄλλοι δὲ ἔλεγον ὅτι προφήτης ἐστιν, ἢ ὡς εἷς τῶν προφητῶν.

Ταῦτα δὲ οἱ Ἀπόστολοι ἐρωτηθέντες ὑπ' αὐτοῦ τὸ "τίνα με λέ-"γουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;" ἀπεκρίναντο φάσκοντες, 10 "ὅτι οἱ μὲν Ἰωάννην τὸ Βαπτιστὴν, ἕτεροι δὲ Ἠλίαν, ἄλλοι δὲ "Ἱερεμίαν, ἤ τινα ἕτερον τῶν προφητῶν." πᾶσαι γὰρ ἦσαν ἀνθρώπιναι περὶ αὐτοῦ αἱ τότε παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ὑπολήψεις. καὶ οἵαν ἄν τις ἐδέξατο περὶ ἀνδρὸς μεγίστου καὶ θαυμαστοῦ τῶν βίον ὄντος· ὁ δὲ Μάρκος λέγων, ὥς τινές φασιν, ὅτι ὁ προφήτης ἐστιν 15 ὡς εἷς τῶν προφητῶν, αἰνιττεσθαί μοι δοκεῖ λέγειν ἐκείνους περὶ οὗ φησιν ὁ Μωσῆς, ὅτι "προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ "Θεὸς ὑμῶν ὡς ἐμέ." ἴσως γὰρ φανερῶς λέγειν ἐφοβοῦντο ὅτι δὴ ὁ Χριστός ἐστι· καὶ τῇ τοῦ Μωσέως ἐκέχρηντο φωνῇ τὴν ὑπόληψιν ἑαυτοῖς[i] συσκιάζοντες διὰ τὸν φόβον τῶν ἡγουμένων. 20

16 Ἀκούσας δὲ ὁ Ἡρώδης εἶπεν, Ὅτι ὃν ἐγὼ ἀπεκεφάλισα Ἰωάννην, οὗτός ἐστιν· αὐτὸς ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν. 17 αὐτὸς γὰρ ὁ Ἡρώδης ἀποστείλας ἐκράτησε τὸν Ἰωάννην, καὶ ἔδησεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ, διὰ Ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὴν ἐγάμησεν. 25

Τὸν τρόπον ἐν ᾧπερ αὐτὸν ἀνεῖλε καὶ τὴν αἰτίαν ἐφ' ᾗ, διηγεῖται ὁ Εὐαγγελιστὴς, οὐχ ὡς τότε γενόμενον τὸ πρᾶγμα λέγων, ἀλλὰ τῆς οἰκείας διηγήσεως παρένθεσιν αὐτὸ ποιούμενος. ἔφη γὰρ τὸν Ἡρώδην ταῦτα ἀκούοντα περὶ τοῦ Κυρίου, οἴεσθαι τὸν 30 Ἰωάννην ἐγηγέρθαι ὡς ἀνῃρημένος. ἡ μὲν οὖν αἰτία τοῦ φόνου, ὅτι

[g] ἀκούειν Poss. [h] ἐστιν add. Cod. 178. [i] αὐτῶν Cod. 178.

τοῦ Ἡρώδου τὴν γυναῖκα ἰδίου ἀδελφοῦ Φιλίππου ἀφελομένου ζῶντος ἔτι, καὶ θυγατέρα ἔχοντος ἐξ αὐτῆς, συνοικοῦντός τε αὐτῇ, οὐκ ἐνεγκὼν τὸ μύσος ὁ Ἰωάννης, ἤλεγχεν αὐτὸν ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ· ὁ δὲ τὸν μὲν ἔλεγχον οὐ φέρων[i], δεδιὼς δὲ τὸν ὄχλον, ὅτι μεγίστην εἶχον περὶ Ἰωάννου τὴν δόξαν, ἀνελεῖν μὲν αὐτὸν οὐκ 5 ἐτόλμησε, καίτοιγε σφόδρα βουλόμενος διὰ Ἡρωδιάδα. ᾔδει δὲ αὐτὸν καὶ ἄνδρα δίκαιον καὶ ἅγιον, καὶ πολλὰ[k] κατὰ γνώμην αὐτοῦ διεπράττετο· ἐγκαθείρξας δὲ αὐτὸν τῷ δεσμωτηρίῳ φυλάττεσθαι ἐκέλευσεν. ἐπετέλει δὲ ὁ Ἡρώδης τὰ οἰκεῖα γενέσια κατὰ πολλῆς τῆς λαμπρότητος. ἐν δὲ τῷ συμποσίῳ ὠρχήσατο μὲν ἡ 10 τῆς Ἡρωδιάδος θυγάτηρ. ἥσθεις δὲ ὁ Ἡρώδης, ὤμοσεν αὐτῇ δοῦναι ὅπερ ἂν αἰτίσαιτο παρ' αὐτοῦ. τῆς δὲ τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου αἰτησαμένης, τοῦτο γὰρ αὐτὴν ἡ μήτηρ ἐδίδαξεν· ἐπλήρου μὲν τὴν οἰκεῖαν ὑπόσχεσιν ὁ Ἡρώδης, πρόσχημα δὲ τῶν παρόντων ἕνεκεν τοῦ ὅρκου τὴν ἀνάγκην ἐποιήσατο· λυπηθεὶς δῆθεν καὶ αὐτὸς 15 ἐπὶ τῷ γεγονότι. διδασκόμεθα δὲ ἐντεῦθεν ὡς μοιχεία καὶ ὄρχησις καὶ ὅρκος[l], τοῦ Βαπτιστοῦ ἀφεῖλον τὴν κεφαλὴν, καὶ παραιτητέα γε ταῦτα τοῖς εὖ φρονοῦσιν· εἰ καὶ διὰ μηδὲν ἄλλο, ἀλλ' οὖν γε, ἵνα μὴ τοῖς αἰτίοις τοῦ φόνου ἐνεχώμεθα τοῦ προδρόμου.

29 Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἦλθον καὶ ἦραν τὸ 20 πτῶμα αὐτοῦ, καὶ ἔθηκαν αὐτὸ ἐν τῷ σημείῳ.

Ταῦτα λέγει ἵνα δείξῃ καὶ τὴν ἐκείνων εὔνοιαν, ἣν ἔμειναν καὶ μετὰ θάνατον ἔχοντες περὶ τὸν οἰκεῖον διδάσκαλον· ἐπισυνάπτει δὲ τούτοις,

ΚΕΦ. ΙϚ. 25

Περὶ τῶν ε ἄρτων καὶ τῶν β ἰχθύων.

34 Καὶ ἐξελθὼν εἶδεν ὁ Ἰησοῦς πολὺν ὄχλον, καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι ἦσαν ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα 35 ποιμένα· καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτοὺς πολλά. καὶ ἤδη ὥρας πολλῆς γενομένης, προσελθόντες αὐτῷ οἱ 30

[i] Hæc om. Poss. add. Codd. PP. [k] πάντα P. [l] κ. ὅρκ. add. Cod. P.

μαθηταὶ αὐτοῦ λέγουσιν, Ὅτι ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἤδη ὥρα πολλή.

Ἐλθόντων τῶν Ἀποστόλων πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀπαγγειλάντων αὐτῷ ὅσα τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐποίησαν ἢ καὶ ἐδίδαξαν, καλεῖ αὐτοὺς κατ' ἰδίαν 5 εἰς ἔρημον τόπον πρὸς τὸ ἀναπαύσασθαι αὐτοὺς κεκμηκότας ἤδη· τοσοῦτοι γὰρ ἤδη οἱ βιάζοντες αὐτοὺς διὰ τὰς ἐπιγινομένας αὐτοῖς ἰάσεις, ὥστε οὐδὲ φαγεῖν εὐκαίρως. λαβόντος τοίνυν αὐτοὺς τοῦ Ἰησοῦ ἐν πλοίῳ μεθ' ἑαυτοῦ πρὸς τὸ ὑποχωρῆσαι μικρόν τι κατ' ἰδίαν εἰς ἔρημον τόπον ἵνα ἡσυχάσωσιν [m], 10 εἵπετο αὐτῷ πλῆθος, ὡς εἰκὸς, πολὺ, ἕνεκα [n] τῶν θαυμάτων μάλιστα, καὶ τῶν λόγων, ἁπάντων [o] μὲν καταλιμπάνειν τὰ οἰκεῖα, ἕπεσθαι δὲ αὐτῷ παρασκευαζόντων. θεασάμενος οὖν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας κεκμηκότας, ὡς ἂν εἰ πρόβατα ποιμένα μὴ ἔχοντα· τοιοῦτοι γὰρ δὴ καὶ οὗτοι ἦσαν, τὸ μηδένα τότε ἔχειν τὰ 15 ὠφέλιμα τῆς ψυχῆς διδάσκειν αὐτοὺς δυνάμενος· διὰ τοῦτο μάλιστα τῷ Κυρίῳ κατακολουθεῖν ἀναγκαζόμενοι, ὡς ἂν μόνον πρὸς τὸ κρεῖττον οἵῳ τε ὄντι ἄγειν αὐτούς· ᾤκτειρέ τε αὐτοὺς ἡσθεὶς αὐτῶν τὴν σπουδὴν, καὶ ἐδίδασκεν, τράπεζαν αὐτοῖς προτιθεὶς πνευματικὴν καὶ ἀναφαίρετον πανδαισίαν. καὶ ἤδη ὥρας πολλῆς γενο- 20 μένης, ἀπολυθῆναι τὸν ὄχλον ᾔτουν οἱ μαθηταὶ, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐρημίαν τοῦ τόπου, καὶ τὴν τῶν ἐπιτηδείων σπάνιν. τί γὰρ φάγωσιν οὐκ ἔχουσιν, ἔλεγον. ὁ δὲ πλούσιος καὶ φιλάνθρωπος, καὶ σωματικὴν αὐτοῖς παρατιθέναι τράπεζαν τοῖς μαθηταῖς παρεκελεύετο, μονονουχὶ λέγων, ὅτι ἐγὼ πάρειμι ὁ πολλὴν πᾶσιν παρέ- 25 χων τὴν ἀφθονίαν. οἱ δὲ μὴ συνιέντες, ἀλλὰ καὶ διαπορηθέντες, ὥσπερ πρόσταγμά τι ἀμήχανον ἤκουον, "πόσους ἄρτους ἔχετε;" καὶ πολυπραγμονήσαντες λέγουσι, "πέντε, καὶ δύο ἰχθύας."

41 *Καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, εὐλόγησε· καὶ κατέκλασε* 30 *τοὺς ἄρτους, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα παραθῶσιν αὐτοῖς· καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἐμέρισε πᾶσι.*

[m] Hæc hab. Cod. 178. [n] ἕνεκα om. P. [o] ἅπαντες Codd.

Εἰκότως νῦν μάλιστα ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν ἔδειξεν ὅτι τῷ Πατρὶ τὸ γινόμενον ἀνατίθεται. ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τὴν ἔρημον τοῦ Θεοῦ τὸ μάννα παρέχοντος αὐτοῖς, οἱ Ἰσραηλῖται ἐτόλμησαν εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν, μὴ καὶ ἄρτον δύναται δοῦναι; ἵνα μὴ δόξῃ ἐπὶ τοῦτο χωρεῖν αὐτὸς, ὡς ἂν μείζονα τοῦ Θεοῦ ποιῶν ἑαυτὸν, 5 σφόδρα τῶν Ἰουδαίων πολλὰς κατ' αὐτοῦ πλέκειν ἀφορμὰς ἐπιχειρούντων, πρὸ τοῦ ποιῆσαι, ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνήνεγκε τὸ γινόμενον.

42 Καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν· καὶ ἦραν 43 κλασμάτων δώδεκα κοφίνους πλήρεις, καὶ ἀπὸ τῶν 10 44 ἰχθύων. καὶ ἦσαν οἱ φαγόντες τοὺς ἄρτους πεντακισχίλιοι ἄνδρες.

Ἐκορέσθησαν μὲν οὖν ἅπαντες, καίτοιγε πεντακισχίλιοι ἄνδρες, χωρὶς γυναικῶν τε καὶ παιδίων. τοσαύτην δὲ γενέσθαι κλασμάτων περισσείαν παρεσκεύασεν, ὡς δώδεκα πληρωθῆναι κοφίνους 15 ἐπὶ τῷ[o] ἕκαστον ἐπ' ὤμων ἀράμενον, μείζονα λαβεῖν τοῦ γινομένου τὴν αἴσθησιν. ὅτι γὰρ καὶ οὕτως ἀμφίβολον ἔτι περὶ τοῦ γενομένου οἱ μαθηταὶ εἶχον διὰ τὸ ἄγαν παράδοξον, δηλοῖ ὁ παρὼν Εὐαγγελιστὴς σαφῶς εἰπὼν, "οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις· ἦν "γὰρ αὐτῶν ἡ καρδία πεπωρωμένη." καὶ δι' ἕτερον δὲ τὴν περισ- 20 σείαν ᾠκονόμησε γενέσθαι, ὥστε φανῆναι περιουσίαν[p] ἐνεργούσης ταῦτα δυνάμεως, οὐ διὰ τὴν ἑτέρων χρείαν τὸ δύνασθαι λαμβάνοντα, οἷον Μωσῆς ἐδίδου τὸ μάννα, ἀλλὰ κατὰ τὴν χρείαν μόνον. ἄχρηστον γὰρ αὐτοῖς συλλεγὲν τὸ πλέον ἐγένετο[q]. ἐπελάβοντό τε τῆς γῆς τὸν καρπὸν[r], καὶ τὸ μάννα κατεφόρετο οὐκέτι. ὁμοίως 25 Ἠλίας ἐπὶ τῆς χήρας οὐ πλεονάζειν τότε ἄλευρον ἐποίησε· καὶ μὴν[s] καὶ τὸ ἔλαιον. ὡς δὲ ὑετὸς ἐγένετο, καὶ ἐπαύσατο ἡ δόσις. ἵνα οὖν φανῇ τὸ διάφορον, πολλὴν περιουσίαν ἐποιήσατο, ὥστε καὶ κορεσθέντας τῶν παραλειφθέντων θαυμάζειν τὸ πλῆθος. θαύμα-

[o] τὸ P. [p] περιούσια (ἐνεργούσης om.) P. Εἶτα κορεσθέντων αὐτῶν τοσαύτη περίσσεια γέγονε κλασμάτων, ὥστε δώδεκα πληρωθῆναι κοφίνους κλασμάτων, ἵνα ἕκαστος τῶν ιβ μαθητῶν ἐπὶ τὸν ὦμον κόφινον ἀράμενος μείζονα λάβῃ τοῦ γινομένου τὴν αἴσθησιν, ἤτοι ὥστε φανῆναι περιουσίᾳ ἀπεριουσίᾳ ταῦτα δυνάμενον ποιεῖν. Cod. 178. [q] ἐγίνετο P. [r] om. P. τῶν καρπῶν Cod. 178. [s] μὴν P. μὴ Poss.

στον[t] μὲν οὖν τὸ πραχθὲν καὶ τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως ἀπόδειξις· θαυμάσιον δὲ οὐκ ἔλαττον τὸ μὴ ἀεὶ τῇ ἐξουσίᾳ χρῆσθαι πρὸς τὴν τῶν τροφῶν εὐπορίαν. σημεῖα[u] μὲν γὰρ ἕνεκα τῶν ἀνθρώπων[x] ἐργάζεται, καὶ τὴν τῆς δυνάμεως ἐπίγνωσιν εἰς σωτηρίαν τὴν διὰ τῆς πίστεως παρέχει τοῖς ἑπομένοις· τοῖς δὲ οὖσι[y] χρῆται κατὰ τὸν ἀνθρώπῳ προσήκοντα τρόπον, εὐεργετῶν ἅμα τοὺς εἰς τοῦτο ὑπηρετοῦντας. τὸ γὰρ τῷ Κυρίῳ τι παρασχεῖν ἦν εὐεργεσία μεγίστη. ὅπερ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐκ διαδοχῆς παραδίδωσι ταῖς παρὰ τῶν μαθητευομένων χρῆσθαι τροφαῖς.

ΚΕΦ. ΙΖ.

Περὶ τοῦ ἐν θαλάσσῃ περιπάτου.

45 Καὶ εὐθέως ἠνάγκασε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν εἰς τὸ πέραν πρὸς Βηθσαϊδὰν, ἕως αὐτὸς ἀπολύσῃ τὸν ὄχλον.

Ἐπὶ τὸ πρότερον ἀπολύσαι τὰ πλήθη ἠνάγκασεν δὲ αὐτοὺς, οὐκ ἀνεχομένους ἀποστῆναι ῥᾳδίως. τοῦτο μὲν διὰ τὴν διάθεσιν, τοῦτο δὲ καὶ ἀποροῦντας ὅπως[z] ἂν ἔλθοι πρὸς αὐτούς· οὐκ εἰδότας ὅτι τούτου μάλιστα ἕνεκεν ὁ Κύριος ἐκέλευσεν αὐτοῖς ἀπελθεῖν, ἵνα καὶ[a] ἐπὶ τῶν ὑδάτων βαδίζοντα θεασάμενοι, μειζόνως μάθωσι τοῦ παρόντος τὸ μέγεθος. ἀπολύσας[b] οὖν τοὺς ὄχλους ἐπὶ τὸ εὐλογεῖσθαι προσιόντων, ὡς εἰκὸς, τῶν δὲ καὶ ἐπὶ θεραπείᾳ τινὶ, ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι· οἷα ἄνθρωπος εἰκὸς, ὁμοῦ καὶ ἡμᾶς διδάσκων ἔχεσθαι τοῦ ἔργου τῆς προσευχῆς. καὶ βαθυτέρας ἤδη γενομένης τῆς ἑσπέρας, αὐτὸς μὲν ἦν ἐκεῖ μόνος, τὸ δὲ πλοῖον τῶν μαθητῶν μέσον ἤδη τῆς θαλάσσης ἦν, προσωτέρω χωρεῖν ἀπὸ τῶν ἀνέμων ἐναντία πνεόντων κωλυόμενον. συνετέλει δὲ καὶ τοῦτο εἰς μείζονα τοῦ θαύματος ἀπόδειξιν. ὡς[c] δὲ τῶν ἀνέμων ἐναντία πνεόντων καὶ τῶν κυμάτων κατὰ τοῦ ἀνέμου[d] ἐγειρομένων, ἔμενεν ἐπὶ τῶν ὑδάτων βαδίζων ὑπ' οὐδένος ἑτέρου κωλυόμενος.

[t] θαυμάσιον P. [u] σημεῖα Poss. σημείου P.L. [x] ὑπὲρ ἄνθρωπον P.
[y] PP. om. Poss. [z] PP. πῶς Poss. [a] PP. δὴ Poss. [b] ἀπολύσαι Poss.
[c] ὃς P. [d] τὸν ἄνεμον P.

48 Καὶ περὶ τετάρτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἔρχεται πρὸς αὐτοὺς, περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἤθελε παρελθεῖν αὐτούς.

Τετάρτην δὲ φυλακὴν λέγει τὴν μετὰ τὴν θ' ὥραν, τουτέστι τὴν ι'· ἢ τὴν μετ' ἐκείνην. ἐς τέσσαρας γὰρ φυλακὰς ἡ θεῖα 5 γραφὴ τῆς νυκτὸς τὸν καιρὸν διαιρεῖ, ἑκάστην φυλακὴν τῆς νυκτὸς τὴν τριωρίαν λέγων. Καὶ τάχα πρώτη μὲν φυλακὴ κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς λόγον ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι τοῦ κατακλυσμοῦ. δευτέρα δὲ ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ μέχρι Μωσέως· τρίτη ἀπὸ Μωσέως μέχρι τῆς παρουσίας· καὶ τετάρτη ἐν ᾗ ἐλθὼν τὸ πρωῒ ἐφίσταται τοῖς 10 μαθητευομένοις αὐτῷ ὁ Σωτήρ. Cod. 178.

Τέσσαρας ἡ θεία γραφὴ φυλακὰς λέγει τῆς νυκτὸς, εἰς τρεῖς τὰς ὥρας ἑκάστην διαιροῦσα[z]. τετάρτην οὖν λέγει τὴν μετὰ τὴν ἐννάτην ὥραν τὴν δεκάτην ἢ τὴν μετ' ἐκείνην, ὡς ἂν εἴπωμεν οὕτω καλοῦσα. κατ' ἐκείνην οὖν φησιν ὤφθη τὴν ὥραν αὐτοῖς ἐπὶ τὴν 15 θάλασσαν βαδίζων καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀφικόμενος. τῶν δὲ σφόδρα ἐκπλαγέντων ἐπὶ τῇ θέᾳ, ὡς φάντασμα εἶναι νομίσαι ὑπὸ τοῦ παραδόξου τὸ φαινόμενον, ἀνακραξάντων δὲ ἀπὸ πολλοῦ φόβου, ἐλάλησε πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριος, "θαρσεῖτε," εἰπὼν, "ἐγώ εἰμι· "μὴ φοβεῖσθε." 20

49 Οἱ δὲ ἰδόντες αὐτὸν περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἔδοξαν φάντασμα εἶναι καὶ ἀνέκραξαν.

Ἐλύθη μὲν οὖν αὐτοῖς ὁ ἀγὼν ἀπὸ τῆς φωνῆς· τὸ δὲ παράδοξον τοῦ φαινομένου ἀμφιβάλλειν ἔτι παρεσκεύαζεν αὐτοὺς, ὡς τὸν Πέτρον, τοῦτο μὲν ἐπὶ τῷ μαθεῖν ἀκριβῶς, ὅτι μὴ φαντασία 25 τὸ φαινόμενον, τοῦτο δὲ καὶ μετασχεῖν τῶν αὐτῶν ἀπὸ πολλῆς ἐπιθυμήσαντα τῆς θερμότητος, εἰπεῖν πρὸς τὸν Ἰησοῦν "Κύριε εἰ "σὺ εἶ, κέλευσόν μοι ἐλθεῖν πρός σε ἐπὶ τὰ ὕδατα." προσέταξεν αὐτῷ τοῦτο ποιῆσαι. καὶ κατελθὼν ὁ Πέτρος ἀπὸ τοῦ πλοίου, πρότερον μὲν ἐβάδισεν[a] ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἀσφαλῶς· διδάξαι δὲ 30 αὐτὸν ὁ Κύριος βουληθεὶς, ὅτι ἀληθῶς τῇ αὐτοῦ δυνάμει τοῦτο ἐδύνατο[b], καὶ μᾶλλον ἐχρῆν ἄνευ τῆς πείρας πιστεῦσαι, συνεχώρησεν αὐτῷ βραχύ τι καὶ κατενεχθῆναι ἐπὶ τῶν ὑδάτων· εἶτα ἐν

[z] Sic P. διαιροῦσαν Poss. [a] ἐβάδιζεν P. [b] δεδύνηται P.

ἀγῶνι καταστάντος καὶ κράξαντος, "Κύριε σῶσόν με," ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἐπελάβετο αὐτοῦ καὶ ἔστησεν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ὀνειδίσας αὐτῷ τὴν ὀλιγοπιστίαν. ὁ γὰρ τῆς καταδύσεως ἀγὼν μείζονα τῆς χάριτος τοῦ σώσαντος ἔχειν ἐποίει τὴν αἴσθησιν. ἐπιβαίνει λοιπὸν τοῦ πλοίου ὁ Ἰησοῦς ἐπαγόμενος καὶ τὸν Πέτρον. εἶτα 5 ἐπαύσατο μὲν ὁ ἄνεμος, δεικνὺς τῆς κινήσεως τὴν αἰτίαν τούτου ἕνεκεν γεγενημένην[c], ἐπὶ τῷ[d] αὐξηθῆναι τὸ θαῦμα μεῖζον διὰ πάντων φανέν. προσελθόντες δὲ αὐτῷ ἐπὶ τοῦ πλοίου προσεκύνησαν οἱ μαθηταὶ, ἀληθῶς Υἱὸν Θεοῦ ὁμολογοῦντες αὐτὸν εἶναι· δεικνύντες ὅτι καὶ[e] πρότερον μὴ τελείαν περὶ αὐτοῦ τὴν γνῶσιν ἐκέκτηντο. 10 τί γὰρ ἔδει καὶ[f] τοῦτο μετὰ τὸ θαῦμα ὁμολογεῖν, εἴπερ ᾔδεισαν; καὶ πρὸ τούτου δὲ τοῦτο ἐπισταμένους μηδὲ ἐπὶ τῷ φαινομένῳ τοσαύτην ἔχειν ἀμφιβολίαν αὐτοὺς, ὅπουγε καὶ νῦν μετὰ τελείας[g] τῆς γνώσεως.

Παιδευόμεθα τοίνυν διὰ τούτων, ὅτι καλὸν ἡ ἐρημία καὶ ἡ 15 μόνωσις ὅταν ἐντυγχάνειν δέῃ[h] Θεῷ. ἡσυχίας γὰρ μητὴρ ἡ ἔρημος πάντων ἀπαλλάττουσα θορύβων ἡμᾶς. πρὸς δὲ τούτοις μανθάνομεν καὶ πάντα φέρειν γενναίως· καὶ γὰρ νῦν καὶ τοὺς μαθητὰς δὲ[i] εἰς μείζονα ὑπομονὴν ἄγων, ἄπεισιν, καὶ ἐν μέσῃ θαλάττῃ συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα διεγερθῆναι, καὶ ὅλην τὴν νύκτα 20 ἀφίεται[k] αὐτοὺς κλυδωνίζεσθαι[l], διεγείρων αὐτῶν, ὥς φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, πεπωρωμένην τὴν καρδίαν· μετὰ δὲ τῆς κατανύξεως εἰς ἐπιθυμίαν αὐτοὺς μείζονα ἐνέβαλε καὶ εἰς μνήμην διηνεκῆ. διὰ δὴ τοῦτο οὐκ εὐθέως αὐτοῖς ἐπέστη, παιδεύων αὐτοὺς[m] μὴ ταχέως λύσιν ἐπιζητεῖν τῶν συνεχόντων δεινῶν, ἀλλὰ φέρειν 25 τὰ συμπίπτοντα γενναίως· καὶ ὅταν δὲ μέλλει παύειν τὰ δεινὰ, ἕτερα χαλεπώτερα προσδοκᾷν[n]. οὕτω γὰρ καὶ αὐτοὶ πτοιηθέντες ἀπὸ τῆς θέας ἔκραξαν· μετὰ γὰρ τοῦ χειμῶνος καὶ ἡ ὄψις αὐτοὺς ἐθορύβησεν. διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ σκότος ἔλυσεν, οὐδὲ φανερὸν ἑαυτὸν εὐθέως ἐποίησεν· παιδεύων αὐτοὺς ἐγκαρτερεῖν τοῖς δεινοῖς. ἐπειδὴ 30 γὰρ οὐκ ἔνι[o] καὶ ἐν μακρῷ χρόνῳ πειράζεσθαι καὶ σφοδρῶς, ὅταν μέλλωσι τοὺς ἀγῶνας ἐκβαίνειν οἱ δίκαιοι, βουλόμενος πλέον

[c] γεγενημένης P. et Poss. [d] τὸ P. [e] καὶ P. δὲ Poss. [f] ἐδείκνυ P.
[g] τελείας P. τελεία Poss. [h] δέει (η) P. [i] Om. P. [k] ἀφίεσθαι P.
[l] κλυδωνίζεσθαι P. κλυδονίζεσθαι L. et Poss. [m] αὐτοῖς P. [n] ἐπάγει καὶ φοβερώτερα P. [o] οὐχ ἐνὶ P.

αὐτοὺς κερδαίνειν, ἐπιτείνει τὰ γυμνάσια. οὐ πρότερον δὲ ἀπεκάλυψεν ἑαυτὸν ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἕως ὅτε ἔκραζον. οὕτω γὰρ μᾶλλον ἠσμένησαν[p] αὐτοῦ τὴν παρουσίαν. ἐπειδὴ δὲ ἐβόησαν, ἔλυσεν αὐτῶν τὸν φόβον, εἰπών· "θαρσεῖτε, ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε." οὐδὲ γὰρ ἂν ἐγίνωσκον αὐτὸν διὰ τὸ παράδοξον τῆς βαδίσεως, καὶ 5 διὰ τὸν καιρὸν, ἀλλὰ διὰ τῆς φωνῆς δῆλον ἑαυτὸν ἐποίει[q]. "εἰ σὺ "εἶ," φησιν ὁ Πέτρος, "κέλευσόν μοι ἐλθεῖν πρός σε." τοῦτο δὲ ἐζήτησεν δι' ἀγάπην μόνον, οὐ δι' ἐπίδειξιν. οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἐφίλει τὸν Ἰησοῦν. καὶ τὴν ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τῇ ἀγάπῃ δείκνυται[r] πίστιν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους ἐνάγει[s]. τί οὖν ὁ Χριστός; ἐπέτρεψεν. 10 καὶ καταβὰς κλυδωνίζεται καὶ περιδεὴς γίνεται, τοῦ ἀνέμου ἐμποιοῦντος τὸν φόβον. διατί δὲ οὐκ ἐπέταξεν ὁ Σωτὴρ τοῖς ἀνέμοις παύσασθαι, ἀλλ' αὐτὸς ἐπελάβετο αὐτοῦ; ὅτι τῆς ἐκείνου πίστεως ἔδει. ὅταν γὰρ τὰ παρ' ἡμῶν ἐλλιμπάνει, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἵσταται. δεικνὺς τοίνυν ὅτι οὐχὶ[t] τοῦ ἀνέμου ἐμβολὴ, ἀλλ' ἡ 15 ἐκείνου ὀλιγοπιστία τὴν περιτροπὴν εἰργάζετο, φησί· "τί ἐδίστα-"σας ὀλιγόπιστε;" εἰ γὰρ μὴ ἠπίστησε, καὶ πρὸς τὸν ἄνεμον ἂν ἔστη ῥᾳδίως· διὰ τοῦτο ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ, τὸν ἄνεμον εἴα πνεῖν· δηλῶν ὅτι ἐκεῖνος οὐδὲν[u] παραβλάπτει, ὅταν ἡ πίστις ᾖ πεπηγυῖα. ἐπιβάντων δὲ τῷ πλοίῳ[x] τότε ἐπαύσατο. καὶ πρὸ τούτου μὲν 20 ἔλεγον· "ποταπὸς ἦν ὁ ἄνθρωπος οὗτος; ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι," καὶ τὰ ἑξῆς. νυνὶ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' "ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς εἶ." οὕτως οὐ δι' ἐπίδειξιν ἡ ἐπὶ τῶν ὑδάτων τοῦ Σωτῆρος ἐγένετο βάδισις, ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν τῶν μαθητῶν. λίαν γὰρ ἐκ περισσοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίσταντο. οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις· ἦν γὰρ ἡ καρδία 25 αὐτῶν πεπωρωμένη. ὠφεληθέντες οὖν ὡμολόγησαν αὐτὸν εἶναι Υἱὸν Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐπετίμησε τοῦτο εἰρηκόσι· τοὐναντίου μὲν ὁ Θεὸς[y] ἅπαν καὶ ἐβεβαίωσε τὸ λεχθὲν κατὰ μείζονος ἐξουσίας θεραπεύων τοὺς προσιόντας, καὶ οὐχ ὡς ἔμπροσθεν.

53 Καὶ διαπεράσαντες ἦλθον ἐπὶ τὴν γῆν Γεννησαρὲτ, 30
54 καὶ προσωρμίσθησαν. καὶ ἐξελθόντων αὐτῶν ἐκ τοῦ

[p] ἠσμένιζον P. [q] ποιῶν P. [r] ἐπιδείκνυται P. [s] ἐνάγειν P.
[t] οὐχ ἡ P. [u] Sic P. ἄνεμον ἐδυνάσατο ἄν. ὅτι οὐδὲν ἐκεῖνος π. Poss.
[x] τοῦ πλοίου P. [y] μὲν οὖν (ὁ θεὸς om.) P.

55 πλοίου, εὐθέως ἐπιγνόντες αὐτὸν, περιδραμόντες ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, ἤρξαντο ἐπὶ τοῖς κραββάτοις τοὺς κακῶς ἔχοντας περιφέρειν, ὅπου ἤκουον ὅτι ἐκεῖ ἐστι.

Ὅθεν δεικνὺς ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅτι διὰ πολλοῦ χρόνου ἐπέβη, 5 φησὶν, ὅτι ἐπιγνόντες οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου, περιδραμόντες ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, ἤρξαντο ἐπὶ τοῖς κραββάτοις τοὺς κακῶς ἔχοντας φέρειν. οὐδὲ γὰρ ὁμοίως ὡς πρότερον προσίεσαν[z] εἰς τὰς οἰκίας ἕλκοντες αὐτὸν καὶ χειρὸς ἀφὴν ἐπιζητοῦντες, καὶ προστάγματα διὰ ῥημάτων, ἀλλ' ὑψηλότερον πολλῷ καὶ φιλοσοφώ- 10 τερον, καὶ μετὰ πλείονος τῆς πίστεως εἵποντο τῆς θεραπείας. ἡ γὰρ αἱμορροοῦσα πάντας ἐδίδαξε φιλοσοφεῖν. ἀλλ' ὅμως ὁ χρόνος οὐ μόνον οὐκ ἐξέλυσε τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ μείζονα εἰργάσατο[a] καὶ ἀκμάζουσαν διετήρησεν. οὐκ ἀπεικὸς δὲ ἦν καὶ τοῦ χρόνου προβαίνοντος καὶ τῆς φήμης ὑπὸ τῶν γενομένων[b] αὐξανομένης, 15 μείζονα τὴν περὶ αὐτοῦ[c] πίστιν τοῖς ἀνθρώποις ἐγγίνεσθαι.

ΚΕΦ. ΙΗ.

Περὶ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ.

1 Καὶ συνάγονται πρὸς αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι καί τινες 2 τῶν Γραμματέων ἐλθόντες ἀπὸ Ἱεροσολύμων. καὶ ἰδόν- 20 τες τινὰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ κοιναῖς χερσὶ, τοῦτ' ἔστιν ἀνίπτοις, ἐσθίοντας ἄρτους, ἐμέμψαντο.

Βουλόμενος[d] ὁ Εὐαγγελιστὴς τὴν κατὰ τῶν μαθητῶν κατηγορίαν[e] εἰπεῖν, ἣν ἐποιοῦντο Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι προσιόντες τῷ Σωτῆρι, διὰ μέσου ἐδίδαξε, τίς ἦν ἡ τῶν πρεσβυτέρων 25 παράδοσις, καὶ οὕτως ἐπιφέρει κἀκείνην.

5 Ἔπειτα ἐπερωτῶσιν αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς, διατί οἱ μαθηταί σου οὐ περιπατοῦσι κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλὰ ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίουσι τὸν ἄρτον; 30

Οὐχ ὅτι δὲ μὴ νίπτεσθαι πάντως ἐσπούδαζον οἱ μαθηταί. ἀλλ'

[z] προσήεσαν P. [a] εἰργάζετο P. [b] γινομένων P. [c] ἐπ' αὐτῷ P.
[d] βουληθεὶς C. 178. [e] προσηγορίαν P.

ὅτι τοῦ Κυρίου διδάξαντος αὐτοὺς ἅπαντα ὡς ἔτυχε πράττειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν συντελοῦντα τοῦ σώματος, μόνης δὲ ἐπιμελεῖσθαι σφόδρα τῆς ἀρετῆς, θεασάμενοι οἱ Φαρισαῖοι τοῦ νίπτεσθαι οὐ ποιουμένους φροντίδα κατὰ τὸν τοῦ ἐσθίειν καιρὸν, ὥσπερ αὐτοῖς ἔθος ἦν, τοῦτο ἐνεκάλουν. τί οὖν πρὸς τοῦτο ὁ Κύριος; 5

Ἐπειδὴ ἐνεκάλουν τοῖς μαθηταῖς, οὐκέτι νόμου παράδοσιν[f], ἀλλὰ παραδόσεως τῶν πρεσβυτέρων, ἐλέγχων αὐτοὺς ἐμβριθέστερον, ὡς ἐν προσχήματι εὐλαβείας τὴν ἀτοπίαν ἐπιτηδεύοντας, ἐπιφέρει καὶ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου ῥῆσιν ὡς περὶ αὐτῶν εἰρημένην· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι, φησὶ, περὶ ὧν ὁ λόγος, ἄκροις χείλεσι τιμῶντες τὸν 10 Θεὸν, πόρρω αὐτοῦ ταῖς διανοίαις ἀπέχουσι· μάτην τὸ εἰς αὐτὸν[g] σέβας φυλάττειν ἐπαγγελλόμενοι, καὶ προτιμῶντες διδασκαλίας ἀνθρώπων· οὕτω καὶ ὑμεῖς τὰ ὅμοια δρῶντες τὸν τοῦ Θεοῦ παραβαίνετε[h] νόμον, καὶ τὸν ἐμφανῆ κοσμοῦντες ἄνθρωπον, τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον ἀκόσμητον καταλιμπάνετε, καὶ τοῖς τὴν ἀλήθειαν ἀσκοῦσιν 15 ἐγκαλεῖτε, οἱ τὸ σχῆμα μεταδιώκοντες. ἵνα τοίνυν ὡς εὐσέβειαν μὴ φυλάττοντας διελέγξῃ ἐπερειδομένους[i] τῇ τῶν πρεσβυτέρων παραδόσει, τὴν παρανομίαν προτίθησι τὴν διὰ παραδόσεως τῶν πρεσβυτέρων γενομένην, γράμμα θεῖον ἀντιτιθεὶς ἀγράφῳ παραδόσει ἀνθρώπων. 20

9 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, καλῶς ἀθετεῖτε τὴν ἐντολὴν τοῦ 10 Θεοῦ, ἵνα τὴν παράδοσιν ὑμῶν τηρήσητε. Μωσῆς γὰρ εἶπε, τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου. καὶ ὁ 11 κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. ὑμεῖς δὲ λέγετε, ἐὰν εἴπῃ ἄνθρωπος τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, 25 κορβὰν, ὅ ἐστι δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς.

Ἐκ δύο νομίμων ἀπαιτεῖ τὴν εἰς γονέας τιμὴν κατὰ βούλησιν Θεοῦ. ἑνὸς μὲν τοῦ κελεύοντος οὕτω ποιεῖν, ἑτέρου δὲ τοῦ τιμωρουμένου τὸν ἐναντίον[k] ποιοῦντα. οὕτω γὰρ τὸ τῆς ἐντολῆς ἀναγκαιότατον καὶ μέγα δείκνυται. τοιαύτης δὲ οὔσης τῆς νομοθεσίας, 30 καὶ τηλικαύτης ἀπειλῆς ἐπὶ τῇ παραβάσει, ῥᾳδίως φησὶ καὶ προχείρως, ὑμεῖς παραβαίνετε τὸ θεῖον πρόσταγμα ταῖς τῶν διδα-

[f] Sic P. παράβασιν Poss. [g] ἐμὲ P. [h] παρακλίνετε C. 178.
[i] ὑπεριδομένους C. 178. [k] ἐναντίως P.

σκάλων ἑπόμενοι παραδόσεσι. ὥστε εἴτις ἐπ' ἀτιμίᾳ γονέων θυσίαν ὑπόσχοιτο, λέγων Θεῷ ποιήσειν δῶρα καὶ θυσίας, ἃ πατρὶ παρέχειν ὀφείλει, τοῦτο[l] λέγετε μηκέτι μηδὲ[m] ἐξεῖναι τιμῆσαι τὸν πατέρα· ὅπερ ἐστὶν ἀκύρωσις τοῦ νόμου διὰ παράδοσιν. δέον ἐπιτιμῆσαι μὲν τῇ θρασύτητι τοῦ νέου, ὡς βδέλυγμα δὲ τὴν τοιαύτην ἀπωθεῖσθαι θυσίαν. οὐ γὰρ χαίρει Θεὸς ἐξ ἀτιμίας γονέων τιμώμενος· δι' ὧν καὶ τὴν ἐπιτίμησιν τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγονυῖαν ἐν τοῖς τοῦ προφήτου χρόνοις περὶ τῶν τότε ὄντων, οὐδὲν ἧττον ἀληθῆ δείκνυσι καὶ ἐπὶ τούτων τῶν τὰ ἴσα φρονούντων ἐκείνοις.

14 Καὶ προσκαλεσάμενος πάντα τὸν ὄχλον, ἔλεγεν αὐ-15 τοῖς, ἀκούετέ μου πάντες, καὶ συνίετε. οὐδέν ἐστιν ἔξωθεν τοῦ ἀνθρώπου εἰσπορευόμενον εἰς αὐτὸν, ὃ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι· ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα ἀπ' αὐτοῦ, ἐκεῖνά ἐστι τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον.

Ἐντεῦθεν ὁ καινὸς ἄρχεται νόμος ὁ κατὰ τὸ πνεῦμα, ὁ μηκέτι ζητῶν ἐν σωματικοῖς καθάρσεσι, μηδὲ ἐν βρωμάτων διαφορᾷ, ἀλλ' ἐν ἀρετῇ πνεύματος. μὴ θαυμάσωμεν δὲ εἰ τοῦ νόμου σωματικὰς ἀκαθαρσίας εἰδότος καὶ ταύτας ἀπαγορεύοντος, ὁ Κύριος δοκεῖ τοὐναντίον εἰσηγεῖσθαι, ὡς οὐδεμιᾶς ἀκαθαρσίας οὔσης σωματικῆς ἐν ἀνθρώπῳ· τὰ μὲν γὰρ τοῦ νόμου πρὸς τὸν ἔξω μᾶλλον ἄνθρωπον ἀφεώρα· τὰ δὲ τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν ἔνδον· ἅτε δὴ καὶ παρόντος ἤδη τοῦ καιροῦ ἐν ᾧ πέρας ἔμελλεν ἐπιθήσειν[n] τοῖς σωματικοῖς ὁ σταυρὸς[o], ἵνα ὡς ἤδη σῶμα ἀποθέμενοι, καὶ πνεῦμα γυμνὸν γεγονότες, οὕτω διάγοιεν οἱ πιστεύοντες. τὸν οὖν ἔντος[p] φησὶν ἄνθρωπον οὐδὲν βλάψει μίασμα σωματικὸν, ἀλλ' ὅσα ἐκ καρδίας χαλεπὰ, ταῦτα μιαίνει. ἐπιφέρει δὲ, "ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω," μὴ σαφῶς εἰρηκὼς τίνα τὰ ἐκπορευόμενα. νοήσαντες δὲ οἱ μαθηταὶ ὡς ἄλλό τι βαθύτερον αἰνίττεται ὁ λόγος, ὅτε εἰσῆλθεν εἰς οἶκον ἀπὸ τοῦ ὄχλου, ἐπηρώτων αὐτὸν περὶ τῆς παραβολῆς. παραβολὴν τὸν ἀσαφῆ λόγον ὀνομάζοντες[q].

[l] τούτῳ PP. [m] Sic PP. μὴ ἐστὶ μὴ δὲ Poss. [n] Sic PP. ἐπιθεῖναι Poss. [o] Χριστὸς C. 178. [p] ὄντως P. τ. ~~τοίνυν~~ τοιοῦτον C. 178. [q] ὀνομάσαντες PP.

21 Ἔσωθεν γὰρ ἐκ τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων διαλογισμοὶ οἱ κακοὶ ἐκπορεύονται, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, φόνοι, κλοπαί.

Ὁ δέ φησιν αὐτοῖς, "οὐ νοεῖτε ὅτι πᾶν τὸ ἔξωθεν εἰσπορευόμενον "εἰς τὸν ἄνθρωπον," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτ' ἔστιν. οὐδὲν εἰσιόντων ἀκα- 5 θάρτους τοὺς ἀνθρώπους ποιεῖ, κακία δὲ μόνη ἔνδοθεν ἐξιοῦσα, καὶ τὰ ταύτης ἔγγονα πάθη.

ΚΕΦ. ΙΘ.

Περὶ τῆς Φοινικίσσης.

24 Καὶ ἐκεῖθεν ἀναστὰς, ἀπῆλθεν εἰς τὰ μεθόρια Τύρου 10 καὶ Σιδῶνος. καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν, οὐδένα ἤθελε 25 γνῶναι, καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν. ἀκούσασα γὰρ γυνὴ περὶ αὐτοῦ, ἧς εἶχε τὸ θυγάτριον πνεῦμα ἀκάθαρτον, ἐλθοῦσα προσέπεσε πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ.

Μεταβάντος τοῦ Κυρίου εἰς τοὺς τῶν Χαναναίων τόπους (ἐκεῖ[r] 15 γὰρ ἦτε Τύρος καὶ Σιδὼν ἐτύγχανεν οὖσα) γυνή τις τῶν ἐγχωρίων ἀλλόφυλος, θυγατρὸς οὔσης αὐτῇ χαλεπῶς ὑπὸ δαίμονος ἐνοχλουμένης, μαθοῦσα τοῖς τόποις ἐπιδεδημηκέναι τὸν Κύριον, προσῆλθέν τε αὐτῷ τῆς θυγατρὸς αἰτοῦτα τὴν ἴασιν, καὶ μετὰ κραυγῆς ἐβόα λέγουσα· τί δὲ ἐβόα; ἐκεῖνα πάντως ἅπερ ὁ Ματθαῖός φησιν. 20 ὁ δέ γε Κύριος τήν τε πίστιν ἰδὼν[s] τῆς γυναικὸς, καὶ ἐπειδήπερ ἀλλόφυλος ἦν "Ἑλληνὶς Συροφοινίκισσα τῷ γένει," ἀνεβάλλετο τῷ[t] δοκεῖν τὴν θεραπείαν· ὁμοῦ μὲν Ἰουδαίοις ἐνδεικνύμενος τὸ μὴ ἐπίσης αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις τὴν θεραπείαν χαρίζεσθαι, ὁμοῦ δὲ καὶ τῆς γυναικὸς ἅπασι καταφανῆ τὴν πίστιν ἐργαζό- 25 μενος, ἐπὶ τὸ μειζόνως ἐκ παραλλήλου φανῆναι τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπιστίαν. εἶπε δὲ αὐτῇ ὁ Κύριος τὸ, "ἄφες πρῶτον χορτασθῆναι "τὰ τέκνα." ἐπειδὴ οὔπω τῆς εἰς ἀλλοφύλους εὐεργεσίας πάρεστιν ὁ καιρὸς, διὰ τὸ μήπω τὸν Ἰσραὴλ τελείαν ἐξεργάσασθαι τὴν τοῦ ἀγαθοῦ παραίτησιν. ἦλθεν οὖν οὐχ ὡς πρὸς οἰκείους, ἀλλ' οἷς 30 μηδέν ἐστι κοινὸν πρὸς τοὺς πατέρας, πρὸς οὓς ἡ ἐπαγγελία

[r] ἐκείνων PP. [s] εἰδὼς P. [t] τὸ P.

γεγένηται. οὐ τοίνυν οὐδὲ ἐπιφανῆ τὴν παρουσίαν Τυρίοις καὶ Σιδωνίοις πεποίηται. τοὐναντίον δὲ καὶ λανθάνειν ἐπείγεται, ἵνα μὴ δόξῃ πρὸ καιροῦ ἐπιχωριάζειν τοῖς ἔθνεσι, καὶ τούτους προσκαλεῖσθαι εἰς πίστιν διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας τε καὶ δυνάμεως. τοῦτο γὰρ καιρὸν εἶχε μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀποβολὴν, 5 ὡς εἴρηται, τοῦ Ἰσραήλ. οὐ μὴν ἠδυνήθη λαθεῖν, τοῦτ᾽ ἔστιν, οὐ μὴν εὔλογον ἦν τούτους τελείως λαθεῖν νικῶντας τῇ πίστει τὸν Ἰσραήλ. ἵνα καὶ γνῶσιν οἱ μαθηταὶ, ὅτι καὶ τοῖς ἔθνεσι θύραν ἀνέῳξε τῆς σωτηρίας. ἀναβάλλεται δὲ τέως τούτους ἑκὼν δι᾽ οἰκονομίαν. προειδὼς γοῦν ὅτι γνωσθήσεται, καὶ δίδωσι χώραν τῇ 10 μελλούσῃ προσιέναι καὶ μεταδιώκειν τὴν ἴασιν. εἴασε δὲ αὐτὴν καὶ προσκυνῆσαι, μηδὲ προνοίας ἐκτὸς γίνεσθαι συγχωρῶν· πρὸς τοῦτο τραχέως ἄγαν ἀποκρινομένου, τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ βαρέως ἐνεγκεῖν, ὥστε καὶ ἀπεκρίνατο[u] φωνὴν, ἣ πολλὴν μὲν πίστιν πολλὴν δὲ εὐλάβειαν ἐδείκνυ καὶ σύνεσιν. τὸ μὲν γὰρ ἑλέσθαι 15 καὶ ἐν κυνὸς τάξει καταλογισθῆναι τῷ Κυρίῳ, εὐλαβείας ἦν· τὸ δὲ οἰηθῆναι ὅτι καὶ τὸ βραχύτατον αὐτοῦ τῆς δυνάμεως (τοῦτο γὰρ ψίχια ὀνομάζει) ἱκανὸν τῆς θυγατρὸς αὐτῆς παρασχεῖν τὴν ἴασιν, πίστεως ὑπερβαλλούσης· τὸ δὲ ἀπὸ τῆς λοιδορίας ἁρπάσαι τὴν οἰκείωσιν καὶ ποιήσασθαι ἀπόκρισιν οὕτω θαυμαστὴν, συνέσεως 20 εἶχε γνώρισμα. τί γάρ φησιν; ὅτι χάριν ἔχω καὶ ἐν κυνὸς εἶναί σοι τάξει. τέως γὰρ οὐκ ἀλλοτρία, ἀλλὰ τῆς οἰκείας ἀπὸ τῆς τραπέζης ἐσθίουσα τῆς δεσποτικῆς, εἰ καὶ μὴ τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ τῶν γοῦν ψιχίων. τοσοῦτος δεσπότου[x] τῆς τραπέζης ὁ πλοῦτος, ὥστε ἀρκεῖν μοι καὶ ψίχιον[y] πρὸς ἀπόλαυσιν τῶν σπουδαζομένων. 25 Τέκνα οὖν τοὺς Ἰουδαίους φησὶ, κυνάρια δὲ τοὺς ἐθνικοὺς, ἄρτον τὰς τῶν θαυμάτων εὐεργεσίας, ψίχας (sic) δὲ τὸ βραχύτατον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ[z]. ἔδωκεν[a] οὖν αὐτῇ τὸν λόγον, οὐχ ὡς ἐλλειποῦς ἐσομένης τῆς δυνάμεως, εἰ καὶ ἐκείνην εὐεργετήσειεν (ἀνελλειπὴς γὰρ ἡ δύναμις πᾶσιν ἐξαρκοῦσα τοῖς δεομένοις) ἀλλ᾽ ὡς διῃρη- 30 μένων τε Ἑβραίων τε καὶ ἐθνῶν, καὶ κοινωνίαν οὐκ ἐχόντων. ὅθεν ἐκβολὴν ἐργάζεσθαι[b] πάντως ἐκείνων τὴν τούτων ἀποδοχὴν πρου-

[u] ἐπεκύρωσεν αὐτοῦ τ. φ. καὶ μετὰ συνέσεως εὐλόγως τὴν ἴασιν ᾐτήσατο. C. 178. [x] δέ σου P. [y] ψιχία P. [z] Hæc Cod. 178. [a] δίδωσιν PP. [b] Sic P. ἡγήσασθαι Poss.

δείκνυσιν. ἕως οὖν οὔπω χεῖρας ἐπιβεβλήκεισαν αὐτῷ, τὴν πρὸς ἐκείνους εὐμένειαν ἐφύλαττε, καὶ οὐ μετετίθει τὴν χάριν εἰς τοὺς ἐκτός. κύνας ὀνομάζων τοὺς ἐξ ἐθνῶν, ὅπερ ὕστερον εἰς τὸν Ἰσραὴλ περιέστη, ἡνίκα καὶ τῆς θείας ἐστερήθη τροφῆς, κατὰ τὸ λεγόμενον ἐν ψαλμοῖς, "ἐπεστρέψουσιν εἰς ἑσπέραν, καὶ λιμώξουσιν ὡς 5 "κύων." οὐ χαλεπῶς δὲ οὐδὲ αὕτη, καθ' ἃ εἴρηται, ἤνεγκε τὴν προσηγορίαν. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ[c] τάξει ζητεῖ τὴν εὐεργεσίαν, μέρος τι μετασχεῖν τῆς ἐν τῷ Ἰσραὴλ πλουσίας δωρεᾶς. δεχομένη ὥσπερ οἱ κύνες τῶν ψιχίων μετασχόντες[d], ἅπερ ἐκ τῶν χειρῶν τῶν παίδων καταφέρεται. τότε εἶπεν αὐτῇ, "διὰ τοῦτον τὸν 10 "λόγον ὕπαγε·" ὁ μὲν οὖν Ματθαῖος τὸ τῆς πίστεως ἐσημήνατο, εἰπὼν, "ὦ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις, γενηθήτω σοὶ, ὡς θέλεις·" ὁ δὲ Μάρκος τοῦ λόγου τὴν ἀρετὴν, εἰπὼν, "διὰ τοῦτον τὸν λόγον, "ὕπαγε, ἐξελήλυθε τὸ δαιμόνιον ἐκ τῆς θυγατρός σου."

ΚΕΦ. Κ. 15

Περὶ τοῦ μογιλάλου.

31 Καὶ πάλιν ἐξελθὼν ἐκ τῶν ὁρίων Τύρου καὶ Σιδῶνος, ἦλθε πρὸς τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, ἀνὰ μέσον 32 τῶν ὁρίων τῆς Δεκαπόλεως. καὶ φέρουσιν αὐτῷ κωφὸν μογιλάλον, καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν, ἵνα ἐπιθῇ αὐτῷ 20 τὴν χεῖρα.

Ὁ Κύριος οὐχ ὅτι πρὸς τὴν ἀξίαν ὁρᾷ τὴν αὐτοῦ ὡς πρὸς σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν, οὐδὲ ὅπως τὸ μέγα φθέγξηται, ἀλλ' ὅπως δυνάμενον ἐπισπάσασθαι ἡμᾶς. διὰ τοῦτο τοῖς ὑψηλοῖς καὶ εὐτελῆ πολλὰ καὶ ταπεινὰ περιρρεῖ. ταύτῃ τοι κατ' ἰδίαν ἀπολαβὼν τὸν 25 προσενεχθέντα αὐτῷ κωφὸν καὶ μογιλάλον, καὶ ὅσον διαστῆσαι τοῦ ὄχλου, ἵνα μὴ δόξῃ ἐπιδεικτικῶς ἐπιτελεῖν τὰς θεοσημίας, καὶ παιδεύων ἡμᾶς τὸ ἄτυφον ἐπιτηδεύειν καὶ ἀκόμπαστον. οὐδενὶ[e] γὰρ οὕτω ποιεῖ σημεῖα ὡς ταπεινοφροσύνῃ κοσμούμενος, καὶ τὸ μέτριον μεταδιώκων τοῦ ἤθους. 30

Ἔβαλε τοὺς δακτύλους αὐτοῦ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ.

Δυνάμενος καὶ λόγῳ ἐπιτελέσαι τὸ θαῦμα. δεικνὺς ὡς πλουτεῖ

[c] τοιαύτῃ P. [d] μετέχοντες P. [e] Sic PP. οὐδεὶς Poss.

τὴν τῆς θείας δυνάμεως ἐνέργειαν καὶ τὸ ἑνωθὲν αὐτῷ ἀπορρήτως σῶμα· ἐμψυχωμένον δηλονότι ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ.

Καὶ πτύσας ἥψατο τῆς γλώσσης αὐτοῦ.

Ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ ἱστορεῖ αὐτὸν ὁ Ἰωάννης πεποιηκέναι. ἐπειδὴ μετὰ γὰρ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν πολλὰ 5 τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος ἐπισυνέβη πάθη, καὶ μελῶν ἐσθ' ὅτε πήρωσις, δηλοῦσα εἰς ποῖαν ἀρρωστίαν διὰ τῆς ἁμαρτίας ἡ τοῦ ἀνθρώπου κατενήνεκται φύσις, εἰσελθὼν ὁ Χριστὸς καὶ τελείαν ταύτην ἐν ἑαυτῷ ἀποδείξας, καὶ οἵαν ἐξ ἀρχῆς αὐτὸς αὐτὴν κατεσκεύασε, διὰ ταύτης τὰ τῶν ὁμοουσίων αὐτῇ νοσήματα ἐθεράπευσε· 10 ταύτῃ τοῖς δακτύλοις μὲν τὰ ὦτα διανέῳξε [f], πτύσματι δὲ ἀπεδίδου τῇ γλώττῃ τὸ φθέγγεσθαι. τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ πεποίηκεν.

34 Καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐστέναξε.

Ἀναβλέψας εἰς οὐρανὸν ἐστέναξεν, ἅμα τε τῷ πατρὶ τῶν γινομένων 15 ὑπ' αὐτοῦ τὰς αἰτίας ἀνατιθεὶς, καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν ἐλεῶν, εἰς ποῖαν [g] ταπείνωσιν ἤγαγεν ταύτην ὅ τε μισόκαλος διάβολος, καὶ ἡ τῶν πρωτοπλάστων ἀπροσεξία.

Καὶ λέγει αὐτῷ, ἐφφαθὰ, ὅ ἐστι, διανοίχθητι.

Καὶ ἅμα τῷ λόγῳ εἰς ἔργον ἐχώρει τὸ θαῦμα· ἤκουέ τε καὶ 20 ἐλάλει ὀρθῶς.

36 Καὶ διεστείλατο αὐτοῖς ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν· ὅσον δὲ αὐτὸς αὐτοῖς διεστέλλετο, μᾶλλον περισσότερον ἐκή-37 ρυσσον. καὶ ὑπερπερισσῶς ἐξεπλήσσοντο λέγοντες, καλῶς πάντα πεποίηκε· καὶ τοὺς κωφοὺς ποιεῖ ἀκούειν, 25 καὶ τοὺς ἀλάλους λαλεῖν.

Πάλιν δὲ παιδεύων ἡμᾶς κἀνταῦθα τὸ μέτριον, παρεγγύησε τοῖς εὐεργετηθεῖσιν ἀποκρύπτειν τὸ θαῦμα, καὶ ἵνα μὴ πρὸ καιροῦ δόξῃ ὑποκαίειν καὶ διεγείρειν καθ' ἑαυτοῦ τὴν Ἰουδαίων μιαιφονίαν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα ᾔδει αὐτοὺς μὴ σιωπῶντας, ἀλλὰ κηρύτ- 30 τοντας τὸ παράδοξον.

[f] διοίνυγε PP. [g] ὁρῶν εἰς π. ταπ. C. 178.

ΚΕΦ. ΚΑ.

Περὶ τῶν ζ′ ἄρτων.

1 Ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις παμπόλλου ὄχλου ὄντος, καὶ μὴ ἐχόντων τί φάγωσι, προσκαλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς 2 τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγει αὐτοῖς· σπλαγχνίζομαι ἐπὶ 5 τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσί μοι, καὶ 3 οὐκ ἔχουσι τί φάγωσι. καὶ ἐὰν ἀπολύσω αὐτοὺς νήστεις εἰς οἶκον αὐτῶν, ἐκλυθήσονται ἐν τῇ ὁδῷ· τινὲς γὰρ αὐτῶν μακρόθεν ἥκασι.

Ἤδη καὶ πρότερον δημιουργήσας ὁ Κύριος τροφὰς, αὖθις ταὐτὸ 10 ποιῆσαι σημεῖον βούλεται, εἰς πίστιν τὸν ὄχλον ἐνεργαζόμενος[h]· καὶ τότε καὶ νῦν προφάσει εὐλόγῳ προσγενομένῃ[i] χρησάμενος. αὕτη δὲ ἦν ἡ τῶν ὄχλων παραμονὴ τρίτην ἡμέραν ἤδη γεγονυῖα[k], καὶ βλάβης ἐπικείμενος κίνδυνος ἀτρόφοις ἀπιοῦσιν ἐκ τοῦ μὴ παρεῖναι τροφάς. καίτοι[l] τούτων γε τῶν αἰτιῶν οὐκ οὐσῶν οὐ 15 πάνυ τι συνεχῆ τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ὁ Κύριος ἐβούλετο παρασχέσθαι, ὑπὲρ τοῦ, μὴ τροφῆς ἕνεκα σωματικῆς ἐπακολουθεῖν τὰ πλήθη. οὕτω γοῦν διανοουμένοις καὶ διὰ τοῦτο[m] ἀκολουθοῦσιν ἔλεγε, "ζητεῖτέ με οὐχ ὅτι ἴδετε σημεῖα καὶ τέρατα, ἀλλ' ὅτι "ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ ἐχορτάσθητε." εἶτα προτρέπων ἐπὶ τὴν 20 τοῦ μείζονος ζήτησιν, τὴν πίστιν παρεγγυᾷ τὴν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν αἰώνιον ἐξ αὐτῆς ὠφέλειαν· δεικνὺς ἐν παραθέσει τῆς προσκαιροῦ τροφῆς, "ἐργάζεσθε," λέγων, "οὐ μὲν[n] τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυ-"μένην, ἀλλὰ τὴν βρῶσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον."

4 Καὶ ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, πόθεν τού- 25 τους δυνήσεταί τις ὧδε χορτάσαι ἄρτων ἐπ' ἐρημίας.

Εἰπόντος τοίνυν τοῦ Σωτῆρος τοῖς μαθηταῖς ὅτι "σπλαγχνίζο-"μαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέραι τρεῖς προσμένουσί μοι, καὶ οὐκ "ἔχουσι τί φάγωσι, καὶ ἐὰν ἀπολύσω αὐτοὺς νήστεις εἰς οἶκον αὐ-"τῶν ἐκλυθήσονται ἐν τῇ ὁδῷ, τινὲς γὰρ αὐτῶν μακρόθεν ἥκασιν·" 30 Οἱ μαθηταὶ μήτω συνιέντες τὴν ἐπὶ ταῖς τροφαῖς αὖθις θαυματουργίαν, ἣν ὑπὲρ τῆς πίστεως ὁ Κύριος ἐβούλετο παρασχέσθαι,

[h] ἐξεργαζόμενος PP. [i] προσγενόμενον C. 178. [k] γεγονυῖαν P.
[l] ἐπεὶ PP. [m] τούτῳ P. [n] μὴ P.

ἔφασκον, "πόθεν τούτους δυνήσεταί τις, ὧδε χορτάσαι ἄρτων[o] ἐπ' "ἐρημίας;" κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀκολουθίαν δηλοῦντες τὸ τοῦ πράγματος ἀδύνατον.

5 Καὶ ἐπηρώτα αὐτοὺς, πόσους ἔχετε ἄρτους;

Τί οὖν ὁ Σωτήρ; ἐρωτᾷ πόσους ἄρτους ἔχετε; ἠρώτα οὐκ 5 ἀγνοῶν, ἀλλ' εἰς αἴσθησιν τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἐνάγων τοὺς μαθητάς. εἶτα εἰπόντων αὐτῶν ἑπτὰ, ὡς ἐξαρκοῦσαν ἀκούσας τὴν παρασκευὴν, οὕτως ἐπὶ τὴν εὐωχίαν κατακλίνει τὸ πλῆθος.

6 Οἱ δὲ εἶπον, ἑπτά· καὶ παρήγγειλε τῷ ὄχλῳ ἀναπεσεῖν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους, εὐχα- 10 ριστήσας ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα 7 παραθῶσι· καὶ παρέθηκαν τῷ ὄχλῳ. καὶ εἶχον ἰχθύδια ὀλίγα· καὶ εὐλογήσας, εἶπε παραθεῖναι καὶ αὐτά.

Τοσαύτη τῆς ἐξουσίας ἡ ἑτοιμότης, εὐχαριστία πρὸς Θεὸν ὡς ὑπ' ἀνθρώπου, ἐνέργεια περὶ[p] τὸ προκειμενον ὡς ὑπὸ Θεοῦ· παρ' 15 αὐτοῦ γὰρ καὶ οὐκ ἐπείσακτος καθάπερ ἁγίοις ἀνθρώποις. τοῦτο γὰρ ἐδήλου λέγων ὁ Εὐαγγελιστὴς, "δύναμις παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο "καὶ ἰᾶτο πάντας." καὶ τῷ Κυρίῳ δὲ τὸ πρέπον φυλάττεται χρωμένῳ πρὸς διακονίαν τοῖς μαθηταῖς, κᾀκείνοις ἡ λειτουργία κατὰ τὸ οἰκεῖον τῆς μαθητείας. καὶ εἶχον ἰχθύδια ὀλίγα, καὶ αὐτὰ 20 εὐλογήσας εἶπε παραθεῖναι.

8 Ἔφαγον δὲ καὶ ἐχορτάσθησαν. καὶ ἦραν περισσεύ- 9 ματα κλασμάτων ἑπτὰ σπυρίδας. ἦσαν δὲ οἱ φαγόντες ὡς τετρακισχίλιοι· καὶ ἀπέλυσεν αὐτούς.

Καὶ φαγόντες ἐχορτάσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπερίσσευσε τοῖς βε- 25 βρωκόσιν ἑπτὰ σπυρίδες κλασμάτων. πανταχόθεν τὸ ἐνέργημα δῆλον ἐκ τῆς πληρώσεως τῶν εὐωχουμένων, ἐκ τοῦ πλήθους τῶν περισσευθέντων, ἐκ τοῦ πολλοὺς εἶναι τοὺς ἐμπλησθέντας. μέχρι δὲ τῆς χρείας ἡ μετάληψις τῆς εὐεργεσίας, οὐχ ὥς τε καὶ λαβόντας ἀπενέγκασθαι, καί τοι πολλῶν τῶν λειψάνων γινομένων[q]. 30 ἀγαθὸν καὶ τοῦτο σύμβολον πρὸς τὸ τῇ χρείᾳ μετρεῖν τὴν ἀπόλαυσιν[r], καὶ μὴ παρὰ[s] τῆς χρείας εἰς πλεονεξίαν ὑπάγεσθαι.

[o] ὄντων P. [p] ἐπὶ C. 178. [q] γενομένων P. [r] PP. ἀνάπαυσιν Poss. [s] πέρα P.

10 **Καὶ εὐθέως ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς τὰ μέρη Δαλμανουθά.**

Συνεισέρχεται τοίνυν εἰς τὸ πλοῖον τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτὴρ, καίτοι μὴ πρότερον συνεισελθών. μανθάνωμεν οὖν ἐν τούτῳ, μὴ ἀεὶ πείρας μηδὲ ἀγῶνας ἐπάγεσθαι· ἀλλὰ πολλάκις καὶ διὰ ἀναπαύ- 5 σεως ἡμᾶς ἄγεσθαι πειρασομένους[t] μὲν καὶ ἀγωνισομένους[u]· ὥσπερ γὰρ ὅταν[x] ἄπεστιν, ἡμῖν κάματον[y] τῇ ἀπουσίᾳ παρέχει[z], οὕτως ἀναπαύει[a] ὁπότε οἱονεὶ παρῇ.

11 **Καὶ ἐξῆλθον οἱ Φαρισαῖοι, καὶ ἤρξαντο συζητεῖν αὐτῷ, ζητοῦντες παρ' αὐτοῦ σημεῖον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, 10 πειράζοντες αὐτόν.**

Καλῶς, "πειράζοντες," εἶπεν. ἐπειδὴ προσεποιοῦντο μὲν τὴν αἴτησιν ὡς δῆθεν πιστεύοντες εἰ παράσχοι σημεῖον· τὸ δὲ ἀληθὲς ἀπάτῃ τὴν αἴτησιν ἐποιοῦντο, ὥστε μόνον τῆς δυνάμεως[b] αὐτοῦ πεῖραν[c] λαβεῖν, οὐδένα τοῦ πιστεῦσαι ποιούμενοι λόγον. τί δέ 15 ἐστι σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ; ἢ στῆναι[d] τὸν ἥλιον, ἢ σελήνην χαλινῶσαι, ἢ κεραυνοὺς κατενεγκεῖν, ἢ τὸν ἀέρα μεταβαλεῖν, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ποιῆσαι. [e]Ἄλλος, φησὶν, οὗτος τῆς παρουσίας ὁ καιρὸς καὶ ἄλλος ὁ μέλλων. νῦν τοῦτο χρεία τῶν[f] ἐν τῇ γῇ, τὰ δὲ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐκείνῳ τεταμίευται τῷ καιρῷ. νῦν ὡς ἰατρὸς 20 ἦλθον, τότε ὡς ἀπαιτῆσαι εὐθύνας. διὰ τοῦτο λαθὼν ἦλθον· τότε μετὰ πολλῆς τῆς δημοσιεύσεως, οὐρανὸν ἑλίττων, ἥλιον ἀποκρύπτων[g], τὴν σελήνην οὐκ ἀφιεὶς δοῦναι τὸ φῶς. τότε καὶ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται. ἀλλ' οὐχὶ τούτων νῦν ὁ καιρὸς τῶν σημείων. ὅθεν οὐδὲν[h] τῇ γενεᾷ ταύτῃ σημεῖον δοθήσεται. τῶν 25 ἀφισταμένων Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀφίσταται· τούτου σύμβολον ἡ ἀναχώρησις. εἰκότως οὖν καὶ ἀναστενάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ ταῦτά φησι, λογιζόμενος τί μὲν αὐτὸς παρεγένετο[i] ποιῆσαι, δηλονότι ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὰ ἔσχατα παθεῖν· τί δὲ αὐτοὶ καθ'

[t] πειραζομένους P. [u] ἀγωνιζομένους P. [x] Om. P. [y] ὁ τὸ ἀκάματον P. [z] παρέχειν P. [a] ἀναπαυομένους δὲ P. [b] Om. PP. [c] ἀπόπειραν PP. [d] στῆσαι C. 178. [e] Τί οὖν ὁ Σωτήρ; οὐ τούτου τοῦ καιροῦ τῶν ἐν τῷ ουρ. σημ. νῦν τῶν ἐν τ. γῇ σημ. χρεία. C. 178. [f] τούτου χρεία σημεῖα τῶν P. [g] ἥλιον PP. καὶ ἀποκρ. Poss. [h] οὐδὲ P. [i] παρεγενόμην P.

ἑαυτῶν προκαλοῦνται πονηρίᾳ συζῶντες, "ἐμβὰς πάλιν εἰς πλοῖον "ἀπῆλθεν εἰς τὸ πέραν."

ΚΕΦ. ΚΒ.

Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων.

14 Καὶ ἐπελάθοντο λαβεῖν ἄρτους· καὶ εἰ μὴ ἕνα ἄρτον 5
15 οὐκ εἶχον μεθ' ἑαυτῶν ἐν τῷ πλοίῳ. καὶ διεστέλλετο αὐτοῖς, λέγων, ὁρᾶτε, βλέπετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρι-
16 σαίων, καὶ τῆς ζύμης Ἡρώδου. καὶ διελογίζοντο πρὸς ἀλλήλους λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ ἔχομεν.

Ὁμοῦ μὲν τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν ὀνειδίζει ὁ Κύριος, ὁμοῦ δὲ 10 σαφηνίζει τὸ παρ' αὐτοῦ λεχθέν· ἐχρῆν φησιν ἡμᾶς [i] τῶν γεγονότων ἤδη μνημονεύοντας, μήτε αὐτοὺς περὶ ἄρτων διαπορεῖν εἰ μὴ ἔχετε, μήτε ἐμὲ νομίζειν περὶ τούτου λέγειν ὑμῖν. οὐ γὰρ ἦν μοι χαλεπὸν ὁμοίως καὶ νῦν ἄρτους ἀγαγεῖν τοὺς οὐκ ὄντας [k] εἰς μέσον, καὶ πληρῶσαι τὴν χρείαν ὑμῖν. πῶς οὖν οὔπω [l] νοεῖτε; ἀλλ' 15 ἔτι τὴν καρδίαν ἔχετε πεπωρωμένην; ταῦτα δέ φησι κατὰ βραχὺ προβιβάζων τοὺς μαθητὰς εἰς αἴσθησίν τε καὶ πίστιν. εἰ δὲ ὁ μὲν Ματθαῖος λέγει προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουλαίων, Μάρκος δὲ Φαρισαίων καὶ Ἡρωδιανῶν, Λουκᾶς δὲ μόνων Φαρισαίων, οὐδεμία ἐν τούτοις διαφωνία. οἱ γὰρ τρεῖς τοὺς 20 προηγουμένους εἶπον Φαρισαίους· οἱ δὲ δύο ἐμερίσαντο τοὺς δευτέρους, ἀλλ' οὐδέτερος εἶπε [m] τὸ μόνους. εἰκὸς γὰρ ἦν τὸν Μάρκον, ὡς παραλείψαντος τοῦ Ματθαίου τοὺς Ἡρωδιανούς, εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς διηγήσεως προσθεῖναι καὶ τούτους. Νοεῖ δὲ καὶ συνίησι τὰ περὶ ἄρτου ὁ εἰδὼς ὅτι ἡ διδαχὴ ἄρτος ἐστίν· ἡ μὲν ὑγιὴς 25 ὑγιεινός, ἡ δὲ ἐσφαλμένη ἐπιβλαβής· καὶ οὕτω ζητῶν τις πάντα τὸν ἀναγεγραμμένον ἐν τῇ γραφῇ ἄρτον, ἐφ' ἑκάστῳ τόπῳ ἐφαρμόσει τὰ γεγραμμένα τοῖς περὶ δογμάτων καὶ διδασκαλίας.

ΚΕΦ. ΚΓ.

Περὶ τοῦ τυφλοῦ. 30

22 Καὶ ἔρχεται εἰς Βηθσαϊδάν, καὶ φέρουσιν αὐτῷ τυ-
23 φλόν, καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν ἵνα αὐτοῦ ἅψηται. καὶ

[i] ὑμᾶς P. [k] PP. προσήκοντας Poss. [l] μὴ Poss. om. PP.
[m] μὴ εἰπόντες PP.

ἐπιλαβόμενος τῆς χειρὸς τοῦ τυφλοῦ, ἐξήγαγεν αὐτὸν ἔξω τῆς κώμης.

Εἰς τὴν ἄπιστον Βηθσαϊδὰν παραγίνεται Χριστὸς, καὶ φέρουσιν αὐτῷ τυφλὸν, καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν ἵνα αὐτοῦ ἅψηται. οὐ γνήσιος δὲ τῶν παραγαγόντων[n] ἡ πίστις, οὐδὲ ἄξιοί εἰσι θεαταὶ 5 γενέσθαι τοῦ θαύματος. ὅθεν ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ, ἐξήγαγεν αὐτὸν ἔξω τῆς κώμης, καὶ πτύσας εἰς τὰ ὄμματα αὐτοῦ.

Καὶ πτύσας εἰς τὰ ὄμματα αὐτοῦ, ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας 24 αὐτῷ, ἐπηρώτα αὐτὸν, εἴτι βλέπει; καὶ ἀναβλέψας ἔλεγε, βλέπω τοὺς ἀνθρώπους ὡς δένδρα περιπα- 10 τοῦντας.

Πτύει καὶ τὰς χεῖρας ἐπιτίθησι, δεῖξαι βουλόμενος ὡς θεῖος λόγος καὶ πρᾶξις ἑπομένη τῷ λόγῳ[o] ἐκτελεῖ τὰ παράδοξα. ἡ γὰρ χεὶρ τῆς πράξεως σύμβολον· πτύσμα[p] δὲ τοῦ ἐκπορευομένου διὰ στόματος λόγου[q]. ἐπηρώτα δὲ αὐτὸν εἴτι βλέπει, ἐπὶ τῶν 15 ἄλλων μὴ ποιήσας τοῦτο[r]· σημαίνων ὡς ἀτελὴς τῶν προσαγόντων ἡ πίστις καὶ αὐτοῦ τοῦ πεπηρωμένου τὰς ὄψεις. μονονουχὶ γὰρ οὐδὲν ἕτερον διὰ τοῦτό[s] φησιν, ἢ "κατὰ τὴν πίστιν σου γενηθήτω "σοι." ἐπειδὴ τὸ τῆς πίστεως αὐτοῦ διήλεγξεν ἀτελές· ἀμυδρῶς γὰρ ἔφασκεν τοὺς ἀνθρώπους ὁρᾷν καὶ ὡς δένδρα περιπατοῦντας. 20

25 Εἶτα πάλιν ἐπέθηκε τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ ἐποίησεν αὐτὸν ἀναβλέψαι. καὶ ἀποκατεστάθη, καὶ ἀνέβλεψε τηλαυγῶς ἅπαντας.

Πάλιν ἐπιτίθει τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐκ τῆς πρότερον αὐτῷ γεγενημένης αἰσθήσεως εἰς ἐπίδοσιν πίστεως ἀγαγὼν, 25 καὶ οὕτως αὐτὸν ἐποίησεν ἀναβλέψαι τελείως. ἡ δὲ προσθήκη δείκνυσι τὸ ὑπ' ἐμοῦ εἰρημένον. μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, "ἐποίησεν αὐτὸν "ἀναβλέψαι," ἐπάγει, "καὶ ἀποκατεστάθη καὶ ἀνέβλεψε[t] τηλαυ- "γῶς," δηλονότι τῷ τῆς ψυχῆς ὄμματι. αἰσθητῶς γὰρ καὶ νοητῶς αὐτὸν ὁ Χριστὸς ἰάσατο. ἀνέβλεψε τὲ τηλαυγῶς καὶ τοῖς τῆς 30

[n] προσαγαγόντων P. [o] PP. τῶν λόγων Poss. [p] PP. πάντα δὲ Poss. [q] Om. P. [r] αὐτὸ C. 178. [s] τούτων P. [t] ἐπέβλεψε P.

διανοίας ὄμμασιν. ἀναγκαῖον οὖν καὶ ἡμᾶς λέγειν κατὰ τοὺς θείους μαθητὰς τῷ Σωτῆρι, "πρόσθες ἡμῖν πίστιν." "καὶ ἀπέστειλεν "αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ," παρεγγυήσας αὐτῷ· μηδὲ εἰπεῖν τινὶ τῶν ἐν τῇ κώμῃ.

Ἐσώθης, φησὶ, καὶ ἐξελήλυθας Σοδόμων. εἰς τὸ ὄρος σώζου 5 τῆς Ἐκκλησίας. οὗτος γάρ σου οἶκος. ἡ δὲ Βηθσαϊδὰ κώμη ἐστὶ θηρατῶν, (νοεῖτε[u] δὲ ὅ φημι) καὶ ἀνάξιοι τῆς τῶν παραδόξων θέας τε καὶ ἀκοῆς. μὴ οὖν εἰσέλθῃς ἐκεῖ, μήποτε ζωγρηθῇς εἰς τὸ ἐκείνων θέλημα.

ΚΕΦ. ΚΔ. 10

Περὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως.

27 Καὶ ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὰς κώμας Καισαρείας τῆς Φιλίππου. καὶ ἐν τῇ ὁδῷ ἐπηρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων αὐτοῖς, τίνα με λέ-
28 γουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; οἱ δὲ ἀπεκρίθησαν, Ἰωάννην 15 τὸν Βαπτιστὴν, καὶ ἄλλοι Ἠλίαν, ἄλλοι δὲ ἕνα τῶν
29 προφητῶν. καὶ αὐτὸς λέγει αὐτοῖς, ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος λέγει αὐτῷ· Σὺ εἶ ὁ Χριστός.

Εἰδὼς ἐρωτᾷ, τὴν διὰ τῆς ἐσομένης ἀποκρίσεως ὠφέλειαν κα- 20 τασκευάζων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν δοξαζόντων, ὅ τι δήποτε περὶ αὐτοῦ κάλλιον δοξάζειν[v] ποιῶν τοὺς μαθητάς. Πέτρῳ μὲν ὃ καλῶς δοξάζει βεβαιῶν, τοῖς δὲ ἄλλοις τὴν ἐκ τῆς ἰδίας μαρτυρίας ἐντιθεὶς πίστιν. πάντας ἐκίνει τὸ κατὰ Χριστὸν παράδοξον, εἰ καὶ τὴν πίστιν οὐκ ἔφθασαν. ἄνθρωπον μὲν οὖν ἠναγκάζοντο νομίζειν 25 διὰ τὸ ὁρώμενον· τὴν δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν αὐτῷ προστιθέντες, Ἰωάννην ἢ Ἱερεμίαν ἢ ἕνα τῶν προφητῶν ἡγοῦντο. τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ εὐθέως τὴν αὐτῶν γνώμην ἠρώτησεν, ἀλλὰ τὴν τῶν πολλῶν; ἵνα εἰπόντες τὴν ἐκείνων, εἶτα ἐρωτηθέντες, "ὑμεῖς δὲ τίνα με λέ- "γετε εἶναι;" ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς ἐρωτήσεως εἰς μείζονα γνώμην 30 ἀναχθῶσιν[x], ἐννοήσαντες ὅτι οὐ χρὴ εἰς τὴν αὐτῶν ταπεινότητα

[u] νόει P. [v] Sic PP. ὀρθοτέρως π. α. δοξ. Poss. [x] ἀνενεχθῶσι PP.

αὐτοὺς συνεμπεσεῖν. διὰ δὴ τοῦτο οὐδὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος αὐτῶν πυνθάνεται, ἀλλ' ὅτε σημεῖα πολλὰ ἐποίησε, καὶ περὶ πολλῶν αὐτοῖς διελέχθη καὶ ὑψηλῶν, καὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος. δεικνὺς δὲ ὡς σφόδρα βούλεται ὁμολογεῖσθαι τὴν οἰκονομίαν, φησὶ, "τὸν "υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου." εἶτα ἐπειδὴ εἶπον τὴν πεπλανημένην τῶν πολ- 5 λῶν δόξαν, τότε ἐπήγαγεν "ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε;" μονονουχὶ ἐγκαλούμενος αὐτοὺς διὰ τῆς δευτέρας ἐπερωτήσεως εἰς τὸ μεῖζόν τι φαντασθῆναι περὶ αὐτοῦ, καὶ μὴ συνεμπεσεῖν τοῖς πολλοῖς. τί οὖν ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν, τὸ στόμα τῶν Ἀποστόλων; πάντων ἐρωτηθέντων, μόνος ἀποκρίνεται καὶ φησὶ "σὺ εἶ ὁ Χριστός." 10 τὴν γὰρ [y] ἀκριβεστέραν περὶ τούτου διήγησιν παρεχώρησεν ὁ παρὼν Εὐαγγελιστὴς τῷ Ματθαίῳ εἰπόντι, αὐτὸς δὲ ὡς ἐν ἐπιτομῇ τὸ ἀκριβὲς παρῆκε τῆς ἱστορίας, καὶ ἵνα μὴ δόξῃ Πέτρῳ τῷ ἑαυτοῦ χαρίζεσθαι διδασκάλῳ.

30 Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ. 15

"Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς," φησὶν Ἰησοῦς· "ἵνα μηδενὶ λέγωσιν," ἢ "διεστείλατο," ὥς φησιν ὁ Ματθαῖος. ἐβούλετο γὰρ ἔτι συσκιάζεσθαι τὴν παρ' ἑαυτοῦ δόξαν, ὥστε τῶν σκανδαλιζόντων ἐκ μέσου γενομένων τοῦ τε σταυροῦ καὶ τοῦ πάθους, καθαρὰν ἐντυπωθῆναι τῇ διανοίᾳ αὐτῶν τὴν πίστιν. Τάχα [z] δὲ καὶ δι' ἄλλο τι ἐπετίμησε 20 τοῖς μαθηταῖς ἵνα τότε μηδενὶ εἴπωσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. προέκειτο γὰρ αὐτῷ τελειώσαντι τὴν οἰκονομίαν πρὸς τῇ ἀναλήψει εἰπεῖν, "πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη," καὶ οὕτως ἐπιτρέψαι αὐτοῖς κηρύσσειν αὐτόν. εἰ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις τούτους τοὺς ιβ' ἀπέστειλεν οἷς παραγγείλας ἄλλα τέ τινα, 25 καὶ τὸ "πᾶς ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ" λέγομεν ὅτι μήποτε τότε οὐδέπω τὸ Ἰησοῦς ἐφήρμοσε τῷ Χριστῷ, καὶ οὐδέπω ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος τῷ Πέτρῳ ἦν ἀποκαλύψας ὅτι Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.

Ματθαῖος μὲν "καὶ ἤρξατο δεικνύειν," φησίν· οὐ γὰρ ἁπλῶς 30 διδάσκει, ἀλλ' οἱονεὶ δείκνυσι λογικὴν δεῖξιν, τότε μὲν ἀρχομένοις, χωρητικοῖς δὲ γινομένοις τελειῶν. Δείκνυται δὲ ἡ αἰτία τῆς πα-

[y] τὴν μὲν οὖν Poss. Cat. multo brevior quam Cod. 178. [z] Quæ seq. usque ad μαρτυρεῖν δυναμένων solus habet Cod. 178.

ραγγελίας τὸ μηδέπω λέγειν αὐτοὺς, ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστός· φησὶ γὰρ τὰ τῆς οἰκονομίας μέλλειν, ἣν δεῖ κηρύσσεσθαι τελείως μετὰ τοῦ τὸ εἶναι Ἰησοῦν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, ὑπὸ τῶν μαρτυρεῖν δυναμένων. ὅτε δὲ ἔπηξεν αὐτοῖς τὸ δόγμα, τότε τὴν περὶ τοῦ πάθους διδασκαλίαν εἰσήγαγεν. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως συνίεσαν τὸ 5 *λεγόμενον. "ἦν γάρ," φησιν, "κεκαλυμμένος ὁ λόγος ἀπ' αὐτῶν." οὐκ ᾔδεισαν ὅτι ἀναστῆναι αὐτὸν δεῖ, καὶ ἐφοβοῦντο ἐρωτῆσαι οὐχ ὅτι ἀποθανεῖν ἔχει, ἀλλ' ὅτι πῶς καὶ τίνι τρόπῳ." οὐδὲ γὰρ ᾔδεσαν τί ποτέ ἐστιν ἀναστῆναι, ἀλλὰ πολλῷ βέλτιον εἶναι ἐνόμιζον μὴ ἀποθανεῖν.* 10

33 Καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾷν αὐτῷ. ὁ δὲ ἐπιστραφεὶς καὶ ἰδὼν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἐπετίμησε τῷ Πέτρῳ, λέγων, ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. 15

Τῶν ἄλλων θορυβουμένων καὶ ἀπορούντων, πάλιν ὁ Πέτρος θερμὸς ὢν μόνος τολμᾷ περὶ τούτου διαλεχθῆναι· καὶ οὐδ' οὕτος παρρησίᾳ, ἀλλὰ προσλαβόμενος αὐτὸν κατ' ἰδίαν, ἤρξατο ἐπιτιμᾷν αὐτῷ· ἢ ὡς ὁ Ματθαῖός φησι, "ἵλεώς σοι, οὐ μὴ ἔσται σοι "τοῦτο." Τί ποτε τοῦτό ἐστιν; ὁ ἀποκαλύψεως τυχὼν, ὁ μακα- 20 *ρισθεὶς οὗτος*[b]*, ταχέως διέπεσε καὶ ἐσφάλη; καὶ τί θαυμαστὸν τὸν οὐ δεξάμενον ἐν τούτοις ἀποκάλυψιν τοῦτο παθεῖν; ὅτι μὲν γὰρ ὁ Χριστός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἔμαθεν· τί ποτὲ δέ ἐστι τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, οὐδέπω δῆλον αὐτῷ ἐγένετο. "καὶ γὰρ ἦν," φησὶν, "ὁ λόγος ἀπ' αὐτῶν κεκαλυμ-* 25 *"μένος." αὐτὸς μέντοι δεικνὺς ὅτι τοσοῦτον ἀπέχει ἄκων ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ πάθος, καὶ ἐπετίμησε τῷ Πέτρῳ*[c]*, καὶ Σατανᾶν ἐκάλεσε, καὶ οὐκ εἶπεν, ὁ Σατανᾶς ἐφθέγξατο διὰ*[d] *σοῦ, ἀλλ' "ὕπαγε ὀπίσω "μου Σατανᾶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων." Καὶ γὰρ ἐπιθυμία ἦν τοῦ ἀντικειμένου τὸ μὴ παθεῖν τὸν Χριστόν.* 30 *διὰ τοῦτο μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος αὐτῷ ἐπετίμησε. σὺ μὲν γάρ φησι, νομίζεις ὅτι ἀνάξιόν μου ἐστι τὸ παθεῖν, ἐγὼ δέ σοι λέγω ὅτι τὸ μὴ παθεῖν· ἀπὸ τῶν ἐναντίων καταστέλλων αὐτοῦ τὴν*

[b] *οὕτως* Poss. [c] *τῷ Πέτρῳ* om. L. [d] *ἐκ* Poss.

ἀγωνίαν. Ἕτερος[e] *δέ φησι. τῷ μὲν Σατανᾷ πειράζοντι αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν οὐκ εἴρηται ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, ἀλλ' "ὕπαγε "Σατανᾶ· γέγραπται γὰρ, Κύριον τὸν Θεον σου προσκυνήσεις," καὶ τὰ ἑξῆς. τῷ δὲ Πέτρῳ ἔτι ἁμαρτάνοντι, καὶ διὰ τοῦτο οὐδέπω ὄπισθεν ὄντι τοῦ Ἰησοῦ λέγεται, "ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ,* 5 *σκάνδαλόν μοι εἶ." εἰ τοίνυν ὁ ἅγιος ὄπισθέν ἐστιν Ἰησοῦ, ὁ ἀποστάτης καὶ παρακούσας τῶν λογων Θεοῦ, ὀπίσω ἑαυτοῦ ἔβαλε τὸν Ἰησοῦν. καὶ διὰ τοῦτο ἀκούει ὁ Πέτρος, "ὕπαγε ὀπίσω μου," τοῦτ' ἔστιν, ἀκολούθει μοι, καὶ τῇ περὶ τοῦ πάθους μου ἑκουσίᾳ βουλήσει μὴ ἀνθίστασο, τοὺς ἐμοὺν λόγους ὀπίσω σου ῥίπτων, κατὰ* 10 *τὸ ἐν τεσσαρακοστῷ ἐννάτῳ ψαλμῷ εἰρημένον τῷ ἁμαρτωλῷ. Σύ μοί, φησιν, ἐπιτιμᾷς βουλομένῳ παθεῖν· ἐγὼ δέ σοι λέγω ὅτι οὐ μόνον τὸ ἐμὲ κωλύειν, καὶ τῷ ἐμῷ πάθει δυσχεραίνειν, ἐπιβλαβές σοι καὶ ὀλέθριον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ σωθῆναι δυνήσῃ, ἐὰν μὴ καὶ αὐτὸς ἀποθάνῃς. διὰ τοῦτο οὐκ ἐφ'*[f] *ἑαυτοῦ προάγει τὸν λόγον, ἀλλὰ* 15 *καὶ ἐπ' ἐκείνου*[g].

34 *Καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς, ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι.* 20

Τοσοῦτον γὰρ τοῦ πράγματος τούτου τὸ κέρδος, ὅτι ἐφ' ὑμῶν, φησὶ, τὸ μὴ ἀποθανεῖν δεινὸν, τὸ δὲ ἀποθανεῖν ἀγαθόν. οὐκ εἶπε δὲ, κἂν μὴ βούλησθε[h], *δεῖ*[i] *τοῦτο ὑμᾶς παθεῖν. ἀλλὰ πῶς; "ὅς "τις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν." ἐπὶ γὰρ ἀγαθὰ καλῶ, οὐκ ἐπὶ κακὰ καὶ ἐπαχθῆ, ἵνα ἀναγκάσω. ταῦτα δὲ λέγων ἐπεσπᾶτο* 25 *μειζόνως. ὁ μὲν γὰρ βιαζόμενος, ἀποτρέπει· ὁ δὲ ἀφεὶς Κυρίου τὸν ἀκροατὴν εἶναι, μᾶλλον ἐφέλκεται*[k]. *βίας γὰρ δυνατώτερον θεραπεία.*

Τί ποτε δέ ἐστιν ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν μάθωμεν. τοῦτο δὲ εἰσόμεθα ἐὰν ἔγνωμεν[l] *τί ἐστι τὸ ἀρνήσασθαι ἑταῖρον*[m]. *ὁ ἀρνούμενος* 30 *ἑταῖρον*[m] *ἀδελφὸν ἢ οἰκέτην ἢ ὅν τινα οὖν, κἂν μαστιζόμενον ἴδῃ,*

[e] ἑτέρως P. [f] ἀφ' P. [g] ἐκείνων Poss. [h] βούλεσθε P. [i] βούλομαι δὲ Poss. [k] ἐφελκύσεται Poss. [l] εἰ γνῶμεν P. [m] ἕτερον Poss.

κἂν δεσμούμενον [n], *κἂν ἀπαγόμενον, κἂν ὅτι οὖν πάχοντα, οὐ παρίσταται, οὐ βοηθεῖ, οὐ πάσχει τι πρὸς αὐτὸν ὅτε* [o] *ἅπαξ ἀλλοτριωθείς. οὕτω τοίνυν βούλεται τοῦ σώματος ἡμᾶς ἀφειδεῖν* [p] *τοῦ ἡμετέρου, ἵνα κἂν μαστίζωσι, κἂν ὅτι οὖν ποιῶσι, μὴ φειδώμεθα· τοῦτο γάρ ἐστι φείσασθαι· ἐπειδὴ καὶ οἱ πάτερες τότε φείδονται, ὅταν* 5 *διδασκάλοις παραδόντες τὰ παιδία κελεύσωσιν αὐτῶν μὴ φείδεσθαι· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐκ εἶπεν, μὴ φεισάσθω ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐπιτεταμένως, "ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν·" τοῦτ' ἔστι, μηδὲν ἐχέτω κοινὸν πρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ἐκδιδότω τοῖς κινδύνοις, τοῖς ἀγῶσι, καὶ ὡς ἑτέρου ταῦτα πάσχοντος οὕτω διακείσθω. τὸ δὲ, "ἀράτω τὸν σταυρὸν* 10 *"αὐτοῦ," πολλὴν ἐμφαίνει τὴν ὑπερβολὴν, καὶ γὰρ πλεόν τοῦτο ἐκείνου ἐστίν· ἀπαρνήσασθαι γὰρ μέχρι τοσούτου δεῖ· μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου τοῦ ἐπονειδίστου* [q]*· καὶ ὅτι οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δὶς, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ βίου τοῦτο δεῖ ποιεῖν. "καὶ ἀκολουθείτω μοι." ἐπειδὴ γάρ ἐστι καὶ πάσχοντα μὴ ἀκολουθεῖν, ὅταν μὴ δι' αὐτὸν* 15 *τι πάθῃ, ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι ἀρκεῖ τῶν κινδύνων ἡ φύσις, προστίθησι καὶ τὴν ὑπόθεσιν, ἵνα ταῦτα ποιῶν αὐτῷ ἀκολουθῇς.*

35 Ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐτήν. 20

Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐκ ἀφείδων ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα φειδόμενος ταῦτα ἐπιτάττω. καὶ γὰρ ὁ φειδόμενος τοῦ παιδίου αὐτοῦ ἀπόλλυσιν αὐτό· ὁ δὲ μὴ φειδόμενος σώσει. εἶτα ἐπειδὴ εἶπεν, ὁ θέλων σῶσαι ἀπολέσει αὐτὴν, ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ, καὶ τὰ ἑξῆς. ἵνα μὴ νομίσῃς ἴσην εἶναι τὴν ἀπώλειαν ταύτην 25 *κἀκείνην, καὶ τὴν σωτηρίαν, ἵνα μάθῃς ὅσον τὸ μέσον ταύτης τε κἀκείνης, ἐπάγει ταῦτα κατασκευάζων. δεῖ τοίνυν πρὸς τὸν διηνεκῆ θάνατον ὑμᾶς παρατάττεσθαι· καὶ γὰρ νῦν πόλεμος ἀναρριπίζεσθαι μέλλει χαλεπός· μὴ τοίνυν κάθισο ἔνδον, ἀλλ' ἐξέρχου καὶ πολέμει· κἂν πέσῃς ἐπὶ τῇ παρατάξει, τότε σωθήσῃ· εἰ γὰρ ἐπὶ* 30 *τῶν αἰσθητῶν πολέμων ὁ παρατεταγμένος εἰς σφαγὴν, οὗτος τῶν ἄλλων δοκιμώτερος καὶ ἀνάλωτος μᾶλλον καὶ τοῖς πολεμίοις φο-*

[n] *διωκόμενον* Poss. [o] *ὅτε* P. [p] *ἀπᾴδειν* Poss. *ἀπιδεῖν* P. [q] P.L. *τοῦ σταυροῦ* Poss.

βερώτερος· καίτοι μετὰ θάνατον οὐκ ἰσχύοντος αὐτὸν ἀναστῆσαι τοῦ βασιλέως, ὑπὲρ οὗ τὰ ὅπλα τίθεται· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τούτων τῶν πολέμων, ὅτε καὶ ἀναστάσεως ἐλπίδες τοσαῦται· ὁ προβαλλομενος εἰς θάνατον τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, εὑρήσει αὐτήν [r].

Τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπον, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον 5 ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; Ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;

Ἰδὲ πῶς ἡ παρὰ τὸ δέον [s] *αὐτῆς σωτηρία ἀπωλείας πάσης χείρων τε καὶ ἀνίατος οὖσα, τῷ μηδὲ εἶναι λοιπὸν τὸν ἐξωνούμενον αὐτήν. μὴ γάρ μοι τοῦτο λέγε, φησὶν, ὅτι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔσωσεν* 10 *κινδύνων διαφυγὼν τοὺς τοιούτους· ἀλλὰ μετὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ θὲς καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καὶ τί τὸ πλέον ἐντεῦθεν αὐτῷ ἐκείνης ἀπολλυμένης; μὴ γὰρ ἑτέραν ἔχεις ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς δοῦναι. χρήματα μὲν γὰρ ἢ οἰκίαν ἢ ἀνδράποδα δύνασαι ἀνταλλάξασθαι· ψυχὴν δὲ ἀπολλὺς, ἑτέραν ἀποδοῦναι οὐ δυνήσῃ* 15 *ψυχήν. καὶ τί θαυμαστὸν εἰ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦτο συμβαίνει; καὶ γὰρ ἐπὶ σώματος τοῦτο γινόμενον* [t] *ἴδοι τις ἄν. κἂν γὰρ μυρία διαδήματα περικείμενος ᾖς, σῶμα δὲ ἔχῃς ἐπίνοσον φύσει καὶ ἀνιάτως ἔχον, οὐ δυνήσῃ τὴν βασιλείαν ἅπασαν ἐπιδοὺς* [u] *διορθῶσαι τοῦτο.* 20

38 Ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ μοιχαλίδι καὶ ἁμαρτωλῷ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται αὐτὸν, ὅταν ἔλθῃ τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἁγίων. 25

Οὐκ ἀρκεῖται τῇ κατὰ διάνοιαν πίστει, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ στόματος ὁμολογίαν ἀπαιτεῖ, εἰς παρρησίαν ἡμᾶς ἀλείφων καὶ πλείονα ἀγάπης [x] *διάθεσιν, καὶ ὑψηλοὺς ἐργαζόμενος. διὸ καὶ πρὸς πάντας διαλέγεται γενναίους κατασκευάζων· ὁ γὰρ τοῦτο μαθὼν οὐ διδάξει μόνον μετὰ παρρησίας, ἀλλὰ καὶ πείσεται μετὰ* 30 *προθυμίας, ἀνεπαισχύντως αὐτὸν ὁμολογῶν· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ*

[r] Poss. add. ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, sed om. L. et P. [s] P. τοῦ Θεοῦ Poss. [t] γενόμενος P. [u] ἐπιδιδοὺς P. [x] ἀγάπην καὶ P.L.

κολάσει φησὶ, πλείων ἡ τιμωρία, καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς μείζων ἡ ἀντίδοσις. μοιχαλὶς δὲ λέγεται ἡ γενομένη ἀνδρὶ ἑτέρῳ· καὶ ἡ τὸν Θεὸν τὸν ἀλήθινον νυμφίον καταλιποῦσα ψυχὴ, καὶ μὴ τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ κατακολουθοῦσα, ἀλλ' ἑτέροις αὐτὴν ὑποστρώσασα, καὶ ἀσεβείας σπέρματα δεχομένη, μοιχαλὶς χρηματίζει 5 δηλονότι καὶ ἁμαρτωλός. ὁ οὖν ἐπὶ τῶν τοιούτων τὴν ἐμὴν ἀρνούμενος δεσποτείαν, καὶ ἐπὶ τῷ εὐαγγελικῷ ἐγκαλυπτόμενος λόγῳ, ἀξίαν τῆς ἀσεβείας τίσεται τιμωρίαν, ἀκούων ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ φοβερᾷ παρουσίᾳ, "ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν[y] οὐκ οἶδα ὑμᾶς." διὰ δὴ τοῦτο κἂν ποιήσῃς τι χρηστὸν, καὶ[z] μὴ λάβῃς αὐτοῦ τὴν 10 ἀντίδοσιν ἐνταῦθα, μὴ ταράττου. κἂν ποιήσῃς τι πονηρὸν, καὶ μὴ δῷς δίκην, μὴ ῥαθύμει· ἐκεῖ γάρ σε ἡ τιμωρία δέξηται· ὁ γὰρ νῦν σοι καταφρονούμενος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου διὰ τὴν οἰκονομίαν λεγόμενος, ἥξει μετὰ δόξης πολλῆς, οὐκέτι σαρκὸς τὸ ταπεινὸν προβαλλόμενος, ἀλλὰ τοῦ ἰδίου Πατρὸς τὴν ἐξουσίαν, καὶ ὑπὸ 15 τῶν Ἀγγέλων αὐτοῦ δορυφορούμενος. Πατέρα δ' ἔχει ὁ Θεὸς, καθὰ καὶ ἀμήτωρ· υἱὸς δὲ ἀνθρώπου κατὰ σάρκα, εἰ καὶ ἀπάτωρ τυγχάνει· τὴν ἄκραν οὖν ἕνωσιν αἰνιττόμενος τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου Πατέρα ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν ὀνομάζει.

ΚΕΦ. ΚΕ. 20

Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Ἰησοῦ.

1 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει. 25

Ἐπειδὴ πολλὰ περὶ κινδύνων διελέχθη καὶ θανάτου καὶ τοῦ πάθους τοῦ ἑαυτοῦ, καὶ τῆς τῶν μαθητῶν σφαγῆς, καὶ τὰ αὐστηρὰ ἐπέταξεν ἐκεῖνα· καὶ τὰ μὲν ἦν ἐν τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν χερσί· τὰ δὲ ἀγαθὰ ἐν ἐλπίσι καὶ προσδοκίαις· βουλόμενος καὶ τὴν ὄψιν αὐτῶν πληροφορῆσαι, καὶ διδάξαι τί ποτε ἐστιν ἡ δόξα ἐκείνη μεθ' 30 ἧς μέλλει παραγίνεσθαι, ὡς ἐγχωροῦν ἦν αὐτοῖς μαθεῖν καὶ κατὰ

[y] ὑμῖν om. P. [z] κἂν P.

τὸν παρόντα βίον, δείκνυσιν αὐτοῖς καὶ ἀποκαλύπτει ταύτην, ἵνα μήτε ἐπὶ τῷ οἰκείῳ θανάτῳ, μήτε ἐπὶ τῷ τοῦ δεσπότου λοιπὸν ἀλγῶσι· καὶ μάλιστα Πέτρος ὀδυρόμενος· καὶ ὅρα τι ποιεῖ περὶ γεέννης καὶ βασιλείας διαλεχθεὶς, τὴν μὲν βασιλείαν τῇ ὄψει δείκνυσιν· τὴν δὲ γέενναν οὐκέτι. ἐπειδὴ γὰρ εὐδόκιμοι ὑπῆρχον 5 καὶ εὐγνώμονες ἀπὸ τῶν χρηστοτέρων ἐνάγει· οὐ μόνον δὲ ἐκεῖνο παρατρέχει τὸ μέρος, ἀλλ' ἔστιν ὅπου σχεδὸν καὶ ὑπ' ὄψιν αὐτὰ φέρει τὰ πράγματα τῆς γεέννης, ὡς ὅταν τοῦ Λαζάρου τὴν εἰκόνα εἰσάγῃ, καὶ τοῦ τὰ ἑκατὸν δηνάρια ἀπαιτήσαντος μνημονεύῃ· καὶ τοῦ τὰ ῥυπαρὰ ἐνδεδυμένου ἱμάτια, καὶ ἑτέρων πλειόνων. 10

2 Καὶ μεθ' ἡμέρας ἓξ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰάκωβον καὶ τὸν Ἰωάννην, καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν μόνους· καὶ μετε-3 μορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο στίλβοντα, λευκὰ λίαν ὡς χιὼν, οἷα γναφεὺς ἐπὶ τῆς 15 γῆς οὐ δύναται λευκᾶναι.

Λουκᾶς δὲ μετ' ὀκτώ φησιν, οὐκ ἐναντιούμενος τούτῳ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾴδων. ὁ μὲν γὰρ καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐφθέγξατο, κἀκείνην καθ' ἣν ἀνήγαγεν, εἶπεν. ὁ δὲ τὰς μεταξὺ τούτων μόνον[z]. λαβὼν τοίνυν τοὺς κορυφαίους "ἀναφέρει εἰς ὄρος 20 "ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν μόνους," καὶ τὰ ἑξῆς. Διατί τουτοὺς λαμβάνει; ὅτι οὗτοι τῶν ἄλλων ἦσαν ὑπερέχοντες· καὶ ὁ μὲν Πέτρος ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν αὐτὸν ἐδήλου τὴν ὑπεροχήν· ὁ δὲ Ἰωάννης ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖσθαι· καὶ Ἰάκωβος δὲ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως, ἧς ἀπεκρίνατο μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ λέγων, δυνάμεθα πιεῖν τὸ ποτή- 25 ριον· οὐκ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν τε ἄλλων, καὶ ἀφ' ὧν ἐπλήρωσεν ἅπερ εἶπεν· οὕτως γὰρ ἦν σφοδρὸς καὶ βαρὺς Ἰουδαίοις, ὡς καὶ τὸν Ἡρώδην ταύτην νομίσαι χαρίσασθαι τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ ἐκεῖνον ἀνέλοι.

Διατί δὲ μὴ εὐθέως αὐτοὺς ἀνάγει; ὥστε μηδὲν παθεῖν ἀνθρώ- 30 πινον τοὺς λοιποὺς μαθητάς· διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰ ὀνόματα αὐτῶν λέγει τῶν ἀνιέναι μελλόντων. τί δήποτε οὖν καὶ προλέγει; ἵνα

[z] μόνας Poss.

εὐμαθέστεροι περὶ τὴν θεωρίαν γένωνται ἀφ' ὧν προεῖπεν, καὶ σφοδροτέρας ἐν τῷ τῶν ἡμερῶν ἀριθμῷ τῆς ἐπιθυμίας ἐμπλησθέντες, οὕτως νηφούσῃ καὶ μεμεριμνημένῃ διανοίᾳ παρεγένοντο. ἐνῆν μὲν οὖν καὶ ἐν οἴκῳ τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἐπιδεῖξαι· ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ τοῦ ὄρους ὕψος οἰκεῖον εἶχε, πρὸς τὸ τῆς δόξας ὕψος σύμπαν 5 λαμβανόμενον, εἰς ὄρος αὐτοὺς ἀνήγαγεν ὑψηλόν. τὸ δὲ "κατ' ἰδίαν" φησὶ, τὸ μυστικὸν τοῦ πράγματος ἐπισημαινόμενος, καὶ ὡς οὐκ ἠβουλήθη δημοσιεύειν αὐτὸ [a] ὁ Κύριος. ἡ δὲ λεγομένη μεταμόρφωσις κατὰ τὴν ἔκλαμψιν ἦν, καθ' ἣν ἐξέλαμψε τὸ πρόσωπον ὡς ὁ ἥλιος, καὶ ὁ ἱματισμὸς ἐγένετο λευκὸς ἐξαστράπτων, ὡς ὁ 10 Λουκᾶς φησιν. ὁ δὲ Ματθαῖος λευκὰ ἱμάτια γεγονέναι λέγει ὡς τὸ φῶς. οὐ δὴ τοῦ χαρακτῆρος μεταβολήν τινα προσδοκητέον ἐν τῇ βασιλείᾳ, οὔτε αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, οὔτε τῶν ὡμοιωμένων αὐτῷ, ἀλλὰ φωτὸς προσθήκην ὑπερλάμπρου, καὶ ταύτην εἶναι [b] τὴν ἐναλλαγὴν, ἣν ὁ Παυλός φησιν. οἱ δὲ Εὐαγγελισταὶ μεταμόρ- 15 φωσιν ὠνομάκασι. τίνος δὲ ἕνεκεν Μωσῆν καὶ Ἡλίαν εἰς μέσον ἄγει [c], πολλὰς ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν αἰτίας· πλὴν ἡμεῖς ταύτας εἴπωμεν. πρῶτον μὲν ταύτην, ὅτι ἐπειδὴ οἱ ὄχλοι ἔλεγον, οἱ μὲν Ἠλίαν, οἱ δὲ Ἱερεμίαν, οἱ δὲ ἕνα τῶν προφητῶν, τοὺς κορυφαίους ἄγει, ἵνα τὸ μέσον κἀντεῦθεν ἴδωσι τῶν δούλων καὶ τοῦ δεσπότου, 20 καὶ ὅτι καλῶς ἐπῃνέθη Πέτρος ὁμολογήσας αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. καὶ ἐπειδὴ συνεχῶς ἐνεκάλουν αὐτὸν παραβαίνειν τὸν νόμον καὶ βλάσφημον αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζον, ὡς σφετεριζόμενον δόξαν οὐ προσήκουσαν αὐτῷ, τὴν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἔλεγον, οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ, καὶ ἄλλα τινὰ παρό- 25 μοια. ἵνα τοίνυν δειχθῇ ὡς τούτων ἐστιν ἀνεύθυνος, καὶ οὔτε νόμου παράβασις τὸ γινόμενον, οὔτε δόξης σφετερισμὸς τῆς μὴ προσηκούσης τὸ λέγειν ἑαυτὸν ἴσον τῷ Πατρὶ, τοὺς ἐν ἑκατέρῳ λάμψαντας τούτους εἰς μέσον ἄγει· καὶ γὰρ Μωϋσῆς τὸν νόμον ἔδωκε, καὶ ἠδύναντο λογίσασθαι, ὅτι οὐκ ἂν παρεῖδεν πατούμενον αὐτὸν, 30 ὡς ἐνομίζον οἱ Ἰουδαῖοι, οὐδ' ἂν τὸν παραβαίνοντα αὐτὸν καὶ τῷ τεθεικότι πολέμιον ὄντα ἐθεράπευσεν ἄν. Ἠλίας δὲ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐζήλωσε· καὶ οὐκ ἂν εἰ ἀντίθεος ἦν, καὶ Θεὸν

[a] Sic L. αὐτῷ P. αὐτὸν Poss. [b] εἶναι om. L. [c] εἰσάγει L.

αὐτὸν ἔλεγεν ἴσον τῷ πατρὶ, μὴ ὢν [d] ὅπερ ἔλεγε, μηδὲ προσηκόντως τοῦτο ποιῶν, παρέστη καὶ αὐτὸς καὶ ὑπήκουσεν. καὶ πάλιν ἵνα ἴδωσιν ὅτι καὶ θανάτου καὶ ζωῆς ἐξουσίαν ἔχει, καὶ τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω κρατεῖ. διὰ τοῦτο καὶ τὸν τετελευτηκότα καὶ τὸν οὐδέπω τοῦτο παθόντα εἰς μέσον ἄγει. τὴν δὲ πέμπτην αἰτίαν ὁ 5 αὐτὸς Εὐαγγελίστης ἀπεκάλυψεν, δεῖξαι τοῦ σταυροῦ τὴν δόξαν βουλόμενος, καὶ παραμυθήσασθαι τὸν Πέτρον καὶ ἐκείνους δεδοικότας τὸ πάθος, καὶ ἀναστῆσαι αὐτῶν τὰ φρονήματα. καὶ πάλιν Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας ἐν τῇ παρούσῃ δόξῃ συμπαρόντες ἐδείκνυντο, καὶ συμπαρεσόμενοι τότε σημεῖα τῆς διὰ νόμου τε καὶ προφητῶν 10 γεγενημένης παιδαγωγίας ἐπὶ Χριστὸν, ὥστε συνῆφθαι καὶ παρεστάναι τῷ τέλειαν δωρουμένῳ χάριν, τὸν παιδαγωγὸν νόμον καὶ τοὺς προαναγγέλλοντας προφήτας· ὧν ἀπάνθισμά τι καὶ ἀπαρχὴ πρώτη γέγονεν Ἠλίας, καὶ εἰς τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ἰσραὴλ κεῖται προφήτης· κατὰ τὸ "ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμῶν Ἠλίαν τὸν 15 "Θεσβίτην, καὶ ἐλθὼν ἀποκαταστήσει καρδίας πατέρων πρὸς "υἱοὺς, καὶ καρδίαν υἱῶν ἐπὶ πατέρας αὐτῶν." δηλοῖ δὲ καὶ συνάφειαν παλαιᾶς διαθήκης καὶ νέας, ὅτι συναφθήσονται ἐν τῇ ἀναστάσει οἱ Ἀπόστολοι μετὰ τῶν προφητῶν, καὶ μία ἔσται κοινωνία τῆς ἀπαντήσεως τοῦ βασιλέως. ἀλλὰ καὶ τούτων ἕκαστος 20 τὴν ψυχὴν ἀπολέσας εὗρεν αὐτήν. καὶ γὰρ πρὸς τυράννους ἕκαστος ἐπαρρησιάσατο· ὁ μὲν πρὸς τὸν Αἰγύπτιον, ὁ δὲ πρὸς τὸν Ἀχὰβ, καὶ ὑπὲρ ἀγνωμόνων ἀνθρώπων καὶ ἀπειθῶν, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν πρὸς αὐτῶν τῶν σωζομένων εἰς τὸν [περὶ τὸν [e]] ἔσχατον ἤχθησαν κίνδυνον· καὶ ἕκαστος αὐτῶν εἰδωλολατρίας ἀπαλλάξαι βουλόμενος, 25 καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἰδιώτης ὤν. ὁ μὲν γὰρ βραδύγλωσσος καὶ ἰσχνόφωνος, ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ἀγροικότερος διακείμενος. καὶ πολλὰ δὲ ἕτερά ἐστιν εἰπεῖν. πρὸς ταῦτα τοινὺν πάντα αὐτοὺς ἐπαλείφων παρῆγεν τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ λάμψαντας.

"Οἵτινες καὶ συνελάλουν αὐτῷ," καὶ ὁ μὲν παρὼν Εὐαγγε- 30 λιστὴς οὐκ ἐπιφέρει περί τινος, οἱ δὲ λοιποὶ προστιθέασιν, "ἐλά-"λουν" γάρ, φησιν, "τὴν δόξαν ἣν ἔμελλε πληροῦν εἰς Ἱερου-"σαλήμ·" τουτέστι τὸ πάθος καὶ τὸν σταυρόν· οὕτω γὰρ αὐτὸ

[d] ὃν P. [e] Sic Cod. L. qui hæc et seq. solus habet.

καλοῦσιν ἀεί. Τί οὖν ὁ Πέτρος ὁ θερμός; " καλόν ἐστιν ἡμᾶς " ὧδε εἶναι." καὶ ὁ μέν τίς φησιν, ἐπιθυμεῖ, ὁ μέλλων ἀγωνίζεσθαι, ἀναπαύσεως πρὸ τῶν ἀγώνων.

Συνέκρινε δὲ καὶ δούλοις δεσπότῃ, καὶ ὅσον ἐπὶ τῷ λόγῳ συνέχεεν τὸ ὅλον. οὐκ ἔδει γὰρ συγκρίναι τὰ ἀσυγκρίτα, οὐδὲ διὰ τριῶν 5 *σκηνῶν ἀριθμῆσαι τὰ μὴ συναριθμούμενα.*

" Οὐ γὰρ ᾔδει τι λαλήσει· ἦσαν γὰρ ἔκφοβοι." καὶ ἄλλως φησιν ὡς ταραχὴν κατασχοῦσαν αὐτὸν ὁ Πέτρος ἀπεμνημόνευσεν, ὡς ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Μάρκος φησί· " οὐκ ᾔδει τί λαλήσει, ἦσαν " γὰρ ἔκφοβοι." ὁ φόβος δὲ ἐκεῖνος τῆς κοινοτέρας διανοίας ἐπεισ- 10 *αγωγὴν τινὰ εἶχεν καλλίονος νοῦ καὶ ἀγαθοῦ· καὶ οἵ τινες εἶεν οἱ φανέντες ἐγνώρισαν, ὅτι Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας. ἄγεται δὲ ψυχὴ πρὸς τὸν τοῦ θείου πόθον ἐκ τῆς ὑπὸ τούτων κινήσεως, καὶ σπεύδει τῶν ἀνθρωπίνων μετανίστασθαι, ὥστε καὶ ὑπὸ τοῦ θεωρουμένου μακαρίου θεάματος, καὶ ὑπὸ τῆς ἐγγινομένης αὐτῷ κινήσεως πνευ-* 15 *ματικῆς ὁ Πέτρος, τὸ χωρισθῆναι τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐπιμιξίας ὡς ἀγαθὸν ἐπινοεῖται καὶ λέγει· καὶ ὡς δὴ συνεσομένων ἐπιπλέον τοῦ περιόντος*[f] *αὐτῷ τῶν τριῶν ποίησιν ἐννοεῖ· οὐκ ἐννοήσας ἐν τῷ παραυτίκα κινήματι, οὐδ᾽ ὅτι πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἐρχομένης δόξης ἐπεποίητο τὴν μεταμόρφωσιν ὁ Κύριος καθὰ προηρήκει· οὐθ᾽ ὅτι* 20 *Μωϋσῆς ἦν ψυχὴ οὐκ ἐν σώματι· οὐθ᾽ ὅτι τῆς ἀνθρώπων διδασκαλίας καὶ ἰάσεως ἕνεκα, πάντα ἐποίει Χριστός· καὶ οὐχ οἷόν τε ἦν ἀπολιπεῖν τοὺς πολλοὺς καὶ τὸ ὄρος οἰκεῖν· τοιαῦτα τὰ τῶν ἀνθρώπων κινήματα, παίδων ἄντικρυς νηπίων ὅσον πρὸς Θεόν· εἰ καὶ μέγας τις εἴη καὶ διαφέρων τῶν ἄλλων· ἄλλως*[g] *δὲ πάλιν* 25 *φησι, ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσεν ὅτι δεῖ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα αὐτοὺς ἀπελθεῖν, δεδοικὼς ἔτι, καὶ τρέμων ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν προσελθεῖν μὲν καὶ εἰπεῖν τοῦτο αὐτὸ οὐ τολμᾷ πάλιν, " ὅ τι ἵλεω σοι." ἀπὸ δὲ ἐκείνου τοῦ φόβου τὰ αὐτὰ αἰνίττεται δι᾽ ἑτέρων ῥημάτων. ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν ὄρος καὶ πολλὴν τὴν ἐρημίαν,* 30 *ἐνενόησεν ὅτι ἔχει πολλὴν ἀσφάλειαν· εἰ γὰρ τοῦτο γένοιτό φησι, οὐκ ἀναβησόμεθα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ οὐκ ἀποθανεῖται. παρέστη δὲ καὶ Μωϋσῆς ὁ εἰς τὸν γνόφον εἰσελθὼν καὶ τῷ Θεῷ δια-*

[f] An leg. *παρόντος*? [g] Leg. vid. Ἄλλος ut sæpius.

λεχθεὶς, καὶ Ἠλίας ὁ ἐπὶ τοῦ ὄρους πῦρ κατενεγκών· καὶ οὐδὲ εἷς εἴσεται ὅτι ἐνθάδε ἐσμέν. οὐ τοσοῦτον δὲ περὶ ἑαυτοῦ τρέμων ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ᾽ ὡς τοῦ Χριστοῦ περικαιόμενος.

Τί οὖν αὐτὸς μὲν οὐδὲν φθέγγεται, οὐδὲ Μωϋσῆς, οὐδὲ Ἠλίας, ὁ δὲ πάντος μείζων καὶ ἀξιοπιστότερος ὁ Πατὴρ, φωνὴν ἀφίησιν 5 ἐκ τῆς νεφέλης; οὕτως ἀεὶ φαίνεται ὁ Θεός· "νεφέλη γὰρ καὶ "γνόφος κύκλῳ αὐτοῦ," καὶ "κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης·" καὶ πάλιν, "ὅτι θεὶς νέφη τὴν ἐπίβασιν αὐτοῦ." "καὶ νεφέλη ὑπέ-"λαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν." ἵνα οὖν πιστεύσωσιν ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ φωνὴ φέρεται, ἐκεῖθεν ἔρχεται καὶ φωνὴ 10 ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα, "οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς "ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε." εἰ γὰρ δυνατὸς ὁ Θεὸς, ὥσπερ οὖν καὶ ἐστὶν, εὔδηλον ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως. μὴ τοίνυν δέδιθι τὰ δεινά· εἰ δὲ μηδέπω τοῦτο καταδέχῃ, καὶ ἐκεῖνο λογίζου, ὅτι καὶ φιλεῖται· εἰ δὲ φιλεῖται, μὴ φοβοῦ· οὐδεὶς γὰρ ὃν ἀγαπᾷ προΐε- 15 ται· οὐδὲ φιλεῖς αὐτὸν τοῦ γεγεννηκότος ἶσον.

"Ἐν ᾧ εὐδόκησα·" οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ ἐγέννησε μόνον φιλεῖ, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ καὶ ἴσος αὐτῷ κατὰ πάντα καὶ ὁμογνώμων ἐστίν. τί δέ ἐστιν "ἐν ᾧ εὐδόκησα;" ὡσανεὶ ἔλεγεν ἐν ᾧ ἀναπαύομαι, ᾧ ἀρέ-σκομαι· διὰ τὸ κατὰ πᾶν ἐξισῶσθαι πρὸς αὐτὸν μετὰ ἀκριβείας, 20 καὶ βούλημα ἓν ἐν αὐτῷ εἶναι καὶ τῷ Πατρὶ, καὶ μένοντα Υἱὸν κατὰ πάντα ἓν εἶναι πρὸς τὸν γεγεννηκότα.

"Ἀκούετε," κἂν σταυρωθῆναι βουληθῇ, μὴ ἀντιπέσῃς· οὗτος γάρ ἐστι περὶ οὗ λέγουσιν οὗτοι· περὶ οὗ Μωϋσῆς προεφήτευσεν· περὶ οὗ Ἠλίας τυπικῶς προετύπωσεν· τούτους ὁρᾶτε ὡς δούλους 25 δορυφοροῦντας τὸν ἐμὸν μονογενῆ, αὐτοῦ ἀκούετε· ὅτι δεῖ παθεῖν· ὅτι δεῖ κοινωνῆσαι ἀνθρώποις θανάτου· ὅτι δεῖ ἀναστῆναι· ὅτι δεῖ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρῶσαι· ὅτι δεῖ καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς πει-ρασθῆναι καὶ συμπάσχειν αὐτῷ, ἵνα καὶ συνδοξασθῆτε.

9 Καταβαινόντων δὲ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους, διεστείλατο 30 αὐτοῖς ἵνα μηδενὶ διηγήσωνται ἃ εἶδον, εἰ μὴ ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ.

Ὅσῳ γὰρ μείζονα ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ, τοσοῦτον δυσπαρα-

δεκτότερα ἦν τοῖς πολλοῖς τότε, καὶ τὸ σκάνδαλον τὸ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἐπετείνετο μᾶλλον. ἐντεῦθεν διὰ[f] τοῦτο κελεύει σιγᾷν, καὶ οὐχ ἁπλῶς· ἀλλὰ πάλιν τοῦ πάθους ἀναμιμνήσκων, καὶ μονονουχὶ τὴν αἰτίαν λέγων δι' ἣν καὶ σιγᾷν ἐκέλευσεν. οὐ γὰρ δὴ διὰ παντὸς ἐκέλευσε μηδενὶ[g] εἰπεῖν, ἀλλ' ἕως ἀναστῇ ἐκ νεκρῶν. 5 καὶ τὸ δυσχερὲς σιγήσας, τὸ χρηστὸν ἐμφαίνει μόνον. ἐκεῖνοι δὲ τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ μὴ συνιέντες μυστήριον, τὸν μὲν λόγον ἐκράτησαν, πρὸς ἑαυτοὺς δὲ συνεζήτουν τί ἦν τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι; καθὰ γάρ φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, οὐδέπω ᾔδεισαν ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι· καὶ ταῦτα μετὰ τὸ εἰς ἔργον 10 προελθεῖν τὴν ὑπόσχεσιν. ἀλλ' ἐὰν θέλωμεν ὀψώμεθα καὶ ἡμεῖς τὸν Χριστὸν, οὐχ οὕτως ὡς ἐκεῖνος τότε ἐν τῷ ὄρει, ἀλλὰ πολλῷ λαμπρότερον· καὶ οὐ μετὰ ἓξ ἡμέρας, ἀλλὰ μετὰ τὸν κόσμον τοῦτον· σύμβολον γὰρ τοῦ παρόντος αἰῶνος αἱ ἓξ ἡμέραι· τότε γὰρ ἀναβιβάσει σε ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ὄρος τὸ ὑψηλὸν, ἐὰν ᾖς 15 Πέτρος, ἢ Ἰάκωβος, ἢ Ἰωάννης. ἔξεστι δὲ καί σοι τοιοῦτον γενέσθαι, οὐδὲ γὰρ οὕτως ὕστερον ἥξει. τότε μὲν γὰρ τῶν μαθητῶν φειδώμενος τοσοῦτον παρήνοιξεν μόνον τῆς λαμπρότητος, ὅσον ἐδύναντο ἐνεγκεῖν. ὕστερον δὲ ἐν αὐτῇ τοῦ Πατρὸς ἥξει τῇ δόξῃ, οὐ μετὰ Μωσέως καὶ Ἠλιοῦ μόνον, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀπείρου τῶν 20 Ἀγγέλων στρατιᾶς· οὐ νεφέλης γενομένης ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ συστελλομένου τοῦ οὐρανοῦ.

11 Καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν, τί λέγουσιν οἱ γραμματεῖς, καὶ τὰ ἑξῆς.

Οὐκ ἄρα ἀπὸ γραφῶν τοῦτο ᾔδεισαν, ἀλλ' ἐκεῖνοι αὐτοῖς διεσάφουν, 25 καὶ περιεφέρετο ὁ λόγος οὗτος ἐν τῷ ἀπείρῳ δήμῳ καθάπερ καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ· οὐχ ὡς χρῆν δὲ παρ' ἐκείνων ἑρμηνευόμενος. αἱ μὲν γὰρ γραφαὶ δύο λέγουσι τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ταύτην τὲ τὴν γεγενημένην καὶ τὴν μέλλουσαν· τῆς μέντοι δευτέρας πρόδρομον τὸν Ἠλίαν ἔσεσθαι λέγουσι· τῆς μὲν 30 γὰρ προτέρας Ἰωάννης ἐγένετο, ὃν καὶ Ἠλίαν ὁ Χριστὸς καλεῖ· οὐκ ἐπειδὴ Ἠλίας ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν διακονίαν ἐπλήρου τὴν Ἠλιοῦ. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος πρόδρομος ἔσται τῆς δευτέρας παρου-

[f] P.L. [g] P.L.

σίας, οὕτως οὗτος τῆς προτέρας ἐγένετο. ἀλλ' οἱ γραμματεῖς ταῦτα συγχέοντες, καὶ διαστρέφοντες τὸν δῆμον, ἐκείνης ἐμνημόνευον μόνης τῆς δευτέρας παρουσίας· διὰ τοῦτο καὶ οἱ μαθηταὶ λέγουσι, "πῶς οἱ γραμματεῖς λέγουσιν ὅτι Ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν "πρῶτον;" τί οὖν ὁ Χριστὸς πρὸς ταῦτα; ὅτι Ἠλίας μὲν 5 ἔρχεται τότε πρὸ τῆς δευτέρας μου παρουσίας. καὶ νῦν δὲ ἐλήλυθεν Ἠλίας, τὸν Ἰωάννην οὕτω καλῶν· εἰ δὲ τὸν Θεσβίτην ζητεῖς, ἔρχεται καὶ ἀποκαταστήσει πάντα κατὰ τὴν προφητείαν Μαλαχίου. "ἀποκαταστήσει γάρ," φησι, "καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν. "μὴ ἐλθὼν πατάξω τὴν γῆν ἄρδην." ἐπειδὴ γὰρ τὸν Ἰωάννην Ἠλίαν 10 ἐκάλεσεν ὁ Χριστὸς, διὰ τὴν τῆς διακονίας κοινωνίαν, ἵνα μὴ νομίσῃς τοῦτον καὶ παρὰ τοῦ προφήτου λέγεσθαι, νῦν προσέθηκεν αὐτοῦ καὶ τὴν πατρίδα, εἰπὼν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην. Ἰωάννης γὰρ Θεσβίτης οὐκ ἦν. καὶ τὸ "μὴ ἐλθὼν δὲ πατάξω τὴν γῆν ἄρδην," τὴν δευτέραν δηλοῖ παρουσίαν. τῇ προτέρᾳ οὐκ ἦλθεν πατάξαι τὴν 15 γῆν· "οὐ γὰρ ἦλθον" φησι, "ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω "τὸν κόσμον." δηλῶν τοίνυν ὅτι πρὸ ἐκείνης ἔρχεται ὁ Θεσβίτης τῆς τὴν κρίσιν ἐχούσης, τοῦτο εἴρηκεν· καὶ ὅτι διορθώσεται τὴν ἀπιστίαν τῶν Ἰουδαίων τῶν τότε εὑρισκομένων.

Εὐκαίρως δὲ πάλιν αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει τοῦ πάθους καὶ τὰς 20 ἀπὸ τῶν γραφῶν πιστούμενος μαρτυρίας. ἀλλὰ καὶ εἰς Ἰωάννην, φησὶν, ἐποίησαν ὅσα ἠθέλησαν, ὃν καὶ Ἠλίαν καλει. καὶ ἔβαλον γὰρ εἰς δεσμωτήριον, ὕβρισαν, ἀπέκτειναν, ἤνεγκαν τὴν κεφαλὴν ἐπὶ πίνακι· οὕτω δὲ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν. τῇ δὲ μνήμῃ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννου πολλὴν αὐτοῖς 25 παρέσχε τὴν παράκλησιν.

13 Ἀλλὰ λέγω ὑμῖν ὅτι καὶ Ἠλίας ἐλήλυθε, καὶ ἐποίησαν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν, καθὼς γέγραπται ἐπ' αὐτόν.

Ἀναλαβόντες οὖν τὰ εἰρημένα, τὴν σύμφρασιν τῶν ῥητῶν θεωρήσωμεν. ἐν ὅσῳ ὑπῆρχον ἐν τῷ ὄρει οἱ μαθηταὶ, καὶ τὴν μεταμόρ- 30 φωσιν αὐτοῦ ἐθεάσαντο, καὶ γεῦμα ἐδέξαντο τῆς βασιλείας αὐτοῦ· ἠρώτησαν αὐτὸν τὸ ὑπὸ τῶν γραμματέων λεγόμενον· ἐβεβαίωσε τοῦ προφήτου τὴν πρόρρησιν, εἰπὼν ὅτι ἥξει καὶ ἀποκαταστήσει πάντα. πάλιν ἐπύθοντο αὐτοῦ οἱ μαθηταὶ καὶ πῶς γέγραπται

παθεῖν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; εἶτα πρὸς τοῦτο φησι, λέγω ὑμῖν ὅτι ὥσπερ ἐλήλυθεν ὁ καθ' ὁμοίωσιν Ἠλιοῦ Ἰωάννης, καὶ πάνδεινα πέπονθεν· οὕτω κατὰ τὰ γεγραμμένα παθεῖν δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.

14 Καὶ ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητὰς, εἶδεν ὄχλον πολὺν 5
15 περὶ αὐτοὺς, καὶ γραμματεῖς συζητοῦντας αὐτοῖς. καὶ εὐθέως πᾶς ὁ ὄχλος ἰδὼν αὐτὸν, ἐξεθαμβήθη, καὶ προσ-
16 τρέχοντες ἠσπάζοντο αὐτόν. καὶ ἐπηρώτησε τοὺς γραμματεῖς, τί συζητεῖτε πρὸς αὐτούς.

Ἵνα εἴπῃ[a]*, πρὸς τοὺς ἐννέα ἐποίουν*[b] *τὴν ζήτησιν τοὺς μὴ*[c] 10 *συναναβάντας αὐτῷ εἰς τὸ ὄρος. δραξάμενοι γὰρ οἱ γραμματεῖς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀπουσίας, περιέλκειν τοὺς μαθητὰς ὑπελάμβανον. ἀλλ' αἰφνίδιον αὐτὸν θεασάμενοι, μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοὶ (οὐδὲ γάρ εἰσιν ἄξιοι τὸν Σωτῆρα θεωρεῖν) ἀλλ' ὁ πᾶς ὄχλος ἐξεθαμβήθη, τῆς θέας αὐτοὺς εἰς ἔκπληξιν ἀγαγούσης. καὶ δὴ προσδραμόντες* 15 *ἠσπάζοντο αὐτὸν, δηλονότι οἱ ἀπὸ τοῦ ὄχλου, οἵτινες παντὸς ἀπηλλαγμένοι πάθους,* [d]*ἐγκρεμεῖς ὑπῆρχον αὐτοῦ, συνεῖναι αὐτῷ διαπαντὸς ἐφιέμενοι.*

ΚΕΦ. ΚϚ.

Περὶ τοῦ Σεληνιαζομένου. 20

25 Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἐπισυντρέχει ὄχλος, ἐπετίμησε τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ, λέγων αὐτῷ, τὸ πνεῦμα τὸ ἄλαλον καὶ κωφὸν, ἐγώ σοι ἐπιτάσσω, ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν.

Σχόλιον. *Τῶν δὲ μηδὲν ἀποκριναμένων, φησὶν ἄλλος τις ἐκ* 25 *τοῦ ὄχλου.*

Τοῦτον τὸν ἄνθρωπον σφοδρα ἀσθενοῦντα κατὰ πίστιν δείκνυσιν ἡ γραφή· καὶ ἐκ πολλῶν τοῦτο δῆλον· ἔκ τε τοῦ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν, "ὦ γενεὰ ἄπιστος," καὶ πάλιν, "τῷ πιστεύοντι πάντα "δυνατὰ," ἔκ τε τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν τὸν προσελθόντα, "βοήθει μου τῇ 30

[a] εἰπῇς P. εἰπῇ L. om. Poss. [b] ἐποιοῦντο P. [c] πρὸς τοὺς συν. P.
[d] Sic L. ἐβούλοντο διὰ παντὸς αὐτῷ συνεῖναι. Poss.

"ἀπιστίᾳ," καὶ ἐκ τοῦ κελεῦσαι τὸ δαιμόνιον μὴ εἰσελθεῖν εἰς αὐτὸν, καὶ ἐκ τοῦ πάλιν εἰπεῖν τὸν Χριστόν· "εἰ δύνασαι πιστεῦσαι[d]." καὶ εἰ ἀπιστία αὐτοῦ γέγονε, φησιν, αἰτία τοῦ μὴ ἐξελαθῆναι τὸν δαίμονα, τί τοῖς μαθηταῖς ἐγκαλεῖ; δεικνὺς ὅτι δυνατὸν αὐτοῖς καὶ χωρὶς τῶν προσαγόντων μετὰ πίστεως πολλαχοῦ θερα- 5 πεῦσαι. ὥσπερ γὰρ ἀρκεῖ πολλάκις ἡ τοῦ προσάγοντος πίστις εἰς τὸ καὶ παρ' ἐλαττόνων λαβεῖν, οὕτω τῶν ποιούντων πολλάκις ἤρκεσεν ἡ δύναμις καὶ μὴ πιστευόντων τῶν προσελθόντων θαυματουργῆσαι. θέα δὲ τούτου καὶ ἑτέρωθεν τὴν ἀγνωμοσύνην, πῶς ἐπὶ τοῦ ὄχλου ἐντυγχάνει τῷ Ἰησοῦ κατὰ τῶν μαθητῶν λέγων, ὅτι 10 "προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἴσχυσαν αὐτὸν "θεραπεῦσαι." ἀλλ' αὐτὸς ἀπαλλάττων αὐτοὺς τοῦ ἐγκλήματος, ἐπὶ τοῦ δήμου, τὸ πλεῖον ἐκείνῳ λογίζεται, "ὦ γενεὰ," φησὶν, "ἄπιστος "καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν;" οὐκ εἰς τὸ τούτου πρόσωπον μόνον ἀποτεινόμενος, ἵνα μὴ ἀπορήσῃ τὸν ἄνθρωπον[e], 15 οὗ προφέρει τὴν ἀπιστίαν· ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας Ἰουδαίους[f]. καὶ γὰρ εἰκὸς πολλοὺς τῶν παρόντων σκανδαλισθῆναι, καὶ τὰ μὴ προσήκοντα ἐννοῆσαι περὶ αὐτῶν[g]. ὅταν δὲ εἴπῃ, "ἕως ποτε ἔσομαι "μεθ' ὑμῶν;" δείκνυσι πάλιν ἄσπαστον ὄντα τὸν θάνατον αὐτῷ, καὶ ὅτι οὐ τὸ[h] σταυρωθῆναι, ἀλλὰ τὸ εἶναι μετ' αὐτῶν βαρύ. οὐ μὴν 20 ἔστη μέχρι τῶν ἐγκλημάτων· ἀλλὰ τί φησι; "φέρετέ μοι αὐτὸν "ὧδε·" καὶ ἀφίησιν[i] αὐτὸν σπαράττεσθαι, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν, ἐπειδὴ γοῦν ὄχλος συνήγετο καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν πατέρα· ἵνα ὅταν ἴδῃ τὸ δαιμόνιον θορυβούμενον ἀπὸ τοῦ κληθῆναι μόνον, κἂν οὕτως ἐναχθῇ εἰς τὴν πίστιν τοῦ ἐσομένου θαύματος. 25 ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος εἶπεν "ἐκ παιδὸς," καὶ ὅτι "εἰ δύνασαι βοήθει "μοι," λέγει "τῷ πιστεύοντι πάντα δύνατα."

Πάλιν εἰς αὐτὸν περιτρέπων τὸ ἔγκλημα, ὅρα πῶς αὐτὸ διορθοῦται, ὡς οὐ δεόντως εἰρήμενον· τί γάρ φησιν; "εἰ δύνασαι "πιστεῦσαι· πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι·" ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν 30 ἐστιν. τοσαύτη παρ' ἐμοὶ δυνάμεως περιουσία, ὡς καὶ ἑτέρους ποιεῖν τὰ αὐτὰ θαυματουργεῖν. ὥστε ἐὰν πιστεύσῃς ὡς δεῖ, καὶ

[d] πιστεῦσαι om. P. [e] αὐτὸν ἐξαπορήσῃ Poss. [f] εἰς π. δ. Ἰουδ. ἀποφθέγγεται Poss. [g] Sic P.L. αὐτοῦ Poss. [h] τῷ P. [i] Sic P.L. ἀφίεισιν Poss.

αὐτὸς δύνασαι αὐτὸν θεραπεῦσαι, φησι, καὶ τοῦτον καὶ ἑτέρους πολλούς· καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀπήλλαξαι τὸν δαιμονῶντα.

28 Καὶ εἰσελθόντα αὐτὸν εἰς οἶκον, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπηρώτων αὐτὸν κατ' ἰδίαν, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό; 5

Ἐμοὶ δοκοῦσιν ἀγωνιᾷν καὶ δεδοικέναι, μήποτε τὴν χάριν ἣν ἐπιστεύθησαν ἀπώλεσαν. ἔλαβον γὰρ ἐξουσίαν δαιμόνων ἀκαθάρτων· διὸ καὶ ἐρωτῶσι, καὶ ἰδίᾳ αὐτῷ προσέρχονται οὐκ αἰσχυνόμενοι. τί οὖν ὁ Χριστός;

[j] Τὸ τῶν δαιμόνων ἅπαν εἶδος διὰ τούτων, φησὶ, θεραπεύεται. 10 ὁρᾷς πῶς ἤδη αὐτοῖς τὸν περὶ νηστείας προκαταβάλλεται λόγον. μὴ γάρ μοι ἀπὸ τῶν σπανιζόντων λέγε, ὅτι τινὲς καὶ χωρὶς νηστείας ἐξέβαλον. εἰ γὰρ καὶ περὶ τῶν ἐπιτιμώντων τοῦτο ἂν εἴποις ἑνός που καὶ δευτέρου, ἀλλὰ πάσχοντα ἀμήχανόν ποτε τρυφῶντα ἀπαλλαγῆναι τῆς μανίας ταύτης. δεῖ γὰρ μάλιστα τοῦ 15 πράγματος τούτου τῷ τὰ τοιαῦτα νοσοῦντι. οὐ γὰρ παραχρῆμα δέ φησιν ὁ Μάρκος τὸν δαίμονα ἀνακεχωρηκέναι, ἀλλὰ φόβῳ μὲν αὐτίκα ληφθῆναι καὶ σπαράττειν τὸν παῖδα, παραμένειν δὲ ἔτι στρεβλοῦντα αὐτόν. τοῦτο δὲ ἦν ἐκ τῆς ἀπιστίας τῶν προσελθόντων γενόμενον. 20

Καὶ ἐπερωτᾷ μὲν ὁ Σωτὴρ, πόσῳ χρόνῳ κατέχοιτο τῷ δαίμονι; ὁ δὲ, ἐκ παιδὸς, ἔφη, καὶ ὡς κινδυνεύει διαφθαρῆναι πρὸς αὐτὸν διηγεῖται, καὶ τὴν ἄπιστον ἐπὶ τούτοις ἀφῆκε φωνὴν, λέγων τὸ, "εἴ τι δύνασαι, βοήθει ἡμῖν." παρὰ δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡ τῆς δυνάμεως ἔνδειξις μετὰ τῆς πρεπούσης πρᾳότητος ἐγίνετο, λέγοντος τὸ, 25 "εἰ πιστεύεις, πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι." οὐ γὰρ ἔφη, ἐμοὶ πάντα δυνατὰ, καίτοι τοῦτο δηλοῖ, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν πάντα ἔχειν δυνατά. ἀλλὰ τῷ πιστεύοντί φησιν, ἅμα καὶ προτρέπων ἐπὶ τὴν πίστιν. ὁ δὲ, ἔτι μᾶλλον ἐλεγχόμενος ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ, "πιστεύω," ἔφη, "βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ." ἀλλ'[k] εἰ ἐπίστευσεν 30 εἰπὼν, "πιστεύω," πῶς πάλιν φησὶ, "βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ[l];" διάφορός ἐστιν ἡ πίστις. ἡ μὲν εἰσαγωγικὴ, ἡ δὲ τελεία. ἀρξάμενος[m]

[j] Quæ seq. anonymo tribuit Poss. Cod. [k] καὶ L. [l] ἀλλ'— ἀπιστίᾳ om. P. [m] ἀρξαμένῳ π. L.

οὖν πιστεύειν, ἐδέετο τοῦ Σωτῆρος διὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως προσθεῖναι τὸ λεῖπον. οὕτως καὶ οἱ μαθηταὶ ἔλεγον τῷ Σωτῆρι, "προσθὲς ἡμῖν "πίστιν." ἔνθα δὴ[n] συνέτρεχε μὲν ὁ ὄχλος· ὁ δὲ Σωτὴρ, ὥς φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, τοῦτον ἰδὼν, ἐπετίμησε τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ. ἐνταῦθα δέ τις πρόφασις δηλοῦται μετρία πρὸς τὴν ἴασιν, 5 ἡ παρὰ τοῖς συντρέχουσι γνῶσις τοῦ Κυρίου· ἐπεὶ παρῆκεν ἐπιδείξων ἑαυτὸν ἀνθρώποις, καθ' ὅσον ἑκάστοις ἐπέβαλε[o] γνῶναι. ἔπειτα τὸ ἐπίταγμα[p] τὴν ἐξουσίαν ἐξέφαινε· "τὸ ἄλαλον καὶ κωφὸν "πνεῦμα, ἐγώ σοι ἐπιτάσσω, ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς "εἰς αὐτόν." τὸ μὲν, "ἐγὼ ἐπιτάσσω," τὴν θεϊκὴν ἐξουσίαν, εἰ καὶ 10 μὴ διὰ τὴν ἀνθρωπίνην πίστιν, ἔξιθι[q]. τὸ δὲ, μὴ μόνον ἐξέλθῃς, ἀλλὰ καὶ "μηκέτι εἰσέλθῃς," διότι[r] καὶ πρὸς δευτέραν ἐπίθεσιν εὔκολος ἦν ὁ μὴ τῇ πίστει πεφραγμένος, ἥνπερ ἀπεῖργεν[s] τὸ δεσποτικὸν ἐπίταγμα μὴ γενέσθαι. καὶ δὴ καὶ οὕτω δύσκολος ἡ τοῦ δαίμονος ἀπόλυσις βοῶντος καὶ σπαράττοντος, καὶ τὸ τελευταῖον ἴσον νεκρῷ 15 καθίσταντος, ὡς τεθνᾶναι νομίζεσθαι. "ὁ δὲ Ἰησοῦς," φησὶ, "κρα"τήσας τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἤγειρεν αὐτὸν, καὶ ἀνέστη." οὐ γὰρ ἴσχυσεν εἰς θάνατον καταβαλεῖν τὸν παῖδα διὰ τὴν τῆς ζωῆς παρουσίαν· καὶ ἐξεληλύθει, μηκέτι τῆς ἐπανόδου τὴν ἐξουσίαν ἔχειν δυνάμενος. τοῦτο δὴ ὁ Ματθαῖος ἐπεσημήνατο λέγων· ὅτι ἐθερα- 20 πεύθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

30 Καὶ ἐκεῖθεν ἐξελθόντες παρεπορεύοντο διὰ τῆς Γαλι-
31 λαίας, καὶ οὐκ ἤθελεν ἵνα τις γνῷ. ἐδίδασκε γὰρ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτενοῦσιν 25 αὐτὸν, καὶ ἀποκτανθεὶς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται.

Ἡνίκα περὶ τοῦ πάθους διαλέγηται, εὐθέως θαυματουργεῖ, καὶ μετὰ τοὺς λόγους καὶ πρὸ τῶν λόγων τούτων. καὶ πολλαχοῦ τοῦτο παρατηράσαντα ἐστὶν εὑρεῖν. τότε γοῦν ἤρξατο, φησὶ, δεικνύειν ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ 30 πολλὰ παθεῖν τότε. πότε; ὅτε ὡμολογήθη Χριστὸς καὶ Υἱὸς τοῦ

[n] Sic P.L. δὲ Poss. [o] ἐπέβαλλε P. [p] τῶν ἐπιταγμάτων Poss. et P. [q] Sic P.L. δείκνυσι Poss. [r] δίδωσιν νοεῖν ὅτι Poss. et P. [s] ἀνεῖργε P. ἂν εἶργε Poss.

Θεοῦ. πάλιν ἐν τῷ ὄρει ὅτε τὴν θαυμαστὴν αὐτοῖς ἔδειξεν ὄψιν, καὶ περὶ τῆς δόξης αὐτοῦ ἐλάλησαν οἱ προφῆται, ἀνέμνησεν αὐτοὺς τοῦ πάθους. εἰπὼν γὰρ τὴν κατὰ Ἰωάννην ἱστορίαν, ἐπήγαγεν, "οὕτω καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν." καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν, ἐπειδὴ τὸν δαίμονα ἐξήλασεν, ὃν οὐκ 5 ἴσχυσαν οἱ μαθηταὶ ἐκβάλλειν[t], τοῦτο ἐπιφέρει. τοῦτο δὲ ἐποίει, τῷ μεγέθει τῶν θαυμάτων τὴν ὑπερβολὴν τῆς λύπης ὑποτεμνόμενος.

32 Οἱ δὲ ἠγνόουν τὸ ῥῆμα, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι. 10

Ταῦτα δὲ ἀκούσαντες[u] οὐκ ἐρωτῶσιν αὐτὸν, ἢ τῇ ἀθυμίᾳ πιεζόμενοι τοῦ πάθους, ἢ δεδοικότες. πολλαχοῦ γὰρ ὅταν ἴδωσι μὴ βουλόμενόν τι σαφῶς εἰπεῖν, σιγῶσι λοιπόν. καὶ ὁ Λουκᾶς δέ· ὅτι ἦν παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι περὶ τοῦ ῥήματος. 15

ΚΕΦ. ΚΖ.

Περὶ τῶν διαλογιζομένων τίς μείζων.

33 Καὶ ἦλθεν εἰς Καπερναούμ· καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ γενόμενος, ἐπηρώτα αὐτοὺς, τί ἐν τῇ ὁδῷ πρὸς ἑαυτοὺς 34 διελογίζεσθε; οἱ δὲ ἐσιώπων· πρὸς ἀλλήλους γὰρ 20 διελέχθησαν ἐν τῇ ὁδῷ, τίς μείζων.

Διαλογισμὸς[v] αὐτοῖς ἐνέπεσε περὶ τούτων, ὡς Λουκᾶς λέγει, καὶ πρὸς ἀλλήλους διελέχθησαν ἐν τῇ ὁδῷ, τίς μείζων, ὡς ὁ Μάρκος ἱστορεῖ· τὸν δὲ λόγον τὸν περὶ τοῦ διαλογισμοῦ αὐτῶν ἐκ τῆς ἰδίας λέξεως[x] ὁ Κύριος κινεῖ κατὰ τὴν τῶν εὐαγγελίων 25 ἱστορίαν. ὁ γὰρ Ματθαῖος οὐκ ἄνωθεν ἤρξατο τῆς διηγήσεως, ἀλλ' ἐσιώπησε τὴν τοῦ Σωτῆρος περὶ τὰ διανοηθέντα καὶ ἰδίᾳ ῥηθέντα γνῶσιν· τὸν δὲ πρὸς αὐτὰ λόγον καὶ τὴν διδασκαλίαν εἰσήγαγεν περὶ[y] τοῦ Κυρίου κινεῖν τοὺς μαθητὰς, εἰπὼν περὶ τὴν τῆς προτιμήσεως ζήτησιν· ἐπειδὴ καὶ ἰδίᾳ νοοῦντες ἢ λέγοντες ἔλεγον 30 ἐπ' αὐτοῦ καὶ ὃ διενοοῦντο, ὅτι πάντα αὐτῷ καταφανῆ, καὶ τὸ

[t] ἐκβαλεῖν P.L. [u] τὰ τοῦ πάθους ἀκ. οἱ μαθηταὶ P. et Poss. [v] διαλεγόμενος P. [x] διαλέξεως Poss. et P. [y] ἐπὶ L.

λογισθὲν, ὥσπερ[z] τὸ ῥηθὲν καὶ ἐπ' αὐτοῦ λελεγμένον[a]. ποθοῦσι μὲν οὖν τὴν παρὰ τῷ Κυρίῳ τιμὴν, ἀγαθὸν τοῦτο καὶ ἐπαίνετον ἔχοντες. ἐπειδὴ πρόσεστι τῷ πόθῳ καὶ τὸ μεγαλύνειν πως ἑαυτούς. ὡς γὰρ μέγας τις ὢν, οὕτω καὶ μεγάλων τιμῶν ὀρέγεται, διὰ τοῦτο τὴν μὲν ἐπιθυμίαν οὐκ ἀπεκώλυσε, τὴν δὲ ταπεινοφροσύνην 5 *εἰσηγήσατο· οὕτως αὐτοὺς τεύξεσθαι τοῦ προκειμένου λέγων, εἰ μὴ μέγα φρονοῖεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἁπλότητι χρήσαιντο παίδων, οἳ μηδὲν ἐφ' ἑαυτοῖς φρονοῦσι, μήτε πεφύκασι πῶς τὴν μεγαλόφρονα ἔχειν ἐφ' ἑαυτοῖς ὑπόληψιν. ἀνακαλύπτει οὖν αὐτῶν τὸ συνειδὸς, καὶ πρὸς τὸ πάθος ἀποκρίνεται, οὐχ ἁπλῶς πρὸς τὰ* 10 *ῥήματα.*

35 Καὶ καθίσας ἐφώνησε τοὺς δώδεκα, καὶ λέγει αὐτοῖς, Εἴ τις θέλει πρῶτος εἶναι, ἔσται πάντων ἔσχατος καὶ 36 πάντων διάκονος. καὶ λαβὼν παιδίον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὸ, εἶπεν αὐτοῖς, 15 37 Ὃς ἐὰν ἓν τῶν τοιούτων παιδίων δέξηται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, οὐκ ἐμὲ δέχεται, ἀλλὰ τὸν ἀποστείλαντά με.

Ὑμεῖς μὲν γάρ, φησι, ἐξετάζετέ τις μείζων, καὶ περὶ πρωτείων φιλονεικεῖτε· ἐγὼ δὲ τὸν μὴ πάντων ταπεινότερον γενόμενον, 20 *οὐδὲ τῆς εἰσόδου ἄξιον εἶναί, φημι. καὶ καλῶς καὶ τὸ ὑπόδειγμα παράγει· καὶ οὐ παράγει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ παιδίον εἰς μέσον ἵστησι, καὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως αὐτοὺς ἐντρέπων, καὶ πείθων εἶναι ταπεινοὺς, οὕτω καὶ ἀπλάστους[b]. καὶ γὰρ καὶ φθόνου καθαρὸν τὸ παιδίον καὶ κενοδοξίας, καὶ τοῦ τῶν πρωτείων ἐρᾷν, καὶ τὴν* 25 *μεγίστην ἀρετὴν κέκτηται τὴν ἀφέλειαν. καὶ οὐ, μόνον, φησὶν, ἐὰν αὐτοὶ τοιοῦτοι γένησθε, μισθὸν λήψεσθε μέγαν, ἀλλὰ κἂν ἑτέρους τοιούτους τιμήσητε δι' ἐμὲ, καὶ τῆς εἰς ἐκείνους[c] τιμῆς βασιλείαν ὑμῖν ὁρίζω· οὕτω μοι σφόδρα ποθεινὸν τὸ ταπεινὸν καὶ ἄπλαστον. οὐ γὰρ ἁπλῶς παιδίον, οὐδὲ κατὰ πάντα, ἀλλὰ κατὰ* 30 *τὴν ἄπλαστον ταπεινοφροσύνην, ὡς ὁ Παῦλός φησιν, " ἀδελφοὶ " μὴ παιδία γίνεσθε[d] ταῖς φρεσὶν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε."*

[z] ἅπερ L. [a] λεγόμενον L. [b] ἀπλάστως Poss. [c] ἐκείνων P. ἐκείνης Poss. [d] γένεσθε P.

ὁ τοίνυν διὰ Χριστὸν τοὺς τοιούτους δεχόμενος καὶ οὐ δι' ἄλλην τινὰ πρόφασιν, οὗτος Χριστὸν ὑποδέδεκται, καθ' ὃ μαρτυρεῖ Γαλάταις ὁ Παῦλος, ὅτι αὐτὸν ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν ὑπεδέξαντο. διὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὸν εἰσοικίζεται[e] τὸν Πατέρα· "ὃς ἐὰν γὰρ "ἐμὲ δέξηται, οὐκ ἐμὲ δέχεται, ἀλλὰ τὸν ἀποστείλαντά με." οὗ 5 τί ἂν γένοιτο μεῖζον, τοῦ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα ὑποδέχεσθαι;

38 Ἀπεκρίθη δὲ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, λέγων, Διδάσκαλε, εἴδομέν τινα τῷ ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια, ὃς οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν· καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτὸν, ὅτι οὐκ 39 ἀκολουθεῖ ἡμῖν. ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε, Μὴ κωλύετε αὐτόν. 10 οὐδεὶς γάρ ἐστιν ὃς ποιήσει δύναμιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί 40 μου, καὶ δυνήσεται ταχὺ κακολογῆσαί με. ὃς γὰρ οὐκ ἔστι καθ' ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν ἐστιν.

Οὐ ζηλοτυπίᾳ τινὶ ὑπαγόμενος ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς τοῦτο τῷ Σωτῆρί φησιν, ἀλλὰ πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦ 15 Χριστοῦ καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ βουλόμενος, καὶ ἓν εἶναι[f] μετὰ τῶν αὐτοῦ[g] μαθητῶν. ὁποῖος δὲ ἦν περὶ οὗ ταῦτά φησι, συντόμως ἐρῶ. πολλοὶ τῶν μὴ πιστευσάντων ἔλαβον χαρίσματα, οἷος ἦν καὶ[h] τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων καὶ οὐκ ὢν μετ' αὐτοῦ· οἷος ἦν καὶ Ἰούδας. καὶ γὰρ αὐτὸς πονηρὸς ὢν, χάρισμα εἶχε. καὶ ἐν τῇ 20 παλαιᾷ δὲ τοῦτο εὕροι τις ἂν εἰς ἀναξίους τὴν χάριν ἐνοικήσασαν πολλάκις, ἵνα ἑτέρους εὐεργετήσῃ. ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες πρὸς πάντα ἐπιτηδείως εἶχον, ἀλλ' οἱ μὲν ἦσαν βίου καθαροῦ, πίστιν δὲ οὐ τοσαύτην εἶχον[i]· οἱ δὲ τοὐναντίον, κἀκείνους διὰ τούτων προτρέπει, ὥστε πολλὴν ἐπιδείξασθαι σπουδὴν καὶ πίστιν, καὶ τούτους 25 διὰ τῆς ἀφάτου ταύτης δωρεᾶς, εἰς τὸ γενέσθαι βελτίους, ἐξεκαλεῖτο. διὸ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας τὴν χάριν ἐδίδου. ὅθεν καί φησιν ὁ Σωτὴρ, μὴ κωλύετε αὐτὸν, εἰκὸς γὰρ αὐτὸν διὰ τούτων, καὶ εἰς ἐπίδοσιν ἀρετῆς ἀφικέσθαι. οὐδεὶς γὰρ τῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου ἐπιτελούντων δυνάμεις, "δυνήσεται[k] ταχὺ κακο- 30 "λογῆσαί με." τὸ δὲ "ταχὺ" πρόσκειται διὰ τοὺς εἰς αἵρεσιν ἐκπεσόντας, οἷος ἦν Σίμων, καὶ Μένανδρος, καὶ Κήρινθος· τάχα δὲ

[e] *εἰσοικίζετε* P. et Poss. [f] *ἐνεῖναι* P. et Poss. [g] *αὐτοῦ* Om. L.
[h] *ὁ* P. [i] Hæc om. Poss. [k] *δυνήσεταί τις* P.

οὐδὲ ἐκεῖνοι ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἐποίουν, ἀλλὰ μαγγανείαις τισὶ καὶ ἀπάταις ἐδόκουν ποιεῖν. οὗτοι δὲ εἰ καὶ μὴ ἀκολουθοῦσιν ἡμῖν, διὰ τὸ μὴ ἕπεσθαι τῇ πίστει τὰ ἔργα, ἀλλάγε εἰπεῖν τι κατ᾽ ἡμῶν οὐ δυνήσονται ῥᾳδίως, διὰ τὸ σεμνύνεσθαι αὐτοὺς ἐπὶ ταῖς δυνάμεσιν ἐφ᾽ αἷς ἐπιτελοῦσι, τὸ ἐμὸν ὄνομα 5 προισχόμενοι. τὸ δὲ, "ὃς γὰρ οὐκ ἔστι καθ᾽ ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν ἐστιν," οὐκ ἔστιν ἐναντίον τῷ, "ὁ μὴ ὢν μετ᾽ ἐμοῦ κατ᾽ ἐμοῦ ἐστι." τοῦτο γὰρ περὶ δαιμόνων εἴρηται τῶν ἀφέλκειν ἅπαντας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ σπουδαζόντων, καὶ τὴν συναγωγὴν αὐτοῦ σκορπίζειν· ἐκεῖνο δὲ περὶ τῶν πιστευόντων μὲν εἰς αὐτὸν, μὴ ἀκολουθούντων δὲ αὐτῷ διὰ 10 προαίρεσιν ἐλλιπῆ, ἢ διὰ χαυνότητα βίου, τῷ δὲ ὀνόματι αὐτοῦ ἐπιτελούντων δυνάμεις, διὰ τὴν τῶν προσιόντων πίστιν καὶ διὰ τὸ καὶ αὐτοὺς εἰς τέλειαν ἐναχθῆναι πίστιν. ἀρχὴν γὰρ ἔχοντος τοῦ κηρύγματος, συνεχώρει ὁ Θεὸς καὶ τοιαῦτα γίνεσθαι· ἵνα, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, "εἴτε προφάσει εἴτε ἀληθείᾳ, καταγγέλλεται 15 "ὁ Χριστός."

41 Ὃς γὰρ ἂν ποτίσῃ ὑμᾶς ποτήριον ὕδατος ἐν τῷ ὀνόματί μου, ὅτι Χριστοῦ ἐστε, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ.

Οὐ μόνον γὰρ, φησὶ, τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά μου καὶ 20 δυνάμεις ποιοῦντας οὐκ ἐπιτρέπω κωλύειν, ἀλλὰ καὶ ἀποδεχομένους ὑμᾶς καὶ ποτήριον μόνον ψυχροῦ προσφέροντας ὑμῖν. κᾀκεῖνο γὰρ διὰ πενίαν γίγνεται γνώμης· καὶ τοῦτο λέγω[1] διὰ τοὺς ἔνδειαν ἴσως προφασιζομένους. ἵνα γὰρ μὴ πενίαν τις προβάληταί φησι, κᾂν ποτήριον ψυχροῦ δῷ ὕδατος, ἔνθα οὐδέν ἐστι[m] δαπανῆσαι, 25 καὶ τούτου κείσεται μισθός. προτρέψασθαι γὰρ πάντας βούλομαι διὰ τούτων καὶ τὰ τελειότερα ἐνεργεῖν.

42 Καὶ ὃς ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, καλόν ἐστιν αὐτῷ μᾶλλον, εἰ περίκειται λίθος μυλικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ βέβληται 30 εἰς τὴν θάλασσαν.

Εὐπαράδεκτον μειζόνως ποιῶν τὸν λόγον οὐκ ἀπὸ τῆς τιμῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς κολάσεως αὐτὸν συνίστησιν. ὥσπερ

[1] λέγει Poss. [m] ἔσται Poss.

γὰρ, φησὶν, οἱ τιμῶντες ὑμᾶς δι' ἐμὲ, τὸν οὐρανὸν ἔχουσιν· οὕτω δὴ καὶ οἱ ἀτιμάζοντες (τοῦτο γάρ ἐστιν ὡς[n] σκανδαλίσαι καὶ ὑποσκελίσαι) τὴν ἐσχάτην δώσουσι δίκην. καὶ οὐκέτι ἀπὸ τῶν αὐτῶν[o] τιμωρίαν ὁρίζει, ἀλλ' ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν γνωρίμων τὸ ἀφόρητον αὐτῆς ἐμφαίνει. ὅταν γὰρ μάλιστα καθάψασθαι βούληται, αἰσθητὰ ἄγει τὰ παραδείγματα. καὶ ἐνταῦθα τοίνυν βουλόμενος δεῖξαι ὅτι πολλὴν ὑποστήσονται τὴν τιμωρίαν, καὶ καθικέσθαι τῆς τῶν διαπτυόντων αὐτοὺς ἀπονοίας, αἰσθητὴν τιμωρίαν εἰς μέσον ἤγαγε τοῦ μύλου καὶ τοῦ καταποντισμοῦ. καὶ οὐκ εἶπεν, ὁ μύλος κρεμασθήσεται εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, ἀλλὰ συμφέρει αὐτῷ τοῦτο ὑπομεῖναι. δεικνὺς ὅτι ἕτερον τούτου χαλεπώτερον ἀναμένει κακόν. μικροὶ οὖν τῶν πιστευόντων εἰς αὐτὸν, καὶ οἱ ἐπικαλούμενοι μὲν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μὴ μέντοι ἀκολουθοῦντες αὐτῷ, καὶ οἱ ποτήριον ψυχροῦ[p] προσάγοντες, καὶ μὴ ἄλλο τι τῶν μειζόνων, τούτους οὖν οὐ δεῖ[q] σκανδαλίζειν, οὐδὲ ὑποσκελίζειν αὐτούς. τοῦτο γὰρ τὸ κωλύειν τὸ ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ταύτην εἰδὼς τὴν διαφορὰν καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐπιστέλλων Κορινθίοις φησιν, "τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ "ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, κλητοῖς ἁγίοις, σὺν πᾶσι τοῖς "ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ." ἄλλους γὰρ οἶδε τοὺς ἁγίους, καὶ ἄλλους τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα αὐτοῦ. οἱ μὲν γὰρ ἦραν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ· οἱ δὲ ἐπεκαλοῦντο τὸ ὄνομα αὐτοῦ μόνον. τούτων ἔτι μικρότερος ἦν κατὰ πίστιν Ἐνὼς, "ὃς ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ." διατί γὰρ μὴ μᾶλλον ἐπεκαλέσατο, ἀλλ' ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι;

43 Καὶ ἐὰν σκανδαλίζῃ σε ἡ χείρ σου, ἀπόκοψον αὐτήν. καλόν σοί ἐστι κυλλὸν εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, ἢ τὰς δύο χεῖρας ἔχοντα ἀπελθεῖν εἰς τὴν γέενναν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον.

Οὐ περὶ μελῶν ταῦτα λέγει· ἄπαγε· ἀλλὰ περὶ φίλων, περὶ τῶν προσηκόντων, οὓς ἐν τάξει μελῶν ἔχομεν ἀναγκαίων. οὐδὲν γὰρ οὕτω βλαβερὸν[r] ὡς συνουσία πονηρά. ὅσα γὰρ ἀνάγκη δύνα-

[n] τὸ P. [o] αὐτοῦ Poss. [p] ψυχροῦ Poss. [q] οὐδεὶς L. [r] βλαβερὰ L.

ται, δύναται φιλία πολλάκις, καὶ εἰς βλάβην καὶ εἰς ὠφέλειαν. διὸ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος τοὺς βλάπτοντας ἡμᾶς[s] ἐκκόπτειν κελεύει, οὐ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ μικροὺς ἐν τῇ πίστει, καὶ νηπίων γαλουχουμένων μηδὲν διαφέροντας· τούτων γὰρ φροντίζειν δεῖ, ὡς ἂν μὴ ἀνατραπεῖεν, καὶ περιέπειν, ἀλλὰ μὴ ἀτιμάζειν 5 αὐτούς, ἵνα μὴ ταῖς ἀτιμίαις διατρεπόμενος περὶ τὴν πίστιν, ἐφ' ᾗ ἑστήκασι, καταβλάπτοιντο· ἀπειλήσας οὖν τοῖς σκανδαλίζουσιν, παραινεῖ τοῖς σκανδαλιζομένοις τὸ φυλάττεσθαι, κἂν οἰκειότατος ὁ σκανδαλίζων. εἰ γὰρ καὶ μελῶν ἐκτομαῖς ἔοικεν ὁ τούτων χωρισμὸς, αἱρετώτερον ἂν εἴη τῆς ἀποκειμένης ἀπωλείας. τὴν δὲ 10 προφητικὴν ἐπιφέρει ῥῆσιν ἀπὸ Ἡσαίου τοῦ προφήτου, πάσης δὲ τιμωρίας τὸ χείριστον τοῦτο εἶναι ἄν, λέγω δὴ τὸ ἀτελεύτητον ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τῶν ἑαυτῶν σκώληκα· οὕτω δὲ ὀνομάζει τὴν συνείδησιν, δίκην σκώληκος κατεσθίουσαν, τῶν ἑαυτοῖς οὐκ ἀγαθὴν συνειδότων τὴν ψυχὴν ἐν τῷ μετανοεῖν. ἕκαστος γοῦν αὐτῶν 15 ἑαυτοῦ κατήγορος ἐν τῷ ἐξομολογεῖσθαι γενήσεται, ἀναλογιζόμενος, ἀναπεμπαζόμενος[t] τὰ κατὰ τὸν θνητὸν βίον πεπραγμένα, καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτῶν κεντούμενος· καὶ οὕτως αὐτῶν ὁ σκώληξ ἀτελεύτητος διαμενεῖ. οὐ γὰρ δήπου περὶ αἰσθητοῦ σκώληκος, καὶ αὐτοῦ ὡς μέλλοντος γενήσεσθαι ταῦτα εἴρηται. 20 καὶ τὸ πῦρ δὲ αὐτῶν ἄσβεστον ὑπάρξει. ὥσπερ γὰρ ἀλλαχοῦ[u] αἰώνιον εἴρηται πῦρ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἄσβεστον, τοῦτ' ἔστι τὸ κριτήριον τῆς οἰκείας αὐτῶν συνειδήσεως, ὃ δίκην σκώληκος ἀτελευτήτου ἐν αὐτοῖς, ἀνελεῖ τε καὶ καταφλέξει αὐτούς, πῦρ πηγάζον ἐν αὐτοῖς. 25

49 Πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται, καὶ πᾶσα θυσία ἁλὶ 50 ἁλισθήσεται. καλὸν τὸ ἅλας. ἐὰν δὲ τοῦ ἅλας ἄναλον γένηται, ἐν τίνι αὐτὸ ἀρτύσετε; ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἅλας, καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις.

Τὸ[x], πᾶς πυρὶ ἁλισθήσεται, ὅμοιόν ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου 30 εἰρημένον, τὸ "ἑκάστου γὰρ τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι τὸ πῦρ δοκιμάσει·" εἶτα ἐπάγει ἀπὸ τοῦ Λευιτικοῦ μαρτυρίαν, τὸ πᾶν δῶρον θυσίας

s ἡμῖν P. t ἀναπεμπασόμενος Poss. u ἀλλαχοῦ om. L.
x τὸ δὲ P. τῷ Poss.

ὑμῶν [y] ἁλισθήσεται· ταύτην δὲ κατὰ πνευματικὸν τηρήσωμεν [z] νόμον τὴν ἐντολὴν, ἐὰν ἐπὶ παντὶ δώρῳ θυσίας ἡμῶν τῆς κατὰ τὴν εὐχὴν καὶ τὴν ἄλλην τὴν πρὸς τὸν πλησίον δόσιν, ὡς χάριν εὑρίσκοντες ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· καὶ κατὰ τὸν λόγον τῶν θείων θύοντες γραφῶν, ἁλίζομεν τὰ δῶρα τῆς θυσίας ἡμῶν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ· τὸ οὖν 5 ἔργον ἑκάστου ἐνταῦθα μὲν ἁλὶ ἁλίζεται [a], ἐκεῖσε δὲ πυρὶ ἁλισθήσεται· πῶς δὲ [b] ἐνταῦθα τῷ πυρὶ τῷ θείῳ ἁλίζεται ἡ θυσία ἡμῶν, συνήσει, ἐκ τοῦ, "πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν," καὶ ἐκ τοῦ, "τῷ πνεύματι ζέοντες."

50 Καλὸν τὸ ἅλας ἐὰν δὲ τὸ ἅλας ἄναλον καὶ τὰ ἑξῆς. 10

Εἰς ὅσα μὲν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων οἱ ἅλες εἰσὶ χρήσιμοι, τί δεῖ καὶ λέγειν; ἄξιον δὲ νυνὶ φαίνεται ζητῆσαι [c] κατὰ τί οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ ἁλὶ παραβάλλονται. δοκεῖ γὰρ καθάπερ οἱ ἅλες τὰ τοίαδε συνέχουσι σώματα πρὸς τὸ μὴ μεταβάλλειν εἰς σκώληκας ἀπὸ δυσωδίας, καὶ ποιοῦσι χρήσιμα ἐπὶ πλεὸν εἶναι, οὐκ ἂν 15 διαμείναντα χρόνον, χρειώδη τοῖς ἀνθρώποις τυγχάνοντα, χωρὶς τῶν ἁλῶν· οὕτω καὶ οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ πάντα τὸν περίγειον τοῦτον συνέχουσιν, καὶ διακρατοῦσιν ἁμαρτιῶν δυσωδίᾳ ἐξ εἰδωλολατρείας τε καὶ πορνείας. δοκεῖ μοὶ οὖν ὁ Ματθαῖος ἀναγεγραφέναι αὐτοὺς εἶναι τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἰησοῦ τοὺς ἅλας· ὁ δὲ Λουκᾶς οὐ 20 σαφῶς τοῦτο δηλοῖ· διόπερ ἀμφίβολος αὐτοῦ ἡ λέξις ἐστίν· δυναμένη καὶ κατὰ τὸν Μάρκον νοεῖσθαι, ὅτι ἕκαστος ἡμῶν ἐν ἑαυτῷ ἔχειν ὀφείλει τοὺς ἅλας. φησὶ γὰρ, "ὑμεῖς οὖν ἔχετε "ἐν ἑαυτοῖς ἅλας." καὶ τάχα τοσοῦτον ἔχει τις ἁλῶν, ὅσον κεχώρηκε τῶν τοῦ Θεοῦ χαρίτων· κατὰ τὸ "χάρις ὑμῖν πλη- 25 "θυνθείη·" καὶ ὅστις εὗρε χάριν ἔναντι Κυρίου τοῦ Θεοῦ, ὡς Νῶε καὶ Ἀβραὰμ καὶ Μωσῆς, καὶ εἴτις ἄλλος ἀναγέγραπται εὑρηκέναι χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. συνήγαγεν δὲ ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν χάριν καὶ τοὺς ἅλας ὁ Παῦλος εἰπών· "ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν "χάριτι ἅλατι ἠρτυμένος." εἴτις οὖν χάριτος ἀξιωθεὶς καὶ κενὴν 30 ταύτην ποιήσει, οὗτος ἂν εἴη ἐν ᾧ οἱ ἅλες ἐμωράνθησαν.

[y] ἡμῶν P.L. [z] τηρήσομεν P. et Poss. [a] ἁλισθήσεται P.
[b] εἰ δὲ καὶ P. [c] ζητ. om. L.

Ἅλς δέ ἐστι οὐράνιος καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅστις φθαρεῖσαν πᾶσαν τὴν γῆν εἲς ἂν διήρκεσεν διακρατῆσαι ὅλην· καὶ πολλοὺς δὲ ἐποίησεν εἰς γῆν ἅλας, οἵ τινες ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχύουσιν ὅσον οὐ μωραίνονται οὐδὲ ἄναλοι γίνονται, οὐδὲ ἄξια τοῦ βληθῆναι ἔξω πράττουσιν, οὐδὲ ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἑτοίμων κατα- 5 πατεῖν αὐτοὺς ἀνθρώπων γίνονται.

Καλὸν οὖν καὶ ἐπαινετὸν τὸ ἅλας· ἐὰν δέ ποτε καὶ τούτων τι μωρανθῇ, δυνατὸν γὰρ ἐξ ἀπροσεξίας καὶ τοῖς καλοῖς ἅλσιν ἐπὶ τῷ μωρανθῆναι μεταβάλλειν, ἐν τίνι ἀρτυθήσεται ἄξιον ἐπαπορῆσαι· μωρανθὲν δὲ καὶ μὴ ἀρτυνθὲν οὔτε εἰς γῆν γεωργουμένην εὔθετόν 10 ἐστιν, οὔτε εἰς κοπρίαν, ἧς χρήζει ὁ ἀμπελουργός· διὸ ἔξω βάλλουσιν αὐτό. οἶμαι δὲ ὅτι ἀκολουθεῖ τῷ ἔχοντι ἐν ἑαυτῷ τοὺς ἅλας τὸ εἰρηνεύειν ἐν ἑαυτῷ. ἔστι γὰρ ἐν τούτῳ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν εἰρήνη τοῦ Θεοῦ· ἡ φρονοῦσα αὐτοῦ τὴν καρδίαν καὶ τὰ νοήματα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ὁ δὲ τοιοῦτος τὸ ἐξ αὐτοῦ μετὰ πάντων ἀνθρώ- 15 πων εἰρηνεύει θαρρῶν καὶ λέγων "μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην "ἤμην εἰρηνικός."

Βασιλείου ἐκ τοῦ σμ´ Κεφαλαίου τοῦ Ἀσκητικοῦ.[c] Τί δὲ ἐστὶ τὸ ἅλας, ὃ προσέταξεν ὁ Κύριος εἰπὼν, ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἅλας καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις; καὶ ὁ Ἀπόστολος δέ φησιν, "ὁ λόγος 20 "ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι ἅλατι ἠρτυμένος," καὶ ἐνταῦθα διὰ τῶν συνεζευγμένων ἑκάστῳ κεφαλαίῳ ὁ νοῦς φανερός ἐστιν. ἐν μὲν γὰρ τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασι τὰ μηδεμίαν ὑπόθεσιν τῆς ἀπ' ἀλλήλων διαλύσεως[d] καὶ διαστάσεως παρέχειν. δεῖν δὲ ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης πρὸς τὴν ἑνότητα τοῦ πνεύματος συντηρεῖσθαι 25 διδασκόμεθα. ἐν δὲ τοῖς τοῦ Ἀποστόλου, μνημονεύσας τις[e] τοῦ εἰπόντος, "εἰ βρωθήσεται ἄρτος ἄνευ ἁλός; εἰ δὲ καὶ ἔστι γεῦμα "ἐν ῥήμασι κενοῖς;" διδαχθήσεται οἰκονομεῖν τοὺς λόγους εἰς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, ἵνα δῷ χάριν τοῖς ἀκούουσι, καὶ καιρῷ εὐθέτῳ καὶ τάξει εὐσχήμονι χρώμενος πρὸς[f] τὸ εὐπειθεστέρους γίνεσθαι 30 τοὺς ἀκούοντας.

[c] Hoc tit. caret Poss. habent autem P.L. [d] διαλήψεως Poss.
[e] τῆς L. [f] καὶ τὸ L.

Καλὸν καὶ ἐπαινετὸν τὸ ἅλας· εἰ δέ ποτε καὶ τοῦτο μωρανθῇ (ἐνδέχεται γὰρ ποτε τοὺς ἀγαθοὺς ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβαλεῖν) ἔν τινι ἀρτυθήσεται, ζητήσεώς ἐστιν ἄξιον. πρὸς οὖν τοῦτο λεκτέον. μωρανθὲν τὸ ἅλας, οὔτε εἰς γῆν γεωργουμένην χρήσιμόν ἐστιν· οὔτε εἰς κοπρίαν, ἧς ἀμπελουργοί τε καὶ κηπουροὶ χρήζουσι· 5 διὸ καὶ ἔξω βάλλουσιν αὐτὸ, ὡς ἄχρηστόν τε καὶ ἀνωφελές.

ΚΕΦ. ΚΗ.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων Φαρισαίων.

1 Κἀκεῖθεν ἀναστὰς ἔρχεται εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας διὰ τοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου· καὶ συμπορεύονται πάλιν 10 ὄχλοι πρὸς αὐτὸν, καὶ ὡς εἰώθει πάλιν ἐδίδασκεν αὐτούς.

Συνεχῶς τὴν Ἰουδαίαν ἀφεὶς διὰ τὴν βασκανίαν τὴν ἐκείνων, νῦν ἐπιχωριάζει λοιπὸν, ἐπειδὴ τὸ πάθος ἐγγὺς ἔμελλεν εἶναι[g]. οὐ μὴν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τέως ἀνεῖσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς 15 Ἰουδαίας. καὶ ἐλθόντι ἠκολούθησαν, καὶ ὡς εἴωθει πάλιν ἐδίδασκεν αὐτοὺς, ἢ, ὡς Ματθαῖός φησιν, ἐθεράπευσεν αὐτοὺς, διττὴν αὐτοῖς προσάγων τὴν ἴασιν, τήν τε κατὰ ψυχὴν (τοιαύτη γὰρ ἡ διδασκαλία) καὶ τὴν κατὰ σῶμα. ἡ γὰρ τῆς τούτων ἀσθενείας διόρθωσις, οὐ μόνον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις ὑπόθεσις θεογνωσίας 20 ἐγένετο[h]· ἀλλ' οὐχὶ τοῖς Φαρισαίοις, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον ἐκθηριοῦνται.

7 Καὶ εἶπεν, ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται 8 πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα 25 9 μίαν· ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ μία σάρξ. οὐκ οὖν ὃ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω.

Ὢ τῆς ἀνοίας. ᾤοντο ἐπιστομίζειν αὐτὸν διὰ τῶν ζητημάτων, καίτοιγε ἤδη λαβόντες τεκμήριον τῆς δυνάμεως ταύτης· ὅτε γοῦν περὶ τοῦ σαββάτου πολλὰ διελέχθησαν, ὅτε εἶπον ὅτι βλασφημεῖ, 30

[g] P.L. ἀνεῖναι Poss. [h] ἐγίνετο P.L.

ὅτε εἶπον, ὅτι δαιμόνιον ἔχει, ὅτε τοῖς μαθηταῖς ἐπετίμησαν διὰ τῶν σπορίμων βαδίζουσιν[i]*, ὅτε περὶ ἀνίπτων διελέχθησαν χειρῶν, πανταχοῦ τούτοις ἀπορράψας αὐτῶν τὰ στόματα*[k]*, οὕτως παρέπεμψεν· οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται· τοιοῦτον ἡ πονηρία καὶ ἡ βασκανία. τί οὖν αὐτός; οὔτε ἀεὶ σιγᾷ, ἵνα μὴ νομίσωσι*[l] *λανθάνειν·* 5 *οὔτε ἀεὶ ἐλέγχει, ἵνα παιδεύσῃ ἡμᾶς ἡμέρως πάντα φέρειν.*

3 Τί ὑμῖν ἐνετείλατο Μωϋσῆς; οἱ δὲ εἶπον, Μωϋσῆς ἐπέτρεψε, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἐρωτηθεὶς εἰ ἔξεστιν ἀνδρὶ γυναῖκα ἀπολῦσαι; οὐκ εὐθέως εἶπεν, οὐκ ἔξεστιν, ἵνα μὴ θορυβηθῶσι καὶ ταραχθῶσιν· ἀλλὰ διὰ 10 *τῆς ἐρωτήσεως πρῶτον αὐτοὺς ἐβουλήθη ἀποκρίνασθαι τοῦ νόμου τὸ βούλημα· ἵνα ὅπερ αὐτὸν ἔδει πρὸς αὐτοὺς λέγειν, τοῦτο*[m] *φθάσαντες ἀποκρίνωνται· καὶ ὁμῶς οὐδὲ οὕτως ἐπεμβαίνει, οὔτε λέγει τοῦτο αὐτοῖς, ὅτι τούτου δὲ οὐκ εἰμὶ λοιπὸν ὑπεύθυνος ἐγὼ, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο διαλύεται· εἰ γὰρ ἀλλότριος ἦν τῆς παλαιᾶς,* 15 *οὐκ ἂν ἠγωνίσατο ὑπὲρ* Μωσέως, *οὐκ ἂν ἐσπούδασεν τὰ αὐτοῦ δεῖξαι συμβαίνοντα τοῖς παλαιοῖς. καίτοι γε ἄλλα πολλὰ ἐκέλευσεν ὁ* Μωϋσῆς, *καὶ τὰ περὶ βρωμάτων, καὶ τὰ περὶ σαββάτων. τινὸς οὖν ἕνεκεν οὐδαμοῦ αὐτὸν προβάλλονται ὡς ἐνταῦθα; ἴσως μὲν καὶ διὰ τὴν τοῦ* Σωτῆρος *ἐρώτησιν, ἴσως δὲ καὶ τὸ* 20 *πλῆθος βουλόμενοι ἐπιστρατεῦσαι τῶν ἀνδρῶν αὐτῷ· καὶ γὰρ ἀδιάφορον* Ἰουδαίοις *τοῦτο ἦν, καὶ πάντες τοῦτο ἔπραττον, ὡς ὑπὸ νόμου συγκεχωρημένον. καὶ ἐπειδὴ* Μαλαχίας *ὁ προφήτης ἐπ' ἐκείνην τὴν ζήτησιν ἐπιτιμῶν τοῖς ἀπολύουσι τὰς γυναῖκας, καὶ λέγων, " γυναῖκα νεότητός σου μὴ ἐγκαταλείπῃς· αὕτη κοινωνός* 25 *" σου καὶ γυνὴ διαθήκης σου," προτείνουσιν αὐτῷ τὸ πρόβλημα ὡς δύσλυτον, τὸ δοκοῦν τῷ νόμῳ περὶ τῆς τοιαύτης προστάξεως. καὶ ὅμως ὁ* Σωτὴρ *ὑπὲρ τούτων ἀπολογεῖται, καί φησιν, ὅτι* Μωσῆς *" πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἔγραψεν ὑμῖν τὴν ἐντολὴν " ταύτην." οὐδὲ γὰρ ἀφίησιν ὑπὸ κατηγορίαν μένειν, ἐπειδὴ καὶ τὸν* 30 *νόμον αὐτὸς ἦν αὐτῷ δεδωκὼς, ἀλλ' ἐξαιρεῖται αὐτὸν τοῦ ἐγκλή-*

[i] *βαδίζειν* P. [k] *καὶ τ. στομ. αὐτ. ἀπ. παντ.* Poss. [l] Sic P.L. *δόξειαν* P. [m] *οὕτω* L.

ματος, καὶ τὸ πᾶν εἰς τὴν ἐκείνων[n] περιτρέπει κεφαλὴν, ὃ πανταχοῦ ποιεῖ. εἶτα ἐπειδὴ φορτικὸν ἦν τὸ εἰρημένον, καὶ πολλὴν ἔφερεν αὐτοῖς διαβολὴν, ταχέως ἐπὶ τὸν ἀρχαῖον καταφεύγει νόμον, λέγων, "ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτίσεως ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν "αὐτοὺς," τοῦτ' ἔστι, διὰ τῶν πραγμάτων ὑμῖν[o] ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς 5 ἐνομοθέτησε τὰ ἐναντία. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν, πόθεν δῆλον ὅτι διὰ τὴν ἡμῶν σκληρότητα τοῦτο Μωσῆς εἶπεν; ἐκεῖθεν πάλιν αὐτοὺς ἐπιστομίζει. εἰ[p] γὰρ οὗτος προηγούμενος ἦν ὁ νόμος καὶ συμφέρων, οὐκ ἂν ἀπ' ἀρχῆς ἐδόθη ἐκεῖνος, οὐκ ἂν οὕτω πλάττων ἔπλασεν ὁ Θεὸς, οὐκ ἂν τοιαῦτα εἶπε. σκόπει δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπὸ 10 τῆς δημιουργίας μόνης[q] ἰσχυριζόμενον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ προστάγματος, ὥστε τὸν ἕνα τῇ μιᾷ συνάπτεσθαι. εἰ δ' ἐβούλετο τὴν μὲν ἀφιέναι, ἑτέραν δὲ ἐπεισάγειν[r], ἕνα ἄνδρα ποιήσας, πολλὰς ἔπλασε γυναῖκας· οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ἐποίησεν ἕνα ἄνδρα καὶ μίαν γυναῖκα, ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦτο ἐκέλευσεν. νῦν δὲ τῷ τρόπῳ τῆς νομοθε- 15 σίας ἔδειξεν ὅτι ἕνα δεῖ μιᾷ συνοικεῖν διαπαντὸς, καὶ μηδέποτε διαρρήγνυσθαι. ἐκ μιᾶς γὰρ, φησὶ, ῥίζης ἐγένοντο, καὶ εἰς ἓν σῶμα συνῆλθον. εἶτα φοβερὸν ποιῶν τὸ ταύτης κατηγορεῖν οὐκ εἶπε, μὴ διασπᾶτε, ἀλλ' "ὃ ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χω- "ριζέτω." εἰ δὲ Μωσέα προβάλλῃ, ἐγὼ δὲ λέγω σοι τὸν Μωσέως 20 δεσπότην, καὶ μετὰ τούτου[s] καὶ τῷ χρόνῳ ἰσχυρίζομαι. καὶ γὰρ πρεσβύτερος οὗτος ὁ νόμος, εἰ καὶ δοκεῖ παρ' ἐμοῦ εἰσάγεσθαι νῦν. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς συνήγαγε τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρὶ, ἀλλὰ καὶ γονεῖς ἀφιέναι ἐκέλευσεν, καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα κολληθῆναι, τῷ τρόπῳ τῆς λέξεως τὸ ἀδιάσπαστον ἐμφαίνων. "καὶ ἔσονται γὰρ οἱ 25 "δύο," φησὶν, "εἰς σάρκα μίαν·" καὶ αὕτη μὲν ἡ φυσικὴ σύζευξις. ὁ δὲ νόμος οὔπω καθαρῶς ἐπανάγειν τὸν ἄνθρωπον δυνάμενος τὸ πολὺ τῆς κακίας ἀφῄρει. τὸ γὰρ ὅλον οὐκ ἀφαιρεῖται μέχρις ἂν ἔνδοθεν ὁ ἄνθρωπος καθαρθῇ. ψυχῆς μὲν γὰρ ἐκκαθαιρομένης ἐπιθυμιῶν τε καὶ θυμῶν, δυνατὸν καὶ φαύλην γυναῖκα ὑπομένειν τῇ 30 καρτερίᾳ χρωμένους. πλεοναζόντων δὲ ἐν ψυχῇ τῶν προειρημένων παθῶν, πολλὰ καὶ δεινὰ γένοιτο ἂν ἐν τῇ παρὰ γνώμην συνοικήσει.

[n] ἐκείνου P. [o] ἡμῖν P.L. [p] εἰ (μὴ om.) P.L. εἰ μὴ Poss.
[q] μόνης om. L. [r] Sic P.L. εἰσάγειν Poss. [s] Sic P.L. τοῦτο Poss.

καὶ γὰρ καὶ συκοφαντεῖν ἠδύνατο ἂν τὴν γυναῖκα, καὶ τὴν μισουμένην ὁ μισῶν ἀνὴρ καὶ μοιχείας ἐπάγειν ἔγκλημα, καὶ προαχθείη ἂν εἰς φόνον ὑπὸ θυμοῦ πολλάκις. τῶν δὴ τοιούτων ἐποχὴν ὁ νόμος ἐποίει· διδοὺς τὴν ἀπόστασιν τῆς μισουμένης γυναικὸς, καὶ τὸ κατὰ φύσιν παρατρεπόμενον οὐκ ἐκώλυσεν, διὰ τὸ μὴ ἀγὰν εἰς τὸ 5 *παρὰ φύσιν ἐμπεσεῖν τοὺς ἀνθρώπους.*

10 Καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ πάλιν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ τοῦ 11 αὐτοῦ ἐπηρώτησαν αὐτόν. καὶ λέγει αὐτοῖς, ὃς ἐὰν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοι- 12 χᾶται ἐπ' αὐτήν. καὶ ἐὰν γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα 10 αὐτῆς, καὶ γαμηθῇ ἄλλῳ, μοιχᾶται.

Εἰ καὶ τῷ χωρισμῷ, φησὶ, διαιρεῖται ἀνδρὸς, ἀλλὰ τῇ ἐξ ἀρχῆς συζεύξει ἀδιαίρετός ἐστι. διὰ τοῦτο μοιχείαν ἐκάλεσε τὸ συζεύγνυσθαι πρὸς ἄλλην ζώσης ἐκείνης. καὶ ἐπὶ γυναικὸς δὲ τὸ ἴσον· μοιχεία δέ ἐστιν τό τε ἰδίᾳ συνεῖναι· οὐκ ἰδίᾳ δὲ σύνεστί 15 *φησιν, ὅταν ἰδίαν ἀπολιπὼν, διὰ τοῦτο μοιχᾶται ἐπ' αὐτὴν, τουτέστιν ἐπὶ δευτέραν ἣν ἐπεισάγει τῇ κατὰ φύσιν αὐτῷ συνειμμένῃ· τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἡ γυνὴ οὐκ ἰδίῳ σύνεστιν ἀνδρὶ, ἐὰν τὸν ἴδιον καταλίπῃ. καὶ ὁ μὲν νόμος τὴν προφανῆ μοιχείαν ἀπεκώλυσεν, ὅτε τὴν ἐνοικοῦσαν ἑτέρῳ τις διαφθείροι. ὁ δὲ Σωτὴρ καὶ* 20 *τὴν οὐχ ὁμολογουμένην παρὰ πᾶσιν οὐδὲ γινωσκομένην, τῇ φύσει δὲ διελεγχομένην κατέκρινε*[t]*. καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος πρὸς τοὺς Φαρισαίους καὶ ταῦτα τὸν Σωτῆρά φησιν εἰρηκέναι· ὁ Μάρκος δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς. οὐκ ἔστι δὲ ἐναντίον. ἐνδέχεται γὰρ καὶ τούτοις κἀκείνοις ταῦτα*[u] *εἰρηκέναι. ἄλλως τε παραπέμπειν δοκεῖ* 25 *ἡμᾶς ὁ Μάρκος καὶ ὑπομιμνήσκειν, ὡς πρὸ τούτου οἱ μαθηταὶ περὶ τούτου ἐπηρώτων τὸν Ἰησοῦν, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτοῖς.*

13 Καὶ προσέφερον αὐτῷ παιδία, ἵνα ἅψηται αὐτῶν. οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμων τοῖς προσφέρουσιν.

Ἴδιον τοῦ δημιουργοῦ τὸ τοῖς ἑαυτοῦ ποιήμασι χαίρειν, καὶ τὴν 30 *πρόσοδον αὐτῶν τὴν πρὸς ἑαυτὸν μὴ ἀποκωλύειν, καὶ μάλιστα τοῦ*

[t] *κατέκρινε* om. L. [u] *τὰ αὐτὰ* P.

κωλύοντος οὐκ ὄντος. μόνη γὰρ κακία καὶ διαφθορὰ τῆς δημιουργίας ἀποκωλύει προσελθεῖν[x] τῷ δημιουργῷ· τὸ δὲ τῆς φρονήσεως ἐνδεὲς οὐ κωλυτικὸν τῆς προσόδου. πλήρωσιν γὰρ ἐπιζητεῖ· ταύτην δὲ πρόσοδος χαρίζεται. διὸ καὶ ἀκριβὴς ἡ λέξις, "τῶν τοιού-"των ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν." οὐ γὰρ τούτων εἶπεν, ἀλλὰ 5 τῶν τοιούτων. ἐπειδὴ πρόσεστι καὶ τὸ τῆς φρονήσεως ἐνδεὲς τοῖς παισίν. οὗπερ ἀποτρέπων ὁ Ἀπόστολος ἔλεγε, "μὴ παιδία γίνεσθε "ταῖς φρεσίν." ἐπεξῆλθε δὲ ὁ παρὼν Εὐαγγελιστὴς τὴν αἰτίαν λέγων, καὶ οἷον ἑρμηνεύων, "τὸ τῶν τοιούτων γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία."

Τίνος δὲ ἕνεκεν ἀπεσόβουν τὰ παιδία οἱ μαθηταί; ἀξιώματος 10 ἕνεκεν. τί οὖν αὐτός; διδάσκει[y] αὐτοὺς μετριάζειν καὶ τύφον καταπατεῖν κοσμικόν. τὰ παιδία[z] δὲ[a] λαμβάνει καὶ ἐναγκαλίζεται καὶ τοῖς τοιούτοις ἐπαγγέλλεται[b] τὴν βασιλείαν. καὶ γὰρ πάντων τῶν παθῶν καθαρεύει ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου, καὶ τοῖς λελυπηκόσιν οὐ μνησικακεῖ, ἀλλ' ὡς φίλος προσέρχεται ὡς οὐδενὸς 15 γενομένου· καὶ ὅσα ἂν παρὰ τῆς μητρὸς μαστιχθῇ ταύτην ἐπιζητεῖ, καὶ πάντων αὐτὴν προτιμᾷ, κἂν τὴν βασιλίδα δείξῃς μετὰ διαδήματος, οὐ προτίθησι τῆς μητρὸς ῥάκια περιβεβλημένης· ἀλλ' ἕλοιτο μᾶλλον ἐκείνην ἰδεῖν μετὰ τούτων, ἢ τὴν βασιλίδα μετὰ κόσμου· καὶ τῶν ἀναγκαίων οὐδὲν πλέον ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ὅσον 20 ἐμπλησθῆναι τοῦ μασθοῦ[c], καὶ ἀφίστασθαι[d] τῆς θηλῆς. οὐ λυπεῖται ἐφ' οἷς ἡμεῖς, οἷον ἐπὶ ζημίᾳ χρημάτων καὶ τοῖς τοιούτοις. οὐ χαίρει πάλιν ἐπὶ τοῖς ἐπικήροις τούτοις· οὐκ ἐπτόηται[e] πρὸς κάλλη σωμάτων. διὰ τοῦτο εἶπε, "τῶν τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία," ἵνα τῇ προαιρέσει ταῦτα[f] ἐργαζώμεθα, ἃ τῇ φύσει τὰ παιδία ἔχει. 25 καλὸν δὲ καὶ τὸ ἀναγκαλισάμενος αὐτὰ κατηυλόγει[g]. πάλιν γὰρ ὥσπερ εἰς ἀγκάλας ἐπανάγεται τοῦ δημιουργοῦ τὸ ποίημα χωρισθὲν αὐτοῦ κατ' ἀρχὴν καὶ[h] ἐκπεπτωκός. ἐπετίθει δὲ τὰς χεῖρας τοῖς παιδίοις, τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν διδασκούσης τὴν τῆς θείας δυνάμεως ἐπίθεσιν, ᾗ τὸ ἔργον τὸ ἑαυτῆς τελειοῖ. τὸ δὲ σχῆμα 30 κοινὸν, καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως ποιεῖ ὁ

[x] P.L. παρελθεῖν Poss. [y] διδάσκων P. [z] τὰ παιδία om. P.L.
[a] καὶ P.L. [b] ἐπαγγέλλεται P.L. ἀπαγγέλλεται Poss. [c] μαστοῦ L.
[d] Sic L. ἀφίσταται Poss. et P. [e] Sic L. οὐ πτοεῖται Poss. et P.
[f] ταύτῃ L. [g] κατευλόγει L. [h] δὲ Poss. et P.

Χριστὸς, οὐ μὴν[i] κατὰ τὴν συνήθειαν ἐνεργεῖ[k]. ὅτι δὴ Θεὸς ὢν καὶ τὸν ἀνθρώπινον τρόπον διεφύλαττεν ὡς ἄνθρωπος κατὰ ἀλήθειαν γεγονώς.

ΚΕΦ. ΚΘ.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος πλουσίου τὸν Ἰησοῦν. 5

17 Καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ εἰς ὁδὸν, προσδραμών τις καὶ γονυπετήσας αὐτὸν, ἐπηρώτα αὐτὸν, διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ποιήσω ἵνα ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;

Τινὲς διαβάλλουσι τὸν νεανίσκον τοῦτον ὡς ὕπουλόν τινα καὶ πονηρὸν, καὶ μετὰ πείρας τῷ Ἰησοῦ προσελθόντα. ἐγὼ δὲ φιλάργυρον αὐτὸν οὐκ ἂν παραιτησαίμην εἰπεῖν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς τοιοῦτον αὐτὸν ὄντα ἤλεγξεν, ὕπουλον δὲ οὐδαμῶς, διὰ τὸ καὶ τὸν Μάρκον ταύτην ἀνῃρηκέναι τὴν ὑποψίαν. καὶ δραμὼν γάρ, φησι, καὶ γονυπετήσας παρεκάλει· καὶ ὅτι ἐμβλέψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς ἠγάπησεν αὐτόν. διατὶ οὖν οὕτω πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο ὁ Χριστὸς, λέγων, "οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός;" ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπῳ προσῆλθε, καὶ ἑνὶ τῶν πολλῶν διδασκάλων Ἰουδαϊκῶν[m]. διὰ τοῦτο γὰρ ὡς ἄνθρωπος αὐτῷ διαλέγεται. καὶ γὰρ πολλαχοῦ πρὸς τὰς ὑπονοίας τῶν προσιόντων ἀποκρίνεται· ὡς ὅταν λέγῃ, "ἡμεῖς προσ-"κυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν," καὶ, "ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῷ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρ-"τυρία μου οὐκ ἐστὶν ἀληθής." ὅταν οὖν εἴπῃ, οὐδεὶς ἀγαθὸς, τοῦτ' ἔστιν, οὐδεὶς ἀνθρώπων. ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους ἀποστερῶν ἀγαθότητος τοῦτο λέγει, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός." καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ μὴ ὁ πατήρ μου, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐκ ἐξεκάλυψεν ἑαυτὸν τῷ νεανίσκῳ. τί δήποτε δὲ οὕτως αὐτῷ ἀπεκρίνατο; ἀνάγειν αὐτὸν κατὰ μικρὸν καὶ παιδεύειν κολακείας ἀπηλλάχθαι πάσης βουλόμενος, καὶ Θεῷ προσηλῶσαι, καὶ εἰδέναι τὸν ὄντως ἀγαθὸν, καὶ τὴν ῥίζαν καὶ τὴν πηγὴν ἁπάντων, καὶ αὐτῷ τὰς τιμὰς ἀναφέρειν· ἐπεὶ καὶ ὅταν λέγῃ, "μὴ καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς" πρὸς ἀντιδιαστολὴν αὐτοῦ τοῦτό φησι, καὶ ἵνα μάθωσι τίς ἡ πρώτη τῶν ὄντων ἁπάντων ἀρχή.

(lines 10, 15, 20, 25, 30)

[i] μὴν L. μὲν P. et Poss. [k] ἐνήργει L. [m] διδασκάλῳ Ἰουδαϊκῷ L.

Οὐ δὲ μικρὰν ὁ νεανίσκος ἐπεδείξατο προθυμίαν τέως εἰς ἔρωτα τοιοῦτον ἐμπεσών· καὶ τῶν ἄλλων τῶν μὲν πειραζόντων, τῶν δὲ ὑπὲρ νοσημάτων προσιόντων, ἢ τῶν οἰκείων ἢ τῶν ἀλλοτρίων, αὐτὸς ὑπὲρ ζωῆς αἰωνίου καὶ προσιὼν καὶ διαλεγόμενος. καὶ γὰρ καὶ λιπαρὰ ἦν ἡ γῆ καὶ πίων, ἀλλὰ τῶν ἀκανθῶν τὸ πλῆθος τὸν σπόρον 5 συνέπνιγεν[n]. σκόπει γοῦν πῶς ἦν παρεσκευασμένος τέως πρὸς τὴν τῶν ἐπιταγμάτων ὑπακοήν. οὐδὲ γὰρ εἶπε, πῶς εἰσέλθω εἰς τὴν ζωήν; ἀλλὰ, τί ποιήσας; οὕτως ἕτοιμος ἦν πρὸς ἐργασίαν τῶν λεχθησομένων. εἰ δὲ πειράσων προσῆλθεν, ἐδήλωσεν ἂν ἡμῖν καὶ τοῦτο ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ποιεῖ. εἰ δὲ καὶ 10 αὐτὸς ἐσίγησεν ὁ Χριστὸς, αὐτὸν οὐκ εἴασε λαθεῖν, ἀλλ' ἤλεγξεν ἂν σαφῶς, ἢ καὶ ἠνίξατο. εἰ πειράσων προσῆλθεν, οὐκ ἂν ἀπῆλθεν λυπούμενος ἐφ' οἷς ἤκουσεν. ἐπιθυμεῖ οὖν τῆς ζωῆς, κατέχεται δὲ πάθει χαλεπωτάτῳ.

Εἰπόντος τοίνυν τοῦ Χριστοῦ τὰς ἀπὸ τοῦ νόμου ἐντολὰς 15 φησὶν, "ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου. ὁ δὲ Ἰη-"σοῦς ἐμβλέψας αὐτὸν ἠγάπησεν αὐτὸν," καὶ τὰ ἑξῆς. Εἶτα ἐπειδὴ ἔμελλεν μέγα τι ἐπιτάττειν, προστίθησι τὰ ἔπαθλα λέγων, "ἕν σοι ὑστερεῖ, ὕπαγε, ὅσα ἔχεις πώλησον καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ "ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι." εἶδες[o] δὲ 20 πόσα βραβεῖα, ἴδε πόσους στεφάνους τίθησι τῷ σταδίῳ τούτῳ. εἰ δὲ ἐπείραζεν ἐκεῖνος, οὐκ ἂν αὐτῷ ταῦτα εἶπεν ὁ Σωτήρ. νυνὶ δὲ καὶ λέγει, ὥστε αὐτὸν ἐφελκύσασθαι, καὶ τὸν μισθὸν αὐτῷ δείκνυσι πολὺν ὄντα· καὶ γὰρ τῷ ἀκολουθεῖν αὐτῷ μεγάλη ἀντίδοσις. καλῶς δὲ οὐχὶ ζωῆς ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ θησαυροῦ. ἐπειδὴ γὰρ 25 περὶ χρημάτων ἦν ὁ λόγος, καὶ πάντων αὐτὸν γυμνὸν θεῖναι παρήνει, δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἀφαιρεῖται τὰ ὄντα, ἀλλὰ προστίθησι τοῖς οὖσι πλείονα ὧν ἐκέλευσε παρασχεῖν, καὶ τοσοῦτον[p] μεῖζον, ὅσον[q] γῆς ὁ οὐρανός. ὁ δὲ στυγνάσας ἐπὶ τῷ λόγῳ, "ἀπῆλθεν "λυπούμενος, ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά." οὐχ[r] ὁμοίως 30 κατέχονται οἱ τὰ ὀλίγα ἔχοντες, καὶ οἱ πολλῇ[s] βαπτισθέντες μέθῃ. ἡ γὰρ προσθήκη τῶν ἐπεισιόντων, μείζονα ἀνάπτει

[n] συνέπνηγεν Cod. L. qui hæc solus habet. [o] Poss. ἴδε et mox ἴδε ποσ. στεφ. [p] τοσούτῳ P. [q] ὅσον P. ὅσου L. et Poss. [r] οὐ γὰρ P. [s] καὶ οἱ πολλὰ Poss.

τὴν φλόγα, καὶ πενεστέρους ἐργάζεται τοὺς κτωμένους. σκόπει οὖν καὶ ἐνταῦθα ποῖαν ἐνεδείξατο [t] τὴν ἰσχὺν τὸ πάθος. τὸν γὰρ μετὰ χαρᾶς προσελθόντα [u] καὶ προθυμίας, ἐπειδὴ ἐκέλευσε ῥίψαι τὰ χρήματα, οὐδὲ ἐννοῆσαι τὴν ζωὴν εἴασεν, ἀλλὰ στυγνὸν ἐποίησε.

24 Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν ἀποκριθεὶς, λέγει αὐτοῖς, Τέκνα, 5 πῶς δύσκολόν ἐστι τοὺς πεποιθότας ἐπὶ τοῖς χρήμασιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν.

Τὸ, πῶς δυσκόλως λέγων, οὐ τὰ χρήματα διαβάλλει, ἀλλὰ τοὺς πέρα [x] τοῦ μέτρου κατεχομένους ὑπ' αὐτῶν. τί δήποτε δὲ τοῖς μαθηταῖς; τί οὖν ὁ Χριστός; "πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα 10 "ἔχοντες," καὶ τὰ ἑξῆς. πένησιν οὖσιν καὶ οὐδὲν κεκτημένοις ἔλεγεν ὅτι δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. παιδεύων αὐτοὺς μὴ αἰσχύνεσθαι τῇ πενίᾳ, καὶ ὡσανεὶ ἀπολογούμενος αὐτοῖς ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ἐπιτρέψαι ἔχειν. εἰπὼν δὲ δύσκολον, οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, ἀλλὰ μετ' ἐπιτάσεως ἀδύνατον· καὶ 15 τοῦτο ἐκ τοῦ παραδείγματος ἐδήλωσεν ἐκ τοῦ κατὰ τὴν κάμηλον καὶ τὴν βελόνην· ὅθεν δείκνυται ὅτι οὐχ ὁ τυχὼν μισθὸς τοῖς πλουτοῦσι καὶ δυναμένοις φιλοσοφεῖν. διὸ καὶ Θεοῦ ἔργον ἔφησεν [y] αὐτὸ εἶναι, ἵνα δείξῃ ὅτι πολλῆς δεῖ τῆς χάριτος τῷ μέλλοντι τοῦτο κατορθοῦν. τῶν γοῦν μαθητῶν ἐκπλαγέντων καὶ λεγόντων, 20 τίς δύναται σωθῆναι; ἐμβλέψας ὁ Ἰησοῦς λέγει, καὶ τὰ ἑξῆς.

Καὶ τίνος ἕνεκεν οἱ μαθηταὶ ταράττονται πένητες ὄντες; ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων σωτηρίας ἀλγοῦντες· διὰ τοῦτο πρότερον ἐμβλέψας ταῦτά φησι· ἡμέρῳ γὰρ ὄμματι καὶ πρᾴῳ φρίττουσαν αὐτῶν τὴν διάνοιαν παραμυθησάμενος, τότε καὶ διὰ τῶν ῥημάτων 25 αὐτοὺς ἀνίησι, τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν εἰς μέσον ἀγαγὼν, καὶ οὕτω ποιήσας θαρρεῖν· καὶ πῶς ἂν γένοιτο τοῦτο δυνατόν; ἵνα τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος ἐννοήσας, ἐπιπηδήσας ῥαδίως, καὶ τὸν Θεὸν παρακαλέσας συνεφάψασθαί σοι τῶν καλῶν τούτων ἄθλων, τῆς ζωῆς ἐπιτύχῃς, καὶ ἀποστὰς τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας ῥ...της καὶ 30 τὰ ὄντα· καὶ ᾗ φησιν ὁ Ἀπόστολος, ὄγκον ἀποθεμένοι πάντα καὶ τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν [z].

[t] ἐπεδείξατο P.L. [u] προσελθεῖν L. [x] Sic P.L. παρὰ Poss.
[y] ἔδειξεν L. [z] Hoc Sch. ded. e Cod. L.

Στενὴ γὰρ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπαγοῦσα εἰς τὴν ζωὴν, δι' ἧς κάμηλος, παχύτατον τοῦτο καὶ ὀγκῶδες, οὐ δυνήσεται εἰσελθεῖν. καλὴ οὖν καὶ ἡ τοῦ νόμου προπαίδεια, καὶ οὐκ ἀναιρεῖ αὐτὴν ὁ Χριστὸς, ἀρχὴν τῆς ὁδοῦ ταύτην ἐπιδεικνύων, οὐ συμπλήρωσιν· καὶ τὸ μὴ ἀλλότριον ἑαυτοῦ εἶναι τὸν νόμον διὰ τούτου μαρτυρῶν. 5 τελειότης γὰρ παρ' αὐτοῦ· ἀφελὼν γάρ, φησιν, τὰ περιττῶς προσκείμενα, "δεῦρο ἀκολούθει μοι." μηκέτι γὰρ τῶν ἐμποδιζόντων ὄντων ἀκώλυτον ἔστω σοι τὸ ἀκολουθεῖν τῷ πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἀληθῆ ὁδηγοῦντι· πῶς δὲ δυνατὸν γίνεται, καὶ πῶς τὸ ἐκ παραδείγματος ἀδύνατον λύεται, παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἐστὶ μαθεῖν, 10 λέγοντος τοῖς πλουσίοις, "ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ "τῆς ἀδικίας, ἵνα ὅταν ἐκλίπητε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους "αὐτῶν σκηνάς."

Πάντα δὲ δυνατὰ λέγων εἶναι ὁ λόγος παρὰ Θεῷ, μὴ συκοφαντῆσαι παρὰ τοῖς λέγουσιν, ἆρ' οὖν καὶ τὰ κακά; οὐ γὰρ ἐν πᾶσι 15 τοῖς Θεῷ δυνατοῖς ἀριθμεῖται τὰ κακά. ὅπου γὰρ ὁ Θεὸς εἴρηται, τὸ καλὸν ἕπεται, καὶ οὐδ' ἂν ἐννοῆσαί τις ὑγιαίνων, ὅτι τὰ κακὰ Θεῷ δυνατά· οὐδὲ ἀδυναμίαν εἴποι ἂν τὸ κακὰ μὴ ποιεῖν. ἀσθένεια γὰρ τοὐναντίον, ἡ τῶν κακῶν ποίησις· καὶ ἀσθενείας τὰς ἁμαρτίας ὁ Παῦλος καλεῖ λέγων, "ἔτι γὰρ Χριστὸς ὄντων ἡμῶν 20 "ἀσθενῶν, κατὰ καιροῦ ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανεν," καὶ ὁ τοῦ Ψαλμῳδοῦ λόγος, "ἐπλύνθησάν," φησιν, "αἱ ἀσθένειαι αὐτῶν," τὰς ἀσθενείας ἁμαρτίας καλῶν. ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖνο ἐγκαλέσειέ τις τῷ λόγῳ τῷ λέγοντι πάντα Θεῷ δυνατά· ἆρα οὖν καὶ τὸ γεγονὸς ποιῆσαι μὴ γεγονέναι Θεῷ δυνατόν ἐστι; ἀχρεῖον γὰρ αὖ πάλιν 25 τὸ τοιοῦτον· οὐδὲν δὲ ἀχρεῖον ἐπὶ Θεοῦ δυνάμεως παραλαμβάνεται. ζητήσειε δ' ἄν τις, πῶς ἠγάπησεν αὐτὸν μὴ μέλλοντα ἐπὶ ζωὴν ἀκολουθεῖν· ἔστι δὲ ἐπὶ μὲν τοῖς προτέροις ἀγάπης ἄξιος ὁ τὰ τοῦ νόμου φυλάξας, καὶ ταῦτα ἐκ τῆς νεότητος· τῇ δὲ περὶ τὸ τέλειον ὀλιγωρίᾳ τὴν ἐπὶ τοῖς πρόσθεν ἀγάπην τελείαν οὐκ 30 εἴασεν γενέσθαι· ὥσπερ οὐδὲ τὴν τελειότητα ἐδέξατο. διόπερ ὁ Παῦλος ἀτελὲς ἅπαν τὸ ἐν τῷ νόμῳ καταλαβὼν, ἐπὶ τὴν τελειότητα ἔσπευσεν· "ἅτινα γὰρ ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἥγημαι διὰ τῶν "χρηστῶν ζημίαν." οὐκ οὖν εἰ κέρδος καὶ ἡ τοῦ νόμου πλήρωσις ἐν

καιρῷ, δικαίως καὶ ἡ ἐπὶ ταύτην ἀγάπη· τὸ δὲ μὴ ἀκολουθῆσαι πρὸς τὸ τέλειον τῆς τελείας ἀγάπης ἀφείλετο τὸν μὴ ἀκολουθήσαντα. ἐξελέγχεται δὲ ἐν τῷ λόγῳ Μαρκιανιστῶν *τε παράνοια καὶ* Μανιχαίων, *οἱ τὸν νόμον ἀλλότριον εἶναί φασιν τοῦ* Χριστοῦ. *οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἀλλοτρίου πληρώσει ἠγάπησεν ἂν ὁ* Χριστὸς *τὸν* 5 *περὶ ταύτης παρρησιασαμένον· οὐ μὴν οὐδὲ τὸ ἄπταιστον μεμαρτύρηκε τῷ λέγοντι, " ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου." ἢ γὰρ ἂν ὑπερβεβηκὼς ἦν τὰ ἀνθρώπινα μέτρον, οὐδὲ μιᾷ ἔνοχος ὢν ἁμαρτίᾳ· ἀλλὰ τῷ δυνατὸν ἀνθρώπῳ περιφυλάξασθαι τὸν νόμον, ἐκεῖνόν τε ἐμαρτύρησεν ἐν ἑαυτῷ· καὶ* Χριστὸς *ἐπὶ τῇ δυνατῇ τῶν* 10 *νόμων τηρήσει ἠγάπησεν.*

28 Ἤρξατο δὲ ὁ Πέτρος λέγειν αὐτῷ, Ἰδού, ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι. 29 καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, Οὐδείς ἐστιν ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, 15 ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγρούς, ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ ἕνεκεν τοῦ 30 εὐαγγελίου, ἐὰν μὴ λάβῃ ἑκατονταπλασίονα νῦν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, οἰκίας καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφὰς καὶ μητέρας καὶ τέκνα καὶ ἀγρούς, μετὰ διωγμῶν, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον. 20

Ποῖα *πάντα ὦ μακάριε* Πέτρε; *τὸν κάλαμον, τὸ δίκτυον, τὸ πλοῖον, τὴν τέχνην, ταῦτά μοι πάντα λέγεις; ναί φησιν. ἀλλ' οὐ διὰ φιλοτιμίαν, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης τὸν τῶν πενήτων εἰσαγάγω δῆμον. ἐπειδὴ* [y] *γὰρ τοῦ* Χριστοῦ *ἤκουσας λέγοντος " εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτω-* 25 *" χοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς." ἵνα μὴ λέγῃς, τί οὖν ἐὰν μὴ ἔχω ὑπάρχον, οὐ δύναμαι τέλειος εἶναι; ἐρωτᾷ* Πέτρος· *ἵνα σὺ μάθῃς, καὶ δεξάμενος παρὰ τοῦ* Χριστοῦ *τὴν ἀπόφασιν θαρρῇς· ὑπὲρ γὰρ τῆς οἰκουμένης αὐτὸς τὴν πεῦσιν ταύτην προσήγαγεν.*

Ἵνα *δὲ μὴ ἀκούσαντες τὸ ὑμεῖς οἱ λοιποί, ἐξαίρετον τῶν μαθη-* 30 *τῶν τοῦτο εἶναι μὴ νομίσωσιν, ἐξέτεινε τὸν νόμον καὶ ἥπλωσε τὴν*

[y] Post *δῆμον* hæc add. Poss. *ὅτι κἂν ὀλίγα τις ἀφῇ, κἂν πολλά, ἕνεκεν αὐτοῦ αἰώνιον θήσαυρον λήψεται.* nos e Cod. L. ampliora dedimus.

ὑπόσχεσιν ἐπὶ τὴν γῆν ἅπασαν, καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων καὶ τὰ μέλλοντα πιστοῦται. ὅτι κἂν ὀλίγα τις ἀφῇ, κἂν πολλὰ, ἕνεκεν αὐτοῦ, αἰώνιον θησαυρὸν λήψεται. ὅταν δὲ λέγει, "ὃς [z] ἀφῆκε "γυναῖκα," οὐ τοῦτό φησιν, ὥστε διασπᾶσθαι τοὺς γάμους, ἀλλ' ὃ περὶ τῆς ψυχῆς ἔλεγεν, ὅτι ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν 5 ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν· οὐχ ἵνα ἑαυτοὺς ἀναιρῶμεν, οὐχ ἵνα ἐντεῦθεν ἤδη χωρίζωμεν αὐτοὺς [a] ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀλλ' ἵνα πάντων προτιμῶμεν τὴν εὐσέβειαν· τοῦτο καὶ ἐπὶ γυναικὸς καὶ ἀδελφῶν καὶ τῶν ἄλλων φησί. δοκεῖ δέ μοι καὶ τοὺς διωγμοὺς ἐνταῦθα αἰνίττεσθαι· ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ἦσαν, καὶ πατέρες εἰς ἀσέβειαν ἕλκοντες 10 παῖδας, καὶ γυναῖκες ἄνδρας, ὅταν ταῦτα κελεύσωσι, φησὶ, μήτε γυναῖκες ἔστωσαν, μήτε πατέρες· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος [b] ἔλεγεν, "εἰ δὲ καὶ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωριζέσθω." ἀναστήσας οὖν τὰ πάντα [c] φρονήματα, καὶ ποιήσας καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης θαρρεῖν [d], ἐπιφέρει [e], 15

31 Πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι.

Δεικνὺς ὅτι τῶν πρώτων εἶναι δοκούντων ἔσονται πρῶτοι οὗτοι οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες καὶ τὰ ἑαυτῶν ἀφέντες. ἐνταῦθα δέ μοι δοκεῖ τοὺς Φαρισαίους αἰνίττεσθαι· ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπεν, ὅτι 20 υἱοὶ τῆς βασιλείας ἔξω βληθήσονται· ἄλλοι [f] δέ φησιν ἐρωτῶσιν, εἰ τοῖς ἀντεχομένοις χρημάτων δύσκολος ἡ σωτηρία, τοῖς ἀπολιποῦσι πάντα τίς ἡ ἐλπίς; δῆλον δὲ ἀπὸ τοῦ ὅτι τὸ, "τίς ἄρα "δύναται σωθῆναι;" περὶ πλουσίων ἐλέγετο. περὶ δὲ ἑαυτῶν εἰδέναι βούλονται τὴν ἀποκειμένην ἐλπίδα, οὐχ ὡς μεγάλα τινὰ καταλε- 25 λοιπότες, ἀλλ' ὡς αὐτῶν ὧν εἶχον ἐκστάντες. καὶ ὁ Σωτὴρ ἀποκαλύπτει τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀποδεχόμενος τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τὴν ἀγάπην ἐπιρρωννύων. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Παῦλος εὔχεται ὑπὲρ τῶν ἐκκλησίων, "τὸ εἰδέναι τίς ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως, καὶ τὶς ὁ πλοῦ- "τος τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς πιστεύοντας." 30

Οὐδεὶς ἐστὶν ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν ἢ ἀδελφοὺς κ. τ. ἑ.

Ἵστησι δὲ τὴν ἐπαγγελίαν οὐκ ἐν μόνοις τοῖς Ἀποστόλοις ἀλλὰ

z λέγῃ ὅτι P. a Sic L. αὐτὸν Poss. b Sic L. ἀπόστολος P. et Poss. c πάντων P. d Sic PL. τῷ Θεῷ ὑπὲρ ἁπάντων θαρρεῖν Poss. e ἐπιφ. add. L. f ἄλλως L.

καὶ πάντα τὸν ἀπολείποντα τὰ ἑαυτοῦ φίλα καὶ οἰκίαν, φησι πολαπλασίονα λήψεσθαι, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομῆσαι· ὅπερ διαιροῦσιν ὅ τε Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς, τὸ μὲν πολλαπλάσιον ἐν καιρῷ τούτῳ λέγοντες· τὴν δὲ αἰώνιον ζωὴν ἐν τῷ ἐρχομένῳ· ἔστι δὲ νῦν ἡ τῶν πολλαπλασίων ἀπόλαυσις κατὰ τὴν κοινωνίαν, οὐ 5 κατὰ τὴν κτῆσιν· ὅτι δὲ προτέθεικεν ὁ Σωτὴρ τὰ τῶν ἀδελφῶν ἅπαντα τοῖς ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου στρατευομένοις· οὕτως καὶ οἰκίας πολλὰς καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφὰς καὶ μητέρας καὶ τέκνα καὶ ἀγροὺς ὑπάρχειν ἔλεγεν τοῖς τὰ ἴδια καταλείπουσιν, ὅτι ἡ ἀγάπη πᾶσαν ἐπλήρωσεν οἰκειότητα τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ πᾶσαν 10 χρείαν ὅσην ἂν οἰκίαι καὶ ἀγροὶ παρέχουσιν. προστέθεικε δὲ ὁ Λουκᾶς καὶ περὶ γυναικός· τοῦτο δὲ κατὰ τὸν Παῦλον κελεύοντα τιμᾷν πρεσβυτέρας μὲν ὡς μητέρας, νεωτέρας δὲ ὡς ἀδελφὰς ἐν πάσῃ ἁγνείᾳ. ὥσπερ γὰρ ἀδελφοὺς δίδωσι τοὺς οὐκ ἀδελφοὺς, καὶ γονεῖς τοὺς οὐ γονεῖς, καὶ τέκνα τὰ οὐ τέκνα, οὕτω καὶ γυναῖ- 15 κα τὴν οὐ γυναῖκα· καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ δηλαδὴ πνευματικῷ ἀπολιπεῖν δὲ τὸ κατὰ σάρκα γένος ἀγαθόν ἐστι διὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν, καθὰ καὶ πάλαι περὶ τῆς φυλῆς τοῦ Λευῒ ἔλεγεν ὁ Μωϋσῆς, "ὁ λέγων τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ οὐχ ἑώρακα σε, καὶ τοὺς ἀδελ- "φοὺς αὐτοῦ οὐκ ἐπέγνω, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἀπέγνω. ἐφύλαξε 20 "τὰ λόγιά σου, καὶ τὴν διαθήκην σου διετήρησεν. δηλώσουσι τὰ δι- "καιώματά σου τῷ Ἰακὼβ, καὶ τὸν νόμον σου τῷ Ἰσραήλ. ἐπιθή- "σουσι θυμίαμα διαπαντὸς ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου σου." ἐκεῖ τε γὰρ διὰ τὴν θείαν σπουδὴν ἡ τοῦ γένους ἀπόστασις· καὶ ἐνταῦθα τὸ ἴσον· οὐχ ὡς ἑτέρως ἀπαλλοτριοῦσθαι δέον τοῦ γένους πλὴν ὅσον 25 ἐν προτιμήσει τοῦ καλλιόνος καὶ πρὸς τὸ ἀνεμπόδιστον τῆς εὐαγγελικῆς διακονίας. ἐτίμα γοῦν καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος τὴν κατὰ σάρκα προσήκουσαν αὐτῷ μητέρα, καὶ τῷ ἀγαπῶντι μαθητῇ ταύτην ἐνεχείριζεν· ὥστε ὁ Μανιχαίου λόγος ἀλλότριος τῆς Χριστοῦ βουλήσεως, καὶ πάντες οἱ τὴν φυσικὴν ἀνατρέποντες οἰκειότητα διὰ τὴν 30 πνευματικὴν, ἀλλότρια τοῦ Σωτῆρος διανοοῦνται.

Ἀδιάφορον δὲ τὸ λέγειν "ἕνεκα τοῦ ἐμοῦ ὀνόματος," ἢ "ἕνεκα τοῦ "Εὐαγγελίου," ὡς ὁ Μάρκος, "ἢ ἕνεκα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ," ὡς ὁ Λουκᾶς· τό τε γὰρ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ δύναμίς ἐστι τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς βασιλείας· τό τε Εὐαγγέλιον εἰς ὄνομα ἀνήρτηται 35

τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ γνωρίζεται, καὶ παραγίνεται· προσέθηκε δὲ ὁ Μάρκος καὶ τὸ μετὰ διωγμῶν ἔχειν πολλαπλασίονα νῦν, καθὸ διὰ τὴν εὐσέβειαν πολλοὺς εὑρήσει γνησιωτέραν αὐτῷ πολλάκις τὴν διάθεσιν ἀπονέμοντας· ταῦτα γὰρ καὶ ἐγίνετο πάντα παρὰ τῶν πιστῶν, καὶ ἐπὶ 5 τοσοῦτον ἐκράτει, ἐφ' ὅσον καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν τελειότητα προκόπτειν συνέβαινεν.

32 Ἦσαν δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ ἦν προάγων αὐτῶν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐθαμβοῦντο, καὶ ἀκολουθοῦντες ἐφοβοῦντο. καὶ παραλαβὼν πάλιν τοὺς 10 δώδεκα, ἤρξατο αὐτοῖς λέγειν τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν.

Προλέγει τοῖς μαθηταῖς ἀναγκαίως ταῦτα, ἵνα γινώσκοιεν ὅτι προειδὼς καὶ οὐκ ἀγνοῶν πέπονθε, καὶ οὐκ ἄκων ἀλλ' ἑκὼν ἐπὶ τοῦτο βαδίσας. διὸ καὶ πολλάκις τὸ τοιοῦτον προσηγόρευσεν [f], 15 ὡς ὁ Μάρκος ἐπισημαίνεται λέγων, καὶ παραλαβὼν πάλιν τοὺς δώδεκα ἤρξατο αὐτοῖς λέγειν τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν. καὶ κατ' ἰδίαν τοῖς μαθηταῖς τὰ τοιαῦτα προαποκαλύπτειν [g] οἰκείως ἐγίνετο. οὗτοι γὰρ καὶ τῆς προγνώσεως ἄξιοι, καὶ τοῦ μὴ θορυβηθῆναι τοῖς πάθεσιν. ὅθεν χωρὶς αὐτοῖς διαλέγεται, πολλῶν καὶ 20 ἄλλων συνοδοιπορούντων. λέγει δὲ καὶ σαφῶς τὰ ἐσόμενα, καὶ τὸ ἐμπτυσθῆναι [h] δὲ ἀπεμνημόνευσεν, ἵνα μηδὲν ᾖ παρασεσιωπημένον ὃ [i] διὰ τὸ μὴ προεγνῶσθαι ταράξει [k] τοὺς ἐξαίφνης ὁρῶντας. ἴασις δὲ τούτων ἁπάντων τὸ, "τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται" ἀναγκαῖον δὲ προσαπεμνημόνευσεν [l] ὁ Λουκᾶς, καὶ τὸ ἐκ προφητῶν τὸ 25 "τελεσθήσεται [m] πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν τῷ υἱῷ "τοῦ ἀνθρώπου." μέγιστον γὰρ εἰς παραμυθίαν τὸ καὶ διὰ τῶν προφητῶν προειρῆσθαι τὸν Σωτῆρα τοιαῦτα μέλλοντα πάσχειν, ἵνα ὅταν τὰ σκυθρωπὰ ταῦτα ἐξέλθῃ, καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐντεῦθεν προσδοκήσωσι. ὁ γὰρ τὰ λυποῦντα οὐκ ἀποκρυψάμενος, καὶ τὰ 30

[f] τῷ τοιούτῳ προηγόρευσεν P. [g] προσαποκαλύπτων Poss. προαποκαλύπτων P. προαποκαλυπτεὶν L. [h] Sic P.L. ἐμβαπτισθῆναι Poss. [i] ὃ P. οἱ Poss. [k] Sic P.L. παράζει Poss. [l] προαπεμν. P. [m] τελεσθήσεται P.L. τελεθήσ. Poss.

δοκοῦντα εἶναι ἐπονείδιστα, εἰκότως ἔμελλε καὶ περὶ τῶν λοιπῶν πιστεύεσθαι.

ΚΕΦ. Λ.

Περὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.

35 Καὶ προσπορεύονται αὐτῷ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης οἱ 5 υἱοὶ Ζεβεδαίου λέγοντες, Διδάσκαλε, θέλομεν ἵνα ὃ ἐὰν αἰτήσωμεν, ποιήσῃς ἡμῖν.

Πῶς ὁ Ματθαῖός φησιν, ὅτι μητὴρ προσῆλθεν; ἀμφότερα γενέσθαι εἰκός. τὴν γὰρ μητέρα παρέλαβον ὡς μείζονα τὴν ἱκετηρίαν ἐργασόμενοι, καὶ ταύτῃ τὸν Χριστὸν δυσωπήσοντες [n]. ὅτι 10 γὰρ τοῦτο ἦν, καὶ αὐτῶν μᾶλλον ἡ αἴτησις ἦν, καὶ αἰσχυνόμενοι προβάλλονται τὴν τεκοῦσαν, σκόπει ᾗ [o] πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνει τὸν λόγον. μάθωμεν δὲ τί πρότερον αἰτοῦσι, καὶ ἀπὸ ποίας γνώμης, εἴτε αὐτοὶ εἴτε καὶ μητὴρ, καὶ πόθεν ἐπὶ τοῦτο ἦλθον. ἑώρων αὐτοὺς τιμωμένους παρὰ τοὺς ἄλλους, καὶ προσεδόκησαν ἐντεῦθεν 15 ἐπιτεύξεσθαι. ἀλλὰ τί ποτέ ἐστιν ὃ αἰτοῦσιν; ἄκουσον ἑτέρου Εὐαγγελιστοῦ σαφῶς ἐκκαλύπτοντος [p]· διὰ γὰρ τὸ ἐγγὺς εἶναι τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ δοκεῖν ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἤδη φαίνεται, ταῦτα ᾔτουν. ἐνόμιζον γὰρ ὅτι μετὰ τὴν βασιλείαν οὐ τεύξονται. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ νῦν προσῆλθον ἀξιοῦντες· ὅθεν δῆλον ὅτι περὶ 20 αἰσθητῆς ὑπόπτευον βασιλείας. ἀλλὰ μηδεὶς καταγινωσκέτω τῶν Ἀποστόλων, εἰ οὕτως ἀτελέστερον διέκειντο. οὔπω σταυρὸς [q] ἦν, οὔπω πνεύματος χάρις. διὰ τοῦτο γὰρ ἐκκαλύπτει αὐτῶν τὰ ἐλαττώματα, ἵνα μετὰ ταῦτα γνῶσι τίνες ἀπὸ τῆς χάριτος ἐγένοντο. οὐκ ἀγνοῶν δὲ ὁ Σωτὴρ τί αἰτῆσαι βούλονταί, φησι, "τί θέλετε;" 25 ἀλλ' ἵνα ἀναγκάσῃ αὐτοὺς ἀποκρίνεσθαι, καὶ οὕτως διδάξῃ [r]. τὸ δὲ αἰσχυνόμενοι (ἐπειδὴ ὑπὸ πάθους ἀνθρωπίνου πρὸς τοῦτο ἴεσαν [s]) κατ' ἰδίαν ἐκτὸς τῶν μαθητῶν λαβόντες αὐτὸν ἠρώτησαν· προσεπορεύθησαν [t] γὰρ, φησὶν, ὥστε μὴ γενέσθαι αὐτοῖς κατάδηλον. τί οὖν αὐτοί [u]; δῆλον [x] ὅτι οὐδὲν πνευματικὸν ᾔτουν, οὔτε ᾔδεσαν 30

[n] δυσωπήσαντες L. [o] πῶς P. [p] Sic P.L. ἐγκαλ. Poss. [q] Sic P.L. σωτῆρος Poss. [r] Sic P.L. διδάξαι Poss. [s] ἤεσαν L. [t] προε. P.L. [u] αὐτὸς L. [x] δηλῶν P.

πάλιν ὅπερ ᾔτουν· οὐ γὰρ ἂν ἐτόλμησαν τοσοῦτον αἰτῆσαι. φησὶν, οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε· πῶς μέγα, καὶ τὰς ἄνω ὑπερβαῖνον δυνάμεις. δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω; ἴδε[y] πῶς εὐθέως ἀπήγαγεν τῆς ὑπονοίας ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτοῖς διαλεχθείς. ὑμεῖς μὲν γάρ, φησι, περὶ τιμῆς μοι διαλέγεσθε, ἐγὼ δὲ περὶ ἀγώνων 5 ὑμῖν καὶ ἱδρώτων. οὐ γάρ ἐστιν οὗτος ὁ τῶν ἐπάθλων καιρὸς, ἀλλὰ σφαγῆς καὶ πολέμων καὶ κινδύνων τὰ παρόντα. καὶ ὅρα πῶς τῷ τρόπῳ τῆς ἐρωτήσεως ἐφέλκεται. "δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ "ἐγὼ πίνω;" ἵνα τῇ πρὸς αὐτὸν κοινωνίᾳ προθυμότεροι γένωνται. καὶ βάπτισμα πάλιν αὐτὸ καλεῖ[z]. δεικνὺς μέγαν ἀπὸ τῶν γινο- 10 μένων τὸν καθαρμὸν, αὐτοῖς μὲν τὸν ἑαυτοῦ, τῇ οἰκουμένῃ δὲ τὸν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. "λέγουσιν αὐτῷ, δυνάμεθα." εὐθέως ἐπηγγείλαντο, προσδοκῶντες ἀκούσεσθαι ὅπερ ᾔτησαν, ἐπειδὴ ταῦτα εἶπον. δεικνὺς δὲ ὅτι οὐκ ἀλαζονείᾳ[a] τὰ εἰρημένα, φησὶ, "τὸ μὲν ποτήριον "ὃ ἐγὼ πίνω πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτι- 15 "σθήσεσθε," τοῦτ' ἔστι, μαρτυρίου καταξιωθήσεσθε, καὶ ταῦτα πείσεσθε ἅπερ ἐγώ· "τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύ- "μων μου οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται παρὰ τοῦ "Πατρός." ἴδε πῶς ἐπῆρεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, καὶ ὑψηλὰς ἐποίησε, καὶ πρὸς λύπην ἀχειρώτους εἰργάσατο. ἀλλὰ τί ποτε ἐπὶ τὸ 20 εἰρημένον; καὶ γὰρ δύο ἐστὶν τὰ ἀπορούμενα· ἓν μὲν, εἰ ἡτοίμασταί τινι τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ; ἕτερον δὲ, εἰ ὁ πάντων Κύριος ἐκείνοις οἷς μὴ ἑτοίμασται οὐκ ἦν κύριος[b] παρασχεῖν; πρὸς μὲν οὖν τὸ πρότερον ἐροῦμεν, ὡς οὐδεὶς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἢ ἐξ ἀριστερῶν κάθηται. ἄβατος γὰρ πάσῃ τῇ κτίσει ὁ θρόνος ἐκεῖνος. 25 ὡς οὖν ἐξαίρετον τοῦ μονογενοῦς τίθησιν αὐτὸ ὁ Παῦλος λέγων, "πρὸς τίνα γὰρ τῶν Ἀγγέλων εἴρηκέ ποτε, κάθου ἐκ δεξιῶν μου; "καὶ πρὸς μὲν τοὺς Ἀγγέλους φησίν· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους "αὐτοῦ πνεύματα· πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν, ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν "αἰῶνα." πῶς οὖν φησι τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου ἢ "ἐξ εὐωνύ- 30 "μων οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι;" ὡς ὄντων καθεζομένων τινῶν ἢ οὐκ ὄντων; ἄπαγε· ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν ἀπεκρίνετο[c] τῶν ἐρωτών-

[y] εἶδες L. [z] Sic P.L. ἀνακαλεῖ Poss. [a] οὐ κολάζει L. [b] κύριος οὐκ ἔστι παρ. L. [c] ἀπεκρίνατο P.

των συγκαταβαίνων τῇ αὐτῶν διανοίᾳ. οὐ γὰρ ᾔδεσαν τὸν ὑψηλὸν θρόνον ἐκεῖνον καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθέδραν, ἀλλ' ἓν ἐζήτουν[b] μόνον τῶν πρωτείων ἀπολαῦσαι καὶ πρὸ τῶν ἄλλων στῆναι. ἐπειδὴ γὰρ δώδεκα θρόνους ἤκουσαν, ἀγνοήσαντες τί ποτε ἦν τὸ εἰρημένον, τὴν προεδρίαν ἐπεζήτησαν. ὃ τοίνυν φησὶν ὁ 5 Χριστὸς τοῦτ' ἔστιν· ὅτι ἀποθανεῖσθε μὲν δι' ἐμὲ καὶ κοινωνήσετέ μοι κατὰ τὸ πάθος· οὐ μὴν ἀρκεῖ τοῦτο ποιῆσαι πρὸς τὴν πρώτην τάξιν ὑμᾶς κατασχεῖν. ἂν γάρ τις ἕτερος ἔλθοι[c] μετὰ τοῦ μαρτυρίου καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετὴν κεκτημένον πολλῷ πλείονα ὑμῶν, οὐκ ἐπειδὴ φιλῶ νῦν ὑμᾶς[d], καὶ τῶν ἄλλων προκρίνω, διὰ 10 τοῦτο παρωσάμενος ἐκείνους, ὑμῖν δώσω τὰ πρωτεῖα. ἐκείνοις οὖν ἡτοίμασται τοῖς ἀπὸ τῶν ἔργων δυναμένοις γενέσθαι λαμπροτέροις. πανταχόθεν οὖν αὐτοὺς συνελαύνει, μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ χαρὶν, εἰς τὴν τῶν οἰκείων κατορθωμάτων ἐπίδειξιν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας καὶ τῆς εὐδοκιμήσεως ἔχειν. ὅτι γὰρ αὐτὸς Κύ- 15 ριός ἐστι τοῦ παντὸς, δῆλον ἐξ ὧν αὐτὸς πᾶσαν ἔχει τὴν κρίσιν, καὶ αὐτὸς ἀποδώσει[e] ὡς δίκαιος κριτὴς Παύλῳ τὸν τῆς δικαιοσύνης στέφανον, οὐ μόνον δὲ αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, κατὰ τὸν τοῦ Ἀποστόλου λόγον. παραπεμπόμενος οὖν αὐτοὺς οἰκονομικῶς, ὥστε μὴ ὑπὲρ πρωτείων ἐνοχλεῖν 20 εἰκῇ καὶ μάτην, ὁμοῦ καὶ μὴ λυπῆσαι βουλόμενος, ἀμφότερα ταῦτα κατορθοῖ. οὐ τοίνυν τὸν Υἱὸν ὑπερβέβηκεν ἡ τοιαύτη δόσις. ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ὡς εἰ καὶ ἔλεγεν, ὑπ' ἐμοῦ. ὅθεν ὁ Μάρκος οὐδὲ εἴρηκε τὸ ὑπὸ τοῦ Πατρός μου. ἀκούσαντες δέ φησιν οἱ δέκα ὅτι ἐπετιμήθησαν, ἠγανάκτησαν. ἕως μὲν γὰρ 25 τοῦ Χριστοῦ ὁ[f] ψῆφος ἦν, οὐκ ἠγανάκτουν, ἀλλ' ὁρῶντες αὐτοὺς προτιμωμένους[g], ἔστεργον, αἰδούμενοι τὸν διδάσκαλον. καὶ πρὸς Πέτρον δέ τι παθόντες ἀνθρώπινον, οὐκ ἐδυσχέραινον, ἀλλ' ἠρώτησαν μόνον, τίς ἄρα μείζων ἐστίν; ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα τῶν μαθητῶν ἡ αἴτησις ἦν, ἀγανακτοῦσι, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα εὐθέως, ἀλλ' 30 ὅτε αὐτοῖς ἐπετίμησεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἔδειξεν οὐ πάντας ληψομένους[h], οὕτω ἅπαντες ἀτελέστεροι ἦσαν. ἀλλὰ μὲν ταῦτα ὄψει[i]

[b] Sic P.L. ἐνεζήτουν Poss. [c] ἔλθῃ P. [d] Sic L. ἡμᾶς P. [e] ἀποδίδωσιν L. [f] ἡ P. [g] Sic P.L. προτιμωτέρους Poss. [h] Sic P.L. λελογημένους Poss. [i] Sic P.L. ὄψεις Poss.

αὐτοὺς πάντων τούτων ἀπηλλαγμένους τῶν παθῶν, καὶ τὰ πρωτεῖα παραχωροῦντας ἀλλήλοις. Τί οὖν ὁ Χριστός; προσκαλεσάμενος αὐτούς, φησι, τῇ κλήσει πρὸ τοῦ λόγου αὐτοὺς καταπραΰνει καὶ τὸ πλήσιον αὐτοῦ ἐπισπάσασθαι· καὶ γὰρ οἱ δύο ἐγγύτερον εἱστήκεισαν ἰδιολογούμενοι· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὺς 5 πλήσιον ἄγει, παραμυθούμενος τὸ πάθος καὶ τούτων κακείνων· καὶ δεικνὺς ὅτι ἐθνικὸν τὸ πρωτείων ἐρᾷν, φλεγμαίνουσαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐντρέπων. μὴ γὰρ ἀγανακτεῖτε τούτοις, φησὶν, ὡς ὑβρισμένοι, ἑαυτοὺς μάλιστα καταισχύνουσι τὰ πρωτεῖα ζητοῦντες· οὐ γάρ ἐστι τὰ παρ' ἡμῶν οἷα τὰ ἔξωθεν. οἱ μὲν γὰρ 10 ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν, παρ' ἐμοὶ δὲ ὁ ἔσχατος, οὗτος πρῶτος ἐστίν· καὶ δι' ὧν ποιῶ καὶ πάσχω λάβετε τὴν ἀπόδειξιν τῶν εἰρημένων. βασιλεὺς γὰρ τῶν ἄνω δυνάμεων ὢν, ἄνθρωπος ἠβουλήθην γενέσθαι καὶ ὑβρισθῆναι, καὶ ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ψυχὴν ἔδωκα λύτρον· καὶ ὑπὲρ τίνων; τῶν 15 ἐχθρῶν· σὺ δὲ ἂν ταπεινωθῇς, ὑπὲρ σεαυτοῦ· ἐγὼ δὲ ὑπὲρ σοῦ. μὴ τοίνυν φοβηθῇς ὡς τῆς τιμῆς σου καθαιρουμένης· ὅσα γὰρ ἂν ταπεινωθῇς, οὐ δύνασαι τοσοῦτον κατελθεῖν ὅσον ὁ δεσπότης σου· ἀλλ' ὅμως, ἡ κατάβασις αὕτη πάντων ἀνάβασις γέγονε· καὶ τὴν δόξαν ἐκλάμψαι πεποίηκε τὴν αὐτοῦ. πρὸ μὲν γὰρ τοῦ γενέσθαι 20 ἄνθρωπος, παρ' Ἀγγέλοις ἐγνωρίζετο μόνον. ἐπειδὴ δὲ ἄνθρωπος ἐγένετο καὶ ἐσταυρώθη, οὐ μόνον ἐκείνην οὐκ ἠλάττωσε τὴν δόξαν, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν προσέλαβε τὴν τῆς οἰκουμένης.

ΚΕΦ. ΛΑ.

Περὶ Βαρτιμαίου. 25

46 Καὶ ἔρχονται εἰς Ἱεριχώ. καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἀπὸ Ἱεριχὼ, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ὄχλου ἱκανοῦ, υἱὸς Τιμαίου Βαρτίμαιος ὁ τυφλὸς ἐκάθητο παρὰ τὴν ὁδὸν προσαιτῶν.

Ὅτι κατ' ἐξουσίαν ἡ ἴασις ἦν, ἔδειξε λέγων, "τί θέλεις ποιήσω 30 "σοι;" δήλη δὲ καὶ ἡ τιμὴ τοῦ πλήθους ἣν εἶχον πρὸς αὐτὸν, οὐκ ἐπιτρέποντες τῷ τυφλῷ βοᾷν, ὥσπερ ἐπὶ βασιλέως παριόντος. ὥστε οὐδ' ἂν συνήρατο πρὸς τὴν Χριστοκτονίαν ὁ λαὸς, εἰ μὴ ὑπὸ

τῶν ἀρχόντων παρήχθη. βλάπτει γὰρ λαὸν ἐξουσία πονηρά. υἱὸν δὲ Δαβὶδ ἐκάλει ὁ τυφλὸς, τὴν διατρέχουσαν ἐν τῷ λαῷ φήμην ἀκούων, καὶ τὴν προσδοκίαν τὴν ἐκ προφητῶν πεπεισμένος. καὶ οὐκ ἀναίνεται τὸ[i] γένος ὁ Κύριος, καίτοι δείξας ἀλλαχοῦ ὅτι καὶ ὑπὲρ τὸ γένος ἐστὶ τὸ σαρκικόν. οὐ γὰρ τῷ ψευδομένῳ καὶ καλοῦντι υἱὸν Δαβὶδ, πάρεσχεν ἂν τὴν ἴασιν ἐκ ψεύδους πίστεως καὶ ἐκ δυσφήμου λόγου, ὥσπερ οἴονται οἱ δοκήσει αὐτὸν φάσκοντες ἐληλυθέναι, ἢ ἐξ ἑτέρας οὐσίας σεσαρκῶσθαι[k], καὶ μὴ τοῦ ἐκ Δαβὶδ φυράματος. τίνος δὲ χάριν ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, τί θέλεις ποιήσω σοι; ἵνα μή τις νομίσῃ[l] ἄλλο βουλομένῳ λαβεῖν, ἄλλο τι διδόναι· καὶ γὰρ ἔθος αὐτῷ πανταχοῦ τὴν προαίρεσιν πρότερον κατάδηλον ποιεῖν τῶν θεραπευομένων, καὶ ἐκκαλύπτειν ἅπασι, καὶ τότε ἐπάγειν τὴν ἰατρείαν· δι᾽ ἓν μὲν, ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους εἰς ζῆλον ἀγάγῃ· δεύτερον δὲ, ἵνα δείξῃ τῆς δωρεᾶς ἀξίως ἀπολαύοντας.

51 Ὁ δὲ τυφλὸς εἶπεν αὐτῷ ῥαβουνὶ, ἵνα ἀναβλέψω, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ὅτι δὲ ἀξίως καὶ πιστῶς[m], καὶ ἐξ ὧν ἐβόησε καὶ μετὰ πάσης σπουδῆς προσέδραμεν, ἐκπηδήσας, καὶ ὅπερ[n] ἔφερεν ἱμάτιον ἀπέρριψε, μονονουχὶ τὸν παλαιὸν ἐκδύσας χιτῶνα, καὶ ὅλος τοῦ Ἰησοῦ γενόμενος, καὶ ἐκ τοῦ μαρτυρῆσαι αὐτῷ τὸν Χριστὸν καὶ εἰπεῖν· "ὕπαγε, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε." καὶ τῆς ἰάσεως δὲ τυχὼν οὐκ ἀπεπήδησεν, ὅπερ πολλοὶ ποιοῦσι μετὰ τὰς εὐεργεσίας ἀγνωμονοῦντες· ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς δόσεως καρτερικὸς, καὶ μετὰ[o] τὴν δόσιν εὐγνώμων. ἠκολούθει γὰρ τῷ Ἰησοῦ ἐν τῇ ὁδῷ. τὸ μὲν οὖν τυφλότητι ἴασιν γεγονέναι κατὰ τὴν ὁδὸν συμφωνεῖ τῷ Ματθαίῳ καὶ Λουκᾷ. ἕνα δὲ τυφλὸν οὗτός φησι καὶ Λουκᾶς· Ματθαῖος δὲ δύο· τοῦτο δὲ οὐδὲν πρὸς διαφωνίαν τῆς ἱστορίας. ἐνδέχεται γὰρ τοῦ ἐπιφανεστέρου μνήμην Μάρκον τε[p] καὶ Λουκᾶν πεποιῆσθαι[q], ὥσπερ καὶ ὀνόματι[r] δεδήλωκεν ὁ Μάρκος εἰπὼν, τὸν υἱὸν Τιμαίου Βαρτίμαιον τυφλὸν, ὡς ἐπιφανῆ τότε ὄντα.

[i] Sic P.L. ἀναίνει τοῦτο Poss. [k] ἀποσεσαρκῶσθαι P. [l] νομίσοι P. [m] ἄξιος κ. πιστὸς L. [n] Sic L. καίπερ Poss. et P. [o] Sic L. κατὰ Poss. et P. [p] τοῦτόν τε L. [q] ποιεῖσθαι L. [r] ὀνομαστὶ L.

ΚΕΦ. ΛΒ.

Περὶ τοῦ πώλου.

1 Καὶ ὅτε ἐγγίζουσιν εἰς Ἱερουσαλὴμ εἰς Βηθφαγῆ καὶ Βηθανίαν πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἀποστέλλει δύο 2 τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. καὶ λέγει αὐτοῖς, ὑπάγετε εἰς τὴν 5 κώμην τὴν κατέναντι ὑμῶν, καὶ εὐθέως εἰσπορευόμενοι εἰς αὐτὴν εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων κεκάθικε· λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετε.

Καίτοι πολλάκις ἐπέβη τῶν Ἱεροσολύμων πρότερον· ἀλλ' οὐδέποτε μετὰ τοσαύτης περιφανείας. καὶ γὰρ προοίμια ἦν, καὶ 10 οὔτε αὐτοῖς κατάδηλος ἦν, οὔτε ὁ καιρὸς παθεῖν ἐγγύς. διόπερ ἀδιαφορώτερον αὐτοῖς ἀνεμίγνυτο, καὶ μᾶλλον ἑαυτὸν κρύπτων· οὔτε γὰρ μᾶλλον ἐθαυμαστώθη φαινόμενος οὕτω, καὶ εἰς μείζονα ἂν αὐτοὺς ἐξήγαγεν ὀργήν. ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως πεῖραν ἔδωκεν ἱκανὴν, καὶ ὁ σταυρὸς ἐπὶ θύραις ἦν, μείζονως 15 ἐκλάμπει λοιπὸν[s], καὶ μετὰ πλείονος ἅπαντα πράττει περιφανείας τὰ μέλλοντα αὐτοὺς ἐκκαίειν. Θέα δέ μοι πόσα θαύματα γίνεται, καὶ ὅσαι πληροῦνται προφητεῖαι. εἶπεν ὅτι εὑρήσετε ὄνον. προεῖπεν ὅτι οὐδεὶς κωλύσει· μὴ γὰρ μικρὸν νομίσῃς εἶναι τὸ γεγενημένον. τίς γὰρ αὐτοὺς ἔπεισε τῶν ἰδίων ἀφαιρουμένων, καὶ ταῦτα 20 πένητας ὄντας ἴσως καὶ γεωργοὺς, μὴ ἀντειπεῖν ἑλκομένων τῶν ὑποζυγίων, καὶ ταῦτα οὐκ αὐτὸν ὁρῶντες, ἀλλὰ τοὺς μαθητάς; ἀπὸ τούτων αὐτοὺς παιδεύει ὅτι καὶ Ἰουδαίους ἠδύνατο κωλύειν μέλλοντας αὐτῷ ἐπιέναι, καὶ ἀφώνους καταστῆσαι· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησεν. καὶ σημεῖον δὲ τὸ γινόμενον ἦν· οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ ὄρους 25 τῶν Ἐλαιῶν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐξιόντι τῷ Κυρίῳ χρεία τις ἐπ' ὄνου καθέζεσθαι, ὃς τὴν Ἰουδαίαν καὶ Γαλιλαίαν ἅπασαν διήει πεζὸς, ἀλλὰ τὸ ἔποχον αὐτὸν ἐπὶ τοῦ πώλου θεωρεῖσθαι, δηλοῖ τὸ ἐπὶ τοῦ νέου λαοῦ καθέζεσθαι τὸν οὐράνιον ἡγεμόνα καὶ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλήμ. τὸ γὰρ νέον τῆς κλήσεως ἐδήλωσεν ὁ πῶλος· ἀλλὰ 30 καὶ τὸ πάλαι μὴ καθαρὸν τῶν νῦν καλουμένων. ὄνος γὰρ οὐ καθαρὸν κατὰ τὸν νόμον.

[s] λυπὸν Cod. L. qui hæc solus exhibet.

4 Ἀπῆλθον δὲ καὶ εὗρον πῶλον δεδεμένον, καὶ τὰ ἑξῆς.

Οὐ κάθηται ἐπὶ γυμνὸν τὸν πῶλον, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ἱμάτια τῶν Ἀποστόλων. ἐπείδη τὸν πῶλον ἔλαβεν, ἅπαντα λοιπὸν προΐενται.

Σκόπει δὲ τὸ εὐήνιον τοῦ πώλου. πῶς ἀδάμαστος ὢν καὶ χαλινοῦ ἄπειρος εὐτάκτως ἐφέρετο. καὶ αὐτὸς προφητεία τοῦ μέλ- 5 *λοντος ἦν δηλοῦσα τὸ καταπειθὲς τῶν ἐθνῶν, καὶ τὴν ἀθρόαν εἰς εὐταξίαν μεταβολήν.*

8 Πολλοὶ δὲ τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἔστρωσαν εἰς τὴν ὁδὸν καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἕως ἐπὶ τῶν πονηροτέρων οἱ ἀφελεῖς οὐ διαστρέφονται, τῇ 10 *ἀληθείᾳ ἕπονται. ἀπὸ δὲ τῶν σημείων ἐπεγνωκότες τὸν Κύριον οἱ ὄχλοι, καὶ εὐφημίαν ἐποιοῦντο εἰς αὐτὸν, καὶ υἱὸν εἶναι Δαβὶδ καὶ Χριστὸν εἶναι πιστεύοντες, καὶ τὸ "εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος "ἐν ὀνόματι Κυρίου" κατὰ τὸν ψαλμὸν ἐπιβόωντες. Τὸ γὰρ "ὡσαννὰ" ὕμνος ἑρμηνεύεται.* 15

Τὸ δὲ καὶ εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεία ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαβὶδ ἄριστα εἴρηται. πολλαχοῦ γὰρ οἱ προφῆται τὴν κατὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν βασιλείαν ἐπ' ὀνόματι Δαβὶδ ἔφασκον ἔρχεσθαι. Δαβὶδ τὸν Χριστὸν ὀνομάσαντες, διὰ τὸ ἐκ Δαβὶδ αὐτὸν κατὰ σάρκα γνωρίζεσθαι. δόξαν 20 *οὖν ἀναπέμπουσιν τῷ ἐρχομένῳ ἐν ὀνόματι Κυρίου. εὐλογοῦσι δὲ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ τῷ ἐν ὑψίστοις τὴν δοξολογίαν ἀναπέμπουσιν, καθὼς ἐννοεῖν ἠδύναντο.*

11 Καὶ εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα. ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἰς τὸ ἱερὸν καὶ τὰ ἑξῆς. 25

Τὸ καταλιπὼν, τὴν ὡς ἀπὸ ἀναξίων ἀναχώρησιν δηλοῖ. καὶ οὐκ ἐπὶ πολὺ χωρίζεται τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἵνα πάλιν ἐπανέλθῃ μετὰ τὴν νύκτα· ἥκει γὰρ ἐπὶ τὸ πάθος, καὶ οὐκ ἔμελλεν ἀφίστασθαι πρὶν ἢ πάθῃ.

ΚΕΦ. ΛΓ. 30

Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς.

12 Καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξελθόντων αὐτῶν ἀπὸ Βηθανίας, 13 ἐπείνασε. καὶ ἰδὼν συκῆν μακρόθεν ἔχουσαν φύλλα,

ἦλθεν εἰ ἄρα εὑρήσει τι ἐν αὐτῷ. καὶ ἐλθὼν ἐπ' αὐτὴν οὐδὲν εὗρεν εἰ μὴ φύλλα· οὐ γὰρ ἦν καιρὸς σύκων.

Καὶ τῇ ἐπαύριόν φησιν, ἐξελθόντων αὐτῶν Βηθανίας, ἐπείνασεν. ὁ Ματθαῖος τὸ πρωῒ προστίθησι. πῶς δὲ πρωΐας πεινᾷ; συνεχώρησε τῇ σαρκὶ τοῦτο. ἄλλος δὲ ἔφη, ἦλθεν[t] εἰ ἄρα εὑρήσει[u] ἐν 5 αὐτῇ καρπόν. ὅθεν δῆλον ὅτι τῆς ὑπονοίας αὐτῶν ἦν. καὶ γὰρ τὰς ὑπονοίας τῶν μαθητῶν γράφουσιν. οὕτω δὲ καὶ τὸ νομίζειν διὰ τοῦτο αὐτὴν κατηρᾶσθαι. τίνος οὖν ἕνεκεν κατηράθη; τῶν μαθητῶν ἕνεκεν, ἵνα θαρρῶσιν. ἐπειδὴ γὰρ πανταχοῦ μὲν εὐεργετεῖ[x], οὐδένα ἐκόλασεν[y]· ἔδει δὲ καὶ τῆς τιμωρητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως 10 ἀπόδειξιν παρασχεῖν, ἵνα μάθωσιν ὅτι δυνάμενος ξηράναι Ἰουδαίους, ἑκὼν συγχωρεῖ, καὶ οὐ ξηραίνει. οὐκ ἐβούλετο δὲ τοῦτο εἰς ἀνθρώπους ἐνδείξασθαι, καὶ[z] εἰς τὸ φυτὸν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν ταύτην παρέσχετο. ὅταν δὲ εἰς τόπους γένηταί τι, μὴ ἀκριβολογώμεθα, δικαίως ἢ ἀδίκως, λέγοντες, ἀλλὰ τὸ θαῦμα 15 ἴδωμεν. ἐπεὶ καὶ περὶ τῶν χοίρων πολλοὶ τοῦτο εἰρήκασι τῶν καταποντισθέντων, τὸν τοῦ δικαίου γυμνάζοντες λόγον. ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα προσεκτέον αὐτοῖς. καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἄλογα, ὥσπερ ἐκεῖνο τὸ[a] φυτὸν ἄψυχον.

Τίνος οὖν ἕνεκεν περίκειται τοιοῦτον[b] σχῆμα τῷ πράγματι; καὶ 20 τῆς κατάρας ἂν[c] ἡ πρόφασις, ὅπερ ἔφην, τῆς τῶν μαθητῶν ὑπονοίας τὸ πρᾶγμα ἦν, εἰ καὶ τούτων οὐδὲν αἰνίττεται. εἰ δὲ λέγοι ὅτι[d] οὐκ ἦν καιρὸς, καὶ ἐντεῦθεν δείκνυσιν ὅτι προηγουμένως εἰς τοῦτο ἦλθε, οὐ διὰ πεῖναν, ἀλλὰ διὰ τοὺς μαθητάς. τίς γὰρ οὕτως εὐήθης ὥστε ὑπολαβεῖν ὅτι[e] ἐν πρωϊνῷ τῷ καιρῷ τοσοῦτον ἡττῆτο 25 πείνης; ἢ εἴπερ ἐπείνη καὶ τὸ ἐσθίειν τότε ἐνόμιζεν ἀδεές, τί τὸ κωλύον ἦν αὐτὸν φαγόντα τῆς οἰκίας ἐξελθεῖν; οὐδὲ γὰρ ἔνεστιν εἰπεῖν ὡς ἡ τοῦ καρποῦ θέα πρὸς πεῖναν αὐτὸν ἐξεκαλέσατο. οὐ γὰρ ἦν καιρὸς συκῶν· πεινῶν δὲ πῶς οὐχ ἑτέρωθεν ἐζήτει τροφὴν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συκῆς, ἣν οὐ δυνατὸν ἦν ἔχειν πρὸ τοῦ καιροῦ τὸν 30 καρπὸν, δήλου πᾶσιν ὄντος σαφῶς; ποίας δὲ ἀγανακτήσεως ἦν ἄξιον τὸ μὴ ἔχειν αὐτὴν καρπόν; ὥστε ὅγε μὴ πάντως εὐήθης ἱκανῶς

[t] ἦλθεν om. L. [u] εὕροι L. [x] Sic L. εὐεργετῶν Poss. et P. [y] ἐκώλυσεν L. [z] ἀλλὰ P. [a] τὸ om. P. [b] Sic P.L. τοῦτο Poss. [c] αὕτη P. [d] Sic P.L. λέγοιτο Poss. [e] Sic P.L. ὑπολάβητο Poss.

ἂν ἐκ τούτων συλλογίσαιτο ὅτι πεῖνα μὲν οὐκ ἦν, πρόσχημα δὲ ἦν πείνης τὴν οἰκείαν ἐνδεικνύμενος δύναμιν, εἰς τὸ μὴ οἴεσθαι αὐτοὺς ἀτονίᾳ τὸ πάθος αὐτὸν ἀναδέχεσθαι. διὰ τοῦτο φυτὸν ἐπιλεξάμενος, ὃ κἂν εἰ τέμοι τις, οὐ ῥᾳδίως τὴν ἔμφυτον ὑγρασίαν ἀποτίθεσθαι πέφυκε· τοῦτο διὰ μόνης ἐξήρανε τῆς ἐπιτιμήσεως. 5

Ἄλλως δέ φησι τὴν μέλλουσαν κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ κρίσιν ἐπὶ τῆς συκῆς ἔδειξεν, ὥσπερ καὶ ἡ παραβολὴ δηλοῖ· ἣν καὶ ὁ Λουκᾶς ἀπεμνημόνευσε λέγων, "συκὴν εἶχέν τις πεφυτευμένην ἐν τῷ ἀμπε-"λῶνι αὐτοῦ, καὶ ἦλθεν ζητῶν καρπὸν ἐν αὐτῇ καὶ οὐχ εὗρεν. εἶπεν "δὲ πρὸς τὸν ἀμπελουργόν. ἰδοὺ τρία ἔτη ἀφ' οὗ ἔρχομαι ζητῶν καρ- 10 "πὸν ἐν τῇ συκῇ ταύτῃ καὶ οὐχ εὑρίσκω. ἔκκοψον αὐτήν· ἵνα τί καὶ "τὴν γῆν καταργῇ; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ λέγει. Κύριε, ἄφες αὐτὴν "καὶ τοῦτο τὸ ἔτος, ἕως οὗ σκάψω περὶ αὐτὴν καὶ βάλλω κόπρια· "κἂν μὲν ποιήσῃ καρπὸν, εἰ δὲ μήγε εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν." ὅπερ οὖν λόγῳ διέξηλθεν, τοῦτο καὶ ἔργῳ δέδειχεν· ὥσπερ καὶ ἄλλα 15 ἐποίησε συμβολικὰ, καθὼς ἐν τῇ παρουσίᾳ καὶ διὰ τῶν προφητῶν· ὅτι μᾶλλον ἀκοῆς ὅρασις ψυχῆς καθάπτεται, καὶ ἐν μνήμῃ σώζεται. ἡ μὲν παραβολὴ τὴν ἀκαρπίαν ἐλέγχει τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ἔρχεται οὖν ὁ Κύριος ἐπὶ τὴν συκὴν ζητῶν καρπὸν ἐν αὐτῇ, καθὰ ἔλεγεν ἡ παραβολὴ, φῦλλα δὲ εἶχε μόνον, ἅτε δὴ καὶ ἔαρος 20 ὄντος· καὶ δοκεῖ μὲν κατὰ χρείαν τροφῆς ἐπ' αὐτὴν ἐληλυθέναι. σύμβολον δὲ ποιεῖ τὸ εἰρημένον, καὶ συνέτρεχεν ἡ πεῖνα τῷ συμβόλῳ, ἡρμοσμένης τοῦ σώματος τοῦ ἁγίου φύσεώς τε καὶ κινήσεως πρὸς τὰς τῶν πραγμάτων οἰκονομίας τε καὶ ἐνδείξεις. οὐ γὰρ ἀγνοεῖν δήπουθεν οἷόν τε ἦν, ὅτι καρπὸν εἰς βρῶσιν οὐκ ἂν ἔχοι 25 κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἡ συκῆ. ἀλλ' ἐμφαίνεται τῷ πράγματι ὥσπερ βρῶσιν εἶναι τοῦ Κυρίου τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν, καὶ ποθεῖν αὐτὸν ταύτην, καθὸ καὶ ἐπὶ τῶν μελλόντων πιστεύειν Σαμαρείτων εἶπεν τὸ "ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ "οἴδατε." τὸ μὲν οὖν εὐθαλὲς τῆς συκῆς, τὴν δόξαν ἐδείκνυ τῆς 30 Ἱερουσαλὴμ τὴν παρὰ Θεοῦ δεδομένην αὐτῇ· τὸ δὲ ἄκαρπον τὴν κακίαν καὶ ἀπιστίαν. ἡ δὲ ἀκαιρία τοῦ καρποῦ τὴν ἀκαιρίαν τῆς τότε σωτηρίας τῆς Ἱερουσαλὴμ ἤλεγχεν· τὴν δὲ ἀκαιρίαν ταύτην ἐπήγαγεν ἑαυτῇ. διὸ καὶ μέμψιν καὶ κατάραν ὑφίσταται· οὐ δήπου πρὸς τὴν συκὴν ὀργιζομένου τοῦ Κυρίου, ὅτι μὴ καρπο- 35

φοροίη καὶ ταῦτα παρὰ καιρὸν, ἀλλ' ἐν τῷ δένδρῳ τὸ τῆς πόλεως ἐπιδεικνυντος. ἡ δὲ κατάρα τοῖς ἔργοις ἐμφαίνεται πεπληρωμένη περὶ τὴν πόλιν. τὸ δὲ μηκέτι καρπὸν ἄγειν τὴν Ἱερουσαλὴμ οὐκ ἀποκλείει τῆς καινουργηθείσης καρποφορίας, ἣν ἡ δοθησομένη αὐτοῖς Χριστοῦ γνῶσις παρέξει· οἱονεὶ κατά τινα ἐγκεντρισμὸν 5 δοθησομένης τῆς Ἱερουσαλὴμ τῆς ἀποστολικῆς δυνάμεως εἰς τὸ καρποφορῆσαι· οὐ γὰρ ἐξ αὐτῆς ὁ καρπὸς ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐκ τῆς νέας καὶ προσγινομένης γνώσεως, ἣν ὥσπερ ἔξωθεν καὶ ἀπὸ τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας προστιθεμένην λήψεται.

15 Καὶ ἔρχονται εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ εἰσελθὼν ὁ Ἰη- 10 σοῦς εἰς τὸ ἱερὸν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς κατέστρεψε.

Τοῦτο καὶ ὁ Ἰωάννης φησίν· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ 15 Εὐαγγελίου· οὗτος δὲ πρὸς τῷ τέλει, ὥσπερ καὶ ὁ Ματθαῖος. ὅθεν εἰκὸς δεύτερον γεγενῆσθαι τοῦτο, καὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς, καὶ δῆλον καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων καὶ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐν τῷ Πάσχα παρεγένετο, ἐνταῦθα δὲ πρὸ πολλοῦ. τοῦτο δὲ κατηγορία μείζων τῶν Ἰουδαίων[f]*· ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δὶς τὸ αὐτὸ 20 αὐτοῦ ποιήσαντος, ἐνέμενον ἐπὶ τῇ καπηλείᾳ· καὶ ἀντίθεον αὐτὸν εἶναι ἔλεγον, δέον κἀντεῦθεν μαθεῖν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα τιμὴν καὶ τὴν οἰκείαν ἰσχύν. ἑώρων γὰρ τοὺς λόγους τοῖς πράγμασι συμφωνοῦντας· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐπείθοντο, ἀλλ' ἠγανάκτουν. διὸ καὶ αὐτὸς τὸν Ἡσαΐαν αὐτοῖς ἐπιτειχίζει κατήγορον, τὸν θυμὸν 25 αὐτῶν κατασβεννὺς, καὶ δεικνὺς*[g]* ὅτι παρὰ Θεοῦ ἥκει. λῃστὰς δὲ τοὺς ἐμπόρους ἐκάλεσε, διὰ τὸ λῃστρικὸν τῆς φιλοκερδίας, οἱ τὴν τῶν θυσιῶν χρείαν πρόφασιν αἰσχροκερδίας λαμβάνοντες, βόας, καὶ τρυγόνας, καὶ περιστερὰς ἐπίπρασκον· ἕτεροι δὲ ἀργύρια προυτίθεσαν λεπτὰ πρὸς τὴν τῶν μειζόνων ἀλλαγήν. σφοδρότερον 30 δὲ τὸ ἔργον οὐκ ἐν ἠπιότητι*[h]* λόγου γενόμενον*[i]*, ὅποτε καὶ τοὺς πιπράσκοντας ἐξέβαλε καὶ τὰς τραπέζας κατέστρεψεν. ἄλλος*[k]

[f] *Ἰουδ. μείζων* L. [g] *καὶ δεικνὺς* om. L. [h] *νηπιότητι* L. [i] *γινόμενον* P. [k] *ἄλλως* L.

δέ φησιν ὅτι περὶ τὸν χρόνον οὐ πάνυ τοῖς τρισὶν Εὐαγγελισταῖς ἐμέλησεν ἐν τῇ διηγήσει τῆς ἀνόδου τῆς Ἱερουσαλήμ. ὁ γὰρ Ἰωάννης ἀκριβέστερον τὸ τοιοῦτον προϊστορήσας, ἐν τῇ πρώτῃ ἀνόδῳ ταῦτα πεπρᾶχθαί φησι· καίτοι ἐν τῷ Πάσχα τὸ πάθος ἱστορεῖ γεγονός[l]· τὸ οὖν ἱστορῆσαι τὸ πρᾶγμα μόνον ἐμέλησεν 5 αὐτοῖς, καὶ τὰς διαφόρους ἀνόδους μίαν πεποιήκασι. οὕτω καὶ ἐν τῷ ο΄ ψαλμῷ τὰ ἐν διαφόροις γεγενημένα χρόνοις ὑφ᾽ ἕνα εἰσῆκται καιρὸν ἐν τῇ διηγήσει· ἔνθά φησιν, τὸ "κατελάλησαν τοῦ Θεοῦ "καὶ εἶπον, μὴ δυνήσεται ὁ Θεὸς ἑτοιμάζειν τραπέζαν ἐν ἐρήμῳ; "ἐπεὶ ἐπάταξε πέτραν καὶ ἐρύησαν ὕδατα, καὶ χείμαρροι κατε- 10 "κλύσθησαν. μὴ καὶ ἄρτον δύναται δοῦναι, ἢ ἑτοιμᾶσαι τράπεζαν "τῷ λαῷ αὐτοῦ;" μετὰ γὰρ τὴν τοῦ ὕδατος δόσιν, οὐχὶ περὶ τοῦ μάννα ἦν ἀντιλογία, ἀλλ᾽ ἡ περὶ τῶν κρεῶν· εἰσήγαγεν δὲ ἑκάτερον κατ᾽ αὐτὸν ὁ ψαλμῳδός.

18 Οἱ δὲ γραμματεῖς καὶ ἀρχιερεῖς ἤκουσαν καὶ ἐζήτουν 15 πῶς αὐτὸν ἀπολέσουσιν.

Ἠσθάνοντο λοιπὸν[m] γὰρ ὅτι αὐτῶν καθάπτεται τὰ γινόμενα παρ᾽ αὐτοῦ. ποτὲ μὲν οὖν κατεχόμενος διὰ μέσου αὐτῶν ἀναχωρεῖ, καὶ οὐχ ὁρᾶται· ποτὲ δὲ φαινόμενος ὠδίνουσαν αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν ἐπέχει. ἐνταῦθα δὲ τῷ φόβῳ[n] τοῦ πλήθους αὐτοὺς κατεῖχεν. 20 οὐ γὰρ ἐβούλετο πάντα ὑπὲρ ἄνθρωπον ποιεῖν, ὥστε πιστευθῆναι τὴν οἰκονομίαν. οἱ δὲ οὐδὲ ἀπὸ τοῦ πλήθους ἐσωφρονίζοντο, οὔτε τὴν τῶν προφητῶν μαρτυρίαν ᾐδοῦντο. οὕτω καθάπαξ αὐτοὺς ἡ φιλαρχία ἐπλήρωσεν[o], καὶ εἰς μιαιφονίαν ἐξώπλιζεν.

19 Καὶ ὅτε ὀψὲ ἐγένετο, ἐξεπορεύετο ἔξω τῆς πόλεως. 25 20 καὶ πρωῒ παραπορευόμενοι, εἶδον τὴν συκῆν ἐξηραμμένην ἐκ ῥιζῶν.

Ἀκριβέστερον ὁ παρὼν Εὐαγγελίστης ἀπομνημονεύει τῆς ἱστορίας, ἐν τῇ ἐφεξῆς ἡμέρᾳ λέγων τεθεωρεῖσθαι ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐξηραμμένην τὴν συκῆν· ἐπανιόντων πάλιν ἐπὶ τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν 30 προαστείων. ὁ δὲ Ματθαῖος παρέδραμε τὸ ἀκριβὲς τοῦ καιροῦ εἰπὼν παραχρῆμα τὴν συκὴν ἐξηράνθαι καὶ τεθαυμακέναι τοὺς

[l] Sic L. καὶ οὗτοι ἐν τῷ πάθει ἱστοροῦσι γεγονὸς P. et Poss. [m] Sic L. ᾔσθοντο P. et Poss. [n] Sic L. ὁ φόβος P. et Poss. [o] ἐπήρωσεν P.

μαθητάς. παραχρῆμα δὲ λέγοιτ' ἂν καὶ εἰς αὔριον τὸ πρᾶγμα γνωσθέν· ὀξεῖα δὲ καὶ ἡ δύναμις καὶ ἐν τῷ ζωογονεῖν τὰ νεκρὰ, καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀναβιωσθέντων ὑπὸ Κυρίου καὶ ἀποξηραίνουσα τὰ ζῶντα, καθάπερ ἐπὶ τῆς συκῆς. ταῦτα δὲ καὶ ὑπὸ τῆς γραφῆς ὑπὸ Θεοῦ λέγεται, τὸ "ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω" 5 καὶ τὸ "ἐγὼ ξηραίνω ξύλον χλωρὸν, καὶ ἀνεθάλλω ξύλον ξηρὸν" καὶ οὐδεμία διατριβὴ περὶ τὴν θείαν ἐνέργειαν, εἰ μὴ ὅτε περὶ ἀνθρώπων προαιρέσεως γίνεται τῶν μὴ ταχὺ δεχομένων, μηδὲ οὕτως ὀξέως ἀποτελουμένων εἰς τόδε, ὡς ἡ θεῖα ἐνέργεια δύναται· ὅθεν καὶ περὶ τὴν ἐν πίστει δύναμιν ὀλίγοι οἱ συνακολουθοῦντες 10 τοῦ Κυρίου τὴν ὁμόνοιαν πρᾶξιν ἐνδιδόντες πίστεως, ἣν διὰ δυνάμεως αὐτοῖς παρέχεται. ὥστε μὴ μόνον ξύλον ἀποξηρᾶναι τεθηλὸς, ἀλλὰ καὶ ὄρος μετακινῆσαι προστάγματι, καὶ πάντα πληροῦν ὅσα ἄν τις αἰτήσαιτο.

Δῆλον δὲ ὡς οὐκ ἀχρεῖον τούτων ἕκαστον ἐπαγγέλλεται Χρι- 15 στὸς, οὐδὲ οἷον ἐπὶ θαυματουργίᾳ κενῇ, καθάπερ ἀξιοῦσιν οἱ τὰ τοιαῦτα ἀπαιτοῦντες, καὶ κελεύοντες μετακινεῖν τῶν τυχόντων τι καὶ βραχυτάτων, ὡς ἐπ' ἐλέγχῳ τῆς ἐπαγγελίας τῆς περὶ τῶν ὄρων· οὔτε γὰρ ὄρος οὔτε δὲ κάρφος ἀχρείως μετακινηθείη ἂν κατὰ δύναμιν Θεοῦ, ἐπεὶ μὴ δὲ αὐτὸς ἀχρείως τὴν συκῆν ἐξήρανεν, 20 ἀλλ' ἐπὶ σημείῳ τῆς τοῦ Ἰσραὴλ μελλούσης ἀκαρπίας, καὶ πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως. ἕπεται δὲ τῇ πίστει τῇ τελείᾳ καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς, ἤτοιγε ἀπ' ἀρχῆς κατορθούμενα, ἢ καὶ ἐκ μετανοίας διορθούμενα. καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐξ ἀρχῆς κατορθοῦν ἀπταίστως ἀδύνατον, τὸ διὰ μετανοίας προσέθηκεν ὁ Κύριος.[p] 25

ΚΕΦ. ΛΔ.

Περὶ ἀμνησικακίας.

25 Καὶ ὅταν στήκητε προσευχόμενοι, ἀφίετε εἴ τι ἔχετε κατά τινος, ἵνα καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀφῇ ὑμῖν τὰ παραπτώματα ὑμῶν. 30

Οὐ μονον εἶπεν "πάντα ὅσα ἂν προσευχόμενοι αἰτῆσθε πι-

[p] Hujus Scholii partem, quod ex Cod. L. dedi sub Cyrilli nomine in Catena sua vulgavit Possinus.

“ στεύετε ὅτι λαμβάνετε, καὶ ἔσται ὑμῖν,” ἀλλὰ κἀκεῖνο πρὸς τοῦτο· “ καὶ ὅταν στήκητε προσευχόμενοι, ἀφίετε εἴ τι ἔχετε “ κατά τινος. ἵνα καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀφῇ ὑμῖν “ τὰ παραπτώματα ὑμῶν·” οὕτω γὰρ φησὶν ἡ πίστις ἐν ὑμῖν ἀληθής ἐστιν ἡ πάντα δυναμένη. 5

26 Εἰ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἀφίετε, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

Εἰ τὸ γοῦν ἐκ μετανοίας καθαρὸν[q] ὑμῖν παρείη, καὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἐπιτυχάνοιτε, διδόντος τὸ ἐνδόσιμον τῇ παρὰ Θεοῦ ἀφέσει, διὰ τῆς πρὸς ἀνθρώπους ἀφέσεως. παρασκευάζει τοίνυν 10 τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ[r] διὰ τούτων θαρρεῖν πίστει τε καὶ εὐχῇ, καὶ μὴ δεδοικέναι. τὸ γὰρ θαυμάσαι οὐκ ἦν ἀπὸ πίστεως. οὐδὲ γὰρ τῷ Θεῷ μέγα τοῦτο. ἐπεὶ οὖν οὐκ ᾔδεσαν αὐτοῦ σαφῶς τὴν δύναμιν, λανθανόντως ἀπάγει τῆς ἀπιστίας αὐτοὺς, καὶ δείκνυσιν ἡλίκον ἐστὶ τὸ τῆς πίστεως. 15

ΚΕΦ. ΛΕ.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον Ἀρχιερέων καὶ Γραμματέων.

27 Καὶ ἔρχονται πάλιν εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ ἐν τῷ ἱερῷ περιπατοῦντος αὐτοῦ, ἔρχονται πρὸς αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς 28 καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἔδωκεν, ἵνα ταῦτα ποιῇς; 20

Ἐπειδὴ τοῖς σημείοις ἐπισκῆψαι οὐκ εἶχον, τὴν τῶν καπηλευόντων ἐν τῷ ἱερῷ προφέρουσι διόρθωσιν. ὃ δὲ λέγουσι τοιοῦτον ἐστι. τὸν διδασκαλικὸν ἐδέξω θρόνον; ἱερεὺς ἐχειροτονήθης, ὅτι 25 τοσαύτην ἐξουσίαν ἐπεδείξω; καὶ μὴν οὐδὲν ἐποίησεν αὐθαδείας ἐχόμενον, ἢ τῆς εὐταξίας προενόησε τοῦ ἱεροῦ. ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲν ἔχοντες εἰπεῖν, τοῦτο ἐπισκήπτουσι. καὶ ὅτε μὲν ἐξέβαλεν οὐκ ἐτόλμησαν εἰπεῖν οὐδὲν, διὰ τὰ θαύματα ἃ ἔφη ὁ Ματθαῖος αὐτὸν πεποιηκέναι ἐν τῷ ἱερῷ. ἐπειδὴ δὲ ὤφθη, τότε ἐπιτιμῶσι. μονονουχὶ λέγοντες, τί δήποτε κωλύεις ἅπερ ἡμεῖς οὐκ ἀπεκωλύσαμεν 30

[q] Sic P.L. καιρὸν Poss. [r] αὐτοὺς L.

ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ; διελέγχων τὴν ἐπιστασίαν τὴν ἡμετέραν, καὶ καταισχύνων ὡς ἀμελῶς ἔχοντας περὶ τὸ τῷ ἱερῷ πρέπον. ταῦτα γὰρ ἦν τὰ ἐννοήματα τῶν αἰτιωμένων τὸν Κύριον ἐπὶ τῇ διορθώσει τῶν κατὰ τὸ ἱερὸν πραγμάτων. ἔδει δὲ οὐκ ἐρωτᾶν ἀλλ' εἰδέναι μάλιστα ἐκ τῶν πάλαι προφητῶν. ἐπειδὴ δὲ τούτου μὴ ἐφικνοῦντο 5 διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι, τὴν γοῦν Ἰωάννου μαρτυρίαν ἐχρῆν ἐν μνήμῃ φέροντας εἰδέναι, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ προσδοκώμενος πάλαι Σωτὴρ τοῦ κόσμου, καὶ γινώσκειν τὴν ἐξουσίαν καὶ μὴ ζητεῖν περὶ αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ οὐ συνίασιν, ἄντικρυς μὲν ἑαυτῷ μαρτυρεῖν ὁ Κύριος ἐκκλίνει, διὰ τὸ κατὰ ἄνθρωπον μὴ ἀξιόπιστον εἶναι τὴν 10 αὐτοῦ περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν· Ἰωάννην δὲ μάρτυρα παρέχεσθαι βούλεται, καὶ ἐπείπερ οὐκ ἀποδεξάμενοι οὐδὲ τὸν Ἰωάννην διαλέγεται, διὰ τοῦτο πρότερον ἐρωτᾷ περὶ Ἰωάννου, ἥντινα τιμὴν ἔχουσιν. "εἶπεν γὰρ αὐτοῖς," φησιν, "ἐπερωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ ἕνα "λόγον, καὶ ἀποκρίθητέ μοι, καὶ ἐρῶ ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα 15 "ποιῶ, τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἐξ οὐρανοῦ ἦν ἢ ἐξ ἀνθρώπων;" καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ γὰρ ἐκεῖνον ἦσαν ἀποδεδεγμένοι, καὶ τὴν μαρτυρίαν πάντως ἀκόλουθον ἦν ἀποδέξασθαι, καὶ οὕτως ἂν ἠπίσταντο τὴν ἐξουσίαν.

Ἐρωτᾷ διὰ ταῦτα λέγων, ὅτι κἀγὼ ἕνα λόγον ἐρωτῆσαι βού- 20 λομαι, ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι, μαθήσεσθε ἐν ποίᾳ δυνάμει ταῦτα ποιῶ, ἐὰν τοῦτον αὐτὸν περὶ ἐμοῦ μαρτυροῦντα δέχεσθε, καὶ τίς εἰμι γνώσεσθε. ἐρωτᾷ τὲ περὶ τῆς χάριτος τῆς ἐν Ἰωάννῃ. αὕτη γὰρ αὐτὸν ἔντιμόν τε καὶ ἀξιόπιστον καθίστη[s] μάρτυρα. καὶ εἴπατέ μοί, φησι, πότερον ἐκ Θεοῦ ἦν τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἢ ἐξ ἀνθρώ- 25 πων[t]; τὸ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ λέγων, τὸ ἐκ Θεοῦ δεδήλωκεν[u]. στενοχωροῦνται δὲ περὶ τὴν ἀπόκρισιν ἐκεῖνοι. εἰ μὲν ὁμολογοῖεν[v] τὴν ἀλήθειαν περὶ Ἰωάννου, τὴν ἀπιστίαν αἰδούμενοι τὴν πρὸς αὐτὸν ἣν ἠπίστησαν, ἀκόλουθον φανησομένην τῇ ἀληθεῖ περὶ αὐτοῦ μαρτυρίᾳ· εἰ δὲ ἀρνοῖντο ὅτι παρὰ Θεοῦ ὁ βαπτιστὴς, φοβούμενοι 30 τὸν ὄχλον. διὸ ἐκκλεισθέντες ἀποκρίσεως, λέγουσιν, "οὐκ οἴδαμεν." καὶ πρὸς τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἀκολούθως, "οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν," φησιν, "ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ." ὡς γὰρ δήλου[x] τούτου τυγχάνοντος

[s] καθίστησι P. [t] ἀνθρώπινον L. [u] δεδήλωκεν αὐτὸς ὁ Ἰωάννης Poss.
[v] ὁμολογεῖεν P. ὁμολόγειαν Poss. [x] δῆλον Poss.

ὅτι ἔφυγον τὴν ἀπόκρισιν, οὐχὶ δὲ ἀγνοοῦντες ἀληθῶς οὐκ ἀπεκρίναντο· οὐδὲ ἐγώ φησιν ὑμῖν λέγω. οὐκ εἶπεν, οὐκ οἶδα, ἀλλ' οὐ λέγω, ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἠβουλήθητε τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν· οὐδὲ τῆς παρ' ἐμοῦ τεύξεσθε ἀποκρίσεως. ἢ καὶ οὕτως· οὐ δύνασθε οὐδὲ ὑμεῖς περὶ ἐμοῦ ἀκούειν ὅστις εἰμὶ, ἐπεὶ τὸν μάρτυρα οὐ δέχεσθε ὃς 5 ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. εἰ γὰρ ἐπίστασθε ὅτι τὸ φῶς εἰμὶ τὸ ἀληθινὸν, ἔγνωτε τοῦτο ἂν ὅτι εἰκότως ἀφαιρῶ τὸν σκότον ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τόπου. σκότος γὰρ ἡ φιλοκερδία καὶ αἰσχροκερδία τὸ καλὸν ἰδεῖν οὐκ ἐῶσα.

ΚΕΦ. ΛϚ. 10

Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος.

1 Καὶ ἤρξατο αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς λέγειν, Ἀμπελῶνα ἐφύτευσεν ἄνθρωπος, καὶ περιέθηκε φραγμὸν, καὶ ὤρυξεν ὑπολήνιον, καὶ ᾠκοδόμησε πύργον, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησε. 15

Ἡ παραβολὴ δηλοῖ ὅτι μὴ μόνον περὶ τὸν Ἰωάννην ἠγνωμονήκασιν, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτὸν τὸν Κύριον, ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ οἰκέτου, προελθόντες δὲ ἐπὶ τὸν δεσπότην. διὸ καὶ τὴν ἀποβολὴν εἰκότως πεισομένους αὐτοὺς προδείκνυσι, τὸν ἀμπελῶνα λέγων τὸν[y] Ἰσραὴλ τοῦ οἰκοδεσπότου, τοῦτ' ἔστι τοῦ Θεοῦ, καὶ φραγμὸν 20 περιβληθέντα ἀσφαλείᾳ τῇ παρὰ Θεοῦ· διὸ καὶ καθαίρεσιν τοῦ φραγμοῦ ἀπειλῶν ὁ Θεὸς ἐν τῷ προφήτῃ Ἡσαΐᾳ, τὴν ἀσφάλειαν ἐδήλωσεν περιαιρεθησομένην αὐτῶν. "καὶ ὤρυξεν ὑπολήνιον·" ληνὸν μὲν, ὥς ἕτερός φησιν Εὐαγγελιστὴς, τὸ θυσιαστήριον λέγων, ὑπολήνιον δὲ τὸ ὑποκάτω, ἔνθεν τῶν θυσιῶν τὸ αἷμα ἐδέχοντο. 25 πύργον δὲ τὸν ναὸν ἐπιφανέστατον ἐν ἀνθρώποις καὶ ὑψηλότατον. ἐκδεδωκέναι τε ἔφη τὸν ἀμπελῶνα γεωργοῖς, τοῦτ' ἔστι τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ διδασκάλοις· καὶ ἀποδεδημηκέναι, τοῦτ' ἔστι δεδωκέναι χρόνους εἰς καρποφορίαν, ἣν ὥσπερ ἐπιστὰς πάλιν ἤμελλεν ἀπαιτῆσαι[z]. ταῦτα δὲ εἰς τὸν Πατέρα μὲν λέγεται κατὰ 30 τὴν ὑπόθεσιν τῆς παραβολῆς, καθ' ἣν ἴδιον[a] τὸν Υἱὸν εἰσάγει ἡ

[y] τοῦ L. [z] ἀπαιτήσειν P. [a] ἰδίως P.L.

παραβολὴ, ὅτι καὶ ἰδία τοῦ Λόγου ἡ σάρκωσις· οὐ μὴν χωρίζει γε τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ὁ περὶ τοῦ οἰκοδεσπότου λόγος, εἴπερ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. αὐτίκα καὶ ὁ Ἡσαΐας "τοῦ ἀγαπητοῦ" λέγει τὸν ἀμπελῶνα· μετὰ δὲ ταῦτα τὴν ἀπαίτησιν τῆς καρποφορίας τοῦτ' ἔστιν τοῦ νομικοῦ[b] βίου, παρόντος τοῦ καιροῦ, φησι 5 γεγενῆσθαι διὰ δούλου πρῶτον· οὗ τυπτηθέντος καὶ ἀναιρεθέντος, δι' ἑτέρου δούλου πάλιν τὴν ἀπαίτησιν ἔδει γεγενῆσθαι. εἶτα καὶ τρίτον πάλιν ἀπεσταλκέναι αὐτοῖς, καὶ οὕτω τὸ τελευταῖον διὰ τοῦ υἱοῦ τὴν ὑπερβάλλουσαν δόξαν ἐπιδεικνύντος εἰς τὸ καταιδέσαι μειζόνως· οὐχ ὡς ἀγνοοῦντος τὸ ἀποβησόμενον τοῦ πέμποντος, 10 ἀλλ' ὡς τοῦ πράγματος ἔχοντος τὸ ἄξιον ἐντροπῆς. δοῦλον τε πρότερον μὲν λέγουσι τοὺς ἐν καιρῷ Ἠλιοῦ καὶ αὐτὸν Ἠλίαν προφήτας, δεύτερον δὲ τὸν Ἡσαΐαν, καὶ Ὠσηὲ καὶ Ἀμῶς, τρίτον δὲ τοὺς περὶ τὸν Ἐζεχιὴλ καὶ Δανιήλ· καὶ κατὰ ταύτην γε τὴν διαίρεσιν τὸ, "τὰ τρία ἔτη ἔρχομαι ζητῶν καρπὸν ἐν τῇ συκῇ 15 "ταύτῃ, καὶ οὐχ εὑρίσκω," εἰς τοὺς προφήτας ἂν λέγοιτο, ἵνα τέταρτον ἔτος ᾖ τὸ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου, καὶ μὴ τρίτον. ἐπάγει γοῦν ἡ παραβολὴ τὸ κατὰ τοῦ Κυρίου τόλμημα, ὅτι συνιέντες αὐτὸν ὄντα κληρονόμον, μείζονα τὴν τόλμαν ἐνεδείξαντο, ὡς ἀποκτεῖναι[c] αὐτὸν, καθέξοντες[d] τὴν κληρονομίαν. ἐξέβαλον οὖν 20 αὐτὸν, φησὶν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, τοῦτ' ἔστιν τῆς πόλεως, καὶ τοῦ ναοῦ, καὶ ἀπέκτειναν. ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι ἀπέκτειναν, οὐχ ὡς ἡ ἀκολουθία τῆς παραβολῆς ἔχειν δύναται αὐτὸν εἶναι τὸν παρεσόμενον ἐπὶ τιμωρίᾳ τῶν δούλων· ὅτι δὲ αὐτός ἐστι, δῆλον. ἤδη οὖν κριτικὴ πῶς αὐτοῦ παρουσία τοῦ παραδοθῆναι Ῥωμαίοις τὸν λαόν. 25 καὶ αὐτοῦ τὸ ἔργον καὶ οὐ Ῥωμαίων. καὶ τότε ἡ ἔκδοσις τοῦ ἀμπελῶνος ἡ εἰς ἑτέρους γεωργοὺς, τουτέστιν εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν διδασκάλους. "Οὐδὲ ταύτην τὴν γραφὴν "ἀνέγνωτέ, φησι, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες," καὶ τὰ ἑξῆς. Διὰ πάντων δείκνυσιν ὅτι οἱ μὲν ἐκβάλλεσθαι ἤμελλον, 30 τὰ δὲ ἔθνη εἰσάγεσθαι. καὶ καλῶς εἶπε, "παρὰ Κυρίου ἐγένετο·" ἵνα μάθωσιν ὅτι οὐδὲν τῷ Θεῷ ἐναντίον τῶν γινομένων ἦν. "καὶ "ἔστι θαυμαστόν." καὶ μάλα εἰκότως. λίθον δὲ ἑαυτὸν καλεῖ[e]

[b] νομίμου P. [c] ἀποκτείνειν L. [d] καθελόντες Poss. [e] καλεῖ P. λαλεῖ Poss.

καὶ οἰκοδόμους, ὥσπερ καὶ γεωργοὺς πρώην ἐκάλεσε τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων· ἑαυτὸν δὲ μετὰ τὸ παρ' ἐκείνοις ἀποδοκιμασθῆναι κεφαλὴν γωνίας καθιστάμενον[f], τουτέστιν ἐθνῶν καὶ Ἰουδαίων· παρὰ Κυρίου δὲ τοῦτο εἶναι[g] θαῦμα ἀνθρώποις τοῖς συνιεῖσιν[h], ὅτε δὴ[i] μετὰ θάνατον ζῶν φαίνεται Χριστὸς βασιλεὺς 5 ὢν[j] οὐρανίων τε καὶ ἐπιγείων· καὶ τὰ ἔθνη ποιῶν ἅγια καὶ οἰκεῖα Θεῷ. οὐκ ἐξαρκεῖ δὲ αὐτοῖς τὸ μὴ πείθεσθαι αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ κατασχεῖν ἐπὶ τιμωρίᾳ τὸν ἐλέγχοντα σπεύδουσι· καίτοι κεκαλυμμένου τοῦ ἐλέγχου καὶ μὴ προφανοῦς γεγονότος. κρείσσους δὲ καὶ οἱ ἀποκεκαλυμμένοι ἔλεγχοι κρυπτομένης φιλίας, τουτέστιν 10 δολερᾶς καὶ κολακευτικῆς, ὡς Σολωμῶντι δοκεῖ. ὡρμηκότες δὲ ἐπὶ φόνον ἐπέχονται φόβῳ ἀνθρώπων, οὐ φόβῳ Θεοῦ.

Sch. ad v. [ἐκεφαλαίωσαν]. Κεφαλικὴν ζημίαν ἐπέθεντο ἤτοι θάνατον ἐπράξαντο ἢ ὅτι κατὰ κεφαλῆς θανατηφόρον πληγὴν ἤνεγκαν. ἐκεφαλαίωσαν, ἀντὶ τοῦ πάσαις πρὸς τῶν προλαβόντων 15 ὑπέβαλον ποιναῖς· ἀνακεφαλαιούμενοι ἐν τούτῳ τὰ τῶν προλαβόντων[jj].

ΚΕΦ. ΛΖ.

Περὶ τῶν ἐγκαθέτων διὰ τὸν κῆνσον.

13 Καὶ ἀποστέλλουσι πρὸς αὐτόν τινας τῶν Φαρισαίων 20 καὶ τῶν Ἡρωδιανῶν, ἵνα αὐτὸν ἀγρεύσωσι λόγῳ.

Ἡρωδιανοὶ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἦσαν οἱ τὸν Ἡρώδην Χριστὸν εἶναι λέγοντες, ὡς ἱστορεῖται[k]. ἄλλοι δὲ Ἡρωδιανούς φασι τοὺς Ἡρώδου στρατιώτας. τούτους δὲ[l] καὶ ὡς ἐναντιοῦντας[m] τῷ Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ, καὶ ὡς περὶ τὸν ἄρχοντα ὄντας, τῆς 25 κατηγορίας αὐτῶν μάρτυρας παρεῖναι βούλονται τῇ ἐρωτήσει τῶν πειραζόντων καὶ βουλομένων ἀκοῦσαί τι παρ' αὐτοῦ, ὅτι μὴ δῷ τὸν[n] φόρον. τοῦτο γὰρ σαφῶς ὁ παρὼν Εὐαγγελιστής φησι, δῶμεν ἢ μή; διὰ τοῦτο δὴ τὰ ἐγκώμια καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ ἀληθεύειν ἅπαντα, καὶ πᾶσαν ὀρθὴν πρᾶξιν ἀληθινῶς καὶ μετὰ παρρησίας 30 ὑποτίθεσθαι, αὕτη γὰρ ἡ ὁδὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ φροντίζειν τινός,

f καθιστάμενος om. L. g μετὰ Poss. h συνιοῦσιν L. i ὅτι δεῖ P. j βασιλεύων P. jj Cod. L. k ἱστόρηται L. l δὴ P. m ἐναντιωτάτους P. n Sic L. δότε Poss. et P.

μηδὲ ὑποστέλλεσθαι πρόσωπον. ταῦτα γὰρ λέγουσιν, ὡς ὑπαγαγεῖν αὐτὸν δυνάμενοι[o] καταφρονῆσαι τοῦ ἄρχοντος καὶ ἀπαγορεῦσαι τοὺς τελουμένους βασιλεῖ φόρους. εἰδότες ὅτι καὶ ὁ Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος εἰσηγησάμενος μὴ ὑπακούειν βασιλεῖ, μηδὲ ἀπογράφεσθαι τὰς οὐσίας, ἀπώλετο· καὶ πάντες ὅσοι ἐπείθοντο αὐτῷ 5 διεσκορπίσθησαν. πρὸς δὲ τὴν τοιαύτην πεῖραν ὁ τοῦ Σωτῆρος λόγος, πρῶτον μὲν αὐτὸ τοῦτο ἐξελέγχει ὅτι πειράζουσιν. ἵνα μηδὲ ὡς λανθάνοντες αὐτὸν μεγαφρονῶσιν, ἀλλ' ἴδωσιν ὅτι καὶ τὰ ἐγκάρδια γινώσκει. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ "εἰδὼς αὐτῶν τὴν ὑπό-"κρισιν." εἶτα κελεύει τὸ ἀργύριον προσενεχθῆναι αὐτῷ τὸ τελού- 10 μενον βασιλεῖ. καὶ οὐχ ὅτι ἀγνοεῖ τὴν ἐπιγραφὴν, ἀλλ' ἵνα ἐκ τοῦ θεωρουμένου τὴν ἀπόκρισιν εὐλόγως ποιήσηται, καὶ ἐξ ὧν ἀποκρίνονται τὸ ἑπόμενον ἀκούσωσιν. ἐρωτήσας γὰρ τίνος ἡ εἰκὼν καὶ ἡ ἐπιγραφή; ὡς ἔφησαν, τοῦ βασιλέως, ἀκόλουθον ἐκ τοῦ ἐκείνων λόγου τὴν ἀπόκρισιν ἀπέδωκεν, ὅτι βασιλεῖ μὲν τὰ βασι- 15 λέος ἀποδοῦναι δεῖ, Θεῷ δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ· ἐπισυνάψας δὴ τὰ περὶ Θεοῦ, οὐδὲ τοῦ δοκεῖν κολακεύειν ἄρχοντα[p] κατέλιπεν αὐτοῖς συκοφαντίαν. ἐπεὶ δοκεῖ δουλεία τις εἶναι ἀνθρώπου καὶ οὐ Θεοῦ, τὸ φόρους διδόναι. ὅθεν θαυμάσαντες τὸ ἄληπτον τοῦ λόγου, ἀπῆλθον. 20

ΚΕΦ. ΛΗ.

Περὶ τῶν Σαδδουκαίων.

18 Καὶ ἔρχονται Σαδδουκαῖοι πρὸς αὐτὸν, οἵτινες λέγουσιν ἀνάστασιν μὴ εἶναι· καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες, 25

Τίνες εἰσὶν οἱ Σαδδουκαῖοι; αἵρεσις Ἰουδαίων ἑτέρα λέγουσα μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μήτε Ἄγγελον, μήτε πνεῦμα. καὶ ἐντεῦθεν μὲν οὐδὲν αὐτῷ περὶ ἀναστάσεως λέγουσι. πλάττουσι δέ τινα λόγον, καὶ πρᾶγμα συντιθέασιν ὡς ἐπίπαν μὴ γεγενημένον, οἰόμενοι εἰς ἀπορίαν αὐτὸν ἐκβαλεῖν[q], καὶ τὸ ἀνάστασιν εἶναι 30 ἀνατρέψαι. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ ἔπλασαν δύο ἢ τρεῖς, ἀλλ' ἑπτά; ὥστε ἐκ περιουσίας κωμῳδῆσαι τὴν ἀνάστασιν. διὸ καὶ λέγουσι, πάντες ἔσχον αὐτήν· τί οὖν ὁ Χριστός; πρὸς ἀμφότερα ἀπο-

[o] δυνάμενα P. [p] ἄρχοντας L. [q] ἐμβαλεῖν P.

κρίνεται, οὐ πρὸς τὰ ῥήματα, ἀλλὰ πρὸς τὴν γνώμην, ἱστάμενος καὶ ὅτι ἀνάστασις ἔσται, καὶ οὐ τοιαύτη ἀνάστασις οἵαν[p], ὥς φασί τινες, τοὺς Φαρισαίους ὑπολαμβάνειν. τί γάρ φησι; πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. ἐπεὶ γὰρ ὡς εἰδότες, Μωσέα προεβάλλοντο καὶ τὸν νόμον, δείκνυσιν αὐτοὺς τὰς γραφὰς 5 ἀγνοοῦντας, ἐκ δὲ τούτου καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. καὶ ἐπειδὴ αἴτιον ἦν τοῦ μὴ νομίζειν ἀνάστασιν, τὸ τοιαύτην ὑποπτεύειν γενήσεσθαι πραγμάτων κατάστασιν, τὸ αἴτιον θεραπεύει, εἶτα καὶ τὸ σύμπτωμα. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, φησὶν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται. ψεῦδος οὖν ὑποτίθεσθε ἀγνοοῦντες τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως γρα- 10 φὴν, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐκ μὴ ὄντων τῷ λόγῳ τὰ πάντα συστησαμένην· ἥτις καὶ τὰ διεφθαρμένα εἰς ἀνάστασιν ἄγει. καὶ ἐπειδὴ μενοῦσιν ὡσαύτως ἄνθρωποι μηκέτι αὐξανόμενοι εἰς πλῆθος, καθάπερ καὶ οἱ Ἄγγελοι· διὰ τοῦτο κοινωνία γάμων ἀναιρεθήσεται· τοῦτο γὰρ τὸ ὡς "Ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς." 15 ὥσπερ γὰρ τὸ ἀγγελικὸν πλῆθος πολὺ μὲν ὂν, οὐ μὴν ἐκ γενέσεως αὐξηθὲν, ἀλλ᾽ ἐκ δημιουργίας ὑπάρχον· οὕτω δὴ καὶ τὸ ἀνιστάμενον πλῆθος. ὅτι δὲ γενήσεται ἀνάστασις, καὶ οὐκ ἀδύνατον τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ἐξ ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ συνίστησι, καὶ οὐκ ἐκ φυσιολογίας. οὐχὶ γὰρ τῶν οὐκ ὄντων, φησὶν, ἅγιος Θεὸς ὁ 20 Θεὸς, οὐ γὰρ εἶπεν ἤμην, ἀλλ᾽ εἰμὶ τῶν ζώντων καὶ τῶν ὄντων[q]. ἴσμεν δὲ ὅτι καὶ πρὸς τὴν λέξιν ταύτην οἱ ἀπὸ τοῦ Οὐαλεντίνου[r] καὶ Μαρκίωνος ἔτι διαμάχονται, ἐπὶ ψυχὰς ἀνάγοντες τὸν λόγον. ταύτας γὰρ ζῆν, καὶ περὶ τούτων εἰρηκέναι τὸν Κύριον ὡς τούτων ὄντος Θεοῦ τοῦ Θεοῦ[s]. οὐ δήπου δὲ Σαδδουκαίοις περὶ ψυχῶν ἦν 25 ἡ αἰτιολογία[t], ἀλλὰ περὶ σωμάτων· ὥστε περὶ τούτων ἡ ἀπόκρισις. λέγεται δὲ τότε ἀνίστασθαι ὁ νεκρὸς, ὅτε μετὰ σώματος ἡ ψυχή· οὐκ ὡς ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ψυχῆς διαλελυμένης, ἀλλ᾽ ὡς ἀπρακτούσης, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἴδια ὅσα μετὰ σώματος ἔσχεν οὐκ ἐχούσης. ἓν γάρ τι τὸ συναμφότερόν[u] ἐστιν ἐν ἀνθρώποις, καὶ 30 ἡ ζωὴ κοινὴ, καὶ ἑκατέρων[v] δεῖ[w] πρὸς τὸ τὴν ἐκ θανάτου ζωὴν πάλιν συστῆναι.

p οἵαν P. οἷα L. et Poss. q τῶν ὀντ. κ. τ. ζώντ. L. r βαλεντίνου L.
s ὄντα Θεὸν Poss. t ἀντιλογία P. u Sic P.L. συναμφοτέρων Poss.
v ἑκάτερον L. w δὴ P.L.

ΚΕΦ. ΛΘ.

Περὶ τοῦ γραμματέως.

28 Καὶ προσελθὼν εἷς τῶν γραμματέων, ἀκούσας αὐτῶν συζητούντων, εἰδὼς ὅτι καλῶς αὐτοῖς ἀπεκρίθη, ἐπηρώτησεν αὐτὸν, ποία ἐστὶ πρώτη πασῶν ἐντολή; 5

Ὁ μὲν Ματθαῖος ὅτι πειράζων ἠρώτησεν· ὁ δὲ Μάρκος τουναντίον. "εἰδὼς" γάρ φησιν "ὁ Ἰησοῦς ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη, εἶπεν "αὐτῷ οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ." οὐκ ἐναντιούμενοι ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾴδοντες. ἠρώτησε μὲν γὰρ πειράζων παρὰ τὴν ἀρχὴν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀποκρίσεως ὠφεληθεὶς, 10 ἐπῃνέθη. οὐδὲ γὰρ παρὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἐπῄνεσεν, ἀλλ' ὅτε εἶπεν, ὅτι τὸ ἀγαπᾷν τὸν πλησίον πλεῖόν ἐστι τῶν ὁλοκαυτωμάτων, τότε φησὶν, "οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας·" ὅτι τῶν ταπεινῶν ὑπερεῖδε, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρετῆς κατέλαβε. καὶ γὰρ πάντα ἐκεῖνα διὰ τοῦτο, καὶ τὸ σάββατον καὶ τὰ λοιπὰ, καὶ οὐδὲ 15 οὕτως αὐτῷ ἀπηρτισμένον τὸν ἔπαινον[x] συνέθηκεν, ἀλλ' ἔτι λείποντα· τὸ γὰρ εἰπεῖν, οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας, δείκνυσιν ἔτι ἀπέχοντα, ἵνα ζητήσῃ τὸ λεῖπον. τίνος οὖν ἕνεκεν τὴν ἀρχὴν ταύτην τῷ Ἰησοῦ προεβάλετο τὴν ἐρώτησιν; προσδοκῶν τινα λαβὴν παρέξειν αὐτῷ ὡς ἐπιδιορθωσόμενον αὐτὸν, διὰ τὸ καὶ ἑαυτὸν 20 ποιεῖν Θεόν. τί οὖν ὁ Χριστός; δεικνὺς ὅθεν ἦλθεν ἐπὶ ταῦτα, ἀπὸ τοῦ μηδεμίαν ἔχειν ἀγάπην, ἀπὸ τοῦ φθόνῳ καὶ ζηλοτυπίᾳ τήκεσθαί, φησιν, ἀγαπήσῃ Κύριον τὸν Θεόν σου, αὕτη πρώτη, καὶ μεγάλη ἐντολή. δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῆς, "καὶ ἀγαπήσεις τὸν "πλησίον σου ὡς ἑαυτόν." διατί δὲ ὁμοία αὐτῆς; ὅτι αὕτη 25 ἐκείνην προοδοποιεῖ, καὶ αὐτὸ τὸ ἀγαπᾷν ἡμᾶς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἤρτηται τοῦ ἀγαπᾷν ἡμᾶς ἑαυτούς. ἀγαπῶντες γὰρ ἑαυτοὺς, ἀγαπῶμεν τὸν ποιήσαντα ἡμᾶς τοιούτους, ὡς[y] εἶναι κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ ἀγαπᾷν τὸν Θεὸν ἀγαπῶμεν ἑαυτοὺς, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀγαπᾷν ἑαυτοὺς εὐχαριστοῦμεν τῷ ἡμᾶς 30 ποιήσαντι καὶ χαρισαμένῳ τὰ τοιαῦτα, ἅτινά ἐστι δυσεξαρίθμητα,

[x] Sic P.L. τοῦ ἐπαίνου Poss. [y] ὡς om. L.

ἀμειβόμενοι κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν αὐτὸν διὰ τῆς τοιαύτης ἀγάπης. "πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράσσων μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται "πρὸς τὸ φῶς." καὶ πάλιν· "εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι "Θεός·" καίτοι [z] ἀπὸ τούτου διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασι. "καὶ ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει," καὶ τὸ κεφάλαιον τούτων [a], "ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου." τὴν πρώτην οὖν ἐρωτηθεὶς, ἐπήγαγε καὶ τὴν δευτέραν, οὐδὲν αὐτῆς ἀποδέουσαν· πλεονάζει δὲ τῇ ἐπαναλήψει τῇ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ὁ νόμος τὸ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ, καὶ τὸ ἐν ὅλῃ ψυχῇ, καὶ τὸ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ, ἵνα ἐπιτείνῃ τὴν ἀγάπην εἰς τελειότητα· μὴ καταλιπὼν ἀπόκλεισιν ἐπ' ἄλλο μηδὲν, ὅπερ ἐλαττώσῃ [b] τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην. ταύτην οὖν εἰπὼν μεγάλην ὁ Κύριος, προσέθηκε καὶ πρώτην εἶναι ταύτην, ἵνα καὶ τὴν δευτέραν ἐπεισαγάγῃ, συνημμένην αὐτῇ καὶ μὴ δυναμένην διΐστασθαι. διὸ καὶ περὶ μιᾶς ἐρωτηθεὶς, οὐκ ἀπεσιώτησε τὴν ἀχώριστον αὐτῆς. οὐ γὰρ ἀληθὴς ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη, τὴν πρὸς τὸν πλησίον οὐκ ἔχουσα. εἶτα ἐπειδὴ ἀπεκρίθη, καὶ ἀντερωτᾷ.

ΚΕΦ. Μ.

Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως.

35 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγε διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, πῶς λέγουσιν οἱ γραμματεῖς ὅτι ὁ Χριστὸς υἱὸς ἐστὶ Δαβίδ;

Μετὰ τὸ ἐπαινέσαι τὸν εἰρηκότα ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς, ἵνα μὴ ἔχωσι λέγειν ὅτι θαύματα μὲν ἐποίησε, τῷ νόμῳ δὲ ἐναντίος καὶ τῷ Θεῷ πολέμιός ἐστι· διὰ τοῦτο μετὰ τοσαῦτα τοῦτο ἐρωτᾷ, λανθανόντως ἐνάγων αὐτοὺς εἰς τὸ καὶ αὐτὸν ὁμολογῆσαι Θεόν. ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τὸ πάθος ἤμελλεν ἰέναι, λοιπὸν τίθησι τὴν κυρίαν αὐτῶν ἀνακηρύττουσαν προφητείαν. ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ προηγουμένως, ἀλλ' ἀπὸ αἰτίας εὐλόγου. ἀνατρέπων γὰρ αὐτῶν τὴν πεπλανημένην δόξαν, οὕτως εἰσάγει τὸν Δαβὶδ ἀνακηρύττοντα αὐτοῦ τὴν θεότητα, καὶ τὸ γνήσιον τῆς υἱότητος, καὶ τὸ ὁμότιμον

[z] καὶ τί P.L. [a] αὐτῶν P.L. [b] ἐλαττώσει P.

[c] πρὸς τὸν Πατέρα. καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἵσταται. ἀλλ' ὥστε καὶ φοβῆσαι καὶ τὰ ἑξῆς ἐπάγει λέγων, "ἕως ἂν θῶ τοὺς "ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου." ἵνα κἂν οὕτως αὐτοὺς ἐπαγάγηται. πρότερον δὲ εἶπε, τί ὑμῖν δοκεῖ; τίνος υἱὸς ἦν; ὥστε [d] εἰς ἐρώτησιν αὐτοὺς ἀγαγεῖν. ἐπειδὴ εἶπον, τοῦ Δαβὶδ 5 (καὶ μὴν ὁ Δαβὶδ τάδε ἔφη) ἀλλὰ πάλιν ἐν τάξει ἐρωτήσεως, "πῶς οὖν ὁ Δαβὶδ ἐν πνεύματι;" ὥς τε μὴ προσθεῖναι αὐτοῖς τὰ λεγόμενα. διὸ οὐδὲ εἶπε, τί οὖν ὑμῖν δοκεῖ περὶ ἐμοῦ; ἀλλὰ, περὶ τοῦ Χριστοῦ; ὅρα δὲ πῶς αὐτοὺς ἐρωτῶν συλλογίζεται. εἰ οὖν Δαβὶδ καλεῖ αὐτὸν Κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἦν; οὐκ ἀναιρῶν 10 τὸ υἱὸν αὐτοῦ εἶναι· ἄπαγε· ἀλλὰ τὴν ὑπόνοιαν διορθούμενος· πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἦν, οὕτως ὡς ὑμεῖς φατε, μόνον υἱὸς καὶ οὐχὶ Κύριος αὐτοῦ ἦν; καίτοι τοῦτο μετὰ τὴν μαρτυρίαν οὐκ εἶπε, καὶ μὴν Κύριος αὐτοῦ ἐστὶν, ἀλλὰ πῶς, ἐκείνων ἦν ἐρωτῆσαι, ἀλλ' οὐκ ἠρώτησαν. οὐδὲ γὰρ ἐβούλοντό τι τῶν δεόντων μαθεῖν. διὸ καὶ 15 αὐτὸς ἐπήγαγεν λέγων, ὅτι Κύριος αὐτοῦ ἦν [e]. οὐκ ἦν δὲ ἴσον ἀκοῦσαι, Ἰουδαίων ἁπάντων Κύριον, καὶ τοῦ Δαβίδ. σὺ δέ μοι σκόπει τὸ εὔκαιρον. ὅτε γὰρ εἶπεν εἷς ἐστι Κύριος, τότε καὶ περὶ αὐτοῦ εἶπεν, ὅτι Κύριός ἐστι καὶ ἀπὸ προφητείας, οὐκέτι ἀπὸ ἔργων μόνον, καὶ δείκνυσιν αὐτὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀμυνόμενον, καὶ ὁμό- 20 νοιαν τοῦ Πατρὸς πρὸς αὐτόν. οὐδὲ γὰρ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους τὸν υἱὸν Κύριον ἐχρῆν λέγεσθαι τοῦ Πατρὸς, τοὐναντίον δὲ, ὥσπερ καὶ τὸν Σολομῶνα ἡ μητὴρ [f] δοῦλον καλεῖ [g] τοῦ πατρὸς, λέγουσα, οὐχὶ Σολομῶνα τὸν δοῦλόν σου. πατέρα δὲ περὶ υἱοῦ λέγειν ὡς περὶ Κυρίου, παντελῶς ἀπᾷδον [h], καὶ παρὰ τὴν φύσιν· καὶ μάλιστα 25 ὁπότε κατὰ Πνεῦμα κινούμενον [i] λαλεῖ. οὐκ εἶπε δὲ τοῦ Πνεύματος Κύριον, ἀλλὰ τοῦ Δαβίδ. οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἐν Πνεύματι λαλῶν Κύριον ἐκάλεσε τὸν Χριστὸν, διὰ τοῦτο δουλοποιητέον τὸ Πνεῦμα, ὡς τολμῶσιν οἱ εἰς τὸ Πνεῦμα δυσφημοῦντες. λέγει οὖν καὶ υἱὸν αὐτὸν τῆς παιδίσκης τοῦ Θεοῦ ὁ Δαβὶδ, καὶ οὐ δήπου τῷ Πνεύματι 30 καὶ τοῦτο ἁρμόσει, ἀλλ' εἰς τὸ ἴδιον πρόσωπον εἴρηται αὐτῷ ταῦτα καὶ ἄλλα πολλά.

[c] τὸ add. P. [d] ὥστε P. ὅστε Poss. [e] ἐστὶν L. [f] ἡ μητ. om. L. [g] ἐκάλει L. [h] ἀπάδων L. [i] κινούμενος P.L.

38 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, βλέπετε ἀπὸ τῶν γραμματέων, τῶν θελόντων ἐν στολαῖς περιπατεῖν, καὶ ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς.

"Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς·" τίσιν αὐτοῖς; δηλονότι τοῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ, περὶ ὧν εἶπε, "καὶ ὁ πολὺς ὄχλος ἤκουεν αὐτοῦ ἡδέως." φυλάξατε 5 τοίνυν, φησὶν, ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν γραμματέων. μὴ ζηλοῦτε, μὴ μακαρίσητε, τὴν ἔξωθεν σκηνὴν θεωροῦντες. οὐ γὰρ ἕνεκα Θεοῦ[k] τὸ σχῆμα τὸ νόμιμον προβάλλονται, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ δοκεῖν ἀνθρώποις εὐσεβεῖν, καὶ κομίζεσθαι παρὰ ἀνθρώπων τὴν ἀνωφελῆ προτίμησιν. ἱκανὰ γὰρ ταῦτα πάντα ἐνδείξασθαι τῶν ἀνθρώπων τὸ 10 πεφυσιωμένον καὶ περιττόν[l]. καρποῦνται γάρ, φησι, τοὺς οἰκοὺς, καὶ ἃ ταῖς χήραις ταῖς ἀσθενέσιν ἔδει δίδοσθαι, κομίζονται. σχῆμά τι περιττῆς εὐλαβείας, τὸ παρεκτείνειν ἐπὶ πολὺ τὰς εὐχάς. ὅσῳ δὲ μᾶλλον τετίμηνται παρὰ τῷ λαῷ, καὶ τὴν τιμὴν εἰς βλάβην ἕλκουσι, τοσούτῳ μᾶλλον καταδικασθήσονται. δυνατοὶ γὰρ 15 δυνατῶς ἐτασθήσονται. ταῦτα δὲ λέγων καὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐπαίδευε μὴ μιμεῖσθαι τοὺς παρὰ Ἰουδαίοις διδασκάλους καὶ γραμματεῖς, ἀλλ' αὐτὸν ζηλοῦν. ἐπειδὴ γὰρ διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης προεχειρίζοντο, διὰ τούτων αὐτοῖς εἰσηγεῖται ἀρίστης πολιτείας κατάστασιν. 20

ΚΕΦ. ΜΑ.

Περὶ τῆς β' λεπτά.

41 Καὶ καθίσας ὁ Ἰησοῦς κατέναντι τοῦ γαζοφυλακίου, ἐθεώρει πῶς ὁ ὄχλος βάλλει χαλκὸν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον· καὶ πολλοὶ πλούσιοι ἔβαλλον πολλά. 25

Ἐμέτρησεν οὐ τὸ βεβλημένον, συνεμέτρησε δὲ τὴν προθυμίαν. ἐκπλήττου τοίνυν τὸ κριτήριον τοῦ Θεοῦ, ὡς οὐ μεγέθει δωρεῶν ἀποβλέπει, ἀλλὰ τῇ προθυμίᾳ τῆς γνώμης. ἐκεῖνοι πολλὰ ἔχουσί φησιν· ἐκ τοῦ περισσεύματος δεδώκασιν· αὕτη τὴν αὐτῆς περιουσίαν προσήγαγεν. αὕτη ἡ χήρα τῶν γαστριζουσῶν τοὺς γραμ- 30 ματεῖς[m] τιμιωτέρα καθέστηκεν. ἐκεῖναι γὰρ σχήματι[n] διδασκά-

[k] τοῦ Κυρίου L. [l] περὶ αὐτὸν P.L. [m] Sic P.L. τῶν γραμματέων Poss. [n] σχήμασι Poss.

λων καὶ κωτίλοις [στωμύλοις φλυαρίαις [o]] προσανέχουσι λόγοις, μηδὲν εἰς ψυχὴν ὠφελούμεναι· ἀλλὰ καὶ τὰ οἴκοι μάτην προσαναλίσκουσαι· αὕτη λάθρα διαδίδωσι τῷ Θεῷ, μηδὲν ἑαυτῇ εἰς περιουσίαν καταλιμπάνουσα [p]· οὐ κολακευομένη ὑπὸ τῶν ἡγουμένων· Θεῷ δὲ τὴν ἑαυτῆς δεικνῦσα προαίρεσιν. 5

ΚΕΦ. ΜΒ.

Περὶ τῆς συντελείας.

3 Καὶ καθημένου αὐτοῦ εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἐπειδὴ πολλὰ περὶ τῆς ἐσομένης τῇ πόλει ἐρημίας καὶ τῷ 10 ναῷ προεφήτευσεν, ὅτι ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος, οἱ μαθηταὶ ἀκούσαντες ταῦτα, ὥσπερ θαυμάζοντες προσῆλθον, ἐπιδεικνῦντες τοῦ ναοῦ τὸ κάλλος, καὶ διαποροῦντες εἰ τοσαῦτα μεγέθη καὶ κάλλη οἰκοδομημάτων ἀφανισθήσεται. ὁ δὲ Κύριος τούτων ἀκούσας, οὐδὲν ἧττον τὴν παντελῆ αὐτοῦ ἀπώλειαν προαναφωνεῖ. εἰ δέ 15 φασί τινες, μήπω εἰς τέλειον τοῦτο γεγενῆσθαι, ἀλλ' ἔτι σώζεσθαι λείψανον τούτων, οὐδ' οὕτω διέπεσεν ἡ ἀπόφασις [q]. καὶ γὰρ [r] τὴν ἐρημίαν ἐνδεικνύμενος τὴν παντελῆ ταῦτα ἔλεγεν, καὶ τὴν τῆς νομικῆς λατρείας κατάλυσιν περὶ τὸν κατ' ἐκεῖνον τὸν τόπον ἔνθα ἦν. ἔστι γὰρ αὐτοῦ μέρος μέχρι τῶν θεμελίων ἠφανισμένον. ἢ καὶ 20 ἐκ τῶν γεγενημένων καὶ περὶ τῶν λειψάνων θαρρεῖν χρὴ, ὡς τέλεον ἀπολλυμένων. Ἕτερος δέ φησιν [s]. ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι τὸ ἱερὸν ἐδείκνυσαν ὡς ἄριστα κατεσκευασμένον, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ὄφειλον καταπεσεῖν, ἐπὶ τὸ καθολικὸν τὸν λόγον ἐξήγαγεν, ὅτι ἔσται καιρὸς ὅτε πάντα συντελεσθήσεται, ὡς μηδὲ λίθον ἐπὶ λίθῳ μεῖναι. 25 τοῦτο γὰρ περὶ τῆς καθόλου [t] συντελείας ἔφη. καὶ πάλιν ὁ Μάρκος οὐ πάντας αὐτόν φησιν ἐρωτῆσαι περὶ τῆς συντέλειας τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ μόνους τοὺς προγεγραμμένους. καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν

[o] στωμύλοις φλυαρίαις Poss. om. P.L. [p] καταναλίσκουσα P. [q] Sic L. ἀπόκρισις P. et Poss. [r] ἢ γὰρ L. [s] ἄλλως δέ φ. L. [t] Sic L. καθολικῆς P. et Poss.

ἔφησεν εἶναι τὸ ἐρώτημα περὶ τῶν Ἱεροσολύμων, ἅτε νομιζόντων αὐτῶν τότε καὶ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ εἶναι. ὁ δὲ Ματθαῖος δύο, περί τε τῆς καθαιρέσεως τοῦ ναοῦ, καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος [u] ἅτε πλείονα παρρησίαν ἔχοντες. διὰ τοῦτο κατ' ἰδίαν προσῆλθον, ἅτε ὑπὲρ τοιούτων πευσόμενοι. " ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς 5 " αὐτοῖς ἤρξατο λέγειν, βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ" καὶ τὰ ἑξῆς. διαφόρως δὲ ταῦτά τινες ἐξειλήφασιν. οἱ μὲν γὰρ περὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος εἰρῆσθαι ταῦτα ὑπολαμβάνουσιν, οἱ δὲ περὶ τῆς ἐρημώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ· καὶ τῆς μὲν προτέρας δόξης Ἀπολιναρίος καὶ Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας. τῆς δὲ δευτέρας Τίτος, 10 καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Ἰωάννης ὁ τῆς Βασιλίδος ἐπίσκοπος. ἐπειδὴ τοίνυν ὁ Μάρκος περὶ ταύτης μόνης φησὶ τὴν ἐρώτησιν ποιῆσαι τοὺς μαθητὰς, ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς ἐν τῷ παρόντι μάλιστα τοῖς δευτέροις ἐξακολουθῆσαι. ἄλλο τοίνυν ἠρώτησαν, καὶ ἄλλο ἀποκρίνεται· τὸν καιρὸν ἠθέλησαν μαθεῖν τῆς ἀπωλείας τῆς Ἱερουσαλήμ· ὁ δὲ 15 πρὸ τῆς ἀπωλείας τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀσφαλίζεται τὴν διάνοιαν τῶν ἐρωτησάντων· οὐδὲν γὰρ αὐτοὺς ὠφέλει ὁ καιρὸς, ἂν μὴ ὦσιν ἀσφαλεῖς περὶ τὴν πίστιν. ὁ γὰρ διάβολος τοῦ Χριστοῦ τὴν παρουσίαν ἀμβλῦναι βουλόμενος, εἰσήγαγεν ἑτέρους πλάνους ἐπὶ τῶν μαθητῶν· οἷος ἦν ὁ Θευδᾶς καὶ Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος. ἐπεὶ τοίνυν 20 ταῦτα ἤμελλε γίνεσθαι, καὶ πολλοὶ ἐσφετερίζοντο τὸ ὄνομα τὸ Χριστοῦ, λέγει τέως τούτοις, βλέπετε μὴ πλανηθῆτε, μὴ τῇ ὁμωνυμίᾳ σφαλῆτε· τότε γὰρ δύνασθε καὶ τὸν καιρὸν μαθεῖν τῆς ἀπωλείας Ἱερουσαλὴμ, ὅταν ἀσφαλεῖς γένησθε περὶ τὴν πίστιν τοῦ παραγενομένου. ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους, οὓς [x] ὁ Ἰώσηππος 25 ἱστορεῖ γεγενῆσθαι πρὸ τῆς ἁλώσεως, ἀντάραντος [y] μὲν τοῦ ἔθνους καὶ οὐ διδόντος τοὺς συνήθεις φόρους Ῥωμαίοις, ἐφόδων δὲ Ῥωμαϊκῶν συνεχῶν γινομένων κατὰ τῶν Ἰουδαίων, μὴ θροεῖσθέ [z], φησιν. οὔπω γὰρ τὸ τέλος τῆς πόλεως. πολλάκις γὰρ ἀνακωχὴ πολέμου γενήσεται διὰ τὴν τῶν κρατούντων φιλανθρωπίαν, καὶ πολλάκις 30 Ἰουδαῖοι τὴν ἑαυτῶν ἀγνωμοσύνην ἐπιδείξονται. οὐ τοίνυν τοὺς ἔξωθεν καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης λέγει πολέμους (τί γὰρ αὐ-

[u] τῶν Ἱεροσολύμων om. L. [x] ὡς L. [y] ἀνταίροντος L. [z] φοβεῖσθε L.

τοῖς ἔμελλε τούτων[a]) τί δὲ καινότερον τῶν πρώην· ἀλλὰ τοὺς μακρόθεν λέγει αὐτοῖς ἐπιόντας. "ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος καὶ "βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, καὶ ἔσονται σεισμοὶ κατὰ τόπους, καὶ "λιμοὶ, καὶ ταραχαί. ἀρχαὶ ὠδίνων ταῦτα." ἐπειδὴ καὶ τὰ εἰρημένα ἱκανὰ ἦν αὐτοὺς θορυβεῖν, δεικνὺς ὅτι καὶ αὐτὸς αὐτοῖς συνεπιθήσεται καὶ πολεμήσει, οὐχὶ μάχας φησὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ θεηλάτους πληγὰς, λιμοὺς καὶ σεισμούς· ὅθεν ἐδείκνυ ὅτι καὶ τοὺς πολέμους αὐτὸς ἐπήγαγεν· εἰ γὰρ περὶ τῶν πανταχοῦ γινομένων ἦν, οὐδ' ἂν πρόρρησις ἦν, οὐδ' ἂν αὐτοὺς ἐθορύβησεν. διὰ τοῦτό φησιν οὐδὲ ἁπλῶς αὐτὰ ἥξειν, ἀλλὰ μετὰ σημείων, ἵνα γνωσθῇ ὡς αὐτὸς αὐτοῖς ταῦτα ἐπήγαγεν. ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ τὰ προοίμια λέγειν τῶν Ἰουδαϊκῶν κακῶν. πάντα δὲ ταῦτα ἀρχὴ ὠδίνων τῶν συμβαινόντων αὐτοῖς.

9 Βλέπετε δὲ ὑμεῖς ἑαυτούς. παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ εἰς συναγωγὰς δαρήσεσθε, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνων καὶ βασιλέων σταθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

Εὐκαίρως παρενέβαλε τὰ αὐτῶν κακὰ, ἔχοντα παραμυθίαν ἀπὸ τῶν κοινῶν. οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ προσθεῖναι ὅτι διὰ τὸ ὄνομά μου, ἤγουν ἕνεκεν ἐμοῦ. εἰς μαρτύριον δὲ αὐτοῖς, ἵνα εἴπῃ, πρὸς τὸ μηδεμίαν αὐτοὺς ἔχειν ἀπολογίαν, ὑμῶν διὰ τὸ ταῦτα πάσχειν καταμαρτυρούντων.

11 Ὅταν δὲ ἀγάγωσιν ὑμᾶς παραδιδόντες, μὴ προμεριμνᾶτε τί λαλήσητε, μηδὲ μελετᾶτε· ἀλλ' ὃ ἐὰν δοθῇ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τοῦτο λαλεῖτε· οὐ γάρ ἐστε ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.

Ταῦτα ἐπήγαγεν ἵνα μὴ νομίσωσι τὰ εἰρημένα κωλυτικὰ τοῦ κηρύγματος εἶναι. πρὸ γὰρ τῆς ἁλώσεως τὸ εὐαγγέλιον ἐκηρύχθη. ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος, "εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγ-"γος αὐτῶν[b]." καὶ εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, οὐκ εἰς τὸ πιστευθῆναι· ἐκηρύχθη μὲν γὰρ πανταχοῦ· διὸ καὶ εἶπεν, εἰς μαρτύριον τοῖς

a Sic P.L. ἐμέλετο τοῦτο Poss. b Sic P. αὐτοῦ L. αὐτῷ Poss.

ἀπιστοῦσι, τουτέστιν εἰς ἔλεγχον, εἰς κατηγορίαν. διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὸ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, ἀπόλλυται τὰ Ἱεροσόλυμα, ἵνα μηδὲ σκιὰν ἀπολογίας ἔχωσιν ἀγνωμονοῦντες. οἱ γὰρ ἰδόντες αὐτοῦ τὴν δύναμιν πανταχοῦ διαλάμπουσαν[c], καὶ ἐν ἀκαριαίῳ τὴν οἰκουμένην ἑλοῦσαν[d], τίνα ἂν 5 ἔχοιεν λοιπὸν συγγνώμην ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀγνωμοσύνης μείναντες; ὅτι γὰρ πανταχοῦ ἐκηρύχθη τότε, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος, "τοῦ εὐαγγελίου τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν "οὐρανόν·" ὃ καὶ μέγιστον σημεῖον τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως· ὅτι ἐν εἴκοσι ὅλοις ἔτεσι τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης κατέλαβεν ὁ 10 λόγος. μετὰ γὰρ[e] τὰ προειρημένα φησὶν ἥξει τὸ τέλος τῶν Ἱεροσολύμων. "ὅταν δὲ ἄγωσιν ὑμᾶς παραδιδόντες" καὶ τὰ ἑξῆς. πρὶν γὰρ[f] τὰ προειρημένα συμβῇ, ἐδιώχθησαν παρ' αὐτῶν οἱ μακάριοι μαθηταὶ, δεσμῶται γεγόνασιν, ἤχθησαν ἐπ' ἄρχοντας, ἐπέμφθησαν ἐπὶ βασιλέας. παρεγγυᾷ δὲ, ὅτι μὴ προμελετᾶτε 15 μέλλοντες ἀπολογεῖσθαι· "λήψεσθε γὰρ παρ' ἐμοῦ σοφίαν, ᾗ οὐ "δυνήσονται ἀντιστῆναι ἢ ἀντειπεῖν ἅπαντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν." εἶτα πάλιν τὸ πάντων αὐτοῖς προαναφωνεῖ χαλεπώτερον, τὸ[g] οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἀγάπης παραμυθίαν ἕξουσιν, ἐμφυλίου πολέμου συμβαίνοντος, καὶ τῶν τῆς οἰκειότητος καὶ συγγενείας καταπατου- 20 μένων θεσμῶν. τριπλοῦς οὖν ἔσται[h] ὁ πολεμος, ὁ ἀπὸ τῶν οἰκείων, ὁ ἀπὸ τῶν πλάνων, ὁ ἀπὸ τῶν πολεμίων. ἀλλὰ[i] μείζων ἡ παράκλησις. διὰ γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ πάντα ταῦτα συμβήσεται· ὅπερ μόνον ἱκανὸν πᾶσαν ἐπικουφίσαι[j] τὴν συμφορὰν, διὰ τὰς μελλούσας ἐλπίδας. 25

14 Ὅταν δὲ ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, ἑστὸς ὅπου οὐ δεῖ, ὁ ἀναγινώσκων νοείτω· τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη.

Βδέλυγμά τινές φασι τοὺς στρατιώτας τοὺς εἰσελθόντας[k] τῷ 30

[c] διαλάμψασαν L. [d] καὶ ἐν ἀκ. τ. οἰκ. ἑλ. om. L. [e] μετὰ τοῦτο οὖν ἥξει L. [f] Sic P.L. πρὸ δὲ τὰ Poss. [g] ὅτι P. [h] Sic L. ἐστιν Poss. [i] καὶ L. [j] πάσας ἐπικ. τὰς συμφορὰς L. [k] ἐπεισελθόντας P.L.

ἱερῷ, τινὲς δὲ τὸν ἀνδριάντα τοῦ τότε τὴν πόλιν ἑλόντος· ὃ καὶ μάλιστά μοι δοκεῖ λόγον ἔχειν. βδέλυγμα γὰρ πᾶν εἴδωλον[l] ἐλέγετο καὶ πᾶν ἐκτύπωμα· ἐρημώσεως δὲ εἶπεν, ἐπειδὴ μετὰ τὸ ἀναστῆναι ἄβατος λοιπὸν ὁ τόπος ἐγένετο· καὶ Πίλατος δὲ ὁ καὶ τὸν Ἰησοῦν[m] σταυρώσας, τὰς τοῦ Καίσαρος εἰκόνας νύκτωρ εἰς τὸ 5 ἱερὸν εἰσαγαγὼν καὶ ἀναστήσας, ὥς Ἰώσηππός φησι, πολλοῦ μὲν θορύβου τοῖς Ἰουδαίοις αἴτιος ἐγένετο· ἐκτότε δὲ ἡ στάσις λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν, οὐ διέλιπεν ἄχρις οὗ τότε τὸ ἱερὸν ἐνεπρήσθη[n] καὶ ἡ πόλις ἠρημώθη. ταύτας οὖν καὶ εἰκότως βδέλυγμα καλεῖ. ἐρημώσεως δὲ καὶ ὡς ἀρχὴν ἐργαζόμενον[o] τῆς στάσεως, ἀφ᾽ ἧς ἡ 10 τῆς πόλεως ἐρήμωσις ἀπετελέσθη. εἶτα ἵνα μάθωσιν, ὅτι καὶ ζώντων ἐνίων αὐτῶν ταῦτα ἔσται, διὰ τοῦτο εἶπεν, "ὅταν ἴδητε." ἐξ ὧν ἄν τις θαυμάσειε μάλιστα τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐκείνων ἀνδρείαν, ὅτι ἐν τοιούτοις καιροῖς ἐκήρυττον, ἐν οἷς μάλιστα τὰ Ἰουδαϊκὰ ἐπολεμεῖτο[p]. 15

Μετὰ ταῦτα λέγει πάλιν τὰς Ἰουδαϊκὰς συμφορὰς, δεικνὺς ὅτι ὅταν ὦσιν οὗτοι λαμπροὶ οἱ τὴν οἰκουμένην διδάξαντες ἅπασαν, τότε ἐκεῖνοι ἐν συμφοραῖς. ὅταν γάρ, φησι, ταῦτα γένηται, καὶ τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως στῇ ἐν τόπῳ ἁγίῳ, φεύγετε. οὐδεμία γὰρ ἐλπὶς λοιπὸν σωτηρίας ὑμῖν. οὐδὲ 20 γάρ ἐστιν ὑμῖν ὑπονοεῖν ὡς γενήσεταί τις μεταβολὴ τοιαύτη, οἵα καὶ πρότερον ἐν τοῖς πολέμοις ἐγένετο[q]. ἀγαπητὸν γὰρ λοιπὸν γυμνῷ σώματι διασωθῆναι· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν δομάτων οὐκ ἀφίησιν εἰς τὴν οἰκίαν ἐλθεῖν[r] ὥστε ἆραι τὰ ἱμάτια· τὰ ἄφυκτα δηλῶν κακὰ καὶ τὴν ἀπέραντον συμφοράν. "οὐαὶ δὲ ταῖς 25 "ἐν γαστρὶ ἐχούσαις·" καὶ τὰ ἑξῆς. πλεῖον γὰρ ὡς εἰκὸς ὑπομενοῦσι τότε τὴν ἀνάγκην, αἵτε ἔγκυοι τῶν γυναικῶν καὶ αἱ θηλάζουσαι, αἷς δὴ μάλιστα καὶ τὸ βραχύτατον κακὸν ἀνυπόστατον εἶναι συμβέβηκεν. ὁρᾷς ὅτι περὶ τῶν καταληψομένων τὴν Ἰουδαίαν φησι. χειμῶνος δέ φησιν διὰ τὴν δυσκολίαν τὴν ἀπὸ τοῦ 30 καιροῦ. καὶ μή τις νομίσῃ τὸ ἐπαγόμενον ὑπερβολικῶς εἰρῆσθαι· ἀλλ᾽ ἐντυχὼν τοῖς Ἰωσήπου συγγράμμασι, μανθανέτω τῶν εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν. δείκνυσι δὲ αὐτοὺς καὶ χαλεπωτέρας τιμω-

[l] εἶδος P. [m] Κύριον L. [n] ἐνεπρίσθη P. [o] ἐργασάμενος P.L.
[p] Sic P.L. ὑποκαμεῖτο Poss. [q] ἐγίνετο P. [r] εἰσελθεῖν P.L.

ρίας ἀξίους τῆς εἰρημένης. εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ πλεῖόν φησιν ἐκράτησεν ὁ πόλεμος ὁ Ῥωμαίων ὁ κατὰ τῆς πόλεως, ἅπαντες ἀπώλοντο οἱ Ἰουδαῖοι· πᾶσαν γὰρ σάρκα ἔξω καὶ οἱ τὴν Ἰουδαϊκὴν λέγει, καὶ οἱ ἐνταῦθα ἔνδον. οὐ γὰρ δὴ μόνον τοὺς ἐν Ἰουδαίᾳ ἐπολέμουν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πανταχοῦ διεσπαρμένους. τίνας δέ φησιν ἐκλεκ- 5 τους ἐνταῦθα; τοὺς ἐν μέσοις ἀπειλημμένους αὐτοῖς πιστούς. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν Ἰουδαῖοι, ὅτι δι' αὐτοὺς καὶ τὸ κήρυγμα ταῦτα γέγονε τὰ κακὰ, δείκνυσι τοὐναντίον, ὅτι εἰ μὴ ἐκεῖνοι ἦσαν, πρόρριζοι ἂν ἅπαντες ἀπώλοντο· ἀλλ' ἵνα μὴ συναπόλωνται τοῖς ἀπίστοις Ἰουδαίοις οἱ ἐξ αὐτῶν γενόμενοι πιστοὶ, ταχέως κατέλυσε 10 τὴν μάχην, καὶ πέρας ἔδωκε τῷ πολέμῳ. "καὶ τότε ἐάν τις ὑμῖν "εἴπῃ, ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς" καὶ τὰ ἑξῆς· πληρώσας δὲ τὰ περὶ Ἱεροσολύμων, εἰς τὴν αὐτοῦ λοιπὸν διαβαίνει παρουσίαν, καὶ λέγει αὐτοῖς τὰ σημεῖα, οὐκ ἐκείνοις χρήσιμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν, καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς ἐσομένοις ἅπασι. τὸ δὲ τότε, οὐχὶ τῆς ἀκο- 15 λουθίας ἐστὶ τοῦ καιροῦ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων, ἀλλ' ἐν τῷ καιρῷ ᾧ μέλλει γίνεσθαι ταῦτα, ἃ μέλλω[s] λέγειν. ἔθος γὰρ τοῦτο τῇ γραφῇ τούτῳ κεχρῆσθαι τῆς ἱστορίας τῷ τρόπῳ· καὶ τέως ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτοὺς ἀσφαλίζεται, λέγων τὰ ἰδιώματα τῆς αὐτοῦ παρουσίας τῆς δευτέρας, καὶ τὰ τῶν πλάνων δείγματα. οὐ γὰρ 20 ὥσπερ ἐν τῇ προτέρᾳ, ἐν Βηθλεὲμ ἐφάνη, καὶ ἐν γωνίᾳ μικρᾷ τῆς οἰκουμένης, καὶ οὐδενὸς εἰδότος ἐξ ἀρχῆς, οὕτως καὶ τότε φησίν· ἀλλὰ φανερῶς, καὶ ὥστε μὴ δεῖσθαι τοῦ ταῦτα ἀπαγγέλλοντος.

21 Καὶ τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, ἰδοὺ, ᾧδε ὁ Χριστὸς, ἢ, 22 ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ πιστεύσητε. ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοὶ, καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα καὶ τέρατα πρὸς τὸ ἀποπλανᾷν, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. 25

Ἐγερθήσονταί φησι ψευδοπροφῆται· οἱ μὲν οὖν ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων ἀπατᾶν[t] ἐπιχειροῦντες τοὺς πολλοὺς ἠπάτων. οὗτοι δὲ οἱ 30 πρὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἐκείνων πικρότεροι. ποιήσουσι γάρ, φησι, σημεῖα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς, τῷ ψευ-

s Sic P.L. μέλλει Poss. t Sic L. ἀπᾶν Poss. ἄπιστοι P.

δοχρίστῳ διακονούμενοι. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν Ἰουδαίων ψευδοπροφῆται γεγόνασι. ψευδόχριστοι δὲ ἐπὶ τῆς καινῆς· τοὺς αὐτοὺς δὲ νῦν τούτους κἀκείνους φησὶ, καὶ ἐπιφέρει,

23 Ὑμεῖς δὲ βλέπετε· ἰδοὺ προείρηκα ὑμῖν πάντα.

Μηδεὶς ἄγνοιαν προφασιζέσθω, ἀλλ' ἀσφαλιζέσθω ἑαυτὸν ἀπὸ 5 τῆς τούτων ἀπάτης.

24 Ἀλλ' ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, μετὰ τὴν θλίψιν ἐκείνην ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς.

Τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ τῶν ψευδοπροφητῶν θλίψις τότε ἔσται 10 μεγάλη, τοσούτων ὄντων τῶν ἀπατώντων. ἀλλ' οὐκ ἐκτείνεται εἰς χρόνου μῆκος. εἰ γὰρ ὁ Ἰουδαϊκὸς πόλεμος διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐκολοβώθη, πολλῷ μᾶλλον οὗτος ὁ πειρασμὸς συσταλήσεται διὰ τοὺς αὐτοὺς τούτους. μετ' ἐκείνην οὖν τὴν θλίψιν ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται· ὁμοῦ γὰρ σχεδὸν ἅπαντα γίνεται, ὅταν[u] ψευδόχριστοι 15 καὶ ψευδοπροφῆται θορυβήσουσι παραγενόμενοι· καὶ εὐθέως αὐτὸς πάρεσται, μετασχηματιζομένης λοιπὸν αὐτῆς τῆς κτίσεως· καὶ γὰρ ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, οὐκ ἀφανιζόμενος ἀλλὰ νικώμενος τῷ φωτὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· καὶ τὰ ἄστρα πεσεῖται· τίς γὰρ αὐτῶν ἔσται χρεία, νυκτὸς οὐκ οὔσης; καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν 20 σαλευθήσονται, ὁρῶσαι τοσαύτην μεταβολὴν γινομένην, καὶ τοὺς συνδούλους αὐτῶν διδόντας εὐθύνας, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν φοβερῷ παρισταμένην κριτηρίῳ[v]· "καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ "ἀνθρώπου," τουτέστιν, ἐν σώματι[w] ἐλευσόμενον, καθὰ καὶ ἀνελήφθη. ἀποστελεῖ δὲ λέγων τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ ὁ υἱὸς τοῦ ἀν- 25 θρώπου, Θεὸν ἔδειξε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου· Θεοῦ γὰρ οἱ Ἄγγελοι, καὶ τὸ ἀποστέλλειν αὐτοὺς ἴδιον Θεοῦ. τὸ δὲ ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου οὐρανοῦ, διδάσκει ἡμᾶς τὰ αὐτὰ εἶναι τῆς γῆς καὶ οὐρανῶν ἄκρα· ὥστε Χριστῷ πιστεύειν δεῖ, καὶ μὴ ἀπατᾶσθαι, ὡς ἐλαχίστου μορίου τῆς γῆς οὔσης ἐν μέσῳ τοῦ οὐρανοῦ ἀπείροις μεγέ- 30 θεσιν ὑπερβαλόντος αὐτήν.

[u] οἴτε γὰρ P. [v] δικαστηρίῳ L. [w] Sic L. ἐνσώματον P. εὐσώματον Poss.

28 Ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν παραβολήν. ὅταν ἤδη ὁ κλάδος αὐτῆς ἁπαλὸς γένηται, καὶ ἐκφύῃ τὰ φύλλα, 29 γινώσκετε ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος ἐστίν. οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ταῦτα ἴδητε γινόμενα, γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις. 5

Τὸ παράδειγμα τῆς συκῆς τίθησιν, ὡς οὐ πολὺ τὸ μέσον, ἀλλ' ἐφεξῆς μετὰ τὴν θλίψιν ἐκείνην καὶ ἡ παρουσία ἀπαντήσεται· ὅπερ[x] οὐ διὰ τῆς παραβολῆς μόνον ἐδήλωσεν εἰπὼν, "γινώσκετε ὅτι "ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις." ἐντεῦθεν καὶ ἕτερόν τι προφητεύει, θέρος καὶ γαλήνην ἐκείνην ἐσομένην τὴν ἡμέραν ἀπὸ χειμῶνος τοῖς δι- 10 καίοις· τοῖς δὲ ἁμαρτωλοῖς τοὐναντίον, χειμῶνα ἀπὸ θέρους· καὶ ἵνα κἀντεῦθεν πιστώσηται τὸν λόγον οὕτως ἐκβησόμενον πάντως. ὥσπερ γὰρ τὸ τῆς συκῆς ἀνάγκη εἶναι, οὕτω καὶ τὸ τῆς συντελείας.

ΚΕΦ. ΜΓ. 15

Περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας.

32 Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ.

"Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεά αὕτη," ἵνα εἴπῃ 20 τὴν τῶν πιστῶν. οἶδε γὰρ γενεὰν, οὐκ ἀπὸ χρόνων χαρακτηρίζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τρόπου, θρησκείας, καὶ πολιτείας. ὡς ὅταν λέγῃ, "αὕτη ἡ γενεὰ ζητούντων τὸν Κύριον." τὸ δὲ μέχρις οὗ ταῦτα πάντα γένηταί, φησι τὰ τῶν Ἱεροσολύμων, τὰ τῶν πολέμων, τὰ ἐφεξῆς εἰρημένα, ἅπερ εἴρηκε μέχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας συμ- 25 βησόμενα. ὅπερ γὰρ ἄνω ἔλεγεν δεῖ πάντως γενέσθαι, καὶ ἐνταῦθα δηλοῖ λέγων· ὅτι πάντως ἐκβήσεται, καὶ μενεῖ ἡ γενεὰ τῶν πιστῶν, οὐδενὶ τῶν εἰρημένων διακοπτομένη.

Θεοδώρου Μομψουεστίας[y]. Ἄλλος[z] δέ φησι, γενεὰν λέγειν αὐτὸν πονηρὰν, τῷ τρόπῳ[a] καὶ οὐ τοῖς προσώποις· διδάσκων ὅτι παροντων 30

[x] ἅπερ L. [y] Sic P. [z] Ἄλλως L. [a] τὸν τρόπον P.

καὶ ὁρώντων τῶν ἀσεβῶν καὶ[b] χριστοκτόνων δείξει τὴν ἀπ' οὐρανοῦ δόξαν αὐτοῦ, ὥστε πληρωθῆναι τὸ "ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν." Ἄλλος[c] δὲ πάλιν περὶ τῆς κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν γενεᾶς λέγειν αὐτόν φησιν, ἕως οὗ παρέλθῃ, ἕως οὗ συμβήσεται Ἰουδαίοις τὰ προλεχθέντα· διὰ τούτων πιστούμενος καὶ τοὺς περὶ συντελείας 5 λόγους. "ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ "παρέλθωσι," τουτέστι, τὰ πεπηγότα ταῦτα καὶ ἀκίνητα εὐκολώτερον ἀφανισθῆναι, ἢ τῶν λόγων τῶν ἐμῶν τι διαπεσεῖν. καὶ ὁ ἀντιλέγων ὑπὲρ τούτων, βασανιζέτω τὰ εἰρημένα, καὶ ἀπὸ τῶν παρελθόντων καὶ τοῖς μέλλουσι πιστευέτω. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὰ 10 στοιχεῖα εἰς μέσον τέθεικε, τοῖς παλαιοῖς ἐμφιλοχωρῶν ῥήμασι, (καὶ γὰρ καὶ διὰ τοῦ Ἱερεμίου τὸ ἀσάλευτον τῆς ἀποφάσεως τῆς ἑαυτοῦ ἀπὸ τούτων καὶ[d] παρίστησιν) ὁμοῦ δὲ καὶ δημιουργὸν ἑαυτὸν ἐντεῦθεν δείκνυσι λανθανόντως τοῦ παντός. ἐπειδὴ γὰρ περὶ συντελείας διελέχθη, πράγματος παρὰ πολλοῖς ἀπιστουμένου, διὰ 15 τοῦτο τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν εἰς μέσον παρήγαγε, μετὰ πολλῆς ἐξουσίας δεικνὺς ἑαυτὸν δεσπότην τοῦ παντός.

"Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἢ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν," καὶ τὰ ἑξῆς. τῷ[e] μὲν οὖν εἰπεῖν, οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι, ἐπιστομίσας[f] αὐτοὺς, ὥστε μὴ ζητῆσαι μαθεῖν, ὅπερ ἐκεῖνοι οὐκ ἴσασι· τὸ δὲ εἰπεῖν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, 20 κωλύει οὐ μόνον μαθεῖν, ἀλλὰ καὶ ζητῆσαι. ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο εἴρηται, ὅρα μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἐπειδὴ περιεργοτέρους εἶδε γεγενημένους, πῶς ἐπεστόμισε μειζόνως. νῦν μὲν γὰρ καὶ τεκμήρια εἴρηκε πολλὰ καὶ ἄπειρα· τότε δὲ ἁπλῶς, "οὐχ ὑμῶν ἐστι "γνῶναι χρόνους ἢ καιρούς·" εἶτα ἵνα μὴ εἴπωσιν, ἠπορήμεθα, δι- 25 επτύσθημεν, οὐδὲ τούτου ἐσμὲν ἄξιοί, φησι, "οὓς ὁ Πατὴρ ἔθετο "ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ," καὶ γὰρ σφόδρα ἔμελλεν αὐτῷ τὸ τιμᾶν αὐτοὺς καὶ μηδὲν ἀποκρύπτεσθαι· διὰ τοῦτο ἀεὶ τῷ Πατρὶ αὐτοὺς ἀνατίθησι, καὶ φοβερὸν τὸ πρᾶγμα ποιῶν, κἀκείνων ἐπιτειχίζων τῇ πεύσει τὰ εἰρήμενα. ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστι, τί δήποτε τὸν μὲν 30 Πατέρα οἶδε σαφῶς, ὡς ἐκεῖνος τὴν Υἱὸν, τὴν δὲ ἡμέραν ἀγνοεῖ; πῶς δὲ εἰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν,

[b] καὶ om. L. [c] ἄλλως P.L. [d] καὶ om. L. [e] τὸ P.L.
[f] ἐπεστόμισεν P.L.

τὴν ἡμέραν ἠγνόησε; ὁ γὰρ τοὺς αἰῶνας ποιήσας, εὔδηλον ὅτι καὶ τοὺς χρόνους· εἰ δὲ τοὺς χρόνους, καὶ τὴν ἡμέραν. πῶς οὖν ἣν ἐποίησεν ἀγνοεῖ; διὰ δὴ πάντα[g] εἰπὼν καὶ τοὺς χρόνους καὶ τοὺς καιροὺς, καὶ ἐπ' αὐτὰς τὰς θύρας ἀγαγὼν (ἐγγὺς γάρ ἐστιν ἐπὶ θύραις φησιν) ἀπεσίγησε τὴν ἡμέραν. Ἔστι δὲ εἰπεῖν καὶ 5 κατὰ Μάρκον ὅτι οὐδὲ ὁ Υἱὸς οἶδεν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, εἰ μὴ οἶδεν ὁ Πατὴρ, οὐδὲ ὁ Υἱός[h]. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπίσταται ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς δηλονότι, ἡ σοφία τοῦ Πατρὸς, ἡ πάντα ἔχουσα τὰ τοῦ Πατρὸς, πλὴν τὸ εἶναι αὐτὸ τοῦτο Πατήρ. "βλέπετε δὲ, ἀγρυπνεῖτε" καὶ τὰ ἑξῆς. ἡ ἐπαγωγὴ δείκνυσι τὴν αἰτίαν δι' ἣν οὐκ ἐσαφήνισεν 10 αὐτοῖς τὴν ἡμέραν, ἀπὸ μὲν γὰρ τοῦ μαθεῖν τὴν κρίσιν, πολὺ τὸ κέρδος, ἀπὸ δὲ τοῦ τὸν καιρὸν οὐκέτι. εἰ γὰρ νῦν ἀγνοοῦντες ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ἡμέραν καὶ εἰδότες ὅτι πολλάκις ἀμύητοι ἀπελεύσονται, φιλονεικοῦσιν εἰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς βαπτίζεσθαι, ὅθεν καὶ ἔρημοι λοιπὸν ἀπέρχονται τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐργασίας· ἀπὸ μὲν 15 πίστεως σωζόμενοι, ἔργα δὲ ἐπιδεῖξαι οὐκ ἔχοντες, εἰ καὶ ἡ συντέλεια δήλη ἦν, τί οὐκ ἂν ἐποίησαν; ὅθεν ἐπιφέρει μονονουχὶ λέγων διὰ τοῦτο, οὐκ εἶπον ὑμῖν, ἵνα ὡς τὴν ἡμέραν ἀγνοοῦντες βλέπητε καὶ προσεύχησθε καὶ ἀγρυπνῆτε. καὶ γὰρ οὐκ εἶπεν, οὐκ οἶδα, ἀλλ' οὐκ οἴδατε, βουλόμενος ἐναγωνίους εἶναι διηνεκῶς, 20 ἐκείνην καὶ ἄδηλον τὸ τέλος ἔχοντες.

Ὡς ἄνθρωπος ἀπόδημος ἀφεὶς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ καὶ τὰ ἑξῆς.

Διὰ τοῦτο εἶπεν γρηγορεῖτε, δεικνὺς ὅτι εἰ ᾔδεσαν οἱ ἄνθρωποι πότε ἀποθανοῦνται, πάντες ἂν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐσπούδασαν. 25 διὰ τοῦτο ἀεὶ αὐτοὺς βουλόμενος τοῦτο προσδοκᾶν, ἵνα ἀεὶ σπουδάζωσι, καὶ τῆς ἑκάστου ζωῆς τὸ τέλος ἄδηλον ἐποίησα. εἶτα ἐκκεκαλυμμένος ἑαυτὸν Κύριον ὀνομάζει. οὐδαμοῦ οὕτω σαφῶς εἰπών. ἐντεῦθεν δέ μοι καὶ ἐντρέπειν δοκεῖ τοὺς ῥαθύμους. οὐδὲ γὰρ ὅσην περὶ χρήματα σπουδὴν πεποίηνται οἱ προσδοκῶντες 30 κλέπτεσθαι, τοσαύτην ὑμεῖς, φησιν, ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ποιεῖσθε. ἐργασίας οὖν ὁ παρὼν καιρὸς, ὁ δὲ μέλλων τῆς κρίσεως.

[g] τοῦτο πάντα P. [h] τὴν ἡμέραν ἦν· μόνος οἶδέν φησιν ὁ πατὴρ, οὐδὲ ὁ υἱός Poss. et P. om. L.

ἄνθρωπον δὲ ἑαυτὸν ὀνομάζει διὰ τὴν οἰκονομίαν. ἀποδημίαν δέ φησι τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν. ἔργον δὲ ἑκάστου [i] τὴν τῶν ἐντολῶν ἐργασίαν καὶ τήρησιν, ἥτις φαίνεται διὰ τοῦ [k] θυρωροῦ.

ΚΕΦ. ΜΔ.

Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρῳ. 5

1 Ἦν δὲ τὸ Πάσχα καὶ τὰ ἄζυμα μετὰ δύο ἡμέρας· καὶ ἐζήτουν οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς, πῶς αὐτὸν ἐν 2 δόλῳ κρατήσαντες ἀποκτείνωσιν. ἔλεγον δὲ, Μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, μήποτε θόρυβος ἔσται τοῦ λαοῦ.

Πρὸ δύο ἡμέρας τοῦ πάθους ἡ βουλή. διὸ δὲ τὴν τετάρτην ἐν 10 τῇ ἑβδομάδι νηστείαν ἄγομεν, ὡς τοῦ πάθους ἀρχὴν τοῦ κατὰ τὴν ἕκτην [l] ἐπιτελεσθέντος. δόλον δὲ μηχανῶνται διὰ τὸν λαὸν τὸν ἀκολουθοῦντα καὶ περιεστῶτα ἀεί. καὶ τὴν μὲν ἑορτὴν ὑπερθέσθαι βούλονται· οὐ συγχωροῦνται δὲ, ἐπειδὴ τὴν προφητείαν ἔδει πληροῦσθαι τὴν ἐν τῇ νομικῇ διατυπώσει, ἐν ᾗ τὸ Πάσχα 15 ἐθύετο, μηνὶ πρώτῳ, τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ. ἐν τούτῳ γὰρ τῷ μηνὶ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ τὸ ἀληθινὸν Πάσχα ἔδει τυθῆναι. πρὸς δὲ τούτοις δείκνυται καὶ ὡς ἑκοντὶ ἑαυτὸν ἐξέδωκε, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν καταδέξασθαι, ὅτι βουλόμενοι μὲν κατασχεῖν αὐτὸν, πολλάκις οὐκ ἴσχυσαν. ὅτε δὲ μὴ συλλαβέσθαι αὐτὸν ἐβούλοντο, τότε 20 ἑαυτὸν ἐκδοὺς παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὸ σπουδαζόμενον αὐτοῖς εἰς πέρας ἐξελθεῖν παρεσκεύασε. Τούτοις ἐπισυνάπτει ὁ Εὐαγγελιστὴς ὁμοίως Ματθαῖος [m] τὸ ἐν τῇ Βηθανίᾳ γενόμενον ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ παρὰ [n] γυναικός.

3 Καὶ ὄντος αὐτοῦ ἐν Βηθανίᾳ, ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος 25 τοῦ λεπροῦ, κατακειμένου αὐτοῦ, ἦλθε γυνὴ ἔχουσα ἀλάβαστρον μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτελοῦς· καὶ συντρίψασα τὸ ἀλάβαστρον, κατέχεεν αὐτοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς.

Δοκεῖ μὲν εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ γυνὴ παρὰ τοῖς Εὐαγγελι- 30

[i] Sic L. ἐκ τούτου P. et Poss. [k] τῆς P. [l] Sic L. κατ' αὐτὴν P. et Poss. [m] Ματθαίῳ L. [n] Sic L. περὶ P.

σταῖς ἅπασιν· οὐκ ἦν [o] δέ· ἀλλὰ παρὰ τοῖς τρισὶ μὲν, μία τις οὖσά μοι [p] δοκεῖ καὶ ἡ αὐτή· παρὰ δὲ τῷ Ἰωάννῃ *οὐκέτι, ἀλλ' ἑτέρα τις θαυμαστὴ ἡ τοῦ* Λαζάρου *ἀδελφή. καὶ ταῦτα μὲν φησιν ὁ τῆς βασιλίδος πόλεως ἐπίσκοπος* Ἰωάννης. Ὠριγένης *δὲ πάλιν ἄλλην μέν φησι τὴν παρὰ* Ματθαίῳ *καὶ* Μάρκῳ *ἐκχέουσαν τῆς κεφαλῆς τὸ μύρον ἐν οἰκίᾳ* Σίμωνος *τοῦ λεπροῦ· ἄλλην δὲ τὴν παρὰ τῷ* Λουκᾷ *γεγραμμένην ἁμαρτωλὸν κατεκχέασαν τῶν ποδῶν αὐτοῦ τὸ μύρον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ* Φαρισαίου. Ἀπολινάριος *δὲ καὶ* Θεόδωρος *μίαν καὶ τὴν αὐτήν φασι παρὰ πᾶσι τοῖς* Εὐαγγελισταῖς [q], *ἀκριβέστερον δὲ τὸν* Ἰωάννην *τὴν ἱστορίαν ἐκδεδωκέναι. φαίνονται δὲ* Ματθαῖος *καὶ* Μάρκος *καὶ* Ἰωάννης *περὶ τῆς αὐτῆς λέγοντες· ἐν* Βηθανίᾳ *γὰρ γεγενῆσθαί φασι· κώμη δὲ αὕτη.* Λουκᾶς *δὲ περὶ ἑτέρας. "Ἰδοὺ γὰρ γυνή, φησιν, ἐν τῇ πόλει, "ἥτις ἦν ἁμαρτωλὸς, καὶ ἐπιγνοῦσα ὅτι ἀνάκειται ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ "*Φαρισαίου*," καὶ τὰ ἑξῆς, ὡς εἶναι ταύτην ἁμαρτωλὸν καὶ ἐν τῇ πόλει· ἐκείνην δὲ μὴ ἁμαρτωλὸν ἀναγέγραπται* [r], *καὶ ἐν* Βηθανίᾳ *τῇ κώμῃ. ἀποδέχεται μέντοι αὐτῆς ὁ* Σωτὴρ *τὴν προθυμίαν, οὐ μάτην λέγων τὸ λαληθήσεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ μετὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ* Εὐαγγελίου *καὶ τὸ τῆς γυναικὸς ἔργον, ἀλλ' ὅτι τύπον ἐπεῖχε* [s] *τῆς προσαγούσης* Χριστῷ *τὴν πίστιν ἐκκλησίας, καὶ ἐκβαλλούσης ὥσπερ μύρον εὐωδέστατον. καὶ πιστικὴν γὰρ τὴν νάρδον ὀνομάζουσι, καὶ πολύτιμον λέγουσι. φησὶ δὲ εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν αὐτῷ* [t] *συντελεῖν τὴν τοῦ μύρου ἄλειψιν· καὶ ὃ ἔσχε φησὶν, ἐποίησε. "προέλαβε γὰρ μυρίσαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐν- "ταφιασμόν·" ἐπὶ γὰρ τῷ θανάτῳ μάλιστα τῆς πίστεως ἀποδέξασθαι αὐτὸν ὡς σωτήριον κόσμῳ· πίστεως δὲ τοῦτο ἔργον τῆς ἰσχυροτάτης. γίνεται δὲ σημεῖον τοῦ μέλλοντος καὶ κατὰ βούλησιν τοῦτο τοῦ* Σωτῆρος· *ἔργον γὰρ λόγου μᾶλλον μνημονεύεται, ἵνα μνημονεύομεν ὅτι προεγνώκει τὸ πάθος. τῶν δὲ αἰτιωμένων τὴν τοῦ μύρου ἔκχυσιν διαφόρων ὄντων, ὁ μὲν* Ἰωάννης *μόνον* [u] Ἰούδα *ἐμνημόνευσε τοῦ προδότου· ὁ δὲ* Ματθαῖος *τῶν* Ἀποστόλων· *ὁ δὲ* Μάρκος *τινῶν, οὐχ ἁπάντων. οὐ τὴν τοῦ λέγοντος ἐξελέγχει προαίρεσιν ὁ* Κύριος, *ἀπὸ πονηρίας λέγοντος τοῦτο τοῦ* Ἰούδα *κατ'*

[p] *ἐστὶ* P. *εἶναι* L. [q] Sic L. *εὐαγγελίοις* Poss. [r] *ἀναγεγράφθαι* P.L. [s] Sic L. *ἐπέχει* P. et Poss. [t] *αὐτοῦ* P. [u] *μόνου* P.

αἰσχροκέρδειαν, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἄλλοις μέμφεται κατὰ ὑγιῆ λογισμὸν αἰτιασαμένοις. οὐκ εἰδότες γὰρ τὸ τοῦ πραχθέντος εὔλογον ἠτιῶντο τὴν πρᾶξιν, ἤκουον γὰρ τοῦ διδασκάλου λέγοντος, "ἔλεον "θέλω καὶ οὐ θυσίαν," καὶ πολλὰ ἐν τῷ ὄρει περὶ ἐλεημοσύνης διαλεχθέντος. καὶ ἀπὸ τούτων συνελογίζοντο πρὸς ἑαυτοὺς, ὡς 5 πολλῷ κρεῖττον ἦν τὴν τιμὴν τοῦ μύρου διανεμηθῆναι τοῖς πένησιν. ὁ δὲ Σωτὴρ τὴν διάνοιαν αὐτῆς ὁρῶν ἀφίησιν, καὶ γὰρ πολλὴ ἡ εὐλάβεια ἦν, καὶ ἄφατος ἡ σπουδή· διὸ καὶ σφόδρα συγκαταβαίνων, συνεχώρησε κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ χυθῆναι τὸ ἔλαιον. πολλῶν δὲ αἰτιωμένων καὶ διαφόρων, ὁ Κύριος προγνώστης ὢν, τὸν 10 μὲν Ἰούδαν ὡς φιλάργυρον ἐξελέγχει· τοὺς δὲ μαθητὰς οὐκ αἰτιᾶται, ὡς ἐξ ἁπλουστέρας γνώμης εἰρηκότων ταῦτα. ἐμνημόνευον γὰρ τὸ, "ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν." εἰπόντες δὲ ὅτι ἠδύνατο τριακοσίων διναρίων πραθῆναι, ἔδειξαν ὅσα ἀνήλωσεν εἰς τὸ μύρον αὕτη, καὶ ὅσην τὴν προθυμίαν [x] ἐπεδείξατο. "καὶ ὅπου ἂν κηρυχθῇ," 15 φησι, "τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο, λαληθήσεται καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη." διὰ τοῦτο πάλιν τὴν εἰς τὰ ἔθνη ἔξοδον προαναφωνεῖ, καὶ ταύτῃ παραμυθούμενος αὐτοὺς ὑπὲρ τοῦ θανάτου· εἴγε μετὰ τὸν σταυρὸν [y] ἡ δύναμις, ὡς πανταχοῦ τῆς γῆς ἐκχυθῆναι τὸ κήρυγμα. καὶ οὐκ ἀπῄτει δὲ ὁ καιρὸς ὥστε διορθῶσαι τὸ γεγενημένον, ἀλλ' ὥστε 20 ἀποδέξασθαι μόνον. ὥσπερ γὰρ εἴτις αὐτὸν ἔροιτο πρὸ τοῦ ποιῆσαι τὴν γυναῖκα, οὐκ ἂν τοῦτο ἀπεφήνατο, οὕτω μετὰ τὸ ἀγορασθῆναι καὶ μετὰ τὸ χυθῆναι τὸ ἔλαιον, ἄκαιρος ἦν ἡ ἐπιτίμησις· διὸ καὶ αὐτὸς ὥστε μὴ πηρῶσαι τὴν γνωμὴν τῆς γυναικὸς ταῦτα ἔφησε· καὶ ὅσα φησίν, εἰς παραμυθίαν αὐτῆς λέγει. ἐγὼ γάρ, φησι, 25 τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ καταδικάσαι αὐτὴν ὡς κακῶς πεποιηκυῖαν, ἢ μέμψασθαι ὡς οὐ καλῶς ἐργασαμένην, ὅτι οὐδὲ ἀφήσω λαθεῖν τὸ γεγενημένον. ἀλλ' ὁ κόσμος εἴσεται τὸ ἐν οἰκίᾳ εἰργασμένον καὶ ἐν κρυπτῷ. καὶ γὰρ μεγάλης διανοίας ἦν τὸ γεγενημένον, καὶ πολλῆς τεκμήριον πίστεως. 30

[x] μεγαλοψυχίαν L. [y] τοῦ σταυροῦ P.

ΚΕΦ. ΜΕ.

Περὶ τοῦ Πάσχα.

12 **Καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων, ὅτε τὸ Πάσχα ἔθυον, λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, Ποῦ θέλεις ἀπελθόντες ἑτοιμάσωμεν ἵνα φάγῃς τὸ Πάσχα;** 5

Πρώτην ἀζύμων τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων φησίν. εἰώθασι γὰρ ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τὴν ἡμέραν ἀριθμεῖν ἀεί. Ἕτερος δέ φησι πρὸ μιᾶς τῶν ἀζύμων, ἡμέρας μνημονεύσας ἐκείνης καθ' ἣν ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τὸ πάσχα ἔμελλε θύεσθαι. ὅθεν δῆλον ὅτι τὴν αὐτὴν ἐδήλωσαν ἀμφότεροι [z]. τῇ γὰρ πέμπτῃ τοῦ σαββάτου προσῆλθον· καὶ 10 ταύτην ὁ μὲν τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων καλεῖ, ὁ δὲ αὐτὴν τὴν τῶν ἀζύμων· ἑκάτερος ἀληθεύων· ἀπὸ γὰρ [a] τῆς ἑσπέρας ἤρξατο· διὸ ἕκαστος προστίθησιν ὅτε ἐθύετο τὸ Πάσχα. καὶ λέγουσι, "ποῦ "θελεῖς ἑτοιμάσωμεν σοι φαγεῖν τὸ Πάσχα;" ὥστε κᾀντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἦν αὐτῷ οἰκία, οὐκ ἦν καταγώγιον. ἐγὼ δὲ οἶμαι 15 μηδὲ αὐτοὺς [b] ἔχειν· ἢ γὰρ ἂν αὐτὸν ἐκάλεσαν ἐκεῖ ἐλθεῖν, ἀλλ' οὐκ ἦν οὐδὲ τούτοις· πᾶσιν ἀποταξαμένοις λοιπόν [c]. Τίνος δὲ ἕνεκα τὸ Πάσχα ἐπετέλει; διὰ [d] πάντων δεικνὺς μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ὅτι οὐκ ἦν ἐναντίος τῷ νόμῳ.

13 **Καὶ ἀποστέλλει δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ λέγει** 20 **αὐτοῖς, ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀπαντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος, καὶ τὰ ἑξῆς.**

Καὶ τί δήποτε πρὸς ἀγνοοῦντα πέμπει ἄνθρωπον; κᾀντεῦθεν δεικνὺς διὰ πάντων, ὅτι ἠδύνατο μὴ παθεῖν. ὁ γὰρ τὴν διάνοιαν τούτου πείθων [e] ὥστε ὑποδέξασθαι, καὶ ταῦτα ἀπὸ ῥήματος ψιλοῦ, 25 τί οὐκ ἂν εἰργάσατο ἐν τοῖς σταυροῦσιν αὐτὸν, εἴγε ἠβούλετο μὴ παθεῖν [f]; τοιγαροῦν [g] καὶ σημεῖον αὐτοῖς δίδωσιν, ὡς Μάρκος καὶ Λουκᾶς ἱστοροῦσιν· τὸ δὲ ἦν ὁ τὸ κεράμιον βαστάζων. οὐδέτερος

[z] Sic P.L. διαφόρος Poss. [a] Sic L. ἑκατ. δὲ ἀληθεύει, ὅτι ἀπὸ P. et Poss. [b] αὐτὸς L. [c] Sic L. ἔχειν ὡς πᾶσιν (πᾶσαν P.) ἀποταξαμένους· εἰ γὰρ αὐτὸν (ἂν αὐτὸν P.) ἐκάλεσαν ἐκεῖ P. et Poss. [d] Sic P.L. πρὸ Poss. [e] μεταθεὶς ἀπὸ ψιλῶν ῥηματων P. et Poss. [f] Sic L. ἐν τοῖς ἄλλοις P. et Poss. [g] Sic L. εἶτα ἐπειδὴ ἠγνόουν P. et Poss.

οὖν αὐτῶν εἴρηκεν, πῶς ἔδομαι τὸ Πάσχα. ἀλλὰ "ποῦ ἐστι[h] τὸ "καταλυμά μου, ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω;" ὥστε ἀρκοῦσαν γενέσθαι τὴν παρασκευήν. καὶ ἐκεῖνον μὲν νομίσαι κρύπτεσθαι αὐτὸν, ὁ δὲ Ματθαῖος εἴρηκεν μόνος τὸ "πρός σε "ποιῶ τὸ Πάσχα," δύναται δὲ ταύτην τὴν παρασκευὴν δηλοῦν 5 τοῦ Πάσχα, οὐ τὴν βρῶσιν. ὁ γὰρ Ἰωάννης δηλοῖ κατὰ τὴν τοῦ πάθους ἡμέραν καὶ ὥραν μήπω τὸ Πάσχα βρωθὲν ὑπὸ Ἰουδαίων, ἐπείπερ, ὡς ἔλεγεν, ἐχρὴν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τό τε τυπικὸν Πάσχα καὶ τὸ ἀληθινὸν ἐπιτελεσθῆναι. Ἀποστείλας τοίνυν τοὺς μαθητὰς ὁ Σωτὴρ, ἔφη αὐτοῖς ἀπελθεῖν εἰς τὴν πόλιν· καὶ ὅτι 10 ἀπαντήσεταί τις αὐτοῖς κεράμιον ὕδατος βαστάζων· ᾧπερ[i] ἑπομένους δεῖ ἐπιστῆναι τῇ οἰκίᾳ εἰς ἣν ἐκεῖνος εἰσέρχεται. εἶτα τῷ δεσπότῃ τῆς οἰκίας εἰπεῖν τὰ ἀκόλουθα. Ταῦτα δὲ παραλέλειπται τῷ Ματθαίῳ ἁπλῶς εἰρηκότι, ἐκέλευσεν αὐτοῖς πρὸς τὸν δεῖνα ἀπελθεῖν, ᾧ καὶ τόδε εἰπεῖν. καὶ γὰρ εὑρήσει τις αὐτὸν 15 ἁπλῶς τοῦ μηνύσαι τὰ πράγματα μόνου γενόμενον, πλεῖστα παραλιμπάνοντα[k] τῶν γεγονότων ἐν μέσῳ, ὅπερ ἐν πολλοῖς αὐτὸν τίς εἰρηκέναι ἀπεδέξατο.

ΚΕΦ. Μϛ.

Περὶ τῆς προδόσεως προφητεία. 20

17 18 Καὶ ὀψίας γενομένης ἔρχεται μετὰ τῶν δώδεκα· καὶ ἀνακειμένων αὐτῶν καὶ ἐσθιόντων εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.

Τῶν τοίνυν μαθητῶν ἁπάντων παρεσκευασμένων γενομένης ὀψίας, "ἔρχεται μετὰ τῶν δώδεκα" καὶ τὰ ἑξῆς. ἅμα μὲν ἐδήλωσε τῷ προ- 25 δότῃ, ὅτι οὐκ αὐτὸς ἴσχυεν, εἰπὼν ὅτι τὸ πάθος, καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ· ἅμα δὲ καὶ τὴν τιμωρίαν ἐδήλωσε, ἵνα μὴ καὶ ἀπολογίαν ἔχῃ. καὶ τὸ ὑπάγειν[l] δὲ δύναμιν ἔχει δηλωτικὴν ἀποδημίας μᾶλλον ἢ θανάτου. ὥσπερ καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἔλεγεν, "ὑπά- "γω πρὸς τὸν πέμψαντά με," καὶ τὸ ἑκούσιον ἡ λέξις ἑρμηνεύει· 30

[h] Sic P.L. ἦν Poss. [i] ὥσπερ Cod. L. qui solus hæc præbet.
[k] παραλαμπάνοντα Cod. [l] Cod. ὑπάγην.

τὸ δὲ καλὸν εἶναι μὴ γεγενῆσθαι πρὸς τὴν κόλασιν λέγεται· κακῆς γὰρ ὑπάρξεως ἀνυπαρξία αἱρετώτερον. Οἱ δὲ ἤρξαντο λυπεῖσθαι ὡς εἰκός· ἐν μέσῳ γὰρ ἀπορριφέντος τοῦ λόγου, ἕκαστος αὐτῶν ἐδεδίει μή ποτε περὶ αὐτοῦ ταύτην ἐδέξατο τὴν ὑπόνοιαν. καὶ ἔλεγον αὐτῷ, μήτι ἐγώ; 5

22 Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον, καὶ εὐλογήσας ἔκλασε, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ εἶπε, Λάβετε, 23 φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς· καὶ ἔπιον ἐξ αὐτοῦ 24 πάντες· καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ 10 τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον.

Ὁ μέν φησιν ὅτι μυστηρίων μετασχὼν ἔμεινεν ὁ αὐτὸς ὁ προδότης, καὶ τῆς φρικωδεστάτης ἀπολαύσας τραπέζης, οὐ μετεβάλετο· ὡς καὶ ὁ Λουκᾶς δηλοῖ λέγων, ὅτι μετὰ τοῦτο εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς εἰς αὐτὸν, οὐ τοῦ σώματος καταφρονῶν, ἀλλὰ τῆς 15 ἀναισχυντίας λοιπὸν τοῦ προδότου καταγελῶν [m]. ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐκώλυσεν αὐτὸν, καί τοι πάντα εἰδὼς, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐδὲν παραλιμπάνει τῶν εἰς διόρθωσιν ἡκόντων. ἄλλος [n] δέ φασιν ὅτι προεξῆλθεν ὁ Ἰούδας, ὡς Ἰωάννης ἐδήλωσεν· οὐ γὰρ ἂν ἐδέξατο τῆς σωτηρίας κοινωνίας τὸν τύπον ὁ τῆς χριστοκτονίας ὑπηρέτης· καί- 20 τοι τἄλλα πάντα ἤνεγκεν ὁ Κύριος· ἀλλὰ τοῦτο οὐκέτι συνεχωρεῖτο. ὅτι δὲ διὰ τούτων παρέδωκε τοῖς μαθηταῖς, ὅπως ἐπιτελεῖν αὐτοὺς προσῆκε τῆς καινῆς διαθήκης τὸ μυστήριον, οἶμαι μηδένα ἂν ἑτέρως εἰπεῖν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ εὐλόγησε [o] καὶ εἶπε διδοὺς αὐτοῖς μεταλαβεῖν ἃ προσῆκον ἦν, ἵνα ἐκεῖνοι διὰ μὲν τῆς εὐλο- 25 γίας καὶ εὐχαριστίας μάθωσιν ὡς μεγάλα ἀληθῶς καὶ πάσης εὐχαριστίας ἄξια τὰ διὰ τοῦ πάθους οἰκονομηθέντα τοῦ Χριστοῦ. ὧν δὴ σύμβολα ταῦτα ἐπιτελεῖσθαι παρέδωκεν αὐτοῖς. ἐν δὲ τῷ [p] εἰπεῖν· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτό μου τὸ αἷμα· ὅτι τὸ μὲν ἄρτον προτιθέντα [q] μετὰ τὴν εὐχαριστίαν προσῆκεν αὐτοὺς 30 σώματος νομίζειν μεταλαμβάνειν, τὸ δὲ ποτήριον ἐν τάξει [r] τοῦ

[m] Sic L. καταγγέλλων τ. πρ. Poss. [n] ἄλλοι Poss. [o] ηὐλόγησεν L. [p] Διὰ δὲ τοῦ L. [q] προτιθεντας P. προτιθέντος L. [r] τάξει L. τάξῃ Poss.

αἵματος ἡγεῖσθαι, περὶ ἃ τὸ πάθος ἐγένετο ἐπὶ κοινῇ τῇ πάντων σωτηρίᾳ τε καὶ ἀφέσει τῶν ἡμαρτημένων αὐτοῖς. ἡ γὰρ ἐπὶ τούτοις γινομένη πίστις ὁμοῦ τε τῶν πληρωθέντων ὁμολογίαν ἔχει, καὶ τὴν μετουσίαν τῆς ἀφέσεως χαρίζεται τοῖς πιστεύουσιν. 5

Ἄλλως φησὶν, διδάσκει ἡμᾶς μὴ πρὸς τὴν φύσιν ἀφορᾶν τῶν προκειμένων, ἀλλὰ διὰ τῆς γινομένης ἐπ' αὐτοῖς εὐχαριστίας, ταῦτα ἐκεῖνα εἶναι πιστεύειν. ὁ γὰρ ζωοποιὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος ἑνώσας ἑαυτὸν τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ, καθ' ὃν οἶδε τρόπον αὐτὸς, ζωοποιὸν ἀπέφηνεν αὐτήν· ἔφη γὰρ αὐτός· "ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων 10 *" εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον. ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς· καὶ ἐάν " τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ὁ ἄρτος " δὲ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστὶν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. " ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου " καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς." οὐκοῦν τοῦτο* 15 *ποιοῦντες ζωὴν ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς, ἓν ὡς πρὸς αὐτὸν ἀποτελούμενοι, καὶ ἐν αὐτῷ μένοντες· ἔχοντες δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτόν. ἔδει γὰρ αὐτὸν διὰ μὲν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν ἡμῖν γενέσθαι θεοπρεπῶς, συνανακίρνασθαι δὲ ὥσπερ τοῖς ἡμετέροις σώμασι διὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς καὶ τοῦ τιμίου αἵματος· ὃ δὴ καὶ ἐσχήκαμεν* 20 *ὡς εὐλογίαν ζωοποιὸν, ὡς ἐν ἄρτῳ τε καὶ οἴνῳ· ἵνα μὴ ἀποναρκήσωμεν σάρκα τε καὶ αἷμα προκείμενον βλέποντες ἐν ἁγίαις τραπέζαις τῶν ἐκκλησιῶν, συγκαθιστάμενος ὡς Θεὸς ταῖς ἡμετέραις ἀσθενείαις ἐνίησι τοῖς προκειμένοις δύναμιν ζωῆς, καὶ μεθίστησιν αὐτὰ πρὸς ἐνέργειαν τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς, ἵνα εἰς μέθεξιν* 25 *ζωοποιὸν ἔχωμεν αὐτὰ, καὶ οἷον σπέρμα ζωοποιὸν ἐν ἡμῖν εὑρεθῇ τὸ σῶμα τῆς ζωῆς· καὶ μὴ ἀμφίβαλλης ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς, αὐτοῦ λέγοντος· δέχου δὲ μᾶλλον ἐν πίστει τοῦ Σωτῆρος τὸν λόγον, ἀλήθεια γὰρ ὢν οὐ ψεύδεται.*

Περὶ πολλῶν δὲ ἐκχύνεσθαι τὸ αἷμα λέγων, τὸ περὶ πάντων 30 *λέγει, πολλοὶ γὰρ οἱ πάντες, ὥσπερ καὶ ὁ Παῦλος διὰ τοῦ ἑνὸς ἔλεγεν δεικνὺς κατασταθήσεσθαι τοὺς πολλούς· τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα δηλοῖ ὅτι εἷς ὑπὲρ πολλῶν πάσχει τοῦτο. ἐπάγει,*

25 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, Ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ πίω ἐκ τοῦ γεν-

νήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

"Οὐ μὴ πίω ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου·" καὶ τὰ ἑξῆς. Ἡ κατὰ Ματθαῖον, "τοῦ πατρὸς," τουτέστι καινῶς μετὰ τὴν ἀνάστασιν. ἤμελλε γὰρ ἀνίστασθαι, καὶ ἀνιστάμενος ἐσθίειν τε καὶ 5 πίνειν μετὰ τῶν μαθητῶν· ὥστε δὴ μείζονα καὶ ἀληθεστέραν αὐτοῖς τῆς ἀναστάσεως ἐγγενέσθαι τὴν πίστιν. βασιλείαν δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὠνόμασε τὴν ἀνάστασιν, ἀφ' ἧς αὐτῷ ἡ βασιλεία προσεγίγνετο, καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων ἡ ταύτης κοινωνία. τὸ οὖν, οὐ μὴ πίω αὐτὸ τοῦ λοιποῦ ἕως τότε, δεικνύντος ἦν 10 οὐ τὴν ἀνάστασιν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ πάθους τὴν ἐγγύτητα. εἴπερ [s] δὴ οὐκέτι [t] καιρὸν ἕξει τροφῆς αὐτοῖς κοινωνῆσαι καὶ πότου. τί δήποτε δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Πάσχα τὸ μυστήριον ἐπετέλει τοῦτο; ἵνα μάθῃς πάντοθεν καὶ τῆς παλαιᾶς ὄντα νομοθέτην, καὶ τὰ ἐν ἐκείνῃ ὄντα διὰ ταῦτα προσκιαγραφηθέντα. διά 15 τοι τοῦτο ἔνθα ὁ τύπος τὴν ἀλήθειαν ἐπετίθει. ἡ δὲ ἑσπέρα τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν τεκμήριον ἦν, καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἥκειν λοιπὸν τὸ τέλος τὰ πράγματα. εὐχαριστεῖ δὲ ὑπὲρ τοῦ πάθους, δεικνὺς τὸ ἑκούσιον· καὶ παιδεύων ἡμᾶς ὅπερ ἂν πάσχωμεν, εὐχαρίστως φέρειν. "ἕως ἂν αὐτὸ πίω καινὸν μεθ' ὑμῶν," ὑμῶν μαρτυ- 20 ρούντων· ὑμεῖς γὰρ ὄψεσθέ με ἀναστάντα. Τί δέ ἐστι καινόν; τουτέστι ξένον [u], οὐ σῶμα μαθητὸν ἔχων, ἀλλ' ἀθάνατον λοιπὸν καὶ ἄφθαρτον, καὶ [x] μὴ δεόμενον τροφῆς.

Καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν.

Ηὐχαρίστησαν πρὸ τοῦ λαβεῖν, ἵνα καὶ ἡμεῖς εὐχαριστήσωμεν· 25 ηὐχαρίστησαν μετὰ τὸ λαβεῖν καὶ ὕμνησαν, ἵνα καὶ ἡμεῖς αὐτὸ τοῦτο ποιῶμεν. τί δήποτε δὲ εἰς τὸ ὄρος ἐξῆλθεν; δῆλον ἑαυτὸν ποιῶν πρὸ τοῦ [y] συλληφθῆναι, ἵνα μὴ δόξῃ κρύπτεσθαι. ἔσπευδε γὰρ ἐπὶ τὸν τόπον ἐλθεῖν, ἔνθα εἰώθει, καὶ προδότης ἠπίστατο.

27 **Καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ὅτι πάντες σκανδαλι-** 30 **σθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ· ὅτι γέγραπται,**

[s] ἐπειδὴ P. [t] οὐκέτι om. L. [u] ξένως L. [x] ἤτοι L. [y] πρὸς τὸ P.

Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρό-
28 βατα. ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐγερθῆναί με, προάξω ὑμᾶς εἰς
τὴν Γαλιλαίαν.

Ἵνα μὴ δόξῃ κατηγορία τις χαλεπὴ εἶναι, λέγει καὶ προφη-
τείαν. ὁμοῦ μὲν πείθων αὐτοὺς προσέχειν τοῖς γεγραμμένοις· ὁμοῦ 5
δὲ καὶ δηλῶν ὅτι [z] καὶ πρὸ τούτου αὐτὸς αὐτοὺς συνεῖχεν· οὐ μὴν
ἀφῆκεν αὐτοὺς πάλιν μέχρι τῶν σκυθρωπῶν εἶναι· ἀλλὰ "προάξω
"φησὶν ὑμᾶς, εἰς τὴν Γαλιλαίαν," ἵνα τοῦ φόβου τῶν Ἰουδαίων
ἀπαλλαγέντες πιστεύσωσι τῷ λεγομένῳ.

29 Ὁ Πέτρος ἔφη αὐτῷ, Καὶ εἰ πάντες σκανδαλι- 10
30 σθήσονται, ἀλλ' οὐκ ἐγώ. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς,
Ἀμὴν λέγω σοι, Ὅτι σήμερον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ, πρὶν
31 ἢ δὶς ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με. ὁ δὲ ἐκ
περισσοῦ ἔλεγε μᾶλλον, ἐάν με δέῃ συναποθανεῖν σοι,
οὐ μή σε ἀπαρνήσομαι. 15

Τοῦ προφήτου εἰπόντος, τοῦ Χριστοῦ βεβαιώσαντος τὸν λόγον,
ὁ Πέτρος, φησὶν, οὐχὶ διὰ τοῦτο ἀφίησι· παιδεύων ἐντεῦθεν,
πάντα πείθεσθαι τῷ Χριστῷ, καὶ τῆς οἰκείας συνειδήσεως πιστο-
τέραν ἡγεῖσθαι τὴν ἀπόφασιν τὴν αὐτοῦ. δέον γὰρ δεηθῆναι καὶ
εἰπεῖν, βοήθησον ἡμῖν ὥστε μὴ ἀποσχισθῆναι. ἀλλ' ἑαυτῷ θαρρεῖ. 20
τοῦτο τοίνυν καταστεῖλαι βουλόμενος ὁ Χριστὸς, ἐχώρησε [a] τὴν
ἄρνησιν. ὅσον δὲ ὁ Χριστὸς ἀπηγόρευσε, τοσοῦτον ἐναντιοῦτο ὁ
Πέτρος ἐκ περισσοῦ. πόθεν δὲ αὐτῷ τοῦτο συνέβη; ἀπὸ πολλῆς
ἀγάπης. ἐπειδὴ γὰρ ἀπηλλάγη τῆς ἀγωνίας ἐκείνης τῆς κατὰ
τὴν προδοσίαν, καὶ δῆλος ἦν [b] ὁ προδότης, θαρρῶν ἔλεγε ταῦτα. 25
ἠρέμα δέ πως καὶ φιλοτιμίας τὸ πρᾶγμα. ὅρα γοῦν μετὰ τὸ
πτῶμα πῶς κατεσταλμένος ἐστί. πρὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ τὸ πᾶν
ἑαυτῷ ἀνατίθησι· μετὰ δὲ ταῦτα τοὐναντίον ἅπαν, "τί ἡμῖν
"προσέχετε ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι [c] τοῦ περι-
"πατεῖν αὐτόν;" ἐντεῦθεν δὲ μανθάνομεν δόγμα μέγα· ὡς οὐκ 30
ἀρκεῖ προθυμία ἀνθρώπου, ἂν μὴ τῆς ἄνωθεν ἀπολαύῃ ῥοπῆς. καὶ

[z] δηλῶν ὅτι P. δηλονότι Poss. [a] συνεχώρησε P. [b] γέγονεν L.
[c] πεποιηκότα P.

πάλιν οὐδὲν κερδανοῦμεν ἀπὸ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, προθυμίας οὐκ οὔσης.

Ὡσαύτως δὲ καὶ πάντες ἔλεγον.

Ὡς ἔλεγεν ὁ Πέτρος μετὰ τοῦτο φιλονεικῶν, ὡς οὐδὲ θανάτου προτεθέντος αὐτῷ ἕλοιτο ἂν αὐτὸν ἀρνησάμενος ἐκκλίναι τοῦ θανά- 5 του τὴν τιμωρίαν, καὶ τοὺς λοιποὺς μαθητὰς τοῖς ἴσοις κεχρῆσθαι λόγοις ἐνήγαγεν.

32 Καὶ ἔρχονται εἰς χωρίον, οὗ τὸ ὄνομα Γεθσημανῆ· καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Καθίσατε ὧδε, ἕως 33 προσεύξωμαι. καὶ παραλαμβάνει τὸν Πέτρον καὶ Ἰά- 10 κωβον καὶ Ἰωάννην μεθ' ἑαυτοῦ. Καὶ ἤρξατο ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν.

Ἔθος ἦν αὐτῷ χωρὶς αὐτῶν προσεύχεσθαι· τοῦτο δὲ ἐποίει παιδεύων αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς, ἐν ταῖς εὐχαῖς ἡσυχίαν κατασκευάζειν ἑαυτοῖς. τίνος δὲ ἕνεκε μὴ πάντας παραλαμβάνει, ἀλλὰ τοὺς 15 τῆς δόξης αὐτοῦ θεωροὺς γενομένους; ἵνα μὴ καταπέσωσιν. ἀλλ' ὅμως καὶ τούτους ἀφίησι καὶ μικρὸν προσελθὼν καὶ εὐξάμενος.

Οὐδὲ λυπουμένῳ συλλυπηθῆναι ἴσχυσαν, ἀλλ' ἐκράτησεν ὁ ὕπνος. ὁ δὲ ἐκτενῶς εὔχεται, ἵνα μὴ δόξῃ ὑπόκρισις εἶναι τὸ πρᾶγμα. οὐδὲ γὰρ ὡς ἀλλότριον ἀποτίθεται τὸ σῶμα, ἀλλ' ὡς 20 ἴδιον. διὰ τοῦτο καὶ ἡ εὐχή. τὸ γὰρ θανατᾶν οὐ σφόδρα κατὰ ἄνθρωπον. τῷ μὲν οὖν εἰπεῖν, εἰ δυνατὸν παρελθέτω, ἔδειξε τὸ ἀνθρώπινον. τῷ δὲ εἰπεῖν, "πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ," τὸ ἐνάρετον καὶ ἐμφιλόσοφον[d]· ὅτι καὶ τῆς φύσεως ἑλκούσης, ἕπεσθαι δεῖ τῷ Θεῷ. εἰ γὰρ οὐ μόνον ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ πραγμάτων 25 ἔδει[e], ἵνα πιστευθῇ[f] ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονε καὶ ἀπέθανε. λέγει δὲ τῷ Πέτρῳ οὕτως, οὐκ ἴσχυσας μίαν ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ; ἅπαντες ἐκαθεύδησαν, καὶ τῷ Πέτρῳ ἐπετίμα, αἰνιττόμενος αὐτὸν[g] ὑπὲρ ὧν ἐφθέγξατο. καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς δὲ τοῦτο αἰνίττεται. "γρηγορεῖτε" γάρ, φησι, "καὶ προσεύχεσθε· ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς 30 "πειρασμόν·" ὁρᾷς ὅτι καλῶς ἔλεγεν ὅτι διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἔλεγον·

[d] φιλόσοφον L. [e] ἔδει om. P. [f] πιστεύσῃ P. [g] Sic P.L. αὐτῷ Poss.

ὅτι σκορπισθήσεσθε, ἵνα εἰς ἱκετηρίαν ἀνέλθωσι καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἀναβλέψωσιν· πανταχοῦ τὸ αὐθάδες αὐτῶν ἐκκόπτων καὶ ἐναγωνίους ποιῶν[h]· εἶτα ἵνα μὴ σφόδρα δόξῃ ἐπιπλήττειν, φησὶ, "τὸ "μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής." εἰ γὰρ καὶ βούλει φησὶν, ἀλλ' οὐ πρότερον εἰ μὴ ὁ Θεὸς ὀρέξει χεῖρα. καθέλκει γὰρ 5 ἡ σάρξ. οὕτω γὰρ τὸ ἀδύνατον ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ἔρρωτο. καὶ πάλιν ηὔξατο τὸ αὐτὸ, "οὐχὶ ὃ ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὃ σὺ," δεικνὺς ἐνταῦθα ὅτι σφόδρα συνᾴδει τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ. τὸ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον τὸ αὐτὸ λέγειν ἀληθείας μάλιστά ἐστιν ἐν ταῖς γραφαῖς ἐνδεικτικόν[i]. ὥσπερ καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἔλεγεν[k] "ὅτι 10 "ἐκ δευτέρου σοι ἐφάνη τὸ ἐνύπνιον ὑπὲρ[l] ἀληθείας, καὶ τοῦ πι-"στευθῆναι, ὅτι τοῦτο ἔσται πάντως," καὶ ὑπὲρ τοῦ πιστώσασθαι τὴν οἰκονομίαν. καὶ τίνος ἕνεκεν ἐκ δευτέρου; ὥστε[m] ἰδεῖν αὐτοὺς καὶ ἐλέγξαι. οὐ μὴν ἤλεγξεν, ἀλλὰ διέστη μικρὸν, καὶ δείκνυσι τὴν ἄφατον αὐτῶν ἀσθένειαν, ὅτι οὐδὲ ἐπιτιμηθέντες ἠδύναντο 15 καρτερῆσαι. μετὰ γὰρ τοῦ καὶ ἀωρὶ τῶν νυκτῶν εἶναι, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ὑπὸ τῆς ἀθυμίας ἦσαν βεβαρημένοι. "καὶ ἔρχεται "τὸ τριτὸν καὶ λέγει αὐτοῖς, καθεύδετε λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε" καὶ τὰ ἑξῆς[n]. δείκνυσιν ὅτι οὐχὶ τοῦ Ἰουδᾶ ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας ἦν. οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ τῷ εἰπεῖν, "εἰς χεῖρας ἁμαρ- 20 "τωλῶν," ἀνίστησιν αὐτῶν τὰ φρονήματα. τῆς γὰρ ἐκείνων πονηρίας ἔργον ἦν, οὐ τὸ αὐτὸν εἶναι ὑπεύθυνον· καὶ τὸ ἑξῆς δὲ ὁμοίως αὐτὸ τοῦτο ἐμφαίνει, ὅτι ἑκὼν ἐπὶ τὸ πρᾶγμα ἔρχεται. Καὶ τὸ "ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν, ἰδοὺ ὁ παραδιδούς με ἤγγικεν." καὶ διὰ πάντων αὐτοὺς ἐπαίδευεν ὅτι οὐκ ἀνάγκης τὸ πρᾶγμα ἦν, 25 ἀλλ' οἰκονομίας τινὸς ἀπορρήτου. καὶ γὰρ προῄδει ἥξοντα· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἔφυγεν, ἀλλὰ καὶ ὁμόσε ἐχώρει[o].

Ἄλλος[p] δέ φησι, πῶς λελύπησαι, δέσποτα, καὶ ἀδημονεῖς; γέγονας δὲ καὶ περίλυπος ἕως θανάτου; τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν,

[h] Ἀλλ' ἵνα τί κύριε οὕτω λελύπησαι καὶ ἀδημονεῖς; ὅτι τὰ μὲν ἐκ τοῦ πάθους ἀγαθὰ τῷ κόσμῳ συμβησόμενα ἐπίσταμαι. λυπεῖ δέ με ὁ πρωτότοκος Ἰσραὴλ ὅτι οὐδὲ ἐν δούλοις ἐστίν· Ἱκετηρίαν ἐποίησα ἵνα ἔλθωσι καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἀναβλέψωσι, πανταχοῦ τὸ αὐθάδες αὐτῶν ἐκκόπτων, καὶ ἐναγωνίους ποιῶν. Hæc deinceps habet Poss. sed turbato ordine. [i] Sic L. ἔνδεικτον P. et Poss. [k] ἔλεγεν om. L. [l] ὑπὸ P. [m] Hæc om. Poss. qui διατί δὲ πάλιν ἐπανέρχεται. [n] Cod. L. ἀπέχει κ. τ. ἑξῆς. [o] Sic L. χωρεῖ Poss. et P. [p] ἄλλως Cod. L.

καὶ τὸ τῆς νίκης τρόπαιον ἐγερεῖς, κατὰ πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως· καὶ ὡς Θεὸς προσκυνηθήσῃ, καὶ τῶν ὅλων δημιουργός. Ἐπί τισιν οὖν ἄρα λελύπησαι; ναί φησιν, τὰ μὲν ἐκ τοῦ πάθους ἀγαθὰ τῷ κόσμῳ[q] *συμβησόμενα ἐπίσταμαι· λύπει δέ με ὁ προτοτόκος Ἰσραὴλ, ὅτι οὐδὲ ἐν δούλοις ἐστιν.* 5

43 *Καὶ εὐθέως, ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, παραγίνεται Ἰούδας, εἷς ὢν τῶν δώδεκα, καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, παρὰ τῶν Ἀρχιερέων καὶ τῶν Γραμματέων καὶ τῶν Πρεσβυτέρων.*

Τὸ, "*εἷς τῶν δώδεκα,*" *καὶ ἑξῆς*[r], *πρὸς τὴν ἔνδειξιν καὶ* 10 *διαβολὴν τῆς τοῦ*[s] *προδόντος φαυλότητος. ὁ γὰρ ἐν ἴσῳ τοῖς Ἀποστόλοις τετιμημένος, τοῖς φονεῦσι τοῦ*[t] *Χριστοῦ γέγονε πρόφασις. δέδωκε γὰρ αὐτοῖς σημεῖον, λέγων,* "*ὃν ἂν φιλήσω, αὐτὸς* "*ἐστίν·*" *ἐπέλαθε*[u] *δὲ παντελῶς τῆς δόξης Χριστοῦ· ᾠήθη τάχα που διανοηθεὶς, ὡς φίλημα προτείνας εἰς τύπον ἀγάπης, λαθεῖν δυνήσεται.* 15 *προετίθει δὲ τὸ* "*χαῖρε*" *τῷ παγιδευθέντι πρὸς θάνατον δι' αὐτοῦ. ὁ δὲ Κύριος φιλοῦντα*[x] *μὲν οὐκ ἀπεστράφη· ἔδειξε δὲ αὐτῷ ὅτι οὐ τρόπῳ φιλίας παρεγένετο, ἀλλὰ χάριν ἀσεβείας. προέδωκέ τε ἑαυτὸν ἑκών. καὶ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας καὶ ἐκράτησαν, ταύτην*[y] *τὴν νύκτα καθ' ἣν τὸ Πάσχα ἔφαγον. οὕτως* 20 *ἔζεον καὶ ἐμαίνοντο. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἂν ἴσχυσαν, εἰ μὴ αὐτὸς συνεχώρησεν. οὐ μὴν τοῦτο ἀπαλλάττει τὸν Ἰούδαν τῆς ἀφορήτου κολάσεως, ἀλλὰ καὶ μειζόνως αὐτὸν καταδικάζει, ὅτι καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοσαύτην λαβὼν ἀπόδειξιν καὶ τῆς ἐπιεικείας καὶ τῆς ἡμερότητος, θηρίου παντὸς χαλεπώτερον γέγονεν.* 25

50 *Καὶ ἀφέντες αὐτὸν πάντες ἔφυγον.*

Οἱ μακάριοι μαθηταὶ τῷ τῆς φιλοθεΐας νυττόμενοι κέντρῳ, μαχαίρας ἐπανατείνουσιν ἀποσοβοῦντες τὴν ἔφοδον· οὐκ ἐᾷ δὲ τοῦτο γενέσθαι ὁ Χριστός. οὐ γάρ τοι μαχαίρᾳ ἡμᾶς κεχρῆσθαι

[q] Hactenus Cod. L. in cæteris mancus. Suppl. Schol. e Poss. vid. not. ad pag. pr. l. 2. cæterum Origenis hæc videntur, qui in Symbola ad Cat. Poss. p. 324. "*ἀλλ' ὅτι ὁ Προτοτόκος Υἱὸς, ἤτοι ὁ Ἰσραὴλ* "*ἔσχατος ἐγεγόνει διὰ τὴν ἀπιστίαν.*" In iis quæ sequuntur iterum Cod. Par. 178. adhibui. [r] *μέγα* P. [s] *διαβολὴν τῆς τοῦ* P. *διαβόλου τ. κατὰ τ.* Poss. [t] *φονῶσι κατὰ* P. [u] *ἐπελάθετο* P. [x] *φιλοῦντι* P. [y] *κατ' αὐτὴν* P.

βούλεται, ἐννοίᾳ[z] *δὲ μᾶλλον καὶ συνέσει χρωμένους ἀποσείεσθαι γενικῶς τοὺς ἐναντίους. ἰασάτο*[a] *δὲ θεοπρεπῶς τὸν ὑπομείναντα τὴν πληγὴν, ὡς ἕτερός φησιν Εὐαγγελιστὴς, τοῖς ἀφιγμένοις εἰς τὸ συλλαβεῖν αὐτὸν θεοπρεπὲς καὶ τοῦτο διδοὺς σημεῖον· ὅτι δὲ τὴν αὐτοῦ χεῖρα κἂν θέλησιν πλεονεκτήσειεν ἂν οὐδεὶς, διαδείκνυσι* 5 *λέγων, " καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκοντα οὐκ ἐκρατήσατε." ἐταμιευόμην γὰρ μᾶλλον τὸ χρῆναι παθεῖν καιρῷ τῷ καθήκοντι· καὶ οὗτός ἐστιν ὁ παρὼν, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαί. δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς αὐτῶν ἰσχύος ἦν τὸ κρατῆσαι. διατί γὰρ μὴ ἐν τῷ ἱερῷ αὐτὸν ἐκράτησαν; ὅτι ἐφοβοῦντο τὸν ὄχλον. διὸ καὶ ἔξω ἐξῆλθε,* 10 *καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ διδοὺς αὐτοῖς ἄδειαν. καὶ ἀφέντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἔφυγον. οὐ γὰρ ἐνῆν ψεύσασθαι τὴν ἀλήθειαν, ἢ τοὺς προφήτας διαμαρτεῖν.*

ΚΕΦ. ΜΖ.

Περὶ ἀρνήσεως Πέτρου. 15

53 Καὶ ἀπήγαγον τὸν Ἰησοῦν πρὸς τὸν Ἀρχιερέα· καὶ συνέρχονται αὐτῷ πάντες οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Πρεσβύ-54 τεροι καὶ οἱ Γραμματεῖς. καὶ ὁ Πέτρος ἀπὸ μακρόθεν ἠκολούθησεν αὐτῷ ἕως ἔσω εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρχιερέως· καὶ ἦν συγκαθήμενος μετὰ τῶν ὑπηρετῶν, καὶ 20 θερμαινόμενος πρὸς τὸ φῶς.

Πολλὴ *θερμότης τοῦ* Πέτρου· *οὐδὲ φεύγοντας ἰδὼν ἔφυγεν· ἀλλ' ἔστη καὶ εἰσῆλθεν· ἦν δὲ καὶ Ἰωάννης, ἐπειδὴ γνώριμος ἦν. καὶ διατί ἀπήγαγον*[b] *αὐτὸν ἐκεῖ, ὅπου ἦσαν ἅπαντες συνηγμένοι; ἵνα μὲν γνώμης πάντα ποιῶσι τῶν ἀρχιερέων. ἐκεῖνος γὰρ ἦν τότε* 25 *ἀρχιερεύς. συνήχθησαν οὖν ἅπαντες, καὶ συνέδριον ἦν λοιμῶν· καὶ ἐρωτῶσιν οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ βουλόμενοι σχῆμα περιθεῖναι τῇ ἐπιβουλῇ ταύτῃ δικαστηρίου. οὐδὲ γὰρ ἦσαν ἶσαι αἱ μαρτυρίαι, φησίν. οὕτω πεπλανημένων τὸ δικαστήριον ἦν, καὶ θορύβου πάντα ἔγεμε καὶ ταραχῆς. ἐλθόντες δὲ ψευδομάρτυρες ἔλεγον ὅτι οὗτος* 30

[z] *εὐνοίᾳ* P. [a] *ἰάσατο* P. *ἴασε* Poss. [b] *ἀπήγαγόν φησι, τὸν Ἰησοῦν πρὸς Ἄνναν τὸν ἀρχιερέα ὅπου ἦσαν συν.* Cod. 178.

εἶπεν "ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸ ναὸν τοῦτον τὸ χειροποίητον, καὶ ἐν "τρισὶν ἡμέραις ἄλλον ἀχειροποίητον οἰκοδομήσω." διὰ τῆς προσθήκης τοῦ χειροποιήτου ηὔξησαν τὴν συκοφαντίαν· οὐ γὰρ εἶπε [c], λύσω, ἀλλὰ, "λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον·" καὶ οὐδὲ περὶ ἐκείνου, ἀλλὰ περὶ τοῦ σώματος [d] τοῦ ἰδίου. τί οὖν ὁ ἀρχιερεύς; βουλόμενος 5 εἰς ἀπολογίαν καταστῆσαι ἵνα ἐξ αὐτῆς αὐτὸν ἕλῃ [e], φησὶν, "οὐκ "ἀποκρίνῃ οὐδέν; τί οὖν οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν;" ὁ δὲ ἐσιώπα. ἀνόνητα [f] γὰρ ἦν τὰ τῆς ἀπολογίας, οὐδενὸς ἀκούοντος. καὶ γὰρ σχῆμα τοῦ [g] δικαστηρίου ἦν μόνον. ὃ καὶ ἔδειξε κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Λουκᾶ, εἰπὼν πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας "εἶ σὺ [h] ὁ Χριστός; 10 "εἰπὲ ἡμῖν. ἐὰν ὑμῖν εἴπω, οὐ μὴ πιστεύσητε· ἐὰν δὲ ἐρωτήσω, οὐ "μὴ ἀποκριθῆτε." πάλιν δὲ ὁ ἀρχιερεὺς ἐπηρώτα αὐτὸν εἰ αὐτὸς εἴη [i] ὁ Χριστός; καὶ ἐπειδὴ Χριστοὶ ἐκαλοῦντο οἵ τε ἱερεῖς καὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς, προστίθησι κατὰ ἐξαίρετον, "ὁ υἱὸς τοῦ "εὐλογητοῦ," ἵνα εἴπῃ τοῦ Θεοῦ. ἐπ' ἐλέγχῳ δὲ αὐτοῦ ἡ ἀπόκρισις, 15 ὅτι "ἐγώ εἰμι." οὐ γὰρ ὡς δυνάμενος πιστεῦσαι. καὶ γὰρ εἶπε κατὰ Λουκᾶν ὅτι "οὐ μὴ πιστεύσητε." ἀλλ' ἵνα μηδὲ τοῦτο ὑπολείπηται [k], ὅτι οὐ σαφῶς ἤκουσαν δηλοῦντος ἑαυτὸν ὄντα Χριστόν. καὶ ὁ μὲν Μάρκος ἀντίκρυς λέγει. Τὸ δέ ἐστιν ἐλέγχοντος ὅτι οὐ παντελῶς διαλέληθεν [l] αὐτοὺς τὸ πρᾶγμα, διὰ τὴν ἐκ τῶν σημείων 20 ἐπίγνωσιν. πόθεν γὰρ τὸ λέγειν τοῦτον μόνον Χριστὸν, ὅπερ ἐφ' ἑτέρων οὐκ εἰρήκασιν; ἐπιφέρει δὲ τὸ τῆς κρίσεως, ἀπειλῶν ὅτι ὄψονται αὐτὸν ἐν τῇ οὐρανίῳ δόξῃ φαινόμενον. τὸ δὲ "ἐκ δεξιῶν τῆς "δυνάμεως" τὴν δόξαν λέγει τὴν ἐξ οὐρανοῦ φανησομένην, οὐ σχῆμα σωματικόν. οὐδὲ γὰρ ὁρᾶται Θεὸς ὁ πάντῃ ἀόρατος, ἵνα καὶ ἡ ἐκ 25 δεξιῶν καθέδρα σωματικῶς θεωρεῖσθαι λέγηται· ἀλλὰ τὸν ἐν μεγίστῃ δόξῃ τῇ ὁρατῇ θεωρησόμενον, ἐκ δεξιῶν εἶπε θεωρηθήσεσθαι· ὡς τῆς ὁρατῆς ταύτης δόξης τῇ ἀοράτῳ ἐκείνῃ συναπτομένης [m] ἐγγύτατα καὶ ἐντιμότατα. ἀλλ' ὅμως ἀκούσαντες οὐκ ἐφυλάξαντο, ἀλλὰ βλασφημίαν εἶπον εἶναι τὸν λόγον, καὶ μηκέτι ζητεῖ- 30 σθαι μάρτυρας. οὕτως οὐκ εἰς ὠφέλειαν τοῖς ἀνηκόοις αἱ τῶν

[c] οὐκ εἶπε δὲ ὁ Σωτὴρ C. 178. [d] περὶ τοῦ ἰδίου σώματος λέγειν, οὐ περὶ τοῦ ἐκ λίθων ναοῦ C. 178. [e] κρατήσῃ αὐτὸν C. 178. [f] ἀδιανόητα PP. [g] τοῦτο P. [h] εἰ σὺ εἶ P. [i] Sic PP. ᾖ Poss. [k] Sic PP. ὑπολείπῃ τι Poss. [l] δίελαθεν C. 178. [m] Sic PP. συναπλομένης Poss.

μυστηρίων ἀποκαλύψεις, ἀλλ' εἰς κατάκρισιν. εἰπόντος τοίνυν τοῦ Χριστοῦ ὅτι αὐτὸς εἴη, καὶ ὅτι ἐκ δεξιῶν καθιεῖται τοῦ πατρὸς, καὶ ὅτι ἥξει πάλιν κρινῶν τὴν οἰκουμένην, ὃ πολλὴν τὴν πρὸς αὐτὸν συμφωνίαν δηλοῦντος ἦν· διέρρηξεν αὐτοῦ τὰ ἱμάτια ὁ ἀρχιερεὺς, καί φησιν, ἠκούσατε τῶν λεγομένων· τί ὑμῖν δοκεῖ; 5 *οὐ φέρει τὴν ψῆφον οἴκοθεν, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων αἰτεῖ*[o], *ὡς ἐπὶ ὡμολογημένων ἁμαρτημάτων καὶ βλασφημίας δήλης, καὶ προλαμβάνει τοὺς ἀκροατὰς λέγων, ὑμεῖς γὰρ ἠκούσατε τῆς βλασφημίας, μονονουχὶ καταναγκάζων*[p] *καὶ βεβαιῶν κακῶς, μᾶλλον δὲ βιαζόμενος τὴν ψῆφον ἐξενεγκεῖν κατ' αὐτοῦ τοὺς παρόντας ὡς* 10 *βλασφημίαν εἰπόντος καὶ Θεὸν ἑαυτὸν ποιοῦντος· καὶ φησὶν, "ἠκούσατε τῆς βλασφημίας, τί ὑμῖν δοκεῖ;" τί οὖν ἐκεῖνοι; κατέκριναν αὐτὸν ἔνοχον εἶναι θανάτου· αὐτοὶ κατήγοροι καὶ δικασταὶ καὶ πάντα γινόμενοι. πάντας γὰρ ἐπεσπάσατο διὰ τοῦ ῥῆξαι τὸν χιτωνίσκον. ἔθος γὰρ ἦν αὐτοῖς τοῦτο ποιεῖν, ἡνίκα βλασφη-* 15 *μίας τινὸς ἤκουσαν*[q] *ὡς ἐνόμιζον.*

65 Καὶ ἤρξαντό τινες ἐμπτύειν αὐτῷ, καὶ περικαλύπτειν τὸ πρόσωπων αὐτοῦ, καὶ κολαφίζειν αὐτὸν, καὶ λέγειν αὐτῷ, Προφήτευσον· καὶ οἱ ὑπηρέται ῥαπίσμασιν αὐτὸν ἔβαλλον. 20

Ὁ γῆς καὶ οὐρανοῦ Κύριος, ὁ τῶν ὅλων γενεσιουργὸς καὶ τεχνίτης, ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν ἐξ ἡμῶν ἀτιμάζεται, καὶ διακαρτερεῖ τυπτόμενος, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἀσεβῶν ὑπομένει γέλωτα, τύπον ἡμῖν τῆς εἰς ἄκρον ἀνεξικακίας ἑαυτὸν παρατιθείς. καὶ τύπτοντες, "προφήτευσόν" φασιν. ὁ ἐξετάζων καρδίας καὶ νεφροὺς, ὁ προφη- 25 *τείας πάσης δοτὴρ, πῶς ἂν ἠγνόησε, τίς ἐστιν ὁ παίσας αὐτόν;*

66 Καὶ ὄντος τοῦ Πέτρου ἐν τῇ αὐλῇ κάτω, ἔρχεται μία τῶν παιδισκῶν τοῦ ἀρχιερέως.

Ἠσθένησε κατὰ τὴν πρόρρησιν ὁ μακάριος Πέτρος[r], *καὶ ἠρνήσατο τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Κύριον, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ τρὶς, καὶ* 30 *ἐνώμοτον ἐποιεῖτο τὴν ἄρνησιν διὰ ῥῆμα παιδίσκης, οὐ μνημονεύ-*

[o] Sic C. 178. om. alii. [p] *κατακράζων* C. 178. qui mox om. *καὶ βεβ. κακῶς.* [q] *ἤκουον* PP. [r] *κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου πρόρρησιν ἠρνήσατο αὐτὸν ὁ Πέτρος* C. 178.

σας ὑπὸ τῆς παραχρῆμα ταραχῆς τοῦ λόγου τοῦ Κυρίου· "ὃς "ἀρνήσεται με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν ἔμ- "προσθεν τοῦ Πατρός μου." [b]ἰδοὺ γὰρ ἔμπροσθεν πάντων ἤρνηται· καὶ πάλιν εἴτε αὐτῆς τῆς παιδίσκης, ὡς ὁ Μάρκος φησὶν, εἴτε ἄλλης, ὡς ὁ Ματθαῖος φησὶ, καταμηνυούσης ὡς εἴη τῶν μαθητῶν 5 εἷς, οὐ γὰρ ἐξηκρίβωται τοῦτο τῇ μνήμῃ τῶν γραψάντων, ἐπεὶ μηδὲ συνέχον ἦν εἰς τὴν σωτήριον[c] πίστιν· ὁπότε ὁ Λουκᾶς οὐδὲ παιδίσκην, ἀλλ' ἄνδρα λέγει τὸν διϊσχυριζόμενον, ὅτι μετὰ τοῦ Ἰησοῦ καὶ οὗτος ἦν. τῶν δὴ τοιούτων οὐ σφόδρα συνεχόντων συμπεφώνηται τὸ προκείμενον[d], ὅτι καὶ δεύτερον ὁ Πέτρος ἠρνή- 10 σατο μεθ' ὅρκου μηδὲ εἰδέναι τὸν ἄνθρωπον. καὶ πάλιν ἄλλων τὰ αὐτὰ ἐπιφερόντων σφοδροτέρως ἀπώμνυτο. ὡς δὲ ὀλίγον ὁ φόβος παρῆλθε, καὶ ἀνερρώσθη ὁ λογισμὸς πρὸς τὴν μνήμην ἣν ἀπὸ τῆς ταραχῆς ἀπωλωλέκει, καὶ παραδόξως εὑρίσκει τὸν ἔλεγχον αὐτοῦ γεγενημένον ὃν ὁ Κύριος εἶπεν, καὶ τὸ σημεῖον[e] δὲ τοῦ ἀλεκτρυό- 15 νος αἰσθανόμενος τίνα ἠρνήσατο, ἐξελθὼν ἔξω, φησὶν, ἔκλαυσε δεινῶς[f], προσεσχηκότος αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ· ἐπιστρέψας οὖν οὐ διημάρτηκε τοῦ σκοποῦ, μεμένηκε γὰρ, ὅπερ ἦν, γνήσιος μαθητής. πεπλούτηκε γὰρ τῆς ἀφέσεως τὴν ἐλπίδα. πλὴν ἐκεῖνό φαμεν ὅτι τῶν[g] ἁγίων ὀλισθήματα διὰ τῶν γραφῶν μανθάνομεν, ἵνα καὶ τῆς 20 αὐτῶν μετανοίας μιμηταὶ γενώμεθα. φάρμακον γὰρ σωτηρίας ἐπενόησεν ὁ φιλοκτίρμων[h] Θεὸς τὴν μετάνοιαν, ἣν ἀναιρεῖν πει- ρῶνται οἱ καθαροὺς ἑαυτοὺς εἶναι λέγοντες· οὐκ ἐννοήσαντες ὅτι παντός ἐστι ῥύπου μεστὸν τὸ τοιαύτην ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὴν διά- ληψιν. καθαρὸς γὰρ οὐδεὶς ἀπὸ ῥύπου, καθὼς γέγραπται. κἀκεῖνο 25 δὲ μὴ ἀγνοείτωσαν· ὅτι πρὶν συλληφθῆναι Χριστὸν καὶ ἀρνήσασθαι τὸν Πέτρον, μέτοχος ἦν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, καὶ οὕτως ὠλίσθησε, καὶ τὴν ἐκ τῆς μετανοίας ἄφεσιν ἐκομίζετο. οὐκοῦν μὴ κατηγορείτωσαν τῆς τοῦ Θεοῦ γαληνότητος, μεμνημένοι λέγοντος ἐναργῶς, "ἀνομία ἀνόμου[i] οὐ μὴ κακώσει 30 "αὐτόν. ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ ἀποστρέψῃ ἀπὸ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ." φησὶ

[b] Quæ seq. usq. ad οὐ γὰρ ded. e Codd. Par. om. Poss. [c] σωτήριον om. PP. [d] συμπεφ. πᾶσιν ὅτι καὶ δεύτερον ἠρνήσατο ὁ Πέτρος. C. 178. [e] τὸ σημ. τοῦ ἀλεκ. τίνα ἠρνήσατο προσεσχηκότος αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ. C. 178. [f] πικρῶς C. 178. [g] καὶ τὰ τῶν P. [h] φιλοικτίρμων P. φιλοκτείρμων Poss. [i] νόμου P.

δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι ὅτε ἅπαξ ἠρνήσατο, ἐφώνησεν ὁ ἀλεκτρυὼν, ὅτε δὲ τρὶς ἠρνήσατο, τότε δεύτερον, ἀκριβέστερον[k] ἐξηγούμενος τοῦ μαθητοῦ τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὸ σφόδρα αὐτὸν ἀποτεθνηκέναι τῷ δέει. καὶ ταῦτα παρ' αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου μαθών. καὶ γὰρ φοιτητὴς ἦν Πέτρου[l]. σύμφωνα[m] δὲ τὰ παρὰ 5 τοῦ Ματθαίου καὶ Μάρκου· εἰ καὶ δοκεῖ ἐναντία εἶναι. ἐπειδὴ γὰρ καθ' ἑκάστην ἀγωγὴν καὶ τρίτον καὶ τέταρτον εἴωθε φωνεῖν ὁ ἀλεκτρυὼν, δηλοῖ ὁ Μάρκος[n] ὅτι οὐδὲ ἡ φωνὴ αὐτὸν ἐπέσχε καὶ εἰς μνήμην ἤγαγε[o]. ὥστε ἀμφότερα[p] ἀληθῆ· πρὶν γὰρ τὴν μίαν ἀγωγὴν ἀπαρτίσαι τὸν ἀλεκτρυόνα, τρίτον ἠρνή- 10 σατο· καὶ οὐδὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου τῆς ἁμαρτίας ἀναμνησθεὶς[q] κλαῦσαι ἐτόλμα φανερῶς. ἄλλος[r] δέ φησιν ὡς τοῦ Ματθαίου[s] ἁπλῶς καὶ ἀορίστως πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι λέγοντος τὸ παρειμένον προσέθηκεν ὁ Μάρκος[t] συνήθως λέγων[u] τὴν ἐπικρατεστέραν τῶν πάντων ἀλεκτρυόνος[x] φωνὴν, ὥσπερ καὶ τὴν ἡμέραν τὴν 15 καθαρὰν καὶ τοῖς πᾶσι διαφανῆ. ἡρμήνευσεν[y] οὖν φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸ πρὶν ἀλέκτορα ἐκφωνῆσαι ποίαν εἶπε τὴν δευτέραν καὶ πᾶσι καταφανῆ, οὐκ ἐναντιούμενος τοῖς ἄλλοις.

1 Καὶ εὐθέως ἐπὶ τὸ πρωῒ συμβούλιον ποιήσαντες οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ γραμματέων, καὶ 20 ὅλον τὸ συνέδριον, δήσαντες τὸν Ἰησοῦν ἀπήνεγκαν, καὶ παρέδωκαν τῷ Πιλάτῳ.

Προσήγαγον Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν· παρεδόθησαν καὶ αὐτοὶ ταῖς τῶν Ῥωμαίων στρατιαῖς, καὶ πεπλήρωται τὰ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἐπ' αὐτοῖς προαπηγγελμένα. ὁ μὲν γάρ φησιν, "οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ 25 "πονηρὰ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ." ὁ δὲ, "καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι, τὸ ἀνταπόδομα ἀνταποδοθήσεταί

[k] ἀκριβ. δὲ ὁ παρὼν Εὐαγγελιστὴς ἐξηγούμενος τοῦ Πέτρου τὴν ἀσθένειαν C. 178. [l] ἦν γὰρ μαθητὴς Πέτρου C. 178. [m] σύμφωνα δὲ ταῦτα καὶ τὰ παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς C. 178. [n] δηλῶν ὁ παρὼν Εὐαγγελιστὴς C. 178. [o] τῶν προρρήσεων τοῦ Κυρίου add. C. 178. [p] ἀμφ. τῶν Εὐαγγελικῶν C. 178. [q] ἀναμν. προσεσχηκότος αὐτῷ C. 178. [r] ἕτερος C. 178. [s] τ. Μ. καὶ τῶν ἄλλων C. 178. [t] οὗτος C. 178. [u] λεγόντων PP. [x] ἀλεκτρυόνων P. [y] ἡρμ. τοίνυν ὁ παρὼν Εὐαγγ. τὸ εἰρημένον C. 178.

σοι εἰς κεφαλήν σου. ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Πιλάτου, "σὺ εἶ ὁ "βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;" ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, "σὺ εἶπας." ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τὸν Λουκᾶν ἤρξαντο κατηγορεῖν αὐτοῦ λέγοντες, "τοῦτον εὕρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος ἡμῶν," καὶ τὰ ἑξῆς· ἐρωτηθεὶς παρὰ Πιλάτου ὁ Ἰησοῦς ἀπεκρίθη, "σὺ εἶπας," ἵνα μὴ 5 διὰ τῆς σιωπῆς τὴν συκοφαντίαν αὐτῶν βεβαιώσῃ, μήτε διὰ τῆς ἀρνήσεως δειλίας ἀπενέγκῃ τὴν δόξαν.

[z] Προσήγαγον Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν οἱ τῶν Ἰουδαίων ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ γραμματέων, ὡς ἀντάρτην καὶ βασιλέα τῶν Ἰουδαίων λέγοντα ἑαυτὸν εἶναι. ἐρωτήσαντος δὲ αὐτὸν τοῦ 10 Πιλάτου εἰ αὐτὸς εἴη ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, ἵνα μήτε διὰ τῆς σιωπῆς τὴν συκοφαντίαν αὐτῶν βεβαιώσῃ, μήτε διὰ τῆς ἀρνήσεως δειλίας ἀπενέγκῃ δόξαν, ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ, "σὺ "εἶπας," κατηγορηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων πολλὰ ἔλεγον γὰρ κατὰ τὸν Λουκᾶν "τοῦτον εὕρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος ἡμῶν καὶ 15 "κωλύοντα φόρους Καίσαρι διδόναι, καὶ λέγοντα ἑαυτὸν Χριστὸν "βασιλέα εἶναι." ἐθαύμασεν ὁ Πιλᾶτος, πῶς ὁ λογιώτατος διδάσκαλος ὡς ἀναίτιος δυνάμενος ἀπολογισάμενος ἀπολυθῆναι, οὐκ ἀπολογεῖται, ἀλλ' ἑκὼν ὑπομένει παθεῖν, μεγαλοφυῶς ὑπερορῶν τοὺς κατηγόρους. διὸ καὶ ἔλεγε πρὸς αὐτὸν, "οὐκ ἀποκρίνῃ οὐδέν; 20 "ἴδε πόσον καταμαρτυροῦσιν;" ἐκκαλούμενος αὐτὸν εἰς ἀπολογίαν, ἵνα ὡς ἀναίτιον ἀπολύσῃ αὐτόν· πλὴν ἠλέγχοντο καὶ ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου δυσσεβέστεροι Ἰουδαῖοι. ὁ μὲν γὰρ Πιλᾶτος παντὸς αἰτιάματος ἀπαλλάττων αὐτὸν, καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ τρίτον, καὶ τὸ ἐκ συνηθείας ἀνέμνησεν αὐτοὺς ἐξαιτῆσαι αὐτὸν 25 δὶς ἐν τῇ ἑορτῇ ἐξουσίαν ἔχειν αὐτοὺς, τοῦτο ποιεῖν βουλόμενος αὐτούς. οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες, "σταύρωσον αὐτὸν," συκοφαντιῶν συλλέγοντες ἀφορμὰς, καὶ ἀνέκραγον παμπληθῆ λέγοντες, "αἶρε "τοῦτον, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν." οὗτος ἦν διὰ φόνον καὶ στάσιν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακήν· "καὶ τὸν ἅγιον καὶ 30 "δίκαιον ἠρνήσαντο, καὶ ἄνδρα φονέα ᾔτησαν χαρισθῆναι αὐτοῖς," ἵνα τῆς ἐκείνου μεριδος γένωνται κοινωνοί.

[z] Hæc add. e Cod. 178. ut ejus varietas ex coll. cum Cod. P. et Poss. magis appareat.

6 Κατὰ δὲ ἑορτὴν ἀπέλυεν αὐτοῖς ἕνα δέσμιον, ὅνπερ ᾐτοῦντο.

Εἷς ἦν τοῖς ἀνοσίοις Ἰουδαίοις ὁ σκοπὸς τὸ καταγαγεῖν εἰς θάνατον τὸν ἀναφέροντα εἰς ζωήν· πλὴν ἠλέγχοντο καὶ ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου γεγονότες δυσσεβέστεροι. ὁ μὲν γὰρ Πιλάτος 5 αἰτιάματος παντὸς ἀπήλλαττε τὸν Ἰησοῦν· καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ τρίτον. οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες, "σταύρωσον αὐτὸν," συκοφαντιῶν συλλέγοντες ἀφορμάς. καὶ ταῦτα λέγουσιν ἐπετίμα Πιλάτος λέγων, "τί γὰρ κακὸν ἐποίησε;" καὶ τοῦ κρίνειν λαχόντος ἐλευθεροῦντος αὐτὸν, θανάτου ψῆφον ὑποστῆναι παρακαλοῦσι τὸν 10 ἁπάσης εὐσεβείας καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον· ἵνα καὶ ἔτι φορτικωτέραν ὑπομείνωσι κόλασιν, ἀνέκραγον παμπληθεὶ λέγοντες, "αἶρε "τοῦτον, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν," "καὶ τὸν ἅγιον καὶ "δίκαιον ἠρνήσαντο," καθά φησιν ὁ ἅγιος Πέτρος, "καὶ ᾐτήσαντο "ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς," ἵνα τῆς ἐκείνου μερίδος γένωνται 15 κοινωνοί. ἐπέκρινε τοίνυν ὁ Πιλάτος γενέσθαι τὸ αἴτημα αὐτῶν, καὶ νίκην νενικήκασιν ὀλέθρου μητέρα, καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ ὅτι διεφθαρμένον ἑώρα τὸ δικαστήριον ἅπαν, πρὸς οὐδὲν ἀποκρίνεται, ἀλλὰ σιγᾷ. διατί δὲ φραγελλώσας αὐτὸν ὁ Πιλάτος παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ; ἢ ὡς κατάδικον, ἢ σχῆμα περιθεῖναι τῇ κρίσει βουλό- 20 μενος, ἢ ἐκείνοις χαρίσασθαι.

22 Καὶ φέρουσιν αὐτὸν ἐπὶ Γολγοθᾶ τόπον, ὅ ἐστι 23 μεθερμηνευόμενος, κρανίου τόπος. καὶ ἐδίδουν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνισμένον οἶνον· ὁ δὲ οὐκ ἔλαβε.

Ὥσπερ ἔκ τινος συνθήματος εἰς ἅπαντας τότε ὁ διάβολος 25 ἐχόρευσε. καὶ γὰρ τέρψιν ἐποιοῦντο καὶ οἱ στρατιῶται τὰς εἰς αὐτὸν ὕβρεις[a]· ἢ[b] καὶ αὐτοὶ χαριζόμενοι τοῖς Ἰουδαίοις, ἢ καὶ κατ' οἰκείαν δυστροπίαν ἅπαντα πράττοντες. καὶ αἱ ὕβρεις διάφοροι καὶ ποικίλαι. τὴν θείαν κεφαλὴν ἐκείνην ποτὲ μὲν κολαφίζοντες, ποτὲ δὲ τῷ στεφάνῳ τῶν ἀκανθῶν ὕβριζον, ποτὲ δὲ τῷ 30 καλάμῳ ἔτυπτον· ἔτι δὲ καὶ χλευάζοντες πορφύραν ἐνδύσαντες, τιθέντες τὰ γόνατα προσεκύνουν, ἐμπτύοντες εἰς αὐτὸν ἄνδρες

[a] Ὥσπερ ἔκ τινος συνθήματος καθάπερ τέρψιν ἐποιοῦντο καὶ αὐτοὶ τὰς εἰς αὐτὸν ὕβρεις. Cod. 178. [b] ἴσας P.

ἐναγεῖς καὶ ἀκάθαρτοι[c]. τίς οὖν ἡμῖν ἔσται λοιπὸς λόγος ἐπὶ ὕβρεσι κινουμένοις; καὶ γὰρ ἔσχατος ὅρος ὕβρεως τὸ γινόμενον ἦν. εἰκότως οὐ πάρεισιν οἱ μαθηταὶ, μήποτε τούτοις αὐτοῖς[d] σκανδαλισθῶσι· πάντα γὰρ λόγον ὑπερβαίνει τὰ γεγενημένα. ἐπειδὴ γὰρ ἐνέπαιξαν[e], ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι, καὶ 5 Σίμωνί, φησι, Κυρηναίῳ ἐπέθηκαν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. ἕτερος δὲ τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸν ἔφη τὸν Ἰησοῦν βαστάσαι τὸ ξύλον. ἀληθὲς δὲ πάντως τοῦτο τε κἀκεῖνο. ἤνεγκε μὲν γὰρ τὸν σταυρὸν ὁ Σωτὴρ, κατὰ μέσην δὲ ἴσως τὴν ὁδὸν ὑπαντήσαντα τὸν Κυρηναῖον κατεσχήκασι, καὶ μετέθηκαν ἐπ' αὐτῷ τὸ ξύλον. τούτου 10 γὰρ χάριν καὶ ὁ Ματθαῖός φησιν, "ἐξερχόμενοι γὰρ εὗρον ἄν-"θρωπον Κυρηναῖον ὀνόματι Σίμωνα, τοῦτον ἠγγάρευσαν ἵνα ἄρῃ "τὸν σταυρὸν αὐτοῦ·" ὡς αὐτοῦ βαστάσαντος ἀπὸ τῆς πόλεως ἐς ὅθι[f]. καὶ Μάρκος· "ἐξάγουσιν αὐτὸν ἵνα σταυρώσωσιν αὐ-"τὸν, καὶ ἀγγαρεύουσί τινα Σίμωνα Κυρηναῖον ἐρχόμενον ἀπ' 15 "ἀγροῦ, τὸν πατέρα Ἀλεξάνδρου καὶ Ῥούφου, ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν "αὐτοῦ." πρὸς ἐντελεστέραν γὰρ μάθησιν προστίθησι καὶ τίνων πατέρα· τυχὸν ἀμφισβητούντων τινῶν περὶ τοῦ βαστάσαντος· ἢ ὡς ἔτι περιόντος καὶ ἐξηγήσασθαι δυναμένου τὰ γενόμενα περὶ τοῦ σταυροῦ[g] Ἰησοῦ· τάχα δὲ[h] τοῦτο προσέθηκε βεβαιῶν τὰ 20 εἰρημένα τοῖς Εὐαγγελισταῖς, οὐκ ἀνατρέπων.

[i]Ἐπειδὴ ἐμπαίξαντες ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι, ἀγγαρεύουσί τινα Σίμωνα Κυρηναῖον[j] ἐρχόμενον ἀπ' ἀγροῦ, ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρόν· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ ξύλον οἰωνίζοντο, καὶ οὐδὲ θίγειν ἠνείχοντο· ἕτερος δὲ τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτόν φησι 25 τὸν Ἰησοῦν βαστᾶσαι τὸ ξύλον. Ἀληθὲς δὲ τοῦτο κἀκεῖνο· ἔφερε μὲν γὰρ πρῶτον ὁ Σωτὴρ τὸν σταυρὸν, κατὰ μέσην δὲ ἴσως τὴν ὁδὸν ὑπαντήσαντα τὸν Κυρηναῖον κατεσχήκασι καὶ μετέθηκαν ἐπ' αὐτῷ τὸ ξύλον, δῆλον ὅτι τοῦ Κυρίου βαστάσαντος ἔσωθεν τῆς πόλεως, διὸ καὶ ὁ Ματθαῖος οὕτω φησί· "καὶ ἐξερχόμενοι 30 "εὗρον ἄνθρωπον Κυρηναῖον," καὶ τὰ ἑξῆς, πρὸς ἐντελεστέραν δὲ

[c] μιαροὶ καὶ ἐναγεῖς Poss. qui præced. om. ab ἔτι δὲ κ. χλ. ded. e Cod. 178. [d] καὶ αὐτοὶ σκαν. Cod. 178. [e] ἐπειδὴ ἐμπαίξαντες C. 178. [f] ἔσωθεν P. [g] περὶ τὸν σταυρὸν P. [h] ἢ διὰ οἱασδήποτε αἰτίας P. [i] Sic Cod. 178. [j] Κυριναῖον Cod.

μάθησιν, καὶ τίνων πατέρα τὸν Σίμωνα φησίν· τυχὸν ἀμφισβητούντων τινῶν περὶ τοῦ βαστάσαντος, ἢ ὡς ἔτι περιόντος καὶ ἐξηγήσασθαι δυναμένου τὰ γενόμενα περὶ τὸν σταυρὸν τοῦ Ἰησοῦ.

24 Καὶ σταυρώσαντες αὐτὸν, διεμέριζον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον ἐπ' αὐτὰ, τίς τί ἄρῃ. 5

Ἄθρει πῶς ὁ τῶν ὅλων γενεσιουργὸς καὶ Κύριος τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν ἐπανορθοῖ πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς, ἀναφέρων διὰ τοῦτο γενέσθαι καθ' ἡμᾶς, δι' ἡμᾶς τὰ ἡμῶν ὑπομείνας πάθη. ἀπηρτημένου[k] γὰρ τοῦ τιμίου σταυροῦ, συνεκρέμαντο δύο λῃσταί. καὶ ὕβρις μὲν ὁμολογουμένως τόγε ἧκον εἰς τὸν τῶν Ἰουδαίων σκοπόν· 10 πλὴν ἀνάμνησις προφητείας λεγούσης, "καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη." ἀλλὰ διὰ τῶν αὐτοῦ παθημάτων εἰς ἡμᾶς τρέχει τὰ ἀγαθά. αὐτὸς γὰρ ἐκτέτικεν ὑπὲρ ἡμῶν τὰ ὀφειλήματα· αὐτὸς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αἴρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. ἰστέον δὲ ὡς οὔτε ὁ εἰπὼν ὄξος μετὰ χολῆς προσενεχθῆναι τῷ Ἰησοῦ, ἐψεύσατο, οὔτε 15 ἐναντιοῦται τῷ λέγοντι ἐσμυρνισμένον οἶνον προσενεχθῆναι, οὔτε τῷ ἁπλῶς εἰπόντι ὄξος. ὁ μὲν γὰρ πρὸ τοῦ σταυροῦ λέγει, ὁ δὲ ἐν τῷ σταυρῷ προσενεχθῆναι, οὐ τὸ αὐτὸ λέγοντες, καὶ τὸ λαβεῖν, καὶ τὸ γευσάμενον ἀποδοῦναι, καὶ μὴ γεύσασθαι τὴν ἀρχήν. τὸν γὰρ οἶνον μετὰ χολῆς ἔφη Ματθαῖος γευσάμενον, μὴ θελῆσαι 20 πιεῖν· ὁ Μάρκος δὲ μὴ γεύσασθαι τὴν ἀρχὴν ἐσμυρνισμένον οἶνον. Ἰωάννης δὲ ὄξος καὶ χολὴν μετὰ ὑσσώπου ἔφη· οὐδενὶ τούτων ἐναντιούμενος τῶν μηδὲ μνησθέντων. πολλῶν γὰρ γινομένων εἰς αὐτὸν, οἷον[l] ἐν τοσαύτῃ ἀταξίᾳ πλήθους παροινοῦντος, ὁ μὲν τοῦτο προσέφερεν, ὁ δὲ ἐκεῖνο, ὁ δὲ ἄλλο. πολλὰ δὲ καὶ παρεῖται· 25 πάντα δὲ ἀληθῆ εἴρηται, ὑπὸ μάρτυσι τοῖς ἐπισταμένοις αὐτὸν, γράφοντες οὐκ εἰκῇ, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν τὰ παρατυχόντα, καὶ ἐπὶ τῶν τυχόντων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐλέγξαι δυναμένων, εἴτι παρὰ τὰ γινόμενα γράφειν ἐτόλμησαν· ἀλλ' οὐδὲ ὁ εἰπὼν ὅτι γευσάμενος εἶπε, "τετέλεσται," δείκνυσιν ὅτι ἔπιεν. οὐδὲ γὰρ διέστηκε τὸ ἁπλῶς 30 γεύσασθαι τοῦ μὴ πιεῖν· ἀλλ' ἕν τι καὶ τὸ αὐτὸ δηλοῖ. ἐπειδὴ τοίνυν εἰπόντες τῷ Πιλάτῳ ἀνελεῖν τὴν αἰτίαν (αὕτη δὲ ἦν τὸ γεγράφθαι, "ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων") οὐδὲν ἴσχυσαν, ἀλλ' ενε-

[k] ἀπηρτισμένου P. [l] οἷα P.

στήκει λέγων, "ὃ γέγραφα, γέγραφα," ὡς ἕτερός φησι τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἐπειρῶντο λοιπὸν δι' ὧν ἐχλεύαζον δεῖξαι ὅτι οὐκ ἔστι βασιλεύς. οὗτος μέν φησιν ὅτι τρίτῃ ὥρᾳ ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς, Ματθαῖος δὲ ὅτι ἕκτῃ ὥρᾳ σκότος ἐγένετο· καὶ εἰκὸς μὲν ἐσταυρῶσθαι ἀπὸ τρίτης ὥρας, ἀπὸ δὲ ἕκτης τὸ σκότος γεγενῆσθαι 5 καὶ τὰ λοιπὰ σημεῖα, ἅπερ ἱκανὰ ἦν αὐτοὺς ἐπιστρέψαι, οὐ τῷ μεγέθει τοῦ θαύματος μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ εὐκαίρως συμβῆναι· μετὰ γὰρ πάντα τῆς παροινίας ταῦτα γίνεται, ὅτε τὸν θυμὸν εἴασαν, καὶ πάντα ἐπαύσαντο λέγοντες καὶ ποιοῦντες. τινὲς δέ φασιν, ὅτι τὴν μὲν τοῦ λαοῦ ἀπόφασιν οὗτος ἐπιμνησθεὶς εἶπε, 10 ταύτην ὥραν ἐσταυρῶσθαι τὸν Ἰησοῦν ὑπὸ τοῦ λαοῦ· τρίτη γὰρ ὥρα ἦν ὅτε ὁ λαὸς αὐτὸν κατέκρινε σταυρωθῆναι τῶν Ἰουδαίων· οἱ δὲ λοιποὶ τῆς ἕκτης ἐμνήσθησαν, ἐν ᾗ τὴν ὑπὸ Πιλάτου ἀπόφασιν λαβὼν σταυροῦται ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, ᾧ καὶ συμφώνως οἱ λοιποὶ τῶν Εὐαγγελιστῶν ἔφασαν. 15

29 Καὶ οἱ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτὸν, κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ λέγοντες, Οὐαὶ, ὁ καταλύων τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν.

Καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ βλέποντες ἀνεσκολοπισμένον ὀνειδίζουσι καὶ αὐτοὶ οἱ παραπορευόμενοι· καὶ, ὃ πάντων χαλεπώτερον ἦν, καὶ 20 ἐπ' αἰτίᾳ ἀπατεῶνος καὶ πλάνου τὰ αὐτὰ παθεῖν. διὸ καὶ ἔλεγον, "ὁ Χριστὸς ὁ βασιλεὺς Ἰσραὴλ κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ·" καὶ πάλιν, "ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι." καίτοι φαίη τις ἂν πρὸς αὐτοὺς, εἰ ἄλλους ἔσωσεν, καὶ οἶσθα τοῦτο κατ' ἀλήθειαν γεγονὸς, πῶς οὐκ ἂν ἴσχυσεν ἑαυτὸν τῶν σῶν ἐξελέσθαι 25 χειρῶν; ἀλλ' ἐντεῦθεν καὶ τὰ πρότερα σημεῖα ἐπεχείρουν διαβάλλειν. οὐκοῦν οὐδὲ οἱ προφῆται ἦσαν, οὐδὲ οἱ δίκαιοι δίκαιοι. ἐπειδὴ αὐτοὺς οὐκ ἐξήρπαζεν τῶν κινδύνων ὁ Θεός. ἀκριβέστερον δὲ ὁ Λουκᾶς περὶ τῶν λῃστῶν ἐκτίθεται. ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος καὶ Μάρκος παρατρέχοντες εἶπον· ὅτι καὶ οἱ συσταυρωθέντες 30 ὠνείδιζον αὐτόν. ὁ δὲ Λουκᾶς ἕνα μὲν τὸν βλασφημήσαντα, τὸν δὲ ἕτερον ἐπιτιμᾷν αὐτῷ, ᾧ καὶ δικαίως ἐπηγγέλθη μεγάλη τιμή. ἠδύναντο δὲ καὶ οἱ δύο πρότερον βλασφημεῖν, οὐκ εἰδότες ἐφ' ᾧ κατεκρίθη· μαθόντες δὲ, τὸν μὲν ἕτερον παραιτήσασθαι βλασφη-

μεῖν, τὸν δὲ ἕτερον καὶ μαθόντα μὴ ἀποσχέσθαι, ἀμετάθετον ἔχοντα τὴν πονηρίαν.

33 Γενομένης δὲ ὥρας ἕκτης, σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην 34 τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐννάτης· καὶ τῇ ὥρᾳ τῇ ἐννάτῃ ἐβόησεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, λέγων, Ἐλωῒ, Ἐλωῒ, 5 λαμμᾶ σαβαχθανί; ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, Ὁ Θεός μου, ὁ Θεός μου, εἰς τί με ἐγκατέλιπες;

Ἕκτης ὥρας λοιπὸν γενομένης, γέγονεν ὅπερ ᾔτουν τὸν Ἰησοῦν ἐξ οὐρανοῦ σημεῖον. ὅπερ καὶ ὑπέσχετο δώσειν λέγων, " γενεὰ " πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθή- 10 " σεται αὐτῇ εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ," καὶ " ὅταν ὑψώσητε τὸν υἱὸν " τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι." καὶ γὰρ πολλῷ θαυμαστότερον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσηλωμένου ταῦτα γενέσθαι, ἢ βαδίζοντος ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ὅπερ οὐδέποτε πρότερον συνέβη, ἀλλ' ἢ ἐν Αἰγύπτῳ μόνον ὅτε τὸ Πάσχα ἐτελεῖτο· καὶ γὰρ ἐκεῖνα 15 τούτων τύπος ἦν. καὶ ἵνα μὴ εἴπωσιν, ἔκλειψιν εἶναι τὸ γεγενημένον, διὰ τοῦτο καὶ τέσσαρες καὶ δέκατον γίνεται, ὅτε ἔκλειψιν συμβῆναι ἀμήχανον. ἐν μέσῃ δὲ ἡμέρᾳ, ἵνα πάντες οἱ τὴν γῆν οἰκοῦντες μάθωσιν. καὶ μετὰ τοῦτο δὲ φθέγγεται, ἵνα μάθωσιν ὅτι ἔτι ζῇ, καὶ αὐτὸς τοῦτο ἐποίησε, καὶ γένωνται καὶ ἐντεῦθεν 20 ἐπιεικέστεροι. καὶ λέγει, " Ἐλωῒ, Ἐλωῒ, λαμμᾶ σαβαχθανὶ," ἵνα μάθωσιν ὅτι μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς τιμᾷ τὸν πατέρα καὶ οὐκ ἔστιν ἀντίθεος. διὸ καὶ προφητικὴν ἀφῆκε φωνὴν, ὥστε αὐτὸν γενέσθαι κατάδηλον, διὰ πάντων δεικνὺς αὐτοῦ τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα. 25

35 Καί τινες τῶν παρεστηκότων ἀκούσαντες, ἔλεγον, 36 Ἰδοὺ, Ἠλίαν φωνεῖ. δραμὼν δὲ εἷς, καὶ γεμίσας σπόγγον ὄξους, περιθείς τε καλάμῳ, ἐπότιζεν αὐτὸν, λέγων, Ἄφετε, ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἠλίας καθελεῖν αὐτόν.

Ἀλλ' ὅρα καὶ ἐντεῦθεν τὴν διάνοιαν[k] *αὐτῶν. ἐνόμιζον γάρ, φησιν,* 30 *Ἠλίαν εἶναι τὸν καλούμενον· στρατιωτῶν ὡς οἶμαι ἄγνοια τουτό γε. καὶ ἡ τοῦ ὄξους πάλιν προσαγωγὴ διὰ τοῦ σπόγγου, τῆς*

[k] *ἄνοιαν* P.

ἀναισθήτου καὶ ἀπαιδεύτου παιδιᾶς ἔργον ἦν. ὡς καὶ Ἰουδαϊκὴν καὶ Ἑλληνικὴν χλεύην ὑπέμεινεν ὁ Κύριος. τὸ δὲ, "ἵνα τί;" δείκνυσιν ὅτι οὐδεμία παρ' αὐτῷ αἰτία· καὶ ὅτι οὐκ ἐγκαταλέλειπτο, προεῖπεν "ὅτι οὐκ εἰμὶ μόνος. ὁ πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστιν." ἐν ἑαυτῷ δὲ τυποῖ τὸ ἡμέτερον. ἡμεῖς γὰρ οἶμαι οἱ καταλελειμ- 5 μένοι καὶ παρεωραμένοι, εἶτα προσκεκλημένοι[k] καὶ σεσωσμένοι τοῖς τοῦ ἀπαθοῦς πάθεσιν.

37 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀφεὶς φωνὴν μεγάλην, ἐξέπνευσε.

Ἵνα δειχθῇ ὅτι κατ' ἐξουσίαν τὸ πρᾶγμα γίνεται· τί γάρ φησιν ὁ παρὼν Εὐαγγελιστής; "ἐθαύμασεν ὁ Πιλάτος εἰ ἤδη 10 "τέθνηκε[l]," καὶ ὅτι ὁ κεντυρίων διὰ τοῦτο μάλιστα ἐπίστευσεν, ὅτι μετ' ἐξουσίας ἀπέθανεν. ἡ δὲ φωνὴ, ὥς φησι Λουκᾶς, ἦν, "Πάτερ εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου." καὶ τοῦτο γὰρ κατώρθωται ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς διὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, τὸ εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος ἀπαλλαττομένας 15 τοῦ σώματος πέμπεσθαι. καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ Πέτρος γράφει, "ὥστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πιστῷ κτιστῇ "παρατιθέσθωσαν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς."

[m]Ἵνα δειχθῇ ὅτι κατ' ἐξουσίαν τὸ πρᾶγμα γίνεται ὄντως ἐφώνησεν[n]. Ὡς γὰρ ὁ παρὼν Εὐαγγελιστής φησι, καὶ ἐθαύ- 20 μασεν ὁ Πιλᾶτος, εἰ ἤδη τέθνηκε· διὰ τοῦτο καὶ μάλιστα καὶ ὁ κεντυρίων ἐπίστευσεν, ὅτι μετ' ἐξουσίας ἀπέθανε, μεγάλην γὰρ φωνὴν ἀφῆκε, τουτέστι λαμπρὰν καὶ μηδὲν θανάτου φέρουσαν σημεῖον. ἡ δὲ φωνὴ, ὡς ὁ Λουκᾶς φησι, τοιαύτη, "Πάτερ, "εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου·" αὕτη ἡ φωνὴ τὸ 25 καταπέτασμα ἔσχισε καὶ τὰ μνημεῖα ἀνέῳξε, καὶ τὸν οἶκον ἐποίησεν ἔρημον· οὐκ ἐνυβρίζων εἰς τὸν ναὸν, ἀλλ' ἀναξίους αὐτοὺς ἀποφήνας τῆς ἐκεῖ διατριβῆς, καὶ προφητεία τῆς μελλούσης ἐρημώσεως ἦν· καὶ ὡς ἤδη συντελεῖσθαι δεῖ τὴν τοῦ νόμου σκιὰν, παραχθῆναι δὲ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων τοῖς διὰ πίστεως τῆς εἰς 30 Χριστὸν δεδικαιωμένοις, ἵνα λοιπὸν εἴργοντος οὐδενὸς, εἰς τὴν ἐσωτέραν λοιπὸν τρέχωμεν σκηνὴν οἱ πιστεύοντες εἰς Χριστόν. Ὁ μὲν οὖν κατὰ Ματθαῖον κεντυρίων καὶ οἱ στρατιῶται, ὡς ἂν ἰδόντες

[k] προσειλημμένοι P. [l] τεθνήκει P. [m] Sic C. 178. [n] ἐποίησεν Cod. sed cum var. ἐφώνησεν.

τὸν σεισμὸν καὶ τὰ γεγονότα, οἷον τὸ καταπέτασμα καὶ τὰς πέτρας σχισθέντα, ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες, "ἀληθῶς Θεοῦ "Υἱὸς ἦν οὗτος·" οὗτοι δὲ καὶ ὁ κατὰ τὸν Λουκᾶν κεντυρίων ἄνθρωπον λέγουσι τὸν Ἰησοῦν υἱὸν Θεοῦ δίκαιον, ἴσως μὲν ἐκεῖνο οὐκ εἰδότες, μόνον δὲ ἀκούσαντες αὐτοῦ τὴν μεγάλην φωνὴν, καὶ 5 *ἐπὶ ταύτῃ ταχέως ἀποπνεύσαντα ἰδόντες, οὐδ' ὑποτμηθέντων αὐτοῦ τῶν ἀγκυλῶν κατὰ τὸ ἔθος.*

38 *Καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ* 39 *ἄνωθεν ἕως κάτω. ἰδὼν δὲ ὁ Κεντυρίων ὁ παρεστηκὼς ἐξ ἐναντίας αὐτοῦ, ὅτι οὕτω κράξας ἐξέπνευσεν, εἶπεν,* 10 *ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος οὗτος υἱὸς ἦν Θεοῦ.*

Αὕτη ἡ φωνὴ τὸ καταπέτασμα ἔσχισε, καὶ τὰ μνημεῖα ἠνέῳξε, καὶ τὸν οἶκον ἐποίησεν ἔρημον. ἐποίησε δὲ τοῦτο, οὐκ ἐνυβρίζων εἰς τὸν ναὸν, ἀλλ' ἀναξίους αὐτοὺς ἀποφήνας τῆς ἐκεῖ διατριβῆς· ἀλλὰ καὶ προφητεία τῆς μελλούσης ἐρημώσεως ἦν, καὶ ὡς ἔδει 15 *συντελέσθαι τὴν τοῦ νόμου σκίαν· παραδειχθῆναι δὲ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν δεδικαιωμένης*[n]*, ἵνα λοιπὸν εἴργοντος οὐδενὸς εἰς τὴν ἐσωτέραν λοιπὸν τρέχωμεν σκηνὴν, οἱ κατ' ἴχνος ἰόντες Χριστοῦ. καὶ πῶς οὐκ ἀληθινὸς ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ὁ τὰς πέτρας διαρρήξας, τὴν οἰκουμένην σκοτώσας, καὶ ἀνοίξας τὰ* 20 *μνήματα, καὶ νεκροὺς ἀναβιῶναι παρασκευάσας, οὐχ ἁψαμένους τοῦ σώματος ἀνακειμένου*[o] *ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, θελήματι μόνον ἀναστήσας αὐτούς; καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἐγείρονται, ἀλλὰ καὶ πέτραι ῥήγνυνται, καὶ γῆ σείεται· ἵνα μάθωσιν ὡς ὁ ταῦτα ποιῶν, πολλῷ μᾶλλον αὐτοὺς ἠδύνατο καὶ πηρῶσαι καὶ ῥῆξαι.* 25

40 *Ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι· ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου* 41 *τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσῆ μήτηρ, καὶ Σαλώμη, αἳ καὶ ὅτε ἦν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, ἠκολούθουν αὐτῷ, καὶ διηκόνουν αὐτῷ· καὶ ἄλλαι πολλαὶ αἱ συναναβᾶσαι αὐτῷ εἰς Ἱεροσόλυμα.* 30

Ἔλαττον ἦν φοβερὸν ταῖς γυναιξὶν, ἤπερ τοῖς Ἀποστόλοις τὸ

[n] *τοῖς ε. χ. δεδικαιωμένοις* P. [o] *ἄνω κειμένου* P.

πρᾶγμα· καὶ παραμένουσιν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου, καὶ τοῦ Ἰωσῆ μήτηρ. διὸ καὶ Ἰωάννης ἔφη παρεῖναι τῷ σταυρῷ τὴν μητέρα. ἡ δὲ διακονία τῶν γυναικῶν τῶν ἑπομένων τὰ ἀπὸ τῶν χρημάτων ἀναλώματα. ἀναγκαία δὲ καὶ κατὰ θεὰν ἡ παραμονὴ τῶν γυναικῶν εἰς τὸ γνῶναι ποῦ τίθεται, ἵνα αὐτῷ ἀπαν- 5 τήσωσι, καὶ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἐπαγγελίαν[p] τοῖς μαθηταῖς κομίσωσι. τὸ γὰρ γένος τὸ κατακριθὲν, τοῦτο πρὸς τὸ ἀπολαύειν[q] τῆς τῶν ἀγαθῶν θεωρίας προτιμότερον. τὴν δὲ μητέρα τοῦ Κυρίου ὑπονοητέον λέγειν Ματθαῖόν τε καὶ Μάρκον μητέρα Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσῆ, ὥς φησιν ὁ μακάριος Ἰωάννης. Ἀπολινάριος 10 δὲ μηδὲ μνήμην αὐτῆς πεποιηκέναι φησὶ Ματθαῖον καὶ Μάρκον· τὴν δὲ Σαλώμην ἴσως ὑπονοητέον λέγειν τὸν Μάρκον τὴν μητέρα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, ἥσπερ καὶ ὁ Ματθαῖος ἐμνημόνευσεν ἀνωνύμως. τούτων γὰρ ὡς ἐπὶ σεμνοτέρων δι' ἀρετὴν μνημονεῦσαι καλῶς ἐδοκίμασαν. 15

[r]Ἀναγκαία καὶ κατὰ Θεὸν ἡ παραμονὴ τῶν γυναικῶν εἰς τὸ γνῶναι ποῦ τίθεται, ἵνα ἀπαντήσωσι, καὶ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἐπαγγελίαν κομίσωσι τοῖς μαθηταῖς· τὸ γὰρ γένος τὸ μάλιστα κατακριθὲν τοῦτο πρῶτον ἀπολαύει τῆς τῶν ἀγαθῶν θεωρίας· οὐχ οὕτω γὰρ φοβερὸν ἦν τὸ παραμεῖναι καὶ ταῦτα θεωρῆσαι ταῖς 20 γυναιξὶν, ἤπερ τοῖς μαθηταῖς. Παραμένουσι δὲ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου, καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν[s] Ζεβεδαίου. φησὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης παρεῖναι τῷ σταυρῷ τὴν τοῦ Κυρίου μητέρα, ἥν τινα Ματθαῖός τε καὶ Μάρκος μητέρα Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσῆ λέγουσι, τινὲς δὲ τῶν ἐξηγητῶν μηδὲ μνήμην 25 αὐτῆς πεποιηκέναι φασὶ Ματθαῖόν τε καὶ Μάρκον, τήν τε Σαλώμην ὑπονοητέον λέγειν τὴν μητέρα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, ἥσπερ καὶ ὁ Ματθαῖος ἐμνημόνευσεν ἀνωνύμως· τούτων γὰρ ὡς ἐπισημοτέρων δι' ἀρετὴν ἐμνημόνευσεν. ἡ δὲ διακονία τῶν ἑπομένων γυναικῶν τὰ ἀπὸ τῶν χρημάτων ἀναλώματα ἦν. πολλῶν δὲ οὐσῶν 30 καὶ ἄλλων γυναικῶν, κατ' ἐξοχὴν αὗται ὠνομάσθησαν, αἱ μᾶλλον θεωροῦσαι καὶ διακονοῦσαι καὶ κρείττων (sic) ἀκολουθοῦσαι· ἡ ἀπὸ τοῦ μεγαλυσμοῦ Μαρία, Μάγδαλα γὰρ μεγαλυσμὸς, καὶ ἡ τῶν

[p] ἀπαγγελίαν P. [q] πρῶτον ἀπολαύει P. [r] Hæc Cod. 178. [s] Cod. υἱοὶ.

ἐπωνύμων τῶν πατριαρχῶν μήτηρ τοῦ πτερνίσαντος τὸν ἀδελφὸν, καὶ ἐφ' ᾧ γεννηθέντι λέγει ἡ μήτηρ, "προσθέτω μοι ὁ Θεὸς υἱὸν "ἕτερον·" καὶ ἡ τῶν υἱῶν τῆς βροντῆς μήτηρ ὀνομαζομένη Σαλώμη ἐστὶν εἰρημένη.

ΚΕΦ. ΜΗ. 5

Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου.

42 Καὶ ἤδη ὀψίας γενομένης, ἐπεὶ ἦν παρασκευὴ, ὅ ἐστι 43 προσάββατον, ἦλθεν Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, εὐσχήμων βουλευτὴς, ὃς καὶ αὐτὸς ἦν προσδεχόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τολμήσας εἰσῆλθε πρὸς Πιλά- 10 τον, καὶ ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ.

Οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς γενέσθαι φαμέν· τουτέστι τὸ ὑποστῆναι τὸν θάνατον τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τὸν Κύριον. ἔδει γὰρ τὸν ἐν ἕκτῃ ἡμέρᾳ τὸν ἄνθρωπον ποιήσαντα, τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ ὡσαύτως ὑποστῆναι τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ θάνατον, ἵνα ἐξέληται αὐτὸν τῆς τοῦ θανάτου φθορᾶς, 15 καὶ οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς ᾠκονόμητο, οὐ μόνον τὸ λαβεῖν αὐτὸν τὸν ἀπ' Ἀριμαθείας Ἰωσὴφ, οὐδὲ τὸ θάψαι πολυτελῶς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ κατὰ τὸν Ματθαῖον, ἵνα μὴ δῷ ὑποψίαν τινὰ, ὅτι οὐχ οὗτος ἀλλ' ἕτερος ἀνέστη.

Εἰ καὶ μὴ ἀκόλουθος, ἀλλὰ μαθητὴς ὁ Ἰωσὴφ, ὁ πάλαι μὲν 20 κρυπτόμενος, νῦν δὲ μέγα τολμήσας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ. οὐδὲ γὰρ ἄσημος ἦν, οὐδὲ τῶν λανθανόντων, ἀλλὰ τῆς βουλῆς εἷς καὶ σφόδρα ἐπίσημος· ὅθεν[t] μάλιστα τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ κατιδεῖν ἔνι. σχεδὸν γὰρ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τέθεικε, τὴν πρὸς πάντας ἀναδεξάμενος ἀπέχθειαν, καὶ τὴν περὶ τὸν Ἰησοῦν σπουδὴν, οὐ 25 τῷ λαβεῖν μόνον οὐδὲ τῷ θάψαι πολυτελῶς, ἀλλὰ καὶ τῷ[u] ἐν τῷ μνήματι τῷ καινῷ, ἐνδειξάμενος· καὶ τοῦτο δὲ οὐχ ἁπλῶς ᾠκονόμητο, ἀλλ' ὥστε μηδὲ ὑποψίαν τινὰ ψιλὴν γενέσθαι ὅτι ἕτερος ἀνθ' ἑτέρου ἀνέστη. αἱ δὲ προειρημέναι γυναῖκες προσεδρεύουσιν, οὐδὲν οὐδέπω γενναῖον περὶ αὐτοῦ εἰδυῖαι. διὸ καὶ δῶρα ἐκόμισαν, 30 ὥστε εἰ λωφήσειεν ἡ μανία τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀπελθεῖν καὶ περι-

[t] Sic P. ὅτε Poss. [u] τὸ P.

χυθῆναι, ἀνδρίαν τε καὶ φιλοστοργίαν καὶ μεγαλοψυχίαν πολλὴν ἐνδεικνύμεναι τὴν ἐν χρήμασι τὴν μέχρι θανάτου.

1 Καὶ διαγενομένου τοῦ σαββάτου, Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία Ἰακώβου, καὶ Σαλώμη ἠγόρασαν ἀρώματα, ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσι τὸν Ἰησοῦν. 5

Μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἦλθεν ὁ Ἄγγελος, καὶ τὸν λίθον ἦρεν διὰ τὰς γυναῖκας. αὗται γὰρ αὐτὸν εἶδον ἐν τῷ τάφῳ τότε. ἵνα οὖν πιστεύσωσιν ὅτι ἠγέρθη, ὁρῶσαι τὸν τάφον κενὸν τοῦ σώματος, ἀνείλκυσε τὸν λίθον. παραγεγενῆσθαι δὲ αὐτὰς ἐπὶ τοῦ τάφου [t] ὁ μὲν Ματθαῖος ὀψὲ σαββάτων φησὶν, ὁ δὲ Λουκᾶς ὄρθρου βαθέος, 10 καὶ Ἰωάννης μιᾷ τῶν σαββάτων φησὶ πρωῒ σκοτίας ἔτι οὔσης, ὡς φαίνεσθαι προκεκοφυῖαν [u] τὴν νύκτα πολὺ, καὶ πρὸς ἡμέραν εἶναι. τὸν γὰρ τοιοῦτον καιρὸν δυνατὸν καὶ ὀψὲ σαββάτων καλεῖσθαι καὶ βαθὺν ὄρθρον τῆς μιᾶς τῶν σαββάτων. λίαν δὲ πρωῒ καὶ ὁ Μάρκος εἰπὼν, τὸ νυκτερινὸν ἔτι τῆς ὥρας ἐδήλωσε. δῆλον γὰρ ὅτι οἱ 15 μὲν μίαν σαββάτου εἰπόντες, τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν ἠβουλήθησαν ἐπιδεῖξαι. ὁ δὲ Ματθαῖος τὸ ὀψὲ τοῦ σαββάτου λέγων, τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναστάσεως δηλοῖ. ἄρχεται γὰρ ὁ σαββατισμὸς Ἰουδαίων καὶ πᾶσα ἑορτὴ νόμιμος ἀπὸ ἑσπέρας. ἐπειδὴ δὲ ἔν τισι τῶν ἀντιγράφων πρόσκειται τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιου [x], "ἀναστὰς 20 "δὲ τῇ μιᾷ τοῦ σαββάτου πρωῒ, ἐφάνη Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ, "καὶ τὰ ἑξῆς." δοκεῖ δὲ τοῦτο διαφωνεῖν τῷ ὑπὸ Ματθαίου εἰρημένῳ, ἐροῦμεν ὡς δυνατὸν ἦν εἰπεῖν ὅτι νενόθευται ἐν τῷ παρὰ Μάρκῳ τελευταῖον ἔν τισι φερόμενον. πάλιν πλὴν [y] ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπὶ τὸ ἕτοιμον πεφυγέναι [z], οὕτως ἀναγνωσόμεθα· "ἀναστὰς δὲ," καὶ ὑπο- 25 στίξαντες ἐπάγομεν, "πρωῒ τῇ μιᾷ τοῦ σαββάτου ἐφάνη Μαρίᾳ, "τῇ Μαγδαληνῇ," ἵνα τὸ μὲν, ἀναστὰς, ἀναπέμψωμεν [a] ἐπὶ τὴν παρὰ τῷ Ματθαίῳ "ὀψὲ σαββάτων" (τότε γὰρ ἐγηγέρθαι αὐτὸν πιστεύομεν) τὸ δὲ ἑξῆς ἑτέρας ὂν διανοίας παραστατικὸν, συνάψωμεν τοῖς ἐπιλεγομένοις. τὸν γὰρ ὀψὲ σαββάτων κατὰ Ματθαῖον 30 ἐγηγερμένον ἱστορεῖ πρωῒ ἑωρακέναι Μαρίαν τὴν Μαγδαληνήν·

[t] τὸν τάφον P. [u] Sic C. 178. προσκεκυφυῖαν Poss. et P. [x] τὸ Κ. Μ. εὐαγγέλιον P. [y] Sic C. 178. πάλιν P. ἀλλ' Poss. [z] πεφευγέναι P. καταφεύγειν C. 178. [a] παραπέμψωμεν C. 178.

τοῦτο γοῦν ἐδήλωσε καὶ Ἰωάννης, πρωῒ καὶ αὐτὸς τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων ὦφθαι αὐτὸν τῇ Μαγδαληνῇ μαρτυρήσας· ὡς παρίστασθαι ἐν τούτοις καιροὺς δύο, τὸν μὲν τῆς ἀναστάσεως, τὸν ὀψὲ τοῦ σαββάτου, τὸν δὲ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείας τὸ "πρωΐ[b]." ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἀναβλέψαι καὶ θεωρῆσαι ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος, ἐναντίον 5 ἐστὶ τῷ ὑπὸ τοῦ Ματθαίου εἰρημένῳ, μετὰ τὸ ἐλθεῖν τὰς γυναῖκας ἐπὶ τὸ μνῆμα "σεισμὸς ἐγένετο μέγας, καὶ ἄγγελος Κυρίου κατα- "βὰς ἐξ οὐρανοῦ προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον." ἐν ὅσῳ γὰρ κατὰ τὸν Μάρκον διελογίζοντο πρὸς ἑαυτὰς αἱ γυναῖκες φάσκουσαι, τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον; μήπω κυλισθέντος, καταβὰς ὁ Ἄγ- 10 γελος ἀπεκύλισε· καὶ οὕτως ἀναβλέψασαι εἶδον ὅτι ἀπεκυλίσθη ὁ λίθος· τὸ γὰρ κυλισθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου παρεσιώπησεν ὁ Μάρκος, ὡς τοῦ Ματθαίου αὐτὸ εἰρηκότος. εἰ δὲ ὁ μὲν Ματθαῖός φησιν ἐπάνω τοῦ λίθου κεκαθηκέναι τὸν Ἄγγελον, ὁ Μάρκος δὲ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὸ μνημεῖον ἰδεῖν αὐτὰς νεανίσκον καθή- 15 μενον ἐν τοῖς δεξιοῖς περιβεβλημένον στολὴν λευκὴν, οὐδ' οὕτω διαφωνία τίς ἐστιν. ἐνεδέχετο[c] γὰρ ὃν κατὰ Ματθαῖον ἐθεάσαντο καθήμενον ἐπὶ τὸν λίθον, ἔχοντα τὴν ἰδέαν ὡς ἀστραπὴν καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιὼν, καὶ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὸ μνημεῖον τὸν αὐτὸν θεωρῆσαι προάγοντα αὐτὰς καὶ ἐν τοῖς δεξιοῖς 20 καθεζόμενον, ὃν καὶ ἐν εἴδει νεανίσκου τεθεωρῆσθαι ὁ Μάρκος φησί. ποίῳ γὰρ εἴδει αὐτὸν ἐθεάσαντο οὐκ ἔφησεν ὁ Ματθαῖος. τὸ οὖν ἐκείνῳ παραλελειμμένον, ὁ Μάρκος προανεπλήρωσεν. οὐκ ἀγνοῶ[d] δὲ ὡς διαφόρους ὀπτασίας γεγενῆσθαί φασιν οἱ τὴν δοκοῦσαν διαφωνίαν διαλῦσαι σπουδάζοντες, καὶ ἄλλας εἶναι τὰς παρὰ τῷ 25 Ματθαίῳ γυναῖκας, ἑτέρας δὲ τὰς παρὰ τῷ Μάρκῳ, τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας διὰ πλείστην ὅσην σπουδὴν πάσαις ἐξακολουθούσης καὶ τὰς διαφόρους ὀπτασίας θεωμένης· καὶ τὸν καιρὸν δὲ τῆς ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἀφίξεως διάφορον εἶναι τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἄλλας[e] καὶ ἄλλας λεγόντων γυναῖκας, καὶ τοὺς καιροὺς καὶ τὰς ὀπτασίας 30 διαφόρους· μετὰ τοῦ μηδὲ ἀνατραπεῖν τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοις λεχθέντα.

[b] Sic C. 178. τοῦ πρ. Poss. τὸν πρωϊνὸν P. [c] ἐνεδέχετο P. ἐνδέχετο Poss. [d] ἀγνοητέον C. 178. [e] Sic P. ἄλλους Poss. ἀλλὰ C. 178.

9 **Ἀναστὰς δὲ ὁ Ἰησοῦς πρωῒ πρώτῃ σαββάτου, ἐφάνη πρῶτον Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ, ἀφ' ἧς ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια.**

Λέγει αὐταῖς ὁ νεανίσκος, "μὴ ἐκθαμβεῖσθε." πρότερον γὰρ αὐτὰς ἀπαλλάξαι τοῦ δέους ἔδει, καὶ τότε διαλεχθῆναι περὶ τῆς 5 ἀναστάσεως. ἀπαλλάττει τοίνυν αὐτὰς τοῦ φόβου. καὶ γὰρ σχῆμα φαιδρὸν ἦν, ἀναστάσεως σύμβολον, καὶ τοῖς ῥήμασί φησιν, "Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρηνὸν τὸν ἐσταυρωμένον·" οὐκ αἰσχύνεται ἐσταυρωμένον καλῶν. τοῦτο γὰρ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν· "ἴδε[f] ὁ "τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐτόν." διὰ τοῦτο καὶ τὸν λίθον ἐπῆρεν, ἵνα 10 ὑποδείξῃ τὸν τόπον. "ἀλλὰ ὑπάγετε, εἴπατε τοῖς μαθηταῖς ὅτι "ὄψεσθε αὐτὸν εἰς τὴν Γαλιλαίαν·" καὶ ἑτέρους εὐαγγελίσασθαι παρασκευάζει, ὃ μάλιστα αὐτὰ ἐποίει πιστεῦσαι· καὶ καλῶς "εἰς "τὴν Γαλιλαίαν," ἀπαλλάττων πραγμάτων καὶ κινδύνων, ὥστε μὴ τὸν φόβον διενοχλεῖν τῇ πίστει. τὸ δὲ κατ' ἐξαίρετον, καὶ τῷ 15 Πέτρῳ εἰπεῖν, σημαίνει αὐταῖς ὡς οὐχ ἡ ἄρνησις ἀπώσατο, ἀλλ' ἡ μετάνοια πάλιν αὐτὸν προσελάβετο, καὶ τοῖς Ἀποστόλοις ἐποίησεν ἐναρίθμιον[g]. τὸ δέ, "ἐξελθοῦσαι ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου," Εὐσέβιός φησιν ὁ Καισαρείας, ὡς Μαρία μὲν ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου καὶ Σαλώμη ἡτοίμασαν ἀρώματα· οὐκ 20 αὐταὶ δέ εἰσιν αἱ καὶ πρώην ἐλθοῦσαι ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ ἄλλαι ἀνώνυμοι. πολλαὶ γὰρ ἦσαν αἱ συναναβᾶσαι αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας. αὗται δὲ αἱ κατὰ Μάρκον, ἐλθοῦσαι ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, καὶ ἀτελέστερόν πως διέκειντο· ὅθεν οὐδὲ νύκτωρ παραγίνονται, ἀλλὰ πρωΐ· καὶ ἀκούσασαι δὲ ἀπαγγεῖλαι τοῖς 25 μαθηταῖς καὶ τῷ Πέτρῳ, ἔφυγον, καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον· ἐφοβοῦντο γάρ. μόναι γὰρ ἀπελθοῦσαι, καὶ ἀληθεῖ ὄψει πεισθεῖσαι[h] ὡς μετὰ ἀνατολὴν ἡλίου ἐπιστῆναι, οὐ τὸν Σωτῆρα θεάσασθαι καταξιοῦνται, ἢ τὸν Ἄγγελον τὸν ἐξαστράπτοντα, οὔτε τοὺς δύο τοὺς ἔσω τοῦ μνημείου, οὔτε τοὺς δύο τοὺς παρὰ τῷ Λουκᾷ ἄνδρας. ψιλὸν δέ 30 τινα νεανίσκον εἶδον περιβεβλημένον στολὴν λευκήν, ἀναλόγως τῇ τῆς διανοίας αὐτῶν σμικρότητι τὴν ὀπτασίαν ἰδοῦσαι. ταῦτα οὖν,

[f] ἠγέρθη, πόθεν δῆλον, οὐκ ἔστιν ὧδε, ἴδε P. [g] ἐν ἀριθμῷ P. [h] ἀληθεῖ ὄψει πεισθεῖσαι P. ἀληθῆ ὀψείας πειθεῖσαι Poss.

φησι, περὶ ἑτέρων ὁ Μάρκος ἱστορεῖ γυναῖκων ἀνωνύμως. οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἦν[i] τὴν Μαγδαληνὴν μετὰ τοσαύτας θέας ἡλίου ἀνατεί-λαντος ἀπορεῖν καὶ ἀγνοεῖν, τίς ἀποκυλίσειε τὸν λίθον. ἄλλος δέ φησιν ὅτι οὐ παρῆσαν τοῖς ἐν τῇ ἀναστάσει γενομένοις οἱ Εὐαγ-γελισταί. δῆλον ἐντεῦθεν, ὡς ἂν ἕκαστος ἐν τοσαύτῳ θορύβῳ 5 πραγμάτων, οὕτω παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα συμβάντων, ὑπήκουσεν τῶν γεγονότων, ἁπλουστικώτερον τὴν ἔκθεσιν ἐποιήσατο· τῆς θείας τοῦτο χάριτος συγχωρούσης, ὥστε φανῆναι τὸ ἀπερίεργον αὐτῶν τοῦ τῆς ἀναστάσεως θαύματος, καὶ τῶν λοιπῶν δὲ δογμάτων συμ-φώνως ὑπὸ πάντων κηρυττομένων. 10

Εἰ δὲ καὶ τὸ, "ἀναστὰς δὲ πρωῒ" μετὰ τὰ ἐπιφερόμενα παρὰ πλείστοις ἀντιγράφοις οὐ κεῖνται ἐν τῷ παρόντι Εὐαγγελίῳ, ὡς νόθα νομίσαντες αὐτὰ εἶναι, ἀλλ' ἡμεῖς ἐξ ἀκριβῶν ἀντιγράφων ἐν πλείστοις εὑρόντες αὐτὰ, καὶ κατὰ τὸ Παλαιστιναῖον Εὐαγγέλιον, ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια Μάρκου, συντεθείκαμεν, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἐπι- 15 φερομένην δεσποτικὴν ἀνάστασιν, μετὰ τὸ "ἐφοβοῦντο γὰρ," τουτέστιν ἀπὸ τοῦ "ἀναστὰς δὲ πρωῒ πρώτῃ σαββάτου" καὶ καθ' ἑξῆς, μέχρι τοῦ "διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων. Ἀμήν[k]."

[i] ἦν P. καὶ Poss. [k] Hoc Sch. dedi e Cod. 178.

Τέλος τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου.

SUPPLEMENTUM

ET

VARIETAS LECTIONIS

AD COMMENTAR. CHRYSOSTOMI IN EV. S. MATTHÆI

E COD. BODL. OL. MEERMANN. AUCT. T. 1, 4.

α΄. Διατί λέγεται Εὐαγγελίον.

β΄. Περὶ τῶν μβ΄ γυναικῶν ὅτι ἕνεκεν τί ....

γ΄. Διατί ἐν μὲν τῇ μέσῃ μερίδι τρεῖς παρέδραμεν βασιλεῖς, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ιβ΄ θεὶς γενεὰς δεκατέσσαρας αὐτὰς εἶναι ἔφησεν.

δ΄. Διατί οὐ πρὸ τῆς μνηστείας ἡ παναγία θεοτόκος συνέλαβε· ἔτε· ἀλλ' ....

ε΄. Τὸν Ἰωσὴφ δίκαιον ποταπὸν λέγει.

ς΄. Διατί οὐ φανερῶς αὐτῷ οὐ φαίνεται ὁ Ἄγγελος καθάπερ καὶ τοῖς ποίμεσιν, ἀλλὰ κατ' ὄναρ.

ζ΄. Περὶ τοῦ ἀστέρος οὗ ἶδον οἱ μάγοι, εἰ ἀληθῶς φύσει ἀστὴρ ......

η΄. Τινὸς ἕνεκεν εἰ ἐκ Βεθλεὲμ ἔμελλεν παραγίνεσθαι ὁ Χριστὸς, ἐν Ναζαρὲτ πρὸ τοῦ τόκου διῆγεν ἡ μητὴρ αὐτοῦ.

θ΄. Διατί ἐκρύβη ὁ ἀστὴρ, καὶ πάλιν ἐφάνη.

ι΄. Διατί χρηματισθέντες οἱ μάγοι εὐθέως ἀνεχώρησαν πεισθέντες, καὶ οὐ μᾶλλον παρόντες σώζονται· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ παιδίον.

ια΄. Διατί οὐκ ἐταράχθη ὁ Ἰωσὴφ, ἀκούσας " φεῦγε εἰς Αἴγυπτον."

ιβ΄. Διατί οὐ περὶ ἑτέρας χώρας εἶπεν ὁ προφήτης· καὶ εἰς αὐτὴν ἐξε πετο τὸ παιδίον, ἀλλ' εἰς Αἴγυπτον· ὅτι δὲ καὶ ἐκ Βαβυλῶνος βαρβάρους μάγους παραγενέσθαι ἐποίησεν, καὶ οὐχ ἐξ ἑτέρας χώρας.

ιγ΄. Πρὸς τοὺς λέγοντας διατί συνεχώρησεν ὁ Θεὸς τὰ ἐν Βεθλεὲμ ἀναιρεθῆναι παιδία.

ιδ΄. Διατί οὐχ εὑρίσκονται οἱ εἰπόντες προφῆται περὶ τοῦ Χριστοῦ ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται.

ιε΄. Διατί τριακονταέτης ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἦλθεν ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστός.

ις΄. Διατί διενοήθη τὸ βάπτισμα Ἰωάννου.

ιζ΄. Διατί διακωλύων ὁ Ἰωάννης τὸν Χριστὸν βαπτισθῆναι ὑπ᾽ αὐτοῦ ὕστερον κατεδέξατο βαπτίσαι αὐτόν.

ιη΄. Διατί ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐφάνη τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.

ιθ΄. Διατί πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου κατεδέξατο ὁ Χριστός.

κ΄. Διατί ἀκούσας ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ὁ Χριστός.

κα΄. Περὶ τῆς κλήσεως Πέτρου καὶ Ἀνδρέα, ὅτι οὐ πρώτη ἦν αὕτη ἀλλὰ δευτέρα.

κβ΄. Διατί ἰδὼν τοὺς ὄχλους[a] ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος καὶ ἐκεῖ ἐδίδασκεν.

κγ΄. Περὶ τῆς σωτηρίου αὐτοῦ διδασκαλίας· ἐν ᾗ τοὺς μακαρισμοὺς προτίθησιν· καὶ τοῦ μὴ λέγειν τινὰ τὸν πλήσιον αὐτοῦ μωρόν· καὶ τοῦ μὴ μνησικακεῖν· καὶ τοῦ μηδὲ ὅλως ὀμνύειν· ἕως φρόνιμον μὲν ἀποκαλεῖ τὸν ποιοῦντα αὐτοῦ τοὺς λόγους, μωρὸν δὲ τὸν μὴ ποιοῦντα.

α΄. Περὶ τοῦ λεπροῦ.

β΄. Περὶ τοῦ ἑκατοντάρχου.

γ΄. Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου.

δ΄. Περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἰαθέντων.

ε΄. Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν φιλάργυρον.

ς΄. Περὶ τῶν δαιμονιζομένων.

ζ΄. Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.

η΄. Περὶ Ματθαίου.

θ΄. Περὶ μαθητῶν Ἰωάννου.

ι΄. Περὶ τοῦ ἀρχισυναγώγου.

ια΄. Περὶ τῆς αἱμόρρου.[b]

ιβ΄. Περὶ τῶν τυφλῶν.

ιγ΄. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου κωφοῦ.

ιδ΄. Περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων διαταγῆς, ἥτις περιέχει πολλὰ καὶ σωτήρια διδάγματα.

ιε΄. Περὶ τῶν ἀποσταλέντων ὑπὸ Ἰωάννου μαθητῶν αὐτοῦ ἐρωτῆσαι τὸν Κύριον. ἔπαινός τε Ἰωάννου παρὰ Κυρίου· καὶ πλατύτερα περὶ αὐτοῦ διάλεξις· καὶ ὀνειδισμὸς τῶν πόλεων τῶν μὴ προσδεξαμένων μετάνοιαν· καὶ παράκλησις πρὸς τοὺς κοπιῶντας καὶ πεφορτισμένους.

[a] Cod. τοῖς ἄλλοις. [b] Sic.

μη'. Περὶ τῶν μισθουμένων ἐργατῶν.
μθ'. Περὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.
ν'. Περὶ τῶν τυφλῶν.
να'. Περὶ τῆς ὄνου καὶ τοῦ πώλου, καὶ ὅτι δεῖ τὴν εὐτέλειαν ἀγαπᾷν καὶ περὶ ἐλεημοσύνης.
νβ'. Περὶ τῶν τυφλῶν καὶ χωλῶν.
νγ'. Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς.
νδ'. Περὶ τῶν δύο υἱῶν παραβολή.
νε'. Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολή.
νς'. Περὶ τῶν καλουμένων εἰς τὸν γάμον.
νζ'. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων διὰ τὸν κῆνσον.
νη'. Περὶ τῶν Σαδδουκαίων.
νθ'. Περὶ τοῦ νομικοῦ.
ξ'. Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως πρὸς τοὺς Φαρισαίους.
ξα'. Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων.
ξβ'. Περὶ τῆς συντελείας Ἱεροσολύμων.
ξγ'. Περὶ τῆς τοῦ κόσμου συντέλειας.
ξδ'. Περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας.
ξε'. Περὶ τοῦ πιστοῦ δούλου καὶ ἀγνώμονος.
ξς'. Περὶ τῶν δέκα παρθένων.
ξζ'. Περὶ τῶν τὰ τάλαντα λαβόντων.
ξη'. Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ.
ξθ'. Περὶ τῆς ἑτοιμασίας τοῦ Πάσχα.
ο'. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρῳ.
οα'. Περὶ τοῦ μυστικοῦ.
οβ'. Περὶ τῆς παραδόσως[c] τοῦ Κυρίου.
ογ'. Περὶ τῆς ἀρνήσεως Πέτρου.
οδ'. Περὶ τῆς Ἰούδα μεταμελείας.
οε'. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου.

Εὐσεβίου τε τοῦ Παμφίλου καὶ Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου τῆς ζωοποιοῦ ἀναστάσεως Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

c Cod. παραδώσεως.

Seq. deinceps tituli Capp. Comment. in Evang. S. Johannis et S. Lucæ.

P. 5, l. 13. Βίβλον δὲ γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. τούτου χάριν αὐτὴν καλεῖ, εἰ καὶ μὴ μόνον τὴν γέννησιν ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν τοῦ Σωτῆρος περιέχει· ἐπειδὴ πάσης οἰκονομίας τὸ κεφάλαιον τοῦτό ἐστιν, καὶ ἀρχὴ καὶ ῥίζα πάντων ἡμῶν τῶν ἀγαθῶν. 5

5, 16. ὅ ἐστιν εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶτταν.

5, 18. σῶσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ εἴρηται. Τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν υἱοῦ Ἀβραὰμ καὶ τότε υἱοῦ Δαβὶδ, ἀλλὰ πρῶτον εἶπεν υἱὸν Δαβὶδ, καὶ τότε Ἀβραάμ; οὐχ ὥς τινες νομίζουσιν κάτωθεν, κ. τ. λ. 10

Διατί δὲ οὐκ ἐμνήσθη καὶ ἑτέρων προγόνων; περιττὸν ἡγούμενος τοῦτο ὅσον πρὸς Ἰουδαίους, καὶ γὰρ πρὸς αὐτοὺς ἐγράφη τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον. οὗτοι γὰρ μάλιστα ἦσαν οἱ θαυμαζόμενοι· ὁ μὲν ὡς προφήτης καὶ βασιλεὺς, ὁ δὲ ὡς πατριάρχης καὶ προφήτης. 15

Πόθεν δὲ δῆλον ὅτι ἐκ τοῦ Δαβίδ ἐστιν ὁ Χριστὸς, εἰ ἐξ ἀνδρὸς οὐκ ἐγεννήθη, ἀλλ' ἀπὸ γυναικὸς μόνον, ἥτις οὐ γενεαλογεῖται; ἀπὸ τοῦ τὸν Θεὸν εἰπεῖν τῷ Γαβριὴλ ἀπελθεῖν πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα Ἰωσὴφ, ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ· ἐκέλευεν δὲ ὁ νόμος μὴ ἐξεῖναι πρὸς γάμον συνάπτεσθαι ἄλλοθεν, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς· οὐ μόνον δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς φυλῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς πατριᾶς καὶ συγγενείας. ἐπεὶ οὖν οὐκ ἦν νόμος παρὰ Ἰουδαίοις γενεαλογεῖσθαι γυναῖκας, ἵνα τὸ ἔθος φυλάξῃ, ἐγενεαλόγησεν τὸν Ἰωσὴφ τὸν μνηστῆρα αὐτῆς· καὶ ἔδειξεν ὄντα ἐκ τῆς οἰκίας Δαβίδ. περὶ γὰρ τοῦ μνηστῆρος ἀποδειχθέντος ἀποδέδεικται τὸ καὶ τὴν παρθένον ἐκεῖθεν εἶναι. 20 25

6, 3. ἐπαισχυνόμενος.

Τίνος δὲ χάριν τοῦ Φαρὲς μεμνημένος, ἀφ' οὗ τὸν Κύριον γενεαλογεῖν ἔμελλεν, καὶ τοῦ Ζαρᾶ ἐμνημόνευσεν. 30

6, 6. προεξενέγκοντος. 10. ἦλθεν ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός.

6, 10. ὁλόκληρος ὁ νέος ἐφάνη λαὸς, μετὰ τῶν αὐτοῦ νόμων.

6, 13. ὅτι καθάπερ ἐκείνης καὶ πτωχῆς. 18. οὐκ ἂν ἐπέτυχεν.

6, 21. μεγαλοφρονεῖν. 22. αὗται διὰ τ. μ.

6, 23. οὐ γάρ ἐστιν. 25. ἀλλ' εἰ χρὴ θαυμ. 35

6, 26. *ὁ μὴ ὄντων σπουδ. τ. προγ. γινόμενος ἀγαθός.*

8, 28. *μέσῃ μερίδι.* 29. *αὐτὰς εἶναι ἔφησεν.*

9, 7. *ἐν ἕκτῳ βιβλ.* "sexto" etiam Latina versio, sed cum quinque libros Chronicorum Africanum tantum scripsisse constat, non potuit hæc esse vera lectio, quæ ex *ε΄.ῳ* i. e. 5 *πέμπτῳ* videtur esse orta.

9, 10. *παραλιμπάνειν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ ὁ θεσπέσιος* Μωϋσῆς *πεποίηκεν ἐν ταῖς εὐλογίαις παραλιπὼν τὸν* Συμεὼν, *καὶ ἄλλοτε ἄλλους ἀλλαχόθι.*

10, 3. *τῆς οἰκοδομῆς.* 24. *τι τῶν συνηθ.* 10

10, 25. *μὴ καταπλῆξαι τῇ τ. παρ. πρ. ἐπαγωγῇ.* 26. *πρὶν ἤ.*

10, 27. *ἐν γ. ἔχουσα ἐκ* Πνεύματος Ἁγίου. *οὐκ εἶπεν πρὶν ἢ ἀχθῆναι αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ νυμφίου εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα.*

10, 29. *παρ' ἑαυτοῖς.* Τίνος *δὲ χάριν, οὐ πρὸ τῆς μνηστείας συνέλαβεν καὶ ἐκύησεν; ἵνα συσκιάσῃ τὸ γινόμενον τέως, καὶ* 15 *ἵνα πᾶσαν πονηρὰν διαφύγῃ ἡ παρθένος ὑπόνοιαν. τοῦ γὰρ ὀφείλοντος ζηλοτυπεῖν μνηστῆρος οὐ μόνον οὐ θριαμβεύοντος αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ δεχομένου καὶ θεραπεύοντος μετὰ κύησιν, εὔδηλον τοῦτο πᾶσιν ποιεῖ· ὡς ὅτι περ πεισθέντος αὐτοῦ ἐκ* Πνεύματος Ἁγίου *τὴν ἐνέργειαν εἶναι τοῦ γεγενημένου, κατεῖχεν καὶ ἐξυπηρέτησεν.* 20 *ὅπερ δὲ ἐπὶ τῶν παραδόξων ἤδη πραγμάτων εἴωθεν λέγεσθαι, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα δηλῶν φησὶν " ὅτι εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ* " Πνεύματος Ἁγίου."

11, 8. *τὸν μὴ πλ.* 12. *κολάζεσθαι.* mox *ἐκβαλεῖν ἐπεχ.*

11, 13. *ἐκώλυσεν.* Διατί *δὲ μὴ πρὸ τοῦ διανοηθῆναι αὐτὸν* 25 *τοῦτο ποιῆσαι ἦλθεν ὁ* Ἄγγελος; *ἵνα μὴ ἀπιστήσῃ ὅτι ἔγκυός ἐστιν ἀπὸ τοῦ* Πνεύματος Ἁγίου· *δρωμένου γὰρ τοῦ πράγματος εὔκολος ἦν ἡ πίστις λοιπόν· καὶ ἡ παρθένος δὲ τῆς αὐτῆς ἕνεκεν αἰτίας ἐσίγησεν. ἐνόμισεν γὰρ μὴ πιστεύεσθαι παρὰ τῷ μνηστῆρι, πρᾶγμα ἀπαγγέλλουσα ξένον. ἔτι δὲ καὶ ἵνα φανῇ τοῦ* 30 Ἰωσὴφ *ἡ φιλοσοφία, ἀναβάλλεται τέως τὴν παρουσίαν ὁ* Ἄγγελος.

11, 24. *διεφθαρμένης.*

11, 30. post Πνευμ. Ἁγ. *τὸ δὲ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ* Ἰησοῦν *προσέθηκεν ὁ* Ἄγγελος, *ὡσανεὶ λέγων αὐτῷ, ἵνα μὴ νομίσῃς, ἐπειδήπερ εἶπον ὅτι ἐκ* Πνεύματός *ἐστιν* Ἁγίου, *ἀλλότριόν σε* 35

τῆς διακονίας εἶναι τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν σοι δίδωμι τὸ ὄνομα ἐπιθεῖναι τῷ τικτομένῳ· εἰ γὰρ καὶ εἰς τὴν γέννησιν οὐδὲν συντελεῖς, ἀλλ' ὁμῶς σὺ αὐτοῦ καλέσεις τὸ ὄνομα. εἰ γὰρ καὶ μὴ σὸς ὁ τόκος, ἀλλὰ τὰ πατρὸς ἐπιδείξῃ περὶ αὐτὸν, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ ὀνόματος θέσεως οἰκειῶσε (sic) τῷ τικτομένῳ. 5

11, 32. ὑποπτεύσῃ· καὶ ὅτι οὐκ αὐτῷ ἔτικτεν ἀλλὰ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ "ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ."

12, 2. γνῶσιν· καὶ ὅτι ἐν τούτῳ δείκνυται Υἱὸς Θεοῦ ὢν ὁ τικτόμενος, ἐν τῷ ἀφιέναι ἁμαρτίας εἰ μὴ τῆς οὐσίας τῆς θεϊκῆς 10 μόνης. Τίνος χάριν εἶπεν, τοῦτο δὲ ὅλον. κ. τ. λ.

12, 4. πάλιν προετ. 7. διαπαντὸς ἀναμν.

12, 8. λεχθέντα κατάσχῃ. καὶ τῇ μὲν Μαρίᾳ ταῦτα οὐκ εἶπεν, ἅτε κόρῃ οὔσῃ καὶ ἀπείρως τούτων ἐχούσῃ· τῷ δὲ ἀνδρὶ ὡς δικαίῳ ὄντι καὶ μελετῶντι προφήτας. καὶ πρὸ μὲν τούτου 15 Μαρίαν τὴν γυναῖκά σου λέγει, ἐνταῦθα δὲ, ὅτε τὸν προφήτην εἵλκυσεν εἰς τὸ μέσον, τότε αὐτῷ πιστεύει τὸ τῆς παρθένου ὄνομα. ἐν πρώτοις γὰρ εἶπεν αὐτῷ παρθένον, οὐκ ἂν οὕτως ἀτάραχος διέμεινεν, ὡς τῷ ἐν πολλῷ χρόνῳ μελετηθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ προφήτου ἀκούσας, καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν Θεὸν 20 ἀναρτᾷ τὸν λόγον, ἐν τῷ εἰπεῖν τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου. ὅτι ὁ χρησμός φησιν ἄνωθεν ἐφέρετο.

12, 16. διανομή. καὶ πάλιν, "ἡ πόλις πιστὴ Σίων·" καὶ οὐδαμοῦ εὑρίσκομεν ὅτι δικαιοσύνη ἐκλήθη ἡ πόλις, ἀλλ' ἔμεινεν Ἱεροσόλυμα καλουμένη. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐξέβη πρὸς τὸ βελτίον αὐτῆς 25 μεταβληθείσης, διὰ τοῦτο αὐτὴν οὕτω καλεῖσθαι ἔφησεν. εἰ δὲ ἐντεῦθεν ἐπιστομισθέντες ἕτερον ζητοῖεν τὸ τῆς παρθενίας λεχθὲν, καὶ προβάλλοιντο ἡμῖν ἑτέρους ἑρμηνευτὰς, λέγοντες ὅτι οὐκ εἶπεν παρθένον, ἀλλὰ νεᾶνιν. πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἐροῦμεν ὅτι τῶν ἄλλων πάντων μᾶλλον τὸ ἀξιόπιστον οἱ ἑβδομήκοντα ἔχοιεν ἂν δικαίως. 30 Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν ἡρμήνευσαν, Ἰουδαῖοι μείναντες καὶ ἀπεχθείᾳ τὰς προφητείας συσκιάσαντες· οἱ δὲ ἑβδομήκοντα καὶ πρὸ πλειόνων τῶν ἑκατὸν ἐτῶν τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντες, καὶ τοσοῦτοι ὄντες εὐπαράδεκτοί εἰσιν, καὶ διὰ τὸν χρόνον, καὶ διὰ τὸ πλῆθος καὶ διὰ τὴν 35

συμφωνίαν· εἰ δὲ καὶ τὴν ἐκείνων παράγοιεν μαρτυρίαν, καὶ οὕτω τὰ νικητήρια παρ' ἡμῖν. καὶ γὰρ τὸ τῆς νεότητος ὄνομα ἐπὶ τῆς παρθενίας εἴωθεν ἡ γραφὴ τιθέναι, οὐκ ἐπὶ γυναικῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν· "νεανίσκοι γάρ," φησιν, "καὶ παρθένοι καὶ πρεσ-"βύτεροι μετὰ νεωτέρων." καὶ περὶ κόρης δὲ ἐπιβουλευομένης 5 λέγει, "ὅτι ἐὰν φωνήσῃ ἡ νεᾶνις," τουτέστιν ἡ παρθένος, καὶ τὰ πρὸ τούτου δὲ εἰρημένα τοῦτον τὸν λόγον συνίστησιν. φησὶν γάρ, "ἰδοὺ δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον." καὶ τότε ἐπήγαγεν· "ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει." ποῖον οὖν σημεῖον ἦν, εἰ ἐκ νομίμου γάμου ἔμελλεν τίκτειν ἡ παρθένος; τὸ γὰρ σημεῖον ὑπερ- 10 βαίνειν δεῖ τὴν τῶν πολλῶν ἀκολουθίαν, καὶ ξενὸν εἶναι καὶ παρηλλαγμένον. ἐπεὶ πῶς ἂν εἴη σημεῖον;

Ἐπειδὴ δὲ διεγερθεὶς ὁ Ἰωσὴφ ἐποίησεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ Ἄγγελος, ἐφάνη καὶ ἐν τούτῳ τὸ εὐπειθὲς αὐτοῦ, καὶ ἐν πᾶσιν ἀδέκαστον. οὔτε γὰρ ἡνίκα ὑπώπευεν ἀηδές τι καὶ ἄτοπον, κατα- 15 σχεῖν ἠνέσχετο τὴν παρθένον, οὔτε ἐπειδὴ ταύτης ἀπηλλάγη τῆς ὑποψίας ἐκβαλεῖν ὑπέμεινεν, ἀλλὰ καὶ κατέχει καὶ διακονεῖται τῇ οἰκονομίᾳ πάσῃ, "παρέλαβεν γάρ," φησιν, "Μαρίαν τὴν γυναῖκα "αὐτοῦ." τὸ δὲ τῆς γυναικὸς ὄνομα συνεχῶς τίθησιν ὁ Εὐαγγε-λιστής, οὐ βουλόμενος ἐκκαλυφθῆναι τὸ μυστήριον ἐκεῖνο τέως, 20 καὶ τὴν πονηρὰν δὲ ἀναιρῶν ὑποψίαν.

13, 3. τῷ καλῷ τούτῳ. καὶ γάρ. 4. ἐνταῦθα τέως.

13, 8. λοιπόν. πῶς δὲ ἀδελφοὶ αὐτοῦ χρηματίζουσιν οἱ περὶ Ἰάκωβον· ὥσπερ καὶ οὗτος ὁ Ἰωσὴφ ἀνὴρ τῆς παναγίας παρθένου Μαρίας ἐνομίζετο· πολλὰ γὰρ ἐγένετο παραπετάσματα τότε, 25 ὥστε συσκιασθῆναι τέως τὸν τοιοῦτον τόκον.

Περὶ δὲ τοῦ ἀστέρος οὗ εἶδον οἱ Μάγοι ἐν τῇ ἀνατολῇ, χρὴ γινώσκειν ὅτι οὐ τῶν πολλῶν εἷς ἦν ὁ ἀστὴρ οὗτος· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀστὴρ ἦν ἀλλὰ δύναμίς τις ἀόρατος εἰς ταύτην σχημα-τισθεῖσα τὴν ὄψιν. δῆλον δὲ τοῦτο, ὅτι πρῶτον μὲν καὶ ἥλιον καὶ 30 σελήνην ἀστέρας ἐξ ἀνατολῶν ὁρῶμεν ἐπὶ δύσιν χωροῦντας, οὗτος δὲ ἀπὸ ἄρκτου εἰς μεσημβρίαν ἐφέρετο· οὕτω γὰρ ἡ Παλαιστίνη πρὸς τὴν Περσίδα κεῖται. δεύτερον δὲ ὅτι οὐκ ἐν νυκτὶ ἐφαίνετο, ἀλλ' ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ, ἡλίου λάμποντος. τρίτον ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι καὶ κρύπτεσθαι. ἕως μὲν γὰρ τῆς Παλαιστίνης ἐφαίνετο χειρα- 35

γωγῶν. ἐπειδὴ δὲ ἐπέβησαν τῶν Ἱεροσολύμων ἔκρυψεν ἑαυτόν. εἶτα πάλιν δείκνυσιν ἑαυτὸν, μετὰ τὸ ἐξελθεῖν αὐτοὺς ἐκ τοῦ Ἡρώδου· ὅπερ οὐκ ἔστιν ἴδιον ἄστερος, ἀλλὰ δυνάμεώς τινος λογικωτάτης. τέταρτον ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς δείξεως. κατὼ γὰρ καταβὰς τὸν τόπον ἐδείκνυ. ἀδύνατον γὰρ ἦν ἄνω μένοντα τοῦτο 5 ποιεῖν· ἐπειδὴ γὰρ ἄπειρον τὸ ὕψος, οὐκ ἤρκει οὕτω στενὸν τόπον χαρακτηρίσαι.

Τίνος δὲ χάριν οἱ Μάγοι ἔρχονται εἰς προσκύνησιν; τοῦ Θεοῦ δηλονότι τούτους κινήσαντος διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων πώρωσιν· ἐπειδὴ γὰρ τῶν προφητῶν συνεχῶς ἀκούοντες λεγόντων περὶ τῆς αὐτοῦ 10 παρουσίας, οὐ σφόδρα προσεῖχον, ἐποίησεν καὶ βαρβάρους ἐλθεῖν ἀπὸ γῆς μακρὰν, τὸν παρ᾽ αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις βασιλέα ἐπιζητοῦντας· καὶ παρὰ Περσικῆς φωνῆς μανθάνουσιν ἃ οὐκ ἠνέσχοντο μαθεῖν παρὰ τῶν προφητῶν· ἵνα ἂν μὲν εὐγνωμονῶσιν, μεγίστην ἔχωσιν τοῦ πείθεσθαι πρόφασιν· ἂν δὲ φιλονεικῶσιν, ἀπεστερη- 15 μένοι λοιπὸν ὦσιν πάσης ἀπολογίας.

Διατί δὲ διὰ τῆς τοῦ ἀστέρος θεωρίας τοὺς Μάγους εἵλκυσεν καὶ οὐ διὰ φωνῆς ἄνωθεν ἐνεχθείσης αὐτοῖς, ἢ δι᾽ ἀγγέλου ἀποσταλέντος πρὸς αὐτούς; ὅτι οὐκ ἂν προσέσχον· διὰ τοῦτο οὖν ὁ Θεὸς διὰ τῶν συνήθων αὐτοὺς καλεῖ, σφόδρα συγκαταβαίνων, καὶ 20 δείκνυσιν ἄστρον μέγα καὶ ἐξηλλαγμένον, ὥστε καὶ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει τῆς ὄψεως αὐτοὺς ἐκπλῆξαι· καὶ τῷ τρόπῳ τῆς πορείας, καὶ ἵνα λοιπὸν ὑψηλοτέρους ἐργάσηται. ἐπεὶ οὖν ἤγαγεν καὶ ἐχειραγώγησεν, καὶ πρὸς τὴν φάτνην ἔστησεν, οὐκέτι δι᾽ ἀστέρος ἀλλὰ δι᾽ Ἀγγέλου λοιπὸν αὐτοῖς διαλέγεται. 25

13, 24. Τίνος ἕνεκεν τὸν χρόνον λέγει· "ἐν ἡμέραις Ἡρώδου."

13, 26. μ. ταῦτα Ἡρώδης ὁ τὸν πρόδρομον ἀνελών.

13, 27. Διατί δὲ καὶ τὸν τόπον κ. τ. καιρόν.

14, 1. post ἀλλόφυλος ἦν. οὐ πᾶσιν δὲ τοῖς Μάγοις ὁ Θεὸς τοῦτο ἀπεκάλυψεν. ὅτι οὐδὲ πάντες πιστεύειν ἔμελλον, αὐτοὶ δὲ 30 τῶν ἄλλων ἦσαν ἐπιτηδειότεροι. καὶ ἴδωμεν αὐτῶν τὴν ἀρετὴν, οὐκ ἀφ᾽ ὧν ἦλθον μόνον ἀλλὰ καὶ ἀφ᾽ ὧν παρρησιάζονται· ἤλθομεν γάρ, φησιν, προσκυνῆσαι αὐτόν. καὶ οὔτε τοῦ δήμου τὸν θυμὸν, οὔτε τοῦ βασιλέως τὴν τυραννίδα ἐδεδοίκεισαν. ὅθεν χρὴ σκοπεῖν, ὅτι οὗτοι καὶ οἶκοι διδάσκαλοι τῶν ἐγχωρίων γεγόνασιν. οἱ γὰρ 35

ἐνταῦθα μὴ παραιτησάμενοι τοῦτο εἰπεῖν, πολλῷ μᾶλλον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρρησιάσαντο, ὅτε καὶ τὸν χρησμὸν τὸν παρὰ τοῦ Ἀγγέλου λαβόντες ἀπῆλθον, καὶ τὴν παρὰ τοῦ προφήτου μαρτυρίαν.

Διατί δὲ πᾶσα Ἱεροσόλυμα ἐταράχθη; ὁ μὲν γὰρ Ἡρώδης εἰκότως ὡς βασιλεὺς, δεδοικὼς ὑπέρ τε αὐτοῦ καὶ τῶν παίδων· οἱ 5 *δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα οἰκοῦντες τίνος χάριν; καίτοιγε Σωτῆρα καὶ εὐεργέτην καὶ ἐλευθερωτὴν ἄνωθεν αὐτὸν οἱ προφῆται προύλεγον. τίνος οὖν ἕνεκεν ἐταράχθησαν;* 14, 2. *ἀπὸ τ. π.*

14, 7. *ἕως τοῦ ποιμ.*

14, 20. *τίνος ἕνεκεν εἰ ἐκ* B. 10

14, 25. *βουλομένοις. καὶ γὰρ πολλὰ ἦν τὰ κινοῦντα πρὸς τὴν τοιαύτην ζήτησιν, εἴγε προσέχειν ἐβούλοντο. καὶ γὰρ ἐλθόντων τῶν Μάγων ἀνεπτερώθη ἅπασα ἡ πόλις, καὶ μετὰ τῆς πόλεως ὁ βασιλεὺς, καὶ ὁ προφήτης εἰς μέσον παρήγετο· καὶ ἕτερα δὲ πλείονα γέγονεν αὐτόθι, ἅπερ ὁ Λουκᾶς μετ᾽ ἀκριβείας διηγεῖται* 15 *ἅπαντα. οἷον τὰ κατὰ τὸν Συμεῶνα καὶ τὴν Ἄνναν καὶ τὸν Ζαχαρίαν καὶ τοὺς Ἀγγέλους καὶ τοὺς ποιμένας, ἅπερ ἅπαντα τοῖς προσέχουσιν ἱκανὰ ἦν παρασχεῖν ἀφορμὰς τὸ γινόμενον συνιδεῖν, ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν ὅτι οὐκ ἔγνωμεν πότε ἐτέχθη, οὔτε ἐν ποίῳ χωρίῳ, τά τε κατὰ τοὺς Μάγους ἅπαντα ᾠκονομήθη καὶ τὰ ἄλλα,* 20 *ἅπερ εἰρήκαμεν.*

Χρὴ δὲ σκοπῆσαι ἡμᾶς καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς προφητείας, οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ἐν Βεθλεὲμ μένει, ἀλλ᾽ ἐξελεύσεται· ὥστε καὶ τοῦτο προφητείας ἦν, τὸ γεννηθῆναι ἐκεῖ μόνον. Τινὲς δὲ τῶν Ἰουδαίων ἀναισθητοῦντές φασιν περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ταῦτα εἰρῆ- 25 *σθαι. πῶς γὰρ ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; οὐ γὰρ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἀλλ᾽ ἐν τῇ Βαβυλῶνι ἐτέχθη· ὅθεν καὶ Ζοροβάβελ ἐκλήθη διὰ τὸ ἐκεῖ σπαρῆναι· καὶ ὅσοι τὴν τῶν Σύρων γλῶτταν ἐπίστανται οἴδασιν τὸ λεγόμενον.* 14, 13. *Διὰ τοῦτο δὲ λέγει.*

14, 15. *περίβλεπτος γέγονεν.* 30

Τίνος δὲ ἕνεκεν εἶπεν ποιμανεῖ—τὸν Ἰσραὴλ καίτοιγε τὴν οἰκουμένην ποιμάναντος; ἵνα μὴ τέως σκανδαλίσθωσιν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ τῶν ἐθνῶν μνημονευομένων· καὶ πῶς φησιν ἐποίμανεν τὸν λαὸν τὸν Ἰουδαϊκόν; μάλιστα μὲν καὶ τοῦτο γέγονεν. τὸν γὰρ Ἰσραὴλ ἐνταῦθα εἰπὼν, τοὺς αὐτ. πιστ. 14, 17. 35

14, 18. ἐγεννήθησαν. εἰ δὲ μὴ πάντας ἐποίμανεν, τοῦτο αὐτῶν ἔγκλημα καὶ κατηγορία μὴ θελησάντων πιστεῦσαι.

Καλεῖ δὲ τοὺς Μάγους ὁ Ἡρώδης νομίζων Ἰουδαίους κήδεσθαι τοῦ παιδίου. ἔτι δὲ καὶ ἀνελεῖν ἐπιχειρῶν τὸ τεχθὲν, ὅπερ ἐσχάτης ἀνοίας ἦν, οὐχὶ μανίας μόνον. τὰ γὰρ εἰρημένα καὶ τὰ γεγενημένα, ἱκανὰ ἦν ἀποστῆσαι αὐτὸν πάσης τοιαύτης ἐπιχειρήσεως· ὅτε ἀστὴρ καὶ οἱ βάρβαροι τοσαύτην ἐλθόντες ὁδὸν, ἐπὶ τὸ προσκυνῆσαι τὸν ἐν φάτνῃ· καὶ ἡ προφητεία προαναφωνοῦσα περὶ αὐτοῦ. 5

Διατί οὐ ζήτει τὸν χρ. 14, 29.

14, 31. ἐφάνη, διὰ τὸ μῆκος τῆς ὁδοιπορίας. 10

16, 4. κἀντεῦθεν. 5. ἀστὴρ, ὡς προγέγραπται.

16, 18. πρόβατα καὶ μόσχους. mox τῆς δὲ ἐκκλ.

16, 29. τὸ μέγεθος. εἰ γὰρ τούτων γενομένων καὶ πολλῶν ἀνθρωπίνως ᾠκονομημένων, ἐτόλμησάν τινες εἰπεῖν ὅτι μῦθος ἡ τῆς σαρκὸς ἀνάληψις, ποῦ οὐκ ἂν ἐξέπεσον ἀσεβείας, εἰ πάντα θεοπρεπῶς καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἔπραττεν; διὰ τοῦτο οὐδὲ ἁπλῶς ναὸς πλάττεται, ἀλλὰ καὶ κύησις γίνεται καὶ ἐνναμηνιαῖος χρόνος καὶ τόκος καὶ γαλακτοτροφία. τοὺς μὲν οὖν Μάγους ἐκ. 15

17, 2. ἑαυτόν. 15. γυναῖκα αὐτοῦ.

Ἀκούσας δὲ "φεῦγε εἰς Αἴγυπτον," τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐταράχθη, καὶ εἶπεν, οὐ πρώην ἔλεγες ὅτι σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ νῦν οὐδὲ ἑαυτὸν σώζει; ἐπειδὴ π. 20

Πέμπεται δὲ εἰς Αἴγυπτον, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος, καθώς φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, "ὅτι "ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου." 25

Διατί δὲ οὐ περὶ ἑτέρας χώρας ὁ προφήτης εἶπεν, καὶ εἰς αὐτὴν ἐξεπέμπετο τὸ παιδίον, ἀλλ' εἰς Αἴγυπτον; ἔτι δὲ καὶ ἐκ Βαβυλῶνος βαρβάρους παραγενέσθαι ἐποίησεν, καὶ οὐκ ἐξ ἑτέρας χώρας; ἐπειδὴ ἡ Βαβυλὼν καὶ ἡ Αἴγυπτος μάλιστα τῆς γῆς ἁπάσης τῇ φλογὶ τῆς ἀσεβείας ἦσαν ἐκκεκαυμέναι, καὶ ὅτι τούτων τῶν δύο χωρῶν πειθομένων, χρηστὰς ἐλπίδας ἡ οἰκουμένη κομίζεται. εἰ δὲ περὶ προφητείας ἀμφιβάλλοιεν Ἰουδαῖοι λέγοντες τὸ "ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου" ἐπ' αὐτῶν εἰρῆσθαι, εἴποιμεν ἂν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι καὶ οὗτος προφητείας ὁ νόμος ἐστὶν, πολλὰ πολλάκις λέγεσθαι μὲν ἐπ' ἄλλων, πληροῦσθαι δὲ ἐφ' 30 35

ἑτέρων. οἷον τὸ ἐπὶ τοῦ Συμεὼν καὶ Λευῒ εἰρημένον ἐστὶν, "δια-"μεριῶ γὰρ αὐτούς, φησιν, ἐν Ἰακὼβ καὶ διαπερῶ αὐτοὺς ἐν "Ἰσραήλ·" καὶ ἰδοὺ οὐκ ἐπ' αὐτῶντοῦτο γέγονεν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐγγόνων. καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ Χὰμ δὲ παρὰ τοῦ Νῶε λεχθὲν, εἰς τοὺς Γαβαωνίτας τοὺς ἐγγόνους τοῦ Χαναὰν ἐξέβη, καὶ τὸ τοῦ Ἰακὼβ 5 οὕτως ἴδοι τις ἂν συμβάν. αἱ γὰρ εὐλογίαι ἐκεῖναι αἱ λέγουσαι "γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ προσκυνήσουσίν σοι οἱ υἱοὶ "τοῦ πατρός σου," οὐκ ἐξ αὐτοῦ τέλος ἔσχον· πῶς γὰρ τοῦ δεδοικότος καὶ τρέμοντος καὶ μυριάκις αὐτὸν προσκυνοῦντος; ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐγγόνων τῶν αὐτοῦ, ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα εἴποι τις ἄν· τίς γὰρ 10 ἀληθέστερος Θεοῦ λεχθείη; ὁ μόσχον προσκυνῶν καὶ τῷ Βεελφεγὼρ τελούμενος καὶ τοὺς υἱοὺς θύων τοῖς δαιμονίοις; ἢ ὁ φύσει Υἱὸς καὶ τὸν γεγεννηκότα τιμῶν. ὥστε εἰ μὴ οὗτος παρεγένετο, οὐδ' ἂν ἡ προφητεία τέλος ἔλαβεν τὸ προσῆκον. Χρὴ γὰρ σκοπῆσαι πῶς αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς αἰνίττεται λέγων "ἵνα 15 "πληρωθῇ," δεικνὺς ὅτι οὐκ ἂν ἐπληρώθη, εἰ μὴ παραγέγονεν· καὶ ἡ τοῦ πατριάρχου δὲ εἰς Αἴγυπτον κάθοδος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τῆς καθόδου ταύτης τύπον ἐπλήρουν, καὶ γὰρ ἐκεῖνοι θάνατον φεύγοντες τὸν ἀπὸ λιμοῦ κατῄεσαν, καὶ οὗτος τὸν ἐξ ἐπιβουλῆς θάνατον. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν κατελθόντες τοῦ λιμοῦ τότε ἀπηλλάγησαν· αὐτὸς 20 δὲ τὴν χώραν πᾶσαν καταβὰς διὰ τῆς ἐπιβάσεως ἡγίασεν.

Διατί δὲ ὁ Ἄγγελος εἰπὼν ὅτι "φεῦγε εἰς Αἴγυπτον" οὐκ ἐπηγγείλατο αὐτοῖς συνοδοιπορεῖν, οὔτε κατιοῦσιν οὔτε ἀνιοῦσιν; δεικνὺς διὰ τούτου, ὅτι μέγαν ἔχουσιν συνοδοιπόρον τὸ τεχθὲν παιδίον. 25

18, 5. ἔμελλον ἔσεσθαι. 6. τοσαύτης ὁ Θεός.

18, 8. εἰ προῄδει. mox ἀνύσοντας.

Ib. οἰκονομῶν. Εἰ δὲ ἔτι μικροψυχεῖς, καὶ ἐλάττων εἶ τῆς ἐπὶ τούτοις φιλοσοφίας, μάθε τοῦ ταῦτα τολμήσαντος Ἡρώδου τὸ τέλος, καὶ μικρὸν ἀνάπνευσον. ταχίστη γὰρ αὐτὸν ὑπὲρ τούτων 30 κατέλαβεν δίκη· θανάτῳ χαλεπῷ καὶ τούτου τοῦ νῦν τολμηθέντος ἐλεεινοτέρῳ καταλύων τὸν βίον, καὶ ἕτερα μυρία πάσχων κακὰ, ἅπερ γνώσεσθε τὴν Ἰωσήπου περὶ τούτων ἐπελθόντες ἱστορίαν.

Τί δὲ κοινόν φησιν τῇ Ῥαχὴλ πρὸς τὴν Βηθλεέμ; τί δὲ τῇ Ῥαμᾷ πρὸς τῇ Ῥαχήλ; φησὶν γὰρ ὁ προφήτης· "φωνὴ ἐν Ῥαμᾷ 35

"ἠκούσθη, θρῆνος καὶ κλαυθμός· Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα
"αὐτῆς."

18, 13. τελευτήσασαν.

19, 6. περὶ τούτου. 17. καθαρμόν.

19, 19. μὴ om. 22. εἰς Ναζαρὲτ αὐτόματοι. 5

20, 17. ἔθος ἀεί.

Τίνος δὲ χάριν μετὰ τριάκοντα ἔτη ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἦλυθεν ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστός; διὰ τὸ ταύτην εἶναι τὴν ἡλικίαν τὴν πάντα δέξασθαι δυναμένην τὰ ἁμαρτήματα· οὐδὲ γὰρ ἀεὶ πάντα ἡμῖν ἐπιτίθεται τὰ πάθη, ἀλλ' ἐν μὲν πρώτῃ ἡλικίᾳ 10 πολὺ τὸ ἀνόητον καὶ μικρόψυχον, ἐν δὲ τῇ μετ' ἐκείνην σφοδροτέρα ἡ ἡδονή· καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἡ τῶν χρημάτων ἐπιθυμία· διὰ τοῦτο πᾶσαν τὴν ἡλικίαν ἀναμείνας, καὶ διὰ πάσης πληρώσας τὸν νόμον, οὕτως ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔρχεται· καὶ γὰρ λύειν ἔμελλεν τὸν νόμον μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ ἵνα μὴ τινὲς εἴπωσιν, ὅτι διὰ 15 τὸ μὴ δύνασθαι αὐτὸν πληρῶσαι ἔλυσεν αὐτὸν, ὅπερ ἦν ἔσχατον αὐτῷ κατόρθωμα, τουτέστιν τὸ βάπτισμα, καθὼς αὐτός φησιν πρὸς τὸν Ἰωάννην, "οὕτω πρέπον ἡμῖν ἐστὶν πληρῶσαι πᾶσαν δικαι-"οσύνην," τοῦτο πληρώσας τὸν νόμον ὅλον ἐτήρησεν, δικαιοσύνην γὰρ τὴν ἐκπλήρωσιν καλεῖ τῶν ἐντολῶν πασῶν. 20

Διατί δὲ βάπτισμα τοῦτο ἐπενοήθη, ὁ βαπτιστὴς δηλοῖ λέγων· "ὅτι ἐγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτὸν, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ, διὰ "τοῦτο ἦλθον ἐν ὕδατι βαπτίζων."

Εἰ δέ τις εἴποι, καὶ εἰ αὕτη μόνη ἡ αἰτία, πῶς φησιν ὁ Λουκᾶς περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἦλυθεν εἰς περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου κηρύσσων 25 βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν; γινωσκέτω ὅτι οὐκ εἶχεν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν τοῦτο τὸ βάπτισμα. τὸ γὰρ δῶρον τοῦτο τοῦ μετὰ ταῦτα δοθέντος ἐστὶν, καὶ ἡμετέρου νῦν ὄντος βαπτίσματος· ἐν τούτῳ γὰρ συνετάφημεν τῷ Χριστῷ. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἤθελον οἱ Ἰουδαῖοι καταγινώσκειν τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, ὡσα- 30 νεὶ διὰ τούτου αὐτοὺς ἔπειθεν ὁμολογεῖν καὶ μετανοεῖν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, ἵνα εὐκολώτερον τὴν μετὰ ταῦτα ἄφεσιν δέξωνται. εἰ γὰρ μὴ κατέγνωσαν ἑαυτῶν, οὐκ ἂν οὐδὲ τὴν χάριν ᾔτησαν. μὴ ζητοῦντες δὲ, οὐκ ἂν οὐδὲ τῆς ἀφέσεως ἔτυχον. μετὰ δὲ ταύτης καὶ ἑτέραν αἰτίαν χρὴ νοεῖν τοῦ βαπτίσματος. ἔστιν δὲ αὕτη· 35

ὅτι οὐκ ἦν ἶσον περιϊέναι τὰς οἰκίας τὸν βαπτιστὴν, καὶ περιάγειν τὸν Χριστὸν τῆς χειρὸς λαβόμενον, καὶ λέγειν εἰς τοῦτον πιστεύσατε· ὡς πάντων μᾶλλον παραγενομένων καὶ ἀκουόντων τὴν μακαρίαν ἐκείνην φωνὴν ἐνεχθεῖσαν, καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτελεσθέντα θεασαμένους ἅπαντα, οὕτω πιστεῦσαι. 5

Διὰ τοῦτο οὖν προτρέπεται πάντας ὁ Ἰωάννης ἐπὶ τὸ βάπτισμα, καὶ γὰρ ἡ τοῦ βαπτίσματος ὑπόληψις καὶ ἡ τοῦ πράγματος ὑπόθεσις πᾶσαν τὴν πόλιν εἷλκεν, καὶ πρὸς τὸν Ἰορδάνην ἐκάλει. παραγενομένους δὲ αὐτοὺς καταστέλλει μηδὲν μέγα περὶ ἑαυτῶν φαντάζεσθαι, μηδὲ ἐπὶ τοῖς προγόνοις ἐγκαυχᾶσθαι, τοσούτων ὄντας 10 ὑπευθύνους κακῶν, ἀλλὰ μᾶλλον δέχεσθαι τὸν παραγενόμενον· καὶ γὰρ συνεσκίαστο τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν τέως, καὶ ἐδόκει τεθνᾶναι παρὰ πολλοῖς διὰ τὴν εἰς Βηθλεὲμ γεγενημένην σφαγήν. εἰ γὰρ καὶ δώδεκα ἐτῶν γενόμενος ἐξέφηνεν ἑαυτὸν, ἀλλὰ ταχέως καὶ συνεσκίασεν πάλιν· διὰ τοῦτο λαμπροτέρων ἔδει τῶν προοιμίων, 15 καὶ ὑψηλοτέρας ἀρχῆς, καὶ γὰρ περὶ τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς βασιλείας τῆς ἐκεῖ αὐτοῖς ἔλεγεν.

20, 30. τῆς πρότερας καὶ τ. ἐσχ.

21, 13. καὶ εὐκολ. τῆς τραπέζης περιβολὴν, καὶ ἀπραγμονεστέραν τῆς περιβολῆς τὴν οἴκησιν. 20

21, 14. οὐ στέγην—κεκτημένον. 15. τινὸς τοιούτου.

21, 23. ἔτι κρατούσης.

22, 2. διὰ μ. τοῦ Χρ. πρ. αὐτ. ἐπαν.

22, 16. διαφθείρον—κ. διατρώγον.

22, 17. λέγεται εἰς φῶς προϊέναι. mox πατρολῶαι καὶ μητρολῶαι γιν. 25

22, 29. Τί δέ ἐστι ὅτι δύναται.

23, 1. ποιήσητε. 15. ἐπὶ τῆς εὐγενείας.

23, 32. εἰς δουλ. ἐσχάτους τατ. ἐκ.

24, 2. τῶν ὑποδημάτων. 17. ἀμέτρως. 30

24, 21. διατί γὰρ εἴρηται, ὅτι οὕτω πρέπον ἐστὶν ἡμᾶς πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην, προγέγραπται.

24, 29. κλάδον ἐλ. 32. ἐν ὄψει.

25, 27. πολλοῦ μείζων.

26, 13. μένῃ. 16. ἀνάγεται. 28. λίθοι οὗτοι.

27, 9. εὐθέως ἐδραπ. 18. δέξονται.

27, 23. ἀνέλθῃ. 25. ἀνέλθῃ.

28, 7. καταληφθέντες. 17. αὐτοῦ τὴν ἀξίαν.

28, 24. ἐφθέγξαντο. Διατί δὲ σημεῖον οὐδὲ ἓν ἐποίησεν ὁ Ἰωάννης; ἵνα καὶ ἐντεῦθεν τὸ πλῆθος τῷ Κυρίῳ ἡμῶν καὶ Θεῷ Ἰη- 5 σοῦ Χριστῷ προσέλθῃ, τῶν θαυμάτων πρὸς αὐτὸν ἑλκόντων τὸν λαόν· εἰ γὰρ καὶ τοσούτων οἰκονομηθέντων ἐζηλοτύπουν τῷ δεσπότῃ Χριστῷ οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰωάννου, καὶ οἱ πολλοὶ ὑπώπτευον τὸν Ἰωάννην εἶναι τὸν Χριστὸν, καὶ οὐκ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, εἰ καὶ θαύματα ἐποίησεν ὁ Ἰωάννης, τί οὐκ ἂν συνέβη; 10

29, 4. ἐκλήθησαν. 12. κατεπείγῃ.

30, 6. τῇ γυναικί.

31, 2. περιήει. 3. πολὺς ὄχλος. 9. πρόσκειται.

31, 14. γενησομένων· καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον· ὅτι οὐκ εἶπεν, μακάριοι ἐστὲ ὑμεῖς, ἐὰν πτωχοὶ γένησθε, ἀλλὰ "μακάριοι οἱ πτω- 15 "χοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν."

31, 31. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ εἶπεν οἱ ταπεινοὶ ἀλλ' οἱ πτωχοί; ὅτι τοῦτο ἐκείνου πλέον. τοὺς γὰρ κατεπτηχότας ἐνταῦθά φησιν καὶ τρέμοντας τὰ τοῦ Θεοῦ προστάγματα· καὶ γὰρ πολλοὶ ταπεινοφροσύνης τρόποι· καὶ ὁ μὲν ταπεινόφρων ἐστὶν συμμέτρως, 20 ὁ δὲ μετ' ὑπερβολῆς ἁπάσης, ἣν καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐπαινεῖ λέγων "καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ "ἐξουδενώσει." οὐ τὴν ἁπλῶς καὶ κατεσταλμένην ἡμῖν διάνοιαν ὑπογράφων, ἀλλὰ τὴν σφόδρα συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην. μακαρίζει δὲ ταύτην, ἤγουν τὴν ταπεινοφροσύνην, ὁ Χριστὸς 25 πρώτην, ἐπειδὴ τὰ μέγιστα τῶν κακῶν, ἃ καὶ τὴν οἰκουμένην ἐλυμήνατο πᾶσαν, ἐξ ἀπονοίας εἰσῆλθεν. ὅτε γὰρ διάβολος τυφωθεὶς ἐξέπεσεν, καὶ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ταῖς παρὰ τοῦ διαβόλου φυσηθεὶς ἐλπίσιν ἐξετραχηλίσθη, καὶ θνητὸς ἐγένετο, προσδόκησας γὰρ ἔσεσθαι Θεὸς, καὶ ὅπερ εἶχεν ἀπώλεσεν· καὶ πάντες δὲ οἱ μετὰ 30 ταῦτα ἐντεῦθεν εἰς ἀσέβειαν ἐξώκειλαν. διὰ τοῦτο οὖν ὥσπέρ τινα θεμέλιον ἰσχυρὸν τοῦτον πρῶτον προκαταβάλλεται τὸν νόμον, ταύτης γὰρ ὑποκειμένης, μετὰ ἀσφαλείας ἅπαντα τὰ ἄλλα ἐπιτίθησιν ὁ οἰκοδομῶν· ταύτης δὲ ἀνῃρημένης, κἂν μέχρι τῶν οὐρανῶν φθάσῃ

τις πολιτευόμενος, ἅπαντα ὑποσύρεται ῥᾳδίως, καὶ εἰς χαλεπὸν καταστρέφει τέλος.

31, 25. Διατί δὲ οὐκ εἰσάγει ἐν τάξει παραινέσεως τὰ λεγόμενα καὶ ἐπιταγμάτων, ἀλλ' ἐν τάξει μακαρισμοῦ; ἀνεπαχθέστερον τὸν λόγον ποιῶν, καὶ πᾶσιν ἀνοίγων τὸ τῆς διδασκαλίας στάδιον· οὐ γὰρ εἶπεν ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλ' οἱ ταῦτα ποιοῦντες μακάριοι πάντες· ὥστε κἂν δοῦλος ᾖς, κἂν πτωχὸς, κἂν ξένος, κἂν ἰδιώτης, οὐδὲν ἔσται τὸ κωλύον σε ἔσεσθαι μακάριον, ἂν τὴν ἀρετὴν ταύτην ζηλώσῃς. 5

31, 28. τοῦτο εἶναι. 33. κεκωλυμένον. 34. ἐδήλου. 10

32, 4. Τούτους τοίνυν καὶ αὐτὸς ἐνταῦθα μακαρίζει τοὺς οὕτω λυπουμένους, καὶ οὐδὲ ἁπλῶς λυπουμένους τέθεικεν, ἀλλὰ τοὺς μετ' ἐπιτάσεως τοῦτο ποιοῦντας· διόπερ οὐδὲ εἶπεν λυπούμενοι, ἀλλ' οἱ πενθοῦντες· καὶ γὰρ αὕτη πάλιν ἡ παραίνεσις πάσης φιλοσοφίας ἐστιν διδάσκαλος. εἰ γὰρ οἱ παῖδας ἢ γυναῖκας θρηνοῦντες ἀπελθόντας ἢ ἄλλον τινα τῶν προσηκόντων, οὐ χρημάτων οὐ σωμάτων ἐρῶσιν κατ' ἐκεῖνον τῆς ὀδύνης τὸν καιρὸν, οὐ δόξης ἐφίενται, οὐχ ὕβρεσι παροξύνονται, οὐχ ὑπὸ βασκανίαις ἁλίσκονται, οὐχ ὑπὸ ἄλλου τινὸς πολιορκοῦνται πάθους, τῷ πένθει μόνῳ προσέχοντες, πολλῷ μᾶλλον οἱ τὰ ἁμαρτήματα πενθοῦντες ἑαυτῶν, ὡς πενθεῖν ἄξιον μείζονα ταύτης ἐπιδείξασθαι ὤφελον φιλοσοφίαν· ὅθεν καὶ τὸ ἔπαθλον μέγα· παρακληθήσονται γάρ, φησιν· δῆλον ὅτι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ· ἐπειδὴ γάρ φησιν τὸ ἐπίταγμα φορτικόν ἐστιν, ἰδοὺ ἐγὼ ἀντὶ τούτου παρέχω παράκλησιν· οὐ κατὰ τὴν τοῦ πράγματος ἀξίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐμὴν φιλανθρωπίαν· οἱ γὰρ πενθοῦντες πλημμελήματα πενθοῦσιν· τοῖς δὲ τοιούτοις ἀρκεῖ τὸ συγγνώμης ἀπολαῦσαι· ἐγὼ δὲ καὶ πολλῆς μεταδίδωμι παρακλήσεως. πενθεῖν δὲ ἡμᾶς οὐχ ὑπὲρ τῶν οἰκείων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἑτέρων κελεύει πλημμελημένων· οἷαι τῶν ἁγίων ἦσαν αἱ ψυχαὶ, τοῦ Μωϋσέως, τοῦ Παύλου, τοῦ Δαβίδ· καὶ γὰρ οὗτοι πάντες ἀλλότρια πολλάκις ἐπένθησαν κακά. 15 20 25 30

32, 10. ἐπιζητοῦντας. 11. τῷ πραεῖ τοῦτο.

32, 14. ἀλάζων· λέγει δὲ ταῦτα, οὐ μέχρι τῶν παρόντων ἱστὰς, ἀλλὰ μετὰ τούτων κἀκεῖνα παρέχων· ἅντε γὰρ πνευματι-

κὸν εἴπῃ τι, οὐκ ἀφαιρεῖται τὰ ἐν τῷ παρόντι βίῳ. ἄν τέ τι τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ ὑπόσχηται, οὐ μέχρι τούτου τὸ δῶρον ἵστησιν· καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου φησὶν, "ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν "τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν." Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, "ὅτι ὅστις ἀφῆκεν ὅ τι οὖν ἕνεκεν ἐμοῦ, ἑκατονταπλα- 5 "σίονα λήψεται ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ζωὴν αἰώνιον "κληρονομήσει."

32, 18. μετερχομένους. ἐπειδὴ γὰρ ἴδιόν ἐστιν τῆς πλεονεξίας τὸ πλείονα ἐπιθυμεῖν κτᾶσθαι ὑπὲρ τὴν χρείαν, ταύτην ἐκέλευσεν μεταθεῖναι εἰς τὸ μὴ ἀγαπᾶν τὸ πλεῖον. 10

32, 24. ποικίλος.

32, 26. Καὶ δοκεῖ μὲν ἀντίδοσις εἶναί τις ἴση· ἔστιν δὲ πολὺ μείζων· αὐτοὶ μὲν γὰρ ἐλεοῦσιν ὡς ἄνθρωποι· ἐλεοῦνται δὲ παρὰ τῷ τῶν ὅλων Θεῷ· οὐκ ἔστιν δὲ ἴσος ἀνθρώπινος ἔλεος καὶ θεῖος· ἀλλ' ὅσον πονηρίας καὶ ἀγαθότητος τὸ μέσον, τοσοῦτον οὗτος ὁ 15 ἔλεος ἐκείνου διέστηκεν.

32, 31. τὴν ἀνθρώπῳ.

33, 2. τῇ ψυχῇ ποιοῦντας.

33, 3. καὶ πάλιν πνευματικὸν τὸ ἔπαθλον· ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται· καὶ τοῦ φύσει μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἔργον ἐγέ- 20 νετο τοῦτο, τὸ συναγαγεῖν τὰ διεστῶτα, καὶ κατάλλαξαι τὰ ἐκπεπολεμωμένα.

33, 5. τῆς ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ τῆς ὑπὲρ ἄλλων προστασίας δι' εὐσέβειαν.

33, 6. φιλοσοφίαν. καὶ πάλιν τὸ ἔπαθλον πνευματικὸν ὅτι αὐ- 25 τῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Μακαρίζει δὲ καὶ τοὺς ὀνειδιζομένους καὶ διωκομένους καὶ πᾶν πονηρὸν ῥῆμα ἀκούοντας, οἷον κἂν γόητες, κἂν πλάνοι, κἂν λυμεῶνες, κἂν ὅ τι οὖν ἕτερον καλοῦνται· πλὴν ἵνα μὴ νομίσωμεν ὅτι τὸ κακῶς ἀκούειν ἁπλῶς μακαρίους ποιεῖ, δύο τέθεικεν μακαρισμοὺς, ὅταν καὶ δι' αὐτὸν, καὶ 30 ὅταν ψευδῆ ὦσιν τὰ λεγόμενα. ἐπεὶ ἂν μὴ ταῦτα προσῇ, οὐ μόνον οὐ μακάριος, ἀλλὰ καὶ ἄθλιος ὁ κακῶς ἀκούων. εἶτα τί τὸ ἔπαθλον· "ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς."

Ἡμεῖς δὲ εἰ καὶ μὴ καθ' ἕκαστον μακαρισμὸν βασιλείαν ἀκούομεν, μὴ ἀθυμήσωμεν, πάντας γὰρ τοὺς μακαρισθέντας εἰς τὴν 35

βασιλείαν εἰσάγει· ὅταν γὰρ εἴπῃ ὅτι παρακληθήσονται οἱ πενθοῦντες, καὶ ἐλεηθήσονται οἱ ἐλεοῦντες, καὶ τὸν Θεὸν ὄψονται οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, καὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται οἱ εἰρηνοποιοὶ, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν διὰ τούτων αἰνίττεται· οἱ γὰρ τούτων ἀπολαύοντες, ἐκείνης ἐπιτεύξονται πάντως. διὰ τοῦτο γὰρ 5 ἐπὶ πάντων τὸν μακαρισμὸν τέθεικεν, ἵνα μηδὲν αἰσθητὸν λογιζώμεθα· οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη μακαριστὸν τὸ ἐν τῷ παρόντι βίῳ συγκαταλυόμενον καὶ σκιᾶς ταχύτερον παρατρέχον.

33, 7. Εἰπὼν δὲ ὅτι πολὺς ὁ μισθὸς ὑμῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐπήγαγεν καὶ ἑτέραν παράκλησιν λέγων. 10

33, 11. ὑμεῖς. 12. μέλλετε.

Χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων μακαρισμῶν, ἀδιορίστως ἔλεγεν, μακάριοι οἱ πτωχοὶ, μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἀδιορίστως αὐτὸ τέθεικεν, ἀλλὰ πρὸς αὐτοὺς τρέπει τὸν λόγον λέγων, "μακάριοι ἐστὲ ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ εἴπωσιν 15 "πᾶν πονηρόν." δεικνὺς ὅτι αὐτῶν μάλιστα ἐξαίρετον τοῦτό ἐστιν, καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους πάντας τῶν διδασκάλων ἴδιον τοῦτο. οὐδὲ γὰρ δυνατὸν τοὺς ἐν ἀρετῇ ζῶντας παρὰ πάντων ἀκούειν καλῶς, ἀλλὰ καὶ τὸ ὀνειδίζεσθαι καὶ πᾶν πονηρὸν ἀκούειν ῥῆμα καὶ διώκεσθαι. Τὸ δὲ "ἕνεκεν ἐμοῦ" εἴρηται, τὸ ἑαυτοῦ ἀξίωμα ἐνταῦθα 20 αἰνιττόμενος, καὶ τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα ὁμοτιμίαν· ὥσπερ γὰρ διὰ τὸν Πατέρα οἱ προφῆται ἐκεῖνα ἔπασχον, οὕτως καὶ ὑμεῖς δι' ἐμὲ τὰ ὅμοια πείσεσθε.

Διατί δὲ εἶπεν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν; δεικνὺς καὶ αὐτοὺς ἤδη προφήτας γενομένους. 25

Τίνος δὲ χάριν τοιοῦτον μέγα μισθὸν τίθησιν ὑπὲρ κατηγοριῶν μόνον; ἐπειδὴ μάλιστα τῶν πραγμάτων αὐτῶν χαλεπώτερον αὗτα δάκνουσιν. ἐν μὲν γὰρ τοῖς κινδύνοις πολλὰ τὰ κουφίζοντα τὸν πόνον εἰσὶν, τοὺς πολλοὺς ἔχειν ἐπαινοῦντας καὶ ἀνακηρύττοντας, ἐν δὲ τῇ κατηγορίᾳ, ἀνήρηται ἡ παραμυθία· οὔτε γὰρ δοκεῖ εἶναι 30 μέγα τὸ καθόρθωμα. πολλοὶ γοῦν καὶ ἐπὶ βρόχον[a] ἦλθον, πονηρὰν οὐ φέροντες δόξαν, καὶ τί θαυμάζομεν εἰ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων

[a] Cod. ἐπιβρόχον. Lat. "et multi quidem ad laqueum propterea "cucurrerunt."

τοῦτο συμβαίνει; ὅπου γε καὶ Ἰὼβ ὁ ἀδαμὰς καὶ πέτρας στερρότερος, ἡνίκα μὲν τὰ χρήματα ἀφῄρητο καὶ τὰ ἀνήκεστα ἔπασχεν δεινὰ, καὶ ἄπαις ἐξαίφνης ἐγένετο, καὶ πηγὴν σκωλήκων τὸ σῶμα ἀναβλύζον ἑώρα, καὶ τὴν γυναῖκα ἐπικειμένην, ταῦτα πάντα διεκρούσατο. ἐπειδὴ δὲ εἶδεν τοὺς φίλους ὀνειδίζοντας, τότε ἐθορυ- 5 βήθη, τότε ἐταράχθη ὁ γενναῖος καὶ μέγας ἀνήρ. καὶ ὁ Δαβὶδ δὲ ἅπαντα ἀφεὶς ἅπερ ἔπαθεν, ἀντὶ τῆς κατηγορίας τοῦ Σεμεῆ ἀμοιβὴν ἐζήτει παρὰ τοῦ Θεοῦ "ἄφες γὰρ αὐτὸν," φησιν, "ὅπως ἴδῃ τὴν ταπείνωσίν μου ὁ Θεὸς, καὶ ἀνταποδώσῃ μοι "ἀγαθὰ ἀντὶ τῶν κατηγοριῶν αὐτοῦ." διὰ δὴ τοῦτο πολὺν τὸν 10 μισθὸν τέθεικεν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ κατηγοριῶν μόνον. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο γινώσκειν ὅτι διὰ τοῦτο ἔσχατον πάντων τέθεικεν τὸ ὑπομένειν κατηγορίας, ὡς μέγα τι ὑπάρχον. ἔτι δὲ καὶ ὅτι ἕκαστος μακαρισμὸς εἷς τοῦ ἑνὸς ἔχεται, ὥσπερ τις σειρὰ χρυσῆ· οἷον ὁ πτωχὸς τῷ πνεύματι πάντως καὶ τὰ οἰκεῖα πενθήσει ἁμαρτήματα· 15 ὁ πενθῶν καὶ πρᾶος ἔσται, καὶ ὁ δίκαιος καὶ ἐλεήμων· ἐξ ὧν γίνεται καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ· ὁ δὲ τοιοῦτος καὶ εἰρηνοποιὸς· ὁ δὲ πάντα ταῦτα κατορθωκὼς, καὶ πρὸς κινδύνους ἔσται παρεσκευασμένος, καὶ οὐ ταραχθήσεται ἀκούων κακῶς.

33, 16. τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. 19. παρασκεύσατε. 20

Ὅτε γὰρ πρᾶος καὶ ἐπιεικὴς καὶ ἐλεήμων καὶ δίκαιος, οὐκ εἰς ἑαυτὸν συγκλείει τὰ κατορθώματα μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας ἐξαπλοῖ. τί οὖν τὰ σεσηπότα οὗτοι διώρθωσαν; οὐδαμῶς· οὐδὲ γὰρ δυνατὸν τὰ ἐφθορότα ἤδη ἐπιπάσσοντας ἅλας ὠφελεῖν· οὐδὲ τοῦτο ἐποίουν, ἀλλὰ ἀνανεωθέντα πρότερον καὶ τῆς δυσωδίας ἀπαλλα- 25 γέντα ἐκείνης. εἶτα παραδοθέντα αὐτοῖς, τότε ἥλιζον κατέχοντες, διατηροῦντες ἐν τῇ νεαρότητι ταύτῃ, ἣν παρὰ τοῦ δεσπότου ἡμῶν ἔλαβον. τὸ μὲν γὰρ ἀπαλλαγῆναι τῆς σηπεδόνος τῶν ἁμαρτημάτων τὸ κατόρθωμα τοῦ Χριστοῦ γέγονεν· τὸ δὲ μηκέτι ἐπ' ἐκείνην ἐπανελθεῖν, τῆς τούτων σπουδῆς ἔργον ἦν. 30

Ὁρᾷς πῶς κατὰ μικρὸν καὶ τῶν προφητῶν δείκνυσιν αὐτοὺς ὄντας βελτίους. οὐ γὰρ τῆς Παλαιστίνης διδασκάλους φησὶν εἶναι, ἀλλὰ τῆς γῆς ἁπάσης, καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι οὐ κολακεύοντες ἀλλὰ ἐπιστύφοντες ὥσπερ τὸ ἅλας, οὕτω ποθεινοὶ πᾶσιν ἐγένοντο.

33, 27. *δώσῃ· παραδῶτε.*

34, 12. *βελτίον. καὶ γὰρ ὥσπερ ὑπόπτεροι γινόμενοι τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος σφοδρότερον τὴν γῆν ἐπέδραμον ἅπασαν, σπείροντες τῆς εὐσεβείας τὸ φῶς.*

34, 13. *οὕτως ἔσεσθε.* 14. *καταφανεῖς.* 5

34, 15. *φαίνων. διὰ τούτων εἰς ἀκρίβειαν βίου παιδεύων αὐτοὺς καὶ ἐναγωνίους ποιῶν, ὡς ὑπὸ τῶν ἁπάντων ὀφθαλμοὺς κειμένους, καὶ ἐν μέσῳ τῷ τῆς οἰκουμένης ἀγωνιζομένους θεάτρῳ. ἔτι δὲ καὶ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐμφαίνει τοῦτο. ὥσπερ γάρ φησιν, τὴν ἀκτῖνα κρυβῆναι οὐκ ἔνι, οὕτω τὸ κήρυγμα ἀδύνατον σιγηθῆναι καὶ* 10 *λαθεῖν, ἀλλὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν καταλήψεται. τοῦτο μὲν οὖν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἐνδείκνυται.*

34, 16. *παρ' ὑμῶν.*

34, 21. *ὥσπερ οὖν καὶ τὰ ἐναντία ποιοῦντες, οὐ μόνον τοὺς ἀνθρώπους ἀπολεῖτε, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα βλασφημεῖσθαι* 15 *ποιήσετε.*

Ib. *οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων· ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς ἐπλήρωσεν, δῆλον ἐξ ὧν εἶπεν πρὸς τὸν Ἰωάννην, ὡς προγέγραπται· "ὅτι καὶ οὕτω πρέπον ἡμῖν ἐστὶν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην."*

Τοὺς δὲ προφήτας πῶς ἐπλήρωσεν; δι' ὧν τὰ περὶ αὐτοῦ λεχ- 20 *θέντα ὑπ' αὐτῶν ἅπαντα τοῖς ἔργοις ἐβεβαίωσεν, καθὼς ὁ Εὐαγγελιστής φησιν, ἵνα πληρωθῇ διὰ τοῦ προφήτου τὸ ῥηθέν. καὶ ἡνίκα ἐτέχθη, καὶ ἡνίκα τὰ παιδία τὸν θαυμαστὸν ὕμνον ᾖδον, καὶ ἡνίκα ἐπὶ τῆς ὄνου ἐκάθισεν, καὶ ἐφ' ἑτέρων δὲ πλειόνων, ἅπερ ἅπαντα ἀπλήρωτα ἔμελλεν εἶναι εἰ μὴ παρεγένετο.* 25

35, 2. *μετασχ. καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ἑτέραν εἰσάγει πολιτείαν, ὡς καὶ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἄλλην καλουμένου πατρίδα καὶ βίου παρασκευὴν ὑψηλοτέραν.*

35, 5. *ἀπαρτήσας.*

35, 10. *περισσεύσῃ· τοὺς γὰρ τὰ αὐτὰ ποιοῦντας ἅπερ ἐποίουν* 30 *ἐκεῖνοι, οὐκ ἦν περισσεῦσαι κατὰ τὸν δικαιοσύνης λόγον.*

35, 14. *δεομένοις· τὰς δὲ οὕτω μεγάλας καὶ ὑψηλὰς οὔσας ἐντολὰς ἐλαχίστας ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ ὥσπερ ἑαυτὸν ἐταπείνωσεν, οὕτως καὶ τὰ μέτρια πολλαχοῦ περὶ ἑαυτοῦ φθέγγεται. ἔτι δὲ*

καὶ περὶ τῆς ἑαυτοῦ νομοθεσίας, παιδεύων ἡμᾶς καὶ ἐν τούτῳ πανταχοῦ μετριάζειν.

35, 22. ποιήσῃ κ. διδάξῃ.

35, 25. Ἔτι δὲ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἕτερον προστιθέντι. ὥσπερ γὰρ τὸν διδάσκοντα ἄνευ τοῦ ποιεῖν κατακρίνει, καθώς φησιν ὁ 5 Ἀπόστολος "ὅτι ὁ διδάσκων τὸν ἕτερον σεαυτὸν οὐ διδάσκεις," οὕτως τὸ ποιεῖν μὲν, ἑτέροις δὲ μὴ ὑφηγεῖσθαι, ἐλαττοῖ τὸν μισθόν. δεῖ τοίνυν ἑκάτερα ποιεῖν, καὶ πρότερον ἑαυτὸν κατορθώσαντα, οὕτω καὶ ἐπὶ τὴν τῶν ἄλλων ἐκβαίνειν ἐπιτέλειαν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς τὴν ποίησιν πρὸ τῆς διδασκαλίας τέθεικεν, δεικνὺς ὅτι οὕ- 10 τως μάλιστά τις διδάξαι δυνήσεται· ἑτέρως δὲ οὐδαμῶς. ἀκούσεται γὰρ, ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυτόν· ὁ γὰρ ἑαυτὸν διδάξαι μὴ δυνηθεὶς, καὶ ἑτέρους ἐπιχειρῶν διορθοῦν, πολλοὺς ἕξει κωμῳδοῦντας αὐτόν.

Εἰπὼν δὲ "περισσεῦσαι τὴν δικαιοσύνην πλεῖον τῶν γραμμα- 15 "τέων καὶ Φαρισαίων" οὐχ ἁπλῶς λέγει τῶν παρανομων, ἀλλὰ τῶν κατορθούντων, οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ κατώρθουν ἔφησεν ἔχειν δικαιοσύνην· οὐδὲ ἂν τὴν οὐκ οὖσαν παρέβαλλε τῇ οὔσῃ, κἂν ἐκ μέρους. οὗτοι γὰρ οἱ κατορθοῦντες γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι καὶ ἀπαρχὰς καὶ δεκάτας προσέφερον, καὶ νηστείας ἐφύλαττον, καὶ τὰ ἄλλα 20 τὰ τοῦ νόμου ἐτήρουν. διὸ ἡμῖν πλείονος χρὴ τῆς ἐπιτάσεως πρὸς τὴν τῶν ἐντολῶν τήρησιν.

35, 29. προσέστη τοῖς ἀκ. εἰ δὲ καὶ πάλιν εἶπεν, ἠκούσατε ὅτι ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις παρὰ τοῦ Πατρός μου· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μείζων ἔδοξεν εἶναι ὁ αὐθαδισμός· διὸ μὴ ἁπλῶς αὐτὸ τέθεικεν. 25 εἰπὼν δὲ ὅτι ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις, ἐνέφηνεν πολὺν εἶναι τὸν χρόνον ἐξ οὗ τὴν ἐντολὴν ταύτην ἔλαβον. τοῦτο δὲ ἐποίησεν ἵνα ἐντρέψῃ τὸν ἀκροατὴν τὸν ἀναδυόμενον πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἐκβῆναι τῶν ἐπιταγμάτων. ὡσανεὶ διδάσκαλος παιδίων ῥαθυμοῦντι λέγει· οὐκ οἶσθα πόσον ἀνήλωσας χρόνον συλλαβὰς μελετῶν. τοῦτο δὴ καὶ 30 αὐτὸς αἰνιττόμενος τῷ τῶν ἀρχαίων ὀνόματι, ἐκκαλεῖται λοιπὸν αὐτοὺς πρὸς τὰ μείζονα τῶν διδαγμάτων.

35, 34. ἢ δικαίων ἢ πατρ.

36, 10. λυμῶν.

36, 11. ἐκδικῶμεν, ἀλλ' ἑτέρους ἁμαρτάνοντας ἐπιστρέψωμεν. 35

36, 18. λέγωμεν. 19. ἢ εἰπὲ τῷ δεῖνι σύ.

36, 22. φησί. τέθεικε δὲ αὐτὸ νῦν, ἵνα μὴ δόξῃ πανταχοῦ ξενίζειν καὶ καινοτομεῖν.

36, 28. καὶ λοιδ. κ. ὑβρ. καὶ ἐπιορκίαι καὶ τὸ ψευδομαρτυρεῖν· μὴ τοίνυν εἰ ῥῆμα ψιλόν ἐστιν ἴδετε, ἀλλ' εἰ μὴ πολὺν ἔχει τὸν 5 κίνδυνον, τοῦτο ἐξετάσωμεν. ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι ἐν τῷ τῆς ἔχθρας καιρῷ, τῆς ὀργῆς ἐκκαιομένης καὶ τῆς ψυχῆς ἐμπιπραμένης, καὶ τὸ μικρὸν μέγα φαίνεται; διὰ τοῦτο τῷ μωρὸν ὀνομάζοντι τὸ τῆς γεέννης ἠπείλησεν πῦρ. ἐπειδὴ ᾧ τῶν ἀλόγων διεστήκαμεν, καὶ ᾧ μάλιστά ἐσμεν ἄνθρωποι, τῷ νῷ καὶ τῇ συνέσει, τοῦτο ἐστέρησεν 10 τὸν ἀδελφόν· ὁ γὰρ ὑβριστὴς τὸ τῆς ἀγάπης καλὸν λυμαίνεται, μυρίους τὸν πλησίον περιβάλλων δεινοῖς. μὴ τοίνυν ὑπερβολῆς τινος εἶναι νομίσωμεν τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἐννοήσαντες τὰ ἐξ αὐτῶν κατορθούμενα, θαυμάσωμεν τῶν πραγμάτων τὴν ἡμερότητα· οὐδὲν γὰρ τῷ Θεῷ περισπούδαστον ὡς τὸ ἡνῶσθαι καὶ συνδέδεσθαι ἡμᾶς 15 ἀλλήλοις διὰ τῆς ἀγαπῆς. εἰσὶν δέ τινες ὅτι τὸ μωρὸν μὲν εἰπεῖν τὸν πλησίον παραιτοῦνται· ἑτέρως δὲ αὐτὸν καθυβρίζουσιν ἑαυτοὺς ἐξαπατῶντες· καὶ γὰρ ὑπ' ἐλαχίστης ὕβρεως μεγάλη κόλασις τοῖς ὑβρισταῖς ἐναπόκειται.

36, 33. κ. τὰ ἑξῆς. πολλὴν ἔδειξεν αὐτοῦ τὴν ἀγαθότητα καὶ 20 τὴν φιλανθρωπίαν ὑπερβάλλουσαν· διότι τῆς εἰς αὐτὸν καταφρονεῖ τιμῆς ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν πλήσιον ἀγάπης· δεικνὺς ὡς οὐδὲ τὰ πρότερα ἐξ ἀπεχθείας τινὸς οὐδὲ ἐπιθυμίᾳ κολάσεως ἠπείλησεν, ἀλλὰ ἀπὸ φιλοστοργίας πολλῆς. ἐγκοπτέσθω γάρ, φησιν, ἡ ἐμὴ λατρεία, ἵνα ἡ σὴ ἀγάπη μείνῃ. ἐπειδὴ καὶ τοῦτο θυσία ἐστιν ἡ πρὸς τὸν 25 πλησίον καταλλαγή· δύο ταῦτα ἐκ τούτου αἰνιττόμενος, ὅτι περ πολυτίμητον θυσίαν τὴν ἀγάπην ταύτην ἡγεῖται, καὶ ὅτι ταύτης ἄνευ οὐδὲ ἐκείνην προσδέχεται· ἔτι δὲ καὶ ἀφόρητον τιθεὶς ἀνάγκην τῆς καταλλαγῆς, ἵνα κἂν μὴ διὰ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, διὰ γοῦν τὸ μὴ κεῖσθαι ἀτέλεστον τὴν θυσίαν, ἐπειχθήσεται 30 καταλλαγῆναι τῷ λυπουμένῳ, τοῦ καταλῦσαι τὴν ἔχθραν.

36, 34. δηλῶν.

37, 16. ἀδικεῖσθαι· εἰ δὲ μέγα τοῦτο, μὴ θαυμάσῃς· διὰ γὰρ τοῦτο πάντας ἐκείνους τέθεικεν τοὺς μακαρισμούς, ἵνα εὐκόλως δεξώμεθα ταύτην τε καὶ τὰς λοιπὰς νομοθεσίας. 35

38, 20. τ. εὐμ. ὄψεις.

Εἰπὼν δὲ ὅτι ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζῃ σε, καὶ ἡ χείρ σου καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ περὶ μελῶν ἔλεγεν τοῦτό φησιν, ἄπαγε· εἰ γὰρ περὶ μελῶν ἔλεγεν, οὐκ ἂν περὶ ἑνὸς εἶπεν ὀφθαλμοῦ· οὐδ' ἂν περὶ τοῦ δεξιοῦ σκανδαλιζόμενος, εὔδηλον ὅτι καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρι- 5 στεροῦ. τίνος οὖν ἕνεκεν τὸν δεξιὸν ἔθηκεν καὶ τὴν χεῖρα προσέθηκεν; ἵνα μάθωμεν ὅτι οὐ περὶ μελῶν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ τῶν οἰκείως πρὸς ἡμᾶς ἐχόντων.

39, 19. εἰσάγειν. οὐ μὴν ἁπλῶς τοῦτο ποιεῖν ὁ νόμος ἐκέλευεν, ἀλλὰ δόντα βιβλίον ἀποστασίου τῇ γυναικὶ, ὥστε μὴ εἶναι κυρίαν 10 πάλιν ἐπ' αὐτὸν ἐπανελθεῖν· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ἀλλὰ πάλιν μετὰ τὸ λαβεῖν ἄλλην ἐξῆν τὴν προτέραν ἐπαναγαγεῖν, πολλὴ ἡ σύγχυσις ἔμελλεν εἶναι, συνεχῶς τὰς ἀλλήλων λαμβανόντων πάντων· καὶ μοιχεία τὸ πρᾶγμα λοιπὸν ἦν σαφής· (sic) διόπερ οὐ μικρὰν ἐπενόησεν παραμυθίαν τὸ βιβλίον τοῦ ἀποστασίου. συν- 15 εχωρεῖτο δὲ ταῦτα, ἵνα μὴ ὁ μισῶν σφάξῃ τὴν μισουμένην. τοιοῦτο γὰρ τῶν Ἰουδαίων τὸ ἔθνος· οἱ γὰρ παίδων μὴ φειδόμενοι, καὶ προφήτας ἀναιροῦντες, πολλῷ μᾶλλον γυναικῶν οὐκ ἂν ἐφείσαντο.

39, 20. ἐπήγαγεν.

39, 23. αὐτῇ. κωλύων ἀφορμὰς παρέχειν μικροψυχίας· διὰ δὲ 20 τοῦ εἰπεῖν, "ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου "πορνείας ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι."

Ib. ἔμφοβον.

40, 9. τοῦτο τὸ ἔθος.

40, 10. τοσοῦτον γὰρ τούτου ἀφέστηκάς, φησιν, τουτέστιν τοῦ 25 ὀμνύειν κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὐδὲ τὸ πάντων ἔσχατον ἐργάσασθαι ἐν τῇ κεφαλῇ δυνήσῃ. οὐ γὰρ οὐ δύνασαι ἐξενεγκεῖν τρίχα, ἀλλ' οὐδὲ τὴν αὐτῆς ἀλλάξαι ποιότητα.

Τί οὖν ἂν ἀπαιτῇ τίς, φησιν, ὅρκον καὶ ἀνάγκην ἐπάγῃ; ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος τῆς ἀνάγκης ἔστω δυνατώτερος. ἐπεὶ τὸ μέλλοις τοι- 30 αύτας προβάλλεσθαι προφάσεις οὐδὲν φυλάξεις τῶν ἐπιταχθέντων· καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ἐρεῖς· τί οὖν ἂν μάχιμος ᾖ καὶ δαπανηρά; καὶ ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ δεξιοῦ, τί οὖν ἂν φιλῶ αὐτόν; καὶ ἐπὶ τῆς ὄψεως τῆς ἀκολάστου, τί οὖν ἂν μὴ δύναμαι ὁρᾶν; καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὀργῆς, τί οὖν ἐὰν προπετὴς ὑπάρχω 35

καὶ μὴ δύνωμαι γλώττης κρατεῖν; καὶ πάντα οὕτως ἁπλῶς καταπατήσεις τὰ θεῖα προστάγματα πρὸς ὄλεθρον τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς. τοῦτο δὲ οὐδὲ ἐπὶ τῶν νόμων τῶν ἀνθρωπίνων ἐτόλμησας ἂν προβαλέσθαι ποτέ. προσέθηκεν δὲ ὅτι τὸ περισσὸν τοῦ ναὶ καὶ τοῦ οὒ ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστιν, ἵνα τούτοις μόνοις τύχωμεν, τουτέστιν τῷ 5 ναὶ καὶ τῷ οὔ.

Τί οὖν φησιν; εἰ ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστιν τὸ περισσὸν τοῦ ναὶ καὶ τοῦ οὒ, πῶς οἱ ἀρχαῖοι οὐκ ἐκωλύοντο τὸ ὀμνύναι; διὰ τὸ αὐτῶν ἀσθενές· συγκαταβαίνων γὰρ αὐτοῖς ὁ νόμος τοῦτο προσέτασσεν· καὶ πῶς ἂν τὸ αὐτὸ γένοιτό, φησιν, νῦν μὲν καλὸν, νῦν δὲ οὐ 10 καλόν; ὥσπερ ἐπὶ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας· τὸ γὰρ βαστάζεσθαι ἐν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ καλὸν, μετὰ δὲ ταῦτα ὀλέθριον· τὸ μεμασημένην τροφὴν ἐσθίειν ἐν μὲν προοιμίοις τῆς ζωῆς ἡμῶν καλὸν, μετὰ δὲ ταῦτα βδελυγμίας γέμει. ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τοῦ γαλακτοτροφεῖσθαι, ἐν ἀρχῇ μὲν χρήσιμον, μετὰ δὲ ταῦτα 15 βλαβερόν.

Εἰπὼν ὅτι ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ τὰ ἑξῆς. διὰ τοῦτο ἐβεβαίωσεν ὅτι ἅπερ πρότερον ἔλεγεν, κἂν ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζῃ σε, ἔξελε αὐτὸν, ὅτι οὐχὶ ὀφθαλμοῦ ἐκκοπὴν νομοθετεῖ, ἀλλὰ περὶ τῶν διὰ φιλίας βλαπτόντων ἡμᾶς. ὁ γὰρ μηδὲ ἑτέρου 20 ἐξορύττοντος τὸν ὀφθαλμὸν ἐπιτρέπων ἐκκόψαι τὸν ἐκείνου, πῶς ἂν τὸν ἑαυτοῦ ἐκκόπτειν ἐνομοθέτησεν;

Εἰπὼν τοίνυν ἐνταῦθα τὸν παλαιὸν νόμον, τουτέστιν ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, αὐτὸς ὑψηλότερόν τι νομοθετεῖ· καὶ δείκνυσιν οὐ τὸν ἀδελφὸν ὄντα τὸν ταῦτα ἐργασάμενον ἀλλὰ τὸν πονηρὸν, διὰ 25 τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ.

40, 24. φησιν. ὥσπερ γὰρ ὅταν λέγῃ ὁ καλῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μωρὸν, ἔνοχος ἔσται τῇ γεέννῃ, οὐ περὶ τοῦ ῥήματος τούτου λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὕβρεως ἁπάσης, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, οὐχ ἵνα ῥαπιζόμενοι μόνον φέρωμεν γενναίως νομοθετῇ, (sic) ἀλλ' 30 ἵνα καὶ πᾶν ὅτι οὖν πάσχοντες δεινὸν μὴ θορυβώμεθα. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ πληγῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ χρημάτων βούλεται τὴν τοιαύτην ἀνεξικακίαν παρέχεσθαι.

Ib. εἰπὼν δὲ τῷ θαλ. κ. τ. ε. om. Cod. B.

40, 32. περιεβάλλοντο. πρῶτον μὲν γὰρ οὐδεὶς ἂν οὕτω δια- 35

κειμένοις ἐπετίθετο. δεύτερον εἰ καὶ ἔτυχέν τις οὕτως ἄγριος καὶ ἀνήμερος ὡς καὶ μέχρι τοσούτου προελθεῖν· ἀλλὰ πολλῷ πλείους ἂν ἐφάνησαν οἱ τὸν οὕτω φιλοσοφοῦντα, οὐχ ἱματίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ σαρκὶ τῇ ἑαυτῶν, εἴγε οἷόν τε ἦν, περιβάλλοντες· εἰ δὲ μὴ, οὐδ' οὕτως αἰσχρὸν ἦν· οὐ γὰρ τὸ οὕτως γυμνοῦσθαι καλὸν, ἀλλὰ 5 *τὸ οὕτως ἐνδύεσθαι· καθάπερ νῦν εἰσίν τινες ἱματίοις πολυτελέσιν ἀμφιεννύμενοι, τοῦτο καὶ αἰσχρὸν καὶ καταγέλαστον. διὰ τοῦτο ἐκείνους μὲν ὁ Θεὸς ἐπήνεσεν, τούτοις δὲ ἐγκαλεῖ καὶ διὰ προφητῶν καὶ διὰ Ἀποστόλων.*

41, 4. *Κελεύει δὲ καὶ τῷ αἰτοῦντι διδόναι καὶ τὸν θέλοντα* 10 *δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῆναι. ταῦτα δὲ τῶν προειρημένων ἐλάττονά εἰσιν, ἀλλὰ μὴ θαυμάσωμεν, τοῦτο γὰρ εἴωθεν ποιεῖν ἀναμιγνὺς τοῖς μεγάλοις τὰ μικρά.*

41, 9. *γινομένην. ἀλλαχοῦ δὲ καὶ ἐπιτείνει αὐτὸ, ἐκείνοις λέγων διδόναι παρ' ὧν οὐ προσδοκῶμεν ἀπολαμβάνειν.* 15

41, 22. *οὐ μόνον* om.

42, 14. *Μετὰ τὸ εἰπεῖν τὰ δυνάμενα πεῖσαι ποιεῖν τι τῶν δεόντων, τό τε λοιπὸν περὶ τοῦ τ. κενῆς δοξῆς.*

42, 17. *αὐτὰ ποιεῖν.* Ib. *διὸ οὐδὲ ἀπ.* 19. *τοῦτο ἐπηγ.*

42, 21. *καὶ μὴ ποιοῦντα ἔμπροσθεν πάλιν πρὸς τὸ θεαθῆναι* 20 *ποιεῖν.*

42, 27. *οὐ τοῦτο ζητῶ.*

42, 29. *Ἀπαγορεύσας τοίνυν τὸ πρὸς ἐπίδειξιν ποιεῖν· καὶ τὴν ἐκ τούτου ζημίαν διδάσκει τὸ μάτην καὶ εἰκῇ τοῦτο ποιεῖν, οὐκ ἔχετε γάρ, φησιν, μισθὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς* 25 *οὐρανοῖς. Καὶ ἐν τούτῳ δὲ πάλιν διήγειρεν αὐτῶν τὰ φρονήματα· ἀναμνήσας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ οὐρανοῦ· ἐντρέπων τῇ τοῦ γεννήσαντος μνήμῃ.*

43, 1. *κ. ἀλλ. σαλπ. τὴν ἐπιδ. λέγει* om. Cod. B.

43, 3. *ἀπανθρωπίας. Οὐ γὰρ διὰ τὸ πλησίον ἐλεεῖν ἐποιοῦν,* 30 *ἀλλὰ διὰ τὸ δοξῆς ἀπολαύειν αὐτοὺς, ὅπερ ἐσχάτης ἦν ὠμότητος· ἑτέρου λιμῷ διαφθειρομένου δόξαν ζητεῖν καὶ μὴ λύειν τὴν συμφοράν. οὐκ ἄρα οὖν τὸ δοῦναι ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ τὸ ὡς χρὴ δοῦναί ἐστιν τὸ ζητούμενον, καὶ διὰ τοῦτο δοῦναι. Εἰπὼν πῶς δεῖ μὴ ποιεῖν, δείκνυσιν πάλιν πῶς δεῖ ποιεῖν.* 35

43, 10. *οὐδὲν γὰρ οὐ μικρὸν οὐ μέγα τις ποιῶν λήσεται τὸν Θεὸν, κἂν* (Cod. *καὶ*) *δόξῃ τοὺς ἀνθρώπους λανθάνειν· διότι πανταχοῦ πάρεστιν ὁ Θεός· καὶ ὅτι οὐ μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ ἡμέτερα ἕστηκεν. ἀλλὰ φοβερὸν ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἐκδημήσαντας ἐκδέξεται δικαστήριον, καὶ αἱ τῶν πεπραγμένων ἁπάντων εὐθύναι καὶ* 5 *τιμαὶ καὶ κολάσεις. εἰ γὰρ καὶ βούλῃ, φησι, θεατάς τινας ἔχειν τῶν ὑπὸ σοῦ γινομένων ἀγαθῶν ἔργων, ἰδοὺ ἔχεις οὐκ Ἀγγέλους, οὐκ Ἀρχαγγέλους, ἀλλὰ τὸν τῶν ὅλων Θεόν. εἰ δὲ καὶ ἀνθρώπους ἐπιθυμεῖς ἔχειν θεωρούς, οὐδὲ ταύτης σε ἀποστερεῖ τῆς ἐπιθυμίας καιρῷ τῷ προσήκοντι. ἐν γὰρ τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι αὐτός σε ὁ* 10 *Θεὸς ἀνακηρύξει τῆς οἰκουμένης παρούσης ἁπάσης· ὥστε εἰ βούλει μάλιστα ἀνθρώπους ἰδεῖν σου τὰ κατορθώματα, κρύψον αὐτοὺς νῦν, ἵνα μετὰ πλείονος τιμῆς τότε ἅμα πάντες θεάσονται τοῦ Θεοῦ φανερὰ ποιοῦντος καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνακηρύττοντος. νῦν μὲν γάρ σου καὶ καταγνώσονται ὡς κενοδόξου οἱ βλέποντές σε, στεφανούμενον δέ τοτε ἰδόντες, οὐ μόνον οὐ καταγνώσονται, ἀλλὰ καὶ θαυμάσονται ἅπαντες.* 15

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ προσεύχεσθαι διδάσκων ἡμᾶς ὁ δεσπότης τῆς ὁρατῆς τε πάσης καὶ ἀοράτου κτίσεως Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν φησιν, οὐκ ἔσεσθε. κ. τ. λ., 25. 20

43, 29. *οὐ γὰρ μελλ.*

43, 31. *περιφέρῃς* et mox *ἀπελεύσῃ. χ. τοῦτο γὰρ αὐτὸς ἐβουλήθης.*

44, 6. *σφ. μὲν οὖν, ἀλλὰ μετὰ γνώμης ὀρθῆς.*

44, 9. *καταδ. ποιεῖν.* 21. *βαττολογήσητε.* 25

44, 22. *φλοιαρίαν.* 33. *ἀωρεὶ τῶν νυκτῶν.*

45, 3. *Διδάσκων ἡμᾶς πῶς δεῖ προσ.*

Ib. *ἀναπτεροῖ. ἀνυψοῖ,—προσηλοῖ προστάσσων.*

45, 26. *ὁ Ἀπόστολος. ὁ γὰρ τοῦτον ἔχων τὸν ἔρωτα, οὔτε ὑπὸ τῶν χρηστῶν τοῦ βίου τούτου φυσηθῆναι δύναται, οὔτε ὑπὸ τῶν* 30 *λυπηρῶν ταπεινωθῆναι, ἀλλ' ὡς ἐν αὐτοῖς διατρίβων τοῖς οὐρανοῖς ἑκατέρας ἀπήλλακται τῆς ἀνωμαλίας.*

45, 28. *ὑπ. οἱ Ἄγγελοι, τὰ δὲ παρακούουσιν.*

45, 29. *εἴκουσι.*

45, 30. *πάντα καθάπερ θέλεις ἵνα πληρῶμεν—οὐκ εἶπεν δὲ* 35

γενηθήτω τὸ θέλημά σου ἐν ἐμοὶ ἢ ἐν ἡμῖν, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς γῆς, ὥστε λυθῆναι τὴν πλάνην καὶ φυτευθῆναι τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐκβληθῆναι τὴν κακίαν ἅπασαν, καὶ ἐπανελθεῖν ἀρετήν· καὶ μηδὲν ἐν τούτῳ διαφέρειν λοιπὸν τὸν οὐρανὸν τῆς γῆς.

45, 33. τὸν ἐφ. λέγει. χρὴ δὲ σκοπεῖν πῶς καὶ ἐν τοῖς σωματικοῖς πολὺ τὸ πνευματικόν. οὐ γὰρ ὑπὲρ χρημάτων, οὐδὲ ὑπὲρ τροφῆς οὐδὲ ὑπὲρ πολυτελείας οὐδὲ ὑπὲρ ἄλλου τῶν τοιούτων οὐδενὸς, ἀλλὰ ὑπὲρ ἄρτου μόνον ἐκέλευσεν τὴν εὐχὴν ποιεῖσθαι· καὶ ὑπὲρ ἄρτου ἐφημέρου.

46, 2. ἡμέρας. ἧς γὰρ οὐκ οἶδας εἰ τὸ διάστημα ὄψῃ, τίνος ἕνεκεν ὑπομενεῖς τὴν μέριμναν;

Τοῦτο δὲ καὶ προϊὼν διὰ πλειόνων ἐπέταξεν λέγων, "μὴ μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον," βούλεται γὰρ πάντοθεν ἡμᾶς εὐζώνους εἶναι καὶ ἐπτερωμένους· καὶ τοσοῦτον αἰτεῖν, ὅσον ἡ τῆς χρείας ἀνάγκη παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖ.

46, 9. ἀπαλλαττόμεθα. καὶ ὥσπερ αὐτὸς ἐδίκασας σαυτῷ φησιν, οὕτως σοι δικάζω κἀγώ· κἂν ἀφῇς τῷ συνδούλῳ, καὶ παρ' ἐμοῦ τῆς αὐτῆς τεύξῃ χάριτος. καί τοίγε οὐκ ἴσον τοῦτο ἐκείνῳ· σὺ μὲν γὰρ δεόμενος ἀφίῃς, ὁ δὲ Θεὸς μηδενὸς χρείαν ἔχων· καὶ σὺ μὲν τῷ ὁμοδούλῳ· ὁ δὲ Θεὸς τῷ δούλῳ· σὺ ὑπεύθυνος ὢν μυρίοις κακοῖς, ὁ δὲ Θεὸς ἀναμάρτητος ὤν, ἀλλ' ὁμῶς καὶ οὕτως τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἐπιδείκνυται.

46, 10. "πειρασμὸν," τὴν ἡμετέραν παιδεύει σαφῶς ἐνταῦθα εὐτέλειαν καὶ καταστέλλει τὸ φύσημα· ἅμα δὲ καὶ διδάσκει.

46, 12. καταγελ. ἵνα καὶ τὸ ἀκενόδοξον καὶ τὸ γενναῖον ἐπιδειξώμεθα.

46, 13. καλεῖ. παιδεύων ἡμᾶς ἄσπονδον πρὸς αὐτὸν ἔχειν πόλεμον· καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ φύσει τοιοῦτός ἐστιν· καὶ γὰρ οὐ τῶν ἐκ φύσεως ἀλλὰ τῶν ἐκ προαιρέσεως ἐπιγινομένων ἐστὶν ἡ πονηρία. καὶ μηδαμοῦ πρὸς τοὺς πλησίον ἀηδῶς ἔχειν ἐν οἷς ἂν πάθωμεν παρ' αὐτῶν κακῶς. ἀλλ' ἀπὸ τούτων πρὸς ἐκεῖνον μετατιθέναι τὴν ἔχθραν, ὡς πάντων αὐτὸν αἴτιον ὄντα τῶν κακῶν. κακεῖνος γὰρ ὁ πολεμῶν ἡμῖν ὑποτεταγμένος αὐτῷ ἐστιν, καὶ[d] ἐναντιοῦσθαι δοκῇ

[d] Sic Cod. vid. leg. κἂν.

τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος τέως· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τῶν δούλων ἐστιν καὶ τῶν ἠτιμωμένων καὶ προσκεκρουκότων.

Βουλόμενος δὲ πάλιν ἐπιπλεῖον διεγεῖραι ἡμῶν τὰ φρονήματα. μὴ ἀγαπήσητέ, φησιν, μόνον τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, μετὰ γὰρ τῶν τελωνῶν ὁ τοῦτο μόνον ποιῶν ἕστηκεν, καὶ ὁ τοὺς φίλους 5 μονον ἀσπαζόμενος, μετὰ τῶν ἐθνικῶν.

Τίνος οὖν ἂν εἴημεν ἄξιοι συγγνώμης οἱ πρὸς τὸν Θεὸν κελευόμενοι τὸν ζῆλον ἔχειν; γίνεσθε γάρ, φησιν, τέλειοι, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. εἰ γὰρ τὸ φιλεῖν τοὺς φιλοῦντας τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν καὶ ἐθνικῶν ἐστιν· ὅταν μὴ δὲ τοῦτο ποιῶμεν, οὐ γὰρ 10 ποιοῦμεν αὐτὸ βασκαίνοντες εὐδοκιμοῦσιν τοῖς ἀδελφοῖς, ποῖαν οὐχ ὑποστησόμεθα δίκην τῶν ἐθνικῶν ἑστῶτες κατώτεροι; πῶς δὲ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ὀψόμεθα εἰπέ μοι; πῶς δὲ τῶν ἱερῶν ἐκείνων προθύρων ἐπιβησόμεθα; διὸ ἐννοοῦντες τὰ εἰρημένα καὶ πρὸς τοὺς φιλοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς πολλὴν ἐπιδειξώμεθα 15 τὴν ἀγάπην· καὶ τὸ καταγέλαστον ἔθος ἐκβαλόντες, τὸ ἀναμένειν τοὺς ἐχθροὺς πρωτοὺς προσειπεῖν· μᾶλλον ἡμεῖς ἅπερ ἔχει πολὺν μακαρισμὸν ἐπιδειξώμεθα· πρῶτοι τοὺς ἐχθροὺς προσαγορεύοντες καὶ εἰς φιλίαν προσκαλούμενοι.

46, 24. ἁμαρτήσαντες. 20

46, 25. τὸν πλησίον. ὁ δὲ μὴ τοῦτο ποιῶν ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν ἐπὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐχθρῶν παρακαλῶν, οὐδὲ ἐστιν εἰπεῖν ὅσης κολάσεως ὁ τοιοῦτος καθέστηκεν ἄξιος.

46, 30. εἴποιμεν. ἐν ἐπιτρ.

46, 32. ἑαυτ. καὶ τοὺς ὁρῶντας. διὸ χρὴ καὶ ταύτην κακείνην 25 ἐκφεύγειν τὴν λύμην ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος.

47, 5. ἀλειφώμεθα.

47, 10. χαίρουσιν. τοῦτο δὲ ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ καὶ ἀπὸ τοῦ Δανιὴλ ἄν τις κατίδοι σαφῶς. τὸ ἀλείφεσθαι· οὐχ ἵνα πάντως τοῦτο ποιῶμεν, ἀλλ' ἵνα διὰ πάντων σπουδάζωμεν μετὰ ἀκριβείας 30 πολλῆς κρύπτειν τὸ κτῆμα τοῦτο.

47, 11. ἤλειψ. ἢ ἐνίψατο.

47, 13. προσωπεῖον, καὶ μέχρι τούτου φαινόμενος λαμπρὸς, ἕως ἂν τὸ θέατρον κάθηται. ἐγὼ μὲν οὖν, φησὶν, οὐ βούλομαί σε

τοιοῦτον εἶναι, διότι ἀπορρήγνυσιν τῆς πρὸς ἐμὲ δόξης τοῦτο. ὥσπερ οὖν συγκολλᾷ τὸ τούτων ὑπερορᾶν.

Ἐπειδήπερ τὸ τῆς κενοδοξίας ἐξέβαλεν νόσημα, εὐκαίρως λοιπὸν καὶ τὸν περὶ ἀκτημοσύνης εἰσάγει λόγον. μὴ θησαυρίζετε γὰρ ὑμῖν, φησὶν, θησαυροὺς, ἐπὶ τῆς γῆς. οὐδὲν γὰρ οὕτως χρη- 5 μάτων ἐρᾶν παρασκευάζει ὡς ὁ τῆς δόξης ἔρως. ἀνωτέρω μὲν οὖν, ὅτι ἐλεεῖν δεῖ μόνον, ἔλεγεν, ἐνταῦθα δὲ καὶ πόσον ἐλεεῖν χρὴ δείκνυσιν τὴν βλάβην.

47, 23. ἀλύσεως. 25. ἀφῆς.

48, 2. ὀφειλ. τὸ φῶς. ὁ γὰρ τὸν νοῦν ἀφανίσας πᾶσαν αὐτοῦ 10 τὴν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ πρᾶξιν ἐθόλωσεν.

48, 6. παρέβλαψεν. 25. τοῦ μαμ. 26. οὕτω π. ἐκ.

48, 27. Δείξας διὰ πάντων τοῦτο συμφέρον εἶναι τὸ χρημάτων ὑπερορᾶν, ἐπάγει, "διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν," τοῦτο ποῖον; τὸ τῆς ζημίας ἄφατον· καὶ γὰρ τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς καὶ φιλοῦντος καὶ 15 κηδομένου ἐκβάλλει Θεοῦ.

Εἶπεν τοῦτο οὐκ ἐπειδὴ τροφ. ἡ ψ. οὐ δεῖται.

49, 24. ἡμῶν. διατί δε οὐκ εἶπεν ὅτι οὐ καπηλεύονται τὰ πετεινὰ, οὐδὲ ἐμπορεύονται, ἀλλ' ὅτι οὐ σπείρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν; ἐπειδὴ τὸ καπηλεύεσθαι καὶ ἐμπορεύεσθαι τῶν σφόδρα ἀπει- 20 ρημένων ἐστιν.

49, 26. οὐ χρὴ ἐργ.

49, 29. οἱ πεντ. καὶ οἱ τρισχίλιοι—γεγράπται. εἰ δὲ οὐκ ἀνέχῃ τοσούτων ἀκούων ῥημάτων ἀπαλλάξαι σεαυτὸν τῶν χαλεπῶν δεσμῶν τῆς μερίμνης, κἂν ἐκ τοῦ φανεροῦ πεισθῆτι ὅτι ὅσον 25 ἂν μεριμνᾷς καὶ κατατείνεις σεαυτὸν, οὔτε τῷ σώματί σου, μικρὸν προσθῆναι δυνήσῃ· οὔτε τι τῶν τῆς χρείας καρπώσασθαι, εἰ μὴ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια τὸ πᾶν ἀνύσῃ. ὡς ἂν εἰ ἐκεῖνος ἡμᾶς ἐγκαταλείπῃ, οὐ φροντὶς, οὐ μέριμνα, οὐ πόνος, οὐκ ἄλλό τι τῶν τοιούτων οὐδὲν ὠφελῆσαι δυνήσεται. 30

50, 16. Εἰ τὸ πάντων εὐτελέστερον ἐκαλλώπισεν ἐκ περιουσίας, καὶ ταῦτα οὐ πρὸς χρείαν, ἀλλὰ πρὸς φιλοτιμίαν τοῦτο ποιῶν, πολλῷ μᾶλλον σε τὸν ἁπάντων τιμιώτερον ἐν τοῖς κατὰ τὴν χρείαν τιμήσει. διὸ καὶ ἐπιπλήττων φησιν, "εἰ γὰρ τὸν χόρτον" καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ δὲ ὑπὲρ ψιλῶν καὶ ἀναγκαίων οὐ δεῖ μεριμνᾶν, τίνος 35

ἂν εἶεν ἄξιοι συγγνώμης οἱ ὑπὲρ τῶν πολυτελῶν μεριμνῶντες καὶ ἐν τῇ τῶν ἐθνικῶν εὐτελείᾳ μένοντες, καὶ τὴν αὐτῶν μικροψυχίαν ζηλοῦντες;

50, 27. διὸ οὐδὲ εἶπεν δοθήσεται ὑμῖν τὰ παρόντα, ἀλλὰ "προστεθήσεται ὑμῖν" μετὰ τῶν μελλόντων καὶ τὰ παρόντα. Εἰ 5 δὲ καί τις εἴποι πῶς οὖν φησὶν ἐκέλευσεν τὸν ἄρτον αἰτεῖν; μανθανέτω ὅτι τὸν ἐπιούσιον προσέθηκεν καὶ τούτῳ πάλιν τὸ σήμερον, ὥσπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. οὐ γὰρ εἶπεν μὴ μεριμνήσητε.

50, 33. τ. προσώπου σου. 34. προστιθείς.

51, 4. οὐχ ἁρπαγὰς λέγων οὐδὲ πλεονεξίας, οὐκ ἄλλό τι τῶν 10 τοιούτων, ἀλλὰ τὰς ἄνωθεν φερομένας πληγάς.

51, 17. ἐντεῦθεν συνάγουσιν τὸ πῦρ. 20. ὁ γὰρ σκοπῷ.

51, 24. τὸν φίλον. ἂν γὰρ τοῦτο μὴ γένηται, ἐπαυξήσῃ τὸ τῆς κακίας. καὶ τί λέγω, ὁ φίλος τὸν φίλον. 29. ἀπαιτεῖν.

52, 8. ἀκροάσεως om. Cod. B. 15

52, 15. Post μανθάνοντες γὰρ est ingens lacuna in Cod. B. usque ad P. 63, 30. ἀπελθόντων δαιμ. γιν.

64, 6. τοῦ σώματος ἐνταῦθα πλανᾶσθαι.

64, 11. προνοίας. οἱ γὰρ τῶν χοίρων μὴ φεισάμενοι, οὓς τῶν ἀνθρώπων ἔλαττον μισοῦσιν, ἀλλ' ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ πάντας αὐ- 20 τοὺς κατεκρήμνισαν, πολλῷ μᾶλλον ἂν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ταῦτα εἰργάσαντο, ἐὰν μὴ ἡ τοῦ Θεοῦ βοήθεια κήδεται ἡμῶν.

64, 13. αὐτοῦ τ. δυν. 16. ἀπέπεμπον.

66, 6. ἔτι δὲ καὶ ὅτι. 10. προσίστατο. 12. μείζω.

66, 15. προσελθεῖν. 19. ἐκκλίνοντες. 25

67, 13. εἴξοντα. 16. τελωνίον. 19. κέρδος.

67, 23. ἀμφισβητῶν. 26. τετίμηκεν.

67, 27. εὔελπιν. 28. ἰάσατο.

67, 30. συνέρχονται δὲ πρὸς Ματθαῖον οἱ τελῶναι ὡς πρὸς ὁμότεχνον. αὐτὸς δὲ τῇ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἐγκαλλωπι- 30 ζόμενος εἰσόδῳ, πάντας αὐτοὺς συνεκάλεσεν. ὁ δὲ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς, οὐχὶ διαλεγόμενος μόνον οὐδὲ θεραπεύων οὐδὲ ἐλέγχων τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ καὶ ἀριστῶν διώρθου πολλοὺς τῶν κακῶς διακειμένων. διὰ τούτων διδάσκων ἡμᾶς ὅτι πᾶς καιρὸς καὶ πᾶν ἔργον δύναται παρέχειν ἡμῖν ὠφελίαν· καίτοιγε τὰ παρακείμενα τότε 35

ἐξ ἀδικίας ἦν καὶ πλεονεξίας, ἀλλ' οὐ παρῃτήσατο ὁ Χριστὸς αὐτῶν μετασχεῖν· ἐπειδὴ μέγα τὸ κέρδος ἔμελλε γίνεσθαι· ὅθεν καὶ ὁμορόφιος καὶ ὁμοτράπεζος γίνεται τοῖς τὰ τοιαῦτα πλημμεληκόσιν· τοιοῦτον γὰρ ὁ ἰατρός. ἂν μὴ ἀνάσχηται τῆς σηπεδόνος τῶν καμνόντων, οὐκ ἀπαλλάττει τῆς ἀρρωστίας αὐτοὺς, καί 5 τοίγε πονηρὰν ἐντεῦθεν ἔλαβεν δόξαν, φάγος καὶ οἰνοπότης καὶ τελωνῶν φίλος καὶ ἁμαρτωλῶν ἀκούων. 32. κακ. σκοπῷ.

68, 6. νενομοθετημένον.

68, 16. ὡς κενοδόξοις μὲν οὐκ ἐπιτιμᾷ, νυμφῶνος δὲ καὶ νυμφίου μέμνηται. 21. ἢ μᾶλλον κ. τ. λ. om. Cod. B. 10

68, 29. λαμβ. τοὺς ἐκ τῆς οἰκουμένης ἅπαντας προσφέρονται.

69, 20. ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ πρόσωπον τὸ παραγεγονὸς, οὐ μὴν εἴασεν αὐτοὺς εἰς τ. οἰκ. εἰσ. ἀλλὰ τοὺς τ. μαθ. μόν. καὶ οὐδὲ τούτους πάντας. 28. νομίζουσα· ἐν καταμ.

69, 30. ἐνόμισεν. καὶ γὰρ πολλὴ παρὰ τῷ νόμῳ ἀκαθαρσία 15 ἐνομίζετο εἶναι τὸ πάθος. διὰ τοῦτο λανθάνει καὶ κρύπτεται. οὐδέπω γὰρ οὐδὲ αὕτη τὴν προσήκουσαν καὶ ἀπαρτισμένην περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχεν. ἐπεὶ οὐκ ἂν ἐνόμισεν λανθάνειν.

70, 1. ἀλλὰ θαρρήσασα περὶ τῆς ὑγείας οὕτω προσῆλθεν. διὰ τοῦτο δὲ οὐκ ἀφῆκεν αὐτὴν λαθεῖν ὁ Χριστός. πρῶτον μὲν ἵνα 20 λύσῃ αὐτῆς τὸν φόβον, ὅπως μὴ ὑπὸ τοῦ συνειδότος κεντουμένη καθάπερ κεκλοφυῖα τὴν δωρεὰν, ἐναγωνία διατριβῇ· δεύτερον δὲ ἵνα αὐτὴν διορθώσηται, ἐπειδὴ ἐνόμισεν λανθάνειν. τρίτον δὲ ἵνα πᾶσαν τὴν πίστιν αὐτῆς δημοσιεύῃ, ὥστε καὶ τοὺς ἄλλους ζηλῶσαι δι' ὧν καὶ τὸ στῆσαι τὰς πηγὰς τοῦ αἵματος, οὐκ ἔλαττον 25 σημεῖον τοῦτο παρέχεται τὸ δεῖξαι ὅτι πάντα ἐπίσταται. ἔπειτα δὲ καὶ τὸν ἀρχισυνάγωγον μέλλοντα διαπιστεῖν δι' ὧν οἱ ἐλθόντες ἔλεγον, μὴ σκύλλε τὸν διδάσκαλον, ὅτι τέθνηκε τὸ κοράσιον, ἐν τούτῳ βεβαιῶν. διὰ τοῦτο δὲ εἶπεν τῇ γυναικί.

71, 4. ὅθεν καὶ τὴν ὑγείαν λαβοῦσα, οὕτως ἐπορεύθη χαιροῦσα. 30

71, 10. κύμβαλα καὶ ἄλλα πάντα, ἀποδ. γ. τ. θαν. ὅτι τέθνηκεν τὸ κοράσιον, καὶ μηκέτι λοιπὸν ἀπιστεῖν ἔχωσιν, ὅτι νεκρὰν οὖσαν αὐτὴν ἀνέστησεν. 12. δέχωνται, mox ποιῶσιν.

72, 7. ἑτέρων.

72, 24. ἐλ. ποτε δαίμων. οἱ γὰρ δαίμονες εἰδώλους προσά- 35

γουσιν καὶ Θεοῦ ἀπάγουσιν καὶ τῇ μελλούσῃ ζωῇ ἀπιστεῖν πείθουσιν.

72, 27. καὶ οὐ μόνον αὐτοὺς οὐκ ἐκόλασεν, ἀναισθητοῦντας, ἀλλ' οὐδὲ ἁπλῶς ἐπετίμησεν τῇ πραότητι αὐτοῦ τὴν πολλήν· καὶ ἐν τούτῳ ἐπιδεικνύμενος καὶ ἡμῶν τ. γ. 29. κακηγορίαν. 5

73, 33. προσέθηκεν. δύναμιν δὲ αὐτοῖς ὡς Κύριος τοῦ θερισμοῦ ὑπάρχων, πολλὴν προσέθηκεν ἐξουσίαν—mox δεδωκώς.

74, 17. Ἰακώβου φ. εἶναι.

74, 21. τοὺς ἁλιέας, τοὺς τελῶνας· καὶ γὰρ τέσσαρες ἦσαν ἁλιεῖς καὶ δύο τελῶναι. 23. ὑβρίζωσιν. 10

75, 14. εἶτα τὴν ῥίζαν τῶν κακῶν τὴν φιλαργυρίαν εὐθέως ἀνασπῶν, φησὶν, μὴ κτήσησθε κ. τ. ἑ. 20. ἐξ ἧς.

75, 31. προηγεῖσθε. 32. εὐλογία.

76, 2. εἰρήνης κομίσηται.—συνδέσμων ὑπομ.

77, 10. ἐπιδείκνυται. 15

77, 24. συμπαρόντα τὸν καὶ προειδότα καὶ προειπόντα ταῦτα. Εἰπὼν δὲ ὅταν παραδώσωσιν ὑμᾶς καὶ τ. ἑξῆς, θαρρεῖν περὶ τῆς ἀπολογίας αὐτοὺς παρασκευάζει· τὸ γὰρ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ἔσται λαλοῦν ἐν ὑμῖν. οἱ δὲ ἀκούσαντες καὶ ἐπίστευσαν καὶ κατεδέξαντο καὶ οὐδὲν αὐτοὺς τῶν φοβερῶν ἐξέπληξεν, οὐδὲ ἐζήτησαν 20 ἀπαλλαγὴν τῶν δεινῶν· καὶ ταῦτα οὐ δύο καὶ τρία ἔτη μέλλοντες ταῦτα πάσχειν, ἀλλὰ παρὰ πάντα τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτῶν. τὸ γὰρ εἰπεῖν "ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος οὗτος σωθήσεται," τοῦτο αἰνιττομένου ἐστίν.

77, 28. φιλοσ. ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ. 25

77, 33. μηδὲ ὑβρ. 34. μεριμνᾶν.

78, 2. τὸ ὑπομεῖναι αὐτῶν, τὸ δὲ σῶσαι τοῦ πέμποντος. quæ seq. usq. ad καρτερίας om. Cod. B. 7. ἐπιζητῶ.

78, 10. Μετὰ τὸ εἰπεῖν τὰ φοβερὰ καὶ φρικώδη, τὰ μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῖς συμβησόμενα, ἄγει πάλιν τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἡμε- 30 ρώτερα, τὰ πρὸ τοῦ σταυροῦ, διδοὺς ἀναπνεῦσαι τοῖς ἀθληταῖς, καὶ πολλὴν αὐτοῖς παρέχων τὴν ἄδειαν, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν λέγων.

78, 12. χρὴ δὲ καὶ τοῦτο σκοπῆσαι, ὅτι οὐ πανταχοῦ πάντα ἐπιτέρπει τῇ χάριτι, ἀλλά τι καὶ παρ' αὐτῶν εἰσφέρεσθαι κελεύει, ὡς προαποδείξαμεν. εἰ γὰρ φοβεῖσθέ, φησιν, φεύγετε. οὐκ αὐτοὺς 35

δὲ πρώτους ἐκέλευσεν φεύγειν, ἀλλ' ἐλαυνομένους ὑποχωρεῖν. καὶ οὐδὲ πολὺ τὸ διάστημα δίδωσιν, ἀλλ' ὅσον περιελθεῖν τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραήλ.

81, 13. ἀποτέμνηται—εἰρηνεύοντος, οὕτω γὰρ δυνατὸν τὸν οὐρανὸν τῇ γῇ συναφθῆναι, ἐπεὶ καὶ ἰατρὸς οὕτω τὸ λοιπὸν δ. 5

81, 27. οὐ βαστάζει τ. στ.

81, 28. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν πρὸς θάνατον δεῖ παρατέταχθαι, ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸς θάνατον βίαιον, καὶ οὐ πρὸς θάνατον βίαιον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπον. 82, 13. θλίψεσι. 22. ψυχροῦ.

82, 23. Μετὰ τὸ διατάξασθαι τοῖς μαθηταῖς μετέβη ἐκεῖθεν, 10 διδοὺς χώραν αὐτοῖς καὶ καιρὸν ποιεῖν ἅπερ ἐπέταξεν· οὐ γὰρ ἂν αὐτοῦ παρόντος ἠθέλησεν ἄν τις ἐκείνοις προσελθεῖν.

83, 10. Τὴν ζηλοτυπίαν τῶν μαθητῶν Ἰωάννου ἐμφαίνων ὁ Εὐαγγελιστὴς τέθεικεν ὅτι δι' αὐτῶν πέμψας ὁ Ἰωάννης ἠρώτα τὸν Χριστὸν, σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος κ. τ. λ. ὁ γὰρ πρὸ τῶν σημείων 15 εἰδὼς αὐτὸν, ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀκούσας, ὁ ἐπὶ πάντων ἀνακηρύξας, πῶς μετὰ ταῦτα πάντα πέμπει μανθάνων παρ' αὐτοῦ; οὐδὲ γὰρ οὐ μόνον Ἰωάννου ἀμφισβητῆσαι περὶ αὐτοῦ πρέπον ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ ζηλοτύπως ἀεὶ πρὸς τὸν Χριστὸν εἶχον οἱ Ἰωάννου μαθηταὶ, ἄνθρωπον ψιλὸν αὐτὸν ὑποπτεύοντες εἶναι, τὸν δὲ Ἰωάννην μείζονα 20 ἢ κατὰ ἄνθρωπον· καὶ τὸν μὲν Χριστὸν εὐδοκιμοῦντα ὁρῶντες, τὸν δὲ Ἰωάννην, καθὼς ἐκεῖνος εἶπεν, λοιπὸν λήγοντα· καὶ ἐπειδή περ ἕως μὲν ἦν Ἰωάννης μετ' αὐτῶν παρεκάλει συνεχῶς καὶ ἐδίδασκεν, καὶ οὐδὲ οὕτως ἔπειθεν, ἔμελλεν δὲ λοιπὸν τελευτᾷν, διὰ τοῦτο νῦν πλειόνα ποιεῖται τὴν σπουδήν. καὶ γὰρ ἐδεδοίκει μὴ καταλείπῃ 25 πονηροῦ δόγματος ὑπόθεσιν, καὶ μείνωσιν ἀπερρηγμένοι τοῦ Χριστοῦ. εἰ μὲν οὖν εἶπεν ὅτι ἀπέλθετε πρὸς αὐτὸν, αὐτός μου βελτίων ἐστὶν, οὐκ ἂν ἔπεισεν αὐτοὺς δυσαποσπάστως ἔχοντας· εἰ δὲ ἐσίγησεν, οὐδὲν πλέον ἐγίνετο. Διὰ τοῦτο οὖν πέμπει αὐτοὺς, ὅπως παρ' αὐτῶν ἀκούσῃ ὅτι θαύματα ἐργάζεται, καθὼς ὁ Λουκᾶς 30 φησίν. οὐδὲ οὕτως πάντας πέμπει, ἀλλὰ δύο τινας, οὓς ᾔδει ἴσως τῶν ἄλλων εὐπειθεστέρους ὄντας· ἵνα ἀνύποπτος ἡ ἐρώτησις γένηται· ἵνα παρὰ τῶν πραγμάτων μάθωσιν τὸ μέσον τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ κἀκείνου. εὐθέως γὰρ ἐλθόντων αὐτῶν εἰς τὸ ἐρωτῆσαι, ἐθεράπευσεν τυφλοὺς, χωλοὺς, καὶ ἑτέρους πολλοὺς διὰ τούτους τοὺς 35

ἀμφιβάλλοντας· καὶ θεραπεύσας, φησὶν πρὸς αὐτοὺς, πορευθέντες κ. τ. ἑ.

Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν μακάριος ὃς ἐὰν μὴ σκανδ. κ. τ. ἑ. ἔδειξεν ὅτι τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν οἶδεν· αὐτοὺς γὰρ ἀννιττόμενος ταῦτα ἔλεγεν· ὅθεν καὶ τὸν ἔλεγχον αὐτῶν λανθανόντως ἐπήγαγεν. Εἰ 5 δέ τινες λέγοιεν ὅτι ᾔδει μὲν Ἰωάννης ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ Χριστὸς, ἠγνόει δὲ ὅτι ὑπὲρ ἀνθρ. κ. τ. λ.

83, 19. δῆλόν ἐστιν. ἅπερ παρατιθέναι νῦν οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ, ἵνα μὴ μακρὸν τὸν λόγον ποιήσωμαι.

83, 30. Διατί δὲ πορευθέντων τῶν μαθητῶν Ἰωάννου ταῦτά 10 φησιν; ἵνα μὴ δόξῃ κολακεύειν αὐτόν. οὐκ ἄγει δὲ εἰς μέσον αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν· ἐπειδὴ οὐκ ἀπὸ πονηρίας ταῦτα ἐλογίζοντο, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς τῶν εἰρημένων ἀγνοίας. τὴν λύσιν δὲ ἐπάγει, δεικνὺς ὅτι ᾔδει τὰ ἀπόρρητα πάντων· τὸ δὲ "τί ἐξήλθετε εἰς τὸν "ἔρημον ἰδεῖν," διὰ τὸν καιρὸν ὅτε ἐβάπτιζεν ὁ Ἰωάννης λέγει· 15 κάλαμον δὲ κ. τ. λ.

84, 1. μαλ. φρονεῖν. 10. ὑπεροχήν.

84, 27. Τὸ δὲ οὐκ ἐγήγερται κ. τ. ἑ. σημαίνει, ὅτι οὐκ ἔτεκέν, φησι, γυνὴ τούτου μείζονα. καὶ ἀρκεῖ μὲν καὶ ἡ τοῦ δεσπότου ἀπόφασις· εἰ δὲ βούλεταί τις καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων μαθεῖν, 20 ἐννοησάτω αὐτοῦ τὴν τράπεζαν καὶ τὴν διαγωγὴν καὶ τῆς γνώμης τὸ ὕψος· ὥσπερ γὰρ ἐν οὐρανῷ, οὕτω διῆγεν, καὶ τῶν τῆς φύσεως ἀναγκῶν ἀνωτέρω γενόμενος ξένην τινὰ ὥδευεν ὁδὸν, ἐν ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς καὶ εὐχαῖς τὸν πάντα διάγων χρόνον· καὶ ἀνθρώπων μὲν οὐδενὶ, Θεῷ δὲ ὁμιλῶν μόνῳ διηνεκῶς. οὐδὲ γὰρ εἶδέν τινα τῶν 25 ὁμοδούλων, οὔτε ὤφθη τινὶ τούτων· οὐ κλίνης, οὐ στέγης, οὐκ ἀγορᾶς, οὐκ ἄλλου τινὸς ἀπήλαυσεν τῶν ἀνθρωπίνων· καὶ ἥμερος ἦν ὁμοῦ καὶ σφοδρός. καὶ γὰρ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς μετὰ ἐπιεικείας διελέγετο, τῷ δήμῳ δὲ τῶν Ἰουδαίων μετὰ ἀνδρείας, τῷ βασιλεῖ μετὰ παρρησίας. διὰ τοῦτο δὲ ἐπήγαγεν ὅτι ὁ μικρό- 30 τερος κ. τ. ἑ. ἵνα μὴ ἡ ὑπερβολὴ τῶν ἐγκωμίων τέκῃ τινὰ ἀτοπίαν προτιμώντων αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ τῶν Ἰουδαίων.

85, 28. ἐπείγει.

86, 6. Εἶτα δεικνὺς ὅτι συνέσεως χρεία πρὸς τὸ "οὗτός ἐστιν "Ἠλίας" κ. τ. λ. ἐπήγαγεν, ὁ ἔχων ὦτα. κ. τ. ἑ. ταῦτα δὲ τὰ 35

αἰνίγματα ἐτίθει διεγείρων αὐτοὺς εἰς ἐρώτησιν· εἰ δὲ οὐδὲ οὕτως ἐξυπνίζοντο, πολλῷ μᾶλλον εἰ δῆλα ἦν καὶ σαφῆ.

86, 8. *ὁδὸν, καὶ ταὐτὸν ἐποιήσαμεν φησὶν, οἷον ἂν εἴ τινες θηραταὶ ζῶον δυσθήρατον διὰ δύο μέλλον ἐμπίπτειν ὁδῶν εἰς τὰ θηρᾶτρα, ἑκατέραν ἕκαστος ἀπολαβὼν ὁδὸν ἐλαύνοι, ἐξ ἐναντίας ἑστὼς τῷ ἑτέρῳ, ὥστε πάντως εἰς θάτερον ἐμπεσεῖν.* 5

86, 10. *λεγομένοις. μαρτυροῦντι περὶ αὐτοῦ, καὶ προσελθεῖν τῇ πίστει αὐτοῦ, τουτέστιν τοῦ* Κυρίου *ἡμῶν καὶ* Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

86, 12. *οἰνοπότην. δι' ἀμφοτέρας γὰρ ὁδοῦ εἰς τὴν βασιλείαν εἰσήρχοντο πεισθέντες.* 10

86, 14. *ἡμέρας, περιερχόμενος διδάσκων, ποῦ τ. κεφ. κλ. οὐκ ἐχ.*

Τὸ *δὲ ἐδικαιώθη κ. τ. λ. τοῦτό ἐστιν, ὅτι εἰ καὶ μὴ οἱ* Ἰουδαῖοι *ἐπείσθησαν, ἀλλ' αὐτῷ λοιπὸν ἐγκαλεῖν οὐκ ἔχουσιν· καὶ γὰρ τὰ αὐτοῦ πάντα ἐπλήρωσεν, ὥστε τοῖς ἀναισχυντεῖν βουλομένοις μηδὲ σκιὰν καταλιπεῖν ἀγνώμονος ἀμφιβολίας. εἰ δὲ τὰ παραδείγματα εὐτελῆ εἶπεν καὶ κακέμφατα, οἷον τὸ "ηὐλήσαμεν καὶ οὐκ ὠρχή- "σασθε," μηδεὶς θαυμαζέτω· πρὸς γὰρ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκου- όντων διαλέγεται.* 15

88, 5. Διατί *ἀπὸ τῶν σοφῶν ἐκρύβη; ὅτι καθὼς* Παῦλός *φησιν, ζητοῦντες τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην στῆσαι, τῇ τοῦ* Θεοῦ *δικαιοσύνῃ οὐκ ὑπετάγησαν. οὐδὲ γὰρ ὅταν λέγῃ "ἀπεκάλυψας," τὸ πᾶν τοῦ* Θεοῦ *εἶναί φησιν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν δεχομένων εὐγνω- μοσύνης, ὥσπερ καὶ ὅταν λέγῃ* Παῦλος, *"ὅτι παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς "ἀδόκιμον νοῦν, καὶ ἐτύφλωσεν αὐτῶν τὰ νοήματα" οὐ τὸν* Θεὸν *εἰσάγων ταῦτα ἐνεργοῦντα φησὶν, ἀλλ' ἐκείνους τοὺς τὴν αἰτίαν παρέχοντας.* 20 25

88, 34. *φιλ. ἀπάσης. καὶ οὐχ ἑτέρῳ γίνεται χρήσιμος μόνον· ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν πρὸ πάντων ἀναπαύει· εὑρήσετε γάρ, φησιν, ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. καὶ πρὸ τῶν μελλόντων ἐντεῦθεν δίδωμι τὴν ἀμοιβὴν, καὶ τὸ βραβεῖον ἤδη παρέχω. ἑαυτὸν δὲ εἰς ὑπόδειγμα τίθησιν καὶ εἰς μέσον ἄγει λέγων, "μάθετε ἀπ' ἐμοῦ" κ. τ. ἑ. εὐπαράδεκτον ποιῶν τὸν λόγον, ἵνα μάθωμεν ἐξ αὐτοῦ ἡλίκον ἀγαθόν ἐστιν ἡ ταπεινοφροσύνη.* 30

89, 8. Quod in Caten. Nostr. Origeni assignatur, Chrysostomo verius tribuit Cod. B.

89, 21. *τ. σκληρὰν* om. Cod. B.

89, 27. *εἰς μέσον ὅτι τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν ἐπειδὴ κ. τ. λ.* 5

Ib. *χωρὶς δὲ τοῦ ἀξιώματος αὐτὸν, ἤγουν τῆς βασιλείας, καλεῖ. ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ τὸ γένος κατῆγεν, ἵνα μὴ δόξῃ ὑψηλὰ φρονεῖν. εἰ δὲ καὶ μὴ σάββατον ἔλυσεν ὁ Δαβὶδ, ἀλλὰ μεῖζον ἦν ὅπερ ἐποίησεν. οὐ γὰρ ἦν ἴσον παραβῆναι ἡμέραν, καὶ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ἅψασθαι τραπέζης, ἧς μηδενὶ θέμις ἦν εἰ μὴ ἱερεῦσιν. τὸ μὲν γὰρ* 10 *σάββατον καὶ ἐλύθη πολλάκις, μᾶλλον δὲ καὶ ἀεὶ ἐλύετο, καὶ ἐν τῇ περιτομῇ, καὶ ἐν ἑτέροις πλείοσιν ἔργοις. καὶ ἐν τῇ Ἱεριχῷ δὲ τὸ αὐτὸ γενόμενον ἴδοι τις ἄν· ὅπερ δὲ ὁ Δαβὶδ ἐποίησεν, τότε μόνον ἐγένετο. ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνάγκη ἦν, διὰ τοῦτο συγγνώμης ἐγένετο ἄξιος, αὐτός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ.* 15

Εἰ δὲ λέγοι τις οὐκ ἔστιν ἀπηλλάχθαι ἐγκλήματος, τὸ καὶ ἕτερον τὸ αὐτὸ ἁμαρτάνοντα εἰς μέσον ἐνεγκεῖν, δῆλον τοῦτο. ὅμως χρὴ γινώσκειν ὅτι ὅταν μὴ ἐγκαλῆται ὁ πεποιηκὼς, νόμος γίνεται ἡ ἀπολογία τοῦ τολμήματος. δείκνυσιν δὲ ὅτι οὐδὲ ἁμάρτημά ἐστιν τὸ γεγενημένον. εἰ γὰρ οἱ ἱερεῖς, φησιν, ἐν τῷ ἱερῷ 20 *βεβηλοῦσιν τὸ σάββατον, καὶ ἀναίτιοί εἰσιν, ὅπουγε καὶ χωρὶς περιστάσεως ἐστὶν ἡ λύσις, πολλῷ μᾶλλον ἔνθα ἡ περίστασις τὴν λύσιν ἐποίησεν. διόπερ φησὶν, "εἰ ἐγνώκειτε" κ. τ. ἑ.*

90, 34. *Διὰ τοῦ παραδείγματος τούτου συλλογιζόμενος αὐτοὺς, ὅπως μὴ ἔχωσιν πρόφασιν ἀναισχυντίας πρὸς τὸ πάλιν ἐγκαλεῖν* 25 *αὐτῷ διὰ τὴν θεραπείαν. καὶ τότε λέγει τῷ ἀνθρώπῳ κ. τ. ἑ. ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲν ἀδικηθέντες ἐξέρχονται καὶ βουλεύονται ἵνα ἀνέλωσιν αὐτόν. τοσοῦτον ἡ βασκανία κακόν. ὁ δὲ ἥμερος καὶ πρᾷος ἀνεχώρησεν ταῦτα μαθών. ἠκολούθησαν δὲ αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, διατί; θαυμάζοντες αὐτὸν, ἐκεῖνοι δὲ τῆς πονηρίας οὐκ ἀφίστανται.* 30 *ἐπὶ δὲ τῷ παραδόξῳ τῆς μανίας αὐτῶν, καὶ τὸν προφήτην εἰσάγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἡσαΐαν ταῦτα προαναφωνοῦντα καὶ λέγοντα· "ἰδοὺ ὁ παῖς μου" κ. τ. ἑ.*

91, 16. *Διὰ τούτων τὴν πραότητα αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν τὴν*

ἄφατον ἀνυμνῶν, καὶ ὅτι θύραν τοῖς ἔθνεσιν ἀνοίγνυσιν μεγάλην καὶ ἐνεργῆ. καὶ τὰ καταληψόμενα τοὺς Ἰουδαίους προλέγει κακὰ, καὶ δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα.

92, 32. οὐκ ἐπετίμησεν.

93, 3. μετ' εὐκολίας. 5

93, 10. μερισθεῖσα οὐ σταθήσεται, καὶ πόλις καὶ οἰκία ἐὰν σχισθῇ ταχέως διαλύεται.

93, 19. Ἀπ. λέγει. οὐκ εἶπεν δὲ οἱ μαθηταί μου ἐκβάλλουσιν, οὐδὲ οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλ' "οἱ υἱοὶ ὑμῶν," ἵνα εἰ μὲν βουλήθωσιν ἐπανελθεῖν πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκείνοις εὐγένειαν, πολλὴν ἐντεῦθεν 10 λάβωσιν τὴν ἀφορμήν. εἰ δὲ ἀγνωμονοῦσιν, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένουσιν, μηδὲ ἀναίσχυντον λοιπὸν πρόφασιν ἔχουσιν εἰπεῖν.

95, 17. ὁ πεπορνευκώς. 20. ἔπασχον.

95, 21. καταισχύνει αὐτοὺς καὶ ἐν τούτῳ πάλιν· πάντα δὲ ποιεῖ, διορθώσασθαι αὐτοὺς βουλόμενος. 15

95, 25. διέβαλλον φ. 32. μὴ κακηγορεῖν.

Καλεῖ δὲ αὐτοὺς γεννήματα ἐχιδνῶν, ἐπειδὴ ἐπὶ τοῖς προγόνοις μέγα ἐφρόνουν. διὰ τοῦτο οὖν τῆς μὲν πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἐξέβαλεν αὐτοὺς συγγενείας, δίδωσιν δὲ αὐτοὺς προγόνους ὁμοτρόπους. καίπερ τοιούτων προγόνων ὄντες πονηρῶν. καὶ διάνοιαν 20 κέκτησθε πονηρὰν φθεγγόμενοι. "ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς "καρδίας," φησὶν "τὸ στόμα λαλεῖ." δείκνυσιν δὲ καὶ ἐνταῦθα πάλιν τοῦτο εἰπὼν τὴν αὐτοῦ θεότητα γινώσκουσαν τὰ ἀπόρρητα, καὶ ὅτι οὐχὶ ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ πονηρῶν ἐννοιῶν δώσουσι δίκην, καὶ ὅτι οἶδεν αὐτὰ ὡς Θεός· λέγει δὲ ὅτι καὶ ἀνθρώποις δυνατὸν 25 ταῦτα εἰδέναι. φύσεως γὰρ ἀκολουθία τοῦτο, τὸ ὑπερβλυζούσης ἔνδον τῆς πονηρίας ἐκχεῖσθαι ἔξω διὰ τοῦ στόματος τὰ ῥήματα. ὥστε ὅταν ἀκούσῃς ἀνθρώπου πονηρὰ φθεγγομένου, μὴ τοσαύτην νόμιζε μόνον πονηρίαν ἐγκεῖσθαι αὐτῷ ὅσην τὰ ῥήματα δείκνυται, ἀλλὰ πολλῷ πλειόνα στοχάζου εἶναι τὴν πηγήν. τὸ γὰρ ἔξωθεν 30 λεγόμενον τὸ περιττόν ἐστιν τοῦ ἔνδον· καὶ μὴ νομίσῃς, φησὶν, ἐπὶ τῆς πονηρίας τοῦτο γίνεσθαι μόνον, καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦτο συμβαίνει, μᾶλλον δὲ καὶ μειζόνως. πλείω γὰρ τῶν ἔξωθεν ῥημάτων ἡ ἔνδον ἀρετή. ὁ ἀγαθὸς γάρ φησι, ἄνθρωπος ἐκ τ. ἀγ. θ. κ. τ. ἑ. θησαυρὸν δὲ λέγει τὸ πλῆθος ἐνδεικνύμενος. 35

96, 16. *καταδικασθησόμεθα.* 19. *ἐξενέγκει.*

96, 21. *διαλέγεσθαι καὶ πάντα ὅσα εἰς τὴν ἡμετέραν συντελεῖ ψυχικὴν σωτηρίαν συμβασιλεύειν ἑαυτοῖς καὶ ὑποτίθεσθαι. ἀψευδὴς γάρ ἐστιν ἡ τοῦ δεσπότου ἡμῶν καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δικαία ἀπόφασις, ὅτι ἐκ τῶν λόγων ἡμῶν τὴν ψῆφον* 5 *ἐξοίσει.*

97, 23. *συνετράφησαν.* 33. *φρικωδεστάτων.*

98, 12. *τοῦ γὰρ προφῆται ἀνελεῖν πολλῷ μεῖζον καὶ ἀσύγκριτον τὸ καὶ αὐτὸν τὸν δεσπότην.*

99, 17. *βουλομένην.* 10

100, 21. *Τίνος χάριν ἐκάθισεν παρὰ τὴν θάλασσαν διδάσκων καὶ εἰς τὸ πλοῖον εἰσῆλθεν; βουλόμενος μετὰ ἀκριβείας τὴν διδασκαλίαν ποιεῖσθαι, καὶ μηδένα ἐᾶσαι κατὰ νώτου αὐτοῦ, ἀλλὰ πάντας ἐξ ἐναντίας εἶναι.*

101, 21. *βλάστην.* 15

102, 5. *μὴ ζητοῦντος.*

104, 24. *ἀνθρώπῳ σπείροντι.*

105, 3. *ἐπικρεμνᾶ.* 20. *συσκιάζουσιν ἑαυτοὺς.*

105, 22. *ἐχθρὸν δὲ ἄνθρωπον τὸν διάβολον καλεῖ διὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους βλάβην. ἡ μὲν γὰρ ἐπηρεία καθ' ἡμῶν, ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς* 20 *ἐπηρείας οὐκ ἀπὸ τῆς εἰς ἡμᾶς ἐπηρείας. ἀλλὰ ἀπὸ τῆς εἰς Θεὸν ἔχθρας ἐγένετο. ὅθεν δῆλον ὅτι μᾶλλον ὁ Θεὸς ἡμᾶς φιλεῖ, ἢ ἡμεῖς ἑαυτούς.* Quæ seq. Chrysostomo tribuit Cod. B. Origeni Cod. Coisl.

105, 29. *ἐχθρῶς.* 25

106, 3. *πολ. ἔμελλεν ἄσπονδος ε. τ. οἰκ. εἰσάγεσθαι.*

106, 11. *κατασφάττειν.*

107, 15. *τοῦτον.* 31. *τὰ μυστήρια.* 35. *παρῆκεν.*

108, 4. *ἀλλὰ καὶ ἀναπλοῖ.*

109, 19. *Τί δὲ δηλοῖ.* 30

112, 32. *ἡλίκη.*

113, 12. *οὗτος ἦν.* 26. *τὴν γλ. ἐκείνην σιγῶσαν.*

113, 29. *κατέπεμψεν, καὶ τὴν ἀναίσχυντον ἐκείνην κατέφλεξεν.*

114, 17. *ᾠκονομηθέντα.*

115, 26. *πάρεργον.* 27. *πολυτελείας.* 35

117, 30. χειμῶνος καὶ ἡ ὄψις αὐτοὺς ἐθορύβησεν τοῦ χειμῶνος οὐχ ἧττον.

118, 29. ἀγάπης μόνον.

119, 5. μὴ πίστει ὄντας ἐγγ. 9. ἐμβολή.

120, 24. φυλ. ἐντολὰς, τ. δὲ τοῦ Θεοῦ παραβαίνεσθαι. 5

120, 29. τὸ μὴ νίπτεσθαι.

120, 34. τὸν τῶν πρ. βεβαιώσῃ νόμον. οὐδ' αὖ πάλιν κατηγορεῖ τῶν πρεσβυτέρων ὡς παραν.

121, 23. νοήσατε, διανάστητε.

122, 9. ἀφίησιν. 10

123, 31. κραζούσης.

124, 10. αὐτῆς. 16. ἐπεδείξατο. 24. ἐκκόψει.

126, 10. ποιήσῃ. 25. ἐννοεῖν.

127, 5. μήτε πλείω γενέσθαι ἀφεῖναι τὰ λείψανα.

128, 17. κατενέγκαι. 32. λύσας καὶ νεκροὺς ἀναστήσας. 15

130, 5. διατηρήσεις. 12. ἐπετίμα. 25. παρατηρήσεων.

131, 27. προελθόντα.

133, 12. οὐ βιάζομαι οὐδὲ ἀναγκάζω. 17. ἐρχέσθω.

134, 2. διαφυγεῖν.

135, 15. τῶν προφητῶν. 35. οὐ μόνον δὲ διὰ τάς. 20

136, 12. οὐδένα φοβ. 15. περιεκ. σφοδρῶς.

136, 18. ἐκείνης. 29. ἀπειλῇ.

137, 15. φῶς ἄκρατον. 21. ᾔδει ὅτι μετὰ ταῦτα οὔτε ἔμελλον σκανδαλίζεσθαι οὔτε οἱ Ἀπ.

138, 33. φησι γὰρ, οὕτως. 25

140, 14. ἀπήλαυεν. 28. οὐδὲ γάρ ἐστι.

141, 22. διατρίβομεν. 32. ἀντείχοντο.

142, 8. ὡς περὶ ἀνθρ. 25. παρὰ τ. ἀρχ. 28. τὸν ἐν τῷ.

143, 2. ἔφη om. Cod. B. 10. βυθῶν ἐκείνων.

143, 13. τ. στατῆρα, ἀλλὰ θείας δυνάμεως καὶ ἀπορρήτου. 30

143, 25. ὅτι διατί τὸν Π. ἡμ. προετίμησας.

144, 1. ταπ. τινα. 11. ὁρίζω. 14. εὐκαταφρονήτους.

144, 23. Διατί ταλανίζων τὸ οὐαὶ τέθεικεν.

144, 28. ἐλθεῖν τ. σκ. πῶς δυνατὸν ταῦτα διαφυγεῖν. ἐπειδὴ εἰ καὶ εἶπεν ὅτι ἀνάγκη ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, οὐ τ. αὐθ. 35

144, 28. καὶ τῆς ἐλ. 32. τὰ σκάνδαλα ἄγει.
146, 4. πεπλανημένον. 11. τῶν οὐρανῶν.
146, 15. ἀγωνιζέσθω. 29. ἐκέρδανας.
147, 4. ὅσῳ γὰρ ἄν. 10. τῆς μεγίστης.
147, 13. καταδεδικασμένοι. ἀκουέτωσαν οἱ κέρδεσιν ἐπιπηδῶν- 5 τες ἀδίκοις καὶ μὴ πανόμενοι. 14. παραμυθούμενος.
147, 19. ὃ om. Cod. B. 24. ἡμερώτερος.
148, 5. ἐπέθηκας. 7. ἀρκεῖ ἑπτάκις.
149, 3. ἀπόδοσιν. 8. ἐξ ὠμότητος.
149, 13. ὀφειλημάτων ἐλευθεροῖ. 19. ἀστεφάνωτος. 10
150, 17. ἑπομένων. 19. ἐπιτείνεται.
150, 20. τουτέστι πρὸς θεογ. 33. εἴρηκας.
152, 27. εὐχαρίστει φησιν.
152, 31. μηδὲ om. Cod. B. cum lacunæ indicio.
153, 27. καὶ εἰ προαιρέσεώς ἐστί φησι, πῶς ἀρχόμενος κ. τ. ἑ. 15
154, 12. ἐναγκαλίζεται. 15. ἡ ψυχὴ τοῦ παιδ.
154, 19. πρὸς κάλλη. 25. ἐγὼ δὲ φιλαργ.
155, 4. τοῦτο εἶπεν, οὐ γὰρ εἶπεν οὐκ εἰμὶ ἀγαθὸς, ἀλλ' οὐδεὶς ἀγαθὸς, τουτέστιν οὐδεὶς ἀνθρώπων· καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο ὅτ' ἂν λέγῃ, οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους ἀποστερῶν ἀγαθότητος ἀλλὰ πρὸς ἀντι- 20 διαστολήν.
156, 6. αὐτῷ δείκνυσι λέγων, εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, καὶ τότε τὸν ἀγῶνα καὶ τὸν πόνον ἐπήγαγεν, τὸ πωλ. 18. ἀπῆλθε.
157, 3. βελώνης. 9. παρακαλῇς.
Hoc Photii Scholium ad locum adducit Cod. B. Οἱ μὲν 25 κάμηλον, οἱ δὲ κάρμηλον φασίν. ἀμφότεροι δὲ οὐ τὸ ζῶον ἀλλὰ τὸ σχοινίον λέγουσι τὸ τὰς ἀγκύρας δεσμεῦον.
157, 12. πένητες ὄντες.
158, 3. ἠλάττωσαι. 7. καθήσεσθε. 34. μετ' ἐξουσίας.
159, 5. μονὴν ἐν α. 19. δι' ὃν. 25. εἶναι ἀγαθά. 30
159, 27. καὶ γινομένους διὰ τ. μετα. β.
160, 1. ἐν τούτῳ. 8. ὑπακούεσθαι. 9. ἧξεν. 21. βραδίον.
162, 3. ὑποτεμνόμενος.
163, 10. θρόνων.
164, 18. ἀπολαύσεσθαι. 30. ἀσαφείᾳ. 35

164, 35. διέκειντο, καὶ οἱ δύο κατεξανιστάμενοι τῶν δέκα. καὶ οἱ δέκα φθονοῦντες τῶν δύο· οὐ χρὴ δὲ νῦν τοῦτο σκοπεῖν μόνον, ἀλλὰ τὸ ὕψος τὸ ἄφατον πρὸς ὅπερ ἀνέδραμον ὕστερον.

165, 9. βαθύτερον. 30. ὑπερβ. τοὺς ἐπιστομίζοντας.

166, 7. Χαναναίας. 16. γὰρ αὐτοῦ. 27. αὐτοὺς ἐκκαίειν. 5

166, 32. παρασχεῖν Cod. B. recte, sic etiam p. 167, 1.

167, 24. ἐδάφους. 25. δακρύει.

168, 14. τὸ καταπειθὲς. 16. λέγον. 18. τοῦ δεσπότου τ. Χρ.

168, 26. πληρῶν καὶ φιλοσοφίαν παιδεύων, ὁμοῦ δὲ καὶ τ. μαθ.

168, 31. ἡμεῖς ποιήσωμεν. τίνος γὰρ ἂν εἴημεν ἄξιοι συγ- 10 γνώμης, ὅτ' ἂν οἱ μὲν.

169, 5. πάντως ὁρᾷς. 7. κατάλειπε.

169, 9. καὶ τοὺς ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ.

169, 10. αὐτὸν λεγ. τ. ἐπεποιηκ.

170, 21. εὐηργέτει. 30. θαυμ. τὸν δημιουργὸν. 15

171, 4. καθ. προέφην om. Cod. B.

171, 6. ἐθαύμασαν, καίτοι πολλῶν ἤδη σημείων γενομένων μειζόνων, ἀλλὰ διὰ τοῦτο.

172, 28. καταφρ. πανταχοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντα πράττοντες. 20

173, 22. ἀπαναχωρῆσαι.

178, 13. ἀπολογίας. 27. κατακληθῆναι.

179, 9. λώβης.

181, 9. λέγωσιν. οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ· πῶς οὖν ἐλέγετε ὅτι πλάνος ἐστίν. 25

181, 26. δοῦναι, ἀλλὰ ἀποδοῦναι.

182, 8. ἄνοιαν. 23. ὑπώπτευον. 31. εἰ καὶ ἔζη. sec. καὶ om.

184, 23. ὅλ. ὁ νομ. καὶ οἱ προφ. κρέμανται.

185, 31. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ.

186, 14. ἀποτείνει. 15. προφυλ. 30

187, 26. τὰς πρωτοκαθεδρίας. 31. ὅτι οὖν ποιοῦντα.

188, 2. β. τοῦτον λ. 9. οὕτ. χρὴ νοεῖν. mox καθηγηταί.

189, 4. χείρων. 190, 8. ἀποδεκατοῦτε.

191, 2. ἐκάλει τύφλους. εἰ γὰρ τὸ μὴ νομίζειν δεῖσθαι ὁδηγοῦ τὸν τυφλὸν. 35

192, 1. ἐμπομπεύοντες. 2. τοσαύτης τόλμης ἡ μνήμη.

192, 34. ἀποστέλλω.

193, 5. Καὶ ν· μὴ γὰρ ἐφησύχασεν τοῖς γεγενημένοις ὁ Θεός; μὴ γὰρ οὐκ ἐτιμ.

194, 7. τῆς εἰκ. τῆς ὄρνης. 5

195, 21. τοῖς Ἰουδαίοις. 32. εἰ δέ τις ἀπορῶν εἴποι.

196, 3. εἰ δὲ εἷς. 30. ἐρημώσαντα.

197, 33. Τότε, φησὶν, οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη· τότε, πότε;

198, 16. καὶ ἱματ. 17. γένοιτο. 10

198, 33. καὶ γὰρ καὶ Ἰουδαῖος ἦν, καὶ σφόδρα Ἰουδαῖος καὶ ζηλ.

199, 7. καὶ τὰ μ. ταῦτα· ἐπειδὴ οὐδὲ ἐτόλμησέν τις ἀνθρώπων οὐ τῶν πώποτε οὐ τῶν μετὰ ταῦτα τολμ.

199, 14. ἀπεκήρυττόν τε. 20. πρόρριζοι.

200, 2. Περὶ τοῦ ἐνταῦθα εἰρημένου τότε, χρὴ γινώσκειν, καθὼς 15 πολλάκις εἶπον, ὅτι οὐχὶ τῆς ἀκολουθίας ἐστὶν τοῦ καιροῦ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων αὐτῷ τὸ τότε, ὅπου γὰρ ἀκολουθίαν ἐβούλετο εἰπεῖν, τὸ εὐθέως ἐπήγαγεν. ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τότε οὐ περὶ τῶν μετὰ ταῦτα εὐθέως λέγων, ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ καιρῷ ᾧ μέλλει ταῦτα γίνεσθαι ἅπερ ἔμελλεν λέγειν· οὕτω καὶ ὅταν λέγῃ 20 "ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις παραγίνεται Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς," οὐ τὸν ἑξῆς εὐθὺς λέγει καιρὸν, ἀλλὰ τὸν μετὰ πολλὰ ἔτη, καὶ τὸν καθ' ὃν ταῦτα ἐγίνετο ἅπερ εἰπεῖν ἔμελλεν. καὶ γὰρ περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ διαλεχθεὶς καὶ τῆς τῶν Μάγων παρουσίας, καὶ τῆς τελευτῆς Ἡρώδου, εὐθέως ἐπάγει, "ἐν ἐκείναις ταῖς 25 "ἡμέραις παραγίνεται Ἰωάννης ὁ βαπτιστής." καίτοι τριάκοντα μεταξὺ γέγονεν ἔτη, ἀλλ' ἔθος τῇ γραφῇ τούτῳ κεχρῆσθαι τῆς ἱστορίας τῷ τρόπῳ· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, τὸν μέσον ἅπαντα χρόνον παρελθὼν, τὸν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων ἕως τῶν προοιμίων τῆς συντελείας τοῦ σύμπαντος κόσμου λέγει. 30

200, 11. ἀπατᾶν ἐπιχειρ. οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων τοὺς πολλοὺς ἠπάτων. 26. κ. τὴν οἰκουμένην.

In marg. Cod. B. diversa manu script. 12 sæc. Τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου Σχόλιον. Ὥσπερ σώματος κειμένου νεκροῦ τὰ σαρκοβόρα τῶν πτηνῶν ἐπ' αὐτὰ συντρέχει· οὕτως ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ 35

ἀνθρώπου παραγένηται, τότε δὴ πάντες οἱ ἀετοὶ, τουτέστι οἱ τὰ ὑψηλὰ πετώμενοι καὶ ἀνωτάτων καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ κοσμικῶν ἀνηνεγμένοι ἐπ' αὐτὸν συνδραμοῦνται.

201, 17. δίδοντας εὐθύνας.

202, 2. ἀγαπ. τῶν ἀπομενόντων τὴν κόλασιν. 6. ἀναστάντας. 5

202, 7. συλλεγέντας δέ. 12. οἴμμοι. 15. μόνος.

202, 23. ποιεῖν. πλὴν ἀλλὰ πρόφασίν τινα ἐδόκουν ἔχειν πολλοὶ τῶν ῥαθύμων. ψυχρὰν μὲν ἐδόκουν δὲ ἔχειν τὸ ὑπέρογκον τῶν ἐπιταγμάτων· καὶ ὅτι μέγας ὁ πόνος καὶ ἄπειρος ὁ χρόνος, καὶ ἀφόρητον τὸ φορτίον· νῦν δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν προβαλέσθαι· 10 ὅπερ μάλιστα τῆς γεέννης οὐχ ἧττον ἡμᾶς διατρώγειν μέλλει κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον· ὅταν διὰ μικρὰν ῥοπὴν καὶ ὀλίγον ἱδρῶτα τὸν οὐρανὸν ὦμεν ἀπολωλεκότες, καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθά. καὶ γὰρ καὶ ὁ χρόνος βραχὺς, καὶ ὁ πόνος ὀλίγος· καὶ ὅμως ἐκλελύμεθα καὶ ἀναπεπτώκαμεν. 15

203, 7. ὥσπερ τοῦτο ἀνάγκη.

203, 12. Περὶ ποίας γενεᾶς εἶπεν "ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ "αὕτη ἕως ἂν πάντα ταῦτα γένηται;" οὐ περὶ τῆς τότε ταῦτα λέγει γενεᾶς, ἀλλὰ περὶ τῆς τῶν πιστῶν. οἶδεν γὰρ γενεὰν οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν χρόνων ἀκολουθίας χαρακτηρίζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τρόπων 20 θρησκείας καὶ πολιτείας· ὡς ὅταν λέγῃ, "αὕτη ἡ γενεὰ τῶν ζη- "τούντων τὸν Κύριον," ἀλλ' ὅπερ εἶπεν τοῦτό ἐστιν, ὅτι πάντως ἐκβήσεται ταῦτα πάντα καὶ μένει ἡ γενεὰ τῶν πιστῶν οὐδενὶ τῶν εἰρημένων διακοπτομένη, ἀλλὰ καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἀπολεῖται καὶ τὸ πλέον τῶν Ἰουδαίων ἀφανισθήσεται. ταύτης δὲ τῆς γενεᾶς 25 οὐδὲν περιγενήσεται, οὐ λιμὸς, οὐ λοιμὸς, οὐ σεισμὸς, οὐχ αἱ τῶν πολέμων ταραχαὶ, οὐ ψευδόχριστοι, οὐ ψευδοπροφῆται, οὐκ ἀπατεῶνες, οὐχ οἱ παραδίδοντες, οὐχ οἱ σκανδαλίζοντες, οὐχ οἱ ψευδάδελφοι, οὐκ ἄλλος οὐδεὶς τοιοῦτος πειρασμός. εὐκολώτερον γάρ, φησιν, ἀφανισθῆναι τὰ πεπηγότα ταῦτα καὶ ἀκίνητα. τοῦτο 30 γὰρ σημαίνει ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, ἢ τῶν λόγων τῶν ἐμῶν τι διαπεσεῖν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ "οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ "παρελθῶσιν."

Διατί δὲ τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἰς μέσον τέθεικεν; ὁμοῦ μὲν δεικνὺς ὅτι προτιμότερα καὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς ἡ Ἐκκλησία, ὁμοῦ 35

δὲ καὶ δημιουργὸν ἑαυτὸν ἐμφαίνων καὶ ἐντεῦθεν τοῦ παντὸς, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ τὴν ἄφατον σημαίνων.

Τίνος ἕνεκεν περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας εἶπεν ὅτι οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς εἰ μὴ μόνος ὁ Πατήρ; hæc quæstio totidem verbis tractata invenitur in 5 Cat. Evang. S. Marci, p. 415, 18.

Εἰπὼν δὲ ὅτι "ὥσπερ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Νῶε τρώγοντες "καὶ πίνοντες" καὶ τὰ ἑξῆς, τὴν ἀθρόαν αὐτοῦ καὶ ἀπροσδόκητον παρουσίαν ἐσήμανεν· καὶ γὰρ καὶ Παῦλος τοῦτό φησιν, ὅτι ὅταν λέγωσιν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐπίσταται 10 ὄλεθρος· καὶ ὥσπερ ἡ ὠδὶν ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ. καὶ εἰ τρυφὴ πῶς θλίψις; εἶπεν γὰρ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων τρυφὴ τοῖς ἀναισθήτως διακειμένοις, θλίψις δὲ καὶ ἀθυμία τοῖς δικαίοις· ὅθεν δείκνυται ὅτι τοῦ Ἀντιχρίστου ἐλθόντος τὰ τῶν ἀτόπων ἡδονῶν ἐπιταθήσεται ἐν τοῖς παρανόμοις, καὶ τῆς οἰκείας ἀπογνῶσιν σωτη- 15 ρίας. ὥσπερ γὰρ τῆς κιβωτοῦ γινομένης, οὐκ ἐπίστευόν φησιν, ἀλλὰ προέκειτο μὲν ἐν μέσῳ τὰ μέλλοντα προανακηρύττουσα κακὰ, ἐκεῖνοι δὲ ὁρῶντες αὐτὴν ὡς οὐδενὸς ἐσομένου δεινοῦ οὕτως ἐτρύφων, οὕτω καὶ νῦν. φανεῖται μὲν ὁ Ἀντίχριστος, μεθ' ὃν ἡ συντέλεια καὶ αἱ κολάσεις καὶ αἱ τιμωρίαι αἱ ἀφόρητοι· οἱ δὲ τῇ κακίᾳ 20 συνεχόμενοι, οὐδὲ αἰσθήσονται τοῦ φόβου τῶν ἐσομένων δεινῶν.

203, 22. μύλῳ· κ. ἐπ. εἶπεν. 26. δῆλον ὅτι. 34. συντελείαν.
204, 10. ἀνακρίνωμεν. 14. διὰ τοῦτο εἶπεν. 15. om. μου.
205, 16. παρά τινων.

205, 32. ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς προτέρας παραβολῆς τοῦ πιστοῦ 25 δούλου καὶ τοῦ ἀγνώμονος, καθολικώτερον περὶ πάσης ὠφελείας λέγει, καὶ εἰς τὸν πλησίον ἐπιδείκνυσθαι χρή. ἐπὶ δὲ ταύτης τῆς τῶν παρθένων, περὶ ἐλεημοσύνης ἰδικῶς τῆς ἐν χρήμασι παρακελεύεται· καὶ σφοδρότερον ἢ ἐπὶ τῆς προτέρας παραβολῆς· ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸν τύπτοντα τοὺς συνδούλους καὶ μεθυσκόμενον καὶ τὰ 30 δεσποτικὰ σκορπίζοντα καὶ ἀπολλῶντα κολάζει, ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸν οὐκ ὠφελοῦντα, οὐδὲ δαψιλῶς τοῖς δεομένοις κενοῦντα τὰ ὄντα. εἶχον μὲν γὰρ καὶ αἱ μωραὶ παρθένοι ἔλαιον· οὐ δαψιλὲς δὲ, διὸ κολάζονται.

206, 2. π. παρθενίας προδιελέχθη. 35

206, 3. *μεγάλην π. αὐτῆς δ.* 5. *κατορθώθη.*

206, 8. *ἐπαινῶ μὲν γάρ φησι τὸν κατορθοῦντα· οὐκ ἀναγκάζω δὲ τὸν μὴ βουλόμενον, οὐδὲ ἐπίταγμα τὸ πρᾶγμα ποιῶ.*

206, 10. *κατορθῶν, ὡς τὸ πᾶν κατορθωκὼς διάκειται.*

206, 11. *ἀμελῇ.* 20. *ἐλεημοσύνην.* 23. *παρθενίας τὸ χαρ.* 5

206, 31. *παρὰ τῶν φρον.* 32. *ἐργ. προδοθέντων προστῆναι.*

207, 25. *δεικνύς.*

208, 5. *οὐχ ἑτέρῳ ὁτῳοῦν.* 25. *ὅτι τὴν π.* 30. *σκοτοῖ.*

209, 9. *ἀπόλλει.*

212, 14. *τοῦτο ἔλεγον.* 19. *οὐδὲ ἄρρωστον.* 28. *ἢ καὶ λ.* 10

213, 12. *ἡτοίμαστο κ. ηὐτρέπιστο.*

213, 20. *τὴν μὲν γὰρ βασιλείαν, φησὶν, ὑμῖν ἡτοίμασα, τὸ δὲ πῦρ οὐχ ὑμῖν, ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἐπ.*

213, 25. *εἰλικρινῆ κ. δαψιλῆ.*

214, 8. *τ. παλαιῶν εὐ.* 16. *αὐτοὺς οὖν.* 15

215, 13. *καὶ τ. Χαν. καὶ τὴν αἱμορρόουσαν.*

215, 29. *χρῖσιν.* 31. *ἔλεον.*

216, 2. *κυοφ. καὶ γαλακτοτροφηθῆναι.* 13. *καλὸν παροτουοῦν.*

217, 8. *ἐζ. δὲ εὐκαιρίαν ἵνα αὐτὸν παραδῷ.*

218, 8. *ὄρη διατεμεῖν, ἢ πτῆναι πρὸς τὸν ἀέρα· ἢ περαιώσασθαι* 20 *τὸ τυραννικὸν*[a] *πέλαγος; οὐδαμῶς, ἀλλ' οὕτως εὔκολον πολιτείαν, ὡς μηδὲ ὀργάνων δεῖσθαι, ἀλλὰ ψυχῆς καὶ διαθέσεως μόνης.*

218, 13. *ἀλλ' εἶπέν, φησιν, ῥίψον τὰ χρήματα, τοῦτο οὖν ἐστιν φορτικὸν, μάλιστα μὲν οὐκ ἐκέλευσεν, ἀλλὰ συνεβούλευσεν· πλὴν εἰ καὶ ἐπίταγμα ἦν, τί τὸ βαρὺ μὴ φέρειν φορτία, καὶ φροντίδας* 25 *ἀκαίρους ἔχειν· ἀνανήψωμεν λοιπὸν καὶ γνῶμεν ὅτι οὐχὶ π.*

218, 23. *μεγίστην· διὰ δὴ τοῦτο αἱ μὲν ἄλλαι ἀνῃροῦντο πορνευόμεναι. αἱ δὲ τῶν ἱερέων θυγατέρες κατεκαίοντο. τοῦ νομοθέτου ἐκ περιουσίας δηλοῦντος ὅση τὸν ἱερέα μένει κόλασις τοῦτο ἁμαρτάνοντα. εἰ γὰρ τὴν θυγατέρα μείζονα ἀπῄτησεν δίκην, διὰ τὸ* 30 *ἱερέως εἶναι θυγατέρα, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸν τὸν ἱερωμένον; ἐπορνεύθη τις.* 30. *νῦν ἱερωμ. τις.*

219, 1. *θύεσθαι. τῇ γὰρ πέμπτῃ τοῦ σαββάτου προσῆλθον. καὶ ταύτην ὁ μὲν τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων καλεῖ, τὸν καιρὸν λέγων*

[a] An Τυρρηνικὸν? sed Lat. vers. tyrannicum.

καθ' ὃν προσῆλθον, ὁ δὲ οὕτω λέγει "ἦλθεν δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύ-
"μων ἐν ᾗ ἔδει εὔχεσθαι (sic) τὸ Πάσχα.

219, 4. θέλει om. B. 8. τὴν διάνοιαν τούτου π.

220, 18. ἐξετάζων. 33. ἐργάζ. καὶ κύνας ἀντὶ ἀνθρώπων, μᾶλλον δὲ καὶ κυνῶν χαλεπωτέρους, καὶ δαίμονας ἀπὸ κυνῶν, 5 ἔκφρονας, παραπλῆγας, ὅλους τοῦ λαμβάνειν, καθάπερ καὶ Ἰούδας ἐγένετο.

221, 3. μετὰ δὲ τὸ ψωμίον διὰ τοῦτο λέγει ὅτι εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ Σατανᾶς, ὅτι οὐκ ἀθρόον εἰσέρχεται οὐδὲ ὑφ' ἓν, ἀλλὰ πολλὴν ποιεῖται τὴν ἀπόπειραν πρῶτον. ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα γέγονεν. 10 διακωδωνήσας γὰρ αὐτὸν ἐν ἀρχῇ καὶ προσβαλὼν ἠρέμα, ἐπειδὴ εἶδεν ἐπιτήδειον πρὸς ὑποδοχὴν, ὅλος λοιπὸν ἐνταῦθα ἔπνευσεν, καὶ ὁλοσχερῶς αὐτοῦ περιγέγονεν.

Διατί εἰ τὸ Πάσχα ἤσθιον παρανόμως ἤσθιον; οὐ γὰρ ἀνακειμένους ἔδει φαγεῖν. ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ ἐσθίειν τὸ Πάσχα ἀνέκειντο, 15 ἀλλὰ μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτὸ λοιπὸν ἑστιώμενοι· ὃ δὲ λέγει ἕτερος Εὐαγγελιστὴς "ὅτι ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τὸ Πάσχα τοῦτο φαγεῖν "μεθ' ὑμῶν," τοῦτο δηλοῖ, ὅτι κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν τοῦτον, ὅτε ἤμελλεν ἡ σωτηρία τῆς οἰκουμένης γίνεσθαι, καὶ τὰ μυστήρια παραδίδοσθαι, καὶ τὰ λυπηρὰ λύεσθαι διὰ τοῦ θανάτου· οὕτω 20 κατὰ γνώμην αὐτῷ ὁ σταυρὸς ἦν.

222, 11. πρὸς αὐτό. 12. τὰ προστάγματα.

222, 18. τὰ τῆς καινῆς. 20. διαλεχθείς. 23. συνέχον.

222, 23. ἐκέχρητο. 25. μέλλει. 27. ἐγκεκαίνιστο.

223, 5. ἔστη. 31. οὐκ οὔσης· ὡς ἐμάθομεν ἐκ τοῦ Ἰούδα· 25 καὶ γὰρ πολλῆς ἀπολαύσας βοηθείας οὐδὲν ὠφελήθη· ἐπειδὴ καὶ μὴ θέλησε καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ συνεισενεγκεῖν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐταλάνισεν αὐτὸν εἰπὼν "οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ·" καὶ ἐφόβησεν αὐτὸν πάλιν εἰπὼν, "καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη." καὶ ἐνέτρεψεν αὐτὸν βάψας τὸ ψωμίον καὶ ἐπιδεδωκὼς, ὥστε τῆς πονηρᾶς 30 αὐτὸν ἀνατρέψαι βουλῆς. τοσαύτη δὲ ἦν αὐτοῦ ἡ πήρωσις, ὅτι καὶ τῶν μυστηρίων μετασχὼν, ἔμενεν ὁ αὐτὸς ἀμετάβλητος. καὶ τοῦτο ὁ Λουκᾶς δηλοῖ λέγων, ὅτι μετὰ τοῦτο εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ Σατανᾶς· οὐ τοῦ σώματος καταφρονῶν ὁ διάβολος τοῦ φοβεροῦ, ἀλλὰ τῆς ἀναισχυντίας λοιπὸν καταγελῶν τοῦ προδότου. 35

Διὸ παρακαλῶ μήτε τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν Θεὸν ῥίψαντες αὐτοὺς καθεύδειν, μήτε σπουδάζοντας νομίζειν οἰκείοις πόνοις τὸ πᾶν κατορθοῦν· οὔτε γὰρ ὑπτίους ἡμᾶς αὐτοὺς εἶναι βούλεται ὁ Θεός. διὰ τοῦτο οὐ τὸ πᾶν ἡμῖν δέδωκεν, ἀλλ' ἑκατέρου τὸ βλαβερὸν ἀνελὼν, τὸ χρήσιμον ἡμῖν εἴασεν· τούτου οὖν ἕνεκεν καὶ τὸν κορυ- 5 φαῖον ἀφῆκεν πεσεῖν συνεσταλμένον τε αὐτὸν κατασκευάζων, καὶ εἰς πλειόνα ἀγάπην λοιπὸν ἀλείφων.

224, 23. παρά τινων ἐπὶ τοῦτο. 27. θήσεις.

224, 35. συνάδει τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι πανταχοῦ τούτῳ ἕπεσθαι δεῖ καὶ τοῦτο ἐπιζητεῖν. 10

225, 2. ἐνδεικτικόν.

225, 6. ἀπελθὼν καὶ προσευξάμενος καὶ ἐπανελθὼν φησὶν. καθ.

225, 29. ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τὸ μετὰ μαχ. Sch. sup. τοῦ Πηλουσιώτου.

226, 9. ἀγάπης σκοπῷ. 10. τίς ἐστιν ὁ εἷς. 15

227, 2. ὁπλισαμένας. 27. ἐπὶ τούτῳ.

227, 31. τὸ πάσχα. οὐ γὰρ ἂν ὁ Χριστὸς παρέβη τὸν καιρὸν τοῦ Πάσχα φαγὼν αὐτὸ τῇ ἑσπέρᾳ.

228, 6. τὸν ν. τοῦτον, οὔτε δὲ πάλιν περὶ τοῦ ναοῦ ἐκείνου εἶπεν ἀλλὰ π. τ. σωμ. 20

228, 17. ἐκκαλεῖται. 33. σφαγῆναι.

229, 15. προσετίθεσαν. 19. τριοβολιμαῖον.

229, 32. ἠρνήσατο· οὕτω δὲ περιδεὴς ἦν καὶ σφόδρα ἀποτεθνηκὼς τῷ δέει, ὅτι οὐ μόνον ἠρνήσατο, ἀλλ' οὐδέ.

230, 3. πικρῶς om. B. 11. προδιατετύπωτο. 22. ἀναιρεῖ. 25

231, 1. κορβονᾶν. 5. ἀνεκήρυττεν.

232, 3. π. δὲ ἐκύκων. 7. προήνεγκεν. 8. κατεβαλόμην.

232, 20. χαρ. αὐτὸν.

233, 20. Εἰ καὶ τὰς χεῖρας. 22. παραδ. τούτοις.

233, 23. ὁ ἑκατοντάρχης. 31. καὶ καθ' ἑαυτῶν. 30

235, 34. ἀνεσκολοπισμένον. 35. π. ὁρώντων.

236, 2. ποιήσωσιν.

236, 6. Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο χλευάζοντες ἐβόων, εἰ βασιλεὺς τ. Ἰσρ. 14. λῃστὴς ἦν.

237, 27. τεθνήκει. 35

237, 35. χρὴ δὲ γον. ὅτι τύπος ἦν τούτου τὸ ἐπὶ Ἐλισσαίου γενόμενον· ὅτι νεκροῦ ὄντος αὐτοῦ ἀψ.

238, 15. διὰ τούτου. 16. ῥῆξαι. 25. προστάγματα.

239, 3. μέγα ἀποτολ. 21. ἐν πειρ. ὄντα.

239, 24. εἰς αὐτ. ἐκ. ἴδετε. 25. ἐκαίνωσεν. 5

240, 6. αἰτιᾶσθε. 21. μ. τ. ἀναστ., μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

241, 16. τῷ πρῶται ἰδεῖν. 24. γενομένου.

241, 27. κἂν γὰρ οἱ π. 29. πλάττοντες. 32. οὐ παρεκαθ.

242, 22. τὰ γεγενημένα.

243, 4. πολλάκις om. B. 10

Ἐπληρώθη ἡ ἑρμηνεία τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον Εὐαγγέλιον.

AUCTORES

E QUIBUS CONTEXTA EST CATENA IN EVANGELIUM S. MATTHÆI.

AUCTORES OBITER CITATI.

AUCTORES

IN CATENA IN EVANGELIUM S. MARCI LAUDATI.

CORRIGENDA ET ADDENDA.

Pag. Lin.

31, 9. ἐπέθυμουν leg. ἐπεθύμουν
35, 34. προφῆτων l. προφητῶν
47, 3. αὐτοὺς l. αὐτοῖς
50, 18. ὁ Θεὸς, l. ὁ Θεός;
89, 19. διατί; ὅτε l. διατί ὅτε interrogationis nota poni debuit post ἀναιρέσεως lin. 23.
101, 14. ἐπικαλύψαμεν l. ἐπικαλύψωμεν
106, 15. ἐπιστοφὴν l. ἐπιστροφὴν
113, 6. ποῦ l. τοῦ
131, 14. ἀδεκαστὸν l. ἀδέκαστον
132, 5. γεγεννηκότα l. γεγεννηκότι
141, 1. τὸν ἀφ. l. τὴν ἀφ.
141, 12. γέγραφθαι l. γεγράφθαι
148, 10. δῆλοι l. δηλοῖ
263, 10. ἑρμήνειαν l. ἑρμηνείαν
270, 8. οὗπερ l. οὔπερ
290, 22. Μωσέος l. Μωσέως
336, 19. αἰτοῦτα l. αἰτοῦσα

Add. ad p. 447. in fin. Agnoscebat et Irenæus receptum finem Evang. S. Marci ut patet ex Lat. Vers. C. Hær. L. III. c. 10. cui fidem facit Schol. Cod. Harl. 5647. membr. X. sæc. cont. IV. Evang. cum Scholl. in S. Matth. et S. Marc.

Ὁ μὲν οὖν Κύριος μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.

Εἰρηναῖος ὁ τῶν Ἀποστόλων πλησίον, ἐν τῷ πρὸς τὰς αἱρέσεις γ′ λόγῳ τοῦτο ἀνήνεγκεν τὸ ῥητὸν ὡς Μάρκῳ εἰρημένον.

October, 1869.

BOOKS

PRINTED AT

THE CLARENDON PRESS, OXFORD,

AND PUBLISHED FOR THE UNIVERSITY BY

MACMILLAN AND CO.,

16, BEDFORD STREET, COVENT GARDEN,

LONDON.

Many Books in this Catalogue have lately been much reduced in Price.

LEXICONS, GRAMMARS, &c.

A Greek-English Lexicon, by Henry George Liddell, D.D., and Robert Scott, D.D. *Fifth Edition.* 1861. crown 4to. *cloth,* 1*l.* 11*s.* 6*d.*

A Greek-English Lexicon, abridged from the above, chiefly for the use of Schools. *Twelfth Edition.* 1867. square 12mo. *cloth,* 7*s.* 6*d.*

A copious Greek-English Vocabulary, compiled from the best authorities. 1850. 24mo. *bound,* 3*s.*

Graecae Grammaticae Rudimenta in usum Scholarum. Auctore Carolo Wordsworth, D.C.L. *Sixteenth Edition.* 1867. 12mo. *bound,* 4*s.*

A Greek Primer, in English, by the Right Rev. Charles Wordsworth, D.C.L., Bishop of St. Andrews, etc. *Preparing.*

A Practical Introduction to Greek Accentuation, by H. W. Chandler, M.A. 1862. 8vo. *cloth,* 10*s.* 6*d.*

Etymologicon Magnum. Ad Codd. MSS. recensuit et notis variorum instruxit Thomas Gaisford, S.T.P. 1848. fol. *cloth,* 1*l.* 12*s.*

Suidae Lexicon. Ad Codd. MSS. recensuit Thomas Gaisford, S.T.P. Tomi III. 1834. fol. *cloth. Price reduced from* 3*l.* 12*s.* *to* 2*l.* 2*s.*

Scheller's Lexicon of the Latin Tongue, with the German explanations translated into English by J. E. Riddle, M.A. 1835. fol. *cloth,* 1*l.* 1*s.*

Scriptores Rei Metricae. Edidit Thomas Gaisford, S.T.P. Tomi III. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 10*s.* *to* 15*s.*

Sold separately:

Hephaestion, Terentianus Maurus, Proclus, cum annotationibus, etc. Tomi II. 1855. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 5*s.* *to* 10*s.*

Scriptores Latini. 1837. 8vo. *cloth,* 5*s.*

Thesaurus Syriacus: collegerunt Quatremère, Bernstein, Lorsbach, Arnoldi, Field. Edidit R. Payne Smith, S.T.P.R.

Fasciculus I. 1868. sm. fol. 1*l.* 1*s.*

Fasciculus II. *In the Press.*

Lexicon Aegyptiaco-Latinum ex veteribus Linguae Aegyptiacae Monumentis, etc., cum Indice Vocum Latinarum ab H. Tattam, A.M. 1835. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 1*l*. 10*s*. 6*d*. *to* 15*s*.

A Practical Grammar of the Sanskrit Language, arranged with reference to the Classical Languages of Europe, for the use of English Students, by Monier Williams, M.A. *Third Edition.* 1864. 8vo. *cloth*, 15*s*.

Nalopákhyánam. Story of Nala, an Episode of the Mahá-Bhárata: the Sanskrit text, with a copious Vocabulary, Grammatical Analysis, and Introduction, by Monier Williams, M.A. The Metrical Translation by the Very Rev. H. H. Milman, D.D. 1860. 8vo. *cloth*, 15*s*.

A Sanskrit-English Dictionary, by Monier Williams, M.A., Boden Professor of Sanskrit. *In the Press.*

An Anglo-Saxon Dictionary, by Joseph Bosworth, D.D., Professor of Anglo-Saxon, Oxford. *New Edition. Preparing.*

An Icelandic-English Dictionary. By the late R. Cleasby. Enlarged and completed by G. Vigfússon. Part I. 1869. 4to. 21*s*.

A Handbook of the Chinese Language. Parts I and II. Grammar and Chrestomathy. By James Summers. 1863. 8vo. *half bound*, 1*l*. 8*s*.

Cornish Drama (The Ancient). Edited and translated by E. Norris, Esq., with a Sketch of Cornish Grammar, an Ancient Cornish Vocabulary, etc. 2 vols. 1859. 8vo. *cloth*, 1*l*. 1*s*.

The Sketch of Cornish Grammar separately, *stitched*, 2*s*. 6*d*.

GREEK AND LATIN CLASSICS.

Aeschylus: Tragoediae et Fragmenta, ex recensione Guil. Dindorfii. *Second Edition.* 1851. 8vo. *cloth*, 5*s*. 6*d*.

Aeschylus: Annotationes Guil. Dindorfii. Partes II. 1841. 8vo. *cloth*, 10*s*.

Aeschylus: Scholia Graeca, ex Codicibus aucta et emendata a Guil. Dindorfio. 1851. 8vo. *cloth*, 5*s*.

Sophocles: Tragoediae et Fragmenta, ex recensione et cum commentariis Guil. Dindorfii. *Third Edition.* 2 vols. 1860. fcap. 8vo. *cloth*, 1*l*. 1*s*.

Each Play separately, *limp*, 2*s*. 6*d*.

The Text alone, printed on writing paper, with large margin, royal 16mo. *cloth*, 8*s*.

The Text alone, square 16mo. *cloth*, 3*s*. 6*d*.

Each Play separately, *limp*, 6*d*.

Sophocles: Tragoediae et Fragmenta cum Annotatt. Guil. Dindorfii. Tomi II. 1849. 8vo. *cloth*, 10*s*.

The Text, Vol. I. 5*s*. 6*d*. The Notes, Vol. II. 4*s*. 6*d*.

Sophocles: Scholia Graeca.

Vol. I. ed. P. Elmsley, A.M. 1825. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.
Vol. II. ed. Guil. Dindorfius. 1852. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.

Euripides: Tragoediae et Fragmenta, ex recensione Guil. Dindorfii. Tomi II. 1834. 8vo. *cloth*, 10*s.*

Euripides: Annotationes Guil. Dindorfii. Partes II. 1840. *cloth*, 10*s.*

Euripides: Scholia Graeca, ex Codicibus aucta et emendata a Guil. Dindorfio. Tomi IV. 1863. 8vo. *cloth*, 1*l.* 16*s.*

Euripides: Alcestis, ex recensione Guil. Dindorfii. 1834. 8vo. *sewed*, 2*s.* 6*d.*

Aristophanes: Comoediae et Fragmenta, ex recensione Guil. Dindorfii. Tomi II. 1835. 8vo. *cloth*, 11*s.*

Aristophanes: Annotationes Guil. Dindorfii. Partes II. 1837. 8vo. *cloth*, 11*s.*

Aristophanes: Scholia Graeca, ex Codicibus aucta et emendata a Guil. Dindorfio. Partes III. 1839. 8vo. *cloth*, 1*l.*

Aristophanem, Index in: J. Caravellae. 1822. 8vo. *cloth*, 3*s.*

Metra Aeschyli Sophoclis Euripidis et Aristophanis. Descripta a Guil. Dindorfio. Accedit Chronologia Scenica. 1842. 8vo. *cloth*, 5*s.*

Anecdota Graeca Oxoniensia. Edidit J. A. Cramer, S.T.P. Tomi IV. 1834–37. 8vo. *cloth*, 1*l.* 2*s.*

Anecdota Graeca e Codd. MSS. Bibliothecae Regiae Parisiensis. Edidit J. A. Cramer, S.T.P. Tomi IV. 1839–41. 8vo. *cloth*, 1*l.* 2*s.*

Apsinis et Longini Rhetorica. E Codicibus MSS. recensuit Joh. Bakius. 1849. 8vo. *cloth*, 3*s.*

Aristoteles: ex recensione Immanuelis Bekkeri. Accedunt Indices Sylburgiani. Tomi XI. 1837. 8vo. *cloth*, 2*l.* 10*s.*
Each volume separately, 5*s.* 6*d.*

Catulli Veronensis Liber: recognovit, apparatum criticum prolegomena appendices addidit, Robinson Ellis, A.M. 1867. 8vo. *cloth*, 16*s.*

Choerobosci Dictata in Theodosii Canones, necnon Epimerismi in Psalmos. E Codicibus MSS. edidit Thomas Gaisford, S.T.P. Tomi III. 1842. 8vo. *cloth*, 15*s.*

Demosthenes: ex recensione Guil. Dindorfii. Tomi I. II. III. IV. 1846. 8vo. *cloth. Price reduced from* 2*l.* 2*s. to* 1*l.* 1*s.*

Demosthenes: Tomi V. VI. VII. Annotationes Interpretum. 1849. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 16*s. to* 15*s.*

Demosthenes: Tomi VIII. IX. Scholia. 1851. 8vo. *cloth. Price reduced from* 15*s. to* 10*s.*

Harpocrationis Lexicon, ex recensione G. Dindorfii. Tomi II. 1854. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 1*s. to* 10*s.* 6*d.*

Herculanensium Voluminum Partes II. 1824, 1825. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 5*s. to* 10*s.*

Homerus: Ilias, cum brevi Annotatione C. G. Heynii. Accedunt Scholia minora. Tomi II. 1834. 8vo. *cloth*, 15*s.*

Homerus: Ilias, ex rec. Guil. Dindorfii. 1856. 8vo. *cloth*, 5*s*. 6*d*.

Homerus: Odyssea, ex rec. Guil. Dindorfii. 1855. 8vo. *cloth*, 5*s*. 6*d*.

Homerus: Scholia Graeca in Odysseam. Edidit Guil. Dindorfius. Tomi II. 1855. 8vo. *cloth*, 15*s*. 6*d*.

Homerum, Index in: Seberi. 1780. 8vo. *cloth*, 6*s*. 6*d*.

Oratores Attici ex recensione Bekkeri:

I. Antiphon, Andocides, et Lysias. 1822. 8vo. *cloth*, 7*s*.
II. Isocrates. 1822. 8vo. *cloth*, 7*s*.
III. Isaeus, Aeschines, Lycurgus, Dinarchus, etc. 1823. 8vo. *cloth*, 7*s*.

Scholia Graeca in Aeschinem et Isocratem. Edidit G. Dindorfius. 1852. 8vo. *cloth*, 4*s*.

Paroemiographi Graeci, quorum pars nunc primum ex Codd. MSS. vulgatur. Edidit T. Gaisford, S.T.P. 1836. 8vo. *cloth*, 5*s*. 6*d*.

Plato: The Apology, with a revised Text and English Notes, and a Digest of Platonic Idioms, by James Riddell, M.A. 1867. 8vo. *cloth*, 8*s*. 6*d*.

Plato: Philebus, with a revised Text and English Notes, by Edward Poste, M.A. 1860. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

Plato: Sophistes and Politicus, with a revised Text and English Notes, by L. Campbell, M.A. 1866. 8vo. *cloth*, 18*s*.

Plato: Theaetetus, with a revised Text and English Notes, by L. Campbell, M.A. 1861. 8vo. *cloth*, 9*s*.

Plato: The Dialogues, translated into English, with Introductions, by B. Jowett, M.A., Fellow of Balliol College and Regius Professor of Greek. In four volumes; Vols. I-III will be published in the course of the present year.

Plato: The Republic, with a revised Text and English Notes, by B. Jowett, M.A., Fellow of Balliol College and Regius Professor of Greek. Demy 8vo. *Preparing.*

Plotinus. Edidit F. Creuzer. Tomi III. 1835. 4to. *cloth*, 1*l*. 8*s*.

Stobaei Florilegium. Ad MSS. fidem emendavit et supplevit T. Gaisford, S.T.P. Tomi IV. 1822. 8vo. *cloth*, 1*l*.

Stobaei Eclogarum Physicarum et Ethicarum libri duo. Accedit Hieroclis Commentarius in aurea carmina Pythagoreorum. Ad MSS. Codd. recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi II. 1850. 8vo. *cloth*, 11*s*.

Xenophon: Historia Graeca, ex recensione et cum annotationibus L. Dindorfii. *Second Edition.* 1852. 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

Xenophon: Expeditio Cyri, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii. *Second Edition.* 1855. 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

Xenophon: Institutio Cyri, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii. 1857. 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

Xenophon: Memorabilia Socratis, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii. 1862. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

Xenophon: Opuscula Politica Equestria et Venatica cum Arriani Libello de Venatione, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii. 1866. 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

THE HOLY SCRIPTURES, &c.

The Holy Bible in the earliest English Versions, made from the Latin Vulgate by John Wycliffe and his followers: edited by the Rev. J. Forshall and Sir F. Madden. 4 vols. 1850. royal 4to. *cloth. Price reduced from* 5*l.* 15*s.* 6*d. to* 3*l.* 3*s.*

The Holy Bible: an exact reprint, page for page, of the Authorized Version published in the year 1611. Demy 4to. *half bound*, 1*l.* 1*s.*

Vetus Testamentum Graece cum Variis Lectionibus. Editionem a R. Holmes, S.T.P. inchoatam continuavit J. Parsons, S.T.B. Tomi V. 1798–1827. folio, *in sheets. Price reduced from* 10*l. to* 7*l.*

Vetus Testamentum Graece secundum exemplar Vaticanum Romae editum. Accedit potior varietas Codicis Alexandrini. Tomi III. 1848. 12mo. *cloth*, 14*s.*

Origenis Hexaplorum quae supersunt; sive, Veterum Interpretum Graecorum in totum Vetus Testamentum Fragmenta. Edidit Fridericus Field, A.M.

Tom. II. Fasc. I. 1867. 4to. 1*l.* Tom. II. Fasc. II. 1868. 4to. 16*s.*

Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus Charactere Hebraeo-Chaldaico. Edidit B. Blayney. 1790. 8vo. *cloth*, 3*s.*

Libri Psalmorum Versio antiqua Latina, cum Paraphrasi Anglo-Saxonica. Edidit B. Thorpe, F.A.S. 1835. 8vo. *cloth*, 10*s.* 6*d.*

Libri Psalmorum Versio antiqua Gallica e Cod. MS. in Bibl. Bodleiana adservato, una cum Versione Metrica aliisque Monumentis pervetustis. Nunc primum descripsit et edidit Franciscus Michel, Phil. Doct. 1860. 8vo. *cloth*, 10*s.* 6*d.*

Libri Prophetarum Majorum, cum Lamentationibus Jeremiae, in Dialecto Linguae Aegyptiacae Memphitica seu Coptica. Edidit cum Versione Latina H. Tattam, S.T.P. Tomi II. 1852. 8vo. *cloth*, 17*s.*

Libri duodecim Prophetarum Minorum in Ling. Aegypt. vulgo Coptica. Edidit H. Tattam, A.M. 1836. 8vo. *cloth*, 8*s.* 6*d.*

Novum Testamentum Graece. Antiquissimorum Codicum Textus in ordine parallelo dispositi. Accedit collatio Codicis Sinaitici. Edidit E. H. Hansell, S.T.B. Tomi III. 1864. 8vo. *half morocco*, 2*l.* 12*s.* 6*d.*

Novum Testamentum Graece. Accedunt parallela S. Scripturae loca, necnon vetus capitulorum notatio et canones Eusebii. Edidit Carolus Lloyd, S.T.P.R., necnon Episcopus Oxoniensis. 1863. 18mo. *cloth*, 3*s.*

The same on writing paper, with large margin, small 4to. *cloth*, 10*s.* 6*d.*

Novum Testamentum Graece juxta exemplar Millianum. 1868. 12mo. *cloth*, 2*s.* 6*d.*

The same on writing paper, with large margin, small 4to. *cloth*, 6*s.* 6*d.*

The New Testament in Greek and English, on opposite pages, arranged and edited by E. Cardwell, D.D. 2 vols. 1837. crown 8vo. *cloth*, 6*s.*

Novi Testamenti Versio Syriaca Philoxeniana. Edidit Jos. White, S.T.P. Tomi IV. 1778–1803. 4to. *cloth*, 1*l.* 8*s.*

Novum Testamentum Coptice, cura D. Wilkins. 1716. 4to. *cloth*, 12*s.* 6*d.*

Appendix ad edit. N. T. Gr. e Cod. MS. Alexandrino a C. G. Woide descripti. Subjicitur Codicis Vaticani collatio. 1799. fol. *cloth*, 2*l.* 2*s.*

Evangeliorum Versio Gothica, cum Interpr. et Annott. E. Benzelii. Edidit, et Gram. Goth. praemisit, E. Lye, A.M. 1759. 4to. *cloth*, 12*s.* 6*d.*

Diatessaron; sive Historia Jesu Christi ex ipsis Evangelistarum verbis apte dispositis confecta. Ed. J. White. 1856. 12mo. *cloth*, 3*s.* 6*d.*

Canon Muratorianus. The earliest Catalogue of the Books of the New Testament. Edited with Notes and a Facsimile of the MS. in the Ambrosian Library at Milan, by S. P. Tregelles, LL.D. 1868. 4to. *cloth*, 10*s.* 6*d.*

The Five Books of Maccabees, in English, with Notes and Illustrations by Henry Cotton, D.C.L. 1833. 8vo. *cloth*, 10*s.* 6*d.*

The Ormulum, now first edited from the original Manuscript in the Bodleian Library (Anglo-Saxon and English), by R. M. White, D.D. 2 vols. 1852. 8vo. *cloth*, 1*l.* 1*s.*

Horae Hebraicae et Talmudicae, a J. Lightfoot. *A new Edition,* by R. Gandell, M.A. 4 vols. 1859. 8vo. *cloth. Price reduced from* 2*l.* 2*s.* *to* 1*l.* 1*l.*

FATHERS OF THE CHURCH, &c.

Catenae Graecorum Patrum in Novum Testamentum. Edidit J. A. Cramer, S.T.P. Tomi VIII. 1838–1844. 8vo. *cloth*, 2*l.* 4*s.*

Clementis Alexandrini Opera, ex recensione Guil. Dindorfii. Tomi IV. 8vo. (*Just ready.*)

Cyrilli Archiepiscopi Alexandrini in XII Prophetas. Edidit P. E. Pusey, A.M. Tomi II. 1868. 8vo. *cloth*, 2*l.* 2*s.*

Cyrilli Archiepiscopi Alexandrini Commentarii in Lucae Evangelium quae supersunt Syriace. E MSS. apud Mus. Britan. edidit R. Payne Smith, A.M. 1858. 4to. *cloth*, 1*l.* 2*s.*

The same, translated by R. Payne Smith, M.A. 2 vols. 1859. 8vo. *cloth*, 14*s.*

Ephraemi Syri, Rabulae Episcopi Edesseni, Balaei, aliorumque, Opera Selecta. E Codd. Syriacis MSS. in Museo Britannico et Bibliotheca Bodleiana asservatis primus edidit J. J. Overbeck. 1865. 8vo. *cloth*, 1*l.* 1*s.*

A Latin translation of the above, by the same Editor. *Preparing.*

Eusebii Pamphili Eclogae Propheticae. E. Cod. MS. nunc primum edidit T. Gaisford, S.T.P. 1842. 8vo. *cloth*, 10*s.* 6*d.*

Eusebii Pamphili Evangelicae Praeparationis Libri XV. Ad Codd. MSS. recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi IV. 1843. 8vo. *cloth*, 1*l.* 10*s.*

Eusebii Pamphili Evangelicae Demonstrationis Libri X. Recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi II. 1852. 8vo. *cloth*, 15*s*.

Eusebii Pamphili contra Hieroclem et Marcellum Libri. Recensuit T. Gaisford, S.T.P. 1852. 8vo. *cloth*, 7*s*.

Eusebii Pamphili Historia Ecclesiastica. Edidit E. Burton, S.T.P.R. 1856. 8vo. *cloth*, 8*s*. 6*d*.

Eusebii Pamphili Historia Ecclesiastica: Annotationes Variorum. Tomi II. 1842. 8vo. *cloth*, 17*s*.

Evagrii Historia Ecclesiastica, ex recensione H. Valesii. 1844. 8vo. *cloth*, 4*s*.

Origenis Philosophumena; sive omnium Haeresium Refutatio. E Codice Parisino nunc primum edidit Emmanuel Miller. 1851. 8vo. *cloth*, 10*s*.

Patrum Apostolicorum, S. Clementis Romani, S. Ignatii, S. Polycarpi, quae supersunt. Edidit Guil. Jacobson, S.T.P.R. Tomi II. *Fourth Edition.* 1863. 8vo. *cloth*, 1*l*. 1*s*.

Reliquiae Sacrae secundi tertiique saeculi. Recensuit M. J. Routh, S.T.P. Tomi V. *Second Edition.* 1846–1848. 8vo. *cloth. Price reduced from* 2*l*. 11*s*. *to* 1*l*. 5*s*.

Scriptorum Ecclesiasticorum Opuscula. Recensuit M. J. Routh, S.T.P. Tomi II. *Third Edition.* 1858. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l*. *to* 10*s*.

Socratis Scholastici Historia Ecclesiastica. Gr. et Lat. Edidit R. Hussey, S.T.B. Tomi III. 1853. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l*. 11*s*. 6*d*. *to* 1*l*. 1*s*.

Sozomeni Historia Ecclesiastica. Edidit R. Hussey, S.T.B. Tomi III. 1859. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l*. 6*s*. 6*d*. *to* 1*l*. 1*s*.

Theodoreti Ecclesiasticae Historiae Libri V. Recensuit T. Gaisford, S.T.P. 1854. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

Theodoreti Graecarum Affectionum Curatio. Ad Codices MSS. recensuit T. Gaisford, S.T.P. 1839. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

Dowling (J. G.) Notitia Scriptorum SS. Patrum aliorumque vet. Eccles. Mon. quae in Collectionibus Anecdotorum post annum Christi MDCC. in lucem editis continentur. 1839. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.

ECCLESIASTICAL HISTORY, BIOGRAPHY, &c.

Baedae Historia Ecclesiastica. Edited, with English Notes, by George H. Moberly, M.A., Fellow of C. C. C., Oxford. 1869. crown 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

Bingham's Antiquities of the Christian Church, and other Works. 10 vols. 1855. 8vo. *cloth. Price reduced from* 5*l*. 5*s*. *to* 3*l*. 3*s*.

Burnet's History of the Reformation of the Church of England. *A new Edition.* Carefully revised, and the Records collated with the originals, by N. Pocock, M.A. With a Preface by the Editor. 7 vols. 1865. 8vo. *cloth*, 4*l*. 4*s*.

Burnet's Life of Sir M. Hale, and Fell's Life of Dr. Hammond. 1856. small 8vo. *cloth. Price reduced from* 5*s*. *to* 2*s*. 6*d*.

Cardwell's Two Books of Common Prayer, set forth by authority in the Reign of King Edward VI, compared with each other. *Third Edition.* 1852. 8vo. *cloth,* 7*s.*

Cardwell's Documentary Annals of the Reformed Church of England; being a Collection of Injunctions, Declarations, Orders, Articles of Inquiry, &c. from 1546 to 1716. 2 vols. 1843. 8vo. *cloth,* 18*s.*

Cardwell's History of Conferences on the Book of Common Prayer from 1551 to 1690. *Third Edition.* 1849. 8vo. *cloth,* 7*s.* 6*d.*

Cardwell's Synodalia. A Collection of Articles of Religion, Canons, and Proceedings of Convocation in the Province of Canterbury, from 1547 to 1717. 2 vols. 1842. 8vo. *cloth,* 19*s.*

Councils and Ecclesiastical Documents relating to Great Britain and Ireland. Edited, after Spelman and Wilkins, by A. W. Haddan, B.D., and William Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History, Oxford. Vol. I. 1869. Medium 8vo. *cloth,* 1*l.* 1*s.*

Formularies of Faith set forth by the King's Authority during the Reign of Henry VIII. 1856. 8vo. *cloth,* 7*s.*

Fuller's Church History of Britain. Edited by J. S. Brewer, M.A. 6 vols. 1845. 8vo. *cloth,* 1*l.* 19*s.*

Gibson's Synodus Anglicana. Edited by E. Cardwell, D.D. 1854. 8vo. *cloth,* 6*s.*

Hussey's Rise of the Papal Power traced in three Lectures. *Second Edition.* 1863. fcap. 8vo. *cloth,* 4*s.* 6*d.*

Inett's Origines Anglicanae (in continuation of Stillingfleet). Edited by J. Griffiths, M.A. 3 vols. 1855. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 11*s.* 6*d. to* 15*s.*

John, Bishop of Ephesus. The Third Part of his Ecclesiastical History. [In Syriac.] Now first edited by William Cureton, M.A. 1853. 4to. *cloth,* 1*l.* 12*s.*

The same, translated by R. Payne Smith, M.A. 1860. 8vo. *cloth,* 10*s.*

Knight's Life of Dean Colet. 1823. 8vo. *cloth,* 7*s.* 6*d.*

Le Neve's Fasti Ecclesiae Anglicanae. *Corrected and continued from* 1715 *to* 1853 by T. Duffus Hardy. 3 vols. 1854. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 17*s.* 6*d. to* 1*l.* 1*s.*

Noelli (A.) Catechismus sive prima institutio disciplinaque Pietatis Christianae Latine explicata. Editio nova cura Guil. Jacobson, A.M. 1844. 8vo. *cloth,* 5*s.* 6*d.*

Prideaux's Connection of Sacred and Profane History. 2 vols. 1851. 8vo. *cloth,* 10*s.*

Primers put forth in the Reign of Henry VIII. 1848. 8vo. *cloth,* 5*s.*

Reformatio Legum Ecclesiasticarum. The Reformation of Ecclesiastical Laws, as attempted in the reigns of Henry VIII, Edward VI, and Elizabeth. Edited by E. Cardwell, D.D. 1850. 8vo. *cloth,* 6*s.* 6*d.*

Shirley's (W. W.) Some Account of the Church in the Apostolic Age. 1867. fcap. 8vo. *cloth,* 3*s.* 6*d.*

Shuckford's Sacred and Profane History connected (in continuation of Prideaux). 2 vols. 1848. 8vo. *cloth,* 10*s.*

Stillingfleet's Origines Britannicæ, with Lloyd's Historical Account of Church Government. Edited by T. P. Pantin, M.A. 2 vols. 1842. 8vo. *cloth. Price reduced from* 13s. *to* 10s.

Strype's Works Complete, with a General Index. 27 vols. 1821–1843. 8vo. *cloth,* 7*l.* 13*s.* 6*d.* Sold separately as follows:—

Memorials of Cranmer. 2 vols. 1840. 8vo. *cloth,* 11*s.*

Life of Parker. 3 vols. 1828. 8vo. *cloth,* 16*s.* 6*d.*

Life of Grindal. 1821. 8vo. *cloth,* 5*s.* 6*d.*

Life of Whitgift. 3 vols. 1822. 8vo. *cloth,* 16*s.* 6*d.*

Life of Aylmer. 1820. 8vo. *cloth,* 5*s.* 6*d.*

Life of Cheke. 1821. 8vo. *cloth,* 5*s.* 6*d.*

Life of Smith. 1820. 8vo. *cloth,* 5*s.* 6*d.*

Ecclesiastical Memorials. 6 vols. 1822. 8vo. *cloth,* 1*l.* 13*s.*

Annals of the Reformation. 7 vols. 1824. 8vo. *cloth,* 2*l.* 3*s.* 6*d.*

General Index. 2 vols. 1828. 8vo. *cloth,* 11*s.*

Stubbs's (W.) Registrum Sacrum Anglicanum. An attempt to exhibit the course of Episcopal Succession in England. 1858. small 4to. *cloth,* 8*s.* 6*d.*

Sylloge Confessionum sub tempus Reformandae Ecclesiae editarum. Subjiciuntur Catechismus Heidelbergensis et Canones Synodi Dordrechtanae. 1827. 8vo. *cloth,* 8*s.*

Walton's Lives of Donne, Wotton, Hooker, &c. 1824. 8vo. *cloth,* 6*s.* 6*d.*

ENGLISH THEOLOGY.

Beveridge's Discourse upon the XXXIX Articles. *The Third complete Edition.* 1847. 8vo. *cloth,* 8*s.*

Bilson on the Perpetual Government of Christ's Church, with a Biographical Notice by R. Eden, M.A. 1842. 8vo. *cloth,* 4*s.*

Biscoe's Boyle Lectures on the Acts of the Apostles. 1840. 8vo. *cloth,* 9*s.* 6*d.*

Bull's Works, with Nelson's Life. By E. Burton, D.D. *A new Edition.* 1846. 8 vols. 8vo. *cloth,* 2*l.* 9*s.*

Burnet's Exposition of the XXXIX Articles. 1846. 8vo. *cloth,* 7*s.*

Burton's (Edward) Testimonies of the Ante-Nicene Fathers to the Divinity of Christ. *Second Edition.* 1829. 8vo. *cloth,* 7*s.*

Burton's (Edward) Testimonies of the Ante-Nicene Fathers to the Doctrine of the Trinity and of the Divinity of the Holy Ghost. 1831. 8vo. *cloth,* 3*s.* 6*d.*

Butler's Works, with an Index to the Analogy. 2 vols. 1849. 8vo. *cloth,* 11*s.*

Butler's Analogy of Religion. 1833. 12mo. *cloth,* 2*s.* 6*d.*

Chandler's Critical History of the Life of David. 1853. 8vo. *cloth,* 8*s.* 6*d.*

Chillingworth's Works. 3 vols. 1838. 8vo. *cloth,* 1*l.* 1*s.* 6*d.*

Clergyman's Instructor. *Sixth Edition.* 1855. 8vo. *cloth,* 6*s.* 6*d.*

Comber's Companion to the Temple; or a Help to Devotion in the use of the Common Prayer. 7 vols. 1841. 8vo. *cloth,* 1*l.* 11*s.* 6*d.*

Cranmer's Works. Collected and arranged by H. Jenkyns, M.A., Fellow of Oriel College. 4 vols. 1834. 8vo. *cloth,* 1*l.* 10*s.*

Enchiridion Theologicum Anti-Romanum.

Vol. I. Jeremy Taylor's Dissuasive from Popery, and Treatise on the Real Presence. 1852. 8vo. *cloth,* 8*s.*

Vol. II. Barrow on the Supremacy of the Pope, with his Discourse on the Unity of the Church. 1852. 8vo. *cloth,* 7*s.* 6*d.*

Vol. III. Tracts selected from Wake, Patrick, Stillingfleet, Clagett, and others. 1837. 8vo. *cloth,* 11*s.*

[Fell's] Paraphrase and Annotations on the Epistles of St. Paul. 1852. 8vo. *cloth,* 7*s.*

Greswell's Harmonia Evangelica. *Fifth Edition.* 1856. 8vo. *cloth,* 9*s.* 6*d.*

Greswell's Prolegomena ad Harmoniam Evangelicam. 1840. 8vo. *cloth,* 9*s.* 6*d.*

Greswell's Dissertations on the Principles and Arrangement of a Harmony of the Gospels. 5 vols. 1837. 8vo. *cloth,* 3*l.* 3*s.*

Hall's (Bp.) Works. *A new Edition,* by Philip Wynter, D.D. 10 vols. 1863. 8vo. *cloth. Price reduced from* 5*l.* 5*s. to* 3*l.* 3*s.*

Hammond's Paraphrase and Annotations on the New Testament. 4 vols. 1845. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 10*s. to* 1*l.*

Hammond's Paraphrase on the Book of Psalms. 2 vols. 1850. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 1*s. to* 10*s.*

Heurtley's Collection of Creeds. 1858. 8vo. *cloth,* 6*s.* 6*d.*

Homilies appointed to be read in Churches. Edited by J. Griffiths, M.A. 1859. 8vo. *cloth. Price reduced from* 10*s.* 6*d. to* 7*s.* 6*d.*

Hooker's Works, with his Life by Walton, arranged by John Keble, M.A. *Fifth Edition.* 1865. 3 vols. 8vo. *cloth,* 1*l.* 11*s.* 6*d.*

Hooker's Works; the text as arranged by John Keble, M.A. 2 vols. 1865. 8vo. *cloth,* 11*s.*

Hooper's (Bp. George) Works. 2 vols. 1855. 8vo. *cloth,* 8*s.*

Jackson's (Dr. Thomas) Works. 12 vols. 1844. 8vo. *cloth,* 3*l.* 6*s.*

Jewel's Works. *A new Edition* by R. W. Jelf, D.D. 8 vols. 1847. 8vo. *cloth. Price reduced from* 2*l.* 10*s. to* 1*l.* 10*s.*

Patrick's Theological Works. 9 vols. 1859. 8vo. *cloth. Price reduced from* 3*l.* 14*s.* 6*d. to* 1*l.* 1*s.*

Pearson's Exposition of the Creed. Revised and corrected by E. Burton, D.D. *Fifth Edition.* 1864. 8vo. *cloth,* 10*s.* 6*d.*

Pearson's Minor Theological Works. Now first collected, with a Memoir of the Author, Notes, and Index, by Edward Churton, M.A. 2 vols. 1844. 8vo. *cloth. Price reduced from* 14*s. to* 10*s.*

Sanderson's Works. Edited by W. Jacobson, D.D. 6 vols. 1854. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 19*s. to* 1*l.* 10*s.*

South's Sermons. 5 vols. 1842. 8vo. *cloth. Price reduced from* 2*l.* 10*s.* 6*d. to* 1*l.* 10*s.*

Stanhope's Paraphrase and Comment upon the Epistles and Gospels. *A new Edition.* 2 vols. 1851. 8vo. *cloth. Price reduced from* 18*s. to* 10*s.*

Stillingfleet's Origines Sacrae. 2 vols. 1837. 8vo. *cloth,* 9*s.*

Stillingfleet's Rational Account of the Grounds of Protestant Religion; being a vindication of Abp. Laud's Relation of a Conference, &c. 2 vols. 1844. 8vo. *cloth,* 10*s.*

Wall's History of Infant Baptism, with Gale's Reflections, and Wall's Defence. *A new Edition,* by Henry Cotton, D.C.L. 2 vols. 1862. 8vo. *cloth,* 1*l.* 1*s.*

Waterland's Works, with Life, by Bp. Van Mildert. *A new Edition,* with copious Indexes. 6 vols. 1857. 8vo. *cloth,* 2*l.* 11*s.*

Waterland's Review of the Doctrine of the Eucharist, with a Preface by the present Bishop of London. 1868. crown 8vo. *cloth,* 6*s.* 6*d.*

Wheatly's Illustration of the Book of Common Prayer. *A new Edition.* 1846. 8vo. *cloth,* 5*s.*

Wyclif. Sermons and Select English Works. By T. Arnold, M.A. *In the Press.*

Wyclif. Trialogus. Now first edited. By Gotthardus Lechler. 1869. 8vo. *cloth.* 14*s.*

Wyclif. A Catalogue of the Original Works of John Wyclif, by W. W. Shirley, D.D. 1865. 8vo. *cloth,* 3*s.* 6*d.*

ENGLISH HISTORICAL AND DOCUMENTARY WORKS.

Two of the Saxon Chronicles parallel, with Supplementary Extracts from the Others. Edited, with Introduction, Notes, and a Glossarial Index, by J. Earle, M.A. 1865. 8vo. *cloth,* 16*s.*

Magna Carta, a careful Reprint. Edited by W. Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History. 1868. 4to. *stitched,* 1*s.*

Britton, a Treatise upon the Common Law of England, composed by order of King Edward I. The French Text carefully revised, with an English Translation, Introduction, and Notes, by F. M. Nichols, M.A. 2 vols. 1865. royal 8vo. *cloth,* 1*l.* 16*s.*

Burnet's History of His Own Time, with the suppressed Passages and Notes. 6 vols. 1833. 8vo. *cloth,* 2*l.* 10*s.*

Burnet's History of James II, with additional Notes. 1852. 8vo. *cloth,* 9*s.* 6*d.*

Burnet's Lives of James and William Dukes of Hamilton. 1852. 8vo. *cloth,* 7*s.* 6*d.*

Carte's Life of James Duke of Ormond. *A new Edition,* carefully compared with the original MSS. 6 vols. 1851. 8vo. *cloth. Price reduced from* 2*l.* 6*s. to* 1*l.* 5*s.*

Casauboni Ephemerides, cum praefatione et notis J. Russell, S.T.P. Tomi II. 1850. 8vo. *cloth,* 15*s.*

Clarendon's (Edw. Earl of) History of the Rebellion and Civil Wars in England. To which are subjoined the Notes of Bishop Warburton. 7 vols. 1849. medium 8vo. *cloth,* 2*l.* 10*s.*

Clarendon's (Edw. Earl of) History of the Rebellion and Civil Wars in England. 7 vols. 1839. 18mo. *cloth,* 1*l.* 1*s.*

Clarendon's (Edw. Earl of) History of the Rebellion and Civil Wars in England. Also His Life, written by Himself, in which is included a Continuation of his History of the Grand Rebellion. With copious Indexes. In one volume, royal 8vo. 1842. *cloth,* 1*l.* 2*s.*

Clarendon's (Edw. Earl of) Life, including a Continuation of his History. 2 vols. 1857. medium 8vo. *cloth,* 1*l.* 2*s.*

Clarendon's (Edw. Earl of) Life, and Continuation of his History. 3 vols. 1827. 8vo. *cloth,* 16*s.* 6*d.*

Freeman's (E. A.) History of the Norman Conquest of England: its Causes and Results. Vols. I. and II. 8vo. *cloth,* each 18*s.*

Vol. III. 8vo. *cloth,* 1*l.* 1*s.*

Kennett's Parochial Antiquities. 2 vols. 1818. 4to. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 14*s.* *to* 1*l.*

Lloyd's Prices of Corn in Oxford, 1583–1830. 8vo. *sewed,* 1*s.*

Luttrell's (Narcissus) Diary. A Brief Historical Relation of State Affairs, 1678–1714. 6 vols. 1857. 8vo. *cloth. Price reduced from* 3*l.* 3*s.* *to* 1*l.* 4*s.*

May's History of the Long Parliament. 1854. 8vo. *cloth,* 6*s.* 6*d.*

Rogers's History of Agriculture and Prices in England, A.D. 1259–1400. 2 vols. 1866. 8vo. *cloth,* 2*l.* 2*s.*

Sprigg's England's Recovery; being the History of the Army under Sir Thomas Fairfax. *A new Edition.* 1854. 8vo. *cloth,* 6*s.*

Whitelock's Memorials of English Affairs from 1625 to 1660. 4 vols. 1853. 8vo. *cloth,* 1*l.* 10*s.*

Enactments in Parliament, specially concerning the Universities of Oxford and Cambridge. Collected and arranged by J. Griffiths, M.A. 1869. 8vo. *cloth,* 12*s.*

Ordinances and Statutes [for Colleges and Halls] framed or approved by the Oxford University Commissioners. 1863. 8vo. *cloth,* 12*s.*

Sold separately (except for Exeter, All Souls, Brasenose, Corpus, and Magdalen Hall) at 1*s.* each.

Statuta Universitatis Oxoniensis. 1869. 8vo. *cloth,* 5*s.*

Index to Wills proved in the Court of the Chancellor of the University of Oxford, &c. Compiled by J. Griffiths, M.A. 1862. royal 8vo. *cloth,* 3*s.* 6*d.*

Catalogue of Oxford Graduates from 1659 to 1850. 1851. 8vo. *cloth. Price reduced from* 12*s.* 6*d.* *to* 7*s.* 6*d.*

CHRONOLOGY, GEOGRAPHY, &c.

Clinton's Fasti Hellenici. The Civil and Literary Chronology of Greece, from the LVIth to the CXXIIIrd Olympiad. *Third Edition.* 1841. 4to. *cloth,* 1*l.* 14*s.* 6*d.*

Clinton's Fasti Hellenici. The Civil and Literary Chronology of Greece, from the CXXIVth Olympiad to the Death of Augustus. *Second Edition.* 1851. 4to. *cloth,* 1*l.* 12*s.*

Clinton's Epitome of the Fasti Hellenici. 1851. 8vo. *cloth,* 6*s.* 6*d.*

Clinton's Fasti Romani. The Civil and Literary Chronology of Rome and Constantinople, from the Death of Augustus to the Death of Heraclius. 2 vols. 1845, 1850. 4to. *cloth,* 3*l.* 9*s.*

Clinton's Epitome of the Fasti Romani. 1854. 8vo. *cloth,* 7*s.*

Cramer's Geographical and Historical Description of Asia Minor. 2 vols. 1832. 8vo. *cloth,* 11*s.*

Cramer's Map of Asia Minor, 15*s.*

Cramer's Map of Ancient and Modern Italy, on two sheets, 15*s.*

Cramer's Description of Ancient Greece. 3 vols. 1828. 8vo. *cloth,* 16*s.* 6*d.*

Cramer's Map of Ancient and Modern Greece, on two sheets, 15*s.*

Greswell's Fasti Temporis Catholici. 4 vols. 1852. 8vo. *cloth,* 2*l.* 10*s.*

Greswell's Tables to Fasti, 4to., and Introduction to Tables, 8vo. *cloth,* 15*s.*

Greswell's Origines Kalendariae Italicae. 4 vols. 1854. 8vo. *cloth,* 2*l.* 2*s.*

Greswell's Origines Kalendariae Hellenicae. The History of the Primitive Calendar among the Greeks, before and after the Legislation of Solon. 6 vols. 1862. 8vo. *cloth,* 4*l.* 4*s.*

PHILOSOPHICAL WORKS, AND GENERAL LITERATURE.

Bacon's Novum Organum, edited, with English notes, by G. W. Kitchin, M.A. 1855. 8vo. *cloth,* 9*s.* 6*d.*

Bacon's Novum Organum, translated by G. W. Kitchin, M.A. 1855. 8vo. *cloth,* 9*s.* 6*d.*

The Works of George Berkeley, D.D., formerly Bishop of Cloyne. Collected and edited, from published and unpublished sources, with Prefaces, Notes, Dissertations, and an Account of his Life and Philosophy, by Alexander Campbell Fraser, M.A., Professor of Logic and Metaphysics in the University of Edinburgh. *In the Press.*

Chaucer's Works. A new Edition, by the Rev. John Earle, M.A., formerly Professor of Anglo-Saxon, Oxford. *Preparing.*

The Wealth of Nations, by Adam Smith, LL.D. A new Edition, with Notes, by J. E. Thorold Rogers, M.A., formerly Professor of Political Economy, Oxford. *Just ready.*

MATHEMATICS, PHYSICAL SCIENCE, &c.

An Account of Vesuvius, by John Phillips, M.A., F.R.S., Professor of Geology, Oxford. 1869. crown 8vo. *cloth*, 10s. 6*d*.

Synopsis of the Pathological Series in the Oxford Museum. By H. W. Acland, M.D., F.R.S., Regius Professor of Medicine, Oxford. 1867. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

Archimedis quae supersunt omnia cum Eutocii commentariis ex recensione Josephi Torelli, cum novâ versione Latinâ. 1792. folio. *cloth*, 1*l*. 5*s*.

Bradley's Miscellaneous Works and Correspondence. With an Account of Harriot's Astronomical Papers. 1832. 4to. *cloth*, 17*s*.

Reduction of Bradley's Observations by Dr. Busch. 1838. 4to. *cloth*, 3*s*.

Daubeny's Introduction to the Atomic Theory. *Second Edition*, greatly enlarged. 1850. 16mo. *cloth*, 6*s*.

The Geology of the Vicinity of Oxford, with Descriptions of its Organic Remains. By John Phillips, M.A., F.R.S., Professor of Geology, Oxford. *Preparing*.

Thesaurus Entomologicus Hopeianus, or a Description, with Plates, of the rarest Insects in the Collection given to the University by the Rev. William Hope. By J. O. Westwood, M.A., Hope Professor of Zoology. *Preparing*.

Treatise on Infinitesimal Calculus. By Bartholomew Price, M.A., F.R.S., Professor of Natural Philosophy, Oxford.

Vol. I. Differential Calculus. *Second Edition*. 1858. 8vo. *cloth*, 14*s*. 6*d*.

Vol. II. Integral Calculus, Calculus of Variations, and Differential Equations. *Second Edition*. 1865. 8vo. *cloth*, 18*s*.

Vol. III. Statics, including Attractions; Dynamics of a Material Particle. *Second Edition*. 1868. 8vo. *cloth*, 16*s*.

Vol. IV. Dynamics of Material Systems; together with a Chapter on Theoretical Dynamics, by W. F. Donkin, M.A., F.R.S. 1862. 8vo. *cloth*, 16*s*.

Rigaud's Correspondence of Scientific Men of the 17th Century, with Index by A. de Morgan. 2 vols. 1841–1862. 8vo. *cloth*, 18*s*. 6d.

BIBLIOGRAPHY.

Ebert's Bibliographical Dictionary, translated from the German. 4 vols. 1837. 8vo. *cloth*, 1*l*. 10*s*.

Cotton's List of Editions of the Bible in English. *Second Edition*, corrected and enlarged. 1852. 8vo. *cloth*, 8*s*. 6*d*.

Cotton's Typographical Gazetteer. *Second Edition*. 1831. 8vo. *cloth*, 12*s*. 6*d*.

Cotton's Typographical Gazetteer, Second Series. 1866. 8vo. *cloth*, 12*s*. 6*d*.

Cotton's Rhemes and Doway. An attempt to shew what has been done by Roman Catholics for the diffusion of the Holy Scriptures in English. 1855. 8vo. *cloth*, 9*s*.

BODLEIAN LIBRARY CATALOGUES, &c.

Catalogus Codd. MSS. Orientalium Bibliothecae Bodleianae:

Pars I, a J. Uri. 1788. fol. 10*s.*
Partis II Vol. I, ab A. Nicoll, A.M. 1821. fol. 10*s.*
Partis II Vol. II, Arabicos complectens, ab E. B. Pusey, S.T.B. 1835. fol. 1*l.*

Catalogus MSS. qui ab E. D. Clarke comparati in Bibl. Bodl. adservantur:

Pars prior. Inseruntur Scholia inedita in Platonem et in Carmina Gregorii Naz. 1812. 4to. 5*s.*
Pars posterior, Orientales complectens, ab A. Nicoll, A.M. 1814. 4to. 2*s.* 6*d.*

Catalogus Codd. MSS. et Impressorum cum notis MSS. olim D'Orvillianorum, qui in Bibl. Bodl. adservantur. 1806. 4to. 2*s.* 6*d.*

Catalogus MSS. Borealium praecipue Islandicae Originis, a Finno Magno Islando. 1832. 4to. 4*s.*

Catalogus Codd. MSS. Bibliothecae Bodleianae:—

Pars I. Codices Graeci, ab H. O. Coxe, A.M. 1853. 4to. 1*l.*
Partis II. Fasc. I. Codices Laudiani, ab H. O. Coxe, A.M. 1858. 4to. 1*l.*
Pars III. Codices Graeci et Latini Canoniciani, ab H. O. Coxe, A.M. 1854. 4to. 1*l.*
Pars IV. Codices T. Tanneri, ab A. Hackman, A.M. 1060. 4to. 12*s.*
Pars V. Codicum R. Rawlinson classes duae priores, a Guil. D. Macray, A.M. 1862. 4to. 12*s.*
Pars VI. Codices Syriaci, a R. P. Smith, A.M. 1864. 4to. 1*l.*
Pars VII. Codices Aethiopici, ab A. Dillmann, Ph. Doct. 1848. 4to. 6*s.* 6*d.*
Pars VIII. Codices Sanscritici, a Th. Aufrecht, A.M. 1859-1864. 4to. 1*l.* 10*s.*

Catalogo di Codici MSS. Canoniciani Italici, compilato dal Conte A. Mortara. 1864. 4to. 10*s.* 6*d.*

Catalogus Librorum Impressorum Bibliothecae Bodleianae. Tomi IV. 1843 to 1850. fol. 4*l.*

Catalogus Dissertationum Academicarum quibus nuper aucta est Bibliotheca Bodleiana. 1834. fol. 7*s.*

Catalogue of Books bequeathed to the Bodleian Library by R. Gough, Esq. 1814. 4to. 15*s.*

Catalogue of Early English Poetry and other Works illustrating the British Drama, collected by Edmond Malone, Esq. 1835. fol. 4*s.*

Catalogue of the Printed Books and Manuscripts bequeathed to the Bodleian Library by Francis Douce, Esq. 1840. fol. 15*s.*

Catalogue of the Manuscripts bequeathed to the University of Oxford by Elias Ashmole. By W. H. Black. 1845. 4to. 1*l.* 10*s.*

Index to the above, by W. D. Macray, M.A. 1867. 4to. 10*s.*

Catalogue of a Collection of Early Newspapers and Essayists presented to the Bodleian Library by the late Rev. F. W. Hope. 1865. 8vo. 7*s.* 6*d.*

Catalogus Codd. MSS. qui in Collegiis Aulisque Oxoniensibus hodie adservantur. Confecit H. O. Coxe, A.M. Tomi II. 1852. 4to. 2*l.*

Catalogus Codd. MSS. in Bibl. Aed. Christi ap. Oxon. Curavit G. W. Kitchin, A.M. 1867. 4to. 6*s.* 6*d.*

Clarendon Press Series.

The Delegates of the Clarendon Press having undertaken the publication of a series of works, chiefly educational, and entitled the Clarendon Press Series, have published, or have in preparation, the following.

Those to which prices are attached are already published; the others are in preparation.

I. GREEK AND LATIN CLASSICS, &c.

Greek Verbs, Irregular and Defective; their forms, meaning, and quantity; embracing all the Tenses used by Greek writers, with references to the passages in which they are found. By W. Veitch. *New and revised Edition.* Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 8*s*. 6*d*.

The Elements of Greek Accentuation (for Schools): abridged from his larger work by H. W. Chandler, M.A., Waynflete Professor of Moral and Metaphysical Philosophy, Oxford. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

Aeschines in Ctesiphontem and **Demosthenes de Corona.** With Introduction and Notes. By G. A. Simcox, M. A., and W. H. Simcox, M. A., Fellows of Queen's College, Oxford.

Aristotle's Politics. By W. L. Newman, M.A., Fellow and Lecturer of Balliol College, and Reader in Ancient History, Oxford.

The Golden Treasury of Ancient Greek Poetry; being a Collection of the finest passages in the Greek Classic Poets, with Introductory Notices and Notes. By R. S. Wright, M.A., Fellow of Oriel College, Oxford. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 8*s*. 6*d*.

A Golden Treasury of Greek Prose, being a collection of the finest passages in the principal Greek Prose Writers, with Introductory Notices and Notes. By R. S. Wright, M.A., Fellow of Oriel College, Oxford; and J. E. L. Shadwell, B.A., Senior Student of Christ Church. *In the Press.*

Homer. Iliad. By D. B. Monro, M.A., Fellow and Tutor of Oriel College, Oxford.

Homer. Odyssey, Books I–XII. By W. W. Merry, M.A., Fellow and Lecturer of Lincoln College, Oxford; and the late James Riddell, M.A., Fellow of Balliol College, Oxford.

Also a small edition for Schools.

Homer. Odyssey, Books XIII–XXIV. By Robinson Ellis, M.A., Fellow of Trinity College, Oxford.

Plato. Selections (for Schools). With Notes, by B. Jowett, M.A., Regius Professor of Greek; and J. Purves, M.A., Fellow and Lecturer of Balliol College, Oxford.

Sophocles. Oedipus Rex: Dindorf's Text, with Notes by the Ven. Archdeacon Basil Jones, M.A., formerly Fellow of University College, Oxford. *Second Edition.* Ext. fcap. 8vo. *limp cloth,* 1*s.* 6*d.*

Sophocles. By Lewis Campbell, M.A., Professor of Greek, St. Andrews, formerly Fellow of Queen's College, Oxford.

Theocritus (for Schools). With Notes, by H. Snow, M.A., Assistant Master at Eton College, formerly Fellow of St. John's College, Cambridge. Extra fcap. 8vo. *cloth,* 4*s.* 6*d.*

Xenophon. Selections (for Schools). With Notes and Maps, by J. S. Phillpotts, B.C.L., Assistant Master in Rugby School, formerly Fellow of New College, Oxford.

Caesar. The Commentaries (for Schools). Part I. The Gallic War, with Notes, &c., by Charles E. Moberly, M.A., Assistant Master in Rugby School; formerly Scholar of Balliol College, Oxford.

Also, to follow: Part II. The Civil War: by the same Editor.

Cicero's Philippic Orations. With Notes, by J. R. King, M. A., formerly Fellow and Tutor of Merton College, Oxford. Demy 8vo. *cloth,* 10*s.* 6*d.*

Cicero pro Cluentio. With Introduction and Notes. By W. Ramsay, M.A. Edited by G. G. Ramsay, M.A., Professor of Humanity, Glasgow. Ext. fcap. 8vo. *cloth,* 3*s.* 6*d.*

Cicero. Selection of interesting and descriptive passages. With Notes. By Henry Walford, M.A., Wadham College, Oxford, Assistant Master at Haileybury College. In three Parts.

Part I. Anecdotes from Grecian and Roman History. Extra fcap. 8vo. *cloth,* 1*s.* 6*d.*

Part II. Omens and Dreams: Beauties of Nature. Ext. fcap. 8vo. *cloth,* 1*s.* 6*d.*

Part III. Rome's Rule of her Provinces.

Cicero. Select Letters. By Albert Watson, M.A., Fellow and Tutor of Brasenose College, Oxford.

Cicero de Oratore. With Introduction and Notes. By A. S. Wilkins, M.A., Professor of Latin, Owens College, Manchester.

Cicero and Pliny. Select Epistles (for Schools). With Notes by C. E. Prichard, M.A., formerly Fellow of Balliol College, Oxford.

Cornelius Nepos. With Notes, by Oscar Browning, M.A., Fellow of King's College, Cambridge, and Assistant Master at Eton College. Extra fcap. 8vo. *cloth,* 2*s.* 6*d.*

Horace. With Notes and Introduction. By Edward C. Wickham, M.A., Fellow and Tutor of New College, Oxford.

Also a small edition for Schools.

Livy, Books I–X. By J. R. Seeley, M.A., Fellow of Christ's College, Cambridge; Professor of Latin, University College, London. *In the Press.*

Also a small edition for Schools.

Ovid. Selections for the use of Schools. With Introductions and Notes, and an Appendix on the Roman Calendar. By W. Ramsay, M.A. Edited by G. G. Ramsay, M.A., Professor of Humanity, Glasgow. Ext. fcap. 8vo. *cloth,* 5*s.* 6*d.*

Fragments and Specimens of Early Latin. With Introduction, Notes, and Illustrations. By John Wordsworth, M. A., Fellow of Brasenose College, Oxford.

Selections from the less known Latin Poets. By North Pinder, M.A., formerly Fellow of Trinity College, Oxford. Demy 8vo. *cloth*, 15*s*.

Passages for Translation into Latin. For the use of Passmen and others. Selected by J. Y. Sargent, M.A., Tutor, formerly Fellow, of Magdalen College, Oxford. *Second Edition.* Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

II. MENTAL AND MORAL PHILOSOPHY.

The Elements of Deductive Logic, designed mainly for the use of Junior Students in the Universities. By T. Fowler, M.A., Fellow and Tutor of Lincoln College, Oxford. *Third Edition*, with a Collection of Examples. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 3*s*. 6*d*.

The Elements of Inductive Logic. By the same Author. *Preparing.*

A Manual of Political Economy, for the use of Schools. By J. E. Thorold Rogers, M.A., formerly Professor of Political Economy, Oxford. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.

III. MATHEMATICS, &c.

An Elementary Treatise on Quaternions. By P. G. Tait, M.A., Professor of Natural Philosophy in the University of Edinburgh; formerly Fellow of St. Peter's College, Cambridge. Demy 8vo. *cloth*, 12*s*. 6*d*.

Book-keeping. By R. G. C. Hamilton, Accountant to the Education Committee of the Privy Council, and John Ball (of the Firm of Messrs. Quilter, Ball, & Co.), Examiners in Book-keeping for the Society of Arts' Examination. *Second Edition.* Extra fcap. 8vo. *limp cloth*, 1*s*. 6*d*.

A Course of Lectures on Pure Geometry. By Henry J. Stephen Smith, M.A., F.R.S., Fellow of Balliol College, and Savilian Professor of Geometry in the University of Oxford.

A Treatise on Electricity and Magnetism. By J. Clerk Maxwell, M.A., F.R.S., formerly Professor of Natural Philosophy, King's College, London.

Acoustics. By W. F. Donkin, M.A., F.R.S., Savilian Professor of Astronomy, Oxford. *In the Press.*

A Series of Elementary Works is being arranged, and will shortly be announced.

IV. HISTORY.

A Manual of Ancient History. By George Rawlinson, M.A., Camden Professor of Ancient History, formerly Fellow of Exeter College, Oxford. *In the Press.*

A History of Germany and of the Empire, down to the close of the Middle Ages. By J. Bryce, B.C.L., Fellow of Oriel College, Oxford.

A History of Germany, from the Reformation. By Adolphus W. Ward, M.A., Fellow of St. Peter's College, Cambridge, Professor of History, Owens College, Manchester.

A History of British India. By S. W. Owen, M.A., Lee's Reader in Law and History, Christ Church, and Reader in Indian Law in the University of Oxford.

A History of Greece. By E. A. Freeman, M.A., formerly Fellow of Trinity College, Oxford.

A Constitutional History of England. By W. Stubbs, M. A., Regius Professor of Modern History in the University of Oxford.

A History of France. By G. W. Kitchin, M.A., formerly Censor of Christ Church.

V. LAW.

Commentaries on Roman Law; from the original and the best modern sources. By H. J. Roby, M.A., formerly Fellow of St. John's College, Cambridge; Professor of Law at University College, London. 2 vols. Demy 8vo.

VI. PHYSICAL SCIENCE.

Natural Philosophy. In four Volumes. By Sir W. Thomson, LL.D., D.C.L., F.R.S., Professor of Natural Philosophy, Glasgow; and P. G. Tait, M.A., Professor of Natural Philosophy, Edinburgh; formerly Fellows of St. Peter's College, Cambridge. Vol. I. 8vo. *cloth*, 1*l*. 5*s*.

By the same Authors, a smaller Work on the same subject, forming a complete Introduction to it, so far as it can be carried out with Elementary Geometry and Algebra. *In the Press.*

Descriptive Astronomy. A Handbook for the General Reader, and also for practical Observatory work. With 224 illustrations and numerous tables. By G. F. Chambers, F.R.A.S., Barrister-at-Law. Demy 8vo. 856 pp., *cloth*, 1*l*. 1*s*.

Chemistry for Students. By A. W. Williamson, Phil. Doc., F.R.S., Professor of Chemistry, University College, London. *A new Edition, with Solutions.* Extra fcap. 8vo. *cloth*, 8*s*. 6*d*.

A Treatise on Heat, with numerous Woodcuts and Diagrams. By Balfour Stewart, LL.D., F.R.S., Director of the Observatory at Kew. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

Forms of Animal Life. By G. Rolleston, M.D., F.R.S., Linacre Professor of Physiology, Oxford. Illustrated by Descriptions and Drawings of Dissections. *In the Press.*

Exercises in Practical Chemistry. By A. G. Vernon Harcourt, M.A., F.R.S., Senior Student of Christ Church, and Lee's Reader in Chemistry; and H. G. Madan, M.A., Fellow of Queen's College, Oxford.

Series I. Qualitative Exercises. Crown 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

Series II. Quantitative Exercises.

Geology. By J. Phillips, M.A., F.R.S., Professor of Geology, Oxford.

Mechanics. By Bartholomew Price, M.A., F.R.S., Sedleian Professor of Natural Philosophy, Oxford.

Optics. By R. B. Clifton, M.A., F.R.S., Professor of Experimental Philosophy, Oxford; formerly Fellow of St. John's College, Cambridge.

Electricity. By W. Esson, M.A., F.R.S., Fellow and Mathematical Lecturer of Merton College, Oxford.

Crystallography. By M. H. N. Story-Maskelyne, M.A., Professor of Mineralogy, Oxford; and Deputy Keeper in the Department of Minerals, British Museum.

Mineralogy. By the same Author.

Physiological Physics. By G. Griffith, M.A., Jesus College, Oxford, Assistant Secretary to the British Association, and Natural Science Master at Harrow School.

Magnetism.

VII. ENGLISH LANGUAGE AND LITERATURE.

A First Reading Book. By Marie Eichens of Berlin; and edited by Anne J. Clough. Extra fcap. 8vo. *stiff covers*, 4*d*.

On the Principles of Grammar. By E. Thring, M.A., Head Master of Uppingham School. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.

Grammatical Analysis, designed to serve as an Exercise and Composition Book in the English Language. By E. Thring, M.A., Head Master of Uppingham School. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 3*s*. 6*d*.

Specimens of Early English; being a Series of Extracts from the most important English Authors, Chronologically arranged, illustrative of the progress of the English Language and its Dialectic varieties, from A.D. 1250 to A.D. 1400. With Grammatical Introduction, Notes, and Glossary. By R. Morris, Editor of "The Story of Genesis and Exodus," &c. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

The Vision of William concerning Piers the Plowman, by William Langland. Edited, with Notes, by W. W. Skeat, M.A., formerly Fellow of Christ's College, Cambridge. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.

The Philology of the English Tongue. By J. Earle, M.A., formerly Fellow of Oriel College, and Professor of Anglo-Saxon, Oxford. *In the Press.*

Typical Selections from the best English Authors from the Sixteenth to the Nineteenth Century, (to serve as a higher Reading Book,) with Introductory Notices and Notes, being a Contribution towards a History of English Literature. *Just ready.*

Specimens of the Scottish Language; being a Series of Annotated Extracts illustrative of the Literature and Philology of the Lowland Tongue from the Fourteenth to the Nineteenth Century. With Introduction and Glossary. By A. H. Burgess, M.A.

VIII. FRENCH LANGUAGE AND LITERATURE.

Brachet's Historical Grammar of the French Language. Translated into English by G. W. Kitchin, M.A., formerly Censor of Christ Church. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 3*s*. 6*d*.

Corneille's Cinna, and **Molière's** Les Femmes Savantes. Edited, with Introduction and Notes, by Gustave Masson. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

Racine's Andromaque, and **Corneille's** Le Menteur. With Louis Racine's Life of his Father. By the same Editor. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

Moliere's Les Fourberies de Scapin, and **Racine's** Athalie. With Voltaire's Life of Molière. By the same Editor. *In the Press.*

Selections from the Correspondence of **Madame de Sévigné** and her chief Contemporaries. Intended more especially for Girls' Schools. By the same Editor. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 3*s*.

Voyage autour de ma Chambre, by **Xavier de Maistre**; Ourika, by **Madame de Duras**; La Dot de Suzette, by **Fievée**; Les Jumeaux de l'Hôtel Corneille, by **Edmond About**; Mésaventures d'un Écolier, by **Rodolphe Töpffer.** By the same Editor. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

A French Grammar. A complete Theory of the French Language, with the rules in French and English, and numerous Examples to serve as first Exercises in the Language. By Jules Bué, Honorary M.A. of Oxford; Taylorian Teacher of French, Oxford; Examiner in the Oxford Local Examinations from 1858.

A French Grammar Test. A Book of Exercises on French Grammar; each Exercise being preceded by Grammatical Questions. By the same Author.

Exercises in Translation No. 1, from French into English, with general rules on Translation; and containing Notes, Hints, and Cautions, founded on a comparison of the Grammar and Genius of the two Languages. By the same Author.

Exercises in Translation No. 2, from English into French, on the same plan as the preceding book. By the same Author.

IX. GERMAN LANGUAGE AND LITERATURE.

Goethe's Egmont. With a Life of Goethe, &c. By Dr. Buchheim, Professor of the German Language and Literature in King's College, London; and Examiner in German to the University of London. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 3*s*. *Just published.*

Schiller's Wilhelm Tell. With a Life of Schiller; an historical and critical Introduction, Arguments, and a complete Commentary. By the same Editor. *In the Press.*

Lessing's Minna von Barnhelm. A Comedy. With a Life of Lessing, Critical Commentary, &c. By the same Editor.

X. ART, &c.

A Handbook of Pictorial Art. By R. St. J. Tyrwhitt, M.A., formerly Student and Tutor of Christ Church, Oxford. With coloured Illustrations, Photographs, and a chapter on Perspective by A. Macdonald. 8vo. *half morocco*, 18*s*.

A Treatise on Harmony. By Sir F. A. Gore Ouseley, Bart., M.A., Mus. Doc., Professor of Music in the University of Oxford. 4to. *cloth*, 10*s*.

A Treatise on Counterpoint, Canon, and Fugue, based upon that of Cherubini. By the same Author. 4to. *cloth*, 16*s*.

A System of Physical Education: Theoretical and Practical. By Archibald Maclaren, The Gymnasium, Oxford. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

XI. ENGLISH CLASSICS.

Designed to meet the wants of Students in English Literature: under the superintendence of the Rev. J. S. Brewer, M.A., *of Queen's College, Oxford, and Professor of English Literature at King's College, London.*

There are two dangers to which the student of English Literature is exposed at the outset of his task;—his reading is apt to be too narrow or too diffuse.

Out of the vast number of authors set before him in books professing to deal with this subject he knows not which to select: he thinks he must read a little of all; he soon abandons so hopeless an attempt; he ends by contenting himself with second-hand information; and professing to study English Literature, he fails to master a single English author. On the other hand, by confining his attention to one or two writers, or to one special period of English Literature, the student narrows his view of it; he fails to grasp the subject as a whole; and in so doing misses one of the chief objects of his study.

How may these errors be avoided? How may minute reading be combined with comprehensiveness of view?

In the hope of furnishing an answer to these questions the Delegates of the Press, acting upon the advice and experience of Professor Brewer, have determined to issue a series of small volumes, which shall embrace, in a convenient form and at a low price, the general extent of English Literature, as represented in its masterpieces at successive epochs. It is thought that the student, by confining himself, in the first instance, to those authors who are most worthy of his attention, will be saved from the dangers of hasty and indiscriminate reading. By adopting the course thus marked out for him he will become familiar with the productions of the greatest minds in English Literature; and should he never be able to pursue the subject beyond the limits here prescribed, he will have laid the foundation of accurate habits of thought and judgment, which cannot fail of being serviceable to him hereafter.

The authors and works selected are such as will best serve to illustrate English Literature in its *historical* aspect. As "the eye of history," without which history cannot be understood, the literature of a nation is the clearest and most intelligible record of its life. Its thoughts and its emotions, its graver and its less serious modes, its progress, or its degeneracy, are told by its best authors in their best words. This view of the subject will suggest the safest rules for the study of it.

With one exception all writers before the Reformation are excluded from the Series. However great may be the value of literature before that epoch, it is not completely national. For it had no common organ of language; it addressed itself to special classes; it dealt mainly with

special subjects. Again; of writers who flourished after the Reformation, who were popular in their day, and reflected the manners and sentiments of their age, the larger part by far must be excluded from our list. Common sense tells us that if young persons, who have but a limited time at their disposal, read Marlowe or Greene, Burton, Hakewill or Du Bartas, Shakespeare, Bacon, and Milton will be comparatively neglected.

Keeping, then, to the best authors in each epoch—and here popular estimation is a safe guide—the student will find the following list of writers amply sufficient for his purpose: Chaucer, Spenser, Hooker, Shakespeare, Bacon, Milton, Dryden, Bunyan, Pope, Johnson, Burke, and Cowper. In other words, Chaucer is the exponent of the Middle Ages in England; Spenser of the Reformation and the Tudors; Hooker of the latter years of Elizabeth; Shakespeare and Bacon of the transition from Tudor to Stuart; Milton of Charles I and the Commonwealth; Dryden and Bunyan of the Restoration; Pope of Anne and the House of Hanover; Johnson, Burke, and Cowper of the reign of George III to the close of the last century.

The list could be easily enlarged; the names of Jeremy Taylor, Clarendon, Hobbes, Locke, Swift, Addison, Goldsmith, and others are omitted. But in so wide a field, the difficulty is to keep the series from becoming unwieldy, without diminishing its comprehensiveness. Hereafter, should the plan prove to be useful, some of the masterpieces of the authors just mentioned may be added to the list.

The task of selection is not yet finished. For purposes of education, it would neither be possible, nor, if possible, desirable, to place in the hands of students the whole of the works of the authors we have chosen. We must set before them only the masterpieces of Literature, and their studies must be directed, not only to the greatest minds, but to their choicest productions. These are to be read again and again, separately and in combination. Their purport, form, language, bearing on the times, must be minutely studied, till the student begins to recognise the full value of each work both in itself and in its relations to those that go before and those that follow it.

It is especially hoped that this Series may prove useful to Ladies' Schools and Middle Class Schools; in which English Literature must always be a leading subject of instruction.

A General Introduction to the Series. By Professor Brewer, M.A.

1. **Chaucer.** The Prologue to the Canterbury Tales; The Knightes Tale; The Nonne Prest his Tale. Edited by R. Morris, Editor for the Early English Text Society, &c., &c. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

2. **Spenser's Faery Queene.** Books I and II. Designed chiefly for the use of Schools. With Introduction, Notes, and Glossary. By G. W. Kitchin, M.A., formerly Censor of Christ Church. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*. each.

3. **Hooker.** Ecclesiastical Polity, Book I. Edited by R. W. Church, M.A., Rector of Whatley; formerly Fellow of Oriel College, Oxford. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*.

4. **Shakespeare.** Select Plays. Edited by W. G. Clark, M.A., Fellow of Trinity College, Cambridge, and Public Orator; and W. Aldis Wright, M.A., Librarian of Trinity College, Cambridge.

   I. The Merchant of Venice. Extra fcap. 8vo. *stiff covers,* 1s.

   II. Richard the Second. Extra fcap. 8vo. *stiff covers,* 1s. 6*d.*

   III. Macbeth. Extra fcap. 8vo. *stiff covers.* 1s. 6*d.*

5. **Bacon.** Advancement of Learning. Edited by W. Aldis Wright, M.A. Extra fcap. 8vo. *cloth,* 4*s.* 6*d.*

6. **Milton.** Poems. Edited by R. C. Browne, M.A., and Associate of King's College, London. *In the Press.*

7. **Dryden.** Stanzas on the Death of Oliver Cromwell; Astraea Redux; Annus Mirabilis; Absalom and Achitophel; Religio Laici; The Hind and Panther. Edited by W. D. Christie, M.A., Trinity College, Cambridge.

8. **Bunyan.** Grace Abounding; The Pilgrim's Progress. Edited by E. Venables, M.A., Canon of Lincoln.

9. **Pope.** With Introduction and Notes. By Mark Pattison, B.D., Rector of Lincoln College, Oxford.

   I. Essay on Man. Extra fcap. 8vo. *stiff covers,* 1s. 6*d.*

   II. Epistles and Satires.

10. **Johnson.** Rasselas; Lives of Pope and Dryden. Edited by C. H. O. Daniel, M.A., Fellow and Tutor of Worcester College, Oxford.

11. **Burke.** Thoughts on the Present Discontents; the two Speeches on America; Reflections on the French Revolution. Edited by Goldwin Smith, M.A., formerly Fellow of University College, Oxford, and Regius Professor of Modern History.

12. **Cowper.** The Task, and some of his minor Poems. Edited by J. C. Shairp, M.A., Principal of the United Colleges, St. Andrews.

Published for the University by

MACMILLAN AND CO., LONDON.

The DELEGATES OF THE PRESS *invite suggestions and advice from all persons interested in education; and will be thankful for hints, &c. addressed to either the* Rev. G. W. KITCHIN, *Oxford, or the* SECRETARY TO THE DELEGATES, *Clarendon Press, Oxford.*